

LAIKMETU GRIEZOS

**ANDREJS
UPĪTS**

**LAIKMETU
GRIEZOS**

the *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974), and the *Journal of Experimental Psychology* (1975).

The *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Experimental Psychology* (1975) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Experimental Psychology* (1975) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Experimental Psychology* (1975) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Experimental Psychology* (1975) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Experimental Psychology* (1975) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Experimental Psychology* (1975) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Applied Behavior Analysis* (1974) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

The *Journal of Experimental Psychology* (1975) was the first journal to publish research on the use of computers in behavior analysis.

P I R M A - D A L A

**KUNGA
PÄTAGA**

bi laivinieki pameta plecos stingri piebāztos, siksniņam četrkrusti pārsietos ādas maisus, pa krasta nogāzi aiznesa augšām uz krogu. Kurts fon Brimmers viens vēl brīdi pakavējās Dangavmalā.

Tātad nu viņš atkal bij Vidzemē. Dzimtenē — kā to šajos desmit Vāczemē pavadītos gados allaž tūkoja sev atgādināt, lai gan pēdējā laikā ar šo vārdu vairs lāgā nesaistījās nekādi skaidri priekšstati, ne atmiņas. Patiesību sakot, tas viņam allaž bij licies tāds tukšs un nenozīmīgs. Kad biedri viņa pagrabā pēc trešā kausa sāka jūsmot par dzimteni, kas dažam labam

turpat jūdzes desmit no Vitenbergas, dziedāja skumjas dziesmiņas par šķiršanos un ligsma par atkalredzēšanos, Kurts fon Brimmers nevarēja apvaldīt zobgalīgu smīnu. Zināja tikai to, ka viņam Vidzemē muiža, no kuras pārvaldnieks divreiz gadā atsūta naudu. Ne pārāk maz, ka būtu jāsūdzas par trūkumu, bet arī ne tik daudz, lai kā kaut kāds vienkāršs Hamburgas kokvilnas tirgotāja dēls neskaitījis galdā uzsviestu pilnu sauju zelta guldeņu.

Tomēr tagad viņam bija tā ērmīgi ap sirdi. Sešu nedēļu ilgais ceļojums šurp likās kā vienmulīgs, garlaicīgs brauciens pa jūru. Tikai tie nebija jūras vilpi, bet tumšzaļi leišu un Kurzemes meži, kas bez gala šalkoja pār galvu, kamēr apakšā riteņi bieži vien līdz rumbām grima izlijušā ceļa dūksnās un dangās. Līdz kaklam apnikusi kvernēšana poļu un žīdu krodziņos, kur smirdēja dūmi un tauku sveces un laiski prusaki rāpoja pa sienām. Tagad viņam likās, ka reiz izkļuvis sausā zemē, kur var cieti nolikt kāju.

Gaisā nemanīja ne mazāko vēja pūsmu. Tomēr ausis kaut kas šalca — vienā laidā, smagi, drūmi, it kā no pazemes nākdams. Vasaras vidū apsikusī Daugava tikai viegli ligojās kā tālu, neredzamos galos viegli šūpota pelēka zīda lenta. Saule lēkta pusē stāvēja taisni pāri, viņas atspulga kā zelta zobens stiepās pa upes vidu, aso galu atdurdams lazdām apaugušā Putnu kalna krasta likumā. Zemajam tiltiņam piemetinātā apses vienkoča laiviņa lenām gāzelējās no vienas puses uz otru, vairāk pati aiz sava viegluma, nekā straumes šūpota. Viņā pusē čurnēja hercoga Fridriha nodibinātā pilsētiņa, nokvēpšu, salmiem un lubām apjuntu koka būdu pudurītis, kam pāri slējās katoļu baznīcas sarkanie torņi. Kurtam fon Brimmeram likās, ka pirms desmit gadiem tas tomēr bij lielāks. Atcerējās tikko cauri braucot meža pusē pamanījis tādus kā izdegu klāņus — droši vien pērn vai aizpērn te bijis liels ugunsgrēks. Trīs lielas laivas

stāvēja pte krasta, divām nosludinātie priežu masti brūni spīdēja, trešai vaļā palaistā zēģele nokārās vaļīgi.

Ak jā, tie taču bij meži, kas te visu laiku tā šalca. Visu citu, tikai šo šalkoņu Kurts fon Brimmers nebij aizmīrsis. Dzirdējis to Vitenbergā, pie sava ģevelgala lodziņa sēdēdams un pagīrās šauro ieliņu igni vērodams. Dzirdējis to sapni kā tālas svešas balsis ap dienas pieredzējumu sajukušām atēnām un apkārtnes rēģiem. Meži, jā, tie bij visdziļāk ieguluši viņa deviņpadsmit gadu garās jaunības atmiņu glabātuvē.

Kurts fon Brimmers pasmaidīja un nopurināja galvu. Parūku viņš pat istabā nenēsāja — laikam tāpēc, ka pašam līdz pleciem bij tik biezi tumšbrūni mati, ka visas ķelnerienes tajos vien iemīlējās. Fridriha pilsēta priežu ieslēgta kā melna zīle kaķa acs zaļganā dobumā. Augšgala smilktājā vecās sprogainās pusauga priedītes līdz pašai krasta malai, pāri baltai oļu svītrai tās jau mēģināja savus pinkuļainos cekulus iemērt ūdenī. Šajā pusē, aiz kārkliem un niedrām pieaugušās avoksnāja joslas, stāvā kalnā egļu un kļavu biežoknis ar glezni pelēkiem liepu plankumiem pa starpām. Kaut kur tur vajadzēja būt arī apsēm — tikai tās tā šalc arī visrāmākajā laikā.

Kurts fon Brimmers sāka iet. Papriekš līdztekus ūdenim, tad ceļš pagriezās augšup krūmu smalksnī. Jālaipo, lai nesabradātu kurpes ar sudraba sprādzēm un nesaslapinātu garās gaišās zīda zeķes. Avoksnājs ap niedrām uzburbis, sīkās brūnās rāvas urdziņas no turienes sūcās pa oļu starpām uz Daugavu. Oļu joslai izbeidzoties, nāca mālā dziļi iegriezusies ceļa grava. Iesarkana putra — jālec kā vardei no viena egļu zara uz otru, kas šur tur rēģojās laukā no šķidrās javas. Pašā vasaras vidū tā — kā gan te izskatījās rudens un pavasara lietu laikā? Bet par to jau stāstīja salauztu rīteņu un ilksu gabali un sarauti, pakulām un lūkiem vīti grievalki.

Jo augstāk un tuvāk mežam, jo skaļāka kļuva putnu čīpstona. Svilpa, lakstināja, šmukšināja, tarkšināja it kā pret sudraba dēlīti, lai gan istais dziedamais laiks jau sen pāri. Meža šalka aprāvās no šim spārnotā kora klaigām. Tak-tak-tak-tak! — spalgi notakšēja vienā garā laidā. Dzenis kala krustu sausā eglē — Kurts fon Brimmers piepeši atcerējās kādreiz dzirdētu ļaužu dziesmu un pasmaidīja atkal. Nebēdni, vai tev cita apsveicinājuma nav savam kungam? Nu, nekas, jāpasteidz, acīm redzami krustu šajā zemē vajadzīgs daudz.

Garais muižas krogs ar gumzainu salmu jumtu un vēja slodžu krustiem mugurā viņpus lielceļa piekalnē izskatījās kā milzīga, sansumā izmesta, saulē aprepējusi zivs. Stadalas vārti pagalam vaļā. Divēji tikko plēstām liepu krijām piekrauti rati. Aiz tiem divi izjūgti zirgi, tāpat sakām kaklā un kaņepāju auklu lencām mugurā. Urbinājās auzu pelavās, laikam kādu graudu siles dībenā meklēdami. Kroga galā tēstu dēļu durvis ar koka vārstuļiem pusviru. Lodziņam četras stikla rūtis — visos leišos tādas nebij redzētas. Aiz tām parēģojās pelēku lakatu apsieta sievietes galva un tūliņ atkal nozuda.

Durvis pavērās plašāk. Mutes ar sanjas virspusi slaucīdami, iznāca abi lai-
viniēki — nu, protams, dzeramnaudas dālderis te taču nevarēja norimties

kabatā. Cepures noņēmuši, klanīdāmieš un vainīgi pasmaidīdami, aizmanījās garām. Divi pāri pastalu nošlakstēja māla javā aiz krūmiem. Krodziniēks, apaļu apcirptu bārdu un lielām sirmām poļu ūsām, nokāpa no radžu plāksnes pie sliedīša un steidzās nobučet kungam roku. Kurts fon Brimmers to noberzēja pie sava melnā spāniešu uzpletņa — nepatīkami pieskārs apcirptie sari. Vāc zemē atradis no šādiem padevības apliecinājumiem, un tad šis krodziniēks vispār likās pārāk glums, iztapīgs un mazliet pretīgs. Tūlī apvaicājās par pašu galveno:

— Vai Priedaines zirgi ir klāt?

Galvu purinādams un smaidīdams, krodziniēks kaut ko nomurkšēja savā valodā. Poliski Kurts neprata, tāpēc atkārtoja jautājumu latviešu mēlē. Izrādījās, ka krodziniēks runā tīri labi latviski, tikai gan ar savu ipatno piedzīkstoju.

— Vakar visu dienu vecais Krišjānis nogaidīja panu bruņinieku, šorīt agri aizbrauca prom. Trešo nakti jau te pārgulēja, kā no pagājušās nedēļas brauc. Parit viņš būs atkal. Bruņinieka lielskungs aizkavējies ilgāk.

Kurts sarauca pieri netīkamā atcerē.

— Jā, veselās astoņas dienas. Leišos ir briesmīgi ceļi.

Krodziniēkam caur sirmajām ūsām paspīda dzeltenas zobu paliekas.

— O, tikai meži un purvi — kur mežs, tur purvs! Es viņus pazīstu: pats esmu leišos uzaudzis un protu leitiski. Manam tēvam tur bij krogs. Pans bruņinieks laikam arī māc leitiski?

Kurtam fon Brimmeram negribējās atbildēt. Desmit gados latviešu valoda krietni aizmirsusies, tikai, cauri Kurzemei braukdams, sarunās ar vedējiem viņš savas zināšanas atkal bij kaut cik atsvaidzinājis. Bez tam īsti netikās krodziniēka uzmācīgā plāpība, aiz visas lūnkanās padevības jaudās arī lišķība. Droši vien šis ūsainis vairāk reižu pacienājis arī poļu panus, kad tie te iebruka sirot zviedru zemē. Varbūt šī lišķība neslēpa vis diez cik lielu cieņu pret zemes īstajiem kungiem, vācu bruņiniekiem.

Kurts atsēdās uz melna, mūžu nemazgāta sola sienmalī. Loga izņidrējnie spraiši noņirkstēja, mugurai pret tiem piezveļoties. Istabā kļuva tumšāks, resnās tēstās sijās it kā noslīga vēl zemāk. Isti garš cilvēks tur varēja galvu nodauzīt. Melna kā rupucis pus istabā notupusies krāsns. Līdzās tai dibensienā aizšauts dūmu logs — tas droši vien vairs netika lietots, aiz mūra augšup slējās koka skurstenis. Vai nu tas savu uzdevumu nepildīja, kā pienākas, vai arī tie kvēpi te uzkrājušies jau pirms viņa. Resnas noputejušās zirnekļu auklas stāpījās gar plēstu koku griestiem, likumiem sniedzās no vienas sijas uz otru. Dobnļains mālu klons šorīt vēl neslaucīts, dziļākās bedrēs izdrupuši akmentīni un gruži. No aizkrāsnes rēgojās laukā slota un vienkoča ballīņa ar sirdsveidā izgriežtiem caurumiem osās. Nē, tīribu šie ļaudis te par daudz nemīlēja.

Garais, divu deļu platais galds tikpat melns kā sols pie sienas. Aiz tā uz stēķiem divas alus mučeles un trešā mazāka. Krodziniēks smaidīdams papēma no vadža vara mēriņu, tad pamirkšķināja vienā aci.

— Varbūt panam bruņiniekam vienu?

Kurts fon Brimmers pakratīja galvu.

— Brandvīnu ne. Ielaid man kausu alus!

Krodziniēks iztapīgi pieklupa zemam soliņam, paķēra nobrūnējušu liepas koka kannu ar zara osu, paplūncāja to ūdens toverīti, mucīņai tapu atrāvis, piepildīja. Neko daudz nevēroja, kad prāva šalts nolīja arī uz klona un pašam uz kājām. Klanīdamies pasniedza kungam un palika vērodams, kā tam ies pie sirds.

Kurts fon Brimmers dzēra, vienu elkoni galdā atbalstījis. Krodziniēkam acis paplētās, skatot violeta samta piedurkni ar sapurcītu mežģiņu aproci. Kā ne — cik tad viņam te gadījies redzēt Luija XIV modē tērptus kungus.

Alus likās ar medu atsaldināts, bet silts un tā kā drusku ieskābis. Dzelteni putu kamols čaukstēja vien, kamēr tika līdz dzeramam šķidrumam. Kungā lūkojoties, krodziniēka seja tā kā pastiepās garāka.

— Pans bruņinieks lai nepem jaunā. Vasaras laiks, un tāda sutoņa. Visu nakti stāvēja akā ielaists, bet nav jau dziļi, tikai sešas pēdas. Neko nevar darīt: avoti no kalna, vienmēr pilna. Odens kā ledus, bet ko tas palīdz, kad no augšas ij nakti svelme. Un tad tas brūveris mūsu muižā nekam neder. Apiņu dārzs galīgi palaists, viņš pa vecam ar vaivarīņiem vien vairāk. Alum nav rūgtuma, un siltumu tas necieš. Ziemu, tad vēl, bet vasaru — nu, pans bruņinieks jau pats redz. Bet stiprs gan kā velns. Vai pans bruņinieks nemana?

Kurts fon Brimmers neklausījās. Sūca viebdamies, alu caur ūsām izkāsdamas un domādams savu domu. Kā garšoja tas Vitenbergas pagrabīņā, kur zem gotiskajiem spriešļiem tik klusi un vēsi! Te mušas ar roku jāatgaiņā, lai nelien mutē. Visa krāsns melna nolipusi, skrīnēm šūpojas, zirnekļa auklās saķērušās.

Krodziniēks locījās kā stiebrs tekošā ūdenī. Acumirkli neapklusā. Poļa dzirnavas klabēja steigšus, aizgūtnēm, piedzindzēdamas.

— Reizēm man atved no Kalnmuižas — lielskungs atļauj. O, to jums vajadzēja nomēģināt! Piens, ne alus, lūpas var nolaizīt. Valdības kungi kad atbrauc no Rīgas — pašiem viņi līdzi, bet man: krodziniēk, vai tev ir tas kalnmuižnieks? Dažreiz man ir, dažreiz nav. No Kalnmuižas visi ņem, cik tikai var dabūt. Vai pans bruņinieks nevēlas vēsāku — es uzvilksu, viena mucīņa man vēl akā.

Kurts fon Brimmers bij kaut ko ieklausījies, atvilka elkoni no galda un nolīka tur kannu. Ar zaja zīda nēzdogu slaucīja muti.

— Nevajag, es vairāk nedzeršu, šitas pats krietni sīt galvā... Kungi no Rīgas, tu saki? Vai tie ir no redukcijas komisijas? Vai viņi bieži brauc?

— Nu, tie paši, kas te tās muižas uzmēri, staigā pa zemnieku mājām un visu pieraksta. Zviedrs paliek arvien stingrāks, grib parādīt, kas tas kungs zemē. Tagad vairs nav tā, kā lielskungs grib, bet tā, kā šiem tajās grāmatās uzrakstīts. Piecas dienas nedēļā — saka — nē, tas ir par daudz. Tikai četras tev jābrauc klausās. Divdesmit dālderī? Nē, tev pienākas tikai piecpadsmit. Tagad visu pēc platības un zemes labuma. Tā tas zviedrs. Nav vairs tā kā poļu laikos.

Krodziniēks it kā rikojās ap brandvīna mēriņiem pie sienas, bet acis iešķībi blenza bruņiniekā. Tas klausīdamies un domādams nolīca galvu, loga aizēnā

viņa sejā nekas nebij saskatāms. Roka polim taustījās ap slēmu, arī valoda kļuva tā kā taustīgāka.

— Poļu laiki bij sūdu laiki — tā teica mans tēvs, un to saku es. Zviedrotas ir pavisam cits. Pats es to neesmu piedzīvojis, man tikai trīsdesmit pirmais gads Vidzemē. Bet tie stāsta, kas zina no tēviem. Daudz ko dabū dzirdēt, kad viņi te sabrauc pilsētā iepirkties. Vai pāns bruņinieks zina, ka kurzemnieku ļaudis paši to saukā par Jaunjelgavu?

Galvu paceldams, Kurts fon Brimmers atpurdēja:

— Visu ceļu no leišiem es to esmu dzirdējis daudzinaim.

Krodziniēks pasmējās. Likās, ka zirgs pilnu muti nogrudzinātu kaklā.

— Savādi cilvēki tie latvieši. Ef viņi nevar izrunāt, neko viņi nevar izrunāt. Kungi liek saukt tā, bet viņi visu pēc savas modes. Divdesmit piecus gadus es jau runāju latviski, bet vienmēr smieklī nāk. Cilvēki, bet gāgā kā leišu zosis. Poļu valoda kā skan — jā, protams, un vācu! Un tādiem te nu vēl skolas rīko. Lasīt un rakstīt — mūsu lielkungs arī tā kā vikšas, bet kāda šim te skola, kad nav ne baznīcas, ne ķēstera, kas māca. Rakstīt! Raksta tev vagars sestdienas vakarā uz muguras — —

Kurts fon Brimmers ar rokas mājienu aizvēra viņa runas slūžas.

— Vai tagad arī vēl — tie Rīgas kungi brankā?

Krodziniēks žigli atmetās plaukstām pret galdu, pats pārlicās pāri. Saurās ačeles piemiedzās vēl vairāk.

— Tagad jau kāds mēnesis, kā nav manīti. Bet no pavasara puses, tad ik nedēļas. Uz Kalnmuižu vien trīs reizes. Tie kungi, kas te pastāvīgi rīkojas, ar panu fon Siversu lēti netiek galā. Kaut kādas vecas lietas tur izmeklē, ceļ angšā pat to, ko zemnieki jau sen aizmirsuši.

Pārlicās galdam vēl vairāk pāri.

— Lielas lietas šē notikušas pa šiem desmit gadiem. Pāns bruņinieks jau laikam gan pats būs dzirdējis?

— Kā tu zini, ka es desmit gadu esmu bijis prom?

— Nu, bet Priedaines kučieris? Viņš te man katru vakaru līdz pusnaktij stāsta. Panam jūsu tēvam jau kalpojīs. Panu bruņinieku pašu jāt iemācījis. O, vecais Krišjānis daudz ir piedzīvojis.

— Es viņu sāku tā drusku atcerēties.

— Jā! Vecais Krišjānis daudz zina stāstīt. Priedaines kaimiņš, vecais Šulcs, jau piekto gadu kā prom no Lapmuižas. Nevarējis pierādīt, ka muiža viņa tēviem jau no ordeņa laikiem lēpos. Astoņpadsmit vāzumiem tepat cēlās pāri uz Fridriha pilsētu. Tagad Jelgavā hercoga Ferdinanda galmā. Un Lapmuižā nu rentnieks, pārvācojies polis no Rīgas. Lapmuižnieki par kungiem. Baznīckrodziniēce pieņēmusi palīgā, vienu pašu pagastu nevarot vairs veikt.

— Un, tu saki, uz Kalnmuižu arī brauc?

— Es teicu — trīs reizes no pavasara puses. Kur viņi tagad nebrankā? Pa visu Vidzemi. Jā, bēdu dienas pienākušas lielkungiem. Tad jau poļu laikos klājas daudz daudz labāk.

Pēdējo teikumu viņš gandrīz nočukstēja. Pieliecies tik tuvu, ka alus smirdīgā elpa Kurtam iesitās nāsīs. Laikam pamanījās, ka saviebjas, krodzinieks atliecās taisnāks.

— Poļu laiki bij sūdu laiki. Panam bruņiniekam jau arī tagad nava ko bēdāt, viņam papīri kārtībā. Krišjānis stāsta, ka Priedaine jau trīssimts gadu pieder Brimmeru dzimtai. Tad jau labi. Bez papīriem tagad neviens lielskungs nevar būt drošs. Vai pāns bruņinieks nedzērs vēl vienu?

Kurtam fon Brimmeram bij apnikusi šī klabēšana un krodzinieks pats. Tāds šaubīgs likās — vai galu galā tikai nebij kāds zviedru spiegs. Kurts uzmanīdams piecēlās, arī viņa galva gandrīz sniedza siju.

— Kur tu manas mantas esi nolīcis? Es gribu atpūsties.

— Augšā, augšā, tur panam bruņiniekam būs klusa istaba.

Veikli viņš izmetās ap galdu un tecēja Kurtam pa priekšu. Aiz muguras durvju šķirba pavērās platāka, tur pabāzās pinkaina galva pelēkā lakatā, aiz tās slējās divas bārdainas zemnieku sejas. Tie laikam visu laiku tur klausījušies. Izrādījās, ka aiz krāsns vēl vienas zemas durtiņas, kurās labi jāpaliecās, ja negribēja nodanzīt pieri. Pretī sitās stadalas skāba un liepu kriju pretīgi saldēna smaka. Gāja pa lievenim līdzīgu plēstu, skabargainu koku grīdu uz kāpnēm. Lejā zemnieka zirdziņš pacēla galvu no siles. Purns auzu pelavām spurains aplīpis, lielās pelēkās ausis garu spalvu pieaugušas. Svarīgi nosprauslojās, pelavas pakūpa gaisā.

Kāpnes tēstiem dējiem, droši vien vācu vai zviedru meistara taisītas. Tāpat istaba pati. Katrā ziņā tikai pašā pēdējā laikā te ierikota, sienās vēl redzams svaigs, istī gluds tēsūms. Griesti zemi, likās vēl zemāki kā tur lejā, tikai nenokvēpuši un bez zirnekļu auklām, jo krāsns te neredzēja. Galā lodziņš tāpat četrām rūtīm. Galdiņš un sols tirāki kā tie krogā.

Krodzinieks vēroja, kādu iespaidu kungam atstāj šī viesistaba — pats viņš to acīm redzami vērtēja ļoti augstu.

— Te panu bruņinieku neviens netraucēs. Naktī eglēs gan pūces kliez, bet tas nav nekas. Dienu tikai tie sīkie žmūdži, bet tos tikpat kā nemaz nedzird. Vai panam bruņiniekam vēl ko neuznest?

Neciešamo poli izraidījis, Kurts fon Brimmers nometa mēteli, izvilka no jostas abas pistoles, nolika zobenu un nosēdās uz soliņa. Visi kauli kauli ceļā sakratīti, viņš sajūtās stipri noguris. Divdesmit soļu atstatu slējās vecas egles sirmu ķērpju noaugušiem zariem. Tīringas un Bohēmijas mežos viņas tāpat nokērpojušas, tomēr pavisam citādas, kā strupākas, ar vairāk dzeltenuma skuju zaļumā. Te kļāva pabāzusi savu sprogaino cekulu no tumšā biežokļa, gar palodzi augšup slējās lazdu krūmu kupenas.

Istaba caur jumtu vēl vakardienas saules pietveicēta. Bet logs nebija atverams, tāpēc Kurts fon Brimmers novilkā cieši sapogātos svārkus. Krodziniekam taisnība, alus bija stiprs kā velns un krietni iesitis galvā. Mutē savāda salkana garša — kur viņš to tādu jau kādreiz izbaudījis? Tālu, kaut kādā atmiņu dūmakā, jau-

dās kā priedulāja sūneklis ar skujoziem ceriem, kuros karājās balti ziedu kamolīti. Saules tveicē tie vēdīja saldi reibinošu smaršu, tagad viņš to sajuta mutē un kļuva arvien gurdenāks — no ceļa, no alus un no atmiņām.

Likās, ka no atmiņām visvairāk. Tās kūpēja augšup kā tvaiki no melna, aizmirsta, saules sakarsēta meža ezera. Un saldi reibinoša smarša no vaivariņu ziediem vēdījās tiem līdzī, apņemdama prātus augošā tiksmes smeldzē. Meža tumšā šalka ar putnu čaloņu, no biezokņa lodziņiem preti izliekusies kļava, zils debess plankumiņš ar pelēkām mākoņu pūkām augšā — nekur, it nekur citur viņš to tādu neatcerējās redzējis. Tikai še tas bij un citur nevarēja būt. Deviņpadsmit pirmos mūža gadus šīs mākoņu pūkas viņam slidējušas pāri, diendienā meža šalka skanējusi ausis. Kāpēc viņš to tikai šodien vēl pirmo reizi atjauda? Jā gan, stiprs kā velns bij tas poļa alus.

Visu ceļu no Prūsijas cauri leišiem un Kurzemei Kurts fon Brimmers vēl nebij skaidribā, kādēļ isti brauca šurp. Kāpēc tik vieglprātīgi pameta to iemīlēto zinātnes un dailes pasauli, lai vienmulīgi klabošos ratos, saņurcīts un sakratīts, sešas nedēļas kultos pa mežiem un purviem, kur pat dienā no biezokņa spiguloja vilku zaļganās acis un naktīm odi nelika mieru aizmigt. Tagad viņš to zināja. Ne ar prātu. Nē — tas bij citādi — kaut kā viņš apjauda to, ko visus šos desmit gadus nēsājis līdzī katrā miesas cīpslā un vēl kaut kur dziļāk dvēselē. Bezgala mullīgs tagad izlikās paša smīns — toreiz, kad piedzērušies biedri dziedāja savas sentimentālās dziesmiņas par dzimteni un atgriešanos mājās un kad asaras viņiem ritēja pār pietvikušajiem vaigiem. Tagad pats varētu raudāt — ne aiz skumjām, bet aiz cildenas līgsmes, ka atkal savā zemē, savā nelaimīgajā skaistajā zemē, kuras kuplo zaļumu nespēja iznīcināt ne kari, ne uguns, ne bads un sērgas. Viena kannā skābas pēc vaivariņiem smaršojošas Vidzemes dziras viņu bij norēibinājusi vairāk nekā citkārt dienu un divas nakts dzerti neskaitāmi Reinas un Burgundas vīna kausi un piena mikstais Bavārijas alus.

Kurts fon Brimmers atstiepās platajā lāvā sienmalī. Vidzemes zemnieču austais pakulu palags bij rupjš, bet saulē labi izbalināts un izmazgāts. Zem galvas leišu zosu dūnām pildīts spilvens, bet mugura grima tikko uznestā svaigā sienā. Smaršoja dzintardzeltenām sveķu lāsēm norasojušie jauno egļu balķi. Mežs šalca joprojām, tikai putni, pusdienas tveicei pieaugot, pamazām apklusā.

Kad viņš pamodās, arī meža šalka bij noklususi. Mākoņu pinkuļos atplaiksnījās saulrieta sarkanums, arī debess zilums viegli piesārtis. Cieši skatoties, mirkliem acis pazībsnija zaļgana zvaigzne. Krodziniēks lūkojās pār galdu, traukiem kļusu pieklabinādams. Nāsis iesītās ceptas gaļas smarša, bet ēstgribu Kurtam fon Brimmeram nekaīrināja. Pa pavērtām acu šķirbiņām viņš vēroja to pie galda. Krodziniēks krēslā izlikās vēl lunkanāks un kustīgāks kā dienu — laikam tāpēc, ka visu laiku turējās pirkstgalos. Traukus novietojis, žigli palūkojās apkārt. Gariem pirkstiem bailīgi pacilāja galdā nolikto gravētā sudrabā kalto pistoli. Pataustīja un pasvārstīja sauējā zīda jostas galu, it kā novērtēdams, cik gan tāda varētu maksāt. Galvu pieliecis, brīdi noraudzījās gulētājā, tad atskatīdamies izšļūca laukā.

Lapsa, — Kurts fon Brimmers nodomāja celdamies. Tīrais lapsa — vai tikai nejaus to, ko viņš pats vēl nav līdz galam izdomājis. Ko var zināt, kas tādām polim padomā. Krēslai istabas dibenā sabiezot, kļuva mazliet neomulīgi. Pie loga vēl gaismas pietiekoši, lai gan tas bij dienvidaustrumu pusē. Est negribējās. Bet prāvā brūnā māla krūze alus ar baltu putu kupenu virsū! Kurts fon Brimmers nobaudīja. Tikami vēss, veldzēja labi, mazliet jau atgādināja Vāczemē pierasto. Varbūt pievakarē atvests no Kalnmuižas. Kurts atspieda elkoņus galdā, galvu atbalstīja plaukstām un pūlējās atcerēties, par ko tik svarīgu gan domājis, pirmiņ aizmigdams.

Mikstajā egles dēli pa auguma šķeltnes izloku iešņāptas piecas sīkas raksta rindas. Apdzisušas, krēslā nesalasāmas, tikai pati beidzamā iegriezta rupjāk un dziļāk. *Pro aris et focis* — vecais romiešu teiciens. Kurts fon Brimmers skatījās noņēmies, lasīja vairākkārt, it kā šie četri latīņu vārdi viņam jau sen nebijuši pazīstami. Pazīstami, jā gan, bet tikai čaulā, no ārpusēs. Kas te pirms viņa mitinājies šajā istabiņā, un kāpēc tas, droši vien tāpat kā viņš tagad, savās domās meklēdamies un nomodā sapņodams, neapzinīgi iešņāpis aicinājumu ciņā par altāri un savu pavardu. Ciņā par tēvzemī! Jā — tas bij tas . . . Burtu likumotie apveidi sāka atmirdzēt spalgi. Cauri acu redzokļiem iezībsnīja dziļi smadzenēs, satrauca asinis, piecēla kājās.

Jā: par savu pavardu! Tas bij tas . . .

Kurts fon Brimmers staigāja pa istabu, rokas uz muguras sakrampējis, galvu atmetis un acis piemiedzis. Bij jau viena alga, istaba tik tumša, ka siena vairāk tāpat nojaušama nekā saskatāma. Bet pēc kāda laika tomēr atdūrās tajā un atjēdzās. Nakts. Plēsta koku grīda pirkstēja zem kājām. Kas zina, vai tur pa kādu šķirbu vai zaru caurumu sienā viltīga acs patlaban nenovēro viņu, lai no soļiem, no katras kustības uzminētu to, kas slēpjas smadzenēs . . . Viņš atkal atsēdās pie galda un klusu sarāva kājas zem sola.

Mežs laikam pienācis pie paša loga. Akla tumsa — pat spraišļus tikko vairs varēja saziņēt. Samācies, neviena zvaigzne augšā nebij sastopama. Un kluss, drausmīgi kluss. Kaut kur lejā čirpstēja circenis, likās, ka ass svārpstītis atņemdamies granza skanīgā egļu baļķī. Kurts fon Brimmers juta, ka mugura pārklājās sīkām šermuļu pumpiņām.

Pusnakts vairs nevarēja būt tālu. Lodziņa spraišļi pavisam pazuduši tumsā. Likās, ar roku sataustāms smacīgais melnums, kas elpu padarīja tik grūtu. Tikai tagad Kurts atgāda, cik aplam darījis, visu pēcpusdienu nogulēdamis. Smagā noguruma kaulos vairs nebij, miegs nenāca prātā. Bez mērķa un pietures tumsā raugoties, zaļas dzirkstis sāka mānīgi sprēgāt acis.

Piepeši mežā kāds iekliedzās — spalgi ieķērkdamies un tad novilkdamis garā vaidošā laidā. Kurts fon Brimmers uzlēca kājās un klausīdamies paliecās uz to pusi, kur dienu bij logs. Pārbīlis gan ilga tikai pāri acumirkļu, viņš tūliņ atjēdzās. Tā taču bij pūce. Vienkāršs, cilvēkam nekaitīgs naktsputns, tikai sīkie spārnotie no viņa ieraujas dziļāk zaru biezoknī. Bet kāpēc viņa te brēc daudz baismīgāk par tām, ko viņš ar biedriem nez cik reižu kaitinājuši Elbas un Nekāras krastu

vecajās pilsdrupās? Šajā brēcienā izskanēja pierasojušo Vidzemes mežu smagā ūalka un liķu meklētāja vilka izsalkušais kauciens. Kurts atsēdās atkal, kauninādams sevi par glēvām, bruņinieka necienīgām bailēm. Vai viņa senči nebij cīnījušies ar pūķiem un vēl briesmīgākiem neradijumiem? Un viņu, Vitenbergā mācītu jaunekli, kas vairs neticēja ne pūķiem, ne spokiem, neuztrauca tāda pusakla putna nejaušs brēcieni! Tā bij prātīga nomierinātāja doma, tomēr pagāja labs brīdis, līdz kamēr ausis noklusa sirds dobjie klauvienu.

Vai viņš bij iesnaudies vai tāpat nogrimis savādā stulbumā un prātu mulsā, bet tad atkal atjēdzās. Skaidri dzirdami savādi trokšņi ārā. Kaut kas būkšēja, kaut kas šķendoši atsitās pret akmeni, pa starpām jaucās apslāpētas balsis. Nočikstēja stadalas vārti, pa kādu spraugu sienā iespīda bālgana gaisma un tūlīt atkal nodzisa. Balsis tapa vēl klusākas, bet kaut kas tur tomēr palika. Zem grīdas notarkšēja, it kā kad solu pavilktu pa māla klonu. Stadalā dzirdēja savādu sprakstoņu un šņakstināšanu, laikam zirgs tur grauza sausus garkūļu salmus. Bet varbūt tas nemaz nebij zirgs, kas ēda salmus, — Kurts tā atradis no šejienes dzīves un parašām, ka neredzēdams ne par ko nebij skaidri pārliecināts. Varbūt tur zem grīdas uz sola apgulās zemnieks, no pagasta viņējās malas atbraucis, lai rītu ar gaismiņu varētu būt muižas kļaušu darbā. Bet varbūt kāds zviedru spiegs, ar solu pievirzījies tuvāk krodziniekam, patlaban izvaicā, ko tas svešais muižnieks pa nakti dara augšistabā un no kurienes viņš te ieradies. Varbūt mežu un lielceļu sirotāji tanjā, kas muižniekam tajos ādas maisos un kur tas paslēpis savu naudas zuteni . . .

Kurtam fon Brimmeram nāca atmiņā bērniībā tik daudzkārt dzirdēti nostāsti par dzimtajaužu bēgļiem un laupītājiem svešos mežos, kuri uzglūnēja ceļā vai naktī iebruka muižā, nosita muižnieku, aizdedzināja pili un bez pēdām atkal pazuda mežā, pirms kaimiņi atguvās piesteigties palīgā.

Stadalā kaut kas dobji nobūkšēja — gluži tā, it kā kāds, tumsā taustīdamies, uzgrūdiess pieslietam kokam un nogāzis to. Gluži tā kā soli pa tēstu dēļu kāpnēm . . . Kurts fon Brimmers neviļus bij piecēlies kājās un pievilka tuvāk abas pistoles, labā roka jau apžņaudza smailā zobena rokturi. Bet durvis nevērās. Viņš klusiņām aizgāja pie tām un aizbīdīja koka aizšaujamo. Bet ko tas palīdzēja: ozola klucis bij robains un durvis caurums, tātd ar atslēgu no ārpusē viegli atbīdāms vaļā. Tagad viņš vairs neizlaida pistoli no rokām — uz ceļiem to turēdams, sēdēja un klausījās, līdz asinis aprimās un skaidri varēja saklausīt, ka uz kāpnēm neviena nav, tikai stadalā zirgs grauž salmus.

Sveša un baiga tomēr bij šī viņa dzimtene Vidzeme . . .

Gulēt viņš nolikās tikai, kad egļu smailes sāka atēnoties pret ausmas apsārtušajām debesīm un acis pašas jau vērās ciet. Kad pamodās, saule pa galotņu spraugām dzirkstīja logā, ārā putnu kņada bij skaļāka kā vakar. Brokastis uznesis, krodzinieks pie galda skatījās, smaidīdams šaurām acelēm un visiem krunku vainadziņiem ap tām. Nu, protams, ar visu aizšaujamo viņš tomēr bij te iekšā.

It kā gulētāja slepenās domas izmanīdams, viņš teica:

— Aizšānjamais galā ar tapu aizbāzams, tad no ārienes nevar dabūt vajā. Pans bruņinieks to nezināja.

Kurtam tāda valoda bij pavisam nepatikama.

— Nē, es nezināju. Bet kādēj aizbāzt, te taču bez tevis tā kā tā neviens nenāks.

Polis parādīja dzeltenās zobu apdrupas caur ūsām un atkal nogrudzināja kaklā.

— Nevīens, tas ir tiesa. Pie manis var gulēt tik droši kā zirga ausi. Ceru, ka pans bruņinieks labi izgulējās. Ap pusnakti gan iebrauca divi klausīnieki no aizsīla, no pagasta viņa gala, citi jau vakar vakarā muižā. Bet es viņiem piekodināju netaisīt troksni un netraucēt panu bruņinieku. Tikai vienam zirgs sili grauzdams bij nogāzis zemē. Zirgi — sprāgoņas viņiem te ir. Paši kā maitas un lopīgus nebaro. Par daudz viņus izlaidis Hetlinga lielkungs.

Pistoles, likās, viņu sevišķi interesēja. Pacilāja tās un nogrozīja galvu.

— Tādas gan maksās savus simts dālderus gabalā. Pans bruņinieks laikam ir labs šāvējs.

Bet tad, nezin kāpēc, laikam taču kaut kādā sakarībā ar tām pistolēm, pienāca tuvāk un ieminējās klusāk:

— Zviedru oficiēris ar astoņiem vīriem šorīt nojāja pa lielceļu garām.

Siens uz lāvas stipri iečaukstējās. Bet laikam tāpēc, ka Kurts tur spēji sagrozījās un tagad ilgi žāvājās.

— No Rīgas?

— Nē, no Kokneses puses uz Rīgu. Oficiēris un astoņi zaldāti. Es viņu pazīstu: no pavasara puses divas reizes pie manis pārnakšņoja.

— Tas arī no tiem zemes mērītājiem?

— Laikam... nē, komisijas kungi ir bez mundieriem, šitas būs no armijas. Aplam acīgs kungs. Kad virsū skatās, tikpat kā ileniem baksta. Man šķiet, tikai pametis acis uz šiem pašiem pana bruņinieka maisiem un tūlī zinās, kas tur iekšā.

Vēl tuvāk pievirzījies, vēl vairāk nolaida balsi.

— Abas reizes prašņāja mani. Te tie zemnieki dzerot, vai es esot noklausījies, par ko viņi runājot. — Par ko tad nu runā, — es viņam atbildu, — pans virsnieks jau pats zina dzimtvalodu. Gaužas par savām likstām un lād kungus. — Vai zviedru kungus arī? — Es neesmu pliku roku ņemams, nezināšu, ko šim teikt! — Zviedru kungus! — es izsaucos kā pārbijies. — Ko pans virsnieks gan domā! Zviedru kungi viņiem kā pats mūsu kungs pestītājs. Tikai tos savu pašu, vāciešus un poļus. Tie viņiem ādu velk pār acīm. — Tu, poli, esi viltīgs kā pats velns, — viņš atteic it kā noskaities, bet es redzu gan, ka nosmīn un nobrauka bārdu. — Ielaid man kannu alus, tu poļu uts, bet tikai labi vēsu, un putas lai trešā daļa! — Tāpat kā to otro reizi. Vai es nepratišul! Kā man tā kannu pilna, uzbliežu ar plaukstu virsū — putas ar kupenu, malām pāri.

Gulētājs vienaldzīgi šūpoja gar lāvas malu nolaištu baso kāju.

— Un to otro reizi — ko šis?

— To otro reizi, tad bij pavisam trakas lietas. Es nemaz nezīnu, vai panam bruņiniekam var stāstīt.

Krodzīnieks pašlūkāja pa istabu apkārt — varbūt pārbaudīdams, vai kāds kur nenoklausās, bet varbūt arī tādēļ, ka pēc tam varēja nostāties lāvas kājgali un skatīties gulētājam tieši sejā.

— Otro reizi bij tāda runa: vai es esot dzirdējis, ka Vidzemes muižnieki ceļot dumpi pret zviedru valdību. — Es izliekos dumjš un brīnos: par ko šiem jādumpojas. Pilna vaļa, dzīvo vienos taukos. — Bet nu tie tauki paliekot plānāki, zviedru valdība viņiem pašu maizes rīcieni mazliet apgraizot. Zemniekiem dodot noteikumus, tiesības, tiesas un skolas. Visu ievēdšot tā kā Zviedrijā. Muižnieki esot cieti kā āža rags. Piekāpties — ne par soli, ne par sprīdi. Tāpēc zviedru valdība tiem spītņiem muižas nost. Kas tikai ar papīriem nevarot pierādīt savas tiesības — laukā un rentnieku vietā. Vai es neesot dzirdējis, cik Vidzemes muižu kronis jau paņēmis savā zināšanā. — Tā — pa ausu galam esmu gan, — es saku, — no tiem pašiem mūsu klausīņiem, kas te sabrauc. Un cik tad sen vēl tas pats Lapmuižas Šulcs te ar astoņpadsmit vezumiem cēlās pāri uz Jelgavu. — Tas arī esot bijis viens no tiem āža ragiem. Bet vai es neesot dzirdējis par vienu, kas te tos citus musinot uz dumpi. Ar poļiem un krieviem draudzību turot preti zviedriem. Palīgu un ziņnešu tam kā biezs, it īpaši no poļu Kurzemes. Man tas krogs esot pie pašas robežas — nevarot būt, ka te reizēm neapmeties kāds no tie nodevējiem. — Ko es varu zināt, pan bruņinieks, — es atbildu. — Rudeņos, kad tās tumšās naktis un ceļi izšķīduši, man dažu nakti stadala pilna, krogā gul divdesmit cilvēku. Vai es kādam prasu, kas viņš un no kurienes. Mana darišana ielaist alu kannā un uzmanīt, ka neaizbrauc nesamaksājis. Ko es protu no kungu ķiviņiem. — Na, pielūko tu man, katoļu nabags! — un pakrata man ar pirkstu. Bet tajā pirkstā viņam gredzens ar sarkanu aci — tik platu kā šitas mans nags. — Nudien, nemeloju! — Na, — viņš saka, — ielaid man vienu kannu, bet tikai no tā vēsā!

Viņa paša acis tagad kā ileni urbās gulētāja sejā. Tas nopūtās — nē, tikai aizpūta mušu, kas nekaunīgi metās uz lūpām.

— Kā tad viņš sauca to — nu to, kas dumpo muižniekus?

Polis pakasīja aiz auss un novērsās.

— Pans bruņinieks var nosist mani, tomēr neatcerēšos. Jau toreiz neparko nevarēju izrunāt pakaļ — tāds pavisam nedzirdēts vācu vārds. Ar poļiem un krieviem pret zviedriem... Pret zviedriem! Lai mēģina kāds tagad celties pret zviedriem, tad redzēs, ko viņš dabūs. Galvu nost — to dabūs.

Krodzīnieks vēl ilgi miņājās, caur acu šķirbiņām pablenzdams Kurtā. Bet tas laikam atkal aizsnaudies. Pakustējās tikai, kad polis jau bij aizšļūcis pie pašām durvim. Atkal laiski un vienaldzīgi izstaiņās.

— Hetlinga lielskungs, tu teici?

Krodzīnieks tūlī atsviedās kā atsperes ķerts.

— Mūsu lielskungs, jā. Muiža tepat Daugavas krastā. Pans bruņinieks jau gan pats zina: Priedaines kučieris stāsta, ka Hetlinga lielkungam rada.

— Laikam gan tā attālāk. Vai tu zini — mājās Hetlinga lielskungs?

— Mājās, mājās, kur tad citur. Mūsu lielskungs vienmēr mājās. No istabas neiziet. Klaušinieki četri gadi viņu laukā neesot redzējuši. Istabmeitas stāsta, slims esot. Bet sulainis teic, ka nieki — glāzi groka vēl allaž iedzerot...

Atgīdies aizplāpājies, krodzinieks aizsita plaukstu mutei priekšā un vainīgs sāji pasmaidīja.

— Man tā mute kā paisiklas. Kas krodziniekam daļas? Krodzinieks tāpat muižas kalps, krodziniekam nekas nav jāzina. Vai pāns bruņinieks neaizies apciemot? Dienu un nakti šajā kroga caurumā nokvernēt nebūs tīkami.

Nepavisam tīkami tas nebūs. Kurts tikai nodomāja, bet neteica neko. Ilgi nosēdēja, kājas pār lāvas malu pārlaidis, elkoņus uz ceļgaliem atspiedis, galvu plaukstās atbalstījis. Dienu te gan vairs tik drūmi neizskatījās, tā kā kauns sametās, atceroties pagājušos rēģus. Tomēr vēl vienu tādu nakti te piedzīvot — — Kurts nodrebīnājās, it kā kāds aukstu roku pārvilcis plikai mugurai.

Poļa sirmās ūsas atkal palīda durvju spraugā.

— Es gribēju lūgt, lai pāns bruņinieks nekavējas pabrokastot. Piens ir visgaršīgāks, kad vēl pasilts. Un plācēņi kamēr neatdziest — krodziniece šorīt izcepa. Pats saskaldīju sausu egļu malku. Mana sieva ir liels meistars, visi kungī allaž uzliela viņas cepumu.

Kurts nedomāja par ēšanu, bet pavisam citu.

— Vai te visas pūces tik nejauki brēc?

Polis papīrdza zobus.

— Vai pānu bruņinieku nobiedēja? Tas tikai pirmo nakti tā. Es esmu pieradis, nemaz nedzirdu. Visas ne, tikai šitā. Viņai kur citur pavasarī izpostīta ligzda, un nu ieperinājusies še. Iebiedēta, tāpēc tā brēc. Es zinu, kur viņai tas pārklis, bet mugura stīva, nevar vairs piekāpt. Maita, trīs cāļus man apēdusi. Pānam bruņiniekam tik skaisti šaujāmie — vai viņš negribētu izmēģināt roku? Turpat vien viņa tup. Dienu akla, gluži klāt var pieiet.

Kurts neatbildēja. Apriebies viņam šis krodzinieks ar savu klabēšanu. Viltīgs kā pats nelabais un katrā ziņā zina daudz vairāk, nekā izsaka. Visu laiku ap kaut ko tā apkārt miņājas.

Piens bij vēl pasilts, bet ar svešādu meža zāļu piegaršu. Silts arī miežu plācenis ar biežpiena kārtu virsū, — skābcens, ass un sājš pēc kviešu maizes, kas Vāczemē pierasta. Liepu ziedu medus bērza tāss traucīnā smaršoja saldi, tikai tur ieslikusi salauzīta bite maitāja ēstgribu. Pusklaipts rudzu maizes melns un sēnalām spurains, sviestu cibiņā poliete varbūt ar roku piestampājusi... Tikai pāri kumosu lejā dabūjis, Kurts piecēlās.

Krodzinieku viņam labprāt negribējās vairs sastapt. Turpat pa stadalas vārtiem izgāja ārā. Bet polis, droši vien dzirdējis viņu pa kāpnēm kāpjām, stāvēja pie savām durvīm, klausījās smaidīdams, ar roku rādīdams.

— Nepilnu pusjūdzi muiža. Pāri Putnu kalnam, pāri Ķisumam, garām Rumbas krogam, tūlīn pa kreisi liepu gatve uz pili. Katrs bērns atradīs.

Kurts apjucis atgriezās.

— Var būt, ka aizeju ar līdz Atradzei. Bet tad manas mantas tu piesargi — tā ka lai nekas nepazūd!

— Pie manis! Pans bruņinieks var būt pilnīgi drošs. Pie manis nevienam nekas nepazūd. Pagājušo vasar' viens bruņinieks cēlās pāri uz Kurzemi, turpat augšistabā pārgulēja. Pīpi bij aizmirsis — skaista jūrasputu pīpe ar dzintara kātu. Kad lielskungs rudens pusē pārcēlās atpakaļ, es iznāku pretī un rādu: — Lielskungs, vai tā nav jūsu pīpe? — Šis atplaukst kā saulīte. — Un es domāju — saka — ka viņa man ceļā izkritusi. Krodziniek, goda vīrs tu esi, bet dumjš gan kā teļš. Kā trīs teļi kopā! Vai tu zini ar, cik tā pīpe ir vērtā? Holandiešu darbs — no pašas Amsterdamas. Mans tēva tēvs jau no viņas pīpojis. Tūkstots markas tu par viņu varēji prasīt. Še divi dālderī par tavu goda prātu!

Sarauktu pieri Kurts atmēta ar roku.

— Ja es tur palieku pa nakti — rītu Priedaines kučieris lai aizbrauc pakaļ!

— Kā pans bruņinieks pavēl. Es esmu tas kalps, izpildīšu visu, kas vajadzīgs.

2

Ceļš sāka tūliņ lēzeni slieties kalnup. Kreisajā pusē mūklainā nogāze līdz pat Daugavai tikai brūnu rāvas zāli pieaugusi, vietvietām biezi vilka vāju puduri. Ceļam pāri no meža apaugušās kraujas pa labo roku neseno lietu iegrauztas vaugas. Pats kalns lazdām biezi noaudzis. Daugavas krasta cietā malā tās sīkākas, dzeltenzaļganākas, otrā pusē tumšas, lekņas, pelēkām, niedru taisnām atvasēm, stīpu cirtēju zariem piegāztas. Egles atkāpušās nost, cik tālu acs no ceļa sniedz, liepas, ozoli, kļavas un pīlādži. Visam biezoknim pāri pret Daugavu noliekušies milzīga žuburota liepa, ap izpuvušu zaru caurumiem vesels nūklis siku putnu. Čaloņa, ka ausis krit ciet. Pretim ūdeņu nobrucinātā, svītrotā māla sienā no vietas čurkstu caurumi, spārnots, zilganbalts mākonis stirkšīnādams papīrb gaisā, nokrit, sašķīst ap alām un atkal lasās kopā. Tālāk svēlēj dzilna, riekstroze spiedz, klabina dzeņi, spīdoliņi tīnkš, augstu augstu gaisā šūpojas divi vanagi. Jā, Putnu kalns velti nenes savu vārdu.

Kalna nogāze viņā pusē stāva kā jumts. Ceļa ieliekņa gan liekta ar lielu likumu, tomēr likās nesaprotami, kā viņi te ar ratiem tika augšām. Kājas metās šķērsām saliktos blūkos ar egļu zariem pa starpām. Rudeņos un pavasaros te vajadzēja būt gatavai ellei. Biezoknis no abām pusēm sagumis ceļa gravai pāri, saule tikai vietām varēja piekļūt zemei. Pa abām pusēm murkšēdams lejup skrēja mālains ūdens. No vienas vietas mētājās mieti, bomji, sviras un salauztas ilksis. Palejā nosviests pārlauzts loks, drusku tālāk plakani sakļāvies nekalts ritenis nomaliem ozola spieķu galiem. Tīrā pekle, vairāk nekas.

Pāri Ķisuma grāvīm radzēm mūrēts tilts ar mūra aizžogu abās pusēs. Spējā likumā stūris tam kreisajā pusē apdauzīts, apdrupis, no tā lejup nogāzē sliede ar nošļūkātiem, darvu aptraipītiem krūmiem — cik dažs labs kalnā ieskrējies siena vezums tur nebij kūlepiem novēlies dibenā. Seklais ūdens sašķēlās sīkās

urdziņās un mirgodams tecēja prom uz Daugavu, izlocīdamies ap lielajām radžu plāksnēm, kur spraugās spīdēja koši zilā glizda. Māla nogulšņi Daugavas sēkli pieauguši stiebriem un ūdens virzas klāņiem. Pašā vidū liels akmens kā lācis kūkumu uzmetis, pat tagadējā lēnā Daugava sita pret to baltu šalcošu vilni.

Debess atkal noskaidrojusies, saule jau kveldēja manāmi. Kurts fon Brimmers noņēma cepuri un pārgāja otrā pusē tiltam. Še pret ziemeļiem kaut kur gravas dibenā dzirdēja klusi un domīgi čukstam. Mežīgā biezoknī pāri tilta mūrim savēlušās lazdas, ievas un desmitējādi citi krūmi, kuriem Kurts vairs neatcerējās nosaukumu. Pāri paslieti veco liepu un ozolu cekuli, vēl tālāk melna egļu siena. Ista patversme sirotājiem un lielceļa laupītājiem. Kurtam tā kā atausa atmiņā senie nostāsti, skaidri atcerēties vairs nevarēja — viss kā izplēnējis, pelēkā dūmakā aizgrimis. Bet baidmīgi kļuva, viņš uzlika cepuri galvā un steidzīgi sāka kāpt otrā kalniņā.

No tilta ceļš atkal spēji paliecās pa kreisi nogāzē. Daugavas pusē tas pats Kīsuma krūmājs, bet labajā šur tur paslējās arī priežu pinkainie zari. Kāds klabinājās pretim pa ceļu. Zemnieka večuks pelēkā nolāpītā pusnātņa svārkā, krokām no muguras lejup. Snauda pats, uz zāļu nastiņas sēdēdams, snauzdams, galvu nokāris, čāpoja bēri sirms zirdziņš. Loks turpat uz kakla, aizlauzts, auklu notīts, linu auklu apauši, atsejas pakulām un lūkiem vītas, sakām no aizplēstās ilkss salmu kušķis palīdis laukā. Zirgs pēkšņi pacēla galvu, satrūkās arī braucējs. Šķidrā sirmā bārdele notrīsēja, acis ieplestas apaļas un nemirkšošas, dzīslainā seja sastinga. Roka pati no sevis tvēra grožus un piegriezta iatus ceļa malā. Ne cepuri paguva noraut, ne klanīties. Dziļi ierāva elpu un pārmeta krustu tikai tad, kad svešais gājējs bij jau garām. Spožas kurpes smailem uzliektiem galiem, melns mētelis, kam no apakšas laukā sniedzās zobena gals, bet priekšā paplešoties spīdēja violets, sarkans un balts — droši vien viņš to noturēja par pašu nelabo. Kurts dzirdēja, ka aiz muguras pātāgo zirgu un skubinādams aizelsies šmukšina — pasmējās, bet atpakaļ neatskatījās, lai nenobiedētu vēl vairāk.

Rumbas krogs likās tukšs un neapdzīvots. Zaļganu radžu mūri kā applejuši, stadalas vārtiem viena puse vēja izgāzta, nātrēs ieaugusi. Nu Kurts fon Brimmers atcerējās — reizes divas vai trīs viņš te braucis tēvam līdzī pie tēvoča, pie mātes brāļa barona Hetlinga, par kuru runādami allaž paraustīja plecus.

Jā, tā bij tā pati vecā liepu gatve. Zāli aizaugusi, retās riteņu slīdes to tikai vietvietām pielocījušas. Klaušiniekiem droši vien cits ceļš aiz uzkalniņa un smēdes, pretim muižkunga ērbeģim. Gatve veda tieši uz pils vārtiem. Vecās liepas vēja izlodzītas, citas aizkaltušas, citas vētras nošķeltiem zariem. Viena nesen kā pārplēsta vidū pušu, apvītušām lapām pārgāzta ceļam pāri. Apkārt galotnei gar pašu mūri iemīts kājceliņš — ar ratiem te laikam gan grūti garām tikt. Kazenājiem apvīta radžu guba, nezina no kādiem laikiem, augšpēdu nomestas, zālē ieaugušas egļu un zaru ecēšas. Gar apdrupušo mūri nātres un vībotnes vīra augstumā. Enkurotiem dzelžiem kaltie smāgie ozolvārti pagalmam vaļā, tāpat zālē ieauguši, acīm redzams gadiem nevirāti — viena puse izšķiebusies, ar stūri zemē iegrimusi.

Pagalms aiz vārtiem pieaudzis veciem, dzeltenī nosūnojušiem akāciju krūmiem. Kurts fon Brimmers atcerējās labi, gluži tādi paši tie izskatījās arī toreiz. Apstājās pakrēslī, lūkojās apkārt un ar savādu patiku ieelpoja vecās Vidzemes drēgnumu un pelējuma smaku, kas te likās lienam no apdrupušajiem mūriem un no katra krūma. Tālāk redzama radzēm apaļiski izkrauta, pa daļai jau aizaugusi dobe. Ienāca prātā, ka Atradze taču atrodas lidzenumā virs stāva Daugavas krasta, bet tālāk aiz tā apvīda ar mežiem un zemnieku sētām paceļas gandrīz tā paša Putnu kalna augstumā. Un tur mežos ezeriņš, no kura pa silēm un izdobtiem baļķiem citreiz ūdeni novadīja uz šo dobi, bet no tās viņš pamazām aizsūcās tālāk diķī, pils galā pie torņa. Melns, nosūbējis krūmiem pāri slējās ķeltu gaumē celtais tornis ar četriem kāpņu lodziņu caurumiem un robainu virsotni. Pils pusē tā vai nu pati iegāzusies, vai karos nograuta. Kovārņi kramšķinādami laideļējās ap gruvešiem, divi neatlaidīgi dzenājās, pārmaiņus nosēzdamies aizlauztā vēja rādītājā. Šaurā, augstā pils radžu siena melniem plankumiem noskapstējusi. Logi turpat zem jumta malas, šauri, kā igni piemiegtas pusaklas acis. Tikai tuvāk tornim viens zemāk, lielāks kā citi. Caur krūmu zariem varēja pamanīt tajā kustamies kaut ko gaišu, varbūt kādas sievietes augumu. Atskanēja spiedzīga, dusmās vai nogurumā mazliet kā aizsmakusi balss.

— Žiglāk, tu govs, tu maita! Par maz laikam vēl! Piecdesmit tev, kamēr āda atlec no kauliem.

Kliedza izlauzītā, apdrupinātā latviešu valodā kā visās Vidzemes muižās. Savāda čikstoņa pievērsa Kurta fon Brimmera uzmanību. Pa granti nobērto laukumu pils priekšā aiz dobes čikstēdams vēlās lauku lidzinājams bluķis. Arāmām sakām kaklā to vilka padrukna zemnieku skuķe apaļiem vaigiem, basām kājām, strīpainiem bruņiem līdz pus lieliem. Baltu linautu apsietā galva izskatījās kropļaini liela, ar kumpu pakausī — laikam tur apakšā savistitas bizes. Vilka saliekusies, rokas jūgtuvēm pieķērusi, smagi elsodama, acis no savas pašas iemitām pēdām nepaceldama. Nozuda aiz krūmiem vakarpusē. Bet pēc brīža no turienes atkal čikstēja atpakaļ. Un atkal no loga ķērca:

— Žiglāk, tu maita!

Skuķe nu vilka gandrīz tecīpus, krūtis drebēja zem pakulu krekla. Bet tad piepeši apstājās, saguma vēl zemāk, ietramditās stirnas asarotās acis pameta svešajā kungā, kas bij nostājies priekšā, tad pacēla augstāk pret logu, kur patlaban iespieddamās pazuda tā baltā. Kurts fon Brimmers izbrīnā aplūkoja savādo zirgu un tā velkamo.

— Ko tu te dari?

Brūnās acis atkal noslēpās aiz tumšajām skropstēm. Skuķe nolieca galvu vēl zemāk un iegulās atkal sakās. Bluķis aizčikstēja tālāk uz torņa pusi. Galvu nogrozījis, Kurts uzkāpa pa pils trim pakāpēm.

Durvis vajā. No velvētās tumšās priekštelpas sitās preti miklu mūru piesmaldzējis gaiss. Šaurās radžu kāpnes veda pa kreisi augšup, vēl šaurākas, vairāk dibenā, lejup. Pa kurām lai iet? — Kurts acumirkli nevarēja attapt. Tad no kreisās puses izsteidzās vecis garām zeļēm un vecām kurpēm kājās, steigā misiņa

pogas aizmetinādams, un klanidamies pieklupa piedurknei, tad palika salicis stāvam.

— Vai barona lielskungs uzcēlies?

Kurts vaicāja latviski. Sulainis saliecās vēl zemāk un pamāja. Viņi gāja pa šaurajām radžu kāpnēm, kas slējās stāvu, kā likās, gar pašu ārsienu. Velve tik zema, ka gandrīz skāra galvu, kad Kurts iekliegdamies palēcās: sirma žurka pikstēdama izskrēja pa kāju starpu un aizsāvās lejā. Pat žurkas te vecas un sirmas...

Augšā tādas pašas šauras, tumšas un likumainas ejas. Beidzot Kurts fon Brimmers atradās lielā zālē ar augstiem logiem, pēc saules spriežot, Daugavas pusē. Tomēr pustukšajā telpā tik krēsls, ka pirmā uzmanību pievērsa lielā krāsns, kur čulāja zaļas egļu šķilas. Vasaras vidū te kurina! Bet daudz ko brīnīties par to gan nebij: no zāles mūriem vēsoja nepatikams miklums, ķieģeļu klons manāmi dzesēja ārā satveicētās kājas.

Puse liesmu plānkumu krāsni aizēnota. Enas apveidu izsekojot, varēja sazinēt krēslā sakumpušu vecu vīru. Galvvirss viņam bij plīks, balto matu vainags ar dažām tumšākām šķipsnām nosniedzās līdz pat pleciem, tur visapkārt izlocījies biežās sprogās. Vēl baltāka bārda ar klēpī izliektiem galiem — seja pret to izskatījās nedabiski sārta, it kā uzburbusi. Bet tas varēja būt arī no pļivojošā uguns atspīduma. Mugurā vecajam kungam peļēki zemnieku svārki, kakls siltu šalli aptīts, ceļgali ietūti strīpainā zemnieku segā, kājas uz ķebliša, apautas smagos lāčādas zābakos. Uzburbušā rokā dzeltens, tikko aizritinājies pergaments.

Uz viesu sveicinājumu barons neko neatbildēja. Acīm redzami tūliņ bij pazinis. Caur baltajām likajām skropstēm uzmanīgi noskatījās, tad laiski pamāja uz ādu apsegto soliņu turpat iebļakus.

— Apsēsties! Ja tev par karstu, vari atvirzīties vairāk sāpus. Man ne. Mani gadi prasa siltumu no āra un no iekšpuses.

It kā to apliecinādams, paņēma no galda vecmodīgu cinka krūziņu un ar labpatiku lēnām iesūca kaut ko kūpošu un laikam arī stipru, jo seja piesārta vēl vairāk. Nokrekšinjās un pārvilka plaukstu vēderam.

— Tāpēc vien jau zviedri nopelnījuši Vidzemi, ka izgudrojuši šo dziru, pat vecus kaulus tā karsē.

Kurts fon Brimmers savādā jutoņā sēdēja un domāja. Jau uz Kīsuma tilta sirds viņam bij straujāk iepukstējusies veco atmiņu atmodā. Visas ejas šajā pili senās bruņinieku Livonijas pilnas — šķīta, arī tā sirmā žurka bij no turienes. Desmit gadu viņš šīs aizmirstās atmiņas nēsājis līdzī, pats neapjauzdams, cik dziļi tās ieaugušas viņa smadzenēs un asinīs. Nu viņas bij pamodušās, kļuvušas dzīvas — apšalca kā karsts vilnis, šo veco vīru pie kamina sagumušu ieraugot. Vienīgais radnieks viņam pasaulē, beidzamais liecinieks tai pagātnei, kuras dēļ viņš sešas nedēļas kratījies pa leišu mūklājiem un Kurzemes siliem. Vienīgais, kas varēja vēl sakarsēt vieglprātīgā studentu dzīvē apžulgušās, viņa atšķaidītās asinis, uzpūst gaišā liesmā to slepeno ilgu kvēli, kas smeldza arvien jūtāmāk, klausoties Vidzemes mežu šalkoņā un putnu čaloņā. Bet nu šis vecais patriarhs

un pravietis pats te sala nost vasaras vidū un slavēja savas tēvijas lielākos ienaidniekus tikai par to, ka tie izdomājuši dzērienu, kas silda kaulus un galvu padara dulnu, bet sastingušo sirdi neiekvēlina. Ass vaicājums Kurtam jau bij uz mēles, bet viņš aprāvās, pametis acis tēvocī.

Astoņdesmit trīs gadi nobalinājuši šo bārdu un muguru saliekuši likāku kā tam zemnieku večukam pirmiņ uz zāļu nastiņas. Vai viņam ar saviem divdesmit deviņiem tiesības ko pārmetēt šim vīram, kas savā kailajā galvaskausā glabāja gandrīz vesela gadu simteņa pieredzējumus? Kādi nopelni bij viņam pašam, lai sajostos aizskarts un apvainots no tās nevēribas un vienaldzības, ar kādu šē pēc desmit gariem gadiem saņēma dzimtas vienīgo vēl palikušo mantinieku un turpinātāju? Šis vecais vīrs taču neko nezināja par tiem lielajiem nodomiem, ko viņš glabāja sevī. Tā atmiņā droši vien vēl bij zēns, kas reiz saviem nebēdīgajiem smieklīem trīcināja šīs drūmās telpas un rāpās uz sola, lai labāk aplūkotu Meinharda, Pletenberga un Gotharda Kettera portretus pie sienas. Bet gan aizmirsis krūzi ar kūpošo dzērienu un pats savu vārgumu, kad dabūs zināt, kādēļ viņš te.

Tomēr nebij tik viegli iesākt par to. Šī telpa ar gadu simteņu putekļiem spriešlos pilna pagātnes krēslas. Nomelnējušās ģimētnes pie sienām stāstīja par to, kas reiz bij. Leģendas vijās ap šo bruņinieku slavas darbiem, tie bij tie vīri, kas veidojuši Livonijas vēsturi. Vai viņš, tikko no āra ienācis jauneklīs karstu galvu, lai tūliņ sāktu pamācīt tos kaujās un diplomātijā norūdītos varoņus, kuri visādu negaisu brāzmās un visdziļākā posta laikos bij pratuši noturēt augstī bruņniecības godu? Jāsakož zobi, jāapvaldās un jānogaida, kamēr viņi paši sāk runāt.

Kurts sēdēja, zobus sakodis, un valdijās. Paša griba un vēlēšanās nesatureja viņa muti ciet, tā bij vecā vara, kas pārmākdama staroja no teiksmaino varoņu aizkvēpušajām acīm pie sienas.

Barons Hetlings likās kā iesnaudies. Roka ar pergamenta tistokli glēvi nogulusies uz strīpainās segas. Pār noliekto kailo galvaskausu klīda pelēkas ēnas, aiz muguras plīvoja bieza tumsa. Bet acis zem likajām skropstēm tomēr pusvīru, tajās divaini atmirgoja krāsns sarkanās liesmiņas. Tagad tās pavērsās pret krustdēlu, lūpas savilkās kā apvītušā smaidā. Arī balss apvītusi, iztālēm atgādīnāja to otro, ko Kurts pirmiņ bij dzirdējis tur ārā logā.

— Uzcirties esi kā īsts galma kavalieris.

Kurts mazliet piesarka.

— Man ir gadījies būt arī galma ballēs. Veimāras hofmaršala dēls Vitenbergā bij mans labākais draugs.

Bet atgīdās, ka tas skan pēc lielības, kas krusttēvam neatstās labu iespaidu.

— Franču mode. Visa Eiropas muižniecība tagad tā ģērbjas. Protams, tur bij arī studenti, kas to nespēja.

— Bet par to viņi gan laikam spēja citu ko . . . Tā izģērbtu no vīrieša kārtas redzu otro reizi. Sievišķis — nu, tā man pietiek.

Pabāza roku zem bārdas un pārvilka plaukstu savam zemnieka svārkam.

— Apģērbs ir čaula, to var uzvilkt, var arī nomest. Nemainīga mums paliek tikai pašu āda un kas zem tās. Jo greznāks svārks, jo labāk pie viņa līp putekļi un dubļi. Ar korpēm un zīda zeķēm pa mūsu mežu ceļiem ielaisties es neieteicu. Mūsu vasaras lietos un ziemas puteni vislabākais tas, kas mazāk laiž ūdeni cauri un vairāk silda.

— Te es arī apgādāšos vienkāršas drēbes. Bet Vāc zemē man patiešām nebij citu.

Barons pameta ar galvu.

— Laikam gan daudz tur būs izmācījus. Desmit gadi nav nekāds joks. Nemaz nezinu, vai pratišu sarunāties ar tevi. Esmu te vecs kļuvis un apsūņojis kā tāds ataugā aizmirsts celms.

Kurts paslējās taisnāk.

— O! Vāc zemē, Francijā, Holandē, Anglijā — visur tagad tik daudz ko mācīties! Visās zinībās tāda rosme un jauni meklējumi, ka divdesmit gadu nepietiktu kaut tikai pavirši iepazīties. Viss mūžs par īsu, lai sastaptos ar lielajiem gariem, kas atraduši, ka zeme griežas ap savu asi un tad vēlreiz ap sauli. Ar tiem, kas pateikuši, kāpēc gaisā pasviests akmens krit zemē un no kādām sīkām, neredzamām daļiņām sastāv šī pati zeme un katrs smilksu graudiņš.

— Astronomiju un dabas zinības studēji?

Kurtam bij ticis karsti — vai nu patiešām no krāsns, vai no cita kā. Viņš pielēca kājās, nometa mēteli uz sola, sāka staigāt pa zāli. Soļi dimdoši atbalsojās tukšajā telpā.

— Astronomiju? Nē — — jā, tikai tik tālu, cik tā sakarā ar pārējām zinībām un cik tās no viņas atkarājas. Es esmu daudz ko studējis — daudz, to tu gan vari man ticēt. Patiesību sakot, iesāku ar teoloģiju, tāpēc ka mana nelaiķa māte tā vēlējās.

— Jā. Mana māsa bij gandrīz tikpat ticīga kā kāda katoliete.

Kurts jau lieca otru likumu apkārt zālei un neklausījās.

— Surp braukdams, vēl aizvakar pārgulēju pie kāda katoļu mācītāja Bauskas tuvumā. Lielijās mācīts vīrs esot, lasījis Mārtiņu Bēmu un Paracelzu. Kaut jel viens stariņš no lielā Teofrasta Bombasta prāta gaismas iespīdējis viņa apsūņojumā pauri! Trīs gadu simteņus vecā sholastika tur iezidusies kā pelējums šajos mūros, pāraugusi kā virza aizsērējušu dīķi. Mūsu ticības tēvi — Luters un Melanhtons viņam vēl vienmēr tikai ķecerī, kā caur zobiem izspļaudams, viņš izrunāja šos vārdus. Visu nakti mācīja mani, izskaidrodams grēku piedošanas sakramentu un luterticīgo bezdievību pašos reliģijas pamatjautājumos. Savā meža kaktā viņš it neko nebij dzirdējis ne par jansenistiem, ne par lielā elzasieša Špenera Collegia pietatis, ne par visiem centieniem izskaust sholastisko dogmatiku un burtu kalpību, atnest garu nāvētājus strīdus un atjaunot vienotu dzīvu Kristus ticību. Tikai vienu vienīgu labu īpašību viņā atradu: viņš nāvīgi ienīst zviedrus un dievina Augustu Otro un tā sakšu karapulkus.

Sēdētājs laikam sakustējās savā krēslā.

— Teoloģija man apnikusi.

Staigātājs sparīgi piesita dūri pie krūtīm.

— Dieva tiesa — pēc diviem gadiem man ar viņa apnika. Pēc tam es vairāk pieķeros dabas zinībām un filozofijai! O! kādi plašumi tur tagad atveras! Cik žēl, ka tev te jāšildās pie šīs čūlošās maļkas un tu nezini, cik karsta uguns tur tagad sakarsē prātus.

Barons nokremškināja kā vecs krauklis.

— Kaut ko tā pa ausu galiem esmu dzirdējis.

Kurts to nevēroja.

— Tur neatmet reliģiju un neceļas pret dievu, bet cenšas apvienot zinību atklāto un pierādīto ar to, ko saka svētie raksti un mūsu pašu sirds. Nu, kaut tas pats Gasendi, lieliskais, nepārspējamais francūzis! Viņš nenoliedz Galileju un neatmet Koperniku. Viņš nevar tā darīt, jo to nepieļauj viņa skaidrais saprāts. Un tomēr viņš pieņem Tiho de Brahes sistēmu, jo arī bībelē taču skaidri pateikts, ka saule griežas ap zemi, nevis otrādi. Vai atkal dievišķīgais Kartēzijs! Kā viņš varētu šaubīties par to, ka dievs radijis pasauli! Bet viņš nešaubās arī par zinātnisku taisnību, kas pierāda, no kādām sīkām daļiņām lielais meistars visu salicis un kādu kārtību noticis katrai lietai virs zemes un debess izplatījumā.

— Tad tu laikam tagad esi filozofijas doktors vai vismaz bakalaura?

Kurts fon Brimmers mazliet pieturēja soli, padomāja, tad pakasīja aiz auss.

— Redzi, krusttēv, tā lieta nav tik vienkārša . . . Universitāte vēl pilna vecā rauga. Brīva gara lidojumu viņi neatzīst, tikai tos pašus sadzeltējušos pergamentus, kas bij jau pirms Gūtenberga laikiem. Pēc grādiem un tituliem dzenas tikai tie, kas ar to domā maizi pelnīt. Nedomā, krusttēv, ka doktors jau tāpēc vien gudrāks par studentu, ka students ir tikai students, bet viņš doktors. Man bij kāds labs draugs, pāri piecdesmitiem, universitātē ilgāk kā deviņas desmitdaļas profesoru, disputos viņš tiem allaž aizbāza muti. Tici man, tituls nav nekāda drošība pret muļķību.

— Pilnīgi manas domas. Kas tikai pēc grāda un titula cenšas — ar ko tāds atšķiras no amatnieku zeļļa, kurš grib tikt par cunftes meistarū, lai vairāk pelnītu nekā zeļli. Zinība nav amats un līdzeklis, kā tikt pie naudas. Zinība prasa upurus un mil mocekļus . . .

— Jā — kā Galileju un Džordano Bruno. Patiešām, tu mani iepriecini, krusttēv. Un es biju iedomājies, tu rāsies, ka pa šiem desmit gadiem neko neesmu sasniedzis . . . Tici man, es nebiju viens no tiem visslinkākajiem Vītenbergā. Bet pasaule un dzīve taču ir tik skaistas!

— Jā gan, manu zēn. Kad tikai mēs paši viņu nepadarām nejauku kā samīdītu puķu dārzū.

Vecā vīra balss bija tapusi domīga. Tomēr tajā ieskanējās kaut kas kā no senām atcerēm. Taču šis sakumpušais sirmgalvis arī reiz bijis jauns . . . Krustdēls iekļuva istā sajūsmā.

— Es savējo neesmu saminis! Vari man ticēt, to es neesmu darījis. Mākla mani allaž vilkusi prom no sakaltušām foliantu mūmijām un manas studenta celles brodiņgala lodziņa. Es nevarēju norimties. Esmu bijis Parīzē, redzējis

Korneja Sidu un Moljera Tartifu. Esmu lasījis Grimelshauzena Simpliciju un Miltona Pazaudēto Paradīzi. Ar savu veco draugu — to pāri piecdesmitiem — aizceļoju uz Romu, lai redzētu Mikelandželo skulptūras, Rafaēla Dievišķīgo un Leonardo freskas. Bet kas ir tas viss pret nīderlandiešu gleznām! Rubensa Leukīpa meitu tev vajadzētu redzēt. Kas tās par kājām — bet gluži kā lāča mātei.

Viņš bij apstājies pret kādu sievietes portretu vistumšākajā zirnekļu pagalam pievilkta stūri, dūra ar pirkstu pret to.

— Pēc tās kauns skatīties uz šo kaulaino spoku te. Ādu pārvilkts ģiadenis tas ir, ne sieviete.

Vecais krēslā nogrozīja galvu. Noņurdēja bārdā:

— Tā ir tava māte — jaunībā. To te uzgleznoja kāds ieklīdis Hamburgas mākslinieks.

Kurts sadzirda tikai pēdējo.

— Hamburga, Lībeka vai Brēmene — tās ir kupču pilsētas, mākslinieki tur neaug. Piparu maisus viņi var gleznot un — un šādus skeletus. Visa vācu glezniecība nav vērdīga vērtā. Rubensa Leukīpa tev atgādina, ka tu esi vīrietis, liek sirdij skaļāk iepukstēties un asinīm karstāk riņķot!

Barons atkal iedzēra no krūziņas, kas vairs nekūpēja. Kā zemnieks ar rokas virspusi noslaucīja ūsas. Tad ieminējās labsirdīgi:

— Na, šķiet, tev viņas tur bieži vis nebūs atdzisušas.

Kurts bij pienācis tuvāk — pats mazliet piesarcis uzbudinājumā, bet barona neveselīgi tuklā seja izdegušās krāsns ogļu kvēlē izskatījās pavisam sarkana.

— Atzistos, krusttēv, ir jau dzīvots arī pa šiem desmit gadiem... Studentu parašas tu nepazīsti, bet vismaz jauns savā laikā esi bijis.

Barons Hetlings trīs reizes palocīja galvu.

— Pat ļoti jauns esmu bijis. Nē, nē, nevienam es nepārmetu viņa jaunību, tev vismazāk. Mūsu ticības tēvs pats ir teicis, kas nemil sievieti, viņu un dziesmas, tas ģekis paliks visu mūžu. Vai mēs, laji, lai izlabojam to, ko mācījis pats stingrais augstūnietis? Netaisīsimies gudrāki par viņu.

Kurtu aizskāra kaut kas barona balsi — kā necieņa vai viegls cinisms pret lielo reformatoru — kas zina, varbūt arī pret pašu reliģiju. Viņš kļuva ļoti nopietns, sarauca uzačus.

— Viņš mums ir mācījis vēl daudz ko citu — to es lūkošu ilgāk paturēt prātā. Līdz mūža galam — cik garu dievs man viņu būs nospriedis.

Tēvocis atkal domāja savu. Kurts minēja viņa domas un gaidīja.

— Un tomēr tu tur atstāji visu — teoloģiju, dabas zinības, filozofiju, daiļās mākslas un — nu, un visu to citu. Un negaidīts atgriezies Vidzemes mežos un dubļos. Šajā tumšajā nomalē pie tumšas mežoņu tautas, kur vieta tikai tādiem veciem prauliem kā man, kas nekur citur nevar aizbēgt.

— Jā, es atgriezos...

Elpu aizturējis, Kurts fon Brimmers gaidīja to svarīgāko, vienīgi svarīgo

jautājumu: kādēļ tu atgriezies. Lai tad skaļi paziņotu to, ko visas šīs garas sešas nedēļas bija ceļā slēpis kā dziļi sirdi paglabātu kvēlošu ozola ogli.

Tomēr nesagaidīja. Pa kādām neievērotām sānu durvim ienācis, zālē parādījās savāds radijums. Pēc dažām pazīmēm spriežot, tā bij sieviete, jau tāpēc vien, ka kustējās, lai gan drīzāk atgādināja paplatu sienu gubu ar galā uzspraustu izkrāsotu porcelāna lelli. Kad tā ievirzījās krāsns mestās gaismas plankumā, nepalika vairs ne mazāko šaubu, ka tas ir dzīvs cilvēks. Neredzēti plata krinolīna stūpām pārviļkti krējumdzelteni svārki platām zaļām stripām. Jau tā tievais viduklis tūlīņ virs izgumzas tā sažņaugts, ka likās — vēl vienu auklas pievilcienu, un auguma virsdaļa nogriezta atlēks no neredzamām gūžām. Garās kailās rokas izplestas kā perētājas vistas spārni — citādi tās netika pāri monumētālā svārka apmalām. Kakls samērīgā garumā ar rokām, galva kā podziņa, bet mati uzstīpoti nelielā tornītī. Kādā krāsā īsteni šie mati, tas nebij nosakāms, tāpēc ka bagātīgi piebārstīti ar pūderi vai bīdelētiem miltiem. Nēburam izgriezums gandrīz līdz pat krūšu dobumam, tomēr nebūt nevilināja saskatīt vai iedomāties to, kas tur tomēr vēl palika apsegts. Sejiņas virsdaļa paplata, vaidziņi kā pārgriezta ābola puses, bet mute prāva un zods zem tās gluži kā pabēdzis. Viss virsējo zobu pusloks redzams, divi priekšējie izspiedušies jumtiņā un piežmauguši apakšlūpu. Pelēkās acis, nīpras kā peles, velti pūlējās paslēpties aiz melni nokrāsotām skropstēm.

Vecais barons pienācēja pavērās tā kā ar nosodošu, tomēr bezgala maigu skatienu.

— Tas ir tavs brālēns Kurts. Un tā Šarlote Amālija. Diezin, vai vairs pazīsti. Toreiz, kad pēdējo reizi redzēji, viņai vēl nebij pilni septiņpadsmit gadi.

Brālēns pazina ļoti labi. Zināja arī to, ka viņai pieder tā balss, kas pirmiņ tur spiedza pa logu. Viņai tagad tāpat apakšlūpa bij zobos. Māsīca abu roku diviem pirkstiem pavilka svārciņus uz augšu, lai labāk parādītu sarkanās brokāta kurpītes, un pietupās. Tam katrā ziņā vajadzēja būt kaut kam līdzīgam galma dāmu reveransam. Pienākums prasīja, lai brālēns uz to atbildētu, cepuri labajā rokā līdz klonam novēcinādams, kreiso krūtīm piespiedis un kājām atpakaļ tirinādams. Tā kā viņa reveransu atkārtoja vēlreiz, arī viņam vēlreiz bij tāpat jānoliecas un jāpadejo. Ceremoniju pabeidzis un atkal taisni atstiepies, viņš vairs nevarēja novaldīties — tikai žigli mutēi priekšā pasistā plauksta paglāba no nepieklājīgas nosprauslošanās.

Neļaudama viņam attāpties, acis nepacēlusi, Šarlote Amālija nobēra acīm redzami iepriekš iestudēto:

— Kā jūs labi pārceļojāt, m o n c o u s i n ?

Šis m o n c o u s i n izskanēja tik barbariski, ka Kurtam acis ieplētās. Tomēr atbildēja svarīgi, kā kavalierim pieklājas:

— Pateicos, m a c o u s i n e. Ļoti teicami.

— Ceļā nekādas nepatikšanas negadījās?

— Bet it nekādas, māsīc.

Šarlote Amālija sastostījās. Katrā ziņā rēķinājusi, ka brālēns sāks ko pastāstīt par savu braucienu un viņa tad varēs klausīties tikai un burvīgi smaidīt. Bet viņš jau nezināja vai tīši negribēja zināt māsiņas nodomāto programmu. Neko nevarēja darīt, viņa piemetināja vēl — tāpat, ārpus programmas:

— Tagad tik nejauki laiki.

— Jā, nekāda jaukuma nav vis.

Ko nu vēl varētu teikt? Māsiņa izmisusi pavērsās tēvā, dusmīgi pablenza Kurtā, pirkstiem taustījās gar krinolina sāniem. Manāms, ka nokrāsotie vaigi kļuva tā kā vēl tumšāki. Varējusi jel apsēsties, tomēr kļūtu ērtāk, bet te jau nebij neviena tik plata sēdekļa, kur krinolīnu pienācīgi novietot. Un brālēna acis nepārprotami redzams nežēlīgs smūns. Kas tas par briesmīgu cilvēku! Runājis taču jel kaut ko! Nevīlus viņai paspruka, kas gan bij nodomāts vēlākam.

— Kā jums patik mans uzvalks?

— Uzvalks ir taisni brīnišķīgs.

— Vai ne? Pēc Vāczemes modes?

— Uz mata. Gluži tāds tagad nēsā Veimāras galmā.

Šarlote Amālija ar reizi atplauka.

— Vai jūs esat bijis galma ballēs?

— Ir gadījies Veimārā, un tad cauri braucot Varšavā.

— Varšavā? Tam vajag būt brīnišķīgi! Poļi ir tik lieliski kavalieri.

— Tā saka gan.

Māsiņa pamiņājās un pagrozījās, kā glābiņa meklēdama. Pat asaras viņai saskrēja acīs. Beidzot tēvs nāca palīgā.

— Ej, bērns, liec, lai pagādā mums pusdienas!

Apasarotas, dusmīgas acis vēl pametusi brālēnā, viņa atkal pietupa un gāja laukā. Nē, viņa negāja, viņa tecēja, sikiem soliņiem aiztīpšinjāja, papēdiši noklaudzēja pa klonu, galva par matiņu nepakustēdamās aizslida krēslā. Barons sirsnīgi noskatījās pakal un nezin kāpēc nopūtās.

Kurts atsēdās atkal, bet saruna vairs neveicās. Aizķēra vienu otru, nekur ilgāk nepakavēdamies un neiedzīlīnādamies. Barons allaž un allaž aizgrima kaut kur sava paša domās, Kurts fon Brimmers augošā nepacietībā gaidīja liktenīgo jautājumu. Pamazām viņu sāka dusmas mākt par šī apsūņojumā veča vienaldzību.

Ēdamā zāle gandrīz tikpat liela kā tā pirmā, tikai zemāka, resnām griestu sijām. Zeltītas bronzas lukturis zaļi noskapstējies, trīs nezin kad dedzinātas sveces tur lielām sasalušām tauku lāsēm norasojušas. Krēsla, it kā nebijusi agra pēcpusdiena, bet jau pavēls vakars. Divos logos stikli, laikam gan vēl no citreizējiem hercoga Jēkaba glāžu šķūņiem Kurzemē. Trešajam svina spraišļos vēl senās vizuļu rūtis, Kurts fon Brimmers neatcerējās tādas vēl kaut kur citur redzējis.

Barons sēdēja galda galā, Šarlote Amālija brālēnam pretī. Strēba klimpu zupu, ēda sivēna un stirnas cepeti, zivis un biežputru, piedzēra to pašu skābo alu, kas Kurtam vēl no kroga stāvēja mutē. Māsiņa, pirmītējo kautrību pārvarē-

jusi, paskatījās arvien biežāk, viņas acis sāka plaiksnīties manāma labpatika: tik reti taču laimējās šē sastapt smalku, mācītu, pēc modes ģērbtu jaunu cilvēku. Un pie tam brālēns nemaz nebij neglīts.

— Mēs te dzīvojam tik šausmīgā meža kaktā. Visā pasaulē nevar atrast tik briesmīgu vietu kā šī Vidzeme.

Viņa pat saviebās, savas dzimtenes vārdu izrunādama, it kā kaklā iedūrušos asaku atklepodama. Tad smagi nopūtās — pret plānajām krūtīm labi izliektie korsetes kauli paslējās.

Tagad Kurts fon Brimmers varēja viņu labāk aplūkot. Galdā saliktās rokas vājas, asiem elkoņiem, pūderis no matiem bira uz tiem. Dziļā guļā krunka pierē arī balta piebērta. Tetera raibumus vaigos pat baltinājums un sārtojums nebij lāgā apslēpis. Arī nopūta izlikās kā baltināta un sārtota.

— Vidzemes meži ir tik skaisti, nekur citur tādus neesmu redzējis.

— Ko jūs niekus runājat, Kurt! Bet Švarcvalde! Bet kastaņu alejas un gobu meži Francijā! Un palmas pie Nilupes Āfrikā! Ah!

— Vai jūs kādreiz esat tur bijusi?

— Es nekur neesmu bijusi, mani te tur kā cietumā. Pat pa parku nedrīkstu viena pastaigāties: vilki, lūši un lāči dzīvo mūsu mežos.

Barons pasmīnēja.

— Un vāveres — neaizmirsti tās! Mūsu mežos ir ļoti daudz vāveru.

Šarlote Amālija nesaprata joku.

— Jā — vāveres laižas pa gaisu un šķauda tik nejauki. Parkā es vienmēr sūtu Ilzi pa priekšu, lai izmīnā zāli, vai tur kāda čūska nav paslēpusies.

— Tad jūs gan te dzīvojat vienās dzīvības briesmās.

— Sliktāk kā starp indiāņiem Amerikā. Mūsu zemnieki, tie ir tīrie mežonji. Aizpērn vienu nakti tepat Ķisuma gravā Kalnmuižas muižkungs bij nosists.

Kurts fon Brimmers neko daudz nebrīnījās, to gravu viņš taču pats bij redzējis.

— Un tos slepkavas dabūja rokā?

Barons atmēta ar roku.

— Rokā jau dabūja. Pašu zemnieki, vai nu citi. Muižkungs bij stingrs, sliņķus un neliešus necieta. Divdesmit gabalus turēja pils pagrabā. Nelīdzēja ne siekstas, ne pēriens, neatzinās. Galu galā pilstiesa attaisnoja visus astoņpadsmit. Un tad vēl izmeklēšana par tiem abiem, kas turpat pils pagrabā bij nosprāguši.

— Man šķiet, siekstas un pērienu aiz aizdomām vien zviedru valdība ir aizliegusi.

— Zviedru valdība ir aizliegusi daudz ko. Bet, lai pamēģina vien paši, redzēs, kā viņi bez pēriena tos lopus savaldīs.

Šarlote Amālija bij savilkusi abas rokas dūrēs, cirta tās galdā.

— Tiesas! Zemniekiem vēl tiesas! Pakārt viņus visus vajadzēja.

Aprāvās no brālēna ironiskā skatiena un sataisīja atkal sērīgas acis.

— Amerikā pie indiāņiem ir labāk. Kā citur pasaulē dzīvo un kā pie mums! — Šveicē govīm ir zvaniņš ap kaklu, ganam platas baltas krekla piedurknes, kājās kurpes ar naglotām zolēm. Pie mums lopiņi utu apsēsti, gani vīzēm apāvušies, kule kaklā kā nabagiem... Šveice — ah! Tur ir kalni — tīra klints un sniegs un ledus virsotnēs. No rītiem tās laistās zeltainā saules kvēlē — un, kad tur uzkāpj galā, tad lejā var jūru redzēt...

Kurtam šoreiz paspruka smieklis.

— Jūru — no Šveices Alpiem! Vai jūs esat redzējusi jūru?

— Es neko neesmu redzējusi. Cietumā tēta te ieslodzījās mani.

Ari šis nopūtas un sajūsma bij baltinātas un sārtotas. Brālēnam paveās mute kādai kodīgai zobgalībai, bet viņš tomēr novaldījās, tikai aiz zobiem nočukstēja: zoss!

Kā visas tās pastulbās, kad reiz iesākušas tarkšķēt, arī Šarlote Amālija nevarēja novaldīt mēli.

— Es te mirstu nost aiz garlaicības. Labi, ja reiz pa gadu cilvēku dabū redzēt. Diendienā apkārt tikai tie riebiģie zemnieku purni. Stiprs prāts vajadzīgs, lai viņu tādā peklē nepazaudētu.

— Citur tā nav. Cik man gadījās novērot, poļu muižnieki allaž sarīko medības, viesības un ballēs. Katrā pili pēc kārtas. Salasās pie viena, kad galvas iesilušas, tad kamanās iekšā, ar muziku pie kaimiņa — viena, otrā un trešā — kamēr visam novadam cauri.

— Vai tad mums ir muižnieki? Starp lāčiem dzīvo, par lāčiem paši kļuvuši. Balles agrāk sarīkoja kalnmuižnieks, bet tagad, kamēr vecais slims, arī tas vairs ne. Bet prieka tur bij maz. Kavalieri — tikai žūpot prot, vairāk neko. Kad mēs tur pēdējo reizi bijām? Ak jā, tas taču bij aizpērn, kad viņiem tie divdesmit slepkavas vēl sēdēja pagrabā. Iereibušie kungi pēc kārtas kāpa lejā viņus pratināt. Mēs tupējām kā vistas laktā un žāvājāmies. Par laimi tur vēl bij tas resnais poļu majors no Bauskas, citādi jābēg vai uz mājām.

Barons bij saraucis pieri.

— Atradusi, par ko jūsmot: tas majors bij visvairāk piedzēries. Un gan jau redzēsim par tiem diviem, ko rītā atrada pagrabā nosprāgušus; Kalnmuižas Ferdinandam vēl nāksies atbildēt zviedru tiesai un ģenerālgubernatoram Rīgā.

Gar tiesām Šarlotei Amālijai nebij daļas.

— Viens radnieks mums pie Kurzemes hercoga par adjutantu. Es būtu varējusi tikt tur par galma freileni. Bet nav iespējams: mēs esam nabagi, pat pienācīgu apģērbu nevaru iegādāties, lai tur rādītos. Pasakas stāsta par hercoga ballēm — viss pēc Parīzes modes. Poļu muižnieki vien un virsnieki, tie prot dejoj.

Viņa apklusā, kad abi vīrieši neko neiebilda, savās domās nogrimuši. Brīdi vēl pagrozījās, tad aizskarta cēlās iet, vispirms atkal pret viesi pietupusies. Kurts fon Brimmers atgīdās, ka bijis diezgan nepieklājīgs, un taisījās noskūpstīt roku. Bet pamanījis, ka Šarlotei Amālijai lieli melnumi zem nagiem, atrāvās un pagrieza galvu sāpus.

Barons Hetlings tvarstīja krēsla sāniem pieslieto zaraino, no vietējā paegļa liekto spieķi rokas resnumā.

— Iesim uz biblioteku!

Kurts fon Brimmers nevarēja novaldīties nepasmaidījis. Biblioteku! Viņš pazina šīs Vidzemes bruņinieku bibliotēkas. Kaut kāds skapītis ar stikla durvīm, aiz tām medību bises, kāds sarūsējis zobens, duncis ar sudrabā kaltu spalvu, sumbra raga taure un soma. Bet zem tiem šaurā plauktiņā muižas vecās saimniecības rēķinu grāmatas, Tacita un vēstures noraksts nobrūnējušas ādas sējumā, varbūt arī dažu baznīcēvu grāmatas, Lutera polemiskie raksti un Ditleva Alupēks Rīmju hronika. Dažam arī pašu dzimtas kaut kad aizsāktā un nenobeigtā hronika. Bet par visām lietām ādu apvilka koka vai vara skārda kārbā muižas mantojuma un apstiprinājuma dokumenti, šajos laikos visciešāk glabājami, tomēr poļu, leišu un krievu iebrukumos tik daudziem aizgājuši bojā.

Kurts gribēja paņemt zem rokas un piepalīdzēt, bet tēvocis viņu atraidīja.

— Tev nemaz nav jārāda, ka esmu vecs stīvs sakārnis, es pats to zinu. Tomēr pakustēties vēl varu.

Diezin cik labi tomēr negāja. Kājas ceļgalos vecajam vīram nemaz nelocījās, reimatisms tās sarāvis pamatīgi. Viņš šļūca kā uz stabiem, tikai pasperto kāju pirms pamatīgi novietojis uz klona, virzīja to otro. Spieķis krcisajā rokā — labā likās plecā grūti pakustināma. Pakāļiedams Kurts vēroja tēvoci. Savā laikā tas katrā ziņā bijis stalts, liela auguma vīrs. Tagad vairs tikai platie pleci palikuši. Mugura saplakusi kumpā, it kā pakļāvusies resnajam vēderam, tuklais īsais balto matu aizslēptais kakls kā rumpi iegrimis, galva likās turamies tieši uz varenajiem pleciem. Augumu uz priekšu dabūt laikam nācās ļoti grūti, barons sēca smagi, spieķis lodzījās, lengano smagumu balstīdams.

Kurtam nevilus ienāca prātā zilonis, ko nesen bij redzējis vadājam pa Amsterdamas ielām.

Bibliotēka atradās turpat līdzās bruņu zālei. Durvīm atveroties, Kurts fon Brimmers mazliet sastulba. Slāpējošs karstums ar nenoteicamu smaku sitās pretī. Acis aizmigloja divains krēslas gaismas jūklis. Tas plūda no trim krāsainiem logiem, aiz kuriem pretī patlaban spīdēja vakara saule. Divi mazie lodziņi pie pašiem griestiem, lielais vidū vienā līmenī ar galdu. Smailē tam ievietots Hetlingu cilts ģerbonis — krustoti pelēki zobeni uz zila vairoga pamatnes, apakšā pietupies lācis ar izkārtu mēli pret dzeloņainu rozes zaru augšā. Pašā logā aina no Franciska Poverello dzīves. Nabaga mūka skrandas kvēloja zeltaini dzeltenas, ap galvu plētās sudraboti mirdzošs loks, melnās nūjas galā pret Asizes baznīcas brūno četrkantīgo torni uzmeties dzeltenlāsūmots vanags, liēlie un mazie putni, kas metās uz galvas, pleciem un ceļiem, laistījās neskaitāmās krāsos noskaņās. Istabā peldēja miglaini maigas svītras, sienas atēnojās sarkanos, zilos, zaļos un dzeltenos plānkumos. Kurts atcerējās vēl tikai Strasburgas katedrālē reiz redzējis tik pārsteidzošu saules un loga stiklu rotaļu.

Arī te kurējās kamins, acīm redzami jaunākas konstrukcijas kā zālē. Tumšzaļie glazētie podi droši vien no ārzemēm vesti. Uz karnīza dzeltencīpslotā marmorā griezts pulkstenis, sen apstājies un noputējies. Barons atkal apsēdās krēslā, kājas kamīna aizžoga sudrabortām redelēm gandrīz klāt piebāzis. Sulainis ietīstīja viņam ceļus strīpainajā segā un pazuda. Atkal līdzās uz galdiņa kūpeja karsts dzēriens.

— Tu sēties pie galda, tur ir vīns — es to ogu sulu nemilu. Runāt mēs varam arī tā, ausis man vēl labas. Tikai tās nolādētās kaulu sāpes moka un krampji lauž — pie uguns, tad var glābties. Parasti vasarās man daudz labāk, tikai šogad esmu tāds sanīcis.

Kurts fon Brimmers tāpat stāvēdams ielēja un izdzēra glāzi veca, stipri smaržojoša vīna. Viņu vilka krāsaini plankumotās sienas. Ar katru soli, ko spēra tām tuvāk, acis plētās platākas. Tikai Vitenbergā dažam profesoram viņš bij redzējis tādus skapjus līdz griestiem, pilnus grāmatām, pergamenta tīstokļiem un biežām, aizkrampētām vai siksnīgām aizsietām mapēm. Viņš jautājoši pavērās tēvocī, bet tas bij iesnaudies, galva patlaban noklanījās, it kā uguni kamīnā apsveicinādama.

Skapjos viss nokārtots ar lielāko rūpību — pēc laikmetiem un nozarēm. Aiz saules zeltītiem stikliem kā laikmetu noskaidrotā dzidramā gulēja antikās zinātnes dzejas darbi papirusa un pergamenta tīstokļos un humānistu pārdrūkājumos. Drūmā tumšzilā krēslā pirmo baznīcnieku bībeles traktāti, Augustīna Pašatzīšanās, Ambrozija, Prudencija un Boecija himnas. Sarkanzilu un violeti pelēku plankumu raibumā bizantiešu literatūra ar Heliodora Etiopikas desmit sējumiem pašā vidū. Kaktā, līdz kurienei āra gaisma nemaz nesniedza, viduslaiku sholastu raksti, tuvāk logiem renesanses dzejnieki un humānistu polemikā. Piecpadsmīto un sešpadsmīto gadu simteni apspīda it kā zaļgana rīta ausma, visjaunākās grāmatas vaļējos plauktos, nenoputējušas, vēl nesen cilātas.

Kurts fon Brimmers pārsteigts skatījās sakumpušajā tēvocī.

— Te laikam ir dzīvojis kāds zinātnieks vai dzejnieks?

Barona nosligusi galva paslējās mazliet augstāk.

— Ak, kas nu par zinātnieku! Vecs nolietots krāms, ko kaulu sāpes un vecums nolikuši istabā kvernēt, ceļgalus sildīt pie krāsns un iekšas ar to nolādēto zviedru dzērienu.

Kurts fon Brimmers vēl lāgā nevarēja attapties. Vai patiešām šis vecais invalids, te sildīdamies, gadiem rakņājis visās tajās grāmatās un pergamentos? Kādēļ? — visam tam taču nebij nekādas nozīmes. Viņš sāka sajusties mazliet neveikli. Bet izdzirdis zviedru vārdu pieminam, iedomāja atkal, kādēļ pats te bij. Pielēja sev vēl vienu glāzi.

— Zviedru dzērienu tu lādi vai viņus pašus?

— Abus. Bet varbūt ne vienu, ne otru — man liekas, tikai savas kaulu sāpes es lādu.

— Nē, lādi vien šos zviedrus, tā ir pareizi, tie to pelni. Kopš viņi te iekundzējušies, brūnīcībai vairs nav dzīves.

Barons domīgi nogrozīja galvu.

— Tev liekas, ka poļu laiki bij labāki? Mēs abi tos neesam piedzīvojuši.

— Bet tomēr zinām — tu varbūt labāk kā es. Tavos skapjos ir grāmatas no tiem laikiem, par kuriem es esmu tikai dzirdējis. Bet grāmatas paliek grāmatas, mums ir liecības, kas runā visskaidrāko valodu. Vai Sigismunda Augusta privilēģija nav tas stiprākais balsts, kas visu laiku turējis Vidzemes muižniecību?

— Privilēģija ir vienkāršs aprakstīts pergamenta gabals — daži pat apgalvo, ka tā nemaz neesot bijis, muižnieki paši to izdomājuši. Arī es viņu savām acīm neesmu redzējis.

— Privilēģija ir — kas par to šaubās, tas nav muižnieks! Polijas seima apstiprināta vai ne — karaļa paraksts tai bij. Poļu muižnieki allaž sapratuši un atbalstījuši savas kārtas brāļus arī šē. Vai poļu laikos Vidzemes muižnieki nebija kungi savā asinīm iekarotā zemē? Vai viņiem liedza pilnas kungu tiesības pār saviem dzimtļaudim? Pret muižnieku tie nevarēja celt nekādas sūdzības, viņiem nedraudēja apcietināšana un izmeklēšana, kā to tagad runā par Kalnmuižas Ferdinandu.

— Tavos gados parasti redz tikai vienu pusi. Ar laiku tā otrā sāk pati durties acis. Pasaki tu man, vai Stefans Batorijs ir pildījis jēl vienu burtu Sigismunda privilēģijā? Ko viņi atstāja no mūsu kungu tiesībām? Karaļa ieļiktais leišu stārasts manam tēvam kā kādam krievu gūsteknim lika paturēt zirgu, kamēr pats nokāpa savās darišanās. Padzina prom tos, kas savas muižas bija ieguvuši pēc virsbīskapa markgrāfa Vilhelma laikiem, apstrīdēja lēņu tiesības, īpašumus nolaupīja arī tādējiem, kas vienkārši nebija iztāpuši pa prātam karaļa vietniekam vai kādam vēl zemākam poļu varas viram. Poļi un leiši sēdēja visos pārvaldes amatos. Pārpoļot gribēja mūs visus. Jēkaba un Marijas Madajas baznīcas Rīgā atdeva katoļiem. Katoļu priesterus sasūtīja, jezuiti savas skolas te dibināja, zemniekus vīla nost no luterticības — un mums tas viss bija tikai jānoskatās. Poļiem mēs nebijām vairāk kā mums muižā mūsu vagari.

Barons runāja vienaldzīgi, skaidri, it kā lasītu no kāda sadzeltējuša pergamenta. Krustdēlu pagalam uztrauca šī nesaprotamā vienaldzība.

— Un tomēr muižnieki vēl vienmēr varēja arī par pašu karali sūdzēties seimā. Polijā istā vara allaž ir palikusi muižnieku rokās, un muižnieks muižniekam nekad neknābs acis laukā. Vai Polijas seims mums liedza atjaunot krievu karos nopostītās muižas? Cik dzirnavu un alus brūžu vien nav sabūvēts poļu laikos?

Tēvocis palika tāpat nesakustināms.

— Brūzus mēs tagad ceļam vēl vairāk. Ko tu tā jūsmo par poļu seimu? Vai taisni seims nav tas, kas patlaban karalim Augustam Otrajam Kurzemē saista rokas, neatvēl naudu un nedod zaldātus, tā ka viņš ar saviem sakšiem neko nevar panākt ne pret Rīgu, ne pret zviedriem? Es saprotu, tu to esi mācījis no angļu parlamenta filozofiem. Tā atkal ir tikai viena puse. Tu aizmirsti, ka tiem pašiem angļiem ir arī Hobss, kas māca, ka valstij nepieciešama neierobe-

zota augstāka vara, patvaldnieks, kas vienīgais iespēj piespiest lielo pūli būties un cienīt viņa iestādīto kārtību. To viņš taču laikam būs mācījis sava paša zemē ar lielajām tautas tiesībām.

Uzбудinājumā smagi elsodams, Kurts piestāja savu tēvocim.

— Tev patiešām vajadzētu dzīvot Maskavijā. Tur bajāri tup uz ceļiem cara priekšā un ar pieri dauza klonu. Laika kavēkļa dēļ vien viņš liek tiem cirst galvas nost. Bet nevajadzēs jau nekādu Maskaviju — lai Kārlis Divpadsmitais paaug lielāks, arī mēs te staigāsim ar punos sadauzītām pierēm. Piedzīvosi, ka tavu liko muguru salieks vēl likāku. Bet to jau tu laikam tikai vēlies.

Vecais vīrs saguris skumji smaidīja.

— Ko tu tā uztraucies velti. Es nevēlos ne zviedrus, ne poļus. Ko palīdz jūsmot par bijušo un niknoties par tagadējo? Nekas, it nekas no tā taču negrozīsies.

— Tu domā — negrozīsies? Bet ja nu mēs paši to grozām? Dzirdi, tēvoci: mēs pašil Ar savu drosmi, ar savu vienprātību, ar veco bruņinieku varonību par savām tiesībām! Par savām vecajām svētām tiesībām — dzirdi, tēvoci!

Barons Hetlings atmeta ar roku.

— To visu es jau esmu dzirdējis.

— Esi? Tu? Kas tev to teica?

— Patkuls.

Kurts fon Brimmers atkrita krēslā. Vaļēju muti, ieplestām acīm brīdi nevarēja parunāt.

— Patkuls! Viņš pats! Tad tu esi runājis ar viņu? Kur tu sastapi viņu?

— Sepat šini istabā. Gluži kā patlaban ar tevi, es ar viņu runāju.

— Un ko viņš tev teica?

— To jau tu pats vari iedomāties.

— Bet vai tu vari iedomāties, kādēļ es esmu še?

— O jā, to es zinu gluži skaidri.

— Kas tev to pastāstījis?

— Tu pats. Es to redzēju tūlī, līdzko tu šorīt ienāci. Tādi jūs visi izskatāties. Visiem jums kaut kas no viņa.

Kurts fon Brimmers vairāk nevarēja nosēdēt.

— Sejas jūs varat redzēt, bet to, kas mums te krūtīs, to jūs nezināt un nevarat zināt. Ogles tur kvēlo, liesma tur plīvo! Un to ir aizdedzinājis viņš, lielais Patkuls. Un arī te viņš bij? Vai tad aizmirsis, ka zviedru valdība viņu notiesājusi uz nāvi?

— Neko viņš nav aizmirsis. Tas cilvēks nedomā par sevi — visus Vidzemes muižniekus grib sacelt pret zviedriem. Rīgas tirgotāja drēbēs pārgērbies, neviens nepazīs.

— Tas ir īsts bruņinieks, zviedru lauvam atplestā mutē viņš roku grūdis, ja tā vajadzēs. Mucijs Scevola! Leonīds ar spartiešiem Termopilu vārtos!

Tēvocis paraustīja plecus.

— Turpat viņi visi arī palika.

— Jā gan. Bet slavenais uzraksts vēl paaudžu paaudzēm atgādināja pienākumu pret tēvzemi. Kam Vidzemes muižnieka sirds krūtīs, tie to tagad atceras un ceļas kājās.

— Tevi viņš arī piecēlis?

— Jā. Vienu reizi — vienu vienīgu reizi es viņu dzirdēju, bet ar to vien pietiek. Viņš bij atbraucis — viņš ierodas visur, kur Vidzemes muižnieku dēli pavada savu laiku žūpošanā un naudas spēlē, stulbā prātā nedomādami par to, ka viņu tēvu tēvu ligzdās ieperinās sveši ienācēji, bet paši tie paliek par klaidoņiem un baskājiem svešās zemēs. Kā acis viņam liesmoja, kā viņš mūs kaulināja, šis lielais cilvēks un patriots, šis vidzemnieku Vilhelms Tells! Pie sapeļējušām grāmatām jūs te sēžat, zvaigznes jūs pētat, diskutējat par katoļu ticības maldiem un protestantisma patiesību, bet neredzat, ka tēvzeme iet bojā. Kaktā tos sadzeltējušos rakstus! Pie velna tās viņa glāzes — turiet zobenu rokā, to piet atkal bruņinieki! Gotharda Ketlera, Valtera fon Pletenberga un visu slaveno ordeņa mestru varoņu gars lai nāk pār jums divkārtīgā mērā! Ar tērauda pātagu viņš mūs šauta. Un, lūk, tāpēc es esmu šel!

Kurts fon Brimmers aprāvās un vēroja, vai arī šī veča sakumpušais augums neatlieksies taisnāks, vai liesmiņas nesāks šaudīties caur tām izbalējušām skropstēm. Bet tur plaiksnijās tikai egļu malkas gausais dūmainais spīdums, smagais ķermenis palika nekustoši kā lietū piemircis celms. Balsi pat tā kā apslēptu ironiju varēja saklausīt.

— Cik tev atbrauca līdzī?

Kurts acumirkli vilcināja atbildi.

— Patlaban es atbraucu viens pats... Bet tie citi nāks vēlāk. Es to zinu! Visa zeme celsies kājās.

— Runā tu par saviem biedriem — par zemi es zinu labāk. Patkuls še iegriezās, tikko laiviņā Daugavai pārcēlies. Un atpakaļceļā pārgulēja tajā pašā istabā, kur tu šonakt gulēsi. Viņa runas es diezgan tiku klausījies.

— Un ko tu uz tām atbildēji?

Barons Hetlings atbildēja izvairīdamies.

— Atradzi redukcija neskar. Man visi dokumenti saglabāti.

— Cilvēks, bet te taču nav runa par tavu muižu un manējo. Bet par tiem, kuriem draud nolaupīšana. Par visas Vidzemes muižniecības pastāvēšanu vai bojā eju.

— Es pats pamazām eju bojā — jau astoņus gadus, kāpienu pa kāpienam uz leju, un neviens mani nepaglābs.

— Kas pats vecs un vārgs un nespēj vairs zobenu turēt, lai palīdz ar naudu un ieročiem.

— Naudas man nav, tikai parādi. Parādi bez gala un malas. Puse šīs pašas bibliotēkas uz parāda — kāda daļa arī no lapmuižnieka, kad viņu izdzina. Simts dālderu katru gadu sūtu uz Jelgavu.

Kurts fon Brimmers neņēma vērā tādu iebildumu.

— Tik daudz pat katrs visnabagākais muižnieks iespēs kā desmit-divdes-

mit spēcīgu vīru no muižas laudim izriktot gatavus un nosūtīt uz vadoņu pirmo pieprasījumu. Pārdot visu, par ko vien kaut cik var dabūt, lai tikai šos jumtus un šo mūsu zemi paturētu. Manta vienmēr ir atgūstama, pazaudēto tēvzemi atkarot, tā ir bīstama lieta. Drupas un apdegušus balķus — cik reižu jau mūsu tēviem nav nācies tos novākt no savu piļu vietām.

Tēvocis vēl vienmēr nebija sajūsmināms, sēdēja drūmi sabozies.

— Ko lai es te izrikotu? Muižkungu, kas ar saviem sešdesmit pieciem gadiem vairs nevar būt nekāds ciklops, lai gan viņam viena pati acs? Brūža meistaru? — bet tas apaudzējis istu bavārieša vēderu un būtu ceļams nestuvēs starp divu zirgu mugurām, kā agrākos laikos vedām nošautu briedi no meža mājās. Varbūt dārznieku, varbūt staļļmeistaru? Bet tie man ir dzimcilvēki, latviešu zemnieki.

— Jā — arī zemniekus mums vajag apmācīt, apbruņot un vest kaujā. Vai zviedru karaspēkos tikai muižnieki vien?

Barons Hetlings kļuva īgns.

— Tu runā kā neprašā un svešinieks. Latviešu zemnieki nekaros par mums un mūsu muižām — sevišķi pēc tam, kad zviedri viņiem atcēluši kakla tiesas, uzmerījuši zemi, sastādījuši vaku grāmatas un taisās katrā draudzē atvērt skolu. Piedurkni laizīt tā nolādētā tauta māk, bet arī nakti uzglūnēt kaut kādā Kīsuma gravā un nosist.

Kurts atkal uzbudināti staigāja gar grāmatskapjiem.

— Jā, zemnieki mūs ienīst, bet kāpēc? Aiz mūsu pašu vainas, tikai aiz tās. Kristīgo ticību mēs viņiem esam atnesuši, izrāvuši no velna nagiem tās pazudušās pagānu dvēseles. Tad tumšo katolicismu mēs apmainījām pret gaišo, vienīgi pareizo luterticību, iesakņojām to tik plaši un dziļi kā reti kādā citā Vakareuropas zemē. Bet ko esam darījuši, lai viņi te nejustos kā dzenami un kaujami jūga lopī, bet kā cilvēki, kam ar mums kopēja tēvzeme un kopējs liktenis? Lai mums būtu uzticami sabiedrotie, kas gatavi arī dzīvību atdot par savu un mūsu dzimteni. Tad mums tagad nevajadzētu kā nabagiem klanīties Augusta Otrā priekšā, mēs paši būtu spēks.

Barons Hetlings sirdīgi nopurināja savu balto matu vainagu.

— Es jau teicu: tu esi svešinieks. Un tagad vēl piebīdīšu: bez tam tu esi vēl arī viegls jauneklis, starp grāmatām uzaudzis, dzīvei vienmēr tālu stāvējis. Mēs, kas ne soli nesperam nost no savas dzimtās zemes, esam darījuši itin visu, lai paceltu viņus cilvēku kārtā, bet viss bijis velti. Pats tēvzemes jēdziens, kas mums tik svēts, zemniekiem pilnīgi svešs. Tie nav cilvēki, tie ir kustoņi — kur labi, tur viņu tēvija. Jūga lopam jūga tiesa, pats dievs to tā nolīcis, un mēs tur nekā nevaram grozīt.

Krustdēls nepielaidās.

— Tiesa, šejienes tautu es tik labi nepazīstu kā tu. Bet labi esmu novērojis citas un spriežu pēc tām, jo dievs taču visas viņas radījis pēc sava ģimja. Pasaki sakšu zemniekam vai Šveices kalnietim, ka viņam nav savas tēvzemes!

— No Ādama galu galā visi cēlušies, bet kāda tam nozīme? Vai indiāņi

tāpēc nav sarkani un mori melni? Pamēģini tu mori nobalināt baltu. Un drīzāk tas tev izdosies nekā kādu latviešu zemnieku pataisīt par cilvēku, kam mīļa sava tēvu zeme.

— Un tomēr! Lāgā gan vairs neatceros, bet esmu dzirdējis viņus dziedam par tēvzemi, kuras labad gatavi atdot savas galvas.

— Un tu domā, tā ir mūsu tēvzeme, par ko viņi tā dzied?

— Vajadzētu tā, lai mūsu tēvzeme būtu arī viņu tēvzeme. Par savu tēvzemi arī zemnieki prot cīnīties — ja vajadzīgs, arī pret muižniekiem. Kā austrumfrīzu zemnieki un pilsētnieki karoja par savas zemes tiesībām un kā Emdenes sindiks, slavenais Augusts Altuzijs viņus par to aizstāvēja? Vai Nīderlandes zemnieki nebija tie, kas sacēlās pret spāniešu jūgu un atkaroja savai tēvzemei brīvību? Nē, saki, ko gribi, zemnieku tautai tāpat ir savi tikumi. Ja mēs te rikojušies cītādi, arī mums tagad būtu savi sabiedrotie cīņā pret zviedru jūgu.

Tēvocis pirmo reizi likās patiesi sadusmots.

— Tikumi, tikumi — tas ir tukšs vārds zaļa zēna mutē. Es viņus pazīstu, tos latviešu dzimtlaužu tikumus. Kad poļu karalis Stefans lika priekšā atmainīt pērienu pret naudas sodu, paši tie ceļos un asaras raudādami lūdzās atstāt viņiem veco kārtību.

— Tāpēc, ka jūs ar naudas sodiem viņus nomocītu vēl jaunāk kā ar pērienu.

— Nē, tāpēc, ka pēriens viņus nebaida, viņi nevar iztikt bez tā kā bez dieniškas maizes. Slinki viņi ir, bez rīkstēm mēs visi te sen būtu izputējuši un viņus pašus apēstu utis. Mūsu sabiedrotie! Lišķi un nodevēji tie ir! Nav nedēļa, kad kāds te nenāk sūdzēties un apmelot otru. Mana tiesa ir īsa, es lieku stalli uzskaitīt abiem, tad kādu laiku man un viņiem miers mājās.

Krustdēls straujā apstājās.

— Es redzu, ar kādu tiesu un taisnību jūs te rikojaties. Šorīt viena zemnieku meita bija zirga vietā iejūgta bluķi.

Barons pabružāja deguna galu.

— Es to nebiju pavēlējis, bet Šarlote Amālija. Viņa gribēja, lai pils priekša līdzena — mēs zinājām, ka tu pārbrauksi un varbūt atnāksi.

— Kā jūs to varējāt zināt? Rakstījis taču netiku.

— Krodzinieks manam kučierim bija stāstījis: no Priedaines tev veselu nedēļu braukuši pretim. Un tāpat Šarlote Amālija liek aizvakar Ilzei to granti nokasīt gludenu, ka pat kovārņu pēdas tur lai nebūtu redzamas. Bet šī — tikai trīs reizes ar grābekli pāri un prom lakstoties ar dārznieka Jāni. Puisim divdesmit, Ilzei četrdesmit un divas dienas no saules līdz saulei ar to bluķi. Vakar viņa dabūja četrdesmit un šodien atkal četrdesmit. Šarlote Amālija pati stāv klāt, lai uzdod, kā pienākas, uz kučieri vien nevar palaisties. Pērienu viņa bija nopelnījusi, bet bluķi — to zviedru valdība ir stingri noliegusi. Ko lai dara: bērnam šie tik garlaicīga dzīve, tad viņa šad un tad izdomā kādu joku.

— Protams, protams, viņai tas ir joks. Bet kā tad būtu, ja viņai pašai sakas uzmaukt kaklā?

— Bruņinieks tā nerunā par paša māšicu. Tā ir tāda zirgu puiša valoda.

Barons Hetlings bij saraucis pieri. Kurts fon Brimmers atkal staigāja gar skapiem.

— Un tad jūs vēl brīnāties, ka viņi naktī uzbrūk Kīsuma gravā un sit nost. Pat suns taču kož, kad viņam sper ar kāju. Un kāpēc jūsu mācītāji nav izskaidrojuši viņiem piekto bausli?

— No Meinharda un Bertolda laikiem viņi to kaluši un skaidrojuši, ar labu un ar ļaunu, milīgiem vārdiem un asām pātagām. Jezuiti viņiem mācījuši dieva vārdu un nu atkal zviedri tajās savās skolās. Nekas nav līdzējis un nelīdzēs, šie latviešu zemnieki ir apcietināti, dieva atmesti un nolādēti pagāni. Luterticība, Knopkins un Tegetmeijers un tūkstots citi dedzīgi dieva kalpi un mācekļi atdevuši savu mūžu, šīs pazudušās dvēseles glābdami — tu domā, viņi tomēr vēl slepus nebaro savus veļus, birzīs neziedo pagānu dieviem un nenodarbojas ar citām burvībām?

— Jūsu vaina, mūsu visu vaina — mēs neesam gribējuši nolaisties pie viņiem un celt viņus uz augšu pie sevis.

— Nolaisties pie viņiem! Zēn, man liekas, tev galvā viss vairs nav kārtībā. Tie tur Bādenē tevi par ģeķi pataisījuši.

— Ak, kaut taču atradies kāds, kas te reiz izvēdinājis jūsu piesūnojušās galvas! Ja mums bijuši mūsu pašu zemnieki, mēs iespētu kaut ko arī bez svešu palīdzības. Es redzu te tavā skapī arī gudrā holandieša Grocija grāmatas. Kāpēc tu tajās neesi izlasījis? Tik tiešām, neviena valsts nevar pastāvēt, ja tur neapvienojas visas ļaužu kārtas, ja ikvienam cilvēkam nav atļautas un apstiprinātas viņa dabiskās tiesības. Tu smeji, ja es saku nolaisties. Es nedomāju, ka mums jātiek viņiem līdzīgiem, atsakoties no kaut kā sava. Bet kaut cik sa-prast viņu stāvokli, pieļaut kaut cik cilvēcisku dzīvi, lai tiem nebūtu jābēg mežā pie vilkiem, kas izrādās žēlīgāki nekā viņu dzimtkungi, un tūkstošiem jānosprāgst badā, kā tas te cik reīzu noticis. Asu pātagu jūsu apgaismotāji ir cilājuši, kamēr istie Kristus mācekļi pazīst tikai lēnprātību un mīlestību. Un tad jūs brīnāties, ka viņi vēl baro savus veļus un ziedo elkiem! Apgaismot viņu prā-tus, atsildīt viņu sirdis Kristus mīlestības ugunī — tas bij vajadzīgs, to mēs esam nogulejuši, tā ir mūsu lielā kļūda, noziegums pret mūsu tēviju un, galu galā iz-rādās, arī pašiem pret sevi.

Tēvocis nu bij izslējis gandrīz pavisam taisns. Neticami, ka viņa mugura vēl iespēja tik tālu atliekties.

— Ko tu man uzmācies ar to savu Grociju! Tās ir pavisam citas tautas, par kurām runā Grocijs.

— Jā gan, un arī citi kungi.

— Smieklīgi pie mums pat iedomāties kaut kādu norunu un savstarpēju vie-nošanos ar zemniekiem, ar mūsu dzimtļaudīm, par ko prāto tas tavš holandietis. Tad jau drīzāk ar vilkiem un lāčiem mežā. Un ko tu te runā par viņu dzīves uz-labošanu un prāta apgaismošanu — to visu jau patlaban dara tavi ienīstie zviedru kungi.

— Vesture neko nepamet neatribtu. Ja kads ir aizmirsis savu pienakumu un sava paša labumu, tad agrī vai vēl ierodas kāds svešs un padara to viņam par ļaunu. No saviem ienaidniekiem mēs visvairāk varam mācīties. Mums jāatbrivojas no viņu jūga un jāpadzen viņi no mūsu zemes, bet jāpatur viņu iesāktais darbs, jo tas ir gudrs un tālredzīgs, nākotnē tas pasargās Vidzemes muižniecību no tādiem pārbaudījumiem, kādi patlaban jāpārcieš.

— Tu esi sapņotājs un dzejnieks. Ja poļi mums palīdzēs atsvabināties no zviedru jūga, tad viņi arī noteiks, kas mums vēl būs jāizbauda un jāpārcieš. Jūs paliek jūgs, vai to uzliek Kārlis Divpadsmitais vai Augusts Otrais.

Viņš iedzēra un sagrima atkal sevi. Kurts arī pielēja sev trešo glāzi un ar varu aizturēja savas runas plūdus: tēvocis izskatījās tik saguris un nevarīgs. Tikai brīdi pastaigājās, viņš ievaicājās:

— Par ko tu tā domā?

— Ko? Āk tā, es domāju par to asi, ap ko viss griežas.

— Bet to taču jau Galilejs atradis.

— To asi ne, ap ko griezies tu — Patkuls . . . varbūt visi mēs.

— Tās ir mīklas, tēvoci. Runā skaidrāk!

Barons atmeta ar roku.

— Tā ir gara runa. Citu reizi . . .

Tā viņš vēl ilgu laiku nosēdēja klusu, dziestošā ugunī lūkodamies, šķietami pavisam aizmirsis, ka bez viņa vēl kāds cits istabā. Pa šaurām un tumšām kāpnēm un likām ejām sulainis veda Kurtu uz viņam nolemto istabu. Pie kādām zemām durtiņām apstājās, sveci rokā, pieliecies čukstēja:

— Vai lielskungs nevēlas palūkot veco lielmāti?

— Traks tu esi palicis! Tagad, nakts laikā!

— Tas nav nekas: diena vai nakts, viņa tikpat nekā neredz un nedzird.

— Neredz un nedzird?

— Nevienu vārdu. Jau astoņus gadus muti nav atvērusi. Taisni no tās dienas, kad barona lielskungs saslima ar tām kājām. Līdz tam mute viņai vienmēr kustējās. Ļaudis runā, ka viņa to nolādējusi. Kristīta bij, bet vienmēr turējās katoļu ticībā. Un katoļi var nolādēt — liek nosaucināt savā baznīcā, un beigts ir cilvēks. Lielskungs jau zina, ka baronlielkungam bij tā otrā, tā luteriete, Lotes freilenes māte. Tā arī mira nelabā nāvē — ne runāt negribas . . .

— Turi muti, vecais kraukli! Nu, ved iekšā!

Zemā, krēsliem, soliem, lāvām un lādēm pieblīvētā, segām un kažokiem piekravātā telpā smirdēja vaska sveces un kaut kādi zāļu maisījumi. Milzīgā spilvenu gubā aiz uztūkušas segas kaut kas, kas reiz varbūt bijusi cilvēka seja, bet tagad izskatījās kā krunku un dzislu kamols prāvas vīrieša dūres lielumā. Vīrs kamola pie sienas nokvēpis koka krucifikss, gluži tāds kā leišu krustceļos. Šajā pusē dziļā krēslā melna mūķene, lakatu aizmītu seju un pātaru krellēm līdz zemei, tāpat nekustīga kā mūmija vai sēdošs mironis.

Kurtam fon Brimmeram kļuva nelabi, viņš steidzās laukā. Sulainis ar sveci nāca nopakaļ, melna ķēmīga ēna locīdamās lēkāja kāpnēs pa priekšu augšām,

uz stūru šķautnēm pārlūzdama, tad atkal izblīzdama pār zemajiem spriešjiem. Virs tiem tieši laikam jumts, kaut kas skrapstēja un idēja, laikam baloži, uz naktsguļu taisīdamies.

Tad šajā istabā bij gulējis Patkuls — lielais pravietiskais Patkuls, atdzimušais varonis un Vidzemes bruņniecības glābējs! Bezgalīgā godbijībā Kurts fon Brimmers aplūkoja visus kaktus un katru lietu šajā telpā. Griestos liels pelēks plankums, droši vien lietus sūcies pa jumta caurumu — arī tas likās svarīgs un cienijams. Gulta lāčādu apsegta, uz tās Kurts neiedrošinājās noguldīt savu mazvērtīgo augumu. Rūpīgi salocīja un novietoja uz sola. Gandrīz kailais dēlis spieda muguru, aizmigt ilgi nevarēja, bet viņam šķita, ka jau uzsācis piepildīt to misiju, kuras dēļ šurpu braucis. Mocekļa gaita allaž bijusi grūta, bet arī vilinoša. Ko gan nepārcieta muižniecības aizstāvis un cīnītājs, visu pazaudējis, uz nāvi notiesāts, spiests svešumā slapstīties, ubagot augstprātīgu karaļu galmos, tomēr nepazemodamies un turēdams augstu Livonijas bruņinieku veco karogu...

Sikspārnis pārlaidās pāri, jēliem spārniem plekšīnādams un miklu gaisu ievēdinādams sejā. Kaut kur ārā, tepat aiz sienas, ievaimanājās tā pati pūce. Cik nejauki viņas te Vidzemē brēc!..

4

Pie brokastgalda barons Hetlings sēdēja tikpat kluss, kā Kurts to vakar vakarā bij atstājis. Likās, vēl joprojām domāja savu aizsākto domu. Kurtam fon Brimmeram būtu paticies minēt, kur gan viņš meklē to savu asi un vai tūlī nesāks runāt par to. Bet Šarlote Amālija čukstēja vienā gabalā, ne brīdi nelika mieru.

Arī bibliotēkā tēvocim līdzī viņa to nelaida, parkā pastaigāties bij jāiet. Pa šaurām kāpnēm, pāri lievenim ar izlodzījušos kolonādi viņi izgāja Daugavas kraujā. Cauri krūmiem piegāzē rēgojās puslokā uzceltais, kādreiz bīstamais, tagad iegrūvušais, šur tur jau sikiem bērziņiem apaugušais pils valnis. Pāri tam slējās pusaugu egļu un liepu virsotnes, austrumu pusē pakāpdamās arvien augstāk un beidzot pieplūzdamas parka sirmajam biežoknim.

Citreiz platie parka ceļi papardēm un sikiem krūmiem aizauguši. Nebij nekāds brīnums, ka te čūskas slēpās zālē un varbūt nejauši arī kāds vilks iemaldījās. Šarlote Amālija viebdamās cēla augsti kājas, it kā katrā solī viņu apdraudētu kāds riebīgs rāpulis. Kas viņai gan par iedomu nākt te staigāt? Brālēns pavisam izklaidīgs un neuzmanīgs, nemanīja pat tos saldēnos skatienus, ko māsiņa nekautrēdamās bieži meta uz viņa pusi. Beidzot viņa iebrēkdamās palēcās gaisā kā kaza, kam ar sprunguli iesviež pa stilbiem. Izrādījās tomēr, ka nelaime nav pārāk liela, tikai sausa dadža galviņa iedzēlusi kājā. Tā kā brālēns neparādīja nekādu sevišķu dedzību, nekaunīgo lipīgo bumbuli atraisīdams no zeķes, māsiņa uzmeta lūpu.

— Labāk iesim atpakaļ, te jau visas drēbes plēš kopā.

Svārciņus pacēlusi, viņa laipoja pa priekšu. Pakaliedams Kurts uzmeta skatienu un nodomāja: bet taisni kazas kājas! Likās, bez zeķēm tām arī spalvu apaugušām vajadzēja būt. Un, kad tā labāk atcerējās — vai tad balss arī viņai nebij gluži kā kazai? Viņš pasminēja, bet atguvies tūlīt aizdzina necienīgo iedomu: sieviete taču, un pie tam vēl māsiņa, bet pats viņš veco bruņinieku pēctecis, viesis un kavalieris.

Šarlote Amālija iegriezās uz pusapaļas, visstāvākās kraujas šķautnē iebūvētas platformas ar marmora soliem apkārt un margām gar malu. Pils pusē koka tiltiņš pāri gravai ar diķa noteku kaut kur dziļi dziļi meža rozēm, vilkābelēm un ziedošiem zeltiņiem un vijgriezēm aizaugušā dibenā. Pret Daugavu vispirms kails, piecas asis augsts radžu sienas kritums, tad slīpne ar eglēm, ošiem un apšēm, kuru virsotnes slējās augstāk par platformas balustrādi. Aiz koku audzes līdz pat Daugavai kails, rūsganu zāli un niedru skumškiem apaudzis izburbis avoksnains mūklājs, kur vietvietām melnojis ūdens pilnas akaču dobes.

Elkoni pret margām atspiedis, Kurts fon Brimmers sēdēja un skatījās pāri. Kurzemes sils pa plato piegāzi lēnām nolaidies līdz pašai lēzenā krasta malai. Priedes sarkaniem stumbriem un pinkainiem skuju cekuliem vēl neatēnojās ūdeni, saule nebij paspējusi pakāpties pāri likumam otrā malā. Lejpusē eglēm un lapkokiem apaugusi Ozolsala kā kupla tumšzaļa kupena šķēla vidū pušu lēno sudrabpelēko plūsmi, bij dzirdams ūdens smagais šālcienis pret krasta akmeņaino pieri. Augšpusē cauri koku galotnēm raibojās Fridriha pilsētas nameļi ar abiem sarkanajiem katoļu baznīcas torņiem, ap kuriem no lejas kūpēja pelēks dūmu mākonītis. Vēl tālāk Kurzemes sili ietinās zilganā dūmakā, pamazām pazaudēdami robainās apmales un tālāk jau apdzisdami kā taisni izstiepta tumša lenta.

No Daugavas, no palejas dumbrajā, no diķa notekas dibena vilka mikls aukstums. Kurts savilka melno spāniešu mēteli ciešāk ap pleciem un klausījās, kā vālodze parkā svilpa atņemdamās, allaž jaunā vietā pārlaidusies. Spārniem smagi žvakstinādams, Daugavai zemu pārlidoja stārķis, knābī iekosta, izmisusi locījās čūska. Kaut kur, laikam aiz ceļa lielajā mežā, ierējās lapsa.

Šarlote Amālija acīm redzami garlaikojās. Kurpītes smailais purns nepacietīgi urbināja radžu plāksni. Acis laiku pa laiku pazibsnīja pret nevērīgo brālēnu. Beidzot viņa nenocietās, nošvīpstēja sastieptām lūpām:

— Par ko jūs tā domājat?

Kurts iztraucēts sarāvās: pavisam aizmīrsis, ka te vēl kāds.

— Vai es domāju? Patiešām, pats nevaru pateikt, par ko. Laikam es vienkārši būtu jūsmojis. Te ir tik skaisti!

— Skaisti? Phe! Kur te ir tas skaistums? Atzīstieties, jūs sapņojāt par dienvidiem, kur efejas vijas gar klintīm un vinogu ķekari mirdz saulē.

— Es apgalvoju jums, ka ne. Cik tad pats istus dienvidus tiku redzējis. Es esmu ziemeļu — mūsu mežu, mūsu egļu, mūsu Daugavas bērns.

— Bohēmijas mežos egles ir ķērpjiem pieaugušas, no visiem zariem kā sirmas bārdas nokarājas lejup. Tas ir tik teiksmaini!

— Nē, tas ir vienkārši tāpēc, ka kokiem saknes atduras klintī, pietrūkst barības, un viņi nikuļo.

— Fui, cik jūs esat prozaisks! Vai jūs vienmēr esat tāds?

— Nezinu — varbūt, ka arī vienmēr.

— Dau-gava... Man viņa galīgi apnikusi. Skatīties es nevaru uz šo jūsu Daugavu.

— Bet tomēr paskatieties! Vai viņa nav kā zaļos matos ielocīta lenta?

Šarlote Amālija pasmējās — iesvilpās gluži tā kā vālodze parkā.

— Zaļos matos? Vai tādi arī ir? Nē, galu galā tik prozaisks jūs neesat vis.

Kurts bij pacēlis roku pret turieni, kur patlaban laiva, augšup braukdama, izslīdēja gar Ozolsalu Kurzemes pusē.

— Vai viņa neizskatās taisni kā putns ar augšup izslietu baltu spārnu?

Māsīca brīdi vēroja, acis piemiegusi.

— Tie atkal droši vien ir zviedru zaldāti. No Ikšķiles vai no Rīgas brauc.

— Bieži viņi te brauc?

— Allaž vien redz. Vidzemes muižniekiem nedod mieru — tēte saka. Vai jūs, Kurt, esat redzējuši Reīnu?

— Kā ne — cik reižu. Un tad?

— Ah, Reīna! Un Lorelejas klinti arī? Kāda tā izskatās?

— Tāda pati kā visas citas. Nekā sevišķa tur nav.

— Un vai viņa tur sēd?

— Kas? Tā Loreleja? Kāda vientīese jūs esat, māsīc! Tā taču tikai veca pasaka. Ne viņa tur sēdējusi, ne sēd. Muļķa ļautiņi tic, ka ragana pārvērtusies klintī, apburot laivas braucējus un noslicinot dzelmē. Blēņas un pagānu māņi, vairāk nekas.

— Bet laivinieki tur tomēr noslikst, vai ne?

— Kāds iereibis zemnieku puisis varbūt noslikst ar. Reīnas augšgala sēkļos viņi droši vien daudz vairāk dabū galu.

Šarlote Amālija atkal sataisīja sapņainas acis, kurās tomēr arī kaut kas asi pazībsnīja.

— Ah, kā es vēlētos tur sēdēt, naktī dziedāt un vilināt viņus klāt!

— Bet tad jau tie arī nosliktu!

— Jā, es dziedātu, un viņi tur apakšā sliktu nost...

Acis viņai nu bija pavisam ciet, galva atmesta, dzīslas abās pusēs sastiepušās zilganas. Brālēns paraustīja plecus.

— Savāda vēlēšanās... Bet kam jums Reīna, kad tepat Daugavā kaut kas tamlīdzīgs.

— Kur — kur tas ir?

— Kaut kur augšpus Kokneses. Par Staburagu viņi sauc to klinti. No tās vienmēr pilot ūdens. Latviešu zemnieku Loreleja esot daudz skaistāka, viņa raudot. Tur jūs drīzāk varētu sēdēt.

— Raudātāja Loreleja — fui! Es negribu raudāt — es nekad neraudu. Un kas tad te sliktu? Zemnieku puīši strīpainām pakulu biksēm un liepu lūku vīzēm

kājas. Riebīgi! . . . Bet tiem tur ir baltas platas krekla piedurknes, zeķes pāri ceļiem un puķe pie platmales.

Kurtam fon Brimmeram negribējās neko atbildēt, viņš atkal paraustīja plecus. Melni darvotā laiva ar balto zēģeli jau uzbraukusi tieši pretī. Še vēju tikko varēja samanīt, bet kranjas piegāzē egļu gali sāka locīties, apšu lapu trisa apslāpēja salas pieres šalkoņu. Daugava sīki sagrumbojās, laivas priekšgalā sitās paaugsts vilnis. Varēja saskatīt cilvēku desmit — varbūt tie tiešām bij zviedru zaldāti.

Šarlotes Amālijas sejā atkal pavīda izsārtotais smaids.

— Un tad jūs bijāt Varšavā galma ballē?

— Jā — viens draugs man izgādāja ieaicinājumu.

— Tur laikam gan ir ārkārtīgi grezni — zīds, samts un zelts, vai ne?

— Jā gan. Poļu zemnieki ir tie nabagākie visā pasaulē, bet kungu dzīvo lepmi un izšķērdīgi. Es pats neesmu no svētajiem, bet tādus dzērājus un spēlmaņus nekur neesmu redzējis.

— Laikam grāfi un ģenerāļi vien?

— Marķīzi, prinči un hercogi arī, pat vienu kardinālu tur redzēju.

— Dzīvu kardinālu — ah, tas ir brīnišķīgi! Kāds viņš izskatījās? Vai viņš dejo? Vai viņš ir ļoti gudrs? Ko viņš jums teica?

— Man viņš neteica neko. Es tur biju tik neievērojams cilvēciņš — pats neievērojamākais no visiem, mani nemaz nestādīja viņam priekšā.

— Stāsta, ka karalis Augusts Otrais esot liels dāmu draugs un smalks kavalieris.

— Tā stāsta gan.

— Daži mūsu muižnieki paslepšus brauc uz Jelgavu, kad viņš ierodas tur pie sava sakšu karaspēka. Pasakas stāsta par viņa ballēm. Vai polietes ir skaistas? Jūs droši vien iemilējāties kādā precētā dāmā, kādā hercogienē?

— Kāpēc taisni precētā?

— Tāpēc, ka tā ir interesantāk. Tad ir lielas mokas, ja nevar dabūt to, ko grib.

— Es sev šīs mokas aiztaupīju. Arī tāpēc, ka vienkārši neatlika vaļas. Man bij tik daudz svarīgu darīšanu.

Māsica uzmeta apakšlūpu pār zobiem.

— Vienmēr jums svarīgākas darīšanas kā dāmas. Ak, šie vīrieši! Nekas viņiem nav vairs palicies no seno bruņinieku mīlestības neprāta, no Lanslō, *chevalier de la charrette* dedzības un uzticības.

Kurtam atkal bij jāpasmaida par šo dižošanos ar franču izteicieniem. Bet māsica spēji nolieca galvu, nepārprotami redzams, ka pūlējās kaut mazu drusciņu nosarkt.

— Kas jums notikās, māsic?

— Nekas. Tikai man tāds kauns...

— Par ko tad? Es neredzu nekādu iemeslu.

— Bet vakar jūs mani redzējāt tādu... logā...

— Ak tādu, kad jūs tur kļiedzāt tai skuķei?

— Ko? Tai ķēķa Ilzei? Lai viņa sapūst! Bet es vēl nebiju apģērbusies. Un jūs mani redzējāt tādu...

Kurts neko nebij redzējis. Viņam piepeši uznāca īgnums pret šo pārāk uzmanīgo māšīcu. Viņš novilkā caur zobiem:

— Piekļājīgs vīrietis neskatās to, kas viņam nav jāredz.

— Man ir tāds kauns... Es laikam biju tikpat kā pavisam plika...

Brālēns platām acīm noskatījās šajā sauskauļa skuķē, apmēram vienos gados ar to pašu ķēķa Ilzi. Krūtis zem noliektā zoda iekļāvušās, niebura izgriezums noslidējis zemāk, nekautrīgi atklājis visu to nožēlojamo nabadzību, kas tur lida parādīties. Kurtam kļuva tieši nelabi, viņš nevarēja ilgāk nosēdēt, cēlās kājās.

— Iesim atpakaļ uz pili. Te saule sāk jau stipri karsēt.

Šarlote Amālija pielēca — varbūt mazliet par strauji. Varbūt mazliet par ātri gāja atpakaļ uz pili — apkārt tornim pa šauru taciņas muguru gar sazaļojuša diķa malu. Gludajā grants laukumā pie āra durvīm atmetās. Blēja tikko mājās sadzītās aitas. No kūts puses skanēja asi švikstieni, kāds stenēja it kā aizbāztu muti.

Šarlote Amālija pameta ar galvu.

— Dārznieka puisis tur dabū piedesmit. Slinks kā maita, bet uz muižas meitām uzburts. Ejiet vien augšā — man jāpaskatās, ka viņam uzdod pienācīgi.

Pusdienas ēdot, barons Hetlings bij tikpat kluss kā no rīta. Edienu tiklab kā pavisam neaiztika, tikai bieži cilāja dzēriena krūzi un kā salīdzinādams noskatījās te meitā, te krustdēlā. Seja viņam neveselīgi uzburbusi un vēl sarkana, elpa pretīgi sīca krūtīs. Šarlote Amālija pļāpāja viena pati, lēkādama no viena priekšmeta uz otru, bet visvairāk pukodamās par slinkajiem, nevižīgajiem gājējiem, ko zviedru laiki pagalam samaitājuši. Viņa bij pavisam sliktā omā.

Kad bij palikuši divi vien un sulainis sāka nokravāt galdu, tēvocis teica Kurtam:

— Tagad iesim kādu stundu diendusā. Bet tad taisīsim mazu pastaigāšanos. Jūs ar Loti varēsiet jāt, sev es liku aizjūgt zirgus. Visu vasaru neesmu bijis laukā, un nevar jau zināt, cik ilgi vēl nolemts sauli redzēt.

Divas stundas novāļājies, daudz par Patkulu un viņa lietu pārdomājis, Kurts fon Brimmers kāpa lejā. Aplam bij izdarījis, nākdams šurp uz Atradzi. Pavisam citu ko domājis te sastapt nekā šo sarukušo, nevarīgo tēvoci, kas vēl vienmēr meklēja nezin kādu asi, kur viss taču bij tik skaidrs un atlika tikai ar skubu un drosmi ķerties pie darba. Un ko tas viņam vienmēr bāza klāt to māšīcu? Vai tad viņš tiešām nopietni iedomājās, ka kāds vīrietis varētu pieķerties šim izkaltušajam sievišķim? Un pie tam vēl tā viņam tik tuvu rada... Riebīgil!

Rati piebraukti, bet barons vēl nebij nonācis lejā. Slaidis zemnieku puisis basām kājām, salāpītu pakulu kreklu mugurā, turēja divus pavājus, diezgan pinkainus apseglotus zirgus — Kurtam nezin kāpēc ienāca prātā, ka šis tas pats nesen nopērtais dārznieka puisis. Šarlote Amālija stāvēja viņam turpat līdzās, ar sauļā saņemtu pātagu pa jokam piedauzīja tam zem zoda — tā

paviegli, bet tad arvien stiprāk, līdz puisis bij atgāzis galvu pavisam atpakaļ un, tumši sasarcis, skatījās taisni gaisā. Māsicas lielie zobi kodās apakšlūpā, bet acis dejoja smejošas uguntiņās. Kučieris, nikni sakostiem zobiem, uz priekšu sakucis, vēroja — ne to spidzinātāju, bet puisi, biezās ūsas un bārda kustējās, it kā nemitīgi gremotu vienu un to pašu: vēl! vēl! stiprāk!.. Tas jau bij īsts muizās laužu pērājs un tāpēc nevarēja palikt vienaldzīgs, kur redzēja kaut ko, kas sakarā ar viņa amatu.

Aiz muguras pa kāpnēm smagi šļūca, apkaltais spieķis klaudzēja pret radžu kāpnēm. Kurtam kļuva vēl nelāgāk, viņš sausi nokāsējās. Māsica atskatījās un meta mieru savam jokam. Brālēns palīdzēja tai uzklūt seglos; kad kaulainā roka, smagi balstīdamās, uzguļa plecam, viņam gribējās atrauties nost un nosplauties. Sulaiņa celts un bīdīts, tūsnīdams un paklepodams, barons ietraisās ratos. Kad spilveni bij pienācīgi novietoti aiz muguras un kājas spalvainā segā ievīstītas, viņš neuzsauca vis kučierim: — Brauc! — tikai ar apkalto nūju piegrūda mugurā.

Rīkšos zirgi bij iekustināti tikai tad, kad nokļuva pie klētīm. Bet tūlīņ tur tas kreisajā pusē salēcās un sitās otram virsū: ceļā pamests vecs kriju grozs bez dibena. Pie klēts staba atspiedies tas pats večuks retu bārdeli, ko Kurts vakar sastapa viņpus Rumbas kroga — tagad viņš redzēja, ka tam koka kāja.

Kučieris pēra sabiedēto, sapiņķējušos zirgu. Barons Hetlings pagrieza galvu uz klēts pusi.

— Pacel, tu vecais lops, ko glūnī!

Večuks kliboja klāt — veselā kāja gan steidzās, bet koka dzina vagu ceļa saberztā smilktī, beidzot aizmetās pavisam, skrējējs pakrita. Cepure izslida no rokas un paripoja zirgam zem kājām, bet viņš tāpat garšļaukus paguva pastiept roku un paķert nelaimīgo biedēkli. Šarlote Amālija iespiedzās skaļā smieklā. Barons pavēcināja nūju.

— Putnu biedēklis tāds!

Māsica nevarēja vien novaldīties.

— Vai jūs redzējāt — vai jūs redzējāt, *mon cousin*, kā tas vecais ķēms novēlās. Kā smilktis nokūpēja, un kā viņam tā cepure?

Galvu sāņus novērsis, brālēns skatījās liepās un atņurdēja:

— Redzēju, redzēju...

Zirgi bij uz ceļa un nogriezās uz Rīgas pusi. Barons Hetlings lūkoja atpakaļ saskatīt krustdēlu.

— Tas vecais man te kā dieva sodība. No Kurzemes pārkūlies Daugavai pāri. Tur viņam hercoga Fridriha laikā par bēgšanu nocirsta kāja. Vienu aci laikam pats kaut kur izmaitājis. Ciest viņu nevaru — ne strādnieks, ne gans, bet ēd tāpat. Man viņš kā mēris, kā smirdoša maita...

Barons brauca pa priekšu, abi jājēji cieši nopakaļ. Tikai palēnām virzījās uz priekšu. Kučieris ik brīdī pieturēja soļos, lai uzmanīgi pārklātu pāri kādai saknei vai akmenim — jau tā kungs kratīdamies tūsnīja vien un reizēm iekramšķinājās kā krauklis. Vesels mākonis dunduru spindza apkārt, zirgi dižojās un

spārdijās, astēm nikni žvikstinādami, jāuzmanās cieši, lai noturētos seglos. Pa labi mežs šalca diezgan spēcīgi, bet tas vairāk pret vēju. Kreisajā pusē bij muižas lauki ar sarkanu brūža juntu viņā malā, bet pēc tam sākās biezi, radžu drumstām piemētāti bedraini baltelkšņu krūmi. Ceļu neskāra ne tā vismazākā vēsma, gaiss zviļoja šaurā spraugā, sutināja skaidri kā uz lietu. No lielceļa kādas slīdes iegriezās krūmājā, braucēji apstājās pie tām. Barons pagrieza galvu atpakaļ — cik nu to pielāva strupais, resnais kakls.

— Mēs brauksim uz kapsētu. Jūs aizjājiet līdz cepļiem, palūkojiet, vai tas viens jau izdzēsts — kaļķi jāved. Ja vēl neesmu uz ceļa, iejājiet še iekšā!

Sarlote Amālija kā zinātāja tagad palaida pa priekšu. Uzkalņa te nebij nekāda, kaļķu grāvis iegriezies tieši lidzenā vietā. Vieniem baltelkšņiem pieaudzis, tikai retumis šur tur kāda lazdu krūma dzeltenāks plankums pelēkajā biežoknī.

Grāvja stāvajā piegāzē divi lubām apjūti cepļi. Pirmais acīm redzami jau izdzēsts, tur laikam jau rikojās strādnieki, pa lubu spraugām laukā putēja baltas strūkliņas. Otrs kūpēja melniem dūmu mutuļiem, tie līdz ar brūnām liesmu mēlēm vira laukā arī no dziļi iemūrētās mutes. Divi radžu vedēji, kungus pamanījuši, salēca ratos, tāpat stāvus turēdamies, grožu likumiem gāza zirgiem pa mugurām, turpat taisni grāvim pāri, ratiem pa akmeņiem lēkājot, kā no vilkiem aizdrāza krūmos. No dūmu mutuļa cepļa mutes iedobuma izlida gluži balts noputējies cilvēks, mora melnumā nokvēpušu seju. Norāva aitādas cepuri — arī plikais galvas kauss bez viena mata spilgti atspīda virs tā melnuma. Sarlote Amālija kundziski pamāja ar pātagu.

— Tas pirmais ir izdzēsts?

Kurinātājs nolocījās līdz viduklim.

— Izdzēsts, lielmātiņ. Rītu no rīta var braukt pakaļ.

— Bet pielūko — baronlielskungs pavēlēja no paša rīta.

— Būs, lielmātiņ, būs. Jau tagad vīri tur strādā pa iekšu.

— Un šis otrais kad būs?

— Sestdien, lielmātiņ, agrāk nevar: zaļa malka.

— Zaļa malka, zaļa malka. Uzpasēt nevižo, kā pienākas, tad malka vainīga. Pielūko, ka atkal nav tik daudz neizdegušu, tad koki bez žēlastības.

— Es neko nevaru darīt, lielmātiņ — kad sausa malka tikai, ko klāt piejaukt, un tās pašas tagad vairs nav. Baronlielskungs ir par daudz žēlīgs, ziemu neliek pievest, cik vajadzīgs.

— Barona lielkungu tu mācīsi!

Kurinātājs neko neatbildēja, tikai kāpās atpakaļ: zirgs pamazām bij virzījies uz priekšu, kur dūmi kaut cik atdzenāja dundurus, un mina viņam uz kājām. Viņš nepaskatījās atpakaļ, acu nedrīkstēja novērst no kundzenes. Liesmu mutuļi gandrīz skāra viņa svārkus; Kurtam likās, ka jau ož deguma smaku, un iejaucās.

— Māsīc, nedzeniet taču to cilvēku ugunī!

Sarlote Amālija vispirms atskatījās uz saucēju, tad paliecās gar zirga kaklu. No otrā cepļa bij izlīdis kaļķu virs, balts kā spoks. Melnas spīdēja tikai acis

un plati atplestā mutes šķirba. Puszvilu pret lubu jumtu atkritis, viņš rija āra gaisu tā, ka plakanās krūtis iekļāvās ar dobumu. Laikam šī saules kvēle viņam vēl likās atveldze pret to, kas jāizcieš ceplī. Tā viņš tur stāvēja, jātniekiem nekādu vērību nepieiegriezdam, varbūt pa pusei samaņu zaudējis un neko neredzēdams. Labi, ka Šarlote Amālija skatījās uz otru pusi un nepamanīja viņu.

Rati vēl nebij izbraukti uz lielceļa, jājēji iegrieza pa sliedi krūmājā. Ceļa sliedei pāri sniedzās elkšņu zari ar zilu vabolišu apsēstām lapām. Šarlote Amālija viebās, ar roku atgaiņādama kukaiņu apgrauztos žagarus. Kurts fon Brimmers nopukojās par tādu nejēdzīgu iedomu spraukties tādiem elles krūmiem cauri uz kapsētu. Kāpēc taisni uz kapsētu? Viņš taču nebij še, lai skaitītu pātarus pie sen mirušo bruņinieku kapiem, kuriem neviens tā kā tā vairāk neko nevarēja palīdzēt. Par dzīvajiem cīnīties, tas tagad tas augstākais uzdevums.

Lielkungu kapi bij apaļā, tikai soļu piecdesmit platā, priedēm apaugušā smilkšu paugurā, no kura redzama arī Daugava ar Kurzemes siliem viņā pusē. Mūris ap pauguru vietām iebrucis, dzelzs redeļu vārti izgāzušies, kā jau tas piederējās Atradzes pils piederumiem. Kučieris snauda, zirgus savā vaļā palaidis.

Kapličas smagās, dzelzīm apkaltās durvis tāpat izšķiebušās. Desmit appeļņūšas kāpnes noveda zemā spriešlotā pagrabā, kur elpu aizsita pelējuma un puvuma smaka. Pelēka dienas gaisma apspīdēja tikai telpas priekšējo daļu, tālāk kļuva arvien tumšāks — kā alā, kurai dibens nav saredzams. Šarlotei Amālijai tika nelabi, nošņaukājusies viņa tūlīņ griezās atpakaļ, pastaigājās zem priedēm un garlaikodamās lūkoja salasīt latīņu uzrakstus un gadu skaitļus uz sen saplakušu un aizmirstu bruņinieku kapu krustiem. Akmenī cirsti, tie bij ar jumtiņiem vai riteņa veidā — daži tikai piešķiebti, bet lielākā daļa puszvilu nosvērušies vai pavisam zemē nogulušies, retām smilgām apauguši.

Kurts fon Brimmers nesapratnē paraustīja plecus. Kāda jēga list šajā melnajā smirdošajā caurumā pie pagātnes trūdiem, kad laukā spīd saule un Kurzemes sili atēnojas sudrabspodrajā Daugavā? Barons Hetlings bij apsēdies uz četrkantīga radžu kluča līdzās pirmajam zārkam, aiz kura tumsā iegrīma pārējo rinda. Viņa bārda spokaini balsnīja, vienā pusē durvju cauruma apgaismota, otrā pagraba tumsā iemirkusi. Balss viņam skanēja divaini dobji, it kā stenošus atbalss viņus gar spriešļiem noveldama.

— Sēsties! Te ir tikami vēss.

Kurts apsēdās pretī uz otra kluča, viņa ceļgali skāra tēvoča paegļu nūju.

— Vēss te ir, tas tiesa. Bet, ka patikami būtu, to nevar vis teikt.

Barons nokramšķinājās — tas varēja būt klepus aiz miklā, aizdusas māktās krūtis ierautā gaisa, bet tikpat labi varēja būt arī nevarīgs, baismīgs smiekls — mānīgā atbalss neļāva izšķirt skaidri.

— Jāapradinās, manu zēn, jāapradinās. Vai tu zini, uz kā mēs te sēdam? Te jūs reiz — varbūt drīz vien — noliksiet manu zārku, tepat līdzās manam tēvam. Es esmu nācis apraudzīt, kāda īsti būs tā guļa. Na, nevar teikt, ka tik miksta kā uz lāčādas un pēļa. — Aptin to segu man ciešāk ap ceļgaliem!

— Tu apsaldēsies, tēvoci. Nesaprotu, ko īsti tu meklē še.

Barons ilgi neatbildēja, klausīdamies, kur pagraba tumsā kaut kas it kā paplakšīnāja pie sienas. Droši vien tas bij gaismas un dzīvo cilvēku iztraucēts sikspārnis.

— Ko es te meklēju? Vai tad pats to labi zinu? Man šķiet — man tomēr šķiet, es būšu meklējis to pašu asi, ap ko griežas mans, tavš un visu mūsu liktenis. Visu nakti neesmu gulējis, par to domādams.

— Tev vienkārši tās daudzās grāmatas sagrozījušas galvu. Ko tu velti lauzies? Savu likteni taču zinām un tagad vēl skaidrāk kā jebkad.

— Jā, man liekas, ka nu arī es viņu zinu — tikai mazliet citādi kā tu. Bet ko līdz mana zināšana, kad esmu vecs un slimš un man neatliek vairs laika to lietā likt. Tad vismaz tev to gribēju pateikt, lai kas no manām ģekīgām domām paliek arī tiem, kas nāks pēc manis — varbūt pēc mums abiem. Šajā zemē vispār tik maz mil domāt... Patiešām, vēss te ir kā — nu, kā jau kapā. Trešo glāzi man vēl vajadzēja iedzert, tā bij tā kļūda. Bet arī tas pieder pie mūsu likteņa, ka allaž attopamies par vēlu.

Viņš pārbrauca plaukstu zārka grebuļainam, nosūbējušam cinka vākam. Rokai noslidot, noklabēja lauvas mutē ietvertais tverekļa gredzens.

— Tajā vākā izliets Hetlingu cilts vapenis. Paraugi, tu labi sataustīsi tur krustotus zobenus un lāča izkārtu mēli. Zem tā guļ mūsu dzimtas priekšpēdējais virietis, un drīz vien viņam blakus novietos pašu beidzamo. Un pēc tā vairs nenāks neviens. Hetlingu nebūs vairs — it kā nekad nebūtu bijis. Un tomēr vairāk nekā četrsimts gadu viņi valdījuši Atradzē. Viņu vārds paliks cilts bronikā ierakstīts, varbūt Livonijas vēsturnieks to reiz godam pieminēs. Bet hronika ir vienkāršs pergamenta gabals, kas sadzeltē un ar laiku izdziest pavisam — pils bēniņos man sagāzts vesels blāķis tādu nesalāsāmu rokrakstu, ko tagad pat žurkas droši vien negrib vairs grauzt. Un vēsture, tā ir tikai kapa uzrakstu krājums, kas stāsta par atsevišķu cilvēku kļūdām un veselu paaudžu maldiem. Maldī, maldī... *Errors like straws upon the surface flow he who would search for pearls must dive below.*

— Vai tomēr labāk neiesim augšā? Zem priedēm saule tā nekveldē, bet pietiekoši silts tur vēl būs.

Barons Hetlings laikam nemaz nedzirdēja.

— Jā — dziļāk jānonirst, lai atrastu to patiesāko, vienīgi vērtīgo. Bet, ja tas jaunais angļu dzejnieks mūs domājis, tad viņš pieviļas. Savos maldos meklēdami, mēs neatrodam nekādu pērli. Riebīgs, tukšs gliemezis ir mūsu pagātnei atziņa, bet tomēr pareizāk, ja to paņem rokā un aplūko, nekā vienkārši uzmin kāju virsū. Tā mēs te visu laiku esam gājuši, nekā nedomādami, un paši sev daudz ko saminuši.

Es pats esmu gribējis būt stingrs valdnieks saviem ļaudīm, jo vergi, tāpat kā braucamie kustoņi, valdāmi grožos un ar pātagu turami paklausībā un bijāšanā. Bet līdz galam izturēt un pastāvēt es nevarēju, tur traucēja mana flegmatiskā daba, vienkāršs slinkums un arī tās grāmatas, kas cilvēku galu galā tomēr padara nolaidīgu pret saviem tiešajiem pienākumiem dzīvē. Mans tēvs bij

ists kungs savā Atradzē. Pus galvu garāks par mani, spēcīgākiem plecēm un tēraudcielām dūrēm. Ar vienu triecienu viņš esot nositis piķieri, kas bij lāvis viņa mīļākajam medību sunim pārlauzt kāju. Savus ļaudis viņš valdīja ar seno bruņinieku bardzību. Pie manis noper kādu slinku meitu, kādu dārznieka puisi — mana tēva laikā katru sestdienas vakaru vezumu rīkšu no meža veda mājās, klausinieki pie staļļa rindā gaidīja savu kārtu. Vēl tagad šie lopi un viņu jaunā paaudze to saukā par briesmīgo Etlinu. Tātad es vēl esmu tas labais, lai gan nekad neesmu gribējis tāds būt. Palūko, palūko šo šķirstu, pamēro to ar elkoni, tad varēsi spriest pats, kāds spēka vīrs tur dus. Viņš nomira, kad man bij vēl tikai piecpadsmit, taisni deviņdesmit gadu vecs un ne reizes neesot slimojis. Īsts, nesatricināms poļu laiku cilvēks, uzticams karaļa vasalis, allaž tuvos sakaros ar galma augstmaņiem, muižā turēja poļu dienestniekus, pats runāja tikai poliski. Par poļiem viņš jūsmoja gluži tāpat kā tu, tikai ar to starpību, ka viņš bij vairāk no viena gabala: tu, cik dzirdu, esi stingrs protestants, bet mans tēvs mūža beigās taisījās pārkrustīties katoļu ticībā. Viņš bij dedzīgi līdzdarbojies tās slavenās grāmatas sastādīšanā, kas vēl tagad ir mūsu atlikušo tiesību vienīgais pamats un ko saucam par Sigismunda Augusta privilēģiju. Cilvēks ar strauju dabu un neapvaldāmām politiskās darbības dziņām, viņš mazāk domāja par sevi kā par visu muižniecības lietu. Viens cilvēks nav nekas — viņš man droši vien būs vairākkārt teicis, jo kā citādi es to tik labi atcerētos — kad tikai paliek viņa kārtā. Lai nocērt vienu koku, kad tikai birzs paliek ap ceļmu, tad viņš izdzis desmit atvases un vēl biežāku padaris jauno ataudzi. Mans vectēvs bij Rīgā sagaidīt Stefanu Batoriju — es stundām varēju klausīties, kad viņš stāstīja par visu to krāšņumu un Polijas vareņību. Seši simti piektā gadā viņš bij poļu karaspēkā, kad tie pie Salaspils sakāva zviedrus. Kad Gustava Adolfa laikā poļi divas reizes vēl iebruka Vidzemē, viņš, par savu dzīvību nebēdādams, sniedza tiem vērtīgas ziņas un visādi palīdzēja gan ar naudu, gan ar pārtiku, gan ar pademu. Bet zviedri nobendēja šo straujo poļu patriotu. Kā šodien redzu viņu salauztu un līdz nāvei apkaunotu, atbraukušu no Rīgas, uz kuriem bij izsaucis pats ģenerālgubernators. Apsūdzības taisnības iemesls tā pati piķiera nosīšana pirms gadiem, bet patiesībā zviedri meklēja atriebt lielajam poļu draugam, kas nekad neslēpa, cik ļoti nicina zemes jaunus kungus. Visu nakti nosēdēja nekustēdamies un salicis vēl vairāk nekā es tagad, it kā kad viņam uz moku sola mugura būtu pārlauzta. Bet rītu ap pusdienas laiku es viņu redzēju kājās pielēkušu un kā lauvu krātiņā skraidām pa bibliotēkas istabu, kur toreiz visas sienas bij kailas. Viņu piespieduši parakstīties, ka neatstās muižu, līdz kamēr izmeklēšana nebūs nobeigta. — Manus vergus izsaukt, lai liecina pret savu kungu! — viņš kļiedza vēl sarkanāks nekā es, kad esmu izdzēris četras glāzes. — Tā viena nelieša dēļ, kas nebij bruņinieka spļāviena vērts! Ar kāju es vairs nedrīkstēšu iespert sunim, kad viņš man lien ceļā! Muižnieka goda vārds man jādod, ka pats sevi savā pili ieslodzišu par cietumnieku! Bet es viņam parādīšu, kā Vidzemes bruņinieki tur iebrukušiem aizjūras laupītājiem doto vārdu. Varšava nemaz nav tik tālu, leišu robeža vēl tuvāk. Pasaki mātei, lai taisās,

un taisies pats. Lulzko satumsis, mēs dosimies ceļā. — Viņš nedzirdēja to skraidīšanu, vaimanas un izmisumu pili līdz vakaram. Bet, kad tumsā piebrauca zirgus un mes iegājām saukt manu tēvu, viņš gulēja uz klona, visā garumā izstiepies, par galvu izmestām rokām, apkaltušām putām uz lūpām. Visi Hetlingi mirst ātri...

Klepus aprāva stāstu — barons Hetlings kramšķināja aizvilkdamiēs un atkal atņemdamiēs, reiz pat nūju nikni piesizdams uz klona, kad elpa pavisam aizrāvās.

— Nolādētā aizdusa! Pat izrunāt neļauj... Nu, nekas, tagad jau atkal labi. Klausies tālāk!

Tas otrais šķirsts, tas manas mātes, aplūko to arī un brīnīs: kā es tāds, kādu tu mani redzi, varēju piedzimt no tik sīkām un kyslām miesām? Tēvu viņa pārdzīvoja desmit gadu, taisni tik, cik bij jaunāka par viņu. Ko lai stāsta par sievieša cilvēku? Līdz manam divdesmit otrajam gadam viņa valdīja muižu — jādomā, diezgan stingru roku. Kad viņu atveda šē pie kapsētas, vārtos pa nakti bij sakrauti veci grievalki, podu suķes, sapuvušas putnu olas un vēl dažādas citas nešķīstības. Tikai ar kučiera pātagu man izdevās piespiest dienestniekus novākt šos pestelus no ceļa. Kad zemniekiem aiz nevīžības aizlist siens atgubās, viņi saka: vecā Katrīna laista. Ja kādai govij slaucot asinis parādās pierē: vecā Katrīna nakti zīdusi. Par raganu viņu tur. Manai mātei bij tikai āda un kauli — jā, un mēle, protams, arī izžuva ar katru dienu vairāk, bet ļoti baidījās nāves, lika slaukt visas zemnieku nedēļnieču sievas un to pienu dzēra. No turienes laikam arī tie māņi, šie cilvēki ir tik bezgala glupji.

Trešajā šķirstā guļ mana tēva vecākais brālis, mans tēvocis. Pašam bijusi muiža Igaunijā, kaut kur Pērnavas apkaimē, tikai kad to nodzēris un nospēlējis, tad atnācis pie mums. Citādi netiku dzirdējis viņu saukājam kā par dulno Jēkabu. Kad pili sabrauca viesi, viņš nekad nerādījās, arī citām dienām neēda pie mūsu galda. Tēvs katreiz kļuva dusmīgs, kad kāds pieminēja viņa vārdu. Runāja, ka slepus viņš to pat sitot. Tēvocis tāpat bij liela auguma, bet izkāmejis, vājām krūtīm un pastāvīgi klepoja — māte teica, ka to slimību viņš dabūjis, bez sāta dzīvodams, plīvēdams un ar sieviešiem daudzdamies. Tikai pāris gadu pirms tēvoča nāves, kad biju jau paaudzis, sāku saprast, kāpēc viņu te tā ienīst. Patiešām, dulnais Jēkabs bij par kaunu visai Hetlingu ciltij. Pastāvīgi viņš pinās ar zemniekiem. Maisījās viņiem pa vidu, klausījās viņu muļķīgās valodas un bezkaunīgās dziesmas, bet nekad nerājās un nevienu neaiztika. Ļaudis no viņa nebijās, man liekas, paslepšus pat smējās par to. Jāņu vakaros un citos pagānu svētkos, no kuriem tos vēl šobaltdien neesam atradinājuši, viņš bieži pazuda no pils un pārradās atpakaļ tikai otrā rītā. Savā istabā — pagrabā, blakus ķēķim, viņš allaž kaut ko rakstīja. Liels rokrakstu blāķis viņam tur palika kaktā — man nekad nav bijusi patika palūkoties, kas tur iekšā. Tikai reiz, ķēķa meitai klēpi nesot iekuriem, es kādā lapā pamanīju tādas kā latīņu dzejas.

Tēvocis ilgus gadus Igaunijā bij nodzīvojis zem zviedriem un tos aplam iecienījis — tur bij tas naida iemesls. Kā mans nelaiķa tēvs lai paciestu, kad,

viņam dzirdot, slavēja zviedru valsts iekārtu, likumus un gādību par zemniekiem? Tikai vienu pašu reizi redzēju viņus nāvīgā stridā. Tēvocim rokā bij jauna, laikam tikko izlaista grāmata, viņš dūra ar pirkstu atvērtā lapā un lasīja izsmiedams, vārdus it kā no mutes izspļaudams: «Latvieši tagad dzenas uz melošanu, krāpšanu un zagšanu, pie tam viņi ir viltīgi un gudri, gatavi uz visu jaunu, izsmējēji, lielmanīgi, liekulīgi un augstprātīgi, acu priekšā var izrādīties milīgi, laipni, pazemīgi, bet tā ir tikai mānība, viltība un bezkaunīga valšķība.» — Un to saka viņš, superintendents Einhorns, kas taču zina, ka viņam par saviem meliem būs jāatbild dieva priekšā! — tēvocis kļiedza, grāmatu ap galvu griezdam un beidzot ar lielu blāksi zemē nosviezdam. — Un es apgalvoju, ka mūsu zemnieki varbūt nav labāki, bet ne par matu nav arī sliktāki par citām dzimtā verdzībā nomocītām tautām. Un kas tad ir vainīgs, ja viņi pieradināti melot, pielīst, lišķēt un, badā mirstot, zag? Es prasū, kas tur ir vainīgs? — Zvērošām acīm viņš lida tēvam klāt un atkal pastiepa pirkstu, lai iedurtu tēvam krūtīs. Tas bij kļuvis sarkanāks, kā es jebkad esmu bijis, es nobijos, viņā paskatījies. — Tu — tu man prasīsi! — viņš šņāca caur zobiem. — Es tev tūlī atbildēšu, tu zviedru spiegs un suns! — Un ievēla viņam tādu pļauku, ka man likās, krāsns sašķīdis, viņa mugurai un pakausim pret to atsitoties. Tāds bij mans tēvs, un tāds mans tēvocis. Kad Gustavs Ādolfs apsēda Rīgu, dulnais Jēkabs pazuda no Atradzes — šoreiz uz vairākiem gadiem. Runāja, ka viņš piedalījies zviedru pulkos un vēlāk kalpojis viņu iestādēs par tulku. Mājās viņš pārbrauca briesmīgi noliesējis un sakritis, tikko iespēja norāpties savā pagrabā. Otrā ritā viņu tur bij atraduši beigtu. Seja bijusi zila un acis pārgrieztas, it kā pats nelabais to naktī būtu žņaudzis. Bet bēres tēvs sarikoja tādas, kā pienākas Hetlingu dzimtas loceklim. Līdz Koknesei, Lielvārdei un Smiltenei visi muižnieki bij lūgti. Muižas laudis ilgi par kaut ko sačukstējās, bet, kad es mēģināju izvaicāt, izbailēs ieplestām acīs atvēcinājās un bēga prom. Tomēr es neticu. Cik suņu mans tēvs nositis un cik zemnieku līcis pakārt, to dievs vien zina. Bet es neticu un neticēšu, ka sava paša miesīgā brāļa dzīvībai viņš pielīcis roku. Tas būtu par daudz briesmīgi.

Kurts fon Brimmers bij piecēlies kājās.

— Jā, tas būtu par daudz briesmīgi. Labāk ir neticēt.

Barons atelsās labu brīdi, tad pamāja ar smagu roku.

— Apsēsties vien, es vēl neesmu galā. Redzi, manu zēn, no šī tev arī kaut kas pielīpis. Puse tev no nelaiķa barona Hetlinga un puse no dulnā Jēkaba. No poļiem tu tāpat gaidi glābiņu, bet tāpat jūsmo par zviedru gādību latviešu zemnieku labā. Kas tad tu esi, un kur tavi īstie pamati? Arī tādēļ es tevi atvedu šurp, lai tu to labi pārdomātu. Bet tu esi viens — un mans tēvs teica, ka tas svarīgākais esot visa mūsu kārtā, tā birzs apkārt mums, kas katram celmam liek izdzīt desmit atvases.

Skaties tālāk — tev gaišākas acis, varbūt tu tur vari kaut ko saredzēt. Es zinu tāpat no atmiņas. Ceturtajam tur rindā vajadzēja būt Šarlotes Amālijas mātes, tavas mātesmāsas šķirstam. Bet tu jau zini, ka viņa nebij man pielaulāta,

un tāpēc to aizveda uz Priedaines Brimmeru cilts kapiem. Aizbraucis aiznes viņai manus sveicienus, viņa man bij tik mīļa . . . Bet tur ir vēl viens šķirsts — pirms astoņiem gadiem es vēl aplūkoju šo brīnišķo mākslas darbu ar svētā Grāla teikas bareljefiem visapkārt sānos un uz vāka. To, kas tur guļ, es nekad neesmu redzējis, arī nekādi stāsti par viņu nav uzglabājušies. Hetlingu cilts hronika to piemin tikai nedaudziem vārdiem, bet es bēniņos izgāju viņa paša vecuma dienās rakstītās atmiņas. Labi, ka toreiz neviens tās nebij lasījis, diezin vai tad viņš atdušētos šajā goda vietā.

Bruņinieks Vilhelms Hetlings nav mans vectēvs, dzīvojis neprecējies un nomiris bez bērniem, tāpēc Atradze pārgājusi brāļadēla, mana tēva, īpašumā. Laikam pēdējais Hetlingu cilti, kura dzīslās ritējušas krusta kara laiku bruņinieku asinis. Šķiet, ka Atradzē viņš iegriezies tikai brīdi, ceļā no kara dēku gaitām uz viņpasauli, kur patlaban droši vien ir tajos eņģeļu pulkos, kuriem viņu augstais pavēlnieks licis nēsāt zobenu līdzī. Dzimis, uzaudzis un augstas skolas baudījis ārzemēs, kalpojis Brandenburgas kūrfirsta pulkos, Burgundas hercoga pusē cīnījies pret Luiju Vienpadsmito un tā sabiedrotiem. Vidzemē atbraucis, Vilhelms Hetlings, jau tuvu sešdesmit gadiem, nesteidzās vis apmeklēt savu mantoto muižu un uzņemties valdīšanu, bet tūlī piedalījās Valtera Pletenberga karagājienā pret maskavītiem. Kad slavenais mestrs sakāva caru un noslēdza mieru ar to, arī tad vēl Vilhelms Hetlings nepārradās Atradzē, bet, ar krieviem sadraudzējies, aizbrauca uz Hanzas savienībai nesen kā atņemto Novgorodu, uz klosteru pilsētu Balto — un, beidzot, pat uz Maskavu, kur arī pašu caru redzējis. Bezgala aizgrābts viņš raksta par Maskavijas plašumiem, kur dienas brauciens no vienas sādžas līdz otrai, upes jūdži platas un lielu zivju pilnas, egles tik resnas, ka tikai pieci viri izstieptām rokām var tās aptvert, zemnieki cep maizi no linsēklu pelavām un balandām, katrā pilsētā ir četrdesmit baznīcu, bet pa ielām staigā lāči; bajāri pat vasaras laikā nēsā tur caunādu kažokus, visu dienu ēd un dzer, guļ uz neēvelētām, bet apzeltītām dēļu lāvām, un dienu un nakti viņiem kaktā svētbildes priekšā deg maza lampiņa. Lidz Maskavijas malai neviens vēl nav aizgājis, viņas ļaudis saskatījis, ne zemes bagātības aprēķinājis. Mana tēva tēvocis ir neticami iemilējis Maskaviju un dziļi pārliecināts, ka tikai ar to Livonijas bruņniecībai jāpaliek draugos. Maskavīti sadzis zviedrus jūrā, poļus atsviedis aiz Daugavas un Nemuna, zem viņiem un sadraudzībā ar bajāriem Livonijas muižnieki piedzīvos zelta laikus. Tā raksta mans sencis barons Vilhelms Hetlings.

Kurts fon Brimmers bij gluži paguris šajos šņācošās valodas plūdus.

— Kamdēļ tu man saki visu to? Tur tālāk pagraba dibenā droši vien guļ vēl citi, un tu zini viņu dzīves gājumus. Nestāsti man tos, es esmu noguris un neredzu nekādu labumu no tā.

— Vēl tu neredzi! Tā jūs neviens neredzat, akli skrejat uz to pusi, kur laiks jūs pagriež, neprasīdami, vai ceļā nesastapsiet citus, kas nāk jums taisni preti un garām. Apmāli visi, un apmāts arī tu! Nē, par tiem citiem es nestāstīšu — ja ar šiem trim tev nepietiek, tad arī trīsdesmit nepārliecinās. Un taču es tev

tagad skaidri parādīju to asi, ap kuru griežas Livonijas bruņinieku pagātne un tāpat joprojām griežas Vidzemes muižniecības liktenis.

Kurts paraustīja plecus.

— Neko nesaprotu.

— Tā jau ir tā nelaime, ka neviens nesaprot. Traģiski un smieklīgi reizē. Visi tie mācītie un cīņai gatavie — mākoņos jūs šūpojaties un vēju ķerat — gluži kā kādā Aristofāna komēdijā! Tas viens cerēja glābiņu no poļiem pret zviedriem, tas otrais no zviedriem pret poļiem, bet tas trešais no maskavītiem pret tiem abiem.

— Un jāatzīst, ka katram no viņiem zināmā mērā taisnība.

— Taisnība zināmā mērā nav taisnība. Taisnība nepazīst nekādu mēru, tā ir viena, visa un pilnīga. Šie trīs šķirsti skaidrāk kā visa Livonijas bruņniecības pagātnes vēsture pierāda, ka mums nav nekādas nākotnes, ka mūs neglābs ne Patkuls, ne velns, arī pats dievs ne. Mēs esam nožēlojami, bojā ejai nolemti gladiatori, par izpriecu un apsmieklu pasaules valdniekiem un cezariem.

Kurts fon Brimmers īgni bij uzcēlies kājās un nesēdās vairs.

— Tās ir aplamas valodas un veltas pie tam. Es vairāk negribu klausīties.

— Nožēlojami klaidoņi mēs esam, saplosīta, izkliesta saujiņa ar augstprātīgu iedomību, lepnību un uzpūstu lielību bez varas un viņas taisnā ceļa. Lielie spēka vīri, kā Gothards Ketlers un Valters Pletenbergs, nespēja pasargāt ordeni no sairšanas nemītīgās iekšējās cīņās ar bīskapiem un ārējās ar spēcīgiem uzbrucējiem ienaidniekiem. Kurzemes hercogs Ferdinands ir nožēlojams poļu karaļa galma dienderis, sakšu karapulki izposta viņa zemi, izlaupa zemnieku mājas un pašus tos samīn kā tārpus. Vidzemes muižniekus zviedri grib pataisīt par bezzemniekiem, piespiest viņus kā savus kalpus dzīvot rijās un kriņām apjuntās būdās. Mēs svaidāmies un meklējam glābiņu, no vilka bēgdami, uzkritam lācim. Vienmēr, vienmēr tas tā bijis. Ar ko tikai mēs neesam biedrojušies un vienmēr dabūjuši jaunus kungus kaklā. Mēs valdām pār saviem dzimļaudīm un neredzam, ka paši esam lielāki vergi kā tie. Kalpi, kam katru gadu simteni jauni pavēlnieki, pazemīgi lūdzēji, kas cepuri rokā stāv pie savu kungu durvīm, pacietīgi gaidīdami, kad tiem labpatiksies piecelties no dūnu pēja un žēlīgi uzlūkot mūs. Ubagu bruņinieki, smieklīgāki kā franciskāņu mūki, jo tiem vismaz nav mūsu aplamās iedomības. Un patlaban gaidām glābiņu no Patkula, no mūsu pašu Patkula!

— No Patkula un poļiem. Patlaban mums citas izejas nav.

— Citas nav kā list atkal poļu murdā. No viena murda otrā — tā vienmēr bijusi mūsu vienīgā izeja. No Bertolda laikiem tā ložņādami, esam kļuvuši tievi un vārgi. Tīri brīnums, ka vēl reizēm protamies muguru atstiept taisnu. Svešinieki esam šajā zemē un nekad te neiesakņosimies. Mēs nepieaugam, bet dīlštam, mūsu celms nedzen atvases, un mūsu birzs kļūst arvien retāka. Austrumfrīzu zemnieki un pilsētnieki karoja ar saviem muižniekiem, bet vai tur tagad dzīve nezeļ kopīgā labklājībā? Vai Zviedrija nav kļuvusi tik stipra, ka var

jau iekarot visu Baltijas jūras piekrasti vienā un otrā pusē tikai tāpēc vien, ka tur muižniecībai cieši un stipri pie pleca stāv spēcīgi, norūdīti zemnieki?

— Tad tas jau ir tas, ko es saku. Mums jāpadzen zviedri, bet jāpatur viņu gudrā politika.

— Un tas ir tas, ko arī es saku: ko atnest, ko paturēt, to nosacīs poļi pēc savas valsts parašas. Nekad mēs neizaugsim par tādu noteicēju spēku savā zemē, kā tas ir Frīzijā un Zviedrijā. Es tev teikšu vēl vienu piemēru. Atradzes pils rietumu galā ir dobe ar slaidām, lielziedīgām puķēm. Labi atceros, mana tēva laikā tur vienā pusē bij baltas, otrā sarkanas. Ar gadiem tās abas saauga cieši kopā, vispirms baltajām ziedos uzradās pa sarkanam plankumam, sarkanās kļuva gaišākas. Bet tagad, pēc gadiem septiņdesmit, tur ir tikai viena pati krāsa — koši sārta un lekna, sarkanā un baltā nešķirama saplūsme. Tas tāpēc, ka abas šķirnes bij no vienas cilts, viņas saauga sakraņem, saziņējās ziedu putekļiem un nu riešas jau pāri dobei, pieaug akāciju krūmus un sniedzas līdz pat mūrim. Bet sastādi kopā dārza rozes un papuves skābenes — ncmūžam tās nesavienosies, vienmēr būs karā, līdz viena šķirne izskaudīs otru. Un bez izņēmuma visur bijis tā, ka skābenes, kas der tikai aparamas līdz ar mēsliem, galu galā pārmāc un iznīdē skaisto ziedu karalieni. Agri vai vēlū tāpat šis smirdošais, vizainais latviešu zemnieks izskaudīs vācu muižnieku, kura augstai tūkstošgadu kultūrai un dižciltīgajām asinīm nav un nevar būt nekā kopēja ar viszemākās sugas mežoniem.

Kurts fon Brimmers paspēra soli tuvāk durvīm.

— Ko tu pārmet augstprātību mums? Dižciltīgās asinis... Mūks Meinhards šajā zemē līdzī neatveda bruņiniekus vien. Bij tur arī dažs labs tirgotājs, par tādu ticis no krāpnieka un augļotāja. Dažs labs lielceļu un jūras laupītājs, kam viņa dzimtenē draudēja neizbēgamas karātavas... Bet atstāsim to. Vai, pagātnes mēslos un putekļos rakņādamies, lai ļaujām tēvijai aiziet bojā? Pasaki man vīru, kas zinātu pareizāku un drošāku ceļu kā Patkuls!

— Neko es tev nevaru pasacīt. Iespējams, ka jauns un vesels pats trunktos jums līdzī, lai arī labi zinādams, ka velti tas, ka no savas likteņa ass Vidzemes muižniecība prom nekad netiks. Vecam kroplim, jūsu nākamības zvaigžņu vietā man tikai pagātnes rēģi acu priekšā. Mana nākotne tāpat ar roku pārsniedzama, no tā tālākā man nekas netiks. Es no sirds priecātos, ja jums izdotos ne vien nomest zviedru jūgu, bet arī Vidzemes muižniecības likteni, tomēr neticu tam. Nē, es nevaru ticēt iedomu māņiem, manas vecās acis par daudz ilgi dzīves un vēstures patiesību redzējušas. Galilejs varēja atrast zemes asi, bet nevarēja apstādināt zemi, lai tā neriņķotu ap sauli. Un neviens cits to neiespēs. Jūs vismazāk — tas ir tas lāsts. Ejiet, bet paturiet prātā, ko šie kapī māca...

Pēdējos vārdus viņš tikko vairs izdvesa, pat līdz griestiem šī nevarīgā čukstoņa nespēja pacelties. Kurts sadrūvējies noliecās.

— Esi bez rūpēm, tēvoci, — mēs savu ceļu zinām. Vismaz es, un tavu mācību arī neaizmirsīšu... Nāc, es palīdzēšu tev iziet.

Zem rokas viņš to vadija augšā pa kāpnēm. Vecais vīrs trīsēja visā augumā, bezzobu mute pavērta, acis drudžains spīdums.

Kurts fon Brimmers nogrozīja galvu.

— Tu tišā prātā pārsaldējies, un taču tev tā jāpiesargās.

Pa kāpnēm pretī lejup locījās liels melns zaļķtis. Saulē izsildījies, nu devās atpakaļ uz savu midzeni. Barons ar nūjas galu īgni atsvieda to atpakaļ, bet viņš nepielaidās. Nolocījās atkal un, nikni šņākdams, pazuda radžu spraugā zem pirmās kāpnes.

— Nešķīsts rāpulis! Ar zemniekiem draugos, tos viņi tāpat kā rupučus ar pienu baro.

Kapeņu durvis sen vairs nebij slēdzamas. Kurts nobrīnījās par to.

— Tā taču viegli var ienākt un aplaupīt miroņus. Zārkos līdzī dod zelta gredzenus un citas vērtlietas.

— Zārki tik cieti aizlodēti, ka pat leišu sirotāji nebij varējuši dabūt vaļā. Un mūsu pašu zemnieki nenāks: vecās Katrinas baidās, briesmu lietas stāsta par spokiem kungu kapos, dienas laikā lielu likumu met apkārt. Vagars tikai ar spieķi var atdzīt te tuvumā radzes lauzt, un arī tā dažs aizmūk krūmos.

Šarlote Amālija bij nogaidījusi un nogarlaikojusi. Nāca, lūpu uzmetusi, ar pātagu smilgas kapādama, un tūlī uzlēca seglos, brālēna palīdzības izvairīdamās. Kurts fon Brimmers jāja nopakaļ.

Ratos rūpīgi sasēgts un ievīstīts, barons mazliet atsila novakara saulē un bezvēja sutoņā. Pusceļu nobrauca, sirsnīgi noraudzīdamies meitā, kas jāja pa priekšu neatskatīdamās, reizēm pātagu iebliezdama ceļam pārlikušā zarā. Brauca soļiem, barons kratišanu nemaz vairs nevarēja paciest. Tad pamāja krustdēlu tuvāk ieblakus.

— Par viņu vien man tās rūpes. Tu zini, dēla man nav. Tava mātesmāsa man nebij pielaulāta, un nezina, vai zviedru valdība atzīs Loti par manu meitu un mantinieci. Tagad jau meklē pašu niecīgāko iemeslu, lai nolaupītu mūsu muižas. Tāpēc jau es arī sargos sanīsties ar zviedriem. Bijis spēcīgāks, pats brauktu uz Rīgu meklēties, bet ko nu tagad vairs. Ko viņa, bārene, iesāks — nekādas mantas man nav, ko atstāt, tikai parādi. Tu esi vienīgais un tuvākais radnieks. Par tavu sirdi man nav nekāda noteikšana, bet es griežos pie tava muižnieka goda prāta un pienākuma. Nepamet tu nevarīgu bērnu bez palīdzības un aizsarga!

— To es tev droši apsolu, tēvoci. Vari būt bez rūpēm. Bet tu jau pats vēl dzīvosi — vismaz tik ilgi, kamēr Vidzeme atkal būs brīva no aizjūras jūga un mēs te uzsāksim jaunu dzīvi.

Barons Hetlings nopūtās.

— Viss stāv dieva rokā. Paldies, krustdēl, par solījumu.

Atkal viņš ierunājās tikai tad, kad Šarlote Amālija, zirgu sapērusi, aizrikošoja un pazuda muižas gatvē, bet rati ap nolauztās liepas galotni spraucās gar apdrupušo parka mūri.

— Tu laikam gan brīnies par to nekārtību šē Atradzē. Nav ko brīnīties, tāda te tā iekārta bijusi no laiku laikiem. Vagars dzen zemniekus, muižkungs

vagaru un lielskungs viņus abus. Bet, kad kungu neredz laukā, tad neiet un nedara neviens. Tad vēja nolauztas liepas guļ ceļam pāri, ecēšas nosvietas iegrimst zālē, savestās radzes apaug kazenājiem, bet mūri pamazām izdrūp un sabrūk. Tā jau tam laikam vajag būt.

Cauri izgāztiem vārtiem braucot, viņš atsāka:

— Mana tēva laikā vēl bij grāvis ap pili un uzvelkamā tilta paliekas. To aizbēra ciet un nolīdzināja. Nav taču vairs nekāda prāta. Ko tagad vairs līdz seno bruņinieku drosme un veiksmīgs zobens, kad pret pulvera mucu un lielgabaliem visbiezākais mūris nespēj pastāvēt. Ko līdzētu, ja es šos vārtus turētu ciet un aizslēgtus? Lai nāk un meklē, kas grib. Divas reizes mani ir apmeklējuši leiši un krievi no Kokneses. Bet lopi jau laikus bij aizdzīti mežā, un pili nebij ko ņemt. Manu grāmatu viņiem nevajadzēja, manis paša vēl mazāk. Tā es esmu visdrošāks un stiprāks.

Bet pa kāpnēm augšā šis stiprais bij jāved abiem, sulainim un krustdēlam. Viņš trīsēja tā, it kā dzelžaina roka to no iekšienes purinātu. Kājas nemaz vairs nelocījās, sulainis nomētās ceļos, papriekš vienu uzbīdīja uz kāpnes, tad otru. Baronu noguldīja uz parastās lāvas turpat bibliotēkas istabā. Segām un kažokiem sasedza tā, ka tikai seja un puse sirmās bārdas palika laukā. Viņš nežēlojās un nevaidēja, tikai bieži pastiepa trīsošo roku pēc cinka krūzes. Līdz krēslai sulainis ienesa vēl otro kannu karstā kūpošā dzēriena.

5

Krēslā Kurts fon Brimmers viens staigāja pa bruņu zāli, aplūkodams to, kas pie sienām sakārts.

Kokā grieztais, izkrāsotais un zeltītais Hetlingu cilts ģerbonis acīm redzami vairākus gadu simtus vecs, izveicīga mākslinieka darināts. Ieroču un bruņu kolekcija gaužām nabadzīga, briežu aļņu ragi niecīgi, salīdzinot ar tiem, ko Kurts bij redzējis poļos un leišos. Tas labākais droši vien aizvākts prom no šejienes, to jau rādīja tukšas spraugas ar gaišākiem, mazāk nokvēpušiem plankumiem.

Soļi spīvi kladzēja izmitā ķieģeļu klonā. Kaktā Kurts fon Brimmers neapstājās: tur cauri apputējušiem zirnekļu tīkliem kā pagātnes spoks rēgojās viņa mātes nomelnējusi seja, sveša un nemīlīga. Vēl neglītāka izskatījās viņas māsa, Šarlotes Amālijas māte. Vecā Katrīna raudzījās kalsna, kupliem matiem un melnām, dusmigām acīm. Viņas vīram lielā pasirmā bārda aizslēpa visas krūtis, vēderu un bruņas uz tā, galvaskauss plīks, bet mati tāpat uzliektiem galiem kā tagadējam baronam Hetlingam. Gothardu Ketleru un Pletenbergu viņš jau vakar bij diezgan labi aplūkojis, tagad tikai garāmiedams britiņu apstājās un godbiģīgi nolieca galvu.

Uzmeklēja dulno Jēkabu un ilgi pētīja to. Vaigi iekļāvušies, it kā kāds tos no abām pusēm plaukstām saspiedis. Deguns liels un smails, zods nesamērīgi garš, retām spalvām apaudzis. Piere gan paaugsta, bet vienās krunkās, acis ne-

dzīvas un tukšas. Nekas tur neliecināja, ka šis cilvēks bijis sapņotājs un rakstījis latīņu dzejas. Bet varbūt gleznotājs gadījies tepat no Rīgas cunftes un nepavisam nav varējis iedomāties un saprast to, kas slēpjas aiz šīs krunkotās pieres un ūdenaini zilajām acīm. Pēc šablona atdarinājis ārieni, aizmirsdams, ka cilvēks meklējams kur dziļāk. Vilhelms Hetlings, *chevalier errant*, nebija gleznots bruņās, bet Kārļa Drošā galminieka tērpā, ar strausa spalvu klēpi pie cepures — acīm redzami šis uzvalks viņam licies tikpat pievilcīgs kā Maskavijas cara svītas bajāru trīs kažoki. Apaļās kārās lūpas rādīja vairāk dzīves baudītāju, varbūt arī sieviešu mednieku nekā karavīru. Vienīgais savādnieks starp Vidzemes bruņiniekiem, viņš varēja jūsmot par maskavītiem, kas taču palikuši vissliktākā atmiņā ar briesmīgiem postījumiem un nežēlībām agrākajos iebrukumos. Kurts fon Brimmers nogrozīja galvu. Vai vecajam baronam tomēr nebija drusku taisnības, kad viņš pārmeta Vidzemes muižniecībai aklu svaidīšanos un nepārdomātus palīgu meklējumus?

Sulainis aicināja bibliotēkas istabā. Barons Hetlings patlaban atkal nolika krūzi atpakaļ uz galdīņa, roka viņam likās trīsam mazāk kā pirmā. Bet tur bija kāds svešs viesis, kas stādījās priekšā kā Kārlis fon Šrāders no Jelgavas.

Kārlim fon Šrāderam nevarēja būt vairāk par divdesmit pieciem gadiem. Seja balta kā kādai skuķei, lūpas sarkanas, it kā viņš nupat ķiršus ēdis, tumšā ūsiņa tikko dīga. Bet acis dzirkstīja karciviski, pats turējās braši, krūtis izliecis, roku zobena rokturim neatlaizdams. No pirmā acumirkļa redzams, ka viņam daudz kas svarīgs sakāms un ka nevar nociesties, kad jaunais atturīgais paziņa ierosinās runāt. Kad tas nedomāja to darīt, uzsāka pats, jauneklīgi skaņo balsi mazliet apvaldījis, ar galvu pret gulētāju pamādams.

— Es šie iegriežos tikai tāpēc, ka esmu kājām un patlaban uznāk nakts — ceļš man ir citur. No sirds žēl, ka mūsu vecais draugs tāds savārdzis, ka pat lāgā runāt negrib. Tāpēc es domāju, labāk netraucēsim viņu.

Kā vecu draugu zem rokas papēmis, viņš izveda Kurtu atpakaļ bruņu zālē. Tam gan tāda familiaritāte nebija pa prātam — vispār šis Kārlis fon Šrāders viņam īsti nepatika. Bet pie tā droši vien mazāk vainīgs šis jauneklis kā viņa paša neuzticīgais raksturs, kas tuvāku draudzību pielaida tikai pēc ilgākas pazīšanās. Acīm redzami Šrāders bija pilnīgi otrādas dabas cilvēks. Kurtam viņš pagaidām neļāva nekā iebilst. Bruņu zāli un visu, kas tajā, likās jau pazīstam.

— Barona Hetlinga dienas ir skaitītas, vismaz uz viņu mums nav ko rēķināt. To pašu teica arī Johans Patkuls, kad mēs te iegriezāmies vasaras sākumā, ceļā pie fon Benkendorfa, fon Sīversa un fon Pālena. Pie slimajiem mums nav ko kavēties — mūsu lielais vadonis teica — mums vajadzīgi tie, kas vēl var zirgā sēsties un ķirasi galvā noturēt.

— Tad jūs pavadījāt viņu šajā bistamajā ceļojumā?

Kārlis fon Šrāders nopurināja melnos cirtainos matus un paņirdza krīta baltus zobus. Tā viņš stipri atgādināja jaunu aušīgu čigānu.

— Nē — ko jūs gan iedomājāties! Kāda tur pavadonība! Tikai pāri Daugavai un līdz pirmajai drošai Vidzemes muižai es viņu atvadīju. Viņš aizgāja

viens pats — par Rīgas tirgotāju pārgērbies, somu ar preču paraugiem mugurā. Ha, ha, ha! Šie zviedri ir tik stulbi, ka katrs ganu zēns viņus apmānīs.

Kurtam fon Brimmeram pavisam nepatika šāda lielība, viņš nemanot atsabināja savu elkoni no Šrādera rokas.

— Nu, bet jūs? . .

— Es? Es esmu pārbraucis Vidzemē — nu, vienkārši apciemot savus radniekus. Kalnmuižas Ferdinands fon Siverss taču iznāk tā kā mans brālēns, — lūdzu, vai jūs vēlaties pēc dokumentiem pārliecināties? Ha, ha, ha!

Šoreiz viņš smējās vēl sirsniņāk un noslēpumaini piesita plaukstu krūtīm, kur zem svārkiem laikam atradās iekškabata.

— Trešo reizi šovasar jau esmu še — kāpēc ne? Livonijas bruņinieki radniecību allaž turējuši augsti . . . Nespriediet pēc apģērba, es mācījos no gudrā Johana. Jelgavā parasti esmu hercoga Ferdinanda pils sardzes komandants . . . Kā dzirdu, jūs nupat kā pārbraukuši no Vāczemes. Vai atļauts vaicāt, ar kādu nolūku esat ieradušies Vidzemē?

— Man šķiet, ar tādu pašu kā jūs.

Šrāders spēcīgi uzsita Kurtam uz pleca.

— Tas ir jauki! To es saprotu: ikvienam patriotam tagad grāmatas jāmet kaktā un jātver rokā zobens. Redziet, pat Valters Pletenbergs laipni noskatās uz jums . . . Vai jūsu muižu arī apdraud redukcija?

— Nē . . . es domāju, ka ne. Tēvs man pirms nāves teica, ka mūsu muižas dokumenti esot kārtībā. Nevaru gan īsti atcerēties, kur viņš tos glabāja — es toreiz biju tik vieglprātīgs un tādas lietas neturēju prātā. Bet gan jau mans pārvaldnieks zinās, viņš mums kalpoja jau tēva laikā.

— Pareizi darāt, mans draugs! Mums nav jācenšas tikai paturēt to, kas pašiem pieder, bet jāpalīdz atdabūt arī, ko citi zaudējuši. Citādi šie laupītāji pamazām un citu pēc cita izdeldēs mūs visus. Vecie ir slimi, noguruši vai vienaldzīgi — tagad mums, jaunajiem, jāstājas priekšgalā. Jāparāda, ka dzīvs vēl seno Livonijas bruņinieku gars un ka mēs nepieļausim izdzēst nevienu burtu no tā, kas rakstīts Sigismunda Augusta privilēģijā! Kas man pašam būtu ko meklēt Vidzemē un savu dzīvību likt uz spēles? Mūsu muiža ir pie Dobeles, otra pie Ventspils. Mūs sargā Kurzemes hercogs un Polijas karaļa neuzvaramie sakšu pulki. Mans tēvs būs tikpat vecs kā barons Hetlings, bet garā jauns un možs un pie tam Patkulam tuvs draugs. Kad es viņam saku: tēv, es nevaru mierīgi noskatīties, ka mūsu brāļi Vidzemē aiziet bojā un mūsu lielajam vadonim vajadzīgi uzticami kalpi un karavīri. Tēv, tas ir še — es viņam saku — es nevaru citādi. Dievs lai man palīdz! — Jā — viņš saka — dievs lai tev palīdz, mans dēls! Mana svētība tevi pavadis. — Jā, tas ir še!

Kārlis fon Šrāders spēcīgi iesita sev pa krūšu otro pusi, kur apakšā atradās sirds. Kurts nepaguva atbildēt, viņus aicināja vakariņās.

Pie galda Šrāders sākumā piemirsa politiku. Jāparāda Šarlotei Amālijai, ka dzivojis un mācījies augstākās aprindās, kur dāmas allaž pirmajā vietā. Baroneš Hetlinga visu laiku nenovērsa sprigstošās acis, kamēr viņš stāstīja par

dzīvi hercoga Fridriha Kazimira galmā un par briežu medībām Dundagas mežos, kur arī dāmas brauca līdzī. Sasīta plaukstas, pārmetošu skatienu pavērās brālēnā un pievirzījās tuvāk Kārlim fon Šrāderam.

— Un viņas šauj arī — tās dāmas Dundagas medībās?

Šrāders tikai pasmējās un pameta ar pirkstu sulainim — lai atnes viņam trešo krūzi karstā zviēdru dzēriena.

— Diemžēl, viņas šauj pārāk bieži. Pagājušā rudenī mums bij viens nepatīkams — ļoti nepatīkams piedzīvojums. Luīze fon Kēlera — mēs viņu saucam par apaļo Luīzi — mastā līdzās pašam hercogam, jo toreiz viņai tur bij īstā vieta. Pamanījusi kaut ko kūpojamies pa prieditēm — šauj. Bet kustoņi jau sen pāri, pāns Novaks ir nogāzis skaistu stīrnas buku, mēs visi aplūkojam to un vēlam laimes. Uzreiz — bauks! Viņa galīgi aizmirsusi, ka tur tagad dzinēji nāk malā. Un ja vēl bijis kāds vienkāršs dzinēja zeņķis no zemniekiem, bet mežsargs, pats vecais Podzings. Pus lādiņa vēderā — man šķiet, ka viņš galu galā tomēr izveseļojās. Pie jums, Vidzemē, droši vien būtu notikusi liela izmeklēšana.

Kurts fon Brimmers paraustīja plecus.

— Es domāju gan. Pie mums medniekiem jāprot atšķirt cilvēku no stīrnas.

Šarlote Amālija parādīja viņam mēles galiņu un piespiedās Šrāderam.

— Un pēc medībām pili bij balle, vai ne? Tas taču ir brīnišķīgi, vai ne?

Un tūlī viņa dabūja pārliccināties, cik liela starpība starp brālēnu un šo galma kavalieri. Šrāderam bij tik daudz ko stāstīt — grāfi, markīzi, prinči un ģenerāļi nebeidzami virknējās viņa tēlojumā. Šarlote Amālija paspēja tikai šad un tad nodvēsties. Bet, kad Šrāders bij nokļuvis līdz pašam Augustam Otrajam, nevarēja ilgāk noturēties, vienā vilcienā iztukšoja viņa glāzi un ar plecu pieklāvās cieši klāt. Čukstēja ausī:

— Viņš taču esot brīnišķīgs kavalieris! . .

Šrāders paklākšīnāja mēli.

— Brīnišķīgs karavadonis un kavalieris. Lielais Luijs Parīzē, slavenais Roi-Soleil, var būt lepns, ka viņam ziemeļu pasaules valsti tāds audzēknis. Un pie tam viņš ir Zviedrijas karaļa, tā zeņķa Kārļa, nāvīgs ienaidnieks un līdz ar to mūsu labākais draugs. Mūsu sabiedrotais un glābējs!

Jau manāmi iereibis, Šrāders trieca labās rokas dūri galdā. Kreisā taustījās ap Šarlotes Amālijas vidukli. Mazliet ieskurbusi, tā neko nevairījās, tikai nereti veltī vien mēģināja valodas no politikas atvērst atpakaļ uz Fridriha Kazimira ballēm: Kārlis fon Šrāders atcerējās, ka viņš te svarīgā uzdevumā, un vairs neizlaida to no prāta. Sulainis droši vien prata arī vāciski, Šarlote Amālija pavēlēja tam vākties prom un atsūtīt vietnieku. Patkula sūtnis pārliccās pāri galdam un mazcienīgi vēroja apklusušo, sadugušo barona Hetlinga radnieku.

— Vidzemes muižniecība ir sapuvusi. Viņas senči savos zārkos apgriežas uz sāniem un gaida, vai patiešām tā galīgi aizmirsusi godu un ļaus sevi joprojām kājām mīt un padarīt par apsmieklu visai pasaulei.

Kurts bij iebaudījis diezgan daudz stiprā vīna. Bez tam kaitināja šī jauneklā bramanība un māsīcas nekautrība. Arī viņš uzsita dūri galdā.

— Kas iedrošinās to apgalvot? Vidzemes bruņniecība ceļas kājās aizstāvēt savas svētās tiesības.

Šrāders tikai atmeta ar roku.

— Tie-sības . . . Kur tad tās paliek? Kas ar viņām tagad vairs rēķinās? Pat nopērt tādu sliņķi zemnieku Vidzemes pilskungs vairs īsti nedrīkst. Iedomājieties tikai: šos vīzaiņus tagad tiesā viņu pašu tiesa! Muižniekam jāiet un jāpie-rāda, ka tāds Jānis vai Ješka nav vis nopelnījis desmit, bet trīsdesmit pārus rikšu. Par muižnieku pat viņa kučieris var sūdzēties — Kalnmuižas Ferdinandam jāatbild, kā viņš drikstējis sava paša dzimtcilvēkus ieslodzīt pils pagrabā un kāpēc divi nav iznākuši laukā no turienes. Un tas ir tikai sākums, kādas būs beigas, to mēs vēl nemaz nevaram paredzēt.

Viņš bij kļuvis gluži bāls, bet tumšās acis kvēloja kā ogles.

— Jau Kārlis Vienpadsmitais nekaunējās nākt ar priekšlikumu, lai Vidzemes bruņniecība pati labprātīgi nocērt sev labo roku — atlaiž brīvē savus dzimt-landis un tad ligst ar šiem zemniekiem, vai viņi gribētu vēl art zemi, jeb vai tas turpmāk darāms muižniekiem pašiem. Labi vēl, ka viņiem bij jel tik daudz dros-mes pateikt nē. Mēs šo zemi esam iekarojuši, mums tā pieder ar visu, kas tur kustas un rāpo.

Kurts pasminēja.

— Tikai mēs dažkārt aizmirstam, vai tas cilvēks vai zirgs, kas te gar pili rāpo.

Šarlote Amālija pazibsnīja, nu jau īsti niknām acīm. Šrāders padomāja, tad paraustīja plecus un iedzēra.

— Nerunājiet miklās, fon Brimmer! Es jau teicu, ko aizmirsuši Vidzemes muižnieki: savu bruņniecības godu, savu pienākumu pret mūsu slavenajiem sen-čiem. Bet patlaban un pilnīgi nelaikā sāk uzrasties tādi savādnieki, tādi sapņo-tāji. Tie melš, it kā mēs būtu aizmirsuši kaut ko arī pret šiem latviešu zemnie-kiem. Viens tāds man vēl nesen pagadījās Jelgavā, es viņam smuki aizbāzu muti. Mēs esam gan kaut ko aizmirsuši — es viņam pateicu, — asu pā'agu biežāk cilāt, lai viņi zina, kas ir tie kungi šajā zemē. Bet zviedru uzpirktus no-devējus — es teicu, — tos mēs neaizmirsīsim, kad reiz pienāks izrēķināšanās stunda.

Kurts fon Brimmers gribēja ieliet sev glāzē, bet pudele izrādījās tukša, viņš atsvieda to atpakaļ galdā.

— Tādiem vārdiem mētājas zeņķi, kas pat krietnas muižnieka pļaukas nav cienīgi.

Šarlote Amālija palēcās kā zebiekste. Šrādera roka noslīda, nagiem noskrap-stinādama gar viņas korsetes stīpām.

— Brālēn, jūs kļūstat bezkaunīgs!

Šrāders neattapās ne atsaukties uz šo bezkaunību, ne ievērot baroneses uz-traukumu. Viņa acis bij tapušas apaļākas un mazliet izspiedās no dobuļiem. Sulaiņa vietā četras pudeles viņa ienesa zemnieku meiča, ko Kurts fon Brimmers tūlīp pazina, lai gan tagad viņa izskatījās gluži citāda. Baltām linu auklām autās

pastalas papirkstēdamas švīkstēja pa klonu, stripainie brunči kautri ielocījās ap slaidajām spēcīgajām kājām, krekla apkakle trim diega pogām savilkta cieši un paaugsti — varbūt, lai aizsegtu brūno vili ādā ap kaklu, kas priekšā plētās plātaka un paslēpās kaut kur zem ņiebura. Divas resnas gaišas bizes smagi noslida pāri viduklim, galā tām iepītas zaļas, kādam zīda drēbes gabalam noplēstas lentas. Pudeles noklinkstēja, kad viņa tās nolika galdā. Sārtēnās lūpas trīsēja piespiestā smaidā, acis peldēja biklā miklumā.

Šarlote Amālija vaicādama paskatījās viesi: vai tas apmierināts ar viņas norikoto apkalpotāju? Bet laikam tā acis pamanīja pārāk lielu apmierinājumu, sapūtās un pikti izraidīja Ilzi laukā. Kārlis fon Šrāders vēl brīdi nolūkojās uz durvīm, pa kurām tā pazuda. Attapās un atsāka tikai tad, kad Šarlote Amālija aizskarta nokāsējās.

— Kas vairs palicis no Vidzemes bruņniecības? Drīz vien pati pēdējā muiža būs pārgājusi kroņa īpašumā, fon Hetlingi un fon Brimmeri varēs sajusies laimīgi, ja tos vēl pieņems par muižkungiem pie zviedru arendatoriem. Zemes mērījumi un vērtējumi, vaku grāmatas — dālderī vairāk nodevu jūs nevarēsiet uzlikt tādām zemnieka kungam, lai pašiem kaut tauku putra jāstrebj un jādzer tas saskābušais alus!

Viņš bij pielēcis kājās, viņa seja liesmoja naidā, apvainojumā un ciņas sajūsmā. Pat Kurts nevarēja atturēties šai jauneklīgai dedzībai.

— Mūsu rīcība ir bijusi aplama, mēs neesam pratuši latviešu zemniekus padarīt par saviem draugiem un sabiedrotiem, tāpēc tagad esam tik vāji. Pat vecais barons Hetlings redz un saprot šo kļūdu. Bet tikai no savām kļūdām mēs mācāmies, vēstures skola ir barga, bet taisnīga. Tagad sāksim citā virzienā — un es tur savā Priedainē būšu pirmais. No aizparīta sākot. Bet ritu, bet iepriekš mums jānokrata zviedru jūgs, jāatrasa rokas svabadas Vidzemes muižniecībai uzsākt jaunu cēlienu savā dzīvē. Visi mēs celsimies kājās, un Rīga mums palīdzēs.

Tagad smīnēja Kārlis fon Šrāders.

— Jūs tik labi pazīstat Rīgu?

— Es viņu nepazīstu nemaz — cik ilgi tad esmu še. Bet tas taču protams par sevi. Kas tagad vairs atlicies no bagātās un lepnās Hanzas pilsētas? Vai citkārt tik iedomīgie Rīgas tirgotāji nav padarīti par tādiem pašiem nodokļu un muitas maksātājiem zviedriem, kādi mums ir mūsu kļaušu ļaudis? Vai tad viņi nevēlētos kopā ar mums atgūt vecos patstāvības, bagātības un slavas laikus?

Uz neilgu brīdi Šrāders kļuva nopietns, atspieda galvu plaukstā un drūmi pavērās nopelējušā sienā.

— Divas reizes es esmu bijis Rīgā — vienu kopā ar Johanu Patkulu, otro viens pats. Esmu runājis ar tirgotājiem, cunftes meistariem, rātskungiem un citiem angstmaņiem. Man pietiek, trešo reizi tur vairs nerādīšos. Protams, visi viņi saka: tā vairs nav dzīve, par nerriem un nabagiem esam pataisīti. Bet mēs esam veikala cilvēki — viņi saka, — varam aplūkoties Rēvelē, Brandenburgā, Ģentē

vai citur kur. Mēs neesam tā saistīti pie šīs zemes kā muižnieki. Lai vispirms bruņinieki ceļas kājās, tad mēs redzēsīm, ko darīt.

Barona Hetlinga krustdēls vienā vilcienā iztukšoja viņa glāzi.

— Un to viņi redzēs! Šinīs pašās dienās mēs visi kā viens vīrs sacelsimies kājās.

Šrāders noskatījās viņā kā no augšienes.

— Man tomēr šķietas, ka Vidzemes muižniecību jūs nepazīstat labāk kā tos Rīgas kupčus. Liela daļa dzimtkungu ir tādi kā barons Hetlings, lai arī bez grāmatu un pergamentu skapjiem. Uz tiem nav ko cerēt. No muižām padzītie lūko tikt ierēdņos un valsts dienderos, laimīgi, ja viņiem kaut garozu atstāj vecās godības vietā. Ko redukcija neapdraud, tie saka: kas mums! Tagadējos laikos prātīgāk būt kļusiem un piekāpīgiem, lai kļiedz, kam sāp. Atliek tikai tie — kā es un jūs. Kas mēs esam? Saujiņa. Un no tās pašas daži vēl nododas bruņiniekiem pavisam nepiedienīgiem kļūdu meklējumiem un pagātnes tiesāšanai.

Kurts nelikās manām ne šo dzēlienu, ne māsīcas nicinošo skatienu: ar tiem taču nebij vērts sastrīdēties par tik lieliem nodomiem, ko viņš nēsāja sevī.

— Saujiņa allaž bijusi tā sēcēja, lielais pūlis nāk līdzī. Es ceru, es esmu pārliecināts, ka arī šoreiz viņš nāks.

— Arī mūsu lielais vadonis cer — tikai viņš nepalaižas uz cerībām vien.

Kārlis fon Šrāders pielēca kājās, atspieda dūres galdā, liecās pāri.

— Johans Patkuls zina, cik vērts ir cerība un cik drošs līgums. Vidzemes muižniekus viņš ceļ kājās, bet drošu atbalstu meklē tur, kur vara un spēks un vēsturisks naids pret zviedriem!

— Es zinu: pie poļu karaļa Augusta Otrā.

Šrāders noskatījās tā, it kā viņš bijis vecākais, bet tas otrs tikai muļķa zeņķis.

— Neko jūs nezināt — vai, pareizāk sakot, tās ir tikai drusciņas, ko jūs zināt. Patkuls prot glabāt savus noslēpumus līdz vajadzīgam laikam. Mūsu ciņas sabiedrotos viņš ir dabūjis dāņu karali Kristiānu.

— Dzirdēts bij, bet vai tas patiešām varētu būt? Dānija ir tik tālu — ko Kristiāns mums palīdzēs?

Šrāders neturēja par vajadzīgu pat plecu paraustīt par tik lielu politikas neizpratni.

— Norunātā laikā dāņi iebruks Holšteinā, un tas zeņķis, kas saucas par Kārli Divpadsmito, katrā ziņā steigsies turp un ieskries kā murdā. Pa to laiku mēs ar karaļa Augusta slavenajiem sakšu pulkiem ieņemsim Rīgu un saviedīsim tos zviedru salašņas jūrā.

— Runā, ka šie slavenie sakšu pulki patlaban pavisam neslaveni rikojoties pa Kurzemi. Zemnieki bēgot mežos un pāri Daugavai, pat muižniekiem vairs neesot glābiņa — nodevas pēc nodevām naudā un graudā. Bet karalim dzīres pēc dzīrēm hercoga pili, mīlas dēkas un vieglprātīga uzdzīve. Seims Varšavā gaida panākumus un uzvaras, līdz tām vilcinās un nesniedz nekādu palīdzību.

— Ncaizmirstieties, fon Brimmer! Jūs apvainojat ziemēju pasaules vare-
nāko karali.

— Bet jūs neuzbudinieties un nepārspilējiet! Prātā man nenāk apvai-
not. Pilnīgi ticu, ka karalis Augusts turēs Patkulam doto vārdu un neatraus
mums savu palīdzību. Viņš mums vienīgais drošais sabiedrotais.

— Johans Patkuls prot atrast arī vēl citus. Vai jūs arī to zināt, ka viņš bijis
Maskavā?

— Dzirdējis esmu, bet man tā lieta likās šaubīga.

— Tādu šaubīgo tagad mums visas malas pilnas. Es jums apgalvoju, ka
Patkuls arī ar caru Pēteri noslēdzis līgumu. Maskaviti iebruks Karēlijā un Inger-
manlandē, kas viņiem jau agrāk piederējušas. Ja vajadzēs, arī uz Rīgu nāks
mums palīgā. Zviedru lauvēns būs starp četrām ugunīm — ko ugunīm! Krātiņā
viņš būs. Vidzeme atkal reiz tiks brīva. Tur bruņu zālē blākus Gothardam
Ketleram un Valteram Pletenbergam nāksies uzkārt arī Johana Patkula ģimetni.

Kurts fon Brimmers atkal vairs nevarēja nosēdēt mierā. Rokas uz muguras
salicis, staigāja gar galdu no vienas puses uz otru.

— Patkuls ir gudrs un drosmīgs, liels valstsvīrs un patriots... Bet jums
tomēr derētu parunāt arī ar baronu Hetlingu: viņam savs ieskats par šiem mūsu
sabiedrotiem atsvabināšanās ciņā.

— Es zinu šos barona Hetlinga ieskatus un spļauju uz tiem! Barons ir
vecs, viņam laiks pie tēviem, še viņš lieks un nevajadzīgs. Labāk lai nemaisās
pa kājām! Es esmu klausījies Patkulu un citu nevēlos dzirdēt.

Kārlis fon Šrāders nerunāja, bet ķērcā, it kā vesels ducis še runātu preti un
viņam tie jāpārkliedz un jāsadragā. Kliegdam sprauslāja galdam pāri.

— Vai jūs esat redzējis Patkulu? Tā nav seja — tas ir tērauds. Tās nav
acis, bet ledus. Tā nav valoda — katrs vārds ir kā zobena cirtiens, kas šķel un
zemē gāž. Šis alkova varonis, — viņš saka, — šis Augusts Otrais mums vāja-
dzīgs tikai, kamēr tiekam vaļā no zviedriem. Un tas Maskavas mežonis ar mazo
galvu un netīriem nagiem kā bērns pāvedināms ar vieglas uzvaras izredzēm
un lielas slavas solījumiem. Visi šie aziāti tiko Tamerlāna laupījumu un varas.
Neko viņi no mums nemantos. Vienu pēc otra vai visus reizē mēs viņus izman-
tosim saviem nolūkiem un, kad tie mums vairāk nebūs vajadzīgi vai kļūs bis-
tami, pašus salaidsim matos. Livonijas bruņniecības politikas tradīcijas lai
allaž turam svētas! Biedroties ar poļiem, ar leišiem, ar barbariem, kaut ar pašu
velnu, ja tas var būt mums noderīgs, apsolīt visu, ko viņi vēlas, bet nedot ne
kripatas no tā, kas mūsu. Patriekt atpakaļ peklē, kad tie mums vairāk nav vāja-
dzīgi. To saka lielais Patkuls! Un kur ir, kas gribētu apgalvot, ka viņam nav
taisnība?

Šrāders bij izslējis pirkstgalos, krūti izlicis, dūres augšup pacēlis, galvu
atmetis. Seja kvēloja, acis lida laukā no dobuļiem.

Iereibusies un pagalam samilējusies, Šarlote Amālija skatījās viņā kā
pravietī.

— Ah! tas ir tik brīnišķīgi, ko viņš saka!

Srāderu tas sajūsmināja vēl vairāk, viņš trieca abas dūres galdā, apmiglotām acīm lūkoja kaut ko saskatīt arī tepat tuvienē.

— Tukšosim savas glāzes uz lielā Johana veselībām! Uz Livonijas bruņniecības spožo nākotni! .. Bet kāpēc te nav neviena, kas pielej? Vai hercoga Fridriha Kazimira pils komandantam būs pašam jāapkalpo sevi? Kur paliek tā zemnieku meita? Sauciet šurp! Es gribu viņai tā iekniebt gūžā, lai viņa spiedz — lai viņa blauj, šī tele, lai mācās cienīt muižnieka nagu!

Sarlote Amālija cēlās, pēkšņi vilusies, lūpas sastiepusi. Kurtam fon Brimmeram riebās skatīties māsīcā, bet visvairāk rieba šis piedzērušais jauneklis, plāpa un lielbnieks. Viņš izgāja laukā.

Ārā vējš smagi šalca vecajās liepās un kastaņās. Liņāja sīki. Patlaban bij pilns mēness, arī zem biezā, zemā mākoņu aizklāja vasaras nakts pālums. No abiem ēdamzāles lodziņiem grantētā laukumā krita bālas gaismas svītras. It kā dusmās tās samīnādams, Kurts aizgāja un apsēdās uz radžu paugura torņa aizvējā.

Pelēks pie kājām plētās aizglotojušais diķis. Melnā robainā puslokā ap to liecās krūmi. Šķībā vītola lapotni sakrātais miklums lielām lāsēm lēni pakšēja ūdenī, šad un tad nobira arī neapsegto matos. Muižas naktssargs piedauzīja ratnīcas priekšā pakārtā oša dēli, ziņodams, ka viņš nomodā un kungi var dzīrot bez raizēm.

Kurtam galva nebij gluži skaidra, viņš skaitās, ka nevarēja pamatīgi pārdomāt to, kas tagad tik svarīgs. Kaut kas te nebij kārtībā. Tas aušīgais jauneklis visu ņēma pārāk viegli, it kā muižniecības liktenis būtu izlemts jau ar to vien, ka Patkuls parakstījis līgumus ar diviem karaļiem un Maskavas caru. Ar kādiem sabiedrotiem Livonijas ordenis savā laikā nebij slēdzis līgumus — un kur tad nu palicis viņš pats? Tikai tie samelnojušie portreti zālē vēl atgādināja vecos slavas laikus, bet pilis še stāvēja aizaugušiem grāvjiem un apbrukušiem torņiem. Kaut kas stiprāks nekā jauneklīga lielība, Patkula patriotisms un viltība un visu sabiedroto karaspēki drupināja seno godību. Vai vecajam baronam tomēr nebij taisnība? Bet ko līdzēja šī vēstures pārbaudītā un apstiprinātā taisnība? Un vai līdzēs arī viņa paša no Vāczemes atvestie lielie nodomi, kad ne vecā, ne jaunā paaudze tiem neatsaucās? Vai viņš tomēr nebij tikai nevarīgs sapņotājs, par vēlu atjēdzies un bez īsta pamata iesācis?

Naktssargs pieklaudzīnāja atkal. Kā viņš šajā lietainajā naktī gan varēja vērot, ka stunda jau pagājusi? Vai šī mežoņu tauta arī bez zvaigznēm prata nosacīt laika ritumu? Savādi, sveši ļaudis...

No vītola zariem sāka arvien biežāk un smagāk pakšīnāt diķi. Miklums jau sūcās pie pleciem, drebuļi pārskrēja mugurai. Kurts fon Brimmers piecēlās un gāja atpakaļ. Spīdums no logiem vēl tāpat svītroja grantēto laukumu. Kājas tur iegrīma padziļi, prātā stāvēja tā zemnieku meiča, kas te bij nolikta jūgā lopa darbā. Brūna vīle viņai ap kaklu, it kā tā divas dienas ciņpā žņaugta... Bruņniecības gods un lepnums... Vai tad nevarēja būt tā, lai viņš nedibinātos uz citu negoda un verdzības? Bet kur tad tas citādi? Un vai cits kā pats visuvare-

nais dievs — protestantu dievs un katoļu dievs to tā nolīcis? Saulainā Hellada, Romas impērijas varenība, seno faraonu valdonība — vai tas viss pasaulē tāpat nebij dibināts uz dižciltību vienā un verdzību otrā pusē?

Sasmacis gaiss ar divkārt sajūtamam pelējuma smaku apņēma uz kāpnēm un likumotās ejās. Ēdamzālē kāds spiedza aizžņaugts. Tā bija Šarlote Amālija. Kā aizkauta vista viņa lēkāja galda galā, kamēr Šrāders mēģināja nosēdināt Ilzi sev blakus.

— Kniebiet! Iekniebiet tai kuņai, lai viņa kauc!

Neticami, ka tādā izkaltušā radījumā tomēr sakrājies tik daudz žults un niknuma. Acis kā spoles, nagi izplesti, zobi kā kodienu vaļi.

Ilze turējās pretī.

— Laidiet, lielskungs... Es nesēdēšu... Es nevaru sēdēt!..

Šarlote Amālija atmeta galvu, kumpa kaklā izspiedās kā ass trijstūris, smieklis noguldza tajā.

— Viņa nevar sēdēt! Šovakar viņa dabūja divdesmit. Rītā uz brokastīm trīsdesmit. Es pati stāvēšu klāt...

Šrāders neatlaidās.

— Nemaz neķepurojies, tu kukaini! tu mēslu vabole! Klēpī tu man šovakar sēdēsi! Dancot es tev likšu! Dzer!

Ar vienu roku to aiz vidukļa klāt vilkdams, ar otru viņš tai lēja vīna glāzi mutē. Sarkanā sula kā asinis notecēja gar zodu un kaklu. Asarām pārplūdušās izmisušās acis pavērās Kurtā.

Viņš bij apjucis no šī mežonīgā skata un neattapa, ko darīt. Bet māšica piepriš aprāva smieklu, pielēca klāt. Kaulainās rokas sagrāba abas resnās bizes, aptina saužām, atrāva meiču no piedzērušā bruņinieka. Pietupās, pakārās šajās bīzēs, bet zemē nogāzt šo zaļoksnējo augumu kuslais svars nespēja, tikai galvu atlieca atpakaļ. Šrāders smējās, ar slapju pirkstu rādīdams.

— Divas vistas plūcas dēļ viena gaiļa. Vai jūs esat redzējis jaukāku ainu?

— Nejaukāku gan ne. Vai tā arī piederas pie Livonijas bruņinieka goda?

Šrāders acumirkli izslējās taisns, mēģināja pietvert roku zobena spalām sānos.

— Jūs aizmirstaties, mans kungs. Atkārtojiet, ko jūs tur melsāt par bruņinieka godu!

Māšica atlaidās — aizkususi, sarkana kā novārīta. Seju rokām aizklājusi, Ilze izskrēja laukā. Kurts fon Brimmers noskatījās viņai pakaļ un paraustīja plecus. Patiešām — kādu lomu viņš te taisījis uzņemties! Kas viņam galu galā daļas? Vai tas nebūtu visaugstākā mērā smieklīgi, ja divi muižnieki šē sākuši plūkties kādas ķēķa meitas pēc? Viņš apgriezās un gāja prom.

Prāts tomēr bij saīdzis un ļauns. Ilgi viņš staigāja pa bijušo Patkula istabu, kur sveces liesma plīvinājās un milzīga ēna, ķēmīgi izlocīdamās, slidēja pa sienu līdzī. Vai tomēr viņam nevajadzēja pārmācīt šo piedzērušos zenķi, šo Patkula sūtni! Nē, tas nebūtu pieklājīgi un lietderīgi. Kāda jēga jaukties svešas mājas darīšanās? Bet kaut kas te tomēr nebij kārtībā. Kaut kas dziļi līdz pašiem pamatiem nesaskanēja ar to, ko viņš glabāja sevī.

Pavisam nogurušu viņu iztraucēja troksnis gaitenī. Nāca ribošiem, nevienādiem soļiem, dungāja kādu landsknehtu dziesmiņu, tad uzsvilpa. Kārlis fon Šrāders devās pie miera savā istabiņā, tepat ejas galā. Labu brīdi vēlāk satrauca atkal cits troksnis. Vairākas kājas tur šļūca un spārdījās, tā kā aizspiestu muti gaudoja, tā kā draudēja vai mierināja. Kurts fon Brimmers pavēra durvis un puskrēslī paguva saskatīt, ka sulainis un bārdainais kučieris ejas gala istabā iegruž ķēķa līzi. Vēl atskanēja necilvēciski spalgs brēciens, tad abi vedēji klusām aizšmauca atpakaļ garām.

Kurta durvīm maliņa bija palikusi vaļā. Roka tvarstīja zobena spalvu, bet nevarēja satvert. Nevarēja — vai negribēja? Viņš stāvēja līdz pēdējam uztraukts un notriekts un tomēr zināja, ka nevilks ieroci laukā, neies un neko nedarīs. Un tomēr taču viņš bij studējis astronomiju, romiešu tiesības, daiļās mākslas, teoloģiju, augsto ētiku un humānistu cēlās mācības. Un tomēr kaut kas viņā pašā stiprāks par visu šo acīm lasīto un ausīm dzirdēto — arī par to, ko nēsāja kvēlā sajūsmā un lielo nodomu slēptuvē...

Pagātnes lāsts vai tagadnes liktenis — lai sauca to, kā gribēja, bet vara tā bija, nesalaužama un nesaliecama... Kurts fon Brimmers atkrita sēdus un apņēma galvu rokām. Daudz netrūka, ka asaras sasūktos acīs — vai viņš pats zināja, par ko?

No snaudai līdzīga sastinguma viņu piecēla mikstu kurpju švikoņa ārā. Paskatījies ieraudzīja tikai tumšu stāvu un rokā paceltu sveci pretī gala durvīm. Pārāk labi viņš pazina šo dzislaino roku, kas mazliet trīsēja, zāglīgai viešņai uztrauktai kustoties, vai nesadzirdēs kaut ko tur iekšā. Riebums, kas Kurtu fon Brimmeru māca jau visu vakaru, tagad sagula divkārt smagi. Viņš spēcīgi aizsita durvis un tāpat neizģērbies metās guļas vietā.

6

Rītā Kurts fon Brimmers pamodās vēlu. Sulainis tūlīt ieradās un paziņoja, ka pirms stundas atbraucis Priedaines kučieris, bet lielmātiņa likusi aizraidīt to atpakaļ: baronlielskungs laikam esot nopietni saslimis, nerunājot neko un nevienu nevēloties redzēt.

Kurtam te Atradzē bij galīgi apnicis. Citu nevarēdams, izrāja to pašu sulaini par rikošanos bez viņa ziņas, lai gan zināja labi, ka sulaiņa vaina tā nav. Pirmajā acumirkli jau gribēja pavēlēt, lai sarīko šejienes zirgus, bet tad iedomāja, ka būtu taču nemuižnieciski un necilvēcīgi pamest slimo tēvoci un māšicu, par kuru taču apsoliņies rūpēties.

Kārlis fon Šrāders ienāca tāds kā neizgulējies, īgns un nevalīgs. Ceļam saģērbies un tūlīt dosies prom — Patkula sūtnim nebij laika ilgi kavēties. Izvilka divas vēstules un nodeva Kurtam.

— Tās jūs nogādāji uz Jumpravpili un Salienu — no Priedaines jums tikai dažas jūdzes. Tur mūsu uzticami draugi, tie gaida jau veselu mēnesi. Tikai

glabājiet kā savu dzīvību: paša karaļa un Jobana Patkula slepens rikojums visiem vēl palikušajiem apkārtnes muižniekiem.

Kurts ļāva sirsnīgi kratīt savu roku, lai gan vismīlāk vienkārši pagrieztu muguru šim lielīgajam zepķim. Ārā vai nu vēl lija, vai bij pavisam samācies, pa logu iespiedās tikai pelēka mikla krēsla. Nemaz negribējās iet laukā no šīs telpas, kas gan drīzāk izskatījās kā cietums nekā viesistaba.

Garlaicība un skumjas viņu tomēr beidzot izdzina laukā. Kurts fon Brimmers kāpa lejā pa radžu kāpnēm, kur vairāki gadu simtepi ieminuši dziļas dobes. Apakšā sastapa to pašu sulaini, tas izskatījās stipri uztraukts, kanna ar kūpošu dzērienu trīsēja viņa vecajā rokā. Kurts nevilus sarauca pieri.

— Baronlielskungs vēl vienmēr prasa dzert?

Sulainis paslēpa acis aiz sirmajām skropstēm.

— Prasīt viņš neprasa, tikai padod zīmi. Baronlielskungs laikam stipri cieš un bez tā nevar izturēt. Man liekas, viņš visu nakti nav gulējis.

— Ārstu taču vajadzēja.

— Sorīt agri aizbrauca pakaļ — uz Kalnmuižu, mums pašiem te nav... Lielskungs lai nepem ļaunā — mums šonakt te liela nelaime notikusi...

Kurts jau labu brīdi dzirdēja ārā savādu kņadu. Steidzās pa durvīm, sulainim neko vairāk neprasījis. Tas novilkā piedurkni gar acīm un nopūzdamies kāpa augšām.

Diķa malā stāvēja sirmbārdainais muižkungs, kučieris un vēl viens vīrs. Ceturtais sēdēja zemē sakņupis, rokām kājas aptvēris, seju ceļgaliem uzspiedis — tas pats, kas vakar te turēja zirgu un ko Šarlote Amālija nerroja. Muižkungs nikni lamājās, kučieris bolija dusmu pārvērstas, asiņu pieplūdušas acis, trešais vīrs izskatījās kā mēnessērdzīgs, zobi viņam reizēm noklabēja. Aiz ceriņu krūmiem slapstījās muižas kalpotāju sievas un bērni, acīm redzami neuzdrošinādāmie nākt tuvāk.

Krasta nogāzē ar galvu lejup gulēja ķēķa Ilze, laikam tikko kā izvilka: gļotām nostaipītā sliede bij vēl gluži slapja. Acis ciet, seja dūņām apklāta. Laikam aiz kājām vilkuši, drēbes sabrukušas augšup, kājas līdz ceļgaliem brūnas nodegušas, pārējā miesa baltāka kā muižniecei, kas kazu pienā mazgāta.

Kaut kur vīrs galvām no pils atkal atskanēja spiedzīgs sauciens:

— Ko jūs tur glūnat? Apsedziet taču to teli!

Ar nūju, kas laikam noderējusi meklēšanai diķi, kučieris norausa drēbes lejup. Ieskatīja par pienākumu pastāstīt, kā tas atgadījies. No muižas ļaudīm neviens nemanījis, kad viņa te atskrējusi galu meklēt. Nakti vējš un lietus, sargs gan teicies pēc pusnakts tā kā dzirdējis noblikšam, bet ticēt nevarot: vecis esot puskurls un pie tam vēl liels melis. Atgīdušies, ka nav, tad sākuši meklēt, lai nopertu, kā to lielmāte vakar pavēlējusi.

Kučierim lūpas un deguns pietvika vēl sarkanāki.

— Palaidne!.. Zinājis, vēl tagad uzdotu tos trīsdesmit.

Kurts pamāja ar roku.

— Nesiet viņu prom!

Kučieris sapņema Ilzi ap pleciem, vīrs ar klabošajiem zobiem aiz kājām. Pa gludi nobluķēto laukumu nostiepās svītra no slapjajām drēbēm. Zemē sakumpušais pietrausās kājās un kā piedzēries aizmeimuroja pakal. Muižkungs gāja sievas un bērnus attriekt no krūmiem.

Pie brokastīm Šarlote Amālija sēdēja sapūtusies, bet ēda pilnu muti, neglīti čāpstinādama. Kurtam ēdiens riebās, viņš atspieda elkoņus galdā, plaukstām aizsedza seju, lai nebūtu jāpaskatās māsīcā. Muti zilā zīda mutantiņā noslaucījusi, viņa teica:

— Labi, ka jūs vēl paliksiet kādas dienas. Tēta ir tik savāds, man vienai būtu gluži bail.

No tēva viņai bail, bet no tās, ko tur nupat izvilka no diķa — ne. Savāds radijums... Kurts fon Brimmers neko neatbildēja, piecēlās un gāja laukā.

Debess sāka atskaidroties. Laiku pa laikam jau saule paspida caur parka galotnēm. Slapjā sliede laukumīnā jau nožuvusi, tikai granti dziļi iemītas nesēju pēdas. Nu kādam citam jāmauc sakas kaklā, kamēr te visu atkal dabūs gludenu...

Kaut kur smaršoja svaigs siens, ap muižas saimniecības ēkām neredzēja nevienu cilvēku. Vīsta ar saviem cāļiem rušinājās nezāļu pieaugušā sārta puķu dobē — varbūt tās bij tās pašas puķes, par kurām vakar runāja barons Hetlings. Vecajā valni rietumu pusē izgāzies milzīgs robs, pa gruvešos ielidzināto celiņu laikam muižas ļaudis staigāja pāri. Radžu izbrukums kāpnēm vien, pa to viegli bij tikt pašā augšā. Robainā aizsarga mala vēl turējās gluži labi, tikai ieplakusi likās, nesniedzās vairs līdz viduklim. Kaļķu izbiras un vēja sanestie putekļi to aizsērējuši līdz pusei, pusauga bērziņi kuploja žirgti. Pils sargi āvam un šķēpiem pār plecu te vairs gan nevarētu droši aizslēpties. Tālāk Daugavas kraujai arī mala nogāzusies, drupas pakājē apaugušas meža apīņiem un kazenājiem. Krūmu biežoknis no palejas ar katru gadu virzījās tuvāk un augstāk, drīz viņš pavisam apslēps vecos gruvešus. Miljoni sīku saknīšu tos drupinās, līdz pārvērtīs irdenā uzkalni, kur zemenes sāks ziedēt un vēlāk bērni skries ogas lasīt... Zeme necieš neko vecu. Krūmam šāgada posms vajadzīgs tikai, lai no tā izdzītu jaunu augumu. Bērza stumbram allaž apaug jauna kārtā. Un, kur sairšanas gaita vēl nav tik tālu, tur vismaz jau plankumojas zaļgana grauzēja sūna un staipās nāvētāja pelējuma režģi...

Klīstošās pārdomās nogrīmis, Kurts fon Brimmers atzvēlās pret mūra šķautni. Kovārņi plūkdamiem laidās pāri pils jumtam uz torni. Kāpēc tur vairs nebij kur nostāties tauretājam, lai vēriņu aci lūkotos Daugavai un mežiem pāri un bridinātu, kad tuvojas sirotāji vai sveša karaspēka izlūki? Pa vaļējiem, zālē ieaugušiem vārtiem te varēja kuru katru dienu iejāt zviedru virsnieki ar sešiem dragūniem un pateikt: baron Hetling, šo tavas dzimtas pili mēs tagad ņemam kroņa pārziņā, tu izvācies! Bet vispirms pārmeklēsim istabas... jā, un diķi... vai tur dārgas mantas neesi noslēpis...

Skaļš sauciens iztrauca sadrūvējušos pārdomnieku. Pa pils durvīm izskrējis, vecais sulainis plātījās rokām.

— Nāciet, lielskungs! Nāciet tūliņ! . .

Baronam uznākusi lēkme — Kurtam tūliņ iešāvās prātā. Viņš nokāpa un steigās uz pili. Vīsta ķērkdama uzlēca no puķu dobes un ar visiem cāļiem aizbēga krūmos. Pat putni bēg no lielkunga — viņš nodomāja un pasmaidītu, ja sirds nebijusi tik grūta.

Bibliotēkas istabā bij sirmāis muižkungs un vesels pūlis vīriešu un sieviešu, acīm redzami pils kalpotāji. Platām acīm, daži pat pavērtām mutēm skatījās uz barona Hetlinga guļas vietu sienmalī, ienācēju tie pirmajā acumirkli nemaz nepamanīja. Krēslā pie kamina atkritusi, sagumusi, rokām galvu apķērusi, Šarlote Amālija klanījās, kā pātarus skaitīdama. Reizēm no turienes atskanēja tā kā vistas klukstieni.

Barons Hetlings gulēja uz muguras. Roka nokārta līdz klonam. Kurts pacēla, bet tā atkal lengana nošļuka atpakaļ. Seja drausmīgi zilsarkana, stiklainās acis pavērstas griestos. Kurts nogrūda zemē visu to kažoku un segu gubu. Vēders uztūcis kā muca, krūtis uz augšu izlauztas — viņš piespieda tām ausi un brīdi klausījās. Izvilka kabatas spogulīti un turēja baronam pie mutes — stikls palika spodrs, kā bijis.

Brīdi vēl noskatījās gulētājā — nejuta ne žēluma, ne skumjas, tikai riebums māca pret šo nožēlojamo cilvēka palieku. Un prātā neviļus nāca tas otrs, piena baltais, slaidais augums pirmiņ tur diķa malā. Divas dvēseles reizē aizlidos pie valstības vārtiem. Vai viņas tur ielaidīs reizē? Vai viņas abas reizē iekļūs pa tiem šaurajiem vārtiem? Vai tai tur neteiks: tu pagaidi mazliet, vai tad neredzi, ka baronlielskungs viens pats lāgā netiek cauri? Un ko tu, verga dvēsele, aizmirsti savu kārtu un vietu! Kāpēc tu nepagaidīji turpat lejā, kamēr tavš kungs uzkāpj? Pa to laiku taču tu varēji nobluķēt līdzenu ceļu, kur baronlielkunga atdzisušās miesas vedīs uz kapiem pie viņa slavenajiem senčiem — tas tavš amats, un to tu labi proti. Un uz kādiem senčiem tu vari atsaukties? Pat savu tēvu tu nekad neesi zinājusi, tāpēc ka tas bij no augsta dzimuma un nekad nav taujājis, vai arī tu esi pasaulē. Un savu palaidni māti tu tikai vēl kā pa miglu, kā sapni atceries. Bet kāpēc tev tā brūnā vile ap kaklu? Vai tikai tu tur lejā neesi izvilka no cilpas? Tādas neglabā kapsētā un mēs nelaizām iekšā. Un slapja tu esi! Vai tu, grēciniece, neesi bijusi vecajā diķī pie pils torņa? Tādas mēs ar pātagu dzenam prom. Grēcinieces jūs esat bijušas abas ar savu māti, bez laulības un svētības palāvušās vīriešiem un neesat gribējušas pacietīgi nest savu krustu, tad klistiet, nepieņemtās, ar sikspārņiem, ar pūcēm, jo šē ir saule, un jūs nevarat viņā skatīties. Savā kungā jūs neesat gribējušas skatīties, kas jums rādīja jauku priekšzīmi un mācīja uz visu labu . . .

Bet tad paskatīsies tuvāk barona Hetlinga dvēselē. Kāpēc tev tik zila seja, tik aplam resns vēders un piepampušas kājas? Arī tu esi slapjš, tikai no iekšpusēs. Vai tev pie gultas nepalika pusdzerta kanna? Tu tāpat esi sliķonis kā tur tā tava grants blukētāja. Un vai tu neesi tas, kas vēl aizpērn lika savam alus brūzim jaunu spārnu piebūvēt klāt? Ļaudis tu apdzirdi ar skābu alu un apreibini ar vaivariņiem, bet pats mirksti nolādēto zviedru karstajā dzirā. Kur mēs esam

uzcēlušī savu namu, tur blakus jūs uztaisāt krogu, lai viņi tūliņ nomazgā nost tos svētos vārdus, ko no mācītāja dzirdējuši. Ir sacīts: bet vai tam, kas vienu no tiem vismazākajiem apgrēcina! Ārā šo slikoni un apgrēcinātāju! . .

Kurts fon Brimmers pārvilka plankstu pār seju. Nē, patiešām, pa kādiem neceļiem aizklist viņa domas! Vai tad viņš te tādēļ, lai nomodā murgotu pie veca vira liķa? Cilvēki mirst, kad viņu stunda pienākusi, dzīvajiem tad paliek savs un arī viņu nepabeigtais darbs.

Viņš atgriezās un tikai ar galvu pamāja. Sievietes novilka lakatus pār acīm, vīrieši mēģināja dūrēm pabružāt acis. Visi kāpās atpakaļ pie sienas un vairījās paskatīties barona Hetlinga sejā, kas tiešām bij briesmīga. Tikai bailes — bailes, neziņa un apjukums bij šajās sejās, ne skumjas, ne nožēlu tur nemanīja. Vienīgi vecais sulainis bij saklupis ceļos barona kājgalī, rokas sažņaudzis, drebošām lūpām čukstēja tēvreizi. Tuklā saimniece aizvēra acis, atplēta muti un sajodzījās, it kā taisītos noģībt, bet nezinādama, vai tas te piedienas, tikai novaidējās gari un skarbi, it kā kāds tai ar ilenu iedūris.

Muižkungs dusmīgi pavēras kučierī.

— Un ārsta vēl nav. Tas tavs Ješka vienkārši ceļā aizmidzis.

— Viņš atbrauks istā laikā, lai redzētu to pašu, ko mēs. Tagad tikai sagatavojiet zārku!

Apaļām baltām acīm, gluži kā tam mironim, Šarlote Amālija vērās brālēnā. Salīpušām lūpām nočapstēja.

— Ko mēs tagad darīsim? . . Ko mēs nu darīsim?

Kurts tikai plecus paraustīja. Viss te tik svešs, apnicis un citāds, nekā viņš bij iedomājies. Izgāja laukā pa izšķiebtajiem vārtiem, tad apstājās, nezinādams, kur likt sevi.

Muiža tagad likās ļaužu pilna. Kā pirmiņ tā vista ar cāļiem, sievas ar bērniem pabēga krūmos un no turienes mēmās šausmās raudzījās uz pils logiem. Puskrants vezums pamests stajļa priekšā, meita uz tā pieplaka izjauktā sienā, neiedomādama, ka baltais galvas lakatiņš palika redzams virspusē. Divi vīri dakšām rokās pazuda aiz stūra, tiem pakaļ aizmuka suns, asti kājās iemiedzis, un viņā pusē sāka gaudot. Kurts būtu pavaicājis, ko tie cilvēki tagad domā un gaida pēc kunga nāves, bet te jau nebij neviena, ko varējis uzrunāt. Galvu nogrozījis, bez mērķa un nodoma gāja tālāk.

Ecēšas tāpat gulēja, zālē ieaugušas, tāpat kvernēja kazenājiem apaugusi radžu guba. Nogāztai liepai galotne vairāk apvītusi, sausās lapas bira nost, kājām pieskaroties. Vai viss te vēl ilgi gulēs pakritis, nenovākts, trūdiem un iznīcībai nolemts? Iesākums jau bij — varbūt tagad gāzīsies cits pēc cita, sadrups, apaugs nezālēm, līdz kamēr no šīs Atradzes tikai dilstoša gruvešu čupa būs palikusies pāri. Un cik tad ilgi arī tā vēl stāvēs?

Kurtu fon Brimmeru nospieda smagas domas un tumšas nojautas.

Kas tagad īsti notiks ar Hetlingu cilts īpašumu? Dokumenti nelaiķa baronam bij kārtībā. Bet vai zviedri atzīs barona ārtaulības meitas īpašuma tiesības? Tagad, kur tie meklēja vismazāko taisnības iemeslu, lai nolaupītu to, kas Vid-

zemes muižniekiem gadu simteņus piederējis? Brālēna pienākums būtu rūpēties par šo nevarīgo sievieti lieliem zobiem un apaļām acīm? Arī solījums saistīja viņu. Tātad — uz Rīgu braukt, vazāties pa iestādēm, gaidīt pie uzpūtīgu varas vīru durvīm, muguru liekt un pazemoties . . . Vai tāpēc viņš šurpu braucis, lai rūpētos par savu radnieku mantojuma kārtošanu? Kas bij viena nolaupīta muiža pret visas Vidzemes bruņniecības godu un nākotni? Nē — citu solījumu viņš devis sev un savai kārtai. Viņš piepeši sajuta Patkula vēstules kabatā uz krūtīm, papurināja galvu un balsi noteica: — nē!

Bij vēl cita doma — gan tāda bikla, kā zaglīga, kā galīgi nepieļaujama. Bez māsīcas taču viņš pats vienīgais īstais tuvākais radnieks baronam Hetlingam. Bet ko viņš lai iesāktu ar šo Atradzi, kas atribusies jau pa divi dienām? Ļaudis bēga, pat pa gabalu ieraudzījuši — un viņš taču bij braucis šurp ar nolūku nodibināt ciešākus sakarus ar zemnieku tautu, izlabot muižniecības lielo kļūdu, visu Vidzemes dzīvi ievirzīt uz jauna ceļa. Padzīt zviedrus no zemes, bet paturēt viņu gudro politiku, atrast sabiedrotos šepat, lai nākotnē nebūtu jāmeklē palīdzība pie poļiem, dāņiem un krieviem. Tagad noprata, ka šis darbs nebūs tik viegls un vienkāršs, kā viņš iedomājies. Tiem tur pie barona Hetlinga liķa sejās bij tikai bailes un neziņa, vai nāve nejauši ieradusies atsvabināt viņus vai nospiest vēl smagākā jūgā. Jā, citu neko, it neko šī mirēja vecās paaudzes muižniecība nebij pratusi ieaudzināt saviem ļaudīm. Kaut jēl vienu vienīgu patiesu asaru izpelnījies! Tā tomēr bijusi nožēlojama valdonība un tukšs kundzības mūžs . . .

Kurts fon Brimmers enerģiski nopurināja galvu. Nē! . . . Kad viņš reiz tā gulēs — lai lielie un mazie nāk un apliecina: tas mums bij labs kungs. Nevienam viņš nav pāri darījis, nevienam nav atstūmis, ne atstājis bez palīdzības. Mums nevajag ne zviedrus, ne poļus, ne krievus — atdodiet mums mūsu pašu kungu, viņš bij mūsu draugs . . .

Aprāva savas fantāzijas un pacēla galvu. Jā — uz kuriem tad viņš īstēni gāja? Pa kreisi veda ratu sliede aizsniedzās radžu dobes aizaugušā alksnājā. Bet tas taču ceļš uz kungu kapiem! Vai tad, no viena mirušā nākdams, viņš devās pie tiem citiem? Nē, tur viņam nekas nebija meklējams. Pāri krūmiem vējš nesa šurp dūmus no kaļķu cepliem. Kurts fon Brimmers devās turp.

Izdzēstais ceplis noputējis gluži balts, varbūt šorīt jau izgrābts tukšs. Otrais kūpēja laiski, piedūmodams visu grāvja gravu un kaut cik atgaiņādams dundurus sešiem radžu vedēju zirgiem, kas tāpat neiejūgti, astēm laiski gaiņādāmie, ēda priekšā nomesto sēka klēpi. Nogāzē sasēduši, braucēji patlaban ieturēja pusdienas. Kungu ieraudzījuši nākam, atgrūda cibiņas, nometa nažus un koka lāpstīņas, pielēca kājās, rāva cepures nost. Spiedās pūlītī kā irbes cāļi, vanagam pārlidojot. Kurinātājs nāca saliecies, sveicinādams, it kā sitienu baidīdamies. Kurtu dziļi aizskāra tāda bijība, viņš draudzīgi pamāja ar roku un pūlējās runāt pēc iespējas laipnāk.

— Sēdieties, miļie ļautiņi, un iebaudiet vien savas pusdienas. Es esmu baronlielkunga viesis, un man no jums neko nevajag, tikai tāpat vien garāmiedams piegriezios. Jūs mani gan nepazīstat. Vakar mēs te bijām ar baroneses lielmāti.

Acim redzami kurinātājs bij mazliet dūšīgāks par tiem citiem, varbūt viņa amats prasīja vairāk drosmes. Paspēra soli tuvāk un klanījās līdz viduklim.

— Kā nu nepazīsim. Lielkungs tak ir Priedaines jaunais lielkungs.

— Gluži pareizi. Es mācījos ārzemēs un tagad esmu atgriezies Vidzemē.

Manidams, ka nokvēpušais tā kā taisās viņam pie piedurknes, Kurts steigšus apsēdās zālē līdzās vedēju cibiņām un maizes doniņām. Bij cerējis, ka tie sapratis viņa labos nodomus un nekavēsies paklausīt aicinājumam. Bet radžu vedēji stāvēja, kā stāvējuši, un platām acīm vērās kungā, pusaudzim ar linu matiem cepure rokā stipri trīsēja. Acim redzami grezni ģērbtā kunga nepiedzīvotā laipnība viņus biedēja vēl vairāk nekā parastais niknums. Aiz tās šķīta nojaušam viltību un vēl ko ļaunāku.

Neuzticas . . . Kurts ar rūgtumu nodomāja, pētīdams šīs ietramdīto kustoņu sejas un negribot vēl vairāk sabiedēdams. Tad uznāca ziņkāre palūkot, ko šie cilvēki isti ēd pusdienās. Trīs balti noberztas atvāztas cibiņas stāvēja rindā — virsū sauss bieziens, apakšā melna kārtiņa staka. Vidū brūns melnelkšņa vienkoča kubliņš ar zaļganām novāritām suliņām un trim karotēm, tātad kopīgi lietojams. Kurts paņēma iegrieztu maizes klaipiņu: pelēka, spurainu garozu — rudzu miltiem piejaukti klāt ar visu sēnalu samalti mieži. Nolauza drupatu, pamēģināja ēst — mēlē dūrās un spiedās kaklā, neparko norīt nevarēja. Nogrozīja galvu.

— Vai tad jūs tādu vien ēdat?

Kurinātājs nokāsējās un pievirzījās soli tuvāk.

— Tagad maizīte ir laba. Aizpērn un aizaizpērn, kad bij tas lielais bads, liepu gramzdas jaucām klāt. Tad viņa neturējās, drupa kā zeme un jau pa nedēļu sapeļēja. Tagad jau — paldies dievam . . .

Kurts nesaprata, kas tas ir — gramzdas. Bet pie maizes labs nekas nevarēja būt. Patlaban viņš bij ieskatījies ceturto cibiņu, tai starp balto un melno plāna dzeltena švītriņa. Sviests. Prātā ienāca dzeltenā, ar karotes galu skaisti izziedotā kupena zaļi glazētā blodā šorīt pili uz brokastgalda.

— Kurš tas ir, kas to sviestu ēd?

Pūlītis saspiedās vēl ciešāk. Zēnam cepure bij nokritusi zemē, pats mēģināja noslēpties citiem aiz muguras.

Kurinātājam galvaskauss ticis sārts, lai gan saule uz britiņu paslēpusies aiz maza pelēka mākonīša. Runāja stostīdamies.

— Neņemiet ļaunā, lielskungs . . . Ar paša muižkunga atvēli. Viņam tikai septiņpadsmitais gads, tēvu pagājušā ziemā mežā nosita koks, muižas darbi jāpilda . . . Miksti kauli vēl, tāpēc muižkungs atvēlēja. Tikai mātei par to piecas grīstes sukātu linu jānodod vairāk.

— Un tiem citiem sviesta neiznāk?

Kurinātājam melnā mute sašķiebās — tas laikam bij tāds skumīgs smaids.

— Vai lielskungs pats nezina . . . Ko nu par sviestu runāt! Krējuma dažam neiznāk, ko muižai nodot, no kaimiņa jāaizņemas. Ar tiem bada gadiem lopiņi pavisam panīkuši.

— Nu, gan jau paslepšus tāpat pakuļ arī mājās. Ar sausu pienu vien un kaņepēm cilvēks nav smaga darba strādnieks.

— Lielskungs laikam domā Aizpuru Ješku. Nudien, tas arī tikai vienu pašu reizi, uz tām savas vecenes bērēm. Bet tad arī vairs ne, kad pēc pēriena četras nedēļas dabūja nogulēt.

Kurts atmeta ar roku.

— Miļie ļautiņi, es neesmu nācis te izlūkot un pratināt. Sēstieties un paheidziet savas pusdienas!

Viņš pagriezās prom, bet tomēr maniņa labi, ka tie gan bāž kumosu mutē, bet paslepšus blenž kungā. Ko tur var zināt, varbūt nācis nolūkot, cik biezu maizes riku kurais nogriež, cik biezpiena un staka paņem uz koka lāpstīgas... Zirgs jāpadzirda — — pačukstēja viens tā, lai arī kungs dzirdētu, un, ēdamo savācis, aizmanījās pie ratiem. Un tā cits pēc cita — pēc maza briža seši rati mudīgi aizklaudzēja grāvim pāri elkšņos. Tikai kurinātājs miņājās turpat.

Kurts fon Brimmers nopūtās.

— Kāpēc tie ļautiņi tā baidās no manis? Es taču viņiem negribu nekā ļauna.

— Klaušu būšana, lielskungs. Līdz vakaram katram vēl četri vezumi jāpieļauž un jāatved. Muižkungs atsūtīs vagaru vai pats atnāks saskaitīt.

— Laikam muižkungs ļoti stingrs?

— Nē, nē — tāds — nu, kā jau muižkungs. Savu stingribu vajag, citādi viņi te tāpat vien noslaistīsies.

— Vai tad viņi patiešām tik slinki? Mājās savu darbu droši vien strādā istī čakli.

Kurinātājs miņājās, atpakaļ skatīdamies.

— Tāpat vien, kā nu kurais. Nav jau arī nekāda prāta. Jo vairāk kādam paaug, jo jaunas nodevas klāt. Muižai taču viss tā kā tā zināms.

— Jā, protams, tad jau gan nav vērts pūlēties.

Atkal Kurtam tapa smaga sirds. Viņš domāja ilgi, pats savos zābaku purnos raudzīdamies.

— Bet kā tas ir? Kroņa muižās zemniekiem taču labāk? Nodevas pēc vaku grāmatām, ko vairāk saražo, tas paliek pašiem.

Melnais saknosījās un caur apkvēpušām skropstēm pameta ašu skatienu.

— Tā kā labāk būtu, bet atkal tā kā nav. Ļaudis palaižas slinkumā un dzeršanā. Pēc tiem diviem gadiem tagad nu vairs nevar trakot. Bet agrāk, tad vairs nebij mēra. Kāzas vai krustabas — veselu nedēļu. Zviedru valdībai bij jānosaka — divas dienas, vairāk nemaz. Nekādas kungu drēbes, nekādu greznību. Zemnieka cilvēkam stingriba allaž vajadzīga. Lai neaizmirst savu kārtu.

Brīdi padomājis, Kurts fon Brimmers atsāka uzmanīgi:

— Jā, zviedriem tāpat sava stingriba... Agrāk muižniekiem lika priekšā palaist zemniekus brīvē. Bet kas nu ir? Paši savās muižās neatlaiž vis.

— Nevar jau laist. Kad visi aizklidīs pasaulē prom, kas tad to zemi strādās? No kā tad kungi dzīvos?

— Pareizi, draugs: kungi un arī viņi paši. Bez darba maize nekur neaug. Zviedru kungi tāpat taču ir kungi. Godības nosaka uz divām dienām, alu brūvēt aizliedz, medīt un zvejot aizliedz, klausas pēc vaku grāmatām, bet tomēr klausas.

— Jā. Kā tad nu bez klausām. Kas tad tos darbus padarīs?

Kurts padomāja vēl: kā lai uzzina, kas īsti slēpjas aiz šī nokvēpušā vīra pieres?

— Bet vai tur tomēr nav vieglāk? Pieņemsim, ka zemniekiem stingrība vajadzīga, bez pieriena nevar iztikt. Taču kroņa muižu rentniekiem nav brīv savus ļaudis arklā un blūķi jūgt. Sodi paredzēti likumā, un tos pārkāpt aizliegts.

Arī kurinātājs tagad acumirkli padomāja. Skaidri redzams, viņam aizdomas, ka nupat izliek cilpas un grib ķert viņu. Kad atkal ierunājās, katru vārdu kā aptaustīja.

— Aizliegums paliek aizliegums. Bet augstie kungi tikai raksta, pērājs ir kučieris.

— Atradzes kučieris gan laikam ļoti nežēlīgs?

Iztaujājamais tagad bij skaidribā. Plikais pakausis balsnija, sviedru norasojs, izkarsušās, pusapdzisušās acis pavisam pazuda aiz nokvēpušām skropstēm.

— Nē, to nevar teikt. Ko lielskungs pavēl, to viņš dara.

— Pēdējā laikā gan vairāk pavēl baroneses lielmāte?

— Jā. Baronlielskungs pats bij slim.

— Bet vai tu zini, ka baronlielskungs patlaban miris?

— Jā, tā jau dzird gan. Labs lielskungs mums bij.

— Un vai dzird arī par to, kas nu būs tālāk? Kas nāks barona Hetlinga vietā?

— Etliņa lielskungs bij labs lielskungs, tāpēc ka citur ir vēl sliktāki. Gan jau nāks kāds cits. Muiža bez valdīšanas nekad nepaliks. Tas nekad nav bijis un nebūs.

— Bet ja nu nāk zviedri un paņem Atradzi kronim? Vai pagasta ļaudis to negaida? Vai zem kroņa tomēr nav labāk kā zem lielkunga vai viņa meitas?

— Kas savas klausas spēj pildīt, tam nekur neklāsies slikti.

Kurts fon Brimmers bij piecēlies kājās un satraukts pastaigājās pa samīdīto zālieni. Nolādēta tauta! — vai Einhornam tomēr nebij taisnība? Ko lai uzzina no šāda apdūmojuša zemnieka? Vai viņš nerunā vienu un nedomā pavisam citu ko? Apstājās un ieurbās skatieniem — kurinātājs atkal pavirzījās atpakaļ. Kā melnu masku uzlicis. To bālo, to gaišmati sviesta ēdēju labāk izvaicājis, ne šo cepļa uguns satveicēto, sasīkstējušo...

Tā kā kungs ilgāku laiku nerunāja, kurinātājs sāka mest pagales krāsni. Svieda tik veikli, ka pagales cita pēc citas izlidoja cauri liesmu plīvai un pazuda kaut kur, kā nepiepildāmā bezdibenī. Pakulu kreklis vienās skrandās, brūnie muskuļotie elkoņi lida laukā. Vai tas nebij skats no «Divina Commedia» sestā lokā? .. Kurts fon Brimmers gribēja vēl ko vaicāt, bet atmeta tikai ar roku un gāja prom.

Ceļa likumotā spraugā pēcpusdienas saule karsēja vēl vairāk nekā vakar.

Nakts aprasinātās lapas, koku pelēkie un zaļgandzeltenie stumbri, vijgriežu un lēdzēkšu biezoknis apakšā iztvaikoja slāpējošu smaršainu miklumu. Galva noreiba, neviļus jāatver mute, lai atgūtu elpu.

Kurts fon Brimmers bij apstājies un skatījās šaurā, pa pusei jau aizaugušā stigā, kas atpakaļceļā taisni aizsniedzas kalnup, līdz to pagalam apmāca egļu tumšais zaļums un lapu koku dzeltenējās un brūnganās izvijas. Kalnup... Viņš iegriezās tur.

Tā bij savāda vieta. Še lejā gar ceļu sauss, grantains, sikiem radžu gabalīgiem nosēts, baltajiem elkšņiem, apsēm, priedītem un citiem smilktaines kokiem pieaudzis. Bet lēzenais, slaidais uzkalns avokšņains un staigns ar sliksņas krūmiem un vijgriezēm. Celiņš locījās ap dūksnām un ciņiem, likās, pa to te vairāk tikai stīrnas staigājušas uz kādu viņām vien zināmu vietu padzerties.

Paslējās stāvāk un kļuva sausāks. Milzīgi lazdu ceri augšā kupenām sagriezušies, apakšā sirmie, žakļainie pamatstumbri labas ilks resnumā, taisnās gludās atvases ap tiem bieziem kūjiem kā niedras slējās augšām no leknu paparžu neizbrienama paklāja. Retas, vecas, divu vīru klēpjēm tikko aptveramas egles kā torņi slējās gaisā, tikai galvu pilnīgi atpakaļ atgāžot, saskatāmas viņu galotnes ar gludiem, vēl nesadzeltējušiem šāgada ciekuriem. Pelēkie dzenīši paipināja vecajās gobās, oši saauguši veseliem bieziem klāņiem, bērzi samelnējušu grubuļainu mizu, vietām jaunas baltsvitrainas ataudziņas, ko apmāca kļavu plaši izplestie vēdekļainie zari.

Kurts fon Brimmers gāja, elpu aizmūrējis. Siks un niecīgs sajūtās zem šiem meža milzeņiem un šajā neaizskartajā biezoknī, kam pašam savi iemītnieki un sava noslēpumaina dzīve. Vecās siekstas gulēja zaļgandzeltenu sūnu apaugušas, nolobītos zarus kā teiksmainu, bojā gājušu kustoņu kailās ribas augšup izslējušās, jaunā audze vienaldzīgi lieca tām pāri sikstas saknes, neizkustināmi tverdamās cietā pamatā, bet ar galotnēm meklējama to pašu saules mazumiņu, ko tai vēl atvēlēja drūmie milzeņi.

Tad caur biezokni pelēki pavizēja. Kurts fon Brimmers atgīdās: tas droši vien bij ezers kalnā, kas savā laikā piegādāja ūdeni Atradzes muižai. Bērnībā viņš par to daudz dzirdējis. Pretim dvēsa raksturīgs vecu ūdeņu valgums ar kalmju un dūņu smaku. Šajā pusē mala dumbaina, bet taciņa pavērsās platāka un liecās apkārt licim paugurā. Zem žuburainas liepas nosūnojis radžu sols ar leņķi abos galos. Kurts noņēma cepuri un apsēdās.

Še krasts pastāvs, melnais ūdens likās dziļš un vēss. Likumota graviņa tepat līdzās izsusējusi sausa, bet pavasaros pa to no tālām elkšnām Atradzes mežu dziļumā sniega ūdens tecēja uz ezeru. Pūrvietas trīs četras liels, tas pusmēness veidā aizlicās ap pauguru un pazuda kaut kur austrumu puses krūmu un niedru smalksnī. No viņas puses ūdeņi lēnām, bet neatvairāmi sāka aizaugt. Pelēkie kārkli dzina atvases arvien tālāk dūņainā dibenā, rudenos vējš tās piebēra lapām, notrauktiem sikiem zariem un aplauztām sausām niedrām, vasaru izsmaršojušās, nosalušās kalnes tur ieguldīja savus sausos lapu zobenus — mežs negribēja ciest tādu tukšu plankumu kā vaļēju brūci savā zaļajā augumā.

Pret stavo krastu netālu ūdenī izslējies kā liela melna dzīvnieka purns. Ar pakaļgalu dūņas nogrimusi kādreiz zaļi krāsota laiva — tā kā rakstu vēl varēja tur sazinēt. Varbūt tur bijis kāds skanīgs vārds, varbūt pat Hetlingu ģerbonis; Vidzemes muižnieki palaikam aplam lielīgi ar savām cilts zīmēm. Droši vien savā laikā braukuši te izvizināties, varbūt pat dzīrot — tepat taču zālē vēl saglabājušās ogles no citreizēja ugunsкура.

Paparkšīnādama no kārkliem izpeldēja pile ar saviem pieciem bērniem. Vecā pa priekšu, mazie rindā pakaļ — tā viņas airējās uz ezera smailo galu. Māte laikam mācīja bērnus nepieciešamā mākslā, uz galvas metās ūdenī un iznira atkal gabaliņu tālāk, jaunie mēģināja uz mata atdarināt šo paņēmieni. Reizēm tikai seši gredzenoti loki plezdamies virvoja saules atspīdētā ūdens spogulī, tad viegli noblunkšēja, un visa dzimta atkal parādījās virspusē. Jā, tiem šī māksla padevās viegli, viņus vadīja gadu tūkstošus veca parašu tradīcija un nepārgrozāms dzīves instinkts. Nekādu šaubu, domstarpību un ķildu, ne mazākās jausmas, ka te varētu arī citādi, varbūt labāk, varbūt sliktāk . . .

Uzspurdza gaisā un acumirkli kā seši melni akmeņi nokrita niedrās. Kaut kas no viņas puses tuvojās ūdenim. Dūņas šļakstēja, zari aizknaukšējās, no krūmiem vispirms paslida laukā slaidis purns, tad visa galva ar žuburotiem ragiem un lielām ausīm. Drebošas nāsis paošņāja gaisā, izvirzījās briežu tēviņa prāvais zilgansalnais augums ar bālganu pavēderi. Ragainis padzērās turpat malā, padomāja, tad iebrida dziļāk, laikam atvēsināties. Slaidās kājas vispirms samuka dūņās līdz locītavām, tad jau vēders līdz pus sāniem iegrimā ūdenī. Muti sargādams, briedis paslēja galvu, tā ka ragi nogulās uz muguras. Kustības ašas un noteiktas, droši vien viņa senči un priekšteči te tāpat briduši, veldzējušies un mērijūši ezera dziļumu. Bet tad viņš piepeši sarāvās, apstājās un pagrieza galvu pret pauguru. Trisošās nāsis bij saodušas cilvēku tuvumā, to bīstamāko no visiem plēsoņām. Ūdens un dubļu šalts uzsitās augstu, ar vienu vienīgu varcnu lēcieni kustonis bij malā un pazuda mežā, tikai aprasoti zari tur brīdi vēl šūpojas.

Kurts fon Brimmers atkal palika viens ar savām skumjajām domām. Kaut kā sveši nospieda viņa dzimtenes meža varenā vientulība ar savu skanošo dvēsmu. Svešinieks — svešinieks — mežs šalca ausis. Viņš pats — un visi tie, kuru dēļ atmaldījies šurp. Kā noslēcis, pūstošs nezvērs pretī rēgojās ūdenī pagrimusi laiva. Kur tie laiki, kad tā, maigi krāsota, ar Hetlingu cilts ģerboni priekšgalā, slīda pa ūdens virspusi, klusi vizinādama kādu augstdzimušu, samilējušos, lepnu cerību pilnu pāri . . . Krastā liesmoja ugunskurs, mezdams plivošu spīdumu pāri gludajam līmenim, viņā pusē atvīzmodams zaļajā lapotnī un mezdams ūdenī koku stumbru melnās ēnas. No viegli cilātiem airiem lija mirdzošas lāses, atplaiksni-damās jauniešu sapņainajās acīs. Bet malā uz šī radžu sola sēdēja sirmi vīri viņa kausiem rokās un dziedāja — — varbūt kāda senā trubadūra sacerētu dziesmu par Apaļā Galda bruņiniekiem, varbūt kādu Heidelbergas studentu dziesmu vai jodelējošu Tiroles mīlas romanci. Vai mazumu viņš tādu savā jaunībā pats šē dzirdējis . . . Vai Vidzemes meži jel kaut atbalsoja šīs dziesmas no Provansas dienvidiem, Nekaras ielejas un Alpiem? Svešas skaņas, un sveši dzie-

dātāji . . . svešinieki savā zemē . . . Kā tā pagrimusi laiva, kurai līdzī satrūd kaut kādas Brunhildes vārds vai Hetlingu cilts ģerbonis . . .

Kas tas par traģisku likteni! Cik svešu un savu pašu asiņu slavenās bruņinieku ciltis nav izlējušas par šo zemi! Un ko viņi tai galu galā devuši? Kristīgo ticību — jā. Katoļu baznīcu un tad protestantismu, mācītājus, kas paši tikai pusi saprot no tā, ko baznīcā sprediķo, un nespēj piekļūt zemnieku tautas dvēselei ar tās veciem ticējumiem un māņiem. Iejūgu zemes līdzināmā blūķi, biežpiena un staka cibiņas un sēnalainu maizi, kas spiežas kaklā. Un paši ko mantojuši? Poļu un zviedru kungus, tautas apslēptu naidu, nezticību, varbūt pat nodevību. Vai Vidzemes muižniekiem jēl viena dziesma, kas radusies šepat, kas atskaņo šo mežu šalkoņu un ezeru rāmo skaistumu? Vai viņiem kaut ko stāsta šīs apses plāpīgā čaboņa un bērzu plankumotais baltums? . . . Klaidoņi un svešinieki ar savu Heidelbergu un Tiroli, likteņa vēju atnesta sveša sēkla, kas nespēj ierīst saknes šajā zemē . . .

Kurts fon Brimmers bij atspiedis zodu plaukstā un skatījās ūdenim pāri. Neskaidras atmiņas no tālās bērnības cēlās kā tvaiks no šī aizaugušā ezera. Kā šī zemnieku tauta prata apdziedāt savus ozolus un liepas un pat to sīko kārķļu krūmu! Kaut kas no pašas zemes allaž bij dzirdams viņu dziesmās — ar to kopā saauguši, tie prata katram stādam, katram lauka akmenim piešķirt dziļāku simbolisku nozīmi savās vienkāršajās, vienkāršajās melodijās. Bet tad tās dziesmas par kungiem, vāciešiem, vagariem un visu, kas ar muižu sakarā . . . Vai Vidzemes muižnieki tās nekad nebija dzirdējuši un padomājuši par tām? Tik liels bijis viņu kurlums un tik sveša viņu svešniecība. Vienīgi vecais barons Hetlings bij nojaudis šo liktenīgo atsvešību un traģisko vientulību, bet arī pilnīgi aplam sapratis īstos iemeslus. Un šis pats vienīgais tagad gulēja trim kažokiem sasēgts un nedzīvāms, neatbildētā jautājumā sastingušām acīm skatījās zirnekļu aiztiklotos griestos.

Liepas lapotnis laikam bij pārāk biezs. Kurtam fon Brimmeram kļuva vēsi, viņš piecēlās un gāja prom.

Muiža tagad tukša un klusa. Likās, ka vecajam baronam līdzī nomirusi itin visa dzīvība. Tikai viens pats melns kovārnis tupēja torņa vējrādītājā un, galvu piešķiebis, skatījās lejā.

Kurtam fon Brimmeram riebās satikt kādu no pils iemītniekiem, viņš iemanījās pa atvērtajām durvīm un kāpa uz savu istabu. Vecās baroneses durvis kā par brīnumu pusvīru — viņš ielūkojās pa tām.

Tur iekšā bij vēl lielāks brīnums. Vecā mūmija, piecēlusies no gultas, spilveniem apstatīta, sēdēja krēslā. Arī mūķene kājās, pātaru krelles pakārtas gultas galā, pati viņa baroja slimo. Sačervelējies kālis tagad plātīja muti un kāri tvēra pilno karoti, palaikam izguldzinādams kaut ko cilvēka balsij līdzīgu. Apaļās acīs nīrbēja moži kā putnam, kas no tumša sprostā beidzot izlaists dienas gaismā. Arī mūķene kaut ko šļūpstēja, seju šķobidama, droši vien viņa mēģināja smaidīt.

Kurts fon Brimmers ilgi nevarēja attapties no pārsteiguma. Tikai savā istabā ar reizi apstājās un iesita sev pa pieri. Mūmija atmodusies! Pareizi! Tā taču bij barona Hetlinga vienīgā istā pēcnācēja un Atradzes likumīgā mantiniece. Likumīgi pielaulāta sieva — pareizi! Tāpēc viņa modās — istā laikā!

7

Uz barona Hetlinga bērēm beidzot novāca nolauzto liepu gatvē. Līdz lielceļam gar abām pusēm nospraustas zaļas eglītes ar brūklenāju vijām lokā no vienas galotnes uz otru. Dzelzs redzeļu vārti izcelti un aizvākti projām, to vietā uzcelti jauni no baltiem bērzu stumbriem, apvīti meijām un puķēm. Baltiem lauka pīpeņu ziediem izlocīts Kurta fon Brimmera izmeklētais uzraksts no Ovidija *Morte carent animae*. Otrie vārti gatves galā pie lielceļa, trešie pie kapsētas ceļa, ceturtie pie ieejas kapos ar parasto novēlējumu: *Requiescat in pace*. Pils priekšā un gatve nokaisīta puķēm, lielceļš līdz kapu ceļam līdzeni nograntēts, tālāk krūmājā izcirsta plata stīga un nobērtā kapātām skujām. Trīs dienas klausīnieki, zirdzinieki un meitas strādāja no rīta līdz vakaram.

Pils durvis tāpat apvītas, pa kāpnēm un ejām līdz bruņu zālei nostieptas vijas. Pašā zālē bildes un citi priekšmeti melna samta drapērijām pārvilkti. Ap milzīgo ozola zārku dzeltenas sveces lielos sudraba turekļos. Visi greznuma priekšmeti atvesti no kaimiņu muižām — pašu Hetlingu krājumos no visa tā maz kas vairs saglabājies. Bērīnieku drūzma smaka nost kūstošā vaska, vīstošo puķu un drusku jau samanāmā liķa smakā. Zārku vajā taisīt vairs nevarēja, uz vāka gulēja melnā lavas gabalā cirsts krucifikss.

Sarlote Amālija bēres bij gribējusi sarīkot sevišķi spožas, tomēr tikai pa daļai tās tādas izdevušās. Aicināti visi apkārtnes muižnieki, tomēr vairāki nebij ieradusies — vai nu tāpēc, ka nesatika labi ar ķildīgo savādnieka baronu, vai pārāk aizņemti rūpēm par savu pašu muižu likteni. Tomēr pulks arī tā sanāca istī prāvs. Tikai muižas kalpotājiem vēl atlika kaut cik spraugas gar zāles sienām, pagasta ļaudis drūzmējās uz kāpnēm un pils priekšā. Cepures visi turēja rokā, sejas tie rādīja bēdīgas, bet paslepšus allaž pablenza atpakaļ, kur brūža puīši jau ierīkoja uzstatņus alus mucu uzvelšanai bērū mielastā.

Draudzes mācītājs no Kalumuižas bij nelaiķa barona vecumā un resnumā, izvadīja neliekuļoti sirsnīgi. Bet, tā kā runāja galvenā kārtā kungiem un vāciski, tad sienmaļnieki ļoti garlaikojās. Tikai kad mācītājs, aizgājēja personīgs draugs, pats apraudājās, atskanēja šņuksti, varbūt pārāk skaļi un uzsvērti, nekā piederējās svinīgajam brīdim.

Liķa ratiem aizjūgti četri melni apsegti zirgi, tos veda pie galvām. Augstdzimušie bērīnieki brauca garā rindā, aiz tiem vēl garākā drūzmā vilkās nelaiķa apakšnieki. Ap kapliču vietas iznāca tikai muižniekiem ar viņu piederīgajiem, zemnieki palika aiz vārtiem. Kaklus sastiepuši, skatījās, kā ozola nešļava noslida melnajā caurumā, kur to jau sagaidīja vaļējs cinka zārks, aizlodētāji ar saviem

rikiem un vecā Katrīna. Viens otrs slepšus pārmeta krustu. Mācītājs atkal runāja gari un nezin ko, visa ceremonija icilga. Sievas klusu sačukstējās — un, tā kā muižkungs bij pielīdis pie citiem kungiem, bet vagars ar palīgiem lejā pie zārka un pūli neviens īsti neuzraudzīja, cita pēc citas pazuda krūmos. No pusdienas kā atdzītas no tālām mājām, jāsteidzas, lai pagūst vakarā lopiņus izslaukt. No vīriem gan tikai retais aizšmauca, bij taču zināms, ka muižā bēru mielastam nokauts aizpērnējs vērsis un divas cūkas, uzstatņus četrām alus mucām viņi paši bij redzējuši. Barons nemirst katru vasaru, izdevību nederēja palaist garām.

Tikai krēslā kungi sasēdās pie bēru galda. Īsta omulība neradās, lai gan ēdienu sakrauts pārpilnām un vīnu savests bagātīgi. Bij taču bēres, kas vecākiem viesiem atgādināja kaut ko tuvu un nenovēršamu, bet arī jaunos padarīja mazliet domīgus. Un tad laiki taču tādi, ka neviens nebij drošs, kas ritu pat var notikties. Atsevišķās grupās nodalījušies, sačukstējās, bieži vien atskatīdamies, vai kāds neaicināts nenoklausās. Nebij vairs senā, pašapzinīgā bruņniecība, pārliecināta, ka ar saviem kungiem viegli tiks galā. Ietramdīts pūlis, neziņā, vai iesākt ko pulkā vai labāk lūkot nodrošināties uz savu roku.

Bet visvairāk traucēja slimā baronese, vecā katoliete, kurai te nekad draugu nebij bijis. Pirmo reizi izlīdusi no savas alas, spilveniem apkrauta, sēdēja goda vietā galda galā. Lūpas gan tikko piedūra glāzei, ko mūķene viņai cēla pie mutes, bet mazās ačeles pētīdamas nikni skraidīja ap viesiem. Arī muižkungs iztapīgi tur vien apkārt locījās, pavisam maz vērības piegriezdamš Šarlotei Amālijai, kas sēdēja sastiēptām lūpām un izraudātām acīm.

Kurts fon Brimmers bij mēģinājis aplinkus uzzināt, ko šie cilvēki domā par Patkulu un viņa pasākumu. Bet šie nodzērušies, aptaukojušies vai izkāmejušie veči atbildēja izvairīdamies, kamēr aušīgos jauneklus vairāk interesēja studentu dzīve ārzemēs. Kalnmuižas Siversa un Šrādera še nebij, pārējiem viņš svešs ar savu ciņas gatavību un lielajiem nodomiem. Satrunējuši celmi un vārgas izstīdējušas atvases... Viņš saskaities piecēlās un gāja laukā.

Mēness vēl aiz parka kokiem, bet nakts gaiša un silta. Aiz akāciju krūmiem neskapi čaloja dzimtļaužu bērnieki. Kurtam fon Brimmeram gribējās paklausīties, ko tie spriež par savu nelaiķa baronu, kuru septiņus gadus tiklab kā nebij redzējuši un nezināja neko no tās pasaules, kādā viņš dzīvoja ar savām grāmatām.

Divi veči čabinājās, alus kausiem pret sola dēli klakstinādami. Stridējās — laikam par bērēm.

— Lielas — kas tur par lielumu! Trīsdesmit vezumi lielkungu. Trijos tikai pa divām resnām vecenēm. Vai tu ievēroji? — vienai purns sarkans kā vara katla sāni. Vecajai Katrīnai — tai esot bijuši simts trīsdesmit. Un tad ļaužu! Viens gals uz kapu ceļa, otrs vēl tepat pie gatves gala.

— Gatves gala... Tu tur biji?

— Es ne, bet mans tēvs. Viņš toreiz bijis staļļa puisis un vedējos. Vagars apjājis mājas, ar pātagu visus dzinis uz bērēm.

— Citādi jau neviens nebūtu gājis.

— Astoņas mucas alus un trīs spaiņi brandvīna jau pirms kapiem. Pati tā vēlējusi. Ratiem pakaļcjo riteni grāvi iebraukuši, zārks tikko neizgāzies.

— Tas tāpēc, ka vecā Katrīna bij ragana. Raganas jāved ačgārnī un ar bal-
tiem āžiem — ar tādiem viņas pa naktīm jāj.

— Nevis ar āžiem, bet ar krāsns kruķi un lāpstu — tu neko nezini. Bet Etlīni visi ir nelabā apsēsti. Šis pats vecais burbaks caurām naktīm urbies grā-
matās un visādos ruļļos. Dienu, tad kājas nav, bet pusnaktī dancojis pa to savu
istabu. Pagrabā varējuši dzirdēt, kā augšā stampā.

— Nu, tas dancotājs gan būs bijis cits, tas viņa draudziņš. Vakarā uznes
vienu kannu karsta groka, bet rītu divas tukšas uz galda. Sulainis esot stāstījis.
Pasaki tu man, no kurienes tā otrā tur varēja gadīties?

— Nu, tas vecais kazbārda pats arī nav labāks. Vienam kungam kalpodams,
iemācījies arī tam otram. Šitās pašas nelaiķa Ilzes māti piebūris vienam viesim,
vienam muižniekam. Pavisam traka palikusi, otrā rītā tikai grožos un pagrabā
varējuši valdīt.

Veči sāka čukstēt. Smagu sirdi Kurts pavirzījās tālāk. Tur likās kādi četri
vai pieci, arī sievietes balss jāucās starpā. Laikam jau pamatīgi apskurbuši,
aizmirsuši, ka naktī aiz krūmiem tik viegli var noklausīties. Tiem bij citas va-
lodas. Sieviete runāja aizelsdamās.

— Un diķi ūdens tikai pāri ceļiem. Kā viņa, nabadzīte, varēja tur noslikt?

— Nenosliks — kad galvu pabāž zem ūdens. Spainī tā dabūs galu, ne
vėl diķi.

— Ak tu zvēri, zvēri!

— Tas nolādētais ļaužu bende un asinsdzērājs šai vienu vakaru divdesmit.
Bet otru ar rikstēm, un pati tā pils spīgana stāv klāt, lec uz vienas kājas un
spiedz: pievelc! Ciešāk pievelc! Un kas nu to dirātāju nepazīst!

— Vienu pēc otra viņš te nobendēs. Citādi glābiņa nebūs, kamēr mūsu
puīši Kīsuma gravā nolaidīs no kājas, tāpat kā kalnmuižnieki to savējo.

— Nu, to nu, diezin, vai tā...

— Un, kad šī zaudējusi samaņu, spīgana pavēlējusi naktī aizvilkt uz diķi
un pabāzt zem ūdens.

— Tā runā. Pats es tur klāt neesmu bijis.

— Bet es atkal dzirdēju, ka viņu tajā naktī kāds vācietis izmocijis.

Sieviete skaļi novaidējās.

— Miļie! Bet tas arī var būt. Tiem, nolādētiem, pašiem tikai tās savas ar
tiem kazas purniem. Glitākām zemnieku skuķēm no viņiem, velniem, glābiņa
nav. Man pašai aug meitēns — tad es viņam labāk ar vārošu ūdeni noplau-
cēju seju.

— Bīsties grēku tā runāt, māt! Dažu jau dievs pats paglābj, sūtīdams
pasaulē ar šķību muti vai greizām acīm... Bet ko tagad darīs dārznieka
Jānis?

— Ko nu darīs! Noraudās un sakodīs zobus. Ja par daudz stipri kauks,
dabūs vēl kokus — vai tad nav pieredzēts.

Kāds vilka caur zobiem, tikko sadzirdami.

— Es viņa vietā tam velnam ar cirvi pakausī un pats mežā iekšā. Vai tad viņš nu nezina, kas tas zvērs bijis: tepat muižā kad dzīvo un redz tos visus.

— Bet kurš tad tas varētu būt? Sveši te tā kā nav manīti?

— Kā nav? Bet tas ar to mēteli un zaķa kājām, kas te jau vairāk kā nedēļu vazājas apkārt? Tikko no Vāczemes esot, Etlīpiem tā kā rada un pils spiganai brūtģāns.

— Tad droši vien tas pats. Es arī to esmu redzējis — pēc tāda viņš izskatās . . .

Kurts fon Brimmers atlēca no krūma, kā sitienu pierē dabūjis. Uzstreipņoja otram un izbiedēja divus puisus, kas tur patlaban čukstējās. Tie iedrošinājās galvas atkal sabāzt kopā un turpināt sarunu, tikai kad tas bēdzējs bij nozudis pils torņa ēnā.

— Nelabais — ko tāds te daudzās!

— Vai tu redzēji? Bet gluži kā sikspārnis aizlaidās . . . Un taisni uz torni! Palūk, vai tur jau nerāpjas augšā gar roba malu?

— Blēņas! Tikai mēness ēnu met. Es spokiem lāgā neticu.

— Bet kādēļ šis uz torni? — tur pat durvju nav. Un tik klusiņām, ka grants neaizčirkstējās. Jeb vai tu ko dzirdēji?

— Tas tāpēc, ka vējiņš un krūmi švikst. Drīzāk tas bij kāds muižas spiēgs, ložņā apkārt noklausīdamies, ko ļaudis runā. Lai kučiera zobiem nepietrūkst darba. Ilzes vairs nav ko ēst, kādu citu vajag.

Abi aizvilkās dziļāk krūmos un čukstēja klusāk.

— Drīz vairāk neēdis. Jānis ir prom.

— Prom? Kāpēc? Uz kurienu?

— Klusāk! Aizvakarnakt. Man dārznieks pirmiņ pačukstēja. Tikai tu — nevienu vārdu! Vakarrīt meklējuši rokā. Kučieris nolūkojis, ka šis tāds kā dūlns vien staigā, ne ēd, ne vārdu runā. Sasiet gribējuši un pagrabā — par traku pataisit.

— Par traku! Pašiem bail, ka ar cirvi nedabū par pauri.

— Tā tā lieta. Visas malas izmeklējuši — nav. Kā ūdeni. Iedomājies tikai pa diķi vis atkal bakstījušies. Jānis tev diķi ies!

— Tad mežā?

— Nevis mežā, bet uz Rīgu. Pie zviedru kungiem, pie gubernatora.

— Trakais! Cietumā vēl ieliks.

— Nekur viņu neliks! Cilvēkus bendēt tagad ir aizliegts, tagad ir tiesas. Sitos pašus saliks cietumā.

— Dieviņ! cik tas būtu labi! Bet negribas vien ticēt — kungs kungam lēti acis neknābj.

— Kad divi ēdēji un viena pati bļoda, tad dažreiz ieknābj ar. Un, kad kungi paši sāk plēsties, zemnieks pa to laiku dabū drusku atvilkt elpu.

— Vai, cik labi, cik labi tad būt! . .

Attālāk, mielastnieku vidū, vagars sāka blaut. Abi čukstētāji manīgi pazuda aiz vecā mūra.

Vēl vienmēr kā no sitiena mazliet noreibis, Kurts fon Brimmers taustījās pa šauro ejas muguru starp torni un diķa nogāzi. Mēness patlaban cēlās pār parka galiem, torņa apaļumā atplaiksnīdams, pietiekami apgaismoja arī robaino celiņu. Bet kājas kaut kā negribēja atrast to vietu, ko acis rādīja, metās aiz radžu šķautnēm un slidēja pa nogludinātiem izciļņiem. Ausis vēl vienmēr dzinkstēja tikko dzirdētie nelabie vārdi.

Pusapaļā platformā uz marmorsola kāds sēdēja sakucies. Kurtam iešāvās prātā: māšica! Gribēja jau griezties atpakaļ, bet tomēr vēl pavilcinājās. Tikko viņam bij jābēg no zemniekiem un tagad nu atkal no savējiem . . . Bet tā jau prātu varēja pazaudēt šajā nelaiimes Vidzemē!

Sola sēdētājs sausi nokreksinājās. Tagad Kurts pazina: tas taču bij Dzērvupes Kraševsku slimais Jānis. Rokas uz margām salicis, krūtīm sagulis, galvu nepagrieza atpakaļ, tomēr bij redzējis viņu tuvojamies un pazinis.

— Nāciet vien un apsēstieties! Te ir tik skaisti.

Tā vairs isti nebij cilvēka balss, sēca kā caur sanošu astru sienu, pēc katriem pāra vārdiem aizvilkdamās un tad ar dziļu atelsu atkal atsākdamās.

— Skaisti te varbūt ir, bet jums neveselīgi. Jūs varat apsaldēties.

Kurts fon Brimmers apsēdās turpat līdzās, bet tūlīt piecēlās un pārgāja otrā pusē: slimā dvaša nāca gan ar nestipru, bet neizturami riebīgu smaku.

— Es labāk sēdēšu pretvējā, tā jums būs labāk. Citādi varat apsaldēties.

Kraševskis nosēcās — gandrīz varēja domāt, ka viņš smejas.

— Nē, apsaldēties es nevaru.

— Kā? Vai tad jūs esat tik silti saģērbies?

— Nebūt ne — jūs jau pats redzat. Bet apsaldēties nevaru tāpēc, ka jau esmu. Es vienmēr esmu apsaldējis un pieradis.

Tagad mēness spīdēja viņam taisni sejā — it kā pusaugā aizvītušā, dzeltenpelēkā zēna sejā. Un tomēr Kraševskim bij jau trīsdesmit divi pilni gadi. Deguns pārmerīgi garš, no tā un izspiestajiem žokļiem krita zilganas ēnas. Acis tumšajos dobuļos kvēloja kā ogles.

— Tomēr jūs varētu mazliet piesargāties. Man nakts liekas pavisam silta, jums gan derētu vairāk turēties istabā.

— Tur es pavisam nevaru izturēt. Iekšā gaiss ir tik smacīgs.

— Smacīgs viņš ir iekšā un ārā. Visā Vidzemē jāslāpst nost . . .

Kraševskis acīm redzami nesaprata, negribēja arī piespieties un saprast. Viņam pašam sava bēda un sava doma.

— Ap Cēsīm esot kalnaināks, gaiss sausāks un vieglāks. Vienu laiku tā kā taisijos braukt turp — kad mums vēl piederēja Dzērvupe. Bet tad atmetu ar roku: vai tad nav viena alga?

Kurts fon Brimmers smagi nopūtās.

— Atmet ar roku — un viena alga! Tā ir Vidzemes muižniecības pierasta maksima — vairāk nekā nedēļu es te jau vēroju. Ko nedēļu! Man šķiet, tas ir gadu simteņu lāsts. Tā ir slimība, ļaunāka kā jūsēja. Jūs esat viens, jums, kā dzirdu, šē nav ne radu, ne piederīgu. Bet tiem visiem ir, citam divi vai trīs, citam desmit. Ir dzimtas, kam Vidzemē un Kurzemē pieder divpadsmit muižu. Slavenu senču, ordeņa bruņinieku mantotas. Viena alga — atmet ar roku. Viss muižnieku dzimums lai aiziet bojā.

Kraševskis atkārtoja kā atbalss.

— Viena alga ir . . .

— Vai viņi zina, ko zemnieki par viņiem runā? Vai viņi noklausījušies, kādiem goda vārdiem tos saukā? Vai jūs to esat dzirdējuši?

— Es to dzirdu katru dienu.

— Un to jūs tik vienaldzīgi pasakāt! Es tikai reizi, tikai šovakar dzirdēju, un vēl tagad man tā, it kā kāds ar vāli iebelzis pa pieri. Mūsu jaunavas viņiem ir kazas, mana māsiņa spīgana, vecā Katrīna ragana. Nelaiķa barons vecais burbaks — es nezinu, ko šis vārds nozīmē, bet viņu mutē labs nekā tas nevar būt. Ar pašu velnu viņš pa naktīm groku dzēris un dancojis . . . Iedomājieties, vecais barons ar savām stīvajām kājām, ko viņi gadiem nav redzējuši! Tā viņi domā par saviem kungiem!

— Ak, es pārāk labi zinu, kā viņi par tiem domā.

— Un par visiem, kas kungiem kaut cik tuvāk. Barona vecais sulainis ir kazabārda un tāpat velna kalps. Kučieris bende un asinsdzērājs. Pils viņiem liekas kā visa nelabā un nešķīstā pereklis.

Kraševskim atkal uznāca klepus, pēdējos teikumus viņš laikam nemaz nedzirdēja.

— Vācietis vispār viņu acīs ir vai nu velna kalps, vai burvis, kas arī grāmatas lasa un ruļļus tīsta tikai tādēļ, lai atrastu, ko zemniekiem vēl sliktāku var padarīt. Es pats — klausieties! — es ar to melno mēteli un zaķa kājām no Vāczemes, es esmu Šarlotes Amālijas brūtgāns un vazājos te apkārt, zemnieku meitas izvarodams! Ne mazākās jausmas viņiem nav, kādēļ es te vazājos, tāds zemnieka pauris to nemaz nevar saprast. Bet es esmu vācietis un no Vāczemes, ar to pietiek, lai noturētu mani par pašu nelabo. Ko es šiem cilvēkiem esmu jaunu darijis?

— Jādomā, ka daudz laba gan arī ne.

Kurts fon Brimmers drusku aprāvās.

— Kā es to būtu varējis? Es nule kā braucu no Vitenbergas.

— Bet jums taču ir muiža.

— Muižu jau no tēva laikiem pārvalda mans pilnvarnieks Holgrēns. Cēlies no Igaunijas vāciešiem, bet uzvārdu pārtaisījis pēc zviedru modes. Priedaine nav nekāda muiža, bet muižele. Sešdesmit sešas mājas, vienas dzirnavas, tikai trīs krogji, pat alus brūža man pašam nav. Kopā ar visiem būdniekiem un kalpiem man pieder tikai pieci simti astoņdesmit cilvēku. Visus šos desmit gadus

Holgrēns mani gandrīz badā mērdējis. Man bij jādzīvo ģēveļa istabiņā, no kurienes tikko izvācies kāds Vitenbergas skroderis. Vairāk par divi dukāti es nekad nedrīkstēju turēt spēlē līdzī.

— Kāpēc tad muižkungs nesūtīja jums vairāk?

— Tāpēc, ka viņam nav ko sūtīt. Zemnieki ir slinki, blēdīgi, zaglīgi un paslepeni, tikai ar varu no viņiem var ko izdzīt.

— Bet vai jūs zināt, cik muižkungs no viņiem tomēr izdzen?

Kurts fon Brimmers acumirkli saduga atkal.

— Katru gadu viņš man sūtījis norēķinus.

— Norēķinus? Na, priekš tā viņš droši vien muižā tur skrīveri.

Kurts brīdi klusēja.

— Es zinu, zog viņi visi, un es esmu bijis slikts muižnieks. Bet uz zemniekiem ļaunu prātu neturu, tā nedomājiet. Savu un visu mūsu vainu labi redzu. Es daudz esmu pārdomājis, un man bij lieli plāni. Vispirms tos trīs krogus gribēju taisīt ciet. Tā ir asinsnauda, ko mēs ieņemam par alu un brandvīnu.

— Tad viņi to asinsnaudu aiznesīs jūsu kaimiņa krogā.

— Vai tad zemnieki patiešām nevar iztikt bez tā?

— Kā to lai saka? Varbūt var, varbūt nevar. Vai jums tāpat nepatīk izdzert savu glāzi vīna? Es pirmā tur pie mielasta redzēju: īsts sātībnieks jūs neesat. Un jo vairāk zemniekam — pēc tām piecām kļaušu dienām un pēc pēriena muižas stalli. Un tad arī viņi tāpat kāro savu sanāksmi un laikkavēkli.

— Bet viņiem taču jau ir savs katķisms, sprediķu un dziesmu grāmata. Es tā dzirdu, kāds mācītājs viņiem pat jauno derību pārtulkojis.

— Kurt fon Brimmer, jūs kļūstat jocīgs. Viņi taču neprot lasīt.

— Es biju nodomājis atvērt viņiem skolu.

— Varat pamēģināt.

— Jūs neticat? Bet zviedri taču ierīko skolas. Sastāda vaku grāmatas, nosaka klausas pēc zemes labuma. Kāpēc Vidzemes muižnieki nevarētu to pašu, ko zviedri viņiem dod? Kāpēc jūs neticat?

— Nav svarā, ko es ticu vai neticu, bet ko viņi. Zviedri dod taisni to, ko jūs neesat gribējuši dot. Dod, lai zemnieks tiktu bagātāks un stiprāks un būtu vairāk ko ņemt no viņa. Tas ir tikpat kā ar zirgu: ja tam dod auzas, tad var kraut lielāku vezumu, nekā kad pelavas vien ber silē. Un taisnība jau arī ir: labi barots zirgs savu lielo vezumu velk daudz vieglāk nekā izbadinātais to viņi. Zviedri ir gudri, jūs tādi nekad neesat bijuši. Rikstes un pātagu — citādu barību jūsu zemnieki nav pazīnuši. Un tāpēc jūs arī vairāk par divi dukātiem nekad nevarat likt galdā.

— Gluži to pašu es esmu teicis nelaiķa baronam Hetlingam, kas nebija pārliecināms. Vai jūs, pan Kraševski, kādreiz tikāt runājuši ar baronu Hetlingu?

— Nē. Un tad es vēl ko teikšu. Zviedri to dara arī tāpēc, lai parādītu, ka viņi ir labāki par Vācu ordeņa pēctečiem. Draugus viņi vāc, jo viņi zina, kur ir zemes īstais spēks. Jūs to nekad neesat sapratuši. Jums vienmēr likās, ka spēks, tas esat vienīgi jūs paši.

— Un atkal arī to es teicu baronam Hetlingam, bet viņš negribēja dzirdēt! Vai jūs neesat noklausījies, pan Kraševski? Zviedri ir viltīgi kā lapsas.

— Varbūt viltīgi arī. Bet viņi ir jauni, un tiem tic. Jūs te pieci simti gadus esat viņus mānījuši, jums neticēs. Ne jūsu skolām, ne mācītājiem, ne jūsu vaku grāmatām. Sacis: jaunas cilpas izdomājuši, nelieniet tajās! Atminieties tikai: pat Stefana Batorija piesolīto naudas sodu pēriena vietā viņi no jums negribēja ņemt. Luterānismu jūs viņiem ar varu uzspiedāt, bet vai jūsu mācītāji ar varu izdzinuši veco ticību un māņus? Vai birzis vēl šodien šur un tur nekūp viņu ziedokļi? Baznīcā viņi iet klansīgi, bet ilgāk tomēr uzkavējas baznīcas krogā. Piedurkni nobučo, bet — jūs jau laikam pats teicāt, ko runā aiz muguras.

Kurts fon Brimmers ilgi klusēja.

— Nupat jūs runājāt — gluži kā barons Hetlings. Toreiz es strīdējos ar viņu, bet šovakar man stāv prātāt vai viņam tomēr nav bijusi taisnība? Vai ar šo tautu vispār var ko iesākt?

— Jūs ne. Jūs viņu draugos nekad netiksiet.

— Ne mēs, ne citi. Varbūt tie, kas viltīgāki par mums. Vai Einhornam nav taisnība? Jūs laikam neesat lasījis Einhornu?

— Es esmu viņu lasījis, bet mani viņš nevar pārliecināt. Einhorns bij jūsu dzimuma, tam es neticu tāpat kā latviešu zemnieki.

— Bet kā jūs varat runāt kā es un tad atkal gluži kā mans nelaiķa krusttēvs? Barons Hetlings bij gudrs cilvēks, viņa bibliotēkas rokrakstos un grāmatās jūs varat atrast grieķu un romiešu dzejas, filozofu un teologu rakstus, vispārējo un šējenes vēsturi. Par bruņniecības likteni viņam bij gan dīvaini, tomēr, nevar nolicgt, savā veidā pamatoti uzskati.

Pans Kraševskis ilgi krekšīnāja.

— Savā laikā es jums būtu varējis no galvas uzskaitīt veselas lappuses Iliādas un kādas desmit Horācija odas. Esmu lasījis Tacita un Plutarha vēstures, Livonijas, Polijas, Leitijas un Brandenburgas hronikas — bet kāda tam visam nozīme? Tur ir runa par bruņinieku un krustnešu karagājieniem un varonību — par zemnieku tautu tikpat kā nekā. Barons Hetlings arī zināja tikai to, kas viņa grāmatās, citiem vārdiem, pazina savus dzimtļaudis tikpat maz kā jūs visi. Par bruņniecības likteni viņam varēja būt savi pareizi uzskati — par latviešu tautu tie bij pilnīgi aplami, tāpat kā Einhornam, kā jums un tiem citiem.

— Jūs viņus tik labi pazīstat?

— Es taču trīsdesmit gadu esmu nodzīvojis viņu vidū.

— Man arī patlaban divdesmit deviņi gadi. Tātad starpība nav tik liela.

— Starpība nav gados, bet tajā, ko es zinu un ko jūs nezināt. Zviedri zina un tāpēc zina arī, ko dara.

— Vai Dzērvupi un jūs redukcija neapdraud?

— Jūs nezināt?

— It neko. Es taču jūs šovakar redzu pirmo reizi. Un neatceros kaut ko dzirdējis.

— Pilnīgi pareizi: ko jūs par mani lai dzirdētu? Manis nemaz vairs nav... Bet tas ir pagājis un nepievilcīgs stāsts — kas jums tur par daļu?

— Gluži otrādi, es ļoti vēlētos dzirdēt. Esmu šē tiklab kā pilnīgs svešinieks un labprāt klausos visu... kas var noderēt maniem nolūkiem.

— Laimīgs cilvēks — jums vēl ir savi nolūki. Man viņu jau sen vairs nav. Sestais gads, kā Dzērvupē saimnieko zviedru ieliktais arendators.

— Nolādētie! Tad arī jums dokumenti nebija kārtībā? Kā tad jūs tagad dzīvojat? Vai Dzērvupes zemniekiem nu klājas labāk?

— Pagaidiet, tas ir par daudz jautāts uzreiz, lai tā varētu atbildēt. Protais, ka zemniekiem tagad klājas labāk, lai arī mans tēvs nebija no tiem sliktākajiem muižniekiem, varbūt tāpēc, ka viņa dzīslās neritēja nekādas īstas bruņinīku asinis. Vectēvs bija kalpojis Stefana Batorija svītā, bet pēc uzvaras pie Salaspils dabūjis uzdāvinātu šo muižu. Jūs redzat, nekādu īpašuma dokumentu no ordeņa laikiem mums nebija ko uzrādīt, zviedri ar pilnām tiesībām paņēma Dzērvupi — vienu no pirmajām pašā redukcijas sākumā.

— Un to jūs saucat par tiesībām!

— Tiesības ir tam, kas viņas nosaka un spēj aizstāvēt. Miniet man vienu piemēru Vidzemes un Livonijas vēsturē, kad tas bijis citādi. Māte aizbrauca pie radiem uz Viļņu — tēvs jau pirms četriem gadiem bija aizbraucis tur, kur tagad barons Helings. Es nekur nevarēju braukt.

— Kāpēc? Vai tad mātes radi nav arī jūšējie?

— Nē, nav. Es viņus nepazīstu, un viņi nepazīst mani, Viļņā nekad neesmu bijis. Ko es, nāves kandidāts, lai darītu svešā pilsētā pie svešiem cilvēkiem. Varbūt mani turētu no žēlastības un skaitītu pat tos nedaudzos kumosus, ko vēl varu apēst. Varbūt pret mani izturētos labi un pat vēl mēģinātu ārstēt, par to gan šaubos: māte, kā dzirdu, esot otrreiz apprecējusies, un slims padēls taču nav skaista pameita, ko var ieprecināt augstdzimūšā un bagātā dzimtā. Tāpēc katrā ziņā prātīgāk, ka palīku tepat — tas ir, Dzērvupē, vienās zemnieku mājās pie sava bijušā sulaiņa.

Kurts aiz pārsteiguma sasīta rokas.

— Nevar būt, ka jūs tā darījāt! Bet tad jau iznāk, ka palikāt par sulaini savam bijušam sulainim!

— Tā varēja iznākt, bet neiznāca. Pirmkārt, zemniekiem sulaiņu nav, ir tikai puiši — bet isti par tādu es taču nederēju. Otrkārt, mans bijušais sulainis bez manis tās mājas nebūtu dabūjis, un tāpēc viņam tomēr tā kā mazs pienākums pret mani. Un, treškārt, es savam sulainim laikam nebiju visai slikts kungs, tāpēc arī viņš pret mani izturējās labi. Bet galvenais tas, ka tās mājas arī sauca tāpat par Dzērvupēm, lai arī mazajām, tāpēc ka atrodas pašā upes augšgalā, kamēr muiža pie ietekas Daugavā. Tā es palīku tas pats Dzērvupes polis un poļu Janis, kā mani saukā. Un pie tam vēl iznāk, ka es esmu drusku uz augšu kāpis.

Kurtu fon Brimmeru pārāk aizskāra tāds humors, viņš nevarēja vairs nosēdēt.

— Mīļieties ar saviem jokiem! Tas ir kauns visai Vidzemes muižniecībai. Kā viņa to varēja pielaist?

— Laikam tāpēc, ka es nepiederēju vācu muižniecībai. Es taču esmu polis.

— No radnieku žēlastības jūs negribējāt dzīvot, bet no zemnieku gan.

— Gluži tā tas nav. Vispirms šē man paša ļaudis, tātad īstenībā tie patiesie radi. Mana saimnieka tēvs savā laikā bij muižā par kučieri, viņš teicās mani mazn uz savas muguras jādelējis. Un tad to silta piena lāsi, ko vēl varu, pats godīgi nopelnīju. Ir jau tādās zemnieku mājās brīnum daudz sīkāku darbu, kur lielu spēku nevajag. It sevišķi, kad jābrauc muižas klausās un mājās paliek tikai vecā māte ar maziem bērniem. Bērni tāpat pieraugāmi, ka neiekrit upē. Un ziemā skalus plēst un uguni krāsnī pakurināt arī var — pašam rijā siltāks kakts.

— Tas ir kas nedzirdēts — pavisam nedzirdēts!

— Gluži tā nu nav. Pēc maskavītu iebrukuma Vidzemes muižnieki ar visām dzimtām cik reižu rijās dzīvojuši. Ar savu likteni es biju pilnīgi apmierināts. Cik tad man vajag? Saimniekmātes savāritās zāles nemaz nav sliktākas par to dziru, ko man cauru gadu deva dzert tas no Krakovas izrakstūtais medicīnas doktors. Vismaz labāk nepaliek ne no vienām, ne otrām.

— Bet jūs taču tur esat nerra lomā. Ko šie zemnieki no jums lai tur!

— Tas, lūk, ir vienīgais, ko neesmu varējis izpētīt. Taisnība, sākumā bij mazliet jāpacieš, bet to jau es savas likstas piecpadsmit gadu laikā varēju labi iemācīties. Bez tam mans saimnieks ir viens no pagasta cienījamākiem vīriem. Un galu galā zemnieki tā pieraduši pie kungu bendēm — kāpēc viņi lai nepierastu pie kungu nabaga? Beidzamā laikā nebija nevienas godības, kur tie neieaicināja mani.

— Cik noprotu, jūs runājat tā kā par pagātni. Vai tad patlaban vairs neesat tur?

— Nē — tā bij tāda savāda lieta. Redziet, aiz gara laika es iesāku mazliet pīties ar zemnieku bērniem, ierādīju viņiem lasīšanu, rakstīšanu un vēl šo to. Viņu valodu protu daudz labāk, nekā jūs te tagad dzirdat mani vāciski runājam. Bet draudzes zviedru mācītājs sūdzējies, ka es vilinot zemniekus katoļu ticībā. Zināms, tie bij meli, ne par vienu ticību es nedodu pieci graši. Tomēr mani paņēma un aizveda uz Lapmuižu.

— Uz Lapmuižu! Tas taču turpat man kaimiņos.

— Cieši blakām. Priedaini es pazīstu gluži labi.

— Un ko jūs tur darāt? Atkal mācāt bērnus lasīt un rakstīt?

— Nē. Tur man ir tikai astoņi veči un kādas sešas vecenes. Daži pusakti, un, kam acis veselas, tas atkal nedzird. Tiem neko nevar iemācīt. Zviedri Lapmuižā ierīkojuši nabagmāju.

— Un tagad jūs dzīvojat tur?

— Tagad man tur jādzīvo. Un kāpēc lai nedzīvotu, — kad zviedri noņēmuši manu muižu, tad viņiem arī pienākums gādāt par muižnieku pašu. Var sacīt, ka es tur dzīvoju pats no sava kapitāla, un tas taču mūsu kārtai nav par kannu. Esmu tādā kā uzraudzībā. Bet Lapmuižas arendators Holodkevičs ir Rīgas polis, mēs satiekam labi. Sarunājamies poliski, reizēm viņš ieaicina mani arī uz glāzi vīna.

— Izklausās gluži kā pasaka, ko jūs te stāstāt. Sakiet, pan Kraševski... Gandrīz varētu domāt, jūs neesat tikai vien ar krūtīm slims, bet arī galvā jums nav īstas kārtības.

— Tā domā arī mani līdzieitnieki Lapmuižas nabagmājā.

— Tad vēl man mazliet brīnums, kā jūs no turienes esat iekļuvuši še. Vai tiešām jūs icaicināja?

— Tiešāk kā jūs. Mani icaicināja pati Atradzes nākamā īpašniece, lai gan slima, tomēr vienīgā istā baronese Hetlinga. Viņa mums no mātes puses rada. Es nodomāju, kāpēc gan vēlreiz pirms nāves nepakaitināt šo uzpūtīgo pūli, kas mūs nekad nav uzskatījis par īstiem muižniekiem. Tomēr labāk gan nebūtu klan-sijis: viņu vins man negrib notecēt vēderā un nekāpj arī galvā. Un pēc tam kad manas plaušu paliekas vairāk nekā septiņas jūdzes kratītas pa tiem meža ceļiem, prāts vairs nenesas uz jokiem. Kāds zemnieks mani atveda ar savu zirdziņu mēslu ratos — arī tur man jau savi draugi. Es tūlī likšu viņam jūgt.

Kurts fon Brimmers ilgi pārdomāja — sacīt vai ne. Beigās tomēr nolēma pateikt: lai kas, bet nodevējs šis cilvēks nebij.

— Es nezinu, vai jūs esat dzirdējuši, bet patlaban iesākusies kāda plaša kustība. Visi Vidzemes muižnieki ceļas kājās. Ja izdosies, arī jūs tiksiet atpakaļ savā Dzērvupē, visi apdraudētie varēs brīvāk atvilkt elpu.

— Jūs domājat Patkula sazvērētību ar poļiem? Nē, tas nekad neiznāks. Jūs maz pazīstat Vidzemes muižniekus, visi tie nekad nesacelsies. Un, ja arī — ko tā saujiņa iespēs? Jums taču darišana ar zviedriem, ar labāko armiju pasaulē. Un zemnieki ienīst poļus tāpat kā vāciešus — es viņus pazīstu. Iesāciet tikai, un jūs redzēsiet to, ko vēl nekad neesat piedzīvojuši. Šie vīžinieki, šie vergi visi būs kājās, jūsu pilsis kūpēs, un jums pašiem lai tad liktens ir žēlīgs.

— Mani priedainieši to nedarīs.

— Neesiet tik pašpaļāvīgs, viņus jūs arī nepazīstat. Nepārsteidzieties, klausiet mirēju, kam vairs nav ko zaudēt un nav arī ko iegūt. Jūs man liekaties godīgs muižnieks, tāpēc vēl jums visu labu. Bet mēģiniet labāk ar to savu otro plānu, varbūt jums izdodas aizsākt to, ko Vidzemes bruņinieki piecīsimts gadu nokavējuši. Krogus pagaidām lieciet mierā, iesāciet ar klausām, ar nodevām, ar pērienu, ar skolu. Ko var zināt, brīnumi jau vēl arvien notiekas. Pasaulē nekas labs un liels netiktu uzsākts, ja nebūtu ticības brīnumiem.

— Bet jūs jau trīsāt. Iesim atpakaļ uz pili.

Patiesām, Kraševskis trīsēja tā, ka pāra reižu pat zobi knakšēdami sasiņās. Stāvēja, ļoganos ceļgalus pret marmora solu atbalstījis, pastiepa roku uz Daugavu.

— Paskatieties taču!

Pusceļā no apvāršņa uz zenītu mēness meta savu spīguļojošo zobenu taisni Daugavas vidū, slaido smaili atdurdams Ozolsalas sprogainajā kuplumā. Cauri pilādžu un apšu viegli šūpota lapotņa sikajām spraudziņām, caurumiņiem un lokiem bālganais ūdens vizēja kā vissmalkākās rokas austu Flandrijas mežģiņu raksti. Aiz tiem noliekta drūmi zaļgana sila vile ar retiem sārteniem stumbru izciļņiem,

pamazām satumsdama, noplaka zem reti zvaigžņotām zemām debesīm. Pans Kraševskis nosēca kā sev pašam:

— Žēl to te atstāt . . . Cita nekā.

Kurtam fon Brimmeram kļuva viņa paša žēl.

— Jūs gan esat ļoti nelaimīgs cilvēks.

Likās, ka Kraševskis nemaz nav dzirdējis. Tomēr pēc brīža atbildēja:

— Kā to ņem . . . Bez žēluma neviens nešķiras no šīs pasaules, te svarā tikai salīdzinājums un mērs. Mans mērs ir pilns. Vairāk ciešanu un pazemojuma dzīve tur nevar ieliet. Žēl tikai šī Vidzemes nakšu brīnīgā skaistuma, ko par nelaimi sāku apjaust arvien kvēlošāk. Bet citiem paliek neizdzīvots mūžs, neizsniegti mērķi, neapprecēta, sievas kārtā vēl neapnikusi meiča — viss tas īstais un arī tas mānīgais, kas pieder pie dzīves pilnības. Pretī tiem es nevaru saukties nelaimīgs. Un tāda apziņa arī it kā drusku mierina. Cilvēks, pat mirēja cilvēks ir bezgala patmīlīgs un nenoliecīgs kustonis . . . Bet paklausieties!

Daugavā, salas koku ēnā, bij dzirdami klusi airu plunkšķieni. Skanēja trīs balsu lēni vilkta dziesma. Pans Kraševskis teica:

— Vidzemes puīši brauc uz Kurzemes meitām.

— Kā jūs to zināt?

— No tās dziesmas. «Pūt, vējiņi — —» vai tad jūs neesat dzirdējis? Ak, ko jūs te vispār esat dzirdējis! Tad paklausieties!

Laikam aizbrauca aiz salas. Dziesma it kā nogrima, krasti un sala valgā naktī neatbalsoja, vārdus vairs nevarēja saprast, tikai meldīja rāmi šūpojās virs ūdens.

Pans Kraševskis nokāsējās un nogrozīja galvu.

— No visiem mums, nelaimīgajiem, tie tomēr ir tie laimīgākie. Kad paši būs prom, turpat, kur es un jūs, viņu dziesma tomēr paliks. Varu apzvērēt, pēc piecīsimts gadiem kādā mēness naktī tā skanēs gluži tāpat kā tagad. Bet kas te būs palicis no mums abiem?

Taisni to pašu paltaban bij iedomājies arī Kurts fon Brimmers. Brīnums, kā cilvēku smadzenes dažkārt spēj saskarties! Tomēr, ja divi domā vienu un to pašu, tad tā vairs nav vienkārša iedomā, bet lielāka patiesība ārpus un pāri viņiem — būt, viņu cilti, viņu dzimumā, viņu liktenī . . . Tapa skumji.

Klusi viņi gāja atpakaļ uz pili. Tornis pelēki vizēja mēnesnīcā, bet diķis guļēja kā darvu pielietis. Tikai viņējā stūrī caur vītola zariem pāri melnajam līmenim krita daži stari — kā izplestas rokas balti pirksti. Aiz akācijām bērnieku čala apkļususi — vai nu vagars, vai rītdienas klaušu darba rūpe viņus jau pirms pusnaktis aizdzinusi mājās. Turpretī pa vaļējām pilsdurvīm no augšas vēl plūda dzirotāju troksnis, pat smiekļus tur dzirdēja, kāda piedzērusi balss mēģināja vilkt dziesmu. Acīm redzami vecā baroniete ar mūķeni atkal aizvilkušās savā alā.

Pans Kraševskis pameta ar galvu un sniedza roku.

— Tie pirms trim dienām projām nebrauks. Zemniekiem zviedri nosacījuši tikai divas, uz kungiem tas pagaidām nezīmējas. Bet gan jau pienāks viņu kārtā.

— Varbūt arī nepienāks . . .

— Pareizi! Varbūt arī nepienāks. Par to jau vēl Patkuls un jūs esat pasaulē. Laimīgu izdošanos jums gan nenovēlu. Es nu iešu, mans Brencis droši vien zir-dziņu būs jau sabarojis. Palieciēt sveicināti un brauciet drīz! Atradzē nav necik patikami.

Kurts fon Brimmers nopūtās.

— Pavisam netikami te ir, bet ko lai dara: pienākumi. Pirms nākamās svēt-dienas es gan netikšu prom.

Viņš noberzēja delnu pie uzvalka: vēsa, mīkļa miroņa roka tur pieskārusies. Kā sasmakusi ala likās šaurā kāpņu telpa. Ejās smaršoja vīstošās brūklenāju un puķu vijas. Bet Patkula istabā vēl sadzirdama bērū viesu tālā dūkoņa. Kaut kur tuvāk ievaimanājās nolādētais naktsputns... Bēres un bērū smarša... Nē — cik nemīlīga un drūma šī Vidzeme!

ivas jūdzes no tuvākā lielceļa, zemā vietā un dūksnainu mežu vidū, Priedaines muiža tiklab viņas kungiem, kā zemniekiem no seniem laikiem likusies labi apslēpta un droša pret uzbrucējiem. Tāpēc ap pili nekad nebij rakts grāvis, ne mūri celti. Par pili to gan saukāja tikai aiz parašas un tāpēc, ka lielkungu dzīvojamai mājai citu vārdu nevar atrast. Pusotra stāva augsta nomelucējusi neplēstu akmeņu ēka ar četrām istabām un četriem šauriem logiem. Apakšā ķēķis un kalpotāju telpas vienā un pagrabs otrā pusē. Patiesībā tā gan bij tikai citreizējās ēkas viena daļa.

Otrais, augstākais gals, pirms gadiem piecpadsmit lielajā mēra un bada laikā nodedzis un palicis neatjaunots. Virs velvētiem, nesagraujamiem pagrabiem tur ilgi rēgojās apkvēpuši mūri, sals un lieti tos pamazām drupināja, akmens pēc akmeņa novēlās gan iekšpusē, gan ārā gar sienām, krādamies kaudzēs un blāķos, grima purvainā zemē, nosūnoja un sāka apaugt. Ļaudis sargājās tur uzkāpt: gruvešos mājoja zalkši, reizēm no meža iemaldījās arī odzes. Pirms gadiem piecpadsmit tur bij sadzelta muižas gane, un, tā kā negadījās piedzīvojis cilvēks, kas izsūc asinis un izdedzina brūci, kāja uzpampa, un cilvēks nobeidzās briesmīgās mokās. Atgadījās arī tādi, kas teicās redzējuši uz akmens saulē sildāmiešus pašu čūsku ķēniņu kroni galvā un zelta strīpu pār muguru. Tāpēc arī pilij neviens bez sevišķas vajadzības netuvojās, bet kalpotāji pa naktīm apvārdotu, krustiem iegraizītu pilādža nūju lika par sargu uz sliekšņa.

Vecajam Brimmeram pietrūka laika atjaunot pils nogruvušo galu. Atraitne, sievieša cilvēks, savos valdības gados aiz naudas trūkuma un dzimtļaužu nabadzības pat nedomāja ķerties pie lielā darba. Jaunais lielkungs, dzerdams un kārtis spēlēdams, dzīvoja pa Vāczemi, katru gadu gan rakstīja, lai pārbraucis vairs neatrastu to čūsku perekli, lika atjaunot ķieģelnicu, atvest no Rīgas ķieģelmeistaru un uzsākt jaunbūvi pēc atsūtītā plāna. Bet, tā kā tas atkārtojās deviņas reizes, tad pārvaldnieks tā bij pieradis, ka nepiegrieza lielu vēribu atgādinājumiem.

Ko tāds jaunkundziņš gan zināja, kas šē iespējams, kas ne? Ķieģelnica gan bij ierikota un strādāja katru vasaru. Piecas jūdzes visā apkārtnē nevarēja atrast tādu mālu kā Priedainē. Un, tā kā pēc pēdējā poļu-leišu iebrukuma daudziem pilsis nopostītas un visiem vecās koka ēkas bruka kopā, Priedaines ķieģelnica nespēja pierāžot tik daudz, cik varēja pārdot kaimiņiem. Kā tad citādi? Ku

citur lai rauj to milzu naudu, ko lielkungs Vāczemē nospēleja uz kārtim un nopliteja ar meitām, par ko zināja ne vien muižnieks pats, bet vēl labāk visi dzimļaudis? Pagasts neliels, meži vien vairāk, zemīte slikta, zemnieki slinki un nabadīgi — pat kārtējās kļaušas tikko spēj pildīt, kur nu vēl tos lielos liekos darbus!

Bet, kad pienāca vēstule, ka lielkungs no visas tiesas brauc mājās, Holgrēns nopietni satrukās. Aizbrauca gan nejēga puika, kas prata tikai klaiņāt pa mežu un muižas meitas ķerstīt, bet kas to zina, kāds pārbrauks. Cālēns aizlaidās, bet varbūt nu atlido vanags asiem nagiem un cietu knābi. Kur nabaga muižkungam vainu nevar atrast? Muižkungam jāzina, lai ļaudis būtu paēduši un apģērbti, zirgi uzbaroti, govīs pienīgas, aitām bieza vilna, ceļi labi nobruģēti — un galu galā lai neviens dālderis nepaliktu rēķinos neierakstīts. Vai skrīverim vienmēr varēja aiz muguras stāvēt un uzmanīt, ko viņš ieraksta?

Divas nakts Holgrēns novālājās bez miega un grūtās pārdomās. Trešajā rītā lika pasaukt to pašu nelieti skrīveri un stārustu un ilgi apspriedās ar tiem. Skrīveris neko, kas tam, — bet stārusts kasīja pakausi: pats siena laiks, un viņi tikko vēl pabeiguši muižas pļavas, pašiem tiklab kā neviena vāle nav pļauta. Muižkungs šoreiz, kā par brīnumu, kļuvis rāmāks, gandrīz vai laipns. Nelēca kājās nebļāva, neatvēzējās.

— Neko nevar darīt, mīļais. Pats lielkungs pavēl, un tad jāklausa.

Vēl pirms pusdienas divi vīri izjāja no muižas apziņot mūra jaucējus un gravešu dzinējus uz rītdienu, ķieģeļu vedējus uz paritu. Tie ncesot klausī, bet lielkunga talka. No Lapmuižas arī būšot paļīgi, alus — pusmuca katru dienu. Zemnieki lādēdamies kāra izkaptis nospārē, sievas vaimanāja. Neko tur nevarēja darīt, lielkunga pavēle. Holgrēns pats lika sajūgt divi pāri zirgu, brauca uz Rīgu pēc meistariem.

Priedaines ķieģeļu ceplis atradās pagasta ziemeļu stūrī, gandrīz pie pašām Lapmuižas un Aulejas robežām. Pusotras jūdzes brauciens līdz muižai. Ceļš pa pļavām, smilksainu sūnekli, tad pa dūksnainā plikā sila priedītēm, līdz kamēr sākās lapu koku smalksnājs, aiz kura tūliņ nāca krūmiem apaugušais māla līdzenums.

Lubām apjūmtais ceplis kūpēja melniem dūmiem. Aulejas lielā meža aizvējā tie plaka zemē un piekvēpa visu mālāju. Krūmi peldēja kā baltos viļņos, kas racējiem un vedējiem visu augu dienu ēda acis. Divas lielas kaimiņu nojumes uz stabiem — vienā kaltējās svaigie ķieģeļi, otrā sakrauti izdedzinātie, tikko no cepla izņemtie. Ilksij piejūgtais pieradinātais zirgs tāpat bez dzinēja grieza dzelzs tapām piedzito bluķi stāvu izlietā micāmā staņķī. Tas bij muižas pašas zirgs, jau otro vasaru šajā amatā, tāpēc prata to. Balts, kaulains, dundaru noēstu muguru, gandrīz līdz ceļiem sadangotā mālainā lokā mukdams, gāja, galvu nokāris, lielo asaraino aci cepla mutei nenovērsdams. No turienes reižu reizēm izskrēja nokvēpis kurinātājs un, nikni lamādams un pušās vietās tēmēdams, savicoja ar bērza rīksti. Tad micītājs mazliet paātrināja soli, bet tūliņ atkal aprāvās, redzēdams, ka viņa mocītājs krauj malkas klēpi no grēdas un nenāks, līdz būs ar to papildinājis ugunscepli. Seši igauņu ķieģelnieki bez krekliem apbrīnojami veikli

piestampāja gludiem dēlišiem sasistās formas un izvēla jēlo ķieģeli rindā uz gara dēļa. Tie strādāja uz gabaliem, tāpēc acu nepacēla ne uz cepli, ne vedējiem.

Trīs Lapmuižas talcinieku puīši, pirmie piekrāvuši vezumus, ceļā elkšņu spraugā pabraukuši, sēdēja uz svaigu dēļu slāņa. Sapīpoja un reizēm izmeta pa zobgalīgam vārdam, priedainiešos noskatīdamies. Tie pie nojumes krāva pa diviem, kad vieni rati bij pilni, tos atbrauca nost un piegriezta otrus. Pavēlēts ar sauli būt ķieģelnicā, tagad tuvu brokastlaikam, bet Lukstu Krišs ar savu dēļu nule vēl tikai ieradās. Mājas viņiem pagasta otrā malā, tā saucamos daugaviešos, zirdziņi visvājākie, rumbas kauca, veselu nedēļu nesmērētas. Kas nu nepazīna veco Lukstu ar viņa Gaču!

Kas stāvēja pie pilniem vezumiem, tāpat tie, kuri vēl krāva, kā kori saņēma viņus.

— Ceļul! Daugavieši brauc!

— Oja, negals! Kur tik agri? Daugavieši tak ap šo laiku vēl tik lien no mīgas laukā.

— Nu, un kamēr māte ar susekli sakop dēļipam matus.

— Klētnieka tēv, nāc nu, padod kungiem labritu!

Luksti bij tās visnabadzīgākās mājas pagastā. Zeme sliktāka vai paši tādi — ko tur varēja zināt. Bet, lai viņi bijuši tie bagātākie un ieradušies paši pirmie, smietu tāpat, tāpēc ka tāpat bij smieti viņu tēvs un tēvatēvs. No neatminamiem laikiem Luksti noderējuši par nerrastību visiem. Jo vairāk nospiests zemnieks, jo netaisnāks un nežēlīgāks, pret stiprāko neko nespēdams, atriebjas vājākam. Vecais Luksts pa paradumam neteica neko, tikai, acis nodūris, ķerstījās ap ratiem. Gačs sasarcis kā biete, aiz muļķības un apjukuma pagrūda dziļāk zem cepures linu dzeltenās pinkas, dodams iemeslu vispārējiem smiekliem.

Klētnieks, kas te bij līdzī uzraudzīt un norādīt, pienāca, galvu nogrozīdams.

— Kas tas ir ar jums abiem? Nekad jūs nevarat atbraukt laikā.

Luksts caur pieri pablenza smējējos.

— Redzi, klētnieka tēv, tur bij tāda aizgaita — —

— Zinu tavas aizgaitas, labāk nevirini muti! Pērienu esat pelnījuši abi ar dēļu. Griez klāt te, otrā galā, tur diviem vēl rūmes. Un pamanieties — vienus jūs jau nevar atstāt, paliksiet atkal ceļā. Un vai tad tos zirgus vasaras vidū ar salmiem barojat? Paslēpenes iekritušas kā govīm. Kraujiet divdesmit pieci mazāk kā citiem, gan es atbildēšu!

Luksts mēģināja glābt savu godu.

— Tā tik izskatās, bet velk kā zvēri. Ziemu, kad baļķus vedām — —

— Neklabi, locies! — Un ko tu tur slaisties, Eka! Nāc, palidzi dabūt vezumus pilnus!

Eka, istā vārdā Pricis, Preimaņu saimnieka dēls, vīrs kā briedis, smējējs un lielbnieks, tā iesaukts tāpēc, ka katra vārda galā piebilda savu nevajadzīgo — ek. Aizvēra muti ar visu laiku atpirgtiem baltiem zobiem un sabozās.

— Par ko es lai palidzu? Brāļi vai radi man šie? Ek, mans vezums pilns.

— Netarkši, kad tev pavēl, citādi man būs jāaptausta mugura. Tūliņ stāties strīpā!

Nikns un sarkans Eka ieskrēja nojumē, astoņus ķieģelus uz rokas sasvedis, Lukstiem garāmiedams, nošņāca caur zobiem:

— Mirlas tādi, utu izēdas! Ek, licis tikai ar šito pašu ķieģeli! Kad nav cilvēka, tad lai nav ar.

Luksti uz to neko neatbildēja. Abi ar dēlu tecīgiem steidzās pie grēdas, uz rokas kraudami, galvas kopā sabāzuši, nezin par ko izrāja viens otru.

Vēl palika treji tukši rati, kad Lukstiem vezumi bij pilni: Eka gribēja parādīt, kas iznāk, kur viņš ķeras klāt. Atgājis nospļāvās un izlieca krūti.

— Ek, krāvēji! Pusotra ķieģeļa pa abiem! Pie pakulu kratīšanas vecene lai tādus liek.

Lukstu vezumus norīkoja rindas vidū, klētņieks no tiesas baidījās, ka uz ceļa tiem atkal nenotiek kāda klizma. Bet izcēlās ķiviņš, kad Lapmuižas trim talciniekiem lika palikt pašiem beidzamajiem.

— Man tas zirgs ceļgalus apdauzīs pret viņu ratu pakaļu.

— Mēs neiesim silā melnenes lasīt, kamēr viņi pavelkas uz priekšu.

— Tad jau varam vēl tepat atstiept kaulus, kamēr tie tiek pāri plikajam silam.

Pret tiem talciniekiem arī klētņieks izturējās ar zināmu cieņu. Pasmējās tikai.

— Nu, priedainiešu kaķi taču nevar iet vilkties ar kroņa muižas lāčiem.

Puišiem tas tomēr glaimoja, pasmējās tāpat un palika mierā. Tiešām, viņiem bij tiesības uz to mēs un viņi. Paši uz savu roku uzkrāvuši pa piecdesmit ķieģeļu vairāk, bet arī tad viņu zirgi dižojās vien, kamēr tie divdesmit astoņi kaķi pabrauca garām. Protams, to viņi gan neteica, ka Holodkevičs tāpat aiz lielības licis ņemt tos labākos trīs zirgus, viens vēl bij tieši no kungu staļļa.

Pār mālu lauku ceļš caur krūmiem tik šaurs, ka braucēji varēja iet tikai vezumiem nopakaļ. Vietām māla virskārta jau sacietējusi, bet izbrauktās grambas dobuļainas un dziļas līdz rumbām, vietām apakšā ūdens sūcas, tur riteņi sagrima tik dziļi, ka pat kroņa muižas puišiem jāķeras pie ratu pakaļas un jāpalīdz zirgiem. Plikajā silā ceļš gan platāks, bet tik dumbrains, ka pavasarī noklāts apaļiem kokiem, kas tagad izslaistījušies un vēlās riteņiem līdzī. Abi Luksti, rokas ratu malai pieķēruši, palīdzēja vilkt, bažīgi pamezdami acis uz riteņiem ar lokos nomaltiemi spieķiem, uz lūka striķu atsējām, uz sakām ar salmu silksim, kas lodzījās vien, ratiem pret kādu kārti aizķeroties. Sejās manāms vislielākais uztraukums un bažas — kad tikai atkal kas nesatrūkst vai nesalūst citiem par jauniem smiekliem. Taču par jokiem patlaban neviens nedomāja, katram pašam rūpes par savu zirgu un vezumu. Trīsdesmit vienu ratu dārdoņa tik liela, ka jākliedz, lai kaut tuvākais kaimiņš vārdu sadzirdējis.

Zirgi ik brīdī stājās pret ilksu galu noberzēt purnam vai pieri piezīdušās aklās mušas vai kaut cik atspārdīt dundurus, kas spindza apkārt melnā mākonī un lida zem vēdera, kur tā plānākā un vārigākā āda. Uz muguras sametušos braucēji apsita cepurēm, bet viss sils taču nebij izkaujams. Retās, panikušās priedītes

nemeta ne mazāko ēnu, no cipaina sunekļa versmoja mīkļa ievēc. v. a. s. t. m. j. a. s. m. v. e. j. a. b. a. l. t. u. z. i. e. d. u. k. a. m. o. l. i. ņ. u. p. i. l. n. i. u. n. v. ē. d. i. j. a. r. e. i. b. i. n. o. ņ. u. s. m. a. r. ņ. u. a. p. k. l. a. u. ņ. i. n. i. e. k. i. e. m. Zemie tumšzaļie melneņu ceri stāvēja ogu svāra nolocīti, bet vezumniekiem nebija laika pabraucīt sauja un atveldzināt sasprēgājušo mēli. Ķieģelniekus ieraudzījušas, sieva ar skuķi kā tramdītas irbes pieplaka aiz činkura. Tik lielai rindai droši vien kāds no muižas pavadoņos, tagad taču nebija svētdiena, kad atļauts ogot.

Pa sauso sūnekli ceļš gan lidzens, bet smilkšains un smags. Klētņieks lika apturēt un atpūtināt zirgus. Slapjās paslēpenes tiem strauji cilājās, arī ap sakām slapjš, sviedru smakas pievilināti, dunduri uzmācās vēl trakāk. Braucēji sasēda viršējā, cepures noņēmuši, slaucījās. Viss sausais kļajums gaišvioletu pusplaukušo ziedu segas pārklāts. No kāda caura apses stumbra atlaidušās, tur velti vēl meklējās retas bites. Vienīgi Ekam nebija laika apsēsties un atraust sviedrūsus no acīm; dzeņaukstei gals atraisījies un pastiepies laukā no sakkoka, loks gāzās zirgam uz skausta. Viņš pārjūdzta lādēdamies, baltīgam ar kāju iesperdams, it kā tas būtu vainīgs. Sēdētāji smējās, paša lielbnieka klizmā noraudzīdamies, arī Luksti, savrup nosēdušies, saskatījās iepriecināti.

Pār pļavām jau nāca zieme un vasaru braucams ceļš, vietām šovasar pielāpīts, jauniem tiltiņiem sarīkots. Visi tie trīsdesmit saimnieki, kam te aiz muižas pļavām savējās, kādu svētdienu sabrauca talkā un salaboja — lai siena vezumi negāžas tērcēs un tik briesmīgi nelauž ratus. Par to tagad arī tiem citiem no daugaviešu gala ar ķieģeļiem vieglāk braucams. Pļavinieki bija visi lepni un pilnīgi pamatoti lielījās ar savu darbu. Kā ne? Gadiem bija runāts par pļavu ceļa labošanu — jau tēvi strīdējušies, kam to pienāktos darīt. Graudam pļavas vistālāk, pašā meža kaktā, visi bija vienīgi prātīgi, ka tam katrā ziņā pirmajam jābrauc ar lāpstu un cirvi. Bet Grauds norādīja, ka Laukiem tās lielākās, bez tam divi dēli mājās — vai tie nevarēja drusku palocīties, lai pašiem nebūtu zirgi jābendē. Laukiene kā zebiekste lēca pretī. Vai viņiem tās pļavas neesot pašā vidū? Kāpēc viņi lai taisītu, kur visi mežgalieši tāpat brauks pāri? Divi dēli! Tas viens gan, bet vai tad to otro, nabadziņu, varēja līdzī skaitīt? Un nu šovasar ar bij noticis neticamais varoņdarbs. Lapmuižnieku piemēra ierosināti, sarunājušies visi, vienu svētdienas pēcpusdienu sabraukuši un notaisījuši — pat divdesmit vezumu grants uzvests tajās vietās, kur dūkstis vissausākajā laikā. Ceļš kā dēlis — pļavinieki lielījās, rādīdami daugaviešiem, ko kurais te pastrādājis. Tas dēlis gan bija tāds mazliet savāds: divas dziļi dziļi iebrauktas grambas, no kurām riteņi laukā izgriezti nevarēja, vidū vēl dziļāka, pakavu izgrauzta vāga, kāju tai pāri spert nevienam prātīgam zirgam savu mūžu neienāktu prātā. Grambu dibens nobraukts diezgan gluds, starpu muguras garu zāli apaugušas, blakus biežajā smilgā braucēji ieminuši ērtu kājceliņu. Grožu likumu ratu dēļu pakāpstūrī aizmetinājuši, ķieģeļu vedēji sarunādāties gāja pa diviem, pa trim. Klētņiekam kājas pavārgas, uzsēdies pirmajā vezumā, allaž atskatījās, vai kāds nepaliek atpakaļ. Un klētņieks neskubināja, nekur jau nebija jāsteidzas, to otro reizi pēc pusdienas tā kā tā izbrauks.

Miklajās kudrainajās pļavās zāle palaikam auga labi. Sāgāda sausajā vasarā nebij tik gara, kā parasts, bet toties bieza, mazāk arī vijgriežu un citu mazvērtīgu meža augu cietiem kātiem un traušlām lapām, kas, jau kaudzē kraujot, sabirza un izputēja. Viss saimnieku gals nepļauts, smilgas jau pārziedējušas, sabalejušas, pieplakušas pār sveķenēm, ugunspuķēm, plaktenēm un brūno bišu dāboliņu. Bet patlaban jau nāca tīrītās, līdzienās nopļautās kunga pļavas ar trīdesmit vel nesasēdušām kaudzēm, velēnām kāršu galos. Vezumam blakus iedams, Grantsgals nogrozīja galvu.

— Skaistu sienu šogad muižai saņēmām, klētnieka tēv. Bez viena lietus. Zaļš kā dzipars.

Klētnieks atgriezās, noskatījās pļavā.

— Nu, kas tad ko nesāņemt, ja tāds izredzēts laiks. Varēja strādāt izguldāties. Bet tas tur gan kā zobiem grauzis, viss gabals pavālēm strīpains.

— Tas ir Lauķu gabals, tā jau viņi grauž katru gadu. Tenis neprot izkapti iesiet un tā meita atkal izbrucināt, kā nākas. Staigā abi, kā čūskas sizdami.

— Ak Lauķu — nu tad jau gan. Citādi būtu dzirdēts. Muižkungs uz tādām lietām acīgs.

— Kas nu Lauķiem! Citiem igaunis trīs reizes apstaigā, raņj sauju no atgubas, sagriež grīstē: — paskaties, tu cūkas purns! Zupa vēl tek, un tu jau gribi mest kaudzē. Gubā, un rītu izlaist vēlreiz! — Kur šim zupa tecēs, kad jau vālēs čaukst vien. Vai es pirmo gadu metu? Kāds tur prāts, kad pārkaltē? Visas lapiņas sabirst — pelavas, ne siens. Bet Lauķiem, tiem ar likumu apkārt. Ar igauni draugos, dzīvo kā zagļi.

— Neigauņo tu man, Grantsgal! Pērienu laikam savu mūžu neesi dabūjis.

Grantsgals sakaunējās par tādu rājienu. Klētnieks viņam vēl patālāka rada.

— Ko tad nu es, klētnieka tēv... Tā tak viņu visi sauc.

Klētnieks uz to vairāk neko neteica, vēlreiz paskatījās pļavā.

— Desmit kaudžu šogad mazāk nekā pērn. Stārasts niknojas — pavālēs tās desmit atstājuši.

— Desmit — pavālēs! Tas arī prātu putrā apstrēbis. Aiz tās sausās vasaras. No pašiem vasarsvētkiem tikai divas reizes tā nosmidzināja. Bet par to atkal siens — bez meža zāles, bez tiem lielajiem kauliem.

Klētnieks bij ticis domīgs.

— Tas jau nu tā... Bet muižkungs ir noraizējies. Lielkungs brauc mājās, saka, ko tur var zināt, gribēs pāri jājamzirgu turēt, vai mums tiem pietiks bariņas? Jau šopavasār tikko kā paspēja izvilkēt lopus. Un šogad? Rudzi vēl nekas, bet cik tad iznāks to vasarāju salmu? No jums, nabagiem, jau arī vairāk nav ko ņemt.

— No mums! Tad jau iznāks kā tajos bada gados, kad salmus no jumtiem sabaroja, un tomēr pavasari ecēšas pašiem bij jāvelk. Lai tas ig — — lai muižkungs tur sev vienu pašu jājamzirgu, tad iznāks. Lai netur saimnieci un dienestmeitu, lai nenodzen mūsu meitas savos darbos, tad iznāks. Ja tam jaunajam liel-

kungam bijušas acis pierē — mežā prom tādu muižkungu! Cik viņš ļaudis nav dirājis, un kur viss tas labums palicis? Par nabagiem viņš mūs pataisījis, bet cik lielkungam no tā ticis?

— Nekliedz tik stipri: cik tālu te Eka — izdzirdīs, tad mums abiem var iziet plāni. Taisnība, vai es pats neredzu, velns jau viņš ir. Pavasaros govīs aiz astes jāceļ kājās, bet rudenos — cik vezumu rudzu un auzu uz Rīgu, cik miežu uz Lapmuižas brūzi! Lielkungs Vāczemē visu apēdot. Ar meitām noplitējot, kārtis nospēlējot.

— Un pašam allaž nav vīna mucīņa pagrabā? Cik pūru rudzu viņš dzirnavās nesabīdelē savām vajadzībām? Kur paliek tās piecas mārciņas sukātu linu, kas no aizpērnā gada katrai mājai jādod vairāk? Vai lielkungs par to jel zina? Tu esi tur tuvāk, visu redzi labāk, tev vajadzētu gan pastāstīt.

Klētņieks izbijies atmeta ar roku.

— Traks tu esi, Grantsgall! Ko tad es, vecs vīrs? Pašam jāšargā sava āda. Domā, muižkungs paliks tas vainīgais, neprātis izlocīties? Tu to lapsu nepazīsti. Jau tagad naktīm nevaru gulēt — kā kāds blēdis un zaglis. Ko rudeni saber klēti, tas man līdz pēdējam pūram iegriezts birkās. Atbrauks lielkungs un prasis, kur viņas ir? Rādi šurp, es gribu redzēt, cik jūs esat iekūlušī pērn, cik aizpērn... Ko es rādīšu, kad muižkungs man viņas noņem. Es vēl varot izputināt, un kāda tad būšot skaidrība. Es tās gan neizputinātu, skaidrība pie manis arī būtu. Bet kāda tagad būs, to es nevaru saprast. Kad rudenos tikai piegriež zirgus un pasaka: tev te nekas nav jāskaita, mēs paši ar skrīverjaunkungu pierakstīsim, tu tādas lietas nesaproti... Es saprotu labi arī to jūsu lietu, bet ko es varu, man jau nav nekāda noteikšana. Tad vismaz jau ceturto gadu lieku savam Marčam iegriezt otrās birkas, tās mēs drošības labad paglabājam paši. Kas būs, būs. Mana mugura jau pie vecā lielkunga daudz ko pārcietusi. Bet bail par Marču, viņš vienmēr ar to vēderu tik vārgs... Atbraucis jel drīzāk, tad vismaz tām mokām būtu gals.

— Un tu domā gan, ka atbrauks? Kuro reizi jau tā gaidām — ne būs, nekā. Muižkungs tikai mānās.

— Šoreiz nemānās, pats stipri notrūcies. Par daudz to grēku sakrājies uz sirds. Esot jau klāt, tikai uz kādu laiku apmeties pie Etliņiem Atradzē. Vecais barons tāds savārdzis, un mūsējā tante viņam tur kādu laiku bij tā kā sieva.

— Māsiņa — kas to nu nezina. Bērns vis bijis ar to.

— Taisni nobijies mūsu muižkungs, tagad nezina, ko ķert, ko grābt. Tāpēc jūs arī tagad pašā darba laikā triec pēc tiem ķieģeļiem.

Trīs vezumus tālāk Silamiķelis sarunājās ar Susuru puisī Klāvu.

— Kas nekaiš kungam. Siens kaudzē, lai list kaut vai rītu. Kad mēs tiksim savās pļavās?

Klāvs bij mazrunīgs, noburkšēja, it kā vārdus nedabūtu tālāk par kaklu.

— Jaunnedē], kad sāks līt.

— Tā jau būs. Cik tās zāles šogad, sapūdēs to pašu. Rudenī atkal tikai kašā lapas pakaišiem, visi rudzāji ziemu būs jāizbaro lopiem, un tad vēl diezīn vai iznāks.

— Neiznāks... Aitām vajag salauzt ošu slotiņas, tad iznāks.

— Daudz tu tā esi barojis? Kad no ošu lapām aitām sametas blaktis vēderā un vilna iet nost.

— Ar vērmelēm vajag dzirdīt, tad neies.

Silamiķelis saskaitās.

— Liels gudrinieks taisies! Ne tev kādreiz lopīpi bijuši, ne bēda. Pašam varbūt vecene brandvīnu lej uz vērmelēm, tāpēc tev nekas nemetas. Ir gan zagļa dzīve tādām kalpām, viens vēders, viena bēda.

— Nu, atdod man tos Silamiķeļus un pats nāc uz Susuriem manā vietā. Susurs katru sestdienas vakaru dod gaļu.

Silamiķeļis tikai ar roku atmata: ar to nav vērts iesākt. Vārdu rij kā kumosu, bet, kad dod, tad tikpat kā ar āmuru pa pieri.

Gari nopūtās.

— Neuzbrukusi šitā ķieģeļu vešanas nelaieme. Tā runā, ka vēl veselu nedēļu likšot braukt.

— Es jau teicu: kamēr sāksies lietus. Tad jūs varēsiet pļaut.

— Lielkungs pavēlējis, lai jaunā pils gatava līdz pērnrudeni, kad taisījās mājās braukt. Ķieģeļus dedzina jau ceturto gadu — pa četri cepļi vasarā — divas pils tur varēja uztaisīt. Bet, kad igaunim vajag naudas, tad visus pārdod prom. Stāsta, ka pats pie Tērbatas muižu iepircis.

— Katrs slauks tādus lielkundziņus, kas domā pa Vāczemi vien dzīvot.

— Kad viņš slauktu savu kungu — bet mūs? Kam tas viss jāsastrādā un jāsanas, ko igaunis nozog? Mums! Es neticu un neticu, ka tās piecas mārciņas linu ar lielkunga ziņu. Un pūrs riekstu no mājas, ko viņš uz Rīgu ved, un četri pelēkšņlūku piteņi, un pūrs kaņepju puspūra vietā. Un tad šī izdzišana ķieģeļos pašā siena laikā. Tas jau vairs nav cilvēks, bet zvērs! Zvērs bij arī vecais Brimmers, bet vismaz siena laiku atļāva, sestdienās, svētdienās to vēlāk atkalpoja.

— Jūs paši esat vainīgi. Tirie teļi, ne saimnieki. Aizsūtījuši sūdzību zviedru valdīšanai Rīgā, tad redzētu, ko šis dabūtu par tādu ļaužu dīrāšanu un izdzišanu siena laikā.

— Ak, ko nu, Klāv! Cik par to nav runāts un spriests, bet vai tad mēs varam ko nospriest? Vai mēs esam saimnieki? — teļa galvas mēs esam, tev taisnība. Bet tā jau arī ir: kurš gan būs tas Rīgas braucējs? Nepagūs vēl zirgu saņūgt, kad kāds aiztecēs pačukstēt igaunim. Vai tādu mums kādreiz trūcis? Vienprātības nav, tāpēc mūs dzen, badā mērdē un kauj kā lopiņus. Vecais Brimmers bij zvērs, tak vismaz pašu lielkungs. Bet šitāds, nezīn no kurienes uzklidis igaunis! Atnāca kā stādaigs, sēnāla nebij vēderā, un no mūsu sviedriem uzbarojis tādu kuņģi, ka panest nevar.

— Par sūdzēšanos valdīšanai tagad nevienu nevar sodīt.

— Ej pastāsti to igaunim!

— Man viņam nekas nav jāstāsta, kungi Rīgā to viņam pateiks. Redzēji, kā izgāja tepat lapmuižniekam. Muižiņa pagalam, tagad Jelgavā ielu slaukot.

— Lapmuižniekam raksti nebij kārtībā.

— Raksti nebij kārtībā, un valdīšana muižā nebij kārtībā. Par to, ka šis liek sulainim izdzert pannu vārošas mērces, ja pārklāusījes un nav rikojis pusdienas pagatavot vienos, bet divos.

— Ak, ko nu, Klāv! Vai zemnieks kad bijis kunga pretinieks? Kungiem ir vienprātība, kungiem ir pātāga un rīkstes, kungiem ir vara. Kas mums ir?

— Ataugu Jurim bij dūša un radās arī vara. Vai igaunis vēl tagad nestaigā ar Kaina zīmi visai perei pāri?

— Un kas Ataugu Jurim no tā tika? Kur viņš tagad ir? Tāpat kā Drusts pie vilkiem mežā — ja tikai tie viņu vēl nav apēduši.

— Nav nekādā mežā, bet Rīgā. Rīgā igaunis viņam neko nevar padarīt . . .

Liela kņada aiz viņiem pārtrauca sarunu. Piedzīvojušie zirgi tūlī izmantoja izdevību apstāties. Klētnieks norāpās no Grantsgala ratiem un, pie sevis pukodamies, gāja palūkot. Nelaiمة nebij nekāda lielā, tomēr grūti labojama: vecā Brieža ratiem pārlūzusi tapa. Smagā ķieģeļu krava gulēja zemē, zirgs bolīja acis atpakaļ, nezinādams īsti, vai viņš pats nav vainīgs šajā nelaimē.

Klētnieks pienāca saskaities, izlikās, it kā slimā kāja viņam darītu sāpes un tāpēc tik smagi jāatspiežas uz paša liektā lazdas spieķa. Briedis taču radinieks, bez tam vēl jaunībā divdesmit gadu vienās mājās kopā nodzīvojuši. Dusmīgi pārlaida acis apmulsušā braucēju pūli.

— Ko nu stāv? Krauj laukā! Rati paši necelsies.

Vezumu izkraut desmit vīriem acumirkļa darbs. Nolauptais tapas gals turpat zirga ceļā nokritis. Klētnieks abus galus pārsvārstīja sauļā.

— Nava jau šīs dienas vaina, vecs aizsprēgājums. Vecs tu palieci, Briedi, znota mājā vajadzīgs kā ēst.

Vedēji sminēdami saskatījās. Lauku Tenis sasarcis rāvās citiem aiz muguras. Grantsgals pavērsa acis saulē, tad piebīkstīja klētniekam.

— Te tikai kalējam darbs, citādi nokvernēsīm līdz pusdienai.

Klētnieks pameta ar galvu.

— Nu, kam te tās lokanākās kājas? Ak tā, Eka! Mēle tev allaž istā vietā. Ņem, patec līdz Ataugu Mārtiņam. Tūlī lai sašveisē. Kad tikai būtu mājās — smēde nekūp.

Ataugu smēdīte netālu aiz melnelkšņu joslas patiešām nekūpēja. Eka gāja nesteigdamies, pārlauzto tapu sauļā šķendinādams un pukodamies.

— Patec, patec . . . Ickodies kā ērce . . . Cits nevar, es vienmēr tas kalpiņš . . .

Smēdes vārti ciet, jau pa gabalu redzams, ka kalēja nav mājās. Eka tikai pavēra un paskatījās: auksts, ēzē šodien nemaz nebij kurināts. Vecā Dārta nesa cūkēdiena spainīti, sutinātām linsēklu pelavām pie akas mazliet auksta ūdens klātpielējusi. Ekas mājienam nepiegrīza nekādu vērību, šādiem kalēja meklētā-

jiem sen pieradusi. Likais Mārcis rīņas priekšā saulīte knibinājās ap kriju ķocīti. Eka devās turp.

— Kur kalējs? Rattapa jāšveisē.

Mārcis neturēja par vajadzīgu pat acis pacelt no darba.

— Kalējs ir muižā. Smēdē šodien nemaz nav kurināts. Rattapa, tu saki? Ko tad liek kraut tik smagi, ka lietas bendē kopā?

Pārskaities Eka nosvieda zemē abus tapas galus.

— Vai es krauju? Ek, tas pats tavš kaimiņš — bet pie kalēja, tad jāskrien man.

Mārcis nolika ķocīti un kaltiņu zemē, pakasīja zem zoda.

— Ak Briedis! Tad jau gan tā iznāk, ka būtu jāpalīdz. Kas jums tur ir lidzi? Vagars?

— Kas par vagaru? Klētnieks.

Mārcis piecēlās no ķebliša. Kādreiz bijis prāva auguma vīrs, tagad tik liks, ka likās, rokām nupat zemi aizsniegs. Kādreiz kalējs, ko pat kaimiņu muižās daudzinaja, tagad cibu taisītājs un sētuvju pinējs. Vecā Brimmera trakais ērzelis un stārasts viņu pataisījuši tādu. Pret Eku viņam nebij nekādas cieņas, tikai ar roku pameta.

— Nemāžojies, cel augšā un nāc!

Nurdēdams Eka pacēla savu tapu un vilkās Mārcim pakaļ uz smēdi. Sa-laistītās, sen izdzēstās bērza ogles ilgi negribēja aizkvēloties. Ilksi vilkdams, Eka pats pūta vairāk kā plēšas. Ar īgnu lietpratēja aci vēroja Ataugu Mārtiņa ierīci.

— Stūrus vajag aizlāpīt, tā tā duka vairāk tikai aiziet tirā gaisā.

Mārcis neklausījās. Ar veca meistara prasmi nokarsēja baltus abus tapas galus. Laktas ozola blūķis nodrebēja no āmura trieciena — ar visiem septiņdesmit astoņiem gadiem rokās vēl saglabājies pietiekoši daudz spēka tādām šādām darbām. Tukšu spaini nesdama, Dārta pienāca palūkoties, kas te kūpina, kad Mārtiņa nav mājās. Pārmetoši sarauca sirmās uzacis, labi redzēdama, ka vecim jau pēc desmitā sītiņa āmurs sāk ļodzīties rokā un mute veras plati, nevarēdama īsti atelst. Bet sacīt neko neuzdrošinājās — Mārcis necieta sieviešu iejaukšanos savās darīšanās.

Sašveisētā tapa gulēja, zālē nosviesta, kamēr atdziest. Uz sliedītiņa apsēdies, Mārcis elsa, tāpat platu muti, visas krunkas šķērsu pāri pieri bij sviedru pilnas. Patlaban pienāca Briedis palūkot, cik tālu viņa tapa. Nogrozīja galvu.

— Vārgs tu esi, Mārci, āmurs tev vairs nav cilājams, labāk turies pie tām savām cibām. Mārtiņš atkal muižā?

Vai nu Ataugu Mārcim kaļot ausis aizkritušas, vai cita nelaime, bet dzirdēt viņš laikam nedzirdēja. Pamāja Ekam, kas turpat slaidījās miņādami.

— Nu, ko tad nu vēl? Noplūc dadža lapu un ņem sauja — neceps vairs.

Eka sirdīgi pieklupa ceram, norāva biezu pūkainu lapu, salocījis pagrāba

tajā tapu. Nē, necep vis vairs, lai gan sauju vēl karsēja krietni. Nesa prom, tuklajos gurnos šūpodamies un noqurdēdams:

— Lielkungs atradies... Es tikai visiem tas kalpiņš...

Briedis acim redzami negribēja pamest Mārci tā, it kā viņi būtu sanaidojušies. Atkārtoja jautājumu par Mārtiņu. Bet Mārcis atpurdēja neskatīdamies un nelaipni:

— Nu, tak jau muižā.

Briedis nopūtās un nogrozīja galvu: ir un ir tāds kā saskaities. Bet vai tad viņš pie tās nelaimes vainīgs? Ko viņš tur varēja? Un Mārcis pats to tīri labi zināja, bet tomēr īgnojās. Savāds cilvēciņš.

Tapa bij atkal novietota, kā pienākas. Jaunākie puīši locījās, vezumu atkal piekraudami, tikai Lauķu Tenis slaistījās, it kā nolikts te noskatīties, kā citi strādā. Gludā seja vai plīsa aiz apaļuma, āceles apvēlušās taukā mikstumā, arī vēderiņš apaļš, kā bada gadus nekad neredzējis. Klētnieks patlaban papliķēja to.

— Nu, Teni, palokies tak tu arī! Sievas tēvam negribi palīdzēt?

Tenis atkal piesarka kā burkāns — vienmēr vēl nevarēja un nevarēja pierast, ka to daudzina par Brieža znotu. Žigli noliecās un sāka grābāt ķieģeli.

Vezums bij pilns, rinda atkal kustējās. Klētnieks sēdēja uz pirmā vezuma, Grantsgals palika blakus Briedim. Tam vēl pirmītējā doma neizgāja no prāta.

— Vecais kalējs tāds kā dusmīgs — visu laiku manu.

— Vai tad tu esi vainīgs?

— Es jau ar saku. Bijusi mana teikšana — es tev saku, desmitreiz labāk ņēmis Ataugu Mārtiņu kā šito Teni.

— Nu, un tava Maija tāpat.

Briedis nopūtās.

— Ak, ko nu par to runāt!

Grantsgals pamāja ar galvu, kur Lauķu Tenis čāpoja pa priekšu.

— Nu, paskaties tu pats: vai tas ir puisis? Pēc nozīdīta telēna viņš izskatās.

— Dieva dots cilvēciņš. Bet ko tur var darīt...

— Neko tur, brāl, nevar darīt. Kad jau Lauķiene ko iedomājusi un igaunis aiz viņas.

— Igaunis vienmēr būs aiz viņas. Tak jau viņa vecā saimniece — vai nu nezināms.

— Tā jau ir. Lauķiene mums tas istais muižkungs. Velua meitietis. Labāk Ataugu Juris būtu mēģinājis šito pievākt.

— Ko nu! Ataugu Juris bij tikai tāds pārgalvnieks. Kam nu no tā kāds labums — pašam vai vecajam ar brāli? Klīst kaut kur pasaulē — ja tik nav galu sameklējis.

— Rīgā esot, pie zviedriem.

— Tā jau dzird...

Patlaban brauca gar Briežiem. Rijas logs bij vaļā, pa to balti dūmi kūpēja laukā. Kūpēja arī pirtiņa pie diķa vitoliem, vedekla Anna tur velējās, viņas

meiteus turpat herstīja vīstu. No klētiņas iznāca Maija ar miltu sētūvi klēpī, ķieģeļu vedēju ieraudzījusi, aši pazuda kūti: ligava taču, un te tik daudz jaunu puīšu skatas. Briedis nogrozīja galvu.

— Kutij šoruden jauns jumts būtu jājumj, rudzu salms, šķiet, padosies puslīdz labs. Nu, atnāks jaunais znots, lai rikojas tas.

— Diezin, vai tas tev būs tāds jumējs kā nelaiķis Annas Andrs. Tam bij nags! Sitam jau māte palīdzot vīzes apaut.

— Nu, ļaudis jau daudz ko piedēvē arī tāpat no tukša, darbs tikai uzkrīst kādam.

Abi radnieki apklusā, vērodami Brieža laukus. Rudzi pasmagā zemē tiešām likās puslīdz padevušies. Pasīkās vārpiņas labi noliekušās, violeti svītrainie stieбри rādīja labu briedumu. Maizīte būs. Mieži ilgajā sausumā padzeltējuši, auzas klāņainas, bet arī ar tām varēja būt mierā. Griķi gan tikai sprīža garumā, vēl sēti un vēl neplaukuši, augusta miglas tos apdraudēja. Linu lauciņš pilnos ziedos, ja tikai neuznāks garie lietī un jēlus nesagāzīs veldrē.

Celmalas krūmiem pāri jau slējās muižas bērzu kupena. No turienes skanēja laužņi, atsīzdami pret akmeņiem. Jo tuvāk piebrauca vezumu rinda, jo skaļāks kļuva noārdāmo mūru troksnis. Braucēji izklīda pie saviem ratiem, muižā neklājās iet pulciņos un pāros — klausu darbs, nevis tērģošana. Pat klētnieks norāpās no vezuma un kliboja blakus līdzi.

Divu dienu veduma ķieģeļi jau stāvēja pretī nojaucamam pilsgalam, sarkanās grēdās nokrauti. Skrivera jaunskungs, papīru rokā, staigāja tur apkārt, skatīdams un atbraucējus gaidīdams. Augšējie mūri jau noārdīti, laužēji un racēji tagad rikojās virs apgruvušās, pašā ārējā galā iebrukušās pagraba velves. Seši pāri viru nestuvēs gruvešus un drupas stiepa prom uz viņu pusi melnelkšņu un bērzu sliksņā, kur igannis iedomājies iztaisīt taisnu un cietu ceļu jaunajam lielkungam izbroukšanai no muižas. Divi Rīgas meistari, mērkokiem rokās, staigāja ap pagrabu, vācu valodā nikni uzkliegdami strādniekiem, kad kāds izmests dražu klēpis tos nejauši apkūpa kaļķu un smilksu putekļiem. Cetriem Rīgas mūrniekiem patlaban vēl nebij darba, tie gulēja zem bērza, pakrēsli izlaidušies, un pīrgājās, skatīdamiēs vīžainajos ķieģeļu vedējos.

Skrivera jaunskungs bij sabozies un dusmīgs kā arvien. Par jaunkungu gan saucams tikai aiz parašas un amata. Seja viņam pelēka, divām dziļām krunkām gar mutes kaktiņiem lejup. Galva plīka kā ola, tikai deniņos gar ausīm divi rūsgansirmi matu pinkuļi, kurus tas allaž noberzēja ar sarkanu mutautiņu. Ģērbās skrīvera jaunskungs pēc svešādas modes — garos melnos zābakos, bal-tām metala pogām priekšā un uz muguras. Zemnieki domāja, ka tā esot igauņu mode, jo arī pašu jaunkungu igannis bij atvedis no savas puses, un runāja viņš nevāciski lauzītā valodā. Sarāja klētnieku par vēlū braukšanu un slapji nodzītiem zirgiem. Visu laiku ņurdēja, caur pieri skatīdamiēs, kā vedēji izkrāva ķieģeļus grēdā, lai tad saskaitītu kārtas un katram viņa skaitu atzīmētu papīrā.

Vecajam Lukstam iznāca pustrēšas kartas mazāk ka uem cīņā. Smeļot palēcās, rūsganie pinkuļi deniņos kļuva tikpat sarkani kā tie ķieģeļi.

— Tivtesmit piesi! Kāpēc te nav tivtesmit piesi? Kur ir tie tivtesmit piesi?

Vecais Luksts samulsis paskatījās dēlā. Gačs, galīgi nobijies, savukārt atskatījās, meklēdams glābiņu klētnieka personā. Skrīveris virzījās abiem gluži klāt — spieķa viņam palaikam nebij, jo vienā rokā papīrs, otrā rakstāmais, to pašu draudoši pacēlis gaisā, it kā taisīdamies durī. Arī ar to nebij joks: klētnieka Marčam viņš tā dusmās reiz gandrīz aci izbakstījis.

Abi Lapmuižas talcinieki labprāt būtu parādījuši, ka viņiem pašiem savs kungs un no kāda skrīverīša nav jābaidās. Tomēr gluži tā neuzdrošinājās, bīdīja viens otru priekšā. Bet tad pieradās arī klētnieks.

— Es pats tā vēlēju. Viņiem tādi vāji zirdziņi.

— Vāj sirsīņi... Pasi lai velk, kad nav sirgu!

Redzēdami, ka viņš tomēr pielaižas, arī lapmuižnieki sadūšojās. Runāja gan, prom aizgriezušies, tā ka lai tikai vedēji dzirdētu.

— Bļautās tāds ķēms. Lielkungs atradies! Kāda šim hēda!

— Grābis tikai aiz tām šķērēm un tad pret šo pašu bērzu!

Troksnis pagraba pusē visus pievērsa turp. Izlauztās velves spraugā redzams Ataugu Mārtiņš, tā noputējies, ka tikai acis vien vēl spīdēja. Viņam tur savs darbs: izkalt mūros iestiprinātos enkurus un stieņus. Laikam kaut ko nebij izdarījis pa prātam, Rīgas meistars bļāva noliecies, koku viņam pār galvu vēcinādams. Sist tomēr vilcinājās: Mārtiņš stāvēja, acis nenovērsdams, smagā āmura kātu rokā sažņaudzis, muti it kā pretkliedzienam pavēris.

Bet piepeši tur parādījās pats igannis — plecīgs, liels, pusgalvu garāks par pašu Eku, skaisti izsukātu bārdu, spīdošiem šaudīgiem acu baltumiem. Uz sīta niknajam meistaram uz pleca.

— Liecieties nu mierā. Tas ir no sugas, ko bistami aiztikt.

Meistars aprāvās un sāka kaut ko skaidrot. Holgrēns smīdamies atmāja ar roku, baltie zobi vien nospīdēja.

— Lieciet viņam mieru, viņš savu lietu zina labāk.

Garāmiedams paskurināja Luksta Gačam gaišās pinkas.

— Tu, puīš, liec, lai māte te piestaigā ar dzirkļēm. Atbrāuks jaunais lielkungs, domās, ka mēs visi te pa mežu dzīvojam.

Galvu palocīdams, atņēma ķieģeļu krāvēju sveicinājumu. Nevienam ļaunu vārdu nepateica — tāpat kā vakar un aizvakar. Kungu tādā omā redzēdams, arī skrīveris sabozās un palika kluss. Vezumus izkrāvuši, zirgiem pelavu maisus galvā uzkāruši, vedēji piedzīvoja vēl lielāku pārsteigumu. Parasti tik īgnais stārasts, skāpi smaidīdams, aicināja visus ratnicā. Tur divos garos dēļu galdos sakrautas bļodas ar griķu biežputru — dobīte vidū pilna brūniem taukiem, apkārt ceptas cūkgaļas piciņu vainags. Sola galā divi spaiņi ar patekām.

Vedēji sēdās nedroši un brīnīdamies: nepiedzīvota laipnība — uz labu vai ļaunu? Stārasts šaudījās apkārt, sēdināja kā saimnieks savus kāzu viesus.

— Ediet tikai dūšīgi, lai nekas nepaliek pāri. Lielkungs negrib, ka vēlāk runā: ķieģeļu talkā bijuši, bet ēst nav dabūjuši . . .

Talcinieki . . . Vedēji saskatījās un nosminēja. Pagaidījis, kamēr Picka izvelkas ārā, Grantsgals pačukstēja, ko no klētņieka dzirdējis. Pēc acumirkļa jau zināja abi galdi: igauņim bail no jaunā lielkunga. Ko var zināt, kādi viņi tur Vāczemē izskolojas. Tagad tādi nedroši laiki, arī starp muižniekiem gadās zviedru draugi. Ļaudis sāks sūdzēties, un tad pašam var iziet slikti, grēku jau tā diezgan . . . Nu tā laipnība saprotam! Vilks luncina asti, it kā nekad nebūtu aitas plēsis. Bet, lai arī tā — griķu biezputra ar taukiem un cūkgaļu netrāpijās katru dienu. Karotes vien klaudzēja pret bļodu malām.

Pat četri Rīgas mūrnieki, galda galā sasēduši, mēlojās tikpat sirsnīgi kā iznīrgātie vīžnieki. Tikai Ataugu Mārtiņš nepieskārās talcinieku mielastam. Atvāzis cibiņu ar uzsildītiem ceļa vīra kāpostiem, paša kalnu nazi sauļā samiedzis, grieza spuraino maizes doniņu un ēda, acis augšup nepacēlis. Vedēji palūkojās viņā, saskatījās paši, bet neteica neko. Kas tad nezināja, kāda tam sirds pret igauņi un tā biezputru. Bez tam jaunais kalējs patiešām bij no tādas sugas, ko bistami aiztikt. Eka gan taisījās kaut ko ieminēties, kad Mārtiņš izgāja pie akas padzerties, bet galu galā arī aprāvās. Mazliet garāks un stipri resnāks gan par to, bet labi pazina kalēja nagu un tāpēc sargājās.

Sāka cilāt pateku spaiņus. Lapmuižas talcinieki iebaudījuši nospļāvās. Viens izslaucīja ūsas un nospļāvās vēlreiz.

— Tas no tā kubula, ko mūsu brūveris pagājušo nedēļu saskābēja.

Otrs bij īsti saskaities.

— Mūsu govīs to nedzer.

Priedainiešiem, tādu mantu mazāk redzējušiem, arī šis pats skābais garšoja labi. Laiks taču tik karsts, vai no tām sasilušajām peļķēm cilvēks varēja atdzerties? Kad atkal sagrieza zirgus uz ceļa, sejas visiem bij atskaidrojušās. Lai nu ar to siena plauju kā, bet paēsts un padzerts labi, tas taču arī ko vērts. Eka pat ielēca stāvus ratos, grožu likumu ap galvu griezdam, aizdrāza visai rindai garām. Ja par talciniekiem sauc, tad tā arī jāuzvedas.

2

Holgrēns augu dienu klaiņāja ap strādniekiem. Rūpes bij lielas. Mūra darbus pirms lielkunga atbraukšanas katrā ziņā paspēs iesākt, vairāk jau neko te nevarēja veikt. Grants pievesta, kaļķi izdzēsti, ķieģeļi sākumam pietīks, kamēr otrs ceplis nāk gatavs. Bet ar ceļu nepavisam neveicās tā, kā domāts. Slikšņa izrādījās daudz nejaukāka, nekā likās. Vietām tīrie akači, nestuves uz nestuvēm tur gāza iekšā, vakarā dambis bij uzbērts pietiekoši sauss un augsts, taču līdz rītam tas nogrima kā akā, strādnieki micījās pa dūpām un dubļiem. Tagad gan

sāka apakšā ieslodzīt zarus, tad virskārta turējās labāk. Bet laiks bij pārkaņēts, acīm redzams pa jauno ceļu Krišjānis lielkungu vis nevarēs ievest muižā.

Iedomājot neizdevušos aprēķinu, Holgrēnam reizīti reizēm nozuda pieņemtā labsirdība un laipnība. Acu baltumi sāka šaudīties, sejā ievilkās bīstams smīns, viņš izlamājās, kā tas jau visiem sen pierasts. Spieķis pats paslējās rokā, tikai ar pūlēm viņš to novaldīja. Un niknojās vēl vairāk, labi redzēdams, ka pārmācību pieradušās muguras, sajuzdamās neapdraudētas, tagad locījās daudz gausāk.

Tādā nelabā jutoņā viņu atrada viesis, no Lapmuižas atjājušais arendators Holodkevičs. Roku kratot, tā gludā, tuklā seja, kā parasts, laistījās jauki, kamēr Priedaines pārvaldnieks stāvēja kā lietus mākonis. Nedzirdēja, ko tam apvaicājās par veselību, par siena novākšanu un lietus vajadzību. Pastiepa roku pāri dūksnājam.

— Redzi pats, kādā postā es te grimstu.

Holodkevičs vēroja ar lietpratēja aci.

— Traks tu esi — vai arī tavs lielkundzēns ir traks. Kāds nelabais tevi dzen lauzties tam purva stūrim pāri, kad tepat divas pūrvietas tālāk pavisam sausa roza?

— Kundzēnam par to nekas nav zināms. Tad saproti: es gribēju, lai viņš taisni un līdzeni var iebraukt muižā.

— Lai tev pašam izietu taisni un līdzeni, vai ne?

Lapmuižnieks smējās, parādīdams vēl baltākus zobus kā Holgrēnam. Bet tam smiekli nebija ne prātā.

— Trakas lietas, trakas lietas... Un paskaties pats, kā tie maitas tagad slaistās. Līdz ko strārasts vienu vakaru nav aizstiepis uz vāgūzi, otrā dienā viņiem tikpat kā vilka kauls mugurā. Nolādēta tauta!

— Ar kokiem tagad apejies prātīgi, nav vairs tie laiki. Par jauno Brimmeru tu neko nezini, un tad tie jau kurā katrā laikā var apsūdzēt valdīšanai. Tagad jāprot citādi. Es tev apgalvoju, ka man viņi arī bez pēriena nelokās citādi.

Priedainietis savilka seju nicīgā smīnā.

— Tev — tā pavisam cita būšana. Puišiem tev alus, meitām medus...

Holodkevičs arī pasminēja, bet uz to neko neatteica, atsāka sarunu no citas vietas.

— Bet vai tu tik droši zini, ka šoreiz tavs Brimmers pārbrauks? Šķiet, divus vai trīs gadus viņu jau gaidi.

— Šoreiz tas ir vairāk nekā droši. Ir jau klāt — Atradzē, palicis uz barona Hetlinga bērēm. Svētdien būs šeit.

Holodkevičs padomāja, pasmējās, uzsita draugam uz pleca.

— Neskumsti tik daudz, veco zēn, velns nekad nav tik briesmīgs, kā viņu iedomājamies. Es šos vācu lielkundziņus pazīstu, stulbi kā tie paši viņu atvestie Vāczemes auni. Acīm redzami tā pati suga. Mans vecais Šulcs likās vēl no tiem gudrākajiem, un vai viņš man ko padarīja? Tu domā, es biju bez saviem grēkiem? Pā! neviens jau nav tāds mulķis, lai laistu vaļā to, kas pats lien sauļā.

Katram muižkungam šīs un tas ielien. Un kur tagad ir mans vecais Šulcs, un kur esmu es?

— Tur tev atkal cita būšana. Tu mēcēji piesviesties zviedriem.

-- Un kāpēc tu nevari? Tu taču esi mazliet tā kā no viņu sugas. Es biju polis, man tas nācās daudz grūtāk.

Pieri saraucis, priedainietis nogrima grūtās domās. Holodkevičs viņu iztrauca.

— Zini, kāpēc es te atjāju? Vienīgi tevis dēļ. Man žēl, ka cilvēks tā nolaižas un taisās vai mirt, kamēr viņam vēl ne zobs lāgā nav iesāpējies. Gribu tevi mazliet uzpurināt. Redzi, lieta tāda, ka mums šovakar tāda maza balīte. Lapmuižā tās lielās pļavas sienu mēs vedam uz Rīgu. Un, kad tā izdodas novākt kā šogad, tad es saviem ļaudīm esmu apsolijs labi paēst un padzert. Tāpēc viņi man tik labi strādā arī bez pēriena. Liec apseglot un jāļ līdzī . . .

Holgrēns brīdi pārlika, laizdams acis no viena strādnieku pulciņa uz otru. Nekāda liela prieka viņam nebij ballēties, bet taisnība arī, ka te viņš visu laiku mocījies kā ar nejaukām zobu sāpēm. Drusku izklaidēties nekaitēja, ļaunāk jau no tā neklūs, kas zina, varbūt labāk. Holodkevičs taču tik brīnum labi prata pārliecināt un apmierināt.

Picka pats atveda zirgu. Vēl mugurā kāpdams, Holgrēns kaut ko pārdomāja, tad pamāja stārstu tuvāk.

— To kalēju tu man pielūko, ka neiztaisa te kādus mēslus. Viņš tā vien skatās kā suns, kam kaulu izrāvuši no zobiem.

Picka klanījās, cepuri rokā turēdams.

— Es jau pats viņu vēroju. Lielkungs var būt bez rūpēm, man viņš te — ni! Man viņš te nekādus mēslus neiztaisīs, vēl labākus esmu savaldījis.

Jūdzes divas garais ceļš līdz Lapmuižai tikai divās vietās gāja caur nelieliem egļu mežiem un tad gar prāvu bērzu birzi. Apvidus angstāks, iekalnains, ceļš labs, tāpēc ka pa to visa draudze brauca uz baznīcu un tālāk uz Lapmuižu, alus brūzi, lielajām dzirnavām un kalķu cepļiem. Abās pusēs lauki ar pļavām ielieknās un zemnieku mājām pauguros pie tērcēm un dīkiem.

Sākumā vēl Priedaines tiesa. Tīrumiņi aizkaltuši, vājas gotiņas, dundurus dzenādamas, ložņāja pa aizaugušām ganībām un izmītiem meža stūriem. Ēciņas mazas un vecas, zemiem salmu un niedru jumtiem, aciņas vinda tikai pāra vīru augstumā. Tūliņ aiz Lapmuižas robežām pavisam cita ainava. Rijas galā šur tur jau pa namiņam ar stikla lodziņu, divās mājās pat koka skursteņi izvilkti jumtam cauri. Lauki manāmi kuplāki — pat reti pamanāmie ļaudis likās lielāki un spodrāki. Kropmuižnieki — priedainieši sprieda it kā zobgalīgi, bet patiesībā ar grūti apslēpjamu skaudību, lai gan zeme pašiem nebij mazāka un arī daudz sliktāka.

Holodkevičs ar labpatiku vēroja nodrisušos priedainiešus un pēc tam atkal savējos zemniekus. Acīm redzami ļoti gribēja paliekties, bet, palūkojies drauga

saskābušajā sejā, neteica neko. Nebij taču paņēmis to lidzi vēl vairāk sarūgtināt un apbēdināt. Arī ļaužu attiecības ar kungiem te likās citādas. Vīrs un sieva vienos ratos brauca pretī. Pagrieza zirgu ceļa malā tikai tik daudz, lai abu jātnieku zirgi tiktu garām, bet apturēt neapturēja. Jājamo pātagu nemaz nebaidījās, vīrs pieklājīgi pacēla cepuri, sieva, galvu palocīdama, pat uzsmaidīja. Arendators atņemdamas kareiviski piesita pirkstus ausij, atsmaidīja pretī saimniecei un pat pagrieza galvu noskatīties pakaļ. Sieva tiešām bij vēl jauna un īsti glīta. Holgrēns gan jau agrāk bij novērojis, ka tādas viņas te lielāko tiesu visas, bet šodien tas viņam nezin kāpēc sevišķi nepatika, viņš kļuva vēl drūmāks. Holodkevičs meklējās valodu, lai kaut kā izklidinātu drauga rūpes. Aiz kaut kāda iemesla runa tomēr iznāca tāda mazliet savāda.

— Tavs kundzēns pa Vāczemi gan laikam dzīvo braši. Protams, sievietēm arī ceļu negriež?

— Jādomā, ka ne — spriežot pēc tās milzu naudas, ko viņš tur patērē.

Holodkevičs smējās.

— Nekāda milzu nauda tā nu gan nav, sevišķi Vidzemes muižniekam. Bet jaunam studentam jau viss iznāk lētāk. Tādiem veciem kraķiem kā mums — pavisam cita runa. Visam pagastam rīko balli vai visu gadu algo vienu saimnieci. Tas pats vien iznāk.

— Ja tā labāk atminas — — reiz laikam bij rakstījis tādā jautrākā prātā... Pēc tās vēstules spriežot, klosteri viņš tur gan nebūs dzīvojis.

— Nekādā ziņā ne. Manam Šulcam arī bij tāds pusstudenta zenķis — o! kā krauklis uz maitām! Pa daļai arī tāpēc zviedri viņiem abiem apgrieza kaklus riņķi. Tādās lietās pat muižnieks nedrīkst būt plēsoņa. Ar labu un laipnību, tad tikai draugus var iemantot. Labāk tev simts saimnieku... vai saimnieču draugos nekā viens ienaidnieks. To es tev skaidri pasaku.

— Velns lai parauj visus saimniekus un saimnieces. Kad tikai man ar savu kundzēnu izdotos labi.

— Nebēdā! Kam acis uz sievietēm, citās lietās viņas labprāt piemiedz. Holgrēns nopūtās.

— Lai dievs dotu. Tā mana vienīgā cerība...

Gandrīz pašā lielceļa malā, Lapmuižas pils ar visiem mūriem nopostīta jau Jāņa Bargā iebrukuma laikos. No tiem pašiem akmeņiem attālāk kalniņā uzcelta jaunā, lieliem logiem, tornīšiem visos četros stūros. Milzīgais parks — divisimts pūrvieta liels, krāšņā lapkoku mežā atzogots gabals, arī muiža no tā dabūjusi savu nosaukumu. Daudzas mūra ēkas lielas, visas dakstiņu jumtiem, viena no Priedaincs ķieģeļiem, vēl nepabeigta. Rija ar labības šķūņiem milzīgā leņķī otrā uzkalniņā, visu muižas labību tur rudenos sadzina iekšā.

Lēnām jānot, uznākusi jau krietna krēsla. Visa pils priekša un valējais parka stūris ļaužu pilns. Galdi apkrauti ēdienu bļodām, alus mucas steķos, šur tur pa brandvīna spainim. Taisni pret pils durvīm puīši jau slēja gaisā aizdedzinātu darvas mucu. Jāņi gan bij pirms divām nedēļām, bet tāpēc šādā gadī-

juma vēl vareja noturet atsvētes. Parka tumsā sievietes ligoja. Laukuma otrā galā dzīgāja Rīgas muzikanta iedidīts orķestris ar Rīgas instrumentiem, tur laikam dejoja. Vecākie ļaudis vēl niclojās pie galdiem, visur bij drūzma un kņada. Appļāvības dzīšanas, kā jebkad piedzīvotas.

Holgrenam nebij gluži svešas dzīres, ko Holodkevičs reizēm rīkoja saviem ļaudim, taču tādu pārmērību viņš nevarēja saprast. No zirga nokāpis, pārsteigts un sašutis noskatījās burzmā, kura nemaz neapbrāvēs, kungus droši vien iztālēm kreslā pamanijsi.

— Tās jau vairs nav nekādas appļāvības, ne balle. Man liekas, tā apmēram izskatījās pie vecā Belzacara vai Sodomā pirms tā lielā ugunsgrēka.

Holodkevičs iesmējās sirsnīgi. Holgrēns jau agrāk bij ievērojis, ka viņš smajas bieži un pie tam no visas sirds.

— Slaveni paraugi. Tikai ar to starpību, ka mums te notiekas bez ugunsgrēka un citiem nelaimes gadījumiem — atskaitot, ja pāris zemaieku puīšu saplūcas vienas meitas dēļ.

— Bet kā tas nu iznāk? Zviedru valdība taču ir stingri noliegusi sarīkot izšķērdīgas godības.

— Zemniekiem, nevis muižniekiem. Manas godības nav nekāds noslēpums, taču par tām neviens man neko nepārmet. Šķiet, pat caur pirkstiem neskatās, bet pasmaidīdami. Sava zināšana arī tur klāt. Lai vācu baronu zemnieki redz, kā dzīvo kroņa muižās.

— Bet tā taču ir tīrā viltība.

— Viltība ir katras politikas pamats, mans mīlais. Jūsu muižnieki paši to zina vislabāk.

Viņi gāja pie dzīrotājiem — Holodkevičs pa priekšu, Holgrēns negribīgi iepakaļ. Veci pie alus kausiem sveicināja, bet bez lielas bijības un neuztraukdamies. Nebij jau arī ko trūkties, Holodkevičs smaidīdams piesēda klāt un tūlīt satvēra pasniegto alus kannu. Holgrēns pamīņājās, tad vilcinādams, acu baltumus īgni grozīdams, arī piemētās uz dēļa malas, ar muguru pret galdu.

— Ja tādēļ vien tu atvedi mani, tad labāk nebij vērts. Tos vīžaiņus es savā Priedainē arī diezgan dabūju redzēt. Tā smaka mani nebūt nepadara jautrāku.

— Pacieties, tas tikai tā ievadam. Vēlāk iesim pili — redzi, tur jau patlaban aizdedz ugunis. Ņem kausu un iedzer, mani zemnieki lepnību nav pieraduši.

Zemnieki gan nesaprata, ko kungi runā, bet darvas mucas gaismā labi redzama priedainieša seja un noprotams, ko viņš domā. Gabaliņu tālāk pūlītis sāsēdušo zobgaliņi vēroja viņu.

— Priedainiešam mūsu alus neiet pie sirds.

— Nav pieradis. Mājās tikai suliņas dabū nostrēbties.

— Suliņas strebji viņa ļaudis. Pats viņš nodzeras paniņas.

— Ar krējumu — vai tad citādi būtu uzburbis kā pelavu maiss.

Holgrēns sadzirda tikai pa retam vārdam, runas saprast nevarēja. Bet to

vīžaiņu izskats vien jau rādīja, ka neko labu tur nerunāja. Pabolija acis uz to pusi, bet aprāvās, še jau viņam nebij nekādas varas. Holodkevičs uzsācis valodas ar saviem kaimiņiem, viņš sāka klausīties tās.

Parka stūrī zālītē zem gobas apmeties pāns Kraševskis ar trim vietējiem zemniekiem. Patiesībā gan tikai tie divi bij īsti lapmuižnieki — tie paši Priedaines talcinieki Kukuru Jānis un Stalažu Šimānis. Trešais Lapmuižas mežos iebēdzis priedainietis Drusts. Pēc īsta mežinieka viņš arī izskatījās: no vienas vietas nolāpītiem svārkiem, pinkainiem matiem un pelēku bārdu tā apaudzis, ka tikai deguns un nomelnējuši vaigu gali palikuši laukā. Sev četriem vien atvēlušī veseļu mučeli, visi jau plātījās rokām, runāja skaļi un vispār izturējās kā jau tādi, kuriem šovakar pasaulē nav neviena kunga. Visvairāk runāja poļu Janis, te sēdus paceldamies, te atkal uz sāniem izlaiždamies, uzrunāto aiz svārku malas satverdams, kaut kam klātneesošam ar pirkstu padraudēdams. Roka tagad stingra un lokana, pelēko vaigu galos paplaukuši tumšsarkani plankumi, acis kvēloja tumšajos dobuļos. Janis ar Šimāni viņam veci draugi, patlaban arī to viņu draugu mēģināja tuvāk iepazīt: tas taču pašam tā kā rada, tāpēc tuvāks vēl par tiem citiem.

— Ja tu esi bēglis un dzīvo mežā, ko tad tik daudz nāc ļaudis un maisies pūlī? Un ja nu noķer?

Drustam balss kā no mucas dibena, katrs vārds atsevišķi nocirsts. Skaidrā prātā, tad viņu dienām nedzirdēja, tagad mute tāpat kā tiem pārējiem trim.

— Mani neķers. Man te draugi vien.

Šimānis arī nāca talkā:

— Savu kausu viņš tāpat nopelnījis: visu nedēļu nostrādāja pļavā. Mūsējais labi zina, ka viņš dzīvo aiz tīreļa lieplejā, bet liek mieru. Kāpēc aiztikt cilvēku, kas viņa mežā nekā nezog un vēl nāk pastrādāt, kad pļāvēju vajag kā ēst?

— Ko tad viņš tur mežā ēd?

Janis pasmējās un iesita Drustam pa vēderu.

— Cik tad tādām lopiņām vajag? Vai mežā ogu trūkst — un tad sēņu? Pa vasaru sasāli visai ziemei. Vai Priedaines silos nevar zaķiem cilpas likt — un tad lapsām? Labai lapsas ādai pircēji allaž atradīsies. Priedaines mežā pagādās arī caunas. Cik maksā par caunas ādu?

Drusts norēcās labpatikā — tas laikam bij smiekls.

— Viņam ir paštaisīta pistole ar gaili un kramu, kā pienākas.

Poļu Janis nogrozīja galvu.

— Tik tuvu pie Priedaines robežām un vēl Priedaines mežos. Igaunis tevi tā kā tā reiz dabūs rokā.

Drusts sasīta dūri uz dūres.

— Dzīvu nekad! Lai viņš mēģina noķert vanagu gaisā, lai mēģina vilku tūreli!

— Noķert ne, bet nošaut var. Tevi tāpat, tu jau arī neesi vairāk kā vilks. Holodkevičs tur neko nepalīdzēs. Zviedru valdība tāpat izdevusi stingrus likumus

pret bēgļiem. Pašu muižām arī vajadzīgi dzimļaudis — kas tad to zemi apstrādās?

— Igaunim es viņu vairs nestrādāšu! Lai viņš ar pats vai iet pakārties!

— Tu labāk tā nebauro. Holodkevičs aizjāja igauņim pakaļ. Varbūt jau patlaban tepat kaut kur sēd.

Drusts gribēja pielēkt kājās.

— Kur viņš ir? Es viņam kaklu apgriezīšu riņķī!

Tie trīs novilka viņu atpakaļ zemē. Pans Kraševskis paturēja roku uz viņa salāpītā ceļgala.

— Nepaliec tu pavisam dulus! Igaunis te ir Holodkeviča viesis, āda tev visādā ziņā būs pār kārti. Bet kas tad jums tur ir par tādu naidu?

Drusts atmeta ar roku.

— Kas tur ko stāstīt — vecas lietas. Tas bij toreiz, kad viņš lika pērt veco līko Mārci. Mēs ar Juri stārastam pa skaustu, veci pa durvīm laukā. Bet tad šis uzreiz klāt, kā vērsis maudams. Runga pār galvu, es aiz tās rungas, Juris ar stienīti šim pa pieri. Nu, ko tad vairāk — es mežā, Juris uz Rīgu prom pie zviedriem.

— Kāpēc tad tu tāpat labāk nebēgi uz Rīgu?

— Vai tad es varu? Sieva un bērns, kur es tos likšu? Ar tiem Rīgā neņem.

— Ar sievu un bērnu gan grūtāk. Varbūt, ja tu būtu sevišķi labs amatnieks, tie visur atrod kur piespieties. Ko tu īsti proti?

— Tev jau teica: lapsas un caunas cilpā ķert, ādas ģērēt.

— Ādģēris ar nav zemē metams. Mucas stipot droši vien arī proti. Galu galā maisu nesējs no tevis iznāktu visādā ziņā. Redzi, Drust, kā es to domāju. Man Rīgā pāris labu paziņu no agrākiem laikiem. Ja es iedotu vēstuli līdzī, tu katrā ziņā ietiksi kaut kādā robā. Kad te tev paliek pārāk karsti, liec prom. Tikai cilvēciskāku svārku kaut kur sadabū. Jā, un pagaidām sievu un bērnu tepat kur labi noslēp.

Laikam solījuma sajūsmots, bez tam visu laiku alus kannu cilājis, Drusts sāka lielities.

— Tās man pašas prot slēpties labāk kā es. Skuķis lien pa krūmiem un kokā kāpj kā vāvere. Kas man nekait mežā? Mežā es esmu brivs virs, uz tādiem igauņiem nospļaujjos.

— Pa daļai tev taisnība. Es jau arī pats dzīvoju tikpat kā mežā, bet par brīvību to īsti gan nevarēs saukt. Bet nu varbūt arī tu varēsi nākt malā. Jaunais Brimmers brauc mājās. Es satīku viņu Atradzē, viņš te grib sākt rīkoties pa zviedru modei, tad jau jums arī ies labāk.

— Mēs viņu modi pazīstam: pa zviedru modei, tikai ar savu spieķi. Viņiem visas modes labas, kad tikai vairāk var zemniekus dīrāt. Vecais Brimmers kalēja Mārci lika sasist par nabagu, manu māti bij ienīdis, tikām dzina ar salmu nastām no rijas uz pūni, kamēr viņa pārrāvās un nomira. Tu domā, jaunais būs labāks? Šitā suga uz cilvēku gaļu kā āzis uz mīzaliem. Mani viņš no meža neizmānīs.

Ja es reiz nākšu malā, tad pavisam negaidīts, un tad viņam būs labāk, ja es palicis turpat mežā.

— Labāk gan padomā par Rīgu . . .

Darvas muca bij izdegusi un apdzisusi, tikai daži pagaļgali vēl gruzda, pie kārts zemē nobīruši. Vasaras nakts izlikās tumšāka, kā bij īstenībā, pils augšstāva logi spožāki. Sākumā aiz īgnuma, vēlāk jau aiz patikas Holgrēns bij iebaudījis krietni daudz Lapmuižas slavenā alus. Patiešām, visas raizes sāka likties mazākas un tālākas, viņš jau sajūtās gluži omulīgs. Zemnieku veči taisni ligsmoja par savu kungu, kas nebij ne bargs, ne lepns. Smējās un cits par citu stāstīja dažādus jokus, kas gan nebij domāti smalkākām ausīm. Pamanījuši, ka kungs apgurst un vairs tā nepriecājas līdzī, aprāvās paši. Tas ar to lielāko muti pārlicās galdam pāri.

— Vai lielkungs neies uz pili? Meitas jau lasās ap durvīm, gribēs arī siltumā padancoties.

Otrs piebalsoja.

— Un kaut ko saldāku iebaudīt.

Holodkevičs pameta ar galvu.

— Taisnība, mīļie ļaudis. Jaunās vāveres lai vēl drusku palēkā, bet jums laiks iet mājās. Rītu nav vairs nekādi svētki.

Piecēlies viņš izstaiņājās kā labi paēdis runcis, kam hloḁā vēl palicis labām uzkodām. Muzika bija apklususi un deja mitējusies, pūlis kļuvis tā kā retāks, laikam vīkšās prom. Ap pils durvīm smiedamās un grūstīdamās dižojās meitas, kāds izgreznojies pāris vēl maisījās tepat pulkā. Vienu jauniņu, slaidu, garām gaišām bizēm māte pati bīdīja pie tām citām, tā it kā turējās pretī. Holodkevičs saņēma to zem zoda.

— Kāpēc tu negribi nākt, kad māte sūta? Es nevienu nespiežu, kas negrib, lai iet vien mājās. Lūk, tās tur labprāt vēl padancos un papriecāsies.

Māte pieklupa un pabučoja kungam piedurkni.

— Ko nu, lielkungs, kāpēc šī neies, tikai jauniņa vēl un glupja.

— Glupja tu esi? Tā, tā. Tādas man pili neder. Un vieglāku darbu laikam arī negribi? Tev labāk patīk rijā ar spriguli un pļavā sicna vālē?

Māte pavisam uztraucās, pat sānos iebuksnīja meitai.

— Nav jau tā, lielkungs, pavisam nav! Visu nedēļu pati taisījās, šitos pašus brunčus steidza pašūt, jaunu kreklu — bantes no Kloču Līnas atnesa. Tikai nu, kad jāiet, tāda sakautrējusies. Maz jau pasaulē bijis meitēns, tāpēc tāda bailīga. Nu, ej, Marij, kad kungs liek. Palūk, tās citas jau zobus vien ņirdz.

Taisnība, tās pie durvīm vērodamas piebīkstīja cita citai, un apspiesti smieklī paspurdza no turienes. Marija saņēmas, atsvabināja zodu no kunga pļaukstas un aizskrēja pūlītī. Holodkevičs un tāpat māte apmicrināti noskatījās pakaļ.

— Viņa, lielkungs, man ir čakla meita, tikai no bērna kājām tāda bikla un smalka nav radusi. Ja nu paturiet, tad gan, lielkungs, madāma papriekšu lai liek pie tāda prastāka darba. Gan iemanīsies, par to es galvoju.

— Kapēc neieņausies. Es redzu, tik glupja viņa nemaz nav, kā jūs te stāstat.

Holodkevičs saberzēja plaukstas. Saimniece otrreiz pieklupa viņam pie piedurknes.

— Un tad mans vecis liek lūgt, lai žēlīgais lielkungs neaizmirstu to meža pļaviņu. Muižai viņa tik tālu, tā kā tā nav nekāda labuma. Mēs tur jau šovasar varētu dzīt lopus ganīt.

— Tu tas govīs laikam baro kā veprus. Pagājušo ruden tev mežu, kur ganīt, tagad tev pļaviņu... Nu, redzēsīm, redzēsīm.

Viņš tik strauji pagriezās uz durvīm, ka saimnieces mute vairs neatrāpīja piedurkni, lūpas nočapstēja tukšā gaisā. Tas bij tik jocīgi, ka Holgrēns iesmējās zirga smieklu. Saimniece klanīdamās patecēja pakaļ.

— Simtu paldies, lielkungs! Simtu paldies!

Holodkevičs vēl atgriezās.

— Klausies, Grīvu saimniec! Aptec un palūko, vai poļu Janis te kaut kur nav nolidis. Lai viņš tūliņ nāk augšā.

Tad paplēta abas rokas pret meitu pūli, it kā taisīdamies visticīpas ķert ziemsvētku rotaļā.

— Tiš augšā, irbītes! Tiš! Kājas apsaldēsiet!

Tās iespiedzās atpakaļraudamās, saņirba vienā juklī, cita citai garām spraukdamās, samuka iekšā pa durvīm, izklīda plašajā, augstu velvētā priekštelpā, skrejošā barā pazuda aiz vidus spriešļa, un tad dzirdams, ka spiegdamas un smiedamās skrēja augšā pa kāpnēm. Acīm redzami tās te nebij pirmo reizi.

Holgrēns paraustīja plecus.

— Vai tu bieži te tā dzenā tās irbes?

— O! pavisam reti, reizes trīs četras gadā, tikai pa lielākiem svētkiem.

— Un viņas nāk labprāt?

— Viņas nenāk, viņas laužas. Večiem mājās neliek mieru, tie man lūgtin lūdzas. Trešo daļu es te nevaru salaist no tām, kas gribētu.

— Tad tev ir sava izlase?

— Jā, man ir sava izlase. Vispirms es skatos, lai nāk tikai tādas, kam ir ko apģērbties, pastalas un kūts smaku ciest nevaru. Un tad es bez žēlastības dzenu prom tās, kam jau savi puīši sarunāti un gaidāmas kāzas.

— Vai tad tu ar tādiem niekiem arī rēķinies?

— Šulca laikos ar to nebij jāreķinās, un tas jaunais teķis tādas tikai meklēja. Es sargos no visiem niekiem, kas man var kaitēt. Nav tā kā jums Priedainē, kur muižas darišanās neviens savu degunu nebāž iekšā.

— Nu, manās darišanās tāpat ir, kas bāž...

Holgrēnam bij uznākusi kāda doma. Lēnām viņš kāpa pa lēzenajām platajām kāpnēm saimniekam pakaļ.

Lielajā zālē nebūt nebija gaišs, kā no ārienes likās. Visas lietas jaunākās modes. Pie sienām daudzi tukši gaišāki plankumi, tur gan laikam karājušās

ordeņa bruņinieku un pils agrāko valdnieku ģimietnes. Tagad goda vietās tikai Kārļa Vienpadsmitā, Gustava Ādolfā un Kārļa Divpadsmitā portreti milzīgos zeltītos rāmjos. Zāle tik liela, ka divpadsmit meitu pulciņš attālākā stūrī pavisam pazuda. Viņas tur pagaidām vēl cieši sastājušās, paklusu sačukstējās un smējās, mutes piederknēm aizslēpušās.

Garā galdā kungiem salikti ēdieni un vīna pudeles. Otrs galds tāpat apkrauts. Ar izbrīnu Holgrēns tur ieraudzīja arī sviesta traukus, kviešu plāceņus un vīnu. Na, tad jau nebij ko brīnīties, ka tās laidaru meitas te tā lauzās... Madāma ar divām kalponēm gaidīja kungus, lūpas nicinoši un augstprātīgi sastiepušas pret kaktu, kur tās meža vāveres, pat kungiem ienākot, neaprimās šmukšināt. Bez ienācējiem nevienu citu vīrieti neredzēja — te laikam īsta sieviešu valstība.

Pēc tik daudzām alus kannām Holgrēnam ēstgriba bij liela. Sākumā viņš maz vēroja, ka Holodkevičs aizraidīja prom savas kalpotājas un pats pamaisījās zemnieku meitu pūlī, kur no parastās kungu bijības gan tikpat kā neko nemanīja. Bet, kad uznāca muzikanti un sāka spēlēt vecās ļaužu dejas, pūlītis sajuka, it kā viesuļa dzenāts un virpuļos riņķī griezts. Holodkevičs apsēdās un spēcīgi piegrūda viesim sānos.

— Palūko taču tās cielavas — tā viņi paši sauc. Es labāk teiktu, ka tas ir dejojošs puķu dārzs.

Viņa seja staroja labpatikā un ligsmē. Holgrēns atspieda bārdoto zodu plaukstā un pagriezta turp savu acu baltumus. Nekādu dejojošu puķu dārzu viņš tur gan neredzēja, bet paskatīties jau varēja. Meitu augumi spēcīgi un lokani — tiešām, izvēles gaume Holodkevičam nebij slikta. Zaļi, sarkani, zili un dzeltenī stripoti brunči vējoja straujos lokos; melni, brūni un violeti samta nieburi glauda pavasarīgās sieviešu krūtīs, vizuļoja četri zīļu vainadziņi, katrs īpatnā veidā un savādiem rakstu izlokiem. Linu dzeltenās, smilšu pelēkās un gaišbrūnās bizes atlidoja no viegli liektām vai vēl vieglāk atgāztām mugurām, krāsainās lentas plivojās trīsīnādamās — nē, ne puķu dārzs, tad jau drīzāk tā bij dejojoša varavīksna! Pastalas te nešvikstēja — visām kurpes virs baltajām diegu zeķēm, spēcīgās kājas papēžiem rakstā klabināja ozola gridu, dejojājas nosēcās, spēji apkārt uz otro pusi apsviezdāmās, lokus arvien tuvāk kungam griezdamās, beidzot apliekdamās visam galda galam apkārt. Spodras acis zibsnīja pret to, mirdzēja balti zobi, visā telpā vēdīja zaļoksna miesas, siena un rasā valgās zemes smarža.

Holgrēns nepaguva izteikt savu spriedumu par šādu sarīkojumu. Zālē mazliet novārtījies, bet citādi žirgts un smaidīgs ienāca pāns Kraševskis. Kad Holgrēns viņa pastiepto roku nepamānīja, viņš tam apvainojošā kārtā uzsita uz pleca un jo sirsnīgāk sasveicinājās ar Holodkeviču. Neaicināts ielēja sev glāzi vīna un lūkoja kaut ko uzkost. Deja aprāvās, meitas sabruka pie galda, sēdās ieēst un iedzert, čaloja jokodamās un smiedamās, pa vārdam arī uz kungu pusi pamezdamās. Acīm redzams tāda te no laika gala tā paraša.

Holodkevičs smējās, arvien vairāk ielīgsmodamies.

— Nu, pan Kraševski! Ko jūs sakāt par šo balli?

Poļu Janis arī likās vislabākajā omā.

— Tā jau ir tīra bukolika. Gandrīz, gandrīz atgādina kādu izrādi Versaļas pils parkā, par kurām visa pasaule runā. Jums ir apskaužama gaume, pan Holodkevič.

Holodkevičs smejas no sirds.

— Kāpēc lai es nepriecājos pats, kad arī viņam tas sagādā prieku? Vai labāk sēdēt tā kā Holgrēnam — it kā viņas tam vēderu samidījušas saviem papēžiem.

— Holgrēna kungs laikam par daudz lasa pesimistiskas dzejas.

Holgrēna acu baltumi pikti pavērās pret iereibušo nabagmājas panu. Bet pateikt neko nepaspēja, muzikanti sparīgi uzrāva jaunu gabalu, ozola grīda atkal sāka dimdēt.

Pēc katra gabala deļotājas pieklupa galdam, ar katru nākamo reizi steidzīgākas un draiskākas. Holodkevičs nevarēja vairs sēdus norimties, maisījās pa vidu, bet tās virpuļoja ap viņu kā nimfas ap faunu. Vismaz pans Kraševskis tā pačukstēja Holgrēnam, bet tas pat lielā reibumā pūlējās izturēties tā, it kā tādu Kraševski nemaz neredzētu. Paraustīja plecus, pasminēja un aizgāja paslaislīties tuvāk deļotājām.

Tās piepeši pārtrauca deju, sabruka ap savu lielkungu, sagrāba to aiz rokām, aiz pleciem, aiz svārkjiem un vilka zālei pāri. Nezin no kurienes parādījās brūklenāju un puķu vitnes ap krēslu — Holodkeviču iesēdināja tajā, cēla gaisā, smiedamās un gavilēdamas izšūpoja krietni. Viņam no tiksmes acis bij aizvērušās un galva atliekusies, viņš turējās, rokas divām tuvākajām ap kaklu apmetis. Tā viena bij Grīvu Marija, viņa un deju skurbā tagad pametusi visu bīklumu, liecās kungam vistuvāk, pietvikusi, aizelsusies mēģināja ieskatīties aizvērtās acis.

Bet tas laikam redzēja arī tāpat caur plakstiem, arī kājām grīdā atduroties, vēl brīdi paturēja roku viņas kaklam apskautu. Tad saslējās, abas dūres gāza galdā.

— Vīnu! Lejiet vīnu! Dzeriet! Nebaidieties, nepietrūks!

Tā otrā, ko viņš agrāk bij palaidis vajā, aprāva smieklu un stāvēja, lūpas sastiepusi. Holodkevičs papliķēja viņai pa gurnu.

— Tu neskaities, balodīt! Tagad tev jāiet atpakaļ uz mājām: māte tev saskatījusi brūtģānu, un mātei vienmēr jāklauša. Neaizmirsti tikai kāzās aicināt. Lapmūžnieks savām bijušām dienestmeitām tādās reizēs kaut ko dāvina.

Logos jau atsvīda rīta ausma. Ieradās saimniece, riekšavā nesdama stikla zīļu krelles, saktas un mazus sudraba gredzentiņus. Kraševskis vienā papēmienā izdzēra divas glāzes vīna, pamāja Holodkevičam.

— Jums ir vēriens, pan Holodkevič. Man šķiet, patricietis Petronijs ar savām verdzenēm nebūs pratis sarīkot daudz lieliskākas orgģijas.

— Kas tas Petronija kungs tāds ir? Es viņu laikam nepazīstu.

Holgrēnam visa šī māžošānās sāka jau apnikt. Kas tomēr viņam no visa

tā tika? Vecās raizes Priedainē palika, kā bijušas. Viņš piecēlās un nogāja lejā.

Pils priekšā tagad tukšs un kluss, tikai kaut kur parkā vai aiz tā kāds aizvilkdams, kā raudādams vilka: «Tur es dzēru, tur man tikās...» Darvas mucas kārts vēl nebij nogāzta, pie tās zemē kūpēja cietsveķains pagaļgals. Debesīm atsvīstot, parka un krūmu ēnā izlikās vēl tumšāks kā naktī. Galdi pamesti tāpat nenovākti, šur tur tumsā kā uzpampuši liķi vāļājās iztukšotās alus mucas. Pagasta ļaudis aizklidusi pa mājām, muižas gājēji laikam gulēja nāves miegā. Aizgaldai izsprucis teļš slāja ap galdiem, šur tur kaut ko nolaižidams, reizēm iebledams.

Holgrēnu sāka mākt divkāršs īgnums — no tā pretmeta starp šejieni un to, kas viņu gaidīja Priedainē. Pēdējā nejēdzība, kā tas Holodkevičs te rikojas. Tā brāļoties ar šiem smirdošajiem vīžniekiem! Kur tad palika kungu kārtā un tās ciena? Izlaist viņus tā, ka tie pat neprata vairs raust cepuri nost un pastāvēt kailu galvu, kad kungs ar tiem runā vai sēžas pie galda! Tad jau viņi drīz neaicināti sāks lācot augšā zālē tāpat kā tās pastalnieces... Holgrēns nospļāvās tā, it kā ar šo spļāvienu gribētu aplāt visus tos zemnieku ķēmus.

Piepeši kaut kas viņam nožvinkstēja gar galvu un klaukstēdams atsitās pret pils mūri. Aizkrēslī pār krūmiem pašāvās un atkal pazuda tāda kā pinkaina pelēka lāča galva — bet varbūt ašajam skatienam tikai tā izlikās. Holgrēns tomēr metās atpakaļ priekštelpā, piezvēlās krūtīm un ar lielām pālēm aizbīdīja dzelzīm kaltās durvis. No augšas pa kāpnēm lejup gāzās trokšņains dejotāju pūlis, Holgrēns aizrāvās aiz spraišļa un pagaidīja, līdz tās žagatas izgruva laukā.

Augšā pie durvīm Holodkevičs patlaban vadīja savu jauno istabmeitu. Piegurusi, tomēr valšķīgi viņa sminēja nodurtām acīm, klausīdamās lielkunga rikojumu.

— Līdz pusdienai tu vari izgulēties, bet līdz vakaram kā esi klāt. Un šajās pašās drēbēs — pastalas es nevaru ciest.

— Bet tās kurpes nav manas.

— Nekādas izrunas! Kurpes ir tavas, kad es to pavēlu. Nu, ej!

Pats Kraševskis krāca, galvu uz galdā saliktām rokām noguldījis. Holgrēns pārmetoši noskatījās draugā.

— Tu mums tos zemniekus galīgi samaitāsi.

Holodkevičs meklējās kādu pudeli, kurā vēl kaut cik atlicis.

— Jums? Vai tad jūs viņus esat atdevuši pie manis skolā?

— Nē, bet tie tavējie izskolos arī mūsējos. Tad mums visiem nāksies zemniekiem rīkot applāvības, apkūlibas un balles, bet pašiem mācīties art. Jā, un pastalnieces dancināt arī. Tās ir gatavās cūciņas, ko tu te dari. Visai muižniecībai tas par kaunu.

Holodkevičs saskaitās.

— Tu esi tikpat maz muižnieks kā es. Es esmu kroņa muižas arendators un

atbildu savai valdišanai. Pielūko tikai, ka tu savai tik labi vari atbildēt. Tavu kungu kauns vai gods man ir tikpat daudz kā šī tukšā pudele.

Priedainietis neatlaidās.

— Jau tā šīs pastalnieces taisās kungu meitām pakaļ greznībā, bet zemnieki atkal dzeršanā un uzdzīvē. Kur tas viss lai galu ņem? Es saku nopietni, ja tas tā iet tālāk, tad drīz vairs nebūs starpības starp dzimušu muižnieku un kaut kādu utu noēstu zemnieku.

Izrādījās, ka krācējs pats tomēr itin labi sekojis abu draugu sarunai. Mēģināja atbalstīt elkoņus galdā un pasvērt galvu uz plaukstām. Mēle šļupstēja, bet valoda tīri labi saprotama.

— Starpībai vajag būt, lielais meistars, kas ļaužu kārtas taisījis, pats arī to paredzējis savā plānā. Un poļu Japa plāns ir tāds: lai muižnieku meitas greznības vēl vairāk un muižnieki sāk dzert, dzert tā, ka utu apsēstie to nemūžam nevar panākt. Viņiem ir tāda paraša: ja kādam otrs siena vāli sāk pļaut uz kājām, tad tas sasperas un lūko, kā tikt gabalu priekšā nekauņam. Es atzistu, ka tas ir vienīgi pareizais plāns, savējo es taisni no tā esmu nolūkojis.

Šoreiz Holgrēns gandrīz piemirsa, ka nabagmājas panu viņš nemaz neredz un nedzird — tikko novaldījās. Par to jo sīvāk bruka draugam virsū.

— Pātagai un spieķim šie mežopi dzimuši, padod viņiem kaut cik vaļu, tad tikai piesargi pats savu galvu. Pie tevis jau te drīz vairs nedrīkstēs nākt, no katra krūma var pašauties kāds vilka purns. Citu aizbēgušos zemniekus tu mitini savos mežos, vai tā ir kārtība?

Holodkevičs nebij no tiem, kas ļauj sev uzkliegt un mierīgi noklausās kaut kāda blēža muižkunga pārmetumus.

— Man ir tik lieli meži, ka tur dažreiz arī kāds lācis iemaldās. Es tam tāpēc vēl pakaļ neskrienu, lai tikai manus lopus liek mierā. Mani zemnieki mežā nebēg, man viņi rokā nav jāķer.

— Man šķiet, jaunais fon Brimmers iesniegs sūdzību valdišanai. Aizbēgušus vazaņķus pieturēt arī kroņa muižu arendatoriem nav brīv.

— Patiešām, sūdzētāji vēl atradušies!

Nabagmājas pats mēģināja pasmieties, bet galva viņam atkal neatturami noslīga leļup. Holodkevičs pieliecās savam viesim tik tuvu, ka deguns gandrīz atdūrās labi koptajā bārdā.

— Nesāc tu man draudēt! Pagaidām mēs vēl skaitāties draugi, bet, ja tu kaut ko mēģināsi — ja es kaut tikai ko pamanīšu, tad piesargies. Iegaumē, ko es tev saku: piesargies! . . . Un tagad iesim gulēt. Pans Kraševskis ir par daudz noguris.

Holgrēns neizgērbies ilgi sēdēja gultā ar tik baltiem palagiem un spilveniem, ka bij bail pieskarties. Apvainojosi klausīties, kā nabagmājas pats krāca tepat otrā kaktā. Apvainojosi atcerēties to vilka galvu pāri krūmam un akmeņa būkšienu aiz muguras pret sienu. Kādej vajadzēja izdarīt to muļķību un nākt

šurp, ja nekādu apmierinājumu neieguva, bet visas klizmas Priedainē palika, un bijušas?

Aiz nemiera un nelāga paredzējumiem prāts šaudījās kā zvirbulis zem sieta. Jau pirmiņ, tajās pastalniecēs noskatoties, uznāca kāda doma, neskaidra, līdz galam neizdomājama, varbūt bīstama. Tagad tā atausa atkal un negribēja atstāties. Logs jau atsvīda sarkani, bet Priedaines muižkungš vēl neko nebij izdomājis.

3

Ap pusdienas laiku Holgrēns taisījās uz mājām. Holodkevičš izgāja izriktot saimniecību, par laimi nabagmājas Janis arī kaut kur nozudis. Holgrēns viens pats iekoda brokastis. Lai klūmas kādas, ēstgriba viņam allaž laba. Arī iedzert mēģināja uz tām pagīrām, bet neizdevās, spriedās kaklā, vēderā guldza atpakaļ.

Atpakaļceļā Holodkevičš gabalu varēja pavadīt viņu — darišanas pie mācītāja un nabagmājā. Tāpat kā vakar, viņi jāja blakus, sākumā klusēdami, vakardienas strids un reibums it kā kavēja atsākt veco draudzību un draudzīgās pārrunas. Netālu no bērzu birzs, kur nogriezās ceļš uz baznīcu, mācītājmoīžu un nabagmāju, Holgrēns uzsāka pirmais, netikdams vaļā no savas domas un apzinādamies mazliet vainīgs:

— Vakars — varbūt tas bij šorīt — mēs tā kā sastridējāmieš. Tu taču tāpēc neturēsi jaunu prātu?

Holodkevičš atmeta ar roku.

— Dzērumā visādi gadās. Kāda tur daļa prātam?

— Taisnība gan, prātam tur nav nekādas daļas. Ar tām savām bažām es tagad reizēm nezinu pats, ko sapļāpāju... Tavās pastalniecēs skatoties, man kas ienāca prātā. Ko tu domā, ja es tam savam zeņķim uz sagaidīšanu arī sarīkotu kaut ko tamlīdzīgu? Vai tas viņam būtu pa prātam?

— To es tev nevaru pateikt, es taču nepazīstu tavu zeņķi. Tikai man nu gan nav gadījies sastapt tādu zeņķi, kam jaunas smukas meitas nebūtu pa prātam. Vidzemes muižnieku dēliņi šādās lietās nav skubināmi.

— Tāpat es ar domāju... Bez tam man vēl viens lielāks plāns, bet par to tu man neko nevarēsi teikt.

Holodkevičš bij jau pieturējis zirgu baznīcas ceļa galā. Priedainietis pasniedzās, sirsnīgi sakratīja viņa roku, tad vēl acumirkli paturēja savējā.

— Mēs paliekam draugi, vai ne? Un tu neko sliktu nestāstīsi par mani?

— Esi bez rūpēm, Holodkevičš nav nekāda zemnieku sieva. Vispār, tavs zeņķis man nevar neko vaicāt, lai tikai pats piesarga savu ādu. Nemaz vēl nevar zināt, ar kādiem nolūkiem isti viņš branc šurp. Patkula sūtīti tagad pa visu Vidzemi iznēsā poļu karaļa Augusta vēstules. Gatavo dumpi, kas viņiem pašiem aplauzis kaklu... Ievēro to un piesargies pats.

Līdz Priedainei Holgrēns savu domu bij izdomājis. Sirds tika tā kā

viēglāka, redzot, ka Rīgas mūrnieki jau šorit sākuši priekšpusē strādāt, klausīnieki patlaban beidz uzslīet stalažas, bet ķieģeļu vedēji aizbrauc šīs dienas otrā reizē. Arī ceļš slīkšņai pāri sāka turēties, tikai divās vietās vēl mazliet pagrimis dūņās — vēl vienu kārtu virsū, un stāvēs arī tur. Nebij gan ko domāt līdz svētdienai visu gatavu dabūt, tā ka Krišjānis lielkungu varētu ievest muižā pa to, bet vismaz viņš redzēs, ka strādāts ir, un atzīs labo gribu. Gruvešu vēl pietiekoši, ja dūksnās zarus liek apakšā, pietiks līdz pat pauguram.

Divi pāri nesēju grābājās pa gubu, tikai kungu pamanījuši, sāka locīties giprāk, isā brīdī pietiekoša čupa jau uz nestuvēm. Tā viņi te visu priekšpusdienu noslaistījušies kā sapuvuši. Ko tikai palaidis mīkstāk — bijāšanas vairs nemaz, gul, kājās stāvēdami. Dusmās par pagājušās nakts grūtajām domām un neizklie-dējamo nākotnes baismu pamodās atkal tas pats igaunis, kādu priedainieši to pazina jau divdesmit piecus gadus. Ne vārdu neteicis, tikai atņirgtos zobus sakodis, baltās acis pārgriezis, viņš atvēzējās un nosēkdamiem cirta jājamo pātāgu pa noliekto muguru ar sviedros pielipušo pelēko kreklu. Večuks arī tikai nosēcās tāpat, atslējās un pavērsa pret kungu apsarkušās slimās acis, no kurām ātri ātri sāka lāsot lielas spodras asaras, cita pēc citas nobirdamas sirmajā, šķidrajā bārdele. Asaras igauni palaikam aizkvēlināja vēl vairāk, pātāga pati jau cēlās vēlreiz. Bet tad iešāvās prātā visas šīs dienas piekoptā atturība un tā pati nolādētā nezīpa — viņš norēkdamiem nolaida roku, pasviedās sāpus un metās ap stūri, kur priekšpusē strādāja mūrnieki un abi meistari rīkojās ar saviem mēr-kokiem.

Te bij tas puspagraba stūris ar iebrukušo velvi. Kad piegāja klāt un pakāpās uz pamata apmales, varēja ieskatīties dibenā. Pagrabs jau aizvakar iztirīts gluži tukšs, telpa atbalsoja skaņi, dzirdams pat paklusu izrunāts vārds. Igaunis atlaida kāju no pamata apmales un roku no mūra malas. Klausījās. Tur iekšā divi runājās.

Viens nepārprotami viņa kalējs, Ataugu Mārtiņš, otrā sazīmējams zeņķis Padegu Krišs, kopš pusgada pielikts kalējam par mācekli. Tas patlaban tas vaicātājs.

— Ir gan tev žagatas acs. Kā tad tu viņu tur ieraudzīji?

— Kā ieraudzīju? Kungi ir gudri, bet es vēl gudrāks. Paskaties, kā es viņu ieraudzīju. Visās četrās spriešņu starpās, tur, kur velve sākas, iekalts krusts. Velns lai sazin, kāpēc taisni krusts — ar pašu to, kas šo zīmi devis, lielkungi gan nekādu draudzību nav turējuši. Visi tie krusti ir vienādi, tikai šim beidzama-jam mazs ripulis apakšā. Jau pirmajā dienā es viņu ieraudzīju. Un vēlāk vienmēr — kaļu ko kaldams, acis uz to. Un domāju: par velti tas tur nebūs likts, kaut kādiem māžiem tur vajag būt. Nemu tad izdauzit ar āmuru visu sienu. Kā tad: divi sprīži zem tā ripuļa skan citādāk. Četrkantīga akmens plāksne, es tikai kalt to laukā. Izvelas — un tur tas caurums.

— Un tajā caurumā tā lādīte.

— Un tajā caurumā tā lādīte. Un tad kā nelabā plēsts tu iekšā.

— Jā. Es domāju, pietiks mums abiem. Ja tu to savu ...
es neņemtu, bet tagad man par redzēšanu puse. Nu, es domāju, trešā daļa —
man pietiks.

— Tu domā, nauda tur?

— Ko tad citu viņi tā glabās? Droši vien zelta dukāti. Tagadējais ir puteklis, bet vecais Brimmers esot bijis bagāts.

— Nekā, brāl. Ieraudzījis es arī tūliņ domāju: nu ir laime rokā. Bet paņēmis redzu, ka nekā. Lādīte aizslēgta, bet paņem vien un pacilā. Ja nauda bijusi iekšā, tad tu tā vis nenoturētu ar vienu roku. Viegliņa, un iekšā čaukst. Kaut kādi papīri.

— Patiešām, čaukst gan. Tad no laimes nekā. Jāatdod tikai igaunim. Droši vien muižas papīri.

— Droši vien. Vecais Brimmers ir bijis liels gudrinieks. Redz, kā tagad zviedri ceļ laukā tos, kam papīri nozaudēti vai nav bijuši. Bez papīriem tu neesi nekāds muižnieks, viņi saka. Zaglis un laupītājs tu esi, viņi saka, — vācies laukā, tava muiža pieder kronim.

— Vai dzi', Mārtiņ! Ja jaunajam Brimmeram nebūs papīru, tad mēs arī varētu tikt zem kroņa.

— Kā likts! Vai tad lapmuižnieku tāpat neizcēla un neaizsūtīja uz Jelgavu?

— Jā, lai slauka ielas.

Abi iesmējās sirsniņi. Tagad kalējs atkal kļuva nopietns. Čukstēja tik klusi, ka muižkungs vairs nevarēja saprast, tikai no zepļa sajūsmīgiem izsaučieniem noģiedams, ka labs tur nekas nevarēja būt. Pēc briža jau atkal pa vārdam saklausāms.

— Jā... Tad igauni arī vairāk nepaturēs. Diezgan viņš, sātans, ļaudis mocījis...

— Un taisās vēl. Paskaties to riņķi sienā un āķus velvē — tos man nevēlēja kalt laukā. Tu domā, sālitus šķiņķus kur uzkārt? Nē, Krišiņ, dzīvi cilvēki tur ir vilkti un spīdzināti. Asiņu un vaimanu piesūkušās visas šīs velves, bet vēl nav diezgan. Jaunais sivēns pats dzīvo pa Vāczemi, lielo vepri atstājis te, lai barojas no mūsu sviedriem. Tie āķi lai stāv, — viņš nourkš, pavērs tās baltās acis un aplaizās...

Ass švikstiens gaisā pārtrauca kalēja ņirgāšanos, kaut kas asi iedzēla vaigā zem auss — jājamā pātaga tikai ar galā iesieto ādas mezglu bij sniegusi. Viņš atsviedās un acumirkli kļuva pelēks, acis iezibsnīja kā plēsoņa zvēram, pamanijušas igauņa galvu noslidam aiz mūra. Uzlēca uz tikko sanestu svaigo ķieģeļu grēdas, pietvērās mūra malai, virsū un atkal zemē, kamēr Padegu Krišs aiz bailēm rāpus ieklupa velvi segtajā pagraba daļā un no tās pa otru pusi laukā.

Igaunis pamazām kāpās atpakaļ, acis no Mārtiņa nevarēdams novērst. Šodien tikai mazliet noputējusi seja viņam nu bij gluži balta, zem auss izspiedās melna asiņu lāse un lēnām noslīdēja pār žokli. Āmura kātu žņaugdama, miklā delna gurstēja, bet likās, ka ņirkst pats kļavas koka klāts. Nē, tas nebij cilvēks, bet lecienam piegumējis zvērs.

Igaunim mute bij vaļā, bet neviena skaņa tur nenāca laukā. Viņš nemanīja, ka abi meistari saviem kokiem rokās bij jau blakām, no mūra atlēkuši, stājās arī četri mūrnieki, bet no pils puses aiz tiem steidzās vēl Picka. Kalēja briesmīgais izskats uz acumirkli sastindzināja viņus visus. Bet šī viena mirkļa pietiktu, lai prāts tam atskaidrotos un acis saskatītu pareizi. Viens pret astoņiem . . . lāčplēsi un milzi tur vajadzēja. Ierāva elpu dziļi krūtīs, kas laikam nebij cilājušās no tā brīža, kā kunga pātaga ķēra vaigu, apgriezās, pārkāpa salauztu ķieģeļu čupai un gāja taisni uz mežmalu, kur tas biežais melnelkšņu smalksnis.

Stārasts bij atdabūjis valodu.

— Ķeriet rokā! Striķos! Uz klēti!

Tad ķerciens, it kā viņu, aiz abām kājām sagrābtu, plēstu pušu. Četri mūrnieki saskatījās, tad sataisījās uz skriešanu. Bet Mārtiņš, stārasta kļiedzienu izdzirdis, pakratīja āmuru gaisā un pazuda krūmos. Mūrnieki miņājās uz vietas, rokas priekšautos slaucīdami — kāda velna, sveša kunga pēc skriet tādām āmurem taisni riklē? Vai viņi te bij cunftes amatnieki vai zemnieku ķērāji? Arī abi meistari apjukuši vērās Holgrēnā. Tas atmāja ar sauja saņemtu pātagu.

— Vēlāk . . . Gan mēs viņu dabūsim rokā. Bet tur bij vēl viens — tas Padegu Krišs. Uzmeklēt — sasiet — klēti — vakarā piecdesmit! Bet krietni — ar ievas rikstēm — tā ka trīs dienas lai neceļas!

Kā suns, ko rīda, gaļas gabalu rokā parādīdami, Picka metās saukt savus pušus. Ceļa taisītāji sākumā negribēja teikt, bet nebij pagastā tādas mutes, ko Piskas boze neatdarījusi. Viens beidzot tā kaunīgi parādīja uz krūkļu, kārkļu un paparžu biezokni pāri dumbrājam. Pēc nepilnas pusstundas Padegu Krišu, divējiem grožiem sasietu, pusmirušu bailēs un noraudājušos, pārvilka muižas pagalmam un iegrūda klēti. Stārasts aizgāja uz muižkunga ērbeģi un palūdza saimnieci izsutināt ievas rikstes labi mīkstas.

Holgrēns par to vairs nelikās zinis. Norikojis stārastu ar ķērājiem, pagrieza muguru meistariem un amatniekiem, lai tie nepamanītu, kā viņam rokas trīs. Aizgāja līdz staļļa galam, kur divi pāri zāģēja dēļus, bet trešais pa robainu balstni patlaban svirēja balķi augšām uz āža. Pavisam citu ko domādams, tāpat pa paradumam izlamāja svirētājus, padraudēja ar pātagu tam, kas locījās pie zāģa, tad piepeši atgīdās un steidzās atpakaļ. Picka nāca klāt klanīdamies, ziņot par bēgļa notveršanu, bet Holgrēns tam uzbrēca nikni.

— Lec pagrabā, tur ir kāda lādīte! Padod!

Garās kājas noslaistījās mūrim pāri. Stārasts nokrita četrpāpus, pierāpoja, abām rokām sagrāba svina skārda lādīti, palēcās uz ķieģeļiem, sniedza kungam.

Jā, tā pati bij. Holgrēns labi atcerējās šo lādīti, kurā vecais Brimmers glabāja savus dokumentus un ko viņš velti bij meklējis pa visiem skapjiem, atklātās un slepenās glabātuvēs. Iemiedza padusē, bet, iedomājies, labāk pasita zem svārkiem, aizmetās mūrniekiem garām pili pa kāpnēm augšā. Lielajā zālē vīkšās Lavīze, riebīga, krunkaina vecene, zāļu maisītāja un ārstniece, Briežu Maijas krustnāte. Sen viņš to būtu aizdzinis ratā, bet tā taču bij jaunā lielkunga aukle,

gandrīz katrā vēstulē viņš apvaicājās par to un piekodināja gādāt, lai viņai nekas netrūktu. Ja dabūjusi zināt, kā par viņu rūpējas, droši vien kļūtu vēl bezkaunīgāka — jau tā tikko grieza ceļu. Vienīgais cilvēks muižā, kura mugura nepazīna muižkunga spieķi ar naglas aso galu, lai gan cik reīzu pirksti viņam niezēja vien. Tagad ienāca prātā, ka diezin vai labi bij mitināt viņu tajā pagraba caurumā blakus ķēķim, telpu te taču vairāk, nekā vajadzīgs. Bet tagad jau par vēlu labot, un galu galā — ko tad tāds vecs sakārnis varēja vairāk gribēt? Vai kāds tai liedza sanest salmus tajā kaktā, cik tikas, vai skatījās pakaļ, ko ķēkša pamet ēšanas tiesai? .. Tā jau nu tas bij — bet sirds tomēr nemierīga arī šī vecā praula pēc. Ko tur varēja zināt? Balss aiz dusmām tapusi pavisam neskana.

— Pielūko, ka viss te tūri un glīti! Jaunais lielkungs Vāczemē kārtību pieradis, liks ģērēt tavu astondesmit gadu veco ādu, ja kaut kas nebūs pa prātam.

Vecā ragana tikai kaut ko īgni atrūca. Pavērsa nedabiski spodras un tik jaunas acis, ka muižkungs labāk manījās tālāk.

Otrā istabā, muižkungam sen slēdzamā rakstāmgaldā glabājās visas vecās Brimmera atslēgas — otrās jaunais paņēma līdzī. Lādītes slēdzamo Holgrēns pazina no seniem laikiem. Paņēmis to, iegāja pēdējā, lielkunga guļamistabā, kas bij uzposta, cik vien iespējams, tomēr smaržoja pēc nesen kā tīrtiem putekļiem un kožu izēdām. Holgrēns apsēdās pie mazā galdiņa un gribēja jau atvērt. Bet tad ieklausījās, ka vecene ņurdēdama klandzinās zālē. Nē, te nebij droši, jāpameklē klusāka vieta.

Nesamo atkal zem svārkiem paslēpis, Holgrēns nokāpa lejā un aizgāja uz simts soļu atstato muižkunga māju. Zem salmu jumta, apaļiem nomelnējušiem baļķiem, tā neizskatījās neko labāka kā zemnieku rījas. Varēja gan dzīvot pili, bet Holgrēns aiz aprēķina palika tepat: lai nedomā, ka viņš dzenas pēc lepības un aizmirst savu apakšnieka stāvokli...

Resnās tēstās sijas muižkungam skāra cepures dibenu. Šķirbainā, plūksnainā grīda čīkstēja zem zābakiem — naktīm tur kurkstēja rupuči. Gultiņā salmu maiss, zemnieces austu strīpainu sedziņu apklāts. Holgrēnam ienāca prātā Holodkeviča greznība Lapmuižā, viņš grūti nopūtās. Lai ienāk jaunais lielkungs un paskatās, vai muižkungs dzīvo grezni un vai viņam ir tā bagātība, par ko ļaudis melš? Ļaunprātīgas tenkas, vairāk taču nekas!

Lādītei atslēga miklumā saskapstējusi, ilgi bij slēdzama, līdz dabūja vaļā. Holgrēns izgāza saturu uz galda, tā ka apakšējais nāca virsū. Zelta medaljons ūevā važiņā, sudraba krustiņš un vara gredzens —niecīgas piemiņas lietišas, kuru nozīme laikam gan tikai vecajam Brimmeram zināma, Holgrēns tām pat acis lāgā neuzmeta. Druknie pirksti mazliet drebēja, sadzeltējušos, vietām pelējumu skartos pergamentus kāri tverdami.

Lielākais žūksnis aizņēma pusi visa tilpuma. Holgrēns burtoja uzrakstus: «Fon Brimmeru cilts vēsture, iesākta no Heinriha fon Brimmera tajā vienā tūkstsots četri simti piecdesmit otrajā gadā, kas ir arī virsbiskapa Silvestra Stodēvešera valdīšanas ceturtais gads, un turpināta līdz pat jaunākajiem laikiem līdz

ar cilts ievērojamāko notikumu aprakstiem, ieskaitot tur klāt laulības, dzimšanas, nāves un tamlīdzīgus svarīgākus gadījumus un pārbaudījumus, kurus tam Visaugstākajam paticies uzlikt Viņa apsvētītās cilts piederīgiem.»

Dažas lapas skaistā, greznotā rokrakstā, citas tikko salasāmas, neveiklu roku zīmētas, nepareizā valodā ar strīpojumiem un tintes traipiem. Holgrēns nebij nekāds mācīts vīrs, — kāpēc viņš lai lauzītos, burtodams Brimmeru senču rakstus, pie kuriem viņam nebij ne mazākās intereses? Cilts vēsturi viņš icmeta atpakaļ lādītē. Lai lasa jaunais Brimmers, tam šīs lietas droši vien liksies visai svarīgas. Viņš ķērās pie tām lapām un tistokļiem ar zaļiem un sarkaniem zīmogiem, kur jau no ārienes vērojami muižas īpašuma un piederuma raksti.

Veselu stundu Holgrēns lasīja un pētīja, līdz kaut cik tika skaidrībā un atšķīroja svarīgāko no nekam nederīgām laulību un krustību apliecībām. Salika hronoloģiskā kārtībā, tad, galvu rokās atspiedis, ilgi domāja.

1396. gadā Rīgas virsbīskapa izdotsais pāvesta legāta apstiprinātais dāvinājuma raksts kādam Klausam fon Brimmeram droši vien bij tas svarīgākais, neapšaubāmais muižas īpašuma dokuments. Vēlākie to tikai padarīja vēl drošāku. Valtera fon Pletenberga apliecība, pēc kāda mantinieku strīda izdota 1530. gadā. Poļu pārvaldnieka Voitkeviča apstiprinājums 1567. gadā un ģenerālgubernatora Klāsa Tota atzinums 1670. gadā. Sigismunda Augusta privilēģijas norakstam nebij nekādas vērtības, lai gan visi Vidzemes muižnieki to glabāja kā kādu svētumu. To Holgrēns ievietoja atpakaļ lādītē pie citiem nesvarīgiem rakstiem un domāja atkal.

Brimmeram šie dokumenti svarīgāki nekā tīriem dukātiem pildīta lādīte. Lapmuižas Šulcs savu muižu pazaudēja tikai tāpēc, ka viņa īpašuma raksti bij iznīcināti jau pagājušā gadu simteņa vidū, Jāņa Bargā iebrukuma laikā, un atjaunot tos viņam nebij izdevies. Bez šiem arī jaunajam Brimmeram nāktos grūti pierādīt savas mantojuma tiesības, un zviedri uz savu pašu izdotā laupīšanas likuma pamata varētu sākt kņabīt nagus ap Priedaini. Holgrēnam uzausa vilinošas izredzes. Vai Holodkevičs tāpat nebij tikai muižkungs Lapmuižā, un vai tagad viņš šo muižu neturēja kroņa nomā un negulēja grezni izgriezta lielkunga gultā? Viņš, Holgrēns, taču pats turējās pa pusei par zviedru, — viņa izredzes tāpat bij vēl daudz drošākas.

Karsta iekāre, bet arī baisma šalkoja Holgrēna asinis. Vai tad viņš nevarēja ļaut tam trakajam kalējam aizvākt šo lādīti ar visiem dokumentiem? Nē, tā lieta tomēr nebij droša. Jaunais Brimmers droši vien uzostu šo atradumu, un kalējs pēc laba pēriena uzrādītu slēptuvi. Tad tomēr labāk, ja tas viņam pašam rokā . . .

Par to Priedaines muižkungs domāja ilgi un smagi. Beidzot sadūšināja pats sevi un pasauca saimnieci. Tā ienāca smaga kā lāva, gaļīgu baltu seju un izaicinošām acīm. Holgrēna balss bij tikusi maiga un pieglaudīga.

— Redzi, Grieta, lieta ir tāda . . . Te gaisis tik mikls, smird pēc pelējuma kā pagrabā vai kūti. Es domāju, vajadzēs iekurināt krāsni.

Grieta mēģināja pacelt taukos plakstus, paskatījās izbrīnīta.

— Nu, nu, kas tad tā būs par jaunu modi? Ap japiem...
Mums jau nemaz nav tādas malkas.

— Daudz nevajadzēs. Tāpat lai salasa šādas tādas skaidas ap būvvieta.
Kad tikai gaiss kaut cik iztirās...

— Gaisa tīrītājs atradies...

Viņa nošņaukājās un paraustīja plecus, vienu aci blenzdama uz galdā izkravātiem rakstiem un laikam kaut ko nojauzdama. Kalpone iekūra. Kad lielā maizes cepamā krāsns bij liesmu pilna, Holgrēns sameta tur iekšā visus muižas tiesību rakstus, pagaidīja, līdz tie saplēnojās, tad ar tievu pagali krietni sabikstīja. Piere viņam bij norasojusi, mugura gluži slapja — nu, protams, kad divas nedēļas pēc Jāņiem vēl krāsni kurina...

Stārastu svarīgās rītdienas gaitās izrikojis, Priedaines muižkungs vēl apstājās palūkot, cik mūrnieki šodien paveikuši. Saule tikko nogājusi, bet no meža pāri pagalmam jau krita dzestra krēsla. Muižā viss klusu, klausīnieki aizlaisti mājās vai tepat kūtsaugšā atdusā: ne jaunais lielkungs, ne zviedri lai nesaka, ka Priedainē strādina bez saules. Pēc kāda brīža Picka, cepuri rokā turēdams, atkal tuvojās no vāgūža puses.

— Es aizmirsu vaicāt, lielkungs, ko mēs darīsim ar to zeņķi, ar to Padegu Krišu?

— Na, kas ir ar to? Ko viņš dara?

— Viņš nedara neko, lielkungs. Viņš guļ un negrib celties.

— Nu, tad liec uzdot viņam vēl desmit.

Picka pakasīja pakausi.

— Šoreiz, lielkungs, vairāk gan nevarēs. Sutinātas ievas klūgas... Es domāju, ka viņš lāgā arī nevar celties.

— Nu, tad liec iejūgt — lai iesviež viņu ratos un aizved uz Padegu mazmāju. Dienas četras viņam pietiks atpūtai?

— Es domāju, pietiks ar trim.

— Nu, ja pietiek, tad trīs.

Tikko stārasts bij prom, Holgrēns pamanija veco Lavīzi. Kaut kādu spainīti rokā, viņa lida pa zemajām ķēķa durvīm un aizslāja pāri pagalmam. Citā reizē muižkungs to katrā ziņā apturētu un pārliecinātos, ko viņa tur nes, tagad tikai baltas acis nobolīja pakal. Prātā vēl tas pats sivēns, tas zeņķis, tas nopērtais Krišs. Vai tikai ar to bij izdarījis labi? Visas šīs dienas taču gribēja ar labu, tā, lai neviens nevarētu žēloties jaunajam lielkungam, bet nu jau atkal paļāvis dusmām vaļu. Kā lai savaldās ar šiem mežoniem, ar šiem neliešiem, kādu visā pasaulē nevarēja atrast? Eņģeli te vajadzēja, ne muižkungu...

Vecajai Lavīzei tālu nebij ejams. Aiz kūts uz pamatam izgāzušās akmeņa knosidamies sēdēja vecuks šķidru sirmu bārdeli, kreklā un basām kājām. Lavīze savu sainīti nolika nātrēs un apvaicājās lietpratīgi.

— Stipri sāp?

— Tā drusku pievelk gan.

Pateica to tā, it kā runātu par kādu citu, nevis par sevi pašu — slimās acis pat tāds kā smaids paplaiksnijs.

— Nu, palūkosim, cik dziļi tas suns tev iekodis.

Veiklu roku viņa savilka vecim kreklu pār galvu. Zili sarkana vile visai mugurai pāri, tikai sānos virs ribām neliels, dziļš, nočūlājis pušums. Lavize tauštidama pārvilka pirkstu pār vili un apspaidīja brūci. Vecais elsa.

— Nekas, nekas, kad sākumā drusku pacieš, drīzāk sadzist. Viņam laikam mezgls tai pātagai galā.

— Kā tad bez mezgla. Ielaiž tikpat kā ar zobu. Pātaga, tas ir joks — pa dienu pasūrst, nakti vēl drusku, bet, kad aizmieg, līdz ritam tikpat kā vesels. Visu laiku es klausos, sak', vai nelip? Nē, nelip vis. Un, kad kreklis nelip klāt, tad nav nekas. Vair ko tu tur lej man virsū?

Lavize bij sagriezusi sauju svaigu pelēņu lapu un pilināja brūcē biezu dzeltenzaļganu sulu. Vecis šķobīja plecu vairīdamies.

— Kož? Tad ir labi. Ja viņš nekož, tad nav nekas. Un tagad vēl drusku to vili.

Viņa ņēma no kļavu lapām taukos iemīcītas melnas ziedes un rūpīgi ierīvēja uztūkumu. Vecis elsa.

— Lavizīt, mīļā, tik stipri gan nespied.

— Paciet, brālīt, paciet — tas tev pašam par labu. Šoreiz tu viegli esi ticis cauri, pēc nedēļas atkal būsi kā rutks. Nav kā toreiz pēc tās linu slodzīšanas.

— Ā, toreiz tas bij zemāk, pats Pīcka strādāja ar rīkstēm. Tam ir velna nags.

— Tā, nu tikai bāz kreklu biksēs un taisies uz mājām. Krišs ir kūtsaugšā?

— Ko nupat noslānīja? Nē, viņu iesvieda ratos un aizveda uz mājām.

— Ak tā gan? Tad gan būs pagalam sabendējuši puīšeli. Padegas ir tik tālu, es taču pa nakti nevaru aiziet turp.

— Aizej gan, Lavizīt, palūko. Tagad ir karsts laiks, ka tārpi neiemetas tajos pušumos. Tad ir beigas. Tu jau pati zini — kā tam Silamiķeļa brālīm.

— Tev tak ar uz to pašu pusi iešana?

— Uz to pusi būtu, bet es labāk pārgulēšu tepat kūtsaugšā. Tikpat jau pa miegam kādu reizi jānostenas, un man tā vecene tāda pērlīga, bļauj par katru nieku. Bet caur eglāju es tev varu paiet līdzī. Tālāk mežs tikai vienā pusē un gaišs diezgan. Atpakaļnākot būs jau mēness.

Lavize savistīja savu sainīti. Klusēdami viņi izgāja eglājam cauri. Tikai kad jau priekšā pālmoja kļajums, vecene ieminējās.

— Nezin, kas man ir ar tām acīm. Nupat pēc Jāņiem kā sāka tumst, tā krēslā nemaz vairs redzēt.

— Nu, ir jau ar tie gadi, Lavizīt.

— Ir jau ir, ko nu par to. Dzīvo un gaidi, gaidi un dzīvo, tikai nosprāgt vien nevar. Kā elle atriebusies man šī pasaule. Līdz nāvei apnicis rīvēt tās sakapātās muguras un klausīties tos vaidus. Vai es ko varu palīdzēt? Ko es varu palīdzēt?

— Nu jau tavs zīdītais brauc mājas, tad mums visiem ovis ir...

— Labāk? Vēl sliktāk mums būs. Igaunis saka: plītē, ar meitām dzīvo, naudu vien nevar piesūtīt. Igaunis jums plēsa vienu ādu, tas nodirās divas. Ko es viņam devu savu krūti zīst? Labāk ieģrūdusi kaut ko, lai aizmieg un neceļas. Labāk viena odze mazāk nekā vairāk.

— Kā tu briesmīgi runā, Lavizīt. Bez kungiem pasaule nav bijusi un nebūs. Visu midzeni tu neizmirdināsi. Labāk jau lai tevi teš pašu lielskungs nekā nezin no kādas elles atklidis igauņis.

— Glups tu esi pārlieku. Pātaga paliek pātaga, viena alga, kas to vicina. Eglājs beidzās, otrā pusē patiešām bij labi gaišāks.

Lavīze teica:

— Tagad tu vari iet atpakaļ, tev jau arī tās acis nav nekādas stiprās. No turienes varbūt Padedziene varēs panākt man līdzī.

Vecuks pasmējās tādu pavieglu smieklīgu.

— Man, Lavizīt, ir tā pavisam jocīgi: saulē tām acīm tā kā migla vien priekšā, bet naktī man viņas tikpat kā jaunam puikam.

Lavīze sāka skaisties.

— Kā nu ar tām acīm ir — — bet tas smiekls tev gan kā mazam puikam. Vēl vienu uzbliezt tam igauņim vajadzēja.

Ar visām savām izlielētām puikas acīm atpakaļceļā vecis tomēr saskatīja pretimnācēju tikai tad, kad ar to tepat vai krūtis sadūrās. No drošajiem viņš nekad īsti nebij bijis, virzījās sāpus un murmināja:

— Es neko... es tāpat... es uz muižu... es tas dražu nesējs...

Bet tad sazīmēja tomēr: tas taču bij kalēja Mārtiņš. Pūta smagi, it kā ātri nācis, ierunājās tikai pēc brīža.

— Uz kurieni vecā Lavīze aizgāja?

— Uz kurieni tad šī nu ies — uz Padedgiem. Krišu iesvieda ratos un aizveda: muguru krietni nozeldējuši.

Viņš atkal mēģināja pasmieties, bet skumīgajam smieklam asaras guldza līdzī. Mārtiņš sagrāba viņu aiz krekla priekšas un krietni sapurināja.

— Negrudzini tu man vienmēr kā tāds dieva dotais! Priedaine ir palikusi par elli, igauņis mūs dzīvus ēd nost.

— Jā, šodien pusdienā saimnieki arī tā čukstējās. Pašā siena laikā ķieģeļus dzen vest, uznāks tie garie lieti, tad stājies nu pļavā.

— Saimnieki — — čukstēties jau viņi zina, bet vairāk arī neko. Viņiem siens sapūs pļavās, bet mums, tiem amatniekiem, kalpiem un mazmājniekiem — pātaga, rikstes, ādu mums dīrā. Igaunis — bet nu vēl tas jaunais brauc mājās, tad būs divi gabali. Vai patiešām gaidīsim, kamēr kā klibus jērus apēd citu pēc cita? Celties vajag, grābt, kas pie rokas!

Vecis kāpās atpakaļ, līdz kamēr mugura atsitās pret egles stumbru.

— Traks tu esi, Mārtiņ! Ko tu domā pret kungiem? Nospiedis kā mušu. Nerausti tu mani, vecu viru, laid vaļā! Man mugura sūrst.

— Muguru — jā, bet dziļāk tev nekur nesūrst. Nevienam dziļāk ne, tā ir tā nelaipe. Neko ar jums nevar iesākt. Jūs samanāt tikai to, kas pašiem sūrst, bet kas citiem, kas visai tautai, to ne. Tur jums nav daļas, tāpēc tādi īgaunī mūs min kļūst. Tāpēc mēs par lopiņiem esam pataisīti. Tpu!

Viņš nospļāvās un pazuda tumsā. Purinādamies un kaut ko murminādam, dražu nesejs sāka cāpot tālāk uz muižas pusi.

Susuru muižas tūlī aiz meža pašas pirmās, patālāk no ceļa. Septiņu priežu pudurītis katram labi pazīstams, pat vasaras nakts krēslā jau iztālēm labi saskatāms. Klētiņa, kur pa vasaru mitinājās kalpa Klāvs ar sievu un trim bērniem, pašā priežu pakrēslī, patālāk no pārējām divām ēciņām. Pie riņas gan ierējās suns, svešinieku saodis, bet tūlī aprimās, kad Klāvs iznāca laukā. Klētiņas durvis viņš aiztaisīja ciet, abi nosēdās uz lievenīša malas. Mārtiņš sāka runāt — runāja, runāja, Klāvs tikai klausījās, reizēm kaklā iedūkdamiem līdzī. Kad Mārtiņš bij beidzis, vēl labu brīdi klusēja, tad ievilka dziļi elpu, kā smagu celt taisīdamies, atliecās taisnāk, muguru noknauksinādam, pačamstināja lūpas, tad izvēla.

— Ar saimniekiem tu labāk nemaz nerunā, tur nekas neiznāks. Es viņus pazīstu. Tas pats mans Susurs — eh! Mājās, kur vecene dzird, tad vaid, tad lādas, bet muižā uz vēdera liec... Ja nevar sadabūt vīrus, tad nav vērts iesākt. Man — tikai padod ziņu, kad iesim muižu dedzināt...

Jā, Susuru Klāvs bij vīrs, uz to varēja palauties. Pats viņš izdomāt neko nevarēja, bet pasaki, kas darāms, atpakaļ neskatisies.

Bet kas tad isti gan darāms? Atpakaļ uz ceļu Mārtiņš gāja daudz lēnāk, nekā bij nācis šurp. Visu vakaru viņam dega, sprakstēja, vārijās, plūda pāri. Visu pagastu sacelt kājās, igaunim ar āmuru pa pauri. Pīckam pa pauri, jaunajam lielkungam pa pauri... Muižai uguni klāt... Izpostīt visu šo elles perekli... Tā izdarīt, lai Lauku Tenis nedabū Maiju...

Sarunā ar drūmo Klāvu lielais karstums bij atskrējies. Ko viņš gan iespēja viens ar savu āmuru? Ko viņi iespēja abi ar Klāvu? Taisnība: saimnieki necelsies, vai tad viņš pats tos nepazīna. Un mazmājnieki, amatnieki, kalpi — vai tie daudz ko labāki? Vai tie nebija abi stalla puīši un muižas mucinieks, kas, kā suņi ošņādami, skrēja pa Padegu Kriša pēdām, uzklupa to sasiet un uz klēti vilkt? Suņa dvēseles, vergi!.. Jā — Padegu Krišs.

Kalējs gāja pa ceļu tālāk. Padegu mazmājiņa labi tālu, aiz Vaivariem, aiz Vilkudobēm un Smiltņiem. Bet patlaban kāds lēnām brauca pretī. Muižas baltiņš — tas droši vien klētnieka Marčs, kas aizveda Krišu. Mārtiņš nostājās ceļa vidū un apturēja. Braucējs bij pavisam pieplacis ratu dibenā. Tūlī gan sazīmēja uzbrucēju un stostījās.

— Es neesmu vainīgs... Mucinieks ar stalla puīšiem viņu saķēra. Pīcka pavēlēja, un man viņš bij jāaizved.

— Nebaidies, es tev neko ļaunu nedarišu — tu jau neesi tāds. Stūpri sasituši?

— Pie nabaga. Visi salmi asinim, izsviedu laukā. Bet Lavīze ir tur, gan tā viņu izārstēs.

— Redzi, Marč, kā tagad iet. Cilvēku vairs nekur nepaliek.
mums vēl darīs, kad jaunais lielkungs atbrauks mājās!

— Tā jau runā, ka plencis esot briesmīgs. Tad jau gan dzīves vairs nebūs.

— Kas nu tev, klētņieka dēlam, tu jau pats esi tāda puskunga.

— Ak Mārtiņ! Tādu puskunga dzīvi es labprāt atdotu kuram katram. Tev pašam. Kas tevi nerīko: tēvs, igaunis, skrīveris, Picka — pat Grieta un tagad vēl tie Rīgas vācieši un mūrnieki. Vai es viņiem kāds sulainis? Par nerru un izsmieklu muižā esmu pataisīts.

— Izsvilināt visu to čūsku perekli!

— To jau tu sen saki, bet stāv, kā stāvējis. Kas tad radīsies tas svilinātājs? Tu būtu — bet kas vēl? Vairāk nav. Piesargies tagad tur tuvumā rādīties: Pickam uzdots uzmanīt, dzīvu viņi tevi apēdis, ja dabūs rokā.

— Es neesmu Padegu Krišs, dzīvu viņi mani nedabūs.

— Tavā vietā es gan neblandītos pa mežu. Uz Rīgu prom, tāpat kā Juris. Tu esi labs amatnieks, tur tevi labprāt uzņemtu.

— Un Maija lai paliek Lauķu Tenim, tam taukainajam āpsim? To tu man novēli?

— Brālīt, ja varējis, es jums abiem novēlētu visu to labāko. Bet kur tad man tas spēcīgš? Un ko tu pats domā iesākt pret to vilku baru?

— Kā tu domā, ko es lai daru? Ko nu ar tevi, tu esi tāds pats kā tie citi. Bet to es tev pasaku: vēl skaidri nezinu pats, ko darīšu, bet Maiju viņiem neatstāšu. Tikai tu pievaldi muti, nevienam ne vārdu, ka esi redzējis mani, citādi es negalvoju. Tagad man viena alga, paša tēvu un māti nežēlošu.

— Par mani tu esi bez bēdu, es būšu kluss kā pelīte. Bet labu neko neparedzu. Vai tu labāk neparunātu Lapmuižas poļu Janim, lai uzraksta sūdzības rakstu?

— Svētdien noliktas kāzas. Cik tālu tad vēl ir svētdiena?

Marčs grūti nopūtās.

— Nelaimīgs cilvēks tu esi, Mārtiņ. Lai dievs tev palīdz, bet labs gals tur nebūs, to es tev jau tagad pasaku.

— Gals tā kā tā — vai tad nav viena alga, labs vai slikts...

Rati aizklabēja uz to pusi, kur slējās melnā egļu meža siena. Taisni preti no apvāršņa patlaban izlida gandrīz pilns mēness. Palsa gaisma pārplūda lauku jostu ar birztaļām, krūmu puduriem un pelēkām pieplakušām zemnieku mājiņām. Smiltņieki bij garām, Mārtiņš nogriezās uz Padegām. Likumainais, ratu platais ceļš pierasotām smilgām biezi aizaudzis. Kājas lāgu lāgiem samuka dziļajās aizaugušās grambās — tās vēl no tiem laikiem, kad vecais Padegs dzīvoja un viņiem bij savs zirdziņš.

Viena pati ēciņa priedulāja malā, sausā smilkšu norā. Jumts caurumains, vietām nošļucis, robiem, sānos rēgojās šķestu ribas, pa muguras virsu slējās piesloga krusti. Rija galā, no tās jau pa gabalu vēdīja preti kvēpu un krāsns māla smaka.

Loga aizbiduim maliņa atstāta vajā, pa to reizēm paspīda uguns. Kalējs apstājās un klausījās.

Iekša kāds gaudoja — gari vilkdams, apraudams un atsākdams atkal. Gaudoja tā, it kā maisis būtu uzņemts galvai, it kā no pazemes. Suns tas nevarēja būt, to Padeģi sen vairs neturēja. Divas kazas, divi sivēni, četras aitas un trīs vistas ar gaili — kas tad nezināja visu Padedzienes iedzīvi. Ataugu Mārtiņš nebij no bailīgajiem, bet tagad klausoties viņam tomēr sametās bikli.

Viņš atgrūda čikstošās durtiņas un pārkāpa augsto, skabargaino sliksni. Lakturi ar krusta kāju iesprausts dega sveķains skals, liekdams lejup garu ogles nodegu, knirkstēdams un reizēm gandrīz apdzīsdams. Sūri dūmi plivoja ap ārdim — Mārtiņš ieklepojās un nolieca galvu zemāk, kur gaiss mazliet šķidrāks. Rijība nebij tukša, bet ienācēju neviens neievēroja. Viens gulēja uz lāviņas knūpu, kailu, samērcētām lupatām pārklātu muguru un pakaļu. Sieviete pakļupusi kājgalī uz klona, brūnos kāju stilbus rokām apķērusi, muti tiem uzspiedusi. Tā bij tā gaudotāja. Vecā muižas Lavize vīkšās tur apkārt, smeldama no sava vistokļa un ar visu sauju berzēdama atsegto vietu. Nomanāms, ka gulētājs turējās, zobus sakodis, muti pagalvi iespiedis, tomēr pāra reižu no turienes atšalca gārdoša elsa.

Lavize bij saskaitusies, pati šņāca vēl vairāk.

— Tu nebļauj — memmes dēliņš atradies... Silamiķeļa brāli kūla kokiem, tam bij sešdesmit četri gadi, divas ribas pušu un nieres atsistas, bet neiepiķstējās. Tas te cilvēks kā briedis, āda drusku ieskrāpēta — kauna nav raudāt.

Gulētājs mazliet pagrieza galvu, pagalvja maisiņā noberzēja mutes kaktiem pārtecejušās siekalas, pūlējās runāt virišķīgi.

— Es, māt, nemaz neraudu. Neraudāju arī, kad mani sita. Vai tu dzirdēji, ka es kļiedzu? Nekļiedzu vis. Lūpn pārkodu, bet nekļiedzu. Lai sit — ko šie var man padarīt!

— Negrozies kā svārpsts, kad tev saka! Un tu, Padedzien! Labāk izgājusi, palūkojusi, ka kazas ragus neaplauž šķirbās. Tev jau tā siena kā redeles. Gaudo — skrambas neredzējusi! Padeģis kad bij pārcirtis kāju, pēdai viss virss pušu un vēl kaulā — tad bij ko bļaut. Un vai tāpat nesadzija?

No kājgaļa kā no pazemes caur šņukstiem atskanēja:

— Sadzija, bet līdz beigām tomēr noklīboja.

Lavize tika vēl niknāka.

— Un kas tad, kad drusku paklīboja? Sausā dzisla pušu, tāpēc tur neviens neko nevar darīt. Vai tad šim vēl dancot vajadzēja?

Gulētājs bij pamanījis kalēju. Atsniedza pār galvu tālu izmestās, sakrampētās rokas.

— Tu, Mārtiņ?

— Es pats. Nācu palūkot, vai drīz būsi vesels.

— Igaunis bij teicis: trīs dienas lai neceļas. Labi. Trīs dienas es gulēšu, bet ceturtajā būšu uz kājām. Neko viņi man nepadarīs.

— Ceturtajā — tas būs svētdien.

— Tas būs svētdien — lai viņi skatās. Maijas kāzās es dancošu. Tēvs nevarēja, viņam sausā dzisla pušu, bet es dancošu... Nolādētie! Un tad mēs viņus svilināsim.

— Jā, tad mēs viņus svilināsim.

— Kā veprus rudeni! Kuram klāt, tam pa galvu, lai izšķīst!.. Pickam — muciniekam — tiem muižas stajļa bridējiem — igaunim — — visiem! Lai muiža reiz tīra no zvēriem.

— Svētdien jaunais lielkungs būs mājās.

— Tam ar! Kas priekšā, tam pa galvu... Tevi nenokēra vis?

— Nē, viņi nedrīkstēja skriet mežā man pakaļ.

No pagalvja maisa atskanēja kaut kas gandrīz asarotam smieklam līdzīgs.

— Nē, nedrīkstēja vis! Tu esi tik stiprs, tu viņus visus kā spalvus... Lielo āmuru tu ar vienu roku svied gaisā... Ak, kad es bijis vecāks un man maza druska no tava kaula!.. Bet tu uzmanies, Mārtiņ, ka viņi neiedzen tevi kādā cilpā. Igaunim bail, nedomā, ka viņš liks tevi mierā.

— Es viņu cilpas pazīstu. Tātad līdz svētdienai.

— Līdz svētdienai — kad es saku!

Viņš vēl vairāk pagrieza galvu un īgni atskatījās uz kājgali. Pakustināja brūnos stilbus, bet atsvabināt nevarēja, pārāk stipri māte tur bij pielipusi. Tad acīm pamāja kalēju tuvāk. Kad tas noliecās klāt, apskāva roku kaklam un klusu iečukstēja ausi.

— Tu izkal man nazi... Labi asu!

Lavīze savu bij nobeigusi, taisījās Mārtiņam līdzī. Mēness pakāpies augstāk, tagad bij pavisam gaišs. Bet tikko plāns mākonītis aizslida priekšā. Lavīzei kājas sāka mukt grambās. Kalējam jāņem aiz rokas un jāved. Visu laiku viņa drūmi klusēja.

Tikai uz lielā ceļa Mārtiņš aizsāka valodu:

— Bēdu darbs tev, māt.

— Bēdu darbs... Nolādēts viņš ir! Jūs tikai kaitināt kungus, un man tās muguras jāārstē.

— Tev ir labas zāles, māt.

— Labas viņas ir, bet visiem tomēr nepalīdz. Kas jauns vēl un augošs, tam sadzīst ātri. Bet Silamiķeļa brālim nekas nelīdzēja. Cik es tādu asiņainu muguru savā mūžā neesmu redzējusi... Vecais Brimmers, trīs stārsti, vēl viens muižkungs un tad šis igaunis. Kungi mainās, bet tās jūsu muguras paliek, un man jāpaliek pie viņām. Tie man visi sveši, kā no dziļa meža izskrējuši vilki. Bet nu jaunais brauc mājās. Kaut jel šonakt pat nomirt varējusi! Lai manas acis neredzētu, ka jūs sit tas, ko pati pie savas krūts esmu zīdījusi! Vilcēnu es savā klēpī esmu izauklējusi, kas kodīs jūsu miesās...

— Tu domā, ka jaunais sitīs tāpat?

— Un tu domā, ka ne? Vēl labāk: jauns arvien ir nežēlīgāks kā vecs.

— Tai ellei vienreiz jādara gals, viena alga, vai es palieku dzīvotājs vai ne! Manu tēvu viņi par kropli pataisījuši. Brālis ir prom svešos ļaudis. Es pats blandos pa mežu it kā kāds dieva atmests noziedznieks. Vai tā tas var palikt?

— Var, dēls, var. Ar dušmām un naidu vien bez spēka tu neko nepanāksi. Tad atņem zvēriem savu Maiju, savu dūjiņu. Vai tu to vari?

Kalējs novaidējās un palaida vecītes roku.

— Varbūt tu vari, māt? Tu esi tik gudra, jaunajam lielkungam tu esi tikpat kā māte.

— Jaunais lielkungs atbrauks tikai svētdienas vakarā, tad tie jau būs salaulāti. Maija ir man vairāk kā pašas meita, es esmu visu darijusi, ko pratusi. Lauķieni esmu lamājusi, Teni sunījusi — tas tikai nolaiza savu tuklo mūli, tādu kumosu iedomādamies. Uz ceļiem esmu kritusi un igauni lūgusies — tas ir akmens, ne cilvēks. Tu zini, kas viņam bijusi Lauķiene un, kas zin, ir vēl tagad — Trīne, tā tikai vārda pēc. Ko Lauķiene nodomājusi, tas notiek. Un rēķins viņai skaidrs. Kad Tenis ir prom, tad Tedim vienam paliek Lauķi — vai igauna dēls lai dzīvotu par pušelnieku! Briežu Anna ar Lauķieni uz vienu roku: ja tāds lempja iegātnis mājās, tad viņa tur savu mūžu tā istā saimniece — kājām pamis mūsu Maijiņu. Un Briedis pats — vai tad tu nezini, kāds! Salmiņam pāri nekāps, ja kungs to aizliedzis.

— Bet es to nevaru pieļaut! Es viņu aizvedīšu mežā.

— Mežā viņa ar tevi neies, to tu labāk neceri. Viņa ir bikla kā stirna, uz svešām mājām viena labprāt negrib iet.

— Tad es viņu — — tad es viņu labāk pats savām rokām... Tiem zvēriem neatdošu!

To viņš izkliedza kā negudrā prātā. Lavīze nopūtās.

— Varbūt tā arī būtu labāk... Bet ko nu runāsim, dēls, ko velti muti dzisināsim. Verga dzimumam verga liktenis. Viena bēda man bij par Maiju, nu otra par tevi klāt. Nedodies viņiem rokā, dzīvu tevi apēdis. Igaunis zobus vien griež, čukstas ar Picķu — kaut ko gudro abi. Ej Lapmuižas mežos pie Drusta. Bēdz uz Rīgu pie Jura!

— Nekur es nebēgšu, māt — tagad vēl ne, un viens nekad! Gals tā kā tā...

— Atbrauks jaunais lielkungs, kā briedī tevi te lenks ar dzinējiem un suņiem. Es savā mūžā esmu pieredzējusi. Zviedru likumi tevi neglābs, bēglus tie nežēlo. Bet ko es, vecs prauls, tevi mācīšu... Tikai bez maizes tu aiziesi postā. Ritu aiztecēšu uz Ataugām, lai māte noliek. Aiz birzs mežā, kur tās trīs lielās priedes, pie pēdējās sūnās — tu tikai pakašņā.

Mārtiņš pagaidīja, kamēr Lavīzes augums no eglāja iznīra muižas kļajumā. Tad uzmeta āmuru pār plecu un iegriezās mežā uz lielo pļavu un Ataugu pusi.

Saule vēl nebij pakāpusi pāri meža galiem. Patālu pret ziemeļiem zeltītas svītras tomēr jau stiepās pāri lielajām, pelēkas rasas piemirkušajām pļavām. Krūmi savas dzestrās ēnas meta līdz pat ķieģelnīcas ceļam, kur patlaban aizkraudzēja pirmie vedēju rati. Rīts tik rāms un skanīgs, ka jauna auss sadzirdētu tālajā Lapmuižā patlaban zvanām pie darba. Ataugu bērzu birzi nosvilpa vālo-dze. Nakti vai ritu sagaidāms lietus.

Muižas Lavīze iznāca no meža pretī Ataugu bērzu birzij. Nāca, zemē skatīdamās, meklēdama, laiku pa laikam noliecās, sausajā norā noplūca kādu lapu, galvu nogrozījusi, nometa. Priekšautā viņai jau prāva sauja zāļu un ziedu. Pa parašai kaut ko bubināja zem sevis, reizēm saraukdama pilsās skropstes un pašaudīdama nespodrās žiglās acis pa priedulāja malu.

Piegāzes lejas malā čurnēja Ataugu rijiņa ar kūts piebūvi galā. Dārta pie akas smēla ūdeni — Mārcis arī droši vien jau uz soliņa rijas priekšā knibinās ap savām cibām un vācelēm. Smēde ceļmalā šorit nekūpēja — par ko viņa lai kūpētu, kad kalēja nebij mājās? Kalēja ilgi nebūs mājās . . . Lavīze negāja turp. Izlikās, it kā Ataugas nemaz neredzētu, it kā savu mūžu viņai gar tām nebijis nekādas daļas. Pavērsās gar mežmalu uz Briežu un muižas pusi, bet tad apdomājās un atgriezās uz birzi.

Tāda birzs pagastā, ne citā tuvākā apkaimē nebij redzēta. Istenībā tikai neliels vecu bērzu pudurītis, biezi saaugušu elkšņu, dzelteno kārķļu, sīku apsišu un sausauga paparžu ieloka gredzenu visapkārt. Ne kazas, ne govys te nebij pieskārusies, cilvēka kāja arī nelikās bridusi. Krūmu pakrēsli vecai kūlai caur auguši lekna šāgada zāle ar tumšziliem, sarkaniem un dzelteniem zilgalvju, sveķņu un ugunspuķu plankumiem. Spīdēja smagi noliekti pārgatavojušies zemeņu čemuri, ogas un ziedi smarvoja saldi.

Ar priekšautu krūmus pašķirdama, ar otru roku seju no zariem atsargādama, Lavīze bubinādama izlīda cauri biežoknim. Tālāk tur nebij neviens sīkāka, ne pusauga koka. Pirms daudziem gadu desmitiem izauguši un tā palikuši, sirmi, rēpuļaini bērzi stāvēja zemu nokārtām zaru pinēm, zem kājām knikšēja brūnais notrauktu sausu zariņu paklājs. Uz birzs vidū bērzi visapkārt sarāvušies isāki, izveidojuši blodai līdzīgu iedobumu. Atbidījis tos cienīgā atstatumā, blodas dibenā auga zems ozols, dusmīgas rokas izplētis pār plakānu, vilēm svitrotu akmeni.

Lavīze noliecās un aplūkoja. Apdedzis melns plankums ar sīkām oglītēm un zāļu stiebru paliekām. Droši vien vecais te atkal kādreiz mājājies . . . Lavīze novērsās un nospļāvās: ciest viņa nevarēja šos māņus, par kuriem visi ļaudis smējās, bet mācītājs baznīcā ik svētdienas nikni lādējās. Pa daļai tāpēc kungi tā ienīda kalēja Mārci — kas zin, vai arī Mārtiņam tagad tāpēc nebij jāblandās pa mežu kā trakam vilkam. Pati riebēja un vārdotāja, viņa nevarēja saprast

vecā kalēja stulbo ictiepību, pret kuru nelīdzēja ne bāršanās, ne sunšana, ne pašu delu zobgalības. Par to viņa pati tam pērienu nežēlotu.

No birza izbridusi, Lavīze pagriezās uz to pusi, kur jau pirmiņ taisījās iet. Vecān acis diena vēl redzēja pietiekoši gaiši. Pret Briežu meļnelkšpiem, kur iemita taciņa uz ceļu, tās bij kaut ko pamanījušas mežmalā. Lavīze noliecās un gurdedama meklēja savas zāles.

Tas bij muižas stallu bridējs, Sarkanais Bērts. Plecīgs, bārdains, resnu paegļu rungu rokā, kā laupītājs izlida no priedēm. Mugura ar smilktīm un sūnām, bārdā skuļas salīpušas.

— Ko tu, vecen, te ložņā?

Lavīze neturēja par vajadzīgu ne atlikties.

— Ko es ložņāju, to visi zina. Bet tu ko? Kas tavā vietā tagad steliņus atmēž? Kungos esi atlaists?

— Netarkši, kad tev prasa skaidri un gaiši. Ko tu bez saules dari mežā?

— Ar sauli, prasītājs tāds. To tu vēl nezini, ka citām zālēm ir spēks, kad viņas lasa vakarā pēc saulrieta, un citām atkal, kamēr vēl rasa nav nokritusi.

— Zāju lasītāja! Kas tev tajā priekšautā?

Tagad lasītāja atslējās, nikna un draudoša.

— Nagus tu man neliec klāt, vecam meitietim, bezkauņa tāds! Nu, paskaties, paskaties, kas man tur ir.

— Tu melo, vecā! Kalēja Mārtiņam, tam bēglim, ēst esi nesusi.

— Ak tad to tu te vēl vaktē! Tāpēc es skatos — bārda pielīpusi, mugura ar smilktīm un sūnām. Laikam visu nakti zem priedītes nogulējis.

— Atbildi, kad tev prasa: kur tas kalējs tagad slapstās?

— Es neesmu muižkunga suns, man svešu pēdas nav jāošņā.

Sarkanais Bērts kļuva vēl sarkanāks, likās, ka bārda visvairāk. Pavēcināja rungu.

— Ar šito pašu tu dabūsi! Stārasta paps man novēlēja: katram, kas zina un nesaka. Pa muguru, kamēr pasaka.

— Manis tu neaiztīc, utīzēda tāds! Es tev iedošu tādas zāles, ka paliksi akls kā kurmis. Meklē pats, ja tev ko vajag!

Sarkanais Bērts tomēr laikam nobijās. Skuļas no bārdas lasīdams, pagriezās pret mežu.

— Gan mēs viņu noķersim tā vai tā. Atbrauks jaunais lielkungs, tad dabūs visi, kas zina un nesaka. Sajoz pie laika stiprāk to savu kaulu grabekli, pa jokam nebūs.

— Nebiedē, nebiedē! Labāk pielūko pats. Kas tad nezina, ka ar tām sarkanajām bārdām ir tie lielākie blēži. Un no kalēja piesargies, viņš pakavu rokām atliec taisnu. Un tad viņam vēl āmurs var gadīties līdzī.

— Ragana! Kaut velns tevi parāvis!

Bērts ielīda atpakaļ priedēs. Lavīze noskatījās viņam pakaļ, pablenza atpakaļ uz Ataugu birzi, tad izgāja uz muižas ceļa.

Likumam pāri caur melnelkšņiem paņirba balti. Lavīzei nebij jāsaka, viņa pazina no drēbēm un gaitas. Briežu Maija nāca, grābekli pār plecu, jaunās, tikko šorīt apvārstītās vīzēs, slaida un viegla, brūni iedegušiem vaigiem, tumšiem uzačiem, baltais lakatiņš tikko jaudāja aptvert pakausī savistītās bizes. Nāca, galvu nodūrusi, drāniņā iesieto pusdienu vistokli gar sāniem šūpodama. Satrūkās, ar krustmāti gandrīz krūtīs sadūrusies. Lavīze paļāva lūpām tikai mazlietiņ pieskarties savai rokai, pasniedzās un aiztaisīja ciet pie kakla vaļā pamesto diega podziņu. Ignā seja bij atvilgusi, krunkainā plauksta glāstīdama noslīda pār meitas plecu.

— Uz pļavām?

— Uz pļavām. Anna arī nāks, palika tikai mazo ģērbjam. Vakar un aizvakar drusku iepļāvām, šodien jāiet sakraut gubās. Tēvs saka, uz lietu taisoties.

— Dzirdi, kā šorīt skan? Uz nakti būs droši, ja ne, tad rītu. Tēvs brauc kriegēļos?

— Jau septīto dienu, abi ar Joci. Ko mēs, divi meitīši, varam tajās lielajās pļavās? Aizlis — visi to saka.

— Bez sacīšanas aizlis. Vai tad vienu gadu vien aizlijis? Ir jau vēl arī cits kas, par ko bēdāties.

Maija ieskatījās dziļi krustmātei acīs. Viņas pašas kļuva valgas, viņa tās nodūra atkal un nopūtās.

— Ir jau, māt, ir... Cik reižu naktīm nesmu sažņaugusi galvu ar slapju dvielī, lai viņa man nesadeg... Neko nevar neizbēdāt, nekur aizbēgt. No sava likteņa un nelaimes nekur nevar aizbēgt.

— Nesauc to par savu nelaimi, meit. Tā kā tā viņš taču būs tavš vīrs. Var jau gadīties, ka tik jauni nemaz neklāsies. Slikts cilvēks tas Tenis nav.

— Vai tad es saku, ka slikts? Bet ko lai dara, kad sirds man pret viņu kā ledus. Man salst, kad viņš ir pie mums, es skatos viņā, klausos un meklēju, bet nevaru atrast. Es nevaru atrast, māt... pati nezinu, ko meklēju, ko nevaru atrast. Un, kad viņš brauc prom, tad viens man saka: tur aizbrauc tava nelaime...

— Es zinu, kā tas ir, pati esmu piedzīvojusi. Ar savu Jēkabu sadzīvojām divus gadus, un man visu to laiku sala tāpat. Bet mēs bijām nabagi, un nabadzība jau pati salst. Jums savas maizītes netrūks. Ar laiku pieradīsi, ja pa divi gadiem ne — pa četriem, pa desmit. Mūžs ir tik garš. Kādu laimi tad mēs kurais varam te iekārot?

— Tā jau ir, to es pati arī sevīm saku. Sasienu galvu un sakožu zobus — lai plīst... Ja pavisam nevarēs — vēl tepat priecī ir tik stiprs zars, kas noturēs... Esmu jau nolūkojusi.

— Tā nerunā, tā tu nerunā! Neaizvedis nekur svešos ļaudis, tēvs būs turpat mājās, Anna.

— Ak māt, par to labāk nerunā! Vai tad nezināms, kāds tas tēvs? Es neraudu, bet viņš raud, no viņa nekādu atspaidu nav ko gaidīt. Un Anna mani jau

tagad cil — kas būs, kad Laukiene sāks te visu rīkot? Bet kas būs, būs, ko tur vairs. Vismaz ar godu iziešu pie vira, nevis kā tās tur Lapmuižā. Kā Rīgā māsiņas, nakot dancot tam pašim . . .

Viņa neraudāja. Pasvieda grābekli augstāk uz pleca un taisījās iet. Lavīze bij sakumpusi vēl vairāk, likie pirksti sarepējušiem, dažādu zāļu sulas nokrāsotiem nagiem zvaudzija priekšautu.

— Apēdis manu bērnu, nolādētie! Man cik reižu bij prātā . . . Savāritu un iedotu tam Laukienes Tenim tādu dziru, ka aizmigtu un neceltos vairs. Cik mana vecā dzīvība vairs vērts, diezgan posta manas acis šajā pasaulē redzējušas. Bet tad allaž iedomāju: ko tu iesāksi bez manis, tik jau tev vēl ir tā meitiņa tuvnieka . . .

Viņa paspēra vēl soli pakaļ Maijai.

— No Mārtiņa tu piesargies, meit, lai viņš nenāk tev tuvumā. Sarkanais Bērts ložņā pa mežu, droši vien sūtīts uzglūnēt.

— Trakais! Viņš esot uzbrucis pašam igaunim.

— Tikai tevis, vai nu cita dēļ, meit. Man bail, ka pats neieskrien cilpā un tevi neierauj līdzī.

— Kur viņš tagad ir?

— Mežā, kur citur. Tikko aiznesu maizi un gabalu gaļas, pie tām trim priedēm sūnās iekasu. Igauna Grietai nozagu un aiznesu. Taisnība, traks viņš ir, pagalam traks. Solās neatstāt tevi.

— Nabadziņš, ko tad viņš var?

— To arī es viņam teicu, bet neklausā. Vai tad viņš kādreiz kādu klausījis? Bet tu nepieļaujies, neej, kad viņš sauc. Kur jūs divi tādi nabagi varat aiziet? Badā nonikt Lapmuižas mežos kā Drusts ar savu sievu. Ja gals, tad labāk tepat mājās pie cilvēkiem.

— Jā, labāk tepat mājās . . .

Viņa aizgāja tāpat noliektu galvu, it kā tam grābeklim bijis vezuma svars. Pie Ataugu mazmājiņas apstājās. Smēde bij ciet, nokvēpusi, salta un baismīga. Pagājušo vasaru viņa te tā vis netika garām. Mārtiņš iznāca pretī melns kā lācis — agri vai vēl, ikreiz viņš to jau iztālēm bij ieraudzījis nākam. Rokā jau neķēra un klāt neskārās, tikai ķircinājās un biedēja, acis un zobi tā vien spidēja. Viņai nemaz nebij bail, izlikās tikai, atgaiņājās, rokām vēcinādamās, piedraudēdama kliegt, smiedamās. Ak, tas bij laiciņš! . . . Nenoliecās — noskauda — apēda to laimi . . .

Maiju tā kā vilka vien iegriezti. Viņa atskatījās — Annu vēl neredzēja. Aiz smēdes līdz rījiņai mauriņu neapaudzis smilkšains sētsvidus, tik tīri noslaucīts, ka gruziti tur nevarēja ieraudzīt. Kalēja Dārta no laika gala slavena ar savu tīrību — vīri viņu par to apbrīvoja, sievas skauda un tāpēc izsmēja. Uz klētiņas lieveņa izliktas un tikko no mārkā vilktas liepu krijas un bērzu tāsīs. Brūnās durvis baltiem, stūreniski nostādītiem, citparcitu lielākiem stripu logiem. Kantainie stabi augšā un vidū, vecā Mārča iegrieztiem rakstiem — skujiņām,

krustiem, karodziņiem, lodziņiem, apaļiem un kantainiem dobulīšiem, gluži kā Dārtas adito cimdu aprocēs un prievītēs. Maija nekad nevarēja paiet garām, nepastājusies un acis nepamilinājusi. Kūtiņas durvīm ar izdegušu radzes gabalu uzvilks liels piecstūrainis lietuvēna krusts, rijas loga aizbidni iecirsts ugunskrusts, pati tā arī likās tīrāka, mazāk nokvēpusi kā tiem citiem. Jumts gludens, cieti nolāpīts, dēļu krusteniskie gali brodiņā izgriezti gaiļa veidā, brūni, baltām svitrām.

Vecais Mārcis tupēja rijiņas priekšā piesaulē. Pakulu kreklis kā tikko izbalināts, mīkstie auti līdz pat strīpainajām biksēm notīti jaunām linu auklām, gali taisni priekšā sasieti atvilceniskiem mezglīem, gluži kā meitas ņiebura savelkamās dziparu špores. Kājās stāvot, viņa pārļauztais augums, no krustiem sākot, stāvēja noliekts gandrīz līdzteku zemei. Sēdot vēders balstījās uz ceļgaliem, garās rokas bez piepūles un muguru nepakustinādama piesniedza krijas vai sutinātas bērzu plēsnas gabaliņu, lūka driksnu, duncīti, kaltiņu, urķi un ilenu — ikvienu no visiem tiem sikajiem daiktiem, kas tur nomesti priekšā.

Maiju ieraudzījis, vecais mudīgi nometa skriptu un paslēpa zem kājām cibu vai ko tamlidzīgu, ap ko nupat knibinājās. Apslēpa bezzobu mutē mēli — darbā aiz lielās uzmanas tā viņam parasti šaudījās laukā. Brieža meitai klātesot, viņš allaž nopūlējās izskatīties smukāks. Pacēla rūpīgi apcirpto seju ar balto bārdu gar vaigiem un zem zoda, pārvilka plaukstu gludi sasukātiem, ar visām nelaimēm vēl diezgan biežajiem matiem. Ja izžuvušie, sastingušie muskuļi vēl jaudājuši atēnot to, kas uzplūda sirdi, viņš droši vien tagad pasmaidītu. Bet tas arī nebij vajadzīgs, zilās spodrās acis pateica to, ko seja neveica.

Smaidīja Maija, ar patiku apzinādama savu varu. Pēc tam kad viņam to muguru aizlauza, citreiz mēlgaļīgais kalējs bij kļuvis mēms — pieci vārdi dienā, vairāk Dārta un citi no viņa nedzirdēja. Bet ar Brieža meitu viņam tūliņ atradās mute — tāpēc Maija smaidīja, pat labritu aizmirsusi padot. Un nebij vilusies.

— Labrit, labrit, meit! Tik agri jau ar grābekli? Zāle vēl kā mārķā, un jums pļava pie pašas mežmalas — tur tikai pēc brokastlaika nokrit.

— Šodien būs karsta saule, kamēr aiziesim, nokritis. Bet kas tevi, Mārtiņtēv, dzen ar sauli? Vai tev laika nav diezgan izgulēties kā kungam?

Mārcis lūkoja ar kāju slepeni pabīdīt savu pinamo tālāk zem ķebļa. Maija izlikās neredzam: slēpjams — ko tad tur nu taujāt.

— Tā ir, ka nav laika. Man tā dzeguze pasākusi ar sauli. Katru rītu iemetas bērza galā un kūko. Nevis kūko, bet zvana. Kāda tur gulēšana, kad viņa zvana augšām. Rāpies tikai nost no lāvas.

— Nu, tu jau ar visiem putniem pa draugam. Viņa zvana, un tu laikam skaiti gadus?

— Iznāk arī tā. Šorīt gan samelojās, tik drīz es vēl nemiršu.

— Varbūt cits kāds.

Vecais žigli pacēla pinkainos plakstus, bet tūliņ atkal nolaida.

— Ne, kas un cits. Vecene mani tālu pārdzīvos. Tēvs vēl vienmēr brauc ķieģeļos?

— Abi ar Joci, tāpat kā tie citi. Līdz sestdienai vēl dzišot, jaunais lielkungs pavelejis.

— Tas būs labaks izdzinējs kā vecais. Tādus vezumus krauj — tēvam vienu dienu rattapa bij pārlūzusi — sašveisējām . . .

Viņš aprāvās un acīm redzami meklēja citu valodu. Vai tad Maija nezināja: nupat bij jāpiemin Mārtiņš, bet par to un viņu pašu vecais nekad nerunāja — visus šos divus gadus nevienu vārdu nebij ieminējies. Tagad viņa gan labprāt būtu apvaicājusies, bet, ja jau pats negribēja, kā tur lai prasa?

Ap kūtiņas galu nāca Dārta, Maiju ieraudzījusi, steidzās klāt. Tāda pati liela auguma, savos gados vēl spēcīga, tikai kustīga un runīga.

— Ciemiņš! Un es, dulnā, gotiņu piesējusi, vēl blēņojos, zālītes plūkādama.

Viņa izmeta pieplūktās zāles pie kūts durvīm un nopurināja priekšautu.

— Nav jau nekāds ciemiņš, tāpat garāmiedama piestāju. Jāpagaida Anna, viņa vēl palika mazo ģērbjam.

— Nuja, cālit, viņa tev stingra saimniece. Dieviņ, kā tas pasaulē tikai negadās! Svešs cilvēks, nezin no kādas malas ievests mājās, nu tas lielais rīkotājs.

— Nav tik ļauni, māt, ļaudis jau izrunā nezin ko. Būs jauns saimnieks mājās, tad aprausies.

Maija par vēlu atgīdās, ka pavisam nevietā aizsākusi tādu runu. Dārta apsēdās uz akmeņa pie pašas sienas un smagi locīja galvu.

— Zinu viņas apraušanos, zinu. Kā jēriņš pie vilkiem tu tur dzīvosi. No tēva tev aizstāvja ne bijis, ne būs. Un Mārtiņa arī vairs ne. Pašu par nabagu pataisis tāpat kā tēvu, ja dabūs rokā.

Mārcis, viņai runājot, visu laiku viebās tā, it kā kāds to ar ilenu bakstījis. Laikam piemirsis savu muguru, it kā mēģināja atslīeties taisni.

— Neplukšķi tu man niekus! Manus dēlus neviens nav dabūjis rokā. Manus dēlus neviens par kropliem nepataisis.

Dārta neklausījās. Raudāt viņa neraudāja. Šie Ataugu kalēji paši kā no dzelzs — tā par viņiem viss pagasts runāja.

— Tā aizgāja Juris, tā aizies Mārtiņš. Un tevi atdos tam lempim, tam Lauķienes baroklītīm.

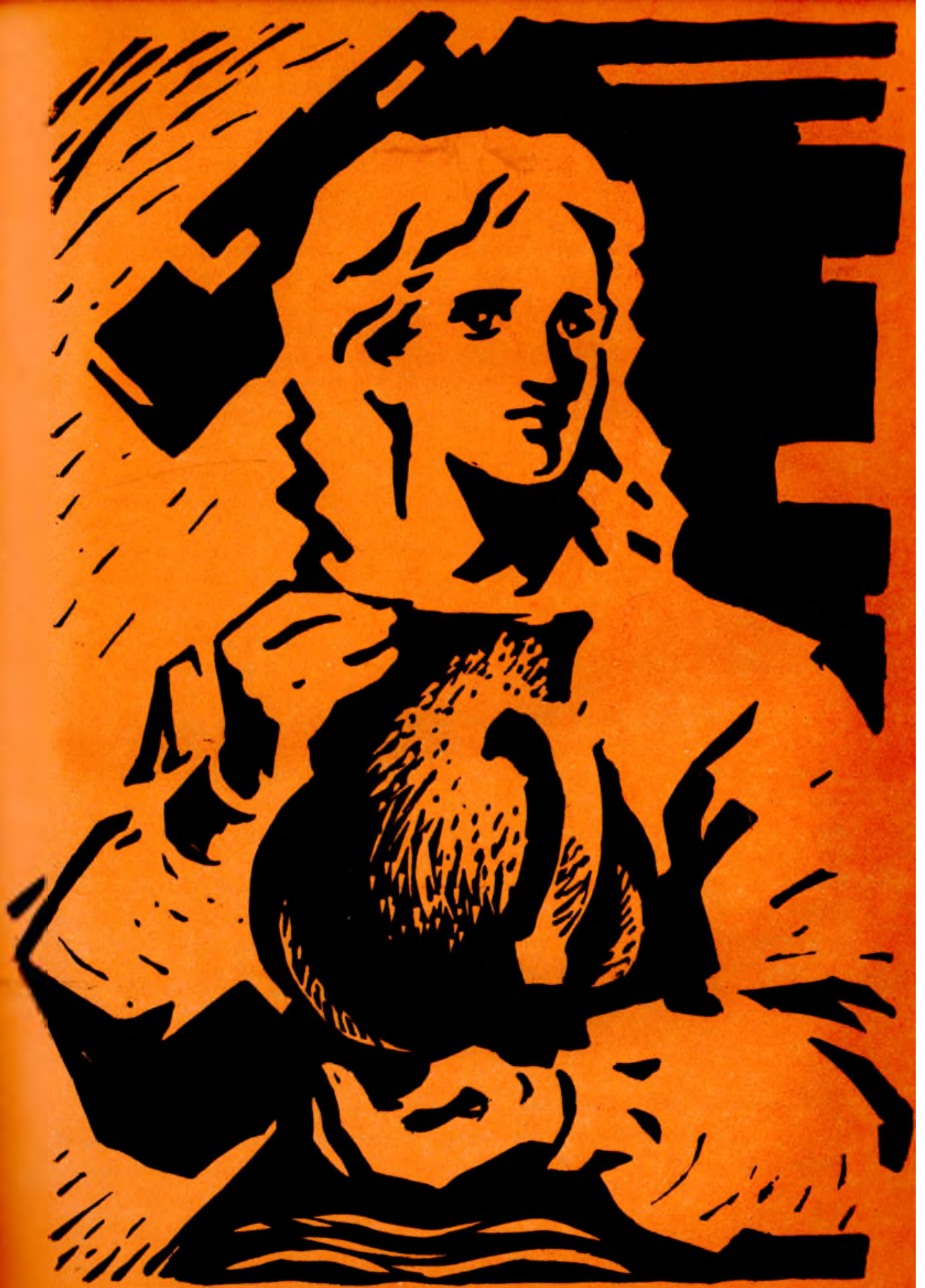
Maijai rokas trīsēja, ap grābekļa kātu tverdamās.

— Nerunā par to, māt! Tas tā nolemts, pats dievs tur neko nevar grozīt.

— Tāpēc, ka jūs neticat dievam — ne tu, ne Mārtiņš. Juris tāpat neticēja. Tāpēc, ka jums nav īstais, bet tas Lutera dievs. Bijusi Lapmuižā vēl tā katoļu baznīca — es liktu viņus visus nosaucināt. Neceltos neviens svētdienas rītā, rokas un kājas nepakustinātu.

Mārcis bij tapis īsti nikns.

— Nemāžojies, māt! Nekā no taviem dieviem nav bijis un nebūs. Niekus tie jums no tām kancelēm melš. Skolas rīko, grāmatu māca, katļismi izgudro-

— Es vēl iešu uz Lapmuižu pie mācītāja. Es viņam teikšu: tas ir ļaunāks par slepkavību, ko viņi ar to bērnu grib darīt. Vai jūsu Luters — es viņam teikšu — liek svētīt slepkavu darbus?

Vecais nospļāvās.

— Glābēju atradusi! Lapmuižas mācītājs brauc viesos pie mūsu igauņa. Mācītājs tādēļ ir, lai kalpotu kungiem, par to tie viņu tur un baro. Glābēji mums ir bijuši, tēvuļēvu laikos — tad arī zemnieks pats bijis cilvēks, nevis kunga kāju pamesls. Bet jūs esat atkrituši no tiem — tu ar savu katoļu dievu, Juris un Mārtiņš, un Maija tāpat. Tāpēc mums tagad tā iet.

Dārta tikpat nikna slējās preti.

— Nu, tu ar tiem saviem glābējiem! Kur tad viņi bij, kad vecais Brimmers lika tevi par kropli padarīt? Pielūko! Cik reižu tas pats Lapmuižas luternieks tevi nav lādējis. Cik reižu nav piedraudēts — kad ķers, lokanu viņi pataisis tavu liko muguru.

— Mana mugura tā kā tā nav nekam vērtā. Pārlauzts krija kauls, neko no tā vairs nevar iztaisīt. Pēdējo savu kauliņu es pamestu tiem vilkiem, lai tikai atdod Maijiņu...

Maija ilgāk vairs nevarēja noklausīties, nu jau arī pleci viņai drebēja.

— Rimstieties, miļie... ko jūs mokāt mani! Es vairāk nevaru... man jābēg prom!

Mārcis attapās pirmais, pavisam sašļuka.

— Es jau neko, meit, tikai māte pavisam dulna. Bet tev jau slāpst, vai no paša rīta esi sāju ēdusi?

— Neko es neesmu ēdusi... Bet te man ir tik karsti... tā dedzina...

— Tad nāc, meit, es došu tev padzerties. Man ir tāds vēss.

Viņš atspieda rokas uz ceļgaliem un piecēlās no ķebļa. Kājas kustējās nedabiski ātri, kā pusteciņiem bīdīja uz priekšu sagņūzušo augumu. Klētiņā visapkārt sienām vēl vīta Jāņu vainagi, vēdīja spēcīga zāļu un miltu smarša. Vienkoča trauka virsū sazēlusi bieza auzu pelavu un rudzu graudu velēna. Kad nolaida apakšā pa tapu, tā noplaka mazliet zemāk. Liepas koka kannā ar baltām stūpām pieplūda pilna iedzeltenas putošas sulas. Maija kā aizslāpusi dzēra, aprāvās un dzēra vēl, kamēr pati kā atplauka. Mārcis skatījās un skubināja.

— Padzeries vien, plavā ar to sasīlušo rāvu slāpes nodzēst nevar.

— Bet kā tad tu tā, Mārtiņtēv? Savā birzi esi sācis sulas tecināt?

— Birzi? Ko tu runā! No šitā paša bērza sētsvidū.

— Bet vai viņš nereibina? Man tā kā iesit galvā.

— Jaunam cilvēkam tas nekas.

No lieveņa kāpnēm kāju zemē sperdama, Maija iekliedzās sabijusies. Liels drukns rupucis laiski rāpās prom no lēzenas piena blodiņas.

— Nav ko spiegt. Viņš mums te jau trešo gadu dzīvo. Piena sargs mātei.

Gar smedes galu no ceļa atskanēja skarbs sauciens.

— Maija! Vai tu vēl ilgi tur cimosies! Saule jau brokastā.

Pat paldies nepaguvusi pateikt, Maija steidzās prom. Anna sabozusies gāja nopakaļ, arī skuķis pie rokas skatījās piktām acīm. Tomēr viņa nenovaldījās, ilgi loājies spruka vaļā:

— Es nezinu, Maij, ko tu tur vēl meklē pie tiem kalējiem. Kādu medu tu tur esi atradusi? Vecene katoliete un saucinātāja, tas likais nabags pestelotājs un burvis. Ar likumu labāk no tādiem.

Pagarš starpbrīdis, tad vēl dusmīgāk:

— Iedzinājuši tevi, vai? Muižas Lavīze tāpat murkšēdama vien valkājas apkārt. Negals Tenim būs ar tiem taviem radiem. Tādi vien, tādi vien — kaut jel viens lepnākas kārtas gadījies.

No mugurpuses nepavisam nebij redzams, ko Maija domā atbildēt uz to. Bet viņa nemaz nedomāja atbildēt. No piedzīvojumiem taču zināja, ka Annas pretiniece nekad nebūs un tāpēc nav vērts mēģināt. Ja tā pieminējusi Mārtiņa vārdu, tad gan nenociestos. Bet zināja arī to, ka neminēs — nekad nebij minējusi, vienmēr lūkojusi izlikties tā, it kā tāda kalēja dēla nemaz nebijis pasaulē. Zobus sakodusi, galvu nodūrusi, gāja tikai, klausīdamās, kā Anna aiz muguras šņāca, skuķi līdz raudama.

Gar mežmalu vāles patiešām vēl bij baltā rasā. Vispirms tad izārdāmi tie gali, kas jau kūpēja saulē. Aizvakarējais, jau izjauktais plāvums būs kraujams katrā ziņā, uz lietiņiem žuva ātri. Pa vāli iedama, Maija drīz tika prom no svainienes: tai jau neviens darbs nešķīrās pārāk ātri — kā visiem, kas vairāk mēlē padevušies. Bez tam tagad tai allaž vien noņemšanās ar skuķi. Atpakaļvālē sastopoties, viņa lūkoja neskatīties, kā Anna pagrūda atpakaļ zem lakatiņa izpūrušos melnos sarus un iekoda apakšlūpā lielos priekšzobus. Tā bij droša zīme, ka sirds viņai pilna līdz malām.

Pusdienā iekodušas, tikai kādu stundu atpūtās melnelkšņu krūma pakrēsli. Salauztu zaru slotiņu zem galvas palikusi, rokas pār pakausi saņēmusi, ceļgalus sarāvusi, Maija skatījās, kā reti mākoņu piukuļi lēnām slīda pret rītiem un cits pēc cita izkusa zilgmē. Annai mute vērās vien pateikt, kas pienākas. Bet tomēr noturējās, tikai pāra reizes sabuksnīja skuķi, pamācīdama, cik nepieklājīgi, kad jauna meita tā slīn kājas gaisā.

Pats beidzamais vaļinieka puisis tādu bezkauņu neprecēs.

Anna aizgāja izkast šārīta ārdijumu no dziļiem līciem, kur saule pat pusdienā nepieklūst klāt, tāpēc ka Maija neparko nepalika viena mežā un arī tāpēc, ka skuķis tur varēja paskraidīt zilenēs. Maija palika sauso gubās kraut. Vējiņš pūta pāri plāvām un veldzēja labi, pēcpusdienas tveice bij izturama. Mārtiņtēva dāvinātais grābeklis ar dzelteniem segliņa zariem un skaistiem izrakstiem siekstīņas viducī slīda pa zāles stublājiem, plecā pamestais klēpis smaršoja pēc vijgriczēm un mazliet arī pēc rāvas, gubas izauga cita pēc citas, ka pašai bij prieks. Prieks... viņš nāktu, ja sirds nebijusi tik smaga un tās domas galvā

reiz izkļidušas, kā pirmiņ redzēja mākonīti tur gaisā. Bet nē — viņas neklida, viņas sabiezēja arvien melnākas, slāpēja nost sienu smaršu, apdzēsa saules mirdzumu, pakrēslī meta pāri visai pasaulei . . .

Krūmi pakrēslus jau sen meta pret rītiem un mežu, arvien garāki tie stiepās. Tveice manāmi atlaidusies. Lakatiņš atstumts pakausī, abas brūnās bizes noslidušas pāri mugurai gandrīz līdz locītavām, kreklam apkaklīte atpogāta, lai labāk sausina dienas sasvidumu — krūšu baltums kā ābeļziedi atviza zem brūnā nodeguma. Maija patlaban bij noliekusies pasviest klēpi uz pleca, kad izdzirda aiz muguras soļus švikstam. Pirmajā acumirkli viņa teica sev, ka Anna — bet arī jau šajā pirmajā zināja, ka Anna tā nav, varbūt zināja arī to, kas tas nācējs . . . Pameta klēpi turpat zemē, atliecās, lēnām griezās atpakaļ, it kā savam liktenim pretī. Sirds bij kā pamirusi, ausis sāka džinkstēt, acis aizmiglojās.

Mārtiņš nāca no meža vilcinādamies — lai nesabiedētu, āmurs pamiegts padusē — lai redz, ka viņam nav ļauna nodoma. Cepure dziļi uzmaukta acīm, svārki skujām un sūnām aplipuši, kājas dūņās sabristas. Seja pelēka kā apšu lapa, acis iekritušas, deguns kļuvis lielāks un smailāks — vienā naktī viņš novecojis par pieciem gadiem.

Atvairīdamās Maija neviļus pastiepa roku.

— Nenāc! Nenāc! Ko tu te meklē?

Viņš bij apstājies un skatījās bezgala bēdīgi.

— Un tu vēl prasi . . . Ko tad citu meklēšu kā tevi.

Maiju satrieca šī aizlauztā bezskaņas balss. Roka nošļuka, viņa nopūtās un apsēdās ar muguru pie puskrautās siena gubas. Mārtiņš nometās līdzās, patālāk, tā ka pat viņu elkoņi nesaskārās.

— No paša rīta slapstos tepat mežā un vēroju tevi. Redzēju, kad tu iznāci no Briežiem, kad iegriezies mūsu mājās, kad ar Annu nācāt šurp. Visu dienu gaidīju, vai neieiesi mežā, bet nenāci — visu laiku Annai vien blakus.

— Tu tak zini, ka man no meža bail. Un kādēļ tu tā dari? Tev uzglūn — Sarkanais Bērts ložņā apkārt.

— Sarkanais Bērts un viņi visi lai piesargā savus kaulus. Es nācu tev pakaļ.

— Brālīt, nerunā tā! Nekur es ar tevi neiešu.

— Nenāksi?

— Kur tad mēs divi tādi varam aiziet?

— Vai tas nav viena alga, kur? — Mežā — pie Drusta — uz Rīgu pie Jura — kad tikai prom no šiem zvēriem. Pasaule ir tik plaša.

— Par daudz plaša viņa ir, man bail viņas. Pat šīs pļavas man bail, ja Anna nebijusi tepat klāt.

— Arī manis tev bail?

— Arī tevis — tevis visvairāk. Sevis un tevis paša pēc. Tu esi tik stiprs un tāpēc pārgalvīgs. Visu pagājušo nakti acis neesmu aizvērusi, domādama, kas notiks, ja viņi dabūs tevi rokā.

Mārtiņš uzlēca kājās.

— Nekad viņi mani dzīvu nedabūs rokā! Un tevi arī ne! Viņiem es tevi neatstāšu.

Maija paskatījās tā, ka viņam sirds notirpa un ceļgali salocījās.

— Neko tu nevari izdarīt. Neko mēs nespējam, nabadziņi . . .

Sakostiem zobiem Mārtiņš ilgi vēroja viņu. Meklēja viņas acis, lūkoja izlasīt tajās, iespīesties līdz pašai sirdij, izmanīt to.

Neredzeja, ka mežmalā pār papardēm paslējās spuraina galva un tūlī atkal pazuda.

— Tātad — tu negribi mani?

Maija satvika un nolieca seju līdz pat ceļiem.

— Brālīt . . . kā es tevi esmu gribējusi — visus šos gadus! Bet dievs to tā nebij novēlējis. Tagad tas ir nospriests, un tam tā jāpaliek. Vēl rītu, parīt — tad būs kāzas . . . tad būs beigas. Viegļu dzīvi es neceru, bet kur tad mums, vergiem, ir vieglums? Vismaz zināšu, ka tēvu neizdzen no mājām un nespīdzina, vismaz pašu pajumtē būšu, kur arī nomirt vieglāk . . . ja paliks tik grūti, ka sirds vairāk nepanesīs . . .

Mārtiņš atkal bij uzsviedis āmuru plecā.

— Tātad tomēr tu esi gribējusi mani, bet tagad negribi nākt! Viena alga — kad nu es to zinu. Tomēr es tevi paņēms! Klēpī aiznesīšu, kad tev mežā būs bail. Svārkos ietīšu, lai pasaules plašums tevi nebiedē . . . No kāzu ratiem izcelšu — no baznīcas laukā izrašu, bet neatdošu! Visu pagastu, visu tautu sacelšu kājās, ja tie man pretim stāsies! Vēl divas dienas, tās tu pagaidi!

Izbaļu pārvērsta, Maija piecēlās no siena gubas.

— Mārtiņ, tu esi prātu pazaudējis! Negāz tīšu prātu postā sevi, mani, mūs visus. Ej prom, bēdz uz Rīgu!

— Viens ne, bet abi. Rokas, kājas tev sasiēšu, ja tu turēsies preti. Muti aizbāzīšu, ja kliegsi! Tu esi gribējusi mani, un ar to diezgan. Tas cits viss ir nieks — pelavas, putekļi un dūmi! Tu gaidi! Gaidi, Maija, un nebaidies neko!

Rokas pastiepusi kā atgaiņādamās, viņa kāpās atpakaļ.

— Nē, nē, nē! Negaidīšu! Nenāc, tu esi tik briesmīgs!

Mežmalā švikstēja krūmi, Anna nāca, izgudrēm skuļi pasaukdama. Malā izlīdusi, apskatījās — Mārtiņa te vairs nebij. Nikna kā zebiekste klupa Maijai virsū.

— Kur tas kalējs palika? Siena gubā esi paslēpusi? Zem brunčiem pabāzusi? Nomocītā meita saslējās no tāda zaima.

— Meklē, ja tev viņu vajag! Skrej mežā, ošņā pa pēdām, meklē! Ko tu ēd mani — ko jūs visi mani ēdat!

Svaine dega zilās dusmās.

— Viss kas bij piedzīvots, bet tāds negods mūsu mājās vēl ne. Saderēta ligava — svētdien kāzas, bet nekaunas pa siena gubu vārtīties. Un ar ko? Ar izbēgušu slepkavu, ar meža bēgli, ko rītu stieps uz vāgūzi! Tu neesi vērtā, ka Lauķu Tenis tev uzspļauj. Tīrais brīnums, ka vēl neaizskrēji viņam līdzī mežā.

Ja tev tevš bijis, nodotu tādus žagarus — ja tad nav cilvēka, lai nav. Ieslodzīt vajadzētu tādu nelieša meitieti.

— Rej, rej, izrejies, varbūt reiz aprimsies...

Viņa pameta aizsāktu gubu, aizsteidzās tālākā stūrī, metās tur kast. Grābeklis sprauksēdams skrēja pa vijgriežu stublājiem, nevērodams, vai siens veļas grīstē vai ne. Lakatiņš bij atrisis no kakla, nostiepās pār plecu, beidzot nolidoja pļavā un palika tur guļam kā pārsauts putns baltiem izplestiem spārniem. Anna grābājās turpat krūmmalā, Maiju no acīm vairs neizlaidama, reižu reizēm bikli mežā atskatīdamās.

Vedēji otrā rītā bij stipri aizkavējušies: ķieģeļus gluži karstus ņēma laukā no cepla, jāgaida, kamēr vezumi pa vienam tika pilni. Saule jau skāra priedīšu galotnes, pamazām aptumsdama melnos caurspīdīgos mākoņos, kad izbrauca plikajā silā. Bet tur sāka stāties — vezums pēc vezuma, līdz kamēr stāvēja visa rinda. Braucēji ņurdēdami gāja uz priekšu palūkot, kas tur atkal par nelaimi notikusies.

Nelaimes nebij nekādas. Grantsgala zirgs, ceļam šķērsu pāri pagriezts, laiski plūkāja vaivariņu činkuru. Klētnieks sēdēja bāls, kājas pār ratu malu nolaidis, it kā piecepis karsto ķieģeļu vezumam. Grantsgals pārbijies kāpās atpakaļ, gandrīz pakrita atmuguriski, kājai cini aizķeroties. Aiz vezuma kalēja Mārtiņš, uz priekšu sakucis, rokām uz āmura kāta atbalstījies, bet galvu tālu atmetis — atņirgtiem zobiem, zvērojošām acīm, kā no meža izskrējies, sūnām un skujām nolipis, pelēks un briesmīgs. Viņš runāja — nē, par runu tā nebij saucama, viņš kļiedza:

— Kas jūs esat? Vergi jūs esat! Sliktāk kā vergi, sliktāk kā jūga lopī! Siena laikā jūs dzen ķieģeļos — lai sapūst jūsu siens, paši lai badā nosprāgstiet, igauņim par to nav bēdas! Ar katru gadu jaunas nodevas — vai jums vēl ir kāda āda ko plēst? Cik jums viņu pavisam ir? Miesu pa cipslai jums nolupinās, kaulus maisā un uz Rīgu prom. Rīgā arī kaulus pērkot — ko suņus barot, ko miltos malt un laukus mēslot. Tā jūs gribat, ja? Ar saviem kauliem Vāczemē laukus mēslot — ja?

To viņš izkļiedza vienā laidā, vienā rēcienā. Atklepoja kā aizrijies, atsāka tāpat:

— Vagars jūs lamā, stārasts dauza ar spieķi, igauņis liek stiept uz vāgūzi. Tā tas ir tagad, bet kas būs, kad jaunais atbrauks mājās? Divus maisus ar ādas pātagām ved līdz. Vāczemē pītas, tās jums nebūs vis sutinātas ievu rīkstes. Mezgliem no vienas vietas, naglām galos — kā ar lūša nagiem, kā ar nazi! Tas būs, to es jums pasaku! Tas būs!

Nu jau Grantsgalam līdz atpakaļ atvirzījās arī Silamiķelis un Briedis. Acis visiem ieplestas, mutes vaļā.

— Kāpēc tā steidz mūrēt to jauno pagrabu? Kādēļ atstāj tos riņķus sienā un tos āķus velvēs? Domājat, zāvētus šķiņķus jaunais Brimmers tur kārs? Paši

jūs tur karāsitietis un kauksiet — kā suņi pārsistām pakalķājām. Pēdējo piena spainīti vedsiet uz muižu, pēdējo linu podu, pēdējo labības pūru. Liepu grauzdas mežos nepietiks, ko grauzt, kā tajos bada gadus, jūntus ar šķestiem ziemu noēdis jūsu lopiņi! Tas būs!

Viņš atslējas taisni.

— Pasakiet vienreiz paši sev: mēs neesam kustoņi, mēs esam pasaulē dieva laisti cilvēki, mēs negribam par nabagiem dzīvot, utis barot un dzīvi sapūt. Kad mēs visi ceļamies kājās, tad neviens mums nevar pretī stāvēt. Cik tad viņam muižā ir to suņu — bez tiem diviem, ko tur ķēdē piesietus? Pelavas un spaļi, es jums saku! Vai mežā rungu trūkst? Vai mums nav izkaptis un cirvji? Samalt! noslaucīt! Pickam pa pauri! igaunim pa pauri! Ar rētu pierē viņš jau staigā — no mana āmura viņš vairs nestaigās! Sašķīdis kā māla pods! Uguni klāt visam tam čūsku midzenim! Šonakt pat! Tūliņ! Jūdziet zirgus laukā — mugurā un pa mājām! Visi lai skrien — sievas un bērni, visi tie ar aizlauztām mugurām un rētaiņiem sāniem! Ritu lai vietu nepazīst, kur Priedaines muiža stāvēja!

Tikai tagad viņš apvaldījās, neprātīgā niknuma un garās runas aizkūsis, paskatījās skaidrāk. Tuvumā vairs neviena, tikai klētņieks kā piededzis vezumā, nedrīkstēdams pakustēties. Pavērtas mutes un izbailēs ieplestas acis, vairāk nekā. Viņš pielēca klāt.

— Ko jūs tā stāvat? Kāpēc jūs neko nesakāt? No kā baidities? Vai maldavieši Rīgas pusē nenodedzināja muižu un nenosita to savu velnu, kas musināja celties pret valdīšanu — un kas viņiem par to tika? Tagad viņi ir zem kroņa un viņiem klājas tāpat kā lapmuižniekiem. Varbūt jums klājas labāk kā lapmuižniekiem? Visi kungi tagad taisās celties pret zviedriem, mūsējais droši vien ar. No valdīšanas viņiem aizstāvību nav ko gaidīt. Vēlreiz jums saku: kustieties! Zirgos un pa mājām!

Viņš sagrāba pirmo, kas gadījās priekšā — tas bij Eka. Sapurināja kā pelavu maisu.

— Runā, tu koka gabals no cilvēka! Nāksi man līdzi!

Tam tikai lielā galva vien nolēnkurojās. Nosvīdis, pārbijies muka atpakaļ un kā tāds ganu zēns pieķērās Brieža piedurknei.

Lēnām Mārtiņš aplaida acis apkārt, galva šļuka leļup. Bet viņš to atkal ar roku sarāva augšām.

— Teju bars, ne zemnieki! Dūšas jums nav par grasi! Par maz igaunis jūs vēl kokojis. Pagaidiet, kad jaunais lielkungs liks sloksnes griezt no muguras, tad atminēsieties, ko kalēja Mārtiņš jums teica. Par vėlu tad būs! Sasmirstiet! Sapūstiet!

Gribēja vēl ko kliegt, bet elpa viņam aizrāvās. Atmeta ar roku, it kā tos ar visiem viņu ķieģeļu vezumiem atslaucidams nost. Nospļāvās, uzmeta āmuru plecā un aizbrida pa sūnekli tik ātri, it kā viņu kur citur gaidītu.

Vezumu rinda sāka kustēties tikai, kad kalējs bij nozudis priedītēs. Brau-

cēji brida pakaļ, kaklus ierāvuši, allaž vēl sāņus atpakaļ pablenzdami. Tikai uz lielā pļavu ceļa Grantsgals pačukstēja klētņiekam:

— Traks cilvēks! Laiž tādu blandities mežā un cilvēkus biedēt...

Bet klētņieks vēl vienmēr bij tik notriekts, ka tikai lūpām vien nočamstināja.

Gabalīņu tālāk sačukstējās abi Luksti. Dēls notvicis vispār, pat acu baltumi sasarkuši.

— Viņam taisnība... celties mums vajadzēja un iet līdzī. Es būtu pirmais, ja tie citi...

— Vai tu klusēsi, dulnais! Kalējam ņem brūti nost, un tu tāpēc celsi dumpi pret kungiem! Dabūs Picka vai igaunis ost, nosloksnēs tevi vēl labāk kā vakar to Padegu Krišu...

Gandrīz pašā rindas viņā galā Eka beidzot bij attapies. Gāza dūri pret ķieģeļiem, iebaurojās kā aizkaitināts vēršis.

— Gnīda tāds! Viņš man krūtīs ķersies! Negribējās tikai rokas smērēt, stāvu ceļā sadzitu ar visu āmuru. Nu, redzēsīm, puis, ko muižkungs par to teiks. Zaķi iemāna cilpā, vilku iedzen bedrē, vai tad tādām slepkavniekam vien ļaus blandities apkārt pa mežu un ļaudis biedēt!

Susuru Klāvs sažņauptām dūrēm atsviedās pret viņu.

— Pamēģini tikai vienu vārdu — vienu pašu vārdu igaunim! Ritu mušas ložņās pa tavu vērša mūli. Uz apgalvošanu — ieliec to aiz auss!

5

Otrā rītā ar mazu gaismiņu sīka maza sievele kā vabolite iztecēja no Susuriem Priedaines tā sauktajā baznīcgalā, atskatīdamās steidzās uz Lapmuižas ceļu. Rokā tieva lazdas nūjiņa, lūpas nemitīgi kustējās, it kā pātarus skaitīdamas. Bet nekādus pātarus viņa neskaitīja, tikai reizū reizēm nošļupstēja:

— Dieviņ!.. Dieviņ!..

Tajā pašā laikā no pagasta otrā gala, no daugaviešu Silamiķeļiem, tāpat uz muižu kliboja slaidis bārdains vecis. Gaita lēnāka kā tai sievelei no baznīcgalā, bet soļi toties lielāki, tāpēc viņš gandrīz tikpat ātri tika uz priekšu. Acis īgni ceļā nodurtas — tad, galvu pēkšņi paslējis, nošņāca caur zobu paliekām:

— Velni tādi!..

Rokas kabatās sabāzis, Priedaines Holgrēns iznāca no sava ērbeģa un gāja uz stalli. Gāja, gaisā skaitīdamies, meklēdam, reizēm pasvilpodams. Visa muiža zināja: kad igaunis smaida vai svilpo, tad vai nu pārskaities, vai zobi sāp. Tādās reizēs tad labāk nerādities acīs. Sarkanais Bērts un vēl otrs stalla puisis pieplaka mēslu dakšām un metās mēzt. Igaunis šoreiz likās tos nemaz neredzam. Aizgāja durvim garām, kur no būdas patlaban izlēca liels brūns suns sarkanām acīm un luncinādamies panāca pretim, cik tālu važa sniedza. Muižkungs apstājās un brīdi noskatījās viņā, tad izvilka roku no kabatas, paņēma no paduses spieķi

un piegrūda galu kaldam. Suns atleca iekaukdami, acis viņam kļuvašas vēl sarkanakas. Saslejas pakalķajas, tad rekdams gāzās vīrsū, važas atrauts, paklupa, gandrīz apmeta kuloni un palika niknumā perīdamies, nagiem zemi kārpīdams un važu zobiem grauздams. Holgrēns aizgāja smīnēdams mazāk, tātd acīm redzami kaut cik apmierinājies.

Pie klets hūdas priekšā tupēja tāds pats, tikai mazliet lielāks un vecāks suns. Iguī sabozies, galvu līdzī griezdams, noskatījās kungam pakal. Klēti pārmerīja auzu palickas un bēra otrā apcirkni. Putekļi kūpēja pa durvim laukā, cilvēki locījās kā dūmotā mākonī. Klētnieka Marcs, birku no rokām neizlaidīs, slaucīja čupā peļu izēstās sēnalas. Acis vien uz to pametis, muižkungs sāka smaidīt skaudri, acu baltumi palika nekustīgi, kā notēmēti pret zeņķi. Balss tikusi izmeklēti milīga.

— Ko tu tur dari, cālīt?

Jauneklim šis milīgums iedzēla kā lapsene. Viņš kļuva bāls, slotas kāts tikko noturējās rokās.

— Peļu izēdas, lielskungs... Apcirknim visi stūri pilni. Es domāju...

— Tītars arī domā, vai ne? Bet, ja nu es pavēlu tev nomesties tupus — uz divām, kā istam tītaram pieklājas — ar snuķi izknābāt un pa vienai sēnalai aiznest atpakaļ tur, kur tu viņas esi izgrābis? Tu domā, tā lieta nevarētu iet? Ietu, es esmu gatavs saderēt. Tu esi tas lielais domātājs — tad padomā, kam īsti man tas, kas te padusē? Tu zini, kad es ar to pieduru, tad tikpat kā kad karstu dzelzi pieliek pie pakaljas.

Roka jau it kā pagrasījās. Acu baltumi pieplūda sarkani kā abiem tiem suņiem. Muižkungs piecirta kājas uz klona.

— Unsvats, tu! Ragalops tāds! Ja te kāds pūrs iztrūks, vai es lai saku, ka tu ar to savu klībo veci esat viņu izgrāuzuši — ka mums peļu nemaz nav — ka par pelēm tikai pasakās stāsta? Uz pēdām sabērt visu atpakaļ, lai stāv, kā bijis. Vienas sēnalas lai man tur nepietrūktu!

Auzu grābēji bij aizturējuši elpu, dzirdams tikai, kā liekšķeres aizgūtnēm skrapstēja pa klonu.

Pusceļu līdz laidaram muižkungs aizgāja svilpodams, tad aprāva. Modere pieklupa nobūcot piedurkni. Govīm katrā ziņā vajadzēja būt ganos. Varbūt arī, ka nevajadzēja, ka bij tāpat kā citiem rītiem, bet muižkungs iespītīgi palika pie tā, ka nav. Laidarā viņš parasti negāja, bet šorīt pats atcēla vārtus. Piens čurkstēdams šļacās sešās slaucenēs, nāsīs sitās nepatīkamā govju dvaša. Vērsis dusmīgi nobaurojās, ragaino pieri savam kungam pretī nolīecis, slienainu mēli nāsīs izlaizīdams, apaļām acīm pazībinādams. Par nelaimi pirmā slaucēja patrāpījās smukā Milda — pēc tā klētnieka zeņķa muižkungs to visvairāk ienīda. Paspēra piecus soļus, iemina mēslos, bet nemanīja. Klusiņām izvilka spieķi no paduses, iedūra smukajai Mildai izspīlētā gurnā. Tā iebrecās nelabi, paklupa uz priekšu, vai nu pati, vai govs ar kāju apgāza slauceni, balts šķidrums izšļacās

kusi, skatījās tādām acīm kā kaušanai solā uzstiepta aita.

Bet muižkungs viņu nemaz nepamanīja. Līdz pagalma vidum aizgājis, apstājās. Zāle bij slapja, pa nakti siks lietutiņš nosmidzinājies. Tik daudz kā prusakam uz astes — laukiem atkal nekā. Mieži dzeltēja laukā, lini sakalta, tikko noziedējuši, rudzi pusbriedā birst laukā... Muižkungam jāzina, lai būtu lietus un viss... Viņš mītējās svilpot un atlieca galvu pavisam atpakaļ. Vējš trieca pāri plānus tumšus mākoņus. Nu, kā tad — aiztrenks, vairāk jau nelis...

Pavisam nelaba dūša šorīt Priedaines muižkungam Holgrēnam. Nelāgs un aplams viss, ko viņš nupat te darīja. Kur tad palika gudrā apņemšanās izturēties tā, lai nevienam nebūtu ko sūdzēties jaunajam lielkungam? Kur palika griķu biezputra ar speķi un tās alus mucīņas? Kas vakar bij un aizvakar, to viņi būs aizmirsuši, viņš pazina savus vīzaiņus. Bet par šodienu viņi brēks, tur nav ko šaubīties. Sasodītā gaida un neziņa!

Bet kā tur lai novaldās, kad nakti acs nebij aizdarīta, kad līdz gaismai nogulēts, pistoli no rokas neizlaižot un ausoties, vai ārā kāds negrabinās? Staba galam vai eņģelim tur vajadzētu būt. Pats nelabais aizvakar bij apsēdis ar bailēm, kad pieļāva tam nelieša kalējam aiziet mežā. Virsū kļūpt vajadzēja visiem — amuru laukā — grožos — uz vāgūzi — sist, sist, sist! — līdz kamēr neceļas. Pagalam nosist — par tādu slepkavnieku nestāvēs ne jaunais lielkungs, ne zviedri. Bijāšanai vajag būt, citādi jāizput tiklab baronu, kā kroņa muižām. Palaid vienam vaļu, drīz vien arī tie citi sāks zobus ņirgt preti.

Nejaukas, neticamas ziņas Holgrēnam vakar nākušas ausis. Muižas klausīniekiem ceļā stāt, uz dumpi, slepkavībām un dedzināšanu musināt! Tas bij kas nedzirdēts! Par viegli viņš tos te turējies, kā suņiem tiem visiem katru dienu koki vajadzīgi, lai neaizmirst kunga varu. Divdesmit astoņi vīri kā auni, purnus zemē nodūruši, bij klausījušies kalēja gvelšanu un pieļāvuši tam aiziet mežā. Vai tas jau nebij dumpis? Vai viņi savos meža kaktos patlaban netrīna cirvjus un nesēja izkaptis spalos? Jauka sagaidīšana var iznākt jaunajam lielkungam...

Zobus griezdam, Holgrēns pavērsa soli uz to pusi, kur ratnīcas priekšā kāds desmits ķieģeļu vedēju vilcinādamies jūdza zirgus laukā no tukšajiem ratiem. Picka rikoja kliegdam, ar rungu piedraudēdam. Vagars staigāja pa ceļu aiz elkšņiem, katru cepļa braucēju apturēdam un ievadīdam muižā. Mūrniekiem ķieģeļu pagaidām pietiek, tagad vispirms jānodibina miers un kārtība. Braucēji spiedās pūlītī, bažīgi pablendami uz vāgūža durvim. Labs nekas nebij gaidāms, ja viņiem taisni te pie tās ģērētavas lika braukt, ja Picka lamājās kā pats velns un igaunis tik agri vazājās smaidīdam un svilpodams.

Holgrēns nogāja garām, pēc kārtas visiem sejā ieskatīdamies. Redzēja tikai plīkas galvas un baiļu pārvērstas acis, dažam cepure rokās trīsēja. Nē, tie nebij nekādi dumpinieki un nebūs, gluži veltas aizdomas un bailes. Mazliet apmierināts viņš griezās uz pili.

Meistari vēl gulēja, tikai ap brokastlaiku celsies. Cetri Rīgas mūrnieki gan

jau tainjās pie darba — apgabājis strādāja, jāierauj, rīt sestdienas vakars, un viņi vēl nebij, kā pienākas, iepazīnušies ar šejienes krogiem. Rīts nepatikami dzestra, no duknāja kupeja peleka migla. Viņi slaištījās uz statņiem, krekla piedurknes uzlocidami, priekšautus aizsiedami un īgni nožāvodamies. Droši vien iedomāja Rīgu, kur arī vēsos vasaras rītos tīkams siltums no vakardienas saules sakarsētiem mūriem, bet traktieri vēda kairinošu desu un alus smaršu. Ko te, šādos laču purvos! Priekšsiena vira augsturnā jau gatava. Tagad vajadzētu salocīties, paveikt vēl pagraba velvi, kamēr lielkungs pārbrauc mājās. Bet tos jau nevarēja skubināt — rīdzinieki, brīvi cilvēki, saņems ļaunā, aizies vēl prom. Pat cepures pacēla nesteigdamies, Holgrēnam likās, arī mazliet nolaidīgi.

Cetri ķieģeļu nesēji klausinieki jau iemaukuši plecus grēdā uzcelto, piekrauto āžu lencās. Divi kaļķu maisītāji stāvēja pie kārtiņās iestiprinātās, javas pilnās pusmucas un gaidīja, kad bļaus, kur jānes. Holgrēns aplūkoja arī šos sešus. Nē, tie nebij dumpinieki, pa šiem divdesmit pieciem gadiem viņš tomēr paspējis pieradināt tos paklausībā un bijībā. No kā tad viņš pats tā bijās? No kaut kāda apsmirduša kalēja, no verga, no mēsla! Tikai rokā dabūt to vajadzēja un sist, sist, sist tā, ka lai nepieceļas! Nieres lai atlec no muguras, asinis lai viņš sāk spļaut, tad jaunais Brimmers bez bēdu var braukt mājās.

Holgrēns piezvēlās uz spieķa. Apkaltais naglas smailais gals žņiprstēdams viegli iedūrās zemē — gluži tāpat viņš iedurtos kāda nelieša mīkstā miesā. Kļuva pavisam labi. Muižkungs ne smaidīja vairs, ne svilpa, atkal atguvis veco pašapziņu un cienību. Ceļa taisītāji locījās žirgti. Dumbrajam jau pāri nelīgojās nemaz, arī kad pašā vidū visā spēkā sašūpojās. Ienācis jēl prātā no paša sākuma likt zarus apakšā, Picku vajadzēja klausīt. Bet nevarēja taču ierādīt, ka tāds muļķa zemnieks zina labāk nekā pats muižkungs. Nu, ko tur nu vairs, kas padarīts, padarīts. Gatavu dabūt vairs nebij ko domāt. Bet vismaz lielkungs redzēs, ka gribēts ir un strādāts, cik ar tiem sliņķiem iespējams.

Savilcis visiem pazīstamo smīnu, draudzīgi palamājis un licis noprast, ka viņš pats visu dienu būs tepat tuvumā un novēros, Holgrēns atnāca atpakaļ pils priekšā. Tur viņa piedurknei pieklupa sīka maza sievele tievu lazdas nūjiņu rokā, elsdama, kā pātarus skaitidama, labu brīdi čāpstināja lūpām, tad sāka bērt tik ātri, ka sākumā tikai pa atsevišķam vārdam varēja saprast.

— Viņš jau man ir labs vīrs, ko es teikšu . . . Kad iedzēries, tad gan kaujas, bet tā kā var izturēt. Smiltnieku Jaksiene, tā dažreiz staigā zila melna. Un tad uz tiem pašiem bērniem — lielkungs jau sapratis — kā traks. Trīs man jau ir, un ceturtais ar nebūs ilgi gaidāms . . . Lai nu kāds, tomēr mums tas apgādnieks. Ko es viena iesākšu ar tiem trim bērniem?

— Runā, bāba, kā var saprast! Kas tas tavs vīrs ir?

— Klāvs, cienīgais lielkungs, tas pats Susuru Klāvs. Lielkungs tak vēl atcerēsies — ceturtais gads, kā nopēra un izlika no Vaivaru mazmājām. Par dzeršanu, kā tad, kā tad, un par nepaklausību kungiem . . . Spītīgs viņš jau ir palai kam, es ko saku vai ne — kā akmens. Cienīgs žēlīgs lielkungs, lieciet gan atvest

viņu uz muižu — klēti — ja preli turas, grozos — divdesmit uzdevi, tas man prāta. Lidz svētdienai, kamēr to Maiju pielaulā Lauķienes Tenim, kamēr kalēja Mārtiņam tas trakums pāriet. Citādi viņš man to Klāvu arī aizvedis postā. Kas tādām jaunam apaļam puisim — viena galva, viena bēda, tāds var trakot un kungiem acis lēkt. Ko es iesākšu ar tiem četriem bērniem, kad man to Klāvu ieliks cietumā? Divdesmit, žēlīgais lielkungs, bet vairāk gan ne, ka nepataisa par kropli kā veco kalēju . . .

Holgrēns sāka ausīties.

— Pievaldi tās savas paisīklas! Ko tu tur muldi par kalēja Mārtiņu? Viņš bij tur pie jums?

— Kā tad, kā tad, lielkungs! To es tad visu laiku stāstu. Pie manis jau ne, bet pie mana Klāva. Šorīt mazā gaismiņā. Aizvakar vakarā bij un šorīt atkal. Šie domā, ka es guļu, bet, kad saimnieka gailis sāk dziedāt, es vienmēr esmu augšā. Klētiņas durvis pievērtas, un tā es klausos. Bubinās, bubinās — uzreiz šis kā pērkons: tagad vienu ādu velkot nost, kad atbraukšot jaunais lielkungs, tas trīs. Ļaužu bendētāji, ligavu laupītāji kungi esot. Un manējs: un māju laupītāji ar . . .

— Ataugu Mārtiņš? Tas kalējs?

— Kā tad, lielkungs, es tak visu laiku stāstu . . . Bet tagad kungiem vairs necsot tā vara, zviedru valdīšana stāvot zemnieku pusē. Neko viņi vairs nevarot. Kā tie tur Rīgas pusē: muižai ar rungu pa galvu, kungiem uguni klāt . . .

— Kā — kā tu teici?

— Piedošanu, lielkungs, es laikam gan pārteicos: varbūt tas bij otrādi . . . Visu pagastu šis csot apskrējis, visus mazmājniekus, kalpus un vaļiniekus — neviens! Cits kasoties, kā utu apsēsts, cits solot ar mietu . . .

— Ar mietu? Tā viņš teica?

— Jānudie', lielkungs! Es neiešu melot, tikai to, ko savas pašas ausim . . . Bet manējs — traks un traks: es zinu gan, kam vajag ar mietu . . . Kur tu iesi, tur es . . . Gājējs tāds, kad trīs bērni mājās un ceturtais gaidībās! Esiet gan tik žēlīgs, lielkungs! Uz muižu — divdesmit manis dēļ lai uzdod — lai nāk pie prāta! Tikai par kropli vien lai nepataisa . . .

— Un kur viņš palika, tas tavs Klāvs?

— Kur šis paliks — turpat klētiņā guļ. Ķieģeļos es nebraukšu — viņš saka — man sāp vēders. Engēļi lai brauc . . . Saimniekam pašam augonis papēdi, atsūtīja to mazo skuķi.

Muižkungs bij mazliet atplaucis.

— Ak ar mietu viņi tam sola! Labi, labi.

— Sola, bet vai nu no tiem kāds devējs. Esiet gan, lielkungs, tik žēlīgi . . .

Taisni kā pats nelabais tas kalējs prot samulsināt . . .

Muižkunga saimniece parādījās gar mājas stūri. Holgrēns pamāja ar roku, balss bij tikusi pavisam salda.

— Grietiņ! Iedod šitai sievai pačst.

Grieta tikko novaldījās, rokas sānos neiespiedusi.

— Taj — tur?

— Sitai, jā. Viņa ir talu nākusi.

Vardus kā pupas bērdama, Klāviene atkal pieklupa piedurknei. Muižkungs atkraliņas no las: tur jau nāca otrs, klībs, bārdains vecis. Pagriezās tā, kā lai tiek pie otrās piedurknes — to vienu jau Klāviene bij nolaizījusi.

— Nu, ko tu vari pastāstīt par to kalēju?

Piedurkni vecais gan nobučoja tāpat kā tā, bet citādi nezaudēja saimniektēva cienu.

— Tātad lielkungs pats jau zina?

— Zinu un nezinu, tu stāsti.

Silamiķeļa tēvs ignām acīm sameklēja dēlu pūliti — pie vāgūža.

— Es saku dēlam: tu nebrauc uz cepli, iegriez muižā, pastāsti. Tu esi saimnieks, ne reizes neesi pērts, tev nav nekādas daļas ar tiem nabagiem. — Es ne, bet ar ko man tas brālis aizgāja kapā? — Ar to — es saku, — ka spītnieks un palaidnis bij, neklausīja tēvu, ne kungus. Tu pasaki, citādi domās vēl, ka tu ar dumpiniekiem uz vienu roku. — Es ne, man bail, ka neliek vest uz vāgūzi. — Tad es iešu — es saku, — man par savu taisnību nav jābaidās. — Es ne, tas kalējs var mani nosist. — Tad es iešu, es no nabagiem un meža vazaņķiem savu mūžu neesmu bijies. Bet lieciet gan, lielkungs, ķert to velnu rokā, citādi te ne jums, ne mums miera nebūs. Mūsu galā pagājušo nakti visus vaļņiekus un kalpus apstaigājis.

— Un ko tie? Sola ar mietu pa galvu?

— Par mietu, to es nezinu. Bet sievas šorīt kā vanaga izbiedētas vistas skraida pa ceļiem, vīri slapstās pa rijaugšām un pūnēm, nedrīkst laukā rādīties.

— Ā! nedrīkst vairs rādīties! Tas ir labi! Tas ir labi! To kalēju vienu mēs gan dabūsim rokā.

Pamāja ar roku Pīckam.

— Ielej šim vecim lielo mēru brandavīna, viņš agri cēlies.

Holgrēns bij pavisam norimies. Pagastā miers, ko tad vairāk. Pa vienam diviem dumpiniekiem un meža bēgļiem allaž gadījās katrā muižā, ne agrāk, ne tagad bez tā nebij bijis. Un kalējs jau šovakar būs striķos un klētī. Rokā viņš katrā ziņā jādabū, tur tam sapeļējušam vecim taisnība.

Vagars vēl vienmēr velti slaištījās pa ceļu. Vai tad acu nebij pierē, neredzēja, ka tā gala braucēji visi jau pie vāgūža? Muižkungs pasauca to un izlamāja ar lielu labsajūtu un patīku — kā katrs kungs, kas zina, ka nav ko dusmoties, bet jādara tikai kārtības un pieklājības labad. Pasauca Sarkanu Bērtu, pavēlēja tiem abiem iet uz Susuriem, sasiet Klāvu un tūliņ atvest uz muižu. Vagars bij nobijies, bet Sarkanais Bērts aizgāja lielīgs, mēslu dakšas, savu pierasto ieroci, plecām pārmetis, gluži jaunus kaņepāju grožus padusē pasitis.

Īsi pirms pusdienas muižkungs atkal parādījās pagalmā, pēc otrām brokastīm atraugādāties, zobus ar ikšķa nagu izbakstīdams. Ratu vai zirgu pakrēsli snau-

dusi, braucēji pielēca kājās, bet pie tēm viņš ~~patlaban~~ un pats skaitīja vezumniekus, kas patlaban kā gliemeži rindā vilkās muižā iekšā. Pareizi: divdesmit septiņas galvas — to Susura skuķi jau līdzī skaitīt nevarēja.

Vezumus sabrauca pie ķieģeļu grēdām, zirgus izjūdza. Kad viss bars bij kopā pie ratnīcas, muižkungs nostājās, atspiedās uz spieķa, tā ka asais gals pamazām lida zemē, pārļaida bargās baltās acis. Katrs vārds skanēja kā sutinātas ievas klūgas cirtiens.

— Auni jūs esat un maitas! Taisnību sakot, visus pēc kārtas jūs vajadzētu vest vāgūzi un pa trīsdesmit. Divdesmit astoņi tēviņi — un tad viens tāds smurguļa kalējs var nobiedēt?

Ķieģeļu vedēji saskatījās. Vai tad nebij cieši jo cieši norunājuši ne vārda par to nestāstīt ne muižā, ne mājās? Eka gan neskatījās — visam baram aiz muguras, viņam patlaban bij uzvelkamas nošlukušās bikses, galvu noliecis, vēroja, vai tās uzkāpj tik augstu, kā pienākas.

— Grožos viņu vajadzēja un tūlī uz muižu prom! Bet ko ar jums, tādiem mērkaķiem, lai dara. Kas vakar garām palaists, to jūs man paveiksiet šodien. Līdz saulrietam jūs man viņu dabūsiēt rokā, pa nakti viņam jābūt klēti.

Klaušiniekiem sejas stiepās garākas. Tas bij pavisam nepatīkams uzdevums. Kalēja Mārtiņam krūtīs ķerties... tādām, kāds viņš tur plikajā silā bij — āmuru rokā, briesmīgs... Vai tad tomēr nebij labāk, ja ved vāgūzi... Bet kurš gan drikstēja plest muti vaļā? Igaunis turpināja savu:

— Grožos un uz muižu! Stārasts jūs iedalīs, viņš zina, kā vajag. Visu mežu pārmeklēt — mastiem, tā kā kad ziemu vilkus dzen. Ja pretim turas, dot ar rungu. Roka ja pušu vai riba, tas nekas. Tikai pa galvu nesist, dzīvu viņu man vajag!

Spieķis bij tik dziļi iedūries zemē, ka vēl otrā roka jāpieliek, lai izrautu laukā. Acu baltumi jau pieplūduši pasarkani, seja atkal vilkās smaidīt. Viņš gribēja vēl ko teikt, bet ievēroja klausinieku sastieptos kaklus un atgriezās pats.

Pa taisni icmitu kājceļiņu no Lapmuižas ceļa patlaban nāca vagars ar Sarkano Bērtu. Muižkungu ieraudzījis, večuks mudīgiem soliņiem dipšīnāja šurp. Bērts kā akls, kā piedzēries ģeņģeroja uz priekšu, taisni uz aku. Dakšu plecā viņam vairs nebij, cepures viņam vairs nebij, galva pelēku lupatu aptīta. Groži, rokā atrisuši, likumiem vilkās pakaļ pa zemi. Kā laksts nokrita pie akas uz siles gala, abām dūrēm atstutējās zemē un nokāra lupatu apsieto galvu — izskatījās gluži kā vista, kas meklē dzert. Nezin kur gadījusies, vaimanādama pieskrēja Bērtiene, izvilka spaini ūdens un sāka mazgāt viru.

Igaunis acīm dzēlās vagarā. Sikajam virelim trīsēja zods, cepure rokās un pastalās ieautās stripainās bikses.

— Na! kur Klāvs?

Vecais nevarīgi apvilka roku puslokā pār mežu.

— Tas jau nava cilvēks, tas ir zvērs!

— Kāpēc jūs viņu nesasējat?

— Ka mēs kļētiņa un gribam viņu siet, tā šim tīnes vāks rokā un Bērtam pa galvu. Pusū — kā ar nazi! Bērts zemē, un asinis plūst — pār pieri — acis pilnas — mute pilna — hārda pilna — viss pilns... Tāda peļķe, kā kad vepri kauj... Guļ, uz nāsīm pakļupis, un kunkst, aiz kājām izvilku laukā, kreklam visu apakšu noplēsu, ko apsiēt...

— Bērts ja — bet ko tu?

— Lielkungs — — ko tad es! Es tāpat... Kas tad es esmu tādām zvēram? Senala! Un kad viņam vēl tās Bērtas dakšas rokā!

Muižkungs pavērās viņā kā mēslu vabolē, kas pārāk riebīga, lai kāju uzmitu. Aizgāja izvaicāt Bērtu. Stārasts sadalīja ķērājus, pa trīs vīri pulciņā. Pēc pusstundas divdesmit septiņi rungām apbruņojušies priedainieši, pakaušus pakasīdami, sagāja mežā — vispirms izmeklēt muižas apkārtni, tad tālāk vilku dzit ap dziļo ezeru, plikajā silā, pa ķieģelnīcas krūmājiem un beidzot gar Lapmuižas robežām. Kalēju grožos un uz muižu, Susuru Klāvu uz muižu — tāda bij nepārkāpjamā pavēle.

Vecais Mārcis bij nolicies bērza pakrēsli — uz sāniem, muguru atstiept jau viņam neiznāca. Saule šodien kveldēja vēl trakāk nekā vakar pirms tā nakts norasīnājuma. Mušas krīta virsū kā negudras, taisni mutē iekšā lida, koda biksēm cauri. Acīm redzami taisījās atkal uz lietu.

No bērzu birzs apmales biezokņa izlida trīs rungām apbruņojušies vīri, izdalījās un atšķirti, kā ielenkdami, tuvojās Ataugu mazmājai. Luksta Gačs apmeta likumu no muižas puses, Vaivaru Piepa gar smēdi, Eka, kā jau vadonis, nāca taisni sētsvidū. Kūtiņas galā pašā saulgozī izlaidies kaķis pārbijies uztrūkās kājās, joza prom gulētājam pār kājām uz smēdi. Tur no Piepas atkal atsitās atpakaļ un pazuda aiz rijas.

Mārcis bij pietrausies sēdus, acis izberzēdams, gari noskatījās trijos ķērājos. Kājas ieplētis, Eka bargi nostājās priekšā.

— Kur viņš ir palicis? Tūliņ tu to man pateiksi.

— Jā, to es tev tūliņ pateikšu. Viņš pārlēca man pār kājām, aizskrēja līdz smēdei, atsitās un noslēpās aiz rijas. Ej paskaties, varbūt turpat vēl tup.

Eka kļuva sarkans.

— Nemuldi, veci! Atbildi, ko tev prasa! Kur ir Mārtiņš?

— Mārtiņš? Es tev gribēju prasīt, tu vairāk pa tiem mežiem staigā.

Eka paslēja rungu.

— Ka likšu pa to pašu tavu liko muguru! Piepa, pārmeklē smēdi! Eku tu, Gač, palūko kļētiņā un kūti! Es pats — —

Pats iegāja rijā, rungu aiz muguras noslēpis, lai ar to ķeramo bez laika neaizbiedētu prom. Tur tikai izbiedēja veco Dārtu ģērbjoties, tā iznāca, pastalas baliem autiem uzāvusi, maizes doniņu priekšauta stūri iesējusi. Nospļāvusies asi paskatījās zeņķi, kas bij pametis aci kļētiņā, tagad pavēra kūts durvis, aiz kurām tikai govs gaiņājās no mušām un elsāja salmos čupā sagulušas aitas.

— Gač, ko tad tu tur ošņā?

Puika satvika vēl vairāk kā pirmiņ Eka.

— Es neko, bet kad Eka liek...

— Eka liek? Ko tad Eka tev var likt?

— Kā tad nevar, kad var... Viņš mums ar Piepu tas vadonis.

— Ā! un uz kurieni viņš jūs ved?

— Prasa, kā nezinājusi. Mārtiņu meklējam rokā. Igaunis pavēlēja vest uz muižu.

— Ak uz muižu pavēlēja! Teļa galvas jūs! Domājat, ka Mārtiņš būs tur, kur jūs viņu meklējat?

Puika bij galīgi apjucis.

— Nē... viņš būs kur citur...

— Nu, eče! Tad tur citur arī meklējiet!

Izcāpoja Eka. Piedarbu izmeklējis, rijas augšu izložņājis droši, zinādams labi, ka Mārtiņa tur nebūs. Putekļus sarijies, piekvēpušiem zirnekļa striķiem pār cepuri un pleciem — pēc lopa. Tirijās sprauslādams.

— Nolādēta būšana! Kalējs taisa dumpi, bet tev, godīgam cilvēkam, viņa pēc jāpaliek par lopus. Eka varbūt uz vāgūzi vēl vedis. Nosist tikai tādu, un beigta balle!

Pavisam aizmirsis, ka viņš taču nav še tādēļ, lai gādātu par kārtību Ataugās, Eka padraudēja abiem večiem.

— Mēģiniet tikai to meža bēgli te pieturēt! Uz muižu visus trīs!

Paspēra kriju vāceli, kas bij pagadījusies turpat pie kājām, tā aizkūleņoja, tikko aizvērtu lūka sloksni gaisā papļivodama. Tad nokomandēja savus apakšniekus.

— Ko stāv, mutes ieplētuši, kad jāiet! Līdz saulei viss mežs jāizņem cauri. Kustas!

Pats paceltu galvu pa priekšu, tie divi negribīgi nopakaļ. Smēdes stūrim pieslietu Lakstu Gačs ieraudzīja Piepas rungu. Paskatījās: Piepam rokā olekts garš apaļš dzelzs stienītis.

— Kur tu to? Smēdē esi paņēmis?

— Smēdē gan. Ar to labāk var sist.

— Sitējs atradies! Zaglis tāds! Tūliņ liec nost, tas nav tavš.

Vismaz divas reizes vecākais Vaivaru Piepa nedomāja pretoties. Nosvieda dzelzi turpat zemē, paņēma savu veco ieroci, nospļāvās.

— Tad nelabais te lai sazin! Viens saka — sist, otrs atkal ne...

Pāri pļavām mežmalai tuvojoties, Eka atkal sadalīja savu armiju: Gačs pa kreisi, Piepa pa labi — uz piecdesmit soļiem, tālāk ne. Pamācīja.

— Kad es kliecdu, tad jūs skrieniet no abiem sāniem, vairāk tā no mugurpuses, lai neierauga. Es viņam būšu krūtis, jūs tikai gāziet — pa galvu ne, tā var nosist, bet pa rokām, lai tad vai pušu. Dzīvu mēs viņu aizvedisim. Un, ja

es esmu zemē un viņš man virsu, tad pa muguru. Zvetējiet tik, kamēr nekustas vairs un es varu izlīst lauka. Tad mēs viņu sasiesim.

No ceļa pļavas gludas. Patālu ķieģeļu cepļa pusē pamanīja jau aizbrienam citus kalēja ķērijus. Sis te bij Briežu gabals, viena josla gubās, otra kā vakar izardīta. Nevienu pašu cilvēku šodien neredzēja. Kas gan būs tāds pārgalvis nakt uz šīm tālajām pļavām, kad mežā blandās tas trakais kalējs? Varbūt viņš tepat kāda krūmā, varbūt tur malas biezokni... Arvien biezāki kļuva melnelkšņu un karklu krūmi ar siena gubām pa vidu. Eka turējās vairāk tā starpā, dažam apmetu likumu apkārt — pa gabaliņu vienmēr redzēs labāk, vai kāds negul zaros un zālē... Eka pameta acis uz kreiso pusi, tur Gačs patlaban nozuda aiz ceriem. Labajā tikai krūmi nošvikstēja, meža izloks tur padevies uz priekšu, Piepa jau tajā. Kur tālu kaut kas dunēja, tā kā kad ar vāli būksina pa mikstu zemi. Ak ko, tas taču bij tikai pašam ausis!..

Piepeši pašā mežmalā aiz siena gubas viens izslējās stāvus — bet uz mata tāds kā kalēja Mārtiņš, tikai pelēkāks un cepuri vairāk uz acīm, nekā Mārtiņš nēsāja. Ķērājam ausis vairs nedunēja, tur klabēja kā dzirnavās. Pelēkais nebēga, nē, skatījās taisni virsū, mute viņam pamazām savilkās tādā kā smīnā. Un tad viņš nāca — patiešām, viņš nebēga, bet nāca. Vēl soli — vēl — un vēl... Āmurs vilkās pa zemi, noliekdams zāli padziļā vagā.

— Ā, Eka! Tu mani gribēji sastapt?

Tā nu nevarēja būt Mārtiņa balss. Kalējs nerunāja tā, it kā aiz sienas piederībā ātri ātri šņakstinātu kaņepāju mistiklām... Viņš taču nebūs tik traks un nenāks pavisam klāt!.. Bet pienāca tomēr — pastiepa kreiso roku, saņēma zodu plaukstā, galvu atlieca mazliet atpakaļ, tā ka Ekam balts mākonītis no augšas iezibsnīja taisni acīs. Roka bij notirpusi, runga izšļūda un pār muguru novēlās zemē.

— Dēls, ej tu uz mājām un liecies gulēt. Un aiznes igaunim labvakarus no manis. Cik mucu alus viņš apsolīja par manu galvu?

Ekam lūpas gan pašas no sevis pakustējās — bet kāda skaņa lai tiktu tām pāri? Pelēkais bij pieliecies gluži klāt, karsta elpa applūda Ekam kaklu.

— Miroņi!.. Sapūstiet!..

Tad krūtis kaut kas ķēra. Pelēkais tikai ar plaukstu virspusi, ar saliektu pirkstu kauliņiem pieskārās, bet Ekam bij jāattenterē divi soļi, lai noturētos kājās. Kad tomēr bij nostulējies, sadzirda zāli aiz muguras nošvikstam. Mārtiņa ķērājs uzmanīgi pagrieza galvu, tad griezās pats — lēnām, lēnām, it kā sargādamies apgāzt kādu, kas te cieši blakām. Pamanīja tikai, ka pelēkā galva pazūd iz krūma — taisni uz to pusi, no kuras vadonis nupat bij atnācis ar saviem vīriem.

Eka novilkā piedurkni pār pieri — uz pusnātņa drēbes palika melna slapjuma svītra. Dziļi, dziļi, dziļi atvilka elpu, tad paskatījās uz labo, paskatījās uz kreiso pusi. Abi pārējie nebij ne manāmi, ne dzirdami. Labi vēl, ka tā... Sarāva plecus augsti augsti, krūtis piepūtās kā plēšas un nokļāvās atkal.

— Eka . . . Nolādeta būšana!

Eka klupa iekšā apmales biežoknī un cauri tam mežā. Kur tad viņam tā jāsteidzas? Kā — kur? Vai tad muižkungs nebij pavēlējis ķert rokā kalēja Mārtiņu?

Kājas vecajai kalēja Dārtai ņipras kā jaunai skuķei — ne velti savā laikā pirms gadiem sešdesmit viņu pagastā daudzinaja par to labāko dancotāju. Tikai pie lielās bērzu birzs, kur nogriezās ceļš uz baznicu un mācītājmuižu, viņa atguvās, ka drusku piekususi. Atsēdās pakrēslī uz ciņa, priekšauta stūri atraisījusi, pirkstiem lupināja no maizes doniņas, pa mazam gabaliņam meta mutē. Arī zobi vēl veseli un stipri, lai cik riekstu jaunībā pārkožuši. Ļaudīm taisnība, šie Ataugu kalēji bij no dzelzs.

Pelēks putniņš baltu pavēderi lēkāja pa smilgām, sīkus taureņus medīdams. Dārta pasvieda viņam drupatas. Neņēma — sabijās, uzlaidās bērzā un tankšnādams nodziedājās gari. Viņa nogrozīja galvu.

— Muļķītis, vai tad es tev ko ļaunu gribu . . .

No putniņa domas viņai pavērsās uz mežu, no meža uz Mārtiņu — un kur Mārtiņš, tur Maija. Gremodama viņa ilgi domāja, tad nopūtās.

— Ko tur . . . Redzēs, ko viņš teiks . . .

No Priedaines puses kāds brauca. Zirgs pats pagriezās baznīcas ceļā. Braucējs acīm redzami iedzēries, drukns, sārts, tukšu ratu galdos uz salauztiem elkšņu zariem izzvēlies, galvu ļengādams, dungoja. Pārkārusies pātaga lēkāja uz rumbas — nupat, nupat aptisies. Dārta cēlās kājās.

— Klausies, kaimiņ, tu varētu pavest mani.

Braucējs ar pūlēm pacēla smagos plakstus, paskatījās miegainām jautrām acīm.

— Tevi, vecmāmiņ? Vai tev prāts! Par to taču cietumu var dabūt.

Skali nosmējās savam jokam, saraustīja grožus un aizbrauca rikšiem. Vēl tur, kur ceļš ieliecās starp abām kārklu krūmu rindām, pasmējās otrreiz. Dārta bij tīri pārskaitusies, vairāk uz sevi nekā uz to.

— Tpi tu! Tīšu prātu iemin kā govs mēslos! Braucēja tāda — kam tad dievs pašai kājas devis? To tev vajadzēja! . . . Bet tad ir gan te bezkauņas un palaidņi! Tāds kungs, tādi visi tie ļaudis. Lūk, kur vajadzēja mūsu igauni un Picku, tad tu nerrotu godīgu ceļa gājēju!

Tālu jau vairs nebij līdz mācītājmuižai. Nabagmāja un citas tās jaunās ēkas viņā pusē aiz baznīcas. Pa kreisi griķiem apsētā apaļā paugurā, gluži kā uz katla dibena, prāva krāšņata — citreizējās, zviedru nojauktās katoļu baznīcas vieta. Te griķi jau pilnos ziedos, šķita, ka medus smarša nāk no tām sarkanajām drupām. Bišu sanoņa skanēja kā atbalss miegā no sen aizmirstas dziesmas ar nesaprotamiem vārdiem . . . Dārta bikli pameta acis uz labo, uz kreiso pusi, nolieca galvu un žigli pārmeta krustu.

Taisna, kā pa auklu novilkta gobu gatve aizstiepās uz mācītājmuižu, līdz pašam nama durvim. Kūtišs, klets, pagrabs — muiža kas muiža, daudz lepņāka vēl kā Priedaine. Staffa priekšā liels nikns suns riedams slaistījās važā. Akmeņu pils gan vicostāva, bet ar dakstiņu jumtu, diviem skursteņiem un lieliem logiem. Pirmo reizi Dārta te nāca, bet nemaldīgā nojautā tūliņ ieraudzīja ķēķa durvis. Sarkana, zema ķēķa patlaban grieza gabalos vistu un lika aizvākojamā vara katlā sautēt. Kausets sviests smarsoja vilinoši, Dārtai sickalas sateceja rutē. Ķēķa saņema viņu pavisam nelaipni. Kāpēc nenākusi vakar? Ceturtdienās vajagot nakt. Piektdien un sestdien cienīgtēvs taisot sprediķi, tad viņu nevarot traucēt... Ilgi viņa bārās, vistas gabalus citu pēc cita ieslodzīdama katlā zem vāka. Laikam gan aizdzītu pavisam prom, ja, trokšņa iztraucēts, pats cienīgtēvs nepavēris durvis. Izmisumā neko nerēķinādama, Dārta viņam pa rokapakšu iešmauca istabā. Piedurknei nepaguva pieklupt, mācītājs jau atradās aiz galda un pūzdams sēdās krēslā. Viņam bij strups kakls, plata, dūsmīga seja, baltu matu vainadziņš ap plīko galvaskausu un tāda pati bārda no ausīm apkārt pakaklei.

— Ko tu gribi? Kas tu esi? No kurienes?

Kalējiene nebij no bailīgajām, bet tagad gan viņai dūša gandrīz saplaka.

— No priedainiešiem, cienīgtēvs, no paša viņa gala.

— Ko tu velcies piektdien? Ceturtdienas tev nemaz nav?

— Kā nu bez būšanas, cienīgtēvs. Bet ceturtdien vēl nemaz nezināju, ka man būs jānāk.

— Ak nezināji! Kad pastardiena būs, to tu arī nezini. Vai tu domā, ka debesu valstībai jau vārti vaļā un tu tur tāpat varēsi iebraukt kā stadalā?

Viņš gluži labi runāja latviešu valodā, tikai pa starpām pie sevis nobubīnādams pa vācu vārdam, gar kuru Dārtai nebij daļas. Bet sirds jau tā pilna, kā svaigā brūcē ķēra tas vien, ko viņa prata — viņa gandrīz aizmirsa, kur atrodas un kādēļ šurp nākusi.

— Man zirga nav, cienīgtēvs, ko es braukšu. Mēs, mazmājnieki, allaž ejam kājām.

Mācītājs pielēca kājās.

— Ko tu murksi? Kas tu tāda esi?

— Dārta, vecā kalēja Ataugu Mārča sieva.

Mācītājs sāka ausīties. Tā kā pasniedzās pēc lielas grāmatas, bet atrāvās atkal, apsēdās. Nelabu vēstošām acīm urbās Dārtā.

— Ataugu... Dārta... Man ir ziņots par kādu Dārtu... Vai tu māki lasīt?

— Drusku māku, cienīgtēvs.

— Un tev ir katoļu grāmata?

— Nevienš to nav redzējis, cienīgtēvs.

Mācītājs trieca dūri pret galdu.

— Tā tu esi! Ka-to-liete nolādētā!

To viņš izkļiedza kā kādai velna apsēstai, kā raganai. Cik viņš iekaisa, par

tik kalējiene pretim atguva pašsavaldišanos. Visvārigākajā vietā aizķerta, atstiepa muguru pavisam taisnu: šis vīrs tak nebij viņas ticības tiesātājs! Nu viņa runāja rāmi, pavisam bez bailēm.

— Cienīgstēvs, dieva priekšā visas ticības ir vienādas.

— Jā, jā, jā — tā pati tu esi! Pie dievgalda tu nenāc, katoļu tumsības apmāktā, pazudinātā dvēsele. Svēto luterticību tu zaimo, kvēlošas ogles sakrāj uz savas galvas.

— Es esmu kristīta luterticībā.

— Bet to tu esi nometusi tāpat kā tie tavi pagāna senči, kas svēto kristību gribēja nomazgāt Daugavā. Pagāni esat jūs visi! Tavs vīrs, tas vecais kalējs, pestējojas un kalpo elkiem!

— Elkiem viņš nekalpo, cienīgstēvs. Viņam ir sava ticība.

Mācītājs atkal pietrūkās kājās.

— Kāda jums, lopiem, var būt sava ticība? Vai lielskungs ir pavēlējis, lai jums būtu sava ticība? Sist, sist, sist jūs vajag, kamēr āda lupatās atlec no kauliem! Pa otru galu izdzīt laukā visus tos māņus un baškus! Un tu vēl uzdrošinies man acis rādīties, nekaupa tāda!

— Es nebūtu rādījusies, cienīgstēvs, bet man bij jānāk. Muižkungs grib saulaulāt Briežu Maiju ar Lauķienes Teni.

— Jā, to viņš grib. Un kas tev tur par daļu.

— Man ne, bet Mārtiņam, manam dēlam. Viņam Maija tikpat kā apsoluta ligava.

— Kam Briežu Maija ir apsoluta ligava, to nenosaki tu, ne tavs Mārtiņš, bet vienīgi tikai Priedaines lielskungs fon Holgrēna kungs. Un viņš ir nolīcis Brieža Maiju svētdien saulaulāt ar Lauķu Teni.

— Nedariet to, cienīgs, žēlīgs cienīgstēvs! Mēs, grēcīgi pasaules cilvēki, varam maldīties, bet jūs esat dieva kalps un darāt viņa prātu. Kur Lutera rakstos tas ir pavēlēts, atņemt ligavu vienam un pielaulāt otram, kad viņa pati mirst nost?

— Tu — tu man dieva vārdu mācīsi, vecais elles prauls! Priedaines lielskungs tā ir pavēlējis.

— Tāpēc, ka Lauķiene viņam veca brūte, un viņš dara visu, ko Lauķiene vēl. Bet dievs tā nevēl, dievs tā nevar vēlēt. Nedariet to, cienīgstēvs, jūs esat vēl mūsu vienīgā cerība.

— Tu savu lielkungu zaimosi, raganā! Ārā!

Spēcīga dunka plecā apsvieda veco Dārtu riņķi.

— Cienīgstēvs... cienīgstēvs... nebūs labi! Mārtiņš — —

Otra dunka mugurā iztrenca viņu ķēķi. Trešā pa āra durvīm laukā un pa kāpnēm lejā. Ar to pašu ieskrējieni Dārta aiztipšināja gatvē un vēl gabalu lejup pa to. Mācītājs bij nāvīgi pārskaities, kājām grīdu spārdidams, kļiedza pakaļ.

— Ellē, ellē! Man acis vairāk nerādies! Ķierda, laid suni virsū tai raganai! Ridi pakaļ!

Pēc maizes brīža Dārta patiesām izdzirda pie stalla spiedzīgus klicdzienus — it kā meitietim kāds ar dūri pret vēderu spiestu elpu ciet: «Pī! puci! cuji! Ņem ciet!...» Baisnīga rekoņa aiz muguras apsvieda viņu riņķi. Pelēkais suns, atgirdzies, ausis pieglaudis, aizelsā ierēkdami, smilktis gaisā jaukdams, kā viesulis savās pakal. Kalejiene nebij pārāk nobijusies: vai tik vien briesmu mūžā redzēts! Poļu sirotāji viņu likuši pie rījas sienas nošaut. Dziļā ezera akačos reiz bij slikusi... Dzelošām valdzinātājas acīm viņa skatījās tajā skrejošā zvērā, lūpas kustējās — katoļi jau zina visādus vārdus...

Zvēra skrējiens pamazām kļuva lēnāks, laikam tāpēc, ka nebij vairs ķerams bēdzējs, bet jātuvojas stāvētājam. Tāpat jau mums visiem tā lielākā dūša, tikai kad bēdzējam jāskrien pakal... Piecus soļus atstatu aprāvās pavisam, ar to pašu sparū visām četrām kājām vēl pussoli paara uz priekšu, putekļus nāsīs sarāvis, ausis spurinādams, nosprauslājās — zobi atgirt, acis sarkanas gluži kā Priedaines igaunim.

— Sunī, manu sunī, tu tak esi labs!

Veikliem pirkstiem atlupinājusi maizes gabaliņu, pasvieda. Sunis nolieca galvu, paostīja — laikam smaršoja vilinoši. Pagrieza acis augšup, pārbaudīdams, vai te tikai neslēpjas kāda viltība. Nē, neko aizdomīgu nemanīja vis. Rungas šai ubadzei nebij, pati kā saulīte, pirksti, kā vēl solidami, knibinājās ap bunduli priekšauta stūrī. Laiski, kā negribēdams, paņēma maizes gabaliņu zobu galiem, bet tad vairāk neizturēja, aptecējās siekalas, žokļi nokustējās — aprija tāpat nesakošlātu. Salkušās acis pievērsās priekšautam. Sāni dziļi iekļāvušies, visas ribas saskaitāmas — mācītājs mērdēja badā aiz skopuma un lai viņš būtu niknāks.

Pēc trešā kumosa acis viņam jau bij laipnas, Dārta noliecās un noglaudīja pinkaino, utu apsēsto pakausi. Pēc ceturtā suns jau palocīja asti un gāja līdz, lūdzēja acīm augšup skatīdamies un turēdamies pieklājīgā atstatumā, it kā sūtīts pa godam izvadīt viešņu. Ģierda stalla priekšā bij aizsmakusi, kliegšana un velti pucinādama. Gatves galā Dārta nopurināja priekšautu un pateica:

— Paskaties, nu vairāk nav, visu mēs esam apēduši.

Viņš vēl paošņāja zāli, uzlasiņa vissikākās drupatiņas, tad atsēdies noskatījās pakal, it kā gribētu teikt: atnāc vēl un pie tam labi drīz — vislabākais jau rīt pat...

Pret katoļu baznīcas drupām Dārta atgriezās un pakratīja lielo, kaulaino dūri.

— Nolādētie! Gan svētā Māra jums to atdarīs.

Atpakaļceļš bij divreiz garāks, kājām viss nīprums izzudis. Jau līdz birzīj reizi jāatsēstas, bet no turienes līdz eglājam divas. Pie muižas sametās krēsla, šaipus Briežiem nācās vai veselu pus stundu pūsties. Pie Briežu rījas pret nojumes melnumu rēgojās kas pelēks, kalejiene pagriezās turp. Uz mietu tešamā blukšņa tupēja Briedis, sarāvis, krēslā vēl maziņāks un sīkāks kā dienā. Raudāja. Nošļupstēja čukstēdams, it kā baidīdamies, ka kāds nenoklausās:

— Aizveda viņu man...

Dārta jau bij it kā paredzējusi.

— Kas aizveda?

— Picka ar puisiem. Kā trīs vanagi uzklupa manam cālitim, iecēla orē un aizveda... Tu redzi, kā es tagad raudu.

— Izraudies, izraudies, vairāk jau no tevis nekā nav. Ak, bijusi vēl Ilze dzīva! Vārošu ūdeni acīs viņa tiem! Tu vari raudāt, bet ko Mārtiņš tagad lai dara? Vai viņa nevarēja iet tam līdzī — tak jau mežā pie vilkiem būtu labāk kā te pie tiem zvēriem... Bet ko nu vairs, kas beigts, tas beigts.

Rijas loga aizšaujamais klaudzēdams atslīda sāņus, Anna pabāza galvu.

— Kas tad te nu ir par tirgu — vai visu nakti neļaus cilvēkam aizmigt? Nekur vairs glābiņa nav no tiem kalējiem, apsēduši kā ļauna diena. Veci, tūliņ nāc gulēt! Aizmirsi, ko stārstas tev piesoliņa?

Briedis klausīgi cēlās, acis ar piedurkni izbružādams. Dārta vilkās prom — Ataugas arī daudz tālāk nekā citreiz, tikko tikko paspēja aizslāt. Viņa pavēra kūtiņas durvis, tumsā redzēt neko nevarēja, dzirdams tikai, kā govs tiksmīgi nošņācās, barotāju un slaucēju tuvumā samanijusi. Paraudzīja, vai kļētiņa ciet, tad vilcinādamās ielida rijā.

Mārcis izlikās aizmīdījis, vēroja, ko viņa darīs. Viņa pagrabinājās ap skaliem, bet atmeta. Apsēdās uz ķebliša, ilgi āva kājas, tad piecēlās, noģērbās, lāviņu sataustījusi, pārrāpās kalējam pāri, klusiņām nogulās gar pašu sienu, ceļgali nobūksēja pret balķi. Muti pagalvi iespiedusi, gari nopūtās. Nekā — bet tas jau bij zināms. Tikai velti kaulus nolauzīja, to gaisa gabalu iedama. Kas vainīgs, kad pašai prāta nav...

Mārcis atsāka pats savu domu. Tā bija gara, gara — — pietiks līdz gaismai.

6

Gaisma ausa lēnām, kā negribēdama un vilcinādamās. No vakarnakts norasinājuma gaiss tvaikains, debess saules pusē pasarkani aizmiglojusi, pret vakariem kā tumšzilu mākonī aizsegusies.

Kalēja Mārcis izlīda no rijiņas, pameta acis uz ceļu, kur šorīt, tāpat kā vakar pēcpusdienā, neredzēja nevienu vedēju. Paskatījās gaisā un pameta pats sev ar galvu.

Pierasojušā zālē notrauktas divas sliedes, it kā kāds šorīt jau būtu gājis turp. Birzī čirpstēja un tankšēja vēlinie dziedātāji. Tie, kam jau jaunā paaudze barojama, spurdza pa bērzu starpām, mušas un odus gūstīdami. Katrā zariņā te likās nīrbam: visi tie, kas nemīlēja priežu mežu un sausus sūnekļus, apmetās birzī. Arī sīkie krūmi un zāle putnu pilni, Mārcis uzmanīgi spēra kāju — ka neuzmin vēl kādam, no viņa tie jau daudz neko nevairījās.

Vidū zem ozola vēl tumša krēsla. Tik kluss, ka varēja dzirdēt, kā sauss bērza zariņš aiz sava paša svara knikšēdams nolūza un nokrita zemē. Bērzu gali vēl pelēki, jāpagaida, kamēr saule lēks...

Sauli lecot, Priedaines stārasts piccēlās sēdus brūklenāju aplīktā gludā smilksn laukumīņā un kasījas, ilgi purdedams. Vakar vakarā viņš tepat desmit soļu tālak bij redzejis odzi ielokāmies činkurā, tāpēc visu nakti nevarēja ne aizsnausties, ne laģa notupēt. Bet jāvaktē vien bij. Kalēja Mārtiņu gan vakar nedabūja rokā, bet ķerāji atnesa uz muižu pie tām trim priedēm sūnā iekāšņāto maizes rīcienu un lupatā ietū biežpiena piku. Tātad te tas lācis nāca baroties. Zīlu melnu splaudams, muižkungs bij attriecis Picku ar staļļa puisi Miķeli un savu kučieri, igauņi Matu. Visu nakti viņi te bij noglūnējuši, bet tas velns vai nu saodis, vai arī tiešām pārbēdzis Lapmuižas daļā, kā Eka zvērējās to manijis.

Aiz brūklenājiem apauguša ciņa paslējās Miķeļa pinkainā galva. Viņš buk-snija augšā to otro, pablenzdams stārastā — vai redz, ka viņš visu laiku bijis nomodā.

— Vai tu sliesies ar, igauņi tāds! Stārasta tēvs jau sen kājās.

Matam no stārasta nebij vis tādas bailes, tāpēc ka pats muižkungs viņu turēja izcilu pār citiem muižas kalpotājiem. Izstiepās augšpēdu, nosalis izgrozījās un gari nožāvojās.

— Kad slies, tad uzslies.

Stārasts bij sapūties un nīkns. Tāda nelieša pēc viņam te visa tā saltā nakts jānodirnē. Un pie tam gluži par velti. Viņam tāda sajūta, ka kalēja Mārtiņš nodarījis lielu netaisnību neatnākdams, lai var sasiet un vest uz muižu. Un kas te to ēsmu noliek, piecisimti soļu no Ataugām? Skaidra lieta — kas, katrs to pateiks bez prasīšanas.

Launām acīm stārasts skatījās, kur pa retāko priežu starpu balsnija mala. Pārdomāja, ko lai iesāk ar to liko. Zobs viņam uz to jau no seniem laikiem. Kur tie laiki, kad piegulā abi vilkāš apaušiem un Mārcis viņu trīs reizes rāva linu mārkam pāri. Par Slapjo Brenci vien viņu saukāja, kamēr vēl nebij mantojis Pickas goda vārdu. To viņš neaizmīrsa, nē, viņš neaizmīrsa neko. Arī to ne, ka Mārcis noņēma Rudzutaku Dārtu, lai gan tikko bij sācis mācīties kalēja amatā, bet viņš pats jau bij klētnieks pie vecā Brimmera un pamazām pelnījās Pickas palamu. Jau vakar uzstāja muižkungam vest liko uz muižu un slānīt, kamēr pasaka, kur dēls slēpjas. Tomēr igauņi bijās — vai nu no pašiem Ataugām, vai no jaunā lielkunga, kropli daudzit nepieļāva. Bet vai vecenei tak mugura vesela, kājas tādas, ka no rīta līdz pusdienai visu pagastu apskries, un mute par trim. Kāpēc gan to neņemt prīckšā, vismaz sabiedēt labi, lai dūša dabū atskrieties?

Stārasts pamāja saviem pušiem un sāka pats iet uz malu. Nelabais! Kājas locītavas tik stīvas kā citreiz, kad ap Mārtiņiem izkāpa no ledaina linu mārka. Miķelis manijās iepakaļ, rungā uzdzītu arkla lemesī plecām pārmetis. Matam bij asi notēsts miets, otrā rokā viņš nesa salocītus grožus.

Dārta iznāca no kūtiņas un patlaban gribēja ieiet klētī. Ieraudzījis stārasts palaida riksi.

— Nebēg, nebēg! Paliek uz vietas!

Kalējiene palika uz vietas, nolika zemē balti noberzto slauceni, skatījās skrējējā tā, ka tas tūliņ aprāvās. Saņēma dūšu un noprasīja bargi:

— Kur ir Mārtiņš, tas meža bēglis?

Bet tas bij tikpat kā pret sienu.

— Prasa kā dumjš! Kad meža bēglis, tad tak mežā. Tev vajag labāk zināt, tu no turienes nāc.

— Tu man te nedomā ar niķiem, es tevi pazīstu. Bet kas viņam to ēsmu nes pie tām trim priedēm?

— Pie kurām trim? Mežā viņu ir daudz, es neesmu skaitījusi.

Stārasts grieza zobus. Tā viņa to toreiz apnicināja ar kalēja Mārci, tā tagad tur par nerru.

— Muti turēt, bāba! Tu ar to bēgli esi uz vienu roku. Viena alga, kad nav viena, mēs paņemsim to otru. Kamēr uzrāda, kur meža bēglis slēpjas. Mat, nāc ar striķiem!

Dārta žigli aplūkojās. Turpat zemē Mārča vācele ar visiem amata daiktiem. Noliecās, paķēra aso Mārtiņa kalto duncīti ar izrakstītu spalvu — katra lietīņa Mārcim izrakstīta, tikai viņš pats prata to lasīt. Duncītis ass kā nātre, visplānāko lūka nodaru paceltu grieza pušu. Saujā cieši samieguni, kalējiene paspēra soli preti.

— Paprovē tikai klātnākt, tu igauņbikse! Tūliņ zarnas izlaidīšu!

Miķelis rāvās Matam aiz muguras, pats stārasts arī kāpās atpakaļ. Bet cik tālu kāpsies, te taču tagad viss stārasta gods apdraudēts. Jo niknāk viņš saviem pušiem bruka virsū.

— Ko stāv kā aizmiguši! Tā vecene pretojas muižas valdīšanai. Klūpiet virsū, saturiet rokas, sieniet ciet!

Vecene nemaz nedomāja pieļauties.

— Muižas valdīšana! Muižas asinssuns tu esi! Ļaužu dirātājs — ģērmanis — smirdoņa!

Nezin, kā tas īsti beigtos, ja stārasta uzmaņa nepievērsusies citur. Jau labu brīdi viņš kaut ko bija samanijis, tagad paslēja degunu un paostīja gaisā. Pār birzi taisni augšām kāpa tieva, balta dūmu strūklīņa, vēdīja tā kā deguma smaku. Stārastam pēkšņi kas iesāvēs prātā.

— Kur Mārcis?

Satrauktā kalējiene neklausījās.

— Nu, nāc, nāc, pamēģini sasiet mani, ja tev ir dūša!

Bet stārasts jau cilpoja prom, abi puši mudīgi manijās pakaļ. Viņa nolamāja vēl tos kā prazdama, nometa ieroci un, slauceni paņēmusi, iegāja klētiņā.

Pats zemu noliecies, kājas augsti celdams un uz pirkstgaliem mīdams, stārasts tik uzmanīgi lida cauri birzs apmales krūmiem, it kā visu mūžu bijis kaķis un mācījies peles ķert. Biezoknim izlidis, tūliņ ieraudzīja veco kalēju, tikai nevarēja saprast, ko viņš tur dara. Aiz stumbriem slēpdamies, pielavījās tuvāk, uz soļiem divdesmit.

Nu redzams itin skaidri. Uz plakanā akmeņa kaut kas dedzināts, tādas kā zāles un ziedu paliekas tur vēl kūpeja. Balti dūmi kāpa augšup, ozola zaros sadalīdamies simts likumotos pavedienos, bet virs galotnes savienojās taisnā, rīta saules staru cauraustā struktūrā. Viss birzs iedobums sarāvās smaršas pilns. Berzos visapkārt satupuši siki putni, klusi vēroja, mazām actiņām lejup skatīdamies. Mārcis stāvēja pie sava dziestošā ugunsкура saliecies, cepuri ceļgaļiem piespiedis. Bet seja pavērsta augšup, viņš skatījās ozola zaros un kustināja lūpas — laikam skaitīja kaut ko.

Stārastam savārijās pagājušās nakts — visu pagājušo gadu niknums. Viņš palīda vēl uz priekšu, gluži klāt, belza ar nūju pa to noliekto muguru. Sausais paegļa koks noskanēja, pret kaulu atsizdamies.

— Ko tu te dari, tu nolādētais pestļniek! Cik reižu lielkungs tev nav aizliedzis te māžoties, cik mācītājs nav lādējis. Pašu uz tā tava akmens tevi vajadzētu cepināt, burvi tu tāds!

Mārcis nekliedza no sāpēm — vai tad tādu mocību vien viņš bij izbaudījis. Tikai lūpas kļuvušas pavisam baltas un drebēja, piere palēnām norasoja sviedriem. Stārastā dzeldamās, acis tāpat palēnām iegrīma vēl dziļāk dobuļos un kvēloja no turienes neapdzēšamas. Sitējam otrreiz paceltā roka ar rungu nošļuka lejup.

— Es nezīnu, par ko lielkungs tevi vēl žēlo. Kroplis tu esi, bet desmitreiz ļaunāks un bistamāks kā tie ar tām taisnajām mugurām. Divus slepkavniekus izaudzējis, vecene arī ar tuteni nagos staigā apkārt. Uguni vajadzētu klāt visam šitam raganu pereklim! Ar zemi nolīdzināt, lai vietu nepazīst!

Ar to pašu rungu viņš notrauca deguma paliekas no akmens, mina kājām un lādējās.

— Velna kalps! Pagāns! Lielkunga vietā es liktu Sarkanajam Bērtam tevi tā kapāt, līdz tu paliktu mīksts un atstieptos tikpat taisns kā svece baznicā uz altāra.

Kalējam arī atdarījās mute, un kas tur nāca laukā, bij tikpat briesmīgs kā tās acis.

— Es tikšu taisni tur, kur zemnieks vairs nebūs kāju pamesls un lopa kārtā, kur viņam vairs neliks klāt bendi no paša kārtas un dzimuma. Man būs ozola vainags galvā un balts līnu kreklis mugurā, bet tev tavā ellē tukšu darvas mucu uzmauks kaklā, tavi radi sarkanām lūksām knaibīs tevi, un tu brēksi kā āzis, kad tam dzīvam velk ādu nost... Vēl dzīvs tu brēksi, Pīcka. Man vēl paša kājas nes manu pārlauzto muguru, tu rāpus rāposi un nevarēsi parāpot. Pīcka tu esi, kā pīcku liktenis tevi aptīs ap roku, un mūžam tu vairs neatstiepsies taisns. Kā cūka tu ar purnu arsi zemi, un neviena nebūs, kas tev kapātas kāpostlapas ieber silē. Rungu bērni tev iespraudīs par asti, dubļos apvārtīs un tad pavels mušām, lai ēd...

Stārasts bij pavisam pazaudējis prātu, gaisā lēca, kliedza bez balss kā aizžņaugtu rikli.

Mats gan neko nebij sapratis no tā, ko vecis tur runāja. Bet, redzēdams, ka Miķelis nobijies, arī viņš tikai izlikās, ka kaut ko darītu. Patiesībā viņi abi locījās, kalējam pakaliedami, plātījās rokām, bet klāt neskārās. Krūmos, kur stārasts vairs nevarēja redzēt, Miķelis piebikstīja dzenamajam pie gurna.

— Kalējtēv, tu darītu gudrāk, līdz svētdienai nolīdzdams kaut kur — manis dēļ arī kurmja alā. Mārtiņš visu muižu sagriezis riņķi. Igaunis vakar vakarā pašam Piekam iezvēla ar spieķi, tas tagad gatavs zobiem apēst katru, kas pirmais patrāpās ceļā.

— Esiet bez bēdu, dēli: ilgi viņš vairs neēdis. Pieminiet manus vārdus!

Puišus stārasts atstāja tepat — pieraudzīt, lai tas vecais pestelnieks un burvis nenāk vēl te māzoties, pats devās uz muižu. Tecīgiem, reizu reizēm igni nošņākdami, kaut kam ar rungu padraudēdams. Nabags un kropļs, nāve zobu galā, bet vēl vienmēr nemitas viņu nerrot un ķēzīt. Nodedzināt visu to perekli, ar zemi nolīdzināt, vietu lai nepazīst...

Holgrēnam bij ciemiņš — draudzes mācītājs no Lapmuižas. Šorit aizsūtīja klētnieka zeņķi un lūdza atbraukt — jāpārrunā šis un tas par rītdienas laulībām. Tas maita kalējs vēl vienmēr nebij dabūts rokā — lai arī Lapmuižas mežos aizbēdzis, bet galvojams nebij. Divi vien ar Susuru Klāvu viņi lielas lietas gan neizdaris, bet droši zināt arī nevarēja. Un taisni šī neziņa vēl vienmēr mazliet uztrauca muižkungu. Kas tādām mežoniem trakumā kuro reiz neiešaujas prātā! Bet šitas viņa prāts nedrīkstēja notikt. Ragus aplauzt, pišļos samīt — kāda cieņa un bijāšana tad vēl paliks muižkungam, ja viņam, tādām nelieša kalējam, pašaus vaļu? Un, galvenais, ko jaunais lielkungs teiks par tādu kārtību? Nē, tagad piekāpšanās vairs nebija! Briežu Maija rīt jāpielaulā Tenim, un beigas. Par to tad viņš gribēja pārrunāt ar mācītāju.

Nu bij pārrunāts un nospriests. Paēsts arī — nu varēja pie viņa glāzes brīdi patriekties. Pagrabā vēl no vecā Brimmera laikiem paglabājušās dažas mucīņas — tās karsēja kā uguns un raisīja mēli. Prāts tūlīt tika drošāks, galva gurdāka un sirds mierīgāka. Viņi sēdēja augšā, pils zālē, atpogātiem svārkiem, nosvidušām pierēm, mācītājam viss gludaus galvas virss spīdēja, kā taukiem ierivēts. Abiem gribējās runāt, viņi bieži pārtrauca viens otru. Mācītājs, mutes darbu vairāk pieradis, allaž pārmāca muižkungu, bet līdz strīdam nekad nenokļuva. Abi mīlēja labi paēst — uz tā pamata viņiem visciešākā draudzība nodibinājusies.

Patlaban, viņa glāzi labajā rokā pacēlis, kreisās rādītāja pirkstu mācītājs pastiepa pret patukšo cepešu bļodu.

— Sivēna gaļa jums allaž slavējama, fon Holgrēna kuungs. Bet barokļi man ir labāki. Man šķiet, jūs viņus īsti neprotat kaut.

— Man ir viens tāds — par Sarkano Bērtu viņi to saukā — tas man katru gadu kauj.

— Viņš kauj, bet tas īstais kāvējs esat jūs.

— Sarkamais Berts labi kauj. Nav vēl gadījies, ka viņam nemirst. Tikai mēru brandvina, lopam, katrreiz jāiegāž.

— Mirst — tā jau ir tā lieta. Jūsu gaļu ēzdams, es tūliņ manu: laba gan, bet meistara darbs nav. Es jums tūliņ pateikšu, kā vajag, fon Holgrēna kungs. Vispirms iedurt padziļi, bet ne par daudz — tā trīs pirksti, ne vairāk. Lai notek, labi lai notek. Un tad atkal vēl drusku, lai tek. Vismaz divas stundas tā vajag. Kāpēc jums tā gaļa neiznāk tik garšīga? Es jums pateikšu, kāpēc, fon Holgrēna kungs. Tāpēc, ka viņam tajās sīkajās dzīslīnās šur tur vēl paliek drusku asiņu — mazi mazi pilieniņi, tos varbūt acīm nevar saredzēt, bet tomēr ir. Redziet, un tas tad samaitā to garšu. Tā vajag, lai neviena lāsīte, neviens puteklītis tur nepaliek iekšā. Tā, kā žīdi kauj teļus un aitas. Žīdi ir nekristīti, dieva atmesta tauta, bet kaut viņi prot. Mums nav jāmācās no žīdiem, bet no Mozus mēs varam. Mozus bij izredzēts vīrs, fon Holgrēna kungs. Es nekad nepieļauju, es pats katrreiz stāvu klāt, kad barokli kauj, fon Holgrēna kungs.

Holgrēnam it sevišķi glaimoja tas neatlaidīgi uzsvērtais, gan nepienācīgais, tomēr tik tīkamais fon. Skops pārlietam, bet mācītājam lēja netaupīdams.

— Tas var gan būt — tas var būt, mācītāja kungs. Būs jāizmēģina.

— Izmēģiniet, izmēģiniet, to jūs nenožēlosiet. Redziet, fon Holgrēna kungs, ko es vēl gribēju jums pateikt. Lieciet vērā: laba barība arī prātu dara labu. Jūs esat tā norūpējušies par savu jauno lielkungu, — es jums pasaku: dodiet viņam labi paēst, un viss cits arī būs labi. Pabarojiet tos savus zemniekus svētdien kāzās, neviens jums ļaunu slavu necels.

— Es jau teicu jums, ka esmu nodomājis to darīt. Tomēr sirds nav vēl īsti mierīga. Un, kad sirds nemierīga, tad prātā nāk visādas nelabas domas. Tā nupat vēl man iešaujas: kāpēc taču viņš tik piepeši brauc mājās? Vai tik nav apsūdzējuši mani? Jūs nevarat iedomāties, mācītāja kungs, cik blēdīgi ir šie zemnieki.

— Pārāk labi varu iedomāties. Es še esmu drusku ilgāk nekā jūs, fon Holgrēna kungs, pazīstu tos neliešus. Tikai šoreiz, man šķiet, jūsu bažas ir nevietā. Ja jaunais Brimmers brauc mājās, tad tur gau būs pavisam citi iemesli. Tagad viņi lasās no visām malām.

Mācītājs atskatījās, aplūkojās visapkārt zālē, pieliecās tuvāk.

— Patkula un karaļa Augusta vēstules viņus sauc atpakaļ Vidzemes muižās. Holgrēns domīgi nobraucija bārdu.

— Jūs domājat, ka tur kas labs iznāks?

— Vai iznāks, to es nevaru pateikt, tomēr slikti nebūtu... Mēs abi esam luterticīgi, vai ne, fon Holgrēna kungs? Zviedri arī luterticīgi, vai ne? Poļu laikus neesmu piedzīvojis, jezuiti ir padzīti no Lapmuižas, katoļu baznīca nojaukta jau Gustava Ādolda gados. Ar katoļu un pagānu māņiem mums Kristus evaņģēlija vārdā vēl šodien jācinās — mēs nupat runājam par to. Bet man tomēr liekas, ka zem poļiem būtu labāk — jums un mums. Poļu karalis nekādu redukciju nav izsludinājis, muižniekiem viņu īpašumus neņem nost. Kaut kādu augst-

prātīgu, bet stulbu parvaldnieka pānu mēs visi saprotam, kāpēc viņi ir tādi — ko zviedri te dara? Skolas — nabagmāja — zemnieku tiesas — zemes vērtēšana — vaku grāmatas — — tieši Belcebula darbi! Man pašam piecpadsmit maimnieki, bet vai es drīkstu vairs sliktā gadā viņiem paaugstināt nodevas? Vaku grāmatas tūlīt bāž zem deguna. Man — vaku grāmatu! Nospļauties man uz viņu grāmatām! Es pats esmu tā grāmata un tas kungs! Pat nopērt es varu kādu palaidni un sliki tikai slepus, tā ka citi neredz un nedzird. Vai tas kāds pēriens, vai tā ir kārtība?

Holgrēns, sirsniņi piekrizdams, palocīja galvu.

— Es vakar biju apsoliņies nosloksnēt visus divdesmit septiņus, ja man to izbēgušo dumpinieku nedabūs rokā. Pelnijuši bij, maitas, bet tomēr apžēloju viņus.

— Tagad vajag būt uzmanīgam, ļoti uzmanīgam. Jums vēl nekas, līdz Rīgai liels gabals, jūsu viņaiņi tur tik drīz neaizskries. Bet man Holodkevičs turpat aiz muguras, pie tā katru dienu var pielīst. Un viņš savukārt lieņ pie zviedriem — pats katolis, bet lieņ. Un tie jau pieņems katru, kas stāv viņu pusē un kārtīgi maksā nomu.

— Mēs ar Holodkeviču satiekam labi.

— Diemžēl — tā es dzirdu. Kā viņš tos zemniekus samaitājis — savus un manus. Barona Šulca laikā, tad bij laiki, tad bij kārtība. Kas tagad? Teicies laimīgs, ja tāds viņainis jel protas piegriezt savus mēsluratus grāvmali un nocelt cepuri. Suņi tie ir, ne cilvēki! Jā — ko es gribēju par suņiem? .. Jā, redziet, fon Holgrēna kungs, kāda lieta. Man tur mācītājmuižai garām tek tas strautiņš. Es esmu licis izrakt līci un apstādīt vītoliem, tad man tur tagad smuks diķis — saprotiet, diķis ar tīru, caurtekošu ūdeni, pat zivis var pazvejot. Kad izpeldas un Ģierda labi norivē muguro, miegs nāk, stundas trīs pēcpusdienā varu nogulēt. Un nu, tepat pirms Jāņiem, kā aizeju diķa malā un Ģierda nāk ar palagu un divieņiem, tā skatos: kaut kas peld, tā kā maiss, kā siena klēpis. Un ko jūs domājat, fon Holgrēna kungs, kas izrādās? Suns, nosprādzis un aizpuvis suns, spalva jau iet nost. Peldies nu tādā maitu bedrē! Holodkevičs — smejas tik, zobus atņirdzis kā ērzelis. Nu kam jūs, mācītāja kungs, rokat tos ezerus, bērni vēl var iekrist un noslīkt.

Holgrēns pārvilka plaukstu pār acīm, degunu un bārdu — lai apslēptu smaidu.

— Jā — tādas lietas.

— Jā, tādas ir tās lietas. Barona Šulca laikā mēs liktu viņus kapāt, visu pagastu. Otrā dienā mums tas slepkavnieks būtu rokā, šodien viņš vēl nestaigātu savām kājām . . . Nav, nav vairs kārtības un taisnības pie zviedriem! Skolai ķieģelus ved — ak tā, tie jau no jūsu cepļa. Manam ķesterim vajadzēs mācīt viņiem grāmatu, lasīt un rakstīt. Jau tagad nav glābiņa no sūdzībām, kas tad būs, kad katrs tāds nosmurgulojies zemnieku zepķis mēcēs rakstīt? Dziesmu grāmatu nodrukājuši — vai mēs baznīcā vārdus tāpat nevaram pasaukt priekšā! Superin-

tendents Fišers un Alūksnes Glikš bibeli pārtulkojuši. Tur būs tie bibeles lasītāji! Domājuši labāk, kā izdzīt viņiem tos vecos māpus un elkkaļpību, kā izskaust tās bezkaunīgās dziesmas, kas kā skabarga duras ausis. Vēl tepat pagājušos Jāņos — — Eh, ko tur nu runāt! Es saku, labi būtu, ja tie muižnieki celtos kājās. Dieva svētības viņiem netrūktu.

Holgrēns domāja savu.

— Labi būtu, ja celtos... Un ja tur arī nekas neiznāktu, arī nebūs slikti...

Mācītājs bij pārāk uzbudināts, lai ievērotu šos miklainos vārdus. Tikai vēl pēc četrām glāzēm vīna viņš nomierinājās tik tālu, ka varēja domāt par mājās braukšanu.

Tikko viņi bij nokāpuši lejā, aizkūsis, aizsēlies piesteidzās stārasts. Pat piedurknei piekļūpt aizmirsā — kā pa izsistu spundi šļācās laukā viss, kas uz sirds sakrājies. Muižkungs noklausījās sarauktu pieri, tad pavērās pret mācītāju.

— Mācītāja kungs, ko lai dara ar tādiem pagāniem? Uzmanīties, uzmanīties — jūs sakāt?

— Nē, te nekāda uzmanīšanās nelīdz. Zemē to birzī! Akmeni sadauzīt druskās! Abus tos velna un elles kalpus dzelžos un uz Rīgu prom.

Holgrēns tomēr bij drusku mērenāks.

— Jā, birzi zemē, akmeni saskaldīt un atvest uz muižu! Bet abi tie veči lai stāv. Pēc kāzām, gan tad mēs dabūsim viņus rokā. Paņem cilvēkus, cik vajadzīgs, vīru te diezgan.

Vīru te, patiešām, bij diezgan. Šur tur redzēja slaistāmius pa trim, pārim, pa vienam tos pašus ķieģeļu vedējus un vēl citus no jauna klātpieziņotus. Kas no attālākām vietām pagastā, atbraukuši braukšus, nesa zirgiem, siena klēpjus netaupdami — no muižas kūtsaugšas šodien bij atvēlēts. Holgrēns ievēroja, ka mācītājs skatās pārsteigts.

— Tie man tā paša trakā kalēja dēļ. Lauķiene šorit atskrējusi un stāstīja. Tas otrs viņas dēls, tas Tedis, vedis alu no muižas — divas mucas es no savas puses dodu uz tām kāzām. Lauķu Tenis mans krustdēls. Un redzējis to trako kalēju tepat apkārt blandāmius. Viņa apzvēr, ka redzējis.

Mācītājs brīdi pārlika.

— Un jūs domājat, ka viņš nāks dēļ tās meitas?

— Tāpēc jau es tos esmu saziņojis. Divdesmit vīri man stāv uz vakts, nakti likšu trīsdesmit. Tas tēviņš lai nedomā man visu to lietu izšmurgāt.

— Bet lai taču viņš nāk. Vīru jums diezgan, kā zaķi cilpā noķersiet. Es jūsu vietā palaistu to meitu mežā, gan viņa to savējo saodīs. Un vīrus pakaļ, lai tad saņem kā brālī. Man pašam tagad tā kā bail vien braukt uz mājām.

— Ko jūs baidāties, jums taču pistole ratos. Nē, nē, mežā es viņu nelaidīšu. Mežā viņš man tos vaktņiekus izdzenās kā cāļus. Muižā tā būtu cita lieta.

— Kur tā meita jums te ir?

— Es teicu: tur, manā mājā, maizes kambarī.

— Es gribu parunāt ar viņu.

Muižkunga pārtikas krājumi gan glabājās klēti un pils pagrabā, pielicka-
majā Grieta turēja tikai to, kas allaž vajadzīgs pie rokas. Maijai telpas tur
diezgan. Viņa sēdēja uz kādas lādītes, ceļgalus pierāvusi, rokām tos aptvērusi,
seju piedurknēs iespiedusi. Pie griestiem karājās brūni žāvēti šķiņķi, aiz mugur-
as maizes klaipi un desu rituļi, bet viņa pirkstu nedūra klāt. No vakar vakara,
kā te atveda, kripatiņu nebij ēdusi.

Ar muižkunga pistoli apbruņojies, aiz durvīm sēdēja muižas skrīveris.
Savu svarīgo einuha lomu apzinādamies, cienīgi piecēlās un paklanījās mā-
cītājam.

Iegājis mācītājs rādīja ļoti laipnu seju. Nevis piedurkni, bet pašu rokas
virspusi piebāza Maijas lūpām nobučot.

— Kā tev nu klājas, mans bērns?

— Jūs jau paši redzat, cienīgstēvs.

Varbūt pagājušo nakti viņa bij arī raudājusi — acis mazliet apsarkušas, bet
tagad sausas un tukšas kā vasaras iztveicēti avoti.

— Nu, neko žēloties tu vis nevari. Tiešām, te ir tāda bagātība — man pa-
šam sirds iekārotos, ja pie lielkunga nebūtu drusku uzkodis.

Runādams viņš pūlējās nepūst elpu tā, ka viņa saostu viņa smaku.

— Lai viņi rij paši, man viņu laba nav vajadzīgs.

— Tā nerunā, bērns, un par visām lietām neturi ļaunu prātu — tas ir grēks.
Lielkungs tev tikai labu vēlē. Jeb vai tu arī gribētu bēgt?

— Kur tad es varu aizbēgt? Kāpēc mani te tur kā uz lielceļa noķertu zagli?

— Tikai tevis pašas labā, mīļā meita. Lai tu varētu netraucēti pārdomāt to
svarīgo soli, ko dievs tev nolēmis ritu spert. To svarīgāko, kas katrai jaunai
meitai mūžā var gadīties.

— Dievs gan viņu man nav nolēmis.

— Nerunā blēņas: lielkungs un dievs, bez viņu ziņas matiņš nenokrit no
tavas galvas. Kur tagad ir tas kalējs, tas palaidnis?

— Palaidnis viņš nav, un, kur viņš tagad ir, to muižkungs zinās labāk.
Vakar visu dienu viņu ķēra pa mežu. Varbūt jau sasiets guļ muižas klēti.

— Nē, nē, klēti viņa vēl nav. Viņš gribot nākt tev pakaļ.

— Nekur es ar viņu neiešu. Un kā viņš var nākt, kad muiža vaktieku pilna
un skrīveris kāšē tepat aiz durvīm?

— Viņš tur vairāk nekāsēs. Lai nāk vien — izrunājieties beidzamo reizi tā
no sirds. Pieņem viņu, apsēdini, pasniedz ko no ēdamā. Pat vienu buču tu viņam
vari dot uz atvadībām — vienu, tas nav grēks, es atļauju. Bet, ja viņš negrib pa
durvīm — tas lodziņš tak droši vien ir izceļams?

— Es negribu, ka viņš nāk! Un nenāks, tik traks viņš vēl nav.

— Ievēro, bērns, ko es saku: ja viņš nāk. Naktis tagad no vakara puses
tumšas. Apmierini tu viņu mīļiem vārdiem. Saki, ka tas nu vienreiz tā ir un
neko tur nevar grozīt. Saki, ka tu nevari darīt pret vecāku un pati pret savu gribu.

— Cienīgstēvs, nemāciet mani melot! Tēva griba tā nav bijusi un mana jau nemūžam. To es neteikšu.

Mācītājs sāka skaisties.

— Stūrgalvniecel! Bet viena alga, neko tas tev nepalīdzēs. Tik un tā es tevi rīt pielaulāšu Lauķu Tenim.

— Nedariet to, cienīgstēvs, tas ir liels grēks. Dzīves mums ar Teni nebūs, to es skaidri redzu. Ar varu, pret manas pašas prātu — —

— Klusi, tu palaidniecel! Lielkunga prāts ir dieva prāts, un es esmu aicināts dieva prātu pildīt. Sataisi savu sirdi un iktis un esi gatava uz rītdienu!

Mācītājs izgāja dusmīgs, pat roku nobučot nepasniedza.

Seši pāri viru ar zāģiem un cirvjiem pār plecu gāja uz Ataugām. Starp tiem arī četri dēļu zāģeri, četri Rīgas mūrnieki un abi meistari. Rīdziniekiem gan nevarēja pavēlēt, bet viņi pieteicās labprātīgi, gribēdami būt klāt pie tāda joka, ar ko Rīgā visus traktierus varēs izsmidzināt.

Stārasts ar trim klaušiniekiem brauca Silamiķeļa ratos. Nepacietīgi klausījās ar rungu pa dēli — viņam dega nopostīt to elles midzeni un vienreiz izbeigt visus Mārča baļķus. Piegrūda braucējiem mugurā.

— Uzšauj, uzšauj, ko velkas kā utel!

Bet rati jau tā mētājās pa grambām, ka sēdētājiem cepures lēca gaisā. Šo zirgu igaunis bij iemaiņījis no kāda zviedru dragūnu virsnieka, un, kad Silamiķelim tas laucis pagājušā pavasarī nosprāga, viņš piespieda nopirkt šo dūkano. Liels kā māja un kaulains, visas ribas varēja saskaitīt, krustu kauls kā naža mugura, aste nogriezta līdz stulpei, zemnieku zirdziņi viņam tikai pāri pavēderi. Art ar to mākonī tīrās mokas: rikšiem vien vikšas skriet, nedod dievs, ja laukā patrāpījās kāds akmens, lemesnica pušu kā skangals. Izdzirdis kur spēlētjam, ratos vai ecēsā, tūliņ danceniski. Kaklu nēsā taisni gaisā izslietu kā akas vindu. Bet par to tukšā braucējs! Ar kreiso priekškāju klibš, bet soļi tādi, lai cits tikai rikšiem manās līdzī. Kad uz lielceļa palaida straujāk, braucējam elpu sita ciet. Bet ziemu mežā baļķos Silamiķelis brauca tikai ar veco salni. Viņš vispār izvairījās līdzī runāt, kad citi apbrīvoja viņa dragūna slaido skrējienu.

Rungu stārasts pameta ratos — arī pats bij paķēris cirvi līdzī. Salamāja nācējus, kad tie tikai vēl pēc laba brīža saradās birzi. Aizdzina mūrniekus, kas gribēja pamatīgi aplūkot ozolu un plakano, savādām vilēm izrakstīto akmeni. Slaistišanās te nebij, kas līdzī nācis, lai strādā.

Seši zāģi sāka strādāt. Dažam sīkāka, dažam rupjāka skapa, viens smilkstēja kā sakaitināts kucēns, otrs tarkšēja, pa mizas grubuļiem lēkādams, kamēr zobiem aizsniedza mīksto koksni, tad grauza šņakstēdams, līdz aizsniedza cietu, līdz serdei ieaugušu zara pamatni. Protams, klaušinieki savējos nogāza pirmos, kamēr mūrnieki vēl nebij lāgā tikuši līdz pusei. Viņiem nebij prasmes, pat ķīli zāģējumā iedzīt neprata, lai nespiež zāģi un liec koku uz gāžamo pusi. Meistari veltī lēkāja apkārt — paši neko te nezināja pamācīt, zemniekiem jānāk palīgā ar padomu un cirvi, citādi tie te ap vienu pašu noķēpāsies līdz vakaram.

Zvakstēdami nogāzās pirmie bērzi, zariem vēl stāvošos lapotņus novrauciam... Sīki putni, izbiedā iebrekdami, uzvērās gaisā un sakrita turpat priedēs. Stārstam acis iezaigojās priekā. Tā, Mārci, tas tev par to lādēšanu, par to mārkū — par visu!.. Trīs vīri atraka akmeni, — dibenu vajadzēja attīrīt, citādi tas nebij saskaldāms. Tad sacirta mežā sausas priedītes, sanesa malku, uzkrāva akmenim sārta. Pats stārstas iešķīla uguni, ilgi pūta posu, nebēdādams, ka tas kūpēja acis, notupies pielaida tāss driksniņu sausu zaru un zāles iekuram. Pēc maza briža sārta jau apvijās plivošām liesmām.

Bērzi gāzās cits pēc cita. Tāpat nenodarīnāti gulēja krustām šķērsām, baltie celmi saulē tūliņ aprecēja māla sarkanu sulu. Mūrniekiem joki vairs nebij prātā, saviebušies viņi sūkstīja tulznas delnā un izlikās neredzam, kā zemnieki noskaidāties pīrgājās.

— Tas tev nav vis kā ar ķelli pa ķieģeli paskribināties.

— Cimdus mājās aizmirsuši Rīgas kungi.

— Tās tulznas viņiem drīzāk no karotes kāta.

Špākdami mūrnieki metās pie jauna bērza — uz ceļiem zemē, muguru vien pieliekuši, viņi neprata vilkt. Velus, kas tie par kokiem! pasaulē tādi nebij redzēti. Augšā viens vīrs viegli var apņemt rokām, bet apakšā, pusotras pēdas no zemes, slipi savijušies sakņu izcilņi riņķi apkārt, tā ka zāģis tikko sniedz pāri. Un aizsākot braukā pa tiem slipumiem uz augšu un leju, nemaz iegriezt ceļā. Klaušinieki, tie prot, viens no vienas, otrs no otras puses piespiež plaukstas malu stumbram, ikšķiem augšā un apakšā pietur zāģi — ar pirmo vilcienu tas ierauj taisnu gultni mizas rēpuļos.

Sausmīgs blāviens ar reizi pārtrauca zāģu šķindoņu un strādnieku elsas. Zemais, apaļais mūrnieks bij palaidis zāģa tverekli vaļā, kreisās rokas norautā mazā pirkstiņa stulmu mutē iegrūdis, lēkāja uz vienas kājas un otras. Asiņu pilnā mute vārstījās, rēcošas skaņas tur guldza pa iekšu, apaļais augums locījās, it kā to pašu patlaban zāģētu vidū pušu. Stārstas bij noskaities kā pats nelabais.

— Sātani tādi! Meža darbu nav redzējuši, bet lien līdzī. Tišu prātu grūž nagus zem zāģa. Vilnu plucināt tādām mēglīm, pie ratiņa vecajai Lavīzei saivas patīt. Nu, ko nu bauro kā teļš — mazais pirkstiņš, liela muiža tur! Labi vēl, ka visu ķepu nav nogriezis.

Bet kā lai tās asinis aptur? Tecēja mutē, vēl vairāk, kad viņš to sažmaudza veselajā saujā un kaukdams griezās riņķi. Pats pēc lopa notašķījies, arī citiem pa lāsei iemeta sejā un uz drēbēm. Viens zāģētājs aizskrēja uz Ataugu riju pameklēt biežāk pieputējušu zirnekļa tiklu, bet stārstas zināja arī citas zāles. Aiz slimās rokas sagrābis, viņš vilka mūrnieku pie sārta tuvāk, vēl tuvāk, līdz kamēr tam ūsas un uzacis sāka apsvilt — divi klaušinieki stūma, no mugurpuses cieši turēdami. Piebāza pirksta stulmu ugunij gluži klāt, brīdi paturēja, tad uzbēra virsū sauju karstu pelnu. Mūrnieks raudādams un lūgdamies locījās kā treknis maijvaboles kāpurs, kad tam uzmin uz viena gala.

— Nekas, pabļauj vien. Kad jābļauj, tad būs labi, viņš tev tūlīn aprecēs un pārstās.

Norāva svārku oderei atplisušu lēveri, viens noplēsa saskretušam autam malu, ar kārkļa lūku notina cieši. Mūrnieks atkrita zemē, ar muguru atzvēlās pret nogāzta bērza stumbru — vaidēja bāls, pievērtām acīm, aptīto roku kā mirēju bērnu vēderam cieši piespiedis. Zāgētājos tagad ierindotie ķieģeļu nesēji un kaļķu maisītāji noskatījās, neko daudz neželodami: diezgan tas viņus bij dzenājis un lamājis. Sirms večuks pačukstēja jaunam zenķim:

— Likais Mārcis ir nobūris... Kad tikai mēs te veseliem kauliem tiekam prom...

Tomēr ap launaga laiku visi divdesmit septiņi bērzi bij zemē. Melnie resgaļi kā lāči tupēja pie celmiem, stumbri kā miroņi baltos kreklos, zaru midzenis slējās pāri apmalas sīkajiem krūmiem. Saskaitījis večuks bailīgi aplaida acis apkārt.

— Trejdeviņi... Kad nu tikai ar godu vien tiktu prom...

Divās kūpošās pagalēs trešo liesmaino nesdams, stārasts skrēja cirtumā, abi meistari tāpat katrs uz savu malu. Sausais sīko zaru paklājs sāka švirkstēt no trim pusēm, sprēgājošas liesmas apvijās koku stumbriem, krūmu iejoms piekūpa darvotiem dūmiem, vējiņš tos baltā mākonī vēla pāri Ataugu rijai un smēdei, ceļam pāri uz pļavām — viss elksnājs viņā pusē piedūmoja balts.

Nežēlīgi koda acis, zāgētāji un sārta kurinātāji raudāja. Ap ozolu staigādams, pētīdams un igni rūkdams, stārasts turējās, turējās, beidzot tomēr tāpat izberzēja ar piedurkni. Skaidra lieta, pie ozola ķerties nebij ko domāt. Divi zāgi viens otra galā tikko sniegtu viņa resnumā, ar cirvjiem te varētu knābāties visu nakti, varbūt rītu visu dienu. Tas jau nebij koks, bet kauls — ko kauls, tirā dzelzs!

— Ozols lai stāv. Lai viņš te nāk tupēt un utis no krekla izlasīt. Tikai tas akmens jādabū prom. Kad tur dobe vien paliks, tad tiem bašķiem reiz būs beigas.

Lidumā uguns sāka apdzist. Sausie zari izdeguši, tikai sūnainās vietas vēl gruzdēja. Baltie bērzu stumbri apsvīlušī, biežā sulotā miza par tādu nieka uguni nebēdāja. Stārasts atmeta ar roku.

— Lai viņi stāv. Jaunnedēļ muižkungš atsūtīs sazāgēt malkā.

Toties ap akmeni sārta sanesa vēl lielāku. Pats tas jau sen vairs nebij redzams, milzīgs liesmu mutulis vizmoja augšup, apdedzināja ozolam zarus. Līdz pat augšai lapas tajā pusē sarāvās čokurā, stumbram atlupa miza, no kailā pelēkā koksnes kaula brūna sula lielām lāsēm čūlāja lejup.

Kad sārts pamazām bij noplacis, stārasts norīkoja virus. Gariem mietiem tie norausā kūpošos pagaļgalus un ogles, lapotiem zariem noslaucīja plēnes un pelnus. Akmens bija gluds un zilgans, tā nokarsēts, ka tuvu nevarēja pieliekties. Divi viri no Ataugu aciņas atnesa toveri ūdens. Četri to pacēla plecu augstumā un izgāza uz nokaitētās plāksnes.

Kā tūkstots čūsku nošpācās reizē. Šnākdams uzvērās sutas un pelnu virulis, tajā nosprakstēja kā pistoles šāviens. Kad atskaidrojās, akmens gulēja dobē,

gareniski vidū pušu pāršķelts. Stārasts priekā palecās gandrīz tāpat kā pirmīg-
tas mūrnieks ar norauto pirkstu.

— Pāršķēlies! Pušu viņš ir! Tagad tik žigli ratus šurp!

Piebrauca ratus. Zirgs sprauslāja dūmos un neparko negribēja stāvēt uz
vietas. Divi vīri ieķērās apaušos turēt aiz galvas. Stārasts ar savu paegļa rungu
savelēja pa kaulaino muguru, bet tikai vēl vairāk satrakoja. Viņš nokrācās un
paņirdza zobus. Apakšlūpa tālu atkārusies, lielās ausis pieglaustas, acis izspie-
dušās, zilganu plēvi pārvilkta.

Pirmie, kas pieķērās akmenim, lēca nost iebļaudamies, pirkstus tīrinādami
un sauļā spleudami — kā ne, paši taču visu laiku tam uguni virsū kurinājuši.
Ķērās citi un tāpat apdedzinājās. Sacirta bomjus un sviras, lika plecus klāt,
svārku stūrus mēģināja pasēgt plaukstām apakšā, pa divām slidām vēla un stūma.
Šķīla bija liela un smaga, naža asām šķēluma šķeltnēm, tomēr salta tik daudziem
būtu puslīdz viegli veicama. Tagad dega, kur vien roka piedūrās, grieza kā stikla
skambas. Stārasts pavisam aizsmaka apkārtlūkādams un lamādami.

Beidzot tomēr iedabūja ratos. Riteņi manāmi iegriezās mīksti uzrūgušā at-
augas zemē. Turētāji atlēca sāņus, viss pūlis reizē ieaurojās, zirgs izstiepās no-
krākdami, sakkoki nospraukstēja, loks pieķļāvās kaklam, kaut kas pārtrūka,
bet riteņi tomēr sāka velties. Smilkstis un sūnas dzinējiem acis sviezdams, ar lielu
likumu divas dziļas vagas izgriezdams, zirgs traucās laukā no šīs dūmu elles.
Braucējs nevarēja ne domāt par pagriešanu vajadzīgā virzienā, grožos ieķēries,
tenterēja līdzī un pūlējās tikai pats noturēties kājās. Krūmos tomēr nenoturējās,
nostiepās izšļauku un uz vēdera brauca līdzī, līdz kāds cits, jaunāks un loka-
nāks, izķēra viņam grožus no rokām. Bļaudams un plātīdamies, veltus padomus
saukdams un tpruinādams, viss bars aizskrēja vezumam pakaļ.

Kad kņada bij noklususi nolejā aiz Ataugu rijas, no priedēm izlida vecais
kalējs. Rokām kā ariem vēcinādami, izpeldēja krūmiem cauri un apstājās
postažas malā pretvēja pusē. Ilgi ilgi viņš skatījās savā apcepušajā ozolā un
akmeņa pusē, kas gulēja dobē, šķelto malu augšup pavērsusi, kā augšpēdu at-
kritusi. Tad pagriezās pret saviem bērziem. Pārskaitīja tos, aplūkoja katru atse-
višķi, no celma līdz galotnei kā acīm noglāstīdams. Vienam galotne atsitusies pret
otra augstu izslieto resgali, aizgnūzusi — kā galva pārlauztā kaklā. Mārcis
saudzīgi satvēra aiz pēdējā žubura, pavirzīja uz vienu, uz otru pusi, tad nolaida
zemē uz apsvīlušās sūnas.

— Tā — guli nu . . .

Kaut kur, likās, tālu palejā, atkal skanēja ķercieni, lamas un žvikstieni.
Vecais kalējs apgāja lidumam apkārt, izbrida krūmus, tad pa dūmiem devās uz
māju pusi. Apakšā tik biezs, ka kājas pazuda jau pa mazu gabaliņu. Redzams
tikai neaugstu virs zemes gandrīz guļus knūpu noliektais augums un rokas, kas
cīlājās kā ari. Kā pelēks velis, kas smagi aizpeldēja baltā mākonī . . .

Otrais braucējs klajumā vairs nepakrita. Turējās zirgam iebļakus, steigā
saraudams izstiepto grožu likumu, lai neiepinas kājās. Pa lēzeno nogāzi nobrauca

vienā rāvienā, tad tikai vajadzēja kārtīgi nogriezt uz ceļa. Abas rokas pie vienas grožu puses, iekārās ar visu auguma svaru, bet dragūns to nemaz nejuta. Galva viņam stāva kā koks, kakls jau atpakaļ atlauzts, tomēr kājas, lokā izsviezdāmās, kapāja smilkti kā kādā straujā parādes maršā. Viens ritenis gan Ataugu uzbraucamā sliedē, bet otru vairs nepaspēja ievīrīt. Griezās arvien dziļāk, arvien dziļāk, līdz hūksēdams atsitās muīžas ceļa uzbērumā. Vezums apstājās. Dragūns nopurināja galvu un nokrācās, sastiepās vēlreiz — nē, te pūles veltas. Viņš atlaidās un nokāra galvu. Sāni cilājās kā plēšas, āda šļūdījās pār ribām, nāsis drebēja svilpdamas.

Aizelsies pirmais atskrēja stārasts.

— Kas nu ir? Ko gul? Kāpēc negriež uz ceļa?

Braucējs tikai rokām noplātīja. Stārasts izrāva grožus, saņēma likumu apsvērtā garumā, ar pretējo roku gāza zem ilksis, tā ka lai ķer taisni paslēpenēs, kur tā visplānākā āda. Zirgs nopūtās un negribīgi pamēģināja vēlreiz, rati nepakustējās. Tad viņš atlaidās tā, ka sakas plaukstas platumu atlēca no pleciem. No ausīm un visa auguma redzams: es nevaru!

Bet stārasts tādu nevarēšanu nekad nebij atzinis. Grožu likums blāksēja zem ilksis — vēl, vēl un vēl. Viens meistars bij sadabūjis prāvu vicu un strādāja otrā pusē. Klausīnieki un mūrnieki stāvēja barā un vēroja, kas tur iznāks.

Neiznāca nekas. Tas tur ilksis nebij zirgs, bet koka gabals. Sākumā viņam vēl nāsis drebēja un vēders raustījās, nu pārstāja arī tas. Viņš stāvēja nekustēdamies, tikai kājas pārmainīja, kā atpūtinādams un uz ilgāku stāvēšanu taisīdamies. Stārastu tas sakaitināja pagalam, grožus nosviedis, pieskrēja un sāka dūrēm velēt dragūnam pa purnu. Bet tas paslēja kaklu tik augsti, ka sītējs pat palēkdami vairs nevarēja aizsniegt.

Lāpstu pār plecu atcāpoja tas pats večuks, kas pirmiņ birzi bažījās par saviem kauliem. Kā vientiesis, neskatījās zirgā, bet zem riteņiem. Mūrnieki pīrgājās.

— Tam ir vārdi — viņš apvārdos, tad rati velsies paši.

Vārdu večukam gan nebij, bet cits padoms.

— Pagaidiet, stārasta tēv! Tā jau viņš nevar pakustināt. Tam ritenim priekšā ir akmens.

Viņš paraka ar lāpstu un patiešām izvēla prāvu akmeni. Iegrimušais ritenis pret to bijis kā pret sienu, četri zirgi tā nepakustinātu ratus. Pateicības vietā stārasts tikai nošpācās.

— Gudrinieks lielais atradies... Nu, ko stāv, mutes atplētuši, un brīnās? Ķeras klāt, palīdz stumt!

Bars saklupa ap ratiem un riteņiem, stārasts ielocīja grožus labāk sauļā, meistars atvēza vicu. Noskanēja mežonīgs rēciens, nošlakstēja grožu likums, nošvikstēja stība. Ratu virss ar akmeni padevās uz priekšu, bet riteņi nekustējās, zirgs tāpat. Pieglaustās ausis un pārligusi mugura teica nepārprotami: es negribu, velciet pašī!.. Stārasts nosvieda grožus, paķēra rungu un iegāza dragūnam pa

pakaļkāju locītavu kauliem. Tas palēcās un spēra, pārplēstais ratu priekšas dēlītis žvinkstēdams aizlidoja pār galvām. Meistars nometa apdriksnāto vicas stupu.

— Viņam ir niķis? Viņam ir niķis! Pag, es zinu zāles.

Un aizskrēja gar smēdi atpakaļ uz dūmojošās birzs pusi. Tie tur barā izmēģinājās pa vienam, pa trim — nekas nelīdzēja, dragūns palika neiekustināms kā tas akmens viņam ratos. Stārasts gandrīz vai garu laida laukā aizkusumā un dusmās.

— Velns viņā sēd iekšā... tas nabags viņu ir nobūris... Meklējiet bomi! Meklējiet bomi! Jāsīt nost nešķīstais gars!

Meistars skrēja gar smēdes galu, apdedzinātu, kūpošu milnu rokā nesdams.

— Pagaidiet, viņš tūliņ ies!

Pieskrēja, ar vienu roku pacēla strupo astes stulmu, ar otru pagrūda tur apakšā kūpošo milnu. Dragūns iekviecās un izstiepās, iegrieztais ritenis izslējās no dobes, rati sagriezās šķērsām. Stārasts klupa klāt.

— Turiet, turiet! Ka neapgāžas, nol —

Dragūns it kā pietupās un acumirkli stiepās otrreiz, vēl vairāk šķērsu. Rati piezvēlās, akmens šķīla nošļūda pret piešķiebtu malu, pasvārstījās, tad nesamānāmi ātri apmeta kūleni, ratus līdzī apgāzdama. Vecuks atlēkdams pakrita atmu-guriski, mūrnieks pārlēca viņam pāri.

Atskanēja šausmīgs blāviens — stārasts bij pazudis. Klaušinieki atsvieda ratus un sastinga pārbili. Stārasts gulēja uz muguras, rokas plaši izmetis, acis pārgriezis, asiņainām putām ap lūpām — laikam mēli bij pārkodis. Akmens šķīla taisni ar aso plisuma šķautni uzkritusi abām kājām, leļpus ceļgaliem tās paslējušās uz augšu, pēdas drausmīgi sagrieztas uz iekšpusi — stilba kauli pušu kā skangali.

Trīsēdami, grūstīdamies, neko lāgā neatjēgdami, klaušinieki, mūrnieki un meistari klupa atvelt akmeni. Uz gala pusslieta, šķīla izslīda un atšļuka tajā pašā vietā. Pat ģibonis stārastam pārskrēja, viņš iebļāvās vēl briesmīgāk kā pirmo reizi. Augums locījās kā tārpam, kam pakaļgals samīts.

Novēla akmeni, salauza elkšņu zarus, pataisīja guļas vietu ratos — dragūns stāvēja rāmi, it kā viņam nekāda strīda nebijis, un gaidīja tikai, kad atkal liks iet. Cik iespējams, vārīgi raudzījās pacelt stārastu, bet viņš mētāja rumpja augšējo galu, sita dūrēm, plēsa, koda zobiem, kur piekļuva. Kauca un brēca tā, ka visa pasaule skanēja.

— Sītiēt nost! Sītiēt nost! Es vairāk nevaru!

Noguldīja ar galvu uz priekšu. Kāju pēdas atkal griezās iekšēniski — bail bij skatīties. Dragūns soļoja apdomīgi, rādīdams, ka viņš ļaunu nepiemin un gatavs darīt visu, kas no viņa atkarājas. Meistari gāja katrs savā pusē, rokas ratu galdiem pieķēruši — it kā jau mironis vedams vai ka stārastam ar to būtu kas līdzēts. Saule jau nogājusi, metās krēsla. Pļavu lidzenumā pieplūdušie darvotie dūmi sāka pieplakt, taisnām svitrām stiepās arvien tālāk uz muižas pusi. Mūrnieks savu savainoto, aptīto roku nesa, vēderam piespiestu. Klaušinieki klusi

vilkās ratiem pakaj, ieplestām mutēm skatīdamies, kā stārasts slaistīja rokas un kā viņa galva būksēdama sitās pret vienu ratu galdu un otru. Izkaltušās rumbas gaudoja gari, bet tās pārkliedza stārasta rēcieni, — pa starpām tiem atskanēja vaimanājošs kliedziens:

— Sitiet nost! .. Sitiet nost! ..

Krēslā gar smēdes galu pie ceļa atlida vecais kalējs. Noliecās vēl zemāk, gandrīz pieplaka šķilai, aptaustīja visapkārt. Akmens vēl bij silts, vietām plauksta tikko cieta. Acis pašam iezalgojās: neizdzisīs, nē, viņa akmens! Atlicās tik taisni, cik varēja, un klausījās. Kaut kur tālu, laikam jau aiz Briežiem, gaudoja izkaltusi rumba un stārasts kauca.

Tad viņš iesmējās tā, kā smejas cilvēks — pirmo reizi pēc divdesmit gadiem. Tur skanēja sarūsējusi dzelzs, plistošs akmens, krītoša bērza šņākoņa un divdesmit gadu kroplā augumā nikusi dzīvība.

7

Sardze ap muižu bij stingra. Viņpus ceļam, Lapmuižas pusē, nostādīti trīs pāri: pirmais tur, kur eglājs sākās ar tik biezu smalksni, ka sargi gan varēja pārskatīt ceļu labu gabalu pret Briežiem, bet paši no malas neparko nebij ieraugāmi. Otrais taisni pret pili, lazdu pudurī, no kura pat muižas pagalms skaidri vērojams. Trešais patālu Daugavas pusē, pilādžu un paparžu smalkšņa malā, no kurienes ne muiža, ne ceļš nebij lāgā saskatāmi. Tie divi bij vecais Luksts un kļētnieka Marčs, abi ļoti nemierā ar to, ka viņiem ierādīta tā vissliktākā un nenozīmīgākā vieta. Tepat aiz krūmiem šķinda un būksēja, tur ceļa taisītāji stampāja ķieģeļu skambas un sacietējušu kaļķu drupatas. Laiku pa laikam kāds iebrida paparžu un vijgriežu ceros savās darišanās.

Luksts sēdēja uz sūnu činkura, mietu ceļgalos iemiedzis un saviebies. Tāpat saviebies arī Marčs — pagalam apnikusi tā kvernēšana un tāpat veča nemitīgā plāpāšana. Tas patlaban atkal bij pamanījis kādu tur nolienam papardēs.

— Tpi, tu negals! Bet tad ir gan cilvēki! Pusdienā pietempj to staku ar maizi, piestrebjas suliņas un tad līdz vakaram tik pa papardēm vien dzīvo. Ja tu strādāt esi atsūtīts, tad neēd tak kā lopiņš, lai bikses rokās vien nav jātur.

Marčs neko neatteica, lūpas sakniebis, prom skatīdamies.

— Par nerriem mēs te esam nolikti. Kāds labums no tā mums var būt? Pa ceļu tak nenāks, tik traks viņš nebūs. Un ja arī nāk — vai no šejienes var redzēt? Un, kamēr mēs tad aizskriesim, viņš jau būs nezin kur.

Pēc brīža atsāka atkal:

— Un kāpēc viņam pa mežu jānāk te mums taisni virsū? Var taču pa to pusi, gar mūklāja malu. Vai atkal pa to, pa eglāju, kur sauss un labāk var aizbēgt.

Tagad arī Marčs vairāk nevarēja novaldīties.

— Tu domā, viņš bēgs no tevis?

— Kā? Nebēgs? Ko tad viņš darīs?

— Ar āmuru dos pa pieri, to viņš darīs. Taisni pa pieri — klauks! un gatavi milti!

Luksts pavisam satrūkās.

— Vi! Kāpēc tad tā — klauks un — un milti? Vai es viņam ko ļaunu daru?

— Nu, tu tak ķersi viņu rokā. Un priekš kā tev tas miets?

Vecis britiņu padomāja.

— Miets, tu saki? Tas tāpat, ko pabiedēt.

— Nu, tad viņš arī tikai tāpat — pabiedēt. Milti, es tev saku! Kājas vien notīrinās.

Tagad Luksts pārdomāja vēl ilgāk un saviebās vēl vairāk.

— Trakas lietas var gan iznākt ar tādu ķeršanu... Par mani maza bēda, bet kad viņš tikai man to Gaču vien nenosit — nez, kur Sarkanais Bērts to iebāzis. Ko vecene viena pati iesāks tajās mājās?.. Bet ko tu pats darīsi, kad viņš nāks?

— Ko es darīšu? Es nedarīšu neko. Es viņam teikšu: neesi traks, neskrien tīšu prātu taisni murdā iekšā. Muiža vaktnieku pilna, skrīverim pistole rokās. Sarkanajam Bērtam pistole, igauņi pats bisi uzkāries plecos — saņems kā cāli, lai tu vēl divreiz stiprāks bijis. Visam pagastam preti tu nenoturēsies.

— Un tā tu viņam teiksi?

— Taisni tā es viņam teikšu. Kalējs man draugs, es negribu, ka viņu saķer un iesloga klētī.

— Dulns un dulns, kā jau tāds puika. Igaunis tev ar to savu urķi acis izbadis. Ādu viņš liks tev novilkēt pār acīm.

— Kā tad viņš to dabūs zināt? Tu izplurkšķēsi?

— Es ne, bet gan jau gadīsies, kas pienes. Eka tepat slaistās pa muižu un ausās vien.

— Ekas te nav, tikai tu esi. Tu pats taisies stāstīt.

— Nu, kad pērs, jāstāsta vien būs.

Viņš sirdīgi klāva plaukstu sev pa gurnu.

— Sasodītie! Pusnātnām biksēm kož cauri. Bet ir gan tas Sarkanais Bērts! Ja komandieris esi, ko tu bāz vaktņiekus, kur odi dzīvus ēd nost!

Bet tur jau patlaban nāca pats Sarkanais Bērts. Galva ar sievas sarkanraibo lakatiņu apsieta, bet tūliņ redzams, ka komandieris: pakulu striķi svārkus apjozis, rokā muižkunga lielā pistole. Krūts izliekta, pats — uguns, ne Bērts.

— Ieliduši kā seski alā! Un vai tā stāv uz vakts? Sacīts bij: vienam jāstāv kājās, kamēr otrs sēd. Tā jau kalējs jūs samīs kā irbes vanckaras pērķli.

Marčs bij jau pamanījies pietrausties.

— Viņš sēd — es visu laiku stāvu un vaktēju.

— Nerunā tu man, es zinu tavu vaktēšanu!

Komandieris vēl vairāk izlieca krūti, pacēla roku, tēmēja melnalkšņu zaros. Gačs nevilus atkāpās soli, Luksts mudīgi aizsita plaukstas ausim priekšā. Bet Bērts bij jau nolaidis roku zemāk, pagriezies tēmēja uz ceļa pusi. Vecim mute vērās vaļā, bet acis ciet: nupat, nupat ribēs! Bet komandieris nešāva, tikai palie-
lities bij gribējis un parādīt, ka viņš prot rīkoties ar ieroci.

— Ar šito kad liek virsū uz piecpadsmiit soļu — tikai slapjums tur paliek no tāda kalēja vai Susuru Klāva. No abiem nekas nepaliek! . . Nu, tagad nāk uz muižu — abi divi!

Vaktieki pārsteigti un bažīgi saskatījās.

— Vai tad kalēju vairāk neķers?

— Ķers, bet turpat muižā, tur labāk var noķert.

— Tie citi arī ies?

— Ir jau visi, tikai jūs abus, mēģlus, nevar sameklēt.

— Un viņš nāks muižā?

— Briežu Maijai viņš nāks pakaļ, un tad mēs viņu saņemsim kā cāli.

Lāgā gan neticēdami, vilcinādamies, atpakaļskatīdamies, abi kalēja ķērāji gāja komandierim pakaļ. Muižā gan neredzēja nevienu cilvēku, tikai vecā Lavīze kūpojās pils priekšā. Rezervistu zirgi savesti govju kūti, rati pavilkti nojumē — paši sadzīti vāgūzī, pavērto durvju šķirbā galvas vien slaistījās. Labi ieklausoties, varēja dzirdēt, ka arī klēts augšā klusiņām dudinās. Aiz kūts pār lielajām nātrēm paslējās dažas galvas un atkal nozuda. Lukstu un Gaču aizveda pie pagraba. Tikai divas pēdas ierakts, jumts līdz zemei, pievērtā lūka taisni preti muižkunga mājas pieliekamā lodziņam. Še tas galvenais sargu postenis, tāpēc augšā seši vīri un Eka par rīkotāju. Dažs sēdēja, dažs gulēja — rīkotājs, ar galvu pie pašas šķirbas, vēderu uz sava ieroča, kam asi notēstais gals draudoši pavērsts pret muižkunga pieliekamo. Jaunie pienācēji, augšā rāpdamies, pārtrauca viņa garo stāstu. Luksts uzkāpa pirmais. Eka brīdināja Gaču, kas, rokas sliksnim pieķēris, sašūpojās un tāpat uztrausās.

— Ko tu lec kā kazas tēviņš! Pārdurs vēderu uz tā asmeņa, teiks vēl manu vainu . . . Dibenā, dibenā — nelien citiem priekšā!

Divi saimnieki sačukstējās.

— Tu savam padevi?

— Krietnu klēpi, pietīks līdz vakaram. Laidis tikai nokāpt, spaini ūdens aiz-
nest un padzirdīt.

— Es aizgriezu divus, lai nu pašam kā, vismaz tad zirgs muižas sienu dabū paēsties. Zinājis, ka uz visu dienu, papļautu sēku. Tā kā tā viņš mums šogad turpat pļavā sapūs. Nakti būs lietus.

— Uz nogalvošanu.

Luksts bāza roku kabatā, kaut ko tur nolauza un meta mutē. Arī klētnieka Marčs sagrābāja kādas drupatiņas. Dibenā bij karsts kā ķieģeļu ceplī.

— Velni tādi! Laiduši jel padzerties.

— ... Ataugās nav — nu, protams, vai tad šis nezina, ka mājās uz pirmo roku meklēs. Un tā nu mēs ceļam pāri, pa pļavām. Lukstu Gačs man pa labi, Vaivaru Piepa pa kreisi, es pats pa vidu. Pēdējo krūmu ar šito pašu mietu izbakstu — ko tur var zināt, kur viņš paslēpies. Pļavās nav. Un mēs mežā — elksnai cauri, priedulājam cauri, sūneklim cauri — Gačs man pa kreisi, Piepa pa labi. Es pats pa vidu. Un nu nāk tas slapjais tūrelis. Un aiz tā liepleja, kas gar mūsu robežām un tāpat Lapmuižas mežā. Izeju uz stigas un skatos — krēsla metas, uz mata tā kā tagad. Klausos — tā kā lien viens, zari švikst, un dubļi nošļakst. Izlien — soļu divdesmit no manis. Skatos, kalējs! Tāds novārtījies, āmurs pār plecu. Es — mietu pie pleca: stāvi! Es šaušu!

Kaimiņš pavēlās uz sāniem, vairāk pretī.

— Tu — viņam tā? Un nemaz nenobijies?

— Es? Pieci tādi! .. Stāvi, tu ubags, es šaušu! Zari vien nolocījās. Ko es — Lapmuižas mežā tak nevar pakaļ skriet. Piepa! — es kļiedzu — Gač!

Gačs dibenā atsaucās.

— Ko nu melo! Ne es dzirdēju, ne Piepa.

— Kad jums cepures uz ausīm vai aizsnaudušies abi... Es šaušu! — Es šitā...

Sajūsmā kājās pielēcis, viņš gribēja parādīt, kā īsti to darījis. Kaimiņš piebikstīja kājai.

— Kuš! Nāk!

Eka ar reizi aprāvās un sašļuka.

— Kur nāk? Kas nāk?

Un atskatījās — kā drošāk tikt dibenā. Bet tas nebij kalējs. Ārā ar kokū savēlēja pa jumtu, Sarkanais Bērts kļiedza:

— Vai jūs būsi tur klusu, maitas! Aizbiedēt gribat?

Eka, zem jumta lielidamies, nevienu nevarēja aizbiedēt, bet paša ķērājū komandiera kļiedziens gan ieskanēja tālu mežā. Koku nosviedis, Sarkanais Bērts pamanīja Lavīzi. Tā kaut ko kā meklējās gar krūmmalu aiz rāceņu dārza. Lieliem cilpiem viņš devās pāri un klāt.

— Ko tu te vazājies, vecen! Vai nezini, ka tagad nevienam nav brīv iziet no muižas?

Lavīze iesprieda rokas sānos, gluži kā muižkunga Grieta, no augšas līdz lejai noskatīja Bērtu.

— Man tu neesi nekāds komandieris.

— Esmu tev ar, man tagad par visiem jāzina. Klēti es tevi varu iespundēt, ja neklausīsi. Ko tu pirmiņ meklēji tur viņā pusē, eglājā?

— To, ko par sēnēm sauc, varbūt esi dzirdējis? Saka, ka ap šo laiku pēc lietus viņas sākot dīgt. Lielkungš rītu brauc mājās, derētu pasutināt, lai svaigas, ko pusdienās celt galdā. Jeb vai tu gribi, lai mēs viņu barojam ar tām pašām sapelējušām? Jā, to tu gribi?

Viņa bij tik uzslājīga, ka dārgais komandieris pavisam apjuka. Lavīzei
sapelejušas sēnes — — nē, tādu grēku viņš neparko negribēja uzņemties.

— Nē, to es negribu — bērslapu podiņi varbūt būs gan jau padiguši pēc tā
lietus... Nu, labi — tās sēnes. Bet dumbrājā sēņu nav, un krēsla arī jau metas.
Vai tev tās acis vēl tik labas?

— Paņem tu savas sauļā, arī tad nenāc mēroties ar mani! Vistu meklēju —
to nozagušos ar tiem mazajiem cālīšiem. Vai tu gribi, lai pa nakti pūces viņus
apēd? Labi, labi, es pateikšu Grietai, redzēs, vai viņa tevi par to glaudīs.

Bērts bij jau mazliet sabijies.

— Nu, ko tu tūliņ uzbrēc! Mums jāķer kalējs rokā.

— Tad ķer to savu kalēju, bet neaiztiec mani, kad es vistu ķeru, ķēms tāds!
Vācies nost!

Ķērāju komandieris aizgāja, pakausi kasidams. Nelāga būšana ar to kalēja
ķeršanu, iztiec nu visiem pa prātam! Muižkungs saka tā, bet no Grietas var
dabūt ar pavārnīcu pa pieri, tā nav vis nekāda taupītāja... Šito zāju maisītāju
arī nevar galvot...

Lavīze gāja gar krūmmali, pa visiem izlokjiem likumodama un titinādama.
Piepeši viņai likās, ka mežā kāds sauc. Acis jau sāka aptumst, saskatīt aiz tiem
retajiem elkšņu stumbriem un stiebru činkuriem neko nevarēja. Bet toties asa
kļuva dzirde. Vēlreiz sauca — nu vairs nevarēja būt nekādu šaubu. Balss gan
apslāpēta un pusčuksta, bet viņai tomēr likās, ka pazist to. Atskatījās. Sarkanais
Bērts bij pieslējies pagraba galā, laikam grauza nagus. Vaktē, maita tāds...
Lavīze gāja atpakaļ. Pagrabam garāmiedama, rājās pie sevis:

— Pagāna putns! Nu, tad nesaki manu vainu, ja pūce pa nakti tev viņus
visus aplasis...

Pagrabā viņa nelīda. Apmetās ap jaunbūves stūri, pa jauno ceļu līdz krū-
miem, pa tiem pasitās uz labo pusi un sāka brīst pa dumbrāju. Pēdējais činkurs
viņai te zināms, dienu ne pastalas nesaslāpinātu.

Aiz elkšņa stumbra uz ciņa sēdēdams, Ataugu Mārtiņš redzēja, ka Lavīze
pazūd. Pagaidīja brīdi, atliecās un teica pusbalsī:

— Aizvilkās tā vecā. Laikam nedzirdēja.

Trīs soļus aiz muguras gar otru stumbru pašāvās Susuru Klāva galva.

— Dzirdēt viņa dzirdēja, tas ir doši. Tikai nedrīkst nākt.

— Un tu domā, ka tos ķērājus neatlaida vis vēl mājās?

— Kad jau dienu neatlaida, tad uz nakti ne tik. Par daudz tu to igauni
esi iebiedējis. Sarkanais Bērts tas bij, kas tur kļiedza, tātad neesmu vis pavisam
nosītis, velnu.

— Sarkanais Bērts, tas ir mēsls — zinājies tikai, vai viņi to vaktē un cik vīru
tur ir.

— To nevar zināt. Droši vien viss pagasts sadzīts. Labāk nav ko mēģināt,
tikai cilpā ieskriesim.

Mārtiņš smagi nopūtās.

— Nabadzīte — na viņa tur — — — — —
vakar pļavā bij īstais laiks. Saņert man viņu vajadzēja, aizbāzt muti un mežā
leksiā.

— Runā kā bērns! Vai tad tu esi kāds jēru zaglis? Ja pati negrib, tad
nedzīvos, tad tu viņu nenosargāsi.

— Tagad viņa gribētu, bet nu es nevaru... Nolādēts liktenis!

Kaut kur labajā pusē sāka žļaukstēt dūņas, Lavize brīda, apkārt skatīdamās,
viņi pasauca to un māja rokām. Vecā bij tīri noskaitusies.

— Tup kā divi lūši. Ko tad jūs te vēl gaidāt — āda apnikusi?

— Viņi to apvaktē?

— Pus pagasts muižā — ar rungām, mietiem un striķiem. Pagraubaugša
pilna, klētsaugša, aiz kūts nātrēs vesels klājiens, aiz salmu kaudzēm. Visu nakti
vaktēs, kad šitie sāks snaust, tad laidīs gulēt arī tos no vāgūža. Skrīverim pistole,
Sarkanajam Bērtam, igauņis staigā, bisi plecā uzkāris.

— Kā kādu plēsīgu zveru krātā iedzinuši. Nabadzīte — kā viņu tur moka!

— Tevis dēļ — tikai tāpēc, ka tu te blandies apkārt. Tu esi tas zvērs, ko
viņi vaktē. Mācītājs vis šodien bij pie viņas.

— Tas arī vēl! Nolādētais! Nosist vajadzētu!

— Aplamniek! Visu pasauli tu neapsītīsi. Pats jaunais lielkungs esot pa-
vēlējis, un neko tur nevar darīt.

— Bet es izdarišu! Izrašu un aiznesīšu mežā. Tagad mēs esam divi, un
viņa gaida.

— Neko viņa negaida — tikai rītdienu kā nelaimi, kā nāvi. Igauna pielie-
kamajā viņa sēž, Grieta tur kā pūķis priekšā, bet es pielavījos pie lodziņa. Redzi,
māt, viņa saka, lodziņu izcēluši, muižā grib iemānīt Mārtiņu. Meklē tu viņu,
māt, pasaki, lai nenāk, šonakt pat lai bēg uz Rīgu pie Jura. Es tikpat nekur
neiešu — ja pārāk grūti būs, mežā man jau priede nolūkota. Tā viņa saka.
Pirmiņ izmeklējos tevi eglājā — nevar jau zināt, kur tāds neprāts kuro reizi
slēpjas. Tagad klausos — sauc, bet Sarkanais Bērts no pagraba glūn. Es
ap pili, pa krūmiem, pār dumbrāju. Labi vēl, ka tā, citādi, kas zin, tu jau
gulētu klētī.

Mārtiņš nopūtās smagi, kā novaidēdamies.

— Jā, Klāv... divi vien mēs te neko neizdarīsim... Desmit vīru man
vajadzētu, tādu kā mēs abi... Kā spaļus mēs viņus visus!.. Pelni un putekļi
paliktu, kur tas čūsku midzenis... Viņai — muti ciet — zirgā — uz Rīgu
prom — —

Lavize bij saskaitusies.

— Murgo, murgo! Galvas jau tev vairs nav uz pleciem. Dari, kā zini, pašā
āda, pašā bēda. Pateikusi es esmu.

Viņa aizbrīda atpakaļ. Lādēdamās izmaldījās pa dumbrāju, izkļuva pilā-
džos un papardēs, uz jaunā ceļa kaut cik nodauzīja dubļus no pastalām, pār-
lavījās pils pagalmam, ielīda nojumē. Aiz klausīnieku ratiem pašā stūrī atvēla

tukšu mucu, nocēla vecu kriju grozu — vista nikni ieķērcās, pieplaka vēl vairāk, pabāza zem spārniem divas trīs laukā palidušas cāļu galvas. Vēl vakars, ārā laidelējās pūces, viņa labāk palika līdz rītam tepat cietumā.

Atpakaļnākdama Lavize izdzirda vāgūzi vēl dudināties. Durvis pusviru — viņa nenocietās, pabāza galvu. Sviedru un cilvēku dvašas dvinga tāda, ka elpu sita ciet. Pelēki čumurojās pār visu klonu. Viņa nospļāvās un nejauki izķērcā tikai vienu pašu vārdu.

— Suņi!

Dumbrāju izbriduši, Mārtiņš ar Susuru Klāvu gāja pa mežu prom. Turējās tā, ka labajā pusē caur priežu stumbriem allaž redzēja balsnijam malu. Tumsa neparasti ātri, vējš bij pagriezies dienvidvakaros, debess tur gluži melna, reizēm paplivoja sarkani, iepretim Briežiem jau varēja saklausīt, ka tālumā ducināja. Bet tad viņi saklausīja vēl ko citu. Aiz mājām, aiz elksnāja, laikam uz ceļa papēmieniem gaudoja gari — tā droši vien bij izkaltusi rumba. Bet pa vidu, vienā laidā, ar elpas atvilciena gariem starpmetieniem, kāds rēca necilvēciskā balsi. Mārtiņš bij apstājies, atgriezās pret Klāvu, kas lāgā netika viņam līdz.

— Dzirdi? Tā vien liekas, ka tur kādu kauj.

Klāvs brīdi klausījās, tad papurināja galvu.

— Nē, saki, ko gribi, tas ir Pīcka.

— Ko tad tas tā varētu baurēt, it kā kad viņam zarnas tūtu kamolā?

Neko neizdomājuši, gāja tālāk. Vējš dūmus no Ataugu birzs nu dzina iešķībi mežā, gruzda vēl spēcīgi, līdz plikajam silam viss pilns, tā ka grūti elpo atvilkt. Mārtiņš pakratīja dūri.

— To viņi man par spīti...

Labprāt viņš būtu izlidis apraudzīt, ko dara tēvs un māte. Bet, kas lai zina, vai arī tur sargi nav atstāti. Un nebij jau laika, vasaras nakts tik īsa, un ceļš tāls. Viņi pārbrida pliko silu un tur, kur sākās ķieģelnīcas krūmājs, gar to pār ceļam nogriezās pļavās. Brida pa sauso zāli, vērodami krūmus mežmalā, kas šalkdami locījās vējā, ik acumirkli zibeņu spožāk apgaismoti. Kad zibens apdzīsa, acis satumsa pavisam aklas, jāpastiepj rokas, lai ar seju neiekluptu kādā kārklū cerā. Bet tad sākās aizvējš, viņas puses lielais mežs klāt. Dzirdams, kā virs galvām smagi špāca, zibeņa plīvā turpat priekšā atēnojās melna līgota siena.

Gabaliņu pagājis, Mārtiņš apstājās. Kad atspīda atkal, starp krūmiem samanāma sliede, tālāk mežā likumota sprauga. Siena ceļš, te baznīcgalieši ziemu brauca uz pļavām pēc siena. Klāvs pienāca pūzdams.

— Un tad tu domā, ka Padeģu Krišs varēs nākt?

— No lāvas bij jau notrausies. Līks gan, gandrīz kā tavs vecais, bet nosolījās.

— Te ir tavs ceļš, aizmaldīties tu nevari arī, kad pavisam samāksies un sāks līt.

— Ko nu par mani. Bet tu? Apmaldiesies tajos Lapmuižas biežokņos. Tu jau nemaz nezini, kur viņš īsti ir.

— Apmēram zinu. Dienu — tā būtu nieka lieta vai arī, ja nakts gaiša. Tagad būs grūtāk, bet jāraga vien ir, vai nu velns tīri paraus. Tad paņem Krišu un rīt — kā norunāts. Tikai neaizgulieties vien, vēlākais ap divpadsmitiem esiet klāt.

— Par to nebēdā, kad jādara, tad gulēšana nav.

Zibenim uzblāzmojot, vēl pamanīja, kur viņš nozuda meža spraugā. Mārtiņš vēroja gaisā. Vējš sāka vilkt vairāk tā kā no rītiem — griezās, aizdzis to mākonī garām. Atkal tikai norasinās, nolādētās Priedaines laukiem valgumu ne-novēleja ...

Pērkons rūca jau īsti spalgi, bet jau kā vairāk pret dienvidiem. Griežas ... Mārtiņš bij jau mežā, priekšā pastieptu roku šķīra melnelkšņu krūmus un vairāja, lai kāds sauss, zems zars neieduras acīs. Apakšā ciņi un dobes, ciņi un dobes, zāle līdz viduklim. Kājas pinās, pāra reižu viņš paklupa pār kādu vēja lauztu koku, bet piecēlās un traucās tālāk, it kā viņam jābēg no tā lietus mākoņa. Nu jau rūca taisni pāri Priedaines muižai un palika tā kā klusāks — jā, atkal aizgāja pa Daugavu.

Augšā lapotni vēl paplīvoja, bet biežoknis lejā mirka aklā tumsā. Vējš gandrīz pavisam apīmās, sāka smidzināt siki un silti. Sveķainās melnelkšņu lapas lipa pie rokām un sejas, vēdija vēl dienas tveicē sabiezējusi dumbrajā smaka. Bet tad pamazām kļuva sausāks, klajāks un lidzenāks, dziestošos zibšņos augšā paspīda bērzu baltums. Mārtiņš noģida, ka pareizi vien nācis, tā te katrā ziņā bij Lapmuižas dzirnaviekares mežmala. Uzpūta klāja lauka dvēsmā, pa labi augstā rozā varēja nojaust vējdzirnavu apveidu. Tagad tikai jānotrāpa lielais osis laukmalā viņā pusē un tur jānozīmē virziens, no kura Lapmuižas meža biežokņos nedrīkstēja novērsties.

Osi viņš notrāpija viegli. Pa apmales retajiem bērziem un kļavām lopi iemiņuši taciņas uz strautu, kur pat tajā vissausākajā vasaras vidū dziļākajās dobēs paglabājās rāvas ūdens peļķes. Dienu izsusējusi gultne viegli atrodamā, tai pieturoties, gājiens būtu smiekla lieta. Tumsā sajuka tiklab atstatuma, kā laika rēķini, šķitās, sen jau vajag būt klāt, bet nekādu peļķi kājas nesamanīja. Govju celiņi sen izbeigušies, papardes, lēdzēkstes un vijgriezes kļuva arvien biežākas. Augšā sazīmējami reto egļu melnumi, apakšā smalksnis, vietām neizlienams, jākāpjas atpakaļ un jāmeklē, kur retāks. Pratēja roka viegli atšķīra pilādžu skarainās lapas, lazdu gludos stumbrus un liepu zīda mīkstās galotnītes. Te jau bij tā slavenā Lapmuižas liepleja, kur dažs jaunāks lūku plēsājs pat dienas laikā apmaldījās.

Mākonis ar saviem zibeņiem un rūcieniem aizgrimis Rīgas pusē. Lietus pārstāja, debess augšā sāka skaidroties, pamirdza retas bālas zvaigznes. Mārtiņš apstājās, slapjš nobridies, aizkūsis, izmisis. Itin nekā, pēc kā varētu vērot virzienu, pat vējš norimies, augšā tikai klusa, maldinoša šalkoņa. Bet stāvēt nav

laika, nakts tik īsa, atausis, pienaks pusdiens, un vēl nekas nebūs padarīts. Nokavēs, pagalam viņa Maija...

Viņš vairs negāja, viņš skrēja, sava nemiera trenkts, pilnīgi pazaudējis apjēgu, kur rīti, kur vakari. Pat to vairs nevarēja atšķirt, no kuras puses nāk tikko sadzirdamā tālā pērkona dūkoņa. Elksna tapa arvien staignāka, papardes izbēdzās, sīvi smaršoja dūņas un vijgriežu ziedi, ap kājām švikstēja asa purva grīslis. Iebrida mūklājā, no kura tikai rāpus izkļuva malā, aplauzdam vilku vāles un sagriezdams pirkstus uz dzelkšpainajām niedru lapām. Tas nebija nekas, tepat šajos akačos vajadzēja būt — kaut kur tepat, kad tikai neviļus neaizklidīs garām...

Tika sausāks, kājas samanija kā pauguru, sākās sīku eglīšu jaunaudze, tik bieza, ka sausie zari plēsa acis laukā un, tikai sātiski sagriežoties, varēja izspraukties cauri. Degunā piepeši iesītās dūmu smaka — Mārtiņš griezās apkārt. Kaut kur, likās, tālu tālu paspīda uguns, bet taisni tajā pusē, no kuras viņš domāja tikko nācis. Kādu pusi te tagad varēja apjēgt... Viņš spraucās turp.

Paugura piegāzē dūmoja pusdzisis ugunskurs, pie tā tupēja skuķis vienās skrandās, kājas sarāvis, rokām tās aptvēris, pinkaino galvu ceļgaliem uzguldījis. Aiz muguras starp divām lielām eglēm kāmēnēm apjunta būda apakšā velēnām aplikta. Mārtiņš ieskatījās pa caurumu. Ugunij uzplīvojot, redzams, ka tur kāds gulēja — lupatām sasēgta, taisni izstiepusies sieviete. Viņa nedzirdēja, nepakustējās — skuķis gan bija pamanījis svešo, galvu piegriezis, skatījās liclām zvērēna acīm. Mārtiņš nēmās pielabināt.

— Tu nebaidies, meit, neko, tēvs mani pazīst, es esmu Mārtiņš — kalēja Mārtiņš. Tēvs tev droši vien būs stāstījis par mani. Vai Drusta nav mājās?

Skuķis tikai nogārdza kaklā tādu briesmīgu rēcienu. Acis bija gudras, bet tādas, it kā meža biezoknī vien meklētos. Mārtiņš apgriezās. Tur no eglītēm patlaban izlida Drusts, skrandains un pinkains kā lācis. Acis zem pinkām gluži tādas pašas kā tam skuķim. Mārtiņu tūlīt pazinis, nelikās neko pārsteigts.

— Neprasi tu viņai, viņa nerunā — un nedzird. Visu laiku turējās, bet pagājušā ziemā iegula ar to sarkano slimību. Trijos pagastos puse bērnu apmīra. Izgulēja gan, bet pēc tam palika tāda, ne dzird vairs, ne runā. Kroplis un nabags, nosprāgt nevarēja labāk kā man tā sieva.

Viņš ielida būdā un sāka ievistīt gulētāju kaut kādos lēveros, varbūt citreizējā palaga paliekās.

— Aizvakar vakarā nomīra. Savu mūžu nebija slimojusi, bet nu piekrita klepus un karstumi, pa sešām dienām tikai kauli un āda. Bail skatīties... grab, kad pieduras. Es domāju, no tā paša purva ūdens. Strauts kopš vasarsvētkiem izsusējis, tajā dobē brūns un blezs, ķīvuļu pilns, riebjas, kad pasmej vien. Es vienmēr kodināju: uzvārit vajag, uzvārit, bet vai mani klausā... Labi, ka tu atnāci. Palīdzēsi aiznest — citādi man vienam pašam aiz kājām būtu jāvelk. No tā ķēma jau palīga nav, tup un kauc kā vilcēns.

Viņš uzmeta ugunskuram klēpi sausu zaru. No būdas nomīrušo sievu izvilka

viens pats, divi tur nevarēja apgriezties. Ārā saņēma zem padusem, viaruos ap ceļiem — tiešām, ko nest tur nebij, kauli vien grabēja. Tā viņi uzmanīgi lida augšup paugurā, skuķis, mēmi gaudodams, vilkās pakaļ. Pašā augšā zem bērza Drusts izracis bedri, ugunsкура atgaisma plivoja pāri, kaps bij melns un izskatījās ļoti dziļš. Ēna no zemes čupā iespraustās lāpstas kāta locīdamās lēkāja pa eglīšu smalkšņa sienu. Drusts pacēla roku mazliet virs galvas.

— Sešas pēdas — seklāk nevar, citādi lapsas izkašņās.

Viņš ielēca bedrē, zeme no malas būsēdama iebruka līdzī.

— Padod šķipeli — jāizmet. Velna zeme, tik irdena, nemaz neturas.

Viņš izmeta iebrukušo zemi, izsvieda lāpstu un cepuri uz malas, tā laikam traucēja.

— Tagad dod man viņu šurp! Kājas pa priekšu, tā labāk var saņemt.

Pasniedzies viņš saņēma sievu uz rokām, viegli kā bērnu, ilgi un rūpīgi gulēja tur dibenā, it kā viņai vēl nezīn kādas ērtības vajadzīgas.

— Salauz sauju egļu zaru — jāpaliek pagalvī, lai vieglāka guļa...

Mārtiņš pasniedza roku un palīdzēja Drustam izkāpt. Tad viņi pārmaiņus ar to pašu vienu lāpstu aizbēra kapu, uzmeta un pieplakšmāja kopīgu līdzenu. Skuķis gaudodams aplicca apkārt brūklenāju viju. Smagi elsādams, Drusts noskatījās caur pieri.

— Vai pie tās pašas reizes nevarēja pieņemt arī šito, tad būtu miers...

Uguns paugura piegāzē atkal bij pa pusei apdzisusi. Viņi uzmeta malku un apsēdās blakus, skuķis tupēja savā sūnās ietaisītā dobulā. Mārtiņam visu laiku dega — Drusta sieva pagalam, tur nu nevienš neko nevarēja līdzēt. Bet Maija jāglābj, kas tad pasaule un dzīve vairs bij bez tās?.. Viņš runāja aizgūtnēm, traukdamiens vienā laikā izteikt to, kas visas šīs dienas un naktis krājies, jaukdams un atkārtodams — bet Drusts saprata tāpat.

— Desmit vīru, tu saki? Desmit es nevaru sadabūt. Četri, tie man ir doši. Ar mani pašu — pieci. Tu un Klāvs, tas būtu pavisam septiņi. Padegu Krišu es nerēķinu līdzī, ja ar sutinātām ievas klūgām, tad trešā un ceturtdā dienā vēl nebūs nekāds sitējs. Septiņu pietiks, kā tu domā?

— Es domāju, ka pietiks. Ceļā uzbrukt tā kā tā nevaram. Mēs ar Klāvu saskaitījām: no muižas būs seši, no Lauķienēs radiem vienpadsmit līdzī. Ratos mieti, Sarkanajam Bērtam un skrīverim pistoles. Daži paliks krogā, tas ir droši, un tie cīti ieročus baznīcā līdzī neņems. Tur mūs negaida, tikai mežā viņi no manis baidās! Ģērbkambara durvis vienmēr ir vaļā, mēs iebruksim kā viesulis. Es pats savām rokām viņu iznesīšu, jūs tikai palieciēt turpat aiz muguras. Es galvoju, ka viņi visi būs tā pārsteigti un apjukuši, ka kaušanās nemaz neiznāks.

— Lai iznāk ar, man tagad viena alga. Pašam mācītājam pa galvu, ja stāsies ceļā! Bet vismiļāk es tur gribētu sastapt igauni. Tā kā tā te palikšana vairāk nav, un grūti būtu iedomāt, ka viņš paliek tepat un joprojām bendē tos, kas nevar aizbēgt uz Rīgu un mežā dzīvot negrib.

— Es neticu, ka igauņis pats brauks, āpsis tikai savā alā ir drošs. Bet vai tu pagūsi sadabūt rokā un apziņot tos savus četrus vīrus?

Drusta likie pirksti iegrima pinkainajā matu kūlā.

— Tie divi man ir droši — pusotras stundas gājiens. Tikai par tiem otriem diviem... Bet kas jādara, jādara. Ap pusdienas laiku mēs būsim klāt.

Vipš pavērsa acis ugunskuram pāri skuži un paplēta rokas.

— Nelabais — kā es to biju aizmirsis! Atpakaļnākšana te vairs nebūs, pie māsas Vaivaros es viņu gribēju aizvest, mežā vienu pamest tak nevar. To gaisa gabalu visam Lapmuižas pagastam pāri! Kad tad es tos savus vīrus sameklēšu?

Mārtiņš sagraba viņa plecu savām dzelzs lūksmām.

— Dari, ko zini, brāl, bet sameklē!

Drusts sēdēja ilgi, pieri kā aiz zobu sāpēm saraucis.

— Nekā, brāl, redzi pats, ka nekas mums neiznāks. Cik tālu vairs līdz gaismai?

Izmisumā Mārtiņam doma šaudījās kā putns sprostā.

— Bet vai tad galu galā es to tavu skuži nevaru aizvest uz Vaivariem? Tā kā tā šonakt nezināšu, kur likties... Tava māsa mani drusku pazist.

Viņi pārsprida šo lietu pamatīgāk un beidzot vienojās. Drusts stīpri traucās. Laika patiešām bij maz. Retās zvaigznes augšā jau palika tā kā nespodrākas, debess metās palsa.

— Skuķis ceļu zina, tu tikai turies viņam līdzī. Māsa pieņems, mums tas jau norunāts.

Skuķis kā vāvere izložņāja pa biežajām eglītēm, pa ciņiem pārveda mūklājiem, lieplejā prata atrast tikai viņiem ar tēvu vien zināmu taciņu. Mārtiņš uz pēdām manījās līdzī, vērodams, kur sīkie zari knakšēja un zāle šalca, ņipru kāju nolocīta.

Gaisma jau manāmi paaususi, kad viņi iznāca no meža. Tas vairs nebij pie lielā oša, bet lauku iekares otrā pusē. Pa labi kalnā slējās vējdzirnavas, divus spārnu galus gaisā sacēlušas. Nekur vēl nemanīja nevienas dzīvības — svētdienas rīts, un Lapmuižas klaušiniekiem divas darba dienas nedēļā atstātas pašu vajadzībām. Tikai stārķis pamodies garā bērza galā, izstaiņija kājas un drusku parkšīnāja, izrikodams sievu un abus jaunus, kas kārstīja dzeltenos knābjus pār vecā riteņa malu. Skuķis atplauka, tos vērodams, rādīja ar roku un kaut ko stāstīja savā valodā, kā meža balodis kaklā dūdodams. Mārtiņš izlikās, ka saprasto.

— Jā, bērns, kas kaiš tādām putnam. Sēd kā lielskungs savā muižā, neviens viņu nedzen prom un sievu arī neņem nost. Kad paliks auksti, prom ar visu ģimeni uz siltām zemēm. Ir tādas malas, kur vārdes lēkā pa pļavām, kad mums te kupenas līdz šai vietai... Jā, jā, meit, labi, kad ir spārni...

Skuķis atkal ko nodūdoja. Zāle, lietus pielijusi, gluži pelēka, bet brūnās aprepējušās kājas ar svitrās saskrāpētiem stībiem tādu vien dzestrumu nemanīja. Rudzu lauks šajā sausajā laikā gluži dzeltens, vārpas sagriezušās gristēm, piemir-

kušie stiebrī dvēsmoja netikamu smaršu. Iepļauts jau, viņā pusē paslejušies pāra desmit statīņi. Aiz tiem kupli melnā kupenā cēlās muižas parks un tālāk līdzena mežu josla. Sāka atvizēt sarkanie dakstiņņ jumti. Skaidrojās, pēdējie mākoņi nogrima pret vakariem, ieliekņņ pļaviņās kūpēja plāna migliņa — būs karsta diena.

Pāri krūmiem un liepu puduriem pamazām izlīda baznīcas baltais tornis ar zaļu skārda apjumu un gaili galā. Abi gājēji turējās vairāk uz labo pusi starp krogu un mācītājmuižu. Tērces ieliekņņa locījās likumu likumiem, ceļš iznāca labu tiesu garāks nekā taisni pār lauku. Bet roza bij glūži kaila, tur viņus redzētu tiklab no muižas, kā no Priedaines puses. Te kārklū un ievu krūmi likumojās nepārtrauktā laidā, ličos ieslēgdami nelielas siena kaudzītes ar žagariem noslodzītām smailēm un kārts galā uzspraustām velēnām.

Mācītājmuižas mājas neko daudz neatšķīrās no priedainiešu mītnēm. Bet tālāk muižas saimniekiem rījas galā jau piebūvēts namiņš ar baltu, lejas galā resnu skursteni virs salmu jumta. Viens patlaban jau sāka kūpēt, baltus dūmu gredzenus lēnām un cienīgi gaisā pūzdams. Sienas pakrēsli pabalsnīja mazs stikla lodziņš kā tikko pavērtā, miega vēl aizmiglota acs... Lapmuižas mājās tikai sievieti cēlās agrāk, vīri svētdienas rītos varēja gulēt līdz saulei.

Mārtiņš visu to pārskatīja, tikai acīm žigli noskrienot, tagad viņam cita bēda un citas domas. Viņam un Maijai ceļš būs uz citu pusi. Kamēr Drusts ar biedriem atkausies no kāziniekiem, viņš to pārnesīs mazo gabaliņņ pāri mācītāja linu laukam, kur tērces liekņņa pasīt likumu pret Daugavu un ieplūst ganību krūmu biezoknī. Tīrelī viņa droši vien vairāk neturēsies pretī, pati skries kājām. Pie rokas viņš to raus līdzī, tikai dūksnām viegli pārcels pāri — viņa rokas vairs nebūs tik cietas, viņš taču kalējs un zina, kā pat dzelzi padara mīkstu... Kamēr tie attapsies pakāldzīties, viņi būs jau lielajā mežā, šķērsām pa labī, kur nevienam nenāks prātā meklēt. Meži ir lieli — līdz pat Rīgas purviem un smīlkšu kalniem, cikūs viņi tā jau nav paglābuši. Meži ir klusi, nevīnu viņi nenodod, saules dienās tur pakrēsli, lietū zem egles labāk kā zem caura salmu jumta...

No lielās bērzu birzs gan jāiet pa klāju lauku. Bet ceļš bij kluss, un turpat jau arī varēja saskatīt Vaivaru jumtus kā pelēkas āžu muguras aiz trim uzkalniņiem. No Padegu mazmājas puses izlīgoja divi un pazuda aiz kārkliem... Varbūt tie bij Klāvs ar Krišu, varbūt viņi jau laikus gribēja aizlavīties, kamēr vēl lopus nesāk dzīt ganos, lai norunātā vietā gaidītu pusdienu... Visu naktī Mārtiņņ nemiērs bij dzenājī, tagad sirds iepukstējās strauji, pa dzislām kā aizdedzinātas skudras sāka tekāt.

O T R A D A L A

**PIRMA
NAKTS**

tradzes pili laikam visi vēl gulēja, kad Kurts fon Brimmers iznāca no savas istabas.

Durvis aizvēra klusi, klusi spēra kājas pa kāpnēm — viņam negribējās nevienu uzmodināt. Vecās baroneses mītnei tuvodamies, pat pirkstgalos pacēlās. Bet durvis bij vaļā un istaba tukša. Svece gan vēl dega krucifiksa priekšā, bet gulta un krēsli iznesti. Ak jā, viņu pašu taču arī jau vakar vakarā uznesa augšā, nelaiķa barona mājokli. No bibliotekas bēniņiem aizvāca grāmatas un citas mantas, kas jaunajai muižas īpašniecei likās nevajadzīgas guļamistabā. Pati

viņa arī jau sāka celties kājās, bet balss vēl bij vārģa, dusmas viņa varēja vairāk tikai žestiem un vaibstiem izrādīt, nevis izkliegt, kā pienākas. Bet toties skajāk kļiedza mūķene — neviens nebūtu ticējis, ka šajā liesajā vaska svecē vēl slēpjas tik daudz spēka un niknuma. Ķēķa un istabmeitas skraidīja kā izbiedētas irbes, vienai Kurts jau bij redzējis sapinkotus matus un sarkanu svītru pār vaigu. Jā — tiem labajiem laikiem nu bij beigas. Šarlote Amālija, kā sermulis pierāvusies savā kaktā, sargājās laukā rādīties.

Lejā pie āra durvīm Kurts fon Brimmers apstājās. Augšā ķerca atkal kā vārģa, kad puikas kāpj pie pērķļa. Un tomēr tā bij tā pati mute, kas savas lūgšanas prata nožužināt tik glaimīgi un saldi — visi debesu eņģeļi varētu par to nopriecāties.

Aiz durvīm gaidīja barona vecais sulainis, nodilušā zemnieku svārkā, sarāvies un sašļucis.

— Jūs nu arī aizbrauksiet, lielskungs... Ko es te iesākšu viens — ko mēs ar Lotes freileni divi vien iesāksim?

Viņš izslaucīja asaras no sirmajām ūsām. Izskatījās tik jocīgi, ka arī tādām zemnieka vecim savas bēdas un viņš tās laikam tur gandrīz tikpat svarīgas kā kungi savas.

Kurts fon Brimmers pasmaidīja.

— Ko tu bēdājies, vecais? Šarlotes Amālijas kundze — tā ir cita lieta, viņai grūtas dienas stāv priekšā. Bet kas tad tev? Ne tev muižas bijis, ne tu viņu vari pazaudēt.

— Kā jūs runājat, lielskungs! Kā tad man nav bijis? Četrdesmit gadu pie nelaiķa lielskunga. Labs lielskungs bij — lai viņam viegla dusa! — tikai appre-

cēties gan neļāva, vecajam kučierim, sātanam, atdeva to manu meiču. Bet par to mūža maizi apsoliņa. Kur nu man būs tā mūža maize?

— Vai nu vecā lielmāte tevi tā gluži pametīs?

— Vecā lielmāte... zvērs viņa ir, ne lielmāte! Uz vīrieti paskatīties nevar, tuvumā nevienu nelaiž. Tā melnā, tā tagad būs te rikotāja. Vakar vakarā izdzina mani — kā suni, kam zobi izkrituši. Uz kūts sienā pārgulēju. Ganos mani sūtišot, ar govīm pa tiem mežiem un tīreļiem... Kas es par ganu, kad man tās kaulu sāpes un pa naktīm krampji ikrus lauž... Modere mani lamās, kučieris, velns, dzenās... Cetdesmit gadu es viņiem esmu nesis baronlielskunga pavēles. Atkodosies, apēdis mani...

Kurts fon Brimmers nesmējās vairs.

— Nebēdājies neko, vecais. Es jau neaizbraucu pavisam, jūs abus tā nepametīšu. Pēc kādas nedēļas atgriezīšos, tad redzēsīm, kas te darāms.

Vecais Priedaines Krišjānis jau gaidīja. Nakti negulējis, ratus tīri nomazgājis, zirgus nosukājis, palīdzēja iekāpt un novietoties. Kurtam iepatikās šis vecīgais cilvēks bez iedauzīta kustoņa bijības un lišķīgās padevības augumā un sejā, kura viņam pa šīm dienām te bij jau atriebusies līdz kaklam. Viņš paskatījās gaisā, kur patlaban lecošā saule melnus izklaidu mākoņus dzina prom pret vakariem.

— Kā tu domā, Krišjān, šodien mums būs laba braukšana?

Krišjānis paskatījās tāpat.

— Laba gan, tikai sutinās krietni. Un mežā labi atlijs. Vakar vakarā pērkons atkal vilka pa Daugavu, pie mums, Priedainē, nezina vai ķēra, bet uz šo malu no pusceļa sāka gāzt.

Izbrauca pa vārtiem. Kučieris ar pātagu norādīja, kur stabu pakrēsli vēl kusa rupji krusas graudi.

— Tāds vien viņš šovasar ir: kad nelīst, tad nelīst, bet, ja uznāk, tad tūlī ar vētru un krusu, posta vairāk nekā labuma.

Kurts fon Brimmers atcerējās gan, kā vakar gaudoja un sprēgāja aiz sienas, visa Daugava bij vienās baltās ugunīs. Viņam patika šī sen nedzirdētā, lokani melodiskā, gandrīz pavisam aizmirstā sava pagasta izloksne. Tā modināja atmiņā tāpat sen aizmirstus pagājušo dienu sikumus, kas tagad atausa ar tādu tiksmīgu siltumu. Gribējās, lai vecais runā vēl.

— Lietus tagad gan ļoti vajadzīgs?

— Vairāk nekā ēst. No pašiem vasaras svētkiem tikai pāris reižu tāda rasiņa, vālodzei ko nodzerties, vairāk ne. Tomēr sliktāk vēl, ja uznāk tāds ar vējiem un krusu. Rudzi patlaban plaujami, izkuļ tās sikās vārpiņas, lāga salmu nepaliek pāri.

Viņš nebrauca pa gatvi, bet pagrieza pa saimes ceļu gar klētīm. Kurtam tas izlikās savādi, bet pajautāt nepaguva, viņā galā uz ceļa tūlī ieraudzīja pats, kāpēc. Atkal viena liepa bij zemē, šķērsām pāri... Viņam uznāca tāda māpticīga iedoma, droši vien no kāda kaut kad lasīta un aizmirsta stāsta. Kad nolūza

tā pirmā, nomira barons Hetlings... Kam gan tagad bij kārta? Kad tikai Šarlote Amālija kaut ko nepadarās... Nē, nieki, viņa tik glēva un samaitāta, bet pašnāvniekam nepieciešama liela tikumības tīrība un dvēseles smalkums. Bez šaubām, tāda bij ķēķa Ilzei, un tāpēc viņa pēc tā nevarēja vairs dzīvot... Kurts sarauca pieri un nopurināja galvu, it kā kad tur no zilām debesīm dubļi uzlijuši. Tas droši vien vēstījums vecajai baronesei... Un pieķēra sevi pie pavisam nekristīgām domām. Ja tā vecene nomirst, tad, kas zin, arī Šarlotes Amālijas tiesību jautājums nokārtotos labi. Kāpēc tas gan nevarētu notikt? Mazliet māp-tības nekait arī izglītotam cilvēkam. Kad pasaule iztikusi bez tās — un kura ticība bez saviem māpiem?

Pret Rumbas krogu aizaugušais grāvis pusē ūdens pilns. Kučieris galvu vien nogrozīja.

— Uznākusi pie mums tāda lēnāka gāze. Bet nē — norasina tikai kā par izsmieklu un sirdssāpēm.

— Vai tad sējumi šovasar nepadodas vis?

— Ak lielskungs, pat runāt negribas! Auzas, kā agrāk sētas, vēl nekas, ceturto piekto graudu dažs saimnieks vēl rēķina. Zināms, baznīcgaliešos, kur tās smagākās zemes. Bet mieži visiem dzeltē nost, lini sakalst, tikko pārziedējuši. Vienīgi tikai griķi padosies, bet cik tos nu kurais iesēj. Kaņepes — knapi līdz padusēm, kāpostus spradži apgrauza... Muižas laukos tāpat nav nekāda liela prieka — gan jau lielskungs redzēs pats. Šitādās vasarās vajag agri sēt.

— Vai tad Holgrēna kungs šogad nokavēja?

— Ko nu nokavēja, bet kad nevar paspēt. Lauki ir lieli, un zemniekiem zirdziņi no tiem diviem bada gadiem vēl nav atspirguši. Dažs palicis ar vienu pašu — kāda tur aršana.

— Ak jā, es atceros, muižkungs man rakstīja. Tie, Krišjān, laikam gan bij grūti gadi?

— Grūti, jūs sakāt, lielskungs? Elle tā bij. Ziemu lopiņi apsprāga — tiem, kas nepamanījās nokaut un apēst. Cilvēki — kauns teikt! — bet pavasari raka maitas laukā no bedrēm, un kur viņas palika? Tāpēc tajā otrā vasarā sāka sprāgt paši. Mūsu Priedainē vēl nekas — tikai sešpadsmit, lielāko tiesu tādi veci krāmi kā es, un tad bērni. Bet turpat kaimiņos ir bijuši pagasti, kur vienā dienā divus un trīs uz kapiem. Gandrīz tāpat kā mēra laikos pirms simts gadiem.

Ķisuma gravā tagad šalca un krāca, tilts bij aizrijies, ūdens baltiem mut-ļiem vēlās laukā, piegāzes krūmus spēcīgi nolocīdams. No Putnu kalna straujas urdziņas pa abām pusēm šļacās lejā, māls izburbis, vietām ligojās kā palags, zirgi brida elsdami, galvas līdz ceļgaliem noliekuši. Acīm redzams kučierim tie bada gadi stipri iespiedušies atmiņā, tik daudz par tiem varēja stāstīt.

— Tie bij gadi — — kas par gadiem! — vienas mokas un vaimanas. Pat citreiz turīgi saimnieki gāja, dāvanas lūgdami. Aiz nabagiem nekāda glābiņa. Lapmuižnieks pie sava pagasta robežām vīrus bij nolīcis uz visiem ceļiem, lai nelaiž muižā iekšā.

— Vai tad viņam patiešām nebij ko dot tiem badā mirējiem?

— Bij — lapmuižniekam vienmēr ir ko dot, kroņa būšana, un lielskungs viņš labs. Bet vai tad visu pasauli var piebarot? Vispirms tak par paša ļaudim — viņš saka — lai baroni gādā par savējiem. Par zvēriem cilvēki bij palikuši, par maizes kukuli gatavi otram rīkli pārgriezt. Mūsu lielkungam klētis izlaupīja, piecpadsmīt pūru rudzu bij aizveduši. Vēlāk sešiem vīriem katru nakti bij jāiet klaušās vaktēt.

— Kā — piecpadsmīt? Vai tu to labi zini? Vai tur nebij četrdesmit pieci? Krišjānis aprāvās.

— Es neko nezinu, gar rudziem man nav daļas — mana darīšana tikai pie auzu apcirkņa. Ja lielskungs tā ir ziņojis, tad četrdesmit pieci būs arī bijuši.

— Kas Holgrēns par lielkungu? Viņš ir mans muižkungs.

— Tagad gandrīz tā iznāk. Bet, kamēr lielskungs dzīvoja Vāczemē, viņš bij tas lielskungs.

— Jā, jā — tas arī gandrīz tā iznāk... Bet kā tas gadījās: ļaudis mira badu, bet viņam bij labība klēti sešiem vīriem ko vaktēt. Un viņš tiem nedeva?

— Dot jau deva saimniekiem, no kā var atpakaļ dabūt. Bet kāds prieks tur gemt, atberas nav nekāda nieka lieta. Dažs labs vēl šoruden vedis raudādams.

— Es lāgā nesaprotu, kas tas ir — atberas. Vai nebij tā, ka viņš aizdeva pūru, bet atpakaļ prasīja pūru ar sieku?

— Ar diviem — —

Kučieris piepeši aprāvās un steidzīgi sāka rāt zirgus, kas kalna galā nemaz nelaisījās ātrāk, kā bij kāpuši tajā stāvumā.

Kurts fon Brimmers nogrozīja galvu.

— Vedis raudādami... Un tiem, kas nevarēja atdot, tiem viņš nedeva nemaz?

Vecais Krišjānis bij kļuvis vēl nevaļīgāks. Kā ne — tagad sāka braukt lejup uz krogu, stipri jāuzmanās, ka pa tām dobēm neiegāž vēl jauno lielkungu dubļos. Paspēja vēl tikai norūkt bārdā:

— Deva — — kas to nu tā zina... Droši vien deva ar. Lielkunga — nav jau viņa paša manta...

Krodziniēks viņus gaidīja. Ceļa somas iznesis, nolīcis pie durvīm, tagad palīdzēja kučierim piesiet tās ratu pakājā, lēkāja apkārt, apčubināja braucējam kājas ērtāk. Nolūkojis izdevīgu brīdi, kad Krišjānis aizgāja pie avota aciņas piekalnē zem eglēm padzerties, pieliecās Kurtam un pačukstēja:

— Tagad vajag uzmanīties, pan: zviedri atkal siro apkārt.

Šis pakalpigais vīrs likās vēl blēdigāks un pretīgāks kā pirmo reizi sastopot.

— Kas par brīnumu — te taču viņu zeme.

— Viņu zeme gan, bet ja tā okškerē pa to, tad droši vien meklē ienaidniekus tajā savā zemē. Tāpēc es saku, vajag uzmanīties.

Nē, tas tiešām pats bij vai no galīgs muļķis, vai okškeris un slīpēts blēdis, no kura jāuzmanās. Kurts saviļka augstprātīgu un atraidošu seju.

— Es zviedriem neesmu nekāds ienaidnieks.

Polis steidzīgi māja ar galvu.

— Kas tad to saka? Neviens to nesaka! Mēs visi esam uzticīgi zviedru pavalstnieki. Bet tomēr — ceļa braucēji stāsta: vesels pulks jānot no Rīgas puses, pa muižām sirojot.

Kurts fon Brimmers kļuva uzmanīgāks. Piepeši viņam ienāca prātā tas vēsais rīts pēc lietus, Atradzes pieglotojušais diķis, ķēķa Ilze kailiem ceļgaliem krastā un sakņupušais dārznieka puisis turpat līdzās. Vai viņš nebija tā kā dzirdējis, ka šis puisis nozudis, un neviens nevarēja pateikt, kur? Iespējams, ļoti iespējams, ka tomēr aizkūlies uz Rīgu sūdzēties. Labu putru tas palaidņa Šrāders būs ievārijis.

Likās, ka nelieša krodznieks lasa viņa prompavērstajā sejā. Līda vēl tuvāk.

— Pans fon Šrāders te iegriezās viņu dien. Tā šovasar nebija pirmā reize, es panu fon Šrāderu labi pazīstu. Uz Kalnmuižu viņš aizjāja. Kas zin, uz kurieni ceļš zviedru dragūniem. Drošības labad es jūsu maisus biju paslēpis kūti zem salmiem, neņemiet ļaunā, ja viņi tagad vairs nebūs tik tiri.

— Mani maisi tev nebija slēpjami, tikai drēbes un grāmatas, cita nekā tur iekšā nav.

— Pans man piedos, to es nevarēju zināt, pa savu viesu mantām es nerakņājos. Tikai domāju — tagad tādi laiki, droši paliek droši...

Krišjānis bija padzēries un nāca atpakaļ. Polis palika klanīdamies un laimīgu ceļu novēlējams. Kurts fon Brimmers atzvēlās ērtāk. Par Šrāderu viņam nebija nekādu rūpju. Patiesību sakot, slepenībā viņš gandrīz atzina, ka labs pēriens par visiem nedarbiem un neļēdzībām tam būtu īsti vietā. Un tāpat Kalnmuižas Ferdinandam fon Sīversam. Tādi cilvēki nebija muižniecības aizstāvji un sargi. Pret zviedriem viņi cēlās, drosmes viņiem netrūka. Bet kā viņi izturējās pret saviem dzimļaudīm! Gluži kā spāniešu jūras laupītāji un iekarotāji inku zemē. Tā nekāda brīvība un drošība bruņniecībai nākotnē nebija nodibināma. Tuvredzīgi, akli, šādi cīnītāji varēja vairāk tikai kaitēt, nekā labu darīt. Muižniecības kopējais liktenis vienmēr un visur paturams prātā, ne atsevišķu cilvēku kļūmas — tie abi nebija zēlojami...

Kurta fon Brimmera pārlicība bija stingra un negrozāma, katra Vidzemē pavadīta diena to jo ciešāk nostiprinājusi. Kvēloja karsta dziņa, cik ātri iespējams, nokļūt Priedainē un sākt, sākt to, kas gadu simteņus nokavēts, izlabot paudžu turpināto kļūdu, visas bruņniecības likteni pavērst citā virzienā...

Asā lepni lielceļš pavērsās taisni pret ziemeļiem. Kaut kur šalca lietūs pārplūdināta upe — nē, tā nebija upe vien, bet dzirnavu slūžas. Caur sirmajiem vītoliem aiz uzburbuša rāvas mūklāja saskatāms pelēks ūdens palags, kas strauji ritinājās lejup. Lubu juntu apjūmtās dzirnavas divdesmit soļu no ceļa miltiem nopūtējušas, svētdienas rītā klusas un tukšas. Kreisajā pusē stāva māla krauja, lazdam, bērziem, kļavām un ošiem biezi noaugusi. Kā pa miglu Kurts sāka atjaust jaunībā redzētās vietas, tikai stipri svešādāks viss kļuvis. Gribējās iz-

manīt un izjust visu tā, kā tas bij savā nemaināmā būtībā, saradoties ciešāk ar šīm dzirnavām, apaugušo krauju, upi un mežiem, kas viņu laipni pavadīja ceļā uz dzimteni.

— Atradzes dzirnavām ūdens gan laikam nekad nepietrūkst?

— Vissausākajās vasarās arī ne. Upe iztek no lielā tīreļa tur Kokneses pusē, jūdzes trīs no šejienes. Un zivju tajā, ka biezs. Šejienieši stāsta, ka tīrelis, tas esot aizaudzis ezers, tikai sūnas kārtā virsū, un viņas tur dzīvojot apakšā. Ziemu viņām tur labi, bet vasarā salst, un tad tās izlien upē sildīties. Kad pavasaros ledus Daugavā sadambējas pret Ozolsalu, viss te pārplūst, pilsētiņa viņā pusē ūdeni, atbots pa upes muti ceļas slūžām pāri, sami sanākot jūdži tālu augšām. Tādi, auklām pie purna, jērus un bērņus raujot iekšā. Un tad lidakas — tādas sirmas, ratu ilkss garumā. Viens gaļš murdā ar asti kā ar spriguli kuļ krastu. Zemnieki nobijušies un palaiduši, lai skrien — kas tādām zvēram drīkst ķerties klāt.

Kurts fon Brimmers smaidīja. Cik tādu stāstu nebij dzirdēts no senseņiem laikiem. Senajiem grieķiem jūrā mājāja pievilinātājas sirēnas, bet alās vienači briesmoņi. Šveices kalnu apakšā mitinājās labsirdīgie rūķiši. Ģermāņiem Votāns stundīja mākoņus, ducināja pārkonu un bīdīja sauli sienu kalīt un labību gatavināt. Te atkal ir zivis, kas dzīvo tīrelī zem sūnas, un sami ar savām auklām rauj bērņus upē... Šīs tautas ir saaugušas ar savu zemi un saviem mežiem, bez viņiem pašiem dzīvs katrs kakts — viņi cer, viņi baidās, viņi nomirst, bet pat ap viņu aizmirstām kapu vietām glabājas nostāsti un māņi, kas paaudzi pie paaudzes sien nepārraujamā virknē... Kas muižniecību saista pie šīs zemes, cik dziļas saknes tā viņā laidusi?..

Atkal tas pats, vienmēr tas pats... Vai gluži jau kā apsēņi un murgs nesāka uz mākties?.. Tad labāk jel runājis vecais kučieris.

Starp diviem augstiem krastiem pāri upes gultnci izplēties dzirnavu ezers ilgus gados izmiekšķējis visu leju, pārvērtis rāvas dumbrajā. Upes likumam tuvojoties, jābrauc pa mūklājām pārtaisītu apaļkoku klātnei. Rati tarkšēja kratīdamies un lodzīdamies, vecais Krišjānis ņurdēdams bažīgi atskatījās uz riteņiem vienā un otrā pusē. Pašai upei pāri nošķiebies tilts pāļu atbalstītām aizpuvušām sijām. Sēdētājiem ratos jāsasveras pret kalna pusi, ar roku jāpieķer, lai nenoslīdētu malai pāri. Otrā galā abās pusēs dūksnā sagrimušu, sazaļojušu, apraulojušu tēstu un netēstu baļķu grēdas. Kurts fon Brimmers paraustīja plecus.

— Pat tiltu nevižo uzkopt un turēt kārtībā.

Ceļi un tilti bij kučiera sirdslieta. Viņš tūliņ atkal kļuva runīgs.

— Tagad jau vēl ļaut kā tiek pāri, bet agrāk te bij gatavā pekle. Tajā gadā, kad lielskungs aizbrauca uz Vāczemi, vecais Lapmuižnieks, rudeni uz Rīgu braukdams, bij iegāzies un tikko nenoslīka. Tad visi muižnieki sāka kļūt tramīgi. Brauca, brauca cits pēc cita, līdz nosprieda taisīt jaunu tiltu. Apziņoja klausīniekus, ziemu no deviņiem pagastiem veda baļķus. Pavasarī meistarus no Rīgas — tēsa, mizoja, līdz Jāņiem micījās pa tiem mūklājiem. Bet tad uzreiz

apklusā, izjuka, un no tā laika tie koki te pūst. Sākuši strīdēties, cik kurais devis un kādu. Lapmuižniekam skuju koku tiklab kā pavisam nav, vedis bērzus, bet tadā žulģā kaut cik ilgāk tur tikai sveķainie un ozols. Ozolus žēlojis, bet bērzu viņam, cik uziet. Mūsējam atkal pārmeta, ka savedis likumainas, zarainas priedītes, kas pat grodiem lāgā nenoder. Un dažs cits tāpat. Kā nu tur bij, kā ne, tikai izputēja visa tā lieta. Pielāpa, pielāpa un brauc tāpat — līdz kamēr atkal kāds par tiesu ielūzis un dabūs galu.

— Jā, redzi, Krišjān, arī muižniekiem pašiem nav vienprātības.

— Jā, iznāk gan, ka tāpat kā zemniekiem. Vienprātības pasaulē nekad nav bijis, no tā viss tas posts.

— Gluži pareizi, vecais, no tā viss tas posts. Muižniekiem savā starpā nav vienprātības, zemniekiem viņas nav un abiem kopā ne tik. Tāpēc svešie kungi mūs te vienmēr žņaudz.

Zemnieku nevienprātība kučierim laikam likās pati par sevi saprotama lieta. Bet viņš bij daudz ko dzirdējis arī par kungu ķildām. Divi muižnieki sākuši tiesāties robežu pļavas dēļ, tiesājušies desmit gadus, kamēr abi izputējuši un muižas paņēmis kronis. Vecais Siverss no otra, arī turpat Daugavas krastā, pircis astoņas zemnieku ģimenes — par pussieciņu dālderu un diviem labiem zirgiem. Tas nav vis devis ģimenes kā stāv, ar visiem pusaudžiem, ar puisiem un meitām, bet salasījis no visa pagasta večus un tādas vecenes, kas muižā der tikai vēl pakulu vērpšanai. Vecais Siverss izsaucis šo uz divkauju, bet pats dabūjis lodi mugurā, vēl šodien guļot bez kājām.

Kurtam fon Brimmeram kļuva smagi un skumji no tādiem stāstiem. Tikai labu laiku pēc tam, kad Krišjānis atkal bij apklusis, viņš pamazām aprimās un, mežā skatīdamies, iegrima agrākā jūsmā.

Divas reizes vēl brauca tai pašai Atradzes dzirnavu upei pāri. Bet tur vieta augstāka un sausāka, upe šaurāka, krasti stāvi, isie tilti puslīdz labi. No labās un kreisās puses lielajā lejā iesniedzās šaurākas, smalksni pieaugušas strautu un tērcu gravas. Melnu ogu pilnās ievas smaršoja sivi, pilādžu galus lieca dzeltenī pusauga ķekari, liepas bij ziediem gluži pūkainas. Kad tika laukā no lejas sausā augstienē, ceļš lāgu lāgiem izvīrijās klajumā, kur piesaulē zvilnēja zemnieku mājas un slējās balti rudzu statīpi. Vāczemes sādžu un pilsētiņu pieradusām, savādas izlikās šīs vientuļās mājas meža vidū, no kurām kaimiņu nezina vai arī pavisam klusā laikā varēja sakliegt. Kā viņi no turienes tika laukā ziemu, kad vējš gar mežmalām kupenas sadzina vīra augstumā un pa nakti vilki klejoja ap kūtim? Savāda tauta, gadu simteņi nebij iespējuši izkustināt to no šīs vientulības un klusuma. Bet jākustas bij, jāaizmirst visa atsvešība, jāizcērt ceļi uz muižu, kur vairs nesēdēs bez saules strādinātājs ienaidnieks, bet maizes devējs, padoma sniedzējs un aizstāvis.

Neviena pati muiža negadījās ceļa malā. Tikai kādā vietā aptēsts akmens stabs, pie tā nogriezās paplats, acīm redzami savā laikā labi kopts muižas ceļš, divi kropli ozoli apcirstām galotnēm vēl katrs savā pusē. Krišjānis zināja

pastāstīt, ka muiža poļu-zviedru sadursmē nopostīta un no tā laika netikusi atjaunota. Tagadējais kroņa rentnieks mīlnoties koka mājā, paši zemnieki sev ceļot labākas. Brālis kādam zviedru ģenerālim, izmēģinājies ar tādiem arkliem, kur divus zirgus jūdz priekšā un kas iet paši, tikai vagas galā jāapceļ riņķi. Un tā vēl ar šādiem tādiem neredzētiem ērmiem. Gandrīz izputējis, tikko dzīvību velkot. Kas šim tur augs, kad zemei visu virsējo labumu iegriež nezin kur dibenā...

Jo tālāk no Daugavas un dziļāk Vidzemē, jo lielāki kļūva meži un retākas mājas. Arvien vairāk nāca zemākas vietas, dūksnainas elksnas, ciņaini tīreļi ar melnām akaču acīm un sīkiem bērziem, tad neaugstas rozas ar bērziem un lazdām, bet tālāk nogāzē ar jauktām lapkoku un egļu audzēm. Jau tā bedrainais ceļš pa nakti tiešām stipri atlijis, riteņi ik brīdi šlakstījās dziļās pelkēs, kurām tikai soļos tika pāri. Ap pusdienas laiku sutoņa pat pakrēslī neizturama, bet saules klajumos elpu rāva ciet. Zirgi kūpēja, ratus smagi vilkdami un ar mušām kaudamies. Kurts fon Brimmers jau labu laiku noskatījās viņos.

— Tu saki, ka tev darišana pie auzu apcirkņa. Laikam gan pārāk bieži tur nepiestaigā. Vāczemē ar tik vājiem zirgiem nebrauc.

— Vāczemē aug pavisam citādas auzas. Sēnala tik plāna, ka nav ko ar nagu aizķert. Vācemes auzas var bīdelēt un plāceņus cept.

Kurtam atkal bij jāpasmaida: šis gudrinieks pazina Vācemi labāk nekā viņš pats.

— Nu, ja jums tā sēnala tik bieza, lielāku mēru vajag silē bērt.

Kučieris bij sadrūvējies.

— Bijis jel to pašu mazo, ko katru dienu. Ar sienu vien zirgam nepietiek. Un ja vēl smalkā zāle, bet tā — pļavās vījgriezies vien vairāk aug pa mežmalām. Lapas sabirst miltos, kā lops tos cietos kaulus vien lai grauž?

— Vai tad jums pagājušo gadu arī nebij audzis?

— Paaudzis bij, bet cik muižā nav zirgu? Pa visu to garo ziemu un pavasari sējas laikā iziet lērumš. Un tāpat savu daļu arī peles un žurkas noēd.

— Jums laikam to žurku daudz?

— Kā visās muižās. Kur labība, tur žurkas. Un it sevišķi, ja lielkunga paša nav mājās...

Laikam attapās, ka par daudz izrunājies, iekoda lūpā, tad sāka rāties ar saviem zirgiem. Kurts fon Brimmers saprata un netaujāja vairāk. Jau Vāczemē viņam šad un tad bij ienācis prātā, ka Holgrēns Priedainē nesaimnieko tā, kā pienākas. Acīm redzami kučieris zināja daudz ko, bet nestāstis. Un kā ne? Lielskungs atbranc un varbūt aizbrauks atkal, bet muižkungs paliks, ar to būs jādzīvo tālāk... Vēl skaudrāk viņš nojauca, cik aplam darījis, velti tur laiku notērēdams, kamēr igaunis šē lopus un cilvēkus mērdēja badā un arī pašam sūtīja tikai tik daudz, ko dzīvību izvilk.

Labi pret vakaru Krišjānis apturēja uz nelielas, taisnas aizaugušas, tikai augšā virs sikām apsītēm un elkšpiem sazīmējamās stigas. Noslēpumaini smaidīdams, atgriezās pret kungu. Kurts gaidīja, kas tad nu būs par pārsteigumu.

— Lielskungs droši vien vairs neatceras. Te ir robeža, mēs tūlīņ būsīm savā daļā.

Tagad Kurtam atausa atmiņā, ka taisni ceļa vietā Priedaines īpašuma iekare atsniedzas vistālāk pret Daugavu. Tātad tur tālāk tas jau bij viņa mežs, tas pats svešais, pa kuru viņš Vāczemē cik reižu sapņos maldījies... Sirds atsila, kad šis vecais vīrs par to minēja tā, it kā arī viņam tur daļa klāt, it kā pašam kaut kas piederējis. Tā, taisni tā arī bij vajadzīgs: lai viņi visi kunga īpašumu tur kā paši savējo. Tur tā saite, kas viņus biedroja vienā saimē, tur tas pamats...

Glāstošiem skatieniem Kurts fon Brimmers aplūkoja savu mežu, kas še nebij sevišķi vecs, ne skaists. Apsēm un bērziem jaukts pusauga eglājs, tikai retumis kur kāds balķa koks saskatāms. Bet šalca pavisam citādi nekā tie, tur tikko cauri izbrauktie. Karsti gribējās izkāpt, paieties kājām, sasveicināties, pārvilkēt plaukstu tur tam pelēkajam stumbram, kas tik priecīgi drebināja savu biezo, skanošo lapotni.

Smilkšainais ceļš pa stāvu nogāzi strauji nosliecās lejā. Izbrauca nelielā garenā meža pļaviņā. Dibenā pa pašu vidu stiepās izžuvis strauts, tikai nelielā, kārklu krūma saknēm pārstaipītā dobē cauri grīslim vēl spīdēja brūns, ķīvuļiem gudzošs ūdens. Krišjānis pieturēja.

— Te mums būs drusku jāatjūdz. Zirgi pavisam slapji un aizslāpuši, nevar taču mocīt pavisam nost. Līdz muižai vēl pusotras jūdzes, bet ar saulrietu tā kā tā būsīm mājās. Šī te ir mūsu Lukstu pļava. Lielskungs var zem liepas pakrēsli atstiept kaulus, diezgan esmu kratījis pa tām dūkstīm.

Pļaviņā saule cepināja gluži kā uz pannas. Kļavas, oši un baltie elkšņi palīduši laukā no eglāja biežokņa, zariem līdz pat zālei. Viena pati liepa atgājusi soļu desmit no mežmalas, ziediem pilnu piramidālu cekulu. Viņā pusē pie iepuvušā stumbra brūnu skudru pūznis, bet šajā biezs pakrēslis. Kurts fon Brimmers tiksmīgi atļaidās uz muguras.

Smaršoja sakaltušie liepu ziedi un žūstošās dūņas, augšā ap savu mājokli zara caurumā laidelēdamies, dūca sirsenis. Zāle jau nokūlojusi, roku tur pāri velkot, grabēja sausās blaktenes un bārstījās smilgu vieglās sēkliņas. Tik jauki gulēt savā pļavā uz savas zemes zem savas liepas! Pieaugt visam tam cieši, saplūst kopā vienā elpā ar šo dzimtenes dabu, redzēt un dzirdēt tos pašus skaistos māņus, kas visu padara dzīvu un apgāro... Jā, tas bij tas ceļš! Kurtam fon Brimmeram iedomā tas pazibēja kā balta gatve ar zaļu koku apmalām, tā tūcās pret kalnu, bet pašā galā, augstu, saules apmirdzēts, cēlās paviljons ar apaļu jumtu un baltām marmora kolonām...

Kurts pacēla galvu un sāka klausīties. Kaut kur dziedāja. Sīka sievietes balss kā savā nodabā, apraudamās, mežā neatbalsodamās. Krišjānis atdzina zirgus, kas tāpat slapji lauzās pie ūdens, paklāja segu blakus gulētājam, salika uz tās kaut ko ēdamu. Kurts fon Brimmers ēda nedomādams un garšu nejudams, meža pļavas smaršu un sava paša jūsmas noreibis. Preti šim saulainajam jau-

kumam atcere paplaiksniņas Vāczemē pavadītie gadi. Universitātes drūmās ejas un kreslās auditorijas, jumta istabiņa ar svaiga balsinājuma smaku un spriešļotais krodziņa pagrabs. Arī tur viņš bieži bij ārpus pilsētas, klejoja pa mežiem un kalniem, bet allaž trokšpainā barā viens un vienaldzīgs. Apdzeltējuši pergamenti — profesoru ierūsējušās balsis — atkal grāmatas, grāmatas, grāmatas — — desmit pazaudēti labākie jaunības gadi . . .

Bet nu iegribējās dzert. Vecais Krišjānis padomāja un arī tur atrada padomu.

— Peļķē ūdens tik biezs, man pat zirgiem bail dot. Bet pāra simts soļu ir mala un turpat arī Luksti. Aka viņiem dziļa un vēsa. Es aiztecešu, atnesīšu, kamēr zirgi atelšas.

Bet Kurts tā negribēja, piecēlās un gāja pats. Mežs sliecās uzkalniņā, malas krūmos viņš sabiedēja divas zilgansalnas pinkainas govis. Brūni apsvilušas aitas ložņāja pa krūmiem, mušas nodzenādamas, zaros šur tur iekērušies izplūkti vilnas pinkuļi. Pašā malā kviekdams izlēca norušķējies sivēns, sariem kā eža adātām virs asā mugurkaula. Nē, laikam diezcin cik turīgi vis nebij šie Luksti.

Dziedātāja stāvēja pašā laukmalā — pusauga skuķis gandrīz gluži baltiem matiem, basām kājām un tā nolāpīts, ka nevarēja sazīmēt, kādā krāsā isti viņai brunči. Dziedāja par brāli, kas savu mūsu audzinājis — Kurts fon Brimmers nesaprata — kur. Svešo pamanījusi no meža izlienam, gane tā pārbijās, ka kļuva mēma. Kurts nepaspēja pavērt muti un kaut ko pateikt, kad tā jau iespurdza mežā. Trīs ēciņas čurnēja, uzkalni pieplakušas, jumti izpūruši, vietām kaili šķesti rēgojās laukā. Sieva kapāja silē nupat dārzā saplūktu virzu un balandas. Vecis un izstīdzējis pusaudzis gluži tādiem pašiem matiem kā ganu meitai, laikam nule no lauka pārnākuši, pakāra nospārē vienroces, grābeklišos iemauktas izkaptis un sēdās turpat rijas priekšā pie apgāzta kriju groza ar blodu, karotēm un maizes kukulīti. Pelēki un nonikuši kā pašas tās mājas.

Abi reizē pielēca kājās, jaunajam pat karote nokrita zālē. Sieva pārstāja kapāt — visi trīs stulbā pārbili ieplestām acīm vērās svešajā greznajā kungā. Kustoniskas bailes, neko citu Kurts fon Brimmers nevarēja saskatīt šajās acīs. It kā tas nebijis pašu lielskungs, bet no meža izskrējis laupītājs . . . Viņam tika neērti, pat tā kā dusmas cēlās. Labi, ka Krišjānis tūliņ pakalnācis, tas droši vien zinās, kā ar tiem apieties. Un kučieris patiešām zināja, uzsauca rādamies, tāpat kā saviem zirgiem:

— Ko jūs plātāt acis! Tas ir mūsu jaunais lielskungs.

Bet Luksti neattapās pat piedurknei piekļupt, pārāk lepns un nepieejams likās šis viņu jaunais lielskungs.

Kurts pavērsa skatienu tālāk, uzkalna otrā nogāzē rēgojās tikko saslieti stātiņi, pat cepurītes nebij paguvuši uzlikt.

— Rudzus plaujāt? Šodien taču svētdiena.

Luksts sakustējās visiem gaņģiem.

— Piedošanu, cienīgais žēlīgais lielskungs . . . Rudzīši tajā smilktājā pavisam izbalējuši . . . citi vēl var gaidīt, bet mēs ne. Pagājušo nakti drusku aprasināja,

tad vēl var. Ritu jau atkal būs sakaltis, birs grabedams, ko tikai ar tāmpur
piedur. Un tad vienam atkal jābrauc ķieģeļos.

Kurts atskatījās Krišjāni. Kučieris tikai kunga labad bij izlicies tāds bargs, parasti viņš zemniekus aizstāvēja kā prazdams.

— Tā jau gan ir, lielskungs, kā viņš saka. Tagad visu nedēļu klaušās, tikai tas nakts melnums un svētdienas atliek pašu darbiem.

Kurts vairāk nejautāja — negribējās parādīt, cik maz zina par savas muižas un savu ļaužu apstākļiem. Noliecies ieskatījās blodā ar bāli iesarkanu šķidrumu.

— Un tikai tagad vēl pusdienas ēdat? Drīz jau būs vakariņu laiks.

Paņēma karoti un nobaudīja. Miežu putrainu putra ar reti dzelteniem gaļas kunkulišiem. Putra likās paskābena, garšoja labi. Gaļa sīksta, sāļa un ma-nāmi iesmakusi. Kučieris atkal kļuva stingrāks.

— Tā, lielskungs, zāvēta aitas gaļa. Vasaru, kamēr govīs iet ganos, viņiem noteikts ēst piena putru, gaļa lai pataupās ziemai. Bet Luksti jau nav tie, kas klausīs. Visu otrādi un par spīti.

Luksts kļuva mazliet drošāks, tāpēc ka jārunā ar kučieri un nebij jāskatās lielkungā.

— Nekādas spīts tur nav, tu pats to labi zini. Bet divas govīs mums aiz-trūka jau pirms Jāņiem, no tās vienas labi ja iznāk ko muižai nodot. Gluži bez pavalga pie putras smaga darba laikā nevar. Tā aitas ciska mums vēl no pagājušās ziemas. Un līdz rudenim tā kā tā saglabāt nevarēs, jau tagad tārpi jānosmalsta putrai pa virsu.

Kurts fon Brimmers žigli nometa karoti, zīda mutautiņā izšņauca degunu — pretīga smaka likās tur cieši ielipusi. Kučieris piegāja vecim tuvāk, runāja klu-sāk, bet tomēr vēl pietiekoši stipri, lai kungs dzird, kā viņš rūpējas par tā labumu.

— Un kāpēc tie lopi tev smalksnī? Pieraugi, ka muižkungs atkal nedabū zināt.

Lukstam visa drosme atkal vējā, steidzīgi viņš atčukstēja:

— Vai ir? Tad tas skuķis uz savu galvu. Nemaz vairs neklausā, nolāpītais. Vakarā tik jādod atkal sukas.

Kurts padzērās siltu pienu no dzeltenas krūzes. Negaršoja lāgā, degunā vēl vienmēr tā nelabā smaka, pat sasmaršotais lakatiņš neko nebij līdzējis. Bet viņš neizrādīja — nebij taču te nācis viebties un rāt. Padomāja, ko vēl sacīt. Atradis viņš no tiem, valoda pavisam neveicās.

— Nu, kā jums te vispār klājas pie manis? Dzīvot var?

— Var, var, lielskungs, kā nu nevarēs. Kad tikai lietutiņš uznācis, vēl jau ir vasarājs kaut cik savilkts.

Kučieris, tas zināja, kā kungam nāktos runāt ar savu dzimtcilvēku.

— Kas tev te savilksies? Paskaties pats, auziņas divu sprīžu garas, skaras kā cipslīņas. Tavā zemē jāsēj ap Jurgiņiem, bet kas tur par sējēju, kad zirgi pavasarī aiz astes jāceļ augšā. Rudeni nez vai iznāks sēkla, ko muižai atbērt.

Luksti norūpās, kāva arzu iedziņa skatīdamies.

— Daudz nekās pari vis nepaliks.

Kurtam fon Brimmeram pietika, viņš griezās iet.

— Nekas — mūcē es te bušu pats, gan nokārtosim, ka iznāks visiem labi.

Pa nogāzi lejup ejot, Krišjānis viņu brīdināja:

— Piedošānu, lielskungs, bet es gribu jums teikt: nesoliet neko iepriekš. Ja viņus netur stingri, izlaižas kā dzīvie lopiņi. Šitie paši Luksti. Zeme nav neko sliktāka kā citiem daugaviešiem, bet put laukā. Neko ar viņiem nevar iesākt, tādi dieva doti. Viss pagasts smejas: saimnieki prātam, bet cik reižu nav gājuši pie kaimiņu vaļiniekiem sieciņu miltu aizņemties. Dzīvot neprot, uz vietas vien miņājas, nekās viņiem nešķiras.

Mežmalā nebij vairs ne ganu meitas, ne lopu. Kurts atcerējās augšā dzirdēto un apvaicājās, vai viņiem aizliegts ganīt muižas mežā. Kučieris plati atmeta ar roku.

— Kas nu par aizliegšanu, lielskungs! Pret savu zemi gana visi — par mārciņu sviesta nedēļā. Lukstam iekrīt tas labākais gabals. Tālāk, tur nāk priedes un sūneklis, tur gan tikai brūklenāji un melneņu mētras. Bet te smalksnī, līdz pļaviņai, paši redzat, kāda zāle. Tomēr viņš to pašu mārciņu labi ja pa divām nedēļām var sagrabināt. Tāpēc muižkungs atdod tiem citiem, kas sola un dod divas.

Tad ceļš gāja tikai pa priedēm, pa sausiem viršu klajumiem un slapjiem sūnekljiem. Kurts fon Brimmers sāka saprast, kāpēc šai muižai dots taisni Priedaines nosaukums. Pirmie iespaidi no paša zemniekiem pavisam nebij labi. Par muižkungu nemaz negribējās domāt — viņš daudz ko nojauca, bet zināja vēl tik maz. No pašiem pamatiem visa dzīve te pārkārtojama tā, lai visiem būtu labi. Smags darbs gaida, bet vai tad brauca te vieglas dienas meklēt? Jo grūtāk viņiem te klājies, jo ātrāk sajutis un atzīs katru pārmaiņu uz labo pusi. Kā ar vilni ies uz augšu pa taisnu baltu ceļu...

Kurts fon Brimmers skatieniem glāstīja šos sūneklus ar sarkanām pusauga priedēm, pamazām atkal nogrimdams savā tiksmē un viegli šūpojošās fantāzijās.

2

Pūrvietas četras aiz Lapmuižas baznīckroga, pašā kalna mugurā, Meitas avots ieaudzis biežā kārķļu un niedru pudurī. Tā viņu sauca no tiem senajiem laikiem, kad mācītājmuižas kalpone tur noslīcināja savu bērnu. Vēl tagad ap divpadsmitiem dienā un pusnaktī tur varēja dzirdēt bērnu raudam... Tas nebij nekāds avots, bet melna ūdens pilna dobe, no kuras pa nekad iegrauztu, dziļu, tāpat kārķliem aizaugušu grāvi ūdens sūcās uz krūmaino strauta gravu. Linus tur varēja mērt, bet pat ar garu kārti dibens nebij atrodams, un kas gan

labprāt gribēja nakti uz tām...
gadā. Berni tur meta likumu apkārt, meitas reizi gadā, Jāņu vakarā, pravaka
barā salasījušās, atskrēja pieplūkt lielos dzeltenos kalmju ziedus.

Laba paslēptuve tādiem, kā tie divi, kas tur gulēja svētdienas ritu. Susuru
Klāvs bij atlaidies uz muguras, rokas zem galvas palocījis, vaļēju muti krāca.
Bet tā kā zaļās vārdes tarkš cauru vasaru un daudz skaļāk, tad nebij jābaidās,
ka kāds neizdzird. Blakus nolikts ierocis — tā pati Sarkanā Bērtā dakša, tikai
uzdzīta jaunā, pagārā kātā. Padegu Krišam līdzī asi notrita arkla vērstuve, no-
derīga tiklab sišanai, kā ciršanai. Viņš gulēja uz vēdera, zodu plaukstās at-
balstījis. Uz muguras vēl lāgā nevarēja, jau tā kreklis un bikses lipa klāt tiem
jēlumiem. Zāle un krūmi izlocīti, kā pa lodziņu varēja pārskatīt nelielu gabalu
ceļa kroga kalniņā un pašu krogu, atskaitot ceriņiem aizaugušo galu baznīcas
pusē.

Pāra reižu viņš pablenza arī krācējā un gribēja jau piebikstīt sānos, bet
iežēlojās: lai nu paguļas, nabadziņš, pagājušo nakti acu nav aizdarijis. Pa
ceļu, pa cžmaļiem taisni laukiem pāri brauca un kājām steidzās baznīcēni. Sodien
būs pilns kā murds. Vēsts par Priedaines kalēja ligavas laulībām ar muižkunga
bijušās saimnieces dēlu izplatījusies pa visiem trim draudzes pagastiem. Kalējs
bij aizbēdzis un slapstījās mežā, izlielijies nosist ligavu, ligavaini un muižkungu
pašu — no elles izraut laukā, bet dzīvu neatdot. Tur varēja iznākt, ko redzēt, to
nedrīkstēja nokavēt.

Klāvs uztrūkās pats. Tūliņ sēdus un paskatījās saulē, tikai tad biedrā.

— Bet taisni cūkas miegs! Vienu nakti negulējis, tūliņ kā nosists. Saodis tas
pats Sarkanais Bērts, maisā mani varētu iebāzt.

— Es toties esmu izgulējis par trim. Liecies tikai un guli, ja gribi. Agrs,
pat baznīcēnus vēl nezvana. Kāzinieki brauks tikai ap divpadsmitiem, Mārtaņa
arī vēl nav.

Bet Klāvs vairāk nelikās gulēt, nostiepās Krišam blakus, skatījās abi. Klāvs
nogrozīja galvu.

— Tek kā uz siltiem pirāgiem. Bet ir gan tauta! Slānīt vajadzētu visus no
vietas.

— Cik tad nu vairs, viss lielums jau saskrējis. Pirmiņ pa četri pieci, braukšus
rindām. Supi, ne cilvēki!

Brīdi viņi skatījās klusi, tad Klāvs sāka staipīt kaklu un knosīties, it kā
skudras dzeltu.

— Mm... Paskaties tu labāk, tev gaišākas acis. Vai tikai tā nav mana
paša vecenel!

Krišs brīdi skatījās savām gaišajām acīm.

— Tāds sarkans lakatiņš tavai ir, skaidri pazīt nevar.

— Tad droši vien tā pati! Tā tev ne akla nenosēdēs mājās, ja cerams kur
ko dabūt redzēt.

— Ko viņa var cerēt? Par Mārtaņa nodomu tikai mēs abi zinām.

— Nu, ja vairāk ne, tad vismaz redzēt, kā tos divus salaulā. It kā tos laulās citādi nekā visus. Ak, bijis es tuvāk ceļmalai!

— Kur tu tik traks esi palicis uz kaušanos? Pietāupies, var jau vēl iznākt.

— Iznāks, par to esi drošs, ar labu viņi mums to dūjiņu neatdos. To es tev saku, Kriš, ja man Sarkanais pagadīsies priekšā — ar dakšu vēderā, vairāk nekot! Sis man ar grožiem nāks pakal! Un ja Picka — tam tāpat — par to pērienu un tām manām mājām.

— Picku, to tu atstāj man. Tava mugura sen sadzijusi, bet man vēl bikses līp pie pakajas.

Baznīcā sāka zvanīt, viņi abi pavērsa acis pret zaļi apjumto torni ar gaiši galā pāri liepām. Krišs sarauca pieri, domādams savu.

— Ja kaušanās iznāks — tu domā, tā mana vecene turēs muti? Es viņu pazīstu. Sacels tādus gvaltus, viena pati pus baznīcas piebļaus.

— Lai tikai bļauj, jo lielāks tracis, jo mums labāk.

Kā norunājuši, abi reizē aplusa un grieza galvas uz otru pusi. Kas tad tur isti bij — ugunsgrēks? Nē, tad jau drīzāk tirgus. Tarkšēja rati, zirgi sprausloja, pakavi šķinda — auroja, ķerca, svilpa, kāds laikam pat dziedāt mēģināja. Mazajā, no šejienes pārrēdzamā ceļa gabaliņā izauļoja pieci — seši — varbūt astoņi jātnieki plīvojošām segām apklātiem zirgiem. Tiem pakal joņos drūzmainā rinda braucēju, daži rati pa divi blakus, augstiem salmu maisiem, apvītiem iemauktiem un lencēm, dažam bērzu meija pie loka. Beidzot vēl pūlis jāšus — kā vēja trenkti nozuda aiz kroga, kur mūri kaut cik apslāpēja visu to čigānu kņadu.

Paplestām mutēm gulētāji saskatījās. Krišs bij galīgā nesaprašanā, tikai, lūpām pačamstinājās, dabūja laukā:

— Kā — bet kāzīnieki tak nevar vēl būt! Dievvārdi vēl nav sākušies.

Klāvs klausījās kņadā, palocīja galvu un noteica it kā pats sev:

— Brūtgāna gals. Man liekas, arī Maijas vedējs bij tur vidū...

Tornī zvanīja nikni, bez apstājas. Kalniņam pārlīda otra braucēju rinda bez jātniekiem, daudz isāka, pavisam klusa. Klāvs pačukstēja tāpat kā pirmiņ.

— Brūtes gals...

Ilgi viņi abi gulēja klusu, klausīdamies, kā tracis aiz kroga pamazām apklusā. Krišs pa varu pūlējās kaut saskatīt cauri kroga ceriņiem un baznīcas liepām.

— Nezin, baznīcā saiet vai krogā?

Klāvs likās to lietu labāk izprotam.

— Kā kurais. Liekie sievieši baznīcā, brūte ar māsām kroga kambari. Viri priekšā, cits pie zirgiem — ka aizjūgus kāds nesagriež.

— Bet ko tad viņi tur gaidīs trīs stundas? Laulās tak tikai, kad dievvārdi būs beigušies.

— Es tev saku, tā ir igauņa gudrība. Saodis, ka Mārtiņš kaut ko gatavo, un izrikojis, lai atbrauc pirms dievvārdiem, kad tos mežā vēl neviens negaida.

— Vēlms nolādētais! Vai citam tas ienāktu prātā? Un Martiņš vei nenāk.

— Martiņš meklē palīgus, trīs vien mēs tā kā tā neko nevaram iesākt pret pus pagastu. Ap divpadsmitiem viņi būs klāt. Ja Drusts ko sola, tad izdara ar, igaunis no viņa baidās vairāk nekā no Mārtiņa.

Viņš pavērās saulē, tad atskatījās uz grāvi — nē, protams, Mārtiņš vēl nenāca. Lidz pēdējam uztraukti, viņi gulēja, acīm urbdamies kroga sienā, it kā ar lielu piespiešanos būtu kas saskatāms tai cauri. Klāvs grieza zobus.

— Tie otrie jātnieki bij muižas puīši — par sargiem igaunis sūtījis līdzī. Picka tur bij un Sarkanais — tos es šodien tā kā tā dabūšu rokā.

— Picku tu atslāj man — viņam vien es to vērstuvi trinu.

Laiks vilkās tik bezgala gausi. Viņiem likās, ka vesela pus diena jau pagājusi, lai gan patiesībā vēl lāga stunda nebij. Tad kņada aiz kroga atauga no jauna, vēl skaļāka kā pirmāk. Kļāgāja, rikoja zirgus, grieza ratus, ālcjās dažādīgi — droši vien jau no paša rīta mājās sadzērušies.

Abi gulētāji piepeši pacēlās sēdus. Tie tur sāka braukt prom — tagad mazākā steigā kā pirmiņ, apvītie un nepušķotie juku jukām, jātnieki pa vidu, daži lēca jau rikšiem rautos ratos, citi sviēda cepures gaisā, viens, kājās stāvēdams, grieza meiju ap galvu, kāziniēces plivināja lakatiņus — troksnis klīda tālu pāri laukiem.

Sastinguši kā noburti, Klāvs ar Krišu nemanīja, ka Mārtiņš pašķir krūmus un izlien pie viņiem. Platām nedzīvām acīm noskatījās, kā beidzami braucēji nozuda aiz kalniņa. Sejā nevienas asiņu lāses, lūpas drebēja, augums sastiepts uz to pusi, kur tie tur aizbrauca. Klāvs beidzot atskatījās un nokāra galvu.

— Aizbrauca... Prom viņa ir... Nogulējām...

Un tikko paguva saķert Mārtiņu aiz kājas.

— Vai tu jau pavisam negudrs esi palicis? Pakaļ skriet domā, braucējus noķert? Viens pats mesties pus pagastam pretī? Viņi ir piedzērušies, rungas un miēti ratos — knišļi mēs visi trīs esam tādā barā. Ja galu gribi, tad jau labāk meties tepat šajā mārķā.

Krišs bij iekēris nagus matos.

— Nolādētais igaunis, tā ir viņa izdoma! Pirms dievvārdiem salaulāt — vai tas kur redzēts?

— Rīgā kungi laulājoties baznicās vakarā, ar svecēm, tā ka kāziniēki vien klāt.

— Rīga paliek Rīga. Bet še tas nekad nav piedzīvots. Tā ir blēdība, tāda laulāšana nav nekas, tikpat kā nebijusi.

— Pasaki to Maijai. Kad viņai gredzens uzmaukts pirkstā un Tenim ratos blakus aizvesta, tad ir darīts. Rauj vai nerauj, nekur viņa neies. Bet tādi blēži — kas to varēja iedomāties! Nu ir skaidri, kāpēc tas mācītājs vakar bij Priedainē — tur viņi ar igauni to nogudrojuši.

Mārtiņš neko nevarēja parunāt. Turpat aiz abiem biedriem viņš plaka un plaka, līdz sabruka zemē. Tā viņš nogulēja, zobiem zālē iekodīes, līdz dievvārdi

bij beigusies un baznīcēnus zvanīja laukā. Tad atslējās sēdus tāpat kā tie divi — vecs, salauzts un satricēts.

— Un Drusta pat tagad vēl nav. Blēdis kā visi.

It kā tas vēl ko līdzētu, ja arī Drusts ieradies norunātā laikā, pusstundu pirms dievvārdu beigām. It kā viņš pats jau nebūtu nokavējis, igauņa piekrāpts un iznerrots.

Bet tur jau Drusts patlaban izlida no grāvja. Solīto piecu biedru vietā tikai trīs lidzi. Abi brāļi Gaigali, Ancis un Jorģis, gariem zābakiem kājās, puslīdz labi gērbušies, tikai sejas kā čigāniem un acis nelaba uguns. Trešais — visā apkārtņē pazīstamais mežavīrs un zirgu zaglis Toms, bārdains milzenis izsīstiem priekšzobiem, vizēs, lūku striķi apjozies, sakvēpis un nomelnojies kā kāds ogļu deģis. Rokā sīkstas viksnas boze ilkss resnumā — likās, akmeņus ar to var skaldīt.

Drusts apzinājās savu vainu un izskatījās pavisam nelaimīgs.

— Nedomā slikti par mani, brāl, ko es solu, to daru. Bet kad nevar, sit kauču nost. Toms, tas man vienmēr ir drošs. Bet kad Puļka guļ ielauztām ribām un Krievīņu vakar zviedri aizveduši. Un abi Gaigali nav būdā, atvelkas tikai, kad baznīcā jau sāk zvanīt. Ko tad mēs divi vien ar Tomu...

Gaigalu Jorģis samauca nošļukušos zābakstulmus pāri ceļiem.

— Ko tu nāc pa nakti, kad neviens kārtīgs cilvēks nestāv mājās! Vakars vajadzēja paziņot, tas būtu lieta.

Abi Gaigali iekliduši kaut kur no jūras puses, izruna likās pavisam svešāda. Toms pa paradumam nesacīja neko. Mute aiz nokaru ūsām pusviru, likās, ka viņš vienmēr taisās smieties. Klāvs mēģināja nomierināt viņus, īsi pateica, kā tas te noticis. Vai nu neviens nebija vainīgs, vai atkal visi kopā. Igaunis ar to mācītāja blēdi viņus piemānījuši.

Padegu Krišs slējās kājās. Neteica neko, bet no izskata vien jau bija redzams: nu, ko te slaistīsies līdz vakaram? Jāiet mājās...

Bet Drusts bija pārskaities kā uguns.

— Tā aiziet mēs nevaram, tā būtu pavisam un pagalam kauna lieta. Kad reiz tik tuvu pie kroga atnāks — vismaz to izdzert sausu un tad izdauzīt smalkās druskās.

Paticībā Drustam te nebija ko baidīties — līdz tai izdauzīšanai smalkās druskās. Lapmuižniekos viņš tikpat kā savs cilvēks, baznīckrogā ne reizi vien bijis. Gaigali un Toms piemājoja kaimiņu pagastā, te tos neviens nepazīna. Padegu Krišs savu pērienu saņēmis, brīvs cilvēks, viņam neviens klāt ķerties nevarēja. Susuru Klāvs, kad tā dega naidā un dusmās, nekad neko nerēķināja. Un Mārtiņam, tam viena alga — tā kā tā tagad beigts cilvēks. Kā jau barvedis, Drusts gāja pa priekšu, Krišs pats beidzamais, mazliet atpakaļ atliecies, lai drēbes mazāk pieskaras tiem pušumiem.

Kroga lielajā istabā bija tikai krodzniece un kāda lapmuižnieka sieva. Par

atneslām olām samaksājusi, krodzniece gribēja vēl papļāpāties — šis un tas taču allaž sakrājās uz sirds, bet šodien it sevišķi.

— Daudz kas bij pieredzēts, bet tādas kāzas kā šodien gan vēl ne! Ne lāga vedējteva, ne mātes, bāliņi, tautas, brūtgāna radi, brūtes radi, brūtes māsas — viss vienā jukli. Piedzērušies sabrauc, ālējās, trako. Divi pistoles vien cilā, tam vienam lakats ap galvu. Taisni kā no meža izskrējuši, kā čigāni! Es nezinu, kā mācītājs šitādus laulā. Brūtgāns knapi uz kājām turējās.

— Bet redziet, miļā, ka tomēr salaulāja. Ak, tam mūsējam viena alga, čigāns vai žids, kad tikai maksā! Un pie tam vēl pirms dievvārdiem!

— Jā — vai tas ir dzirdēts! Vai tādas laulības var būt spēkā? Tās ir tumšas lietas.

— Tumšas gan, miļā. Runā, ka tā brūte bijusi pašam priedainietim, tam igaunim, un tas šās īstais solījies nosist. Laikam tāpēc tā steidzās, lai vēl dzīvu dabūtu pie vīra.

— Dzīvošanas tur nebūs, ja tā dara pret visiem likumiem. Ir gan cilvēki tajā Priedainē!

— Tumši ļautiņi, miļā! Domāt, vai nu gaisa gabals no Lapmuižas līdz Priedainei, bet tikpat kā nakts pret dienu.

Acīm redzami viņa bij ļoti lepna, ka pati dzīvoja gaišajos lapmuižniekos. Sarunu pārtrauca. Krodznieci sauca kambari, kur visu laiku troksnis bij liels. Bez prasīšanas viņa pielaida pusstopu brandvīna.

— Tie arī no Priedaines — lielās, Rīgas mūrnieki esot, bet ei nu saziņi. Pēc zemniekiem gan neizskatās un vāciski vien runā savā starpā. Bet brandvīnu lej kā ūdeni. Pa visu baznīclaiku — tīri briesmas, ka kāds neapsūdz.

Kad viņa iznāca atpakaļ, lapmuižniece bij aizgājusi. Tās vietā ieradās kaimiņš, tepat mācītājmāju rentnieks. Aizvedis zirgus ganos, apaušus elkonim pārmetis, iegriezies iemest vienu uz tiem grūtajiem nedēļas darbiem. Baznīcā viņš nebij bijis, par priedainiešiem neinteresējās, bet sava mācītāja gānišanā piedalījās labprāt.

— Labi, ka mums tāds lielskungs pagadījies, citādi dzīves pie tā ģērmaņa nebūtu. Spieķi ap galvu griezdam vien staigā, par dālderī trīs reizes no jumta uz ecēšas lēks. Bez cāļa vai mārciņas vilnas pie dievgalda nepieņem. Bet tad gan lēca griestos, kad to nosprāgušo suni bij viņam ielaiduši vannā.

— Nu, ko jūs ar viņu tīšu prātu kaitināt.

— Lai tikai skaišas, lai skaišas, drīzāk dabūs galu...

Dibenā, vāckambari, četri Rīgas mūrnieki uzstājās braši, it sevišķi viens, tas ar to saūto kreiso roku. Vara mēriņu ņēma tikai trim pirkstiem, pārējos divus tālu nost atstiepis, it kā baidīdamies saslapināt. Iemetis tik stingri turējās nesaviebies, ka asaras iericta acīs. Saviebās tikai, no ceptas cūkgaļas šķēles griezdam gabalu uzkodai.

— Paēst Vidzemē nevar dabūt, bada zeme te ir — ne pašiem, ne ko meistariem dot. Sataisa kaut ko tādu melnu, piķis ne piķis, bet pēc tāda izskatās.

Mēriņš bij pie panna Kraševska, savu kārtu viņš nekad nelaida garām. Pateidza ledzert un tad tikai paskaidroja.

— Tas bus staks, viņi to sagrūž no kaņepēm.

Kā smalkam rīdziniekam, mūrniekam nevarēja būt ne mazākās sajēgas par to, no kā zemnieki to taisa.

— Nestāsti tu man niekus. No kaņepēm neko negrūž, no kaņepēm striķus vij.

Arī piedzēruši viņi ieturēja stingru kārtību: kas iemet, tas runā. Tāpēc tagad runāja resnais.

— Vidzemnieki ir gnīdas, nekā viņiem nav. Mēs pa muižām vien strādājam, arī Kurzemi pazīstam. Atcerieties, kamradi, kā pagājušā vasarā gāja pie Dobeles? Vistu un piļu cepetis, alus katru dienu pusdienā un vakariņās, naudas kā grūžu. Un kas par alul Kviešu alus! Mēli var norit līdzī.

Sajūsmā par Kurzemē piedzīvotiem jaukumiem viņi pat aizmirsā stingro kārtību, sāka lielīties cits par citu. Runāja īpašā, iztālēm noklausītā vācu valodā, vācu vārdus virknēdami kopā pēc zemnieku runas parauga un latviešu vārdiem pielikdami vācu galotnes. Janim Kraševskim vaigos atkal ziedēja rozes. Pamazām viņš aizmirsā, ka dzer te par mūrnieku naudu, nepieklājīgi sminēdams noskatījās tajos un klausījās viņu buldurēšanā. Patlaban tie tēloja, cik augstu ģēveļlogu un vēl tornīti galā uzmūrējuši rātskunga Rātemaņa jaunajam namam Rīgā. Viņš nenocietās un jaucās iekšā.

— Tas nav nekas. Bet vai jūs esat dzirdējuši par to mūrnieku, kas uzmūrējis tik augstu, ka piemūrējis pašu mēnesi?

Nē, par tādu mūrnieku tie neko nebija dzirdējuši. Kur tad tāds spēka vīrs gadījies?

— Tas bija Vāczemē, laikam Nirnbergā — tāda pilsēta tur ir. Bet tur ir tik daudz pilsētu, ka neviens cilvēks nevar atcerēties, kā viņas visas sauc. Un notikās tas tajos laikos, kad Rīgas nemaz vēl nebija, kad Vidzemē rudzi auga mežos tā kā tagad brūklenes, bet zemnieki dzīvoja mūra mājās un brauca ar kučieri priekšā. Tas mūrnieks mūrējis baznīcai torni. Mūrējis vienu gadu, mūrējis otru, trešo — pa naktīm vien, tāpēc ka dienu tur tik karsts, ka olu var izcept saulē. Rātskungi saka: mūrnieciņ, taisi fejrāmu, ka gaili var likt galā, mums vairāk nav ķieģeļu, visā Vāczemē sāk pietrūkt māla. Bet šis: nemāciet meistarū! Pats zinu, kad jātaisa fejrāms, bet ķieģeļiem vajag būt! Ceturtā gadā vienu nakti viņš klausās, kā kveldē atkal — tā kveldē, ka šim sviedri pa bikšu dibenu ar straumi. Paskatās: kā tad, mēness turpat vīrs galvas ar roku piesniedzams, sarkans kā kastroja dibens un tikai karsē bez žēlastības. Saskaities, piegrābis pilnu ķelli un — zļauks! šim taisni purnā! Vēl tagad var redzēt, vakarā, kad uzlēks, ejiet paskatīties!

Mūrnieki saskatījās, aizdomīgi pavērās stāstītājā, tad drošības pēc pasmejās mazliet. Runāja tālāk un lielījās juku jukām. Tas viens sāka cilāt satīto roku un lamāja Vidzemes zemniekus, kas pat zāģi neprotot iztrīt, kā pienākas.

— Dzīvam cilvēkam pirkstu zāgē nost. Kas es tagad par mūrnieku ar to vienu roku! Lai viņi samaksā man par tām dienām. Par dienām un par pirkstu! Resnais viņu vēl izsmēja.

— Kas tevi dzina ķēmoties, ja neproti! Pats tikai tāds plukstiņš vien esi, allaž tev kāda ķibeļe. Atceries, kā tu nokriti no stalažām un ielauzi divas ribas.

— Ko nu dziedī! Vienu — tā otrā bij tikai ieliekta.

Pans Kraševskis atkal starpā:

— Divas, tas nav nekas. Es esmu piedzīvojis vēl labāku. Kad man bij muiža, tad tur arī reiz strādāja mūrnieks, liels balamute un lielbnieks. Vienu dienu viņam kaļķu nesējs ņemas un nokrit no stalažām. Protams, stipri sasities, blāuj, bet šis tikai smejas: ko tu kriti kā akls, kad neproti krist! Taisni uz galvas! Vai tu uz rokām nevarēji atsperties? Vakarā pats noliekas gulēt — māte pie mūrīša apgāzusi muldu, uz tās. Bet naktī sapņo, ka šim ķieģeļu grēda taisās gāzties virsū. Kā šis lec pārbijies, tā taisni uz galvas klonā, un sprands pušu. Beigts uz vietas! Un prātam vēl mūrnieks.

Soreiz tie vairs nesmejās. Apūtais attapās pirmais, trieca galdā veselo dūri.

— Kamradi! Ko tas kankars mūs blamierē! Mēnesi piemūrējis — un tagad atkal no muldas dibena un sprands pušu. Muižnieks atradies! Visu cunfti viņš blamierē. Sviež viņu ārā!

Pārējie bij gluži tādās pašās domās. Viens atrāva durvis, viens sagrāba poļu Jani aiz apkakles, tie divi grūda no mugurpuses — kā sprungulis viņš izlidoja priekškrogā, ķepurodamies uzgrūdās Gaigalu Ancim, kas pie letes patlaban maksāja par trešo pusstopu. Tas atsviedās un jau cēla dūri, bet Drusts viņu apturēja.

— Tam tu nesit, tas ir mūsu poļu Janis un mans draugs.

Sitienu vietā Kraševskim brandvīna mēriņu iespieda sauļā. Krodzniece viņā pusē turējās pie pašas sienas, bikli vērodama mežonīgos viesus, kas brandvīnu nesaviebdamies dzēra kā ūdeni un tā vien grasījās uz kaušanos. Kalējs, Padegu Krišs un lapmuižnieks, basām kājām un apaušiem pār elkoni, sēdēja malā uz sola. Mārtiņš drūmi skatījās klonā un iedzēra pa reizei, kad viņam piebikstīja. Krišs tāpat nerunāja, bet nedzēra tikpat kā nemaz. Lapmuižnieks sajūsmīgi lamāja savu mācītāju, to ģērmani, un labprāt pasniedzās pēc mēriņa, jo par to taču nebij jāmaksā.

Pans Kraševskis bij dzirdējis par priedainiešu kalēja likstu, arī kāziniekus pirmiņ te noskatījies. Pēc ceturta pusstopa viņš bij jau tik pilns, ka, stīvās kājas balstīdams, atspieda muguru pret letu. Toties lokanāka viņam kļuva mēle. Mazāk sēkdams kā parasti, sunīja savus jaunus draugus.

— Aitas jūs esat, ne zemnieki! Ievērojiet, ko es saku: aitas! — un pie tā es palieku. Pavasari jūs cērp un rudeni nocērp vēl labāk. Plikām mugurām jūs valkājaties, utis jūs noēd, bet baroni staigā caunādu kažokos un liek sutināt rīkstes, kad no jums neko vajrāk nevar noplēst.

Krišs nodrebēja visā augumā un tapa gluži zaļgans.

— Ko tas pusvācietis tur muld? Aizbāziet viņam muti ciet!

— Es tev, puika, neesmu nekāds pusvācietis! Ja tu tā ienidīsi vāciešus kā es, tad viņi sen jau vairs jums tās muguras nezilinātu. Un kas tad paliks, ja manu muti nīzbāzīs? Tā tavējā? To tu proti lietot tikai, kad jānola mā otrs tāds pats ciešulis vai kad kungam piedurkne jānolaiza. Ja jūs klausījuši, ko poļu Janis jums saka, Priedaines kalējs vis nesēdētu te, degunu nokāris. Tad viņš sen būtu mežā, bet igaunis gulētu ar pārsistu pakausi.

Mārtiņš paslēja galvu un paskatījās briesmīgām acīm. Drusts grūda poļu Janim brandvīna mēriņu pie zobiem.

— Še, dzer labāk un netarkši tik daudz. Nekaitini tu viņu — kad grābs, kauliņus nesalāsīsi!

Mūrnieki laikam vīkās uz nākošo krogu, cits pēc cita iznāca no kambara un palika pūlītī pie durvīm. Kraševskis atslējās un pastiepa roku.

— Paskatieties tos istos pusvāciešus! Rīgas amatnieki — cunftnieki — mēness piemūrētāji! Kungu sulaiņi viņi ir un plukatas! Ko viņi Priedainē mūrē? Pagrabu viņi mūrē, cietumu, kur jūs mērdēs un mocīs.

Drusts ar savējiem draudoši apstāja tos četrus. Gaigalu Jorģis sakratīja aptīto tā, ka tam galva nolenkurojās kā poga.

— Unsvat tu tāds! Miltos tevi un tad to igauni, kam tu kalpo! Ar kungiem uz vienu roku, cietumu viņi mūrē! Kas bij, puikas, ņemsim viņus zemē!

Pārbijušies mūrnieki mutes vien plātīja. Klāvs bij skaidrāks un tāpēc rāmāks kā tie citi.

— Ko mēs sitīsim nost tādus ķieģeļu grauzējus un kaļķu strēbājus. Bet lai viņi izmaksā!

Tā bij pareiza iedoma, tai piekrita visi. Resnais rīdzinieks attapās pirmais.

— Nu protams, ka izmaksāsim — vai mums naudas trūkst! Tāpēc jau nākam, ne jau kauties ar jums. Tādi paši darbaļaudis visi. Krodziniec, pusstopu brandvīna — nē, dod veselu stopu! Un alu! Katram pa kannai alus!

Kā par brīnumu, viņš nu runāja gluži skaidrā latviešu mēlē. Sākās iedzeršana uz mūrnieku rēķina. Pēc kāda brīža aptītais jau sabučojās ar Drustu, sāka atkal lielities.

— Mēslu zupa tā ir, ko mēs te dzeram, Rīgā fūrmaņi ar tādu riteņus mazgā. Atnāciet pie mums uz Rīgu, tad mēs jūs pacienāsim. Šmita pagrabā pie rātūža tādas vīna mucas līdz griestiem, pielaid stopu un dzer, kamēr turpat apgulsties.

It kā viņam pašam tas vīna pagrabs piederējis. Drusts, jo vairāk dzēra, jo vairāk sajūsnojās uz kaušanas.

— Mūrnieki nāks mums līdzī! Desmit vīri — visus tos kāziniekus sasītīsim lupatās, visu muižu lupatās! Uguni pie pakšiem klāt, lai nosvilst viss tas midzenis!

Mūrnieki saskatījās un pasteidza apgalvot, ka ies līdzī kaut vai uz pašu elli. Bet brīdi vēlāk aptītajam uzauga vajadzība iziet stadalā. Vēl pēc brīža

resnais izgāja paskatīties, kur tas tik ilgi paliek. Kad Drusts atguvās, neviena mūrnieka vairs nebij krogā.

— Sātani, ka viņi nepiekrāpj mūs! Noligts bij, ka izmaksās.

Blaudami visi četri izskrēja laukā, bet no ridziniekiem vairs nebij ne vēsts. Līdz pēdējam pārskaitušies, lamādamiem sanāca atpakaļ. Gaigalu Jorgis ievēroja lapmuižnieku, kas patlaban priecīgi tēloja Krišam, kā viņi nosprāgušu suni icmērkuši mācītājam diķi.

— Un ko tas baskājis ar tiem apaušiem te gvelž? Ko viņš te izdzer mūsu brandvīnu? Mauciet viņam tos apaušus galvā, vedīsim uz māru sličināt!

Toms neteica neko. Mute vaļā, viņš taisījās smieties. Priekšā nostājies, brīdi noskatījās, tad, izrāvis apaušus, uzmauca tam kaklā. Ar vienu roku aiz krekla kumbra sagrābis, ar otru aiz bikšu dibena, viņš pacēla kā bērnu, ar kāju atspēra durvis vaļā, izsvieda ārā. Slītai pietverdamies, tenterodams Lapmuižas mācītāja rentnieks pazuda aiz stadalas stūra.

Poļu pans, pats kā mācītājs, pūlējās nostāties stingri kroga vidū, dūri kratīdams, sprediķoja:

— Aitas — es teicu un pie tā palieku! Savu brāli nerrot, pa durvīm izsviest, to jūs protat, tik daudz dūšas jums ir. Bet tiem pusvāciešiem ļauj atzīmēt. Lielkungi jūs izdzen pa vienam un tad ļauj barā nosprāgt. Pasakiet, cik jūsu pagastos nosprāga vēl nesen bada gados? Un cik palika dzīvi lielā mēra laikā pirms simts gadiem? Kungi ceļ karus un izposta zemi — ko jūs darāt? Jūs nedarāt neko. Sešas dienas novergojuši, svētdienā ejat uz krogu, krodznieci pataisāt resnu — — paskatieties, šitā pati jau rītu plīsis pušu. Naudu nodzerat, prātu nodzerat, paliekat tādi paši kā es. Ko jūs par mani bēdājat — es esmu poļu Janis, es to varu. Muižu nodzeru — diloni nodzeršu — un beigas! Man nav ligavas, ko igauņi var paņemt kā kādu cimdu pāri un atdot citam.

Drusts tā kā mēģināja apklusināt viņu. Bet poļu Janis, reiz iekarsies, nelāvās. Kaulainajai rokai arī pietiekošs spēks vēl attapties atstumt nost.

— Aitas, es teicu, un tādi jūs paliekat! Reiz kungi dzina jūs karā pret maskavītiem, protams, jūs gājāt. Bet, kad pārnāca — tie, kas vēl pārnāca? Mūsu atstāja šūpuli, — bet atrada lielu. Dziedāt par to jūs protat, to jā. Un tad jums bij jākaro ar poļiem, ar leišiem, ar igauņiem — cik ienaidnieku jūsu kungiem nav bijis? Par katoļiem jūs reiz nokrustīja, bet tad izgudroja, ka katoļticība neder, un jūs pārkrustīja par luteriešiem. Vai kāds prasīja, ko jūs paši gribat? Vai jūs paši kādreiz esat kaut ko gribējuši un varējuši?

Balss viņam aizrāvās, viņš gari noklepojās, tad mēģināja stingrāk nobalstīties uz kājām. Pacēla dūri vēl augstāk gaisā.

— Tie nebijāt jūs, bet jūsu tēvi, un vecie muižnieki viņus dzina. Bet lieciet vērā, ko jums saka poļu Janis, ubags un pļēguris, kas tomēr viens pats redz vairāk nekā jūs visi kopā. Jaunie nebūs labāki par vecajiem. Tagad viņi jūs cels pret zviedriem, tāpēc ka tik nāvīgu ienaidnieku vāciešiem vēl nekad nav bijis. Pret jūsu draugiem jūs cels. Pret stiprāko karaspēku un gudrākajiem

valduiekiem Ēiropā. Kā spāļus jūs izkļiedēs un sadzis mežos, kā vilki jūs slapstīsieties un kā vilki cits pēc cita aiziesiet bojā.

Knut kas nobrukāja. Kalejs bij uzlēcis kājās, izrāvis drēbēs noslēptu, isu paša kaktu zobenu un iecirtis to neēvelētu dēļu galdā.

— Viņam ir taisnība! Bet mēs negribam nosprāgt kā vilki mežā!

— Vilki — es aizmirsu, kam jūs esat pielīdzināmi. Jūs negribat — ko tad jūs gribat? Ja jūs ko gribētu, tad arī varētu. Ko iespēja valdaviēši, tur Rīgas pusē! Lielkungu nosita, muižu nodedzināja, un ko viņiem par to padarīja? Tagad viņi zem kroņa, muižas klausās viņi iet četras dienas, divas strādā paši sev. Viņiem ir vaku grāmata, viņiem nevar renti paaugstināt, ne jaunas nodevas uzlikt. Viņiem ir skola, ir sava zemnieku tiesa, muižkungs nedrīkst pērt par katru nieku, ne viņu ligavas kā cimdu pāri atdāvināt citam...

Mārtiņš tikai pameta biedriem ar galvu.

— Iesim!

Brandvina un poļu Jaņa runas sakarsēti, tie jau grasījās paši. Steigšus izgruva laukā visi septiņi. Toms dārdoši sīta savu rungu. Kriša dakša šķinda, pa klonu līdz vilkta, Drustam pirksti grābstījās zem svārkiem, kur aiz jostas aizbāzts cirvis — it kā kautiņš jāsāk jau tepat pie kroga.

Pans Kraševskis palika elsodams, pret letu atkritis. Krodziniece novaidējās.

— Ak tu kungs, ak tu kungs! Kas tie par briesmīgiem cilvēkiem! Un jūs ar tādiem uz vienu roku! Nu tikai tūliņ jāskrien uz muižu.

Pans Kraševskis bij izklepojies, brīdinādams papurināja galvu.

— Un es saku, nekur tu neskriesi! Piesargi savus taukus, ka neizcep tevi pašas krogā. Tu redzi, ar tiem nav nekāds joks.

Viņš izmeimuroja laukā. Paskatījās uz baznīcas, tad uz Priedaines pusi, kur tie septiņi jau bij gabalā, it kā dzitos kādam pakal. Dzērums sašķieba viņam muti neglītā smaidā.

— Daudz ko savā mūžā tu esi pieredzējis, bet kā zemnieki kungus sit, to vēl ne. Nepalaid garām izdevību!

Un viņš sāka meimurot tiem pakal — pa pašu ceļa vidu, nožuvušās smiltis gaisā kūpinādams.

Ar visu lielo steigu viņi tomēr nepanāca. Jau laukmalā, eglāja ielokā iznākuši, tūliņ noģida, ka Lauķos kāzinieku vairs nav. Pārāk ilgi viņi tur plēgurojuši pa krogu. Mārtiņš atskatījās Drustā tādām acīm kā vienīgā vainīgajā, bet tas nodūra savējās — arī kā atzīdams un vainu uz sevi ņemdams.

Lielā ceļa malā uzcelti vārti — divi prāvi bērzi lokā saliektām, kopā savitām galotnēm. Tālāk māju ceļā gar abām pusēm līdz pat pagalmam uzkalni sasprausti mazāki — arī sētsvidus apmeijots. Tur gan maz vairs stāvus — bērziņi, pilādži, kļavu un liepu zari izraustīti, izstaipīti, samīti, kāpostdārzs izmīdīts, sētmalas zirgu sadangātas un piemēsnotas.

Jauna, stipra, cieši sapīta stādaigu sēta caurkaltiem stabiem, trim mizotām kārtīm, lidzeni nocirstu virsu. Rija atstatu, taisni pretim vārtiem, galā tēstu balķu istaba ar logu, atsevišķām durvīm un pat skursteni virs biežā salmu jumta. Kūts labajā pusē, kreisajā klēts ar maltuvi, platu lieveni un izgrieztiem stabiem — katram virsgalā balsta spraiši kā divas augšup paslietas rokas. Nolejā, pašā mežmalā, pirts un aka ar augsti paceltu vindu un dzelzīm kaltu ozola spaini, apkārt velējamie beņķi un lopu dzirdāmā sile uz steķiem. Viss vēl pajauns, stiprs, pratēja rokas celts pirms gadiem trīsdesmit, tagadējai Lauķienei ar nelaiķi muižas galdnieku šurpu pārnākot veco, panikušo, izdzīto saimnieku vietā.

Mārtiņš nikni atspēra nost vārtos nogāzto darvas aptraipītu meiju un devās uz rijas priekšu. Abi garie dēļu galdi uz balķu pastatpiem jau novākti, tikai tukšas bļodas, kannas un plāceņu vāceles pamestas starp izlaistūtām alus peļķēm un ēdienu drupatām. Mārtiņš zināja, kurp iet. Zem nošķiebtā bērza sola galā Lauķu Tediš, acis redzami vienīgā dzīvā dvēsele šajās mājās. Strupās kājeles tikai pirkstu galiem sniedza zemi, lielais kupris pacēlies pāri pakausim, bezbārdas seja platāka nekā gara — tā sakucies, viņš izskatījās ļoti līdzīgs saulē tikko izlidušam rupucim. Arī pakakle kustējās tāpat kā tam, kad viņš vārstīja milzīgo pusloka muti no vienas auss līdz otrai, ar vienas plaukstas pleznu kropļi garās rokas galā stampādams tur iekšā vāritas govs gaļas gabalu, ar otru lauздams no Kurzemes kviešu plāceņa un rīku sviesta bļodā aptriepdams. Stūpotā kannā alus ar putu kupenu virsū, mučele pievelta turpat līdzās. Dzeltenajiem zobiem virsējā rinda tālu pāri apakšējiem, viņš ēda špakstinādams, vairāk tikai dzerokļiem, žokļi mala steidzīgi steidzīgi, abus vaigus kā pūšļus piebāzdami. Nelūgtajiem viesiem tuvojoties, žokļi pārstāja cilāties, vaska dzeltenumā sasītās sarkani plankumi. Nenogaidījis tos pavisam klāt pienākam, pameta plāceņu rīku sviesta bļodā, divas reizes atmāja ar plaukstas pleznu garajā rokas kātā.

— Te nav vairs! Projām, projām uz Briežiem aizbrauca!

Bailēs un naidā piemiegtās ačeles urbās Mārtiņā. Drusts ar ceļgalu iedunkoja viņam sānos.

— Atvirzies, tu smerdeli, tu muižkunga dēls! Tagad mežavīri nāk kāzās!

Necerēti aši un veikli kuprainais pašļūca labu gabalu tālāk, vēderu gar zaraino galda malu novilkdams. Drusts nosēdās viņa vietā un tūlīņ pasniedzās pēc alus kannas, pārējie saklupa blakus un otrā pusē pretim. Toms pa roku galam aizsvieda sviestā iemērktu plāceņa rīku un pievilka tuvāk vēl puspilno vāceli. Gaigalu Jorgis pacēla gaļas bļodu vidū, tā ka visi var piesniegt. Padegu Krišs pats dzēra maz, tāpēc pietaisījās pie mucīņas par ielaidēju, lai gan noliekdamies katru reizi saviebās. Visvairāk šo Lauķu Tedi ienīda Susuru Klāvs — no seniem laikiem, un pats nevarētu pateikt, kāpēc īsti, jo ļaunu darījis tas viņam nebij it neko. Tagad viņš valstīja rokās savas dakšas kātu un acīm tiecās galdam pāri. Kad pavēra muti, katrs vārds nobrakšēja kā dūres trieciens kuprainim pierē.

— Vairāk alus tev nav?

Tedis atkal atvēcinājās.

— Nav, nav! Tīs mucipās ratos iekšā un līdzī uz Briežiem. Dzer kā vērsī.

Nomanīdams, ka viņu tie netaisās aizskart, un atjēgdams, ka Tenim ar Maiju neko vairs nevar padarīt, viņš tika drošāks, sarkanie plankumi apdzisa. Par tiem vērsiem, tas tikpat labi varēja zīmēties arī uz šiem meža vīriem, bet tiem jau nebij ne laika, ne tik daudz prāta vairs iegaumēt tādas sīkumus. Kanna viena pati, viņiem likās, ka pārāk ilgi jāgaida kārtā. Toms pagrāba mučeli, uzsvieda uz galda gala, pagrāba tukšo gaļas bļodu, pielaida pilnu līdz maļām, abām rokām pacēlis, pieklupa un strēba, vēderu un bikses noliedams. Muca laikam jau pāri pusē, varbūt sviķa caurums aizķesējis, pa tapu lāgā vairs netecēja. Ar to pašu vērstuvi Krišs izsita spundi — nu nāca špākdams, šļacās kausa malai pāri, sētsvida zālītē krājās putām pārklāta peļķe. Tedis noskatījās žēlām, alkanām, niknuma zaļganām acīm. Beidzot nenocietās:

— Neizgāziet taču zemē dieva dāvanu!

Kas tagad vairs klausījās viņa špākšanā. Tas bij muižkunga dāvinātais labākais Lapmuižas brūža alus, pa nakti striķi piesiets, akā nolaists, pārāk vēl nesasilis, stiprs kā pats nelabais. Drusts abiem elkoņiem balstījās galdā, bet allaž te viens vai otrs nošluka pār malu. Gaigalu Ancis klanījās kā pātarus skaitīdams, Jorgis, pats platām miglainām acīm, aprāja viņu.

— Nepiestrebies tu atkal kā lops!

Lauķu Tedis nopūtās tā, ka izlauzās krūtis sacēlās līdz pat degunam. Aiz muguras sagrābājis otru vāceli ar tiem atlikušiem plāceņiem, atpakaļiski izlida cauri meijām un pazuda nemiņā. Vismaz tad tas viņam pašam paliks no kāzu mielasta.

Piepeši kalējs saslējās. It kā no bezgala tāliem domu ceļiem atgriezies, pār-laida skatienu tiem rimām un žūpām. Ierēcās, ka nosprakstēja rijas vārtos un vēl tālāk, mežā.

— Vai jūs te pārplīst gribat! Ejam uz Briežiem!

Drusts pirmais pietrūkās kājās.

— Pareizi! Puiši, uz Briežiem! Izsītisim Briežus!

Aizģeņģeroja visi — Tedis pa durvju šķirbu noskatījās pakaļ. Klāvs turējās vēl diezgan stingri, apstājās, iecirta savu dakšu vārtu stabā tik dziļi, ka, laukā raudams, tikko nepakrita. Toms atvēzēja savu rungu, prāvam bērnam vienā pusē notrauca visus zarus.

Kad viņi bij jau nogriezušies pa gludo un sauso baznīcgala pļavu ceļu uz Briežiem un pazuduši eglājā, pie meiju vārtiem apstājās pāns Kraševskis. Ar pūlēm galvu paslējis, ilgi pētīja. Nu, protama lieta, tepat jau bij tās kāzas! Attapās, ka izslāpis kā pa dienas vidu nobraukts zirgs. Cik labi, ka kāzas tepat, kāda lāse taču būs vēl palikusies.

Stādaigu sētas vārtos viņš atkal apstājās un skatījās, acis ieplētis. Pie rijas kāds divains, rupucim līdzīgs radījums patlaban nocēla no galda alus mucipū

un sāka vēlt uz namiņa pusi. Pans Kraševskis iekucēdas zekumams, u ko viņam pašam tas alus piederējis:

— Ei, draugs! Nevel taču prom — man gribas dzert!

Tas tikai piegula vēl vairāk un sāka strupajām kājām ātri ātri sperties zālienē. Muca ripoja palēkdamās, katrā apgriezienā putota brūna šalts izšļacās pa spundas caurumu. Pans Kraševskis rokas vien noplātīja, kad muca ar vēlēju pazuda namiņa durvju caurumā. Tur Tedijs atskatījās un droši vien tūliņ vien atkārtā, ka šis iebrucējs nav pārāk bistams. Durvis aizkrita ciet. Bet tūliņ lodziņam atklakstēja aizšaujama lūka, paņirba plakana galva ar lieliem zobiem, laukā izsniedzās gara roka un draudoši pakratīja veļas kuļamo vāli.

Pans Kraševskis nogrozīja galvu.

— Tādas kāzu parašas es Vidzemē vēl nebiju novērojis. Zviedru laiki, jā, jā — viss pa jaunam. Zinājis aprunāties pa draugam, tai mucīņai dibenā droši vien vēl būs palicis jēl ko padzerties... Bet eh! — labāk tomēr, kad mugura droša!

Viņš apgriezās un gāja prom, vēl vienmēr īgni dudinādams. Uz ceļa apstājās un pielika pirkstu pierei. Tur klajs lauks, un tur atkal egļu mežs — sazin nu, no kuras puses viņš isti atnāca! Vilks te šodien lai izšķir tās puses! Visu laiku taču bij tāda kā krēsla, tā kā mežā... Ā! bet ko tā saule? Vai viņa tāpat visu laiku nespīdēja acis? Pareizi — tikai pret sauli, arvien pret sauli!

Viņš sarāva plecus, sabāza rokas kabatās, lai tā nekūlājas gar sāniem, un isti ņipri soļoja mežā iekšā.

3

Brieži izmeijoti vēl vairāk kā Lauķi. Pats muižkungs atvēlējis cirst jaunajā audzē aiz plikā sila un sestdien jau launaglaikā palaidis puisī Joci no muižas sargiem mājās. Tas tad arī bij ņēmiens par lielību. Trīs vezumus bērzu pārveda, kāziniekiem pār pļavām braucot, vēl skraidīja pa pagalmu. Rīja un namiņš tā nopušķoti, ka ne vārtus, ne durvis lāgā nevarēja redzēt. Klētiņas lievenis visgarām meijām nospraudīts — pat laidara sēta cieši aizslēpta, nekādu neglitumu tur vairs neredzēja.

Ista kāzu prieka tomēr nebij un nebij. Tāpat kā uz baznicu braucot, turējās divās pusēs — ligavaiņa radi par sevi un ligavas atkal par sevi, tā pie mielasta, tā tagad. Mielasts nepieredzēti bagātīgs, nekādi valdības noteikumi sātā un gausā, mērā un skaitā nebij ievēroti — krustdēla kāzās muižkungs visu atbildību ņēmās uz sevi. Aplam izšķērdīgs kļuvis, atsūtījis pūru Kurzemes kviešu miltu, nokautu un nosvilinātu puscūci un divas mucas brūža alus, bet Brieži paši bij varējuši tecināt, cik tikai iznāk iesala. Pirms kāzinieku sabraukšanas atdzinis savu saimnieci pārlūkot, vai viss kārtīgi salikts. Kad visi jau bij pīdarbā pie galdiem, atjāja arī pats. Ilgi gan nepalika, jo pat iereibušajiem brūtgāna radiem jautriiba tūliņ pārstāja, smējās gan igauņa jokiem, bet tikai tā

lūpu galicem, biki verodami, vai tikai baltās acis atkal nesāk šaudīties meklēdamās. Holgrens visu to labi nomanīja un tāpēc nesajutās necik omulīgs. Holodkeviča loma viņam nederas, un šie jau arī nebij Lapmuižas zemnieki. Stundu pasedejās, pasauca skrīveri un jāja atkal prom. Šodien tik daudz dažādu rūpju: jāapluko, vai muižas laudis pareizi uzceļ goda vārtus jaunajam lielkungam uz muižas zemes robežām, un tad vakarā arī pašā muižā viņam liels rīkojums. Ļoti svarīgs rīkojums, no kā atkarājas daudz kas...

Lauķu viesi nedomāja celties no galda, ko ēst un dzert taču bij tik bagātīgi. Briedis pats tik lēns, ka no tā nekas neiznāca, tāpēc saimnieka vietā bez vārda runas stājās dižvedis, Lauķienes brālis Smiltnieks. Pa sievietes galu rīkojās Lauķiene pati, braša, laimīgi smaidīga, neapgurstoši runīga. Viņai sākumā čakli palīdzēja Briežu Anna, uzsvērti parādīdama savu draudzību ar Teņa radiem un Maijas pusei vairāk tikai muguru vien griezdama. Tagad viņa bieži pazuda no piedarba: skuķis, dzērveņu ķīseli pārēdies, gulēja namiņā, čukuri sarāvēs, bieži skrēja laukā un ap stūri. Rijas durvis no piedarba vaļā, pa dūmu mutulim ieguldza arī te, dzirdams, ka krāsni sprakstēja malka — tur vārījās rītdienai un paritam. Trīs dieniņas, trīs naktiņas — nu vienreiz arī Priedainē vēl piedzīvots vecais likums. Citādi gan vecais likums šodien te pavisam nebij ievērots. Brūte stūrgalvīgi atteicās pildīt vienu no senajām parašām, pilnīgi nelaikā piecēlās no galda un izgāja laukā. Brūtgāna radus tas ļoti aizskāra un sāpināja, bet viņi pūlējās to neizrādīt, tišām trokšņoja vēl skaļāk un dzēra straujāk, cits citu pasubinādami. Velns arī lai parauj visas vecās parašas! Baznīcā salaulāti bij — un beigas!

Tiešām pus pagasts saaicināts Briežu Maijas un Lauķu Teņa kāzās — otrā puse apziņota pie goda vārtiem sagaidīt jauno lielkungu. Jaunie jau dejoja rijas priekšā, gludi nopļautā zālienē, bet arī te lāgā neveicās. Lapmuižas muzikanti bij lepni, izturējās kā pavisam no citas šķiras, neko daudz nedzēra, tāpēc arī spēle nebij tā, kas ieloka kājas un kā uguns sviež riņķi. Meitu pūlītis klēts galā mēģināja dziedāt, bet bez pretinieka neskanēja nekā, Maijas puse neatsaucās.

No tās puses pa pāriem un pulciņos pastaigājās līdz mežam, gulēja kāpostdārza malā, zālītē izlaidušies, klēts lieveni aiz meijām pilnu piesēduši. Arī te netrūka alus, par to gādāja Smiltnieks, brūtes radiem rādīdams sevišķu laipnību. Patlaban pats ieurbā sviķi steķos uzceltā mucīņā un skatieniem apglāstīja kāzu viesus.

— Nu tikai ielaidiet, ciemiņi! Muižas alus, no labas sirds dots, tad nav apsmādējams.

Tas tuvākais atsaucās vilcinādami:

— Ir jau dzerts, Smiltnieka tēv, ir.

Bet otrs, mazliet tālāk, bij vēl dzēlīgāks.

— Tāpēc tik rūgts, ka no tās labās sirds. Gluži kā apšu mizām piemērcēts. Tad jau mēs labāk to pašu no Briežu tēva kannas, tas nespriežas kaklā.

Smiltnieks turēja par labāko tādas valodas nemaz neklausīties. Garamiedams izstumdīja ligavas māsu pūlīti.

— Ko tad tā spiežaties kā cāliši, čupiņā vien? Puiši grib izlocīt kājas.

— Lai tik loka vien, tur jau pietiek arī bez mums.

— Mēs tās kungu dejas neprotam.

Nobēdājies vēl sīciņāks kļuvis, Briedis pieliecās Susuram, kas gan baznicā nebij braucis, bet kā tuvins rads uz kāzām tomēr atklibojis.

— Ko viņš slavē to manu alu, šoreiz man pavisam nav izdevies. Vai tu nemani, kā piegrauzdēts?

— Manīt var gan.

— Bet skaidri tā kā apmāts! Vai man pirmo reizi iesals grauздējams, vai es nezinu, cik ilgi krāsns atdzēsējama? Bet šoreiz — tūri vai uz sarkana plāna. Dulns kas dulns!

— Drusku pārdiedzēts arī šķietas. Bet vai nu tev šajās dienās prāts pie alus. Tāpat jau bij cits, par ko domāt.

Briedis pieliecās vēl tuvāk. Acīm redzami tik daudz sakrājies uz sirds, ka pat viņa mēle sāka locīties.

— Tik daudz, ka ne domāt, ne izdomāt... Es nezinu, kāpēc tā nelaime mani apsēdusi. Cik sen, ka saimnieci aizvedu uz kapiem, pagājušo vasar tās divas govīs asinssērgā, un nu atkal Maija... Un ar tādu kaunu un negodu — kā bēgli, kā zagli uz muižu cietumā, un tad atkal ar rungām un pistolēm uz baznicu. Vai es tādas viņai tās kāzas biju gaidījis!

— Bēdīgas viņas ir, kas tiesa, tas tiesa. Ar kalēja Mārtiņu būtu pavisam citādi.

— Jā, ar to būtu pavisam citādi. Bet nebij novēlēts.

— Neskumsti un nebēdājies tik daudz, tikpat tur neko nevar līdzēt. Iedzer no tā paša muižas alus, varbūt paliks labāk.

— Es arī domāju — varbūt, ka paliks labāk.

Muzika bij apklususi, dejojāji atskatīdamies rāvās tuvāk pie rījas vārtiem, no turienes ziņkāri lūkojās Lauķu lielie radi. Nebij jau nekāds brīnums, tikai kalēja Mārcis un Dārta nāca kāzās. Dižvedis nezināja īsti, vai tie lūgti, vai aicināt pie galda jeb vai iznest pretī plāceni un kannu alus kā tiem citiem kāzniekiem, kas jau sēdēja rindā gar ceļa malu. Drošības labad izlikās neredzējis, iešmauca piedarbā un sāka apstaigāt sēdētājus, ar kuriem taču šis tas parunājams. Lauķiene bij gluži uztraukusies.

— Ko tādi te velkas? Vai tie ir lūgti? Tu esi tas kungs, ej un prasi, kas viņus aicinājis.

Smiltnieks kļuva nikns.

— Neriko tu mani! Ej prasi pati, ja tev tik briesmīgi vajag.

Pa to laiku klētnieks ar Grantsgalu bij aicinādami mājūši Mārcim, tas apsēdās uz lievenīša malas. Briedis kā labinādams no viņa gala arī nāca klāt.

— Tas ir labi, ku tu atnāci, es jau domāju, ka būsi dusmīgs.

— Uz tevi? Kāpēc? Tu jau nesi tas vainīguais. Kaimiņu būšana, kā tad nenāka. Padod labāk alu!

Grantagals jau sniedza pilni pielaistu kannu.

— Tas ir Brieža paša, no muižas alus tu jau negribēsi dzert.

— Nē — lai viņi rij vien paši. Un Lauķiene ar saviem radiem. Es tā skatos, tie vien te jau ir, jūs kā bāreniši nolīduši paspārnē. Pati piedarbā ņemas tā, ka jau no ceļa var dzirdēt.

— Kā tad, kā tad, šodien jau viņas lielā diena.

Valodas neveicās. Tiem prātā bij Mārtiņš, bet nevienam negribējās iztaujāt veco. Viņš sēdēja, rokām baļķi atspiedies, un skatījās sētvidū tādām acīm, it kā tie tur nebijuši kāziniēki, bet kaut kāda ieklidusi čigānu banda, ko derētu ar milnu padzīt prom. Briedis savā vientiesībā nenocietās.

— Par Mārtiņu neko nesi dzirdējis?

Vecais atcirta strupi:

— Nē. Varbūt tu esi?

— Eka te visu laiku lielās, ka ietriecis viņu Lapmuižas mežos.

— Ietriecējs atradies...

Tas bij teikts tik nicinoši, ka pat Briedis atskārta, cik aplam ticēt lielbnieka stāstiem. Mārcis acīm sameklēja pašu šo Mārtiņu ķērāju. Muzikanti patlaban bij sākuši kādu jaunmodes deju, ko priedainieši neprata. Viens pats Eka kā kāds ganu puika ērmojās sētvidū, griezās riņķī, lēca uz vienas kājas, meimuroja apkārt un mēģināja iztramškināt muzikai līdzī. Nu viņš sagrāba Teni, kas likās vēl vairāk piedzēries, saķērušies blēņojās abi. Līgavainim apakšlūpa atkārusies, acis apmiglojušās, viņš lūkoja smieties. Bet no smiekliem nekas neiznāca, drīzāk likās, ka nupat sāks raudāt. Rijas priekšā iznākusi, Lauķiene vienīgā pasmējās šim muļķīgajam jokam: viņai ļoti gribējās redzēt dēlu apmierinātu, pārgalvīgu un jautru, par spīti tiem saskābušajiem Maijas radiem. Ko tad tie ar savām savilktajām sejām vairs varēja? Padarīts un cauri, viņas griba bij notikusi, lai tie špaukājas, cik patīk. Garāmiedama miļi noskatījās Teni. Puisis kā nozīdīts, katram redzams, ka Lauķos gaļas un krējuma netrūka. Baltie brūtgāna svārki zaļi sarkani izrakstītu apkakli un misiņa pogām, josta pērlītēm izšūta, muižkunga Grietas dāvinātais rūtaina zīda kakla lakats kuplā mezglā sasiets. Nebijusi tikai seja tik puiciski sarkana un lūpa tik gara. Bet tas tikai aiz dzēruma, ritu viņš to atkal pievilks tuvāk. Lai Maija nemaz neuzmet degunu, ar to smuko purnu vien arī nekas nav, Lauķu manta vairāk ko vērts... Lauķiene sarāja meitas:

— Ko nu tā raujas čupiņā kā spindzeles! Kauna lieta, puīšiem pašiem vien jādanco.

Meitas tikai saskatījās. Lai taču viņa to savu Maiju meklē rokā, viņām nebij nekāda prieka iet ērmioties līdzī tam piedzērušajam lempim.

Tenis bij ticis vaļā no Ekas, locījās ap saviem zābakiem. Tie bij smalki zābaki, muižkunga Grieta nonesusi no pils bēniņiem un labi nospodrinājusi.

Tenis ļoti lepojās ar tiem — tikai atļauj vien bij jācitas, ...
šļuka ceļgaliem pāri.

Lieveni uzkāpdama, Lauķiene sataisīja saldu seju. Ar platu roku nolika galdā grozu, kur bij siers un svaigi plāceņi. Grantsgaliene apklusā un saknieba lūpas.

— Ko nu sēžat tā klusu, viešņas? Nav tak bēres — kāzas, kāzas, mīļās! .. Klausies, Briežu tēv, kā tu tā noslēpies aiz tām meijām? Tie tur piedarbā tak arī grib tevi redzēt.

Apjucis un sakaunējies Briedis tūliņ taisījās lejā.

— Es neko, es tikai uz mazu britiņu ...

Viņš aiztūpšīnāja pār pagalmu, galvu ierāvis, neizprazdams lāgā, vai lielāks pienākums pret tiem piedarbā vai tiem, kas palika uz lieveņa. Susuriene piebikstīja Grantsgalienei.

— Vagars mājās. Jau šodien sāk viņus dancināt. Ak, būs, būs tai Maijiņai ko turēt ...

Lauķiene mazliet pietvika, bet turēja par prātīgāku izlikties nedzirdējusi. Lai nu patrin tās mēles, lai, vairāk jau šīs čābiņas neko ar nevarēja ...

— Ēdiet, mīļās, ēdiet! Siers ir labs, pusstops krējuma un divas karotes sviesta tur klāt ... Tad nez kur tā mana vedekla ielidusi: būs man tas lielais lakats vai nebūs?

Grantsgaliene atplauka ļaunā priekā.

— Nebūs, mīļā, nebūs. Kūjinieki visu nedēļu te staigāja pa Briežiem — palūk, trīs jau nupat vēl tup tur pie laidara sētas. Maijas lāde ir tukša, līdz pēdējam kreklam visu izdalījusi nabagiem. Man bagāti radi — saka — tiem neko nevajag.

Lauķiene norīja apvainojumu, izlikās, ka viss tas ar viņas pašas ziņu un piekrišanu.

— Un nevajag ar, man, paldies dievam, ir. Četri lakati vēl neatlocīti no pašas kāzām — ik pārnedēļas nesu izvēdināt uz sētas, ka kodes nesaed ...

Bet viņai tik daudz darišanu, ka ilgi uz vietas palikt nevarēja. Jocis patlaban vēla jaunu muciņu no akas uz piedarbu, viņa aizsteidzās turp.

Kalēja Dārta iegāja taisni klētiņā. Vecā Lavize sagumusi sēdēja baltiem palāgiem un jaunu svitrainu segu aplātā gultiņā. Maija uz tukšas, brūnas lādes ar robainiem apkalumiem stūros un varā plāksni dadža lapas veidā ap atslēgas caurumu. Rokas klēpī saņēmusi, skatījās vaļējo durvju četrstūrī, kaut kur tālu pa to, pāri pļavām, varbūt arī mežam pāri, neko šē nevērodama un neklausīdamās. Dārta noglāudīja viņai abus vaigus, rokas paturēja uz pleciem, pieliecas un ieskatījās acīs.

— Tu neraudi? Tas ir labi. Tikpat ar asarām te neko nevar līdzēt.

— Kaut jel tās bēres te drīzāk beigušās, apriebies, ka vairāk nevar izturēt.

— Ko tu runā par beigām? Sākums tikai. Lauķiene visu nedēļu staigā lielīdamās: trīs dienas, trīs naktis — pats jaunais lielskungs esot atvēlējis.

Ari vecā Lavīze iejaucās, niknāka un vairāk satraukta nekā pati Maija:

— Lopī! Atraduši par ko ligsmot. Meitēnam cilpa kaklā, viņi te auro. Un Tenis tā piedzeris — jel to tu varēji kaut cik apvaldīt.

— Kur man viņu ko valdīt? Baznīcā jau bij gluži pilns. Lai viņš dzer, lai nodzeras, drīzāk dabūs galu.

Dārta nogrozīja galvu.

— Uz priekiem vai bēdām viņš tā dzer?

— Kāda man daļa gar viņa priekiem vai bēdām! Tuvumā lai viņš man nerādās!

— Meitiņ, meitiņ... ko tu runā! Tak jau viņš tavs vīrs, ko tad nu vairs...

— Nekāds vīrs viņš man nav un nebūs! Paskaties, durvīm tāds aizšaujams — drīzāk viņš visu klētiņu apgāzīs nekā tiks iekšā. Zem gultas man cirvis, vārošu ūdeni es viņam acīs ieliešu...

Lavīze šņāca caur zobiem.

— Vairāk neko! Tas jau nav cilvēks — sliktāks par kustomi. Vai viņš neredzēja, kā tev riebj.

— Es viņam esmu acīs teikusi. Atstāj tu mani, es teicu, nekad es tev sieva nebūšu, un tev nebūs dzīves ar mani. Viņš raud: ko es varu darīt, kad māte liek...

Dārta nosplāvās.

— Lempis un nejēga, ne pašam savn roku, ne galvas. Lēkā kā teļš ar to otro, ar to Eku, kauns skatīties. Atbrauks jaunais lielskungs, ko tas par jums abiem teiks? Bet saki, Lavīz, kas tad tā nu būs par tādu jaunu modi? Uz muižu tos kāziniekus vedīšot.

— Kāziniekus un tos no tiem goda vārtiem, viss pagasts būs muižā. Vagars ar Sarkano Bērtu un pušiem visu ritu pagalmā taisa galdus un solus. Otro reizi aizbrauca uz Lapmuižu pēc alus. Jaunais lielskungs mīlot priekus.

— Priekus, jā — un par ko tad lielkungam tas lielākais prieks kā par zemnieku nelaimi. Kā ūdeni dzer mūsu asaras. Dzird, ka meitas vedīšot pili, lai danco viņam priekšā. Ak tu mūžs! Tad jau būs tāpat kā Lapmuižā.

— Meitas un sievas — sešas tās jaunākās ir apziņotas. Un mūsu Maija būs tā pirmā. Muižkunga Grieta visu ritu gludina tās rotas, ko vilkšot mugurā.

— Pati savus kreklus lai viņa izgludina igaunim. Ne es vilkšu, ne dancošu, to lai viņi nedomā!

— Bet, bērniņ, lielskungs liks tevi vēl nopērt. Ko tad tu iespēj pret tiem zvēriem!

— Lai nosit, lai viņš apēd mani! Dzīva es neļaušos par ķēmu un apsmieklu!

Dārta ilgi nolūkojās viņā, pašai sāpes lauza krūtis pušu, balss likās ar reizi pazaudējusi visu skaņu.

— Labi tas nebeigsies, labi nebeigsies, mana sirds to jau paredz. Vakar — nakti — šodien visu dienu. — Paklausieties, kā tur auro! Vai tās ir cilvēku balsis, vai tās ir kāzas? Visi velni no elles danco ap mūsu bērnu... Kā tas

pasaulē iet . . . Dailums meitai esot dieva dāvana, godāt to vajadzētu, katra acs lai papriecātos — cik par to neskandina dziesmās! Kāpēc tev vienai viņš par nelaimi, par lāstu un nāvi!

Lavīze vīstīja dūres.

— Vai igauņi nebija diezgan mūs spīdzinājis, nu vēl tas istais varmāka nāk mājās.

Dārta cirtās viņai pretī.

— Ko tu vēl runā! Kas viņu izauklēja savā klēpī? Kas viņu tādu zīdīja un izauklēja?

Lavīze ar visu augumu salocījās no vienas puses uz otru, it kā rikstes cirtu vairīdamās.

— Nelamā tu mani, kalēja māt . . . Kā ar jaunu ēdāju sirdi es mokes visas šīs naktis. Jau toreiz viņš prata kājām tā spārdīt pa vēderu un kost krūti, ka tur asinis izlāsoja . . . Vai es nevarēju iedot viņam tādu dziru, ka viņš aizmigtu un neatmostos vairs. Viena ļaunu bēdes pasaulē būtu mazāk . . .

Isa drebuļu šalka sakratīja Maijas augumu.

— Es te nesēdētu — mežā es aizbēgtu . . . Bet tur jau tā otrā nelaime priekšā . . .

Vecās sievas saprata labi, ko viņa domā, bet nepaguva neko iebilst. Ārā kņada pēkšņi bij pieaugusi divkārt mežonīga. Piedzērušie puši smējās pilnām riklēm, meitas spiedza, viens blaustījās kā prātu pazaudējis. Tas bij Padegu Krišs. Jau otro reizi viņš te ieradās. Pirmo vēl kaut cik turējās, jokoja līdzī par to pašu pērienu, lielījās, cik smalki viņš to izturējās, grasījās vien laist bikses zemē un parādīt, ka tur ne lāga skrambas vairs nebija palicies. Kaut ko sačukstējās ar Drusta māsu no Vaivariem un smūdināja kāziniekus, viens pats lēkādams pa mauru, kamēr tā ar pilnu alus spaini aizzagās ap rijas stūri un no turienes uz mežu. Šoreiz viņš tikko stenderi neizgāza, ar alus kannu no piedarba streipulodams, jaucās meitu pūli, ķerstīja, saķērās ar Teni un, riņķi griezdamies, aplēja tam baltos brūtgāna svārkus. Pārklupa lievenim un ieligoja klētiņā. Lavīze pakratīja pirkstu.

— Palaidni! Vai tā tev pieklājas, tik jaunam puisim!

Tam mēle pavisam stīva, šļupstēja vien.

— Aiz priekiem, krustmāt, un tev par godu. Es viņiem visiem saku: ko Pīcka spēj, tas ir nieki, Lavīzes krustmāte tikai pārbrauc ar delnu, un vesels atkal kā rutks.

Saskaitusies Lavīze izgāja laukā. Krišs uzplijās kalējienci.

— Iedzer, Mārtiņmāt! Muižas alus esot, tad jāparāda gods. Iedzersim un iesim abi dancot.

Dārta atgrūda viņu, nolamāja par beidzamo pļēguru, novēlēja vēl krietnāku pērienu un izgāja Lavīzei pakaļ. Maija aprāja jaunekli.

— Neāksties, Kriš, saki, kas tev sakāms!

Kā par brīnumu, Krišam viss dzērums ar reizi pārgāja. Alus kannu viņš

nometa klonu, npslaucija nolaistītās bikses, apsēdās gultā, atkal stīvi atpakaļ atliecās. Arī mele tapa gluži lokana.

— Mārtiņš gaida.

— Ko gaida? Mani? Kāpēc viņš gaida? Zina tak, ka es negribēju iet. Un tagad vairs nevaru. Pasaki tu viņam to!

— Pēdējo reizi viņš liek prasīt: vai tu negribi vai nevari?

— Un pēdējo reizi es saku: nevaru un negribu. Kāpēc viņš neliek man mieru, vai man jau tā nav moku diezgan? Pasaki, ka es negribu, kad viņš te slapstās apkārt, negribu, ka viņš ir pirmais, ko jaunais lielskungs atbraucis liek vest uz vāgūzi. Man bail no viņa... Nē, to nesaki vis, Krišip! Nesaki neko, aiznes, iedod viņam šito — no manis...

Viņa pacēla zemē nokritušo mutautiņu.

— No manis... lai viņš to paglabā, vairāk man nav viņam ko dot. Neviena asara tajā nav noslaucīta — man nav asaru. Tu jau pats redzi, cik sausas man acis, bet cik tukša ir sirds, to tu nevari redzēt. Trīs dienas un naktis dzers manas bēres, un tad būs beigas. Uz muižu mani vedīs un liks dancot jaunajam lielkungam — jaunais lielskungs mil papriecāties... Bet es nedancošu, to tu gan pasaki Mārtiņam. Lai nosit mani, tad arī ne! Un pasaki viņam, ka es nekad neesmu baidījies no viņa, brāļa vietā viņš man allaž ir bijis... Pasaki... saki vai nesaki, viena alga... Beigas tā kā tā...

Viņa bīdīja to uz durvīm. Krišs paņēra savu alus kannu. Uz lieveņa izstiepuļojis, mēģināja nostāties stingrāk un pārskatīt kāziniekus, bet laikam neredzēja neko. Lielas asaras slideja pār vaigiem un bira traukā. Pavisam piedzēries, nabadziņš.

Kurts fon Brimmers manīja, ka Krišjānis nogriež pa labi eglājā, gandrīz tā kā jau garām muižai. Piebikstīja tam mugurā un pasmējās.

— Kur tu mani ved, vecais? Tā jau mēs aizmaldīsimies paši savos mežos.

— Lielskungs lai neņem jaunā, bet muižkungs tā pavēlēja. Kamēr vēl jaunais ceļš nav gatavs, no šīs puses pār dumbbrāju ar diviem zirgiem un tik smagiem ratiem gandrīz nevar iebraukt. Un mežs te līdz pašam pagalmam, bet muižkungs laikam būs kaut ko sarīkojis otrā pusē, tur, kur sākas muižas lauki. Nesakiet neko, mēs tūliņ tiksim pāri Lapmuižas lielceļam, tur nāk baznīcgāliešu pļavu ceļš. Lapmuižnieki jau divi gadi pa to ved ķieģeļus — līdzens kā dēlis. Lapmuižnieks necieš sliktus ceļus.

Kurtam negribējās vaicāt, kas tie par ķieģeļiem un kurp tos ved. Ko muižkungs tur otrā pusē būs sarīkojis, to viņš gan jau apmēram varēja iedomāties. Lai nu kāds tas Holgrēns, bet acīm redzot tomēr jūtu cilvēks, un tāds nekad nevarēja būt īsti ļauns. Un droši vien arī zemnieki tur sagaidīs viņu. Labio ļaudis... Tiksmē kļuva vēl dziļāka, kā silts ūdens apņēma visu būtni. Dzimtene — jā, tikai tagad viņš sāka īsti saprast, ko šis vārds slēpj sevī.

Tā ir labi, ka viņi brauc ar likumu — vislabāk, ja līdz pat tumsai nebūtu jākāpj laukā no ratiem. Mežā tik klusi un silti. Un piepeši Kurtam ienāca prātā, ka viņš patiesībā taču nemaz neilgojās pēc iespējas drīzāk atgriezties Priedaines pilī, dzimtas ligzdā, ar ko Vitenbergas biedriem vispirmā kārtā saistījās dzimtenes atmiņas un ilgas. Neko sevišķi jaunu neatcerējās bērnībā tur piedzīvojis, bet laikam it viss tur bijis bez spožuma, kas neapdzīst, un bez spēcīgāka ievērojuma, ko visu mūžu sajūt asinis. Tagad viņš iedomāja krēslās, drūmās istabas, dumbraju vienā pusē pilij un vecās gruvešu gubas otrā, kur, pēc ļaužu nostāstiem, piemita pats čūsku ķēniņš. Arī tos laikos vislabāk bij ārpusē, laukā, pļavās un mežā. Vai šis pats nebij tas eglājs, pa kuru viņš tik bieži staigāja, pelēko strazdu perekļus izlūkodams un sarkanraibās mušmires lasīdams? Un kas tad tā bij, kas viņu te vadāja, rokai uzmauktu kārklu klūgu grozu allaž nesdama un vecas pasakas par vilkačiem un sumpurpiem stāstīdama? Saulīte paspīda pa reto stumbru starpu, Kurtam likās, ka patlaban nav kluss norieta laiks, bet agrs rīts, kad visa diena vēl priekšā ar daudzām jaukām stundām.

— Klau, Krišjān, kā klājas vecajai Lavīzei?

— Labi, lielskungs. Kas tādām meitiēša cilvēkam kaiš? Savs kaktiņš ir, maizes kumoss ir, ko tad vairāk.

Lavīze un šis pats kučieris, tie bij viņa vecie draugi. Un šis egļu mežs, lai gan svešāks kļuvis. Jā, arī egļu meži viņam šē Priedainē piederēja. Vai bij Vidzemē tādi koki, kas neauga viņa mežos? Viņam dega pārskriet, aplidot visu savu īpašumu, kuru sargāt un aizstāvēt taču brauca. Viņš atkal piebikstīja kučierim.

— Nesteidzies vis tā, laika mums diezgan, es visu gribu tā pamatīgi apskatīt. Kučieris smaidīdams pamāja ar galvu.

— Dzimtenē tomēr labāk kā svešās zemēs, lai cik tās skaistas. Vai ne, lielskungs?

— Pareizi, Krišjān. Tā visskaistākā zeme pasaulē ir dzimtene.

Šur tur eglājā bij lielāki un mazāki klajumi. Pār dzelteniem sasveķojušiem ceļiem sagāztas skuju gubas un nenodarīnātas galotnes. Nesen kā cirsts.

— Ko te tik daudz cirtuši, Krišjān?

— Te? Baļķus jaunajai pilij. Tas vēl nav nekas. Bet tur tālāk uz baznīcāla pusi vesels lūdums, vienam saimniekam zeme droši iznāks. No turienes lapmuižnieks ar desmit zirgiem visu ziemu veda.

Kurtam fon Brimmeram piere samācās. Lapmuižnieks... Un par to Holgrēns viņam ne vārdu nebija bildis. Labas lietas te viņa saimniecībā nāksies atklāt... Bet tūlīt viņš atkal aizdzina ignumu: šovakar lai paglabājas tikai prieks un tīksme. Vai tad Priedainē tik vien mežu?..

Pļavu ceļš patiešām līdzens kā dēlis. Kurtam ienāca prātā tie Lapmuižas ķieģeļu vedēji, bet viņš atkal pavērsa domas prom. Pļavās zāle pārziedējusi un tā kā pieplakusi, muižas pusē slējās vesela rinda kaudžu galos. Arī šepat druskun iepļauts, gubās sakrauts un tāpat vēl vālēs. Pēc vakarējā lietis spēcīgi sīvi smar-

soja siens, vijgriezes un melnelkšņu ceri. Kurts fon Brimmers aizvēra acis un elpoja pilnām krutim.

Gludais ceļš bij izbeidzies, rati sāka kratīties pa dziļām grambām. Kurts paskatījās. Tā laikam bij kāda mazmāja ar smēdī ceļa malā. Pašā sētsvidū auga sirms bērzs nokaru zariem, vecās ēciņas izskatījās labi aplāpītas, tīras un spodras, rijas galā puķu dārziņš ar kliņģerītēm un ziliem kurpišu krūmiem. Jā, apmēram tādu Kurts bij iedomājies savu zemnieku sētu — sirds iesila vēl karstāk. Mežmalā kaut kas kūpēja, laikam lidumu dedzinājuši. Bet nepaguva apvaicāties, uzmanību piesaistīja kas cits. Pa melnelkšņu spraugām tālāk saredzamas lielākas mājas, no tām patlaban izgruva laukā ļaužu bars un braucējiem pa priekšu steidzās uz muižas pusi. Mājas un pagalms izmeijots kā kādos svētkos, kā Jāņos. — Oh! — Kurts fon Brimmers nodomāja. — Maniem zemniekiem nemaz neklājas slikti. — Krišjānis pats steidzās paskaidrot:

— Tie ir Brieži, tur šodien dzer kāzas. Un tagad viņi laikam steidzas uz goda vārtiem sagaidīt lielkungu.

Kāzinieki pieplūda lielākam baram abējās pusēs ceļam. Tikai viens nebij ticis tiem citiem līdzī — savāds radījums, gāja, augumu gandrīz taisnā leņķī noliecis, uz īsas resnas kūjas balstīdamies. Acīm redzami tas bij ļoti vecs cilvēks, dzeltenu, it kā pret uguni ilgi žuvušu un tāpēc ļaunu seju. Šis vecais nelikās braucējus redzam, nenopēma cepuri un nesveicināja, lai gan Krišjānis nokāsējās un skaļi plikšķināja pātagu. Kurtam fon Brimmeram tumši paplaiksniņa atmiņā kaut kas nejauks un baigs no senām dienām. Bet nebij laika neko skaidri atcerēties un izdomāt. Likais vecis palika aiz muguras, zirgi straujiem rikšiem tuvojās ļaužu pūlim un goda vārtiem. Tiem katrā pusē pa divi stabi, augšā divi šķērši un jumtveidīgs noslēgums — nomeijoti, brūklenāju un balto pīpeņu vijām nopuškoti. Starp šķēršiem neveiklas rokas izlocīts sarkanu ziedu sveicinājums: *S a l v e!* — Kurts nevilus pasmējās: tā tad pat latīņu valodas pratējs atradies Priedainē! Viņa Priedainē bij atrodams itin viss...

Kučieris gribēja apturēt tieši pie pašiem vārtiem. Bet kāds jauns, liels un tukls cilvēks, laikam gan no kāziniekiem, cepuri abām rokām turēdams, sajūsmā vai uzcītībā klanīdamies, gandrīz paklupa zirgiem zem kājām. Tie trūkās un pasītās sāņus, ass gals aizķēra vārtu stabu, visa celtnē nokrakstēdamās bīstami sagriļojās un nošķiebās. *S a l v e* pajuka, burts *l* tur saplaka un pārveidojās vairāk kā *u* — gandrīz varēja lasīt šim acumirklim nepiederīgo un nenozīmīgo franču vārdu *S a u v e!*

Tikai desmit soļu aiz vārtiem rati apstājās. Tas nu iznāca pavisam nepatīkami un izjauca visu svinību. Liela auguma virs labi koptu bārdu un baltām šaudīgām acīm aizsies piesteidzās klāt, aizgūtnēm sāka turēt tādu kā runu par mījo, ilgi gaidīto — par nepiedzīvotu prieku — padevību — visa pagasta sveicinājumu — augstām laimēm — ilgu mūžu un vēl šo to. Tad izbīdīja pagalam nobijušos zemnieku — tas bij Lauķienes radnieks un šīsdienas dižvedis Smiltnieks — viņš arī mēģināja kaut ko runāt, bet tūliņ galīgi apjuka un noslēpās

aiz citiem. Izbidēja mazu meiteni, kas Kurtam sniedza tikai līdz ceļgaliem, tā triseja, grūšus ieģrūda viņam sauējā muižas rožu pušķi. Kurts fon Brimmers pameta to turpat ratos. Bij jau izkāpis un domāja, ko lai atbild.

No runām viņš maz ko bij dzirdējis un sapratis. Paspieda roku Holgrēnam, kas nolocījās tā, ka gandrīz ar degunu iedūra viņam vēderā. Velti aplūkojās pēc tā zemnieka un meitenes, tie bij nozuduši barā. Tad pateicās par sagaidījumu, parunāja kaut ko par cerībām uz labu sadzīvošanu — par tēvu un bērniem — par grūtajiem laikiem un kopā turēšanos kopējās dzimtenes labā... Juta pats, ka nepavisam nebij tas, kas jārunā un ko viņš gribētu sacīt. Acis viņam nemitīgi slida pār šo dzimtļaužu pūli, visur viņš redzēja tikai apjukumā neglītas sejas, pavērtas mēmas mutes un bailēs pārvērstas acis un samulsa pats. Kaut kas te neiznāca tā, kā vajadzēja, kaut kā te trūka, likās, ka paša svarīgākā. Bet sejā viņam bij tas pats pirmītējais smaids, viņš nevarēja iedomāties, ka taisni tas biedēja šos ļaudis. Viņš smaidīja gluži tā, kā reizēm Holgrēns, un tie zināja, ka muižkunga smaids nekad nevēsti neko labu... Kurts fon Brimmers sajuta tikai to, ka nebij trāpījis īsto un ticis saviem ļaudīm tik tuvu, kā to visu laiku domājis. Kaut kur atmiņā uzmācīgi skanēja reiz dzirdētie pana Kraševska vārdi. Vai tiešām šis panikušais polis labāk pazina latviešu zemniekus un Vidzemes muižnieku?

Bet tad viņš ieraudzīja pulkā kādu jocīgu radījumu, no kura viss īgnums tūlī pārstāja, smaids kļuva gaišāks un istāks. Jauneklis, kā ar pirkstu no piena slaucenes dzirdīts, garu apakšlūpu, izrakstītos svārkos ar misiņa pogām, rūtainu, kuplā mezglā sasietu kakla lakatu un nošlukušiem, it kā jau kur redzētiem zābakiem. Izskatījās bezgala nobijies, nevainīgs un muļķīgs. Kurts fon Brimmers pieliecās aplūkot tuvāk.

— Klau, puisi, tu jau esi stingri piedzēries. No tevis smird kā no brandvīna vāts.

Braša sieva no mugurpuses bikstīja jaunekli, bet tas tikai bolīja aizmiglotās acis un čamstināja lūpām.

Holgrēns steidzās palīgā.

— Mums, lielskungs, te šodien vienas kāzas, un tas ir tas brūtgāns.

— Brūtgāns? Bet vai tad viņam savās kāzās tā jāpiedzeras? Ko jaunā sieva par to teiks?

— Viņš tikai šodien, aiz priekiem. Es galvoju, ka rītu būs pavisam skaidrs.

— Es nu gan negalvoju, pēc tāda viņš nemaz neizskatās. Cik ilgi pie jums dzer kāzas?

Muižkungs kļuva tramīgs.

— Piedošanu, lielskungs. Valdīšana gan ir noteikusi vienu dienu un nakti — bet tas bij pa tiem bada gadiem. Tagad ļaudis jau atkopušies, un tāpēc es šoreiz atvēlēju trīs. Man likās... es biju domājis, ka lielkungam nebūs nekas pretim, ja ļaudis drusku papriecājas uz viņa atbraukšanu. Viņi tā gaidīja un ir tik laimīgi.

Kurts fon Brimmers uzmeta peltiņošu skatienu šim savam muižkungam. Bledis — tāds iepaidis palika no pirmā acumirkļa. Nomanīja, ka tas visu laiku nenoverā no viņa savas baltās acis, it kā pūledamies izdibināt un uzminēt. Pārāk pieglaimīgs un pazemīgs, tādām sirdsapziņa nevarēja būt gluži tīra. Bet gan jau viņš to iepazīs pamatīgi, tik pārāk gudrs vis nelikās. Viņš paturēja savu laipno seju.

— Labi, labi, man patik priecīgi ļaudis.

Muižkungs pats kļuva priecīgāks.

— Es to jau domāju, vecais lielskungs arī milēja reizēm pajautrināties. Un tāpēc es viņus esmu aicinājis arī uz muižu — kāziniekus un tos citus. Tā kā tā visam pagastam šodien svētku diena. Un tad — lielskungs droši vien būs aizmirsis, kā viņi te riko kāzas. Tās ir tik jocīgas parašas, lielkungam droši vien būs patīkami.

— Droši vien, droši vien man tas būs patīkami.

Holgrēns lida vēl tuvāk, nu jau tīri uzbāzīgi. Gluži vai acis gribēja ielīst.

— Un tad — te ir tās labākās meitas un arī dažas jaunas sievas, tās lielkungam padancos priekšā. Muzikanti no Lapmuižas.

— Labi, labi, tad mēs padancosim.

Kurts fon Brimmers aplūkoja šīs savu ļaužu meitas un sievas. Nodegušās sejas neizskatījās novārgušas un īgnas, tikai veceņu pūli dažas redzami iereibušās. Kuplas kreklu piedurknes plūda vienā baltā vilnī. Apģērbi visām pēc viena veida, bet sikumos, krāsu sastatā un izšuvumos katrai savādāki īpatns. Acis tiksmīnājās šajā ziedošajā dažādībā, ko tomēr saskāpoja vergu tautas vienādā skaistuma nojauta. Visas šīs drēbes taču bij krāsotas visvienkāršākajiem līdzekļiem, tepat pašu koku mizām un plavu augiem. Vainadziņi, saktas un jostas izšūtas lētām stikla pērlītēm, gredzeni un auskari plāna vara un sudraba. Kaut cik līdzīgu gaumi un rūpību darinājumā Kurts vēl tikai Tirolē bij novērojis. Kalnainā Tirole un Vidzemes mežu lidzenums — kāds neizprotams liktenis šīs divas zemes satuvinājis pāri simtu jūdžu attālumam? . . .

Kurts piepeši ieraudzīja kādu vecu, labi pazīstamu sievu un piegāja klāt, vakara saule caur elkšņiem apspīda viņu visā augumā.

— Lavize . . . Kā tev klājas, vecā?

Un aprāvās no viņas drūmā skatiena.

— Kā vecai ubadzei var klāties? Viņi saka, ka labi . . .

Kurts fon Brimmers neizpratnē atskatījās uz Holgrēnu. Bet tajā acumirkli kaut kas no mugurpuses pieskārs viņa elkonim. Lauķiene beidzot bij piebikstījusi. Teni klāt, tas klupa pie piedurknes, bet netrāpīja lāgā. Kurts atstūma viņu nost.

— Ak tā, tu jau esi tas brūtgāns! Nu, stājies vien taisni un pieņem mazliet to lūpu! Ā! neizdodas. Vārgs vīrs tu būsi, kā es vēroju. Ko tad tu īsti precē? Kāda gan izskatās tava jaunā sieva, ja pats esi tāds lempis?

Sievu pūlis atbīdīja Maiju priekšā, likās, viņa pati nemaz necēla kājas. Holgrēns pievirzījās tuvāk, elpu aizmūrējis, izbolītām acīm vēroja lielkungu.

Maija savejās bij nodūrusi zeme. Lupas cieši samucējis, — petas, ka pirksti kļuva balti. Nieburs uz krūtīm cilājās strauji. Kurts fon Brimmers brīdi noraudzījās viņā kā brīnumā.

— Bet tas taču lieliski! Tu esi daiļa kā feja! Un tādu puisī vien tu varēji izveleties?

Glāstošu roku viņš pacēla tai zodu uz augšu un tā kā mazliet sarāvās no tā tumši samtainā, sāpju un naida pilnā skatiena. Salīdzināja tos abus un parautīja plecus.

— Zēl, ka tev tik slikta gaume, viņš jau vairāk līdzinās teļam nekā jaunam vīram.

Pikti pakratīja pirkstu.

— Šo pirmo nakti tu viņai liksi mieru! Dzirdēji! Un tu nāksi uz muižu — jā? Mēs abi dancosim — jā?

Viņa atčukstēja bez balss, tikai lūpām:

— Es nedancošu ...

— Nu labi, labi, es nespiežu. Bet mēs parunāsimies. Es milu jautrību un vēlos, lai arī mani ļaudis ir priecīgi. Tu būsi priecīga? Kāzu naktī vajag gavilēt tā, ka lai meži skan.

Meitas skatījās pavērtām mutēm. Sievu un veceņu bars sakustējās — viņas saskatījās zīmīgi. Muižkungs staroja, kā lielu dāvanu mantojis. Kurts fon Brimmers nesapratnē pavērās čukstošajā barā, kur zobi papirdzās smiekliem, un kļuva stingrāks.

— Priecāties vajag ar mēru un dzert ar mēru. Zūpas es neciešu. Arī tu, jaunā, pievaldies! Lavīze, tu viņu man paglabāsi. Pielūko!

Muižkungs kā kaķis aplieca pusloku viņiem abiem apkārt.

— Esiet bez rūpēm, lielskungs, gan mēs viņu paglabāsim. Krišjān, piegriez zirgus!

Bet Kurts atmāja ar roku.

— Nav vajadzīgs: es vēl gribu kādu stundu paklejojot pa saviem mežiem, vakars ir tik brīnišķīgs.

Holgrēns paplēta rokas.

— Bet kā tad tā, lielskungs? Mēs visi gribējām tūlīt uz muižu.

— To jūs arī darīsiet. Visi lai iet uz muižu — jums taču tik daudz vēl būs, ko pacienāt manus ļaudis? Lai viņi izpriecājas labi. Muzikanti ir? Labi, lai viņi danco. Ejiet vien, labie ļaudis, un sagaidiet mani! Un tu, jaunā, gaidi, es būšu drīz.

Jau agrāk bij pamanijis, kur izstīdzējis jauneklis turēja muižkunga zirgu. Tagad viņš pasauca to klāt.

— Dod man to zirgu, jāšus tomēr būs ērtāk, es gribu redzēt labi daudz.

Holgrēns palīdzēja viņam tikt seglos.

— Tas ir klētnieka dēls Marcs — es domāju, lielskungs, ņemiet to līdzī, viņš te zina visus ceļus un takas, citādi jūs vēl aizmaldīsieties.

— Labi, lai viņš uuk! Tev, puis, kājas taču lokanas, un uz kāzām mēs vēl tiksīm atpakaļ. Dalderi dabusi, to es tev apsolu.

— Tikai pārāk ilgi vien nepalieciet, lielskungs. Lai tā jaunā pārāk nenogaidas.

Viņš pagirdza zobus gluži tāpat kā tās iedzērušās vecenes. Nē, patiešām, Kurtam fon Brimmeram riebās šis cilvēks, kas gluži kā suns vēl gabaliņu pa vārtiem patecēja līdzī.

Patecējis atgriezās pie klusā bara, kur tikai piedzērušies ligojās un sievas sačukstējās. Sajūsmu tikko valdīdams, plaši pavēcināja roku.

— Uz muižu, ļaudis! Jūs dzirdējāt: lielskungs liek visiem dot ēst un dzert, cik uziet. Muzikanti pa priekšu! Aiziet!

Līdz ar kājām iekustējās arī mēles, jo tuvāk muižai, jo čalīgāks tika pūlis. Maija gāja kā mēnessērdzīga. Lavīze viņu pieturēja zem rokas, mierinādama kaut ko čukstēja. Lauķiene turējās otrā pusē, mazliet sabozusies, nezinādama, priecāties vai skumt. Sievas iztapīgi spiedās apkārt: jaunā Briežu saimniece pašam lielkungam iepatikusies, no draudzības ar to katram varēja kas atlēkt. Tenis meimuroja pa ceļu no vienas puses uz otru, ar viņu neviens negribēja ielaisties.

Igaunis ar skrīveri nāca gabaliņu nopakaļ, pasmējās lielā priekā un uzsīta otram uz pleca.

— Jūs redzējāt, cik jauki viss iekārtojās! Uz mata tā, kā to biju paredzējis. Es tādus kundziņus pazīstu.

Skrīveris noslaucīja sarkanos kušķus deniņos.

— Velna zellis jūs esat, tiesa kas tiesa. Aplaižījās kā runcis, peli ieraudzījis. Kad tikai tas meitietis vēl neizdara kādu muļķību. Šis zemnieces dažreiz ir tik glupjas un stūrgalvīgas kā tās govīs, ko viņas slauc.

— Nesakiet neko, gan mēs viņai tos ragus aplauzīsim. Runcis mums ir, pele būs viņa. Redzēsiet!

Viņš uzsvīlpa, šoreiz patiešām aiz īsta sirds prieka, un saberzēja plaukstas vienu pret otru.

4

Tādus svētkus Priedaines muiža laīkam vēl nebīj pieredzējusi.

Pagalumā četri gari galdi, ļaužu cieši apsēsti — pat gani lopus šovakar laīkā mājās sadzinuši, atskrēja paēsties un padzerties muižas labumus. Četras alus mucas steķos, piektai Sarkanais Bērts pie pagraba patlaban ieurba sviķi. Pa divi spaiņi brandvīna uz katra galda, smēla krūzēm un tām pašām alus kannām, trauku visiem nepietika, otrs jau turēja roku pie osas, kamēr pirmais dzēra. Miežu maizes klaipi, siera ripuļi, vāceles ar kviešu plāceņiem, bļodas ar ceptu un vārītu cūkas un govīs gaļu, sviesta trauki un biezpiena cības no vienas vietas. Kāzīnieki neko daudz vairs nejaudāja, bet totiesu dedzīgāk mielojās uz lielkunga sagaidīšanu saziņotie. Lauku radi staigāja apkārt, it kā viņi arī te bijuši tie liebie

rikotāji, Smiltņicks sauca un sūtīja pat mielasta istos pārziņus, vagaru un klēt-
nieku. Igauna Grieta stājās viešpām aiz muguras un slavēja savu vāriņumu, Lau-
kiene viņai blakus vien turējās. Beidzot arī Briežu puse ceturtā galda galā nenoturējās, tur biežāk sāka cilāties kannas un tapa arvien trokšņaināk.

Igaunis tikai pie pašas muižas iedomāja Mārtiņu. Velns — kā tas viņam bij izpājis no prāta! Kā viņš varēja lielkungu vienu pašu aizlaist mežā — tas klēt-
nieka zepķis taču nebij skaitāms lidzi. Pateica savas bažas skrīverim, bet tas
tikai atmeta ar roku.

— Tas tēviņš sen Lapmuižas mežos, varbūt pat jau ceļā uz Rīgu. No pašā
nav ko baidīties, drīzāk no viņa sūdzībām.

— No tām es baidos vismazāk. Brimmers pats tagad mājās, lai atbild par
savu muižu. Ko tad es — es te esmu tikai pārvaldnieks, bez viņa rīkojuma ne-
kākus likumus izdot nevaru.

Drošības labad viņš tomēr gāja pārlūkot sargu posteņus ap muižu. Aiz vecas
krāšņatas tepat netālu no ceļa paslēpti trīs. Divi no tiem krāca, miežos izlaidušies,
trešais kannu tik augstu pie mutes pacēlis, ka nācēju nepamanīja. Turpat līdzās
puspilns alus spainis. Niknās dūsmās igauņš izsita viņam trauku no rokas, ar
hājas spērienu apgāza spaini.

— Lopi, ko jūs te darāt? Gulēšanai esat nolikti?

Vienam otram tiem gulētājiem piebīkstīja ar savu spieķi, kā iedzelti tie
uzlēca sēdus un plātīja stulbās acis.

— Vai tā ir vaktēšana? Trakais kalējs blandās pa mežu, jūs te žūpojat un
guljat kā vepri! Uz vāgūzi es jūs likšu, pērt es jūs likšu, kamēr āda atlec no
kauliem! Ko bolāt acis? Kājās, un stāvēt, kamēr zāle izang caur vizēm!

Lādēdamies, ar spieķi miežus traukdams, viņš skrēja prom. Sargi stāvēja
rindā, nedrīkstēdami pakustēties, līdz kamēr viņš nozuda aiz kūtim. Tad viens,
galvu nepagriezis, pabružāja cisku un nočukstēja:

— Velns, cik tas nu ir nikns! Es jūtu, ka silts tek pa bīksēm uz leju.

Otrs bij vēl vairāk nobijies, čukstēja vēl klusāk:

— Un man laikam netek! Viņam tas urķis tikpat kā nagla.

Trešajam netecēja nekas, bet tāpat sava rūpe.

— Nezin, vai ritu liks vest uz vāgūzi vai ne?

— Ko tad tu domā? Brālis atradies igauņim — apglaudīs tevi un iedos
no kāzu plāceņa. Tas tev neaizmirsīs ne šitiek.

— Sātans no cilvēka! Man vēl pakaļa no pagājušās reizes nav lāgā apdzi-
jusi. Zinājis, labāk bēdzis tūliņ mežā, lai tad nāk tas kalējs un apsit visus.

— Ja nācējs būtu, sen jau apsitis. Un tevi pašu pirmo — vaktņieks viņam
atradies!

— Un tu ne? Odus barot te stāvi. Tev pašam pirmajam. Jods būtu parāvis
viņus visus ar visām viņu brūtēm. Man siens drusku iepļauts, šodien gribēju
sakraut. Kverni nu te kā ģeķis un tad vēl — ja Mārtiņš nenositis, ritu tā kā tā
vedis uz vāgūzi.

Visi trīs nopūtas reize.

Tie abi aiz kots bij dzirdējuši igauņi lamājamies, stāvēja braši kā zaldāti, galvas natrem pari paslejuši. Muižkungs tikai noskatījās baltām acīm, bet ne-teica neko. Sliktak izgāja trijiem aiz rijām. Laikus gan pamanīja un paguva kannu pabazt aiz sienai pieslietas ecēšas. Bet vienam uzkoda palikusi nenorīta, tas stāvēja sastiepies, muti sakniebis, uzpampušu vaigu, acis kā vista ātri mirkšķinādams.

Igaunis to tūlī ievēroja.

— Ko tad tu tur gremo kā govs?

Iegrūda pirkstu mutē, izplēta platu, vēl platāku, līdz kamēr kumoss pats izspļāvās no mutes.

— Mielojies, muižas gaļu riji! Kamēr pielidis kalējs un ar āmuru pa pakausi — šitā!

Uzblieza tam ar plaukstu pa pakausi, nogrūda galvu zemāk, pavisam zemu, līdz saliecās viss augums un rokas meklēja atbalstu pret ceļiem.

— Šitā es jūs saliekšu — ragā, ritenī, ja iclaidisiet to trako!

Vairāk viņš nepaspēja: tie tur mežmalā pie dumbrāja patlaban kūra uguni. Saule laikam vēl nebij nogājusi, bet, kad kļuvis tumšs, kalējs tūlī redzēs, kur viņu gaida. Pieskrējis igauņis izspārdīja sārtu, nomina aizdūmojušās pagales, kratīja spieķi gaisā.

— Norunājuši! Ar to slepkavnieku esat uz vienu roku! Jaunais lielskungs rītu liks jūs pērt kā suņus un tad pakārt.

Tikai tagad pamanīja zemē grozu ar plāceņiem, gaļas blodu un pusspaini alus. Atnesēja, viena sarga sieva, bij vēl laikus pamanījusies iebēgt krūmos. Izgāza visu zemē, gribēja tāpat samīt dūņās, bet tad viņam cita izdoma iesāvēs prātā.

— Kāzu mielastu jums gribējās? Ēdiet! Rijiet! Uz ceļiem! Tā ka kripata lai nepaliktu pāri!

Tie trīs saklupa zemē, steigšus sāka stampāt mutē mīksto plāceni un kost no gaļas gabala. Sākumā viņu sejās bij redzama liela tiksmē, bet pamazām tās sāka stiepties garākas, žokļi kļuva gausāki, acis, kā glābiņa meklēdamas, pavērās apkārt. Sasodītā vecene, nesusi nežēlodama! Bet igauņa spieķis atkal nošpāca virs galvām.

— Rijiet! Ka lai kripata nepalie!

Skatoties, kā tie mocījās, igauņim dusmas pierima. Nu jau viņš runāja gluži laipni.

— Tā, tagad ir labi. Nu jums, mīļie, droši vien gribēsies dzert. Kā bij, kad es lieku atvelt vienu mucīpu un trīs vīrus, kas lej rīklēs? Kamēr tur vairs ne lāsītes! Ko? Tās tik būtu kāzas!

Apmierināts ar savu asprātīgo joku, igauņis atstāja viņus. Sargi atstaipījās, kā ko pārsmagu cēlušī, braucīja vēderus, atraugojās. Sīkais večuks, kam jājamās pātagas cirtiens vēl mazliet sūrstēja mugurā, pakasīja pakausi.

— Maita, atstājis jel to alu spaini! Nu būs jābrien mukulā pie kādas bedres.

Pie jaunā ceļa sargi stāvēja modri. Šajā pusē neviens no kāzu viesiem nebij viņus atcerējies, tie tikai skaudīgi klausījās, kā laimīgie dzīvoja aiz pils. Igaunim dusmas pārgāja pavisam, gandrīz jautrs viņš atgriezās muižas pagalmā. Redzēdams pie galdiem tik daudz spēcīgu vīru, atmeta visas bažas. Nē, tik traks tas kalējs gan nebūs, ka pats tīšu prātu lidis grožos. Un lielkungam zobens pie sāniem, arī pistole droši vien zem svārkiem.

Lakatiņu apsietu galvu, pistoli rokā, Sarkanais Bērts kā gailis staigāja ap galdiem un maisījās starp dancotājiem. Sadūries krūtīs ar kādu meitu, atkāpās soli un pacēla ieroci.

— Ko tu uzbrūc? Man! Stāvi, es tūliņ šaušu!

Meita iebļāvās nelabā balsi un krišus atkrita atpakaļ barā. Bērts smējās locīdamies, arī igauņi nevarēja novaldīt smieklus. Tā, tā — pats lielskungs mīlēja labu joku.

Eka zināja vēl labāku. Cetriski nometies, kā āzis iebrēkdams, rāpoja apkārt un mēģināja iebadīt meitām kājās, tās muka spiegdamas. Igaunis pasmējās atkal. Tā, tā — lielskungs bij pavēlējis ļaudīm būt jautriem, un viņi to pildīja. Lai saka kāds, ka Priedainē slikts muižkungu!

Drūzmā pie pirmā galdā muižkungam uzgrūdās kāds piedzēries jauneklis. Nemaz nesaskaities, viņš atstūma to nost, bet tad ieskatījās labāk.

— Ā! tu tas esi, Kriš? Uz kājām jau un vesels?

— Kā rutks! Nupat skatos kādu meitu, būs jāizloka kājas.

— Nu redzi, kā tāds pēriens dažkārt noder: niķi no galvas laukā un kājas lokanas. Un tu vēl biji tik spītīgs — stārstas saka, nemaz kliegt neesot gribējis.

— O! ko nu par spītēšanos! Es kliežu gan, bet viņš šņāca tik briesmīgi, ka nebūs dzirdējis.

— Tā vajag kliegt, ka visa muiža lai skan, tad ir īsts pēriens un mazāk sāp.

— Tas ir gluži pareizi, lielskungs. Tāpēc viņš vakar pats tā blāva, ka pie mums baznīcgalā varēja dzirdēt.

Igaunis sarauca uzačus.

— Nu, tu man nepalaid te muti, unsvats tu tāds! Stārastam — tas nav pēriens, bet nelaimes gadījums. Nu, pameklē kādu meitu un ej dancot! Tikai pielūko, nedzer vairāk! Dzert vajag ar mēru. Jaunais lielskungs nemil žūpas — ka neliek rītu atkal vest uz vāgūzi.

— O! tas nekas! Man tik ātri dzist.

Laukiene paraustīja igauņi aiz piedurknes un pavilka tuvāk galdam. Pačukstēja:

— Uzmanieties, lielskungs, ar to Krišu. Man liekas, viņš nemaz nav tā piedzēries, kā izliekas. Daudzās tikai apkārt izlūkodams. Pirmīņ nejauši uzgāju — aiz pils stūra čukstas ar smuko Mildu. Tā arī ir no labajām!

Igaunis uzšāva viņai ar plaukstu uz muguras.

— Nebiedē tak mani ar paša lopu meitām. Visas viņas aiz stūriem čukst ar saviem brutģaniem. Nāc labāk, iedzersim kannu kāzu alus!

Viņa jautrība vairs nebij tik viegli izkliedējama. Nosēdinājis Lauķieni sev blakus, pasniedzās pēc pilnas kannas, iedzēra pats, tad deva viņai. Turpat arī Smiltnieks ar Smiltnieci un citi Lauķu radi. Drusku tālāk Briežu Anna meklējās gaļas bloda to labāko gabalu savam skuķim. Skuķis nevaidēja vairs ar vēderu, bet kresla izskatījās tāds pelēks un saviebies, grūda nost mātes roku ar ēsmu. Tā sūdzejās kaimiņienei, savas pašas piedzīvotājai un labajai draudzenei Jocienei:

— Bet tirā nelaime ar to bērnu: nez kas ir, kas nav šodien, nemaz negrib ēst. Tāds smuks liesumiņš.

— Tu pamēģini uzsmērēt sviestu virsū.

Jociene šļupstēja, tāpēc sviesta vietā viņai iznāca viests. Bet meitene neēda arī ar sviestu. Anna pārskaitās.

— Tad ej mājās, rupuci tu tāds! Citām dienām nevar vien atbarot, bet nu, kur tāda dieva dāvana, viņam žaunas ciet, lauz kauč vai ar karotes kātu vaļā.

Skuķis piecēlās un patiešām pazuda drūzmā. Anna pati mīļām acīm aplūkoja liesumiņu un pamēģināja iekost.

— Nekā. Tāds posts, ko tikai drusku ieēdu, tūlīp tā kā vēmiens vien nāk. Jociene pastiepa roku.

— Do' šu', man vēl nenāk.

Lauķienes radi mazliet kā aprāvās, kad muižkungs piesēda galdam. Bet viņš šodien bij pati laipnība, gribēja tāpat kā Holodkevičs Lapmuižā. Pamāja Smiltniekam.

— Nu, Smiltniek, kā aug mieži?

Tas aiz pagodinājuma gluži piesarka.

— Paldies par vaicājumu, lielskungs. Aug gluži brangi, ja tikai vēl uznācis tāds riktīgs lietus.

— Būs, tā rādās, ka šonakt pat.

Viņš paskatījās augšām. Lauķienes radi aiz pakalpības arī aši paslēja degunus gaisā. Apstiprināja cits par citu:

— Būs, būs! Kā likts šonakt.

Vakarblāzma jau bij padevusies mazliet pret ziemeļiem. Pilnais mēness dienvidrītos, vara sarkans un nespodrs, peldēja nesaredzamā dūmakā. Bij tik rāms, ka lielajām apsēm pat pašā galotnē neviens lapiņa nekustējās. Pagalms, pils un dzirotāji mirka drūmā sarkanā spīdumā. Igaunis turpināja sarunu ar saviem ļaudīm.

— Būs, bet atkal pāries. Un tad nāks siena laiks. Papriekš rudzus, tad sienu, paspēsiet visu.

Smiltiece ieminējās tā nedroši:

— Kamēr muižas rudzus un tad savējos — divas nedēļas paies. Tad gan tā zālīte pāraugs.

Smiltnieks ieģrūda viņai sānos. Igaunis sarauca pieri.

— Veca saimniece, bet dumja kā aita. Nevis pārāugs, bet nobriedis. Kas tad tur ir, kad sapļauj gluži jēlu?

Smiltnieks piekrita, visu augumu līdzī locīdams.

— It nekā tur nav. Vājā, vājā kā gaļu, kamēr dabū sausu. Un tad ziemu — iekrauj klēpi zirgam redeles, neesi vēl aizgājis līdz rijai — tukšs. Nobriedušai zālei pavisam cits sāts.

Kā jau sievieša cilvēks, Smiltniece atkal neattapa īsto.

— Varbūt, ka jaunais lielskungs atliks to ķieģeļu vešanu. Kaut tikai uz pāra nedēļām, tad jau vēl varētu atspēt tāpat ar sienu, kā ar rudziem.

Igaunim patlaban bij brandvīna krūze pie mutes, tagad viņš to atsvieda atpakaļ galdā.

— Vienu par visām lietām: nebāzieties jūs jaunajam lielkungam virsū ar visādiem lūgumiem un to savu ņerkstēšanu. Jaunais lielskungs saka: es milu jautrus ļaudis, ņerkstuļi man nepatīk. Nekādas sūdzības es nepieņemu — viņš saka — kam kāda vajadzība, lai pateic muižkungam. Kas pats pie manis lien — uz vāgūzi prom. Pielidējus es neciešu. Tā viņš saka.

Un atkal tvēra krūzi, ievilka spēcīgu malku. Kāzinieki nesapratnē saskatījās: kad lielskungs to visu tā varēja pateikt — viņi taču arī turpat klāt bijuši? Bet tad kļuva tramīgi. Lauķiene, kā jau muižkungam blakus, runāja priekš visiem:

— Vi! bet tad ir gan bargs! Vēl nav lāgā aplūkojies, jau piesola vāgūzi. Un no izskata tāds milīgs, nemaz nevarētu domāt.

— Tava domāšana ir pārāk īsa, neko tu neizdomāsi. Par veco lielkungu jūs čukstējāt: bargs, bargs — par šito jūs ļausiet. Tos divus maisus redzējāt, kas viņam ratos? Bet kas tur iekšā, to jūs nezināt. Kad lupatas uz mugurām būs gaisā, gan tad zināsiet. Tās jums nebūs vis ievas rikstes.

Tie ar visu reibumu sarozījās, it kā jau sajustu dzēlienus savās mugurās. Smiltnieks uzmeta kūkumu, tā ka deguns gandrīz atdūrās galdā.

— Aizstāviet gan mūs, lielskungs, jūs jau allaž bijāt tik labs.

Igaunis ar patīku nobraucija bārdu.

— Nu, ja jūs paši nebūsiat suņi . . . Labs es varbūt neesmu bijis, bet taisnīgs gan. Ja kāds ir pērienu dabūjis, tad viņš zina arī, par ko, un neņem ļaunā. Tas pats Padegu Krišs — uz kājām viņš jau ir, kāzās atnācis, dancot taisās. Tā vajag, lielskungs mil priecīgus ļaudis, šņaukātāji un vaidētāji lai viņam acīs nerādās. Ja jūs paši ne, arī es nebūšu suns, par zemniekiem vienmēr esmu stāvējis. Vai es jūs dzītu pie ķieģeļiem, ja man nebūtu pavēlēts? Miltiņa no jums neesmu ņēmis bez stingras pavēles.

Viņš piecēlās, stingri iereibis. Citām reizēm tad viņam radās tas bīstamais smaids un spīķis rokā tā vien grasījās. Bet šovakar viņš nebija tāds, Holodkeviča paraugs allaž stāvēja prātā.

Ar visiem igauņiem gribēja būt draugos, tāpēc piesēda Maijas radiem. Tur neradās neviens, kas mēģinātu pieglaimoties, pat tāds ne, kas vaļširdīgi izrunā-

tos. Igannis nomanīja labi, ka Holodkeviča loma nemaz nav tik vienkārša un viegla, vismaz pirmajā mēģinājumā ne. Bet viņš apmāca īgnumu un neatlaidās. Laipni iedzēra alu un brandvīnu, tāpat izrunājās par sienu un rudziem, tāpat paskatījās gaisā, kur mēness jau peldēja tumši brūns un vēstīja lietu vasarāja sejai. Pastāstīja par jaunā lielkunga bardzību un rīkojumiem un savu gatavību aizstāvēt, ja ļaudis paši nebūs suņi. Grantsgals blakus sēdēja, drūmi sabozies, citi klausījās, galvas noliekuši, vārdu no tiem nevarēja izdabūt. Pamazām viņš no Holodkeviča pārvērtās atkal par to pašu veco Holgrēnu un cēlās no galda, lai neizbojātu to, kas tik labi ievadīts.

— Jūs te sēžat kā bērēs, nevis kā kāzās. Vai jums ko ēst trūkst vai dzert? Muižas labumu apsmādējat, tādi jūs esat. Lielskungs mūļ jautrus ļaudis, bet jūs deguniem kā vistas knābājat galdu. Es saprotu, cauri es jūs redzu. Maija jums visiem prātā. Ko es tur varu darīt? Vai es aiz savas gribas pavēlēju viņu pielaulāt Lauķu Tenim? Vai es jūs rīkoju uz muižu? Vai es viņu pie sevis paturēšu šo pirmo nakti? Kas es esmu? Kalps es esmu tāds pats kā jūs. Tagad jums ir lielskungs un viņš pavēl. Viņam ir likums un tiesības, viņš grib papriecāties un žēligi paļauj jums priecāties līdzī. Ediet, dzeriet un dziediet tā, ka meži lai ligojas!

Bet tie nemēģināja dziedāt, nelabā nojautā pat pirmītējās čalīgās valodas bij apklusušas. Arī Lauķu pusē kļuvis klusāk, sievas čukstējās, galvas kopā sabāzušas. Smukā Milda, ar plāceņu grozu apkārt paklibodama, piestāja šur tur, pāri sniegdamās, pakavējās un lūkoja noklausīties.

Muzika arī apklususi. Dancotāji tērgoja un blēņojās, pils priekšā slaistīdamies. Tās smukākās meitas pazudušas, bez tām viņi nezināja, ko īsti iesākt. Pūlim cauri ejot, Holgrēnam savilkās parastais smaids, roka kniezēja vien: lēkā kā teji, pirmo reizi izlaisti ganos! Bet viņš tomēr apvaldījās, apmeta likumu Ekam un uzkāpa zālē.

Viss bij rikots tā kā Holodkevičam Lapmuižā. Tikai zāle mazāka un pavisam zemiem griestiem, sveces sprakšēdamas dega tumši, meitas, kā aitas kaktā pūlīti saspiedušās, skatījās platām glupjām acīm, Grieta maisījās pa vidu, velti sunīdama un pūlēdamās uzmundrināt. Muzikanti mīņājās otrā kaktā, nogaidīdami, ko viņiem pavēlēs. Skriveris ar abiem Rīgas meistariem viņas neko nevēroja, galds visādiem labumiem apkrauts, acīm redzami tos viņi nebūt nebij apnicinājuši. Holgrēns apsēdās vairāk galā, līdzās lielkungam apvītajam krēslam, un pavērsa pret tiem savas baltās acis. Vilcinādamies nobaudīja pats, bet nerunāja ne vārdu. Tiem pamazām sāka mesties neomulīgi, cits pēc cita viņi pablenza uz durvīm.

Grieta bij sarīkojusi uz dziedāšanu — jāizmēģina taču, kā skanēs, kad ieradīsies lielskungs. Bet neskanēja nekā. Tā nebij dziedāšana, drīzāk jau to varēja saukt par gaudošanu. Mutes plātījās negribēdamas, skaņas pat līdz šiem zemajiem griestiem negribēja celties, neviens logs neietrisējās. Skriveris paģirdza

dzeltenās zobu paliekas. Resnais meistars atglauda vaigu bārdu abās pusēs tuvāk ausīm un pagrieza muguru dziedātājam.

— Kviēc kā sivēni. Tirolietes vajadzēja atvest no Šmita pagrabiņa pie rātūža, tad būtu dzie-iesma!

Tievais, garais, ar ķīļa bārdiņu zoda galā, vairāk skroderis nekā mūrniekmeistars, piemiedza acis un, galvu takti līdzī šūpodams, nodungoja kādu tur labi ielāgotu meldiju. Holgrēns sēdēja krunkām pierē. Dusmojās par to, ka pats nebij iedomājies par tirolietēm, un arī par tiem trim, kuru izskats rādīja nepārprotami, ko lielskungs tāpat teiks par šādu dziedāšanu.

Dziesma bij notrūkusi. Grieta nezināja, vai pavēlēt jaunu. Holgrēns atmāja ar roku un deva zīmi muzikantiem. Dziedāt tie sivēni nejēdza, tad jāpalūko, kā iet ar dežošanu.

Arī dežošana negāja. Viņas mētāja kājas, staipīja rokas, locīja angumus — viss bij, kā parasts un kā piederas, nebij tikai paša galvenā. Tā, kas ieliksmo viņas pašas un skatītāju aizrauj līdzī kā kvēloša šalts. Holgrēns aplūkoja pama-tīgāk. Priedaines meitas pašas nebij sliktākas par lapmuižniecēm. Grieta zināja, kuras izvēlēties. Kreklu piedurknes un priekšauti vēl baltāki kā tām tur. Bet apģērbi nabadzīgāki, acīm redzami šā tā salasīti, vairākkārt mazgāti, bez spodruma un rotām. Kurpes uz ķieģeļu klona tā neklaudzēja kā uz ozola grīdas. Citām vēl pastalas kājās, tās tikai prasti un glēvi švikstēja. Bizes nelieca slaidus lokus gaisā, lentas neplīvoja, acis neaizspulgojās, vainadziņi mirgoja blāvi. Sejas trulas un vienaldzīgas — tās nebij bakhantes, bet verdzeņu bars, ko tikai pātāga izdzinusi dejā.

Muižnieka plauksta smagi noblākšēja galdā.

— Diezgan! Tā nav dancošana, bet velns zin kas. Kā tad jūs citām reizēm varat tā, ka brunči griežas pa gaisu un istaba rīb? Nemēģiniet spītēties! Jaunais lielskungs mīl jautrību. Visas pēc kārtas viņš liks vest uz vāgūzi, ādu jums noraus! Dzeriet! Grieta, dod viņām dzert!

Grieta sastūma viņas pie galda, ielēja vīnu, spieda rokās. Bet arī dzeršana tā nebij. Viņas pielika pie lūpām, drusku apslāpināja un atkal pablenza atpakaļ uz to tālāko un tumšāko kaktu. Tikai viena jauna sieva, droši vien bērnu atstājusi mājās šūpuli, izlieca krūtis, kuras jau tā plēsa pieburu pušu, izmeta kā ogu, aplaida apkārt izaicinošas acis un lēja vēl. Acīm redzami tur lejā jau krietni iebaudījusi.

Resnais meistars nenocietās, pasniedzies ieknieba viņai ciskā.

— Nu, šitā nebūtu smādējama. Pūpēdis, ne meitietis!

To Holgrēns nevarēja pieļaut. Plauksta atkal noblākšēja galdā.

— Jūs tur, pievaldiet nagus! Tas nav priekš jums, te viss pieder fon Brimmera kungam. Taisieties, ka tiekat!

Sieva gan nesaprata vācisku valodu, bet noprata tāpat, ka runa par viņu, un parādīja sikus baltus zobus. Tie trīs vilcinādamies izšļūca laukā. Tūlīņ viņiem pakāļ paklibodama pa durvīm izmanījās smukā Milda.

Grieta ar kreiso roku bij sagrābusi Maiju pie skausta, ar labo pūlējās ieliet tai vienu muti. Seja saimniecei saraukta niknumā un aizkusā, šņāca vien — tās jaunās un smukās viņa palaikam nevarēja ciest.

— Dzer, kuce tu tāda! Dzer, kad tev saka!

Bet Maija spēcīgi atgrūda viņas roku, pār saimnieces balto priekšautu nolija sarkana balts. Grieta jau atvēzēja pļauku, bet tad starpā metās vecā Lavīze.

— Neaizskar tu viņu!

Tas nebij slikts joks, igaunis allaž ar patiku noskatījās, kā sievas plūcās. Pasmējās un pamāja Maiju tuvāk. Dienu nakšu novārgums, sāpes un richums gan atstājuši pēdas viņas sejā un visā augumā, tomēr igaunis lāgā nevarēja novērst acis. Tās viņam aizkvēlojās, palīda laukā mēle un noslida pār bārdainajām lūpām no viena mutes kakta līdz otram.

Grieta pieliecās pie auss, vēl tāpat šņākdama:

— Nelaizies tu man kā medus podu ieraudzījis! Pērienu tai mēslu vabolei vajag. Dzert viņa negrib.

Viņas vācu mēle bij pusē latviska. Maija saprata, pietvika un atkāpās soli. Igaunis atstūma saimnieci nost un sacīja labinādams:

— Spītība tev neko nepalīdzēs. Lielskungs mīl jautrību, un tev šonakt jābūt priecīgai. Ar tādu uzmostu lūpu viņš liks tevi vest uz vāgūzi, un tik un tā tev šonakt būs jāpaliek še. Lielkungam ir likums, un to viņš var pildīt.

Bet, pievērsoties Lavīzei, viņa balss tika bargāka.

— Tu laikam vecumā kurla esi palikusi. Ko lielskungs tev teica? Uzraudzīt viņš pavēlēja, gādāt, lai viņa jautra un piemīlīga, bet tu, kā rādās, pati vēl māci viņu uz stūrgalvību un niķiem. Ņem viņu līdzī savā istabiņā, kamēr lielskungs sauks. Un jūs tur — prom, lejā visas, kamēr sauks!

Lavīze aiz rokas veda Maiju prom. Grieta gāja līdzī uzraudzīt, ka rīkums tiek kārtīgi izpildīts. Pagraba istabiņā blakus ķēķim viņa atkal bruka Maijai virsū, rāja un sodīja tā, it kā tā bijusi beidzamā palaidne un nezin kādu grēku padarījusi. Lavīze pūrdēdama ilgi dedzināja pumpainu tauku svečīti un nevarēja aizdedzināt. Tad atslējās draudoša un briesmīga — ragana kas ragana.

— Ja tu te vēl riesi, igauņa gultas maiss, es tev acis izplēsīšu! Noburšu tā, ka tu rokas kājas nepakustināsi! Ārā, vilkate!

Saimniece izmetās kā sviesta. Tikai durvis aizvērusi, atguva elpu, čukstēdama splaudījās un meta krustus.

— Tpi! tpi! Atkāpies, nešķīstais gars! Krusti šķērsām, krusti garām, Marija pa vidu sēd. Sakalst, kas kāju sper, nosprāgst, kas muti ver, izgaist kā migla, kas jaunu grib...

Viņa pieslēdza durvis un aiznesa atslēgu igaunim. Tas neklausījās žēlošanos, domāja pats savu domu. Patiesībā tā nebij nekāda īsta doma, bet visas šīs dienas domātā jukums, kas nupeldēja, jaucās un klīda reibuma tiksmē un nogurumā. Roka pati reižu reizēm pasniedzās pēc dzeramā trauka.

Lavīze ilgi nostāvēja, uz durvīm skatīdamās un lūpām čamstīdama. Beidzot

tomēr atgrīcās. Maija bij saknupusi uz vecās, apkaltās, ķirmju sagrauztās lādes, rokām galvu apķērusi, seju ceļgalos iespiedusi. Viņa neraudāja, tikai gulzniecīgi elsoja tā, ka mugura augsti izliecās.

— Māt... māt! Man ir tik bail...

Likās, arī krustmāte pati nezināja nekādu mierinājumu. Kā bērnu saņēma to aiz padusēm un pacēla kājās. Kā aizlauzta vārpa viņas galva noslīga vecītei uz pleca.

— Nāc, atgulsties, bērns! Visu pagājušo nakti neesi aizdarījusi.

Gluži kā mazu bērnu aizveda to un noguldīja kaktā uz salmu maisa. Maijas galva smagi atkrita uz sausām lapām un siena piebāztā pagalvja. Smaršoja pagalvis, spēcīgi smaršoja visgarām pie griestiem un sienām sakārti, stūros uz lupatu saiņiem un traukiem samesti zāles ziedu un sakņu kušķi, apslāpēdami pelējuma, piekvēpušu zirnekļa tīklu un žurku smaku.

— Aizmiedz kādu britiņu, bērns! Un nedomā, tikpat jau neko nevar izdomāt.

Acis Maijai aizvērās, likās, ka viņa patiešām aizmigs. Lavīze vēroja, elpu aizturējusi, un gribēja jau atiet nost, lai netraucētu. Bet acis atvērās atkal, elkoņi atspiedās maisā. Maija pūlējās uzslīeties sēdus.

— Māt... man ir bail... tik briesmīgi bail! Ko viņi grib darīt ar mani!

Sagura pārmērīgā uztraukumā un atplaka atpakaļ guļas vietā. Durvis vērās, ienāca igaunis, miglainām acīm, laipns un glāimīgs, rokā pilna alus kanna.

— Ā? tu guli? Tas ir prātīgi. Pagulies vien, tad tie niķi izies no galvas. Lielskungs necieš sapikušas sejas. Varbūt vēl vēlēšies, lai tu padanco viņam.

Viņš nolika kannu līdzās uz grīdas.

— Un iedzer šad un tad pa malkam, izdzer to visu! Tas ir labākais vīns no muižas pagraba. Par to lielskungs neko neteiks — vīns smaršo tik labi.

Maija atkal bij sēdus.

— Ko viņš grib no manis?

Tas nebij vaicājums, bet izbiedēta putna brēciens. Igaunis aplaizīja lūpas un pasmējās.

— Muļķīte! To viņš pats tev pasacis — kad būsi divi vien.

Maija atkrita kā nopļauta. Iestēnējās:

— Māt!

Igaunis kļuva stingrāks.

— Muļķe tu esi kā zoss. Nu ko tu spārdies, ko tu steni? Nu, vai tad viņš tev iekodis? Apēdis, ja? Cita būtu nezin cik laimīga, ja lielskungs parāda tādu godu. Kas tad tu esi viņa priekšā? Puteklis un mēsls tu esi — lūk, gluži tāds kā šitas zāļu kušķis, ko es pasperu ar kāju. Un ilgāk jau viņš tevi nepaturēs kā šo nakti, par to es varu galvot. Viņam apniks — vai viņš tādas vien ir redzējis. Un tad tu varēsi iet pie sava Teņa. Briežu saimniece tu būsi, un nekas tev netrūks. Kā pati lielmāte tu būsi, tādām trakām kalējam virsū nespļausi — varbūt man pašam nāksies cepuri pacelt, kad satikšu tevi ceļā. Iedzer tikai, vīns tikami smaršo, un tad būs labi.

Viņš atgrūda durvis, tās nobūkšēja, pret kaut ko atsizdamās. Svecītes svītrā puspūda pieliecies skrejošs sievietes augums, bet igaunis tomēr bij pazinis.

— Milda! Pagaidi! Es tev mācišu gar durvīm ložņāt, glūņa tu tāda!

Bet kamēr viņš aizsledda durvis un uzrāpās pa tām desmit kāpēm, bēdzēja bij pazinusi drūzmā. Igaunis uzgrūdās tikai Ekam, kas patlaban ģeņģeroja no pils durvju puses. Sagrāba to aiz krūtīm, sapurināja un kā salmu kūli atsvieda pie sienas.

— Tu te stāvēsi un vaktēsi — lai neviens netiek iekšā! Un Maija ar Lavīzi lai netiek laukā. Dzirdēji? Stāvēsi, kamēr tev liks iet!

Pret sienu balstīdamies, Eka pūlējās izstiepties taisni kā zaldāts un atšļupstēja:

— Kamēr zāle izaugs vīzēm cauri.

Ārā bij nejauka pasarkana krēsla. Holgrēns paskatījās augšām. Mēness iebridis kaut kur dziļi, tikko vairs saskatāms, sarāvies maziņš un plakans. Vakarblāzma, nu jau ziemeļos, kļuvusi šauriņa un bālgana, bet arī tai nu kā tvarstīdamas, kā dzēsdamas pāri staipījās melnas skaras. Te vēl neko nejuta, bet kaut kur tālu, ceļam pāri Lapmuižas pusē šņāca augdams, pa starpām gari iesvilpdamies. Lietus — igaunis nodomāja. Bet tūlīt kāds kā ar dūri iesita pa pieri. Kur palika lielskungs? Kā viņš to tā bij aizmirsis? Reibumā neko skaidri nevarēja izdomāt, viss likās tāds nespilgts, tājš un nebīstams. Kas viņam gan varēja notikt! Klētnieka zeņķis, tas zināja katru briežu taku mežā. Zobens un pistole klāt, pat ar izkapti nevienu nelaidīs tuvumā, ne vēl ar āmuru. Klaiņo, blēņojas, kā jau tāds izlutināts muižnieka dēliņš.

Zālē vairs nebij neviena cilvēka. Svecītes nodegušas pāri pusei. Holgrēns šo un to pakārtoja uz galda, iegāja dībenistabā. Pārlūkoja galdu, atvēra slepeno skapi — jā, viss kārtībā, lādīte stāvēja, kā nolikta. Te viņš meklēs savus muižas rakstus... Viss bij izdarīts kārtīgi un labi — uz visām pusēm, lai nāk no kuras puses grib. Holgrēns uzsmaidīja pats sev. Iegāja dziļāk gulamistabā, tā uzposta un izmeijota, cik labi vien iespējams. Logam biezi aizvelkami aizkari, pie gultas iztūris, kožu saēsts paklājs — lai basām kājām nav jāmin uz kaila klona. Smaršoja vīstoši bērzi... Ļoti ļoti labi!

Viņš izgāja zālē, aiztaisīja kāpņu durvis, apsēdās lielkunga apvītajā krēslā, izstiepa kājas zem galda un pievilka tuvāk viņa trauku.

Lavīze metās pagrabiņa durvis un mēģināja atgrūst tās. Dauzīja dūrēm, skrāpēja nagiem, spārdīja kājām. Aizkususi sašļuka zemē, pietrausās atkal, mēģināja vēl. Durvis gan vecas un šķirbainas, bet atslēga turēja stipri. Viņa atgriezās nolaistām rokām un nokārtu galvu.

— Nekā, bērniņ... beigtas mēs esam...

Maija neko nedzirdēja. Gulēja uz muguras un pārvērstām acīm skatījās sienā, gar kuru šaudījās svecītes liesma, ķēmīgas ēnas mētādama. Šīs acis plētās platākas un platākas, spiedās laukā no dobuļiem, pieplūda sarkanas — arī vaigos paplauka sārti plankumi. Piepeši viņa pielēca sēdus, kājām atspērās maisā,

augums liecās atpakaļ, galva atkrita, tikai neprātīgās nemirkšķošās acis nenover-
nās no drausmīgā rēga. Rokas paslējās augšup, viņa grūda dūrēm tukšā gaisā,
it kā atvairidama ko neizturami briesmīgu.

— Māt, palidzi! .. Viņi grib apēst mani! ..

Lavīze pieklupa klāt, aptvēra rokām viņas vidukli, mēģināja noguldit. Bet
Maijas augums bij kā tērauda stīpām savilkts, neviens locēklītis tajā nepade-
vās vecītes tvērienam. Ko viņa te varēja palīdzēt? Piespieda savu izžuvušo
seju krustmeitas plecam un elsoja — asaras visas izraudātas jau pirms ilgiem
gadiem.

Tad Maija sabruka pati. Galva pārkārās atpakaļ pāri pagalvim. Papriekš
sāka raustīties sažņauptās rokas, tad kājas, un beidzot raustījās viss augums.
Lavīze skatījās kā murgā, nespēdama acis novērst un juzdama, ka asinis pašai
palēnām sasalst dzislās. Maijas seja divaini pārvērtās. Sārtie plankumi apdzisa,
līdz ar tiem arī acis izdzisa un iegrīma dobuļos. Āda vispirms kļuva bāla, sāka
nodzeltēt kā mironim, tad satumsa pelēka. Piepeši viņa ar neticamu spēku at-
grūda Lavīzi un piecēlās sēdus. Kājas nedabiski sakrustojās pār maisa malu,
dūrēs savilktais rokas brīdi palika tāpat izstieptas, it kā lai vēl atgaiņātos, bet
tad smagi nokrita uz ceļiem — laikam nebij vairs vērts. Lūpas vērās, paspīda
cieši sakostie žņirkstošie zobi. Acis sāka slidēt pagrabiņā apkārt — turpu, tad
atkal atpakaļ. Balss bij izžuvusi, sakaltusi, vārgāka kā Lavīzei pašai, izšņāca
tāpat caur sakostiem zobiem:

— Atņirgti zobi... zobi... visapkārt...

Acis uz mirkli apstājās pie krustmātes, tajās vēlreiz paplauka tāds kā sa-
prāts. Ārā kaut kas šņāca, kaut kas kā ņirgādamies gari nosvilpās.

— Māt... arī tu atdod mani... Es palikšu traka...

Viņa ķēra roku pie kakla, pārplēsa kreklu un pieburu līdz vidum — atviza
baltās jaunavīgās krūtis.

Varbūt tas bij zibens aiz aizrestotā lodziņa. Bet varbūt Lavīzei pašai tas
paplaiksnījās smadzenēs — tikai mirkli, bet šausmīgi spilgti. Viņa bij redzējusi,
kā cilvēks kļūst traks. Mazā Dobuļa Zuzanna... Toreiz, kad visu pagastu
sadzina muižā skatīties, kā vecais Brimmers trešo dienu lika mocīt pusdzīvo
kalēja Mārci...

Viņa izslējās tik taisna un gara, kā nezin vai bijusi savās jaunās dienās.
Krūtis nogārdza — lāsts vai vairs, varbūt abi reizē.

— Nē, meitiņ, es tevi neatdošu... Nē, nē, nē — zvēriem es tevi nedošu!

Viņa atsvieda lādes vāku, ieklupa abām rokām, izmeta klēpi skrandu un
sakaltētu zāļu saiņus. No paša dibena izcēla lupatu apsietu svina krūzi. Kratīja
to ilgi un nikni, it kā nogalināms tur iekšā kāds iesprostots nāvīgs kukainis.
Atpakaļsteigdamās apgāza igauna atnesto kannu, pār klonu izklājās sarkana
staraina pelķe. Norāva krūzei apseju, nokrita ceļos, abām rokām cēla trauku
Maijai pie mutes.

— Dzer, bērns... Neviens tevi nedabūs!

Pārī krūzi pavēras izmocītas, drebošas acis. Bet mute jau dzēra, arvien kārak un garākiem vilcieniem, it kā ar katru malku slāpes tikušas lielākas. Pretīga salda smarža pieplūda pagrabiņu, apslāpējama visas pārējās. Maijai acis pamazām vērus ciet, galva sāka liekties atpakaļ, lūpas tvarstīja tukšu gaisu. Lavīze nolika trauku zemē, saudzīgi apguldīja, apsedza, savilka pārplēsto kreklu ciešāk uz krūtīm. Klusiņām klusiņām, kā baidīdamās iztraucēt aizmigušo, apsēdās uz maisa malas, kā lūgšanā saņēma rokas un gaidīja.

Maijas seja bij satvikusi tumši sarkana, bet tad sāka apdzist. Dzīsa lēnām, ilgi ilgi, kā ogle, kas pamazām pārvēršas plēnē. Reizē ar šo dzisumu norimās straujā elpa, ņieburs cilājās vairs tikko samanāmi.

Bet plēnes pelēkums nepalika ilgi. Atvīza atkal baltais kakls, lēnām, ilgi ilgi, it kā iznirdams no sarkaniem applūdiem. Nodegušo vaigu brūnums atplauka samtaini sveigs kā agrāk, plaksti gulēja rāmi zem tumšajiem uzaču lokiem. Mute kā miegā viegli pievērta, zoda dobulā iegulies neliels miglots zaļgans piliens.

Vēl brīdi Lavīze pasēdēja, tad paliecās un rūpīgi aplūkoja gulētājas seju. Pacēla roku un ļāva tai nokrist atpakaļ. Piespieda ausi krūtīm, paklausījās. Nikni izrāva sev divus baltus matus, paturēja pie mutes, pie deguna. Saguma, pieplaka uz maisa maliņas, aizrāpās pie Maijas kājām, aptvēra un ar visu seju pieplaka tām.

Vējš ārā šalca vēl spēcīgāk, lodziņā plīvoja bieži.

Tad Lavīze atslējās sēdus, padraudēja kaut kam ar dūri pret zemajiem griestiem. Stingra un barga paņēma krūzi, paskatījās tajā, paklankšīnāja un dzēra — neatņemdamās, elpu neatvilkdama, līdz kamēr ne piliens vairāk netecēja. Tukšo trauku aizsvieda pa roku galam, pārmeta krustu Maijas krūtīm, apgriezās un atkal pieplaka viņas kājām.

Pagalumā nedejoja vairs, jo muzika apklususi. Muzikanti pakrituši kur kurais un nebij uzmodināmi, lai gan dažam veselu spaini ūdens salēja virsū. Eka, kas prata tāpat bez muzikas, stāvēja pie ķēķa durvim, pret sienu atslējies, un klanījās kā zirgs, spindzeles atgaiņādams. Kāds jokupēteris garāmiedams pat pastiepa ikšķa nagu viņam zem deguna. Kā sviesta Ekas galva atsitās pret mūri. Pusmiegā stostījās.

— Lielskungs... Kamēr zāle izaug cauri vizēm.

Bet, smieklus izdzirdis, kaut cik attapās un iekliedzās nelabā balsī.

— Kur lien! Dabūsi ar rungu pa galvu! Nevienam nav brīv, kur es te stāvu!

Pie dzīru galdiem kņada piepeši bij aprāvusies. Pat Lauķu puse pierimusi, lai gan nesēdēja gluži tik drūmi un notriekti kā Briežu radi. Jutoņa jau tā nelaba, bet vēl sliktāku to padarīja stārastiene. Rokas lauzīdama, viņa tekāja ap dzirotājiem un vaimanāja:

— Jūs te sēžat, rijat un plītējat! Esiet tak cilvēki, palīdziet!

Grantsgalam blakus sēdēdams, klētnieks nogrozīja galvu.

— Vai tad viņam pavisam tik slikti?

— Slikti — viņš vēl te muldēs! Elle tā ir, ne slikti. Es vairs nevaru apklausties: vakarnakt, šodien visu dienu un tagad pat. Bļauj vienā gabalā, lopa balsi — prātu var pazaudēt.

Grantsgals pakasīja pakausi.

— Ko tur kurais var līdzēt. Bet tu pamēģini aiznest viņam kādu krūzi brandvīna, tad tā nejūt. Man, kad zobi sāp — —

— Cilvēks — viņš vēl lien ar saviem zobiem! Visam pagastam kopā lai sāp zobi, arī tas vēl nebūs tik daudz, kā viņš mokās! Kā tāriņš kuļas pa cisām, galvu pret sienu nodauzījis vienās asinis. Divas kannas es viņam salēju rīklē — nelīdz. Pat brandvīns viņu vairs nereibina.

Kaut kur aiz Silamiķeļa platās muguras pakustējās vagara sīkais augums.

— Lavīzi vajadzēja palūgt, lai pataisa kādu dziru, viņai tādās reizēs allaž padoms.

Stārastiene palēcās, it kā viņai uguni piegrūduši.

— Ko tu to raganu pieņini! Ko tu to vārdu ņem mutē! Vakar vakarā, kad viņu atveda kā nabadziņu ratos iesviestu, aizskrienu uz pili pagrabiņā. Mās, — es saku, — skrien nu un paglāb! Parīvē, aprunā, iedod kādu dziru — es to nevaru apklausties: abas kājas viņam pušu kā skangali. Dzīvotājs jau nu tā kā tā vairs nebūs, bet vismaz tās mokas atņem. Lūdzos, rokas es viņai bucoju. Bet ko viņa? Abas kājas, tu saki? Kā tad tik nepareizi? Abas rokas viņam vajadzēja, ar tām viņš visu mūžu to spieķi un rikstes cilājis... Dzirdiet — to viņa man! Vai tas ir cilvēks? Agrāk tādās uz sārta sadedzināja.

Tie visi klusēja, neviens stārastienei neparādīja nekādu sevišķu līdzjūtību. Tikai Silamiķelis atlicās pie vagara un pačukstēja:

— Tas viņam par manu brāli...

Vagars vēl klusāk:

— Bij jau nopelnīts, bij. Tas ir dieva pirksts.

Stārastiene sastiepa rokas.

— Dzirdiet, dzirdiet! Vai to var izturēt?

Aprimušā pūļa dūkoņai un vēja šalkai cauri no muižkunga mājas gala skanēja drausmīgi nejauka, kā aizkauta kustoņa kaukšana. Galda otrā pusē kalēja Dārta paslēja galvu.

— Lai tik nu mēcās pats bļaut. Cik viņš, nolādētais, nav vāgūzi priecājies par eitu vaimanām.

Līdzās viņai noskanēja tāds pats drausmīgs, aizrūsējis smiekls kā sestdienas vakarā pie Atangu smēdes. Stārastiene metās turp.

— Ak tu arī te esi! Tu nāci smieties par cita nelaimi! Tu pats to akmeni esi nobūris!

Mārcis tikai mazliet atvēzēja kreiso roku, stārastiene kā skaida atlidoja piecus soļus atpakaļ. Kāzinieki sastinga, dzirdēdami, ko viņš atbildēja:

— Jā gan, es to noburn. Un nobursu pašu, ka septiņas nedēļas viņš locisies kā samīts tāp, bet nosprāgt nevarēs.

Stārstiene bij pazaudejusi balsi, rokas runāja vairāk kā mute.

— Cilvēki — tie esot cilvēki! Sēž, dziro, kamēr velns savu pekli ierīkojis tepat pagasta vidū, tepat muižas pievārtē... Uguni klāt visām tām būdām, pelnus pa vējam izkaisīt!.. Lielskungs... kur ir lielskungs?

Viņa aizskrēja kā pašā nelabā trenkta un pazuda krēslā. Klētnieks smagi nopūlās.

— Mārci, Mārci... Tev vēlreiz var slikti klāties, sliktāk kā jau bij...

— Kāds man vairs var būt sliktums? Vecais Brimmers apēda manu augumu, jaunais lai aprij tos kauliņus. Vairāk man nav.

Pie Lauķienes galda valodas neraisījās un neraisījās, lai gan viņa pati visādi nopūlējās. Grieta atnesa jaunas blodas, mucās alus vēl bij diezgan. Jaunā vēsts par to, ka Maija ieslodzīta pagrabā un ka lielskungs viņu paturēs pa nakti, pagalam apmulsināja visus.

Smiltiece pieliecās tuvāk viram.

— Vecīt, vai nevajadzētu iet mājās? Te nav kāzas, drīzāk jau bēres. Jaunā sieva pagrabā, stārstis blāuj kā kaujams.

Dižvedis muižā visu laiku sēdējis tāds rāms un nošļucis: te jau bij citi rīkotāji, viņam neviens nepievērsa nekādu uzmanību. Savā godā aizskarts, visu laiku vairāk tikai pie alus kannas turējies, tomēr vēl puslīdz skaidrā prātā. Sievas priekšlikums viņam likās pavisam nepieņemams.

— Vai tev prāts! Mums tak jāgaida jaunais lielskungs.

— Ko tad viņš tagad nakti dara mežā? Tās ir savādas lietas.

— Kungam kunga untumi, ko mēs tur varam zināt. Kad tikai nu lietus vien neuznācis.

Aiz meža kaut kur tālu vēl vienmēr uzplīvoja zibeni, nu jau vairāk tā kā pret dienvidiem, un rūcam nedzirdēja nemaz. Aizies atkal pa Daugavu, tāpat kā vakarnakt, no Priedaines viņš jau bēga. Vakarblāzma ziemeļos apdzisusi pavisam. Bet mēness taisni virs galvām gandrīz pavisam spožs, tikai brūna migla skrēja tam pāri. Tuvākās sejas labi saskatāmas, tālākās izblida drūmā krēslā.

Lauķiene ar Briežu Annu čukstējās, galvas kopā sabāzušas. Jaunā vira māte apnikusi mudināt pagurušos kāziniekus un pati arī galu galā piekususi. Anna gan vēl turējās braši, vai nu patiešām sajūtās labi, vai tikai izlikās. Patlaban viņa sirdīgi papurināja galvu.

— Ko tu nu velti gaudies. Lielkungam lielkunga likums. Un nav jau nekāda liela nelaime, gabals viņai par to nenokritis.

— Kritis, nenokritis — bet kā tad nu tā uzreiz... Dzirdēts, bet pieredzēts gan ne. Lai nu kāds bij vecais Brimmers vai tas pats Lapmuižas Sulcs, zemnieku meitas viņi lika mierā.

— Bet par to atkal tas jaunais. Un tagad polis tur dzīvo kā turks.

— Lapmuižnieces pašas skrien uz muižu. Bet Maijīņa ir tik kauna, ka viņa to izturēs!

— Kautra — vizdegunīga viņa ir. Nezināja, kur celt to smuko purnu. Tas pats tavs Tenis pirkstu nedrīkstēja piedurt.

— Ko nu Tenis, tas jau neprastos, kad meitu pašam zem deguna nepabāž. Lepna jau viņa bij, tas tiesa, bet tomēr — kam nu šitā vajadzēja... Kas tā man vairs būs par vedeklu!

Anna gribēja pateikt: kāda vīra māte, tāda vedekla, bet vēl laikus noturējās.

— Nesaki neko, labi vien būs. Par to lepnību mācību sen vajadzēja. Un Tenim arī savs labums, domā, ka lielskungs viņu aizmirsis?

— Labāk būtu aizmirsis. Nezin, kur tas nabaga puika? Kad tikai aiz tiem kauniem nav aizbēdzis mājās.

Bet Tenis nekur nebij aizbēdzis. Visiem galīgi apnicis, tenterēja starp galdiem vāgūža galā, tvēra aiz piedurknes katru, ko sastapa.

— Kur ir Maija? Vai tu neesi redzējis Maiju? Man vienreiz jāizrunājas ar viņu. Plencis es esmu — es viņai teikšu — bet tu neapnicini mani...

Acīm redzami aizmirsis, ka jau apprecējies un ka patlaban dzer viņa kāzas. To viņš jau visu līgavaiņa laiku bij vikšies viņai teikt un tomēr nepateicis.

Vecais Briedis viens pats sēdēja, pār tukšu alus kannu sakucies, un raudāja. Tenis viņu laikam gan nepazīna. Skatījās, skatījās, viebās, viebās, līdz kamēr pašam sāka birt asaras.

Uz ceļa pusi ligojās Padegu Krišs, pilnā kaklā aurodams: «Ja vācietis augstu lēktu, es pakurtu nguntiņu...» Tenis ķērās tam apkārt, noraudājies, nosmulējies.

— Brālīt mīlais... kur ir Maija?

Atgrūda tik spēcīgi, ka viņš atmuguriski iemeimuroja pa vaļējiem vāgūža vārtiem. Krišs gāja tālāk. Tīcis uz ceļa, kur dzīrotāju čala tikko vairs bij sadzirdama, atstiepās taisni, nostājās stingri uz kājām un novilkta piedurkni gar acīm.

Gabalīņu tālāk no meļnelkšņa stumbra atdalījās sievietes augums un gaidīja. Klāt pienācis, Krišs pazina — tā bij muižas smukā Milda.

— Ko tu te blandies un biedē cilvēkus?

— Es iešu tev līdzī.

Krišs paraustīja plecus. Kas viņam tāda Milda, tikai Maija un Mārtiņš prātā.

Mārtiņš stāvēja mežmalas ēnā pretī Briežiem. Gabalu pret ziemeļiem vecā Mārča birzs kūpēja. Miklā sūna apakšā gruzda, reizēm uzsprēgāja dzirksteļu šalts, kāds sauss zariņš aizliesmojās. Tad šē mežmalā varēja saskatīt sakumpušu, kā zemei pieangušu cilvēku ar mežonīgu, sakritušu seju un melniem acu dobumiem. Desmit soļu tālāk, pret priedi atzvēlies, snauda Susuru Klāvs.

Nācējus pamanījis, Mārtiņš paslējās, urbās vakara krēslā, gribēdams izlasīt Kriša acīs. Bet tas apstājās, galvu nokāris, labu brīdi nevarēja dabūt vārdu pār lūpām.

— Beigts, brālī . . . Viņa nenāks.

— Nenāks? Viņa pati tā teica?

— Lika tev tā pateikt. Un šito iedeva — vairāk viņai nekā neesot. Lai tu paturot par piemīņu. Nevienam asaru viņa tajā neesot noslaucījusi.

Pirmo reizi Mārtiņa roka netrāpīja, bet otro viņš satvēra Maijas mutautiņu.

— Nevienam asaru . . . Jā, jā, lepna mana Maija ir. Vismaz to prieku viņa Teņa radiem negribēja darīt. Un tad viņu aizveda uz muižu?

— Jā — uz muižu.

— Un tad viņai tur dzēra kāzas. Vai viņa dancoja arī?

— Nē, tad viņu ieslēdza pagrabīnā.

— Lopi! Viņa tak tā kā tā nebēgtu. Ko tie viņu vēl spīdzina?

— Lielskungs tā esot pavēlējis.

— Lielskungs? Vai viņš atbrauca?

— Viss pagasts viņu sagaidīja pie goda vārtiem. Igaunis turēja runu — lielskungs bij ļoti priecīgs. Pasauca Maiju, apglaudīja, ilgi skatījās un palika vēl priecīgāks. Un tad pavēlēja vest viņu uz muižu. Parunāties viņš ar to gribot un dancot.

— Nelietis! Un kad viņa nedancoja, tad pagrabā.

Tagad Milda panāca tuvāk, Mārtiņš to nemaz nebij ievērojis. Viņa bij nikna, bet runāja skaidri, katru vārdu kā nocirzdamā.

— Tāpēc ne. Bet tāpēc, ka viņš grib to paturēt pie sevis visu nakti.

— Kā? Ko tu muldi? Kādēļ paturēt?

— Tāpēc, ka lielkungam esot tāds likums. Es noklausījos, igauņis pats teica Maijai. Tikai šo pirmo nakti — viņš sacīja — tad tu atkal varēsi iet pie sava Teņa. Ko tu vaidi? — viņš teica. Cita būtu nezin cik laimīga, ja lielskungs parāda tādu godu. Kas tad tu viņam esi? Mēsls un puteklis tu esi. Viņam apniks, vai viņš tādas vien redzējis . . .

— Mēsls un puteklis! . . . Ko tu melo, nolādētā! Tas nevar būt un nekad nav bijis! Tās tikai vecu ļaužu pasakas.

— Tu nekliedz, bet klausies, es tev te nestāstu nekādas pasakas. Tikai to, ko savām ausīm esmu dzirdējusi. Briežu saimniece tu būsi — igauņis teica — un nekas tev netrūks. Kā lielmāte tu būsi, tam trakajam kalējam uzspļaut negribēsi. Es pats pacelšu cepuri, kad satikšu tevi ceļā. Tie ir viņa vārdi. Kannu ar viņu pats aiznesa pagrabā — lai viņa dzerot.

Mārtiņš noidējās kā zirgs, kad tam aizžņaudz nāsis.

— Tad tāds viņš ir . . . Un es te visu laiku domāju par to igauņi. Igaunis — tas ir tas mēsls un puteklis. Un tagad viņš tur dzer un danco ar mūsu meitām.

Krišs pasteidza iebilst:

— Nē, viņš aizgāja mežā.

Mārtiņš neklausījās.

— Tagad es sāku saprast. No manis viņam bij bail, viņš zināja, ka es drizāk būtu ļāvies sakapāt sevi gabalos. Bet ar to lempi var darīt, kā patikas. Tāpēc

tad tās kūzas tā pār kaklu pār galvu steidza uz šo svētdienu. Viņš, tas izsalkušais vīlčēns, bij pavēlējis pagādāt viņam jaunu jēriņu. Aizrīsies... aizrīsies! Klāv, nāc šurp! Tev ir dūša uz muižu, Kriš?

Viņš izrāva savu, turpat līdzās zemē iesprausto ieroci. Krišs paskrēja paķert mežā pieslieto vērstuvi.

— Uz kurieni tu gribi! Bet muižā viņa nav.

— Kur tad viņš ir?

— Viņš vispirms gribēja aplūkot savus mežus. Aizjāja ar igauņa zirgu, un kletnieka Marčs līdz par ceļa rādītāju. Uz ķieģelnīcas pusi viņi aizjāja.

Milda vēl nebij paspējusi pastāstīt visu.

— Un tad igauņi stāstīja mūsu ļaudim: «Lielskungs saka: es nemilu ķerkstuļus, pie manis ar sūdzībām lai nelien. Kas nāks — prom uz vāgūzi!»

— Ar sūdzībām mēs pie viņa nelidīsim. Parunāsim citā valodā — pavisam svešā valodā, bet to viņš saprātis vislabāk.

Mārtiņš brīdi padomāja.

— Uz ķieģeļcepļa pusi... Protams, kundziņš vispirms gribēs redzēt to vietu, no kurienes nauda nāk, ko Vāczemē noplītēt. Un tad Marčs viņu droši vien aizvedīs uz āpšu kalniņu — šie sila junkuri aiz gara laika visi ir traki uz mēdībām. No turienes tikai viens ceļš gar Liepupi līdz dzirnavām, un tad uz muižu... Iesim!

Smukā Milda kliboja iepakaļ.

— Es iešu jums līdz.

Bet viņā neviens neklausījās. Bij vēl pietiekoši gaišs, lai zinātājs neatdurtos pret retajiem kokiem un nepakristu pār kādu cini. Zem priedēm brūklenājos gulēja četri viri, viņu krākšanu varēja sadzirdēt pat vēja šalkai cauri. Klāvs noliecās un sapurināja Drustu. Tas tikai atņurdēja:

— Liec mieru! Dabūsi ar cirvi pa pieri...

Apvēlās uz otriem sāniem un krāca tālāk. Krišs iespēra Tomam ar kāju, tas pat nepakustējās. Mārtiņš gāja tikai tālāk.

— Lai viņi pūst! Tikpat jau no tiem nekā nav.

Aiz priedulāja sākās zemāka vieta. Gājēji izbrida caur jaunu bērzu smalksni un iznāca uz paplata ziemas ceļa. Tas bij celmains, nolocītiem, aplauztiem, pusdzīviem, bet tomēr vēl zaļojošiem bērziņiem un pilādžiem noklāts. Iešana nebij viegla, bet nomaldīties te nevarēja. Atskaidrojies mēness bij taisni virs galvām, kamēr viņš noslidēs aiz lielā meža, četri gājēji sen būs iepretim muižai uz dzirnavu ceļa. Viņi steidzās, it kā cits citu ķerdami.

5

Kurts fon Brimmers lēnām jāja atpakaļ pa grambaino ceļu. Zirgs nelabprāt gāja prom no muižas, bet jātnieks to arī daudz neskubināja. Saule patlaban tikko slīda aiz meža, vakars bij brīnišķīgs, un naktis tagad gaišas. Par muižu iedomā-

jot, tulī prāta nāca drumā, apnikusi pils, kurā būs jālien kā cietumā. Pagasta laudis tur gaida, bet ar tiem labāk iepazīties vēlāk un pamazām — šodien tie diezīn cik pīēcīgas sejas vis nerādīja, lai gan viņš bij nācis ar tiem vislabākiem nodomiem. Bet tas arī saprotams. Nevar taču nodzīvot kā zēns, gar kuru nevienam nav nekādas daļas, aizbraukt, pēc desmit gadiem pārņakt pieaudzis un svešs un vienkārši pateikt: te nu es esmu, man ir labi nodomi, mīliet mani. Arī tādām zemoīekām ir savas jūtas, droši vien arī kāds mazumiņš prāta. Milestība taču jāizpēlna, varētu pat sacīt, jānopērk. Dīvaini tas izklausās, bet tā nu tas pasaule vienreiz iekārtots. Pašu dievu mīlēt tiem nenāktu prātā, ja viņš nedotu labu sienu laiku un atkal lietu, kad druvas izkaltušas un akas susē laukā.

Rudzīši kreisajā pusē sīki un pieplakuši, šķiet, nopļautiem tiem jau vajadzēja būt. Klētņieka Marčs, blakus iedams, palocīja galvu.

— Muižas laukos gan vēl kādu nedēļu var stāvēt. Kalējam tajā smilkšu uzkalnī vajadzēja jau nedēļas vidū. Bet nevar paspēt visu.

Pašā ceļa malā čurnēja apkvēpusi būda ar nojumi prickšā.

— Te laikam ir smēde, un tur dzīvo kalējs?

— Ataugas! Divi, vecais un jaunais. Vecais vairs nevar kalt, bet jaunais.

Aiz smēdes smilkšu pangurā kaut kas kūpēja. Kurts gribēja zināt visu — pēdējo sīkumu viņš gribēja zināt.

— Tur laikam lidumu dedzina?

— Nē, kalēja Mārča birzs deg.

— Kā tā — deg? Kāpēc viņš to dedzina?

— Viņš ne, bet Pīc — —, bet stārasts.

Lielskungs gribēja zināt visu. Marčs bij čakls stāstītājs.

— Tas tāpēc, ka kalējam tajā birzi bij ozols, zem tā ozola akmens, un uz tā akmeņa viņš dzina savas burvības.

— Taisni burvības! Un kā viņš to dara?

— To es nezīnu, neesmu redzējis. Bet stāsta, ka viņš tur dedzinot dažādas zāles vai ko un skaitot, ko neviens nesaprot. Bez tam viņš sētsvidū rupučus dzirda ar pienu, rījā baro veļus un cērt dažādas zīmes durvis un stenderēs. Muižkungs viņam jau sen piedraudējis, mācītājs no kanceles lādējis, bet viņš neklaua.

Kurts fon Brimmers sāka saprast. Tātad te bij viens no tiem veco elku un māņu kalpiem, par kuriem vācu mācītāji tik bieži sūrojās savās grāmatās. Viņš pats uz to lietu skatījās mazliet citādi. Kā uzticīgs luterānis un teoloģijas students tādu māžošanas gan nevarēja atzīt, bet kā humānistu māceklim un brīvdomātājam vecās pagānu ticības atliekas šķita savā ziņā tīri dzejiskas.

— Nu, bet viņš taču nedara nevienam ļaunu. Vai tas vecais kalējs ir slihts cilvēks?

— Nē, slihts viņš nav, bet runā, ka aplam stūrgalvīgs — ciets kā dzelzs. Un stārastam uz viņu vecs naidis — no tiem laikiem, kā kalējs nopēmis šim brūti. Un nu vakarrit izgājis, ka Mārčis atkal buras ap to savu akmeni — lai

Lauku Tenis nedabū Briežu Maiju, lai šis paliek stīvs un mēms, bet Maija lai tiek šā Mārtiņam, tam jaunajam kalējam.

— Vai tā nebij tā pati — —

— Tā pati, ko lielskungs nupat pie goda vārtiem apglaudīja. Un tāpēc stārasts ar puisēm, klausīniekiem un mūrniekiem uz Ataugām, to Mārča birzi zemē un uguni klāt. Akmeni pušu un ratos iekšā.

— Un tas — kā tu tur teici? — tas nepalika vis stīvs un mēms?

— Lauku Tenis. Nē, viņš dabūja Maiju. Bet tas akmens Pīcka — — stārastam uz kājām, un tās pušu kā skangali. Tagad guļ muižā un ļauj.

Kurts atcerējās šo Maiju un neviļus pasmaidīja, neiedomādams, cik nevietā smaidīt, kad cilvēks muižā ļāva ar salauztām kājām. Tā patiešām bij vērts, ka viņas dēļ ziedoja veciem elkiem, birzis dedzināja nost un lauza kājas. Viņa pagastā vēl bij tādas meitas un tik daudz vecas romantikas! Labi, ka ceļvedim pagadījies šis zeņķis, tāds vientiesis, kas nebaidās un neslēpj.

Klētņieka Marčs patiešām traucās tikai izstāstīt visu pēc kārtas.

— Maiju dabūja Lauku Tenis, bet Mārtiņš — —

Viņš iekoda mēlē: vai tad lielkungam jāzina, kur tagad Mārtiņš — tā jau to tagad lenc kā meža zvēru. Tāpēc viņš nobeidza citādi, nekā sācis:

— Bet Mārtiņš viņu nedabūja... Un vecais kalējs tagad ir muižā, dzer kāzas un smejas, ka stārasts ļauj ar tām savām kājām.

— Tad viņš tomēr ir jauns cilvēks.

— Nē, bet viņiem vecs naidis — tās pašas kalēja Dārtas pēc. Un tāpēc, ka stārasts vecā lielkunga laikā kalēju pataisīja liku.

— Liku? Vai tas nav tas pats vecis, kas iet gandrīz tā kā rāpus?

— Uz tādas resnas rungas atspiezdamiēs. Tas pats ir. Kalt viņš no tā laika vairs nevar, bet taisa karotes un kriju vāceles un pīn sētuves.

Un viņš atkārtoja priedainiešos līdz šai dienai neaizmirstu stāstu, kā vecais Mārcis gribējis apkaļt vecā lielkunga trako ērzeli, kā tas saspēris staļļa puisi un kalējs dūsmās šim ar amuru pa ribām. Par to vecais lielskungs Mārci uz vāgūzi — kungi pīli trīs dienas ballējas, un stārasts trīs dienas vāgūzī teš kalēju, kamēr šim mugura pušu. Arī tad četri vīri tikko varējuši novaldīt. No paša nu vairs nav nekā, bet rokas kā dzelzs, pakavu atliec. Un burvis — stārastam no viņa visu laiku bailes — bailes un naidis...

Kurts fon Brimmers klausījās, pieri saraucis. Nē, pārāk drūma tomēr šī vecā muižas romantika. Labāk, ja šis zeņķis nebijis tik plāpīgs... Tāpēc tā vien kā negribas griezties atpakaļ, iet tajā drūmajā pīli, kas glabā varmācības un asiņu atmiņas.

Lūkojoties plašajā krūmainajā pļavu klajumā, viņš iedomāja, ka tālāk uz Daugavas pusi visur redzējis sienu jau kaudzēs, pat nolaistajā Atradzē veda mājās.

— Pārāk čakli jūs te man vis neesat. Citur visur es esmu redzējis tikai nopļautas pļavas.

— Muižas pļavas mums arī nopļautas, bet pie savējām ļaudis netiek klāt. Pašu istajā ziema laikā tā ķieģeļu vešana. Muižkungs saka: lielskungs pavēlējis.

— Paticšām, tā viņš saka?

— Lai vismaz iesākts, kamēr lielskungs brauc mājās, — viņš saka.

Bledis tāds! Kurts tikko noturējās nepateicis, ka viņš nekad nav pavēlējis zemniekus pašā karstākajā darba laikā dzīt klausās, kuras varēja pildīt pamazām, kad laukā nav nekas pārāk steidzams. Lai vismaz iesākts... Tātad piecus gadus neko nebij darījis, nu dzina zemniekus, lai būtu ko parādīt. Acu apmānitājs tāds! Tāpēc no pirmā mirkļa likās tik pretīgs.

To tikai tāpat nodomāja pie sevis. Zeņķim nevajadzēja just, ka viņš par muižas saimniecību nezina tiklab kā neko, tā vislabāk varēs izvilkt visu, kas nepieciešams. Pa gludo pļavu ceļu no Lapmuižas puses kūpojās tāds kā redzēts cilvēks, pusē kungs, pusē zemnieks. Kurts ievaicājās tikai, kad bij jau gabalu garām:

— Tu to nepazīni?

— Kā ne: tas bij poļu Janis no Lapmuižas nabagmājas.

Pareizi! Kurts fon Brimmers atskatījās, bet gājējs jau bij pazudis aiz elkšņiem muižas ceļa likumā. Plikajā silā ziedēja vaivariņi, klusajā vakarā smarvoja reibinoši. Pa zileņu ceru starpām kūdra izdegusi dziļām dobēm, vietām arī priedītes apdegušas un nokaltušas.

— Meži mums laikam bieži deg?

— Nē. Šopavasār tikai divas reizes bij aizdedzies: to pirmo pie Dziļā ezera, tur darvdegis Dāvs viens pats apdzēsis. Kad lapmuižnieka cirtumā dega, tad gan visu pagastu saziņoja. Dienu un nakti raka grāvjus apkārt un tīrija zarus nost. Lielajā mežā tikai pūrvietas piecas, vairāk neizdega. Egļu mežā tā neķeras kā šitajos sūnekļos. Būs ļaudīm lētāka malka.

— Kā tu domā, no saules viņš taču neaizdegas?

— Nē, kur nu no saules. Jādomā, ka tie paši meža bēgļi.

— Jādomā gan. Cik tad mums viņu ir?

— Līdz šim bij viens pats Drusts — ar sievu un skuķi. Tagad — — tagad ir vēl viens... un Susuru Klāvs arī laikam...

Kurts noprata, te bij laikam kaut kas, par ko zeņķis negribēja stāstīt, tāpēc neuzstāja. Bet lapmuižnieks allaž vien tika minēts šīs dienas stāstos, par to vajadzēja uzzināt ko vairāk.

— Labu ceļu lapmuižnieks jums uztaisījis pār pļavām.

— Jā, baznīcgālieši tagad ar sienu brauc smiedamies. Agrāk tur pārlauzti loki un ilksu gali vien mētājās apkārt. Lapmuižnieks tā nemil. Es neesmu tik bagāts — saka — lai ar tiem smagajiem ķieģeļu vevumiem ratus bendētu un zirgus kautu nost. Šopavasār, kamēr izkrāva cepli, divas dienas tīrija grāvjus un granti veda. Grants tik tālu, no āpsu kalniņiem jāved. Bet kas tas kroņa muižniekam, zirgi kā lāči.

— Jā, kroņa muižu rentnieki ir bagātāki nekā mēs. Tāpēc viņi arī tik daudz baļķu var pirkt.

— Jā — un ķieģeļus! Trešo gadu jau dzen, un vēl neesot beigas... Papriekš tas lielās mūra kūtis, tad nabagmāju un nu skolu ceļ. Būvējas vienā gabalā. Šito ceļu, ko mūsējie arī izbrauc, to viņš netaisa. Par abiem kopā — viņš saka — jā, tad tā lieta varētu iet. Bet tā — es taisīšu, un jūs izbrauksiet, tu nav kārtība. Kas tad mūsējam — lai zemnieki lauž savus kaklus.

— Tā jau galu galā iznāk, ka abiem taisnība. Mūsējie laikam gan nav visdiezin cik priecīgi, ka siena laikā jābrauc ķieģeļos?

— Pavisam ne. Uznāks tie garie lieti, kas tad paliks no siena? Un rudzi arī nāk plaujami. Bet muižkungs saka: ko es tur varu, mīļie, kad lielskungs pavēl. Es esmu tāds pats kalps kā jūs.

— Jā, muižkungam jāklausa, kas pavēlēts.

Nelietis! Kurts fon Brimmers sažņaudza pavadu ciešāk rokās. To ķieģeļu cepli viņš katrā ziņā gribēja aplūkot. Pievilcīgi būtu zināt, cik igauņi ar to viņam noblēdijis. Baļķi — ķieģeļi — — vai tik vien būs? Likās, kurā stūrī paskatīsies, kaut kas riebigi tūlīt dursies acīs.

Igauņi svētdienā nestrādāja, gulēja, nojumē salīduši, kājas izslējuši, tērgoja savā valodā, nepievērsdami svešajam kungam nekādu uzmanību. Uz dēļiem rindās apveltī apžuva vakar taisītie ķieģeļi. Aizvakarējie jau nojumē, caurumainās grēdās, agrākie sakrauti cepli, tas kūpēja bieziem melniem dūmiem. Nokvēpis kurinātājs izlida no krāsns cauruma un gāja uz otru, jau pa gabalu rādams savu palīgu, kas tur locījās satvīcis, sviedriem stripainu seju. Ieraudzījis svešo klētņieka Marča pavadībā, laikam noģida jauno lielkungu, bet piedurknei piekļūpt kautrējās.

— Zēligais lielskungs lai piedod, bet kur nu es, tāds pēc lopa notraipījies.

— Nekas, nevajag. Ceplis labs, ķieģeļi apdeg kārtīgi?

— Ceplis ir labs, tikai par daudz ātri raujam laukā, tāpēc tik daudz brāķa. Brāķis, tas ir par skādi. Labi vēl, ka pašiem pagadījās tā pils būve, tur saiet arī tas, ko lapmuižnieks atsviež. Lapmuižnieks šķiro stingri, ņem tikai tos, kas skan.

— Jā, jā — pili mēs varam lietot arī tos, kas neskan... Cik gabalu saiet tādā ceplī?

— Trīsreiz desmit tūkstoši. Ceplis tagad ir liels, vecā lielkunga laikā nevarējuši vairāk par divreiz desmit.

— Un cik ceļus tu izdedzini?

— Trīs es varu — ja tikai igauņi pagūst pietaisīt.

Kurts fon Brimmers padomāja: cik pa šiem trim gadiem viņš man ķieģeļu vien nozadzis? Vai labāk tomēr nepārtraukt šo izlūku gājienu? — labs nekur nekā nebij sagaidāms, no pirmītējās tiksmes jau tā maz vairs atlicies. Bet reiz tomēr tā kā tā jāizvanda desmit gadus sakrājušies netīrumi. Viņš grieza zirgu ceplim garām.

Sūrie dūmi pa šauru grantsceļu elkšņu biezokni vēlās it kā pa pašu iegrautu gultni. Zirgs dusmīgi sprausloja, purnu gar lapainiem zariem berzēdams un pa

dziļajam grabām laipodams. Viņā pusē dūmi aizplūda sāpus gar lielā meža malu, zem vecajam eglem bij vēsi, smaršoja treknas papardes, ceļš pērnajiem ciekuriem cieši noklāts. Pauguri apauguši vecām gobām un kļavām, nogāzēs lazdu krūmi, elksnās neizbrienams liepu smalksnis, kas pret rītiem aizsniedzās tālu Lapmuižas daļā. Prāvākie taisnie koki vīra augumā un vēl augstāk nolobīti balti, dažam lapotnis jau apvītis, dažs nesen kā nomizots, vēl nemanīja tuvojošos nāvi. Kurts fon Brimmers izbrīnā paskatījās ceļvedi.

— Te viņi sendienām krijas plēš. Agrāk savām vajadzībām — sētnvēm, miltu vācelēm, tad tikpat kā nemanīja. Bet tagad otro gadu, kā pavēlēts lūka piteņus taisīt, visu liepleju posta nost. Ilgam te nepietiks. Jau tagad viens otrs iezogas Lapmuižas mežā, tur liepas tādas bez zariem vien.

— Kur tad muižkungs liek tos piteņus?

— Kā — vai tad lielskungs pats nezina? Uz Rīgu ved pārdot, tirgotāji linus un kaņepājus iesaiņojot. Papriekš tās piecas mārciņas sukātu linu, tad pūru kaņepju un pūru riekstu, un nu vēl tos pelēkšņa piteņus. Sākumā saimnieki stipri kurnēja — kā lapmuižnieks nekādas jaunas nodevas neuzliekot. Lapmuižniekam jaunais nedzīvo Vāczemē — mūsējais saka — viņam divreiz gadā nav jāsūta sieciņš dālderu.

Kurts fon Brimmers iespēra ar papēdi zirgam sānos tā, ka tas salēcās. Bet tūlīņ apvaldījās, labinādams paplikšināja tam uz kakla.

— Taisnība jau ir, mana dzīve Vāczemē Priedaines zemniekiem ir izmaksājusi dārgi. Kā tu domā, vai viņi to man stipri ņem ļaunā?

Marčs neattapās, ko atbildēt. Bet tas apmulsums un sārtums vaigos vien jau bij pietiekoši skaidra atbilde. Kurts tikai pamāja ar galvu un nopūtās.

Āpšu kalniņi bij redzami jau visai meža pļavai pāri. Kā divas slaidām priedēm un veciem bērziem apaugušas zirgu muguras palidušas laukā no meža, vidū dūksnaina pļava, bet tūlīņ viņā pusē sākās tūrelis, kas stiepās gar visu Priedaines ziemeļu un vakaru robežu. Šo apvidu Kurts fon Brimmers vēl labi atcerējās, vairākkārt bij ticis līdzī tēvam āpšu medībās. Vesels bars klausīnīku tad stāvēja ar lāpstām, lai tūlīņ mestos rakt, kad suņi bij iedzinuši medijamo kustomi strupalā. Mednieka uztraukumā tēvs tad bij ass un bargs, jājamā pātaga allaž aiz zābakstulma. Pacēlās kāda nejauka aina — — nē! Kurts negribēja to redzēt... Kur tad palika tas jaukais, ko viņš bij iedomājies un gaidījis?

— Nē, turpu neiesim, neiztraucēsim velti tos kustos. Es neesmu mednieks, Vāczemē par tādām lietām domāt nebij laika. No šejienes taču vajag būt arī kādam ceļam atpakaļ uz muižu.

Marčs padomāja.

— Vecais malkas ceļš gar Liepupes krastu. Bet viņš ir likumains un aiziet līdz pat Vilkaču dzirnavām. Taisnāk būtu tepat atpakaļ uz ķieģelnicu.

— Nē, es gribu redzēt savus mežus. Saule tikko noiet, un tagad mēness no paša vakara.

Reiz te bijis jaukts priežu un egļu mežs, tagad palikušas priedes un bērzi, pastarpām kāda pusaugā apmākta egle ķērpju apaugušiem nokaru zariem. Apakšā brīnišķīgs zaļganrūsgans sūnu paklājs bez melneņu činkuriem un brūklenāju kļājiem. Kritušo egļu siekstas kā milzu lidakas zem zaļgana viļņa, vēju nolobīto baltu zaru asakas laukā paspraukušās. No slapjā tīreļa Liepupei pāri vedīja vēsa dūņu smaka. Upes gultne jau iztālēm sazīmējama pēc izlikumotā krūmu un paparžu smalkšņa soļi pieci augstajā krastā. Aizaudzis meža ceļš pa sauso kraujiņu turējās cieši blakus upei, reizēm atiedams tālu Priedaines daļā, reizēm ietiekdamiem dziļi Salakstes tīreli.

Avenāji ogu pilni, vietām zeme nobirusi gluži sarkana, tīreļa smakai piejaucās saldās sulas smarša. Patiesībā tā nebij nekāda īsta upe — no tīreļa izsukušās melnas lāmas, ko vienoja baltas sūnas un, grīšļa aizaugusi, vietām tikko saskatāma tērcē. Ācim redzami tecēja tikai pavasaros, sniegam kūstot, un pēc sevišķi spēcīgām, ilgām lietus gāzēm. Kaut kur šajā vistālākajā kaktā dzirnavas, laikam taču tāpēc, ka citu tekošu ūdeņu Priedainē nebij.

Vai nu krasts šajā pusē pacēlās augstāks, vai tīrelis viņējā nogrima dziļāk, bet pudura priedes un sīkie bērziņi vairs tikai sprogainās galotnes slēja pāri smalkšņa līmenim. Lielais mežs pēkšņi izbeidzās, sākās priežu loka apliekts aizaudzis kļajums, kuram viņējo malu tikko varēja saskatīt. Pusauga baltie elķņi un bērzi, mežābeļu puduri un reti ozoli, vietām nekad neplautu, biezas kūlas pārklātu pļavu laukumi, vietām vibotnēm, vērmelēm un biškrēsliņiem apaugušas ķieģeļu un kaļķu drumslu čupas. Klētnieka Marčs bij apstājies un klausījās.

— Tagad nav, bet pusdienas laikā te reizēm var dzirdēt circeņus čirpstam.

Kurtam fon Brimmeram neskaidri atausa atmiņā bērniībā dzirdēti ļaužu nostāsti — droši vien arī vecā aukle tos savā laikā zināja. Zeņķis runāja tā, it kā pats to visu piedzīvojis un pieredzējis.

— Agrākos laikos te bij Priedaines vilkaču gals. Sešas zemnieku mājas — un leļā tās dzirnavas. Dzirnavas strādāja vēl vecā lielkunga laikā — mans tēvs pats atceras braucis šurp labību malt. Bet mājas kļuva tukšas lielajos bada un mēra gados. Kas bij dzīvi, tie sabēga mežā, bet vēlāk neviens vairs negribēja nākt uz vilkaču galu. Nelaba vieta. Vecā lielkunga tēva tēvs reiz izmeklēja no saviem zemniekiem sešas tās stiprākās dzimtas, kam tēvs vēl spēcīgs un vismaz viens pieaudzis dēls. Katrai vienu labu zirgu no muižas staļļa un sēklu pavasarim no muižas klētīm, bet nedzīvoja. Jāņu vakarā visi bij aizbēguši — kaut kur prom uz Alūksnes pusi. Cilvēki nevarēja dzīvot, bet circeņi čirpst, tiem no vilkačiem nav bail.

Domīgi klausīdamies, Kurts fon Brimmers jāja pakaļ ceļvedim. Ceļš gar upītes krastu pasliccās apaļā, vecām liepām apaugušā uzkalnī. Marčs stāstīja blusākā balsī, it kā sargādamies ko iztraucēt:

— Tie ir mēra kapi. No vilkaču gala līdz lielajiem jau aizbraukt nevarēja — un beidzot jau nebij arī vairs, kas zirgu iejūdz. Vispirms nokrita vīrieši, tad jauni

meitiņai un vēli. Bērni paši pēdējie, tos vilki pa vienam savilka mežā, un, kas paši bij palikuši gulam, apgrauza lapsas un skudras. Vectēvs teicās vēl pats atkāpājais kaulu čupiņas silā zem sūnas.

Kurts pārleida acis apaļajam pauguram, noskatījās caurumainajās, vēju aplauzītās liepās izsleistiem kaulainiem zariem. Negribot arī viņam pāršalca kā baisma. Mārcis paveda viņu pašā kraujas malā.

— Redziet, lielskungs, tā te ir vienīgā goba starp liepām, uz dzirnavnieka Maijas kapa. Visu laiku viņa bij zaļa, zari kā jumts līdz pat zemei, bet šovasar sāka nokalst. Nu jau drīz būs pavisam beigta. Ļaudis runā: dzirnavnieka Maija mirst.

Tikai pašā galā zaļš cekuls, kā vainagā izliecies. Koks mira no stumbra apakšas. Kailie, sausie zari lejā vēl tagad sniedzās līdz zemei, augstāk pie tiem karājās sakaltušu lapu virknes, laiku pa laikam kādu izdēdējušu plāksniņu nobirdinādamas zālē.

— Kāds ir pielicis uguni sausajā serdes dobumā, tāpēc koks tagad mirst.

— Neviens nav pielicis — kas gan drikstētu apgānīt Maijas kapu? Bet pavasari iespēra pērkonis. Veci ļaudis neatceras piedzīvojuši pērkonu pirms Jurgiem un tādu spērienu arī ne. Likumots krusts nostiepās pār visu mežu, muižkunga Grieta veselu nedēļu staigāja aizkritušām ausīm un pusakla.

Simts soļu lejāk kapiem Liepupe izplētās plašā lāmā ar melnām ūdens pelķēm, niedru puduriem un nosūnojušām siekstām. Vecais dzirnavu diķis — tālāk vēl labi sazīmējams dambja gals no krasta ar žagaru pinuma paliekām abās pusēs. Pie tā dziļā dobē, šķiet, ilgi turējies ūdens, tagad tikai pieglotojušās dūņas pašā dibenā un balti nokaltuši ziedi uz platām pieplakušām lapām. Tāpat saplakuši viņā pusē dzirnavu ēka, uz sāniem nozvēlusies, samelnojusi, nosūnojusī, vaļēju durvju caurumu, izpuvušu lubu jumtu. Slūžas pavasara ūdeņi izgrāvuši ar visiem stabiem, lielais ūdensrats aiznests labu gabalu lejāk un ieslodzīts zāli un zariem pieblīvētos kārklos, pie melnas ozola ass tikai dažas dēļu skambas vēl turējās.

Kurts fon Brimmers nokāpa no zirga un atsēdās kraujā. Kaut kas viņu saistīja pie šīs postažas, kur citreiz bij strauji ūdeņi šalkuši, mezdami siku lāšu lietu kūpošu miltu mākonī. Mārcis rādīja lejā, tepat pie kājām.

— Maijas rozes arī ir novītušas. Tur viņa otrā rītā bij gulējusi virspusē uz lapām, un Aparu Kaspars viņu izvīlca malā.

— Šovasar nelist, ūdens izsusējis, tāpēc viņas vist.

— Ir bijušas vēl sausākas vasaras, bet Maijas diķi ūdens nekad nav trūcis. Šī ir pavisam nelaba vasara. Kalēja Mārcis saka: skatieties zīmes, vai jūs neredzat zīmes?

Abi viņi brīdi klusēja, katrs savu domu domādams. Kurts paslepšus nolūkojās zeņķi, kas likās pavisam aizgājis kādā citā pasaulē.

— Pastāsti, kas tur bij ar to Maiju.

Mārcis satrūkās un papurināja galvu. Pavērās dzirnavās un papurināja vēlreiz.

— Ne . . . tas nav nekāds jaukais stāsts. Kungiem to nevar teikt.

Kurts meģināja pasmieties.

— Man var, es neesmu tāds kā citi kungi. Vai tev neliekas, ka es esmu citādāks?

Zenķis bikli pablenza caur pieri.

— Citādāks lielskungs gan liekas, es to nodomāju tūlī, līdz pirmoreiz ieraudzīju pie vārtiem. Bet tomēr nevar. Tas ir diezgan garš stāsts, metas jau tumšs, mēs netiksim muižā, un tur ļaudis gaida. Igaunis būs dusmīgs.

Igaunis . . . Kurtam no šī viena vārda tika skaidrs, ko šie zemnieki domā par viņa muižkungu. Tiešām, šajā gājienā viņš daudz bij mācījies.

— Igaunis nedusmosies, viņam būtu patīkamāk, ja es pavisam vairs neatgrieztos muižā. Un nakts būs gaiša — skaties, mēness jau kāpj pār meža galiem.

Mēness lāgu lāgiem paspīda caur liepām, atkal padzisdams sarkanā miglā. Dienas gaisma aiz tīreļa pamazām slīda pret ziemeļiem.

Marčs skatījās sagruvušajās dzirnavās. Runāja pusčukstus, kā lielu noslēpumu stāstīdams:

— Tas bij senos senos laikos. Dzirnavas toreiz vēl nesauca par Vilkaču, bet Liepupes dzirnavām, un viss šis gals bij Priedaines Liepupes gals. Dzirnavnieks atnācis no kādas tālas puses — neviens nevarēja pateikt, no kurienes isti. Citi teicās zinām, ka esot kāds no krievu kara laikiem atklīdis bajārs, citi atkal apgalvoja, ka Kurzemes muižnieku padzīts lielskungs. Bet viņš neieredzēja kungus un ar zemniekiem gāja uz vienu roku. Tikai piecus vārdus dienā viņš runāja un tos pašus svešā izloksnē. Ienes maisu — ber iekšā — sien ciet — visu to tikai ar roku vien parādīja. Dzirnavniekam bij gara balta bārda un skaista meita. Tik skaista, ka ūdens diķi tūlī atspīda līdz dibenam, kad viņa iznāca uz dambja, un varēja redzēt, kā lidakas peld pār siekstām. Reiz viens puisis nomala roku, klausīdamies, kā viņa namiņā dzied. Otrreiz otrs pakārās tīreli, kad bij iedrošinājies piedurt viņai roku un viņa tam iesitusi plauku. Tikai ceturtnā gadā malkas vedēji uzgāja viņa kaulus karājamies priedē pie Salakstes robežām. Balti kauliņi vien, tikai vienā vietā pie vaiga palikusi āda un apaugusi dzeltenu bārdu. Maija pati cerējās ar Aparu Kasparu Liepupes galā, bet lielskungs bij aizliedzis tiem precēties, lai dzirnavnieks nepaliktu viens un kārtīgi pildītu savu darbu.

Kad uznāca tie lielie bada gadi, tad tikai muižai bij ko malt. Sansums liels, katru dienu kaut kur dega meži, visa paasule bij dūmu pilna. Saule visu dienu sarkanāka kā šovakar mēness, krēsla metās jau ap launaga laiku, akas izsusēja, priedainieši brauca uz dzirnavu dambi pēc ūdens. Bet dzirnavnieks bij ar zemniekiem uz vienu roku. Viņš pagrāba no muižas miltiem, un, kad sametās tumsa, Maija ar sētuvīti nesa tos Liepupes gala ļaudīm, vienu nakti uz vienām, otru uz otrām mājām. Liepupieši vēl nebij nokāvuši nevienu aitu, kad baznīcgalieši jau sāka apsist kumeļus un sirgt ar vēderguļu, jo zirga gaļu ēst ir grēks un nevienam

tas netiek piedots. Bet ap vasarsvētkiem izcēlās uguns tajā lielajā mežā muižas pusē, briesmīgs vējš nesa degošus zarus un ķērpju buntē pāri visam licim, visi rudzi nodega ziedos, nodega Aparu mājas, tās, kas pašā viņā galā un kur dzīvoja Kaspars.

Uz rudens pusi Maija sāka nest pa divi sētuves nakti. Bet tad stārasts apķērās, ka maleļiem atbraucot tukšāki vezumi nekā aizbraucot, un pastāstīja lielkungam. Un lielkungs sūtīja melno Gustu uz dzirnavām uzraudzīt. Melnais Gusts dzīvoja muižā, un viņam nebija brīv kāju spert pāri Priedaines robežām, pats biskaps to tā bija noteicis. Tas notikās vēl katoļu laikos, melnais Gusts par grēcīgu dzīvošanu bija padzīts no klostera uz deviņiem gadiem, lai labojas. Bet viņš nelabojās — pašam velnam bija apsolijs dvēseli. Dauzījās pa mežiem un ganu meitām nelika mieru. Reiz plāvās pret pliko silu četri vīri bija nostiepuši zemē un notaisījuši viņam muguru tikpat melnu, kāda bija seja. Bet viņš vēl nelabojās. Dvēsele viņam bija melna un tāpēc seja tādi pati.

Un nu melnais Gusts sāka jāt uz dzirnavām par vaktieku. No rīta atjāj līdzī labības vedējiem, bet paliek līdz tumsai, kad tie sen jau aizbraukuši mājās. Maijai no viņa vairs nekāda glābiņa, uz dambja nedrīkst iznākt, sētuvē arī vairs nav ko bērt. Liepupieši sāka tāpat apkaut lopņus, lai gan tas stingri aizliegts, — papriekš aitas un teļus, tad lielās govīs. Melnais Gusts aizliedza pat ūdeni smelt no dzirnavu dīķa: izsmelšot sausu, ar ko tad maļot?

Uz rudens pusi liepupieši bija redzējuši, ka melnais Gusts novakarē aizauļo atpakaļ uz muižu, slapjš izpeldināts, vienu roku kā atlauztu spārnu gar sāniem nolaidis. Dzirnavnīeks palicis uz dambja, dūres pakaļ kratīdams — varbūt nemaz nebija tik vecs kā izskatījās, kur tad šim rastos tas zvēra spēks? Trīs nedēļas melnais Gusts pēc tam dzirnavās vairs nerādījās. Ūdens noplacies pašā dīķa dibenā, un muižai vairs nekas nebija maļams. Bet pirmdienas nakti pēc Mārtiņiem, kad jau nāca tās lielās salnas un laukā neko vairs nevarēja glābt, uznāca tāds lietuss, it kā mākoņos aka apgāzusies. Tīrelī sūna uzburba, visas tērces mežā šalca kā pavasara palos, dīķis sacēlās līdz dambja malai. Rīta gaismai austot, dzirnavnīeks bija ielidis pie saviem gaņģiem nostiprināt, lai nepasprūk vajā. Bet tajā pašā brīdī kāds palaidis ratu, dzirnavās ar joni sāka blaukšēt un dārdēt, ka viss mežs un Liepupes līcis skanēja. Kad ap brokastlaiku ļaudis ieklausījās un saskrēja raudzīt, dzirnavnīeks gulēja zem lielā maļamā akmens puses beigts, bet Maija saplēstām drēbēm gulēja virs ūdens tajā vietā, kur no tā laika rozes sāka augt. Aparu Kaspars viens pats iznesa viņu malā, izraka kapu un apbēra viņu tajā. Un rudeni, kad citi koki jau stāvēja kaili, uz kapa izlida šī pati goba. Visu ziemu auga, līdz pavasarim viņai bija seši zari, līdz Jāņiem deviņi, bet līdz rudenim jau sniedzās liepām pāri pusei. Tā viņa auga katru vasaru un ziemu, līdz kamēr virsotne bija visiem kokiem pāri un kronītis galā.

Bet divas dienas vēlāk muižā atskrēja melnā Gusta zirgs asinīm notašķītiem sedliem — jājēju bija vilki saplosījuši. Tā runāja muižā. Liepupieši čukstēja savu, tikai Kasparam neviens neko nedrīkstēja teikt, viņš staigāja tāds, ka bērni bēga

zem lavām. Un ziemu uzklīda tas vilks — teļa lielumā, dzelteniem zobiem un sarkanām acīm. Tikai retais viņu dienā dabūja redzēt, bet rītu ap mājām sniega bij redzamas platas pēdas kā cilvēkam, tikai ar nagiem, un traipi no vienas vietas...

Cauru nakti gaudoja — kad rijā klausījās, tad tā kā muižas pusē, bet, kad izgāja ārā, tad skaidri bij dzirdams, ka tireli aiz dzirnavām. Putepa laikā skrāpējās aiz durvīm, apgrauza vārtu stabus, kūtim pasienas kašņāja laukā, nevienam neļāva gulēt.

Un nu pavasari uznāca mēris, papriekš tajās mājās, kur vārtu stabi bij apgrauzti un pasienas izkašņātas. Liepupieši sanāca ap Aparu Kasparu un teica: vai nu tu ej prom, vai ar tevi notiks tas pats, kas rudenī ar melno Gustu. Tad jūs mežā būsiet divi, varēsiet grauzties paši, bet cilvēkiem liksiet mieru. Kasparš noklausījās, galvu nodūris, tad paskatījās tādām pašām sarkanām acīm. Pievakarē bij manījuši viņu maisu pār plecu un cirvi rokā aizejam mežā. No tā laika Priedainē vairs nav neviena Aparas, arī vilkacis bij pazudis. Bet mēris palika, līdz kamēr visas Liepupes gala mājas bij tukšas. Un ar dzirnavām lielkungam vairs nevedās. Nevarēja atvest tādu akmeni, kas jau pirmajā rudenī nepārplīstu. Vējš norāva jumtu un tikko nenosīta trīs malējus. Ūdens izlauza slūžas, dambis gruva kopā pret to vietu, kur Maija bij noslicinājusies. Priedainieši sāka braukt malties uz Lapmuižu — ļaudis uz vējdzirnavām, muiža uz ūdens, kur tie jaunie gaņģi. Kam nebij tik daudz ko braukt, iztika ar pašu dzirnavām mājās. Šis te pamazām panīka un sakrita, no tā laika viņas vairs nav Liepupes, bet Vilkaču dzirnavas un viss gals vilkaču gals.

Marčs atvilka dziļu elpu. Arī Kurts fon Brimmers atelsās, tik dziļi viņu bij aizķēris šis blēņu stāsts.

— Nekas, mēs te uzcelsim citas, tāpat ar jauniem gaņģiem.

Zēns purināja galvu.

— Labāk nedariet vis to, lielkung, te ir nelaba vieta.

— Katra vieta ir laba, ja nelaujas vecām pasakām. Nevar taču tā palikt, ka ļaudis brauc to garo ceļu un atdod savu naudu lapmuižniekam? Kāpēc mēs viņu bagātu taisīsim? Cik muižai pašai vien nav jāmaksā divas reizes gadā!

— Trīs reizes.

— Kā tā? Cik atminos, vecais lielkung mala divas reizes: rudenī, kad kulšana bij nobeigta, un pavasari pēc sējas, kad redzams, cik atlicies pāri.

— Tā tēvs arī stāsta. Bet igaunis maļ vēl trešo, pēc Jāņiem, kad Rīgā cenas labākas.

— Viņš miltus uz Rīgu ved?

— Miltus un labību, vasaras vidū tur visvairāk maksā.

— Un daudz viņš tā aizved katru gadu?

— To es lielamkungam nevaru pateikt, tad viņi mēri ar skrīveri abi vien un vēl Picka. Rudenī mums birkas noņem. Bet es pataisu sev otras, par pēdējiem gadiem es lielamkungam varu uzrādīt.

— Tas mēs itū pat aplūkosim. Un žurkas no klētīm izdzīsīm — līdz pēdējai. Neviena tur vairs negrauzīs!

Marčs piepeši sakustejas.

— Lielkungs... Ir jau pavisam tumšs, un lietus arī nāk. Gandrīz jūdze līdz muižai.

Patiešām, bij kļuvis pavisam tumšs. Vakarblāzma tīrelī apdzisusi, mēness paslēpies aiz brūnas aizsegas. Dzirnavaš tikko vairs varēja saskatīt, diķis likās melna ūdens pilns līdz pat malai. Nē, taisnība, te nebij laba vieta. Kurts fon Brimmers kāpa sedļos.

— Tu ej pa priekšu, es te tos ceļus esmu aizmirsis.

Marčs gāja pa priekšu, krūmus atlocīdams un kājām ceļu taustīdams, zirgs turēja galvu viņam pie pašas muguras.

Nekādu circeņu čirpstēšanu te vairs nebūtu varējuši saklausīt, kaut kur tālumā smagi šalca, reizēm kāds kā aizsmacis iesvilpās. Kurts fon Brimmers jāja, smagās domās nogrimis, tikai neapzinoties atvairīdams kādu lapotu zaru no sejas.

Ne tikai šis no Vilkaču dzirnavām — visi veci ceļi bij aizmirsti... Vai viņš tos jēl kādreiz zinājis? Šis puika viņu izvadāja pa gluži svešiem apvidiem. Vecas pasakas — viņš bij teicis. Un atcerējās, ar kādu patiku lasījis Vāczemē blēņu stāstus par vēl divainākiem notikumiem. Pa kādām dēkām vecais Heliodors neizvadāja savu Teogenu un Harikleju? Cik kļūmu neizdzīvoja Kalprenēda skitu princis Arondats un Dārija meita Statira? Vai varēja iedomāties lielākus brīnumus nekā tos, ko Antonijs Diogēns rādīja viņpus Tūlas? Kāpēc šī muiķa zemnieku puikas pasaka tā uztrauca?

Krūmājs izbeidzās. Lielajā mežā vecais dzirnavu ceļš bij līdzens, biezu sūnu pārāudzis. Mēness atkal uz brīdi izlidis no aizsega, zirgs apdomīgi kāpa pār divaini krustotām ēnu svitrām. Vedēja augums te pazuda, te atkal spokaini iznīra sārtenās gaismas plankumā.

Nē, tas tomēr bij pavisam citādi. Veco grieķu un franču pasakas radušās veco dievu norieta laikā, kad pat vecajai gadījuma un likteņa dievītei neviens vairs lāgā neticēja. Stāstītājs meklēja vecās teikas, vēra tās sarežģītā virknē, izraibināja savā izdomā, lai izbrīnītu un patikami pakavētu laiku. Šim klētņieka dēlam pašam elpa aizrāvās stāstā par vīksnu, kas auga tiklab vasaru, kā ziemu, līdz viņas galotne pārsniedza visus citus kokus.

Un tad — tie bij ķēniņu un augstmaņu dēli, kas ar savām nebeidzamām milas dēkām valdzināja sofisma filozofiju un tukši skanīgo retoriku apnikušos bezdarba cilvēkus. Tāpēc tik laimīgā saskaņā un līgsmībā nobeidzās visas pasakas un viņu briesmas. Šī vergu tauta ievija savā teikā visu dzīves grūtumu, paaudzū paaudzēm krāto atziņu, ka nabaga cilvēkam nav lemta pat tā laime, kas piesniedzama katram kustonim mežā un katram putnu pārim pavasarī koka zaros. Kā ēnas drūmā mežā mēnesnicā šīs latviešu zemnieku pasakas pretim helēņu un Provansas mēness spožajām debesīm.

Tā radās visi viņu stāsti, kuru pavediens allaž saistījās ar un ap muižu.

Vai bij jēl viens, kur lielskungs un viņa piederīgie parādījušies kā laimes neseji, vismaz kā izlidzinātāji un samierinātāji, kā dzīves līdzsvara uzturētāji? Lietuveni, sumpurpi un vilkači — pat mirušais sulainis un stārasts, kā spoki cilvēkus biedēdami, naktis vazājās pa riņām un meža ceļiem, tāpēc vien, ka dzīvojuši lielkunga paspārnē un ēduši muižas maizi. Vai tiešām taisnība bij vecajam baronam Hetlingam, ka šī tauta nav atgriežama no mežonības naida un māņiem? Jēb vai patiesību runāja pāns Kraševskis, ka Vidzemes muižnieki pazaudējuši katru iespēju saprasties ar saviem zemniekiem un kaut kā iegūt atpakaļ viņu uzticību?

Kurts fon Brimmers nemanīja, ka izjājis uz taisnas stīgas, kas pamazām slīda lejup pret muižu. Te bij īsti gāiss, ēnas atvilkusās mežā, dūmakainās debesis un sārteno spīdumu reižu reizēm pārspurdza tālo zībeņu baltā plīva. Zirgs nosprauslojās atvieglots, viegli šūpodamies, nesa savu jājēju.

Ceturtdaļjūdzi Kurts tā nojāja, iekšienē satumsdams arvien vairāk, tāpat kā mēness tur taisni pretī. Tikpat kā kapā jāatgriežas tajā vecajā pilī. Bet citādi taču nebij iespējams. Pusnakts tuvu, spoku stunda ar vilkačiem un rēģiem, un negaiss tuvojās.

Piepeši ceļvedis apstājās, tā ka zirga galva atdūrās viņam mugurā. Izdvēsa pārbiļi:

— Lielskungs . . .

Pagāja mirklis, līdz Kurts attapās no dziļām domām. Tas droši vien sabijies no saviem māņiem — bet tad ieraudzīja pats. No meža patlaban iznāca divi vīri, viens lielāka, otrs mazāka auguma, mazākais tūliņ pārgāja otrā pusē ceļam. Aiz tiem pa pašu vidu tuvojās trešais un beidzot vēl kāds, vairāk sievietei līdzīgs. Zirgu pagriezti sāņus un ielēkšot mežā Kurts fon Brimmers nebūtu mēģinājis arī tad, ja laikā atgūvies un attālums kaut cik lielāks par desmit soļiem. No kā tad viņam jābaidās sava paša mežā? Un bez tam tiem tur sieviete līdzī, acīm redzami laupītāji tie nevarēja būt.

Tādai skrejošai domai atlika tikai mirklis laika. Nākošā pretimnācējs pagrūda ceļvedi nost un satvēra zirgu aiz iemauktiem. Tie no sāniem sagrāba jājēja kājas, viens labajā, otrs kreisajā pusē. Kurts fon Brimmers pārskaitās.

— Plukatas! Ko jūs iedrošinājaties! Laidiet vaļā! Es esmu Priedaines lielskungs.

Tas kreisajā pusē norūca caur zobiem:

— Taisni to mēs meklējam.

Krampji ap kājām saņņaudzās vēl ciešāk. Tad Kurts pazaudēja pašsavaldišanos un tvēra pie sāniem. Spēcīgā vēciēnā zobens paslējās gaisā. Bet nākamā acumirkli tam labajā pusē kas paspīda rokā, ieroci ķēra tāds trieciēns, ka delna notīrpa un pīrksti atšļuka vaļā, zobens iedzīnkstēdamies augsti aizlīdoja mežā. Sītējs iekliedzās tādā kā aizkvēpušā balsī:

— Nemēģīni, kundziņ! Pieglabā labāk savus kaulus!

Līkā, ka kāju stīlbi patiešām pīrkst šajā dzelzs knīebavās. Kurtam dusmas

pārmāca vienkāršs kasutums un kauns. Kāpēc tās pistoles vajadzēja pamest ratos? Bet, apzinādamiem savu nevarību, viņš savaldījās un teica mierīgi:

— Nu, kad tā, tad tā. Cita ieroča man vairāk nav, tāpēc tās kājas var palikt nelauztas. Arī ar veselām jūs mani tomēr noķertu.

Kājas tie gan atlaida, bet pus soli neatstājās. Sejas lāgā saskatīt nevarēja, tikai kņakoņa bij dzirdama vienā un otrā pusē. Trešais veda zirgu, Marčs ar to sievieti laikam nāca atpakaļ. Viņi lēnām virzījās tālāk uz muižas pusi.

Savādi — Kurts fon Brimmers nodomāja. Viņi ved mani uz muižu, kurp es arī pats gribēju. Vai Holgrēns ar tiem vīžiniekiem būtu sacēlis dumpi un šie tie izsūtīti saņemt gūstekni? Ienāca prātā pirmi pie vārtiem redzētais ligavainis atkārušos apakšlūpu, slapju padeguni un tēva zābakiem kājās. Viņš nevarēja noturēties, negribēdams iesmējās, bet tūliņ aprāvās, izdzirdis, ka tas labajā pusē nošnācās vēl niknāk.

Bet pēc maza gabaliņa nogriezās no stigas mežā — dumbbrainā elksnā, taisnā virzienā prom no muižas. Ceļa te nemaz nebija, varbūt tikai kāda kustoņu iemita taciņa. Zirgam kājas muka dūksnās, reizēm metās aiz saknēm un ciņiem, pava-
doņiem jāpietur, lai jājējs nenokrīt zemē. Ko tas īsti nozīmēja?

— Klausieties, miļie ļaudis, kurp tad mēs tā brienam? Varbūt jūs, bet es neesmu radis nakti ložņāt pa biežokņiem. Te jau drēbes var saplēst vai pat acis uz zariem izbakstīt.

Teikumi iznāca draudzīgāki, nekā viņš gribēja un kā piederētos šādā stāvoklī. Bet arī draudzība neko nelīdzēja, viņam atcirta vēl rupjāk:

— Turi muti! Drīz redzēsi, kur tev būs jābrien.

Nē, tas nu nebija jokam... Kurts fon Brimmers vairāk neprasīja, mazāk aiz bailēm kā sapikuma un apmulsuma. Doma pašaudijās šurpu turpu, bet nekādu picturu neattapa. Laupitāji tie nevarēja būt, viņam taču klāt tikai kādi desmit dālderī. Ja to zirgu kārojuši, tad visvienkāršākais bija viņu nogrūst no sedliem un pašiem aizjāt prom. Vai tikai Holgrēns te neizlika kādas cilpas, uz visu spējīgs tas izskatījās. Bet kāds labums tam varēja atlēkt no šādas nieko-
šanās?

Kurts papurināja galvu un ierāva kaklu dziļāk uzpletui — no mugurpuses guldzieniem uzpūta vēss vējš.

Iznāca uz kāda braucamā ceļa. Zirgam pakavi sāka klabēt, tātad te koku klājs, bet apakšā un apkārt mūklājs. Spožs zibens pašķilās pāri visai dienvidu pusei, labajā paslējās augsts bērzu mežs, kreisajā aiz sūnekļa atviza melns, vēja sagrambots klajums. Tagad Kurts atgīdās: Dziļais ezers, kurā ietecēja Liepupe, lai viņa pusē atkal pa sūnekļiem un purviem kā Dziļupe sūktos tālāk uz Dau-
gavu. Nē, patikami pie Dziļā ezera nebija nevienam, par to ļaudis zināja vēl drūmākas pasakas kā par vilkaču gala dzirnavām.

Iesāpus aiz muguras lāgu lāgiem nodārdeja pērkons. Zibšņoja arvien biežāk. Pēkšņi pašā priekšā no dumbrāja paslējās savāda būda ar slieteņa galiem, baļķē-
niem noslodzītu lubu jumtu un plaukstas platumā paceltu dūmu lūku. Zirgu

aptureja, Kurts fon Brimmers saprata, ka jātraušas zemē. Kājas iestīga sausnā lipīgās dūnās, viņš atstāpīja neērtā jājiēnā pavisam sagandēto augumu.

— Muguru var sabendēt pa tādiem ceļiem.

Neviens neatbildēja. Bīdīja iekšā pa tumšu caurumu kādā telpā, kur asi smirdēja darva, kvēpi un atvildzis māls. Kurts manīja, ka viņa vedēji vikšas kaut kur tepat apkārt, dzirdēja Marču smagi nopūšamies. Blēdis, laikam gribēja izlikties, ka viņam nav dalības šajā sazvērestībā.

Nočirkstēja šķiltavas, aizdegās milzīgas apaļas krāsns akmeņu spraugā iesprausts skals. Vējš pa gulbaļķu šķirbām plīvoja liesmu, tikai isiem mirkļiem apgaismodams darvas cepļa vidu un tumši paplaiksnīdamies priežu un bērzu kakārnēm piekrautajos stūros. Pārplīsusi, melni apķepusi sile gulēja, apaļo dibenu augšup pagriežusi. Kurts fon Brimmers manīja stipru nogurumu.

— Es gribētu apsēsties, kā rādās, te tā kā tā būs jāpaliek, kamēr lietus pāriet.

Atbildi velti nogaidījis, nosēdās uz siles un atbalstīja galvu rokās. Rodanta laupītāju gūstā — viņam ienāca prātā Prodrōma romāns. Sirds tapa gluži jautra.

Pret lubu jumtu sāka spalgi pakšēt pirmās lietus lāses.

6

Drusts atmodās, kad piedurkne vairs nespēja atsargāt seju no straujajām lietus šaltīm, kas kļuva arvien slapjākas un vēsākas. Nu jau arī asi krusas graudi sāka kapāt rokas un pieri. Nurdēdams viņš uztrausās sēdus un pagrieza muguru pret vēju. Tumšs kā elle, priedes čīkstēdamas un šņākdamas locījās pāri, joņiem gāzdamas virsū vēl arī to, kas aizķērās skarainajos cekulos.

Reibums jau pa pusei noskalots, pamazām arī migla atklīda, mežavīra acs pieradināta skatīties un redzēt, lai tumsa kāda. Kaut kur netālu arī likās kūpojamies, kāds nurdēja. Drusts parāpās un sagrābāja slapju zābaku. Migla ar reizi nozuda pavisam — ne vien no acīm, bet arī no galvas. Gaigalu Ancis sēdēja un knosījās kā nupat viņš pats, Jorgis jau kājās — tas bij tas nurdētājs. Mazliet tālāk vēl viens, liels un lempīgs kā pakāļkājās uzslējies lācis. Gaigalu Jorgis lādējās.

— Nu jau visas slūžas ir vaļā — nu ir mārks — nu ir nelabais viņu zina kas! Iesim zem lielajām priedēm!

Mazliet patvara bij zem lielajām priedēm, uz galvām vairs tā negāza, bet par to malas vējš pa stumbru spraugām jo niknāk svieda lietu pret kājām. Gaigalu Ancis noliecās un pataustīja.

— Nelabais! Visi zābaki pilni, žļakst vien.

Jorgis atsaucās, zobus griezdams:

— Domā, šim vien! Nu izlej, ko te ņerksti kā bāba!

Mārcis aiz nīknuma līdz šim nebij varējis parunāt. Tagad arī viņam spruka vajā.

— Zābaki... Atradis, par ko gausties! Kad man vesels ezers aiz apkakles. Viņš nokraukājās un izspļāva tā, it kā visu to alus rūgtumu un brandvīna nelabumu gribētu izsplaut laukā.

— Piedzeras kā lopi un tad tik guļ. Vai tu zini ar, rīts tagad vai vakars?

Patiesībā arī viņš pats to nezināja un gaidīja, vai kāds nepateiks. Bet ko tie lai teiktu — midijās tikai un spieda muguras ciešāk pie priedes stumbra. Aizejošam zibenim atspīdot, pavīda viņu sagumušie augumi. Mārcis kļuva arvien nīknāks.

— Šņāc nu kā bulji! Rīmas — negaušas! Es teicu — —

Aprāva: vai tiešām viņš bij teicis? Nu, protams, ka bij! Kā tur lai neteiktu!

— Es teicu: nedzeriet tik daudz un nepiedzerieties! Bet tie tev klausis! Kā tiek pie mucas, tā gāž vien iekšā. Un tad tikai krāc, lai kauč vai noslicina.

Tie ne vārdu neatbildēja, apzinādamies vainīgi un laikam domādami, ka Drusts vienīgais bijis nomodā. Tikai pēc laba brīža aiz muguras Toms noducināja strupi:

— Nezi, kur tagad kalējs?

— Kalējs ir vienmēr tur, kur vajag. Bet vai tu zini, kur pats esi? Laikam domājies, visu nakti pie vecenes nogulējis. Lempji, ne cilvēki!

Bet tad viņš sapņmās, balsi sāka tā kā žēlums līdzī skanēt.

— Tie esot cilvēki! Lielībnieki un plukatas! Atnāk biedram paligos un noguļ visu nakti. Kur ir Mārtiņš? Droši vien muižā un strādā viens pats. Lai sapūst tādi palīgi!

Tie trīs saslējās reizē, it kā kāds tos atgrūdis no slapjiem koka stumbriem. Tas jau bij tas, kas viņus visus visvairāk nospieda. Gaigalu Ancis nokrekšīnājās.

— Kauna lieta gan... Vai tad mums prāta un saprašanas nemaz nebij? Vai es tev neteicu: Jorģi, tu — —

Visiem viņiem likās, ka patiešām teikuši viens otram to, ko vajadzēja sacīt. Gaigalu Jorģis paspēra soli — zābaks nožļaukstēja.

— Liekas, ka lietus sāk stāties. Es iešu malā palūkot.

Lietus pārskrēja tikpat ātri, cik lēnām bij uznācis. Priežu cekuli žvīgoja lēnāk, šņākoņa pamazām noklusa. Labi ieskatoties, meža malu jau no šejienes varēja saziņēt. Kad izgāja tur, rīta pusē pār pļavām plētās atskaidrojušās debess zaļganā svītra. Drusts izrāva cirvi no jostas, Toms pārmeta rungu pār plecu, Gaigali atvāza lielos nažus. Kājas visiem vēl lodzījās, pusdūlnās acis pat tumsā zvēroja.

— Ejam! Miltos visu!

Toms jau trauca lejā pa nogāzi — liels un melns kā mākonis.

— Pelnos un putekļos! Parādīsim, kā muižā kāzas dzer!

Briežu pagalmā ap ratiem un sētām piesietie kāzinieku zirgi sāka slāistīt galvas un miņāties, kad tie četri iebruka kā viesulis. Acumirkli apstājās, vērodami,

ko te gāzt un graut. Abi Gaigali metās pirmie, rāva laukā ratos sasviestās sakas, nogrieza jūgtuves un somstovu auklas, sagrieza lencas un grožus. Drusts cirta pušu lūku un kaņepāju atsējas, iekapāja lokus. Toms ar savu rungu te daudz nevarēja palīdzēt, ielida rijā. Bet arī tur laikam neko nevarēja atrast pa rokai, tikai lodziņš atsprāga vaļā, pa to izšmuka skuķis vienā kreklā, izpūrušiem matiem un, nelabi bļaudams, aizskrēja uz muižas pusi.

Miltos malēji iekarsās arvien vairāk. Ar aizjūgiem nobeiguši, Gaigali klupa pie zirgiem. Nogrieztās astes kā kodaļas skrēja pa gaisu. Drusts bij sadabūjis malkas pagali, saplēsa, satēsa ķilus, Toms ar savu rungu sadzina tos rumbās, noķilēja tā, ka lai neviens ritenis negriežas.

Kad tas bij kārtīgi padarīts, Toms pieskrēja nojumitei, palika plecu zem spēres gala. Jumta stūris gan paslējās pirkstēdams, bet augšā laikam bij saknes aizmetnis, te nekas neiznāca. Ieskatījās — nojumē gulēja Briežu Jociis vaļēju kreklu, basām kājām, atbraucitām piedurknēm.

Piestedzās Drusts.

— Tas ir tas Annas brūtgāns! Zēni, sviežam viņu pār sētu!

Pats sagrāba aiz kājām, Toms aiz galvas. Aiznesa pie gulsētas, iešūpoja un pārsvieda pāri nātrēs. Sēta bij veca un ļodzījās, viņi pieķērās abi — salocījās gan, bet negāzās. Drusts jau bij iejūsmojies komandiera lomā.

— Ei, jūs tur abi! Ko slaistās, nāk palīgā! Viens, divi, tri-is!

Cetri aizpuvuši stabi nolūza krakšēdami, trīs lomi apgāzās, divi, katrs savā pusē, pajuka. Vairāk te nebij ko gāzt, un laika tik maz. Drusts noko-
mandēja:

— Uz muižu!

Pats skrēja pa priekšu. Cepure palikusi mežā, mati un bārda vienā kūlī, ķilus plēšot, ievainojis pirkstu, sejā asiņu svitras — pēc paša nelabā viņš izskatījās. Tie trīs kā pustraki traucās uz pēdām pakal.

Troksnis un skuķa ķērksana Briežu Jocii nebij varējuši uzmodināt, bet nātres ar salto slapjumu aiztrauca miegu. Stenēdams viņš uzlēca kājās, abām plaukstām pārbrauca plikajam stībam, paskatījās uz ceļu, kur aizdrāzās tie četri plēsoņas, tad metās taisni pāri kāpos'dārzam uz mežmalu un tur uz muižas pusi.

Lietus bij pārstājis, gaisma ausa, pūta ass mikls vējš. Kāzinieki sāka list laukā no vāgūža, no kūtsaugšas, no nospārēm. Jumtlāsēs saslāpuši, sienā novārtijušies, nosaluši — cits visu nakti negulējis, cits dzērumā kaut kā nosnaudies. Visi igni, tramīgi, jaunu jauzdami. Grantsgals pieliecās klētnickam tuvāk.

— Kas tā par būšanu, ka lielkunga visu nakti nav? Uz labu tas nerāda.

Klētnieks bij tāpat nobažījies.

— Kad tikai viņi man to Marču ar nenosit...

— Kalējs — tu domā?

— Kas tur ko domāt, skaidra lieta, ka kalējs. Man jau visu vakaru bij tāda slihta paredzēšana.

— Kur tad igaunis? Vajadzētu iet meklēt.

— Igaunis augšā pili — guļ pie galda. Un poļu Janis no Lapmuižas, tas neguļ. Es biju palūkot. Nē, lielskungs vēl neesot pārnācis.

Neviens taču viņus nevarēja dzirdēt, bet viss pūlis jau čukstēja kaut ko par Mārtiņu. Kalēja Dārta bij nostājusies taisni pret pils durvīm un neatlaidīgi skatījās augšā, kur aiz logiem iekšā laikam vēl blāzmoja kāda neizdegusi svece. Mārcis kaut ko mēģināja ieskaidrot Ekam, bet tas tikai ļodzījās, pret mūri balstīdamies.

— Eku . . . kamēr zāle izaug vīzēm cauri . . .

Mūrnieku meistars ar skrodera bārdu visu lietu nosēdējis pie galda, vēl tagad bikšu dibenā sakrājis ūdens pār solu lāsoja zālē. Galvu uz rokām noguldījis, augšup atlauzta bārdu, krāca pār visu pagalmu. Resnais, otrā pusē sēdēdams, pieturēdamies ķerstīja roku druknai jaunai saimniecei ap vidu, ar otru mēģināja pacelt alus kannu viņai pie mutes. Tai galva pati liecās sāpus.

— Mīlais meistara kungs . . . Es nedzeršu . . . es vairs nevaru . . .

Viņš, abas rokas galdā stutēdams, liecās pāri. Šļupstēja, asarām špaukādamies:

— Mīļo sievietē . . . brauksim nu mājās.

Viņa atstūma uzbāzīgo cieniņāju un trausās kājās. Meistars saļodzījās, tad lēnām noslidēja spraugā starp galdu un solu. Ar dibenu zemi sataustījis, pavēlās uz sāniem, saritinājās un palika guļam slapjā, samītā zālē.

Galda galā notupusies, Lauķiene jau labu brīdi valstīja savu Teni. Pavisam pārskaitusies.

— Celies augšām, kad tev saka! Pēc kā tu izskaties? Pēc teļa tu izskaties! Kur Maija tevi šitādu liks? Nudien, pati lūgšu lielkungu, lai liek tevi vest uz vāgūzi.

Bet tad mironi drīzāk varētu uzmodināt nekā vakardienas brūtgānu. Lauķiene piecēlās kājās.

— Nu tad guļ ar, sloga gabals tu tāds, līdz kamēr vārnas sāk knābāt!

Viņa gāja prom uz muižkunga māju atkal atstiepties Grietai līdzās. Viņas bij labas draudzenes, lai gan ļaudis sprieda, ka drīzāk diviem kaķiem būtu jāsatiek vienā maisā nekā tādām abām. Bet patlaban vāgūža pusē sākās kaut kāda kņada, kāzinieki no visām pusēm steidzās uzzināt, kas tur notiek, tagad jau visi tik viegli uztraucami.

Briežu Anna bij apķērusi savu skuķi un mēģināja pacelt klēpi. Bet tā kā pati pamaza auguma un skuķis saviem gadiem padevies īsti prāvs, tad kājas tam tikai mazliet pacēlās no zemes.

— Kāpēc tu tā skrien? Kas tevi nobiedēja?

Bet skuķis bij pavisam aizsies, trīsēja un raustījās. Viņa šņukstos un brēkā dzirdams tikai kaut kas par lielu bārdu un lielu rungu. Nekādu skaidribu neuzzinājis, pūlis piepeši pasītās uz otru pusi. Gar muižkunga māju no meža puses skrēja Briežu Jocis, līdz kaklam nobridies, no biksēm izspraukušos krekli. Anna pameta skuķi un metās pretī.

— Jocit, kas jums tur majas dijs? Kas jus noturēja.

Jocis labu brīdi kā mēms plātījās rokām, līdz atguva elpu.

— Nak... kalējs un viņi visi...

Vairāk viņā arī neklausījās. Trīs krāšņpatas sargi skrēja pūlim cauri, pagalamam pāri, ap pils stūri pazuda viņā pusē mežā. Gar stalliem izlēca briesmīgs cilvēks pinkainu galvu un bārdu, asinim notraipītu seju, cirvi rokā. Aiz tā bārdainais milzis vaļēju muti, resnu bozi plecam pārmetis, un tad divi zābakos, atvaztiem nažiem.

Pulis izjuka kā viesuļa savērpts. Kļiedza sievas, kļiedza vīri — citi metās aiz vāgūža, citi iekšā un aizrāva durvis, citi raudziņa glābiņu uz kūts pusi — kur kurais. Tikai pavisam vēl neatžilbušie spiedās turpat pie sienām, glupjām neim kā neizbēgamā nāvē skatīdamies. Cirvi pār galvu pacēlis, Drusts bija drausmīgā balsī:

— Nenāk tuvumā! Piesargās!

Toms tūlīņ atdūrās uz alus mucas. Pavalstīja — iekšā vēl klunkšēja. Bet Drusts piedraudēja arī tam:

— Nemēģini! Galva būs nost.

Toms atvēzēja rungu pār galvu. Mucai dibens sasprāga sikās skambās, balta mieles izplūda zālē. Gaigali trauca no galdiem maizes klaipus, cības, bļodas un alus kannas. Kad viss bij tirs, sāka gāzt apkārt solus un galdus. Bārdaino mūrniekmeistaru galds notrieca zemē, tā viņš neatmodies palika tur guļam zem deļiem.

Drusts skrēja uz pili, bļaudams:

— Igauni! Igauni dodiet šurpl!

Acumirkli apstājās pie Teņa, pieliecās.

— Kur ir Maija?

Tenim prātā nenāca atbildēt. Drusts atlicās un iespēra viņam ar kāju.

— Sapūsti, lops!

No ķēķa durvīm pretī tenteroja Eka, velti mēģinādams pacelt nūju. Klaboņiem žokļiem muldēja:

— Nenāc! Nevienam nav brīv!

Drusts paķēra cirvi kreisajā rokā, ar labo dūri deva tik drausmīgu triecienu, ka Ekam galva atvēlās atpakaļ, nogāzdamies viņš pats to tikko nenolauza zem nava pleca. No mutes viņam izplūda asiņu guldziens, divus zobus izskalodams līdzī.

No pils durvīm skrēja igauņi, gluži balts. Ieroci laikam bij aizmirsis, patlaban slēja gaisā resno spieķi. Drusts bij tā satrakots, ka nevarēja nogaidīt, lai tas pienāk pa zvēlienam. Pat cirvi pārķert labajā rokā neattapās, svieda tāpat ar kreiso. Trīs reizes kūleni apmetis, tas ar pietu nožvakstēja pret igauņa plecu. Roka nokrita kā nocirsta, spieķis izšļuka zemē. Bet igauņi negaidīja Drustu, apsviedās un bēga projām. Ķēķa un pagraba durvis bij tuvāk, viņš melās pa tām un pa trepēm lejā. Drusts tomēr sagrābtu viņu, ja āra durvis neaizsitusās ciet. Kamēr

viņš atgruda tās, lejā jau noklaktēja otrās. Velti viņš sagula tajās, velti izmēģinājas visi trīs ar nupat atskrejušiem Gaigaliem, biežās dzelzs plāksnes apkāļums pat nepakustējās. Priekšīņa tik šaura, ka viens vīrs tikko varēja apgriezties, pat cirvi atvēzēt neiespējami, Drusts bij gluži traks aiz šīs neizdevības.

— Nolādēts! Un tomēr viņš man izmuka! Augšā! Uz pili — miltos visu!

Viņi uzskrēja augšā un atkal pa pils durvīm iekšā. Tūliņ tur sāka brakšēt, lūzt un šķindēt. Izplisa logs, stikli skanēdami nobira gar mūri zemē, un tūliņ tiem pakaļ izlidoja poļu Jaņa cepure — Drusts laikam par vēlu atguvās iepazīstināt biedrus ar savu draugu. Bridi vēlāk pa pils durvīm izligoja pats cepures īpašnieks, nobijies un pārsteigts pagāja gabaliņu un nosēdās zemē.

Gar vāgūzi un staļļa stūri pašāvās dažas galvas, bet tūliņ pazuda, kad iebrucēji atkal parādījās pagalmā. Postīšanā iekarsušies, nevarēja norimties, bet šē vairāk nekas graujams nebij saskatāms. Noskrēja vēlreiz pa ķēķa kāpuēm un pamēģināja pie pagraba durvīm. Pat visi četri viņi tur neko neiespēja, Drusts tikai aizlauza savam cirvīm kātu. Pamanīja kādas durvis otrā pusē ejai, izcēla tās no vārstuļiem — tur bij tikai vecu noputējušu grabažu krātuve. Bet līdzās tām otras, cieši noslēgtas. Tās tomēr neizturēja četru plecu spēku, atsprāga vaļā, Drusts tikko noturējās nepakļupis uz dobuļainā klona.

Pa mazo aizcrestoto lodziņu iespida vāja blāzma, Gaigalu Ancis, tas jaunākais un gaišākām acīm, saskatīja pirmais.

— Divi meitīši — viens knūpus, otrs augšpēdu. Ei, ceļas augšām! Tagad kungi runā!

Kad tās neatbildēja, viņš metās klāt sapurināt to, kas knūpus. Tā tūliņ nozvēlās uz muguras. Ancis atkāpās satrūcies.

— Tā liekas beigta.

Noliecās pie gulētājas paraudzīt to.

— Tā ar. Abas. Velns, kas tie par māžiem!

Tagad Drusts gāja aplūkot — vienu, tad otru. Atkāpās pie pašām durvīm.

— Tā ir vecā Lavīze... Un tā tur Briežu Maija... Nobendētas.

Bridi visi pastāvēja klusu, tad Drusts attapās.

— Nesīsim viņas augšā.

Pats viņš pacēla Maiju. Toms veceni viegli kā sakārni pasvieda uz savas milzeņa rokas. Dažas galvas atkal aizrāvās aiz vāgūža stūra, kad viņi iznāca pagalmā. Lavīzi noguldīja zemē, Drusts savējo — turpat līdzās uz apgāzta galda. Pirmo reizi viņš attapās noraust sviedrus no pieres.

— Tā ir tā, ko kalēja Mārtiņš te meklēja, tādēļ viņš aicināja mūs palīgā. Nabaga putnēns!

Bet tad acis viņam atkal aizkvēloja kā zvēram, viņš pakratīja cirvi pret pili.

— Bende nolādētais! Gan es tevi reiz dabūšu rokā!

Tad piepeši palēcās.

— Zēni, tas tur ir viņa midzenis!

Pats pa priekšu, pārējie trīs pakaļ — tā viņi metās uz muižkunga māju. Durvis no iekšpuses nosprostotas, bet pēc acumirkļa izgāzās ar visām stenderēm.

Laukiene ar Grietu, mēmas pārbūti, ka vajatas zurnas iespiedušas pēdas. Gaižalu Jorģis sagrāba vienu aiz matiēm, Ancis otru tāpat aiz brunčiem, aizvilka pie durvju cauruma un kā salmu kūlus izsvieda laukā.

Tad igauņa istabā sāka briksēt un lūzt — ilgi un drausmīgi. Kad postītāji teleca laukā, pakaļ viņiem izvēlās uguns un dūmu mutulis. Pēc tam vēl viens un vēl. Sāka spraukties arī pa logiem, pa baļķu šķirbām, pa pažobeli. Virspusē aplīkušais jumts brīdi vilcinājās aizdegties, bet tad padevās arī tas. Dūmu kamoļi vēlās augšup pa abām slipnēm, liesmas no abām pusēm čukurā sasitās kopā un meta augšup dzirkstelāinus salmu vikšķus.

Pret ugunsgrēka spīdumu zaļganā rīta blāzma saules pusē satumsa drūmi violeta, vakaros aiz meža galiem plētās darvas melna mākoņu siena. Dedzinātāju sejas laistījās vara sarkanas, kad tie atgriezās palūkot savu posta darbu. Govis kūtī sāka maurot, suni pie klētīm un staļļa, važas grauzdami, rēca.

Postītāji nesteigdamies aizgāja pāri pagalmam, garām vāgūzim, kur pārbiedētie viri no iekšpuses turēja durvis ciet, pāri ceļam, mežā uz plavu pusi. Aiz ekām, nātrēs un krūmos noslēpušies, nedrīkstēja galvas pabāzt laukā un tāpēc neredzēja, kur isti paliek šie briesmoņi. Tikai kalēju Dārta bij nometusies pie apgāztā galda, Mārcis stāvēja otrā pusē, galvu locidams, it kā teiktu: jā, te nu tu esi, te nu tu esi . . .

Muižkunga mājas viņā galā jumtam patlaban pāri vēlās melni svītrots rūcošs liesmu vilnis. Pa durvīm meža pusē izskrēja stārastiene, rokas lauzīdama un vaimanādama. Stārasta bļaušanu iekšā pārmāca uguns šņākoņa, pārdegušo spāru galu briksēji un sveķaino baļķu sprēgāšana. Stārastiene paskrēja uz vienu pusi, uz otru, atkal atpakaļ pie durvīm, kuras tikai lāgu lāgiem vēl iznira aiz dūmu verpatām.

— Glābiet, ļautiņi! Neļaujiet dzīvam sadegt!

Bet ļaudis šīs vaimanas pārbiedēja vēl vairāk, tie jo ciešāk pieplaka savās slēptuvēs. Kas zina, varbūt briesmoņi to tikai glūnēja, lai kāds parādās klajā. Nekur palīgu neredzēdama, stārastiene izmeta rokas gaisā, izslējās pati vēl garāka, kā parasti bij.

— Nolādētie! Pagaidiet, elles ugunīs visi degsiet! Un stārasts tik pakurinās vēl — gan viņš jūs ceps!

Un metās dūmu mutuli pret to vietu, kur vajadzēja atrasties stārasta istabas durvīm. Pēc brīža ļaudis aiz vāgūža un nātrēs aiz kūts spieda ausis ciet — tik briesmīgi, tik necilvēciski blāva stārasts.

Aiz padusēm sagrābusi, stārastiene rāva viņu pār sliksni un cauri dzirkstelāiniem dūmu vāliem, kur krācoša sarkana svelme jau svilināja matus un sita ciet elpu. Stārasta resni notitās kājas palēkdamās brauca pār kūpošām pagalēm, pa degošiem salmu kušķiem, šķērsām sarkana viesuļa nosviestiem šķestu galiem. Viņu nobēra plēnēm gluži pelēku, dzirksteles sprēgāja sejā un uz rokām, kas alaistījās, tukšu gaisu ķeršidamas. Mute plati vaļā, viņš tvarstīja elpu un rēca tikai riklē, lūpas kopā sadabūt nejaudādams.

— Svied zeme... atstāj... lai reiz ir beigas... Vilku māte, ko tu ar mani dari!

Ladz pagraba galam, tālāk viņa vairs nejaudāja. Kā koka gabalu nosvieda zeme un paklupa pati. Turpat garām vēlās dūmi, reizu reizēm degošus saļmu spalvas un plēnes pār viņiem nobērdami.

7

Rodanti no laupītāju gūsta varēja izraut tikai otrs, stiprāks laupītāju bars. Kā būtu, ja arī šiem te uzbrukusi cita banda, apgāzusi šo būdu un apkāvusi sargus? Bet tie taču droši vien viņa paša dzimtlaudis, atlīdzību par tiem nekādu nemaksātu, tīrais zaudējums. Un kur vēl neizvazāja nabaga Rodanti, līdz kamēr viņa dabūja atpakaļ rokā savu Dosiklu! Nē, tad tomēr labāk izbeigt šo romānu tūlīt pēc pirmās nodaļas. Snaudiens arī mācās virsū, un guļa uz šīs darvainās siles nebūt nebij ērta.

Kurts fon Brimmers taisījās pasmaidīt, bet aprāvās. Lietus virs lubu jumta šalca vienā laidā, vietām pa šķirbām smagi pakšēja zemē. Spējie vēja grūdicni pārstājuši, skals dega mierīgi, bālais, savādi atpakaļ atgāzies jauneklis, tas zirga vedējs, reizēm pārsprauda to otrādi, ogle atlūza un nočūkstēja apakšā paliktā ūdens silē. Klētņieka dēlu dzirdēja lāgu lāgiem nopūšamies kaut kur aiz muguras sakārņu gubas tumsā. Tas plecīgais ūsainis ar trijdaksni stipri vien līdzinājās kādam grieķu vergam no Trojas kara gājienu laikiem. Bet šis lielais virs otrā pusē turēja starp ceļiem tik smagu zobenu, kāds bij domājams tikai kādam svētā Grāla bruņiniekam vai pat pašam vecajam Zigfrīdam. Nē, viņam nebij Zigfrīda gaišās bārdas, ne ragainās cepures. Tad drīzāk tas varēja būt Sullas apžēlotais trāķiešu gladiators Spartaks, kas beidzot sacēlās pret savu kungu...

To visu Kurts fon Brimmers iedomāja tajā brīdī, kamēr smails rosījās paplaukt sejā. Patiešām, Priedainē vēl dzīva bij vecā romantika... Bet tad viņš pavērās dziļāk dibenā un nevilus sarāvās. No tukšu un nederīgu darvas mucu grēdas viņā glūnēja divas tumšas kvēlojošas acis zem sarkana lakatiņa, no kura laukā pakārušās vēja savērtās melnu matu šķipsnas. Seju krēslā nevarēja saskatīt, bet aiz šīm niknā naidā degošām acīm tai arī vairs nebij nekādas nozīmes. Fūrija — Kurtam ienāca prātā. Grāmatu cilvēks un dzejnieks, viņš vienmēr meklēja kādu salīdzinājumu, tiešs izpratnes un izteiksmes ceļš viņa iedomai likās grūtāks.

Brīdī viņš vēl pasēdēja, tad ierunājās, lai augošām dūsmām nepaļautu šim brīdim nepienācīgu vaļu.

— Sakiet man, — ko šie kumēdiņi īsti nozīmē? Cik ilgi mēs sēdēsim šajā būdā?

— Tev būtu labāk, ja tu ilgāk dabūtu te pasēdēt.

lalkungul Kurts sakoda zobus, lai nepārsteigtos. Šis Spartaks vizes taču neniņ muižnieka pļaukas cienīgs.

— Man nav laika te pļāpāt ar tevi. Muižā gaida ļaudis.

— Un tiem būs labāk, ja tie tevi nemaz nesagaidīs.

— Tu man draudi? Kā tu iedrošiniešs aizmirst, kas es esmu un kas jūs esat?

— Kas mēs esam, un kas tu biji. Priedainietis tu biji, kaklakungs saviem dzimļaudim, zemnieku asiņu dzērājs kā visi jūs. Bet tagad tu vairs neesi nekas. Mēs tu esi un puteklis. Man pietiek tikai pacelt dūrē šito te, un slapjums paliks tajā vietā, kur tu sēdi.

Kaut kas vēs Kurtam fon Brimmeram pāršalca pār muguru. Nē, patiešām, tā lieta sāka kļūt nopietna.

— Tava valoda tik savāda. Es redzu, tu ienisti mani. Bet tu taču nepazīsti mani, ne tu, ne tie, kas mani muižā gaida.

— Tavus darbus mēs pazīstam par daudz labi. Jā, jā, tie tur gaida un nevar sagaidīt, kad tu raisīsi savus maisus vaļā.

— Maisus? Kas tie par maisiem?

— Neizliecies par muļķi, kundziņ. Es runāju par tiem maisiem, ko tu vedi no Vāczemes līdz.

— Kā tad tu zini, kas man tajos maisos?

— Ir, kas zina. Līdz šim tu pavēlēji igauņim un Pīckam pērt mūs ar sutiņātām ievas klūgām, bet nu atvedi Vāczemē pītas pātagas ar naglām galos. Tavs tēvs lika cilvēku trīs dienas daudz kokiem, kamēr dabūja par kropli. Tu spīdziņāsi trīs nedēļas, lai ilgāk varētu lūpas laizīt un priecāties.

Kurts fon Brimmers neviļus bij palēcies kājās. Bet tas tūliņ savn ieroci nolika uz ceļiem pa rokai.

— Nemaz nemēģini! Dzīvs tu no šejienes tā kā tā netiksi.

Kurts sašļuka atpakaļ.

— Tu mani pārproti. No tava zobena es nebaidos, no tevis pašā nekur nebēgšu. Bet izbēgt es gribētu no tiem nejaukajiem meliem. Pātagas ar naglām galos? Tad ir taču cilvēks, kas arī tādas pasakas spēj izdomāt!

— Tā — un tas tavs cietums arī pasakas?

— Es jau redzu, tu mani pašu turi par meli. Un tomēr man jāprasa: kas tas par cietumu? Es neko nezinu, muižu vēl nemaz neesmu redzējis.

— Man šķiet, ka diezin vai to tu arī redzēsi... Tas cietums, kuram klaušinieki jau trīs nedēļas ved ķieģeļus. Pagrabs zem jaunās pils, ar riņķiem sienā un āķiem griestos. Zāvētus šķiņķus tu tur domā kārt? O! mēs zinām, kas tur karāsies, ja tevi palaistu brīvē. Pat vecais Brimmers, tas asinssuns, iztika bez pagrāba, bet tev vajag gatavu, pirms vēl pats esi pārradies mājās. Siens sapūst pļāvās, rudzi birst laukā — ļaudis dzen klaušās. Igaunis tikai parausta plecus: ko es tur varu darīt, kad kungs pavēl? Es esmu tāds pats kalps kā jūs.

— Kalps — blēdis un nelietis viņš ir! Neko tādu es neesmu pavēlējis. Desmit gadus viņš mani krāpis un jūs krāpj vēl šodien. Kas jūs esat par cilvēkiem? Kāpēc jūs nezīņojāt man par viņa nedarbiem? Vitenberga nav pasaules viņa malā — divi viri trijos mēnešos būtu turp un atpakaļ.

Tagad iekrita starpā tā tur ar tām lūša acīm. Bet tā nebij sievietes balss, tā tikai vīrietis gārda dzērumā vai dziļu ievainojumu ciezdams.

— Tev sūdzēties! Un šodien ļaudis vēl nebij paguvuši aplūkot, kāds tu izskaties, kad jau izrikoji igauni nevienu lūdzēju nepielaist, bet, kas lien, to uz vāgūzi prom.

— Kad es viņam būtu varējis dot tādu rīkojumu? Pusstundu viņš stāvēja manā priekšā, vairāk ne, un jūs paši bijāt tur klāt.

— To es nezīnu, kad. Bet muižā viņš stāstīja kāziniekiem, es pati dzirdēju. Skala spraudējs pamāja ar galvu.

— Es ar! Taisni tā viņš teica.

Kurts acumirkli palika kā notriekts.

— Tas ir velns cilvēka izskatā. Neesat ievērojuši, vai viņam nav āža kāja un vai viņš asti neslēpj zem svārkiem?

Zobena turētājs ilgi skatījās viņā.

— Zinājis, kurš no jums tas lielākais blēdis...

Bet tad strauji papurināja galvu.

— Nē! Tu mani, ka esi slazdā, un mēģini izlocīties. Bet tikpat tas tev nelīdzēs. Tu neiestāstīsi, ka visas tās jaunās klausas un nodevas igaunis mums katru gadu uzlicis bez tavas ziņas. Par pēdējiem nabagiem priedainieši ir pataisīti, mēs kaunamies sastapt ceļā kādu no cita pagasta. Vecā Brimmera laikā zirgiem bij ādas iemaukti, tagad mēs pavadas vijam no lūkiem, kaņepājus un linus ved uz Rīgu. Jaunajam lielkungam divreiz gadā sieciņu dālderu, ko kārtis nospēlēt un noplitēt ar Vāczemes meitām.

— Muļķis un nevēga es esmu bijis — tu mani nemaz nelamā, tā saukdams. No paša rīta es klausos un gaidu, kad būs beigas tā igauna nelietībām. No Atradzes braucot, jau vecais Krišjānis stāstīja. Un vēlāk atkal tas puisis, kas mani vadāja pa mežu. Vai viņa te nav?

No tumšā stūra aiz muguras atskanēja Marča drebošā balss.

— Es esmu te, lielskungs...

— Ā! tas ir labi. Par igauni tu pastāstīji daudz, ko es nezīnāju. Arī par pagājušiem laikiem, ko nekad nebiju dzirdējis. Tikai to tu neteici, ka man mežā uzglūn.

— Es nezīnāju, lielskungs... Mārtiņš gribēja nosist igauni.

— Tiesām? Un par ko tu to gribēji?

— Tu vēl prasi! Par visu to, ko tev stāstīja Krišjānis un klētnieka Marčs. Un te, par šo rētu, kas man no viņa pātagas vaigā. Un par to, ka Padegu Krišs tur sēd un nevar pieliekties. Un par to, ka Susuru Klāvam bij jābēg mežā. Par visu un par to, ka ļaudis ir pataisīti par mironiem un nedrīkst pat bēgt, kad

Igaunis liek Pickam vest tos uz vāgūzi. Nosist viņu un nosvilināt visu to tavu odžu pērkli, to es gribēju.

— Pili nodedzināt nebūtu nekāda prāta, pils nevienam ļaunu nedara, bet tie, kas viņā dzīvo. Par to igauņi — tici man — es neko neskuņtu. Jau tagad manū, ka viņš citu nav pelnījis, un ko vēl atradīšu, kad sākšu tuvāk papētīt viņa darbus? Bet ne vienu, ne otru tu neesi padarījis. Tā vietā tu uzglūni man. Te nu es sēdu un klausos, kā tu zaimo savu lielkungu. Kāpēc?

— Tāpēc, ka nav nekāda prāta samīt čūskulēnu, bet lielo atstāt dzīvu viņas midzeni. Galu galā varētu arī noticēt, ka tu neko neesi zinājis par igauņa briesmu darbiem Priedainē, lai gan arī tava nezināšana nav nekāds aizbildinājums. Tev vajadzēja zināt, kādas mokas viss pagasts desmit gadus cieš tavā vārdā.

Kurts fon Brimmers nokāra galvu.

— Tur tev pirmo reizi taisnība: man to vajadzēja zināt un patriekt ellē to igauņi. To es neesmu darījis, un tas ir mans noziegums.

Tas bij pielēcis kājās, ieroča spalū cieši apžņaudzis, paspēra soli tuvāk.

— Pat to tev varētu piedot, ka tavs tēvs lika manū tēvu pataisīt par kropli. Tu toreiz biji mazs zēns un droši vien neredzēji, kas notiek vāgūzi. Vai tu to arī zini, ka mēs esam dzimuši vienā gadā un vienā dienā? Bet kam tev tas jāzina, no pils līdz Ataugu smēdei ir tikpat tālu kā no debesīm līdz ellei. Bet kādēļ tu liki vest Maiju uz muižu?

— Maiju? Tas puisis man stāstīja pasaku par Vilkaču dzirnavu Maiju.

— Liec mieru pasakām! Dzirnavnieka Maija guļ zem savas gobas, viņai ir miers no vilkiem un kungiem. Bet tu gribi taisīt jaunu pasaku, tādēļ tu liki rikot tās kāzas taisni šodien un vest viņu uz muižu. Jeb vai tu gribi liegties?

— Ā! nu es sāku saprast! Tā ir tā jaunā sieva, ko es šodien redzēju pie vārtiem, tā, kas tika tam lempim ar atkārtu lūpu, bet tev netika. Tu esi tas kalējs Mārtiņš?

— Jā, tas es esmu! Un tāpēc man vairāk tiesības kā tūkstoš Teņiem prasīt: vai tu neglaudīji viņu kā kaķis peli, vai nepavēlēji vest uz muižu, vai nesolījies šonakt dancot ar viņu?

Kurtam fon Brimmeram acis izplētās tik platas, ka tika gandrīz apaļas.

— Uz muižu es nepavēlēju iet nevienam, viņi jau paši bij sataisījušies... Apglaudīt — jā, to es darīju, viņa bij tik brīnišķi skaista. Un dancot — jā, es būtu dancojis, ja viņa gribējusi. Bet viņa teica: nē.

— Jā, to viņa teica, tāpēc ka negrib būt lielkungam par rotaļu un klātgulētāju, pat vienu nakti ne.

Kā iedzelts Kurts uzlēca kājās.

— Cilvēks, ko tu runā! Atjēdzies!

— Es runāju to, kas ir. Milda, vai tā ir vai ne?

— Tā ir. Es dzirdēju, ko igauņi teica: «Tikai šo pirmo nakti, vairāk viņam tevis nebūs vajadzīgs — vai viņš Vāczemē tādas vien redzējis. Un tad viņš

apņādas tevi kā lielmatī, nekav tev netrūks, es pats priekš tevis pacelšu cepuri . . .»
Pie Lavizes pagriaba viņš to iesledza, vinu atnesa, lai dzer un gaida, kamēr
lielskungs sauks.

Kurts fon Brimmers vispirms pietvīka, tad nobāla. Rokas trīsēja pārmērīgās
dusmās. Vai tāds vareja būt viltnieks un liekulis? Mārtiņš šaubīdamies atvir-
zijas atpakaļ.

— Es teicu: velns, ne cilvēks.

Tomēr pamazām savaldījās un atguva parasto cienību.

— Tomēr arī glups — gluži kā tas bij vecās Lavizes pasakās. Ar to viņš
gribēja pielabināties un nopirkt mani. Miglu ielaist acīs, lai es neredzu tās viņa
blēdības un varmācības. Un tu, kalēja Mārtiņ, jel acumirkli varēji noticēt, ka
tavs lielskungs spētu izdarīt tādu nelieša darbu? Vai tu, vai tavs tēvs un vēl
vecāki ļaudis jel kad ko tamlidzīgu esat piedzīvojuši?

— Nē, bet ir tādi veci stāsti . . .

— Vecos stāstos ir arī veca patiesība. Bez šaubām, senos laikos, ko ne es,
ne jūs neesat redzējuši, tas kaut kur būs bijis. Es te neesmu nācis atsaukt vecās
ēnas un spokus, bet padzīt tos uz visiem laikiem no Priedaines. Jūs drīz dzirdē-
siet manus nolūkus, es ceru, ka mēs vēl visi tiksīm labi draugi. Draugu man
vajag, nevis tādu ļaužu, kas uzglūn meža ceļā un zaimo. To jūs jau rītu pie-
dzīvosiet. Nekāda igauņa rītu vairs nebūs, nekādu kļaušu siena laikā, nekāda
vāgūža un sutimātu rikšu. Es gribu dzīvot, labi dzīvot, bet to es varu tikai tad,
ja mani ļaudis labi dzīvo. Tādēļ es esmu braucis.

Tie nebij vārdi vien. Kaut kas skanēja balsi, kam nevarēja neticēt. Marčs
bij izlidis no sava kakta, bikstīja Mārtiņam sānos. Tas atkāpās pie pašas ceļa
ieejas, klusiņām iedūra zobenu aiz muguras zemē.

— Tavu Maiju! Ļaudis, ļaudis, kā jūs nesaprotat mani! Es esmu kāpis
Alpu kalnos un skatījies dabas ainavās, kamēr sametas tumsa. Pie skaistas glez-
nas es esmu stāvējis stundām un otrā dienā nācis vēl. No Atradzes braukdams,
es tā priecājos par Vidzemes mežiem, ka man neparko negribējās vairs list
tajā — kā jūs sakāt — čūsku midzeni. Un, ieraudzījis tavu Maiju, biju tik
laimīgs, ka arī manā Priedainē var atrast tādu daiļumu. Daiļums ir priekš tā,
lai visi tur palīgsmotu acīs, nevis lai apgānītu viņu. Ja es būtu zinājis, ka tu
skaisties pat par to, ka viņu apglaudu, pirkstu es viņai nepiedurtu. Un par to tu
gribēji nogalināt mani. Vai patiešām tu gribēji?

— Kā āmen baznīcā.

— Bet man visu laiku bij tāda doma, ka tu man neko ļaunu nepadarīsi.
Tas tāpēc, ka sirdsapziņa tīra. Kā tad tev tā lieta bij prātā?

— Es pats īstī nezināju . . . Vispirms es gribēju ar zobenu. Bet tad man
likās labāk — sērmukša bluķi pie kakla un Dziļajā ezerā. Vidū tam dibenu
neviens vēl nav atradis . . .

— Brr! Tad tāpēc tu mani atvedi šurp. Es pats labāk būtu izvēlējis zobenu,
tas droši vien paša kalts.

— Bet visu laiku man bij tādas kā šaubas: bet ja viņš tiešām nezina un negrib?

— Tev arī ir tīra sirdsapziņa, un tā šoreiz pasargājusi mūs abus. Tevi pašu varbūt vairāk kā mani. Ar igauni tev šaubu nebūtu?

— Ar igauni — kādas tur šaubas! Klāva mēslu dakšas ribās, un beigta balle. Marčs samiedza savu vērstuvi.

— Igauni tu apsolīji man.

— Tu viņu gribēji tikai par to savu muguru, man bij Maija. Jau vakarnakt viņš to turēja muižā ieslodzītu. Nē, igauni tu nebūtu dabūjis.

Kurts nogrozīja galvu.

— Ko gan šis izdzimtenis nav darījis, kamēr izaudzēja tik briesmīgu naidu! Bet tu laikam gan esi visai nežēlīgs?

— Es? Kaķenei bērņus es nevaru noslicināt mārķā.

— Bet ists vīrs tu esi, to es redzu. Kas tev būtu ar Maiju? Tev tak viņa vairs nepieder. Vai viņa gribēja tevi?

— Norunāts mums nebij, bet es zināju, un viņa zināja. Igaunis un Lauķiene piespieda ar varu. Pistolēm rokā un mietiem ratos aizveda uz baznīcu. Bet ar Teni viņa nedzīvos — padaris galu. Es viņu pazīstu.

— Neskumsti nemaz! Ar Teni viņa nedzīvos, bet ar tevi. Tādas varmācības es savā pagastā nepieļaušu.

Milda iejaucās starpā:

— Viņa baznīcā mācītājam sacīja — nē.

— Nu tāpēc. Kas ar varu pielaulāts, to var atlaulāt. Es pats to lietu ņemšu rokās. Ja būs vajadzīgs, uz Rīgu braukšu.

— Vai patiesām... lielskungs... to darīs?

— Manu muižnieka vārdu par to! Te jūs to visi dzirdat. Es negribu, ka jūs saviem bērņiem varētu sacīt: jūsu lielskungs ir vārda lauzējs un krāpnieks. Paturiet to vienmēr prātā un pastāstiet citiem.

Marčs staroja kā saulīte un kaut ko iečukstēja Mārtiņam ausī. Tas miņājās uz vietas, asaras viņam bij acīs, bet vārds nenāca pār lūpām. Kurts fon Brimmers uzlika roku viņam uz pleca.

— Nesaki neko! Tu esi goda vīrs, un par to tev tikai sev pašam jāpateicas. Es esmu dzimis tajā pašā mēnesī un dienā kā tu un centīšos būt tāds pats. Tikai man tas nāksies daudz grūtāk. Man prieks, ka liktenis pasargāja tevi no negodīga darba un galvenā kārtā no lielas aklamības. Nu pieņemsim, ka tu būtu noslicinājis mani ezerā un neviens tur neatrastu un nemeklētu. Un tad? Tu domā, muiža tāpēc paliktu bez mantinieka un lielkunga un jūs varētu iet, kur katrs iedomājās? Mums ipašuma raksti ir labi noglabāti.

— Es zinu, viņi droši vien bij tajā lādītē, ko es izkalu pagrabā no sienas.

— Tu izkali? Kur tā lādīte palika?

— Laikam igaunis viņu pievāca.

— Atkal tas nolādētais igaunis. Bet galu galā viņam tā nav vajadzīga. Tad

zināt, kas mantotu Priedaini? Tā ir Atradzes barona un manas mātes māsasmeita. Jūs viņu nesat redzējuši, bet es gan. Un to es esmu redzējis, ka viņa liek savai ķekam meitai maukt sakas kaklā un rullēt laukumu pils priekšā. To jūs dabūtu! Pati viņa neko nejēdz, droši vien paturētu to pašu igauni, un tad jūs gau redzētu patagas ar naglu galā.

Martiņš bij galīgi sašļucis.

— Lielskungs . . . es nezināju . . .

— Nu, protams, kā tu to varēji zināt. Bet paliec vien mierā, tagad viss būs labi. Lūkosim, lai tiek labāk, kā līdz šim bij. Tagad iesim, lai tā nabadzite par daudz nenobēdājas tajā pagrabā.

Ārā jau bij liela gaisma. Zirgs nozviedzās, pie bērza piesiets. Bet Kurts nekāpa mugurā, uzsvieda pavadu uz kakla un palaida vaļā. Tas gabaliņu paskrēja rikšus, tad sāka iet knašiem soļiem, arvien atpakaļ paskatīdamies.

Kurts fon Brimmers gāja kājām — lai šie ļaudis nesāk šaubīties par viņa labajiem nodomiem. No bērziem bira smaga salta rasa. Dziļais ezers gulēja sūneklī kā melna īgna acs asarainā dobumā. Kurts paskatījās turpu un neviļus nodrebinajās. Rīts bij nemīlīgi vēss, viņi gāja steigšus, laipodami ap lielajām ūdens peļķēm vecajā sabrauktajā apaļkoku klājā.

Aiz tīreļa lielajā mežā pēc vakardienas tveices vilka vēsa dvēsmā. Vēja nolauzta, aizkaltusi egle ceļam šķērsu pāri; galotni apiedami, viņi visi papardēs un zālē nobridās slapji līdz vidum. Kurts par to neko nebēdāja, cildena jūsmā strāvoja viņā — tikai ātrāk nokļūt muižā, bez vilcināšanās iesākt lielo nokavēto darbu. Martiņam citu gaita tomēr vēl likās par lēnu, viņš bij labu gabalu priekšā. Kurts pasmaidīja, vērodams viņa plato muguru un lielos soļus. Steidzies, steidzies izraut savu baloditi no vanaga nagiem! Tie abi būs pirmā stiprā saite starp atjaunoto muižu un atbrīvotiem ļaudīm. Pirmie draugi un sabiedrotie arī lielajā cīņā par kopējās tēvzemes brīvību . . .

Piepeši Martiņš apstājās. Taisni pretim pasities vējš uzpūta tādu kā gruzduma smaku, pāri sausviežu un paparžu klānim atkūpa tikko saredzams dūmu mutulis. Kad arī pārējie apstājās, kaut kur tālu priekšā bij sadzirdama savāda knakstoņa, pa starpām gari džērksstoši zvēlieni, it kā kad kas lūzdams gāztos zemē. Acumirkli vēlāk pa koku galotnēm virs gājēju galvām sāka velties melns mākonis, siku plēņu putekļus uz galvām kaisīdams. Martiņš iekliedzās, kā spēju dūrienu dabūjis.

— Muiža deg!

Un ievainota kustoņa lēcieniem pazuda klajumiņam pāri mežā. Kurtam fon Brimmeram kājas bij tikušas smagas, tikai pēc brīža viņš atjauda cīlāt tās ātrākā soli. Aiz muguras uztraukti čukstējās, bet to viņš nevēroja, pa koku spraugām preti paplivoja tumši svītrotas liesmas, rita ausma aptumsa melnos dūmos, lāgu lāgiem ceļš aizkūpa tā, ka elpu rāva ciet un kodīgi lida kaklā. Sprakstoņa pieauga arvien spalīgāka, rūca kā dzirnavas, uguni maldamas.

No dūmu mutuļa pretim iznira vecuks un sikiem soļiem sāka tipšināt Kurtam

līdzas. Viņš nepazīna veco vagaru un neklausījās atsevišķus vārdus. Bet laikam dzirdēja tomēr — cildenā jutoņa bij prom, viņš nojauca, ka sadeg un brakšedams gāžas kaut kas svarīgāks nekā tur tā ēka. Pāra reižu pieķēra roku pierē, it kā pārliecinādamies, vai nomodā, vai tas tikai nav ļauns murgs.

Jums jau bij sagāzies, patlaban iebruka griesti. Dzirksteļu strūkļa šņākdama uzvērās pret debesīm, kas bij apkūpušas tik melnas, ka, liesmām lejā atkal pieplokot, tur atmirdza dažas zvaigznes. Kaut kur kāds stenēja, it kā pušu rauts. Kurts fon Brimmers nogāja ugunij tik tuvu garām, ka uzacis gandrīz apsvila.

Spraugā starp vāgūzi un staļļiem sastindzis stāvēja salijušu, novārgušu ļaužu pulis. Tie nebij cilvēki, bet izbaiļu kopā sablīvēts dzīvnieku bars, kas zināja galvām pāri triecienam paceltu mīlņu. Kurtam neskaidri pavīda bālas pārvērstas sejas ieplestām acīm un pavērtām mutēm, bet gar tām viņam tagad nebij daļas.

Vecā Lavize gulēja samītā zālē, vienu roku tāli atmetusi, otru uz vēdera dūrē nikni sažņaugusi. Ap cieši sakniebto muti sakaltušas zaļganās siekalas, stiklainās acis, kā ko briesmīgu ieraudzījušas, vērās gaisā. Maija likās tikko aizmigusi, pat sārtums vaigu galos nebij pilnīgi nodzisis. Kalēja Dārta notupusies meta pār viņu katoļu krustus. Mārcis stāvēja, no otrās puses pāri pārliecies, uz ķēga atbalstījies, it kā vērodams, vai viņa drīz necelsies. Mārtiņam ierocis nokritis zemē, rokas sakrampētas, zods cieši nodurts krūtīs.

Kurts fon Brimmers no piecu soļu atstatuma brīdi noskatījās šajā bēdīgajā grupā.

— Tomēr par vēlu mēs esam atnākuši . . . Bet tu jau zini, ka es to negribēju.

Viņam bij tik smaga sirds. Ar ko gribēja iesākt, tā nu gulēja tur, un kalēja Mārcis gaidīja velti, vai vēl necelsies. Sākums bij pazaudēts, ko viņš tagad lai dara? Pirmais pavediens, ko domājās stipri satvēris, izšļucis no pirkstiem, rokas tvarstīja tukšā gaisā. Bet tie tur gaidīja — ko citu viņš tiem nu varēja teikt kā tikai tukšus vārdus bez nozīmes un pārliecības? Bet tā aiziet nebij iespējams, Kurts noģida pilnīgi skaidri, ka otrreiz vairs tiem tik tuvu netiks, ka alliksies tikai atkal iejūgt zirgus un braukt atpakaļ uz turieni, no kurienes nupat bij ieradies. Viņš paspēra pāri soļus tuvāk ļaužu barām, tas saspiedās ciešāk kopā un virzījās atpakaļ, tikai vagars un klētnieks palika tuvumā.

Baidās . . . baidās . . . Kurtam fon Brimmeram kļuva vēl smagāk. Baļss trīsēja.

— Mīlie ļaudis, ko jūs skatāties mani un baidāties. Es jums negribu neko ļaunu.

Manija pats, ka nepavisam nepateica to, ko gribēja. Laipns un pieļāvīgs viņš nodomājis būt ar saviem ļaudīm, bet tomēr paturēt muižnieka un dzimtīpašnieka cienību. Viņš nebij vainīgs — kas te uzdrošinājās meklēt lielkungam vainu? Visas tiesības viņam, tiem vajadzēja manīt, ka viņš ne no kā neatsakās, tikai labprātīgi ierobežo savu varu. Kas tiem tiek, tas viņa dāvināts — to vajadzēja pemt vērā un nekad neaizmirst.

Pūlis stulbi blenza viņam garām uz Mārtiņu un Maiju. Kurts saprata: tai pāri tagad nevarēja tikt.

— Es to neesmu gribējis, to jūs man varat ticēt. Neesmu licis viņu ne ar varu vest uz muižu, ne pagrabā slodzīt. Kāpēc tas ar viņām noticis, to es nezinu.

Klētnieks bij saņēmis dūšu.

— Lielskungs... Lavize ir nozāļojusi viņu un tad pati sevi.

Kurts palocīja galvu.

— Es saprotu: lai pasargātu viņu no kauna un negoda. Neprātīgā vecene! Matiņu viņai neviens nebūtu aizskāris.

Klētnieks kā lūgdamies saņēma rokas.

— Muižkungs viņu visu laiku tā vārdzināja. Nekur viņai, nabadzītei, nebij glābiņa. Sestdienas nakti noturēja ieslodzītu, svētdien ar pistolēm, ar mietiem uz baznīcu...

— Kur tad bij tas viņas brūtgāns? Kāpēc tas viņu neaizstāvēja?

— Tas, lielskungs! Palūkojiet to aizstāvi!

Rokām zālē stutēdamies, Lauku Tenis bij pietrausies sēdus un nu velti mēģināja ikt kājās. Viens, resns kā maiss, saritinājies turpat netālu. Otrs, ar skrodera bārdu, stenēdams lida laukā no apgāzta galda apakšas. Trešais, galvu sāpus pasitis, rokas izplētis, gulēja augšpēdu pie ķēķa durvīm.

Kurtu fon Brimmeru pārņēma svelošas dusmas, pārļaižot acis šiem cilvēkiem un visai tai postažai.

— Lopi jūs esat! Tad nav brīnums, ka tam bērnam jūsu vidū bij jāaiziet postā.

Elkoņiem atgrūzdama, no pūļa izspraucās sika, melnīgsnēja sieva, pinkains skuķis ņerkstēdams ķērās viņai brunčos.

— Lielskungs, viņa pati vainīga. Spītīga kā velns. Tajā kalējā iekodusies.

— Ko tu gribi? Kas tu tāda esi?

— Briežu vedekla Anna. To bērnu viņi man šonakt līdz nāvei nobiedējuši.

Puisis kreklos, sarkaniem pumpainiem stilbiem, stiepa galvu viņai pār plecu.

— Un mani nātrēs... Kājas man deg vienās ugunīs... Briežos kāziniekiem visi aizjūgi ir sagraizīti, rati sadauzīti. Kalējs... Drusts... visa viņu laupitāju banda!

Drukna sarkana sieviete ievaimanājās kā plēsta.

— Tur nodeg mūsu māja! Visas manas mantiņas ir pagalam!

Visiem priekšā atskrēja otra, tikpat drukna.

— Mans Tenis nav dzērājs, to jūs, lielskungs, nedomājiet! Bet kad kalējs staigā apkārt pa mežu un piedraud nosist katru, kas patrāpisies priekšā. Kāpēc lielskungs ļauj viņam tur stāvēt? Grožos viņu vajag! Uz klēti prom, uz vāgūzi!

No bara izģeņģeroja liels vīrs sarkanu lakatu ap galvu.

— Un Susuru Klāvu uz vāgūzi! Viņš man pārsita galvu... Eju uz muižkunga pavēli ņemt viņu ciet — šis man ar tines vāku... ar pašu kantī. Labi vēl, ka pavisam nenosita.

Kurts fon Brimmers nevarēja vairs novaldīties, piecirta kāju.

— Ko jūs ķērcat! Tā jūs sagaidāt savu lielkungu! Divi liķi un vesels bars kraukļu apkārt. Par zvēriem esat palikuši! Bet es zinu, kas jūs tādus pataisījis . . .

Ļaudis sakustējās un vērsa skatienus kaut kur uz pils pusi. Kurts atskatījās.

Pa pagraba durvīm patlaban nāca laukā Holgrēns. Vispirms pabāza kailo galvu, tramīgi aplūkojās, tad, rokām stenderēs ķerdamies, izrāpās pats. Apmeta likumu Ekam, kas miegā kļuva stenēja un kustināja pirkstus, it kā sauja ko tvarstidams — vesels bars mušu salīpis ap sakaltušajām asinīm uz zoda un kakla. Apstājās un pavērsās pret degošo māju, kļuva vēl pelēkāks un taisījās skriet turp. Bet tad ieraudzīja Mārtiņu, aiz kura stāvēja Susuru Klāvs, Padegu Krišs un smukā Milda. Gribēja mesties atpakaļ, bet nepaguva, Kurts fon Brimmers bij klāt, sagrāba viņu aiz krūtīm un sapurināja.

— Te tu man esi, blēdi un nelieti!

Igaunis nemaz nedomāja pretim turēties. Labā roka kā aizlauzta kuļājās gar sāniem. Kurts rāva viņu uz priekšu.

— Nāc, nāc, paskaties savu goda darbu!

Pievilka pie Lavizes, salieca tā, ka galva viņam noliecās zemu, tad pagrūda pie Maijas.

— Tagad ir labi, ja? Nu tu esi paēdis?

Igaunis bij pārbijies, bet runāja skaidri.

— To tā nolādētā ragana padarījusi. Sen jau gribēju aiztriekt viņu mežā.

— Cikus tu jau neesi aizdzinis mežā? Vai tu pats tur driksti kāju iespert?

Tagad Milda pienāca gluži klāt. Kurts atkal ieraudzīja tās pašas acis, kas vakar darvas cepli viņu tā nobiedēja.

— Viņš mani sadūra ar spieķi. Kāja man stīva, tikko varu pavilkt pa zemi.

— Tevi ar! Vai te ir kāds, kam šitas, ko jūs saucat par igaini, nav ko padarījis?

— Lūk, Padegu Krišu viņš piektdienas vakarā lika Pickam sist tā, ka trīs dienas lai neceļas.

— Viņš bij dumpinieks un lamāja kungus, tāpat kā kalējs. Un šito jūs neklausiet, lielskungs, no tās muižā nav glābiņa, visiem pušiem karas kaklā.

Milda bij pavisam pazaudējusi prātu, brēca nelabā balsī:

— Suns! Vilkātis! Ar Lauķieni tev nepictika, ar Grietu ne! Gribēji, lai es tev vēl eju gultu taisīt!

Igaunis tikai muti paguva atvērt — Kurts viņu sakratīja tā, ka zobi noklabēja. pagrūda pret ļaužu pūli un noberzēja delnu pie svārkiem.

— Rokas notraipa pie tāda nešķīsta! Redziet, ļaudis, šo nelieti! Un es līdz šim domāju, ka esmu Priedainē atstājis muižkungu.

Igaunis lika plaukstu maleniski pie mutes.

— Runājiet, lielskungs, vāciski, lai viņi nesaprot.

— Dzirdiet, ļaudis! Šis nelietis, ko es turēju par savu muižkungu, māca mani runāt vāciski, lai jūs nesaprotat. Bet taisni tāpēc es jau gribu runāt, lai

jūs saprastu. Visu līdz pēdējam! Tas ir vajadzīgs man un jums tāpat. Tad ziniet, šitas te ir tas lielākais bledis, kāds jebkad pasaulē dzivojis.

— Fon Brimmera kungs — —

— Turī muti, kad es runāju! Tikai šodien es dabūju zināt, ka viņš visu laiku blezojis, uzlikdams jums arvien jaunas nodevas, par kurām es neko nezināju. Nekad es neesmu pavēlējis viņam prasīt no jums piecas mārciņas sukātu līnu vairāk un kaņepes, un riekstus, un lūka pītepus.

— Lielskungs, man bij jūsu pilnvara.

— Pilnvara tev bij darīt pēc taisnības, nevis noplēst manus laudis un pataisīt par ubagiem, kam kauns sastapt ceļā cita pagasta kaimiņus. Uz pūra labības viņš jums ņēmis divus siekus atberiem. Bada gados seši vīri sargājuši klētis, lai badā mirējs tur nepagrābtu kādu sauju.

Kaut kur pūli atskanēja kučiera bailīgs čukstiens:

— Lielskungs... nesakiet...

— Nebaidies neko, vecais! Tagad viņš vairāk nevienam nekodis... Sienā laikā viņš dzinis jūs ķieģeļus vest, kur pilij jau sen vajadzēja būt gatavai, un es biju rikojis tā, lai jūs varat braukt pavaļas laikā, ziemu ar ragavām. Un jums nebij tik daudz prāta aizsūtīt pie manis pāri viru ar ziņu. Vitenberga nav nekādā pasaules viņā malā.

Milda kļiedza starpā:

— Igaunis jau biedēja mūs: lielskungs sūdzības nepieņem, kas ar varu lien, to uz vāgūzi prom!

— Un melis viņš ir, negodīgs melis! Es gribētu, lai jūs man pēc kārtas izstāstāt, kādu pārestību viņš katram nodarijis, bet haidos, jūs apkrausiet mani pāri galvai ar savām sūdzībām, tā ka es noslāpšu. Kuru gadu tu man sūtīji tos divus sieciņus dālderu, ko nospēlēt kārtis un nožūpot ar Vācijas meitām? Atbildi, ja tu neesi tas bezkaunīgākais melis pasaulē!

Igaunis mazliet padomāja, acis zemē nodūris.

— To es neesmu teicis. Viņi paši melš.

Klētnieks laikam manīja, ka nu vairs nav jābaidās.

— Ko jūs liedzaties, muižkungs? Taisni tā jūs teicāt Pīckam, es tur biju un mans Marčs. Divus sieciņus, un par tām Vācijas meitām.

— Es ticu bez lieciniekiem, neviens no jums neizdomās tādus melus, ko viņš te nebūtu paudis. Melis, tas vēl nebūtu tas jaunākais, bet arī zaglis viņš ir. Manus mežus viņš ir nopostījis, trīs gadus viņš ķieģeļus dedzina lapmuižniekam, trīs reizes gadā labību mal, miltus ved uz Rīgu pārdot — grasi es no tā neesmu redzējis. Labību no klētīm pats grābj ar stārstu un skrīveri, lai klētnieks nezina mēru. Mani apcirkņi ir tukši, bet zirgus tikko rikšiem var dabūt. Zirkas viņam to noēdot.

Viņš pēkšņi aprāva valodu, piesita sev pie pieres un iesmējās nelabu smieklu — ļaudim šermuļi pārskrēja no tā.

— Ļaudis, ļaudis, vai jūs redzat, kas notiek? Es gribēju izmeklēt jūsu

audzības, bet tagad visu laiku pats žēlojos jums. Vai jūs redzat, ka šis plukata savu lielkungu pataisa par nerru un apsmieklu viņa zemnieku priekšā?

Igaunis tikai blenza caur pieri, nogaididams, lai šis pārsteidzīgais jauneklis vēl vairāk pazemojas viņaiņu bara priekšā. Kurtam fon Brimmeram likās pat, ka tāds kā smins pazibētu tajās baltajās blēža acīs. Viņš pielēca tam klāt.

— Tu vēl ņirgājies, nelieti! Uz klēti tevi pašu vajadzētu, lai nāk pēc kārtas visi tie, kurus tu tur esi mocījis, lai izmēģina pie tavas muguras kokus un sūtīnātas rikstes. Priekš tevis vienīgā man tiešām vajadzētu likt Vāczemē nopūt pātāgu ar naglām galos. Tava laime, es esmu devis sev vārdu, ka Priedainē vāgūža durvis nekad vairs nevērsies cilvēku bendēšanai.

Baltās acis glūnēja tāpat. Kurts jau nezināja, ko nozīmē igauņa smins un kā viņam tādās reizēs ap sirdi. Nevaldāmā niknumā un riebumā iesplāva taisni sejā.

Igaunis sarāvās, rēta viņa pierē piepampa sarkana. Viņš noslaucīja ar piedurkni.

— Fon Brimmera kungs . . . jūs ejat par tālu. Kā es pēc tam lai nu te vēl rīkoju ļaudis?

— Ak uz palikšanu tu vēl taisies? Nevienu dienu — nevienu stundu es tevi te vairs necietīšu. Uz pēdām taisies un pazūdi no manām acīm!

Igaunis mēģināja saslieties. Balss viņam aizdrebejās.

— Tā — tagad jūs mani dzenat prom — kad visa manta pagalam . . . kad es par nabagu esmu pataisīts.

— Tava manta? Ko tad tu, šurp atnākdams, ienesi Priedainē? Ar spiekūti rokā tu atnāci, pasaules klaidoni!

Viņš paņēra kādam vecūkam lazdas nūjiņu no rokas, iegrūda to igauņim saujā.

— Še — tā ir tava manta! Tāds tu atnāci, tāds aizej! Vāķies, riebekli, prom!

Igaunis sakustējās visiem locekļiem, bārda paslējās augšup.

— Un tos dedzinātājus un laupītājus jūs pat nemēģināt gūstīt? Tā ir noziedzība, es sūdzēšos valdišanai.

Kurts paplēta rokas.

— Ļaudis, kā jūs domājat? Vai mums nevajadzēs pašūpot viņu virs tās uguns, lai kājas paliek lokanākas?

Igaunis žigli paskatījās uz savas mājas kūpošām paliekām, pameta mirkli kalējā, kas stāvēja, galvu nodūris, it kā visu laiku klausījies nekustēdamies. Izslējās vēl garāks, apgriezās un paspēra soli garām ļaužu pūlim.

— Pa ceļu ne — ceļš ir taisīts godīgiem ļaudim. Tur, mežā iekšā, kā visi vazaņķi!

Ne vārdu neteicis, igauņis atsviedās un gāja prom gar pils stūri starp ķieģeļu grēdām un aizsākto celtni. Likās, viņa augums sagumst arvien mazāks, kamēr pazuda eglājā — taisni tajā pašā vietā, kur pirms dažām dienām kalēja Mārtiņš.

Kurts fon Brimmers pārlaida acis saviem ļaudim. Nē, ne zīmes tur nebij no tā, ko viņš gaidīja. Ne mazākā prieka, nevienas atvieglojuma nopūtas. Daži it kā ar šaubām, varbūt pat ar nožēlu noskatījās igaunim pakaļ; citi stāvēja, galvas drūmi nokāruši. Kā atvērtā grāmatā lasāms šajās trulajās sejās. Varmāka — bledis — un zaglis, jā gan. Bet zināms un pierasts. Ko lai zina, kas nu būs? Vai sutinātu rikšu vietā tomēr nenāks Vāczemē pītas pātagas? .. Nolādētais poļu Janis, vai viņam tomēr paliks taisnība?

Kurtam rokas nolaidās un kājas sāka kā griļoties, zeme zem tām slidēja prom. Viņš sakoda zobus, lai neparādītu savas nevarīgās dusmas un bezgalīgo izmisumu. Ārēji mierīgs, pagrieza muguru un gāja uz pili. Kāds it kā noraudājies lempis tēva zābakos pavirzījās sāpus, nost no ceļa. Caur noplakušiem dūmiem atskanēja gari novilkts vaids — gluži kā tas pūces brēciens pirmajā naktī Vidzemē pie Atradzes kroga.

— Ātrāk — ātrāk prom no šīs nejēdzības un posta! ..

Tad kalēja Mārtiņš sakustējās, it kā garu svarīgu domu izdomājis. Atstūma māti nost, noliecās un pacēla Maiju klēpi. Augums vēl nebij pilnīgi sastindzis, galva un viena roka nokārās pāri viņa plecam, pajukušie mati pieglaudās vaigam un ausij.

Vecais Mārcis pamāja ar galvu.

— Tā, dēls, tā ... Nesīsim viņu uz mājām.

Viena kurpe bij palikusi uz dēļiem. Dārta pacēla to, rūpīgi noslaucīja ar delnu, dēlam pakāļiedama, nenovērsa acis no tās. Mārcis vilkāš pa gabaliņu līdzī, vēlreiz meta ar galvu.

— Tā, dēls, tā.

Ļaužu pūlis klusi pašķīra ceļu. Mārtiņš nesa uzmanīgi, zemē lūkodamies, kar līdzēnāks, lai netricinātu, lai viņa neuzmostos.

ugšgalā lieti laikam bijuši vēl lielāki nekā te. Daugava sakāpusi augstu krastos — šajā pusē labi tālu mūklājā, viņa Fridriha pilsēta likās nosligusi gandrīz līdz pašam ūdenim. Tie divi, kas tur stāvēja, likās iebrīduši, novakara saule viņu ēnas meta iesķērsām pāri līdz lēnās straumes vidum.

Atradzes dzirnavupes galā bij atbots, vītoliem zari mirka ūdenī, sikajiem kārkliem gali vien vairs laukā, tikai labi ieklausoties, dzirdams, ka slūžas vēl špāca — krituma tikpat kā nekāda. Krodznieks neklausījās slūžās, tā pārāk pierasta lieta, viņam bij svarīgāks darbs. Uzplūdu laikā pat vasaras vidū upes mutē no Daugavas sanāca zivis, dūļķainā ūdenī murdos dažreiz pagadījās labs loms. Sosvētdien krodznieks kļuvis tik zivju kārs, ka, bikses uzlocījis, jau ceturto reizi brīda pa applūdušām tača laipām, nesa murdus malā, izkratīja zālē un atkal nogremdēja atpakaļ.

Laikam diena par spožu, šoreiz nekā liela vis nebij. Zālē spirinājās tikai viena paprāvāka vimba un kāds pusducis pavisam niecīgu līdaciņu. Tāpēc zvejnīeks arī kļuvis tik izklaidīgs, patlaban iemērca atpakaļ murdu, kur katrs zēns būtu parādījis pašā astes galā ieliekušos raudu. Acis Daugavai vien pāri, vai nu uz tiem abiem stāvētājiem, vai pilsētā, it kā viņam no turienes kas būtu gaidāms.

Pa taciņu no kārkliem tača galā iznīra krodzniece — katrā ziņā židiete vai pa pusei: melnas, čigras matu pinkas zem pakausi sasieta lakatiņa, melnas izspiestas acis, tumša seja, liks deguns, uz basajām kājām kaut rutkus varēja stādīt.

— Nāc uz mājām, tie brandvīna vedēji ir atbraukuši.

Krodznieks neko neatbildēja, murda kārti ar lūka anklu piestiprinādams tača mietam, pat galvu nepagriezta uz to pusi. Bet krodzniece arī nekādu atbildi negaidīja, acīm redzami viņiem tā parasts. Salasīja zivis priekšautā, lūpas nīcinoši pašķobīdama. Nebij jau arī par ko sevišķi jūsmot. Krodznieks nesteigdamies izbrīda malā. Vēl noskatījās pāri, divas reizes pavēcināja roku gaisā — laikam kādu nzmācīgu mušu atdzenāja.

Jau tā miklais celiņš caur krūmiem pāri mūklājam žļaukstēja vien, mālāinie dubļi žmaudzās pa pirkstu starpām augšām. Tas laikam bij ļoti patīkami, krodz-

nieks tīšām meklēja, kur dziļāks, acis piemiegtas, it kā viņu tur apakšā kutinātu. Garās usas kustējās, viņš kaut ko bubināja pie sevis.

Divēji rati pie slitas ar lielām vātim. Tās un tāpat zīngus krodznieks pazina labi: Kalnmuižas brandvīna vedēji, pusbrāļi Brenči, lielais un mazais. Abi krogā, no ceļam līdz dotā mēra jau krietni iesiluši. Kā parasts, lielais, tas īstais Brenčis ar pasarkano bārdu, runīgs un lielīgs, mazais Brenčuks pavisam kluss, tikai brīnum baltus zobus rādīja caur savu savēlušos pelēko kodaļu. Krodznieks sarokojās ar veciem paziņām.

— Rīgā braucat? Siens mājās nopļauts? Labi. Bet kā tad ar rudziem? Izbirs, kamēr tiksiet atpakaļ, tagad jau dienā karsē kā traks. Uznāk, uznāk lietus, un karsē atkal.

— Lai viņš karsē, mums neizbirs — mums tās mājas tālāk mežā, nav tā, kā tiem pie Daugavas, tajās radzītēs. Tur gan jau ceturtdien sāka pļaut.

— Jā, šogad par nedēļu vai divām agrāk kā pērn: tas agrais pavasaris. Bet ja nu sauc klausās vai aizdzen šķūtīs, tad izbirs tā kā tā.

Brenčis paraustīja plecus.

— Runā kā bērns: mūs klausās! Mēs esam brandvīna vedēji. Reizi pa divām nedēļām ar vāti uz Rīgu, diena un nakts tur, diena atpakaļ — vairāk klausu mēs divi nepazīstam. Vai nav tā, pusbrāl?

Brenčuks tikai parādīja baltus zobus. Krodznieks pārcilāja mēriņus uz vadžiem.

— Tā jau gan zagļu dzīve. Lielskungs jums laikam labs?

— Kā to teikt, un kā kuram. Vecais Sīverss bij labāks, bet ar jauno arī var iztikt.

— Pērt neliek?

— Pērt? Nē — viņš pats. Pātāga vienmēr aiz zābakstulma — kur patrāpās, pļavā, laukā vai rijā, sadod pa muguru, ja vajag, un beigts. Nav vis kā citās muižās, kur cilvēku kā teļu stiepj uz stalli dirāt.

— Jā, tāda kārtība ir gan labāka.

— Nemaz neskanīni tos mēriņus, brandvīnu mēs esam paši dzēruši, cik uziet. Šodien muižā tā balle un lielskungs kā saulīte. Meistara kungs — viņš saka — šodien ielej tiem pusbrāļiem pa veselam stopam līdz, tā kā tā viņi man to ceļā paši nolaidis no vāts... Ielaid labāk mums pa kausam miesta. Taisni mēle līp pie žaunām.

Krodznieks jau bij noliecies pie mucas, bet acis atpakaļ vien.

— Gan jau atslapināsi, nebaidies! Ak, balle, tu saki? Vai liela bij?

— Vakar. Pus Vidzemes — nu, puse varbūt gluži ne, bet par desmit gan vairāk bij. Kungī vien, preīlenes nevienas. Muižas ļaudis smejas: precēties taisās, vai? Citādi viņš uz tiem brunčiem kā traks. Bet lielkungam lielkunga padarīšana, ko tu tur teiksi. Iztikt var. Zagļi jūs abi esat — viņš saka — bet es vismaz zinu, cik jūs nozogāt. Ielikšu svešu, kas man pateiks, cik tāds nolaiž no vāts?

Krodznieks bij iclaidis no tā labākā, putas kannā ar kupenu. Brenčuks ķera vel kārāk kā tas lielais plāpa.

— Pareizi ir: vienmēr labāk, kad zina, nekā kad nezina. Tad vakar jums bij tā balle. Un šodien vairāk neviena?

— Nē, viens tur vēl slaistās — tāds kā čigāns, sarkanām lūpām, padeģunē tikko vēl sāk dīgt. No Kurzemes esot, vai.

— Ahā! no Kurzemes. Nu, ko tad šis tā viens pats?

— Neko, tāpat. Mūsējam jau allaž vajag kādu, kas palīdz paģiras lāpīt.

— Nu kā tad, tā jau nav lielkungiem vien, man tāpat un droši vien tev pašam arī.

Mēli atslapinājis, Brenčis tika vēl runīgāks.

— Iztiķt var. Citreiz gan paliek nikns, bet nekas, izbļaujas, izbļaujas un labs atkal. Pastāsti, Brenčuk, kā tev pērn izgāja ar to sienu.

Brenčuks tikai vēl baltāk paspīdināja zobus. Krodznieks bij piegājis pie loga un vēroja Daugavu, no šejienes krūmiem pāri tikai pati viņējā mala redzama.

— Ak tad no Kurzemes īis. Vai tad netaisījās vis vēl jāt?

— Netika dzirdēts. Kur tādām kundziņam jāsteidzas.

— Pareizi ir, kur šim jāsteidzas.

— Redzi, krodzniek, manam pusbrālim pērn iznāca tāda lieta. Meža plavu bij uzņēmies lielkungam nopļaut uz pusēm. Labi, kad uz pusēm, tad uz pusēm. Šis nu samet divas kaudzes. No ārpusēs skatoties — viens kas viens. Bet tā viena viņam — kā kāposti ballā ar stampu, otrai tikai tās maliņas, viducis tikpat kā tukšs. Un nu domā: kad tikai nu, sātans, nepaņem to cieto. Šis atjāj ar, ošņā, ošņā, dur ar pātagas kātu, plūkā un dulns, kā jau vācietis, pasaka: šito tu vedīsi man. Nu ir labi, mans pusbrālis nodomā, tikai to man vajadzēja. Labi jau būtu, bet, kā nu sāk vest, tā lielkungam iznāk divi vezumi mazāk. Šis kā uguns: unsvat, tu esi piekrāpis mani! — un tik gāž — vienu reizi, otru. To pirmo reizi vēl nekas, bet otru — kažokam mugura pušu — kā ar nazi, vilna vien noputēja. Labi vēl, ka ziema, dievs lai pasargā, kas tur vasarā būtu! Atvēž vēl trešo, bet tad mans pusbrālis saka: — Cienīgs žēlīgs lielskungs, jūs varat nosist mani, bet vainīgs tik un tā neesmu. Šito man ganu skuķis mina, bet to sieva. Kāpēc tad lielskungs neņēma to otro? — Šis paliek, kā bijis, bet tad jau pātaga gar sāniem. — Vādzi, tā iznāk gan, ka tev taisnība. Nākamo reizi es katrā ziņā ņemšu to otru. Brauc mājās un dod sievai, lai sašuj muguru. Bet pielūko, unsvat, ka otrreiz bez blēdībām! Un tā divi vezumi siena kā no gaisa.

Brenčis smējās locīdamies, arī Brenčuks nenoturējās, caur pelēko kodaļu izvēlās tāds rēciens — tas laikam bij viņa smieklis. Krodznieks atgriezās no loga. Mēģināja arī pats tā kā pasmieties līdzī.

— Veikli izdarīts, kas tiesa, tas tiesa. Tikai divus vezumus gan tu neesi no lielkunga mantojis. Vienu.

Tie palika vaļējām mutēm.

— Es teicu, divi viņam iznāca vairāk.

— Divi viņam iznāca, bet tikai tas viens bij no lielkunga siena. To otro viņš pats sev nozaga.

Pusbrāji acumirkli skatījās viens otrā. Brenčuks pasmaidīja kā daždien labam jokam, bet Brencis kļuva dusmīgs.

— Netaisi mūs par muļķiem, polif

— Bārdas jums lielākas kā man, bet acīm redzami prāts vairāk dzīvo ūsās.

Viņš pielaida vēl divas kannas. Brencis apvainots pūrdēja, krodznieka mugurā skatīdamies, bet tad piepeši iedomāja ko citu.

— Kur tas pagāna Lausks tik ilgi? Tā jau mēs ar gaismu netiksim līdz Ogres krogam.

— Kas tas ir par Lausku?

— Ir tāds, mūsu pagastā. Dieva dots cilvēciņš, ar zemes darbu viņam neveicas, bet toties meistars uz traukiem, karotēm un citiem tādiem niekiem. Lielkungs izmocijās visādi, beidzot atļāva, lai šis nomaksā par visu naudā. Ietaisījās mums līdzī ar tām savām grabažām, bet nevar vien atvilkties. Tāds parada, citādi mēs jau sen būtu gabalā.

Tad viņam atkal vēl kas ienāca prātā.

— Kā bij, krodzniek? Vai ielaidisim? Kad atbrauks Lausks, tad vairs nevarēs: tam nestāv ne aizsūts.

Krodznieks parāva vienu plecu uz augšu, nolaida atkal lejā, rādīja, ka taisās nožāvoties.

— Var ielaist — ja tu gribi.

— Un tu negribi?

— Ja tu gribi — es ar. Bet tad manā spaini.

— Kāpēc tavā? Vai tad manā nevar?

— Var, bet tad es tikai piecpadsmīt kannas alus došu pretī: tavs ir mazāks. Sešpadsmīt neiznāk. Tev taču viena alga, nav tava manta. Ja līdz Rīgai nokalst un pa ķimenēm izsūcas piecpadsmīt kannas, tad var tak arī sešpadsmīt, tagad tik karsts laiks.

— Tā iznāk gan, ka var. Nu, tad meklē rokā to spaini!

Krodznieks sameklēja spaini un sviķurbi salmiņa resnumā, laikam šādām vajadzībām glabājamu, citur jau tāds nebij lietojams. Tecināja no abām vātim, ilgi ilgi sūcās tikai kā pa dziedziņu. Brenčuks pa to laiku stāvēja uz ceļa, skatījās uz vienu otru pusi, ka neuznāk kāds svešs. Brencim ozola tapiņas jau gatavas kabatā. Iesitis viņš atsāja pagaru galu laukā, bet krodznieks nolauza abām.

— Gudrinieks! Tā tu man līdz Rīgai vēl pusspaini notecināsi un, kad lielkungs sāks ģērēt, izplukšķēsi, ka man pārdevis. Tā neiet, brālīt, goda vīri tā nedara. Tad labāk pusstopu es tev no šī paša ieleju ceļam līdzī.

Pusstops tādā ceļā gan nebij nekāda lielā lieta. Bet sava goda vīra slavu Brencis arī negribēja sašaubīt, tāpēc palika mierā. Krodznieks nepaspēja vēl iepildīt savā mucīņā, kad piebrauca Lausks un tūlīt nāca iekšā. Brencis pameta ar galvu.

— Labi, ka paspējām. Es teicu, tas jau vienmer šajiem...

Garš kā stādaigs Lausks stāvēja kroga vidū un blisināja acis uz abu pusbrāļu alus kausiem. Tiem prātā nenāca piesolīt arī viņam. Krodznieks uzmeta spainim savus svārkus un izgāja palūkot, kas Lauska vezumā. Vezumā bij salmiem pīti krēsli, ķebļi, zābaku maucamie kalpiņi, slaukāmās un lapu slotas, vācēles, cības un skaisti izgredtas karotes. Krodznieks izmeklēja vienu kausu un izvilka to no lūka apsaiņa.

Izmiņājies un redzēdams, ka ceļa biedri neliekas viņu redzam, Lausks ieminējās:

— Traki karsts laiks šodien.

Brencis attrenca mušas, kas mātās virsū kaut tikai pašai kannas malīpai degunu piedurt.

— Jā, laikam jau sutinās līdz pašam vakaram. Uz nakti lietns kā likts.

— Un es mājās tā saēdos sālītu gaļu — tīrās mokas.

— Jā, tik karstā laikā labāk gan, kad tik sālītu ne.

Krodznieks ienāca pavārnīcu rokā.

— Krodzniecei vakar pārplīsa, tāds vecs bij, sen jau iesķēlējis. Tad es paņēmu šito.

Lausks atkal sāka miņāties.

— Nezin... Šoreiz man četri vien ir.

— Nu, tad tev paliks vēl trīs. Ko tu gan domā — vai krodzniece var iztikt bez kausa?

— Bez kausa gan nevar. Kamēr ar karoti nosmalsta...

— Nu tāpēc, ko tad tu vēl ņurdi? Kanna alus būs.

— Kanna... Tā pamazāk gan iznāk.

— Bet par to Kalnmuižas brūža. Jums abiem tak ar pie tās pašas reizes?

— Var.

Brencis likās pavisam aizmirsis, ka jāpasteidzas, lai tiktu gabalā. Alus tik patīkami šļāca kannā. Un tad smarša — vai par velti tās mušas tā krita?

Alu laizdams, krodznieks ieminējās kā aiz gara laika, kā aiz pieklājības, lai ciemiņiem valodas neaptrūkst:

— Ak tad balle gan? Un bez meitiešiem? Nez vai tad sprieduši arī ko?

— Vai nu bez spriešanas. Bet kas mums tur jāzina — kungu padarišana.

— Pareizi. Es arī saku: vienmēr labāk, kad nezina, nekā kad zina.

Pieradās vēl viens ciemiņš — muižas ziņnesis, mazs, smaidīgs, kustīgs vecuks. Padeva labdienu un tūlī sāka tarkšķēt sīkā sieviešu balstiņā:

— Tāds karstums kā pašā elles speltē, beidzamo slapjumu spiež laukā. Skatos — Kalnmuižas brandvīna kučieri. Sak, jānāk palūkot, kas šos dzen tādā sutoņā un vēl svētdienas dienā.

Piesēda Brencim blakus. Tas nokāsējās atturīgi, pavirzījās tālāk, bet alus kannu pievilka tuvāk. Arī Brencuks pievilka savējo.

— Kas nu dzen — tas pats, kas tevi. Muiža dzen. Pirmdien laikam brauksi, lai visi rudzi izbirst?

Lauskam krodznieks ielaida pēdējam — laida ilgi, pacēla un paskatījās, pielaida vēl drusku. Lauskam pus tik liela kupena kā tiem diviem. Krodznieks pagriezās pret večuku.

— Kas tevi trenc svētdienā, nelaimes ziņnesi? Atkal man?

— Nē, šoreiz tev nav. Tu jau vakar biji. Nu, ko lielmāte teica?

Krodzniekam piere sačerveļējās kā jēla piepe.

— Ko šī teica — desmit dālderis rentes klāt. Gribi dzīvo, gribi nē, man ir, kas dod divdesmit — viņa saka.

— Tā tas tagad visiem: kurš nāk — dālderis klāt, pieci, divdesmit dālderis. Nav vis jums vairs barona laiki... Kājas man īsas nodilušas, jūs apziņojot. Pievelk, pievelk vecā tos grožus. Visi jau tagad blauj, bet kas tad būs, kad pati sāks staigāt? Pa istabu jau vazājas un gulēt tikpat kā nemaz, caurām naktīm urkš un ļaudīm nedod mieru. Visus tos gadus izgulējusies, kas tādām lietuvēnam nu ko nedauzities.

Muižas ļaužu likstas krodzniekam bij vienaldzīgas.

— Nemaz vairs dzīves nav, kreklu velk nost. Domā, kad krodznieks, tad man jau nauda ar riekšavu pagrābjama. Vasaru dažudien trīs cilvēku neredz krogā, cik mucīņas man nesaskābst. Kur es tos desmit dālderus ņemšu? Jātaisās tik prom uz Poliju.

— Ā! vai tad taisies gan?

— Tūlit vēl nē. Drusciņ vēl jāpagaida, vai tie laiki nu nemaz negrozīsies. Kalnciemiši stāsta, ka kungi rikojojot balles un spriežot, varbūt ko izspriedis ar. Kā mūsu muižā — neko nedzird?

— Nē, pie mums viss klusu. Ko tad citur dzird?

— Vai es ko zinu? Tupu te sapelējis. Tik daudz, kā no tiem pašiem garāmbraucējiem. Uz kuriem tad nu skrien?

— Uz dzirnavām, uz dzirnavām, melderis jāapziņo.

Krodznieks tūlī atplauka.

— Tad tam gan būs rente klāt!

Viņš atkal pameta acis pa logu un aprāvās. Pa tača celiņu patlaban izlīda divi, viens garāks, otrs īsāks. Ziņnesis arī piecēlās un pabāza savu galvu.

— Tie būs no pilsētas — nezin ko tādi te vazājas.

Viņš mudīgi izsteidzās laukā, durvis rūpīgi aiztaisīja ciet. Ziņnesis pamirklināja kalnmuižniekiem.

— Liels blēdis, neklausiet jūs viņu! Cīkst, bet šopavasār trešo naudas podu apracis zemē. Uz poļiem šis? Rudeņos, kad augšgalieši sāk braukt ar labību uz Rīgu, bet ziemā ar līniem, židietai katru dienu vācele pilna un svētdienās divas. Vai vienam vien linsēklu maišelis pazudis no vezuma? Auzas zirgiem izgrābj no siles. Makars uz visām kantēm. Pielūkojiet tik, ka jums kādu spaini neiztecina no tām vātīm.

Brencis par to nemaz neuztraucās.

— Lai tik pamēģina — kauliņus nesalasis.

Vecuks bij aplam ziņkārs. Paskatījās vēl pa logu, tad čāpoja uz durvīm.

— Kas tie par tādiem ciemiņiem, kad durvis tā jāmūrē ciet...

Ceļa vidū krodznieks atskatījās — kā tad, ziņnesis jau vēra durvis vaļā, aiz tā slaistījās Lauska galva. Tie divi bij apsēdušies ceļa nogāzē, no kroga tikai galvas un pleci redzami. Garākais ievaicājās poliski:

— Tev krogā sveši?

No mugurpusēs nevarēja redzēt, ka krodznieks iedams vaibstiem un ūsām rāda bridinošas zīmes. Čukst, pūlēdamies nepakustināt žokļus.

— Runājiet latviski un stipri, tā ka lai dzird, un to, ko vajag, tā ka lai nedzird!

Un pats, kā jau saimnieks, sabāza rokas bikšu kabatās.

— Nē, kungi, šodien nekas neiznāks. Ūdens gan ir, bet diena par gaišu, nemaz nelien murdos. Nē, fon Šrādera kunga vēl vienmēr nav.

— Skāde, mums kungi no Jelgavas, tad dikti vajadzētu. — Un nekādas ziņas, kad viņš būs?

— Neko nevar darīt, neko nevar darīt. Uz nakti būs lietus, kad apmācies, tad viņas vienmēr lien. Cerēsim, rītvakar. Kalnmuīžā esot vakar bijusi sapalce, sprieduši.

— Palūko gan, miļais! Vimbas mūsu pusē tagad ne par kādu naudu nevar dabūt. Vai tad viņi ir traki! Zemnieki jau runā.

— Rītvakar būs uz galvošanu. Pāris lidaciņu man ir, bet tās jau jūs negribēsiet. Zemnieki stulbi kā auni, neko nesaprot. Vēl neesot taisījies jāt, bet jādomā, ka šodien vai, vēlākais, rītu.

— Nē, lidaku mums nevajag. Ja tev vimbu nav, tad veikals mums neiznāks. Šonakt un rītvakar mēs gaidīsim ar laivu, viņš jau zina, kur.

— Kas nu jums, bagāti kungi. Man šajā tukšajā laikā arī grasis noderētu. Labi, es pateikšu.

— Kur tagad tie bagātie ir? Tāpat, brālīt, katram savs grūtums. Bet lai viņš uzmanās: viens zviedru pulks patlaban nākot no Rīgas. Sprēstīņnieku saņemusi ciet.

— Kurzemē tomēr vēl var glābties, bet mūs te taisni dīrā nost. Desmit dālderī atkal pie rentes klāt. Dzīvo nu. — Nolādētie! Tad būs uz pēdām! Sprēstīņā viņš vēl pagājušo reizi bij!

— Sūdzēties vajag, valdišana tagad mazo ļaužu pusē. — Un kaugurieti — tur viņš arī bij. Ja tev pašam kas ir, noglabā, nevar jau zināt.

— Ak, ko nu piesūdzēsies, jālūko tāpat ar labu, vai tad nu tīri apēdis. — Ir šis un tas, tad jālūko gan noglabāt. Beigts cilvēks es esmu, ja uziet.

Tie divi piecēlās un pagriezās pret krogu.

— Tad līdz rītvakaram. Bet pielūko gan, lai būtu, tu zini, par maksu mēs daudz nestrīdēsīmies.

— Ko nu par to, ko nu par to, vai tad mums kādreiz bijis strīds.

Krodznieks apgriezās gluži apmierināts.

— Tie bij divi kungi no pilsētas, iebraucamu vietu tur un viņūzi.

Ziņnesis nogrozīja galvu.

— Kungi tad kungi. Bet kāpēc šie tā pa krūmiem?

— Kas par krūmiem? Runā kā bez galvas! Man upes galā tacis, viņiem pašiem sava laiva, tad arī brauc taisni turp pēc zivīm.

— Āi kad pēc zivīm, tad gan.

Krodznieks iegāja pie savas zīdītes un atkal cieši aiztaisīja durvis. Ziņnesis nozīmīgi pamirkšīnāja kalnmuižniekam.

— Blēdis — es jums jau teicu. Viņūznieki! To vienu es nepazīnu, bet tas otrs ir mežsargs pāri pretim leļpus muižai. Kaut ko viņi perina, visu vasaru jau manāms. Šādi tādi sveši kundziņi ložņā apkārt, mūsu muižā arī. Runā, ka baroni ceļot dumpi pret zviedru valdīšanu. Un krodznieks ar viņiem uz vienu roku, tas ir droši. Kur kāds grasis atlec, tur tas tev vienmēr būs klāt.

Kalnmuižniekiem gar kungu darišanām nebij daļas, viņi posās ceļā. Krodznieks iznāca smaidīdams.

— Vai uz braukšanu gan jau? Kā tad, kā tad. Tas lielais karstums arī sāk atkristies. Ar sauli jūs būsiet Ogres galā kā likts.

Brencis neaizmirsā kārtību.

— Tu pieraksti man tās kannas, ka vēlāk neiznāk strīds.

— Ak, ko nu, vai mēs kādreiz esam strīdējušies? Pierakstīt var.

Viņš ar kritu uzvilka sešpadsmit strīpas balķa līdzienākā vietā, tad sešas nodzēsa nost. Parādīja ar pirkstu.

— Desmit vēl paliek, skaiti pats.

— Ko tur nu skaitīs, kad desmit, tad desmit.

Kalnmuižnieks aizbrauca. Krodznieks bij kļuvis neparasti jautrs un kustīgs. Kādu poļu dziesmiņu padungodams, paskatījās pa logu, kur aiz krūmiem Daugavas viņā malā patlaban iznira laiva ar diviem braucējiem. Paskraidīja pa krogu, sāka nokravāt kannas.

— Lāga ļaudis šie kalnmuižnieki, bet dumji gan.

— Nu, tev jau — jo dumjāks, jo labāks.

— Ko lai dara, mīļais, krodzniekam tāpat jādzīvo. No kurienes tie dālderī lai ceļas, ko lielkungam riklē grūst?

— Tāpat savas nedienas lielkungam ar. Vai tad par velti taisoties dumpi celt.

Lauska kannā nebij vairs ne piliens, pat mušas tur nelīpa klāt. Pusbrāji vēl atstājuši kaut cik dibenā, krodznieks salēja vienā un pasniedza.

— Se, izdzer tu! Kad palēnām — divi malki vēl iznāks.

— Paldies, krodzniek, es visiem saku, ka tu esi labs cilvēks.

Kamēr vecis dzēra, krodznieks pirkstiem bungoja pa galdu.

— Ak dumpi gribot celt? Ko tad šie? Vai mūsu vecene arī?

— Ko tā ragana, pati kājas nevar pavilkt! Bet tie jannie, kas te šovasar jādelē apkārt. Tev jau labāk vajag zināt.

— Ko es te zinu, tajā vecajā šķūnī tupēdams. Ar kungiem nepinos.

— Prātīgāk arī ir.

Krodznieks ieskatījās nokrītoto balķi, piegāja un nodzēsa vēl vienu stripu.

Parskaitīja.

— Deviņas. Pareizi ir.

— Kā tā — pareizi? Viņam tak palika desmit?

— To vienu izdzēra tas trešais, vai es lai par velti dodu?

— Par velti nevar, kas tiesa, tas tiesa. Bet ja nu viņš atceras?

— Neko neatcerēsies. No Rīgas brankdams, būs pilns kā mārks. Es viņu pazīstu.

— Kā nu nepazīs, kā nu nepazīs. Bet par ko tad tu viņam tās sešpadsmit kannas alus?

Krodznieks iekoda mēlē un nostājās priekšā, kur zemē nomesti viņa svārki.

— To es tāpat, pa draugam... Viņš man šad un tad kādu sieku miltu...

— Kā tad, kā tad — krodzniecībai ko pirāgus izcept. Brandvīna vāts ratos, miltu maišelis virsū — var tā ar, kāpēc ne.

Krodzniekam piere atkal sāka krunkoties.

— Vai tev nebij tā kā uz dzirnavām?

— Patiešām! Kā es to tā biju piemirsis! Bet nekas, cik te tālu, un šodien citur vairs nav jāiet. Dzīvo vesels, krodzniek, un paldies par labu sirdi. Lai tev tās vimbas rītu labi lien!

Krodznieks novēroja, kamēr vecis nozūd aiz meža stūra, tad atrāva istabas durvis.

— Žigli, nes trepes stadalā, kamēr atkal kāds neuzkuļas. Gultas maisu piekopi?

Ar muti židiete neteica neko — viņai tāds paradums, ka atbildēja tikai ar galvu un žestiem. Krodznieks pats metās ap stūri aiz kroga, parāpās kaut kur sausviežiem un irbenēm aizaugušā kalnā. Tur viņš palika labi ilgi, lejā nokāpa nosvīdis, tramīgi paklausījās, vai viņā pusē ko nedzird. Nedzirdēja neko. Iegāja stadalā, kur židiete jau bij pieslējusī kāpnes spāru šķērsim, uzrāpās augšā un ilgi baksūjās vienā vietā, židiete stāvēja uz ceļa sargos. Tikko krodznieks bij no-
trausies lejā un aiznesis kāpnes otrā pusē, kad tā iekliedzās:

— Nāk! Kāp žigli zemē!

Krodznieks izgāja, jumtam izrautu salmu košlādams, nostājās, gaisā skatīdamies, dūca savu dziesmu. Ziņnesis nāca no dzirnavām atpakaļ.

— Lietu gaidi, vai?

— Kā tad negaidis, sīpoli dzeltē pavisam nost.

— Nu jau būs, pusnakti negaidis.

Večuks aizcāpoja un pazuda mežā uz Putnu kalna pusi. Krodznieks vīstīja dūres.

— Pusnakts gaidītājs tāds! Vazājas apkārt izglūnēdams.

Divas reizes viņš apgāja krogam apkārt, it kā pārlūkodams, vai kur kāds nav paslepies. Vēlreiz pakāpās kalnā, tad iegāja krogā un sāka iepildīt no spaiņa muciņā. Vara stopu cilājot, seja viņam atskaidrojās: ar gudru ziņu pirmiņ bij paņēmis to otro, lielāko spaini, tajā sagāja divdesmit alus kannas. Cetras par brīvu, daudz nebij, bet tomēr tak kaut kas.

Beidzamo stopu pa piltuvi tecinādams, viņš izdzirda ārā savādu dunonu — mazliet līdzīgu tai, kā kad smagi nobarotu vēršu baru dzina garām uz Rīgu. Bet vēršiem taču nebij pakavu, kas tā šķinda kā tagad. Nepaguva vēl svārkus uzraut mugurā, kad durvju priekšā atskanēja bargs sauciens skaidrā latviešu valodā:

— Krodzniek, nāc ārā!

Krodznieks pavēra durvis un kļuva mēms aiz nobīļa. Pie paša sliekšņa piejājis jauns zviedru dragūns divām pistolēm aiz jostas, garu zobenu gar sedliem. Aiz viņa sirms, dusmīgs virsnieks ar smaili apcirptu Gustava Ādolfā bārdi un uzliktām ūsām. Tālāk astoņpadsmit dragūni musketēm plecos, visi veterānu bārdām vai ūsām. Virsnieks kaut ko pateica zviedriski priekšējam, tas uzklīdza vēl bargāk kā pirmiņ:

— Kur ir tie divi, kas pirmāk te ciemojās pie tevis?

Acis un prāts krodzniekam šaudījās kā bezdelīgas. Grūti apķert, kā īsti izturēties pret šiem.

— Divi? Man te bij trīs no Kalnmuižas un tad mūsu pašu ziņnesis.

Dragūns cirta jājamo pātagu pret garo zābaku stulmu.

— Es tev neprasu par tiem, tos mēs paši zinām. Bet tie divi no Kurzemes?

Krodzniekam ūsas notrisēja — tas tāpēc, ka viņš taisījās smaidīt, beidzot pasmaidīja arī.

— Ak par tiem virsnieka kungs grib zināt! Tie bij pāri no pilsētas. Viņiem tur iebraucamā vieta un viņūzis, viņi brauc pie manis pēc zivīm.

Virsnieks atkal kaut ko pateica, zaldāts atkārtēja latviski. Acīm redzami pagodinājums gājis pie sirds, tāds pats dusmīgs vēl bij, bet pātagu vairs necilāja.

— Tu melo, plukata! Viņūzis! Tas viens ir mežsargs tepat pāri lejpus muižai.

— Jā gan, viņš ir mežsargs, un tad pilsētā viņš tur iebraucamo vietu. Viņi bieži atbrauc pie manis pēc zivīm. Man upes galā murdi, varbūt kungi vēlas apskatīt?

Zaldāts brīdi sarunājās ar virsnieku, aizdomīgi noskatīdamies krodzniekā. Bet tas izskatījās tik padevīgs un vientiesīgs savos zemnieka svārkos, kailām kājām un uzlocītām biksēm.

Tad dragūns noprošāja:

— Tev ir kāda stipra istaba?

— Vai ģenerāļa kungs te paliks pa nakti?

— Nē, bet vajadzīga tā viņam bus.

— Augšā man ir laba istaba. Bet, ja kungi vēlas, es pats ar sievu un bērnu varu pārgulēt augšā. Ģenerāļa kungam tad paliks mūsējā, tepat līdzās krogam.

Nē, šis ūsainis nebij bīstams, pat vienkāršu dragūnu virsnieku viņš noturēja par ģenerāli. Dragūns atgriezās zirgu no sliekšņa. Virsnieks kaut ko pateica, viņš vaicāja vēl:

— Vai Kalnmuižas Sīverss šīs dienās nav braucis te garām uz Rīgas pusi?

— Pirms kāda mēneša viņš pārbrauca mājās. Pēc tam vairāk nav redzēts, vismaz dienu ne. Par nakti es nezinu, tad mēs ar sievu gulam.

Tā bij gluži prātīga atbilde. Virsnieks piedūra zirgam piešus, latvietis turējās viņam blakus. Desmit soļus aiz abiem jāja dragūni — pa divi blakus, zirgiem galvas taisni preti, krodzniekam likās, ka pat kājas tie kā labi apmācīti zaldāti ceļ reizē. Viņš izrādīja lielu apbrīnu un sajūsmu par tādu mākslu, smaidīdams locīja galvu līdzī jājiena takti.

Bet tad viņa šaurās ačeles paplētās gluži apaļas, krunku vainadziņi ap tām nozuda. Aiz tiem astoņiem pāriem vēl viens bez sedliem, tāpēc sēdēja zemāk un nebij ar reizi pamanāms. Pastalām kājās, lūku striķi sajoztiem zemnieku svārkjiem, bet pie sāniem zobens gluži jaunā maksti. Nikns kā pats nelabais un tik gaužām līdzīgs muižas dārznieka Jānim, ka pat viņa māte varētu pārskatīties.

Tikko jātnieki bij nozuduši mežā, krodzniekam smaids apdzisa, līdz ceļiem uzlocītās bikses sāka trīsēt. Viņš apsviedās un gandrīz apgāza židieti ar bērnu klēpi, kas visu laiku bij glūnējusi gar stenderi. Krodznieks noplātīja rokas.

— Nu ir velns murdāl

Krodzniece bij aizmirsusi ģimenes parašu, ka tas neatbild, ko uzrunā.

— Viņi tikai pēc Kalnmuižas Sīversa taujāja.

— Leišu zoss tu tāda! Dzirdēji taču, ka Šrāders arī ir Kalnmuižā. No Jelgavas varbūt kādi raksti vēl klāt — saņems abus.

— Var taču aizbēgt. Dienas laikā jā — vai nu viņi gluži neuzmanīsies.

— Vienīgā cerība, vienīgā cerība. Kad tikai nebūtu piedzērušies. . . .

Ar šo vienīgo cerību krodznieks nodzīvoja līdz vakaram. Nekur viņš nevarēja norimties. Apstaigāja krogu, reizes trīs vēl pakāpās kalnā pie pagrabiņa. Aizgāja pie saviem mурdiem un ilgi skatījās pāri uz pilsētu, bet nekāds glābiņš tur nebij saskatāms. Pagāja pa ceļu uz dzirnavu pusi un klausījās, vai nedzird jau dīmdam. Kaut ko pēkšņi iedomājās, ieskrēja stadalā, iznesa kāpnes, uzrāpās pie augšistabas loga un atlieca pakavnaglas, ar kurām rāmis bij iestiprināts stenderis. Kaut kāda trokšņa mežā izbiedēts, gandrīz krišus nokrita zemē, nogrūda kāpnes, bet pēc brīža atskrēja atkal, aiznesa tās stadalā un rūpīgi nolika vecajā vietā.

Atsēdās uz sliekšņa, saņēma rokas un bezgala padevīgi pavērsa acis augšām. Osas viņam drebēja — viņš lūdza dievu, lai viss izietu labi.

Bet poļu dievs šoreiz nebij lēti pielūdzams... laikam taču visu laiku par daudz grēkots. Visas zīmes rādīja, ka labi neizies. Bērns istabā brēca bez apstājan, it kā māte taisītos nest viņu uz Daugavu. Trīs reizes ievaidējās pūce, skaidāk vēl kā citām reizēm, lai gan līdz šim pirms tumsas viņa to nekad nebij darījusi. Debesim vilkās un vilkās kā pelēka plēve pāri, mēness kāpa augšām vara brūns, vakarblāzma Daugavu pielēja kā asinim.

Visu laiku krodznieks vēroja ceļu Kalnmuižas pusē un klausījās, un tomēr jātnieki pēkšņi ieradās pie kroga, kad viņš tos nebij ne iztālēm manījis, ne dzirdējis. Stadalas vārtus atgrūda līdz galam vaļā, daļa sajāja tur iekšā, laikam taisījās palikt pa nakti. Pūli, kas pagaidām palika kroga priekšā, nu bij arī viens braucējs, Kalnmuižas staļļa puisis. Krodznieks pavisam sastinga izbailēs: uz mata, uz mata tā bij noticis, kā viņš jau visu laiku baiļojās! Zaldātu rupji sakratīti, ratos no salmiem galvas sāka slaisīt fon Šrāders un Kalnmuižas Ferdinands Sīverss. Visu ceļu laikam gulējuši nāves miegā, tagad bolija stulbas acis un mēģināja atjaust, kas ar viņiem īsti noticis. Dzēruma un uztraukuma pārvērstām sejām drūmajā sarkanā norieta krēslā drīzāk izskatījās pēc miroņiem, kas aizkavējušies pirms mēness lēkta atgriezties kapsētā.

Kājas drīz vien attirpa, krodznieks siroja ap pūli un mēģināja uzminēt, cik jauna īsti tā lieta bij. Ar tiem desmit zviedru vārdiem, ko viņš zināja, nevarēja saprast, par ko viņi tur sprieda. Latviešu zaldāts likās krodznieku nemaz neredzam, sarunājās ar virsnieku un izkļiedza pavēles skaidrā latviešu valodā. Rīkojis jel tas zviedrs pats, bet tā šis zemnieku puisis nu komandēja muižniekus — nejdzīgi un pazemojoši. Tas, kas tik ļoti līdzinājās Atradzes dārznieka Jānim, skraidīja stadalā iekšā un ārā, zobena sikсна bij nošļukusi, maksts gals tarkšēdams vilkās pa zemi. Tagad viņš laukā palikušo dragūnu zirgus pa vienam veda un piesēja pie slitas — šitie te gan taisījās vēl kur jāt.

Krodznieks pielida latvietim klāt.

— Vai kungi paliks te pa nakti vai vēl kur jās?

Tas vienkārši paspēra ar kāju atpakaļ. Trāpīt gan netrāpīja, papēdis noskrēja ceļgalam turpat garām.

— Vāķies nost, tu poļu nabags!

O! tas nepavisam nebij uz labu... Krodznieks atvilcās stadalas vārtos, bet tur krēslā neko lāgā nevarēja saskatīt. Trīs zaldāti atsēdušies uz kroga sliekšņa un snauda, laikam vakarnakt nemaz nebij gulējuši. Tas lūka striķi apjoztais sauca kaut kur dibenā:

— Ei, poli, rādi, kur tev te ir siens!

Siens bij turpat stadalas galā aiz paaugsta, aizslēgta nožogojuma, lai ceļaviri netiek klāt. Krodznieks gāja, galvu nogrozīdams: kad par poli lamā, tad vairs labi nav. Pūzdams ilgi slēdza, it kā to darītu pirmo reizi. Tomēr beigu beigās jāver vien bij vaļā, tie turpat aiz muguras igni purdēja, droši vien labu neko ne.

Pirmajā nomidzi iztraucēta, govs dusmīgi nošpācās, pacēlās un pašmikstināja anti. Krodznieks veda zaldātus labajā stūrī.

— Te man ir tas labākais — tur to lopi labprāt negrib ēst.

Te viņam bij tas no mukulāja, rāvas siens, trijkanšu zāle un spilvas, vairāk tikai pakaišiem domātas. Bet apjoztais nebij muļķis, izrāva sauju no strēķa, sa-grieza risekli un paostīja, tad gāja uz labo stūrī.

— Lai tev paliek pašam tas labais, mēs iztiksim ar šo, zaldātu zirgi ēd visu.

Nē, arī dārznieka Jāņa balss viņam bij... To neēdis! Tas jau pa gabalu smaršoja. Ar sirdssāpēm krodznieks noskatījās, ka viņa siens aizgāja klēpi pēc klēpja, strēķis stūrī saplaka arvien zemāks. Tādus klēpjus! Vai tad tie nelieši savus zirgus visu vasaru nebij barojuši? Krodznieks izgāja palūkot, vai tiem pie slitas arī nes. Kā tad — pus vezuma astoņiem vien nogāzts priekšā. Beigts — viņš nodomāja — pagalam... Ar ko es to govi ziemu izbarošu?.. Un viņu pārmāca tik svelošas sāpes un naidis, ka tikko savaldījās nemeties virsū kaut tam pašam ūsainim, kas tur klanījās, uz sliekšņa sēdēdams.

Apjoztais stadalas vārtos iebrēcās atkal:

— Poli, ko slaisties! Ņem spaini un padod zirgiem dzert!

Dārznieka puika viņu komandēja — tādi laiki pienākuši! Krodznieks pa poļu modei uzmetināja spaini kāsi un rāva tik nikni, ka aplēja kailos kāju stīl-bus. Nolādētie! Grābis tikai vienu pēc otra, samērcis visus šajā akā un vēl akmeni virsū. Lai sapūst! Bet darīt neko nevarēja. Viņš nesa un dzirdēja vis-pirms tos pie slitas, dārznieka Jānis stāvēja klāt un skatījās, ka padzeras kārtīgi. Rija kā paši nelabie, pa pusotra spaiņa katrs. Krodzniekam sviedri pilēja ūsās no piepūles un dusmām.

Kad ārā bij padzirdīts, pavēlēja nest tiem stadalā. Silē lejoj, tā aizdomīgi nočaukstēja. Krodznieks pataustīja ar roku. Kā tad — auzas! Viņam tur zem siena bij iekrāti divi maišeli, ko govij ziemu šad un tad pa saujai. Beigts tas arī, pagalam viss! Krodznieks iestēnējās un brīdi atspieda muguru pret sili atvilkt elpu. Bet nekāda stāvēšana te nebij, zirgiem acīm redzami nepatika viņa smaka, tie nikni sprauslojās atnestā ūdeni un šņakstināja zobus pēc viņa piedurknes. Meža zvēri, ne zirgi!

Tikko viņš bij iznācis pa stadalas vārtiem, kad latvietis atkal uzkiedza:

— Poli, nes alu, mums gribas dzert!

Galvu nokāris, krodznieks laipoja apkārt tiem trim snaudējiem. Alu arī iz-dzers... Tad viņam kaut kas ienāca prātā: šodien tak divdesmit kannas tikpat kā par velti dabūja no Kalnmuižas vātim.

— Vai kungi labāk nevēlētos brandvīnu?

— Alu, tev teical! Tavu brandvīnu mēs negribam.

Krodznieks iznesa sešas kannas, vairāk kā trīs osas katrā rokā saturēt neva-rēja. Zaldāts nogaršoja, pārskaitās, atvēzēja un gāza virsū. Krodznieks tomēr paspēja atlēkt, šalts ķēra tikai vēderu.

— Lopa, par ko tu mūs tur! No Kalnciema brūža dod! Veselu mucīņu vel laukā!

Tas zināja smalki, tāad nekur no tāienes nebij. Bet pašam velt krodzniekam nenācās. Asaram acis viņš noskatījās, kā apjoztais izripoja pavisam vēl neaiztiktu mučeli un novietoja turpat uz durvju kāpes, lai labāk var pabāzt kannu klat. Pat snaudēji tagad pietrausās kājās. Tempa visi kā rīmas, paklunkšīnāja mucu un laida atkal. — Nu tad izrijiet ar sausu, — krodznieks nodomāja, zobus griezdams, — ar visām mieļēm, lai tad bikses rokās vien jātur...

Tiem četriem, kas vēl apsargāja ratus, nesa turpu. Gūstekņi izskatījās bāli, laikam arī izslāpuši. Krodzniekam sirds iežēlojās. Pielaiст kannu neliedza, bet, kad viņš tuvojās ratiem un Šrāders jau pastiepa roku, latvietis paskrēja pakāļ un izrāva.

— Tiem — piķi rīklē!

Un izdzēra pats. Krodznieks atvainodamies paplēta rokas. Šrāders smagi atlaidās salmos blakus savam bēdu brālim.

Bet ilgi gulēt viņiem vairs neļāva. Virsnieks deva kaut kādu rīkojumu, muižniekus izrāva no ratiem un nostatīja uz kājām. Katrs par sevi tie lāgā nostāvēt nevarēja, bet saspiedās pleciem kopā un noturējās. Salmiem aplīpuši, sapurcīti, sarāvušies sīki, mazīni un nožēlojami. Krodznieks vai raudāt varētu.

Dragūns, tas lielais rīkotājs, noprasīja stingri:

— Tā augšistaba tev ir stipra?

Krodznieks rokas vien paslēja augšām.

— Bet kungi! Trešais gads, kā būvēta. Cietoksnis, ne istaba.

— Rādi uguni!

Krodznieks ar sveci kāpa pa priekšu. Aiz viņa klaburodami rāpās abi gūstekņi, viens otru pieturēdami. Pakāļ nāca zviedri, smagajiem zābakiem trepes rībinādami. Pats beidzamais dārznieka Jānis, zobena gals triksēdams lēca no kāpes uz kāpi.

Istabā abi gūstekņi tūliņ sabruka uz lāvas, it kā visu ceļu kājām dzīti. Likās, tikai tagad viņi sāka īsti atjēgt, kas noticies. Galvu nokāris, Siverss skatījās uz savām rokām, kur dzelži jau ierīvējuši sarkanus gredzenus. Fon Šrāders pēc kārtas aplūkoja visus zaldātus, bet tad pievērsās brašajam latvietim, kas staigāja pa istabu apkārt, rūpīgi izpētīdams. Nometās pie lāvas ceļos, pabakstīja ar zobenu tur apakšā. Mēģināja iedurt griestu dēļu šķīrbās, izklausīja sienas — dārznieka Jānis ne soli neatstāja no tā, kaklu staipīdams un muti šķobīdams līdzī tā otrā zobena vai rokas kustībām. Katrs viņa muskulis izpauda tādu zvērisku naidu, ka Šrāderam acis aizkvēlojās un rokas savilkās dūrēs.

Kad zaldāts piegāja logam un sāka vērot, cik tālu no šejienes līdz zemei, krodznieks nevilus sastiepās un pavēra muti — tikko aizturēja pārbiļa kliedzienu. Bet nebij jau nekas. Sienas krēslā zaldāts nevarēja saskatīt apakšā pievelto tukšo mucu, rāmi paraudzīt viņam neienāca prātā. Krodznieks ievilka elpu, midījās dragūniem aiz muguras un gaidīja, līdz uztvēra Šrādera garāmslidošo, izmi-

aušo skatienu. Tad sāka mirkšņināt acīm, šķobīt muti un ar visu galvu rādīt, ka grib teikt: logs, logs... Dzērumu vēl neizgulējis, Patkula sūtnis laikam neko nesaprata, īgni paraustīja plecus un novērsās.

Latvietis atgriezās un piedūra ar pirkstu dārznieka Jānim krūtis.

— Tu stāvēsi tur lejā aiz loga un vaktēsi, ka tie te mums neizbēg.

Tas tikai pameta ar galvu, kā sapratis, drošības labad vēl piesita plaukstu savam ierocim. Dragūns pamanīja krodznieku tur aizdomīgi mīņājāmiešus un aizdzina nost.

— Ko stāpi kaklu kā dzērve! Stāvi pie durvīm un gaidi, kad tevi sauks!

Tad sāka sarunāties ar virsnieku. Labu laiku sprieda, šad tad pablenzdami gūstekņos. Arī zaldāti skatījās uz tiem, viņu acis nesolīja neko labu. Virsnieks bij sapīcis par kaut ko.

— Kāpēc mums tikai vieni dzelži līdzī?

— Virsnieka kungs, mēs domājam, ka tikai tas viens būs saņemams ciet.

— Tā gan ir. Nebijām paredzējuši, ka palaimēsies pie tās pašas reizes notvert arī to izvarotāju un dumpinieku. Tas ir vēl bīstamāks nekā šis zemnieku slepkava. Vai drošības labad nevajadzētu viņu sasiet?

— Es domāju, tas nebūs vajadzīgs. No šīs istabas nevar nekur izbēgt. Viņi abi ir piedzērušies un gulēs līdz rītam. Bez tam es liku šim puisim stāvēt lejā aiz loga un vaktēt. Tas viņu nepalaidīs.

Bet iebiedēšanas labad tomēr vēl pagriezās pret Šrāderu:

— Klausies, tu vācieti, virsnieka kungs grib likt tevi sasiet.

Vācietis palēcās un mēģināja nostāties kājās.

— Nedariet to, lūdzu! Es jau tagad tikko varu pakustēties. Sakiet virsnieka kungam, ka es nekur nebēgšu. Mans muižnieka goda vārds!

Zaldāts pateica. Virsnieks caur pieri noskatījās gūstekni. Tas izskatījās tik pārbijies un nevarīgs, it kā pat parāpties nespētu. Atmeta ar roku.

Krodznieks paņēma sveci. Smagie zābaki atkal sāka ribēt pa grīdu. Šrāders bij atkritis lāviņā, bet tad paklusu iekliedzās un sāka liekties atpakaļ, līdz kamēr pakausis atdūrās sienā. Dārznieka Jānis bij pieliecies pret viņu, elsa kā slāpdams, likās, nupat zobiem klups pie rīkles.

Kad durvis aizkrita klauzdēdamas un istabā kļuva tumšs, Šrāders samanija, ka nosvīdis gluži slapjš. Puh!.. Tas jau nebij cilvēks, bet vilks — traks vilks...

Astoņi dragūni, virsnieks un tulks kāpa sedlos — viņu zirgi tie, kas piesieti pie slitas. Virsnieks pateica zaldātam:

— Paprasi tam polim, kad īsti Priedaines Brimmers aizbrauca uz muižu.

Tulks paprasīja. Krodznieks žigli pārdomāja. Acīm redzami priedainietis arī no tiem, ja jau viņu meklēja rokā. Bet melot bij nedroši — līdzēt tas tā kā tā neko nelīdzētu, tikai pats savu ādu varēja paspēlēt. Tāpēc teica vien taisnību:

— Šorīt agri. Kučieris viņam jau vakar vakarā bij atbraucis pakaļ.

— Cik tālu būs līdz Priedainei?

— Viņi te reķina sešas jūdzes. Ceļš gan nav diezīn kāds, kungiem būs grūts jājiens. Un ja vēl uznāk lietus — —

Viņa plāpāšanu vairāk neklausījās. Desmit jātnieki straujos rikšos aizlaida pa mēnesmēca gaišo ceļu.

Divi zaldāti kāpņu galā pie augšistabas durvīm slaistījās katrs pret savu atenderi.

— Velna būšana! Kverni te atkal kā nerrs visu nakti. Miegš nāk.

— Pagājušo nakti tikpat kā nemaz nav gulēts. Taisni kā medību suņus mūs tagad nodzenā.

— To nolādēto muižnieku pēc. Ko mēs viņus vēl vedam uz Rīgu? Katram pa lodei ribās — un miers.

— Un guli, kamēr saule sāk spīdēt zobos. Tas būtu tas prātīgākais. Velti vien Rīgā kroņa maizi ēdis, skaties tik, ka kādu vēl nepalaiž vajā. Dumpinieki viņi visi caur un cauri.

— Visus vāciešus vajadzētu apšaut, tad reiz būtu kārtība.

— Un poļus. Šito krodznieku pašu pirmo. Groza ūsas kā prusaks, tūlī var redzēt, ka blēdis. Kad tikai neiztaisa mums te šonakt kādu joku.

— Ko viņš te var iztaisīt, prusaks tāds.

— Ka nepielaiž uguni šim pašam salmu jumtam. Sasiet vajadzēja un tepat pie tiem diviem. Visi viena banda.

Otrs bij parandzījis, vai durvis droši noslēgtas. Nožāvojās un apsēdās uz pirmās kāpes.

— Kājas pavisam stīvas no tiem sedliem. Un visu dienu tveicē, kā uz pastardienu. Velns, kas tā viņiem te par zemi!

— Bet alus ir labs, tas nu patiešām jāatzīst. Tiri tā kā galvā iesitis. Kad tikai vecais vien neuznāk, tu zini, tādās lietās viņš jokus neprot.

— Kur šis var uznākt? Sešas jūdzes, labi, ja rītu pirms pusdienas būs atpakaļ.

Apsēdās abi, plecus cieši saspieda kopā.

— Klausies, tev tāds vieglāks miegš, tu piegrūd man sānos, kad es sāku klanīties.

— Nebēdā, es tev uz vakts nekad neaizgulēšos.

Tā viņi vēl labu brīdi te dudīnājās.

Zirgus stadalā vēl pārļūkojuši, tie astoņi sanesa sienu kroga istabā, izlaida klonā tā, ka galvas lai nāk pie āra sienas. Pieci jau gulēja, trīs vēl stenēdami mauca nost garos zābakus. Krodzniecē rādīja uguni. Viens gulētājs tiksmīgi atstaipīja kaulus.

— Labi gan, kad tā dabū atkrist. Visu dienu cepina kā peklē...

Otrs savīja rokas pār galvu.

— Bijusi nu vēl vecene pie sāniem.

Kāds cits pie pašām durvīm iesmējās.

— Skaties, ko izgudrojis! Nu, grāb ciet šito pašu židieti!

Tas paslēja galvu, paskatījās un nospļāvās.

— Miegu aizbiedē tāds ķēms. Un polēns arī vēkš kā nelabā plēsts.

Kad židiete bij aizgājusi un istabā kļuva tumšs, polēns tur vēkšēja joprojām. Viens sagrābstīja zābaku un laida to pret durvim.

— Vai tu neturēsi viņam purnu ciet, ka cilvēki var gulēt! Kad iešu, aiz kājām izsviedīšu nātrēs, lai blauj tur!

Laikam krodzniecē ko uzmeta bērnam uz galvas. Brēkšana sāka skanēt kā no pazemes, gulētājus tā vairs netraucēja.

Dārznieka Jānis labi novēroja logu, nolūkoja isto vietu pretim tam un nosēdās piekalnē zem egles ar tik zemiem zariem, ka pašu viņu pat dienā grūti būtu saskatīt, ne vēl tagad, biezā krēslā. Izvilka zobenu un paraudzīja ar ikšķi, vai diezgan ass. Bij — gaisā pasviestu auklu ar tādu varēja pārcirst.

Koki pār galvu sāka locīt galotnes uz kroga pusi. Šalca arvien smagāk, augšā, tumšajā biezoknī, reizēm igni ieņurdējās pūce. Jānis nenovērsa acis no loga, kas pamazām it kā saplūda kopā ar sienas pelēkumu. Nošņācās caur zobiem:

— Ehl kaut tu tagad mēģinājis list pa logu zemē! Ribās līdz spalām! Vaktņiekam ir brīv — ne tad tev kroņa maizi vajadzētu, ne tiesu būtu jāgaida...

Noplīvoja tājš zibens, uz mirkli paplauka loga pelēkais krusts. Aiz stikla likās parēgojamies vācieša riebigā seja. Jānis izberzēja acis, laikam spoki jau sāk rādīties. Ap stūri paklepodams nāca krodznieks.

— Tad tu nu tur sēdi. Vai ilgi pavēlēts vaktēt?

Viņš bij glums kā nolaizīts, turpreti dārznieka Jānis kā ecēša preti.

— Nav tava daļa.

— Nu, protams, ka nav, es tik tāpat. Domāju — pašu cilvēks, kas tiem kaiš krogā, guļ, kājas saslējuši. Vai tu gribi sēdēt te tāpat, arī kad lietus uznāks?

— Tad es stāvēšu kājās pie egles.

— Parcizi, pie egles tā netek aiz kakla. Vai zini, es tevi no sākuma nemaz nepazīnu. Tādu zobenu apjozies. Un tad tu ar zviedriem uz vienu roku?

— Tāpat kā tu ar kungiem.

Krodznieks pasmējās tādai bērna valodai.

— Es, brālīt, ar zemniekiem esmu sadzīvojis ilgāk nekā tu. No kā tad man tas ienākums? No kungiem? Desmit dālderu rentes klāt, to tie gan zina.

Viņš bij nostājies Jānim vairāk aiz muguras un lūkoja saskatīt logu, kas, zibenim uzplīvojot, šad un tad paspīda mājas galā. Jānis pikti atgrūda ar elkoni.

— Nemīdies tik tuvu, ka nedabū ar šo pašu!

— Vai ass gan?

— Do' šu' mēli, paraudzīsim!

— Kā tu šodien tik dusmīgs? Nez ko ar to kalnmuižnieku daris, kad tā iekaluši dzelžos?

— Prasa vēl! Kaklu nost — to daris.

— Un tam otram?

— Tam divreiz nost. Par dumpošanas un tad par Ilzi.

Muld, kā jau tāds muļķa zemnieks — krodznieks nodomāja, tomēr kaut kas vēs viņam pārbalca mugurai. Smieklis skanēja pavisam neīsti.

— Ko vajag, to vajag. Jo mazāk kungu pasaulē, jo labāk. Priedainietim ar laikam aizjāja pakaļ?

— Ne, tāpat vien ciemos.

Krodznieks brīdi klusēja, pārdomādams, kā šim stulbajam labāk piekļūt.

— Laikam gan labu tiesu tādu esat jau salasījuši?

Bet tad viņam kaut kas nodžinkstēja turpat gar ausi.

— Atkāpies, tu velna poli! Citādi tā tava poga noripos papriekš kā tiem!

Tā kā reizē ar to nodunēja pirmais pērkonu rūciens, krodznieks nobijās ne pa jokam. Atlēcis pāri soļu, splaudījās, krustus mezdams. Brīdi Jānis viņu vairs neredzēja, bet tad piepeši tas atkal iepurkšējās otrā pusē.

— Man šķiet, tu būsi krietni izslāpis. Tie jau tevi tur par nerru, paši dzer, bet vaktņiekam nedod. Kanna alus tagad nekaitētu, vai ne?

Jānis jau atkal bij sagrābis ieroča spalvu, bet tā kanna alus tomēr vilināja pārāk stipri. Dzert gribējās tā, ka mēle mutē lāgā vairs nekustējās. Ticšām, pirmiņ bij nodomājis, ka varētu arī viņam drusku iedot.

— Vai tev vēl ir palicis?

— Tik daudz iznāks.

Viņš aiztecēja mudīgi, klusiņām klusiņām atvēra durvis, pārļaivoja gulētāju kājām, tumsā pielaida kannu. Iedomāja kaut ko, atlēja, tad drusku arī no brandvīna mucīņas pietecināja klāt. Basām kājām kā kaķis aizlavījās pa klonu, ārā spēcīgi šalca mežs, tādu švikoņu pat nomodā neviens nesadzirdētu.

Jānis dzēra kāri. Gribēja gan pamazām, tikai mēli atveldzēdams, bet, kad reiz bij pie mutes, nevarēja noturēties. Manija, ka tūlī iesit galvā. Pagāna polis, ka tikai nav ko piegrūdis klāt! Bet krodznieku vairs tuvumā nekur nejuta. Viņš aizsvieda tukšo trauku un piecēlās kājās — snaudiens mātās virsū. Vējš virs galvas šmikstināja zarus, kroga gals ar logu paplaiksniņa, tikai zibenim uzšķīloties, bet pēc tam tumsa sabieza darvas melna un akla...

Šrāders pa pusei pamodās no smagas snaudas, kad pret sienu atzveltāis kakls sāka sāpēt un pakausī iemetās krampji. Reibums vēl pavisam nebij pārgājis, bet smadzenes sāka spēji atskaidroties. Atmiņa atausa straujiem lēcieniem. Pirmajā mirklī pavīda lēcienam salicis augums, nejaukā šņākoņa un mute ar atpirgtiem zvēra zobiem, kas taisījās kļūpt pie rīkles. Kā miglā palika bezgala garš brauciens mēslu ratos uz salmiem, kur Ferdinanda fon Sīverss ļenganais svars smagi gulās virsū. Bet tad kā svece uzplivoja, arvien spilgtāk, arvien nejēdzīgāk — Kalnuiža — dragūni — nejēdzīga izkraišana — vēstules — dzelži, kas šķīnda, ausis griezdamies... Auksti sviedri pārplūda muguru. Beigas bij...

Nošķīnda atkal tepat blakus. Šrāders pataustīja. Sīverss bij nošķūcis pār pagalvi, stulbā miegā kustināja cieta gredzenu aizgrauztās rokas un stenēja. Viņš iegrūda tam spēcīgu dunku sānos.

— Neguli! Vai tu zini ar, kur mēs esam?

Siverss pamodās novaidēdamies, bet, par brīnumu, izrādījās skaidrāks kā viņš pats, arī miegā un reibumā apziņu laikam nebij gluži pazaudējis.

— Ellē mēs esam, beigti mēs esam...

Tas iznāca tik nevarīgi un glēvi, ka Šrāderam pāršalca dusmas.

— Ko tu vaidi kā aizkauts! Jāpalūko, vai tad te patiešām nav neviena cauruma.

Viņš piecēlās un sāka apgrābāt sienas, bāza pirkstus šķirbās, pameģināja pacelt griestu dēli. Paraudzīja durvis, tās bij aizslodzītas ciet, viņā pusē divi dragūni krāca rakstā. Piegāja pie loga, bet tur aklā tumsā it nekas nebij saskatāms. Un kaut kur tur droši vien glūnēja tas briesmīgais pastalnieks ar garo zobenu pie sāniem. Šrāders aiztaustījās atpakaļ un nopūzdamies atlaidās uz lāvas. Viņa balss nu vairs neskanēja neko drošāk kā Siversam.

— Patiešām, ellē mēs esam.

Siverss knosījās un elsa.

— Ko nu tu gaudies, tev vismaz rokas brīvas. Man tā griež kā ar nažiem, liekas, asinis jau tek. Droši vien es pagibšu, ja rītu ieraudzišu, savas asinis es nevaru panest.

— Man arī labāk, kad viņas tek citam.

Labu brīdi viņi pūta abi. Ārā jau plosījās īsta vētra, pērkons dārdēja, logā noplīvoja zibeņi.

Kad riboņa brīdi aprīma, Siverss gaudās:

— Domā, viņi aizvedīs mūs uz Rīgu? Neticu. Kur mežā izraus no ratiem un nosītīs. To es jau vakarā redzēju no viņu acīm.

— Es arī. It īpaši tas zemnieks pastalās ar garo zobenu. Zobiem viņš mums rīkli pārķostu, tirais zvērs.

— Tādi viņi visi, tā ir nolādēta tauta. Par maz mēs viņus esam pēruši.

— Par tevi to nevar teikt, tikai aplamis tu esi. Tu liec sukāt, kamēr tie divi izlaiž dzīvību, un tāpēc tev tagad tie dzelži. Mēs Kurzemē rīkojamies citādi. Ja tāds velns turas pretī — roku nost, ja mežā bēg — nocērt kāju.

— Jums ir savs hercogs un kārtīgi likumi. Un poļu karalis ar saviem sakšiem. Bet par ko mūs zviedri pataisījuši? Vai Vidzemes bruņniecībai jēl kādas tiesības vairs atstātas? Kā mēs paši tagad — vai ir kur pasaulē pieredzēts, ka ar muižniekiem tā var apieties? Bailes man nav tik lielas kā kauns. Ja viņi arī atstās mūs dzīvus, es pakāršos.

— Pašu vaina. Ja jums palicies kaut naga melnums no bruņinieku lepnuma, sen jau zviedri būtu satriekti jūrā. Bet Patkuls velti desmitreiz liek savu dzīvību spēlē, mums jānāk no Kurzemes un jāiekrit cilpā. Ja viņi mums Rīgā tūlī nenocirtis galvas, tad cietumā sapūdēs. Mēs vienkārši esam nodoti.

— Mēs nodevām, un mūs nodod. Uz elli mēs braucam. Man aizdomas, vai tikai šis pats krodznieks nav tevi iegāzis. Mani to divu nosprāgušo zemnieku dēļ — viņiem bij pilstiesas rīkojums. Bet kā viņi varēja zināt, ka arī tu tur esi? Un kāds nelabais tev lika tās vēstules kabatā turēt?

— Ari bez visām vēstulēm . . . Vai tad tu nedzirdēji, kā tas pastalnieks tūliņ sāka blaut par Atradzi un kaut kādu noslicinātu meitu?

— Par noslicinātu meitu var samaksāt, bet par karaļa un Patkula vēstulēm prasis tavu kaklu . . .

Šrāders nepaguva atbildēt uz to. Pērkonā spēriens sadrebinaja visu māju. Balts zibens bij apgaismojis logu ar melnām spraišļu krusta ēnām. Sīverss lādējās.

— Iespēris jel, nolādētais, un aizdedzinājis! Pa to burzmu mēs varbūt tad tiktu prom.

Šrādera doma kā iesprostots zvirbulis dauzijās ap to loga krustu. Ko tas polis pirmāk tā mirkšņinājās un māja uz to pusi? Viņš uzlēca kājās un piesteidzās logam. Pamēģināja. Rāmja virsmala padevās, paslida uz āru, šķirbā pirkstu varēja iespraukt. Lietus šaltim cirtās pret stiklu. Šrāders izdvesa aiz pārmērīga uztraukuma tikko dzirdami:

— Logs ir vajā . . . Nāc!

Uzplivoja zibens, tagad gan jau pāri no mājas viņējā gala. Cietumnieki aizrāvās katrs savā malā. Tad bij dzirdama tikai vētras špākšana un lietus šļakatas pret sienu. Šrāders aizbāza roku, pagāza rāmi vēl vairāk laukā, tad pieķēra otru, izcēla logu no gultnes, apgriezta stūreniski, iecēla istabā un pieslēja pie sienas. Vējš trieca lietus šaltis istabā iekšā, galvām pāri, sikām lāsēm piekūpināja visu istabu.

Šrāderam rokas jau taustījās ap palodzi, viņš taisījās laisties pāri, bet tad iedomāja ko citu.

— Nāc! Tev tie dzelži, tu viens nevarēsi. Pieķeries te, kājas laid pāri, es vispirms satveršu vienu tavu roku, tad otru — pēdas divas tā nolaidīšu. Un tur apakšā par četrām vairāk nebūs, tas ir nieks, kaklu nenolauzīsi.

Sīverss vēl vilcinājās. Lēkt tur tumsā, gluži kā melnā akā . . . Ar vienu prātu tiecās uz priekšu, ar otru atpakaļ. Šrāders nikni iešņāca ausi:

— Ko tosties! Vai labāk, lai viņi mežā nosit?

Grūšus uzgrūda to uz palodzes, palīdzēja nolaist kājas pāri, sagrāba aiz vienas rokas, tad aiz otras, pats ceļgaliem atspiedās sienā, visā spēkā turēdams, lēnām laida lejup. Sīverss kājas nobūkšēja, pret sienas baļķiem atspaidu meklēdamas.

Dārznieka Jānis pēkšņi atmodās no snaudiena un izslējās taisni. Lietus gāza straumēm, bet zem egles nokaru zariem tikai sīkās lāses ķēra. Viņam likās, ka kaut kas nobūkšēja, viņš izbāza galvu lietū un mēģināja acīm izspiesties cauri aklajai tumsai. Tālu aiz kroga paplivoja zibens, viņš šķita mirkļa atgaismā pamanijis kaut ko melnu ķepurojamies augšā, mājas galā. Ar diviem lēcieniem bij tur klāt. Kā smagi piebāzts maiss pūzdams un šķindēdams nogāzās uz sienmali pieslietās vecās mucas, tā sabruka brakšēdama. Zobens bij palicis zem egles, Jānis grāba ar vienu roku lejāk zem saviem ceļgaliem un ieogrāba mīkstos matos. Grāba ar otru, samanija delnā slapjas ūsas un atrāva iebļaudamies.

— Sātans, viņš koži!

Notarkšēja važas — Jānis acumirkli atjēdza, ar ko viņam darīšana. Matus nepalaidis, visā svarā sagulis, spieda to galvu zemē, ar otru roku sagramstīja svārkapakli, rāva atmuguriski prom. Sīverss netika uz kājām, sasiētām rokām tvēra gaisā, saķēra izjukušās mucas stīpu ar trim dēļiem, kā slicējs neatlaidās no tās. Uz dibena pa slapjo mālu braukdams, kājām velti sperdamies, murkšēja...

— Brālīt... laid vaļā... sietiņu dālderu!..

Dārznieka Jānis tikai rāva ap stūri, aurodams, cik jaudas:

— Zaldāti, palīgā! Vācietis grib bēgt!

Kad kņada pagrima aiz stūra, Srāders pagrūda galvu laukā, kā sermulis no alas paskatījās uz vienu, uz otru pusi. Bieza tumsa un lietus, vairāk nekas. Tad viņš pieķērās palodzei, pārsvieda kājas pāri, nolaidās, kamēr vien rokas vēl sniedza, un nolēca. Trieciens pret neredzamo zemi izlikās drausmīgs, galvā nodunēja, kā kad ar vāli iebelž pa skanīgu dēli, zobi noklākšēja un aizkoda mēli vienā pusē. Atkal uzplīvoja zibens, viņš pieplaka pie sienas, bet tomēr paguva saskatīt apkārtni. Nākamā acumirkli viņš atkal bij kājās un metās pret apaugušo kalna nogāzi. Slapjie krūmi iecirtās sejā, kājas slidēja izžulgušajā mālā, pār galvu šalca, aiz muguras šalca, viens tvēra aiz svārkkiem, otrs aiz zābakiem, aplauzti zaru gali skrāpēja — stenēdams viņš kārpījās rokām un kājām, pret stāvu pauguru noslida atpakaļ, pasīta likumu un rāpās atkal. Uz galvas ievēlās tādā kā bedrē un nodauzīja pieri pret kaut kādām durvīm. Izrāpās laukā, atkal nobrauca pāri soļu lejā, četrāpus sagrābāja paparžu cerus un kaut kādas saknes, ķerdamies un turēdamies vilkās augstāk.

Veselu mūžību viņš tā rāpoja nāves izbailēs, visiem locekļiem trīsēdams, zobus klabinādams, vaidēdams, reižu reizēm iebļaudamies, kad kaut kas, svārku kabatā vai zābaka stulmā ieķēries, turēja ciet. Visu laiku jūta aiz sevis tās negantās acis un paņirgtos zobus. Brižam pieplaka kādā ūdens pilnā dobē un pamiris gaidīja triecienu, tad šļūca tālāk. Apdullis un jēgu pazaudējis, nemanīja, ka te jau tiek lēzenāks, ka iespējams celties kājās un skriet. Arī iedomājies vairs nepieceltos, galīgi nokosis, viņš palika labu brīdi guļam kā līdz nāvei notrenkts zirgs, kas pakrīt izpūst pēdējo elpu.

Beidzot viņš tomēr pietrausās un sāka klausīties mazliet atskaidrotām ausīm. Tuk, tuk, tuk... dimdēja gluži kā rikšotāja zirga kājas. Ak nē! tā taču tikai paša sirds. Te tomēr nebij droši, viņi katrā ziņā dzīsies pakāļ, visu mežu pārmeklēs. Apdauzītām, izlauzītām kājām sāka virzīties uz priekšu, visos locekļos sajuzdams neciešamas sāpes. Smagi atdūrās pret kādu resnu stumbru un nodauzīja žokli. Aizmiedza acis un pastiepa rokas — tā kā tā te nekas nebij saredzams. Iegāzās bedrē, pakrita pār činkuru, cēlās un taustījās atkal tālāk...

Kad dārznieka Jānis Sīversu ar rokās sakrampētu stīpu un trim mucas dēļiem ievilkā krogā, zaldāti lādēdamies tikko vēl slējās kājās. Viņš nosvieda gūstekni

tā, ka tam pakausis atsītas pret klonu, ar ceļgalu uzmetās uz krūtīm, lai rokas nevar pacelt uz augšu, aiz kakla sagrābis, turēja ciet. Un kļiedza nepārstādams:

— Vācietis gribēja bēgt! Vācietis gribēja bēgt!

Beidzot paveras istabas durvis, parādījās krodzniecē ogļu maisa melnā krekļā, izpūrusiem matiem, sveci trisošajā rokā. Zaldāti sastāja ap tiem diviem, klaiņģāja sava valodā, taujāja Jānim kaut ko, bet tas tikai savu:

— Vācietis gribēja bēgt...

Apakšvirsnieks atpazina pirmais, nikni atmeta ar roku un sarīkoja savus ļaudis. Divi sargi kāpņu galā gulēja saldi, durvis ciet, bet istaba tukša. Pa loga caurumu vējš vēl meta iekšā retas lietus lāses, uz grīdas liela peļķe. Lieta vairāk nekā skaidra: tas otrais bij izbēdzis.

Dragūni apskrēja krogam divreiz apkārt, palūkoja stadalā. Tur tikai Kalnmuižas vedējs gulēja savos ratos saritinājies un paēdušie zirgi nevižīgi miņāja krodznieka sienu. Izskrēja uz ceļa, trešo reizi izpētīja ēkas galu zem loga, viens uz labu laimi izšāva mežā pret kalnu. Tad visi sanāca atpakaļ krogā.

Apakšvirsnieks aiz apkakles uzrāva Jāni kājās — Sīverss elsodams tūlī pacēlās sēdus. Savilktām dūrēm mātās virsū, laikam gan lamādamies savā valodā, kur Jānis ne pušplēstu vārdu nevarēja saprast.

— Aita tu tāds bez galvas! Ko tu velc to vienu, kad tev divi jāvaktē? Kur tas otrs tagad ir?

Jānis tikai rokas plātīja.

— Vācietis gribēja bēgt!

Tad viņš dabūja tādu pļauku pa kreiso ausi, ka atstreipuloja atpakaļ un notrieca pakausi pret krāsni vēl smagāk nekā Sīverss savējo pirmiņ pret klonu. Tam izbailu pārvērstajā sejā atplaiksnījās gandarījums un tāda kā maza cerība, laikam domāja, ka šit par necienīgu izturēšanos pret viņu. Jānis taustīja vaigu un plātīja muti: noķēris taču bij, — un vēl šit?

Apakšvirsnieks nevarēja vien norimties.

— Pastalnieks tu tāds! Durt tev vajadzēja — ar zobenu tā — vienam un tad tam otram!.. Stulbenis tāds, cilvēku valodu nesaprot!

Un tad viņš parādīja ar roku griestos, uz kroga galu no augšas lejup, pēc tam uz mežu, atmiedza dūri, paplētā tukšu plaukstu.

To valodu Jānis saprata. Iesita sev pa pieri gandrīz tikpat spēcīgi kā krāsns pirmiņ pa pakausi. Aita! Aita! Tas otrais bij prom, un taisni to viņš taču gribēja novaktēt!

3

Jau uz dzirnavupes tilta izjuka jātnieku stingrā piecu pāru kārtība. Reizē pāri jāt neuzdrošinājās, zirgiem metās kājas, tie kļupa, slaistījās un dusmīgi sprausloja. Apsūnojušie baļķi abās pusēs vakara krēslā izskatījās kā aizmigušas milzu čūskas, no melnās upes un dumbrajā kāpa dūņu un puvuma smaka.

Virsnieks bij apturējis zirgu un vēroja, vai visi dragūni veselām kājām tiek pāri. Dusmīgi galvu papurinājis, viņš teica tulkam:

— Es esmu bijis Norvēģijā, Dānijā, Brandenburgā — nekur citur tādi elles ceļi nav atrodami kā Vidzemē. Aiz Narvas, Maskavijā, varbūt tur vēl. Bet Maskaviju apdzīvo mežoņi, kamēr šie taču valda slavenā ordeņa bruņinieku pēcteči, kas mūs pašus, zviedrus, uzskata gandrīz par mežoņiem. Kā viņi te izbrauc pavasaros un rudenos, kad jau vasaras vidū kaklu lauž nost?

— Vidzemes muižniekiem ir sīksti kakli. Poļi savā laikā tos neesot varējuši aplauzt, es šaubos, vai arī jums tas izdosies.

— Mēs viņus aplauzīsim, par to tu vari būt drošs. Un ne vien viņiem, poļu karalim tāpat. Un tam viņu vadonim — kā, velns, to taču sauc? To mēs dabūsim rokā, uz rata mēs viņu stiepsim. Mūsu karalis vāc karaspēku, līdzko tas būs gatavs, viņš brauks šurp, un tad mēs trenksim sakšus laukā no Kurzemes.

— Bet poļiem un muižniekiem krievi nāks palīgā.

— Divi simti mūsu dragūnu visus krievus aizdzīs atpakaļ līdz Pleskavai.

Tiltam bij pāri. Virsnieks piespieda piešus un palaida rikšiem, tulks manijās blakām. — Lielīgs kā visi zaldāti, — viņš nodomāja.

Virsnieks atsāka sarunu tikai tad, kad bij pāri otrajam un trešajam dzirnavupes tiltam un jājāj pastāvā uzkalnī. Neizgulējies, acīm redzami kāvās ar miegu.

— Danzies ar viņiem, velniem, cauras naktis, izgulēties nedabū, kā godīgam cilvēkam klājas. Divi mums jau ir Rīgā, divi palika krogā pie Daugavas, vienu atvedisim šonakt. Slepkaņas un dumpinieki — vai starp Vidzemes baroniem jēl viens godīgs cilvēks?

— Zemnieku nosist, to mūsu zemē neskaita par slepkavību. Citādi gan laikam nevienam godīgu neatrastu.

— Tavi zemnieki paši arī ir tikai tādi jēra dvēseles. Cik viņu iznāk uz viena muižnieka? Grābuši visi mietus rokā un vienu nakti visus baronus zemē.

— Bet pagājušā nedēļā divus Rīgā pakāra par uzbrukumu muižniekam.

— Tas bij zviedru muižnieks, neaizmirsti tu to.

Tātad vāciešus var, bet zviedrus ne... Virsnieks turpināja arvien lielīgāks:

— Mums ir stingri likumi un kārtība. Mēs gribam dzīvot un ļaujām arī zemniekam. Protams, nodokļi ir jāmaksā, kā tad bez tā? Mūsu karalim vajag naudas, tāpēc ņem no baroniem un arendatoriem un tie atkal savukārt no zemniekiem. Tāda tā kārtība, un, kas to pārkāpj, tam zēlastības nav, to pie karā-tavām!

Tulks nopūtās.

— Zemnieku var kārt vienmēr, lai kungs šāds vai tāds.

— Kā tad tu domā? Bez bijāšanas pasaule nevar pastāvēt. Ja likums nosaka: kārt, tad kar, ja pērt, tad per. Bet Vidzemes muižniekiem nav bijis nekāda likuma, viņi tikai pēc iēgrības un acumēra. Pie mums ir citāda kārtība: karalis tas kungs, ja nepaklausa muižnieks, viņu kar tāpat. Pērt zemnieku var, bez pēriena nekad nav bijis, bet nosist nedrīkst. Kā tas pats kalnmuižnieks. Tagad

viņš mums sēd dzelžos, mēs viņu vedisim uz Rīgu, un es nedodu ne pieci graši, vai viņam tur jaunordeļ pat nenocērt galvu. Redzi, brālīt, tā ir tā starpība starp vāciešiem un mums. Taviem zemniekiem to vajadzētu gan zināt.

— Viņi zina, virsnieka kungs, visi gribētu tikt zem kroņa.

Virsnieks apmierināts nobraucija ūsas.

— Tas ir labi, ka viņi to zina. Mūsu karalis mīl apmierinātus un paklausīgus ļaudis. Tāpēc, ja muižnieks nevar pierādīt savas tiesības, muižu papņem kronis. Ja kāds ieplēties par plati — pievelc mazliet kājas! Tā mēs rikojamies.

— Un tāpēc viņi ceļ dumpi.

— Bet mēs viņus ratos iekšā un uz Rīgu. Iztiksim bez jums, un zemnieki iztikīs vēl labāk. Teiksim, tu pats: vai tu vācietim kādreiz tā jātu blakus mundieri un zobenu pie sāniem?

— Nē, nekad, virsnieka kungs!

Ari viņš bij ļoti apmierināts, paslējās taisnāk zirgā, izlieca krūti un pārvilka plaukstu pār spožajām zaldāta pogām. Zēl, ka te nebij neviena, kas viņu tā redz — zobenu pie sāniem, pašam zviedru virsniekam blakus. Un, ja arī bijis, tomēr nerēdzētu. Mēness bij aptumsis, mežs sāka šalkt arvien stiprāk, zem kokiem sabiezēja melna tumsa. Virsnieks teica:

— Vai tikai tu labi zini ceļu? Pielūko, ka neapmaldāties. Te jau ir tādi meži un purvi, ka pat lācis var dabūt galu.

— Esiet bez rūpēm, virsnieka kungs, es šīs vietas pazīstu kā savu plaukstu.

Piespieda piešus un aizjāja pa priekšu, drosmīgs un lepns. Viņš bij tas, kas veda karaļa dragūnus!

Negaisa mākonis turējās vairāk pa Daugavu, to labi varēja zīmēt pēc pērkonu grāvieniem. Tikai tas viens spārns gaužām lēni virzījās virsū. Bet tad sāka gāzt spēji, stipra vēja triektām šaltim, lija no gaisa, bira no kokiem, izmērcēja cauri, tecēja aiz kakla un zābaku stulmiem. Zirgi sāka apgurt, arvien biežāk pieši bij jāpiedur sānos. Laikam jau labi pret rita pusi sametās vēss, jātniekiem sāka uzmākties drebuļi.

No stāva paugura nojāja tādā kā klajumā. Ar lielām pūlēm aizdedzināja samirkušu lāpu. Vēja plivotā uguns uz mirkli apspīda nelielu plaviņu ar ūdens pieplūdušu grāvi vidū un biežām eglēm visapkārt. Virsnieks prātoja:

— Būs jānogaida, kamēr kaut cik pārstāj. Es esmu piesūcies kā švammis līdz pat kauliem.

Viņš nokomandēja. Dragūni nolēca zemē, taustīdamies un lādēdamies piesēja zirgus mežā, paši satupa zem zarainajām malas eglēm. Lietus te neķēra tikpat kā nemaz, vējš tikai galotnes locīja, likās silti un tikami. Tulks domāja, ka nekaitētu uzskurt uguni, bet vecais zaldāts purināja galvu.

— Mēs esam svešā nemierīgā zemē un pie tam tikai desmit vīri — ko var zināt, vai muižnieki nav salasījušies bandā. Cetras dienas mēs jau sirojam, ziņas pa šiem jūsu mežiem izplatās ātrāk kā atbalss. Simts zemnieku mūs rungām var apstīt.

— Zemnieki viņiem līdzī neies pret mums, virsnieka kungs, par to es galvoju.

— Tomēr prātīgāk, ja uzmanās. Pret rungām un mietiem cīnīties man būtu kauns. Izturēsim. Sarauj tikai kaklu dziļāk apkaklē.

Lietus pārstāja, ritu pusē sāka skaidroties. Pamazām izpeldēja pelēku miglu pieplūdusi pļaviņa, pieplūdušais grāvis čurkstēdams tecēja pa kārkliem. Zaldāti snauda, muguras pret sveķainajiem stumbriem atspieduši.

Arvien gaišāk viņā pusē iznira no eglēm izliekušies kļavu cekuli. Saule vēl bij tālu, kad no apauguša uzkalniņa, kur kokiem cauri balsnija mala, pļavā nonāca divi pļāvēji — vecuks un izstīdzējis jauneklis baltiem, šķipsnainiem matiem, dzelteniem vasaras raibumiem nosētu seju. Nostājās uz ceļa un pārdomāja — tulks palīda vairāk malā noklausīties. Vecis žāvojās, zem zoda pakasīdams.

— Velna būšana, acis ciet vien līp, tikpat kā nemaz nav gulēts. Tā var aizsnausties un uzkrīst izkaptij virsū. Vienreiz man tā jau bij — aizpērn, kad igaunis siena laikā aizdzina miltus vest uz Rīgu.

Jauneklis bij pavisam sabozies.

— Nevajadzēja skriet uz to ugunsgrēku, es labi teicu.

— Vi, dēls, kā tu runā! Kad muižā deg, tad jāskrien visiem, tāds vecu vecais likums.

— Likums... Manis pēc lai nodeg viss tas čūsku midzenis.

— Vai tev prāts tā muldēt! Dabūs vēl zināt igaunis.

— Igaunis tagad ir mežā.

— Nu, es saku, pielūkojiet tik, ka neizlien vēl laukā, tādi posta darbi ple laba gala nekad nav veduši. Es domāju, sāksim nu, ko var zināt, ka ar sauli atkal nav ziņa klāt: brauc ķieģeļos. Ej tu pa priekšu, tev tā izkopts labāk kož.

— Kad izgriez, kā pienākas.

Viņi nosvieda svārkus ceļmalā. Dēls nolūkoja pašu vidu starp grāvi un mežmalu un sāka griezt. Tēvs pagaidīja, kamēr tas tiek desmit soļu, tad iesplāva sauja. Slapjā zāle gulās smagi un līdzieni. Dēls bij labu tiesu garāks, tāpēc arī cirtiens viņam par ceturto tiesu platāks.

Laikam gan tēvs nebij izkapti izgriezis, kā pienākas, tikko pret liepu ticis, apstājās, taustījās bikšu kabatā.

— Nezin, kas ir, kas nav, bet pavisam nekož. Laikam ar tiem miegiem zobu būšu norāvis.

Bet piepeši arī dēls bij apstājies, pār izkopts kātu noliecies, skatījās zemē, kur zāle nosliedēta un sadangāta dūņās. Tēvs arī pavērās turpu.

— Kas tev tur ir? Bites?

— Nē, bet taisni tādas kā zirgu pēdas.

Un palika abi pavērtām mutēm. No mežmalas nāca stalts zviedru zaldāts spožām pogām, garu zobenu sānos. Mazas ušiņas lepni uzgrieztas, gaisā bārdiņa smaili apcirpta, pats gan tāds nolījis un saņurcīts. Pamanījis pļāvēju nobili, vēl brašāk izlieca krūti.

— Tā ir jūsu pļava, ko jūs te pļaujat?

Tu brīnīms! Runāja skaidrā valodā, tikai ar tādu kā mākslīgi taisītu vācu pieskaņot pļava iznāca ar l, bet pļaujat tomēr ar to pašu tīri latvisko l.

Tēvs atpapas pirmais.

— Musu, musu pašu, lielskungs, vai nu mēs muižas pļavā! Lukstiem šitā jau no seniem laikiem. Mans tēvs pļāva un tāpat mēs.

Lielskungs gribēja zināt visu, kā tagad iet pa muižu, arī pa pagastu. Redzēdams, ka tas nemaz negrasās pēc jostai piekārtās jājamās pātagas, vecis kļuva mulīgāks. Pārstāstīja visus pagājušās nakts notikumus un kas ar tiem sakarā. Pats gan visu no sākuma nebij pieredzējis, bet par to viņam stāstījuši tie, kas tur bijuši klāt. Kur vecajam samisējās, palīdzēja dēls. Jātnieks tikai klausījās, šad un tad pacēla roku un uzgriezta ūsiņu.

— Tātad tas — kā tu teici? — kalēja Mārtiņš ir atkal malā?

— Kā tad, lielskungs, kā tad! Kad īgaunis mežā, tad šis var nākt malā. Tikai to Brieža Maiju viņš nu gan vairs nedabūs.

— Un vecais kalējs tāpat dzīvs un vecā Dārta ar?

— Dzīvi abi, kas šiem kait! Tikai muižas Lavīze ir pagalam un Pīckam abas kājas pušu.

Jaunais pēkšņi paskatījās tā savādi un paplēta muti. Bet nepaguva neko pateikt, svešais bij pamanījis, ka viņš grib ko jautāt, apgriezās un gāja atpakaļ. Platām acīm abi pļāvēji noskatījās, kā desmit vīri izveda zirgus malā, sakāpa sedļos un aizjāja uz ceļu.

Tas runālais priekšgalā, virsniekam blakus, pieliecies, rokām plātīdamies, kaut ko stāstīja.

Nozuda mežā uz muižas pusi, labu brīdi vēl bij dzirdams, kā zirgi blāksīnājās pa peļķēm.

Vecais atvilka elpu un nogrozīja galvu.

— Tad redz, kas par lietu! Karaspēks — uz labu galu tas nav.

Dēls bij tapis īsti viņrs.

— Igaunim pakaļ jā, gan tu redzēsi! Pirti tas sātans dabūs just.

— Slikti nebūtu, bet kur šie to vairs dabūs rokā.

— Dabūs, tad tu redzēsi! Kur šis kājām var aizbēgt.

Sāka pļaut, bet pēc desmit griezieniem jaunais atkal apstājās.

— Vai tu zini, kas tas bij? Ataugu Juris tas bij.

— Dulnais! Tāds kungs, zobens vis pie sāniem!

— Lai viņš ir. Ataugu Juris runādams tā allaž piemiedza vienu aci un šitas uz mata tāpat.

— Nemuldi blēņas, vai es nepazīnu Ataugu Juri! Juris bij plīks kā pele, šitam ūsas un bārda.

Pierādījums gan neapstrīdams. Jaunais iemiedza izkopts kātu padusē un vilka brucekli no bikšu kabatas. Uzasināja, bet acis viņam visu laiku bij uz to pusi, kur aizjāja dragūni.

Aiz pils durvim kāpņu ejā Kurts fon Brimmers uzgrūdas kādam cilvēkam. Tikai labi ielūkojies, sazimēja.

— Jūs arī te, pan Kraševski?

Tas pavipsnāja, pret sienu balstīdamies.

— Es vienmēr esmu tur, kur man nevajadzētu būt.

Kurts viņu tūlīt atkal aizmirsa, pašam tāds juceklis un smagums galvā.

Zāle izskatījās pēc pilnīgas postažas. Logi izdauzīti, galdi apgāzti, uz klona saplēsti trauki, izsvaidītu ēdienu paliekas, alus un vīna peļķes. Meijas un puķu vijas izmētātas pa visu telpu, krēsli aplauztām kājām sasviesti vienā čupā. Mežopi, mežopi! .. Tā viņi sagaidīja savu lielkungu, kas taču bij atbraucis ar tiem vislabākajiem nodomiem, ar siltu sirdi un karstu gribu gādāt par viņiem kā par saviem bērniem. Bērni — — suņi tie bij! Patiešām, divu maisu ar Vāczemes pātagām viņiem vajadzēja, divu tādu igauņu vajadzēja . . .

Rokas savilkās dūrēs, tikai ar varu viņš novaldījās. Pacēla kādu solu, sašļuka uz tā un ilgu laiku nosēdēja, rokas uz ceļgaliem salicis, galvu nokāris. Kad atkal pacēla acis, pāns Kraševskis stāvēja turpat priekšā. Acīm redzami pusduls vēl, bet neapģērbts, sejā viņam plaiksnīgās līdzjūtīgs smaids.

— Neiet vis tik viegli ar reformām?

Kurts fon Brimmers kā neatjēgdams noskatījās viņā.

— Jūs klausījāties?

— Cita man nebij ko darīt. Te, kā redzat, beidzamā alus kanna apgāzta. Bet klausijies vien es pagājušo nakti neesmu, tīri nejauši un mazliet pret savu gribu pats biju puslidz tā kā dalībnieks tajā traci, kas te notikās. Šādas izrādes skatītāju necieš, te visiem jāspēlē līdz. Vai jūs tur pagalmā nemanijāt manu cepuri?

— Pan Kraševski, jūs diezgan daudz tikāt stāstījuši par šiem ļaudīm, bet man šķiet, ka daudz vairāk te ir, ko es nesaprotu. Labi: Holgrēns bij blēdis un varmāka, beigās izrādās, ka viņš ir pat slepkava. To es saprotu, ka tie viņu meklēja nosist un viņa māju nodedzināja. Bet mani viņi taču vēl nav redzējuši un tomēr notic ārpriekšējiem meliem, uzbrūk man mežā, pazemo tā, kā neviens pasaulē vēl nav iedrošinājies, pat nogalināt draud. Laimes gadījums tikai, ka es tagad neuju kaut kur tīrelī ar zobenu ribās vai ezera dibenā ar pilādžu kluci kaklā.

— Arī es saku, ka tas ir laimes gadījums. Bet jūs spriežat ātri un tāpēc pārsteidzīgi. Vai tad jūs neredzat, ka viņi neuzbruka jums, bet visai jūsu kārtai? Jums bij jāatbild par Brimmeru piecu paaudžu varmācībām. Vai jūs domājat, ka maz grēku viņi sakrājuši?

— Tas cilvēks ir dzimis vienā gadā un vienā dienā ar mani pašu.

— Tas jau var būt. Pilnīgi iespējams, ka viņš domājas atriekt tikai savu apsmiesto līgavu tam, ko turēja par vainīgu. Bet tikpat labi iespējams, un es par to gandrīz nešaubos, ka viņa naidu dedzināja aizmirsta atmiņa par to dzirnavu dīķi noslikušo melderu meitu. Un jūsu tēva laikā sakropļoto kalēja Mārci viņš

nekādā ziņā nebij aizmirtais! Vis aizmirstais un aizmirstais dzina viņu mežā uzglūnet jums.

— Cilvēks, ko jūs runājat! Ja mēs visi tā sāksim piemeklēt tēvu grēkus, kad tad bus beigas? Kas tā bus par dzīvi? Elle tā bus!

— Kāds ārzemnieks taisni tā arī teicis: latviešu dzimtcilvēka dzīve, tā ir elle. Jos laikam maz esat dzirdējuši viņu pasakas. Vilks tajās gandrīz ne par matu neatšķiras no dzimtkunga.

— Tā ir sasodīta tauta!

— Vai ne? Nu redzat, ka Einhornam un tiem citiem tomēr taisnība. Kaut ko tamlīdzīgu arī es laikam jums teicu viņudien Atradzē.

— Es neticēju ne Einhornam, ne jums, bet tagad sāku gandrīz šaubīties. Pieņemsim, ka tā: viņi tik daudz neienīst mani pašu kā manus priekštečus, visu mūsu kārtu. Bet ko tad šī istaba viņiem darijusi? Vai tas nav tīri mežonīgs, akls postīšanas prieks, tas pats, aiz kura reiz tika sagrautas skaistās Atēnas un mūžīgā Roma?

— Atstāsim Romu un viņas mūžību, jūs redzat, cik tomēr isa tā bij. Jūs domājat, viņi te plēsa traukus un gāza apkārt šos galdus? Nē, mans mīlais, muižu viņi postīja. Muižu — ievērojiet to! Odžu midzeni, kuram pamet likumu apkārt katrs, ko ar varu nevelk uz turieni. Muižu — kuras vārdā ietveras visa viņu verdzība un mokas. Palūkojiet to kaudzi tur kaktā, ja tur nav uguns klātu kurināta, tad es nekad neesmu redzējis, kā aizdedzina sārta. Par laimi, tie drusku pa vairāk dzērnsi un nav atjaukušī, ka zaļi bērzi tik viegli nedeg. Citādi jūs tagad gan nesēdētu te. Bet vismaz šajā vienā lietā jūs varat būt mierīgi, esmu pārliecināts, ka tas nav vērst pret jums personīgi. Muižu viņi gribējuši nodedzināt — ar viņas melno pagātņi un ar pagrabiem, kur arī griestos un dzelzs gredzeni pie sienām.

Kurts atkal rakpājās savos nesenajos pārdzīvojumos — kā sūrstošā asiņainā brūcē.

— Man šķiet, es darīju pareizi, ka nesāku uzklaut viņu sūdzības. Vai ar tām tiktu galā? Viņi apmulsinātu un pārmāktu mani.

— Galīgi un pagalam. Ar muižkungu un vagaru iesāktu, bet beigtu ar sevi, cits ar citu. Kā skaidu grieztu atvarā, līdz jūs pavisam pazaudētu galvu. Holgrēns zināja, ko dara, kad aizliedza tiem uz mākties jums ar sūdzībām un lūgumiem.

— Nepiemīniet man šo nolādēto igauni! Jeb vai viņš bij jūsu draugs?

— Mani draugi ir Lapmuižas nabagmājas veči. Tos, kas man šad un tad pasniedz kādu glāzi vina, es tāpēc vēl neturu ne par kādiem tuviniekiem. Lai tie labāk domā, ka es esmu viņu parādnieks.

— No kuras vietas es te lai iesāku? Dodiet padomu, ko lai daru!

— Cik atceros, jums taču bij savs noteikts nodoms, iesāciet ar to. Mēģiniet rīkoties labāk kā zviedri.

— Un jūs ticat, ka izdosies?

— Nē, neticu. Gluži otrādi, es esmu pārliecināts, ka it nekas no tā neiznāks.

— Un tomēr ieteicat. Jūs esat pavisam divains cilvēks, pan Kraševski.

— Ko citu lai es jums ieteiktu? Uz Vitenbergu atpakaļ jūs negribēsiet.

— Nē, to es vairs nevaru.

— Un muižā rīkieties tā kā jūsu tēvs un tēvatēvs — arī ne?

— Nē, to es negribu. Tikai ne to!

— Nu redzat, kas tad jums cits atliek? Dariet tā, kā zviedri dara, varbūt vēl labāk.

— Es skatos, jūs esat liels zviedru draugs.

— Pašu zviedru ne, drīzāk tad es esmu zemnieku draugs. Bet zviedru iekārta ir labāka, nekā to varējuši izdomāt paši tie lielākie muižnieku humānisti. Labāka, nekā to nodibinās jaunie ideālisti, kas gluži par velti savas galvas bāz cīlā.

— Vai tikai jūs nenākat izspiegot un nodot?

— Fon Brimmera kungs, es negribu maizi atņemt dažam labam no jūsu pašu vidus. Vēlos tikai pēc iespējas pastiept garumā savu vārģo dzīvību šīs pašas nolādētās zemes virsū, jo te tomēr ir labāk nekā desmit paradīzēs. Un nomirt nabagmājā uz sava salmu maisa, lai gan te nav pat mācītāja, kas apglabā, kā kristīgai katoļa dvēselei nākas. Kas jūs esat un kāpēc jūs braucat šurp, tas man bij skaidrs, līdzko jūs pirmo reizi sastapu. Nē, nebaidieties neko, es jums esmu tikpat nekaitīgs kā tā mana vecā cepure, kas droši vien saplosīta guļ kaut kur pagalmā.

— Ko tad jūs gribat no manis?

— Man jūs vienkārši žēl, jo jūs liekaties krietns cilvēks.

— Ar žēlošanu man nav līdzēts. Sakiet, ko es lai daru!

— Sauciet Holgrēnu atpakaļ!

Kurts fon Brimmers uzcēlās kājās un paskatījās poļu Jani, it kā pētīdams, vai tas nav pēkšņi kļuvis vājprātīgs.

— Vai jūs neesat drusku dzēris, Kraševski?

— Drusku vairāk nekā drusku. Bet arī gluži skaidrā prātā es jums dotu tādu padomu. Pats jūs neko neizdarīsiet, jūs esat vājš, jo tikai vārgiem vajag cita padoma. Kā jūs to pirmiņ runājat, — es nedzirdēju lielkungu, bet drīzāk jau lūdzēju. Tā jūs ļaudim neko labu nepadarīsiet, viņi jūs pārprātīs vai galu galā sāks nicināt. Aplaimot vajag ar tikpat stingru roku kā pērt, citādi tur iznāk tikai blēņošāns. To jūs nespējat, brauciet atpakaļ uz Vitenbergu vai sauciet Holgrēnu.

Kurts ilgāk vairs nevarēja paciest šo nikuli un nīrgātāju. Iesteidzās otrā istabā, kur viss tāpat izjaukts un saposīts. Saiņi sagriezti, grāmatas izkaisītas pa klonu, galdam stūri apdauzīti, ieroču skapji nogāzti. Dibena durvis vesela guba spalvu no saplēstiem spilveniem. Mežoni, mežoni . . .

Viņš atslēja pret galdu krēslu ar trim kājām un atkrita tajā. Sadauzīts un saplosīts — viņā pašā vēl vairāk nekā te šajās istabās. Kā tās dārgās drumstalas

lai savāc kopā? Pamest un aiziet atkal projām, kā bij nācis — nē, to viņš nevarēja. Atgrūda nost to, ko te mēlša poļu Janis, ko bij runājis slimais barons Hetlings — tie abi bij mirēji, neatvairāms nāves rēgs tiem aizslēpa visu, kas vēl cerams un iespējams. Bet viņš tikko vēl sāka dzīvot, dzīve priekšā kā bezgala plašs ciņas lauks, un viņš tas karotājs, kādu nebij pazinušas Vidzemes muižnieku līdzšinējās paaudzes.

Pamazām Kurts fon Brimmers ienira atkal agrākā jūsmā, lai gan gluži tik strauja un sveloša tā vairs nebij. Aicinādami atkal pacēlās divi slaveni tēli — lielais varonis kaujas laukā un bruņniecības vienotājs ciņā par savu dzimto zemi Valters fon Pletenbergs un vēl lielākais valstsvīrs un dzīves kārtotājs Got-hards Ketlers. Tagad viņš saprata, ko tie gribēja teikt jau tur Atradzes pils zālē, no saviem apputējušiem rāmjiem viņā pirmo reizi noraudzīdamies. Pārāk ilgi viņi gaidījuši vīru, kas stātos viņu pēdās, atsvabinātu tēvzemi no sveša iekarotāja, nokratītu kauna pilno jūgu un izvestu pretim tādām ziedu laikam, kādu Vidzeme vēl nekad nebij piedzīvojusi. Vecais bij drupās — no pašiem pamatiem jāsāk celt jauno.

Tēva atslēgas viņš arī Vāczemē bij rūpīgi glabājis. Aizgūtnēm vēra vajā visas vēl nesadauzītās atvilktnes, parakņājās klonā izmētātos papīros, tad pēkšņi iedomāja slepeno glabātuvī sienā. Jā — viņš labi atminējās šo svina lāditi, ko tēvs bij sargājis rūpīgāk kā naudu un dārglietas. Sadzeltējušu per-gamentu žūksnis un dažī mazvērtīgi nieciņi nogula uz galda, Kurts fon Brimmers steigšus sāka pārcilāt.

Brimmeru cilts piecu paaudžu hronika, tēva pusmūžā aprauta — tagad at-sākama un turpināma. Un viņam būs, ko tur ierakstīt! Krustāmās zīmes un lau-lību apliecības — kā sakaltuši, smaršu sen zaudējuši ziedi grāmatā no Brim-meru cilts jaunības laikiem. Šaura, kā sevi noslēgusies vienmēr bijusi šī dzimta, bet tāpēc katrs tēvs Priedaini nedalītu varējis atstāt savam vienīgajam dēlam. Dažādas liecības par seno kara laiku postījumiem un citām likstām — tās uz-lika smagu un svētu pienākumu turēt šo mantojumu stipri un nepalaist, lai nāktu kas nākdams.

Bet kur tad pats tas svarīgākais, šī īpašuma tiesību dokumenti ar sarkaniem un zaļiem zīmogiem, kurus tēvs savā mūžā reti un svinīgi pārcilāja, visai dzimtai godbijīgā atstatumā nolūkojoties. Beidzamo reizi tas bij nedēļu pirms nāves, kad acis viņam jau aptumsušas un drebošās rokas kā milinādamās apgrābāja tikko vairs salasāmos tistokļus. Vai viņam būtu vēl cita slēptuve? Nē, tagad Kurts atcerējās pilnīgi skaidri, ka turpat bij arī cilts vēsture un ka dāvinājuma rak-stus kopā ar to noglabāja pagrabā. Viss cits bij, tikai tā ne, ko tagad visvairāk vajadzēja...

Kurts fon Brimmers juta, ka roka notirpst un sirds pamirst. Un tad kāds it kā ar smagu dūri pieklauvēja smadzenēs. Tas kalējs taču teicās izkalis lāditi no pagraba sienas un nodevis Holgrēnam. Igaunim rokās bijuši šie dokumenti, un tāpēc viņu te vairāk nav...

Mute Kurtam krampjaini saraucās, likās, nupat viņš iekliegsies vai novaidsies nepārvaramās dusmās un izmisumā. Bet, pašam negaidot, tikai iesmējās nejauki.

— Pan Kraševski! Vai Lapmuižas nabagmājā ir vēl kāda brīva vieta?

Poļu Janis iestājās vaļējās durvis.

— Ko jūs teicāt, fon Brimmera kungs? Es lāgā nesapratu.

— Es taču runāju pilnīgi šķaidri, vismaz domāju. Ja jums tur ir kāds svabads kakts, pasakiet, lai to aiztaupa man. Mēs tagad esam pilnīgi līdzīgi. Holgrēns ir nozadzis manas muižas dokumentus.

Pans Kraševskis rokas vien noplātīja.

— No tā neliecša visu var sagaidīt.

— Bet vai jūs nevarētu pateikt man, kādēļ viņš to darījis? Viņam tie taču tā kā tā neder, savu vārdu Brimmeru vietā viņš tur ierakstīt nevarēja.

Kraševskis domāja ilgi, Kurts fon Brimmers visu laiku vēroja viņa pavērto muti, kas, reibumam pārejot, atkal sēca smagi. Tad viņš pacēla bezgala skumjās acis, neko labu Kurts tajās nelasīja.

— Blēdim var būt dažādi nolūki. Bet viens liekas visticamāks — ja mans domāšanas aparāts vēl kaut cik pareizi darbojas. Uz redukcijas pamata atņemtās muižās zviedri dažkārt par rentniekiem atstāj bijušos muižkungus, kas pazīst zemi, laudis un visus apstākļus. Holgrēnam tāds piemērs varēja būt Lapmuižas Holodkevičs tepat kaimiņos. Iespējams, ka tas pats samācījis viņu. Un tagad man vēl kaut kas ienāk prātā. Viņš te, tos laudis plēsdams un mocīdams, vienmēr tik neatlaidīgi uzsvēris, ka dara to jūsu uzdevumā? Pagrabs ar tiem āķiem velvēs, divi maisi ar Vāczemes pātagām — tas viss, lai sakurinātu naidu pret jums. Un tad tā velnišķā izdoma ar to jauno sievu kāzu nakti — vai vēl kas cits jūs zviedru valdības acis varētu nostādīt par tādu senatnes briesmoni, kam muiža un dzimtaudis nekādi nav atstājami?

Kurts fon Brimmers nevarīgi palocīja galvu.

— Tagad es pats sāku saprast, par kādu nejēgu un nelgu viņš mani turējis. Un vai tad es neesmu? Lielu nodomu pilnu galvu, bet stulbs un akls pret to, kas te patiesībā notikās. Rokas, kājas tas nolādētais tagad man sasējis. Ko lai nu dara? Vai tomēr neklausīt jūsu padomam un nelikt meklēt viņu rokā?

— Tagad tam vairs nav nekādas nozīmes. Pierādīt jūs tā kā tā neko nevarat. Viņam taču nav svarā, lai muižas dokumenti atrastos, bet gan lai tie būtu iznīcināti.

— Tātad jūs domājat — —

— Es nedomāju, es esmu pārliecināts. Dokumenti ir pagalam, un nekad jūs tos vairs neredzēsiet. Mēģiniet kaut kā citādi pierādīt savas tiesības.

— Kaut kā citādi... Jūs esat lielisks padomnieks. Lai es apzvēru viņiem, ja? Lai viņi liek man basām kājām staigāt pa kvēlošām oglēm un tā pierādīt savu taisnību?

Pans Kraševskis runāja nedroši, kā taustīdamies.

— Ne — bet jūs varetu pameģināt . . . Aizbraukt uz Rīgu, pagādāt aizstāvju augstakas aprindas, pameklēt bruņniecības arhīvos — ja tikai tos nav noslēpuši tie, kam interese slept . . . Galu galā varbūt iespējams ar lieciniekiem — —

Kurts fon Brimmers aizsmacis iesmējās atkal.

— Nemānicies un nemāniet mani! Ar vientiesīgu pašapmulķošanas man nav līdzets. Vai Lapmuižas Šulcam nebij liecinieku vairāk, kā vajadzīgs? Un pie zviedriem ubagot un lūgties es neiešu, es viņus nicinu, es viņus ienīstu, šos laupītājus un varmākas!

Pans Kraševskis bēdīgi nogrozīja galvu.

— Tad jums būs vien jābrauc atpakaļ uz Vitenbergu. Tas mans pēdējais padoms, citu es nezinu.

— Tagad ne! Tagad vairs ne! Tā es tiem suņiem savu Priedaini neatstāšu.

— Ak fon Brimmera kungs! Vai tad tie vien dzīvo, kam muižas!

— Zviedru nabagmājas kaktā — jā! To jūs saucat par dzīvi? Vai jūs paši tam ticat?

— Pasaule ir tik bezgala plaša vēl ārpus šīs bēdu Vidzemes.

— Jā gan: tēvzemes bēgļiem, dezertieriem un glēvuļiem! Lupatām, kas aizmirsuši savas cilts novēlējumu, bruņnieka godu un pienākumu pret savas kārtas slaveno pagātni un tās varoņiem. Es negribu, ka viņu ēnas naktī nāk iesplaut man sejā. Mēs atkarosim savas muižas! Ar zobenu mēs uzrakstīsim sev jaunas tiesības!

— Pareizi: visas tiesības ar zobenu rakstītas — tikai daudzas galvas no tā arī pazaudētas. Vienādi vai otrādi, es redzu, ka jums cita ceļa nav. Ja jums izdodas palīdzēt ne vien sev, bet arī tiem nabagiem, tad dievs lai jums palīdz. Bet vispirms atlaidiet tos ļaudis, viņi visu nakti gaidījuši.

— Ā! tie ir gaidījuši! Zina, ka viņi man vēl būs vajadzīgi! Vai redzat, pan Kraševski, ka es tomēr pazīstu viņus labāk nekā jūs un barons Hetlings?

Viņš metās laukā pa durvīm, lejā pa trepēm, nevērodams poļu Jani, kas, kaut ko murminādams, vilkās pakaļ. Pār pagalmu steigdamies, mazliet apvaldījās, apvaldītiem soļiem piegāja kādam paceltam solam, uzkāpa uz tā. Patlaban viņam atkal bij gluži tā kā Vitenbergā, kad stāvēja katedrā, bet priekšā pirmā rindā sirmi doktori un profesori, bet tālāk galvu pie galvas bakalauri, studenti un pilsoņi, kāri vērodami vājākās vietas runā, gatavi oponent katram nepareizam vārdam un paviršāk formulētai domai. Tas sasprindzināja nervus un rosīja smadzenes!

Gulētāja pagalmā vairs nebija neviena. Pa vaļējām durvīm, no sienmaļiem, no mežmalas ļaudis steidzās tuvāk. Viņš skatījās šajās sagurušajās, neziņas un šaubu apēnotās sejās. Tā bij labil jo dziļāk postā tie sajūtās, jo straujāk pacelsies cerībā un jaunas dzīves izredzēs.

Un tad viņš iesāka, arvien vēl uztraukumu valdīdams un turēdamies, lai pats sev neaizsteigtos priekšā.

— Miļie ļaudis, man ir prieks, ka jūs visu nakti esat gaidījuši savu liel-

kungu, domādami, ka viņš jums taču kaut ko atvedis līdzī no Vāczemes. Un nesat maldījušies: es esmu atvedis daudz vairāk, nekā jūs varējāt cerēt.

Nē — tas tomēr nebij tā kā Vitenbergā! Tur viņš runāja skaistajā latīņu valodā, gadu simteņiem tā izveidotā un izsmalcinātā, ka katrs teikums to sīkāko domas noskaņu atvizoja kā slīpēts dārgakmens saules staru. Latviešu zemnieku runu viņš šķita saprotam labi, bet tagad atgīda, ka viņa izpratne skārusi tikai ārējo čaulu, apkārtējo, redzamo un aptaustāmo. To, kas sirdi un asinīs kūšāja, un to, kas pašam tik gaiši tēlojas acu priekšā, viņš nespēja ietvert pārlicinošos vārdos. Varbūt tādu vārdu tur nemaz nebij, tāpat kā nebij vēl bijusi tāda doma, ko tajos tērt. Un tāpēc viņš vairāk tikai sekoja pats savai domai, nespēdams spriest, vai runa tiek tai līdzī.

— Vāczemes pātagas es jums vedot — tā meloja šis nolādētais igaunis, kas tagad varēs krāpt pats savus tautas brāļus, ja tikai vilki Vidzemes mežos ļaus viņam aizklūt tik tālu. Nekādas pātagas, ne kokus, ne sutinātas rikstes Priedainē vairs nelietos — kamēr es te būšu tas kungs.

Tas bij tas pirmais, man šķiet, jums arī tas svarīgākais, tāpēc es sāku ar to. Es zīnu, kādas pārestības jūs esat pārcietuši ne vien šajos pēdējos desmit gados, bet mana tēva un tēvatēva laikā, sen, gadu simteņos. Visas jūsu pasakas un dziesmas par to stāsta, jūs viņas zināt labāk nekā es. Mani slavenie senči prata iekarot šo zemi, bet viņu pēcteči nemācēja pārvaldīt to, iekarot arī jūsu sirdis, tā ka ļaunai piemiņai tur lai vairs nebūtu vietas. Bardzība un pātagas viņiem bij, bet nebij labu darbu. Vilksim stripu pāri veciem rēķīniem, tos jau pats laiks nokārtojīs, metīsim laukā visu ļaunumu, jo tas tikai kavē saprašanos un padara mūs īgnus. Es te atrodu savu pili izpostītu, savu muižkunga māju nodedzinātu, bet pasaku jums visiem: es negribu atriebties, ne sodīt. Tie nebijāt jūs, bet jūsu vecais naidis, kam tagad jāiznīkst. To es jums atvedu vispirmā kārtā, vismaz ciešu apņemšanos uz to.

Jūs esat nomocīti un nabagi — aiz mūsu, arī aiz manas vainas. Turpmāk tam tā vairs nebūs būt! Es zīnu jūsu slepenākās vēlēšanās: kaut mēs tiktu zem kroņa, pie zviedriem ir tik laba dzīve! Bet es jums saku: Priedainē būs vēl labāk! Jums būs tādas pašas vaku grāmatas, klausas un nodevas būs stingri un uz laiku laikiem noteiktas, no jums neprasīs vairāk, kā jūs spējat dot, un neviens muižkungs tur neko nevarēs grozīt. Jums būs pašu izvēlēta zemnieku tiesa, bez tās sprieduma ne stārasts, ne vagars jums nedrīkstēs pirkstu piedurt. Skola jums būs, baznīcu mēs uzcelsim paši, ierīkosim nabagmāju, labāku kā tiem Lapmuižā. Nevienu kropli un nespējnieku vairs utis neēdīs, un viņam nebūs ar kulīti plecos jāvazājas pa mājām un beidzot jānosprāgst ceļmalā...

Kurts fon Brimmers atvilka elpu un paskatījās pūlī. Plīvoša miglīņa pēc pagājušās nakts lietūs peldēja muižas pagalmā, cauri tai ļaužu sejas izskatījās vēl vairāk satrauktas, acis kā izbrīnā un bailēs stulbi ieplestas. To aplaimes un sajūsmas mirdzumu šādā pelēkā rītā tur nebij iespējams saskatīt.

Viņš labāk atkal pavērsās pāri ļaužu galvām.

— Kopā mēs nu reiz esam, un kopā mums jāpaliek, tāds ir bijis dieva un likteņa lēmums. Visi mēs esam šīs zemes bērni, jūs, zemnieki, un mēs, muižnieki. Visi citi bijuši tikai ienācēji, kļaidoņi, kam mūsu zemes labums nav rūpējis. Jūs gaidāt glābiņu no zviedriem, tāpēc ka viņi spaida muižniekus, ko jūs turat par saviem ienaidniekiem. Aklie, aklie! Mums viņi atņem muižas, bet vai jūs tāpēc palaiž brīvē? Savā laikā Kārlis Vienpadsmitais ieteica Vidzemes muižniekiem atsvabināt zemniekus, bet nu, kad domājās te uz visiem laikiem nosēdušies, pašiem viņiem to darīt nenāk ne prātā. Kāpēc tas viņiem lai nāktu? Vai kroņa muižās tāpat nav vajadzīgi vergi un bezmaksas strādnieki? Muļķi jūs esat, bet viņi jūs tādus padara divkārsi. Ko mēs no jums ņemam, tas paliek mūsu pašu zemē, bet kur aiziet tas, ko jūs maksājat zviedriem? Viņu tirgotāju kabatās tas saplūst, tā ka tās pušu plīst, bet vāciešiem, dāņiem un holandiešiem jābēg prom no Rīgas. Pār jūru prom tas aiziet uz Zviedriju, lai viņu karalis var karaspēku vākt, kuģus būvēt un braukt jaunos laupītāju gājienos.

Viņam likās, ka pūlis tā kā kāpjjas atpakaļ. Bet tā droši vien bij tā pati pelēkā migla, ko saule dzina arvien tālāk prom spraugā starp stalliem un vāgūzi. Kaut kur paslējās tāda kā poļu Jaņa galva, paslaistījās kaulainās ķēma rokas. Kurts izdzirda savādi saņņaugtu, izmisušu čukstienu:

— Klusi, nelaimīgais! Muti ciet!..

Muti viņam aizbāzt, kad tikko sācis to, kas visu laiku bij prātā, kas tas galvenais un svarīgākais! Viņš atmata galvu un pastiepa roku.

— Laupītāji ir šie zviedri, es jums saku, un laupītāju bandas vadonis viņu karalis. Gan jūs vēl piedzīvosiet arī tādas pātagas, kādas baidījāties manos maisos. Jau tagad Rīgā zemniekus kar kā vecus suņus. Bet es negribu mānīties, jūsu pilnīga uzticība man vajadzīga. Tāpēc es nesaku, ka mēs saceļamies tikai tādēļ, lai jūs aizstāvētu. Savas muižas, savas mantotās, vēl Sigismunda Augusta apstiprinātās tiesības mēs vispirms gribam aizstāvēt un līdz ar to arī jūs. Mums ir viena tēvzeme, kopīgi iesim cīņā par to. Eļiet tagad mājās un gaidiet, kamēr muižnieki sauc. Kad es saukšu, tad esiet gatavi, tad nāciet —

Kaut kas piegrūdās viņa mugurai. Kurts fon Brimmers atsviedās. Zirga galva nīkni pieglaustām ausīm un zobos sakostiem noputotiem iemauktu dzelžiem. Pāri tai izslējies jātnieks uzgrieztām ūsām un smailu bārdiņu, kailu zobenu rokās. Aiz tā citi paceltām musketēm un sirms virsnieks, kas, roku izstiepis, kaut ko kļiedza svešā valodā.

Sols saļodzījās, Kurts nošļuka zemē. Bet zibeņātri apjanda, ka tikai vēl šis acumirkklis pieder viņam. Apsviedies iekļiedzās tā, ka pašam ausis aizkrita:

— Ļaudis! Grābiet mīetus! Sītiēt nost šos suņus!

Bet pamanīja tikai, ka ļaudis izjūk kā cāļu bars, kad tajā iekļupis vanags. Sievietes kļiedza, vīri skriedami rēca izbailēs. Ikviens kļupa paslēpties tajā tuvākajā stūrī. Tad Kurtam fon Brimmeram nolaidās rokas, pats viņš sašļuka maziņš un nožēlojams. Tas otrais vairs nebij kļiedziens, bet drīzāk aizsmacis vaids:

— Nolādētā tauta! . . . Baron Hetling, tev tomēr bij taisnība . . .

Divi spēcīgi viri viņu sagrāba kā dzelzs knieblēs. Aizrāva pagalma vidū, nostatīja kājās, zobeniem rokās paši atkāpās soli. Virsnieks teica tulkam:

— Prasi viņam, vai viņš te viens pats vai pili nav vēl kāds.

Tulks bij izslējis galvu garāks kā viņa priekšnieks.

— Virsnieks liek prasīt, vai tu esi viens pats, jeb vai pili nav noslēpies vēl kāds vācieša suns, tāds pats kā tu.

Kurts fon Brimmers tikko stāvēja kājās, bet acis viņam iezvērojās, viņš atcirta, zobus nepavēris:

— Pasaki viņam, lai vaicā man kā muižniekam, tad es atbildēšu.

— Ko viņš tur murkš?

— Viņš saka, ka esot vācietis un muižnieks un negribot atbildēt.

Virsniekam seja zem sirmās bārdas acumirkli pietvika sarkana.

— Gāz viņam vienu!

Jājamā pātaga paspīda gaisā. Kurtam fon Brimmeram mugura atņūza atpakaļ, it kā tā nebijusi brieža ādas pītne, bet balti nodedzināta dzelzs. Tad tā ir, kad ar pātagu cērt — — kaut kur pavīda smadzenēs. Viņš spēja tikai čukstēt:

— Vairāk nav . . . Es esmu viens . . .

Pili pārmeklēja visas telpas, iznesa lāditi ar dokumentiem un no atvilktnēm izceltus papirus. Izložņāja pagrabus, no ķēķa kalpones izdzina pagalmā. Redzēdami, ka viņus neaiztiec, priedainieši atkal pamazām sāka lasīties pagalmā. Virsnieks sēdēja zirgā bargs, bet nomierinājies. Toties tulks blenza baltām acīm, jājamo pātagu bez vajadzības rokā mētādams. Novaicāja pats uz savu galvu:

— Kur ir igaunis? Un Picka?

— Muižkungu es šorīt padzinu. Un stārastam pārlauzta kājas, viņš laikam guļ kur mežmalā.

— Labi, tad tu viens atbildēsi par trim.

Virsnieks klausījās.

— Ko viņš saka par mežu?

— Viņš saka, ka viņa muižkungs aizbēdzis mežā. Tas, droši vien, arī no sazvērniekiem.

— Gan mēs viņus salasīsim pa vienam vien. Bet vai viņam nav kur noslēpti ieroči?

— Virsnieka kungs prasa, kur tu, vācieša lupata, savus ieročus noslēpis.

— Slēpis es nekur neesmu. Divām pistolēm vajag būt ratos, ja kučieris nav izpēmis.

Pistoles atnesa. Virsnieks sajūsmīgi aplūkoja ārzemju kalumu.

— Skaisti ieroči, zēl, ka tādām dumpiniekam rokās.

Papirus viņš bij jau pārkravājis, bet acīm redzami neatrada meklējamo.

— Lai viņš atdod tās vēstules.

— Virsnieka kunga prasa tās dumpinieku vēstules.

Kurts fon Brimmers acumirkli kļuva balts kā krīts. Kā viņš tās varēja aizmirst? Virsnieks paveleja:

— Izkrati!

Plecegs bārdainis nolēca no zirga. Kurts saprata, ka nekas vairs nelīdzēs, ka viņš tā kā tā neglābjami pazudis. Ja jau bojā eja nolemta, tad vismaz izturēties kā vīram un muižniekam.

— Nav vajadzīgs, es atdošu pats.

Viņš mierīgi atpogāja vesti, izvilka abas vēstules. Virsnieks tikai pavīrsi pameta acis.

— Jā, tās pašas ir, nav vis vēl paspējis nodot. Prasi, kas viņam tās iedevis, redzēsim, vai atzīsies.

— Virsnieks teic tā: «Saki, tu nelieti, no kā tu tās dabūji, citādi ādu pār acīm norausim.»

— Vēstules esmu atdevis. No kā tās dabūju, to es jums neteikšu, varat nogalināt mani, ja tūkas.

— Nu neatzistas?

— Nē. Sītiēt kaučn nost, viņš saka.

— Vismaz goda vīrs, nav tāds lupata kā tas otrs.

— Virsnieks saka, ka lupata tu esi un paliec, kā visi vācieši, bet goda vīrs arī. Šrāders mums tūliņ pateica, kam iedevis un cik.

Kurts fon Brimmers notrisēja — vairāk kā pirmiņ no tā pātagas cirtiena.

— Nevar būt, to viņš jums nav teicis!

— Bet es tev saku, kā no grāmatas! Un pie tam tikai divus cirtienus vairāk kā tev es paspēju uzbliezt.

Virsnieks noskatījās gūstekni, kas tagad izskatījās pavisam maziņš un nožēlojams.

— Drusku žēl, bet neko nevar darīt. Mums tomēr vajadzēs viņu sasiet, ka mežā nemēģina bēgt. To mums katrā ziņā dzīvu jādabū Rīgā, kas zina, kādi mezglī te ap viņu tinas.

Tulks jau jāja uz vāgūža durvim. Pūlis bijīgi pašķīra ceļu vīram, kas tikko bij pašu lielkungu pēris. Tam acis laistījās labpatikas smaids par šo bijību un apbrīnu. Bet tūliņ viņš apķēra stāvokli, savilka stingru seju, roku iespieda sānos.

— Smiltniek, padod grožus!

Pat vārdā zina saukt! Tas nu gan bij brīnums! Ļaudim pavērās mutes, tie gribēja gan ko pačukstēt cits citam, bet kā nu to varēja uzdrošināties tik augsta kunga klātbūtnē? Augstais kungs bij pagriezies pret to pusi, no kuras meitas, barā spaididamās, meta apbrīnas un vēl kā cita spulgus skatienus. Piecirta piešus zirgam sānos, lika stalti pamīnāties uz vietas, tad palaida lēkšiem atpakaļ, lai gan vairāk par divdesmit soļiem nebij jājams.

Kamēr dragūni sasēja gūstekni, no ļaužu bara izlida un nāca klāt savāds cilvēks, pus zemnieka, pus kunga. Izgāndis, kauli un āda, mati uz kailās galvas

teahaitāmi, pelekcie iekritušie vaigi sarkaniem plankumiem, rūsganu sara apauguši. Virsniēks izbrīnījies pat noliecās sedļos.

— Kas tad tas tāds? Prasi, — ko viņš grib?

Tulks ar savu zirgu aizšķērsoja ceļu.

— Kur lien? Virsniēka kungs grib zināt, kas tu tāds esi par ķēmu un ko tev vajag?

Bet izrādījās, ka tas pats gluži labi runā zviedriski.

— Par ķēmu virsniēka kungs mani nesauca, un gribēt es sev neko negribu. Tikai Kurta fon Brimmera labā.

— Ko tad jūs varat darīt viņa labā?

— Es ne, bet jūs, virsniēka kungs. Ja Kurts fon Brimmers dod savu goda vārdu, tad varat vest arī nesasiētu. Es galvoju, ka viņš nebēgs.

Virsniēks pasmējās.

— Tas jau iznāktu daudz ērtāk, ja tikai viņu goda vārds bijis tikpat drošs kā striķis. Viens mums jau Atradzes krogā sēž tāpat uz goda vārda, man patlaban uznāk mazliet bažas arī par to. Ak jūs galvojat par šo Brimmeru? Kas tad pats īsti esat?

— Nekas es neesmu, jūs jau to redzat. Tagad es esmu Lapmuižas nabagmājas iemitnieks, bet agrāk man piederēja pašam sava muiža.

— Tā? Un kur viņa jums palika?

— Zviedri viņu man noņēma.

— Ā! Tad jūs arī nevarat būt no labajiem. Vai tikai neesat saziņā ar šo pašu Brimmeru? Ziniet, tur mēs jokus neprotam. Poļu un Patkula kalpiem — galvu nost!

Lielais bārdainis jau nobidīja panu Kraševski Kurtam fon Brimmeram hlakus.

— Es neesmu poļu kalps, bet pats polis. Ar Patkulu man nav nekādas daļas. Muiža man tikpat maz vajadzīga kā jums mana galva. Cik ilgi tad viņa tā kā tā vairs turēsies uz šiem pleciem.

Laikam nopratis, ka arī poļu Jani sāk ņemt ciet, klētnieks tuvojās, cepuri noņēmis.

— Pasakiet, kungs, tam lielkungam, ka poļu Janis nav vainīgs: viņš ar kungiem nekad nav bijis uz vienu roku, mēs visi viņu pazīstam. Iedzert — to nu gan, kas tiesa, tas tiesa.

Kad tulks to pateica, virsniēks pasmējās atkal.

— Rekomendācijas jums ir labas, bet es tomēr vēl padomāšu. Liec iejūgt zirgu!

Tulks labprāt aizlēcēja atkal pie ļaužu pūļa, krūti vēl vairāk izslējis.

— Kur te ir kučieris? Kučieri šurp!

Vecais Krišjānis izspraucās no bara.

— Aizjūdz zirgu — to pēdējo, kāds tev stalli ir! Mēsļu ratos un salmus iekšā — vācieti ko vest uz Rīgu.

Meitu pūts izkļuvis, zaldāts šoreiz velti pablenza uz to vietu, kur viņš pirmo stāvēja.

Patlaban pagalmā ielēkšoja Lapmuižas Holodkevičs putās saskrietā zirgā. Acīm redzami virsniekam vecs pažiņa, abi sasveicinājās puslīdz sirsnīgi.

— Kads veļs jūs trenc tik agrā rītā, Holodkeviča kungs?

Lapmuižnieks bij smaidīgs un apmierināts kā arvien. Ar labpatiku pārlaida acis dragūniem un tāpat priedainiešu pūlim. Pakavējās arī pie kūpošām mājas paliekām.

— Mani ļaudis ziņoja, ka Priedaine degot, steidzos lūkot, kas par nelaimi. Bet tā jau tikai muižkunga māja. Un Holgrēns pats?

— Prom un neatgriezīsies vairs. Tas ir ļoti labi, ka jūs ieradāties, citādi man būtu jāšūta pēc jums un velti jāaizkavējas. Lieta tāda, ka es esmu spiests fon Brimmera kungu paņemt līdzī — uz kādu laiku, jūs saprotat?

Holodkevičs izlikās gūstekni nemaz nepamanām.

— Saprotu — pilnīgi.

— Bet muižu un ļaudis nevar atstāt bez valdīšanas, citādi viņi kaklu cits citam apgriezīs riņķī. Jums būs jāuzņemas pārzināt — kamēr valdība lems, kas tālāk darāms. Es domāju, jums tas nenāksies pārāk grūti, Lapmuiža laikam nav tālu no šejienes.

Holodkevičs padevīgi, bet ar lielu cieņu palocījās.

— Kad valdība pavēl, apakšniekiem nekas nedrīkst būt grūti. Es centīšos izpildīt savu uzdevumu pēc labākās iespējas.

Un tagad jau uzmanīgāk pārlūkoja muižu, vēršdams skatienu pāri Kurta fon Brimmera galvai. Bet poļu Jani tomēr ieraudzīja.

— Pan Kraševski, ko tad jūs te darāt?

Poļu Janis pavīpsnāja, plecus raustīdams.

— Es nedaru neko, bet virsnieka kungs grib pārdomāt, vai viņam nederētu arī manu galvu paņemt līdzī.

— Tas būs pārpratoms, virsnieka kungs. Es panu Kraševski labi pazīstu, ar muižnieku sazvērniekiem viņam nav nekādas daļas. Gluži otrādi — visu laiku viņš bijis sirsnīgs valdības piekritējs.

— Tātad man jau otrs galvinieks. Es arī neesmu nopietni domājis. Pan Kraševski, jūs varat iet.

Poļu Janis palocījās zemāk, nekā tas būtu pienācies.

— Pazemīgi pateicos, virsnieka kungs.

Un, prom virzīdamies, skumji pamāja Kurtam.

— Ardieu, fon Brimmera kungs. Es jūs brīdināju, bet jūs negribējāt klausīt.

Virsnieks rikoja savu tulku:

— Pasakiet tiem ļaudīm, ka valdības uzdevumā Priedaini turpmāk pārzinās Lapmuižas lielskungs pēc tās kārtības, kāda pieņemta kroņa muižās.

Tulks turpat no savas vietas izkiedza paziņojumu, dragūni jau rikojās

nodināt gūstekui ratos, viņš piejāja klāt, zobena galu iedūris, izsvieda sedekli un piebāzto maisu laukā.

— Salmos arestantam jāguļ!

Vecais Krišjānis trausās ratos un taisījās sēties priekšā. Arī tas nebij precīzi.

— Blakus, blakus! Tagad vairs nav nekāda lielkungu būšana.

Viņi devās prom. Virsnieks pašā priekšgalā, ratiem katrā pusē zaldāts, tulks ar tiem pārējiem iepakaļ. Holodkevičs noskatījās, kamēr viņi nozuda mežā, tad pagriezta zirgu tuvāk ļaužu pulim. Laipns, bet stingrs un noteikts — kā izmeklēts zviedru muižnieks.

— Priedainieši, jūs dzirdējāt? Man ir uzdots pārvaldīt Priedaini, un es to darīšu pēc savas labākās sirdsapziņas. Un pēc kroņa muižās ievestās kārtības — klausas, nodevas, visu pēc tās. To pils būvi mēs pārtrauksim uz laiku vai pavisam — kā valdība to izlems. Siena ļaužu jūs esat nogulējuši, pakaiši jums tur iznāks, ne lopbarība, bet tur neko vairs nevar darīt. Tagad jūs iesiet mājās un tūlīņ ņemsiet izkaptis rokās. Un pēc siena — pielūkojiet, ka rudzi neizbirst, maizei sēts, ne cūkām un vārnām. Pēcpusdienā es atkal atjāšu. Bet man te vajadzētu kādu — —

Kaut kur no vāgūža puses izlida skrīveris kailu galvu, sarkaniem matu kušķiem pie ausīm. Holodkevičs atvēcināja ar roku.

— Tu man neesi vajadzīgs, tu esi par daudz skolots. Taisies, kā tieci Holgrēnam pa pēdām!

Atsevišķā pulciņā miņājās abi meistari un četri galīgi nodzērušies, kā smagu riju nokūlušī mūrnieki.

— Ar jums es izrēķināšos vēlāk, tagad liecieties un izgulieties, es runāju ar cilvēkiem, ar sprāgoņām ne. Vai te nav kāds starp jums, kas prot rakstīt?

Klētnieks pabidija savu Marču.

— Viņš, lielskungs, drusku prot.

— Labi, daudz viņam nevajadzēs, rēķinus es pats vedīšu.

Pūlis bij dzīvi sakustējies, aizgūtnēm sačukstējās, spiedās tuvāk apkārt. Holodkevičs pavērās sieviešu barā, kas bij palicis vairāk aizmugurē. Sievas pārsēja lakatiņus, meitas izgludināja salījušos, saņurcitos brunčus, mezdamas tādus pat skatiņus kā pirmiņ tam dragūnam. Sauriņām šauriņām acīm lapmuižnieks noskatījās viņās un padraudēja ar pātagu.

— Nu, pielūkojiet jūs man, kazas tādas!

Tās parādīja baltus zobus. Holodkevičs apmierināts nokrekšīnājās un griezta zirgu prom. Lēnām jādams, aplūkoja uzmanīgāk savu jauno muižu un apkārtni, paklausījās, kā ļaudis klīda, skaļi čalodami, apstiprinādams kaut kam pameta ar galvu.

Arī eglāja slaidos baļķu kokus un retās lielās kļavas vērodams, pāra reižu tāpat pamāja. Zirgs gāja rāmiem soļiem, arī jātnieks nekur nesteidzās, viņam šis un tas nopietni pārdomājams. Kad jau mala balsnija preti, nezin no kurie-

nes pieprāi iznīra Holgrēns. Holodkevičam smaidis tūlīņ apdzisa sejā, viņš kļuva vēss un atturīgs.

— Nā, ko jūs velaties?

Igaunis izskatījās stipri līdzīgs nopērtam sunim, kas mēģina pieluncināties.

— Redzi, kā aizveda kundziņu pašu! Man tūlīņ bij aizdomas, ka viņam kas aiz ādas. Droši vien Priedainē nu vairs valdnieks nebūs.

— Ne, muižu es pārvaldišu.

Igaunis ar reizi atplauka, it kā laipni noglaudīts. Bet Holodkevičs skatījās pāri sava zirga galvai, kur netālu balsnija mala.

— Visus vecos dienestniekus atlaidu, man pašam būs savi ļaudis, citādi te pie kārtības netiks.

Holgrēns sašjuka atkal.

— Es domāju . . . tad kādu laiku pie tevis Lapmuižā, kamēr aplūkojos . . .

— Jūsu aplūkošanās uz igauņu pusi, tikai uz to. Un labāk pa mežu, malā rādīties es neieteicu. Kroņa zemnieki vecos baronu muižkungus lāgā necieš.

Zirgs salēcās slaidos rikšos. Igaunis gribēja tā kā mesties pakaļ, bet aprāvās, kaut ko nošņāca caur zobiem un pakratīja dūri. Pastāvēja, galvu nokāris, paskatījās uz Priedaines pusi, pablenza apkārt, tad sāka lēnāk iet — taisni pret ziemeļiem.

Pļavu līcī iznācis, brīdi klausījās. Kaut kur aiz krūmiem no Briežu puses skanēja liela čala, laikam kāzinieki patlaban sajūdza zirgus. Igaunis pakratīja dūri arī tiem.

— Velni tādi! Gan es jums vēl maukšu ādu!

Pārlavījās pāri lapmuižnieku bruģētam ķieģeļu ceļam un iegriezās meln-
elkšņu krūmos. Sākās lielle dumbbrāji, dobes pielijušas, zāle un smalkšņi rasas pilni. Kājas saslapa, lapainie zari sitās sejā, iešana kā pa pašu elli. Igaunis bij sakodis zobus un smagi pūta nāsīm.

Atskanēja pakluss svilpiens. Igaunis satrūcies atskatījās. Neko tur neredzēja, laikam vālodze kur koka galā. Nolādētā! Atkal būs lietus. Jau tā jābrien kā pa miklu, un līdz igauņiem nav mazais gabals.

Divdesmit soļu aiz viņa no krūmiem izlīda sagumējis cilvēks briesmīgi pin-
kainu galvu, paslējies māja ar roku. Kreisajā parādījās milzenis resnu rungu rokās, labajā divi garos zābakos. Kāds zars aizknauksējās — laikam stirna brien, — igauņa nodomāja, tomēr sāka mest lielākus soļus, lai drīzāk tiktu bie-
zoknī. Bet tie četri steidzās vēl ātrāk un slēdza viņu kā puslūkā, piukainis bij vairs tikai desmit soļus.

4

Krišjānis gan turējās uz pašas ratu malas, bet Kurtam fon Brimmeram gulē-
šana salmos tomēr nebij ērta. Rokas sasietas uz muguras, galva liecās atpakaļ,
zemāk pār pleciem, mušas metās uz sejas, aizdzīt nekā nevarēja. Visādi izmē-

Atnājis, viņš heidzot pavēlās uz sāniem, tā bij kaut cik labāk, bet tulpiņ atz poka
kautā atskanēja zaldāta niknais kliedziens:

— Ko trinies, velna vācietī! Niķus tu man nedomā!

Kurts fon Brimmers nedomāja neko. Muižnieka lepnums, dusmas un spīts —
viņš bij saplacis un izgaisis. Pilnīgas nevarības apziņa apslāpēja smadzenes,
smags stulbums un vienaldzība sastindzināja locekļus, pat elpot viņš mēģināja
klusāk. Vecais Krišjānis reižu reizēm nopūtās, bet arī tas tagad bij vienaldzīgi.

Puse pļaviņas nopļauta, ceļmalas piegāzē līdzās saviem svārkiem sēdēja vecis
un izstīdžējis jauneklis. Jātņiekus ieraudzījuši, abi uzlēca kājās un norāva
sepures, jaunajam baltās matu šķipsnas saslējās gaisā. Laukmalas pusē
ganu meita kā negudra trenca aitas tālāk krūmos. — Laimīgi cilvēki — Kurts
fon Brimmers iedomāja, — pat svārkus viņi var novilkēt un mušas atgaiņāt
no sejas.

Kur vien sausāks un lidzenāks, laida rikšiem. Darba rati kratīja nejauki, iz-
kaltusi rumba kreisajā pusē priekšā lāgiem novaidējās. Rokas gūsteknim notir-
pušas, tas nemaz nebij tik slikti, nejuta vairs, kā striķi grauž. Tikai sānos zem
ribām iedūra kā ar neasu ilenu, bet dziļi un sāpīgi. Sāpes pašas nebij tas lau-
nākais, tikai tās kliedēja apstulbumu un neļāva pilnīgi aizmirsties. Arī mugura
kā sūrstēt arvien asāk.

Kurts fon Brimmers ieskatījās savu vedēju — tas sēdēja gandrīz jāteniski
uz ratu dēļa, vienu kāju viņai malai pārlaidis. Tam droši vien sēdēšana tikpat
neērta, bet viņš taču zemnieks, par to nebij ko domāt. Tagad tas pagrieza
bēdīgās acis un nopūtās atkal.

Kurtam piepeši iegribējās dzirdēt pašam savu un vēl kādu cilvēcisku balsi,
lai ausis neskanētu vairs tie mežonīgie blāvieni un lamas. Pār pieri atpakaļ sa-
skatāma tikai nikna zirga galva pieglaustām ausīm un zobos sakostiem iemautu
dzelžiem, jātņieku pašu skatiens nesniedza. Kurts ieminējās čukstus:

— Klausies, Krišjān, kā tas isti ir? Vai pātāga vienmēr tā sāp?

Krišjānis paskatījās vēl bēdīgāk un nogrozīja galvu.

— Ko jūs prasāt, lielskungs!

Ā! tad vismaz viens vēl nebij aizmirsis veco vārdu! Ar reizi viņam sevišķi
miļš tika šis neglītāis vecis ar nekoptu bārdu un apasarotām acīm.

— Nē, tu saki vien droši. Es pirmo reizi mūžā dabūju izbaudīt un nezinu.

— Ko nu, lielskungs, jums tak vēl svārki bij mugurā.

Kurts fon Brimmers mēģināja iedomāties, kā gan varētu sāpēt tāds cirtiens
plikā mugurā, bet tas viņam neizdevās. Tās taču bij zemnieku muguras un pie-
radušas, kā tur lai salīdzina? Tagad vaicātājs bij Krišjānis.

— Kāpēc viņi jums tā, lielskungs? Jūs taču neko jaunu nebijāt darījuši.

— Bet es gribēju darīt, vecais, tāpēc.

Krišjānis gluži pārbijās.

— Ko jūs sakāt, lielskungs! Ko tad jūs gribējāt darīt?

Kurtam zohi sacirtās, acis ļauni iekvēlojās naidā un dusmās.

— Galvas nocirst es viņiem gribēju! Un kas drīvi paliktu, tos jūrā satiekt! Lai neviens pats neaizsniegtu viņu malu, lai zivis līdz rudenim skribinātu viņu kaulus. To es gribēju!

Krišjānis izbījas vel vairāk.

— Vai, lielskungs, kāpēc tad tā? Zviedri nav slikti.

— Laupītāji viņi ir, un laupītāju alga viņiem pienākas. Saki tu pats, ko viņi te meklē mūsu zemē? Vai mēs viņus esam saukuši?

— To nu gan ne, bet nevienu citu mēs arī neesam saukuši. Stāsta, ka paprickš mēs esot te bijuši vieni paši. Tad atnācāt jūs. Vai mēs bijām jūs saukuši? Pēc tam atnāca poļi, tad zviedri, atkal poļi, un atkal ir zviedri. Nelaimīgā zemē mēs dzīvojam. Ja nebūs zviedri, tad atkal būs poļi, ja poļi ne, tad kāds cits. Bez kungiem mēs nepaliksīm.

— Ja mani klausījuši, mēs paši varētu būt kungi savā zemē. Bet viņi neklaušīja. Viņi negrāba mietus un neapsīta šo suņu baru. Tu taču redzēji pats, viņi to nedarija.

— Nē, to viņi negribēja darīt. Tad jau drīzāk — —

— Nu ko? Saki vien!

— Tad jau drīzāk viņi nosīstu jūs pašu.

Kurts fon Brimmers nolaida galvu salmos. Krišjānis prātoja tālāk.

— Zem zviedriem ir laba dzīve. Zelta dzīve tā ir. Darbs — klaūšas — nodevas — jā gan, kur zemnieks bez tā bijis? Bet kreklu nevelk no muguras nost, ādu neplēš no kauliem. Zem zviedriem var dzīvot. Lapmuižnieki brauc dzelzi kaltiem riteņiem, zirgiem ādas iemaukti . . .

Tas vairs nebij pusdulnais žūpa un mirējs pāns Kraševskis, tā runāja pati zemnieku tauta. Kā plīstošs vizuļains burbulis Kurtam fon Brimmeram nozība gar acīm viss paša domātais un cerētais. Viņš manīja, ka nogāžas melnā tukšumā. Bezgalīga vienaldzība apņēma viņu.

Kaut kur tālu, varbūt mežā, kāds čukstēja:

— Klētnieka Marču viņš iecels par skrīveri . . . Es pats esmu vecs, krustus plēš, garākā ceļā rokas tīrpst no tiem grožiem. Bet ratus nomazgāt un stajla puišus izriktot vēl varētu . . . Un vecene moderei šo to piepalīdzēt . . . Lapmuižnieks nav sliktis. Appļāvības — apkūlibas — vienmēr mielasts muižā . . .

Pāri melnajam tukšumam šalkdama vēlās kāda jauna dzīve — pāri, garām, projām . . . Kurtam fon Brimmeram pat izmisums vairs nēmodās. Tikai apnikums, nogurums un briesmīga vienaldzība . . .

Zaldāts iekliedzās, jājamo pātagu gaisā pažvikstinādams.

— Ko tu tur murkši, vecais! Ar arestantiem sarunāties nav brīv. Iekod salmu vikšķi zobos, ja citādi pavisam nevari novaldīt mēli!

Pie Atradzes kroga atbrauca labi novakarā. Krišjānis izkāpa stenēdams un krustus braucīdams, visādi mēģināja vērst uzmanību uz to, cik viņš sabēdēts un nevarīgs, ka vēl tālāks brauciens apdraudētu viņa dzīvību. Neviens tomēr nelikās zinīs par viņa kaitēm un nevarību. Kurts fon Brimmers gulēja nekustēdamies,

atnādzis vai nesamāpā. Virsnieks galu galā nebij ļaunas dabas, piecājis, palu-kojis, viņš pavēlēja:

— Atraišiet to nabaga velnu, lai viņš atstaipa rokas.

Rokas atraišija, tās bij zilas un sākušas jau sapampt, smagi nokārās gar sāniem. Arī kājas laikam vairs lāgā neturēja, viņš atslējās pret ratiem un stāvēja, galvu nokāris. Krogā palikušie dragūni savādi miņājās durvju priekšā, virsnieks jau pāra reīzu pameta turp aizdomīgu skatienu. Beidzot pagrieza zirgu turp, izlēca no sedliem. Apakšvirsnieks miņādamies panāca priekšā un kaut ko ziņoja. Priekšnieks piepeši sāka blaut kā traks, vēcinājās rokām, sita kājām pret zemi, tā ka dubļi vien šļakstēja augšām.

— Pakārt visus līdz pēdējam! Pērt, kamēr lupatas lec gaisā! Cietumā sapūdēt! Tā jūs zināt savu pienākumu! Pašu to lielāko blēdi, izvarotāju un dum-pinieku viņi palaiž vaļā! Kur ir tas nelieša zeņķis?

Dārznieka Jānim zobena vairs nebij. Viņš atspērās kājām, turējās elkoņiem, bet nekas nelīdzēja, viņu neglābjami grūda uz priekšu. Virsnieks pagāja prctim un noliecās uz priekšu, it kā acīm gribētu apēst.

— Ak tu esi tas vaktņieks! Uz Rīgu skriet un sūdzēties tu proti, bet, kad arestants mums rokā, tu guli un ļauj viņam izbēgt! Un es vēl domāju, ka par zaldātu varēs viņu iztaisīt.

Jānis bij jau aizlicis roku priekšā kreisajam, uzpampušajam vaigam, bet par laimi virsnieks izrādījās ķeiris, un tāpēc viņš dabūja pa labo. Piecus soļus atstreipuloja, bet kājās noturējās gan. Ļaunā viņš pavisam neņēma, plaši ieplestās glupjās acis likās lūdzamies: vēl, vēl — vainīgs es esmu . . .

Bet vairāk viņam nesita. Virsnieks novērsās kā no kāda riebekļa, tikai galvu vēl pagrieza atpakaļ. — Prom no manām acīm un nerādies! Uz muižu, lūdz, lai sūta tevi cūkas ganīt!

Jānis dabūja dunku mugurā. Ar to pašu ieskrējienu sīkiem tecīgiem aizklunkuroja pa ceļu, līdz pazuda aiz kokiem.

Krodznieks stāvēja turpat pa gabaliņu un rādīja visnevainīgāko seju. Virsnieks pamanīja viņu.

— Ko tu mīdies, poli sasodītais! Alu nes šurp!

Krodznieks paplēta rokas.

— Nav, lielskungs. Tie kungi pirms kādas stundas izdzēra beidzamo lāsi.

— Ko? Tu uzdrošies teikt, ka zviedru zaldāti ir žūpas? Na, tad nes spaini ūdens, bet žiglī!

Polis aizskrēja pēc ūdens. Zidiete ar bērnu klēpī stāvēja durvis. Latviešu dragūns visu laiku viņus bij vērojis, kaut kas viņam pie tiem abiem likās aizdomīgs. Ūdens spainis tikko bij klāt, kad viņš nāca no kroga gala, tukšu alus kausu rokā nesdams.

— Virsnieka kungs, šito es atradu tur. Viņš to vaktņieku ir piedzirdījis.

Krodznieks pasmaidīja par tādu vientiesīgu valodu.

— Kalnuižaks alus ir labs, pats fon Siversa kungs jums to te var apliecināt. Tomēr mani dzerāji tikai pēc trešās kannas sāk dziedāt. Ja viņi guļ, tad no brandvīna, no alus nekad ne. Tas puisis bij izslāpis un lūdzās, tad es viņam vienu izneicu.

Dragūns tomēr padraudēja ar dūri un pētīdams apgāja krogam apkārt. Krodznieks smaidīja vienaldzīgi, tikai šaurās ačeles bikli sekoja katram viņa solim. Tā ka sarāvās, kad tas iegriezās arī stadalā, bet tad ar delnu pārbrauca kaklam, laikam ods tur bij iedzēlis.

Tam latvietim laikam bij suņa deguns, visu vajadzēja izošņāt. Viņš uzkāpa augšistabā, pa loga caurumu izkāries, uzmanīgi izpētīja stenderes.

— Virsnieka kungs! Naglas ir atlietas, to kāds tikai no ārpuses varēja padarīt.

Virsnieks draudoši pagriezās pret krodznieku.

— Piesargies, ja tu man melosi!

— Kāpēc man melot, lielskungs? Tas puisis ir zemnieks, bet zirgu laikam nav kalis. Tās tak ir pakavu naglas, cik tad tām tā resnuma? Katrs bērns ar pirkstiem no iekšpuses atspiedis vaļā.

To, kas viņu pašu aizskāra, zaldāts virsniekam netuļkoja. Nokāpa vēl nīknāks.

— Pagaidi tikai, tu poļu nabags! Gan mēs tevi noķersim! Zēni, pārmeklējiet viņa istabu! Visas panckas izkratiet un Siversu izvediet ārā!

Savā vientiesībā viņš neiedomāja, ka durvis vaļā un cietumnieks dzird pēdējo vārdu, ko ārā runā. Siverss iznāca lepni, kā jau cilvēks, kam nekā vairāk nav ko zaudēt. Dragūns nozīmīgi pasvārstīja jājamo pātāgu.

— Krodznieks jums to logu izcēla no ārpuses?

— Kāds krodznieks? Mēs paši. Naglas bij tievas, pat lāgā piespiest mums nevajadzēja, kad laukā viņš bij.

— Un tad tu kāpi pirmais?

— Un tad es kāpu pirmais. Fon Srādera kungs aiz rokām vēl pieturēja.

— Un tad tevi noķēra un ievilka krogā.

— Tā draņķa muca salūza un uzmodināja to lempi.

— Un pa to laiku izbēga Srāders?

— Jādomā. Kad tad viņš varēja izbēgt?

— Kur viņš tagad ir?

— Jādomā, ka mežā un pie tam labi tālu.

— Bet kā tā muca tur varēja gadīties taisni zem loga? Poli, ko tu uz to teiksi?

— Kur tāds vecs krāms nevar gadīties? Krodzniecē piektdien kāra veļu, striķis no egles te pāri uz sienu — viņa pakāpās vadzi iesist dziļāk šķirbā.

Vadzis patiešām bij sienas šķirbā. Sagrumbotu pieri zaldāts brīdi domāja.

— Blēdis tu esi, tās skaidri, un rokā es tevi dabūšu. Kas tās te par dobēm? Tu te esi trepes slējis.

Avoksnāja malā tiešām bij redzamas divas aizuomīgas sūpi iespīdētās...
tas, gluži kā no trijstūrī aptēstiem kāpņu galiem. Krodznieks izsmiedams pa-
plata rokas.

— Ko es sliešu, kungs, kad man trepju nemaz nav?

Tur nu viņš galīgi pārteicās un pazudināja pats sevi. Dragūns piepeši pacēla galvu un paskatījās tādām acīm, ka krodzniekam pārskrēja šermuļi.

— Tev trepju — nav? Bet man šķiet, ka es — — Pag, palūkosim, vai man tās acis pavisam jau mānās. Zēni, vediet viņu līdzī un uzmaniet! Tas ir bledis un viltīgs kā pats velns.

Lieliem soļiem viņš aizsteidzās stadalā — kā tad! Kā vakar nosviestas, sien-
mali gulēja kāpnes. Pastiepa pret tām garu pirkstu.

— Kas tās ir? Slotas kāts? Siena dakšas — jā? Un tu vēl melosi, ka tev nav!

Krodznieks turējās, rokas bikšu kabatās sabāzis, dūres sažņaudzis. Stostījās:

— Es neteicu, ka man pavisam nav, bet ka tur viņu nav.

— Tā tu neteici vis, draņķa gabals. Un kādēļ viņas ir te?

— Kungs prasa, it kā pats neredzētu. Tas jau nav jumts, bet siets: pirms
katra lietus jāpakāpjas, jāaizbāž tie lielākie caurumi.

Tā atkal bij glupjākā runa, kādu vien viņš varēja izdomāt. Zaldāts tūlī
pavērsa seju pret jumtu un sāka meklēt tos lielos caurumus. Nevajadzēja nekādu
lielu gudrinieku, lai icraudzītu. Visa jumtapakša un spārnu šķērši novilkti resnām
zirnekļa auklām, tikai viena vieta tūlī aiz dragūnu zirgiem tīra. Dragūns aizgāja
turp un rūpīgi aplūkoja miklo zemi. Tur bija divas uz mata tādas pašas dobites
kā ārā zem loga. Kā dārgu mantu atradis, viņš metās pie kāpnēm.

— Pameklēsim, kur te ir tie lielie caurumi.

Rūpīgi iestatīja kāpņu galus dobitēs, uzrāpās līdz šķērsim, atskatījās lejā,
nomērot, cik garš varētu būt krodznieka augums, pietupās mazliet, pačamdīja
aiz spāres un izvilka netīrā bērna autā satītu muskuli. Nosvieda zemē.

— Palūkojiet, virsnieka kungs, ar ko īsti viņš te aizbāž tos caurumus jumtā.

Virsnieks pacēla muskuli, bet, kā pirkstus apdedzinājis, tūlī nometa un
slaucīja rokas pie biksēm.

— Pū, nelabais! Attin tu!

Zaldāts paņēma gariem nagiem, viebdamies attina un pasniedza. Atradējs
bij jau nolēcis zemē, stāvēja turpat un vēroja. Piecas vēstules — virsnieks tikai
acis uzmeta: tas pats raksts, kas Brimmeram atņemtajām...

— Ā! tad tādas tās lietas!

Bet nepaguva vēl pagriezties pret krodznieku, kad tas metās bēgt. Trim
zaķa lēcieniem bij pāri ceļam un krūmos uz upes ietekas pusi. Pāris dragūnu
piesvieda musketes plecam, bet virsnieks iekliedzās:

— Nešaut! Dzīvu viņu vajag dabūt rokā!

Tulks jau bij ceļam pāri. Viņa garās kājas diviem soļiem ņēma to, ko polis
trim. To trenca nāves izbailes, melnās kājapakšas vien ņīrbēja zālē, bet dragūns

skrēja traku dusmu nestā, izstieptu roku grābt ciet to nelieti un sažņaugt plakanu. Tikai spriza attalumā viņa roka notvarstīja tukšu gaisu pret krodznieka pakausi, smapie zaldāta zābaki iestīga lietus izžulgušā mālā, kamēr bēglis aizcilpoja, dubļus ballasinādams. Kad ķērājs izskrēja upmalā, krodznieks bij jau pieklupis vītolam un raisīja vaļā tur aptīto laiviņas saiti. Atrāva mezglu, lēca, bet, tajā pašā reizē arī atri ķerdams, nenotrāpija pareizi, paslīdēja gar glumo dēli un uz galvas ievēlās ūdeni. Kamēr viņš tur rīstīdamies ķepurojās, ķērājs bij klāt, sagrāba aiz kājas un izrāva malā. Kā negudrs polis ar vienu roku tvērās grīslī, ar otru turēja, sakampis laivas saiti kā pēdējo glābiņu. Bet nu jau tas bij velti — viņu nogrāba aiz čupra, papurināja tā, ka dūņas aizšļakstīja gaisā, un, kad viņš sviedās apkārt vismaz iekost tajā rokā, cieta dūre ietriecās zobos, pa degunu sāka asinis tecēt. Nu jau bij klāt vēl divi — trīs — pieci — viņu rāva atpakaļ, bukšņīja kā kādu koka gabalu, uz priekšu pamezdami un atkal atpakaļ raudami. Virsnieks kļiedza pārskaities, kājām zemi spārdīdams:

— Sasiet! Sasiet to velnu!

Sasēja kājas, virves galu drošības labad vēl piemetināja Krišjāņa ratu ritenim. Dragūni kā zvēri blīvējās apkārt, musketes slaistīdami un nagus knaibīdami. Virsnieks ar varu dzina viņus tālāk nost.

— Neaizlieciet! Dzīvu mums viņu jānogādā Rīgā. Šitas kukainis zina pārāk daudz, tur viņš izstāstīs visu, kā pienākas.

Polis nosprauslējās un ar sauju atrausa asinis no mutes.

— It neko es jums nestāstīšu!

— Nelielies, mīļais! Kā putniņš tu izdziedāsi visu, kas tev tavā poļā sirdi.

Bērnu uz rokas žīdiete kaukdama nagiem metās sējējam sejā. Muskešu resgaļiem viņu attrieca nost, aizvilka un iesvieda krogā, durvis aizsita ciet. Siverss skatījās izbailēs un naidā pārvērstu seju. Kurts fon Brimmers bij aizvēris acis un kā sāpēs šķieba galvu no vienas puses uz otru, nespēdams atvairīt ausīm sievietes vaimanas un bērna brēkšanu.

Virsnieks pavēlēja pārmeklēt vēlreiz visus kaktus. Latvietis aizgāja kroga galā, pārlūkoja loga caurumu, sienu, māla laukumu un tur iemītās pēdas. Sāka apstaigāt kalna nogāzes pusloku un vienā vietā atrada krūmus tā kā izlocītus. Apakšā malā skaidri sazīmējama iemīta sliede, pa to divdesmit soļu parāpies, viņš uzgāja labi noslēpto krodznieka pagrabiņu. Bet tajā bij tikai piena kubliņi, baļļa ar sālitu cūkgaļu un pašā dibenā neaiztikta mucīņa Kalnmuižas alus. Labas mantas — bet kaut kur te droši vien bij vēl labākas. Kāpēc te blakus durvīm tā krauja nobrukusi? Dragūns uzkāpa tur, pabradāja uz vienu, uz otru pusi, parāpās vēl augstāk un, biezu sausviežu un paparžu puduri pašķīris, ieraudzīja: sešas musketes, astoņi poļu zobeni, mucīņa, kur katrā ziņā pulveris, un smags maisiņš ar lodēm.

Kad zaldāti visu to atnesa uz ceļa, virsnieks tapa gluži traks.

— Te jau ir vesels cietoksnis! — Siet, siet visus, ratos iekšā un prom!

Gūstekņiem sasēja rokas un kājas, tā ka tie tikai acis vēl varēja pamirkšņināt

un vederus paraustīt. Cepuri noņēmis, Priedaines Krišjānis pievirzījās latviešu zaldātam.

— Vai mani kungs nevarētu atlaist mājās? Līdz Rigai man, vecam vīram, iznāks par grūti, un zirgam barības arī nav.

Lepns un ligsms par to, ko nupat te pastrādājis, zaldāts uzsita viņam uz pleca.

— Nesaki neko, vecais! Polim siena vēl diezgan un pašiem pagrabā arī šis tas. Pietiks visiem. Rigā kungi tev iedos dālderu par vedumu.

— Bet mums muižā tagad ievēdīs to jauno kārtību. Es gribētu tā kā pie stalliem, un vecene moderei lai palīdz.

— Droši to tu dabūsi. Kungi iedos grāmatu līdz Holodkevičam, tikai jāpalūdz. Man tas ir nieks, un es tev to apsolu.

Kalnmuižnieks neko daudz neuztraucās, ratus izbraucis, netaupīdams krāva iekšā krodznieka sienu. Pat pusmaišeli auzu vēl bij sagrābājis.

— Nesaki neko, brāl, zirgus ko barot pietiks. Un lielkungiem guļa tikpat kā spilvenos. Aizvedīsim ar to mūsu nelajmi.

— Jābrauc vien būs, ko tad vairāk. Varbūt, ka kungi patiešām iedos grāmatu līdz. Ko tad vairāk.

Kad atstiepa galvas balliņu un izvēla alus mučeli, viņš apmierinājās pilnīgi.

— Kad cilvēkam sava iztikšana, tad pavisam cita runa. Vai tad arī uz Rīgu nav braukts — smiekla lieta.

Krišjānim iekrāva visas tās mantas un krodznieku, Kalnmuižniekam abus lielkungus. Krišjānis novietojās uz balliņas malas un turēja grožus, kā bakā sēdēdams.

— Nu, kroga papu, vai būs laba gulēšana?

Krodznieks bij knūpu ieracies sienā un neatbildēja. Kurts fon Brimmers un Siverss gulēja vezumā tā, ka kājas bij pamīšus, bet galva katram uz savu pusi, Siversam pret zirga asti un braucēju, kas sēdēja lejāk, pret ilksim atspēries. No stāvā Putnu kalna braucot, viņš manīja, ka bīstami slid uz leju.

— Nolādētie! Sakrāvuši vezumā kā teļus. Pieturiet mani aiz kājām, citādi es uz galvas izbrankšu zemē.

Kurts sasietām rokām sagrāba nelaiimes biedra zābakus un pieturēja, cik iespēja. Locītavas dega kā ugunis, sapampušie pirksti tikko vairs klausīja. Kalnmuižnieka zirgs nebij vis no turētājiem — puskalnā sāka skriet, sākumā vēl palēnām, bet lejāk jau stiepieniem. Tikai labu gabalu aiz Kīsuma tilta braucējiem izdevās to noturēt. Līdz atlēkšojušie dragūni pamievoja to muskešu resgaļu belzieniem. Kalnmuižnieks mēģināja aizstāvēt savu lopiņu:

— Nesitiet vis, kungi, viņš gribēja kungus ātrāk aizraut ellē.

Siversam galva jau slidēja pāri ratu priekšai. Viņu ievilka atkal pareizā vietā. Zaldāts smiedamies aplikēja pa vēderu.

— Jauns vēl, bet īsti apaļš nobarojies, latviešu zemniekiem ir tanki sviedri. Nekas, tārpiem būs svētki.

Sīverss nesaprata, tomēr noģida, ka labu tas neko nesaka.

— Spūst kā izmēģitu acēli. Bet gan mēs viņus reiz cepināsim!

Sapen rokas un dūrejs sānos bij tik stipri, ka Kurtam gribot negribot jārunā, lai noverstu uzmanību no paša ciešanām.

— Latviski mēs protam, franciski, bet ar savu pašu zemniekiem lāgā nevaram sarunāties. Šiem zaldātiem nevaram pateikt, lai nemoka mūs, ka mēs tāpat esam cilvēki, kas jūt un cieš. Simts gadus tie jau valda mūsu zemē, bet pat viņu valodu mēs neesam viņojuši iemācīties.

— Jūs runājat kā bērns, fon Brimmer. Mēs taču nesāksim mācīties katra laupītāja valodu, kas uz laiciņu ielauzies mūsu zemē. Mūsu tēvi nemācījās poliski, un mēs nemācīsimies zviedriski. Mēs viņiem esam vajadzīgi, ne viņi mums. Rīgā visi zviedru kungi runā vāciski.

— Uz goda vārdu viņi varētu palaist mūs sēdēt brīvi — kur tad mēs bēgtu?

Sīverss aizsmacis pasmējās.

— Muižnieka goda vārdu šiem barbariem? Jūs neesat tikai bērns, bet arī neģēga. Purnā iesplaut — bet pat splāviena viņi nav vērts. Un bez tam es nedomāju, ka viņi tagad vairs ticētu, ja mēs pat uz ceļiem nozvērētos. Fon Šrāders deva savu vārdu nebēgt — un kur tagad ir Šrāders?

— Vai patiešām viņš to darīja?

— Viņa vietā es to pašu būtu darījis un droši vien jūs tāpat. Dzīvība tomēr sver vairāk nekā gods.

— Ak tas lupata! Un jūs to vēl aizstāvat?

— Nepalieciet nu pagalam smieklīgs! Aptaustiet savus striķus, ja jūs to varat, un tad runājiet par godu un citām tādām blēķām. Bez Šrādera mums nebūtu nekādas cerības tikt vaļā no šo mežoņu nagiem.

— Cerība? Jums vēl ir cerība?

— Ir. Un pie tam liela. Un, beidzot, pat isti stipra.

Virsnieks iegrieza zirgu Atradzes muižas gatvē. Nolauztā liepa bij sazāģēta un sakranta grēdā, vecās ecēšas un visa tā lūžņa aizvākta prom. Acim redzami te tagad rīkojās stingrāka roka, nekā baronam Heltingam bijusi.

Sajāja un sabrauca pašā pils priekšā, mazā brīdi gludo laukumu sadangāja vienos arumos. Tulks ar pusi dragūnu tūliņ aizklīda pa muižas ēkām. Pārbiedētas kalpones aizbēga pa virtuves un pils durvīm kā vistas, vanagu pamanijušas, zviedru virsnieks velti māja ar roku un sauca. Tad pagriezās pret savu apakšvirsnieku.

— Ej un pasauc ārā to īpašnieci!

Bet tas nebij vajadzīgs. Melnas mūķenes zem rokas vesta, pa pils durvīm patlaban iznāca sakaltusi, salikusi, kuprainā vecene. Kājas ceļos laikam nelocījās, tāpat kā nelaiķa baronam, kā koka ķēģus viņa tās bīdīja uz priekšu. Seja labas vīra dūres lielumā, krunkaina kā cepts grieznis, tikai ļaunās acis dzēla kā nātres.

Virsnieks pat noliecās sāpus zirgam, lai labāk aplūkotu. Tad atgriezta galvu pret saviem zaldātiem.

— Droši vien jūs vēl neesat redzējuši dzīvu raganu. Aplūkojiet labi.

Dragūni ierēcās. Bet izrādījās, ka vecene gluži labi saprot zviedriski. Saviehas vēl vairāk un pateica aizrūsējušā, tikko dzirdamā balsī:

— Lūdzu neapvainojiet! Es esmu šīs muižas īpašniece, baronese fon Hetlinga. Ko jūs vēlaties?

— Tikai dažus vārdus jums pateikt, baronese Hetlinga. Atradzes muižā notiek tādas lietas, par kurām jums nāksies atbildēt zviedru valdībai.

— Es tikai kādu nedēļu vēl šē valdu, un manā laikā nav notikušas nekādas tādas lietas, par kurām nevarētu atbildēt.

Atbilde bij tik lepna, pat nicinoša, ka virsniekam sejas krāsa mazliet pārmainījās.

— Pie jums cilvēkus jūdz arklā. Pie jums kalpones velk viesu istabā un piesmej. Vai jūs to gribat noliegt?

No tiem otrējiem ratiem atskanēja asarains šņukstiens, ko laikam gan tikai braucējs un viņa zirgs sadzirda:

— Un renti uzliek...

Baronese atspiedās labāk uz nūjas, it kā ietaisītos uz ilgu stāvēšanu.

— Par to prasiet baronam Hetlingam, kapi ir turpat ceļa malā.

— Vai jūs gribat noliegt, ka tas te noticies? Vai tā meita pēc tam pils diķi nenoslucinājās?

— Es tā dzirdu, bet apliecināt nevaru. Pati redzējusi neesmu, es biju slima un gulēju gultā.

— Tagad jūs vairs negulāt, tāpēc ievērojiet! Zviedru valdība ir izdevusi stingrus likumus, tie jāievēro tiklab zemniekiem, kā muižniekiem. Kas karaļa likumus pārkāpj, tam zēlastības nebūs.

— Man viņas patlaban vēl nav vajadzīgs. Ja jūs zināt kādu pārkāpumu, tad pasakiet.

Zviedrs skaitās arvien vairāk.

— Šī muiža ir viens no tiem odžu perekļiem. Kas tie par svešiem cilvēkiem, kas te visu vasaru pārgulēja naktis?

— Arī par to jums būs jāapvaicājas baronam Hetlingam. Es gadus septiņpadsmit svešu cilvēku neesmu redzējusi.

Virsnieks sastostījās, šai raganai patiešām nekur nevarēja pieklūt. Par laimi vairāk runāt viņam nenācās, tulks ar dragūniem patlaban atvilka kučieri — sasiētām rokām, nobrāztu seju, siena pieveltu bārdu. Attālāk jau sāka pulcēties muižas ļaudis.

— Virsnieka kungs, šis ir tas muižas kučieris, tas, kas tās zemnieku meitas velk uz kungu istabām. Mēs viņu atradām uz staļļaugšas sienā, ieracies kā kurmis, skrāpējas un kož.

Tagad tas vairs ne skrāpējās, ne koda, stāvēja sašļucis, sadrūmis, labu galu

neparedzēdams. Zviedrs piejāja tuvāk, ar pātagas kātu nogrūda viņam cepuri no galvas.

— A, tu tas esi! Kučieris tu esi, bet gādā arī par to, lai poļu karaļa kalpiem, kājas līlas noskrejušiem, vismaz pa naktīm netrūktu savas izpriecas. Kāpēc tu to dariji?

Tulks vēl no sevis pielika pāri treknu lamu vārdu. Kučieris tikai atpurdēja caur sakostiem zobiem:

— Lielskungs pavēlēja.

— Uz ecēšas lēkt viņš tev varēja pavēlēt, akā — tā bij tava darišana. Bet kā tu, elles prauls, uzdrošinājies dzīvu cilvēku tīšā prātā dzīt diķi iekšā?

— Lielskungs pavēlēja . . .

Vairāk no viņa nevarēja izdabūt. Virsniekam apnika, viņš pamāja ar roku.

— Ratus — un velt viņu iekšā!

Mūķene kaut ko iečukstēja savai kundzei ausī, tā pastūmās soli uz priekšu.

— Virsnieka kungs, tas ir mans cilvēks — un kučieris. Kas tad mani vedīs?

— Tā? Bet jums jau ir savs kučieris, tā melnā jūs ved gluži labi.

Dragūni smējās atkal. Baronese mēģināja lepni atgāzt niecīgo galveli.

— Vai visi zviedru virsnieki tā izturas pret dāmām?

Zviedrs drusku apjuka.

— Kur ir tas sulainis, tas otrs, kas kungiem pakalpo visādās vajadzībās?

— Mans sulainis viņš vairs nav, es viņu aizsūtīju govīs ganīt.

— Tagad jūs varat sūtīt ganos to dārznieka puisi, citur viņš neder.

Lopus patlaban dzina mājās. Ganu tūliņ atveda šurp. Vizēm kājās, lūku striķi sajozies, riksti rokās, lielas asaras raudādams, viņš lūdzās. Zviedrs no-
vaicāja:

— Ko viņš tur saka?

— Kungs esot pavēlējis.

— To mēs jau esam dzirdējuši. Sēdināt ratos!

Tik daudz žēlastības sulainim parādīja, ka iesēdināja nesasietu. Katram taču redzams, ka nekāds bēdzējs tas nebij. Kamēr lielmāte vēl stāvēja pie durvīm, ļaudis nedrīkstēja rādīties tuvumā. Bet, kad tā ar savu kučieri aizbrauca prom, tie tūliņ sanāca ap ratiem, gan šad un tad bikli pablenzdami uz pils logiem. Pie viena, tur galā, gan šad un tad parādījās Šarlotes Amālijas saraudātā seja, bet tā jau vairs nebij bistama. Visās sejās redzams neviltots prieks. Zēni ložņāja ap dragūnu zirgiem, jātnieku piešus apbrinodami, zobenus pataustīdami, nemaz nebaidīdamies, ka neuzmin pakavu virsū. Skuķi cēlās pirkstgalos palūkoties, kāds kučieris tagad izskatās. Arī par sulaiņa raudām neviens neiežēlojās.

Tulks patikā norādīja uz tiem ļaudīm.

— Redziet, redziet, kā viņi jūs mīl.

Dragūni tikai nobraucija ūsas, zem kurām pavīda pašapmierinājuma smaids.

Kučieris slēpa seju ratos. Vārga, kaulaina vecīte izrāva salmu kušķi viņam no pagalvja.

pret ratu dibenu.

Sīks jauneklis lūdzās tuīkam:

— Iedodiet, kungs, man savu pātagu, lai es vismaz reizi viņam uzklāju.

Zaldāts smējās.

— Laikam viņš tevi pamatīgi mizojis.

— Tikai vienu reizi, lai zina, kā tas smeķē.

Bet vīriešu pūlis jau droši mātās ratiem virsū.

— Uz Rīgu vēl vest to vilku! Dodiet mums viņu šurp, mēs nosītīsim un tepat aiz kūtim apraksim.

Kad viņam pārtulkoja, zviedrs paraustīja plecus.

— Tā ir gan zeme! Kungi ir zvēri, un zemnieki arī neliekas labāki. Dzeniet viņus nost no ratiem!

Sāka braukt, pūlis pavadīja līdz lielceļam. Visi staipīja kaklus vēl pamieclot acis pie kučiera.

— E, kā nu aizved pašu! Diezgan tu ļaudis esi pa zemi valstījis.

— Tādu tik vajadzētu tepat pie liepas zara.

— Ko pie zara! Uz oglēm cepināt! Bārdū pa vienam saram izplūkt!

— Kā nu guļ, purnu salmos ieracis, zina, ka Rīgā viņu vis neglaudīs!

— Saskaitīt vajag, cikūs viņš te šogad vien ir spīdzinājis, lai tad uzdod par visiem.

Vēl ilgi viņi stāvēja gatves galā spriezdami un priecādamies, kad braucēji un jātnieki sen bij nozuduši mežā.

Brauca ātri, ratus nejauki kratīja dubļainā, atlijušā ceļā. Kurts fon Brimmer arvien ciešāk sakoda zobus, lai nebūtu jākliedz. Sīverss jau labu laiku paklusi stenēja.

— Kā jūs tā varat, fon Brimmer? Es drīzā laikā brēkšu pilnā rīklē. Vai jums nemaz nesāp?

— Sakožu zobus, es negribu viņiem to prieku darīt.

— Kas jums arī ko kliegt? Visu laiku Vāczemē dzīvojis, tajā lietā necik neesat iejaukts. Tikai tās divas vēstules. Bet jūs jau varat teikt, ka nemaz nezīnājat, kas tur iekšā, ka Šrāders jūs vienkārši piekrāpis.

— Kā? Jūs mātāt mani apmelot? To es nedarišu — es viņiem neteikšu neko.

— Pavisam aplama bruņniecība. Pa cīpsliņai viņi jums izvilks pašu beidzamo. Ar klusēšanu jūs tālu netiksiet.

— Es nekur tālu negribu tikt.

— Neesiet nu vientiesis! Ja viņiem arī izdosies aizvest mūs līdz Rīgai, ko es gan neticu, tad gudriem mums vajag būt. Vilcināties, melot, pēdas jaukt, lai ievilks garumā. Pāris nedēļas tā paies, un tad karalis Augusts ar saviem sakšiem būs jau pie Rīgas. Un tad visa Vidzeme celsies kājās. Draugi mūs neaizmirsīs, ticiet droši! Šrāders ir mežā.

— Nekam es vairs neticu.

— Gleba jūs esat kā pastala! No tādiem cilvēkiem jāpiesargās. Es teikšu atklātīši labi, ka iekritāt pašā sākumā, citādi vēl visu lietu varējāt mums izjaukt. Taisni labi, ka Šraders pateica par tām jūsu vēstulēm.

Kurts fon Brimmers uz acumirkli bij aizmirsis, kādā stāvokli atradās, gribēja pietrukties kājās, bet iestēnēdamies atkrita atpakaļ.

— Un tad tomēr tas bij viņš?

— Nu, vai tad cits kāds vēl zināja? Nemaz neķērciet, pats tāpat izstāstītu, kad tā svilina muguru. Tam latviešu dragūnam ir nolādēti smaga roka.

— Un no tādiem nodevējiem jūs vēl glābiņu gaidāt?

— Jūs varbūt no dieva? Tad jūs gaidīsiet ilgi, lai gan esat teoloģiju studējis un labāk zināt, kā pasaukt viņu palīgā.

Viņš aprāva un sāka skatīties. Bij kaut kā aptrausies knūpus un varēja pārskatīt mazu gabaliņu. Gara pretimbraucēju rinda bij apturējusi ceļa malā. Pačukstēja:

— Tie ir mani siena vedēji. Redzēsim, ko viņi darīs...

Un viņš sagrozīja galvu salmos tā, lai mute brīva, lai labāk var kliegt, kad tie mēģinās ko darīt.

Bet tie nemēģināja neko, stāvēja, no ratiem izkāpuši, kailām galvām, pat pātagas nolikuši. Daži pēdējie laikam bij sazīmējuši to, kas tur izmisis cilāja galvu no salmiem. Bet kas tur paplaiksniņās viņu sejās, tā nebij tieksme mesties palīgā, pat nožēla ne, bet drīzāk jau tas, kas atradziešus dzina ap kučiera ratiem. Un, kad gūstekņi bij garām, noskanēja gavilējošs sauciens:

— Mūsu lielkungu aizved!

Nolādēdamies Siverss atkal nolaida galvu salmos.

Sāka jau tumst. Brauca caur skaistu priežu silu, pa gludu stubru spraugām kreisajā pusē laistījās norietā sarkana Daugava. Tad uzbrauca kalnā, kur plētās plaši Lielvārdes lauki ar tālu izklaidētām zemnieku mājām. Kaut kur tālu, pašā malā, paspīda uguntiņa — laikam kāds pret vaļēju rijas logu bij aizdedzinājis skalu. Ceļmalā vēl kūpēja ganu pamests izdedzis ugunskurs. Liels klusums bij nolaidies pār Vidzemes laukiem melnu mežu ielokā. Klausu ļaudis gulēja vieglā miegā, lai ar gaismu būtu atkal kājās un smagā muižas darbā.

Kad nobrauca Kaibalas gravā, Siverss vairs nevarēja izturēt. Jārunā, lai nebūtu skaļi jāvaids.

— Ko viņi var man padarīt? Pie manis neko neatrada, un, kas Šraderam kabatās, to viņš man nav teicis. Vēl nav piedzīvots tāds gadījums, ka Vidzemes muižnieks svešiem liegtu naktsmāju, viesmīlība no seniem laikiem piederējusi pie mūsu labākajiem tikumiem. Pat šiem zviedru barbariem tas būs jāatzīst. Viņi jājuši man pakaļ to divu zemnieku pēc. Un par diviem zemniekiem šis divkāju radījums, kas saucas par zviedru virsnieku, iedrošinās dzimušu muižnieku apsmiet, važās iekalt, striķiem saistīt, spīdzināt un vēl mēslu ratos vest uz Rīgu!

— Nerunājiet tik stipri, es dzirdu, tas latviešu dragūns tur kliedz pie kādiem ratiem.

— Dragūns . . . Es viņam Rīga samieksu tā, ka . . .
Ja muižnieku apvaino, tad viņu var aicināt tiesas priekšā un tur nopratināt, nevis
apieties kā ar laupītāju un slepkavu.

— Bet es dzirdēju, ka tie divi zemnieki Kalnmuižā tomēr esot noslepkavoti.

— Lickas, jūs Vāczemē esat atstājuši deviņas desmitdaļas sava prāta. Ja
es nosīstu savu suni, kas man apriebies, tad jūs teiksiet: noslepkavojis! Drusku
apdomāt vajag, par ko runā. Tie viņi paši bij slepkavas un pārpārim peļņijuši,
ka tos nosīt kā suņus. Bet es to neesmu darijis. Pāra reižu es viņus iepēru, bet
uz to man pat pēc šiem nolādētiem zviedru likumiem tiesības. Ratfelders un jau-
nais Dingsdorfs — tie bij drusku pavairāk dzēruši.

— Jūs taču to neteicāt?

— Kāpēc es to lai nebūtu teicis? Mana mugura nav cietāka kā Šrāderam,
un Rīgas cietumā gulēt aiz citu vainas man nenāk ne prātā. Lai atbild paši.

Kurts fon Brimmers aizmirsās atkal un gribēja palēkties.

— Par slepkavību katram jāatbild ar savu galvu, it sevišķi muižniekam. Ja
viņam divas bijušas, tad ar abām. Un tomēr man jums kas jāsaka, fon Siverss.
Jūs neesat nekāds fon Siverss, jūs esat lupata! Šrāders un jūs, visi jūs esat
lupatas!

— Par to jūs man atbildēsiet!

— Ar splāvienu sejā un zābaka spērienu es atbildu lupatām un nodevējiem.

— Turiet muti, nelga, vai es lūkošu savilkt tās pašas savas sasietās kājas
un iespert jums pa zobiem! Es nemaz nenoskumtu, ja jūsu galva norīpotu zem
zviedru zobena.

— Es arī ne. Tā kā tā nevaru vairs ilgāk dzīvot pasaulē, kura pilna tādu
neliešu kā jūs.

Siverss vairs nevarēja novaldīties, izklīdza pilnā kaklā:

— Jūs esat vājprātīgs! Traks jūs esat!

Piepeši viņš dabūja mugurā smagu triecienu ar maksti iemauktu zobenu.

— Muti ciet, nolādētais vācieti! Te tu neesi krogā, ne vāgūzi! Nepīkstēt!

Kurts fon Brimmers mēģināja pasliet galvu.

— Klausies, zaldāt, vai nevarētu pārvietot mani citos ratos? Ko jūs kraujat
mani vienā vezumā ar cūkām?

— Taisni tur ir jūsu vieta.

Dragūns jāja pretīm nākošiem ratiem. Krodznieks pīkstēja:

— Es vairāk nevaru! Palaidiet jel tās kājas drusku vaļīgāk!

— To tik ne, miļais! Tu skrien par daudz ātri.

Atradzes sulainis vēl vienmēr špukstēja, ar degunu celgalus bakstīdams.
Dragūns apgriezta zirgu un jāja blakām.

— Mities, vecais! Tev jau nav daudz ko baidīties. Nedēļu paturēs un iz-
laidīs, tu jau dariji tikai to, ko lielskungs pavēl. Un viens tu tai meitai arī neko
nebūtu padarījis, daudz vairāk tu nesveri kā pakulu kodaļa. Nedēļu nosēdēsi
cietumā, tad varēsi iet atpakaļ pie savām govīm. Es par tevi ielikšu labu vārdu.

— Vai patiešām, kungs, jūs to darīsiet?

— Ko es apsolu, to izdaru.

Sedetajam blakus no salmiem pacēlās bārdaina galva.

— Ielieciet par mani ar!

— Al par tevi ar? Ar tevi pavisam cita lieta! Mēs vispirms liksim saskaitīt, cik rīsu parū atradzieši šogad vien dabūjuši no tevis. Un, kad tie būs atskaitīti uz tavus pakajas, tad runāsim tālāk. Ar tevi, brālīt, mums iznāks gara runāšana, dikti gara.

Pus stundu Sīverss nogulēja sakostiem zobiem, valdīdamies un pārdomādams. Tad pavēlās vairāk uz sāniem. Čukstēja tik klusu, ka tas otrs varbūt varēja dzirdēt, varbūt ne:

— Fon Brimmer, vai jūs guļat?

Atbildes nebij.

— Ko mēs tā velti ķildosimies, šādā stāvoklī tā ir tīrā nevēdzība. Vismaz es no savas puses to ļoti nožēloju, esmu pārliecināts, ka jūs darāt to pašu.

Viņš nogaidīja britiņu, tad turpināja vēl klusāk:

— Man jums jāsaka, bet tikai tā, ka neviens nedzird. Līdz Rīgai mūs nemaz neaizvedīs. Nupat nāk Ķeguma krasts — tur gaida fon Šraders ar mūsu draugiem. Mums tā norunāts — nelaiimes brīdim. Veselu nakti un dienu viņam bij laika, pilnīgi pietiekoši, lai apziņotu un viņi sajātu. Es to droši zinu! Mežs tur ir liels, tumsā viņi uzbruks un apsisīs visus šos zviedrus, pat musketes tie nepagūs noraut no pleciem. Tikai to velna latvieti lai nenesit, to lai atstāj dzīvu man. Es viņu gribu dabūt rokā, es viņu — — nagiem — zobiem — kājām!

Viņš aizrijās pārmērīgās dusmās. Paslēja galvu, cik iespējams, un vēroja, kur aiz nolejas cēlās meža melnā augstiene. Nočukstēja atkal:

— Vai jūs dzirdējāt, fon Brimmer? Jums kājas uz šo pusi, savilkst jūs tās varat — tad speriet šim braucējam mugurā, lai novelas zem ratiem, kad viņi bruks no meža laukā.

Kurts fon Brimmers neko neatbildēja, laikam aizmidzis. Bet tūlīt Sīverss to aizmirsa. Rati lēnām uzbrauca augstajā Ķeguma krastā. Mežs bij pavisam kluss, arī tas gaidīja, elpu aizmurējis, bet kreisajā pusē, lejā, Daugava špāca dusmīgi.

Sīversam kakls nogura skatoties, pakausī iemetās nejauka sāpe, gar acīm raiboja, ausis nodunēja, viņš tikko aizmurēja skaļu kliedzienu — likās, ka mežā kas sakustas, ka jātnieki auļo šurp, ka pakavi un ieroči šķind. Sirds pamira — nupat atskanēs glābēju rēciens, šāvieni sprāgs, zviedri velsies no zirgiem, draugi pār-griezīs saites, viņš sagraūs to nolādēto — —

Bet nenotika nekas. Lielais mežs izbeidzās, nobrauca krūmainā lejā ar klajumiņiem un pļavām, Ķegums noklusdams palika aiz muguras. Tad Sīversam galva nošļuka salmos, viņš nostenējās tā, ka vedējs atgriezās tumsā paskatīties.

— Nekauciet vis, lielskungs, nu jau nāk līdzienāks, te es jūs tā vairs nekratišu.

Izbrauca Ogres lidzenumā, ceļš kļuva smilkšaināks, riteņi sāka švikstēt, patiešām nekratiņa vairs tā.

Nopļautā pļaviņā priežu ataudzes maia ganiņas zūgt. A sūgāpūrtina ommmmmm
ngūni, žirgta liesma applīvoja četras brūnas sejas, pakulu biksēs tērptos ceļgalus
un basās kājas. Paklusu skanēja lielīga dziesma par dzeltenu kumeļu un sešiem
sintiem. Jā, tie varēja dziedāt, tie nebij nokustināmi no šīs zemes, sarkanās
priedes snaudzamas vēroja savus paziņas.

Dziesma pamazām attālinājās, augšā nodzisa sarkanais atspīdums. Iznira
retas nespodras zvaigznes, braucējiem pretī jau sniedzās Ogresgala sila melnās
ēnas. Kurts fon Brimmers aizvēra acis un sāka caur sakostiem zobiem kļusu
vaidēt.

5

Saule bij nelielā gabalā, kad fon Šrāders uzmodās mežā. Nakti pakritis pil-
tuves veidīgā dobē, ūdens tur vairs nebij pat pašā dibenā, bet, uz sāniem pave-
loties, sūna žļaukstēja. Viņš gribēja piecelties un kāpt laukā, bet visi locekļi bij
kā salauzti, tikai rāpus iespēja aizvilkties līdz dobes malai.

Veca egle stiepa sirmus, ķērpjiem noaugušus zarus pār galvu. Vāvere
smukšīnādama palēca augstāk, notupās uz skuju pleznas un mudīgi mudīgi lupi-
nāja pērno ciekuru, vieglās plāksniņas plivodamas lidinājās zemē, viena nolaidās
Šrāderam uz zābaka. Zābaks izžuldzis, dubļains līdz augšai, bikses tāpat dub-
ļainas un slapjas. Tad viņš samanija, ka izmircis caur un cauri, riebās katra
vieta, kur āda sajuta drēbes pieskaramies, auksti drebuļi skrēja pār visu augumu,
līdz ko tikai mazliet pakustējās.

Rokas asinīm un dubļiem apkaltušas, piedurknes vienās skrandās. Kakls
sāpēja un bij tik stīvs, ka palocīt nevarēja. Seja sūrstēja — ar pūlēm viņš pacēla
roku un pārbrauca plaukstu pāri, nevarēja lāgā saprast, vai tie vāriģie grumbuļi
delnā vai uz vaigiem. Kreisā acs aizpampusi, tikai šaura šķirbiņa palikusi vaļā.
Atcerējās labi, to viņš bij nodauzījis pret stenderi, uz galvas ieveldamies pagraba
bedrē pie Atradzes kroga.

Galva gluži skaidra, no vakarējā reibuma tur ne zīmes vairs nebij palicis.
Bet divaini tukša un caura likās. Nogurums tāds, ka gribējās atkal atkrist sūnā
un nedomāt neko, it neko.

Savādi, ka saule nekāpa augstāk un ar katru mirkli nesildīja stiprāk, kā tas
no rītiem parasts. Patlaban tā tukšā meža plankumā, un sauss egles zara stum-
bens kā melna ēna taisni vidū pāri. Negribēdams, lēnām Šrāders sāka atcerēties
visu vakardien un nakti pārdzīvoto. Atjanda trīs asos pātagas cirtienus un savie-
bās kā aiz zobu sāpēm. Neticama likās šī vakardiena un nakts — bet sapnis tas
nebija bijis, arī tagad vēl mugura sūrstēja skaudri. Veselu elli viņš bij izbridis,
pārdzīvojis vairāk nekā līdz šim visā divdesmit divu gadu garajā mūžā. Un tomēr
tagad bij mežā, brīvs un varēja iet, kur patikas, kamēr fon Sīverss saslēgtām
rokām gulēja krogā. Droši vien gulēja, ja tikai dragūni nebija viņu nosituši.

Šrāders atkal paskatījās saulē. Zara ēna pakāpusies augstāk, līdz pašai vir-
sējai malai — vēl augstāk, un nu jau saule bij pus sprīža platuma lejpus tās.

Kas tie varēja būt par brīnumiem! Bet tad viņš piepeši atjauca tik skaidri, ka pats satrukās no tās skaidrības — mazāk ar prātu kā ar visu būtni, no saltajām enām, no tā putna, kas ielaidās zarā un vairāk nepacēlās, no rimstošās meža šalkas, nezin no kā. Saule nekāpa augstāk, bet slida lejup, tagad vairs nebij rīts, bet novakars, visu dienu viņš nogulējis kā nāves miegā. Un tad viss apgriezās otrādi, nekā visu laiku likās. Vakari un Atradze tajā pusē, kur saule, Kalnmuiža taisni preti aiz muguras. Krogs, no kura atkulās šurp, pa kreisi, bet pa labi — nu, tur bij mežs un varbūt vēl kas nezināms. Un nakts tuvojās, atkal būs tumšs, atkal viņš maldīsies, nezinādams, kur atrodas, jauzdams, ka dzenas viņam pakal, no tumsas arvien tuvāk lien šausmīgas acis un roka likiem nagiem grābsta pēc viņa kakla . . .

Nē, līdz tumsai katrā ziņā vēl jātiek Kalnmuižā. Nē, fon Sīverss Kalnmuižā vairs nebij, un bīstami tur rādīties. Bet turpat tālāk aiz tās, tur bij draugi, pie kuriem patverties, līdz atkal tiks pāri Daugavai. Pa pļavām un krūmiem gar labi pazīstamu ceļu malām, tā arī naktī varēja iet, tas bij nieks. Ap pusnakti uzlēks mēness, nakts būs skaidra.

Tusnīdams Šrāders pietrausās kājās. Nostenējās, pirmo soli sperdams, bet tur nu neko nevarēja darīt. Uz labo pusi, pret rītiem, ka ar gaismu tiek kādā ceļa malā. Nebij ne mazākās jausmas, visu nakti bēdzis vai tikai dažas stundas un cik dziļi aizklidis mežā. Iešana nebij vieglā, kājas grīma biežā sūnā, bieži jākāpj pār apaugušām siekstām, vietām jāapmet likums ap vēja nogāztu eglī. Mocīja slāpes, nejaukas, negantas slāpes, mēle mutē likās sapampusi un nekustināma. Dālderī — nē, piecus dālderus viņš tagad dotu par malku vēsa ūdens.

Sākās baltelkšņu un lazdu smalksnis, uzpūta tāda kā dūmu smaka, kaut kur aiz biežokņa it kā izkaptis šņakstēja. Augšā pavida mala, kļavas lapotnis dzeltenzaļi atviza saulē pret dzidrajām debesīm. Tur droši vien būs mājas un aka, kur padzerties, — par citu Šrāders vairs nedomāja.

Mežmalā pļava rudzus. Sieva pa priekšu, vīrs ar savu baru desmit soļus iepakaļ. Pāri nenopļautajam gabaliņam redzēja lokāmius dēlu. Mājas netālu uzkalnī, balti dūmi kūpēja pa atvērto rijas logu, tur laikam vecā māte vārīja putru vakariņām. Kūli izvēlusi, sieva iemiedza izkapti padusē uzbrucināt. Pagaidīja, līdz kamēr vīrs izvel savu. Acīm redzami turpināja agrāk uzsāktu, reizē reizēm pārtrauktu valodu.

— Jā, tad nu gan kungiem uznākusi pastardiena. To laikam vācieši savu mūžu nav vēl piedzīvojuši.

Taisni nesaprotami, kā visas jaunās vēstis tik ātri izplatījās pa šiem mežiem un zemnieku mājām, kas tik tālu cita no citas, ka tikai vistuvāko kaimiņu sētā un arī tad pavisam rāmā laikā varēja dzirdēt gaili dziedam.

Vīrs likās īsti līgsmis.

— Patīris, patīris drusku tos kovārņu perekļus. Varbūt mums pienāks labāki laiki.

Sieva bij neuzticīgāka.

— Patīrit jau nu patīris, bet paliks ar vēl diezgan. Vecais barons ir beigts,

bet vai tāpēc vecā ragana atkal nav vietā? Tos labākos laikus mēs jau redzam. Un tie paši zviedri: ar vienu roku ņem ciet, ar otru laiž vaļā.

— Tas jau esot bijis tikai tāds kurzemnieks, tāds uzklidis kundziņš bez muizas, bez kā.

— Kurzemnieks vai vidzemnieks, vācietis paliek vācietis, visi ar vienu slotu perami.

— Bet kalnmuiznieks ir ciet, priedainietis ciet — bendē vēl cilvēkus nost! Un mūsu kučieris! Tam tagad ādu dīrās — lai redz pats, kā tas smeķē.

— Es tikai nevaru saprast, kāpēc to krodznieku.

— Nevar saprast! Vai maz viņš blēzējies un cilvēkus krāpis! Beidzamo auzu kauju ceļa virsmā no silēm grāba laukā. Gan jau dārznieka Jānis to arī būs nosūdzējis.

— Sūdzējis nu sūdzējis, bet, kad noliek vaktēt, šis palaiž vaļā. Tādam tik pašam vajadzēja uzdot krietnu kārtu...

Malā iznācis, Šrāders tūlīt ieraudzīja rudzu plāvējus, bet viņu valodas klausīties nebij laika. Turpat zemē uz paklāta priekšauta launaga paliekas, bet krūma pakrēslī krūze ar ūdeni — maza dzeltēta lapiņa iebirusi, peldēja vidū. Viņš pieklupa traukam, pagrāba, cēla pie mutes.

Piepeši atskanēja nejauks sievietes blāvieni — it kā tai kas iedzēlis:

— Miķel, skaties!

Kliedziens bij tik briesmīgs, ka Šrāderam krūze izšļuka no rokām, krizdama aplēja vēderu un zābakus. Miķelis arī pats jau ieraudzījis, pasvieda galvu atpakaļ, iesaucās:

— Andri!

Šrāders tikai to vēl pamanīja, ka viņš nāk, vienroci dūrē samiedzis, ka sieva tam pakaļ, mazo grābeklīti sviedienam pacēlusi, bet Andris skrien taisni cauri rudziem... Kaut kur zem krūma gulējis, kliedzienu satraucēts, izlēca neliels nopluskājies suns un metās klāt.

Šrāders nebēga, kājas pašas viņu nesa cauri smalksnim, lielajā mežā, garām dobei, no kuras tikko bij piecēlies, tālāk — egļu pelēkie stumbri zibēja garām, atpakaļ, zari velti ķērās aizturēt. Kaut ko kliezda viņam aiz muguras, suns kaukdams kūleņoja ap kājām, reizēm kas mīksts piesitās zābaka stulmam, reizēm kas asiem nagiem nogrābstīja gar pakausi.

Šrāders skrēja, neapzinīgi izvairīdamies koku stumbriem, kas te likās saauguši cits citā. Krūmi nošalca kādā slaidā piegāzē, viņš ieklupa akmeņainā strautā, pabrīda pa to uz augšu — lai nozaudētu pēdas, pazība viņam smadzenēs. Izkāpa malā, saussviežos un segliņos ķerdamies, uzrāpās stāvā krastā. Tur, viņam šķita, pirmo reizi atvilka elpu un pagaidīja, līdz kamēr ausis pārstāj daudzīties un dunēt. Tālāk viņš vairs tā nevarēja, lai tad notiek kas notikdams.

Bet nenotika nekas. Suns vēl pavankšēja gar strauta malu, laikam tiešām bij nozandējis pēdas, tad attālinājās, reizēm vēl pašapzinīgi ieriedamies. Lejā murmināja ūdens, nekas cits vairs nebij dzirdams. Biezs egļu, gobu un kļavu mežs, saule pa spraugu paspīda acīs. Tātad viņš bij atdzīts uz vakariem, uz Atradzi,

taisni uz pretejo pusi, nekā grībējis. Bet tagad viena alga, kad tikai atkal drošība.

Viņš sāka iet, kājas lodzījās kā izlauztas, zābaki tikuši smagi, tikko varēja pacīlāt. Galvu nokāris, rokas šengani nolaidis, brīda pa papardēm, reizēm iekļūdams sīku bērzu ieslēgtā klajumā ar garu zāli un sarkaniem sārtu puķu klāņiem, reizēm iemaldīdamies sīku eglīšu audzē, kurai cauri nevarēja izlist. Aizkusumam pārejot, atkal uzmācās smeldzoša, žņaudzoša pazemojuma, naida un bezgalīgas atstātības sajūta. Nolādētie! Pat ieroča viņam nebij klāt, ko ietriekt lodi pirmajam, kas uzdrošināsies necienīgi tuvoties Kurzemes muižniekam.

Kā? .. Šrāders žigli ķēra aiz zābakstulma, ko pat tie dulnie zviedri nebij iedomājuši pārmeklēt. Tā bij neliela vienkobra pistole, jauks, māsas dāvināts ierocis. Vakar ar to dulnumu viņš to bij pavisam aizmirsis, citādi tas suņa latvietis diezin vai šodien būtu putras strēbējs. Bet var būt, ka tā arī labāk. Un nupat — varbūt arī tā labāk. Viņam taču viena pati lode, tie trīs — un suns ceturtais . . . Nē, katrā ziņā labāk, te taču vēl nebij Kurzeme, ko varēja zināt . . .

Viņš gāja un gāja, vērodams, ka saule slid arvien zemāk. Kas par to, ka tieši prom no Kalnmuižas uz Atradzes pusi. Lāgu lāgiem apstājās un ausījās. Kad tikai neuzskrien atkal virsū kādiem rudzu plāvējiem, šie zemnieki jau bij bīstamāki par vilkiem . . .

Kalna galā sākās tāds savāds, krūkļiem un niedrām pieaudzis muklājs, caur krūmiem paspīda ūdens. Šrāders piepeši atminējās ūdens krūzi, kuru tam nebij jāvuši pielikt pie lūpām. Pat pirmītējās dedzinošās slāpes vairs nesajuta, tik pārkarsušas un izdegušas bij visas iekšas. Pa meža kustoņu iemēditu sliedi viņš piebrīda peļķei, nogulās pār cini, trīs lāgus atpemdāties, ilgi strēba silto, dūņaino, ķīvujiem ņudzošo šķidrumu. Piecēlies nodrebinājās un nospļāvās — riebums līda pa visiem kauliem.

Apbrīda apkārt likumotai peļķei. Kādā paugurā viņš ieraudzīja vecu radžu solu un pretim no ūdens paslējušos melnu siekstu, kas izskatījās gluži kā nogrimušas laivas gals. Bīkli pameta acis apkārt: vai tuvumā nebij kāda cilvēka mītne? Bet pēdu neredzēja, izskatījās tā, it kā te neviens pirms viņa nebūtu kāju spēris.

Tālāk vairs nevarēja. Šrāders atkrita solā un stulbi raudzījās ūdenī, pār kuru jau sāka staipīties pelēkas miglas skaras. Nedomāja vairs par lielo, neveikto uzdevumu, par vēl lielāko nelaimi, kas uzbruka tik negaidīta, ne par cīņas biedriem un draugiem, kas varbūt nezināja neko par notikušo un tikpat viegli varēja iekrist cilpā. Viena vienīga doma pulsa smadzenēs un kaisa katrā miesas cīpslā: tikai drīzāk prom no šīs nolādētās Vidzemes, no visām šīm briesmām — Daugavai pāri . . .

Piepeši pa mežu atlidoja labi sadzirdami zvani — laikam klausīniekiem vēstīja vakaru. Kaut kur lejā, mazliet vairāk uz to pusi, no kuras viņš bij atnācis. Kad viņš tos jau bij dzirdējis? .. Un tad iesita sev pa pieri: tas taču Atradzes zvans! Cētras reizes viņš to jau bij dzirdējis, viņā pusē krastā sēdēdams un tumsu gaidīdams. Uz turieni nu vairs nevarēja. Vecais barons bij miris, un

ziedri tur droši vien izlikuši lamatas. Tomēr viņam pāršalca karsts prieks. Mazliet lejāk, varbūt taisni šē pretim taču lielkungu kapi. No tiem viņš jau trīs reizes bij devis saviem draugiem norunāto zīmi un laimīgi ticis pāri.

Saule vēlreiz paspīda caur krūmiem un niedrām. Nolādēts spideklis! Viņš rapas tik lēni, it kā te vēl nezin kas būtu apspīdams un sildāms. Pazūdi taču drīzāk līdz ar visām briesmām, lai drīzāk uznāk nakts un glābēja tumsa!

Tikko gūstekņu vedēji un dragūni bij uzbraukuši Putnu kalnā, dārznieka Jānis izlida no meža uz ceļa. Zēli noklausījās, kur aiztarkšēja divēji rati un reizēm kāds pakavs notrinkšēja pret akmeni. Tad pagrāba ceļmalā nosviestu pārlauztas ilkss galu un gandrīz skriešus devās atpakaļ uz krogu. Abi vaigi buangi piebrieduši un pasārti, virslūpa mazliet augšup pavēlusies, tā vien likās, ka viņš nupat pasmaidis. Acis, tās gan nesolīja neko labu.

Krodzniece bij notupusies uz sliekšņa, bērnu klēpi šūpodama, gaudodama klanījās. Jānim nepiegrieza nekādu vērību, it kā nemaz neredzētu — tas viņu naitināja vēl vairāk. Turpat priekšā nostājies, viņš draudoši zvalstīja mietu rokās.

— Vācies nost, ka var tikt iekšā!

Viņa prata arī tiri saprotamus vārdus ievīt savā gaudā.

— Ko tu tur darīsi? Ko tu meklē?

— Krodznieku. Es gribu sist viņu nost.

Tā izgaidoja vēl stiprāk.

— Tad skrien tiem pakaļ! Tie viņu aizveda.

Jānim nošluka roka. Tā jau viņam pašam bij licies, ka tajos otrajos ratos.

— Nu, tad tie paši viņu nositis. Bet kur tas vācietis, kas man vakar izbēga?

Uz to krodzniece vairāk neatbildēja. Vispār gar citu viņai nebija daļas, pašai sava lielā bēda. Jānis redzēja jau pats, ka velti te ko prašpāt. Roka viņam niezēja iebelzt pa to kaulaino muguru — no tā paša krodznieku gājuma tāpat vien šitā. Bet bērns vēkšēja tik gaudeni — kā tur lai šit?

Viņš aizgāja kroga galā, nostājās zem egles tāpat kā vakar, ilgi skatījās tukšajā loga caurumā un pamazām nogrima iztēlē, kā to vajadzēja darīt. Tam pirmajam ar zobenu ribās, to otro pagaidīt, līdz kājas atduras zemē, tad klāt un gāzt. Taisni pa galvu — lai pārplīst kā ola...

Atvēztu metamo pār galvu viņš izlēca laukumā, tikai tad atjēdzās. Gāzt — vai tad vairs bij zobens? Pa roku galam aizsvieda un gandrīz apraudājās. Žēl bij Ilzes, žēl, ka palaidis to vācieti, žēl pazaudētā zobena — kura visvairāk, kas to lai pasaka! Bet visi trīs žēlumi saplūda nevaldāmās dūsmās un atriebes kārē. Rokā dabūt, parādīt tam velnam!..

Acis kā vanagi apskrēja apkārt. Sajā vietā viņš neskrēja mežā, divdesmit soļu attālu tur stāva nobrukusi māla krauja, uzrāpties tajā nebija iespējams. Ap krogu viņam neiznāca laika — tāpat tikai te, kur krodznieks kāpj uz savu pagrabu. Pagrabā Jānis pat neapskatījās. Uztrausās pa izmīdīto krauju, atrada nomīnāto ieroču slēptuves vietu, bet netālu no tās kāda sliede sliecās vēl augstāk kalnā. Vienā vietā mālā iemīta zābaka pēda — Jānim nezin kāpēc šķita, ka

tikai vācietis to varēja iemūt. Pa kailu māla izcilni šļūcis atpakaļ, protams, nezinātais vai trais nejega, jo turpat pavisam jauka ieliekpa uzejai. Arī kauna gaisā vēl manāmas dažas neskaidras pēdas, pazīt te vairs nevarēja, vai pilnīgi līdzīgas tai tur piegāze, bet nojaušams bij, uz kuru pusi gājējs devies.

Jānis ne acumirkli nešaubījās, ka ticis uz vācieša sliedes. Kā suns pa zaķa pedam viņš traucās prom, zemē lūkodomies, lai gan tur nekādas zīmes vairs nebija saskatāmas. Pusstunda — stunda — vai divas, laiku viņš vairs neskaitīja.

Piepeši no krūmāja viņam pretī izlēca neliels pluskains suns un, nikni riedams, metās klāt. Jānis trauksmē nebija pat atguvies paķert jel kādu metamo rokā. Kamēr viņš vēl atspārdījās no uzbrucēja, mežā iebruka divi vīrieši un sieva, visi trīs īskāta izkaptīm rokā, tikpat nikni kā tas suns. Ieplestām acīm apstājās.

— Tas jau ir pats tas nelaimes putns! Jāni, trakais, ko tu laid vāciešiem pa mežu skraidīt un cilvēkus biedēt?

Jānis elsoja tā, ka tikai pa daļai varēja saprast, ko viņš tur šļupst.

— Es viņu ķeru rokā... Vai jūs redzējāt viņu?

— Mēs redzējām, bet tu jau gan vairs neredzēsi. Tur, pār Ķisuma grāvi mēs viņu aiztriecām.

Lielīgi — it kā aiztriekt to vajadzēja... Jānis kā negudrs metās uz norādīto pusi, neklausījās, ko tie sauca pakaļ. Suns viņu pavadīja gluži tāpat kā pirmāk to otro, tikai nu jau drošāk, reizēm zobus pastalu auklām pieķerdams — no šitiem šodien nebija ko baidīties, tie nesita.

Ķisuma piekalnē Jānis tūlīt atrada vācieša sliedi — gluži kā ar ecēšu braucis lejā un viņā pusē atkal krastā. Bet tur galva mazliet atskaidrojās, viņš apstājās un sāka domāt. Domāšana nebija vieglāka kā tas skrējieni, taisni tagad viņš sāka nosvīst. Vai tad tā, akli pa mežu daudzidamies, varēja noķert vācieti? Katrā paparžu cerā viņam tak iespējams noslēpties un palaist garām, lai skrien. Varbūt tagad pat te tupēja kādā krūmu pudurī un glūnēja, ko viņš darīs. Kāpēc vācietim jābēg taisni uz to pusi, kur dzinās pakaļ? Kas viņam liedza pasisties pa labi vai pa kreisi uz ceļa un muižas pusi?

Muiža... Jānim viens tikpat kā ar vāli iesita pa pieri. Ko viņš te velti blandījās pa mežu? — Tāds vācietis taču vienmēr turēsies pie muižas kā kumeļš pie ķēves. Varbūt jau tagad sēd ar veco katolieti un ielej sev kausu vīna... Un Jānis sāka tā steigties uz ceļa un Daugavas pusi, it kā viņam uzdots aizkavēt, lai tas nedabū iztukšot to vīna kausu.

Iznāca pie Rumbas kroga. Saule jau bija nogājusi, muižā klaigāja gani un slaucējas. Pa darba ceļu izbrauca trīs klaušinieki un pagrieza uz kroga pusi. Dārznieka Jāni ieraudzījuši, apturēja zīrgus un tūlīt cits par citu bruka virsū.

— Ak, te jau ir tas lielais vaktnieks! Ko tā blandies apkārt kā baideklis!

— Ej tikai muižā, katoliete gaida tevi vakariņās.

— Šodien viņš paliks bez vakariņām, bet rītu. Tad kučiera vietā būs Aizpuru Ješka. Tam slaidāka roka nekā vecajam bārdainim, no tā tu nedabūsi siltu vien, bet pavisam karstu. Sūdzētājs! Vaktnieks!

Darznieka Jāni šie zaimi pēra sāpīgāk nekā Aizpuru Ješkas rīkstes. Ne varu viņš nepaguva pateikt, kad tie jau aizbrauca, atstādami viņu kā nezin kādu bledi vienu pašu. Viņš ievilkās krūmos pie vecā mūra un gaidīja, vai kāds neies garām. Muiža pamazām noklusa, palika tumšs. Izmisumā un dusmās viņš tikko valdīja amaras. Beidzot gatvē parādījās kāds vēlins nācējs — dārznieka Liēna. Nospļaudījās sabijusies.

— Tup kā susurs krūmos un biedē ļaudis! Ko nevelcies iekšā, vecene tevi sen jau gaida.

Jānis palūdza, lai pasaka dārzniekam. Liēna nosolijās neteikt, aiziedama nolamāja vēl. Viņš piespieda pieri mūrim, nagiem plēsa sūnu no radzēm. Beigts! Dzīves vairs nebij. Vai nu jādabū tas vācietis rokā vai pašam jālec turpat, kur Ilze.

Dārznieks tomēr atnāca. Tas nebij dusmīgs, bet pavisam bēdīgs.

— Ko tu nāci, dēls, dzīves te tev vairs nebūs. Vecene visu vakaru plēsās kā traka, melnā skraida saliektiem nagiem, ķēķa meitām visus matus plēs no galvas nost. Ritu Aizpuru Ješka būs klāt, dirās labāk nekā līdz šim kučieris.

— Viņš nedrīkst, viņam nav brīv! Tādiem lielkungiņiem tagad muižas ņem nost.

— Nerunā tu niekus! Tādiem ņem, kas savas muižas nozaguši vai uz kārtīm iespēlējuši! Mūsējie Atradzē dzīvojot jau pieci simts gadu, tiem neņems. Nav brīv! Vai zviedri katrā muižā var ielikt pa uzraugam? Muižnieki ir sakaitināti, pērs vēl niknāk. Visus viņus neizķers, postu vien padara. Mūsu ļaudis tā līgsmoja, kad kučieri aizveda, paklausies, ko viņi tagad saka. Tu labāk nerādies, ja Aizpuru Ješka pavisam nenositīs, no tiem tev tā kā tā glābiņa nebūs. Bēdz atpakaļ pie zviedriem!

— Viņi padzina mani, cūkas lai es ejot gauīt.

— Tad bēdz mežā, citādi jau šovakar būsi grožos un klēti. Kas tev, apaļš pnisis, ne tēva, ne mātes.

— Papriekš man jānoķer tas vācietis.

— Kur tu to vairs noķersi? Tam jau sen dūmi nokūpējuši pāri Daugavai.

— Nav vis. Vai nu pie katolietes viņu dzer vai blandās tepat pa mežu.

— Muižā neviena sveša nav. Un tad tu domā mežā dabūt viņu rokā?

— Nē, es tikai gribu dabūt zināt, kur viņš Daugavai ceļas pāri.

— Kaut kur viņš te ceļas, no lejas puses atnāk. Var būt, ka kaļķu Dāvids zina, tas tur vienmēr laukā.

Kaļķu cepļa kurinātājs atnāca sapīcis, kasīdamies, pirmajā nomidzi no guļas izcelts.

— Blandās pats kā jau tāds dieva dots un citiem neļauj gulēt. Vai es zinu, kur ceļas! Pa kapsētas ceļu viņš iznāk. Tīrais ķēms, vairāk nekas: kad rokā ir, tad laiž vaļā, bet kad šis mežā, tad skrien pakaļ.

Jānis vairāk neklausījās, kā viņu lamā. Metās atpakaļ uz ceļa, gabaliņu pa to, tad muižas auzu laukam taisni pāri un mežā iekšā.

Kaļķu Dāvids dusmīgi norūca, pakaļ noskatīdamies:

— Dulns un dulns, nakts laikā skraida apkārt! Labu galu tāds neņems. Dārznieks noputās.

— Agrāk — nevarētu teikt, ka gluži bez prāta. Bet tās Ilzes pēc, nabags, pavisam galvu pazaudējis.

— Nu, lai tad skrien Daugavā un citiem ļauj gulēt!

Priežu puduris ar kungu kapiem palika tur augšā. Laužu kapiem radžu mūris gar pašu avoksnāju, Ilzes kaps ārpus tā — ūdens sūcās iekšā, kā mārķā iesvieda pašnāvnieci. Uz kapa vēl neviena zālite nebij uzdigusi. Apkārt savītusi brūklenāju vija, vidū iesprausts svaigs pīpeņu pušķis. Muižas meitas katru vakaru atnesa jaunu, lai gan tas ar stingra pēriena piedraudējumu aizliegts.

Jānis apsēdās pie mūra, atspieda muguru un skatījās ilgi. Tad paliecās un aizlika plaukstu mutei — lai cits neviens nedzird.

— Ilzīt, vai tev nav anksti?

Laikam arī Ilze nedzirdēja, vismaz atbildēt viņa neko neatbildēja. Bet vai tur nu vēl jāvaicā, nakts pēc tiem lietiem bij vēsa, aiz mūra vējš švikāja sausās skarainās smilgas. Jānis klusiņām novilkā svārkus, pielida četrpāpus, uzsedza kājgalim. Tie bij tikpat kā gluži jauni, vēl dārzniekmātes austi svārki, pagājušo ziemu viņš tos taupīja, pats ne reizi nebij apsedzies.

Bet nu acīm redzami sala pats, zobi lāgu lāgiem noklabēja. Viņš ierāva galvu plecos un piežmaudza elkoņus tuvāk sāniem. Mēness jau divu vīru augstumā pakāpies pār Daugavu. Kad mākonis noslīda, Ozolsala iznira kā melnzaļa kupena, viņas smailā ēna pa gludo ūdeni nostiepās tālu garām. Kurzemes silā atspīda sarkanie priežu stumbri. Bet kad uzmācās atkal, upe kļuva pelēka, sala izskatījās kā liels apgāzts siena vezums, meža robainā virsmala asā apveidā nolocījās pret gaišu mākoņu plankumainajām debesīm.

Augšā aiz muguras atskanēja tāds kā svilpiens. Jānis satrūkās — vai tiešām svilpa jeb vai viņam apdullumā tikai tā bij licies? Viņš pietupa un sāka skatīties pār vaļņa malu, spieda roku pret krūtīm, lai sirds nedauzītos tik skaļi un neaizdunētu ausis. Bezgala ilgi bij jāgaida, tad nosvilpās atkal. Tagad vairs nebij nekādu šaubu — priežu puduri, kungu kapos. Vecā Katrīna droši vien svilpt neprata... Jānim smadzenēs piepeši kā skriemelis savērpās. Skriet turpu pār klājo ļaužu kapsētu, kur no kungu kapiem viss kā uz plaukstas redzams? Tad tas negaidīs, būs radžu lauztuves krūmos iekšā, pirms viņš vēl pus piekalni aizsniedzis. Aizzagties gar mūri un mēģināt apkārt no otras puses? Bet tepat jau sākas tas lielais mūklājs kaļķu grāvja galā, tur žakstēs, tā, ka viņš droši vien izdzirdēs. Un likums liels, krūmos priežu puduri, pazaudēs no acīm, pa to laiku tas jau var būt diezin kur...

Viņā pusē atsvilpās preti. Ā! tie brauks pāri, šis te nu katrā ziņā manīsies preti... Daugavas mala līdzena kā dēlis, tur varētu redzēt uz augšu un leju, tur viņš neizmuks... Tikai tas kārklu krūms pašā ūdens malā, piecdesmit soļu no šejienes — varbūt tie taisni šo krūmu iezīmējuši...

Jānis jau bij rāpus un lida pār grīslī apangušu avoksnāju. Rokas iegrimā līdz pus stilbiem, ceļgali un vēders tūlīņ tika slapjš, sakostais pirksts dega, it kā to

T R E S Ā D Ā L Ā

UZ IGAUNU ROBEŽĀM

riedaines muižas kalējs Ataugu Mārtiņš sēdēja uz smēdes sliekšņa, kājām laukā, elkoni uz ceļgala atspiedis, melno vaigu vēl melnākā plaukstā atbalstījis. Īstenībā tas gan nebij nekāds sliekšnis, bet drīzāk jau zirgu pakaviem apskramstīta, kvēlotām dzelzīm izdedzināta, aprupējusi veca sieksta, vismaz četrām kalējn paaudzēm nokalpojusi.

Saule jau aiz smēdes muguras, aiz Ataugu rijiņas uzkalnī, pa pusei aiz priedāja galiem, kas savas ēnas meta pāri ķieģeļnīcas ceļam kalējam tepat priekšā.

Sajās ēnās viņš tad arī skatījās, vēroja, kā tās stiepās arvien garākas, patlaban jau sāka sniegties pāri muižas labi apzēlušā pļavā ar dzelteniem purenu lāsumiem miklākajās iedobēs. Kalēja Mārtiņš bij krietni pieguris, tāpēc isti tikami tā pasēdēt dikā, neko nedomāt, tikai skatīties ēnu angšanā. Un strādāts šodien karsti, to pierādīja neapstrīdami liecinieki — Grantsgala četri jaunie riteņi sakniedētiem lokiem un apstīpotām rumbām, viens pāris jaunu lemešu un četri uzmetināti, bez tam darvdeģa Sviļa cirvis ar meistariski piešveisētu tērauda zobu stūri. Divi liecinieki ar apkaltiem zirgiem gan sen jau prom, bet arī to Ataugu Mārtiņam katrs ticētu. Viņš pats apzinājās tiesību svētvakaru saņemt tā paagrāk.

Kaut kur attālu labajā pusē māva gov. Tepat Briežos, — kalējs nodomāja un nezin kāpēc pārbrauca plaukstu sejai, pirksti tur atstāja gaišākas svītras. Tad iemāvās vēl viena un vēl. Nē, tas nebij vis Briežos, bet gabaliņu tālāk, muižā. Jā, kamēr pašu lielskungs prom un Priedaini pārvalda kaimiņš, Lapmuižas polis, arī muižas lopus drikstēja dzīt mājās tā, lai līdz krēslai pagūst izslaukt. Muižkunga Holgrēna, tā igauņa, laikā meitas līdz aklai tumsai mīcijās pa kūti, uguni nest nedrikstēja — igauņi apgalvoja, ka meitas esot lielākas govis nekā tās, ko viņas slauca, nodedzināšot viņam visu to ēku. Ataugu Mārtiņš nodevās vecām atmiņām, kas nevarēja būt visai jaukas.

Muižas pusē uz ceļa sāka klakšēt braucēja rati. Tas droši vien bij Grantsgals, kalējs no ratu tarkšēšanas pazina gandrīz ikkatru sava pagasta saimnieku. Jā, patiešām tas bij Grantsgals. Piebrauca ļodzīdamies, tāpēc ka čīkstēdami ļodzījās visi četri pagalam sabraukti riteņi, acīm redzams pats pēdējais laiks, ka Ataugu Mārtiņš bij sakalis jaunus. Labvakaru padevis, piesēja zirdziņu pie slītas turpat ceļmalā, uzmeta plecā kūpošu maišeli ar rudzu miltiem un pazuda aiz smēdes stūra. Pa to laiku kalējs izvieda no smēdes jaunus riteņus, izvilka ratiem

masgu taplīgas, pa vienam nomaucā vecos un vietā uzgrēza savējos. Kamēr viņš tur vēl stāvēja un kritiski aplūkoja savu darbu, Grantsgals atnāca atpakaļ, pamiedza Mārtiņam roku un arī palika brīdi stāvam un skatāmies.

— Skaists darbs, Mārtiņ, — viņš teica. — Meistars tu esi, tur nav vārdam vietas.

Mārtiņš tikai novilkā plaukstu virspusi gar cūkārt dzeltenām, tagad tumš-pelekām usām, bet neko uz to neatbildēja. Cauri kvēpu kārtai sejas vaibstu nokrāsa nebij saskatāma, bet tāda uzslava viņam droši vien nelikās nepatīkama.

Abi apsēdās blakus uz smēdes sliekšņa. Aiz muguras viņiem krēslā bālgani kvēloja ēzē vēl neapdzisušas ogles.

— Braucu uz labu laimi, — Grantsgals atsāka, — neticēju, ka riteņi būs gatavi: vai tad tev tik vien tā darba.

Mārtiņš paraustīja plecus.

— Ko nu par darbu, darbs gadās vienmēr. Bet, kas solīts, tas jāpadara.

— Jā, kas tevi nepazīst: vīrs un vārds, lai tad tur vai kas.

Laikam kalējam šis nemitīgās uzslavas sāka apnikt, viņš pavērsa valodu uz citu pusi.

— Kā tu ar tām vecajām klangām vēl varēji atklabināties šurp? Neviens spieķis tur vairs neturas ne lokā, ne rumbā.

— Man pašam sirds vien drebēja, sak, kad tikai kādā grambā nesabirst čupā. Balķus ar ratiem no meža vest — kādi riteņi to gan izturēs.

Ieradās vēl viens kalvnieks, Lukstu Gačs, tāpat kā Grantsgals no pagasta tālākā, daugaviešu gala. Tam kalējs tikai ar galvas mājienu norādīja atpakaļ. Gačs tūlī pazina savu uzmetināto lemešu pāri, ar ievas klūdziņu stipri sasietu, iznesa ārā un, zemē nosviedis, vilka no kabatas lupatā ievistītu naudu. Grantsgals viņam sacīja:

— Tu pagaidi, es tevi aizvedīšu, mājas mums tikpat kā blakām. Un riteņi man tagad jauni.

Lukstu Gačs apsēdās uz zema, apdauzīta ozola celma, kas kalējam kalpoja kā atbalsts zirga kājai, kad tam apvilēja nagus. Pablenza uz čupā samestiem vecajiem riteņiem un nogrozīja galvu.

— Mēs skatāmies, ka jūs vēl vienmēr vedat balķus mājās. Tad jau nav brīnums, ka riteņi birst kopā.

Ataugu Mārtiņš bij tādās pašās domās.

— Ziemu ar ragavām ir pus darba un pie tam vēl pajūgu tā nebendē.

Grantsgals sāka skaisties.

— Nemāciet mani, vecu meža brancējū! Bet cik tad pagājušo gadu bij tās ziemas — knapi divas nedēļas, pat malku saimnieki nepaspēja izvest. Un ko man palīdz tās divi nedēļas, kad rudenī sakšu sirotāji aizveda abus zirgus.

Izstīdējūšais, baltmatainais, agrāk tik biklais Lukstu Gačs ar gadiem palika arvien plāpīgāks. Tagad pat viņš nenocietās, pilnīgi neviētā neiemetis:

— Un divas govīs ar.

Grantsgals pavērsa viņā baltas acis.

— Kas tādiem Lukstiem nekaiš: zirgiem muguras kā zāgi, ribas ka redzes — tie tikai nospļāvās, kaut ko nomurkšēja saksiski un veda salaupīto baru prom. Kalēja Mārtiņš nopūtās.

— Ir gan laiki — kā tas viss vēl beigsies. Bet kāpēc tad tev tās govīs ņēma, viņi taču tikai zirgus esot meklējuši?

— Govīs, un kūtij uguni klāt . . . Ak, ko tur runāt, tikai meitiņu vaina. Man jau viņi tādi pavisam traki. Vecā lamājas un vaimanā, ka viss sils skan, Liēna vienam gāž verdošu ūdeni acīs — laime, ka netrāpīja, tad mums visiem būtu beigas. Diviem jau zobeni bij laukā, labi, ka tas virsnieks tāds rāmāks, apvaldīja, tikai kūti pavēlēja aizdedzināt.

Mārtiņš sēdēja sažņaugtām dūrēm.

— Eh! . . . Un ko tas nolādētais Sarkanais Bērts? Kāds nelabais viņu bij tiem uzgrūdis?

Gačs atkal nevarēja novaldīties, bēra kā pupas.

— Nekāds nelabais, bet pats. Vagara palīgs, muižā dzīvo, bet slepeni ar cilpām caunas ķer. Divpadsmit ādiņas salaupījis un nu nes Atradzes krodzniekam pie Daugavas, tas viņas savukārt pārdod viņā pusē, Fridriha pilsētas židiem. Un kā šis tajā krogā, tā tie divpadsmit sakši tur jau priekšā un tūliņ šim aiz rikles: kur te zirgus lai dabūjot? Daugavas lielceļa josla sen iztīrīta, pat kumeļu tur nevar atrast. Un šis, bāba, nobīstas un ved tikai uz Priedaini un taisni uz mūsu galu. Sātans, vai tu nevarēji vest uz Lapmuižu, tur Holodkeviča puīši viņus rungām būtu apsitūši.

Kalēja Mārtiņš palocīja galvu.

— Holodkevičam ir arī pietiekošs krājums šaujamo ieroču un visi kalpi labi apmācīti šāvēji. Nu, un Bērtam pašam droši vien tās caunu ādiņas pagalam un zagšana par velti.

— Nu saprotama lieta, ka par velti. Pātagām vēl pieskubinājuši, lai šis iet ātrāk un rāda ceļu. To tādām — —

Grantsgals pārtrauca, tagad jau pavisam nikns.

— Neklabi tu man te tik daudz, mutes bajārs kāds atradies! Kas no tevis paša ir? Kāpēc tu viņu nenokēri? Mute kā laidara vārti, kājas kā briedim, bet kam tas der?

Gačs samirkšīnāja ūdenaini zilās acīs.

— Mēs viņu ķērām — —

— Ķērāt — bet kāpēc nenokērāt?

— Kad attapāties, viņš jau bij gabalā. Līdz Lapmuižai dzinām, kad uzskrējām augšā pie Meitas avota, viņš jau licim pāri un pazuda lielajā mežā, kur mūsu pašu Drusts nodzīvoja četrus gadus un neviens viņu nevarēja atrast.

Ataugu Mārtiņš pameta ar galvu.

— Es tos mežus pazīstu, kas tur tiek iekšā, to velti meklēt.

Grantsgalam tāda aizstāvība nebij pa prātam. Acīm redzami šo plāpīgo jaunekli viņš nepavisam nevarēja ciest, tāpēc uzbruka tam no citas puses.

— Tik un tā no tevis nav nekā. Puisis kā briedis, bet slaistās pa mājām, puse

lauku palika atnata. Visiem jau mieži apsēti, viņš šodien vēl ecē auzas. Ko tad
ta, ja tagad vēl lemesus metina.

Lukstu Gačs bij gluži sašļucis, patrinās uz sava celma, kā jaunu aizstāvību
mekledams, paskatījās kalejā, tad nokāra galvu.

— Ko es viens varu padarīt — tēvs guļ uz gultas, māte arī tikko vēl kustas,
zirgi tādī, ka stājas, kad reizi ar ecēsām pārbrauc laukam pāri. Kur šiem tas
apeks arī lai rodas, kad siens jau līdz ziemassvētkiem izbarots, un tad līdz pava-
sarim tikai ar oša atvašu slotiņām un pelavām. Veci, zobu nav, cietāku vairs
nevar sagrauzt, tagad nu gan, kad kaut cik atēdas zaļā zālē, var drusku padzīt.
Un miežu mums pavisam nav ko sēt. Kad ziemu bij jādod tās lielās nodevas
kronim, pēdējos četrus pūrus aizvedām.

Grantsgals vairāk neuzbruka viņam, tikai pēc brīža nopūtās un kā zem sevis
notēica:

— Tāpat jau mums visiem . . . Nabagi un aplaupīti esam. Man pašam vāja-
dzēja iesēt astoņus pūrus, bet iznāca tikai četri. Lielskungs ir labs, prasīju aizdot
līdz rudenim — rokas vien noplāta: no jūsu Priedaines man neienāk nekas, no
Lapmuižas ik pāra nedēļas zirgus, auzas, sienu, salmus . . . Puse sēklas man
šopavasār pietrūks. Ej paskaties manus stallus un kūtis, kas tur vairs atlicies.

Visi trīs viņi sēdēja un vēroja, kā pa Lapmuižas ķieģeļu ceļu, pāri pļavām,
salicis lēnām uz šo pusi nāca kāds cilvēks. Divdesmit soļu pagājis, apstājās, at-
spiedās uz nūjas, pie kam galva viņam katrreiz nošļuka vēl zemāk. Protams, pir-
majam mute atkal vērās Lukstu Gačam.

— Tas ir poļu Janis no Lapmuižas.

Neviens no pārējiem abiem viņam neatbildēja. Tie tikpat labi redzēja, ka
tas bij pāns Kraševskis, reducētās Dzērvupes muižas bijušais īpašnieks, tagadējais
Lapmuižas nabagmājas iemītnieks, diloņslimais savādnieks, kas ienāda paša kār-
tas ļaudis un arī savā muižnieka laikā vairāk turējās kopā ar latviešu zemniekiem.
Lapmuižas ķieģeļu ceļš piesliecās Priedaines ceļam labu gabalu aiz smēdes, tādā
gaitā poļu Janis tikai pēc pusstundas varēja atkļūt šurp. Nupat jau viņš pazuda
aiz ceļmalas kārkļu un baltelkšņu krūmiem.

No rījiņas uzkalnī gar smēdes galu lejā nonāca kalēja tēvs Ataugu Mārcis.
Vecā Priedaines lielkunga Brimmera laikā sakropļots, gāja, mugurā pušu pārlie-
ciet, rokām gandrīz zemi skardams, uz īsas paegļa nūjiņas balstīdamies. Bet acis
viņam vēl asas kā vanagam, balss skanīga, tikai ar tādu kā rūsas skarbumu. Viņš
teica dēlam:

— Nācu saukt vakariņās, bet tev ir ciemiņi, pasēdiet vien.

Pats viņš arī piesēdās uz lielas akmens šķīlas, kas soli no ceļa pa pusei
iegrimusi zemē. Mārtiņš neko neatbildēja, ierunājās Grantsgals:

— Jā, tā jums iet, kad vecās Dārtas vairs nav, nu tev pašam jāvāra putra.
Vai tad tu to vēl vari?

— Katliņu uzliek un ūdeni ielej Mārtiņš. Uguni pakurināt, putraimus un
sāli piebērt, to es varu.

— Un gotiņas jums arī vairs nav?

— Kas tad viņu slauks? Pienu mums šad un tad atnes kalvnieki.

Lukstu Gačam kas cits bij prātā.

— Par Juri neko nedzird?

Vecis sakustējās tā, it kā gribētu saslieties, aizmirsis, ka tas viņam nemaz nav iespējams.

— Juris ir Rīgā pie zviedriem, tam neviens neko nevar padarīt.

Gačs gluži sajūsminājās.

— Jā, tas tik bij zaldāts! Un kas viņam par zirgu! Viņi izjāja no meža, kad mēs ar tēvu plaviņā plāvām. Un kā viņi to mūsu lielkungu sasēja un aizveda! Par ko šis pinas ar zviedru pretiniekiem un visādiem Pakuļiem.

Ataugu Mārtiņš viņu bargi pārtrauca.

— Turi muti, tu pienapuika! Brimmers bij labs lielskungs, pie viņa mums neklātos sliktāk kā zem lapmuižnieka. Tev Holgrēna laikā vajadzēja dabūt tā kā Padegu Krišam, tad tu mācētu atšķirt labus kungus no zvēriem. Vai viņš tūlī pirmajā dienā nepadzina to nolādēto igauņi?

Pans Kraševskis bij klāt. Jan pa gabalu varēja dzirdēt sēcam, tā aizkūsis, ka pirmajā brīdī nevarēja vārdu parunāt, tikai pamāja ar nūju, lai tie abi uz sliedīti sasēstas tuvāk, un pats tad atkrita blakus. Tie visi līdzietīgi noraudzījās poļu Jani un brīdī pagaidīja, kamēr tas kaut cik atelšas. Kad viņš pacēla galvu un ar piedurkni norausa sviedrus no pieres, kalēja Mārtiņš saudzīgi ieminējās:

— Un jūs, pan Kraševski, vēl spējat noiet tādu gabalu?

— Iedomājos, ka varēšu, bet tas tomēr iet pāri maniem spēkiem. Arī tādai cilvēka paliekai kā man vēl vienmēr piemīt sava lielība: gribēju parādīt Holodkevičam un it īpaši pats sev, ka tomēr vēl kaut kam deru. Zināmā mērā man uz to bij arī savas tiesības. Kad vienu gadu nodzīvoju par Lapmuižas pagasta nabagu, plaušas mani nostiepa pavisam garšļauku, katru nakti gaidīju, kad gultai piestās Harona laiva, tas ir, kad pārceļšos pāri uz viņējo pasauli, kur neesot ne karu, ne kļaušu, ne bada, ne diloņa. Bet trešajā gadā slējos atkal augšā un tā valkājos līdz pat šim. Vai es tagad pat skaidrāk nerunāju kā toreiz?

Ataugu Mārtiņš pameta ar galvu.

— Tagad jūs runājat gandrīz pavisam skaidri, pan Kraševski. Vai dzerat kādas zāles?

— O, īsti daudz! Vitumniece nabagmājā man vienas vāra no kaut kādām mizām, tās ir sasodīti rūgtas, no tām katrreiz uzpūš vēderu. Gaiķiene atzīst tikai saknes un ziedus, bet par to tās ir gandrīz tikpat saldas kā piens. Tad es pārmaiņus dzeru viņas abējās — taisnību sakot, vairāk gan tās no saknēm, no rūgtajām mēģinu kaut kā paslepšus vismaz pusi izliet laukā. Tā es visus šos gadus valkājos pa muižu un brīnos pats, kāpēc īsti esmu vēl dzīvs. Tikai līdz Priedainei man vairs nav pa spēkam, es viegli varēju palikt kaut kur ceļmalā ar kanna pilno apziņu, ka neesmu paziņojis to, kas man uzdots.

Kalējs un viņa ciemiņi sāka ausities, arī likajam Mārcim plaksti ar garajām skropstām pavilkās augšup. Vai tad tagad kas labs no tādiem paziņojumiem gaidāms? Pans Kraševskis brīdī atpūtās no garās runas.

— Holodkevičs pats ir savārdzis, bez tam viņam vairs nav neviena jājamā zirga, un visi mūsu ādaiņi jau tā nokavētos sējas darbos. Es piedāvājos pats, tā kā biju nodomājis nākt: man kalēja Mārtiņam jāpastāsta šis un tas, ko citiem nevar teikt, — tie parasti no viena vārda iztaisa desmit, un, kad deviņi nepiepildās, tad pašam jāpaliek par to meli, bet tāds amats man nepatīk. Tev, kalēja Mārtiņ, lielskungs liek rītu iet uz Lapmuižu strādāt.

— Kad lielskungs pavēl, tad jāiet.

— Mums tur tīrais posts ar kalējiem. Jaunajam dzirksteles ieskrējušas acis, iespējams, ka cilvēks paliek pavisam akls. Vecais, klupdams palīgā, sagraibis tikko no ēzes izceltu dzelzi, abas delnas jēlas kā nodirātas. Jau trešo nedēļu esam bez kalējiem, bet kūtsdurvīm viras aplūzušas, zirgi nekalti, applēstiem nagiem — arī un ecēt vēl var, bet ko tad, kad jābrauc uz Rīgu?

— Nu, apausini, apausim viņiem tās kājas.

— Uz Rīgu, tas ir tas galvenais. Tu, Grantsgal, abi ar to jaunekli esat no pagasta viņējā gala, no daugaviešiem, kā jūs to saucat. Tātad brauksiet muižai garām, un man turp vairs nebūs jāvelkas. Citas valdīšanas jums tur tagad nav, muižkungs, skriveris, vagars un klētnieks ir tā sauktais Klētnieka Marčs. Tad pasakiet šai svarīgai personai, lai uz paritu izriko divus zirgus un braucējus no muižas, bet četrus no pagasta, pa divi no katra gala.

Lukstu Gačs bij uzlēcis kājās. Grantsgals nostenējās kā no asa pātagas cirtiena.

— Ak kungs! Atkal šķūtis! Tagad, pašā sējas laikā! Mūsu zirdziņi jau tā krīt no kājām.

Poļu Jaņa pelnu pelēkā, šķidru bārdu apaugušā sejā pavīda nevarīgs, zēls smaids, aiz kura tomēr slēpās visas pasaules rūgtums.

— Nekā, milje, šoreiz tās nav nekādas šķūtis. Pa vezunam siena un salmu no muižas un tāpat no katra pagasta gala. Un Klētnieka Marčam jāizrauga tie, kam zirgi vēl kaut cik turas uz kājām.

Grantsgals bij kļuvis gluži bāls, zods un rokas viņam drēbēja. Gačs pameta acis kaimiņā, un arī pašam lūpa tūlī sāka raustīties, bez tam vēl asaras paspīda aiz skropstīm. Ataugu Mārtiņš nolaida rokas ar sažņaugtām dūrēm gar sāniem un sastiepās tā, it kā mēģinātu saraut cieši savilkta saites.

— Tā ir nepiedzīvota varmācība. Līdz šim zviedru valdība allaž prata iekārtot šķūtis un citas kļaušas tā, ka zemnieku lauku darbs pārāk necieta. Varēja padarīt savu, izkalpot muižai un kronim, pēc briesmīgajiem bada laikiem tauta sāka atkal atzelt. Bet nu jau cik gadu tišām posta laukā.

Pans Kraševskis paraustīja savus sīkos plecus.

— Karš jau pats par sevi ir posts, ko jūs gribat tādos laikos kā patlaban pārdzīvojamie. Ir bijuši vēl ļaunāki un droši vien arī turpmāk būs. Es jums teikšu, mani draugi, mums vēl nav iemesla vaimanāt, mums vēl jumts virs galvas, lai arī dažkārt caurs, maizi mēs patlaban ēdam pat bez pelavu piemaisījuma. Bet kas notiek igauņos un arī tepat Vidzemes ziemeļos! Nu, lai tas paliek, ir jau jūms savas bēdas, un pašā sāpe vienmēr liekas tā lielākā.

Grantsgals novaidējās.

— Vezumu siena un vezumu salmu . . . Kur tos lai ņem, kad visas nojumes rūpus izgrābātas un kaudžu vietas ar grābekli nokasītas.

— Un pie tam pavēlē teikts, labu sienu un labus salmus, un piedraudēts ar visstingrāko sodu. Vispirms katram zemniekam jāatbild pašam par sevi un kungam par viņiem visiem. Tātad dubulta atbildība, un, bez šaubām, arī sods būs tāds pats. Raujiet kur raudami, vediet tikai labu, es skaidri paredzu, ka šoreiz žēlastības nebūs. Bet nu brauciet un neaizmirstiet cieši piekodināt klētniekam.

Gan reizē, gan viens pēc otra nopūzdamies, tie abi sasvieda vecos riteņus ratos, Lukstu Gačs tikko neaizmīrsa savus lemešus turpat smēdes priekšā. Zirgu apgriezis, Grantsgals piepeši uzbrēca:

— Ko te pūt kā plēšas, ņerga tāds! Kāp uz riteņiem un pieturi, lai neapgāžas. Un muti savaldi, ja tu man atkal sāksi gvelzt — ar grožu likumu pa muguru un laukā no ratiem!

Visā pagastā ar savu labsirdību un izpalīdzību pazīstamais Grantsgals jau tagad grožu galu draudīgi žņaudzīja sauļā, Lukstu Gačs uzmetās riteņu čupas galā un turējās, abām rokām iekēries, kājām pret ratu dēli atspēries. Lūpa trieseja vēl vairāk, lai gan viņš sakoda zobus, cik cieši vien spēdams. Vasaras plankumiem nosētā seja vakara krēslā izskatījās sīka kā zēnam.

Kad rati bij aizklabējuši aiz melnelkšņiem un kārkliem, poļu Janis nodrebinajās un piecēlās.

— Paliek vēss. Jūs taču ļausiet man tepat pārgulēt?

Mārtiņš atneta ar roku.

— Vai vēl jāprasa! Kur tad jūs citur paliksiet? Kambarīti mums rūmes diezgan. Rītu Klētnieka Marčs liks aizjūgt zirgeli un aizvest jūs uz Lapmuižu.

Vecais Mārcis manījās pa priekšu.

— Nāciet tikai, pan Kraševski! Iestrēbsiet siltu putru, tad guļa būs laba. Vakars tiešām vēss.

Viņš pēdējā laikā sala ne mazāk kā poļu Janis, bikses caurumainas izdedzinājis, pie rijas krāsns sildīdamies — taisni uguni lida iekšā. Ataugu Mārtiņam gan nelikās, ka vakars vēss, muguru viņš sajuta miklu un tvikstošu, elpa plūda smaga un aizgūtnēm. Debesis pamazām apdzisa norieta sārtums, pļava bij aptumsusi, purenu plankumi kļuvuši pasarkani, mežs viņā pusē pielidis tuvāk, lielā egle robainajā izcilni paslējusies augšup kā rādītāja pirksts no sažņaugtās dūres.

Mārtiņš aizslēdza smēdes durvis un apstājās pie lielās, zemē iegrimušās akmens šķīlas. Jau sen taisījās aizvākt to prom, bet it kā neuzdrošinājās, varbūt kaut kā paslepeni tomēr arī isteni negribēja. Ikkatru dienu šis akmens viņam atgādināja to, kas te notika pirms gadiem. Gan pamazām aprimdamās, sāpes vēl aizvien smēdza, to atceroties, bet šajā smēdzē bij arī kāds spēks, kas tagadējo saistīja ar bijušo un neļāvās izmisumam, domājot par drūmo nākošo . . . Reiz šis akmens bij viens ar to tur augšā, priedāja malā, bērzu birzi zem ozola, Ataugu Mārcis uz tā dedzināja savas zāles un citādi māžojās. Tad arī Briežu

Maija vēl bij dzīva, un tāpēc viss apkārt tāda gaišs un silts . . . vismaz gaišāks un siltāks kā tagad . . .

Mārtiņš pārvilka roku sejai. Par daudz drūms bij šis šķautnainās akmens šķīlas stāsts. Nē, tomēr jāaizved vien kaut kur tālāk prom, tie asumi pārāk sāpīgi uzpleš vecās brūces, kas patlaban jau sāka apdzīt . . . Ataugu Mārtiņš pagriežas iet. Aiz rījpas sila pakrēslī melnojas biezs, sprogaini lekns puduris — vecie bērzi pirms nāves paguvuši iekaisīt zemē bagātīgu sēklu, vecā Mārča birzs sāka ataugt. Bet pāri ataudzei savus žuburotos zarus plēta vecais ozols, zem tā pie palikušās akmens puses Ataugu Mārcis vēl vienmēr kavējās ikritu ap saules lektu. Vai arī ozols pats nezināja visu to, ko akmens šķīla pie viņa kājām un tā otrā še ceļmalā? Vai arī tas izraujams ar visām saknēm? Neprāts! Cilvēks cieta savu mūžu un pārcieta, bet kas saskaitīs tās latviešu zemnieku paaudzes, kuru mokas vecais milzenis še no sava kalna vērojis, līdz pašam ilgā kvēlē zaru gali pamiruši melni . . . Kalēja Mārtiņš nolieca galvu — vai nu jaunās smagās domās, vai cieņā pret šo sirmo liecinieku, un aizgāja pie akas nomazgāties.

Skalus Ataugu Mārcis savu mūžu netika dedzinājis — vai tad viņš nebij izslavēts sveču lējējs, un aitu tauki līdz šim allaž vien dabūjami. Ziemassvētkiem viņš pagatavoja pat vaska, ko izspieda skaisti izrievotā savāžamā veidnē. Pa vaļējo lūku no rījas vilka silta dvēsmā, sarkanā liesmiņa locījās sprakšēdama, kambara dibenā gar apkvēpušo sienu slejās saknēm pītu sētuvju, bērza plākšņu cibu un krija vāceļu grēda. Pavisam vārgs un allaž nosalis, vecais kalējs tomēr nevarēja dzīvot bez darba un it īpaši bez savas mākslas, ko pauda vislabāk apmalu pinumi un iededzināti raksti. Balto putru strēbdams, poļu Janis bieži aprāvās un aplūkoja karotes kātā iededzinātu brīnišķu latviešu saulīti un vēl kaut kādas noslēpumainas zīmes, kuru nozīmi meistars nevienam neizpauđa. Putrai vecais Mārcis pickoda nobriedušu, gan pamelnu, bet tīru rudzu maizi — sliktus miltus kalējam vest kalvīnieki kautrējās — zobi viņam balti un veseli kā jaunības gados, turpretī panam Kraševskim jau gadiem mutē nebij vairs neviena.

Kamēr Mārtiņš vēl ēda, vecais novietoja poļu Jani uz lāviņas dibenā, kalēja vietā. Pats viņš gulēja tuvāk lūkai, pa kuru no izkurinātās rījas krāsns plūda pēc kvēpiem smaršojošs siltums. Paēdis Mārtiņš noģērbās, nopūta sveci un apgulās pie sienas izklātā salmu klēpī. Miega viņš atvairīja: pans Kraševskis bij teicis, ka viņam vēl kas sakāms, un tas katrā ziņā kas svarīgs.

Tiešām pēc kāda brīža poļu Janis ierunājās:

— Tu vēl neguli, kalēja Mārtiņ?

Kalēja Mārtiņš atbildēja, ka viņam vēl nepavisam nenākot miegs. Poļu Janis nokrekšīnājās, pēdējā laikā atklepot viņam vairs nebij spēka, lai gan krūtīs gārdzēja un svelpa.

— Tu jau gan pats nopрати, ka tas nav nekas iepriecinošs, ko es nevarēju viņiem sacīt, bet gribēju tev. Patiesībā tā nav nekāda pavēle, ko valdīšana sūta saviem zemniekiem, bet apdraudēta ienaidnieka blāviens iekarotā svešā zemē. Tur ir rikstes, pātagas, cietums un karātavas — pašam Holodkevičam piedraudēts ar rentes muīžas atņemšanu, ja viss netiks izpildīts uz mata un istā laikā. Arī

visiem pārējiem apkārtnes muižniekiem tas pats. Nekad zviedru valdība ... runājusi ar saviem pavalstniekiem kā tagad. Bet toreiz tronī sēdēja nobrieduši vīri ar saprātu, kamēr tagad tas puika, tas Kārlis Divpadsmitais.

— Vai tad viņš tiešām ir puika, kā runā?

— Runā, ka viņam neesot vēl divdesmit gadu. Es sacīju, ka Holodkevičs savārdzis, bet neteicu, ka tikko nedabūja trieku aiz uztraukuma un pārbiļa. Viņš to iztulko tā, ka Rīga apdraudēta, sakši, poļi un arī krievi sirojot pa leišiem un Kurzemi un ne vienreiz vien jau manīti arī Pārdaugavā. Tie tur Rīgā gaidot aplenkšanu un tāpēc steidzoties savākt pēc iespējas vairāk pārtikas ilgākam laikam. Man gan ir citas domas un tāda nojausma, ka tas jaunākais vēl stāv priekšā, to es jau teicu un pieredzēsi pats. Tu to vari zināt, tikai nesaki citiem — ko tas palīdz, ja viņi jau tagad sāk bēdāties, vaimanāt un iztēloties visu daudz briesmīgāk, nekā varbūt patiesībā iznāk.

— Es neesmu bāba.

Poļu Janis nokreksinājās vēl, šoreiz daudz garāk un smagāk, pēc tam brīdi atelsās.

— To mums dara valdīšana pašu zemē. Bet daudz lielākas briesmas mūs apdraud no ārienes, no ziemeļiem. Vakar, pa ceļu mežā aiz Lapmuižas vazādāmies, sastapu kādu vecūku — katrā zipā tas bij latviešu vecūks, lai gan pēc cilvēka vairs neizskatījās un runāja tādā izloksnē, ko es tikko varēju saprast. Viņš izlida no meža gandrīz rāpus kā līdz nāvei nodzenāts kostonis, kas katru acumirkli sagaida, ka vilks vai lūsis klups viņam mugurā. Drēbju, ne apavu viņam nebij, viņš izskatījās kā tāds lupatu, krija un lūka apsēju muskulis, tikai no matu un bārdas pinkām laukā rēgojās cilvēka deguns un apmilzušas acis. Mani pamanījis, droši vien iešmauktu atpakaļ mežā, ja es nepaguvis satvert un noturēt. Kāds es spēka vīrs, bet, pat man pieskaroties, viņš tikko nesajīma. Tikai ar pūlēm izdevās pārliccināt, ka nedarišu neko ļaunu, un ierosināt stāstīt. Šausmu lietas dabūju dzirdēt. Viņš bij no igauņu pierobežas un vairāk no Alūksnes puses. Jūdžu jūdzēm tālu, viņš teica, vairs neesot nevienas mājas un nevienas dzīvas dvēseles, viss noārdīts, nopostīts un nodedzināts, tāpat kā igauņos. Pa desmit, divdesmit lielos baros tur laupidami un slepkavodami sirojot kalmuki. Kādi tie izskatās, viņš nespēja pateikt, tikai drausmā pakratīja galvu un pats sāka trīsēt. Dažam esot šautene, bet lielais vairums šaujot ar tādiem lokiem kā mūsu puikas, tikai ļoti lieliem un tik stipriem, ka bulta izskrejot cilvēkam cauri un tad vēl ieduroties kokā. Valodas viņiem neesot, kaukdami brūkot virsū katram, ko sastopot, vienalga, lops tas vai cilvēks. Vecus un bērnus nogalinot, spēka cilvēkus sasienot un aizdzenot līdzī, tāpat visus lopus. Aitas un kumeļus nokaujot, nodirājot un tad tāpat siltus aprijot ar visām iekšām. Viņš iegājis kārkļājā klūgas grīzti, kad tie iebrukuši viņa mājās, aiz bailēm sastindzis, pakritis, laikam tikai tāpēc palicis dzīvs un pieredzējis visu, kas tur noticies. Dēlu ar vedeklu aizveduši līdzī, viņa vecenei ar zobenu pārcirtuši galvu un tad iesvieduši mājā, kur tā sadegusi kopā ar dēla puisēnu. Kad viņš pats atkal varējis locekļus pakustināt, skrējis mežā iekšā un tad prom pret dienvidiem, tikai pret dienvidiem,

tālāk prom no tā posta vietām un tiem plēsoņām, kas esot šausmīgāki par sumpurņiem un vilkačiem. Meklējis tos lielākos biezokņus, bet tomēr reizēm uzklīdis kādai nodedušu māju vietai ar nesen kā nogalinātu cilvēku liķiem, pie kuriem burojušās lapsas. Tad viņš atkal meties prom un pus dienu gājis sāņu virzienā, ne pret dievdiem. Tālāk uz šo pusi šur tur jau gadījušās veselas cilvēku pamestas mājas, tajās viņš atradis kādu sakaltušu maizes doniņu vai vēl pilnīgi nesapuvušu gaļas gabaliņu, bet uzkavēties un zem pajumtes pārgulēt nedrīkstējis, baidīdamies to pašu sumpurņu uzbrukuma. Cik ilgi tā klīdis pa mežiem, to viņš nezināja pateikt, tikai kad aizskrējis no mājām, meži vēl bijuši sniega pilni. Visam tam stāstam ticēt nevar, vīrs droši vien nebij pilnā prātā — to es atskārtu, kad viņš apgalvoja, ka kalmuki dažreiz arī bērņus ēdot. Un tad beigās vēl vairāk. Es tikko nācu no Holodkeviča, tas mani dažreiz uzaicina papjāpāties un ar viņu pacienā. Kad vecuks runāja par to maizes doniņu un sapuvušu gaļas gabaliņu, man ienāca prātā, ka promejot saimniece iebāza kabatā divus miežu plāceņus. To vienu pasniedzu bēglim. Kā viņš to izrāva man no rokas, kā viņš tam uzklupa ar bezzobaino muti, kā viņš to aprija, šņākdams un savas pinkas kratīdams — — es daudz ko pasaulē esmu redzējis, bet tādas šausmas pirmo reizi. Un kad viņš pēc tam pagrieza pret mani savas acis — tās nelūdza, lai dod vēl! Nē, tās bij plēsīga zvēra acis, pirmais kumoss viņa saikumu vēl sakāpināja trīskārtīgā mērā, viņš prasīja, viņš draudēja, viņš taisījās uzklupt man pašam. Tikai otro plāceni aprijis, paskatījās kā suns, kas gaužam lūdžas vēl. Bet vairāk man nebij ko dot. Un ko es pēc tam darīju? Iestāstīju viņam, ka mūsu lielskungs ir gandrīz no tās pašas kalmuku sugas, izvadīju mežam cauri un parādīju purvciemiešu pirmās mājas. Tur dzīvo labi latviešu ļaudis, es teicu, tur tu vari droši iegriezties, tie tevi paēdinās un apkops. Kādēļ es to darīju? Tāpēc, ka šajos laikos mēs visi esam pa pusei palikuši par kalmukiem, domājam tikai par sevi un saviem tuviniekiem. Es negribēju, ka viņš iekļīst lapmuižniekos un priedainiešos, sacēļ veltas izbailes un sajukumu un padara vēl nelaimīgākus mūsu jau tā nelaimīgos ļaudis, kam pašiem raižu diezgan.

Garās runas nokausēts, poļu Janis ilgi elsoja. Vecais Mārcis uz savas lāvas smagi nopūtās. Kalējs teica:

— Izbailes tas nesaceltu. Mēs jau sen dzirdam par to, kas notiek tur igauņos un Vidzemes ziemeļos.

— Es arī dzirdu, bet tas nav tas. Ko mēs dzirdam, ir tikai atbalss aiz simtām verstīm un cauri daudziem mežiem, tā gan drusku uztrauc, bet nebiedē, jo nāk no tādām tālēm, kas mums nemaz nevar piesniegties. Bet kad tas nelaiimes vēstnesis pats še klāt, kad piepeši acu priekšā parādās lūkiem apīts lupatu un kriju muskulis, pūš sejā savu smirdošo elpu, skatās izsalkuša plēsoņas zvērojošām acīm un necilvēcīgā, rejošā balsī izklīdz visu to drausmu, ko pārcietis — — nē, nē! Tajā ziņā es mūsu ļaudis pazīstu labāk nekā tu, kalēja Mārtiņ.

— Varbūt jums taisnība, pan Kraševski.

— Tātad nebūtu labi parādīt tālās briesmas tieši vaigā, tie vienkārši var

pazaudēt galvas un jau tagad sabēgt mežos, kad vēl tieši nekas neuzbrūk. Tādas lietas Vidzemē jau bieži notikušas. Cik ilgi ar lopiem un bez pārtikas mežā var dzīvot? Cik tālu ziema — tā kā tā gals klāt. Un to tu man vari ticēt, ka vispirmā un arī pēdējā doma viņiem būs par bēgšanu, lai gan galu galā aizbēgt neviens nevar. Kur palicis senais kareiviskais latviešu zemnieks, kas savā laikā vienkārši ar rungu un vāli gadu simteņiem ilgi sita bruņās kaltos iebrucējus? Nolādētā verdzība un kungu aizbildniecība vispār viņu padarījusi glēvu, bez pašpaļāvības un uzstājības. Tagad ar bēguļošanu, vai kā jūs to sakāt, ar pabēgšanu nekas nav līdzēts. Tagad briesmas ir lielākas, kā jebkad bijušas, viena alga, vai tie ir tatāri vai kalmuki, kas uzbrūk mūsu zemei. Tatāri daudzus simtu gadus briesmīgi valdījuši pār Krieviju, pirms tos aizdzina atpakaļ uz Āziju. Tagad, kad cars sabiedrojies ar poļiem un sakšiem un ar saviem pulkiem ārpus savas zemes mēģina zviedru karalim lauzt kaklu, kalmuki — un velns viņu zin, kā tos viņus sauc! — būs iebrukuši atpakaļ. Krievu zeme droši vien ir izlaupīta klaja, tie meklē, kur vēl ir kas, ko noraut... skaidri neko nevar zināt, bet man tā šķiet.

Zviedriem šē nav tik daudz karaspēka, lai aizstāvētu visas mūsu robežas — es dzirdu, ko runā pie Holodkeviča sabraukušie kungi. Mums pašiem jāšargā sava zeme un dzīvība. Mums jāpulcējas, jāapbruņojas, jādodas pretī ienaidniekam un jāpadzen atpakaļ, pirms kalmuki vēl nav nodedzinājuši arī mūsu mājas un pašus savām bultām apšāvuši, kā puikas apšanda zvirbuļus. Mums — — ak es nelgal! Ari es vēl domājos kaut ko spējis ar savām nožēlojamām plaušu paliekām un trisošām kājām! Tikai mute man vēl palikusi, bet arī tā dažreiz kaut ko iespēj. Es ar savu ieroci rikošos lapmuižniekos, viņi labprāt runā ar mani, un tu būsi tas, kas urdis priedainiešus, viņi tevi cieni un klausā.

Tumsā kaut kas nobūksēja, droši vien kalējs sita dūri pret krūtīm. Tad viņš pateica klusā balsī, bet cieti:

— Es tas būšu.

— Tikai ar prātu un apdomu. Nepārbiedē viņus, tad nekas neiznāks. Bet tevī nav jāmacā, tu viņus pazīsti labāk. Un sāksim jau rītu pat, tikai Klētnieka Marčs lai liek aizvest mani uz Lapmuižu.

— To viņš izdarīs, pan Kraševski.

Labu laiku abi karagājiena rīkotāji klusēja. Varbūt viņi pārlika, kā rītu vislabāk sākt pagasta urdīšanu, varbūt iedomāja briesmas, kas sagaida svešajos Ziemeļvidzemes mežos, pa kuriem klaiņoja kalmuki... Kambari bij tikami silts. Kalēja Mārtiņam zem muguras klusu knikstēja salmi. Rijas krāsns spraugā circeņis cirpstēja tik steidzīgi, it kā baidītos, vai līdz gaismai nobeigs dziesmu līdz galam. Bet kaut kur liesmoja mājas, un ap tām kaukdami auļoja sumpurpi... Neticami!

Tad pans Kraševskis atsāka vēlreiz, tagad pavisam klusu, laikam lai vecais Mārcis nedzirdētu.

— Tu vēl neesi aiznīdzis, kalēja Mārtiņ? Tad labi. Man ir vēl kas, tikai to neviens cits nedrīkst zināt, neviens pats. Pie Holodkeviča patlaban atbraucis

kāds radnieks no Rīgas. Un zini, ko viņš stāsta? Kurts fon Brimmers, Priedaines jaunais lielskungs, vēl esot dzīvs.

Ataugu Mārtiņš pielēca sēdus.

— Nevar būt!

— Dažreiz ir arī tas, kas nevarētu būt. Gluži noteikti viņš gan neapgalvo, uzcīnājis, ka Brimmers lapmuižniekam kaimiņš, un tāpēc nav neko meklējis pakaļ. Kaut cik viņš atceras, ka toreiz no mūsu apvidus Rīgā ievesti trīs patkuļieši. Fon Siverss un kāds krodznieks polis pakārti, bet priedainietis vai nu atpircies, vai radi izpestījuši — viņš domā, ka drīzāk abi iemesli kopā — sakās pat dzirdējis runājam par kādiem desmit vai divdesmit tūkstošiem dālderu. Tagad laikam cietumā sēdot.

— Bet ja tā, tad jau lielskungs vēl var pārnākt?

— Neiespējams tas nav, ja jau radi varēja viņu toreiz izpirkt no cilpas, tad vēl vieglāk tagad varēs no cietuma. Zviedru lielākā nelaime tā, ka viņiem nav naudas. Jaunekļa Kārļa kara dēkas ārzemēs maksā šausmīgi daudz, viņš noplicina pats savu zemi un izposta iekarotās — vai tad mēs paši uz savas ādas to nemanām. Viņa galvaspilsētas senāts vairākkārt sadumpojies, bet viņš to allaž sažmaudz kā cāli sauļā, neviens viņam nevar stāties ceļā. Un tad provinču valdīšanas ir spiestas arī dažkārt grēkot pret likumu un pašu drošību, lai tikai sadabūtu naudu, ko karalim izšķiet kuģu būvei, lielgabalu liešanai un pulvera taisīšanai.

Kalējs noelsās, pa pusei cerībā, pa pusei arī skumjās.

— Ja mūsu lielskungs pārnāktu, tad mēs nebūtu vis šie vairs kā bez galvas.

— Uz to daudz vis nevar cerēt, es viņu drusku pazīstu. Jau toreiz viņš nāvīgi ienāda zviedrus, un viņam bij savi cieši iemesli uz to. Tagad būs vēl divreiz, trīscīz nīknāks. Nedomā, ka viņš jūs vestu pret kalmukiem aizstāvēt zviedru Vidzemi un Igauniju. Bet bez tam pilnīgi neiespējami, ka viņš atgriežas šurpu. Priedaine taču vairs nepieder viņam, bet kronim, ko viņš te meklēs? Es šaubos arī, vai zviedri viņu laistu uz paša bijušo pagastu. Nē, drīzāk viņš te mūs var ieogrūst jaunā postā nekā kaut ko palīdzēt. Bet visi tie ir tikai minējumi, par ko nav vērts ne runāt, ne domāt. Vismaz tagad nedomāsim, bet gulēsim.

Tomēr kalējs nevarēja nedomāt. Līdz ar Kurta fon Brimmera vārdu atmiņā atkal atausa vecās ainas — Ataugu Mārča akmens, stārasts ar pārlauztām kājām, nolādētais Holgrēns, Maija, striķiem sasietais lielskungs mēslu ratu salmos... Un tad atkal kalmuki ar briesmīgajām bultām, kas cilvēkam izskrēja cauri... Doma šaudījās kā zvirbulis zem sieta, nekur izeju neatrazdama.

2

Ne ritu, arī ne parīt pagasta urdīšanu uzsākt viņiem vēl neizdevās. Tiklab priedainiešus, kā lapmuižniekus bij ārkārtīgi satraucis rikojums par sienu un salmu nodevām. Kad ganu Grietas Mika panu Kraševski un kalēja Mārtiņu veda

uz Lapmuižu, ceļā viņi pa gabalu vienu aiz otra satika divus Priedaines baznīcgaliešus. Tiklab viens, kā otrs apturēja viņus un trauksmīgi izvaicāja, vai tas varot būt taisnība, ka tagad, pašā sējas laikā, diviem jābrauc uz Rīgu, jāved siens un salmi, kur taču jau agrā pavasarī kripatiņu vairs nevarēja sagrābāt. Dabūjis apstiprinājumu, ka patiešām jābrauc, pirmais nospļāvās un nošpāca: — Kaut nelabais viņus parāvis! — Otrais lietoja noteiktāku valodu, pavēcināja duri gaisā un izkiedza: — Nolādētie zviedri! — Pans Kraševskis nogrozīja galvu.

— Sliktā reizē iekrit mūsu sākums. Tagad viņi tā saniknoti, grūti nāksies ieskaidrot, ka ejam sargāt paši sevi, nevis zviedru zemes robežas. Pāra dienas būs jānogaida, citādi varam vēl samaitāt visu savu lietu.

Lapmuižā tāpat manāms uztraukums. Lapmuižniekam bij lielas plavas, pagājušā sausajā vasarā siena iznāca pietiekoši, lai gan desmit vezumu arī tad nācās nodot kronim. Lielā šķūņa dibenā diviem vezumiem vēl atlicies bagātīgi. Nelaiمة tikai, ka šķūnim nebij grīdas, tāpēc šī apakšējā kārtā sapeļējusi un kūpēja, pašu lopi, tur purnus piedūruši, sprausloja vien, bet mutē neņēma. Diena spilgti saulaina un vējaina, puīši dzina sienu laukā, ārdīdami svieda augstu gaisā un vēl izdauzīja dakšu kātiem, smirdošs mākonis piekūpēja muižas sētvidu. Pats Holodkevičs nobažījies stāvēja klāt, sagrieza grīsti, pārlicinādams, vai arī mitrums nespiežas laukā, paoda un nogrozīja galvu. Vagars apgalvoja, ka, trīs reizes uzcirsts, siens būšot kā vakar bāzts, pats velns nepateikšot, ka tās pabiras vien. Tādās pašās domās bij arī vecākie kalpi. Strādāja sirsnīgi un tik labi, cik vien iespējams: viņi taču bij lepnie lapmuižnieki, ja kungam sienu izbrāķētu, sava daļa negoda kristu arī uz viņiem.

Ar salmiem bij sliktāk. Pagājušā gada sausumā vasarājs nepadevās, bez tam trūka sēklas un daļa lauku palika neapsēta. Pa ziemu rudzājus nācās izbarot govīm — arī tām vairs nebij vecie labie laiki, kad pat grīšļa sienu nevarēja rādīt, to viņas šņākdamas izārdīja ragiem un samina kājām. Atkašņi kaudžu vietās tā sapuvuši, ka tikai pāra klēpjus kaut cik lietojamu tur varēja atlasīt. Arī lielās kūts augša rudeni bij rudzājiem pilna — patlaban sešas meitas tur kašpājās, grābekļiem izkratīdamas sabirzas un pelavas, attīritos salmus dzīdamas pie uzbraucamā tilta gala. Guba izskatījās labi prāva, bet vai taisni divi vezumi tur iznāks, par to prātīgākās pašas šaubījās. Jaunākajām viena alga — iznāk vai ne, viņām uz Rīgu nebij jābrauc, un, ja tur pēriens gaida, tad to dabūs puīši. Viņas zvaigaloja, dažādi aušodamās, it sevišķi, kad Holodkevičs pats pa tiltu uzkāpa kūtsaugšā. Ķerstījās, grūstījās, gāza cita citu gubā, tā ka pliki stilbi vien slaisījās. Bet kungam šorīt nebij acu tam, ko citkārt tik labprāt vēroja, pats līdzī smiedams un paskubinādams. Igns un drūms viņš novērtēja salmu gubu, pārlikoja vēl nenokašņāto griestu platību un neapmierināts nogrozīja galvu.

Kad viņš nokāpa lejā, Priedaines Mika patlaban ievēda pagalmā panu Kraševski un kalēju Ataugu Mārtiņu.

Lielskungs pats pasteidza pie tiem — Kraševskis viņu neinteresēja, bet kalējam viņš pameta ar galvu.

— Labi, ka esi klāt, kalēja Mārtiņ. Vispirms tu sāksi ar zirgiem, tiem rītu līdz gaismai jābūt apkalti. Viens tur jau stāv pie smēdes — lai tev nebūtu kavešamas. Vai tu domā līdz vakaram tikt galā ar viņiem?

— Varbūt lielskungs zina, vai viņiem te naglas jau sakaltas?

— Laikam gan ne — nē, naglu nav, tās tev pašam jātaisa. Bez tam arī visiem tiem četrējiem ratiem šis un tas jāpielabo, vecie, sabrauktie vien vairs palikuši. Varēja jau agrāk salāpīt, bet kas to domāja, ka tāda nelaime uzbruks pašā sējas laikā. Kad tikai tu pagūtu, diena vēl nemaz nav tik gara.

Mārtiņš atmeta ar roku.

— Neraizējieties, lielskungs, ja dienas nepietiks, pieņemsim nakti klāt. Dodiet tikai man vienu puisi, kas plēšas piemin un dzelzi patur uz laktas.

Viņam piešķīra vecā kalpa Andžēna Pēteri. Tas bij septiņpadsmit gadu vecs, glīts tumšmatis zēns spriganām acīm, veikls valodā un darbā. Pēc minūtem piecpadsmit smēdē jau šņāca plēšas, tāpat šņākdamas ap oglēm locījās baltas uguns mēles un stiepās arvien augstāk lēkšaini piekvēpušā ēzes rovi. Dzelzs šķinda, mazais āmurs nepacietīgi pieskandināja laktai.

Saule un spēcīgais vējš šodien sirsnīgi nāca lapmuižniekiem talkā. Ap pusdienas laiku siens pie šķūņa bij gatavs. Patiešām, viss pelējums nost, nemaz nekūpēja vairs ne gaisā pasviežams, ne ar dakšu kātu kuļams. Vecajam Andžēnam tādās lietās bij sava īpaša prasme, atguba izskatījās kā vēl aizvakar samesta, nodevīgo smaku tikai pusmūžu skolots deguns varētu saost. Jau pirms launaga jākrauj vezumi, pie vakara siens atvilgs, un tad cietā blīvā tam varēja atkal pierasties vecās nelāga īpašības. No smēdes atvilka krietni salabotos ratus, krāva šķūni, jo nebij galvojams, ka lielais vakaru vējš pa nakti neatpūš lietu. Abi vezumi iznāca īsti prāvi, prieks skatīties, kā tie tur, bomjiem noslodzīti, lūku virvēm cieši nosieti un gludi nokasīti, stāvēja blakus. Bet, kad no palikušā siena pasvieda abiem zirgiem pie smēdes, tie nosprauslojās un grieza galvas prom. Tā nebij laba zīme, tomēr vecais Andžēns arī te zināja mierinājumu: zaļā zālē izlepuši, gan zaldātu zirgi Rīgā apēdis laizidamies.

Tomēr kūtsaugšā viņš nezināja nekādu mierinājumu. Viens vezums bij pilns, bet otram pietika tikai pāri pusei. Visi muižas ļaudis, sanākuši augšā, stāvēja notriekti un nēziņā. Pat bērni, kam te pa gludajiem griestiem parasti tā lieliskākā izskriešanās un lēkšana pār vaļējām lūkām, pieaugušo bēdīgajās sejas paskatījušies, stāvēja rāmi un skumīgi. Pieri dziļās krunkās saraucis, Holodkevičs aplaida puļi niknas acis, it kā viņa ļaudis bijuši vainīgi šajā nelaimē.

— Nu, nu — ko stāvat kā pārēdušies! Ko mēs tagad darīsim?

Vagaram ienāca prātā, ka ratnicā vēl vajadzētu būt, pirms nedēļām četrām sanesa, klausīniekiem kur pārgulēt. Bet tur izrādījās tikai četri prāvi klēpji, pārējos meitas izkaisījušas kūtis, kur īsi pirms mēslu vešanas tāda zampa, ka ar slauceni pie govīm jābrien līdz pus lieliem. Holodkevičam acis kļuva tikpat baltas kā citreiz Priedaines Holgrēnam. Laikam pirmo reizi mūžā šis sieviešu glāstītājs pavēcināja spieķi pret slaucējām.

— Vajadzētu tikai pašas stiept uz vāgūzi!

Un tāpat laikam pirmo reizi tās neatņirdza zobus pretī lielkungam, vainu apzinādāmās, bikli rāvās citiem aiz muguras.

Bet tad viņi ieraudzīja, ka pa tiltu augšup no smēdes skrien Andžēna Pēteris, tāpat vēl karstām, kūpošām lūškām rokā. Holodkevičs tikai tad pagrieza pret viņu niknās acis, kad tas aizelsies iesaucās:

— Ko, salmu nav? Kas par niekiem! Cik sen tad visas muižas sievas sabāza maisos un salika gultās, lai ir kur gulēt, līdz kamēr nāks jauni! Kas tiem vainas?

Lielskungs sākumā bij stipri pārsteigts, tad seja viņam manāmi atplauka. Viņš pagriezās pret vagaru.

— Ko tu, Berķi, saki par to? Patiešām šķiet, ka tā tā lieta varētu iet.

Vagars bij kā spārnos.

— Tā viņa iet, akurāt tā viņa iet!

Sievas satraucās kā vistu bars no vanaga. Kur tas pieredzēts, ka pat salmus no gultām raus laukā, pat vecā Šulca laikā tas nebij piedzīvots. Vai tad cilvēks taisni uz plika klona lai gul? Un kur tad nu tos mazos bērnus liks? Mežā būs jānes, zem eglītes sūnās?

Bet Holodkevičs trieca spieķi pret griestu gludajiem kokiem.

— Jā gan, arī sūnas jūs varat saplēst mežā! Vai jūs gribat, lai zviedri man adu novelk pār acim? Puiši, nest tos maisus šurp un izkratīt! Tev ir galva, Pēter.

Viņš ligsmi uzplīķēja Andžēna Pēterim pa plecu. Precējušies puiši bij lēni, dažs pat ņurdēja sievām līdzī, totiesu jaunie kā spārnos. Bij taču necerēts glābiņš, bez tam katru dienu negadijās tāds joks, izkratīt meitām gultas maisus, lai gul uz plikiem dēļiem. Barā čalodami, viņi steidzās pa tiltu lejup, sievas un meitas tāpat barā pakaļ, pielūkot, ka līdz ar gultām neizposta visu iedzīvi. Garām skriedamas, iebuksnīja Pēterim, viņš dzirdēja niknus špācienu:

— Puika tāds! Kungam glābējs atradies! Stiept tikai zemē un ar nātrēm! Tagad tu man to bērnu pa naktīm uz rokām auklēsi!

Bet Pēteris par to nelikās zinīs. Paceltu galvu viņš kāpa lejā, apzinādamies izglābis kungu un gudrāks par visiem tiem vecajiem.

Abos pagasta galos negāja labāk.

Kļētņieka Marčs izjāja mazā gaismiņā, pelēcim lupatsegu uzmetis, lai tā asā mugura tik traki nespiež. Vispirms uz daugaviešiem, tie palaikam tie kūtrākie un ķildīgākie. Pirmās un tās vistuvākās Lukstu mājas, tajās viņš tikai tā modes pēc iegriezās, tur jau nebij ne ko ņemt, ne ko prasīt. Grantsgals, jau pats visas savas ēkas pamatīgi izlūkojis, patlaban no rijas augšas meta piedarbā apkūpušus salmus, bet, pret piedarba klonu atsizdamies, tie izvēdinājās nesamīti un dzeltenī, kā vakar vakarā vēl kultī. Rāpus nometies, pabāza pār rijaugšas malu pelēki noputējušu seju ar zirnekļa tīkliem piestaipītiem matiem. Atņēmis Marča labritu, viņš teica:

— Siena man nav ne kripatiņas, bet salmu iznāks vismaz trešdaļa vezuma. Griķim, tam katrā ziņā vēl būs siens, tikai izlūko labi, viņš ir blēdis un prot slēpt.

Par salmiem daugaviešos arī Marčs pats daudz neraizējās, rudzi viņiem te padevās katru gadu. Turpretim grīšļainā purva pļavas nederēja nekam, vienā

badā viņi te visu laiku dzīvojuši. Grantsgalam bij taisnība, Griķis, Holgrēna cirtreizējās mīlules Lauķienes brālis, bij gludens un viltīgs, pats izvadāja klētnieku pa visam savāni telpām, izrādīja, tad sētsvidū noplātīja rokas.

— Nu tu redzi pats, ka man nekā nav, es esmu plīks un nabags.

Griķis turejās diplomātiski, neteica nevienu rupju vārdu. Bet to viņš arī nelīkus dzirdam, kad Griķiene ar meitu, uz papēžiem visur pakalmidamas, visu laiku ganija Marču tā, ka tam ausis svīla, un aiz apmulsuma viņš visos tajos kaktos neko nejaudāja saskatīt. Godināja viņu par lielkunga krustdēlu un Ataugu Mārtiņa sulaini. Klētnieks — okšķeris viņš esot. Ko viņš te ošņānot, dienas laikā meitas meklējot, nekauņa tāds.

Kad arī Klīvēs un Āriešos uzņēma apmēram tāpat, Klētnieka Marčs pārskaitās: vai viņš te bij muižas valdīšana vai ne? No Dārdzaniem paņēma līdzī savu draugu, kalpu Jukumu, un atjāja atpakaļ Lukstos, pavēlēja tam un Gačam apbruņoties labiem metamiem un izlūkot visas mājas pēc kārtas, sieviešus patriekt pie velna, ja kāds no vīriešu gājuma pretojas, gāz pa muguru, ka velns lai parauj — uz viņa, Klētnieka Marča, atbildību. Vezumam siena un vezumam salmu līdz vakaram vajadzēja būt pilnam, tur nelīdzēja ne zāle, ne plāksteris. Mežā iejājis, apturēja pelēci: tā briesmīgā kņada droši vien bij Griķos, varēja tā kā sazīmēt Griķienes un viņas meitas balsis. Tā tas vēlāk arī izrādījās: abi okšķeri Griķu pūnē zem pelavām bij atraduši prāvu bunkšķi laba siena.

Klētnieka Marčs devās uz baznīcgalu. — Pavisam palaidusies tauta, — viņš dūsmās domāja. — Aizmirsuši Holgrēna laikus, kad te neviens pikstēt nedrīkstēja. Izlutinājis viņus lapmuižnieks. Pie reizes ļoti noderētu vienam otram pāris cirtieņu ar stību, piemēram, tiem pašiem Griķiem... — Tas Marčam neienāca prātā, ka necienīgā izturēšanās galvenā kārtā aiz tā, ka viņš pats šejienietis un tik jauns tādā svarīgā amatā.

Baznīcgalā viņam gan bij vairāk draugu nekā daugaviešos, bet, slikto piedzīvojumu satramdīts, viņš arī šē nemēģināja pats. Pasauca Susuru kalpu Klāvu un Padegu mazmājiņieces Krišu — abus Ataugu Mārtiņa līdzgaitniekus toreizējā cīņā par Briežu Maiju — un pavēlēja tiem apstaigāt mājas, sameklēt vajadzīgo nodevu un rīt ar gaismiņu nogādāt vezumus muižā. Pašam viņam jāsteidzas atpakaļ: pelēcis labi jāpaēdina un jāatpūtina rītdienas braucienam, bez tam jāgādā, lai arī muižā līdz vakaram abi vezumi pilni.

Baznīcgalieši vispār bij rāmāki un piekāpigāki kā daugavieši. Klāvam ar Krišu sadursme gadījās tikai Lauķos, kur klētsaugšā vēl glabājās laba tiesa siena. Kāds tur brīnums, ja Holgrēns savai mīlulei iedalījis to labāko gabalu, līdzās muižas pļavām. Pus vezuma tur piekrāva, apmēram tikpat vēl atstāja saimniekiem pašiem. Tenim, nelaiķes Graudu Maijas atraitnim, dūsmās raustījās galīgie vaigi. Holgrēna dēls, kuprainais Tedis, staigāja apkārt, lielos baltos zobus griezdam, veļas kuļamo vāli rokās svārstīdam. Lauķiene pati kā negudra lamājās par lielceļa laupītājiem un kalēja Mārtiņa uzpirktiem bendēm, kas dzīvam cilvēkam klupa pie rīkles. Abi nodevu vācēji bij pavisam kurli, tikai lietīšķi rīkoja, kā kraujams, sienams un braucams. Kad vezums jau grieza uz Lapmuižas

haznicēšu, no selsvida pa nokalni lejup viņiem pakaļ noripoja Lauķienes kuļamū vale — bet kaitēt tā nevienam vairs nevarēja.

Siena vezums divās stundās bij pilns, totiesu neveicās ar salmiem. Vācēji ar zirgu un sešiem jauniem puīšiem pa divi lāgi apbraukāja visu galu, lai gan pazina katru māju un zināja labi, ka neko vairāk nedabūs. Atpakaļceļā apturēja preti Vilkadobēm. Vēl tikai Vēveri palika uz muižas pusi, bet tajos nebij vērts atreiz pat iegriezties. Puīši tērgodami un smiedamies nometās grāvmalī, viņiem jau ne par ko nebij jābēdā, ne jāatbild. Abi vācēji stāvēja savrup, apspriedzdamies bieži paskatījās uz Vilkadobēm. Tad Susuru Klāvs pamāja ar roku:

— Griez iekšā!

Paši gāja pa priekšu, izaicinoši izslējušies, it kā likdami noprast, lai labāk nemēģina ceļā stāties. Bet nebij jau kas stājas. Pats Vilkadobnieks norikots šķūtiš kaut kur tālāk Vidzemē. Dīloņslimā Vilkadobniece, izkaltusi kā sakārnis un visu pagalam apnikusi, sēdēja saulītē uz apgāzta toveriša un atklepodama pameta vienaldzīgu skatienu iebraucējos. Abi viņas puikas stāvēja paplestām mutēm. Salmu piedzinēji sakaunējās par savu ciņas gatavību šīs nevarības priekšā un sarunājās pusbalsi.

Vistālākā no Vilkadobju ēkām bij kāda pussagruvusi būda, ja daudz, tad vēl pelavu nobēršanai lietojama. Gan arī visas pārējās šķības un likas un tikko turējās, bet šī jau gadiem pamesta savam liktenim. Par to tad Klāvs ar Krišu pirmiņ uz ceļa runājās. Puīši jau no viņu skatieniem noprata, kas par lietu, un sajūsminājās — pagastā tāds notikums vēl nebij dzirdēts. Vajadzēja tikai pusvārdu pateikt, kad viņi jau bij jumtā. Kaut kur sadabūjuši maizes lāpstu ar garu kātu, noskrastīja zaļo sūnu segu līdz ar salmu atrupējušiem galiem. Pārgrieza klūgu saišķus, šķestus pa roku galam svieda zemē. Ārdīt sāka no augšmalas; kad vējš attrieca putekļu mākonī sānis, bij redzams, ka ātri plētās nopostītais laukums, kur palika tikai spāres ar ķirmju apgrauztu kārtiņu ribām. Abi uzraugi, galvas grozīdami, pētīja nogrūstos salmus, āra gali tiem gluži nomelnojuši, kamēr tievgali zem citu apsegas saglabājušies gluži balti. Kad sajauca kopā, iznāca kaut kas pelēks, tomēr vairāk uz melnā, nekā baltā pusi. Neko nevarēja darīt, citas izejas nebij.

Vezums iznāca pilns pārpārim. Vilkadobniekam pašam vēl laba tiesa atlikās pāri. Puīši smiedamies izbrauca vezumu uz lielā ceļa. Viens ieminējās:

— Ko nu teiks Vilkadobnieks, ieraudzījis, ka pūnītei jumta vairs nav?

Otrs mēlgālis paskaidroja:

— Vilkadobniekam tur nekas vairāk nav sakāms, bet Vilkadobniece viņam tūliņ pateiks: jumts aizbrauca uz Rīgu.

Pēc noteikuma otrā rītā ar gaismu priedainiešu un lapmuižnieku vezumi sabrauca Priedainē. Protams, no daugaviešiem bij Grantsgals ar savu spēcīgo zirgu siena vezumā. Salmi krauti Āriešu ratos, arī zirgs viņu, bet tā kā noderīga vīrieša tiem nebij, tad par braucēju pielikts Dārdzānu Jukums. Baznīcgaliešos labākie zirgi neapšaubāmi Smiltniekam un Lauķiem, tad arī nācās izvēlēties abus radus. Smiltnieks pārskaities staigāja ap siena vezumu, bez vajadzības dididams zirgu,

it kā tas kaut kāda ziņā būtu vainīgs. Lauķu Tenis šorit bij pazudis no mājām, cits neatlika, salmu vezumam jāpieliek Graudu kalps Jocis, sešpadsmit gadu vecs zēns. Lapmuižas vezumus vadīt pieteicies brašais Stalažu Simanis, kas gribeja Rīgā nokartot kādas paša darišanas. Starp pārējiem trim arī Andžēna Peteris, kam kaleja gaitas izbeidzās jau vakar vakarā — viņš vēl ne reizes nebij Rīgā bijis un ļoti kāroja to redzēt.

Ap vezumiem pulcējās liels bars pārējo muižas un pagasta ļaužu, braucēju piederīgie visi klāt. Sievas un mātes stāvēja nobēdājušās, daža pat acis izslaucīja — laiki bij tādi, kas viss nevarēja gadīties tālajā ceļā un tad pašā Rīgā. Tikai Graudu Jocim un Dārdzanu Jukumam nebij neviena, kas žēlo, tie stāvēja savrup un sarunājās bezbedīgi, pat jautri, brīžam pasmiedamies par Lauķieni, kas maisījās pa vidu, glaudīja savu zirgu un neganti šķendējās.

— No viena paša gala abiem radiem jābrauc — vai tā ir taisnība! Uzkrituši mums kā sērga, dzīvus ēd nost. Saki tu man, — vai tu esi muižas klētnieks vai kalēja Mārtiņa sulainis?

No tiem laikiem, kā Ataugu Mārtiņš mēģināja aizkavēt Briežu Maijas kāzas ar Lauķienes Teni, viņa to turēja par lielāko ienaidnieku. Pa daļai tas arī bij taisnība, tikai aiz viņas un Teņa vainas Maija aizgāja postā. Bet vainas apziņā un varbūt arī slepenās bailēs viņa katrā savā kļūmā meklēja Mārtiņa atreibību, katru Mārtiņa draugu pieskaitīja saviem pretiniekiem. Klētnieka Marčs sasarcis muka no viņas un paslēpās aiz saviem ļaudīm, kas tišām vēl tracināja jau tā saniknoto saimnieci. Tā pieklupa savam zirdziņam un sāka glāstīt, it kā atvadītos uz visiem laikiem. Šajā ziņā nojausma Lauķieni arī nevēla.

Drūms un dusmīgs uz paklība zirgēja atjāja Holodkevičs pārlūkot tos desmit vezumus ar kroņa nodevām. Priedaines muižas meitas šoreiz velti kārtoja priekšautus un lakatiņus, acis viņš uz tām nepameta. Ar muižas sienu un salmiem varēja būt puslidz mierā, viņam pašam nebij labāki. Bet pie baznīcgaliēšu salmu vezuma viņš kļuva gluži sarkans.

— Tie taču nav salmi, ko tu te esi iekrāvis! Vai tev jāved kroņa nodevas uz Rīgu, jeb vai tu esi atbraucis mēslu talkā?

Graudu Jocis manījās ap vezuma stūri, pātaga lapmuižnieka rokā bistami cilājās. Vai tad viņš vainīgs, ka Vilkudobnieka pūnes jūmtā labāku nebij? Pie daugaviešu siena vezuma roka ar pātagu lielkungam nošļuka lejup. Braucējs bij Grantsgals, pagasta cienīgākais saimnieks, tam neklājās uzbrēkt tā kā tiem puikām. Arī galvu Holodkevičs nokāra un gandrīz vai novaidējās.

— Ļaudis, ļaudis, ko jūs ar mani darāt! Ādu pār acīm zviedri man noraus.

Grantsgals labi apzinājās savu vainu, siens patiešām nederēja nekam. No sirds viņam žēl lielkunga, bet ko tur varēja darīt.

— Mēs paši redzam, lielkungs, siens jau tas nav — pabiras un sakašņas. Bet ko lai dara, tas ir viss, ko vēl varējām sagrābāt.

Klētnieka Marčs nāca palīgā apliecināt, ka daugaviešos nekas cits nav dabūjams. Holodkevičs uzkliedza tam turēt muti, bet tad apīmās arī pats. Graudu

Joča zirgs bij pastiepis purnu pie Lapmuižas siena vezuma, bet tūliņ atravas, paskurināja galvu un nosprauslojās. Lielskungs nopūtās un atmeta ar roku.

Grantsgalu norikoja pirmo, tas prata ceļu un zināja, kad paskubināms ātrāk un kur jāļauj zirgam iet savā nodabā. Baznīcgaliēšu sievas pavadīja braucējus gabaliņu pa mežu, tad griezās atpakaļ savā ceļā, daugavietēm bij ejams tālāk, līdz Lukšiem. Holodkevičs noskatījās pakaļ, nogrozīja galvu, Priedaines klētnieku vairāk nepamanījis un nekādus rīkojumus nepateicis, pagrieza zirgeli atpakaļ uz Lapmuižu. Citkārt tik rūpīgi koptā sieviešu cienītāja un uzdzīvotāja seja manāmi izblidusi un mazliet nodzeltējusi, no mutes kaktiņiem lejup divas dziļas rievās, arī pakakle sākusi krunkoties. Jā, labie laiki pagājuši, un dievs vien zina, kas vēl nāks . . .

Pans Kraševskis bij paredzējis precīzi, par karagājienu pret kalmukiem ļaudis tagad negribēja neko dzirdēt. Ataugu Mārtiņa kalvīnieki tūliņ uzsāka runu par Rīgas braucējiem, minēja paši, kā tiem tur izies, un gribēja zināt, ko kalējs par to domā. Viņam šis notikums likās pavisam niecīgs pretī tām briesmām, kas mācās no ziemeļiem. Kas tad bij tie desmit cilvēki un zirgi, kad apdraudēts viss pagasts un muiža ar visu iedzīvi un ļaudim, kad tēvzeme un tauta varēja aiziet bojā, ja laikus nestāsies pretī un neprātis nosargāt Vidzemes robežas. Tie klausījās, klausījās, kasīja pakaušus un nopūtās, piekrita, ka vajadzētu gan pulcēties un iet kalmukiem pretī, bet brīdi vēlāk jau bēdājās atkal par saviem aizbraucējiem. Tuvais sikais plankums bij aizsedzis acis, viņi gan jauta, bet nevarēja saredzēt melno mākonī, kas auga tālā pamalē. Poļu Jānim Lapmuižā klājās gluži tāpat, lapmuižnieki noklausījās, noklausījās, pakasīja pakaušus, nopūtās un sāka atkal minēt, kā gan Stalažu Šimanim Rīgā klājas ar sapelejušā siena vezumu. Pirmajās dienās kalpu sievas kā uztrauktas vistas barā kladzināja tikai par plikajiem gultas dēļiem, kur kauli palika stīvi, bet bērni nakts vidū trūkās augšā un arī lielajiem neļāva aizmigt. Nekādām citām valodām tur nebij vietas.

Jānogaida, kamēr rīdzinieki pārbrauc mājās, izrunāsies, izbēdāsies un pamazām apklusis, tad būs laiks sākt. Nekādu lielāku darbu no pagasta ļaudim Ataugu Mārtiņš nepieņēma — zirgi ecēšā un arklā varēja iet arī ncapkalti, aizlūzuši rati viegli salabojami tāpat koka tapām un ievas klūgām. Viņš kala ieročus. Pašam no Maijas laikiem paglabājies vecais zobens, karā viņš ar to nebij gājējs, bet tik bieži cilājis, ka zināja tā labās īpašības un trūkumus un kala pēc tā parauga. Ataugu Mārtiņa zobeni bij taisni un paplati kā vecajiem romiešiem, tikai smailākiem galiem, dažāda garuma un smaguma, lai varētu piemērot katra nesēja īpašam augumam un spēkam. Kad asmeņiem pietrūka tērauda, Klētnieka Mārčs atveda no Lapmuižas, kur tādas mantas liels krājums. Vecais Mārčis, atmetis sētuvju pišanu un cibu griešanu, taisīja spalus. Bērza koks pēc viņa domām būtu vistīkamāks rokai, bet mīksts un ar laiku varēja izļodzīties, tāpēc viņš palika pie kļavas. Izveidoja tik veikli, ka tverekļis pats itin kā ielīpa sauļā, izmērcēja kaut kādā mizu savārijumā, kamēr tas piezidās tumši dzeltens, tikām berzēja ar sausu

liepas koku un vilnainu lupatiņu, līdz sāka zalgot kā krāsains stikls. Katrā spalā viņš iededzināja savu īpašuma zīmi un vēl kaut kādu rakstu, kura nozīme tikai pašam vien zināma, zobenu notrina tik asu un spožu, kā tas tautas dziesmās apdziedāts. Klētiņa pie sienas ierīkots pārplēsta koka laidīšs, aiz tā Mārcis sabāza ieročus un katru dienu pārlūkoja, vai miklums netiek klāt un nesāk rūsēt. Daudz darba bij vecajam kalēja Mārcim; kā prazdamās mugura pati kļuvusi lokanāka, viņš varēja kustēties manāmi žirgtāk. Pa priedāju aizvilkās līdz veco dzirnavu sūnēklim, salauza tur bērzu piepes, izžāvēja uz rījas krāsns un pagatavoja posus, lai karavīriem mežā būtu kur uguni piešķilt. Kamēr posi žuva uz krāsns un vēlāk izmērcēti atkal saulītē, Mārcis šuva ādas jostas un piestiprināja siksnas zobena piekāšanai. Muižā vēl sameklēja kārtnieču vērptu un austu nebalinātu līnu audeklu, klētniece to izmērcēja savāritu līnsēklu šķidrumā, lai karavīriem būtu somas, kas slapjumu nelaiž cauri.

Rīgas braucēji atgriezās tikai pēc nedēļas. Laužu nojausma nebij krāpusi, pavisam slikti viņiem tur klājies. Sveikā palikuši tikai abi Priedaines muižas vedēji, pat par paraugu tie citiem nostādīti, tāpēc bij aplam lepmi un nebeidza vien dižoties. Turpreti daugaviešus uztrauca skaļas vaimanas Grantsgalos: pati izgājusi pagalmā, abas rokas matos ieķērusi, pilnā kaklā gaudoja pret klajumu un tad atkal pret silu, it kā no turienes būtu gaidāms kāds palīgs. Meita raudāja istabā, gultā iekritusi, muti pagalvi iespiedusi, Grantsgals bij atkritis uz sola saguris un pelēks, stulbām acīm skatījās grīdā, nepieskardamies galdā uzliktam ēdienam. Rīgas kungī paturējuši viņa labo zirgu un ratus, piedevām pats dabūjis pātagas cirtienu pa muguru. Vēl ļaunāk izgājis Dārdzanu Jukumam, tāpēc ka bij mēģinājis protestēt pret varmācību. Tagad viņš gulēja piederībā uz plāna paklāja, caur kuru vēsais klons, kaut cik remdinādams, dzesināja muguru, cietās, zobus sakodis, kamēr nobēdājusies saimniece maisijā podā kaut kādas zāles. Baznīcgalā Graudu Jociš par Vilkadobnieka pūnes juntu stāpījās tāpat, zobus sakodis. Abiem ar Jukumu nebij ne tēva, ne mātes, tāpēc nebij arī neviena, kas par viņiem vaimanā. Bet visus viņu neesošos radus atsvēra Lauķiene viena pati. No brokastlaika, kā braucēji pārradās mājās, mežs nepaguva atbalsot viņas lāstus un lamas, lai gan todien bij sevišķi skanīgs un atsaucīgs. Tenim tuklie vaigi trīsēja divkārt vairāk nekā todien, kad viņu sienu krāva vezumā. Kuprainais Tediš bij paslējis garo pērtiķa roku gaisā un kratīja dūri pret muižas pusi. Lauķu zirgs ar ratiem tāpat bij paņemts, sapērtu braucēju pārveda Smiltnieks, dabūjis tikai pāris cirtienu — lai nežēlojas, ka palicis pavisam bešā. Līdz pusdienai noālējusies, Lauķiene pakrita uz lāviņas, bet pēc stundas piecēlusies āva kājas. To tā nevarēja atstāt, viņa devās uz muižu.

Par laimi Klētnieka Marčš jau laikus pamanījis draudošās briesmas izskrejam no meža. Kad Lauķiene icauloja pagalmā, viņš jau bij aiz rījas un gar stūri vēroja, kas notiks. Kas tur varēja notikt? Protams, ka niknā sieva vispirms metās istabā iekšā, bet tā kā arī klētniece paguvusi noslēpties, tūlīt atkal parādījās klajā. Palūkojās ratnīcā, klēti, stalli, pat pagrabaugšā parāpās, tad apturēja pirmo sievišķu cilvēku, kas patrāpījās ceļā, un sāka klāstīt. Aplaupīti viņi esot,

lidz kreklam, nē, pliki un kaili. Ataugu Mārtiņš samācījis klētnieku, lai viņu ar visiem radiem putinot laukā. Smiltnieku, vecu vīru, uz Rīgu, it kā jauno būtu trūkums. Kur tas klētnieces Marčs, tas pienapuika, noslēpies? Viņa tam pamācīšot, kas ir rekte un kas ne. — Kad šī klausītāja aizmuka, Lauķiene nogrāba otru. Muiža bij paņēmusi zirgu, un muižai tas jāatdod. Vai viņa gan tagad savus abus dēlus lai jūdzot arklam priekšā? Jau tā sienu nozaguši, un nu vēl arī tas. Tur jau cilvēkam atlikās tikai iet mežā un pakārties pie pirmās egles. Bet iepriekš katoļu baznīcā nosaucināt tos plēsoņas, lai paliek bez roku, bez kāju. — Kamēr viņa gaudodama izslaucīja acis, arī šī otrā jau gabalā. Nozuda no pagalma visi, kas tur tikko bij, tās brēkšanas nobiedēts, pat gailis ar vistām patvērās nojumē un tur draudīgi sasita spārnus. Ievērojusi, ka viena pati, Lauķiene aplaida iesarkušās acis pagalmā apkārt, pamanīja, ka šur tur aiz stūriem vēl slaistās, un nospļāvās. Te jau nebij muiža, bet ģērētava, tie nebij cilvēki, kam sirds krūtīs, bet tīrās malkas pagales. Glābiņu meklējama, apgriezās vēlreiz riņķi un ieraudzīja arī: tā bij stārstiene, tikko izlidusi no kambarīša stalla galā, kur lapmuižnieks tai atļāvis mitināties. Tā nāca kā paša dieva sūtīta, ar to varēja izrunāties kā ar cilvēku, tā ienīda kalējus vēl vairāk nekā Lauķiene, tāpēc saprata viņas bēdas. Pusstundu, stundu abas tur ņēmās, rokām plātīdamās, viena otru pārtraukdama un pārkliegdama. Klētnieka Marčs aiz rijām laikam nevarēja neko dzirdēt, apnicis uzmanīgi izlīda no aizslēptuves un ausidamies šļūca gar stalla galu. Labi, ka Lauķienei mugura patrāpījusies pret šo pusi, Marčs pašmuka zem uzbraucamā tilta un, kāsi saliecies, palika pašā lejas galā.

Beidzot arī stārstienei pietika, ievīkās atpakaļ savā alā. Bet Lauķienei vēl nebij diezgan, pametusi acis uz vienu otru pusi, devās pa ceļu prom uz Ataugu smēdi. Gar Briežiem steigdamās, viņa ieraudzīja sētsvidū savu labo draudzeni Annu un uzskrēja kalniņā izkratīt arī tai savas bēdas. Anna pati jau bij dzirdējusi un tāpēc sirsnīga žēlotāja, pat raudāt palīdzēja Lauķienei. Asaras izberzējusi, kad acis tika pavisam skaidras, tā ieraudzīja, ka uz klēts lieveniņa sēd vecais Briedis, balts kā ziedošs ķirsis, sūc savu pīpīti un vēl it kā omulīgi noskatās abās raudātājās. Lauķienei atkal apskrējās dūša, viņa metās tuvāk vecim un brēca:

— Sūc tikai savu ļulķi, kamēr citam galvu griež nost! Tu to savu Maiju kāri kalējam kaklā, bez tevis viņa vēl tagad būtu Tenim sieva un mūs neķertu tas posts. Dzīvais velns ir tas tavs Mārtiņš, to tikai vien tiko, kur mums iekost.

Vecais Briedis izņēma pīpīti no mutes, sīki un labsirdīgi nospļāvās, tad noteica:

— Jā, jā.

Lauķiene palēcās aiz lielām dusmām.

— Ļa, ļa... Viena nelaime vēl nav beigusies, jau grasās otra — abi ar to mirlu, to nabagmājas Jani. Karā pret kaltukiem, tatāriem vai velns zin pret ko iešot — traks un traks! Lai skrien, kas kaklu grib lauzt, mani dēli kāju nespers no mājām laukā. Tev gan, vecam vīram un saimnieka cilvēkam, neklātos draudzēties ar tādiem amatnieķeļiem, kam nekā nav un kas neko nevar pazaudēt.

Briedis tikai laipni palocīja galvu un atkal noteica:

— Jā, jā.

Anna pientecīzās, aiz pleca pavilka Lauķieni atpakaļ.

— Ko tu ar viņu, viņš taču ir kurls un nemaz nedzird.

Lauķiene krita viņai ap kaklu, noskūpstīja, it kā uz miršanu taisīdamās, un devās tālāk. Vecais Mārcis tupēja uz sava akmens, Mārtiņš smēdē dūšīgi kala jaunu asmeni. Manija gan kādu piestājam durvīs, bet darbu nepārtrauca, lai kaļamais velti neatdzīest. Tikai kad tērauds sāka mesties palss, viņš to atkal ieguldīja oglēs, uzpūta plēšas un tad atgriezās. Ā, Lauķiene! Pavisam negaidīts ciemiņš, redzēs nu, ko viņa pastāstīs. Viešņas seja nesolīja neko labu — tas arī saprotams, Lauķu nelaime jau no paša rīta muižā zināma. Kalēja izskats un visa poza Lauķieni satrakoja vēl vairāk. Viņa iebrēcās:

— Atdod manu zirgu un ratus!

Mārtiņš pasmaidīja. Kreisā roka viņam pabāzta zem ādas skoteles, labā, veikli vārstīdama, klabināja kūpošās lūškas. Viešņa nemaz vairs nevarēja novaldīties.

— Domā, es nezinu, ka tu esi tas, kas samācīja to smurguli Klētnieka Marču, lai nolaupa mums sienu, lai paņem zirgu un ratus. Tava gudriba, un tikai. Labi, ka Tenis pabēga, citādi tas arī būtu pagalam. Velnis tu esi, ne kalējs! Ko tur atkal to tuteni kal? Mežā — uz lielceļa — pie rīkles!

Kalējam aiz nokvēpušām lūpām pavīda divas baltas zobu rindas, paplētās arī lūškas, un tad abi reizē — knaks! Patiešām izklausījās tā, kā kad ko cietu pārkož pušu. Lauķiene atlēca, bet tūliņ atkal bij klāt pie sliekšņa.

— Nebiedē, nebiedē, nav jau bail! Iekost gribētos gan, bet nevari. Domā, es nezinu, par ko tu plisti aiz naida? Par to, ka Briežu Maiju nedabūji, par to.

Maijas vārdu pieminot, kalējam apdzīsa smaids. Zibeņātrā tvērienā lūškas sagrāba balto asmeni un pasvieda galvai pāri, ar smailo galu Lauķienei taisni pret krūtīm, sarkanu dzirksteļu sauja žvirkstēdama aizlidoja līdz pat durvīm. Lauķiene iebrēkdāmās atlēcās no durvīm un ar to pašu lēcieni metās prom, ne vārdu vairs neteikusi, tikai reizu reizēm atskatīdamās. Mārtiņš paķēra āmuru un kala asmeni tik nikni, it kā tas pats viņu nokaitinājis. Kad kaļamais sāka atdzist, viņš pameta to turpat uz laktas un pabāza galvu pa durvīm. Vecais vēl vienmēr sēdēja uz akmens.

— Prom tā ragana?

Mārcis pameta ar roku pret ķieģeļnīcas ceļu.

— Lūk, turpat jau aizcilpo.

Aizcilpo — tas bij īstais vārds. Lauķiene neskrēja tecīšos, negāja arī soļiem, bet, tālu priekšā pastieptu nūju iebakstīdama, traucās nevienādām cilpām, garie stripainie brunči pludurējās vien ap kājām. Vecajam kalējam, pakaļ noskatoties, acis ļauni zalgoja, šo sievu viņš ienīda vairāk nekā pats savu kroplumu.

— Aizskrien kā vārna — un tāpat arī ķērc kā vārna. Kad viņu ieraugu, man tā vien gribētos ar šito pašu nūju . . . Kāpēc tu viņai ūdeni no siles neiesījāci acīs?

Mārtiņš bij apsēdies savā parastajā vietā uz sliekšņa.

— Sodien nevar viņai ņemt ļaunā. Pazaudēt zirgu un ratus nav neka nea, tur katram sirds apskrietos.

Vecais Mārcis piesita paegļa bozi pret zemi.

— Bet vai tad tu viņai tos esi noņēmis! Vai tev vispār tur kāda daļa klāt? Mārtiņš skumji pasmaidīja.

— Viņai liekas, ka man visur daļa klāt. Kad pērnvasar krusa nosita pusi rudzu, viņa droši vien ticēja, ka arī tur es tas vainīgais. Ko lai dara, sievieša prāts, nevar ņemt ļaunā.

— Nevis prāts, bet ļauna sirdsapziņa. Viņa zina, ko tev darījusi, un spriež itin pareizi, ka tu līdz kapam nevarēsi turēt labu prātu uz viņu. Nevar ņemt ļaunā — kas tā par valodu! Tenis — kas ir Tenis? Telēns, vairāk nekas. Vai Lauķiene nebij vienīgā vainīgā, ka — —

Mārcis aprāva atguvies. Viņiem taču bij dzirdami nekad nepateikta noruna — nēpieminēt Maijas vārdu, lai neaizskartu veco, aizdzijušo, bet vēl vienmēr vārīgo brūci. Tāpēc viņš pasvieda valodu uz citu pusi.

— Jūs ar poļu Jani te rikojat to karagājienu, bet es jums pasaku, tik ilgi, kā Lauķiene strādās pretī, nekas tur neiznāks. Sarūsēs tie tavi zobeni klētiņā. Kamēr tu reizi apej pagastā apkārt, viņa būs jau septiņas, kamēr tu vienu vārdu, viņa divdesmit. Velna meitietis tas ir, to tu liec vērā.

Mārtiņš labāk neko neatbildēja. Vērā viņš lika to un vēl daudz ko citu, ko vecais Mārcis droši vien nemaz vēl nepamanīja.

Tajā ziņā vecajam kalēja Mārcim taisnība, ka Lauķiene galvenā un niknākā pretiniece. Ne vien savu baznīcgalu, arī daugaviešus viņa apstaigāja, visas mājas pēc kārtas, vismaz reizi nedēļā. No Grantsgaliem viņu iztrieca saimnieks pats, no Dārdzaniem Jukums, no Susuriem Klāvs — Padegu mazmājiņā viņa pat nemēģināja rādīties, tur pati Kriša māte bij solījusies samazgu ķipi uzliet uz galvas. Citur gandrīz visur durvis bij vaļā, un, ja gadijās ciet, Lauķiene nekautrējās un prata tās atgrūst. Viriešus viņa uzmeklēja tikai tādus kā Preimaņu Pricis, tā sauktais Eka, un Silamiķelis, kas pat kalt nenāca pie Ataugu Mārtiņa, bet labāk gāja to lielo gabalu uz Lapmuižu. Bez tam Lauķienei bij daudz radu pagasta abos galos, kas viņai varēja liegt apciemot tos? Un, ja pa ceļam gadijās ieraudzīt kādu sievieša cilvēku kaimiņu pagalmā, kāpēc lai viņa neiegrieztos parunāt pāri vārdu — tagad taču visiem bij tik daudz sakrājies un prasījās citam pasakāms. Ar sievietēm tad Lauķiene visvairāk runājās un atrada ne tikai klausītājas, bet arī dedzīgas piekritējas un atbalstītājas. Ko? Viri lai ietu kauties ar kalmukiem, kad neviens viņus tur nedzina? Viņas lai pamestu vienas mājas, kad no Daugavas puses kuru katru dienu varēja ierasties kādi laupītāji, pārbiedēt līdz nāvei un atņemt visu, kas vēl bij palicis! Sakši bij redzēti, poļi bij, bet kas tie kalmuki tādi? Kur tie gadi, kā viņus daudzinaja tāpat kā sumpurņus un vilkačus mežā, bet vai kāds tos arī kad sastapis? Pasakas vien, vairāk nekas! Un kāda daļa šejieniešiem gar ziemeļvidzemniekiem? Vai tie bij nākuši palīgā, kad pagājušā gadā sakši izlauņija priedainiešus un lapmuižniekus? Tāpat pašiem nācās ar lopiem un mantām pabēgt mežā, kas pamanījās, izgāja gandrīz sveikā —

kas patā tads mulaps un tuļa, to cits jau nenosargās . . . Gads vēl nebij pagājis, bet viņas jau aizmirsušas, ka tepat pašiem tikai daži Lapmuižas saimnieki bij paguvuši iebegt mežā — tie, kam mājas tajā vistālākajā stūrī un kam iznāca laiks, kamēr laupīja tos tuvenākos.

Ataugu Mārtiņš — jā, tas jau gan varēja iet karā, ne viņam māju, ne lopu, ne mantas, pat tie āmuri, ar ko viņš kala, piederēja muižai. Tik bij kā tas likais vecis, bet labāk jau, kad tads pestēlnieks no kājām nost. Lai viņš skrien ar tiem saviem draugiem, lai skrien, būs reiz pagastā miers no dumpiniekiem . . . Kur iegriezās Lauķiene, sievas saskanīgā pūli čāgāja kā viena ienaidnieka satrauktas žagatas. Vīri lielāko tiesu tikai noklausījās, bet pretī arī nerunāja. Kam gan patika daudzies pa mežiem nezin uz kādu pasaules malu, kur kalmuki varēja uzskriet pašiem — lai nu arī tādi ķēmi ar lokiem kā pašu puikām, bet, ja trāpa, acs pagalam. Tiesām pareizi, lai iet paši tie musinātāji, lai skrien Mārtiņš ar saviem draugiem.

Mārtiņš ar saviem draugiem nopūlējās velti. Lai kur viņi iegriezās, Lauķiene jau bijusi papriekšu, lai kādus pierādījumus viņi cēla, Lauķiene tos bij jau iepriekš apgāzusi. Viņas radi, kā Silamiķelis, Griķis un Smiltnieks, solījās pat ar bomi aizvadīt, ja vēlreiz te rādīsies. Pa vienam un pa atsevišķām mājām nekas nebij panākams, Mārtiņš gribēja vēl pamēģināt, kad viss pagasts kopā un viņa piekritēji var atspēkot Lauķienes melus un bailu iebildumus.

Kopā viss pagasts sabrauca muižas mēslu talkā. Par talku to dēvēja tāpēc, ka Holodkeviča pārvaldes laikā lapmuižnieki nāca palīgā priedainiešiem un tie savukārt atkal gāja lapmuižniekiem. Kad vedēji sasēda pagalma zālītē pusdienas ēst, kalējs jau bij tur priekšā. Ap viņu nometušies nedaudzie draugi, pie tiem tikai divas sievietes, Padegu Kriša māte un bijušā bēgļa, pazudušā Drusta meita Inta no Vaivariem — viņas tēvocis Vaivars turējās ar tiem tur otrā pulkā. Tas otrais pulks novietojās soļus desmit attālāk, aiz vīriem satupušas ēdienu nesējas sievas, vismaz divdesmit skaitā, pašā vidū kā masts augšup izslējusies Lauķienes nūja.

Mārtiņš pārāk netraucās uzsākt valodas, lai nedomātu, ka viņam jau tā deg, pa daļai arī tāpēc, ka redzēja lielo pārsvaru pretējā pusē. Bet Eka nevarēja novaldīties, prāvā barā viņam allaž dūšas bij pietiekami. Piegrūda Vaivaram sānos un teica paklusu, tomēr diezgan stipri, lai arī tie tur pa desmit soļiem dzird:

— Vidzemes apsargātāji . . . Eku, nez vai tad mani arī apsargās vai ne?

Un smīknādams pamirkšcināja uz Mārtiņa pulciņa pusi. Vaivars bij rāms vīrs, viņš dūsmīgi atgrūda Ekas roku. Pārējie strēba, degonus bļodās iedūruši, — lielākā daļa no tiem klusībā atzina, ka Mārtiņa nodoms nebij peļams, tikai negribēja pievienoties vai nu aiz glēvuma, vai sievu pierunāti. Bet sieviešu barā atskanēja taures pūtienam līdzīgs smieklu pasprūds — Lauķienei mute līdz ausīm, viņa gribēja laist vēl vienu, bet paguva tikai gari stieptu a—ā un aprāvās no spēcīgas dunkas mugurā. Ataugu Mārtiņa seja bija tik nopietna un skumja, ka pat viņa sīvākie pretinieki nespēja nīrgāties. Varbūt, Lauķieni atskaitot, visi pārējie tajā barā nevarēja nomākt un noliegt sevi cieņu pret šo vīru, kas dzelžus locīja, reiz pašu Priedaines lielkungu bij saņēmis gūstā un noslicinātu Melnajā ezerā,

ja tas nenolūdzies un nesolijies valdīt taisnīgi. Susuru Klāvs taisījās acīm vai apēst balamuti Eku.

— Ko tad tevī sargās, kad tu vari pats — rijas krāsns tev dziļa diezgan.

Arī tajā pūlī dažs iesmējās. Eka bij aizskarts ļoti vārīgā vietā. Visiem zināms, ka viņš ļoti bailīgs un reiz sevišķi bargā laikā no pērkonā paslēpies rijas krāsni. Kļuva gluži sarkans, maizes kumoss aizspiedās rīklē, viņš staipīja kaklu kā pile, kas nevar vardi norīt. Ataugu Mārtiņš piecēlās kājās — ja sāks ķīvēties, tad atkal nekas neiznāks.

— Nesāciet nu atkal ķildu par niekiem, kad pārrunājamas nopietnas lietas. Pasakiet reiz skaidri un gaiši: iesim pret kalmukiem vai gaidīsim, kamēr tie atnāk šurp un sāk arī mūs laupīt un dedzināt?

Jautājums bij uzstādīts pārāk tieši un asi, tiem labāk patiktos aplinkiem un iztālēm, kad iespējams izrunāties šā un tā un galu galā neko noteiktu neatbildēt. Galvas noliecās vēl zemāk pār putras bļodām, dažs nometa karoti maurā. Silamiķelis noburkšēja bārdā:

— Kāda velna mums jādauzās nezin kur uz Ziemeļvidzemi? Lai karo tie, kam uzbrūk, mūs te neviens vēl netrancē.

Sieva viņam dedzīgi palīdzēja.

— Ko tu, kalēj, velti bicdē ļaudis — ne jau atnāks, nekā. Desmit gadus runā, bet vai kāds tos kalmukus redzējis? Blēņas vien melš.

Viss sievu bars sakustējās un sāka kladzināt. Pasakas, vairāk nekas! Neviens taču nebūs tik traks, ka pametīs pats savu māju un ies citus sargāt. Ja grib, lai skrien tie, kam nav sievas, ne bērnu... Kņadai cauri spiedzās Lauķienes balss: «Mežā ietriekt pašus tos musinātājus, citādi pagastā miera nebūs.»

Tajā pusē Smiltnieku turēja par to gudrāko, droši vien arī pats viņš sevi domājās tādu. Nesteigdamies noslaucīja muti, pašapzinīgi aplaida acis apkārt, uz sāniem izlaidās zālītē, atspieda galvu kreisajā plaukstā, noklusinādams labo roku paslēja augšup.

— Velti tu, kalēj, te klabini muti un dauzies apkārt kā driģenes saēdies. Neviens priedainietis nekustēsies no mājām laukā un neies galu meklēt Ziemeļvidzemes mežos un purvos. Bet savu pagastu mēs zināsim nosargāt arī bez tevis, komandiera mums nav vajadzīgs un to tavu zobenu arī nē, mēslu dakšas, izkaptis un cirvis katram pašam pie rokas. Lai tikai parādās tādi kalmuki, izārdīsim kā spaļus!

Sievas vareni sajūsminājās.

— Pareizi, Smiltniek, tas bij prātīgs vārds! Kā spaļus!

Sagurums pārņēma Ataugu Mārtiņu, bet viņš nokratīja to un ļāva dusmām vaļū.

Ar lielību, jā, ar muti, sievas ar savām mēlēm! Droši vien tāda pati gudriba bij tiem tur igauņos un Ziemeļvidzemē. Katrs savās mājās un par sevi — stulbums un aklums! Kad tie uzbrūk barā, aplenc mājas, uguni jūmtā un pašam bultu cauri, ko tu viens, ko divi trīs ar savām dakšām un izkaptim! Pulkam tikai pulks var pretī stāties, jau laikus sagatavojies un vajadzīgā vietā nostādīts. Nevis

pašu pagastā jāgaida ienaidnieks, bet ārpus tā, jo tālāk, jo labāk; kur karo, tajā vieta tā kā tā nekā vairs nepaliek pāri. Paprasiet bēgļiem, kas līdz šim nāca pa vienam, bet nu jau sak vesclām ģimenēm un bariem. Ko viņiem palīdzēja pabēgt meža, kad mājas pa to laiku bij nodedzinātas, lauki nopostīti, akas aizbērtas vai mailam pieganītas. Lopi ziemu mežā aizgāja bojā, nonika veči un bērni, un tie, kas vēl atkluda līdz šējienei, nebij vairs ne karotāji, ne strādnieki, pat cilvēki tie vairs nebij — ietramdīti un nodzenāti meža kustoņi, pasprukušas aizkautas aitas, tikai kaklus staipīja, vai nevarētu tikt kaut kur vēl tālāk prom no briesmu vietām. Kur viņi vēl tālāk varēja tikt? Daugava tepat ar roku pasniedzama, bet viņā pusē jau gadiem siroja sakši, poļi un tagad arī krievi, visa Kurzeme bij samīta dubļos un dangās, arī no turienes cilvēki bēga pāri uz šo pusi, it kā te bijis kāds glābiņš. Cita glābiņa nebij kā stāties pulkos, iet preti ienaidniekam, apkaut tos, izklidināt, aizdzīt atpakaļ, robežām pāri, pirms vēl paši nebij iztrenkāti pa mežiem un purviem...

Tukšā gaisā viņš bij runājis. Vīri noklausījās klusēdami, viens otrs noņurdēja zem sevis, tad cits pēc cita slējās kājās un aizšūca pie zirgiem. Čalodamas, rokām plātīdamās, niknus skatienus atpakaļ mezdamas, izklīda sievas. Ataugu Mārtiņa draugi vairījās paskatīties cits citā, viņu bij par maz un par lielu tautas glēvums, kūtība un stulbums.

Pēc divi dienām mēslu talka bij Lapmuižā. Vecais Mārcis sēdēja uz smēdes sliedīša un skatījās muižas pļavā, kur zāle šogad bieza un lekna. Tad pēkšņi aiz muguras aplūsa āmura tikamā šķindoņa, aprāvās dzirksteļu strūklas, kas visu laiku bij sprēgājušas pret durvīm. Mārtiņš nosvieda sarkano lemesi zemē un raisīja nost ādas skoteli. Balss iesmakusi, it kā kāds viņu te visu laiku kaitinājis.

— Nav vērts — ko tas viss palīdz! Iešu uz Lapmuižu.

Vecais kalējs tikai ar galvu pameta — ja dēls ko darīja, tad tas patiešām arī bij darāms. Rokas paegļa nūjas galā salicis, zodu tām uzguldījis, viņš noskatījās, kur Mārtiņš pa ķieģeļnīcas ceļu pārgāja pļavām pāri un pazuda mežā. Tad ievilkās smēdē, pacēla zemē nomesto āmuru un aizbāza pie citiem aiz laidiņa, bet karsto lemesi ar kāju piebidīja pie ēzes. Durvis aiztaisījis, uzkāpa kalniņā pie riņas. Pēc brīža tur sāka sanoši džinkstēt — vecais Mārcis trina zobenu.

Pēc priedainiešu domām, talkā ar lapmuižniekiem viņiem tika nodarīta liela netaisnība. Cik tad Priedainē to lopu — mēslus izveda vienā pašā dienā, ja labi sarāva, pat jau līdz launaglaikam, turpreti Lapmuižā tikko trijās dienās varēja paveikt. Visvairāk par to atkal pukojās saimnieces, vīri gan paklusu rūca līdzī, tomēr brauca labprāt: Lapmuižas talkai katru reizi bij kauts barots puscūcis, izcepti miežu plāceņi un, par visām lietām, alus muca steķos. Šoreiz viss pārējais kā parasts, tikai alus nebij, brūzis vairs nestrādāja, iesalam trūka miežu. Tāpēc talcinieki saiguši gariem zobiem ēda mikstos plāceņus ar svaigu vārītu cūkgaļu un negribīgi piestrēba klāt zaļģanas suliņas ar bagātīgiem sildīta piena kunkuļiem. Tāpēc pāns Kraševskis sēdēja garā dēļu galdā galā liks un sarāvies, nejudams pat sviedrus, kas pa divām krunku vagām abās pusēs sejai tecēja uz galdā noguldītās svārku piedurknes.

Velti viņš te veselu stundu bij noņēmis, aicinādams karā pret kalmukiem, mēģinājis pārliecināt un sadūšot, rādījis tikko no purvciemiešiem ieklidošos desmit bēgļus, licis tiem stāstīt pašiem, lūdzies, draudējis, lamājies. Lapmuižā atkārtojās gluži tas pats, ko Mārtiņš piedzīvojis Priedainē: vīri sēdēja sadrūvējušies, sievas čaloja kā uztrauktu vārnu bars, pat mēģināja uzbrukt poļu Janim, tā ka viņam bija jāmeklē patvērums starp saviem draugiem, Kukuru Jāni un Stalažu Šimani. Tie abi un vēl Andžēna Pēteris, vairāk atklātu piekritēju viņam neradās.

Pēdējās divās nedēļās bēgļu pieplūds bij nemitīgi audzis — kalmuki ziemeļos šovasar kļuvuši sevišķi rosīgi un spiedās arvien vairāk uz Daugavas pusi. Uz to pašu pusi glābiņu no viņiem meklēja latviešu zemnieki, kam lopi aizdzīti vai mežos pakrituši un kas lūkoja pasargāt kaut to pašu kailo dzīvību. Purvciema muiža bij pilna, žēlsirdīgie saimnieki kādu daļu pieņēma arī savās mājās. Paši, sirotāju vairākkārt izlaupīti, palīdzēt varēja maz, bēgļi rijas nojumēs vai tukšos šķūnišos kā suņi glūnēja izsalkušām acīm, vai neatliksies kāda garoza, kāda miza, kāds kauls, ko apgrauzt. Lielākā daļa gan bij slimi, uztukušām kājām un uzburbušām spīdīgām sejām, kas plīsa it kā aiz treknuma, citi atkal baismīgi izkāmējuši, līdzīgi dzeltenu ādu apklātiem ģindeņiem. Tie gulēja, kaut kur piesaulē pakrituši, ēst neprasīja, padzērās auksta ūdens un nolikās atkal zālītē, visu apnikuši un vienaldzīgi pat pret nāvi, kas pa mežiem un dumbrājiem neatlaidīgi turējusies viņiem līdzī, šad un tad pa vienam paņemdama sev. Arī šē viņa neredzama, bet labi nojaušama glūnēdama ložņāja apkārt. Lapmuižas lielajā tukšajā siena šķūnī jau bij cilvēku divdesmit, pa divi trīs katru dienu vēl nāca klāt, tālākās muižās un pagastos vairs nebij kur apmesties. Vakar, tikko no meža iznākušas un paēdinātas, nomira māte ar pusaudzi meitu, tās tagad gulēja šķūņa kaktā lupatsegu apsegtas, kamēr pie vakara aizvedis uz kapiem. Holodkevičs tad bij stingri noteicis no sākuma nedot pienācējiem neko treknu, tikai maizi ar ūdeni, un to pašu ar daļu, lai pamazām pierod pie cilvēciskās barības.

Bēgļi nāca no visiem Igaunijas pierobežas apgabaliem — no Rūjienas, Valkas, Apes, Alūksnes un Pededzes, daži bij pat no poļu Vidzemes augšgala, arī trīs igauņi iegādījušies starpā. Daži tā iebiedēti, ka arī šē vēl nejutās droši, paēdināti un pāra stundu miegā pakrituši, vilkās tālāk pret Daugavu. Neviens viņus arī neturēja, jau tā nezināms, kāds gals būs ar tiem, kas tomēr palika tepat. Nekādu skaidrību no viņu stāstiem nevarēja dabūt. Daži bij bēguši no kalmukiem, citi runāja par kirgīziem un tatāriem. Noprotams nebij arī, cik tālu īsti ienaidnieki iespiedušies Vidzemē. Valkas apkaimē viss sen jau izēsts un nopostīts. Viens viņus bij manijis ap Strenčiem, citi runāja par Smiltēni, Lejascienu un Gulbeni, kāda ģimene ar diviem zirgiem atbēgusi pat jau no Cēsaines. Neskaidrību un pretrunas bēgļu stāstos lapmuižnieku un tāpat priedainiešu sievas tūlīt izmantoja pierādījumiem, ka patiesībā nekādas tiešas briesmas vēl nedraud, kalmuki un tatāri tālāk par Vidzemes pierobežu nenāks, kā jau gadu desmit nebij nākuši. Ziemeļnieki bij zaķapastālas un bābas, ienaidnieku vēl lāgā neredzējuši, bēga mežā. Tie gan arī pazina dienvidvidzemniekus un zināja, ka ar tiem nekāda spēle vis neiznāks, tāpēc nemaz neuzdrošināsies mēģināt. Vīri ar vienu ausi

klausījās, kā pašu sievas lielija viņu dūšu, ar otru dzirdēja poļu Jaņa brīdinājumus, bet neļēca neko. Lai ko kurais domāja, bet taisīties bez tiem trim karā netaisījās neviens.

Reize ar Martiņu, tikai no Purvciema puses, Lapmuižas pagalmā ienāca trīs jauni bēgļi. Liels kaulains vecis gluži baltiem matiem, pusauga zeņķis un sieva, kas, liela lakatā apņemtu, krūtīm piespiestu, glabāja bērnu. Arī tie droši vien nebij no pašām igauņu robežām. Kājās visiem trim jaunas, nesen mežā nopītas vizes, drēbes gan skrandās, tomēr vēl turējās, arī tik pārāk novārguši un izsalkuši tie neizskatījās. Neviens nesteidzās iztaujāt tos, visiem viņiem apmēram tas pats stāsts, nedēļām jau dzirdēts, apnicis un uztraucošs, labāk tad nemaz neklausīties.

Bēgļi bij nometušies maurā, soļu divdesmit no talciniekiem. Sieva auklēja savu bērnu, kļu su padziedādama. Tad izvilka krūti, kas drīzāk izskatījās pēc baltas lupatas, un velti mēģināja iebāzt bērnam mutē. Lapmuižnieces piegāja tuvāk palūkot. Tikai zilganu, savorkstējušos sejiņu pamanīja lakata ielokā, bet māte noslēpa arī to un smējās. Smieklī tik svētlaimīgi saldi, ka vērotājam pārskrēja šermuļi. Bēgle papīrdza pretī baltus zobus.

— Viņš neņem vairs, palaidnis tāds. Vakarrīt kā paēdās, tā negrib. Tiepša, taisni tēvā atsities.

Lapmuižnieces neziņā saskatījās. Baltais vecis pacēla snaudā nosligušo galvu un teica:

— Tā ir mana vedekla. Bērns vakarrīt nobeidzās, laikam nebij vairāk ko zīst. Gribējām iekāšpāt turpat mežā, bet viņa neļaujas, liekas, drusku jukusi.

Arī pats Holodkevičs bij pienācis, sarauktu pieri noklausījās, tad pateica savām kalpu sievām:

— Dabūjiet viņu uz istabu un raugiet kaut kā... Bērns jāved uz kapsētu reizē ar tām divām.

Bet sievas izmēģinājās velti, bēgle tikai šūpoja savu bērnu un smaidīdama padziedāja. Vecais ar zēnu pieslējās kājās.

— Bez mums jau viņa neies, naktīm arī citādi negul kā tikai starpā.

Saviem vīriešiem līdzī viņa bij ar mieru. Lapciemiešu sievas barā aizvadija viņus uz kalpu istabu. Vīri klušiņām sacēlās no galda un gāja pie saviem zirgiem. Priedaines kalējs pienāca Holodkevičam.

— Vai tad patiešām arī mums pašiem būs jāpiedzīvo tādas šausmas! Lūkojiet taču jūs, lielskungs, pārrunāt viņus.

Holodkevičs bezcerīgi paplēta rokas.

— Ja jau tu neiespēji, ko tad es varu. Vispirms man nav nekādu pilnvaru sūtīt vīrus karā, uz savu roku rīkoties tagad bailīgi, ko var zināt, kā uz to skatās. Ar visu to tomēr mēģināju palīdzēt panam Kraševskim, bet nekas neiznāk — viņi vienkārši neklausā mani. Ja tie bēgļi te neapraujas, tad es nezīnu, kas būs. Viņi paši arī par bēgšanu vien čukst, es vienreiz noklausījos — spriež, kuro muižas zirgu kurajam ņemt. Tikai valdīšanas vara te vēl kaut ko līdzētu.

Arī Mārtiņš bij jau domājis par to.

— Jā, vienīgi valdīšana te vēl kaut ko iespētu, bet, kad tā iedomāsies, tad jau būs par vēlu.

Nē, nebij vis par vēlu, kad ieradās valdīšanas vara.

3

Ataugu Mārtiņš vairs nemēģināja pārrunāt pagasta vīrus, kala tikai ieročus.

Stundu pirms saules lēkta viņu pamodināja pazīstamā sanošā džinkstoņa ārā, rījiņas priekšā. Vecais Mārcis bij parāpies mātes vēlējamā solā, lai varētu aizmiegt tecilas kloķi, un trina vakar izkalto zobenu. Grūti viņam nācās noturēt asmeni vajadzīgā slīpumā, roka nedabiski augšup izliekta, acis tikai iesāpus varēja sekot, kā asais akmens pamazām noēda tērauda grubuļus līdz ar melno kalumu un izveidojās gludens, skanošs asmens. Mārtiņš paņēma to un paraudzīja, ikšķi pārvilkdams, — jā, tēvs savu lietu prata, tur nebij vārdam vietas. Tikai sviedriem norasotā piere liecināja, ka viegli šis darbs viņam nenācās. Trinamo atdevis, Mārtiņš teica:

— Tu labāk gan varēji atgūties, tev laika diezgan, kamēr es ar to otro būšu galā.

Tēvs paskatījās pavisam dusmīgs.

— Nemāci tu mani, gan es pats zināšu!

Tecila sāka atkal griezties, duļķainais ūdens sīta vilnīti pāri asmenim. Jā, stūrgalvīgs vecais bij, neko lai nemēģina viņam iestāstīt. Mārtiņš uzpūta nguni ēzē, nokvēlināja vakar vakarā aizsākto tērauda plāksni un sāka cilāt āmuru. Klusais mežs tālu atbalsoja zvaņas un meta tās pāri otrā pusē, lauku klajumā. Priedainiešiem tomēr nebij miera, viņi zināja, ko Ataugu Mārtiņš kaļ.

Kā jau arvien, smēdes durvīm abas puses līdz galam vajā. Pār meža galiem pacēlusies, saule tām taisni pretī, visa kalve dzeltenas gaismas pilna, ogles ēzē likās kvēlojam pavisam nespodri. Ārā bij dzirdama zirga kāju dipoņa, kaut kas aizstājās saulei priekšā. Mārtiņš sarauca pieri — spēji uznākušā krēslā vairs nevarēja tik labi saskatīt plājamā asmens biežumu un vienlaidu, tā vecim varēja iznākt lieks darbs. — Būs atkal kāds no tiem daugaviešu zeņķiem, — kalējs nodomāja, beidzamās reizes nikni uzbliezdams āmuru, — tie te ar saviem ādaiņiem lida vai pašā smēdē iekšā.

Tikai atdzisušo kaļamo gabalu ēzē novietojis, Ataugu Mārtiņš atgriezās pret durvīm, stingri noņēmiens sarāt to nekaunīgo puiku, lai reizi par visām iegaumē, kas pieklājas. Bet tas nebij nekāds daugaviešu puika, milzeņa zirga mugurā seglos slaiks zviedru dragūns garām, smailām ūsām, cepuri braši pakausi atstūmis, garu zobenu gar zirga sāniem lejup līdz locītavām, musketi iešķībi mugurā. Pret sauli seja nebij lāgā sazīmējama, tikai tuvāk piegājis, kalējs apstulba. Dragūns paņirdza baltus zobus, apbrīnojami viegli nolēca no zirga, pašķindināja piešiem un sniedza roku.

— Sveiks, brāl! Droši vien negaidīji?

Mārtiņš smaidīja pārsteigts un apjucis — kā gan viņš varēja iedomāties un gaidīt? Brāļa Jura roka likās savādi mīksta un lokana, spēcīgais spiediņš tāds svečads. Arī balsij svešas valodas pieskaņa, Mārtiņam likās, ar nolūku vēl sevišķi uzavesta. Viņš nogrozīja galvu, nevarēdams vien nolūkoties brāļa slaidāja, bet jau manāmi patuklajā augumā, kas graciozi šūpojās garajos jātnieka zobakos.

— Kā nu tevi lai gaida, mēs jau nemaz nezinājām, vai tu vēl esi dzīvs, tagad taču jūs karojat visās malās.

Juris ar cimdoto roku sagrieza ūsas un izslējās vēl taisnāks.

— Jā, mēs karojam. Esmu bijis Jelgavā, pie Bauskas — visu Kurzemi izjādelejis. Mēs viņus dzenājam kā aitas — un nu es ar diviem biedriem esmu atkomandēts šurp.

Mācītais zirgs ar kaklā uz mestu iemauktu pavadu bij atgājis atpakaļ līdz ceļam un nostājies blakus tiem diviem bārdainiem dragūniem, kam tikpat gari zobeni un musketes tāpat plecos. Tie noskatījās abos brāļos, acīm redzami viņu valodā ne vārda nesaprazdami. Juris pateica kaut ko, pēc kam arī tie trausās zemē un visus trīs zirgus piesēja pie slitas. Mārtiņš nolūkojās brāli, sirds sita aiz prieka, viņš to allaž bij turējis pārāku par sevi un tagad ar lepnumu vēroja skaisto mundieri, brašo augumu un kareiviski drosmīgo izveiksmi. Tas jau nebij nekas, ka Juris it kā tišām palauzīja valodu un izturējās mazliet aizbildnieciski pret vecāko brāli — karaļa zaldāts, viņam bij tiesības uz to. Tagad viņš uzsita brālim uz pleca.

— Tā, vecais, te nu mēs atkal esam. Pagādā mums kaut ko iedzert, arī uzkost nekaitētu, pēc tam es izstāstīšu, kas par lietu. Tu jau gan pats noproti, ka nieka dēļ neesam jājuši.

Vecā Mārča kaulainā roka kā nosalusi drebēja jaunākā dēla mīkstajā, tomēr stiprajā plaukstā. Tas sirsnīgi smējās, vērodams tēva pārmērīgo prieku, ko tas nekādi nespēja vārdos pateikt un visādi centās noslēpt. Mārtiņam ienāca prātā, ka nekāds maigais un smalkjūtīgais šis viņu jaunākais vis nebij. Nepieredzēti čakli vecais kalējs iesteidzās klētīpā un iznesa balti apstipotu liepas koka kannu ar raudzētu bērza sulu, kurā, no velēnas iebiris, peldēja auzas grauds ar bālganu asnu. Juris padzērās un paslavēdams arī tēvam uzsita uz pleca tāpat kā pirmāk Mārtiņam. Zviedri dzēra, vēderus nobraucdami un mēles paklakšīnādami. Biezpiens ar staku un rudzu maize viesiem tik labi vairs negaršoja, abi svešie smie damies durstīja melno javu, cik noprotams, Ataugu Juris tiem gari skaidroja, kas tas par ēdienu un no kā to pagatavo. Pēc tam pavadoņi atstiepās zem bērza brīdi atpūtināt muguras un nosnaust. Juris sēdēja, ceļgalus izliecis, rokas zābakstulmiem apķēris, un klausījās, ko Mārtiņš stāstīja par savām neveiksmēm karagājiena rīkošanā. Vecais Mārcis bij nosēdies jaunākajam dēlam vairāk aiz muguras, lai tas nemanītu, ka viņš visu laiku nevarēja acis novērst no tā. Kad Mārtiņš bij beidzis, Juris atmeta galvu.

— Tu esi pareizi darījis, lai arī nekas tur nav iznācis. Taisni tādēļ jau arī

esmu šē. Mūsu karalis ar saviem reitariem un musketieriem dzenā sakšus un krievus pa Kurzemi, poļiem un Saksiju; Sigismundu viņš grib dabūt rokā un pakārt. Rīgas garnizons mums nav liels, uz Vidzemi un Igauniju tikai nedaudz karaspēka varējām aizsūtīt. Mūsu nelielie pulciņi tur reizēm arī sakauti, nopietnās kaujās tatāri un kalmuki, vai kas nu viņi tur, neielaižas, pa mežu un purvu apvidiem nekādas plašākas operācijas arī nemaz nav iespējamas. Tagad karalis pavēlēja darīt galu šiem uzbrukumiem un zemes izpostīšanai, katrā pagastā jāsavervē spēcīgākie vīrieši un tāpat nelielos pulciņos jāsūta padzīt sirotāju bandas no Vidzemes robežām. Šaujamos ieročus man ved pakaļ, labi, ka tu esi pagādājis zobenus, mēs to lietu paveiksim ātri. Man ir pilnvaras, un jokus es te nedzīšu, par to tu vari būt drošs. Lauķiene man te vairāk nekladzinās, es viņu iesēdināšu tā, ka dienas gaismu neredzēs.

Patiešām, viņš izskatījās tāds, kas jokus neprot. Ja mundieris nerādītu unteroficiēri, varētu domāt, ka tas ir kāds ārkārtīgs karaļa sūtnis vai pat vesela dragūnu pulka komandieris. Arī viņš bij noguris un nolikās blakus biedriem atpūties, pavēlējis brālim pa to laiku atziņot šurp Priedaines klētņieku. Vecais Mārcis aizdzina trīs vistas un gaili augšā birzs ataudzē, lai netrāncē gulētājus, pats apsēdās uz savas akmens šķilas pielūkot zirgus un uzmanīt, vai kāds nepamostas un kaut ko neprasa. Arī vēl tagad viņš nevarēja acis novērst no sava jaunākā, ja seja nebijusi tā sažuvusi, varētu domāt, ka viņš smaida.

Jaunā vēsts kā tāds zibeņa putns aplidoja pagastu. Nē, tagad vairs nebij pašu kalēja Mārtiņš, ar kuru varēja strīdēties un palikt pie sava. Dragūnu unteroficiēris jokus neprata, viņam bij plašas pilnvaras, un ja viņš teica: karaļa vārdā, — tad tur pat iepikstēties nedrīkstēja preti. Pils atslēgas glabāja Holodkevičs, Ataugu Juris pavēlēja uzlauzt durvis un izlūkoja ēku no augšas līdz apakšai. Kā pirms gadiem Drusta un biedru izdemolēta, pils nebij labota, sienas nopelējušas, logi izšķiebušies, pa caurumaino jumtu lietus tecējis no griestiem. Nē, te viņš negribēja apmesties. Pagrabiem durvis izgāztas — kur viņš te lai ierīko cietumu, ja radīsies kāds nemiernieks, kas jāsavalda? Priedaines ļaudis klausījās izbijušies un sačukstējās klusi, ikviens no pirmā mirkļa sajūta stingru valdīšanas varu.

Pievakarē Ataugu Juris līdz ar abiem pavadoņiem bij jau Lapmuižā. Apsēdies zem liepas pie stabiņa uzstatītā vecā dzirnakmens galda, zobenu uz tā sev priekšā nolīcis, dzeltenu pergamentu tīstokli atritinājis. Aiz muguras, ieblakus katrā pusē, viņa pavadoņi zirgos, pret kuriem šejienes ādaiņi izskatījās apmēram kā pērnējās teles līdzās lielajām govīm. Muižas ļaudis pa gabaliņu pūli, priekšā pie galda Holodkevičs kājās, pliku galvu, mazliet kūkumā saliecies, gluži nobijies nē, bet ārkārtīgi acīgs un uzmanīgs. Unteroficiēris viņu stingri nopratināja — arī par to, ko pats jau zināja ļoti labi. Ļaudīm vajadzēja manīt, ar ko būs darīšanas.

— Jūs esat Lapmuižas rentnieks pans Holodkevičs — jā? Un arī Priedaini jūs pārvaldāt — jā?

— No tā laika, kā arestēja Kurtu fon Brimmeru. Vispirms man to uzdeva

torcizējais jātnieku virsnieks, vēlāk dabūju oficiālu rīkojumu no civilās valdības. Raksts man ir uzglabāts, varbūt vēlaties ieskatīties?

— Raksts man nav vajadzīgs, es ticu tāpat. Tā kā jūs pārzināt abas muižas, jums tiek uzlikts par pienākumu parūpēties no savas puses, lai mēs te divu nedēļu laikā varam izrikt karaspēku cīņai ar iebrucējiem Ziemeļvidzemē.

Holodkevičs paklanījās.

— Darišu visu, kas manos spēkos.

Ataugu Juris aizdomīgs noskatījās viņā.

— Patiešām jūs to darīsiet? Bet jūs taču esat polis.

— Polis es esmu pēc dzimuma, bet pēc piederības zviedru karaļa pavalstnieks un kalps. Ar saviem tautiešiem man sen vairs nav nekādu sakaru, ja karalis pavēl, es pats esmu gatavs iet karā.

Acīm redzami virsnieka kungam tāda atbilde bij pa prātam, viņš kļuva laipnāks.

— Tas ir ļoti labi, ka jūs to sakāt. Bet jūs man nebūsiat vajadzīgs: divas muižas nevar atstāt bez valdīšanas, bez tam manās pilnvarās ir runa tikai par zemniekiem. Bet varbūt jums ir ieroči, tos mēs varētu lietot.

— Man ir sešas musketes un laikam arī pistoļu būs tikpat daudz. Un tad es esmu licis savam Priedaines kalējam izkalt zobenus, man šķiet, pāra desmit viņā jau būs pagatavojis.

Virsnieka kungs pasmīnēja acis tā, ka Holodkevičam palika gluži neveikli. Tad viņam kā kādam puikam padraudēja ar pirkstu.

— Nelielieties ar to, kur jums nav it nekādas daļas, pan Holodkevič. Tikai tērauds ir jūsu, bet zobenus mans brālis kaļ pats uz savu roku, jūs viņam to neesat licis un vispār šajā ziņā izturējies mazliet aizdomīgi bezdarbīgs. Tāpat uz savu roku mans tēvs iztrin tos ieročus un pataisa tiem spalus. Un tur nav nekādi pāra desmit, bet taisni trīsdesmit pieci glieti nokalti un noasināti. Tā tas ir, mīļo pan Holodkevič.

Holodkevičs uzmāca sejai saldskābu smaidu, lai noslēptu savu lielo nepatiku un pazemojumu par to, ka galu galā tas taču bij viņa paša apakšnieks, kas te runāja tik augstmanīgi un viņam kā puikam draudēja ar pirkstu. Bet ko tur varēja darīt, jālaiž vien pār galvu, tas zemnieku puisis bij valdīšanas varas pārstāvis un runāja karaļa vārdā. Ataugu Juris iebāza savus dokumentus atpakaļ kabatā.

— Šodien pietiks. Pan Holodkevič, izrikojiet vagaru, lai uz parītu saziņo muižā visus lapmuižnieku vīriešus līdz piecdesmit gadiem. Kas vecāki, tie atstājami mājās, karaļa valdība nevēlas, ka lauki paliek neapkopti un muižas un zemnieku saimniecības palaistas: zemei jābūt bagātai, karalim nevajag tikai zaldātus, bet arī maizi un naudu.

Lapmuižas lielskungs reizes piecas nolocīja galvu.

— Pilnīgi pareizi, pilnīgi pareizi! Viņa karaliskā angstība Kārlis Divpadsmitais nav vien nepārspējams karavadonis, bet arī gudrs un tālredzīgs valdnieks. Tikai bagāta zeme var uzturēt spēcīgu un neuzvaramu armiju.

Zemnieku puisim līdz ar augsto amatu nebij vis piešķirta diezīn cīk liela ap-
ķerība, viņš nenojauta arī zināmu daļu liekulības un veiklas izlikšanās poļa va-
boda un vaihstos, bet ar patīku noklausījās viņa glaimus. Pats tagad locīja galvu,
gluži kā pirmiņ Holodkevičs.

— Pilnīgi pareizi, pan Holodkevič, man prieks, ka muižnieki tik uzticami
karaļa pavalstnieki. Varat būt droši, viņa augstība to neaizmīrsīs. Bet kā tas ir,
pan Holodkevič, vai nevarat pagādāt mums kur pārgulēt?

Lapmuižnieks pat rokas paslēja augšup.

— Bet kas par jautājumu, virsnieka kungs! Jums taču tikai jāpavēl, lai gan
es jau bez kāda rīkojuma esmu padomājis arī par to. Pieklājīgas istabas, bet
vīspirms vakariņas. Tās mūs jau gaida — lūdzu, kungi.

Muižas puīši aizveda dragūnu zirgus, viņi paši gāja Holodkevičam līdzī.
Galds bij klāts tajā pašā lielajā zālē, kur agrāk labākajos laikos Lapmuižas liels-
kungu sarīkoja dzīres ar zemniekmeitu dejām un dziesmām. Tagad te bij tikai
tris apkalpotājas, dūšīgas un sprīgas, bez lieka bikluma un neveiklības. Ataugu
Juris, ko Holodkevičs neatlaidīgi godināja par virsnieka kungu, tūliņ sevišķi
tevēroja vienu no tām. Tā bij Grīvu Marija, citreiz katrā ziņā īsta skaistule,
tagad mazliet padevusies tuklumā, mazliet izlutinātām, ļenganām kustībām, varbūt
arī mazliet pārdrosmīgām acīm, bet ar visu to vēl pietiekoši pievilcīga. Edieni
vairs nebij tik bagātīgi un izmeklēti kā agrākajās dzīrēs, bet zaldātiem tomēr
pietiekoši labi. Totiesu viņš, visus šos gadus pagrabā gulējis, dzirkstošs un stiprs,
tā ka viesi jau pēc trešās pudeles pārgāja uz zviedru valodu, ko Holodkevičs
prata tikpat labi kā poļu un latviešu. Tagad arī abi bārdaiņi varēja piedalīties
kopējā sarunā, kurā gan daudz nekā vairāk nebij kā tikai karaļa slavinājumi un
nebeidzama lielīšanās ar zviedru zemes bagātībām un armijas varonību. Lap-
muižnieks runāja līdzī, jūsmodams vēl vairāk kā tie un glāzes nemitīgi no jauna
pieliedams. Par to galveno, par karaspēka vākšanu un izrikošanu, šovakar ne-
maz netika runāts.

Ataugu Jurim ierādīja istabu, kur bij zili puķotu segu apklāta gulta likām
izgrieztām kājām un virsū zila zīda uzjums, ko turēja četras zeltotas stakles.
Viesis novilkā svārkus un smagos jātņieka zābakus, apāva mikstas naktskurpes,
rokas kabatās sabāzis, krēslā pastaigājās pa gludo ozola grīdu. Piegāja pie loga
un skatījās laukā — tā te savā laikā droši vien stāvējusi fon Sulca lielmāte vai
kāda freilene, vērodama, kā pagalmā vagars per nolaidīgu klausīnieku vai kārt-
nieci. Unteroficieri bij apņēmusi ārkārtīgi tiksmīga labsajūta un lepnums, viņš
smaidīja, it kā nupat iecelts par visas šīs muižas īpašnieku ar neaprobežotām
tiesībām skatīties pa logu, pastaigāties vai iegulties tajā zilajā gultā. Piegāja pie
ovāla spoguļa un uzgrīza ūsas.

Aiz durvim zālē Holodkevičs sačukstējās ar Grīvu Mariju.

— Tu ieej, paprasi, vai virsnieka kungam vēl kas nav vajadzīgs. Gādā, lai
viņam nekā netrūkst.

Grīvu Marija sagrozīja apaļos plecus un uzmeta lūpu.

— Kas šīs par virsnieka kungu — tepat Priedaines kalēja dēls.

— Viena alga, man tas nav jāizmeklē. Patlaban viņam vara rokās, jālūko tikai, ka labāk iztikt pa prātam. Tu taču proti apieties ar kungiem.

Viņš papliņēja tai pa muguru un pastūma pret durvīm. Grīvu Marija mazliet sakārtoja matas un saknieba lūpas smukāk. Ataugu Juris spoguļi redzēja viņu ienākam, kreslā sejas izteiksme nebij saskatāma, nepamanīts tur palika jaukais smaids, nepārprotami tikai, ka viņa sagrozīja plecus kā vienmēr, kad jāuzstājas pret kungiem. Pēc īsti smalku dāmu parauga pietupusi, apvaicājās:

— Vai virsnieka kungam vēl kaut kas nav vajadzīgs?

Ataugu Juris nesteidzās atgriezties no spoguļa, lapmuižnieces padrukmais attēls tajā izskatījās īsti pievilcīgs. Beidzot tomēr atvērsies pretī, viņš mēģināja rādīt pavēlniecisku zaldāta seju.

— Jā gan, svece man ir vajadzīga.

Mariju tāds kundziskums nemaz neiespaidoja, tāpat smaidīdama, viņa pietupa vēlreiz.

— Tūliņ atnesīšu.

Ataugu Juris apsēdās pie zaļa marmora galdiņa, uz kura jau nolikta dzeltenvīna pudele, glāze un medū mērcēti miežu miltu cepumi. Skatījās uz to vietu, kur nupat vēl stāvēja Grīvu Marija, un knibinājās ap savām ūsām. Iebaudītais viņš dzirkstīja visās dzīslās, tiksmīga omulības jutoņa sildīja spēcīgo, veselīgo augumu. Vēl siltāka tā kļuva, kad Marija ienesa sveci un, galdā to nostatīdama, pārlicās pāri, tā ka viņas krūtis zem piebura izlicās gandrīz jau vilinoši. Tad viņš sabāza rokas bikšu kabatās, izstiepa kājas zem galdā, pats atgāzās tālu krēslā un pateica bez kāda kundziskuma, mazliet klusāk, nekā pienāktos virsniekam:

— Atnes arī sev glāzi un sēties te man pretī!

Priedainieši bij sapulcējušies muižā. Apziņoti vīrieši no divdesmit līdz piecdesmit gadiem, bet arī jaunākie un vecākie paši nevarēja palikt mājās, sievas jau pavisam ne. Izlases pulciņš nostatīts taisni pretī pils durvīm, skatītāji raibā pūlī miņājās soļu divdesmit attālāk, atstarpi apsargāja brīvprātīgi pieteikušies — kalēja Mārtiņš, Susuru Klāvs, Padegu Krišs, Lukstu Gačs un Dārdzanu Jukums. Tiem jau apjozti Mārtiņa kaltie zobeni, laikam tāpēc arī izskats brašāks un pašapzinīgāks. Pulkā vēl neiedalītie stāvēja sašļukuši, kā nāves spriedumu gaidīdami, aiz muguras pūlī reizū reizēm bij dzirdama kāda smaga nopūta. Drikstējuši jel izlamāties vai skajāk pavaimanāt, kā kad kalējs te mēģināja rikot, sirds tomēr kļuva vieglāka. Viens bārdainais zviedrs ādas pātagu rokā sēdēja jāšus pie nātrēm apaugušām bijušās muižkunga mājas drupām, otrs ceļa pusē. Milzeņa zirgi, galvas iecirtuši, dižājās vien, it kā rādīdami, lai par bēgšanu te labāk nedomā. Patiesībā par to neviens gan arī nedomāja, bet Ataugu Juris mīlēja ceremonijas un lika sajūst laudim valdīšanas varu.

Pats viņš stāvēja uz durvju kāpņu augstākās pakāpes, ar vienu plecu viegli pret stenderi atbalstījies, iesaucamo vīru sarakstu trijos pirkstos patālu pastiepis. Seja kā granītā cirsta, neviens vaibsts tur neparaustījās, plaksti zemu pār acīm,

kuram jau labu laiku raudzījās sarakstā. Kas to varēja zināt, ko viņš tur pēti un ko pasludinās, sasprindzinājums pūlī pieauga, nopūtas kļuva biežākas un skaklākas. Kad viens pa pusei tā kā ievaidējās, bargais varas vīrs ļāva papīram noslīdēt un pacēla galvu. Seja savilkās īsti draudīga, svešās valodas pieskapa balsi tika stiprāka, katrs vārds atdalījās kā ar nazi nogriezts.

— Kas tur tā pūš un vaid? Es pirmi jau teicu, ka nav brīv — kad valdīšana pavēl, tad jāklausa, un vairāk nekā. Ja nebūs miers, likšu visus aizdzīt mājās. Ja kāds te iedomāsies dumpi celt, pasauksu eskadronu dragūnu, es ar jums neiešu ķīvēties.

Viņš nozīmīgi paskatījās uz vienu un tad uz otru bārdaini. Ļaudis sarāvās un kļuva klusi kā nikna kaķa apdraudētas peles. Ataugu Juris prata valdīt vēl labāk kā vecais Brimmers un Holgrēns. Brīdi pabaudījis pūļa bijības tiksmi, pavēlnieks atsāka no jauna:

— No priedainiešiem man vajadzīgi astoņi vīri, no lapmuižniekiem divpadsmit, purvciešie vieni paši dos piecpadsmit — trīsdesmit pieci katrā pulkā, tads ir valdības rīkojums. Pa meža ceļiem un takām lielāks bars nevar veikli kustēties un tāpēc neder. Nav arī vajadzīgs, kalmuki tāpat siro nelielos pulciņos.

Viņš pārlaida pūlim stingras acis, vērodams, kādu iespaidu runa atstājusi un ko tie par to domā. Bet nekādu iespaidu, ne domu tur nevarēja samanīt, tie visi bij tikai iebiedēti un gaidīja vēl kaut ko ļaunāku. Patiesībā nekas ļaunāks gan vairs nevarēja nākt. Rikotājs turpināja:

— Karaļa valdīšana ir lēnprātīga un žēlo jūs. Viņa negrib, ka mājas paliktu bez cilvēkiem un lauki bez tiem, kas viņus apstrādā. Pavēlēts ņemt, pirmkārt, tos, kam pašiem nav zemes, otrkārt, tos, kam nepaliek nevarīgi, apgādājami veči, un, treškārt, protams, tos, kas pieteicas labprātīgi. Ja kāda karavīra palicējiem tomēr klājas grūti, muižniekiem un muižu rentniekiem pavēlēts gādāt, lai citi pienācīgi palīdz, kur vajadzīgs. Valdība ir gudra un padomājusi par itin visiem.

Ataugu Juris izlieca krūti, varēja domāt, ka taisni viņš ir tas, kas visu to pārdomājis, un tāpēc uzslava par gudrību vispirmā kārtā pienākas pašam.

— Ar prieku varēšu ziņot savai priekšniecībai, ka no priedainiešiem noteiktiem astoņiem zaldātiem pieci pieteikušies labprātīgi. Te jūs viņus redzat, tie ir vīri, kas zin, ka tēvu zemei grūti laiki un jāiet palīgā. Vai arī tie trīs vēl nepieteiksies, tad man nebūtu lieki jāmeklējas?

Mazliet piesarcis, bet stingri noņēmiens no pūļa izvirzījās Klētnieka Marcs.

— Es, virsnieka kungs... Ja kalēja Mārtiņš iet, tad man vajag līdzī. Māte man gan ir, bet tā iztiks, viņa neko nesaka.

Vecā klētniece pievirzījās ieblakus dēlam.

— Nē, es nesaku neko, ja jau citi, tad lai iet viņš arī. Par mani nav ko bēdāt, rokas kājas vēl varu kustināt, gan es iztikšu.

Ataugu Juris pameta ar galvu un labpatikā uzgriezta ūsas.

— Tā ir pareizi, tā vajag. Holodkevičs pagādās vietnieku pa to laiku, kamēr būsi prom — kad pārnāksi, strādāsi atkal pats.

Vecais Martis tupeja pie sava ieroču saiņa. Dārdzanu Jukums paņēma to slaidāko un saurāko zobenu, jo arī pats Marčs bij tievs un garš, un palīdzēja apjozt. Zobens jaunekli tūlīt padarīja brašāku un drošāku, acis viņam uzmirzēja, viņš stājās rindā, patuvāk Ataugu Mārtiņam. Juris paskatījās sarakstā.

— Septītais man ir zināms, viena alga, vai viņš pieteicās vai ne. Preimaņu Pricis, saukts Eka. Tēvs māte vēl spēcīgi, divdesmit gadu veca māsa, brālis sešpadsmit gadu. Kur viņš ir? Nāk priekšā!

Ēku izbuksnēja no pūļa aizmugures, viņš iznāca sasarcis, kā glābiņu meklēdams, skatījās apkārt, apakšlūpa drebēja, acis bij asaras. Stostījās pavisam nobijies.

— Es ... Ek, man ir dūrēji sānos ...

Daudz draugu Ekam nekad nebij bijis, tagad viņu neviens nežēloja, acīm redzami neticēja viņa vainai.

— Tas tad, kad tauku putru par daudz sastrebies.

Kāds cits bij vēl nežēligāks,

— Nu, tad jau pagastam nebūs nekāda skāde, ja kalmuki nomušis.

Ataugu Juris stingri apsauca mēlotājus, karavīru gaitas pārāk nopietnas, nekādus jokus te nevarēja pielaist. Ekam apjoza zobenu, viņš valdījās visā spēkā, lai neparādītos galīgi glēvs. Pieci vīri vēl palika izvēlei, Juris ilgi pētīja sarakstu, tad teica:

— Pieci jūs esat palikuši un visi vienādi saimniekdēli. Es gribu, lai notiktu pēc taisnības, tāpēc jums jāizlozē, kam kritīs, tam kārtā.

Padegu Krišam lozes gatavas cepurē, lozēšana jau iepriekš paredzēta. Starp tiem pieciem bij arī Lauķu Tenis, tam krita pilnā. Protams, Tenim neparko negribējās iet karā, tomēr viņš turējās dūšīgāk par Ēku. Padrebošām rokām pats apjoza zobenu un stājās rindā.

— Kad krit, tad neko nevar darīt ...

Bet Lauķienei bij citādas domas. Tā patlaban pluskatu pluskatām atsteidzās pār pagalmu, ieraudzījusi Teni ar ieroci pie sāniem, netaujāja, kā tas gadījies, pa gabalu jau sāka blaut.

— Ak tā! Atkal jau mans Tenis! Uzkrītuši kā jauna diena! Bet tā jau nu nebūs, viņš neies nekur! Ko mēs divi ar to kropli mājās iesāksim? Sienu mums nozaga, zirgu nolaupīja, nu atkal! Kāpēc Pumpuru Eidis nevar iet vai, ehe, Svarēnu Kārlis? Tāpēc, ka kalēja Mārtiņam zobs uz mums, tāpēc, ka bez sāls mūs gribētu apēst. Un tas otrs viņam paligos, tas nav labāks — tāds pats slepkavnieks!

Velti zobena vīri mēģināja viņu apklusināt, velti abi bārdaiņi piejāja tuvāk un draudoši cilāja pātagas, velti Ataugu Juris pietvīcis piecirta kāju uz akmens klona un vēcināja satīto papīru gaisā. Lauķiene nebij apvaldāma, izgrūstīja pūli, Padegu Krišam ieķērās krūtīs un sapurināja tā, ka cepure noripoja zemē, metās pie durvju kāpnēm un slaistīja dūres pret pašu karaļa pilnvarnieku. Nogānīja visu Ataugu dzimtu, veco Mārci, nelaiķa Dārtu, kas negāja baznīcā un turējās katoļu ticībā, pat mirusī Briežu Maija dabūja savu tiesu. Bārdamās iekaisa

arvien vairāk, viena pati piekļiedza visu muižas pagalmu, mežs centās aizgūtnēm, bet nepaspēja atskaņot Lauķienes lamu plūsmi. Karaļa pilnvarnieks vēcināja rokas, redzams bij, ka arī mute viņam plātās, bet sadzirdams netika neviens vārds. Beidzot satrakotā saimniece sāka gānīt arī zviedrus un viņu karali, piekļupa Tenim un mēģināja noraut zobenu. Tas nu bij par daudz, tādu patvarību un necieņu nevarēja pielaist. Ataugu Juris nolēca no durvju kāpēm un piešķrēja klāt.

— Grožos, grožos to trako mātīti! Prom uz klēti!

Grožu gan negadījās klāt. Lukstu Gačs un Klētnieka Marčs sagrāba Lauķieni aiz rokām, Dārdzanu Jukums bīdīja no mugurpuses, tā viņi to aizvilka un iegrūda klēti. Visu laiku vēl bij dzirdams, kā viņa tur aiz biežajām durvīm būkšņinājās un vaimanāja.

Tikai labi atelsies, Ataugu Juris varēja atsākt svarīgo darbu. Zobenus Priedaines kalējs pagādājis pietiekoši daudz, pietiks arī lapmuižniekiem un purvciemiešiem. Šautenes atsūtīs no Rīgas, šovakar vai rīt rītā vezums būs klāt. Tikai nu vēl jāpieradinās rīkoties ar ieročiem, citādi no viņiem labuma maz. Viens no pilnvarnieka biedriem paliks še par apmācītāju, tam jāpaklausa tāpat kā viņam pašam. Otrs rīkosies ar lapmuižniekiem, kamēr Ataugu Juris izrīkos purvciemiešus. Vēlreiz viņš nostrostēja sievas un vispār mājās palicējus, piekodināja nepinkšēt, netaisīties pa kājām un nemelst te nekādas blēņas — katram varēja iziet tāpat kā Lauķienei, kura tikai pašā vakara krēslā laižama laukā.

Tā Priedainē sākās kara apmācība. Vīri bij domājuši, ka nieks vien cilāt zobenu, cirst un durt, bet bārdainis kļuva sarkans un kļiedza kā plēsts, kad viņi savicināja ieroci pār galvu un kā salmu nopļāva baltelkšņa stumbru. Izrāva zobenu un rādīja pats, kā īsteni jādara — vienu kāju uz priekšu pastiepis, roku tikai pirmajā locītavā kustinādams, virzīja ieroča galu no vienas puses uz otru, no augšas lejup un otrādi, aplieca lokus un puslokus, tad lika asmenim zibeņātri pāršķelt gaisu, tā ka tas sanoši nosvelpa. Jā, Priedaines karavīri saprata gan, ka viņu pašu prasme gaužam niecīga, un pūlējās slapjām mugurām, kreklos izmetušies. Nelaime tikai tā, ka nevarēja saprast nevienu vārdu, ko zviedrs tur kļiedza, saprašānai maz palīdzēja arī dunkas, ko viņš pārskaities iebelza vienam otram, lai gan vispār bij lāga vīrs. Izrādījās, ka priedainieši neprot ne rindā nostāties, ne reizē pacilāt kājas, ne iet pāros un pa četriem. Muižas ļaudis iztālēm noskatiņās, kā dīda jaunos kareivjus, grozīja galvas un nopūtās. Nē, karadienests nebij nekāds joks.

Kad no Rīgas ieradās vezums ar musketēm, pulveri, lodēm un renkuļiem, mežs rībēja no rīta līdz pat vēlam vakaram, reizēm visa muiža pieplūda ziliem smirdošiem pulvera dūmiem. Jāmācās šaut, kājās stāvēt, sēdus un guļus aiz kāda ciņa vai slapjā, sūnu pieaugušā dobē. Šaušanas mākslu kareivji tomēr piesavinājās vieglāk un ātrāk kā zobena cilāšanu. Tikai Ekam lāgā neveicās. Ar pistoli viņš savā laikā bij rīkojies labi, bet garo un smago musketi apvaldīt nekādi neapjēdza. Lielākā nelaime tā, ka, ribienu gaidot, acis viņam katrreiz aizmiedzās, lode dažkārt ieskrēja tepat desmit soļu priekšā zemē vai atkal notrauca eglītei galotni,

kur nekāda ziņa nebij tēmejams. Reiz viņam izgāja pavisam mulķīgi. Sava ar renkuļiem divu priecību starpa cilvēka augstumā uzstādītā dēli. Gabaliņu sāpus nocirsta elksa stumbrā zviedrs bij uzkāris savus svārkus un cepuri. Ribiens parasti divreiz lielāks, nekā ar lodi šaujot, Ekam acis jau ciet, līdz ko pirksts pieškaras sprūdiņam. Tātad iznāca, ka sauja svina pupu netrāpīja vis dēli, bet bārdaiņa cepuri — putekļi vien pakūpa gaisā. Zviedrs kļuva pavisam traks, pagrābis savu sapostīto galvas segu, savelēja ar to neveiklim pa ausīm un acīm, tā ka tas gluži upraudājās. Panākums tas, ka nākamā reizē Ekam rokas drebēja un šautenes stobrs sāka ligoties, tikko gaisā paceļams. Vakaros ratnicā Eka ilgi nevarēja aizmigt, valstījās un pūta, pat citkārt tik lielisko ēstgribu bij pazaudējis, sašļuka acīm redzami un staigāja lēnganām kājām. Pārējie septiņi galvas vien grozīja: karā no tāda lempja nekāds labums nebij gaidāms.

Tāpat karavīrus iedīdīja arī Lapmuižā un Purvciemā. No lapmuižnieku divpadsmit vīriem brīvprātīgi bij pieteikušies tikai Kukuru Jānis, Stalažu Šīmanis un Andžēna Pēteris, pārējie jāizvēl pēc saraksta un beigās arī izlozējot. Taisni pēc nedēļas trīsdesmit piecu vīru karaspēks no triju kaimiņu pagastiem bij pieteikusi apbruņots un apmācīts. Paškalto zobenu iznāca itin visiem, tikai šautepu pietrūka trim purvciemiešiem, tiem iedeva pistoles no Holodkeviča krājumiem. Agri rītā visi sapulcējās Lapmuižā, triju pagastu ļaudis tāpat sanākuši izvadīt. Karavīri turējās isti braši, isajam apmācības laikam tomēr bijuši savi panākumi. Arī pavadītāji stāvēja klusi un nopietni, diezgan jau bij brēkts, tagad skaidri redzams, ka nekas nepalīdz. Visdūšīgāki izskatījās priedainieši, zābakiem kājās, lencās pakārtiem linsēklās samērcēta audekla maisiem mugurā. Tie no lielā, bet nabadzīgā Purvciema pagasta gan pavisam panīkuši un sabozušie, visiem pat pastalu nebij, tie virs somām uzsējuši pa divi trīs pāri lieku vīzu. Katram trešajam aiz jostas cirvis, citi bez zobena paņēmuši līdzī cūku kaujamo tuteni vai kādu citu isāku pašpagatavotu ieroci, nevarēja jau zināt, kā tā kaušanās isti iznāk. Priedaines kalējs Atangu Mārtiņš iecelts par visa karaspēka virsaini ar neaprobežotām pilnvarām, bez tam katra pagasta pulkam savs priekšnieks: priedainiešiem Susuru Klāvs, lapmuižniekiem Stalažu Šīmanis, purvciemiešiem Buķis, neliels paklībs vīrelis, paņemts tāpēc, ka jau tūkstoš septiņi simti pirmā gadā bijis karā, un tāpēc pagastā turēts par vienīgo lietpratēju kara jautājumos. Par viņa lietpratību gan neko daudz nevarēja spriest, Buķis nelielijās un neko nestāstīja, vispār par pieci vārdi dienā viņš vairāk nepateica.

Sastājās pa četri vīri — priekšā priedainieši, tad lapmuižnieki un pašā galā purvciemieši. Pulku virsnieki ārpus rindām, katrs pie savas nodaļas. Mārtiņš apstaigāja visus, šo to vēl pārstatīdams un pārkārtodams, lai izskatītos isti braši, kad no pils iznāks pilnvarnieks pārlūkot. Pavadoņu pūli jau sāka atskanēt dažā smaga nopūta, veči apasarotām acīm spraucās tuvāk, pēdējo reizi vēl noskatīties karā gājējos dēlos, šur tur kāds bērns iepinkšējās — bet aprāvās visi, kad Priedaines kalējs pārlaida tiem bargu skatienu. Visgrūtāk apvaldāmi purvciemieši, tie arī rindās stāvēja, kūkumus uzmetuši, plecus sašķiebuši, musketes kā dažkārt siena plaujamās izkaptis kaut kā gaisā izslaiстījuši. Labi, ka Lauķiene nebij iera-

dušies — Tenis paguvis pačukstēt vienam otram, ka toreiz, uz klēti vilkdami, roku viņai izlauzuši, kam gan neradās ticētāji, jo vēl vakar rītā Lauku saimniece bij redzēta mežmalā pie pirtiņas Teņa kara kreklus dūšīgi velējam.

Karaļa vietnieks stalti iznāca uz pils lieveņa, ieblakus viņam turējās Holodkevičs, aiz abiem pans Kraševskis, pelēks kā zeme, kvēli spīdošām acīm dziļos tumšos dobuļos. Vietnieks pārlaida vērtētāja skatienu trīsdesmit pieci vīri lielajam karaspēkam, mazliet sarauca pieri, bet nebruka virsū ne kareivjiem, ne vadoņiem — ko tad tur vairs varēja līdzēt. Iesāka labi pārdomātu, isti kareivisku runu par to godu, kas piešķirts latviešu zemniekiem, ieskaitot tos neuzvaramā zviedru karaļa kara pulkos. Šādu atzinību un uzticību nedrīkstēja velti valkāt, tagad bij jācinās, cik katram iespējas, jāpadzen nolādētie iebrucēji, jānodrošina zemē miers, tad gudrās un žēlīgās valdīšanas patvarā atkal sāksies tie zelta laiki, kurus jau piedzīvojuši tēvu tēvi. Viņi te nebij vienīgie, kas gāja karā. Divi pulki no Rīgas puses pagastiem jau ceļā, tālākajos izrikos vēl citus, ieroču un pulvera pietiek, igauņu pierobežā rikojas arī Rīgas garnizona nodaļa, tā tad pateiks, kas un kur īsti darāms. Te nu gan varēja nomanīt, ka Ataugu Jurim pašam nebij nekādas skaidras ziņas par to, kas un kur īsti darāms, bet tas jau arī nebij viņa uzdevums.

Holodkevičs runāja vienkāršāk, bet totiesu lietīšķi. Par mājās palicējiem lai viņi nerūpējas, pēc nedēļas sāksies siena plauja, arī aizgājēju plavas abos pagastos tiks novāktas, rudzi nokulti, bez tam karavīru saimniecības pa šo laiku atsavinātas no visām nodevām un kļaušām. Ja karagājiens ievilksies līdz ziemei, no muižas izsūtīs pakal vezumus ar pārtiku un siltām drēbēm... Par ziemu padzirdējuši, purvciemieši vispirms saskatījās cits ar citu, tad pameta acis uz savām vīzēm un pakulu biksēm — izredzes nebij nekādas jaukās.

Arī pans Kraševskis gribēja teikt savu vārdu, lai gan iespēja tikai apstādāmiešiem un atelsdamies. Pēc viņa domām, svarīgākais bij tas, ka latviešu zemnieki mācījās pulcēties, bruņoties un aizstāvēt tēvzemi. Kungu viņiem bijis daudz — Līvonijas bruņinieki, poļi, zviedri, tagad atkal tikoja krievi. Pa visām šīm jukām un maiņām zemnieks aizmirsis, ka zeme nepieder kungiem un muižām, bet viņam pašam, viņa tēvu tēvu tēvi te izliduši mežus, padzinuši vilkus un lāčus un ietaisījuši braucamus ceļus, viņš pats ar savu zemi un savu darbu allaž barojis svešos iebrucējus, pats krimzdams pelavu maizi un bez saules strādādams. Klausīdams un kalpodams pazaudējis kareivja drosmi cīņā par savām cilvēka tiesībām un savu seno piederumu, bez kura pašam jāpaliek par kustoni, līdzīgu paklidošam kaķim vai vilkam mežā. Šiem mazajiem karavīru pulkiem jāapvienojas, jātiek par tūkstošiem lielu armiju, kas spēs ne vien atsist kalmukus, bet tad iztīrīt arī savu dzimteni no visiem, it visiem svešniekiem un verdzinātājiem...

Valdības pilūvarnieks jau pāri reižu atskatījās, pieri saraucis. Poļu Jaņa valodā bij kaut kas tāds, kas nepavisam neietilpa viņa uzdevumā un izlikās pat bīstams. Bez šaubām, tam bij drudzis, rokas trīsēja, pelēkajos vaigos izplauka tumšsarkani plankumi, balss aizrāvās arvien biežāk, varbūt viņš vairāk murgoja,

nekā runāja skaidrā prātā. Ataugu Juris nepaguva pārtraukt, kas cits pēkšņi izjauca panna Kraševska plāpāšanu.

No Priedaines ceļa muižas pagalmā pusteciņiem iesteidzās kāda savāda sieviete. Kājas pašdarināti puszābaki ar jaunām kaņepju auklām notītiem autiem droši vien pāri ceļgaliem. Mugurā īsi strīpaini brunči un bieza apjozta jaka, no liuu lakatiņa apakšas spraucās laukā melni saraini mati, tumšnējā seja ar lielo, neglīto muti un melniem, kopā saaugušiem uzačiem spītīgi apņēmīga, gandrīz nikna. Mugurā cieši piebāzta audekla kule, no kuras laukā rēgojās karošu kāti un vēl kaut kādi virtuves daikti, virs tās uzsiets neliels vārāmais katliņš. Nestomidamās, neko daudz apkārtnē nevērodama, meita iespraucās lapmuižnieku karavījiem priekšā un nostājās aiz priedainiešiem, tie acīm redzami sajūtās neveikli un savirzījās vairāk kopā.

Izbrīnījies, valdības pilnvarnieks nokāpa no lieveņa.

— Kas tad tas tāds? Ei, meitiet, ko tu te meklē?

Meita neturēja par vajadzīgu atbildēt, tikai caur pieri pablenza brūnām, varbūt mazliet koķētām, bet nepavisam ne bailīgām acīm. Mārtiņš paskaidroja viņas vietā:

— Atceries Drustu, ar ko jūs abi reiz piekāvēt mūsu muižkungu Holgrēnu. Tu paglābies Rīgā pie zviedriem. Drusts ilgu laiku slapstījās mežos. Pēc tam kad muižkungu atrada nosīstu, viņš no šejienes pazudis. Tā ir viņa meita Inta.

— Un ko viņa grib? Ko viņa te lien pie karavīriem?

— Laikam taču grib nākt mums līdzī.

Ataugu Juris pat mazliet pietvika dusmās.

— Muļķības! Viriem pa kājām daudzities — ir arī galva tādām čigānēnam! Tūliņ vācies prom!

Inta ne tikai neko neatbildēja, bet vēl izlikās tā, it kā valdības pilnvarnieks runājis ar kādu citu, nevis ar viņu. Mārtiņam gan atbildēja:

— Jā, es iešu jums līdzī. Kulē man viss, kas vajadzīgs ēdiena taisīšanai, — kā redzi, arī katls mugurā. No zila gaisa jau mežā nedzīvosiet, un kas tad jums vāris, ja meitiece nebūs klāt? Un tad man arī ir tūras pakulu lupatas, ko apsiet, ja kādu saskrāmbā.

Pilnvarnieks skaitās arvien vairāk.

— Nemels tu man tik daudz! Feldšeris atradies! Desmit verstis noies pa mežu, tad viriem būs jāliek pār pleciem un jāstiepj vai arī jāpamet vilkiem. Vai te nav viņas māte, kas aizved?

Tagad arī Inta ieklausījās, bet ne viņas skatienā, ne balsī nebij ne vismazākās bijības un cieņas pret virsnieku.

— Mans tēvs ir pazudis, māte Lapmuižas lieplejā aprakta. Pa mežu es esmu staigājusi ilgāk nekā kurš katrs no šītiem, vilku vairāk redzējusi kā dažs labs Rīgas kundziņš. Ja mani tagad neņem līdzī, es tā kā tā aiziešu pakaj.

Tagad arī panna Kraševskis nokāpa no lieveņa.

— Es domāju, virsnieka kungs, ļaujiet, lai viņa iet. Man šķiet, Drusts tagad ir Rīgā, vismaz vēstuli es viņam iedevu līdzī — nodot maniem draugiem. Par

Intu nav ko baidīties, mežā uzaugusi, strādā vīriešu darbus, labākā cūku kāveja visā pagastā. Patiešām, viņa var būt karavīriem isti noderīga.

Ataugu Juris klusu apspriedās ar tiem trim pulciņu virsniekiem, beidzot atmeta ar roku.

— Manis pēc, bet tad ziniet paši. Un tu, bada dzeguze, pielūko tu man!

Inta nemaz neskatījās, ka viņai nezin kāpēc piedraud ar pirkstu. Patlaban sačukstējās ar Andžēnu Pēteri un parādīja tam aiz jakas aizbāztu paprāvu dunci, kas droši vien nebij domāts vienīgi tikai ēdiena pagatavošanai.

Ataugu Mārtiņš nokomandēja, karaspēks sāka kustēties. Palicēji vīri vēcināja cepures un sauca pakaļ labus novēlējumus, bērni pinkšēja, arī sievas un meitas slaucīja acis. Pie šķūņa durvīm drūzmējās skrandainie, pinkainie Ziemeļvidzemes bēgļi, muižas puīši nelaida tos klāt, lai ar savu izskatu nesašķebina karavīriem dūšu. Trim četriem jaunekļiem ligavas bij appušķojušas cepures, tie turējās visbrašāk. Andžēna Pēteris mēģināja uzvilkt «Es karā'i aiziedams», bet neviens isti negribēja piebalsot. Susuru Klāvs piebikstīja viņam sānos: — To jau tikai sievas un meitas mājās pie ratiņa dzied, kam pašam jāiet, tam dziesma nav prātā.

Ap Purvciema pagasta vidu jānogriežas no lielā ceļa pa kreisi, mežā pret ziemeļiem. Nakti nolijis spēcīgs lietus, krūmi un zāle rupjas rasas piebiruši, malķas un siena ceļa grambas ūdens pilnas. Rindās te vairs nevarēja, Ataugu Mārtiņš atļāva iet pa vienam un laipot, kā kurš prot. Pēc brīža atskatoties, lauku klajums un mājas vairs nebij saredzamas, ošu un lazdu smalksnis aiz gājēju mugurām likās sakļāvies cieši kopā pār likumaino ceļa spraugu. Dzilna spiedzīgi nosvilpās biežokni. Egles locīja galotnes taisni pret ziemeļiem, droši vien viņas zināja, ka uz turieni vīri iet karā.

4

Līdz pusdienai triju pagastu karavīri gāja pa pazīstamiem apvīdiem. Aiz lielajiem Purvciema mežiem, sūnekļiem un kūdras virsājiem sākās klaja pauguraina augstiene ar bērzu un apšu birzīm, bet viņējā malā, tālu pret ziemeļiem, ziloja nepārredzami garš meža ieloks. Ceļš, pāri seklām nolējām un neaugstiem uzkaļņiem likumodams, tiecās tieši turp. Birzīm tuvāk bikli piekļaudamās, slēpās zemnieku mājiņas, tikpat nabadzīgas un palaistas kā Purvciemā. Totiesu kreisajā pusē, augstā kalnā, pāri gatves liepu un parka galiem lepni gaisā slējās muižas sarkanie jumti un divi torņi — pils pelēkais un baznīcas baltais. Mutīgais purvciemietis, pēc palamas Odu Brencis, skaidri zināja, kas tie te par ļaudīm un kā viņi dzīvo. Pavisam šajā klajumā bij trīs pagasti ar trim muižām — tās divas no šejienes nevarēja redzēt. Visas trīs līdz ar pagastiem piederēja trakajam Dinsdorpam, lielākajam plēsoņam un zemnieku dirātājam visā Vidzemē. Skaidrā prātā vēl neko, bet tas gadījās tikai divas trīs reizes gadā, kad viņš gāja baznīcā, grēkus nožēlodams, metās ceļos, sita pieri pret sola atzveltni un lika sasaukt

muižā, pamieļot un piedzirdit visus nabagus un kropļus, kuru viņam trijos pagastos bij ļoti daudz. Dinsdorpa astoņos krogos ļaudis atstāja pēdējo grasi, nezina, taisnība vai nē, bet runāja, ka pa visiem trim pagastiem tikai divi saimnieki nesajot zābakus. Lielmāte Dinsdorpam aizbēgusi, tāpēc ka dzērumsa dulnumā viņš pat to spīdzinājis. Arī zviedri viņam neko nevarēja padarīt, viņš prata apcelt valdības atsūtītos pārlūkus, zemes un pils tiesā sēdēja viņa draugi, kroņa nodokli allaž samaksāja divkārti, tiklab zemnieku sūdzībās, kā ķildās ar kaimiņu muižniekiem vienmēr paturēja virsroku.

Paaugsta paugura galā Odu Brencis rādīja ar roku pāri uz otru. Saipus lielas apšu ataugas tur prāvs ēku puduris stipriem salmu jumtiem un kādiem četriem skursteņiem — pat dažus lodziņus redzēja paspīdam. Tas bij Apšciems ar astoņu zemnieku mājām, ceļš veda tur tieši garām. Apšciems vairs nepiederēja Dinsdorpam, to viņš uz kārtim paspēlējis kādam citam lielkungam verstu trīsdesmit no šejienes. Piecpadsmit gadus viņš tiesājās, gribēdams atkarot savu bijušo īpašumu, bet te viņam pirmo reizi mūžā nelaimējās: vinnētājs bij izdienējis zviedru majors un tāpēc izrādījās stiprāks nekā pretinieks. No tā laika Dinsdorps kļuva vēl trakāks, tam bij arī pilnīgi saprotami iemesli. Apšciemieši dzīvoja pārtikuši un daudz brīvāk, rādīdami apkārtnei ļaunu paraugu un galīgi nosodāmu iekāri pēc kaut cik labākas dzīves. Padarīt majora pavalstniekiem neko nevarēja, uz ratnicu tos vest nebij tiesības, nonāca pat tik tālu, ka Dinsdorpa citreizējie dzimcilvēki tikko vairs pacēla cepures, kad viņš jāja vai brauca garām. Visādi izmēģinājās tiem atspītēt. Nedeva malku no sava meža, bet apšciemieši iztika paši ar savu birzi, kur koki atauga acīm redzami. Aizliedza pārdot alu un brandvīnu savos krogos, bet tad majora ļaudis iemanījās mājās tecināt tik labu dziru, ka pat apkārtējie dinsdorpieši slepus nāca pie viņiem pamieloties, protams, lielkungam un viņa astoņiem krodzniekiem par lielu zaudējumu. Reiz bij pat sadomājis aizzogot šito pašu ceļu, lai apšciemieši netiek ne iekšā, ne ārā. Vienā galā un otrā uz savām robežām uzstātijis aizzogus un pušus vēl pielicis klāt par sargiem, bet ar to tad izgājis pavisam slikti. No rīta aizzogi uz ceļa, bet pēcpusdienā piebrauc kāds augsts zviedru karakungs — no medībām Apšciema īpašnieka muižā. Kas par lietu, kāpēc egļu žeperu krusti ceļam priekšā? Tā un tā — Dinsdorpa lielkungs negrib, ka izdienējušā majora ļaudis izbrauc viņa ceļus. Karakungs zils un sarkans: — Kas par viņa ceļiem! Ceļi pieder visiem, nevienam nevar aizliegt braukt! — Sasauc apšciemiešus, liek novākt visus tos žepurus, sakraut sārtā un sadedzināt. Pēc nedēļas Dinsdorpam ziņa klāt, ka jātiek Rīgā — pieci simts dālderu strāpes, citi apgalvo, ka trīs dienas cietumā arī dabūjis.

Odu Brencis ar savu stāstu karavirus tīri sajūsmoja. Vai tad var kas būt patikamāk, kā kad kādam lielkungam arī iziet slikti? Apšciema kalnā kāpjot, somas likās tā kā mazākas un musketes plecos vieglākas. Cits pasmejās, cits pārprašāja vēl, jaunie pat uzsvilpa.

Ciemā uz noras apmetās atpūsties. Laukuma vidū sūpoles no lieldienām, puikas vēl tagad karājās tajās, tūliņ redzams, ka vaļība te gandrīz kā brīvļaudim.

Odens akās skaidrs un vēss, aizslāpušie gājēji dzēra atpemdami. Apšciemieši bij ļoti viesmīgi, uzzinājuši, kas šie bruņotie vīri un uz kuriem viņi dodas, pat mucīņu alus izvēla norā. Pašiem tiem gan arī ziņas par karaspēka vāksanu, bet tieša rikojuma vēl nebij, pie tam turējās pārliecībā, ka viņu lielskungs savus ļaudis gan pasargāšot no šīm nepatīkamajām klaušām. Pavisam izlepusi tauta, tīri apskaust gribējās tādus. Tūlī aiz šī klajuma sākās milzīgi sveši meži, kur neviens no kara gājējiem nebij bijis, apšciemieši turpretī zināja pastāstīt vismaz dienas gājuma garus ceļus. Domājams taču, ka arī vislielākajam mežam reiz pienāk mala un aiz tās atkal lauki ar mājām un cilvēkiem. Atpūtušies, diezgan labā jutoņā karavīri devās lejā no Apšciema kalna, atkal pret ziemeļiem, tikai pret ziemeļiem.

Mežs bij pazaudējis savu zilumu, kļuva arvien rūsganāks, nu jau nepārprotami redzams priedājs, pie tam ne visai angsts — varbūt tur dumbrājs vai sūneklis. Pretī izbrauca spīdīgi lakoti rati diviem meļņiem priekšā, ratos kungs ar preilenīti, uz bukas bārdains kučieris un jauneklis pelēkos svārkos misiņa pogām, laikam sulainis. Kad pietuvojās, bij redzams, ka kungam sarkana bārda kā lāpsta pār krūtīm, bet uzburbusi seja vara kastroļa krāsā, tikpat plata kā gara. Karavīriem apšciemiešu alus tikko sāka iedarboties, viņi soļoja pa četri rindā un nemaz netaisījās ceļu griezt. Kungs bij sakucies pār ceļgalos iemiegtu pumpainu nūju — droši vien slimoja ar kaulu sāpēm. Smagie plaksti pacēlās, paspīda baltas acis kā citkārt Priedaines igauņim. Odu Brencis iesaucās tik skaļi, ka pulkā pēdējais varēja sadzirdēt:

— Nudie, tas pats būs Dinsdorps!

Iespējams tas bij, jo nelabais taču allaž ir klāt, kad to piemin. Tuklie meļņi pagrozīja galvas uz vienu, otru pusi, tad apstājās, purniem gandrīz atdūrušies pirmajā rindā, kur gāja Padegu Krišs, Klētnieka Marcs, Lukstu Gačs un Dārdzanu Jukums. Kučieris kļuva gandrīz tikpat sarkans kā viņa kungs. Jādomā, ka klieudzot mute viņam pavērās līdz ausīm, bet aiz lielās bārdas tas nebij redzams.

— Ceļu griezt, lupatlaši, kad kungi brauc! Ko velkas kā aitas barā!

Purvcemieši jau šķiebās pie malas, arī lapmuižnieki bij sabijušies, bet raudzījās vēl, ko priedainieši darīs. Eka bij grāvīm pāri, Lauķu Tenis mēģināja noslēpt musketi aiz Susuru Klāva muguras, it kā viņš ieroci būtu nozadzis vai nestu to kādam noziedzīgam nolūkam. Pārējie nekustējās, pametuši acis Ataugu Mārtiņā. Liesmojošām acīm tas no pulka pakalģala patlaban steidzās šurp.

— Ko ļļauties, bārdaini! Griez pats, gar viņu pusi rūmes diezgan! Vai neredzi, ka te iet karaspēks?

Laikam bārdainis to arī būtu izdarījis, vismaz grožus viņš jau savilka stingrāk — tā sadursme nobeigtos puslīdz mierīgi. Bet tas otrs bārdainis ratos izjauca visu. Seja viņam vairs nebij brūna, bet zilgana, uz pumpainās nūjas balstīdamies, smags un tūsnidams, viņš trakās dūsmās izlēca no ratiem. Tā nebij cilvēka balss, tā bauroja sakaitināts vērsis:

— Lopi! Suņi! Smerdekļi! Es jūs mācīšu kungus bities!

Runga paslējās gaisā pār Mārtiņa galvu. Bet tad Padegu Krišs kā jauns

briedis vienā stiepienā izlēca no rindas, smagās musketes resgalis noplankšēja pret plato pieri, no turienes pāri degunam bārdā acumirkli nošļācās sarkana strūkļa. Boze nokrita kungam aiz muguras, rokas nošļūka gar sāniem, kungs pats pamīnājas, it kā kāds tam zemi rautu no kājapakšas laukā, tad atkrita pret ratiem. Navīgs jau tas sitiens nebij, tikai apdullināja, vēl tagad ķilda varēja izbeigties, jo Priedaines kalējs tikpat ātri atkal piejoza zobenu, cik ātri to paķēra rokā. Bet šoreiz kučieris bij tas negudrais, kas iejaucās starpā — laikam pa pusei aiz didita muižas pērāja dziņas, pa pusei aiz pārbiļa neapjēgas. Pātaga nošmikstēja gaisā, mezglotais gals asi aptinās Padegu Kriša kaklam, viņš skaņi iekliedzās. Sis kļiedziens kā dzirkstele pulvera sauļā acumirkli satrauca visus pārējos priedainiešus un kādu pusi lapmuižnieku. Vesels cilvēka blāķis gāzās uz kunga ratiem, aiz kājām norāva sarkanbārdaini zemē. Kučieris, sešu vai astoņu roku sagrābts, pārlidoja galvām pāri un tad lejā, lietus sadublotā ceļa grantī. Vispirms viņš tur bij knūpus, tad uz muguras un vēlreiz knūpus — viņu buksnija, mīcīja, spārdīja kājām, viens izrāva kreklu no biksēm pār galvu, otrs pašas bikses uz kājgalu. Susuru Klāvam jau pātaga bij rokā. Tā tagad šmikstēja pavisam citādi nekā pirmi, Padegu Krišam ap kaklu tūdamās, kučieris kā kaujams blāva nelabā balsī. Sulainis šo vienu minūti bij sēdējis krīta balts, tagad, kā atsperes sviests, nolēca no bukas, grāvī pāri un tad laidās pa lauku tādiem lēcieniem, ka pat suns ar isākām kājām viņu nenokertu. Preilenei ratu stūri acis apaļas kā vistai, mute plati vaļā — sulaiņa ierosmē izspurdza arī tā, pārlēca grāvī, paskrēja gabaliņu, bet sapinās auzās un pati savos brunčos, paklupa un kunkstēdama palika guļam. Divi vīri kungu aiz svārkapakles novilkā no ceļa un pārsvieda grāvī, tā ka kājas palika dibenā, bet galva uz viņējās malas. Otrie divi tāpat aizstiepa kučieri un nosvieda kungam cieši blakus. Ciņas iekairināti, tagad bij klāt arī tie, kas nepaguva tajā piedalīties, zobeniem rokā taisījās abiem samizotiem klāt no-beigt pavisam. Bet vadonis Ataugu Mārtiņš stingri aizstāja ceļā, viņa augumā un balsī bij kaut kas, kam neklausīt nevarēja.

— Liecieties mierā, tiem pietiek arī ar pērienu.

Purvcemieši tāpat bij sadūšojušies. Aplīpa zirgiem un ratiem, nažiem un tuteņiem aizjūgu sagrieza druskās, sašāva un sakliedza tuklajiem meļiem, tie spranslodami aizauļoja kalnā pret Apšciemu. Ratus apgāza, trīs reizes apvēla riņķi un pameta grāvī ar riteņiem uz augšu. Tad Ataugu Mārtiņš sakliedza komandu, vīri žīgi sastājās rindās, gājiens atsākās tik steidzīgi, it kā nezin kas svarīgs būtu nokavēts. Apšciemā nebij redzama neviena dzīva dvēsele, bet gar ēku stūriem slaistījās galvas, skanēja vīru smieklī un sieviešu un bērnu gaviles.

Kad karapulka soļi dimdoņa noklusa pret meža pusi, kungs lēnām un uzmanīgi pacēla galvu no grāvmalas un pavērās savā kaimiņā. Labā acs asiņu aizlipusi, viņš skatījās ar vienīgo kreiso. Tad gluži tāpat arī kučieris paslēja savu bārdi, tam kreiso aci aizslēpis milzīgs zils puns, viņš redzēja tikai ar labo. Tā viņi nesapratnē ilgi lūkojās viens otrā, līdz kučierim bārda sāka drebēt, bet kungam pār kreiso vaigu noslida liela asara. Droši vien tā bij pirmā viņa lielkunga mūža.

Mežā ierinda izjūka, vīri gāja vienkārši barā, tā bij vieglāk, un bez tam

labāk varēja sarunāties. Savrup soļodams, Mārtiņš reizēm pasminēja, viņa karaspēks tika arvien čalīgāks. Pirmā kauja sekmīgi un ar pilnīgu uzvaru pabeigta, tas pacilāja un sadūšināja. Vīri aizgūtnēm pārstāstīja cits citam, kā viss īstēni norisinājies, it kā kad katrs pats nebijis tur klāt un savām acīm neredzējis. Tie, kas bijuši cīņā visdarbīgākie, izmeta tikai pa retam vārdam, totiesu skaļi bij purvciemieši. Viens lauzies visā sparā, bet neticis klāt, otrs tikai vērojis, vai kādam cikstonim neies grūti, lai tūliņ mestos palīgā, trešais kliedzis: ar zobenu ribās! tikai tie negribējuši klausīties viņā vai nedzirdējuši. Bet par visiem viņi taču bij patriekuši kunga sulaini, sagriezuši aizjūgu un ratus iegāzuši grāvi — tur pietika ko lielities kārtu kārtām, galu galā pašiem sāka likties, ka taisni viņi bijuši tie īstie kaujas izcinitāji. Lauķu Tenis gāja, galvu nodūris, nezin par ko vēl vienmēr tumši sasarcis. Eka turēja par vajadzīgu taisnoties: viņš pārlēcis grāvim, lai labāk varētu notēmēt un šaut nost to sarkanbārdi. Drusta Inta, kas gāja viņam blakus un kurai viņš to galvenā kārtā stāstīja, piekrizdama palocīja galvu: jā gan, bet tikai pār plecu atpakaļ, tā kā kungi šauj divkaujā, jo mugura viņam bijusi taisni pret mērķi. Padegu Krišs reizēm slepeni pabraucīja sarkano sūrstošo svītru ap kaklu, kur pat prāvs asiņu piliens bij izrasojis zem auss.

Stundas divas Ataugu Mārtiņa karapulks tā čaloja, tad pamazām sāka apklust, arī gaita kļuva gausāka. Sen viņi jau nogriezušies no lielā ceļa, kas nosliecās pret rītiem uz Lubānas pusi. Apšciemiešu iestāstītais bij kaut kad lietots, tad pamests un tagad jau stipri aizaudzis malkas ceļš ar lielām dubļu paltīm, pelēkām ūdens lāmām un sliksņās samestiem koku zariem. Apkārt izburbis tīrelis, vietām tur rēgojās melni, niedrām un vilkuvālēm apauguši akači, sausākās vietās sīku bērziņu, krūķļu un pilādžu saliņas. Nosūnojušās priedītes ar āķidrajiem, robainajiem skuju cekuliem nebij pakrēsja devējas arī tad, ja spīdētu saule. Patlaban tā jau vakaru pusē redzama tikai kā nespodri sarkana ripa aiz pelēkā debess apvāzņa, kas ar katru brīdi kļuva biezāks un tumšāks, likās noslidam arvien zemāk, līdz kamēr tur augšā vairāk nekas nebij saskatāms. Neganti tveicēja, slāpējoša versme plūda no augšas un tāpat no sarūgušām dūpām smirdošā tīreļa. Ne vismazāko vēsmiņu nejuta, karavīriem izkalta rīkles, elpa rāvās ciet, sviedri tecēja straumēm, nastas mugurā kļuva neļēdzīgi smagas, musketes cilājās no viena pleca uz otru, kājas cēlās gausi un nedroši. Nebij kur padzerties, ūdens ceļmalas dobēs brūns un visādiem ķīvuļiem biezs, pat apsēsties un atpūsties nekur nevarēja. Tālumā, cauri pelēkai dūmakai gan parēgojās tā kā bieza meža blīvais tumšums, bet varbūt tā bij acu apmāņa, jo katru nākamo reizi tā likās tikpat tālu, kā bijusi. Ap gājējiem spīdza veseli mākoņi lielu brūnu dunduru, gandrīz katram uz paunas nometušies divi trīs un ceļoja līdzī karā. No dunduriem vēl varēja atkauties, bet izkāmejuši odi metās uz rokām un rejas, lida zem cepures un aiz kakla, tos sizdami un gaiņādami, karavīri nomocījās vairāk, nekā pār dūkstīm lēkdami un šautenes no viena pleca uz otru cilādami. Trīsdesmit seši cilvēki izklīduši trīs pūrvietu garā rindā, vārgākie pa divi, pa trīs palika arvien tālāk atpakaļ. Ataugu Mārtiņš apturēja savus priedainiešus un lika pagaidīt, kamēr visi atkal salasās kopā. Pamājis Susuru Klāvam, atgāja

nostāk, lai citi nedzird. Nosvīdis bij tāpat kā visi, bet lielo nogurumu nemanīja ne viņa gaitā, ne augumā, lai gan nesamais viņam vismaz pusotras reizes smagāks kā pārējiem.

— Kā tev šķiet, vai nemetas jau krēsla?

Smede vien visvairāk nodzīvojis, āra gaisu viņš pazina mazāk un par laiku nevarēja spriest nemaldīgi. Klāvs, tas bij īsts lauku vīrs, paskatījās gaisā, aplaida acis apkārt pa priežu stumbriem, tad pagrozīja galvu.

— Saule aptumsa ap launaga laiku, stundas divas mēs pēc tam esam gājuši, kādas divas vēl paliek līdz norietam. Vairāk nebūs — paraugies, dunduru arī paliek mazāk.

Patiešām, dunduru džinkstoņa bij manāmi aprāvusies, arī līdzceļotāji no karavīru somām lielāko tiesu pazuduši. Totiesu uzmācīgāki kļuvuši odi, vīri gaiņājās saplūktu smilgu kušķiem un priežu zariem, tā stāvēdami, nokusa vairāk kā iedami. Klāvs sirdīgi ieplāja ar plaukstu pierē.

— Isti purva odi, pirmā šķira, dzel kā lapsenes, un tad nekaunīgi, taisni acis lien iekšā. Jo tuvāk lietus, jo trakāk.

— Tu domā, ka būs?

— Kur tad šis paliks? Lien mums pakaļ kā miegs, ap saulrietu būs klāt katrā ziņā.

— Bet kur tad mēs patversimies, šajā tūreļa zampā pat atsēties nav iespējams.

— Šitādi lieti nāk lēnām, ap saulrietu mēs jau varam būt sausākā vietā, kaut kur taču arī šādam tūrelim būs mala.

Dabūjuši zināt, ka jābēg no lietus, karavīri bez skubināšanas gāja kņasāk. Susuru Klāvs smaidīdams paraudzījās Drusta Intai sejā.

— Kā iet zaldātam? Vai nav māju žēl, tur taču bij labāk?

Inta tikai dusmīgi paskatījās pretī. Visu ceļu lapmuižnieki, bet it sevišķi tie pluskatas purvciemieši bij viņu šā un tā airtikuši, gan mēģinādami ielaisties draudzībā, gan labsirdīgi uzzobodami. Lai viņa tikai allaž atskatoties, vai māte ar žagariem nedzenas pakaļ, ka pie laika varot laisties tūreli iekšā. Kāpēc viņa neesot uzvilksusi bikses kājās, ja jau reiz ejot zaldātos? Vai esot jau izraudzījusies puisi, pie kura nākamnakt gulēšot? Sākumā viņa mēģināja katram atcirst pa degunu, bet drīz noprata, ka bij te kā aitiņa veselā suņu barā un visiem pretī neatturēsies, tāpēc labāk sakoda zobus un klusēja. Vižnieki tādi! Slampāja pa pelkēm, piecas reizes jāapstājas un jāgaida, kamēr pienāk klāt, bet mutēs kā laidara vārti, arī vadoņa aprāšana maz ko līdzēja. Lai izrejas vien, gan jau reiz aprimsies. Un viņai bij taisnība, kad tūrelis izbeidzās un krēsla kļuva arvien biezāka, tie vilkās pakaļ kā vezumu stiepdami, elsdami un pūzdami, kamēr Inta gāja tikpat žigli kā pirmajā stundā. Gan jau arī viņai pleci sāpēja no nastas smaguma un mugura mirka sviedros, bet tiem mēlgaļiem par spīti un izsmieklu viņa sakoda zobus un turēja galvu augsti.

Ceļa tikpat kā vairs nebij, biežajā krēslā tikko samanāma, aizaugusi, cilvēku un kustoņu sen nestaigāta taka likumoja augšup smilkšainā uzkalnī. Tūreļa mai-

gas joslā auga melnalkšņi, augstāk priedes jukām ar bērziem, rozas virsotnē egles ar retām kļavām un pilādžiem. Zem biežajām skujām un lapotņiem gandrīz pavisam tumšs, taka laikam pazaudēta, karavīri gāja uz labu laimi, brīzdami pa paparžu klāniem, kāpdami pār sapuvušām siekstām un mezdami likumu ap vēja lauztiem un izgāztiem kokiem. Purvciemiešu virsnieks Buķis aizspraucās blakus virsaitim Ataugu Mārtiņam, runāja strupi, katru vārdu atsevišķi izmezdams, laikam gan nikns, bet var būt, ka tāda viņam paraša.

— Cik ilgi tad tā blandīsies pa mežu? Laiks likties atpūtā, rīt arī būs diena. Puiši krīt no kājām.

Taisnība jau bij, Mārtiņš nestrīdējās, noņēmiem vispār bardzību nelietot nevietā, lai pulkos nerastos šķelšanās un ienaidi.

— Es visu laiku domāju par to. Bet šajā rozā nav ūdens, un mēs visi taču esam izslāpuši. Te jau sāk mazliet iet uz leju, droši vien lieknā būs kāds strauts vai upe. Līdzko būsīm klāt, tūlīt liksimies uz guļu.

Purvciemietis arī pats atzina, ka citādi nevar, bet turēja par savu pienākumu vēl norūkt:

— Tumsā acis var izbakstīt uz tiem sausajiem zariem.

Arī tur viņam taisnība, bet Mārtiņš domāja citu domu. Purvciemieši savrup vien turējās — ja jau ceļā tā, kas tad iznāks, ja būs jāiet kaujā? Astoņi, divpadsmit un piecpadsmit vīri par sevi taču nevarēja veikt to, ko trīsdesmit pieci cieši kopā. Arī ar lapciemiešiem vēl nebija tāda sadraudzība, kā vajadzīgs, lai gan ar virsnieku Stalažu Simani saprašanās likās viegli iespējama. Ar Susuru Klāvu priekšgalā pa rozas pastāvo nogāzi lejup iedami, viņi klusu apsprieda šo svarīgo jautājumu.

Lejā patiešām bija upe, likās paprāva, lai gan tumsā labi pārredzēt nevarēja. Šepat tad jāsarīko apmetne. Vispirms salasīja zarus, uzšķīla uguni un sakūra trīs sārtus, katrs pulks savu, pa gabaliņu cits no cita. Kad visi bija nokāpuši lejā pie upes un padzērušies, virsaitis pavēlēja uzcelt nojumes, kur patverties. Pavēles pamatojumam viņš paskaidroja:

— Naktī lietus būs katrā ziņā. Paši mēs vēl varam salīt, gan ritu saule atkal izžāvēs, bet pulveri nedrīkst saslapināt, tas mums jāglabā vairāk kā paša acis.

Purvciemieši tikai pūrdēdami un negribīgi ķērās pie darba. Visvairāk nogurušie jau bij pakrituši sūnā un palikuši somas zem galvas. Tomēr no piecpadsmit vīriem daži vēl varēja kustēties, tie tad strādāja par tiem citiem. Taisnību sakot, tādu nojumi uztaisīt bija tīrā nieka lieta. Pie divām tuvām priedēm guleniski pierīkoja kārti, slīpi tai pieslēja dziegas, šķērskārtiņas piesēja klūgām un noklāja egļu zariem — triju sārtu ugunis mežs visapkārt prāvu gabalu gaišs. Virsaitis gan novēroja, ka purvciemieši savu pajumti darināja pavisam pavirši, lielāku lietu tā nekādā ziņā neturēs. Bet apvaidijās un neteica neko, negribēdams viņus vēl vairāk sarūgtināt un apkaitināt.

Drusta Inta šaudījās kā atspole. Ugunskuram katrā pusē iesita pa staklei, noskrēja pie upes, pasmēla brūno rāvas ūdeni katliņā un uzkāra to bomi pāri ugunij. Miežu putraini un žāvēta cūkgāja katram vīram bija audekla kulē līdzī —

putraimus Inta iebēra pati, no ikviena pa saujai, bet gaļu lika griezt pašiem, virsaitim pirmajam, pārējie nošķēla sev apmēram tikpat lielus. Lai vēlāk varētu atšķirt, viens savējam apsēja liepas lūcipu, otrs izdūra cauri sausvieža iesmu, trešais adas malā iegrieza robu, ceturtais teicās pazišot tāpat pēc trijstūra veida. Lauķu Tenis, sendienām pazīstams kā liels izēdājs, stiepās ar prāvas dūres lieluma speķa gabalu, bet virsaitis vēl laikā paguva saķert to aiz piedurknes.

— Traks! Rītu un parit taču tāpat vēl gribēsies ēst.

Arī pārējie uzstājās pret tādu aplamu izšķērdību, līdz kamēr Tenis spļaudīdamies un pukodāmiešs pārdalīja gaļas gabalu uz pusēm. Sveķainie priēžu zari dega sprakšēdami, putra izvārijās drīz, vīri strēba šņākdami un vārītāju slavēdami, tik garšīgu viņi mājās nekad nebij ēduši. Dārdzanu Jukums pasniedzās un noglaudīja spuraino melno galvu, lakats darba trauksmē un sārta karstumā no tās sen jau bij noslidējis.

— Tu, Inta, esi krietna meita un mums labs palīgs. Ja kāds tevi vēl aiztiek, tad pasaki tikai man.

Meita pēkšņi pietvīka tumšsarkana, no uguns tas nevarēja būt, viņa te jau sēdēja ilgu laiku, par darba veiksmi un brašumu to arī Priedaines Vaivaros bieži uzslavēja. Bet varbūt tas bij mežā augušās pirmais glāsts, varbūt Jukuma plaukstā viņa sajuta kaut ko, kas nemaz nebij domāts — sieviešu sajūtas dažkārt taču ir tik divainas. Inta tikai caur pieri pablenza savā negaidītajā aizstāvī un atvirzījās tālāk nost no ugunskura, krēslā.

Lapmuižnieki un daži purvciemieši sanākuši skaudīgi noskatījās, kā priedainieši strebī silto un tauko ēdienu, kamēr viņiem pašiem jāpietiek ar sakaltušu maizes rīku, kam klāt piedzert var tikai sāju rāvas ūdeni. Bet katls patlaban bij tukšs un karotes palikušas brīvas, Inta atkal noskrēja pie upes, piesmēla savu čuguna vārāmo trauku un aiznesa to pie lapmuižnieku ugunskura. Arī virs tā ūdens drīz sāka sist mutuļus un valstīt treknās gaļas gabalus. Istā sajūsmā viņa līgsmi pamāja ar roku purvciemiešiem.

— Sataisiet tikai uguni labi stipru un neaizejiet vēl gulēt — dabūsiē visi!

Un pie tam pablenza atkal, vai Dārdzanu Jukums viņu dzird un redz. Tā Inta tos pabaroja un ieguva draugus, no tā vakara nevienam vairs nenāca prātā viņu aiztikt.

Dienas gaita bij galā. Pirmā kauja nobēigusies ar pilnīgu uzvaru, sekmīgi paveikts četrdesmit piecdesmit verstu garš ceļa gabals pret ziemeļiem, paēstas siltas vakariņas, nu varēja mierīgi likties uz auss. Možākie tomēr vēl brīdi sēdēja, uz mietiņiem izžāvuši sabristās vizes un slapjos autus. Miegu aizdzenādami, pārrunāja dienas piedzīvojumus vai tāpat mēlojās. Odu gan palicis mazāk kā dienā, bet tie bij totiesu nekaunīgāki, tikai ugunskura dūmos no viņiem kaut cik varēja paglābties. Mutīgs purvciemietis piebīkstīja Odu Brencim:

— Apvaldi nu tos savus kustoņus!

Un tūlīq steidza paskaidrot tiem citpagastniekiem, kas par lietu. Brencis jaunībā nezin kā aizkaitinājīs Purvciema lielkungu, tas atcēlis viņu no zirgu puīša amata un aizdzinis dzērveņu purvā visu vasaru sūnas plēst. Purvā tik

dandz odu, ka jūlija mēnesī neviens ilgāk par diennakti nevarējis izturēt, dzēlušī taisni nost. Bet Brenčis nodzīvojis līdz Miķeļiem, sūnu gan saplēsis tikai piecus vezumus, bet iznācis malā svilpodams, bez puniem un drudža; izrādijies, ka viņam vārdi, no kuriem nekaunīgie dzelāji bēguši vairāk kā no dūmiem un biezas miglas. No tā laika viņš arī dabūjis Odu Brenča vārdu, kas jau iesavināts arī viņa abiem puikām.

Odu Brenčis noklausījās, rokas ceļgaliem apķēris, ne vārda neteikdams, nopietni uguni skatīdamies. Un tad notika tīrais brīnums: tūlī pēc purvcemieša mēsta odi sāka nozust, brīdi vēlāk tikai kāds retais vēl aizdzīnkstējās virs galvām, tad pazuda arī tas. Vīri pie ugunskuriem saskatījās un neticīgi paraustīja plecus — bet kā tur lai netic?

Priedainiešu nojumē Susuru Klāvs piebīkstīja kalēja Mārtiņam.

— Paklausies, — vai tu ko dzirdi?

Apjuma virsū kaut kas nopakšēja, vienreiz, otrreiz, tad arvien biežāk, un pēc maza brīža sāka šalkt bez apstājas. Ataugu Mārtiņš pasmējās:

— Odu Brenča vārdi.

Lietus lija līdz pat rītam. Gaisma ausa lēna, pelēka un slapja, priedes lāgiem nopurināja cekulus, tad no turienes cilvēkam taisni uz kakla nošalca veselas šlakatas. Upe likās vēl melnāka kā vakar krēslā, sīkām lāsēm gludajā līmenī sabirstot, neskaitāmi loki plētās, saskārās, apdzisa un sākās no jauna, ūdens nīrbēja kā tūkstots neredzamu, dzilē apslēptu pirkstu kustināts. Karavīri nojumēs slaistīja galvas un negribēja list laukā, lai gan tiklab priedainiešiem, kā lapmuižniekiem šad tad pa lāsei nopilēja sejā. Turpretī purvcemieši, salijuši un nosaluši, visi bij jau laukā un sildījās ap ugunskuru, pavirši saslaistītais hūdas jumts viņus maz vien bij aizsargājis no slapjuma. Nupat gan sāka stāties, upe mitējās virmot, liekņā savilkās bieza kūpoša migla, vējš aizgājis lietum līdzī, nebij, kas izdzenā pelēko, pretīgi miklo dūmaku. Slapjie zari smagajā, nekustīgajā ārā negribēja lāgā degt, dūmi gulās drīz uz vienu, drīz uz otru pusi, purvcemieši nūrdēja apkārtrāpodami, šad un tad īgni sabārdamies.

Ataugu Mārtiņam bij kaut kāda doma, jau labu brīdi viņš aizdomās skatījās salijušos vīros, tad piecēlās un aizgāja turpu. Un drīz vien no turienes atskanēja tik nīkna rāšanās, kādu zaldāti vēl ne reizes nebij dzirdējuši.

— Lopi jūs esat, ne kareivji! Ar ko tagad šausiet kalmukus — ar dubļiem un zirgu mēsliem, jā?

Izrādījās, ka tikai tiem purvcemiešiem pakuldrēbes kules puslīdz sausas, kas tām gulējuši taisni virsū, citi salijuši paši un arī savas somas samērcējuši caur un cauri. Par pārejo, kas tur iekšā, virsaitim nebija daļas, kaltētas maizes vietā lai ēd to pašu miklu. Bet arī audekla maisīgos pulvera vietā bij tikai melna, nekur nelietojama biezu putra, visšķidrāka pagalam samirkušam vīrelim, ko sauca par Dūmu Bērtuli; purvcemiešiem vispār bij paraša — dēvēt kaimiņu kaut kādā palamā, kas tad pamazām izskauda viņa isto vārdu un tā palika uz visiem laikiem arī pēcnācēju paaudzēm. Dūmu Bērtulis sašļucis un nobijies stāvēja virsaiša priekšā, viņa lempība to sanīknoja vēl vairāk.

— Pār priedes sakni likšu pārstiept tevi un nodot tādu kārtu, kādu tu vāgūzi no sava vagara necsi dabūjis! Vai es labi neteicu vakar: glabā pulveri vairāk kā savas acis! Sūta karā tādu jēlmini! Sievai pie pakulu kratīšanas, tur tava istā vieta.

Pārskaities virsaitis atnāca atpakaļ un atkrita uz savas somas. Ilgi nevarēja norimties.

— Ko mēs darīsim ar tiem lempjiem, kad sāksies kaušanās? Palīga tur nebūs, tikai par slogu un nelaimi.

Priedainieši neteica neko — kad Mārtiņš tādā prātā, tad labāk nogaidīt, lai dusmas pāriet, ilgi jau tās nekad neturējās. Pulvera saliedētāji sačukstējās apsprieždamies, arī pašu biedri tos sunīja kā prazdami. Tad viņi visi pieci bij kaut ko sagudrojuši, sasēda tuvāk ap ugunskuru, izlēja pulvera putru no maisiņiem uz bērza tāsīm un apšu mizas paplāksnēm, ar kociņu apmaisīdami, sāka žāvēt pret uguni. Citi purvciešie, apkārt sastājušies, pabrīnījās: nē, bij un bij tam Dūmu Bērtulim galviņa. Izzāvēs sausu kā nieku, lai tad Priedaines kalējs, tas lielais komandieris, nāk un paošņā vēl.

Priedainieši un lapmūžnieki jau posās ceļā. Vispirms jātiek pāri upei, tā bij soļu piecpadsmit plata un savas septiņas pēdas dziļa, braslu nevienā pusē nevarēja atrast. Noskatoties likās, ka straumes viņai nemaz nav un ūdens stāv pilnīgi uz vietas. Bet kad iemeta lapotu zariņu, tas it kā apdomādamies apgriezās riņķi, tad tikko pamanāmi sāka slidēt pret rītiem. Likās pavisam neticami — visas līdz šim pazīstamās upes un strauti taču tecēja vai nu pret vakariem, vai arī pret dienvidiem, uz Daugavas pusi. Gandrīz varēja domāt, ka nomaldījušies un vakarkrēslā pavērsušies nepareizā virzienā. Bet Susuru Klāvs stingri noraidīja tādas aizdomas, viņš zināja noteikti, ka visu laiku iets tikai pret ziemeļiem — bij arī tādas upes, kas tecēja pret rītiem, uz citu, lielāku, vai arī uz kādu ezeru. Pāri kļūt diezgan vienkārša lieta. Šis krasts neaugsts, lai gan pastāvs, viņš pavisam lēzens, aiz tā atkal plētās purvainis mežs. Pašā ūdens malā auga divi slaidi melnie elkšņi, tos nocirta un nolaida cieši blakus pāri, pa tādām laipām varēja iet bez bēdu. Purvciešie vēl vienmēr negribīgi tuntuļojās pie savas nojumes, pulvera kaltētāji kā zvirbuļi tupēja ap ugunskuru. Virsaitis patlaban pagriezās turp, lai sakliegtu sliņķiem, bet tajā pašā acumirkli notika kas pavisam negaidīts. Atskanēja spēcīgs žvūkšķis, pavērpās tumšsarkanu liesmu caurstrāvots melns kamols, kāda tikpat melna roka zibenpātri aizsvieda prom aizdegušos bērza tāsi, kāds vīrs atmuguriski atkrita zemē no ugunskura, tad no smirdošā mutuļa iznīra Dūmu Bērtuļa apkvēpusi galva bez cepures un aizmiegtām acīm. Virsniekam Buķim pēkšņi bij uzradusies tāda balss, ka pat piemiglotais mežs nodārdēja:

— Sātans! Nu acis būs pagalam!

Bet acis nebij vis pagalam, Dūmu Bērtulis paguvis istā laikā aizvērt. Tagad tās melnajā aplocē pavērās spokaini baltas, pārbīli izvalbitas, arī mute bij vaļā, trīsēdams un vaidēdams Dūmu Bērtulis trausās kājās. Vienkārša lieta, kāda

dzirkstele iesprakstējusi smuki apžuvušajā pulverī, no tās tā nelaime. Pur-
cīmieši steidzās palīgā savam nelaimē kritušajam biedram, paglāba ugunij pie-
riņojušo cepuri, atnesa ūdeni un mazgāja kvēpus. Kvēpi nogāja viegli, bet pavi-
nam notīrīt seju tomēr neizdevās, tā un viena auss palika tēraudzila, nekāda
rīvēšana un berzēšana tur nelīdzēja. Bij jau pieredzēts, ka tādos gadījumos sīkās
nesadegušās pulvera drumsliņas sacērtas dziļi ādā un tā paliek visu mūžu. Lai-
kam sūrstēja stipri, vēl gluži apdullis, grīšodamies un stenēdams Dūmu Bērtulis
reiz un reizēm tur pārbrauca plaukstu pāri. Intai somā bij kausēti, nesālīti tauki,
viņa atnesa uz kļavas lapas un ierīvēja pamatīgi, zilganums sāka spīdēt kā kalēja
Mārča notritie zobeni. Vīrs izskatījās tik svešāds un jocīgs, ka karavīri neva-
rēja novaldit smieklus. Mēļīgais lapmuižnieks Andžēna Pēteris kļiedza:

— Dūmu Bērtulis... Tu neesi nekāds Dūmu, bet Pulvera Bērtulis!

Tā līdzšinējais Dūmu Bērtulis dabūja jaunu vārdu un netika vairs vajā no
tā. Bet zilā seja nākamā kara gājienā viņam ne vienreiz vien noderēja īsti labi.

Pulvera Bērtuļa nelaime karavīrus nodarbināja vēl ilgu laiku, kad bij jau
upei pāri, tā ka dumbaino mežu viņi samanija tikai tad, kad bij nobridušies
slapji un biezie melnelkšņu krūmi rasu veselām saujām svieda acis. Šis leknās
zemes muklājs daudz ļaunāks kā pielijušais sūnu tūrelis, melnzemes dubļi smagi
lipa pie kājām, saknes neredzamas peldēja dziļi, gājēji pār tām streipuļoja un
krita, nomocijās vairāk kā vakar, tajā sutoņā ar dunduriem un odiem kaudamies.

Migla palika tikpat bieza, kā bijusi, tikko divdesmit soļu varēja redzēt uz
priekšu. Negadījās neviena taka, uz labu laimi jāiet pa dūksnainiem biežokņiem
un grīšļa pieaugušiem klāņiem. Arī laiku pēc tādas nelīdzenas gaitas nekādi
nevarēja mērot, varbūt tikai vēl pabrokastis, varbūt jau pusdienu tuvu. Arī lielais
pratējs Susuru Klāvs kasīja pakausi. Pagadījās kāda meža kustoņa izlauzīta un
iemīta stīga, bet pa to viņi nokļuva pie tādā sliksnā iegrīmuša diķa, ka tikai ar
lielām mokām tika laukā.

Novakarē migla sāka klist un laiks atskaidrojās. Saule nepaguva iznirt no
baltajiem mākoņu vāļiem, bet viņas vieta pa meža galu spraugām tomēr bij
saskatāma. Arī vieta kļuva sausāka un stingrāka, līdz tumsai Ataugu Mārtiņa
karaspēks nokļuva pavisam cietā eglājā, kur izgāzta koka dobē sakrājies pie-
naini pelēks lietus ūdens, bet labāku te jau nebij ko meklēt. Pārnakšņoja labi —
kā palaikam zem eglēm, zaļganrūsganā sūna bieza un mīksta, vējš šalca galotnēs,
tikai pret rīta pusi kļuva dzestrāks, uguns jāuzkurina lielāka.

Todien pāri pusdienai gāja pa sausu eglāju, apmezdami likumu necaurliena-
mām izstīdzējušu bērziņu saudzēm. Saule vairs nevarēja būt augstu, kad priekšā
paspīda kļajuma zilums. Karavīri atvilka elpu, it kā visu laiku peldējuši nepār-
redzamā ūdenī un nu pamanijuši sauszemes krastu. Malā uzplūda tikami vieglais
lauku gaiss, zema saule paspīda acīs, kam smalkāki deguni, tie saoda raksturīgo
rijas kvēpu smaku, tātad arī mājas un cilvēki bij kaut kur tuvumā.

Meža apmalas smalksnim cauri izbrīduši, tūlīt arī ieraudzīja. Cetrējas zem-
nieku mājas tuvu cita pie citas, ēciņas mazas un vecas, pavisam citādiem jūmtu

čukuriem kā Priedaines apvidū, lauki akmeņaini, pa pusei apsēti, pa pusei palikuši kā pavasari aparti, jau krietni apzēlušī. Divi suņi sāka riet, likās, arī citādi kā pašu mājās. Ataugu Mārtiņš neļāva savam karaspēkam tūliņ iet, apspriedās ar trijiem pulku virsniekiem.

— Visā barā mēs viņus nobiedēsim, tagad visi tik ietramdīti. Diviem jāiet iepriekš izlūkot, kas tie tur ir par ļaudīm. Tu, Klāv, paņem līdzī Klētnieka Marču, un ejiet abi! Musketes atstājiet tepat, lai nedomā, ka sirotāji.

Pavēlēja pulkiem apsēsties mežmalā un gaidīt, Klāvs ar Marču devās uz pirmajām mājām. Pagalmā iztālēm redzama kāda sieviete, bet, nācējus pamānījusi, tā it kā kādam otram uzkliedza, iemetās rījiņā un aizsāva vārtus ciet. No blukšņa pietrausās kājās garš kaulains vecis ar baltu vaiga bārdu un gar sienu taustījās uz vārtu pusi, tas laikam bij aklis. Klāvs pa gabalu sauca:

— Nebēdz, veco tēv, mēs tev neko nedarīsim.

Bet vecis ne galvu nepagrieza, varbūt bij arī puskurls, tāpēc tā sieva tik skaļi bļāva. Vārtus vecis gan sagrābāja, bet iekšā netika. Izlūki atmeta ar roku un gāja uz nākošām mājām. Tur atkal viens sievieša cilvēks gāja pār sētsvidu, tas nebēga, sasprieda rokas sānos, paskatījās uz diviem maziem bērniem, kas pie rijas sienas smilktiņās gozēja plikos vēderus novakara saulītē, tad pavērsa drukno augumu pretī pienācējiem. Tie tūliņ redzēja, ka labs nekas te nav gaidāms. Izruna svešāda, karavīriem likās jocīgi dziedoša.

— Ko tādi te vazājas, meitīšus baidīdami! Vīra neviena nav sētā.

Klētnieka Marcs iesmējās lielo smieklu.

— Ko nu vairāk, tad mēs nākam kā saukti.

Sieva pakratīja dūri.

— Tādi bezkauņas! Tādi bezkauņas!

Arī Susuru Klāvs pasmaidīja, tas viņam gadījās gaužām reti.

— Tu nu gan neizskaties biedējama. Bet lai nu paliek, mēs tikai gribam zināt, kas šis par pagastu un vai tālu līdz igauņiem.

— Te nav nekāds pagasts, te ir Tapas pagasta Akmeņsala. Pats pagasts ir tur, taisni tur, kur tagad saule. Ko jūs meklējat mūsu pagastā, ko jums te vajag?

Klāvu apvainoja šī meitīša bramanība un acīm redzama necieņa pret karavīru ar zobenu pie sāniem.

— Tavā pagastā mēs neko nemeklējam, tikai cauri mēs tam ejam uz igauņu robežām. Mēs esam karaļa zaldāti.

Arī tas neko nepalīdzēja, meitītis kļuva vēl spūrigāks.

— Kas jūs par zaldātiem! Vazaņķi jūs esat! Mūsu vīrus, tos zviedri aizveda līdzī uz igauņu robežām, diezin kur kurā kauliņī tagad balinās. Meža bēgļi jūs esat, tādus tikai grožos un aizdzīt ezeram apkārt, lai kaujas ar kalmukiem tā kā mūsējie.

Klāvs bij par tiesu saskaities. Ko tur daudz runāt ar šo nikno ragānu — viņš pasvilpa, lai vīri nāk šurpu. Drukņā akmeņsaliete gan drusku pierāvās, bet neko daudz vis nenobijās. No pārējām mājām lida laukā citas sievas, veci un

bērni, vajējām mutēm pa gabalu noskatījās svešiniekos. Aiz pārsteiguma un ziņkāres acīm redzama neuzticība, nepatika, pat naidis, Ataugu Mārtiņa karaspēks tūlīt nojauta, ka draugi tie te nav. Pirmais gājiens bij pie tām četrām aciņām padzerties skaidra ūdens. Tai vienai spaiņa nebij pie vindas, sievas nebūt nesteidzās atnest un palīdzēt, purvciemieši saskaitās, iebruka paši rijiņā un iznesa vajadzīgus un arī nevajadzīgus traukus. Kad īpašnieces metās klāt atņemt savu mantu, tās, ar musketēm piedraudēdami, aiztrieca prom. Ne tikai karavīri, arī virsnieki un pats virsaitis saniknojās par akmeņsaliešu neviesmību, pieļāva pārmeklēt visas četras mājas un paņemt, ko vien tur atrod lietojamu vai ceļā noderīgu. Visā Akmeņsalā sacēlās nejauka burzma un kņada, sievas un veci lamājās un vaimanāja, bērni ķērcā līdzī, divi suņi, laukā aizbēguši, rēja, līdz aizsmaka pavisam, kaut kur nežēlīgi kvieca sivēns. Trešo māju sētsvidū pie akas sakūra kopīgu sārtu, purvciemiešiem bij atradies pašiem savs katls, ūdens tajā mutuļodams svaidīja svaigas sivēna gaļas gabalus, karotes vairs nebij jāaizņemas no priedainiešiem, tagad pašiem vairāk kā vajadzīgs. Divi vīri, ceturtaļās, vistālākajās mājās atraduši sešus kukuļus tikko izceptas maizes, stiepa tos uz ugunsgrūdu, divas pajaunas sievas un žirgta vecene, divi puikas, skuķis un vecis ar koka kāju dzinās tiem pakal, gaudodami un sunīdami grasījās atņemt. Bet, kad paslējās Pulvera Bērtulis un pagrieza pretī savu nozilināto seju, kas liesmu plīvā izskatījās gandrīz melna, tie bļaudami atbēga atpakaļ — Bērtulis pirmo reizi atskārta, ka arī karā viņam tas zilums var lieti noderēt.

Virsaitis pavēlēja atvest veci ar koka kāju un nosēdināt uz apgāzta toveriša. Klibais, tāpat pārskaities kā visi pārējie akmeņsalieši, blīsināja sirmām skropstām aizaugušās acis un nemaz negribēja runāt. Tikai kad Padegu Krišs piedraudēja ar zobena smaili, viņš kaut cik atguva valodu, bet nejauki stostījās; no tā, ko tur noburkšēja, muti neatvēris, lūpu galus mazliet pasvipšinādams, pavisam maz ko varēja saprast. Jā, arī viņš savā laikā bijis karā pie igauņu robežām, tur arī kāju pazaudējis. No Tapu pagasta zviedri trīspadsmit vīrus paņēmuši līdzī jau agrā pavasarī, pašā sējas laikā, posts un bads te mājās bij gaidāms, ja tie līdz ziemei neatgriežas. Nekā nevarēja izdibināt, cik tālu īsti līdz igauņu robežām, vecis vai nu nezināja, vai negribēja stāstīt. Tik daudz noprotams, ka no salas pret ziemeļiem ir purvs, aiz tā mežu apaudzis kalnājs, tad Plienezers, viņā pusē atkal meži, un tur kaut kur tad arī bij igauņi. Ataugu Mārtiņu šīs ziņas pavisam neapmierināja, viņš sapurināja kokkāji aiz piedurknes.

— Ērmīgi laudis jūs te esat: mēs ejam sargāt zemi pret ienaidniekiem, bet tiem saņemti kā kādi iebrucēji.

Vecim mute paplētās platāka, acis ļauni pazibēja caur skropstu apaudzēm.

— Vai tad jūs neesat ar? Sliktāki par kalmukiem. Kur to gaļu ņemāt, kam pieder tā maize?

— Zini, vecais, latviešu tikums prasa, lai katram ceļa gājējam pasniedz kaut malku ūdens, ja cita nav. Bet ko jūs darāt?

Odu Brencis kļiedza, galvu pēkšņi paslējījis, traukdamies norīt to, kas abus

vaigus izcelis kā bumbas un aiz kā pirmie vārdi iznāca vairāk uzminami nekā saprotami.

— Ko viņi dara? Es gribu padzerties pie aciņas — viena bāba slotu pār galvu: izrišot visu sausu, ko tad lai viņi paši, vai mēs no peļķes mežā neesot varejuši pielakties?

Virsaitis pakratīja dūri.

— Nelieši tādi! Ej vēl sargāt viņus! Nu, kad atnāks kalmuki, redzēsiet, kas paliks pāri no jūsu būdām un jums pašiem.

Vecais bij spītīgs un aplam bezkaunīgs, tāpat pakratīja pretī savu dūri.

— Mēs neesam saukuši jūs sargāt, mums jūsu palīdzības nevajag. Kalmuki te nenāks, simts gados sirotājs te nav iemaldījies. Nevar pieklūt: priekšā ezers, rīta pusē tie lielie purvi, vakaros Briežupes izteka ar savām dūkstīm, kas galu meklē, tie var mēģināt.

Iebiedējams šis vecais sakārnis nebij, iecirtās un beidzot vienkārši neatbildēja vairāk ne vārda. Mārtiņš lika aiztriekt to ratā.

Sameklēja salmus, paklāja otro un trešo māju rijas klonā un likās gulēt. Pēc tās nikšanas meža dzestrumā un slapjumā guļa likās kā lielkunga pēšos, tikai suņi, nemitīgi vankšēdami, traucēja tos, kam miegs tāds vieglāks. Rītā ar gaismiņu virsaitis sacēla kājās un lika žigli saposties. Cauri Akmeņu ciemam gāja ierindā, pa divi viri blakus. Mārtiņš gan ievēroja, ka Odu Brencim tāds kā kupris mugurā, bet nepiegrieza tam sevišķu vērību. Tikai kad mājas jau bij garām, vējš pasita maisa stūri un parādīja purvciemietim uzsietu prāvu katlu. Virsaitis gan sadusmojās un bargi nosunīja zagli, bet atpakaļ sūtīt nevarēja — akmeņsalieši bij salasījušies pūli un kaut ko blaustījās pakaļ, droši vien nekādi laimes novēlējumi tie nebij. Atpakaļ atskatīdamies, karavīri zobus vien grieza. It sevišķi pikts bij Dārdzānu Jukums, ko druknā saimniece vēl pašā pēdējā mirkli paspējusi salamāt.

— Vienam pārim iet tikai atpakaļ un izpluinīt visu to pūli!

Visiem tūliņ atausa atmiņā, kā viņi izrēķinājās ar Dinsdorpu, bet virsaitis bij stingri pret tādu izpluinīšanu. Viens purvciemietis tomēr nenocietās, atgriezies izšāva musketi gaisā. Blauku pūlis gan tūliņ pazuda, bet šāvējs pats dabūja stingru pārmācību par veltu pulvera tērēšanu un šaudišanos bez pavēles. Cieši noliedza to vēlreiz mēģināt, par nepaklausību piedraudēja ar visādiem sodiem, pat ar pērienu. Kārtībai vajadzēja valdīt, citādi tas nebij karaspēks, bet kaut kāda salašņu banda.

5

Purvs šaipus ezerkrasta kalna nebij platāks par pāra verstīm, bet toties pavisam savāds un grūti pārejams, Slikšņa gan nedziļa, tomēr šķidra kā iejava un plienaini balta, kājas tur vietām ieģrima pāri pus lieliem, līdz atdūrās pret gluži cieta, slideno dibenu. No vienas vietas laukā rēgojās pelēkas, lielākas un mazākas

akmeņu muguras, garā rindā izstiepušies, Ataugu Mārtiņa karavīri lēkāja no vienas uz otru — lapciemietis Andžēnu Pēteris atrada šo veidu, kā kaut cik paglābt apavus, pats lēca pirmais, locīdams ceļu arī pāri sīkiem kārkliem apaugusam saliņam, kur dūksnājs tikai vēl vīzēs smēlās.

Jau ap brokastlaiku purvam bij pāri, lādēdamies notīrīja kājas norūsējušā grīslī un neredzēti augstu vījgriežu ceros. Kalna nogāze lejas malā jauktu mežu apaugusi, jo augstāk, jo vairāk pārsvarā nāca egles, līdz pašā virsotnē vairs pagadījās tikai pa retai milzeņa gobai, kas likumainos zarus stiepa tālu pa skujoto galotņu spraugām. Egles te citādas kā Priedaines apvidā, negaras, bet bieziem, it kā grīstēs saveltiem zariem un smalkām ierūsganām skujām. Apakšā bālgans ciets pliēns, vietām plānu sūnas kārtiņu apsegts, iešana gaužam ērta un viegla.

Stāvā nokalne otrā pusē biezi noaugusi apsēm, vecām liepām un lieliem lazdu krūmiem, ezeru vēl nevarēja redzēt, bet jūtams tas visu laiku bij labajā pusē. Isi pirms pusdienas apaudze vienā vietā spēji aprāvās, platajā spraugā pēkšņi pavērās zilgans, saules apspīdēts ūdens klajums. Ataugu Mārtiņa karavīri, pārsteigti un tā dzelošā mirdzuma apstulbināti, noelsās un aizvēra acis, neviens no viņiem ezeru līdz šim nebij redzējis. Šis Plienezers kā liesa izstiepās mežiem apaugušā ieliekpā, ne viens, ne otrs gals no šejienes nebij saskatāms. Šepat apmetās ieturēt pusdienas un labi krietni atskatīties mirdzošo plašumu. Arī tālākā ceļā lāgu lāgiem pavizēja pa krūmu spraugām, likās, ka viņam nekad nebūs beigu, tāpēc pamazām sāka jau apnikt. Tad krasts kļuva lēzenāks un klājāks, ezers it kā pievirzījās tuvāk, gar malām jau redzēja meldru un niedru klānus, droši vien Briežupes izteka vairs nebij tālu.

Bet metās jau krēsla, kad kalns bij tik tālu noplacis, ka ūdens saskatāms caur krūmiem tepat soļu divdesmit attālu. Tagad tas izskatījās nepievilcīgi pelēks un gļotains, no tā vilka mikls dzestrums, tā ka pa nakti uguns kuriem allaž jāuzmet jauni zari, bet tomēr ritā visi, lāgā neizgulējušies un nosaluši, jau mazā gaismiņā bij augšā.

Pēc jaukās pastaigas pa sauso kalnāju divkārt pretīgāk atkal brist dumbrājā. Briežupi pašu vēl neredzēja, tikai zīmēt varēja, kur tā slēpās aiz ūdeni un dubļu sliksnā mirkstošām niedrām, vilkuvālēm un sīkiem krūmiem. Lietus gāzes šē bija spēcīgākas, ezers un upes izteka uzplūduši, iedobuļos bērzi un priedes kādu pēdu iegrimuši ūdenī. Jāiet taisni pret vakariem, jāmeklē kāda vieta, kur pārceļties upei, citādi ezeram viņā pusē un apkārt netiek. Pēc pusdienas saule pa koku spraugām šad un tad iespīda taisni acis, tātad viņi gāja pavisam sāpus no vajadzīgā virziena. Vājākie šajā dumbrājā atkal sāka palikt atpakaļ. Vižnieki žēlojās par izsutušām pirkststarpām, odi un nogurums nomocīja visus. Galvu nogrozīdams, Ataugu Mārtiņš paskatījās lapciemiešu virsniekā Stalažu Simanī.

— Šitā mēs aiziesim velns viņu zina kur. Varbūt šī upe visā garumā tā brien pa purviem.

Simanis papurināja galvu un norādīja ar roku.

— Nē, drīz nāks sausāka vieta. Paskatieties, niedru te vairs nav, tikai grīslis, un krūmi paliek biežāki.

Viņam bij taisnība, dumbrājs kļuva arvien seklāks, līdz beidzot karaspēks izkļuva gluži sausā, viršiem apaugušā norā, kas, divu braucamu ceļu plata, vērsās taisni pret ziemeļiem un uz upi. Tā bij šaura, bet ārkārtīgi dziļa, divpadsmit pēdas garu kārti sabāza iekšā un tad vēl nesameklēja dibenu. Isās prieditcs nesniedza pāri, divām tievgaļi bērza klūgām jāsasien kopā, lai iznāktu laipa. Sausā josla turpinājās arī viņā pusē, lai gan atkal sāka sliekties pret vakariem. Acīm redzami ezera apkaimes meži dzīvnieku bagāti, trīs stirnu barus karavīri bij izcēlušī jau tur dumbrājā, tagad ceturtais, pelēkās pavēderes spīdinādams, aizjoņoja pa viršiem. Kamēr vēl musketes un pulveris, badā nomirt nevarēja.

Mārtiņš saprata, ka ļaudīm nepieciešama ilgāka atpūta, visi bij pagalam nokusuši un drūmi, purvciemieši tūliņ noāva vīzes, lai kaut cik atvēsinātu apstutušās kājas. Pasauca nostāk savus trīs virsniekus, lai karavīri nedzirdētu, kādas bažas nomāc viņu.

— Šī sausā josla mūs aizvedīs ellē — paskatieties, saule tikko pārkāpusi vakaru pusē un jau griežas vairāk pa labo roku, mēs ejam taisni uz otru malu, nekā gribējām.

Stalažu Šimanis līdz šim bij lepns uz to, ka pirmais paredzējis sausā ceļa tuvumu, tagad viņš skumīgi pamāja ar galvu.

— Uz otru malu, tas ir pilnīgi skaidri. Ezera liči un lāmas smilkšu liesu liec arvien vairāk prom pret vakariem.

Susuru Klāvs bij pavisam sadrūvējies.

— Es pirmi vienā vietā redzēju ūdeni spīdam caur krūmiem, tikai neteicu neko, lai nesabiedētu puisus. Ezers dzenas mums pakaļ, cits neatliks, mums būs atkal jābrien purvā un jālūko tikt tai slišķņai pāri. Krastmala otrā pusē ir purvainā, bet tālāk bij redzami zili meži, tur droši vien atkal nāk augstākas un sausākas vietas.

Ataugu Mārtiņš pats to visu jau bij novērojis, arī viņam šķita, ka vienīgais ceļš ir pāri dumbrājiem. Bet purvciemiešu virsnieks Buķis nikni pakratīja savēlušos bārdas kodaļu.

— Mani ļaudis vairāk nebridīs dangās, jau tā visiem kājas jēlas nosutušas. Viņi runā, ka — vai nu te jānoslikst tajos ezeru mūklājos, vai jāatgriežas atpakaļ uz mājām.

Virsaitis sarāvās kā iedzelts, tādu valodu viņš jau sen bij gaidījis, visu laiku pēc dažādām zīmēm nojautis, ko šie vīznieki slepenībā perināja. Viņš piesita smagu plaukstu zobena tureklim.

— Neviens lai nemēģina man te murkšēt par atpakaļgriešanos un mājām! Mums jātiek ezeram viņā pusē un tad tālāk pret ziemeļiem, kur vajag būt igauņu robežām. Un tiksīm, lai kaut vai līdz padusēm jābrien pa dubļiem!

Pamājis Klāvam sekot, viņš ātri aizgāja, rāvas sarkaniem zābakiem viršus

izvikstinādams. Lapciemiešu virsnieks saprata — izlūkot, vai smilkšu josla tomēr beidzot nepavērsīsies vairāk pret rītiem un ezeram apkārt. Bet viņa nevērsās, saule spīdēja kā spīdējusi vairāk no labās puses. Abi gājēji nerunāja ne vārdu, abiem bij vienādas domas. Klāvs pāra reižu smagi nopūtās, uz ko Mārtiņš tikai pagriezta galvu atpakaļ un pazibsnīja ļaunām acīm.

Paugura smilkšiem sāka piejaukties melnzeme un māls, virsāju pamazām izskauda milzīgas vienkāja papardes sīku bērzu un pilādžu smalksni, abās pusēs lejā priedēm piejaucās melnie elksņi. Visas zīmes rādīja nepārprotami, ka smilkšu joslai drīz būs beigas un sāksies atkal lipīgi siksts dumbrājs. Piepeši abi karavīri reizē apstājās, pameta mirkli viens otrā, tad atkal lūkojās uz vienu vietu. Divdesmit soļu priekšā no biežokņa kā spoks rēgojās laukā pēlēksalna galva ar lielām ausīm un apaļām glupām acīm. Patlaban galva noliecās lejāk, drebošas slapjas nāsis apošņāja tādu pašu salnu teli, kas gribēja aizspraukties priekšā, laikam, lai izpētītu, kas tur tā svešādi brien pa papardēm. Tad briežu māte lēni apgriezās un slinkā lēcienā pazuda smalksni, arī teļš aizcilpoja tai pakaļ. Kad Mārtiņš ar Klāvu izspraucās biežoknim cauri, milzīgā tole ar savu bērnu jau bij vidū nelielam klajumiņam. Tur viņi pieredzēja kaut ko pavisam negaidītu.

No pilādžu pudura izlida kāds lācim līdzīgs pinkains radījums, tikai spalva tam bij zaļganrūsgana, un turējās viņš uz pakaļkājām gluži kā cilvēks. Tūlīt tika redzams, ka tas patiešām cilvēks: labā roka paslējās un apbrīnojamā prasmē svieda cirvi, tas aizlidoja žvinkstēdams un ķēra jaunā brieža pakaļkāju taisni locītavā. Kustoniem pakaļdaļa saguma zemē, viņš nostenējās, bet, priekšējām izmisis ķepurodamies, mēģināja tikt līdz lielajai, kas jau pazuda viņējās malas krūmos. Pinkainais pameta savu ieroci turpat zemē, tīri kā meža dzīvnieks lēkdams, pieskrēja sakropļotai telei, sagrauba to aiz kakla un sāka žņaut, pa gabalu dzirdams, kā sēca viņa zvēriskā elsa. Ne vārdu viens otram nepateikuši, abi karavīri metās klāt. Salnais četrkājis un zaļganais divkājis špākdami vienā kamolā valstījās pa papardēm, tad kustonis izstiepa purnu pār samīdīto ceru, acis tam pārvilkās ar bālganu plēvi, bet žņaudzējs atlaidies atsēdās. Bārdu un uzacīem aizaugušās zilu acu šķirbas stulbās bailēs vērās pretī tiem abiem, kas zobeniem rokās bij piestājuši katrs savā pusē un vēroja viņa vismazāko kustību. Acu šķirbas palēnām pagriezās uz to pusi, kur papardēs gulēja cirvis, bet nebij jau ko domāt tam pieklūt, jo tad vispirms jātiek garām Susuru Klāvam, un tas izskatījās tāds, kam joki nemaz nav prātā. Pāra acumirkļos gūstītāji bij labi aplūkojuši šo divaino cilvēku. Sarkansirms, svārku un bikšu vietā kaut kāds nozaļojušns, lūku auklu sajostu skrandu muskulis, lupatām aptītās kājas icautas tāpat lūku auklām apvārstītās vizēs. Virsaitis pameta Klāvam ar galvu.

— Tas ir kalmuks, uzmanī labi, ja viņš taisās uzbrukt vai bēgt — duršim nost.

Bet tad nāca vēl lielāks pārsteigums. Sarkansirmā bārda vienā vietā pašķīrās, kā caur krūmiem atskanēja sīka pēkstoša balss labi pazīstamā igauņu izrunā:

— Es nav nekāds kalmaks, es ir igauņis, es bēgu no krievu zemes.

Priedainieši naskatījās, Ataugu Mārtiņš paraustīja plecus.

— Velns viņu sazin, varbūt, ka runā taisnību. Drošības labad pievāc to cirvi, acim redzami viņš ir meistars sviešanā, un mums musketes nav līdzī.

Kamer Klāvs pacēla cirvi un iemetināja kreisās rokas elkonī, Mārtiņš nenovērsa acis no gūstekņa.

— Nemaz nemēģini, tu redzi, man rokā zobens, tas gaisā pamestu kaņepāju auklu ņem pušu.

Bet sēdētājs nemaz nedomāja kaut ko mēģināt, smagi atslīda papardēs un pavisam aizvēra acis, laikam bij pagalam novārdzis un sanicis. Nopēkstēja vēl vārgāk kā pirmiņ:

— Nekur es nebēgšu. Otrā diena, kā es te guļu un gaidu, vai nepienāks kāds, ko var apēst. Briežu te daudz, stirnu tāpat, bet skrien kā velni, nevar pieklūt pa sviedienam. Šito jūs tak neņemsiet nost, tad man ir gals klāt, līdz ritam es neizturēšu.

Kad viņš sulotī pateica savu kurrata, priedainieši bij gandrīz pārlicināti, ka viņiem darišana ar istu igauni. Klāvs piebikstīja tam ar zobena smaili.

— Nu tad slienies vien kājās, iesim pie mūsējiem. Ja tu tiešām esi tas, par ko teicies, izstāsti isti, kas un kā, paēst dabūsi. Mēs ejam karā pret kalmukiem, arī tu vēl kam noderēsi.

Sarkansirmais mēģināja nostāties kājās, bet tās ļodzījās kā piedzērušam. Kamer Ataugu Mārtiņš nostājās divi soļi aiz viņa, Klāvs ar savu ieroci piebeidza brieža teļu, kas vēl raustīja kājas. Tā viņi dzina gūstekni uz apmetni, stingri uzmanidami, vai tas neiedomāsies sākt tādus pašus lēcienus, kā pirmiņ bij redzējuši. Vārgums un grīļošanās varēja arī būt tikai viltība, bet neparko taču nevarēja pieļaut aizbēgt šim zaļganajam lācim.

Viss karaspēks sabruka apkārt apbrīnot un izprašpāt. Bet gūsteknis atkal sēdēja zemē, raudzījās stulbām acīm, likās neko nedzirdam, nemitīgi sēca tikai vienu: ēst, ēst. Atvilka nogalināto kustoni, sagrieza un pievārīja pilnus abus katlus. Aprijis trīs lielus gaļas gabalus un izdzēris vai veselu pusspaini ūdens, pinkainis kļuva vēl vārgāks, kā maiss apvēlās uz muguras un acumirkli sāka krākt. Ataugu Mārtiņš atdzina ziņkārīgo pūli nost, lai ļauj nabaga klaidonim izgulēties, vienu vīru ar musketi nostādīja par sargu, visiem pārējiem lika atpūsties. Kad pēc stundām divām virsnieki sacēla karavīrus kājās, gūsteknis vēl vienmēr krāca tāpat, sargs apliecināja, ka pat pakustējies neesot. Tikai krietni sapurināts, uzslējās sēdus, izberzēja stulbās acis un ilgu laiku nevarēja attapt, kur isti atrodas, latviešu valodu izdzirdis, pamazām atplauka un prasīja atkal dzert. Nu jau varēja mazliet skaidrāk parunāt un pateica, ka esot kalējs, krievu gūstā strādājis dažādās pilsētās, līdz beidzot izbēdzis no Petseriem. Viņa dzimtenes apgabals Tērbatas apvidū galīgi izpostīts un ļaužu tukšs, viņš gribējis patverties pie latviešiem, bet, vietu nepazīdams, iemaldījies Plienezera purvos un tā te sagūstīts. Par ceļiem un virzienu viņš neko nezināja, tikai to gan apgalvoja, ka šī vīrsāju liesa drīz vien izbeidzoties un tur sākoties atkal slapjš sūnekļis. Viņu

nostādīja pulka priekšējā galā, virsaitis bij jau slepus piekodinājis visiem labi uzmanīt — nevarēja vēl īsti galvot, kas šis pinkainis īsti par putnu. Paēdis, padzēris un izgulējis, atžirga acīm redzami, izstiepās visā augumā, un tad bij redzams īsts spēka vīrs, gandrīz vai milzenis, pus galvu garāks par pašu lielako Ataugu Mārtiņa zaldātu. Nu arī balti zobi nikni paspīda caur bārdas pinkam, kad viņš pakratīja dūri pret ziemeļiem.

— Ja latvieši iet pret kalmukiem, tad es iet līdzī. Atdodiet manu cirvi!

Susuru Klāvs uzsita viņam uz pleca.

— Pagaidām vēl nē, mums papriekšu jāredz, kas tu esi par vīru. Turies tikai stingri līdzī, atpakaļ palikt nav brīv.

Ataugu Mārtiņš negribēja kavēties, tāpēc atlika gūstekņa iztaujāšanu vēlākam laikam, lai gan tas ar varu lauzās stāstīt savus piedzīvojumus. Taisnība, sausā josla drīz vien izbeidzās slapjā sūnekli. Tagad nebij vairs nekāda prāta iet vēl tālāk pret vakariem, kur gluži tāds pats tūrelis — priedainieši spēji pavērsās pa labi pret rītiem. Purvciemieši vilcinājās, četrpadsmit vīžnieki palika sausās noras galā nošķirušies, sākumā tikai nurdēja, bet tad sāka jau skaļi klaigāt. Virsniēks Buķis apjucis miņājās spraugā starp savējiem un lapmuižniekiem. Pirmais kliezējs purvciemiešiem Grabažu Inga, lai gan no pusdienas katla allaž cēlās un ritos no mīgas lida pats pēdējais. Vispār šis vīrs sastāvēja no vieniem pretstatiem: vīrs slaidā auguma, vīrs garā kakla grozījās smieklīgi maza apaļa galva ar prāvu degunu un kropli niecīgu muti, kas tomēr runāja elkšņa taures dārdoņai līdzīgā balsī. Pie tam lielajam slaistam un sliņķim bij tā vismazākā sieva pagastā, krogā viņš dižojās un lieljās ar saviem bagātajiem radiem, bet pašam mazmājiņā nebij vairāk nekā kā tikai to pašu radu sadāvinātas vai aizdotas grabažas. Tagad viņam mute vaļā gluži apaļa, plānās atkaru ausis sarkanas kā nokaitinātam gailim.

— Puiši! Paliēciet sausumā! Priedaines kalējs grib mūs noslicināt tajās ezera dangās!

Virsniēks bij nobijies, kratīja gaisā pašietu dūri.

— Vai tu rimsies, sātan, ko taurē, ka visa pasaule skan!

Bet tie pārējie trīspadsmit acīm redzami Ingas pusē, bez stingrības te vairs nevarēja iztikt. Ataugu Mārtiņš lieliem, draudošiem soļiem steidzās gar saviem pulkiem, divdesmit priedainieši un lapmuižnieki cēla musketes no pleciem, Drusta lota nikni nosplāvās pret dumpinieku.

— Kaunies, kaunies, pogas galva tāds!

Roku virsaitis Grabažu Ingam nepielika, bet acis viņam bij tik briesmīgas kā odzei, kad tā, lēnām klātlīdzama, sastindzina laupījumam ieraudzīto peli. Pat zobenu viņš nebij izvīlcis, bet no klieziena dzirdams, ka nupat var sagaidīt arī ko vēl ļaunāku.

— Mierā! Viens, divi, viens . . .

Purvciemietim kājas pašas no sevis sāka cilāties pēc komandas, vispirms uz vietas tāpat kā tur muižas pagalmā apmācībās, tad, žļaukstošu sūnu stampā-

damas, virzījās klāt lapmuižnieku pulkam. Pārējie nemiernieki sekoja lēnām, negribīgi, zobus sakoduši, acis nodūruši. Kad viss karaspēks atkal bij kopā, Ataugu Mārtiņš tomēr vēl brīdi gāja pa gabaliņu nopakaļ — tagad viņam rokā Holodkeviča pistole, gadījumam, ja kāds gribētu bēgt. Bet tāda griba neradās nevienam, pārāk skaidri redzams, ka tālāk par desmit soļiem netiktu. Vēlāk, kad triju pagastu vīri sajaucās juku jukām un virsaitis atkal bij priekšgalā, pagadījās, ka Klētnieka Marcs un Andžēna Pēteris brida desmit soļu nopakaļ visam pūlim, pie kam musketes viņiem tagad bij padusē — tā viņi tur palika visu laiku līdz pat vakara apmetnei.

Izbeidzās arī tie retie kroplie koki, karaspēks iznāca klajā, līdzienā tīreli. Zaļganbaltā sūna zem gājēju svara ligani ieliecās kā slapjš paklājs, apakšā žļakstēja it kā ūdens, lai gan patiesībā tur tikai šķidras dūņas. Bez šaubām, tas te bij pamazām aizaugušā ezera līcis: galvas paslējuši, garākie karavīri varēja redzēt tālu labajā pusē starp niedrām un platlapainu augu klāniem melni paspīdam piesmagušu ūdeni. Pa lokano paklāju iešana bij grūta, zābaki un vīzes sūnā gan nomazgājās gluži tīri, bet jau tā apsutušās kājas sautēja vēl vairāk, saule kveldināja neželīgi, dzelāju mūdžu tomēr še mazāk kā mežā. Purvciemieši brida, zobus sakoduši, tikai lāgu lāgiem cits citā zīmīgi paskatīdamies un tad ļauni pablenzdami Priedaines kalējā, kas izlikās pavisam vienaldzīgs un mierīgs, bet galvā visu laiku nesa līdzī smagas domas. Viņā pusē aiz izklaidu priedītēm pretim cēlās tumši zaļš egļu mežs, tāpat tur atkal sākās augstāka un sausāka vieta. Tas varēja būt apmēram ap ezera vidu, kur atkal būs jāpagriežas taisni pret ziemeļiem.

Tīreli pārbrida drīzāk, nekā sākumā varēja domāt. Egļu mežs sākumā vēl diezgan dumbrains, bet pamazām kļuva cietāks un sausāks, ap launaga laiku Ataugu Mārtiņa karaspēks jau gāja pa neredzēti skaistu, jauku apaudzi, kur milzeņa oši sniedzās pāri vidum visslaidākajām eglēm, bet apakšā auga biezs, vietām bāli balti ziedošs, slāpējošs smaršojošs zālājs. Tad pa koku spraugām pēkšņi paspīda klajuma zilums, miklajā zemē šur tur bij vērojami lopu izbraudājumi, jautās cilvēku mītnes tuvums. Virsaitis apturēja savus pulkus, izsūtīja Stalažu Simani un Padegu Krišu izlūkot, vai tur ir kādas mājas un vai var droši tuvoties. Visiem bij tāda nojauta, ka ienaidnieks tepat kaut kur tuvumā un tāpēc jāuzmanās.

Klajums nebija liels, izlūki tūliņ redzēja vienu vidēju zemniekmāju platību. Pašas mājas viņējā malā pie meža — rija, kūts, klēts un vēl kāda ēciņa nezināmam nolūkam, nozaļojuši salmu jumti, rijas čukurā svešādi roboti krusti, sētšvidum apkārt sēta četrām kārtīm, redzēlu vārtiem stabi ar gaiļa galvas veidā izgrieztiem stabiem. Zeme te acīm redzami ļoti laba, auzas auga gluži melnas, savādi tikai, ka sakņu dārzs nezālēm pavisam aizaudzis, laikam te dzīvoja bagāti, bet slinki saimnieki. Pat durvis tie neviņoja aiztaisīt, visas līdz galam vajā, lai cūkas iet dzīvojamā kambarī un lapsas kūti pēc vistām.

Izlūki apgāja mājām ripīgi apkārt vērodami un klausīdamies — nemanīja

novieņu dzīvību, ne vismazākais troksnis nebija dzirdams. Kad arī skaļam kliecīgnam neviens neatsaucās, abi karavīri atcēla vārtus un gāja iekšā palūkot tuvāk. Kūts tukša, klēts un nojume tāpat, šur tur mētājās kāds aizlauzts grābeklis, pie aciņas izžuvusi, saulē pārplisusi sile, pār rijas kambara sliekšni pārviesta apdauzīta piesta, iekšā kailas lāviņas un daži skaisti izroboti soli. No cilvēkiem ne pēdu, izžulgušais sētsvidus lopu izmiņāts, pēc sakaltušiem izmetumiem spriežot, vismaz nedēļa, kā tie izdzīti. Izlūki saskatījās, Šīmanis tikai rokas noplātīja.

— Viņi ar visiem lopiņiem sabēguši mežā.

Krišs palocīja galvu, viņš par to jau labu brīdi bija skaidrībā.

— Tad te jau kalmuki manīti.

Abi viņi reizē aizdomīgi pavērsās mežā, it kā arī patlaban no turienes varētu sagaidīt ienaidnieka uzbrukumu. Padomājis Šīmanis teica:

— Varbūt, ka arī nav manīti — cik tad no tiem bēgļiem Lapmuižā bija tādu, kas paši kalmukus redzējuši? Viņi bēg aiz bailēm un tikko pa ausu galam padzirdējuši.

Sarunādami viņi stāvēja pie klēts — piepeši aiz muguras kaut kas aizkunkstējās, nejauki satraukdams abus karavīrus. No pasienas patlaban lida laukā pinkaina galva ar mazām noraudātām acīm un melnu deguna galu. Deguns drebēdams ošņāja gaisā abus svešos, acis raudzījās pārvarīgā izbīlī, padevībā un lūgsmē, vēl tagad tām norita divas pelēkas asaras. Krišs pieliecās palūkot tuvāk.

— Droši vien tas ir šo māju suns, vai nu saimnieki viņu izdzīnājuši no meža, lai nereg un neuzrāda apmetni, vai arī viņš pats, vilkus baidīdamies, pārbēdzis atpakaļ. Bet klausies, Lāci, kāpēc tu necelies kājās?

Pinkainis bija jau laukā no pasienas, bet vilkās, tikai priekšējām ķepurodamies, kamēr pakaļu kā nedzīvu vilka pa zemi. Raudāja smilkslēdams un par kaut ko žēlodami. Šīmanis paplātīja rokas.

— Grūti jau tev ir klājies, bet mēs nesam vainīgi. Vai tikai tev tā mugura nav pārsista? Tad mums nāksies tevi pavisam nobeigt.

Suns mēģināja kaut ko pateikt skaļāk, bet iznāca tāds pats sēciens kā pirmajā tam sagūstītajam igauņim mežā aiz tūreļa. Krišs noliecās un pataustīja.

— Nē, mugura liekas vesela, viņš būs tikai pārliedam nobadojies un savārdzis. Jāpamēģina, vai ēdis.

Nomesto sausiņu suns lēnām paņēma zobos, vienmēr vēl neuzticīgi skatīdamies svešajos vīros. Bet rudzu maizes smarža laikam bija pārāk kārdinoša, viņš pasvieda purnu augšup, zobus nošņakstinādams, iekampa dziļāk un norīja. Acis viņam iegailejās, viņš pievilkās vēl tuvāk. Šīmanis iedeva Krišam sauju no sava krājuma, pats aizgāja rijas kambarī, kur pirmajā bija redzējis kādu koka trauciņu, piesēja to pie vindas un pasmēla aciņā ūdeni. Baltu nogļotojušu mēli to izlācis, Lācis tiešām paslējās uz visām četrām kājām un pat asti paluncināja. Kad pagalmā sanāca pārējie karavīri, viņš jau varēja aptekāt un apošņāt visus pēc

kārtas. Suns šajos mežu tumsnešos likās kā pašu tuvnieks, visi to pieņēma labprāt, pamielodami arī ar somās līdzpaņemto brieža teles gaļu. Tikai Grabažu Inga bij nepielabināmi igns, no tā viņš dabūja kājas spērienu ribās un, zobus atpirdzis, aizbēga prom. Bet par to tūliņ sevišķi piedraudzējās igauņim un ne-gāja vairs nost no tā — laikam gan tas viņam bij pametis vislielāko gaļas gabalu. Karavīri smējās, vērodami šo sirsnīgo draudzību.

— Nu mums būs divi pinkaiņi.

Suņim jau bij savs vārds, kā par Lāci iesaukts, tā arī palika. Otrs pinkainis mēģināja ieskaidrot, kā viņu sauc, latviešu ausis dzirdēja tikai garu savārstījumu ar vairākiem neizrunājamiem h un ae, kas nobeidzās ar kaut kādu «megi». Pietika ar to pašu, no šā brīža gūsteknis bij Meģis un rādījās apmierināts ar to pašu. Karavīri izlūkoja nakts mitni. Dzīvojamam kambarim māla klous izdrupis vienos robos, pa pasienas caurumiem kurkstēdami lida laukā milzīgi rupņi, kamēr gaināja tos, izrāpās arī garš brūngans zalktis — te apmesties bij pretīgi. Rija nejauki piekvēpusi, āra miklums pa vajējam durvīm sienas nopelinājis gluži pelēkas, arī tur nebij iespējams pārnakšpot. Klēts pilna riebigas smirdoņas, laikam zem plēstu apaļkoku grīdas puva nosprāgušas žurkas. Sakūra ūgni turpat sētsvidū, laiks pēkšņi atmeties vēsāks, pūta pastiprs vakaru vējš, dzesinādams dienas gājienā nosautētās muguras un izgaiņādams odus. Priedaiņieši un lapmuižnieki nu vairs nešķirojās, sēdēja juku jukām, sarunādami un piepalīdzēdami cits citam kā viena pagasta ļaudis. Ataugu Mārtiņam tāda apvienība ļoti pa prātam — saskaldīts karaspēks nekam nebij vērts. Laipnām acīm viņš noraudzījās Intā, tā ap savu katlu taču pirmā viņus pulcināja kopā, vienādās vēdera prasības ir tās galvenās sabiedrotājas. Savu darbu viņa turpināja vēl joprojām, bez izšķirības pakalpodama katram, kam viņas palīdzība vajadzīga. Odu dzēlumi niezēja bez izņēmuma visiem, visi kasījās stenēdami un lādēdami tos nelietīgos smūdzus. Dažiem, kam gleznāka āda un asinis šķidrākas, sacēlušās prāvas pumpas, tās ne tikai kniesa, bet taisni mocīja nost cilvēku. Andžēna Pēterim kaklā zem pakauša, tieši uz lielās dzislas, tāds kā augonis taisījās, viņš lāgā nevarēja pagrozīt galvu un domāja, ka tur iekodis kāds lielāks indīgs kukainis. Mežā uzaugusi, Drusta meita zināja zāles pret tādām likstām, biežokni un tireli salasītos ziedus, lapas un dažādas saknītes savārija biežā brūnā ziežā, ierīvēja tiem, kam vaina lielāka un kas visvairāk stenēja. Sevišķi ilgi un rūpīgi viņa rikojās ap Andžēna Pētera kaklu, beigās pat savu galvas lakatiņu apsēja, lai svārkapakle nenorīvē vāriģo vietu. Pēteris smējās, ka pēc tādas izdakterēšanas pūns viņam dzīstot pukšēdams un līdz rītam būšot vesels ar dobi.

Ar bažām virsaitis vēroja, ka purvciemieši tomēr kā atsaluši nošķirās savrup, sadursme ar Grabažu Ingu tos vēl vairāk atsvešinājusi, tie sēdēja barā sadrūvējušies un klusi sačukstējās savā starpā. Viņu īgnamam bij arī savs nenoliedzams pamats: tie, kam zābaki, varēja paskrāpēt odu kodumu un likties uz auss, viņaiņiem vēl izsutušās, sūrstošās un smeldzošās kājas nelika mieru. Kailas

noāvuši, autus ap ugunsкуру izžāvuši, tie aplūkoja savus jēlumus un droši vien domāja par rītdienas brīdienu. Patlaban Inta maisījās tur pa vidu — izsutumam viņai bij citas zāles, viņa sagrieza grīstē sulotus stiebrus, izžāudza zaļganu zupu un pilināja to virsū rāvas noēstām vietām. Ārstējamie viebās un mēģināja utraut kājas nost, bet viņa neatlaidās, apšļakstījusi sabāza mikstās lapas pirkststarpās, nosacīja paturēt tā visu nakti, tad rītā varēšot dancot, ar jokiem un drošinājumiem ārstēja tikpat daudz kā ar zālēm. Grabažu Inga smējās, kad Inta notupusies rīkojās ap viņa kreiso kāju, nevarēja novaldīties, labo, kurai bikses uzlocītas līdz ceļgalam, pārsvieda viņas noliektam brūnajam kaklam, bet pats kā kutināts aizvērtām acīm atstiepās uz muguras. Tādiem jokiem ārste nebij pīcejama, dusmīgi nogrūda kāju nost un ar dūri piedraudēja pārgalvim. Ataugu Mārtiņš pameta ar gaļu uz to pusi Susuru Klāvam un Stalažu Šimanim.

— Kas to varēja domāt, ka tas skuķis mums arī būs noderīgs.

Šimanis vairāk vēroja Grabažu Ingu.

— Bet paskaties, kāda seja tam garajam lemesim. Pat Lapmuižā dzirdams, ka viņš esot nekaunīgs meitiēšu ģēģeris, no purvciemiešu vīriem vairākas reizes dabūjis pērienu.

Arī Klāvs kaut ko zināja par to.

— Un pēc lielkunga rīkojuma ar no muižas kučiera. Pagājušo vasaru viņam iznācis kaut kāds nejaukums ar istabmeitu vai ganu skuķi. Tas lopiņš allaž jāpatar acīs.

Grabažu Ingam mute bij vaļā, cik platu viņš to varēja pavērt, ačeles žirgti vērsās pakal, kur Inta staigāja ap citiem purvciemiešiem. Dažiem tur jau izbeigušies visi līdzpaņemtie vīzu pāri, tie nākdami mežā saplēsuši lūkus, tagad pina jaunas. Melni mākoņi vēlās garām pasarkanām, blāvām zvaigznēm, tika vēl vēsāks, abiem ugunsķuriem allaž jāuzmet jauna malka. Virsaitis ilgi nevarēja aizmigt smagās domās par šīm pamestajām mājām ar meža kustoņu izbradātiem laukiem, par mežā aizbēgušiem cilvēkiem un par to, kas pašus gaida rītdien un vēl tālākās gaitās. Mežs šalca skaudri, guldzieniem augošā un atkal atslābstošā šņākoņā šķitās kaut kādas svešas, noslēpumainas un draudīgas skaņas. Kas to lai zina, vai tepat kaut kur tuvumā jau neglūnēja kalmuki ar lokiem un bultām, kas vīram izskrēja cauri un vēl iedūrās kokā... Klusiņām piecēlies, viņš pārlūkoja savu dziļi aizmīgušo karaspēku, pār kuru vēja grūdieni plīvoja ugunsķuru sarkano spīdumu. Kailās kājas kā balti kaulu mezgli spokaini pavīda pelēko augumu blīvā. Sargus vajadzēja izstādīt apkārt, šādā vējainā naktī briesmas varēja uzbrukt nedomātas... Musketi paņēmis, viņš apstaigāja mājas, nostājās aiz rījas, ilgi klausījās meža šņākoņā pret ziemeļiem, kur jautās svešādas, baismīgas balsis...

Rītu viņi visu dienu gāja pa puslīdz sausu mežu ar retām, viegli apejamām dūkstīm. Četras reizes pagādījās leknas neplautas pļavas, lai gan bij pats siena laiks, kaudžu vietas ar kārtīm liecināja, ka citām vasarām te tomēr strādāts.

Tā tad apdzīvotas vietas nevarēja vairs būt tālu, no katra kļajuma sliedes iebruktas taisni pret ziemeļiem, pa tām iet nebij nekāda aprēķina, grambas pielijušas līdz malām, kamēr mežā sūna un zāle bieži apklāja slapjumu. Arī šajā dienā Ataugu Mārtiņa karaspēks piedzīvoja divus sevišķus atgadījumus.

Isi pēc pusdienas agrākais Dūmu, tagadējais Pulvera Bērtulis teicās saozām tā kā ugunsgrūdu. Priedainieši un lapmūžnieki nejauta neko un izsmēja lielo odēju, bet purvciemieši pazina Bērtuļa degunu un apgalvoja, ka tas tādās lietās nekad neviļot. Tad arī Lācis sāka slāistīt purnu un ņurdēt, beidzot pat ierējās, sarus sacēlis, paskrēja krūmos, rūca un allaž atskatījās Meģi, ko bij izvēlējis sev par saimnieku un tāpēc laikam turēja par to gudrāko visā barā. Padegu Krišs arī palīda krūmos un atgriezies pateica, ka netālu, vairāk kreisajā pusē, patiešām kuroties uguns un esot pamanāmi tādi kā cilvēki. Virsaitis izrikoja savus pulkus puslokā, lika turēt musketes gatavas un iet cik iespējams klusāk.

Jau soļus trīsdesmit atstatu viņi ieraudzīja, ka te nav ko lenkt un nav arī ko baidīties. Pie uguns sēdēja bārdains vīrs, stipri kaulaina sieva un gadu desmit vecs puika. Mugurā puslīdz pieklājīgas drēbes, tā tad visai tālu nebij bēguši. Turpat līdzās ratiem piesiets, zemē apgulies spalvainais zirdziņš likās pavisam vienaldzīgs, kaklu zālē izstiepis, pat garās spalvainās ausis nepaskurināja par mušām, kas krūmā aizvējā lipa viņam ap acīm. Tās viņš nepamiršināja, kad viņa saimnieki, ielencējus ierandzījuši, pārbiedēti pielēca kājās. Sieva brēca, saņemtas rokas gaisā pacēlusi, vispirms mute viņai paplātījās, kakls rīstīdamies staipījās, tikai tad pār lūpām izspraucās kāds nesaprotams vārds. Vīrs tāpat plātīja muti un staipīja kaklu, līdz kamēr izspieda kādu skaņu. Meģis piebikstīja virsaiim.

— Tie ir igauņi, teicās esam bēgļi bez naudas un mantas. Mūs viņi tur par laupītājiem.

Ataugu Mārtiņš pavēlēja Meģim vienam pašam iet klāt, paskaidrot, kas tas te par pulku, un izvaicāt, no kurienes tie. Tulks tulināja ilgu laiku, bet laikam maz ko varēja izdabūt, brīžam kļiedza saskaities un kratīja dūri. Tiklab vīrs, kā sieva neganti stostījās, puika gan runāja skaidri, bet acīm redzami no tā lielu gudrību nevarēja dabūt. Pašam Meģim latviešu valodas zināšanas nebij nekādas lielās, viņa tulkojums pats kā mikla minams. Tik daudz izprotams, ka bēgļi, no savas sādžas pabēguši, trīs gadus nodzīvojuši kādā savrupā, neuzietā meža ciemā, līdz kamēr šovakar piespiesti bēgt. Vīrs kaut ko stostījās par diviem zirgiem, sieva skaitīja savas bijušās govis, aitas, brunčus un laktus, tad bēdājās un žēlojās abi reizē. Zirdziņš tā kukaiņu sadzelts, ka necēlās vairs, un laikam gan būs jāatstāj tepat vilkiem par barību. Vilku te uz igauņu pusi bij daudz, briesmīgi daudz, reiz vienu baru visu nakti degošām pagalēm gaiņājuši nost. Vīrs runāja par piecdesmit, sieva apgalvoja simtu, abi sāka strīdēties par šiem nevienādajiem skaitļiem, beidzot gandrīz sakāvās. Tad arī Ataugu Mārtiņš noskaitās un sakļiedza, lai runā par lietu. No kā viņi isti bēguši — no kalmukiem vai tatāriem. Izrādījās, ka tie bēguši no visiem, no

visiem. Kādi tie kalmuki īstēni izskatoties? Sieva atvēra platu muti, atpirdza zobus un šņakstināja tos, tad izplēta likus nagus un rādīja, kā ar tiem skrāpē. Vīrs paslēpa pirkstus aiz ausīm, laikam rādīja, ka kalmukiem ir ragi — pat Meģis vairs neko nevarēja saprast un atmeta ar roku. Vai kalmuki uzbrūkot liclos baros? Vīrs noelsās un apvilka ar roku pret mežu — tas nozīmēja, ka tie neskaitāmi kā šē koki. Kā pa tām vietām pie robežām, kur viņi pāri nākuši? Vai mājas tur nodedzinātas, laudis dzīvo vai bēg? Bet tad it neko vairs nevarēja saprast — deg, dzīvo, bēg, tie abi stostījās, rokām plātīdamies, un atkal sabārās. Vīrsaitis pārtrauca šo veltīgo tērgāšanu, vēl tikai gribēja uzzināt, cik tālu līdz robežai, bet atkal tāpat palika neziņā: vīrs domāja, ka būšot ap verstu četrdesmit, sieva apgalvoja, ka vismaz simts, bet zēns liecināja, ka tepat aiz viena meža un vēl viena purva esot. Ar tādiem nebij vērts laiku tērēt, kara-spēks devās tālāk.

Vējš kļuva arvien stiprāks, brīžiem pārskrēja īsts vētras brāziens, egles locījās krakstēdamas, pat krūmi apakšā savēlās, kā vērpatas kultī. Vairākkārt nācās iet gar vidū nolauzta koka stumbru, kas baltas šķeltnes izslējis trīs četras asis augstu, bet skujoto galotni durteniski nometis zemē. Vējam un šalkoņai uz acumirkli pierimstot, gājēji šķīta kaut kur tālumā sadzirdam it kā suņu gaudošanu. Daži gudrinieki prātoja, ka tāda ceļoties, kad sauss koks berzējas gar zaļu, bet Inta, kas pazina visas meža balsis, pačukstēja Ataugu Mārtiņam — tie esot vilki.

Un tās pašas dienas novakarē, pirmo reizi šajā karagājienā, viņiem gadījās sastapt šos nejaukos meža plēsoņas. Ceturto lāgu priekšā paspīda klajuma zilgme, šoreiz tā likās daudz garāka nekā visās iepriekšējās. Varbūt mežs tur izbeidzas, sākas lauku plašums ar mājām un laudīm, kur naktī varētu patverties no nepārprotami draudoša lietus, kas visu laiku dzinās pakaļ no dienvidiem. Padegu Krišs un Stalažu Šimānis neviļus iekļuvuši izlūku amatā, arī šoreiz tiem bij jāiet.

Nekāds lauku plašums tur vēl nesākās, tā bij tikai smilgām un kārklu puduriem apaugusi pļava, tik gara, ka viņējo galu aiz meža izloka nevarēja saskatīt. Taisni pretī otrā pusē koki redzami tikai no pusauguma, lai gan kalna te nekāda nebij, pļava tādā pašā līmenī, pa kādu līdz šim nākuši. Droši vien tur sākās kāda elksna vai atkal jauns purvs — izlūki gāja turpu pārlicināties. Jā, pļava izbeidzās ar pastāvu nogāzi, lejā lapkoku mežs, kas tomēr nelikās pārāk dumbains. Kamēr viņi tur stāvēja aiz krūma, klusu sarunādamies, abiem ar reizi nāsis iesītās riebiņa maitas smaka. Vēl viņi ar to nebij tikuši skaidrībā, kad no melnelkšņu ceriem iznira liels pelēks zvērs stāvām ausīm un kuplu asti. Viens, divi, trīs, — galu galā tur varēja būt kādi desmit vai divpadsmit, abiem vīriem skaitūšana aizmirsās. Rindā kā zaldāti, cits cita pēdās mīdami, viņi simts soļu atstatu lēnām un it kā pieguruši aizvilkās pa leju garām. Kad tie ošņādami pacēla galvas, bij redzams, ka purni visiem sarkani, dažs notašķījies līdz pat acīm. Droši vien mežā sastapuši kādu bēgļiem atklīdušu govī vai uzgājuši kukaiņu sadzeltu,

pamestu zirgu kā tai igauņu dzimtai... Bet tad šīs domas izlūkiem pēkšņi ap-rāvās. Baram labu gabalu iepakā no krūmiem izlīda vēl viens, milzīga auguma, pinkainu asti, vēl vairāk pieēdies un lēnāks kā tie citi. Sarkanais purns tam visu laiku pasliets gaisā, mute vaļā, baltajos zobos šķērsām iekosts sazilējis kauls vai liellopa stilbs. Abi izlūki to redzēja vēl labu brīdi pēc tam, kad vilks bij nozudis pļavas zālē un kārklos. Tad viņi saskatījās, bet neviens neteica ne vārdu, Šimanis bij gluži bāls, Krišam sviedru lāses slidēja pār vaigiem.

Mežs locījās, nikni šņākdams, likās, nupat viņš izmetis malā ko vēl baismīgāku. Tikai, kad atgriezušies saskatīja zemē sasēdušos biedrus, Šimanis piebikstīja Krišam.

— Tiem neteiksim neko... Virsaitim gan...

Krišs tikai galvu palocīja, arī viņš patlaban bij domājis to pašu. Lācis rēja, gabaliņu pret malu paskrējis, sarus sacēlis. Brīdi to novērojusi, Inta teica:

— Viņš saoz vilkus.

Purvciemieši viņu izsmēja — varbūt lauvas un tīgerus? No igauņiem nākot visādi zvēri. Grabažu Inga rēca kā negudrs: pagājušo vasaru vienu šitādu meitu igauņos elefants nobadijis. Stalažu Šimanis saklīdzēja uz viņiem tik negaidīti nikni, ka tie tūlīt aplūsa, bet Ataugu Mārtiņš izbrīnā atskatījās un paraustīja plecus. Labi gan, ka nepastāstīja, kas pļavīpas viņā pusē redzēts, tad tie vis nesmiotos.

Klajuma vidū negaisa pirmie priekšpulki kā melnas grīstes pārvēlās galvām pāri. Nobira retas, smagas lietus lāses, brīdinādamas, lai paslēpjas, kamēr vēl laiks. Kur te lai slēpjas? Karavīri nokāpa lejā un laipoja pa mežu. Melnie elkšņi un bērzi, retas purva egles spokaini baltām ķērpju bārdām, kas drebulīgi skurinājās vējā. Ap saulrietu lietus panāca gājējus, patlaban koki vēl kaut cik atsargāja, bet skaidri redzams, ka tas tikai neilgam laikam, klajumiņi priekšā rēgojās arvien baltāki, plecus un muguru jau skāra slapjums. Purvciemiešu purdoņa kļuva arvien īgnāka, līdz atskanēja skaļi, gan pa pusei vēja aizklīdēti blāvienī:

— Apmesties! Apmesties! Mēs neiesim galu meklēt šajā ellē!

Ataugu Mārtiņš pakāpās uz kāda ciņa un atgriezās.

— Es esmu ar mieru, tikai parādiet, kur te lai apmetas.

Nekur te nevarēja apmesties, mežs kļuvis pavisam savāds. Koki locījās, sakņu sākumu krēslos augšup pacēlušies, dumbrājā turējās it kā tikai pašiem nagu galiem ieķērušies, ap tiem šķidra melnzemes java, kas sīksti aplīpa zābakiem un vīzes rāva no kājām nost. Reizē ar krēslu sabiezēja arī lietus, lai gan vējš mazliet pierimies un laiks kļuvis manāmi vēsāks. Acis tomēr piemērojās palēnām augošai tumsai un vēl vienmēr pietiekami labi pārskatīja apkārtni. Karavīri izbrīda uz tādas kā saliņas ar desmit ķērpjainām eglēm virs sakņu krēsliem un dziļām lāmām visapkārt, satupa uz tiem pašiem sakņu izciļņiem, kur muguru varēja atbalstīt pret stumbru. Par uguns kuršanu nebij ko domāt, iegrauza to pašu sauso, kas somās un kulēs vēl atrodams, visi tā nokusuši, ka ēst nemaz negribējās, vairāk tikai domāja par grūto, kaut kā nosnaužamo nakti.

Ataugu Mārtiņa doma tik smaga, ka viņš somu nemaz neraisīja vaļā. Stalažu Sumanis un Padegu Krišs sēdēja zem tās pašas egles otrā pusē, kaut ko dudināja savā starpā, bet Mārtiņš neklausījās. Pretim uz otra koka saknēm kāds notupies tik tuvu, ka ceļgali saskārās. Mārtiņš manīja, ka tas trīs, tātad salijis slapjš un nosalis. Paliemies un ciešāk palūkojis, viņš pazina Meģi.

— Tu laikam esi pavisam samircis? Sēsties te man blakus un piespiedies, tā bus siltāk.

Bet gūsteknis atvirzīja savus ceļgalus tālāk nost.

— Es nevaru ne sēsties, ne piespieties.

— Vai tad tik stīvs esi palicis?

— Nē, tas nē, es esmu... man ir... No manis jāturas pa gabalu, es visus... aplaidīšu utīm.

— Ā, tad tā, nabaga Meģi! Tu laikam daudz ko esi pārdzivojis.

Meģis smagi nopūtās, izskanēja tā, it kā viņam asaras bijušas acīs.

— Daudz daudz — šausmīgi daudz. Ko tu gan domā, vai septiņi gadi ir kāds joks?

— Ko tu melo? Negribēsi taču iestāstīt, ka septiņus gadus esi dauzījies pa mežiem.

— Pa mežiem tikai no šā pavasara, bet pa to milzīgo plašumu.

Mārtiņš pārdomāja: daudz dzirdēts, bet nebij vēl patrāpījies neviens, kas pats tur bijis un redzējis. Šis vīrs daudz ko zināja.

— Miegs tev droši vien vēl nenāk, un no gulēšanas šonakt tik un tā nekas liels neiznāks. Pastāsti, kā isti tev tur klājies.

Tie abi egles otrā pusē arī piebalsoja, lai stāsta. Igaunis nebij lūdzams, acim redzami viņam jau pašam sen gribējies, tikai līdz šim neradās neviena klausītāja. Muļķīgi tas ir, bet ikvienam liekas, ka pārciestās sāpes un viņu atmiņa it kā vieglāka tiek, kad arī citi par to zina. Un tā Meģis sāka savu stāstu, stipri nopūlēdamies atrast pienācīgus vārdus savā trūcīgajā latviešu valodas krājumā, droši vien šo un to pateikdams aplam un otrādi, nekā gribēja, lietodams tēlojumam visstiprākās krāsas, jo pārvaldīja tikai pamata jēdzienus bez pakāpju nokrāsas un noskaņas. Tie trīs klausītāji, apšaubīdami vai pagalam neticēdami, reizū reizēm pārtrauca, bet viņš dzirdēja tikai pats sevi, par citiem viņam nebij daļas. Tik daudz gadu viņam neļāva runāt, kā tagad lai aptur, kad slūžas reiz palaistas vaļā?

Katram viņa liktenis iepriekš nolemts. Viens piedzimst un nomirst tajā pašā rijā, no mājām izkustas reizi gadā, kad ar lielkunga līniem jābrauc uz Tērbatu. Ciešanu tikai tik daudz kā pēriens muižas ratnicā, un, ja palaimējas, tas pats labi ja reizi mēnesī. Otru valdība paņem karā, un pagadās, ka arī tas pēc gadiem trīsdesmit vēl pārnāk, lai viņu var aprakt blakus vecenei un baku sērgā apmirušiem bērniem. Meģa krustabās jau tika nepārprotami redzams, ka viņu gaida kļaidoņa mūžs. Pirmā krustmāte, mazliet pavairāk iedzērusi, baltā autā ietītu, samainīja viņu ar audekla baķi un iesvieda lādē, ilgu laiku visi krustabnieki

meklēja kā apdeguši, kamēr attapās, kur viņš slāpdams blauj. Otrā, uz miesteļa baznīcu nesdama, krita pār vēja izgāztu sētas zediņu dubļos. Mājās nākdami, iereibušies viri, ar paša tēvu pirmo, izdomāja joku — mest puiku pa gaisu no vienām rokām otrās, rindas galā viņš bij pavisam zils un elpā aizrijies. Līdz divdesmit piektajam gadam Meģis nodzīvoja kādā muižā Tērbatas apkaimē, viņam bij sieva un divi puikas, kā labu kalēju kungs to cienīja, piešķirdams pat goda pērāja amatu un pasaukdams tādās reizēs, kad kādam nelabojamam palaidnim vajadzēja uzdot ar tik cietu roku, lai vairs neceļas. Par to, ka Meģis caurjājoša zviedru pulka majoram tik slavējami apkala zirgu, viņu izrāva no dzimtā ciema un ar sievu un bērniem aizveda līdz uz Alūksni par garnizona un cietokšņa kalēju. Tur neklājās slikti, viņš sadzīvoja draudzīgi ar alūksniešiem, bet sieva skuma pēc dzimtenes, izdila un izdēdēja arvien vairāk un nevarēja iemācīties nevienu vārdu latviski, un visus tos trīs gadus nodzīvoja kā mežā. Beidzot kalējs to vairs nevarēja izturēt, kādu nakti sakrāva sievu un bērnus vezumā un aizbēga atpakaļ uz savu ciemu, nebēdādams par briesmīgo sodu, kāds bij piedraudēts par bēgšanu. Domājās ļoti gudri darījis, jo rudens pusē krievi ieņēma Alūksni, nopostīja pilsētiņu un droši vien līdz citiem arī tādu krietnu amatnieku aizvestu gūstā. Bet pa to laiku tie paši krievi arī Tērbatas tuvumā bij sakāvuši zviedrus un, nodedzinājuši muižas un ciemus, spēcīgākos vīriešus aizveduši līdz, pārējos izgaiņājuši pa mežiem. Meģis ar savējiem apmetās kādā pustukšā ciemā, desmit jūdzes vairāk uz Vidzemes pusi aiz ezera un purviem, kur sirotāji nebij varējuši pieklūt. Bez laktas un citiem rīkiem amatu strādāt nevarēja, zemnieki labību nebij sējuši, visu laiku tikai ausīdamies, vai nenāksies bēgt mežā, visi cieta badu, kā lopiņi grauza koku gramzdus un ezera kalmju saknes, vienā pašā ziemā izmira trešā daļa ciema. Pret pavasara pusi uznāca tā lielākā nelaime. Pār aizsalušiem purviem un ezeru iebruka tatāru pulks, uz lidzenā ledus ļaudis tos gan jau pa gabalu bij ieraudzījuši, lielais vairums aizbēga mežā ar to, kas mugurā, bet februāra briesmīgā salā tur gandrīz visi aizgāja bojā. Meģis arī jau bij nokļuvis pašā meža malā, bet, slimo sievu pus nešus nesdams, necik ātri nevarēja tikt uz priekšu pa dziļajām kupenām, tatāri panāca viņus. Sieva ar puikām pašmauca paegļu biežokni, viņš pats aizstāvējās ar mietu, kad tas salūza, ar cirvi. Divus velnus viņš nosita, trešā zirgam nocirta priekškāju, tad viņam saklupa virsū un sasēja — nogalināt negribēja, tatāriem bij cits aprēķins. Kad Meģis, vērša dzīslu pātagas kapāts, atmodās no ģiboņa, visas ciema mājas jau bij aizdedzinātas, tatārs sēdēja pelēkā pinkainā zirgeli, āža mugurai līdzīgos koka seglos, pie kuriem īsā virvē piesiets gūsteknis. Bez viņa vēl sešiem tatāriem pa sasieta vīram pie segliem. Ceļā viņus sita tikai tā, lai nepārcērt dzīslas un neiebojā kaulus, pāra reižu pameta apgrauzt zaļu kumēja ribu un ļāva padzerties no zirga mēsliem apkaltuša spaiņa. Izborskā gūstekņus pārdeva krievu cara zaldātu vervētājiem un amata pratēju meklētājiem. Meģi par pieciem sudraba rubliem un diviem kukuļiem rudzu maizes nopirka Ļeva Kiriloviča Nariškina ieroču fabrikas uzkupecis, iekala dzelžos un kopā ar trim jau agrāk

sagūstītiem karējiem zemnieku ragavās veda prom. Septiņas nedēļas viņi brauca pa šķidoņa ceļiem, reiz ielūza kādas upes izčākstējušā ledū, kur noslika viens no bruņotiem sargiem un divi karēji, kas saslēgtām rokām nejaudāja pieķerties aliūga malai.

No Novgorodas uz Gdovu, no turienes uz Pleskavu, Izborsku, Tulu, Urāliem, visbeidzot viņš atradās Petseros — tā pusseptiņos gados nodzenāja Meģi. Petseros kalēja darba aprūka, Meģi līdz ar zaldātiem, zemniekiem un no klostera izdzītiem mūkiem lika pie grāvju rakšanas, zemes vaļņu uzbēršanas un cietokšņa stāvzogu taisīšanas. Darbu uzraugs, par žūpošanu, nolaidību un kādas meitenes izmocišanu no majora par vienkāršu unteroficieri pazeminātais Akakijs Akakijevičs Sokolovs bij tūrais zvērs, niknumu par paša likstām viņš izgāza uz saviem apakšniekiem, katru vakaru desmit virus pēc kārtas dzina caur ierindu, sevišķi ienīstajiem pie sārziem svilināja kāju apakšas. Meģi viņš no pirmās dienas nevarēja ciest aiz tās nelaimīgās sejas: bārda tik nelaimīgi apaugusi, ka mute tur apakšā likās allaž smīnā savilkta pat tad, kad pats pa naktīm bieži raudāja, galvu sapuvušos salmos apslēpis. Kad Meģis trešo reizi kailu muguru stāvēja rindā, savu kārtu gaididams, pie ugunsкура cepināmais sāka tik šausmīgi blaut, ka viņš pēkšņi pazaudēja prātu, pielēca klāt, pagrāba turpat nomesto cirvi, ar vienu vēzienu nosita to, kas zemē sasietajam kāju bāza arvien tuvāk ugunij, ar otru pāršķēla pieri Akakijam Akakijevičam, tad iebēga mežā, pirms tie vēl bij atjēgušies no pārsteiguma un izbīļa. Bez šaubām, viņi drīz vien izsūtīja jātniekus gūstīt, bet vai tad jātnieks mežā panāks veiklu kājāmskrējēju? Visu nakti Meģis neapstājās, bailes kājām bij devušas nepiedzīvotu spēku un izturību, tikai gaismai austot, viņš pakrita kādā slapjā vietā, tūlī aizmīga un pamodās, kad pakausis bij tik dziļi iegrimis, ka ūdens jau smēlās mutē. Uz Tērbatas pusi doties nebij nekādas nozīmes, sen jau zināms, ka tur nopostīts un nodedzināts. Meģis gribēja vispirms tikt uz Valku, bet tā kā tur pa visām malām siroja kalmuku bandas, tad pagriezās vairāk pret rītiem, lai tā kaut kur tiktu pāri Vidzemes robežām, aiz kurām viņa iedomā tēlojās ista miera un laimes zeme. Viņš dienām slapstījās kaut kādā biezokņa pudurī, lai izvairītos briesmām, nodevējus baidīdamies, vairījās pat no atsevišķiem cilvēkiem, droši vien kādreiz pabēga arī no zviedru pulka, kur varētu atrast paglābību — tik ietramdīts un bez jēgas bij palicis. Tikai vienu vienīgu reizi pirms nedēļas, padzirdis purva salā latviešu valodu, mēģināja pielīst un izvaicāt, kur īsti viņš patlaban atrodas. Bet pamanijuši pusē cilvēkam, pusē sumpurnim līdzīgu radījumu, bēgli pārbijušies aizbēga, pamezdami lopus un mantas. Meģis nevarēja novaldīties, nosita vienu jēru, paņēma klaipu maizes un gāja prom. Jēlu gaļu viņš neparko nevarēja norīt, ar maizi iztika vēl vienu nedēļu, līdz kamēr viņu, pustraku aiz bada, sagūstīja briežu medībās.

Ataugu Mārtiņam un abiem viņa vīriem šermuļi skrēja pār muguru, klausoties igauņu bēgļa stāstu. Ja arī tikai puse tur taisnības, tad taču paradīze viņu pašu muiža ar vāgūzi un sautētām ievas rīkstēm. Bet kāda daļa viņiem gar Meģi un

tā piedzīvojumiem, viņi gribēja vairāk zināt par kalmukiem un tatāriem. Neat-
laidīgi tirdīti, Meģis mazliet padomāja un tad sāka gan kaut ko atcerēties. Tatāri
bij melnīgsnēji, gandrīz tikpat melni kā Pulvera Bērtulis, kalmuki iedzelteni,
šķībām acīm, kādām desmit melnām spalvām zoda galā. Udens viņi baidījās,
nekad nemazgājās, ādu iezieda taukiem. Vai tatāri un kalmuki bērņus ēda, to
Meģis nebij redzējis un nevarēja apgalvot, bet suņus un kaķus gan, taču vislie-
lākais gardums viņiem bij kumeļu gaļa un raudzēts ķēves piens, kas kristīgam
cilvēkam garšoja sliktāk kā deguts vai darva. Ienaidniekam viņi bruka virsū tikai
barā, riedami un rēkdami kā velni, ja pirmajā joni neizdevās, apgriezta pinkainos
zirdziņus apkārt un aizņņoja kā viesulis. Musketes nemīleja, bet lokiem rikojās
tik veikli, ka pa simts soļiem trāpīja gaisā pasviestu cimdu. Vienīgais glābiņš tas,
ka tiklab melnie, kā dzeltenie baidījās no meža — tur, kur viņi dzīvoja, koki
neauga, tikai zāle jātnieka augumā, ja igauņos vēl kāds palicis dzīvs, tad tikai
tāpēc, ka patvēries biežokni...

Tie trīs latviešu karavīri sēdēja slapji izmirkuši, nosaluši un sadrūvējušies.
Mežs šalca drūmi un draudoši, lietus lija čurnēdams, it kā gribētu viņus visus
iegremdēt un apslīcināt melnās dūņās. Kaut kur šajā biežajā tumsā glūnēja iedo-
mātais ienaidnieks. Vējam līdzī šņāca neziņas drausma un baigas nojautas. Ko
šie stepju velni meklēja igauņu un Vidzemes mežos? Kur bij zviedru karalis
ar saviem izslavētiem pulkiem, ka zemnieku saujiņai jāmaidās apkārt tumsā un
lietos, neapjēdzot, ko īsti te sargāt, un nesaprotot, vai gāja uzbrukt, vai paši bij
ielenkti un apdraudēti?

6

Vējš bij aprimies un lietus pārstājis. Vieta kļuva angstāka un sausāka, At-
augu Mārtiņa karaspēks gāja pa aizaugušu meža ceļu, tikai lietus piemirkušas
papardes slapināja kājas, un lēna pūsma lāgu lāgiem nobirdināja pār galvām
saulē dzeltenas rasas lāses. Ap pusdienas laiku Lācis piepeši metās pulkam ga-
balu priekšā un, sarus sacēlis, sāka neganti riet. Karavīriem par lielu izbrīnu
kaut kur priekšā aiz krūmiem vēl niknāk pretī atsaucās viņa paša sugas brālis,
bez tam bij saklausāmi arī tādi kā aitu blēji. Mārtiņš pavēlēja saviem vīriem
nostāties smalksnī abās ceļa pusēs — tie taču varēja arī būt krievu sirotāji, kas,
aizmaidījušies ar salaupītiem lopiem, gāja aplamā virzienā. Uzmanība izrādījās
velta, tie nebij laupītāji, bet zemnieku bēgļi ar aitu pulciņu, četrām govīm un
diviem mantām piekrautiem vezumiem. Vienam vīram rokā cirvis, otram asi no-
trītas mēslu dakšas, trešajam gara kāta galā piesieta izkaptis, abām sievietēm tāpat
kaut kāds metamais, baltgalvis puika vezuma augšā skatījās zilām, gluži apaļām
acīm. Ieraudzījuši no abām pusēm tuvojamies lielu bruņotu vīru pulku, bēgļi
nolaida savus ieročus un pārbīli gaidīja, ko ar viņiem darīs. Kad ielencēji
uzrunāja skaidrā latviešu valodā, tie atplauka, sievietes aiz prieka sāka raudāt,
bet suns, līgsmi smīkstēdams, apsveicinājās ar sabozušos, vienmēr vēl neuz-
ticīgo Lāci.

Bēgļi šorīt gaismiņā izbēguši no mājām, kas atradās kaut kur vairāk pret rītiem. Naktī skrējuši palīgā kaimiņiem divas verstis attālā ciemā ar četrām mājām, viens viņiem tur pazudis, vai nu kalmuku nogalināts, vai saņemts gūstā. Ciems tomēr izlaupīts un nodedzināts, [audis izklīduši pa mežiem, uzbrucēju bijis parāk daudz. Divi atdzinušies viņiem pašiem pa pēdām pakaļ, tos viņi krūmos nosituši, tad sakravājušies un bēguši prom... Visi viņi runāja juku jukām, sievietes vaimanādamas stāstīja, ko pametušas postam un nāvei, viena plēsa matus un gaudoja par kaut kādu pārbaili aizmirstu mazo, bērnu vai lopīņu. Nē, zviedru te apkārtne nebij, pēdējais pulks ap Jāņiem aizgājis cauri uz Alūksnes pusi, visu laiku līdz pat šim tad bijis miers, bet nu jau otru nedēļu degot visā apkaimē.

Tagad Ataugu Mārtiņa karavīri zināja, ka ienaidnieks tepat tuvumā un drīz naksies sastapties ar to. Neziņā un drausmā vīri aizmirsta noberztās kājas un nogurumu, bēgļus garām palaiduši, gāja, bikli biezokņos raudzīdamies, saraudamies no katra pārlauzta zara knaukšiena un no pēkšņa dzilnas spiedziņa egles galā. Trīs vīrus virsaitis izsūtīja gabalu pa priekšu, tiem jāsteidzas atpakaļ un jāpaziņo, ja tur tuvumā pamana šķībačus, šaut tiem stingri aizlīdz, lai nelaikā neaizbiedētu tos vai paši nekristu nelaimē. Visus bij pārņēmis uztraukums, dažs soļoja bāls un sakostiem zobiem, citiem musketes drebēja rokās, pat Lācis uzbudināts skraidīja pa krūmiem, sūnā un tad atkal gaisā ošņādams.

Pievakarē aizskrējis Susuru Klāvam un tiem pārējiem diviem izlūkiem līdzī, viņš piepeši atkal sāka riet, bet tā, it kā patālu kaut ko aizdomīgu samanijis. Bijušais Dūmu, tagadējais Pulvera Bērtulis apgalvoja saodis dūmus, lai gan citi nemanīja neko. Lācis neatlaidīgi ošņāja pret rītiem, reizēm ierējās un tad kā aicinādams atskatījās savā saimniekā Meģi. Virsaitis sprieda:

— Viņš kaut ko samana tālumā. Kādam vajadzētu parāpties kokā un palūkoties, varbūt kaut kas saskatāms.

Dārdzanu Jukums bij tas jaunākais un lokanākais, arī puikas niķi viņam vēl prātā. Zigli viņš nometa musketi un somu, acumirkli vēlāk veikli kā kaķis jau rāpās pa egles zariem augšām. Galotnes biezokni uz brīdi pazuda, tad viņa galva iznira no skujām, viņš skatījās laukā, tikai ar vienu roku koka stumbru apķēris. Visi pārējie no lejas vēroja viņu. Piepeši galvai līdzās pastiepās roka pret rītiem, Jukums sauca:

— Tur ir tāda kā leja, un kaut kas tur deg.

Ataugu Mārtiņam vajadzēja noteiktāku ziņu.

— Vai tās ir mājas vai kas cits?

Kāpējs vēl brīdi palūkojās, tad atkal pazuda zaros, bij dzirdams, ka viņš rāpdamies un apraudams vēstīja:

— To nevar zināt — mājas, kāda siena kaudze vai kas cits. Uguns nav redzama, bet dūmi vērpjas gluži melni.

Lejā ticis, viņš vēl pastāstīja, ka degot apmēram versti no šejienes un taisni pret rītiem. Virsaitis pavēlēja steigšus doties ceļā, kad kāda pusversts bij noieta,

pats ar saviem priedainiešiem nošķirās vairāk pret dienvidiem, bet pārējiem Stalažu Simaņa vadībā lika pagriezties pret ziemeļiem, tā viņi to vietu ielenktu no divām pusēm. Kad meža šalkoņa pierima, drīz vien sadzirda raksturīgo knakstešanu un uguns rūkoņu. Ataugu Mārtiņš teica:

— Katrā ziņā tās ir mājas, siena kaudze tā nesprakstētu.

Vēl pēc divdesmit trīsdesmit soļiem paspīda uguns, dūmas vējš nesa prom uz otru pusi vai sāpus, liesmas likās plivojam augšup no pašas zemes — Dārdzanu Jukumam taisnība, dega kādā leja, kamēr še bij paaugsta roza, kas tikai pamazām sliecās zemāk. Bet tad astoņi priedainieši līdz ar Intu, Meģi un Lāci pēkšņi apstājās: ugunsgrēka rūcienu pārmāca nejauka gaudoņa un kaukšana, suns ierāva asti starp pakalkājām un kāpās atpakaļ, acīm redzami tādu troksni viņš vēl nebij dzirdējis. Riebīgā kņada neaprimās, kad karavīri jau bij izskrējuši meža malā un pāri lazdām un baltelkšņu krūmiem kļajuma vidū varēja skaidri pārredzēt degošās mājas. Pirts vistuvāk šajā pusē, tā patlaban sabruka, dzirksteļu virpulis pavērpās gaisā un nobira pār klētis salmu jumtu, kas acumirkli uzliesmoja tāpat. Lielajai un mazajai kūtij vēl slējās gaisā balti nodegušas dzieģas, pie rijas attālāk mežmalā kaut kas kūpēja, bet liesmu tur nemanīja.

Tad karavīru skatienu piesaistīja kas cits. Tur, kur dūmi vāliem vēlās pār zemi pagalmam pāri mežā, kaut kas pelēki jaucās pa vidu, it kā vēja līdzī trenkts. Pāvīda tādas kā zirgu kājas un pinkaini cepurotas cilvēku galvas, jūklis dūmu aizplivurojumā likās milzīgi liels, no turienes nāca tā gaudoņa un kaukšana. Ataugu Mārtiņa vīri stāvēja mēmi, šalkas visiem skrēja pār muguru vēl tad, kad mudžeklis jau sen bij aizvēlies mežā un troksnis pamazām apdzisis. Katrā ziņā tas bij kalmuku vai tatāru bars, Lācis spīdās savam kungam pie kājām, bet vienādi trīsēja viņi abi divi. Ataugu Mārtiņš pavēlēja turēt šautenes gatavas gadījumam, ja kāds laupītājs vēl būtu aizkavējies mājās.

Priedainieši tādu neuzgāja, bet lapmuižnieki gan. Stalažu Simānis bij atdalījis purveciemiešus nost un licis Buķim tos vest no ziemeļu puses. Pats viņš ar saviem vīriem ielenca savrup stāvošo riju — no mežmalas augstienes skatoties, viņiem bij izlicies, ka kūpošā dūmakā kaut kas it kā kūpojas. Bet dūmaka durvju priekšā kļuvusi biezāka, Simānis ar diviem citiem vīriem turēja musketes gatavas un pieliekušies mēģināja izpētīt pelēkos mutuļus. Kukuru Jānis norikots apkārt gar viņu galu — tikai soli ap stūri paspēris, viņš palika kā sasalis.

Vispirms viņš ieraudzīja pelēku pinkainu zirgeli lielu vēderu un spalvainām ausīm, divi resni piebāzti maisi, skosai pārmestā siksnā piesieti, karājās katrs savā pusē. Pie zirga priekškājām zemē notupies dzeltens spīdīgs vīrelis divdesmit bārdas sariem ap zodu, pinkainu cepuri galvā, bezdrēbes kažociņu mugurā, velteņu zābakiem kājās. Aizgūtnēm tas no atvāzta krija groza grāba vilnu un stampāja to trešajā maisā, ādas pavadu zobos iekodis un kaut ko murkšēdams. Musketes stobrs drebūlīgi šaudījās, Kukuru Jāņa pirksts nevarēja un nevarēja sataustīt sprūdiņu. Šāviens norībēja taisni tajā brīdī, kad dzeltenais pacēla savas šķībās acis, kas izbailēs un niknumā paplētās līdzīgas mazām šaudīklām. Renkuļu

lādīšs bij trāpījis zirgam galvā, tas nokrācās, pasliedamies un tupētāju asinim apaļakdams, tad sabruka uz sāniem un beidzot, kājas tirinādams, apvēlās gandrīz uz muguras. Kalmukam bultu kule plecos, loks turpat blakus zemē, bet nebij laika rīkoties ar tiem, ne paņemt segliem piekārtu liko zobenu. Iekaukdamiēs viņš kā zebiekste pielēca kājās un metās virsū šāvējam. Kukuru Jānis bailēs un niknumā lēca pretī, bet sapinās sapuvušu lūka virvju galos un pakrita ceļos. Tad asi, kā naglām apkalti nagi sagrāba viņu aiz abām ausīm, ikšķi taustījās izdurt acis, plati atplestā mute guldza kaut kādu kaucienu, smirdoša dvaša plūda degunā, briesmīgi dzeltenī zobī grasījās tikt pie rīkles. Dzeltenais bij pusauga jaunekļa lielumā, bet lokans kā zutis un pie tam kājās, Kukuru Jānim ceļos nācās grūti spēkoties ar to. Tomēr apjukums pārskrējis, kareivja labā roka jau sagrābusi kalmuka glumo kaklu, galva ar spēcīgu vēcienu izvairīja acis no ikšķu taustiem, viena kāja ar pēdu atspiedās pret zemi, krūtis kā plīsdamas atelsa zveriskās dusmās. Stalažu Šimanis aiz stūra un dūmiem neredzēja biedra kļūmu, šāvienam norībot, gan metās turp, bet divi aizsteidzās viņam priekšā. Pirmais pār pagalmu rēkdams atauļoja Lācis, tam uz pēdām pakaļ Meģis, pirmiņ atdoto cirvi pār plecu atvēzis. Baltais asmens nospīda norieta saulē, pinkainā cepure sakļāvās izplestām plaukstām, kā peli zemē ķerdams, kalmuks nokrita knūpus, pieri iedurdams kūpošā sarkanā šaltī. Cirvis paspīda vēlreiz un vēl, kaut kas krakšēja, brūnajā kažokeli pavērās platas šķirbas ar baltām aitas vilnas malām. Tagad arī tie citi bij klāt, danzija musketu resgaļiem, šņākdami un lādēdamies cirta zobeniem, lai gan tas jau bij pilnīgi lieki. Kukuru Jānis abām rokām noglauda sev galvu.

— Nolādēts sumpurnais! Viņš man gandrīz ausis noplēsa.

Patiešām, no abām ausīm pār kaklu tecēja sarkanas strūklišas, kalmuka nagiem nebij nekāds nieka grābiens. Kukuru Jānis ar kāju iespēra tajā vietā, kur vajadzēja atrasties šķibača ģimim, bet, notraipījis zābaku, igni atrāva atpakaļ un nosplāvās. Tad viņš to sagrāba aiz velteņiem un sāka raut uz degošās klēts pusi, zālē palika sarkana strīpa. Viens apavs nomuka, no tā izbīra dažādas lupatas, auklu gali, karote, savādi apgrauzīti un izroboti kaulu gabali un vēl citi nieki. Stalažu Šimanis piesteidzās draugam palīgā — viens aiz kājām, otrs aiz rokām sašūpoja beigto laupītāju un ielīgoja uguni, tūlī pēc tam iegāzās griesti, dzirksteļu virpulis attrieca sviedējus tālāk nost. Ilgi bij ko pētīt un brīnīties par kalmuka šaujamo daiktu, bultu kule sadegusi līdz ar pašu kareivi, nevarēja izmēģināt, kā tas darbojas. Zirgs jau nobeidzies, to ar visiem segliem aizvilka nostāk aiz rījas, lai gan pieskarties riebās — tas bij utu apsēsts.

Ataugu Mārtiņš bij apskrējis mājām apkārt izlūkot, vai vēl kur neslēpjas kāds laupītājs. Kad viņš atsteidzās, uguns no rījas sienmalī aizdedzinātas salmu čupas jau sāka aplaizīt apaļbaļķu sienu un sniegties pie jumta. Saklīdza, lai grābj dubļus un lūko nodzēst, salmi bij mikli, liesmas tikai lēnām piepēmušās. Isā brīdī degums bij apslāpēts, Klētnieka Marcs paspārdīja kūpošo ogļu čupu un nobijies atlēca nost.

— Tur kāds guļ, viņi uzkūruši uguni cilvēkam virsū!

No apgruzdušiem salmiem rēgojās laukā vīzēm apautas kājas stripainās pakulaudekla bikses. Kad atrausa gružus, tika redzams cilvēks ar pārroglotu seju un apdegušām krūtīm, nevarēja zināt, vai tas pirms nogalināts vai arī dzīvs sadedzināts. Rokas uguns nebij skārusi, ziļi dzīslainas tās nāves mokās sažņaugtas tā, ka nagi dziļi iegriezušies delnās. Virsaitis pavēlēja četriem vīriem aiznest mirušo mežmalā un aprakt zem savrup stāvošās egles.

Visu laiku karavīriem bij licies, ka kaut kur kaut kas lāgu lāgiem iekunkstas, tikai nekādi nevarēja sazīmēt, kādā pusē. Sāka pārmeklēt riju. Pēc maza brīža dzīvojamā kambara loga aizšaujamais atskrēja vaļā, caurumā parādījās Lukstu Gača šķipsnainā galva ar ieplestām acīm un muti. Aizelsies viņš kļiedza:

— Kambarī ir bērns! Nāciet žiglāk!

Vīri sabruka iekšā un ieraudzīja pavisam savādu ainu. Kaktā, bērza likstī un kaņepāju auklās karājās šūpulis, virsmalā tam abām pusēm cauri izšauta bulta, laikam nelielā atstatuma pēc nebij izskrējusi cauri, bet palikusi tāpat šķērsām pāri gadu vai pusotra vecam zēnam. Tas acīm redzami mēģinājis uztrausties sēdus, rociņas cieši sagrābušas neparasto aizžogu pāri vēderam, seja zilgana no briesmām un ilgas brēkšanas, ja reizēm klusu neaizkunkstējies, varētu likties, ka viņš pagalam. Purvciemiešu Buķim pašam tāds mazs zepķis mājās, tas nevaldāmās dusmās ārdījās pa kambari.

— Sumpurņi nolādētie! Viņi te izmēģinājušies mērķi šaut — palūk, tur sienā arī viena bulta, noskrējusi garām.

Tā sienā ielidusi tik dziļi, ka izvelkama nebij, tikai spārnoto galu Buķis tai nolauza. Arī to no šūpļa nevarēja dabūt laukā, nezina no kāda koka taisīta, likās mērcēta un kodināta, cieta kā kauls, citiem piepalīdzot, Buķis šņākdams ilgu laiku grieza, kamēr dabūja pušu un gali bij atlaužami. Tad Inta atstūma vīriešus nost.

— Jūs viņu pavisam saspiedīsiet, cik tur tās dzīvības vairs atlicies.

Sievietes rokās sajuzdami, bērns sāka locīties un brēkt, it kā kalmuka bulta tam tiešām izurbusies cauri, kā šāvējs to droši vien bij domājis. Bet Inta attina un pārliccinājās, ka mazajā augumā nebij ne skrambas.

— Tikai pārbļāvies un pagalam izbadojies. Žigli! Kuriniet uguni un uzkariet katlu ar ūdeni! Jānomazgā un jālūko paēdināt.

Trīsdesmit seši vīri cits par citu traucās izpildīt pavēli. Purvciemieši vilka degošas pagales no sabrukušās klēts paliekām, ugunskurs acumirkļi uzliesmoja sprakšēdams. Lapmuižnieki sadzina zemē žākles un uzkāra abus katlus kārtiņās. Priedainieši bij sameklējuši rijā kaut kādus traukus, pasmēļa ūdeni no akas un norikoja vecu muldu, kur izpeldināt mazo brēkuli. Padegu Krišs atnesa saplēsta palaga lupatas, Susuru Klāvs pagrābāja savā somā pāri labāko sausiņu, Lauķu Tenis sakaunējies vilka laukā līdz šim labi noslēpto, rūpīgi aizvārto cibu ar netecinātu medu, Inta uz ātru roku pagatavoja knupi, zēns sāka kāri zīst, zilga-

mums pamazām nozuda, apaļā seja ugunsкура atblāzmā sāka atplaukt pasārta. Sarainām bārdām apaugušie vīri vērodami priecājās, dažam pat joks jau ienāca prātā.

— Vajadzētu lūkot pazīdīt arī Pulvera Bērtuli, varbūt viņam tas zilums tāpat noiet.

Citi smējās, visgaršīgāk pats Pulvera Bērtulis, zilo seju bez dzīviem vaibstiem varaukdams kā nejauku masku. Grabažu Ingam mute līdz ausīm, apaļa kā zivij ausumā, viņš tur apkārt vien tinās, valgās acis vairāk lūkojās zīdītājā pašā nekā bērņā. Ūdens muldā sanāca tik daudz, ka pašu lielāko viru varētu nomazgāt. Dārdzanu Jukums bij sadabūjis klēpi sausu auzu salmu, Inta izrikoja sakurināt vēl vienu sārta patālāk no tiem diviem un apguldīja bērnu pie tā. Grabažu Inga kā kāda vecmāte pataisīja viņai pašai mīkstu guļas vietu. Visi karavīri pēc kārtas nāca aplūkot cieši aizmigušo bērnu, kas tikai lāgu lāgiem pagrābstīja rociņām gaisā, laikam vēl vienmēr šķīzdams riebigo šķērsi pāri vēderam. Tikai tad iedomāja, ka paši taču no pusdienas neko nebij ēduši, un sasēdās ap ugunscuriem. Bet pēc šīs dienas ātrā skrējiena un visiem tiem uztraukumiem nogurums pārāk liels, ko vārit pašlaik arī nebij, vīri iegrauzta kaut ko, dažs tāpat pilnu muti izstiepās tikamā siltumā un sāka krākt.

Virsaitis norīkoja pa divi vīri katrā pusē mežmalā par sargiem — nevarēja zināt, vai kalmuki neatgriezās vēlreiz, varbūt ievērojuši, ka viena viņiem trūkst. Četri virsnieki sasēda ap klusi knikstošo sārta apspriesties. Ataugu Mārtiņš pamāja ar galvu uz klēts pusi.

— Viens sumpurnis mums tur cep... Bet ja mēs viņus tā pa vienam vien lasīsim, tad liela iznākuma nebūs, tas lielais bars tagad varbūt jau slepkavo un dedzina citā vietā.

Stalažu Šimanis domāja gluži tāpat.

— Visi viņi jādabū rokā, citādi tikai velta dzenāšanās. Par to sadedzināto veci viņi pienācīgi jāpārmāca.

Buķis parādīja ar roku krēslā, tur salmu gubā bij sazimējams Intas augums ar mazu muskuli blakus. Otrā pusē dziestošajam sārtam garš kā sieksta izstiepies Grabažu Inga.

— Un tāpat par bērņa spīdzināšanu. Visus viņus vajadzētu samest pašu uzskurtā uguni.

Susuru Klāvs piesita dūri musketei.

— Rītu jādzenas pakal pa pēdām, viņi mūs neredzēja un droši vien nekur tālu nebūs aizjājuši.

Virsaitim bij šaubas par kaut ko un dažādas grūtas domas, bet biedriem viņš nepateica visu, kas nomāca pašu.

— Jāsus un ar laupījuma maisiem zirgu mugurās pa mežiem viņi nevar, tāpēc katrā ziņā turēsies tur, kur ceļi. Redzējām jau, tie aizjoņoja kā velni — kā mēs kājām tos noķersim?

Buķim bij vēl arī citas rūpes.

— Noķersim — — bet kā mēs varam izbēgt no viņiem? Kuru katru brīdi tie var atauļot, apšaudīt mūs tām sasodītām bultām un atkal pazust, pirms vēl savas šautenes dabūjam pie pleca. Tas nav nekāds karš, tikai tāda dzenāšanās, tvarstīšana, bēgulošana un pastāvīgs uztraukums, cik ilgi to tā lai iztur?

Tik gara runa nebij Buķim pa spēkam, viņš ar piedurkni norausa sviedrus no pieres. Ataugu Mārtiņš nevarēja noliegt, ka viņam taisnība, bet tāda taisnība tagad ļaunāka kā nesapratne un neziņa. Izlikās drosmīgāks, nekā patiesībā bij, runāja aprādams un it kā sadusmots.

— Kas te tagad runās par bēgšanu? Vai tādēļ esam briduši tos mežus un purvus, lai slapstītos un vairītos no uzbrucējiem? Nē, kurināsim tādu pirti, kamēr viņiem pāries patika sirot pa mūsu zemi un tie aizjopos pāri savām robežām. Nejauši uzbruks — bet par ko tad mums sargi mežmalā? Šauteņu viņiem acīm redzami nav, mūsu musketes sniedz vismaz trīs reizes tālāk nekā viņu bultas, ar renkuļiem visā barā, redzēsiet, kā pajuks. Un ja iznāk ar zobeniem, trīs tādi knauķi lai stājas pretī vienam mūsu puisim, kā spaļus mēs viņus izputināsim.

Susuru Klāvs un Stalažu Šimanis sirsnīgi piekrita, tādi drosmīgi vārdi allaž stiprināja dūšu. Buķis gan vēl paknosījās un noņurdēja vairāk pie sevis:

— Musketes, jā, bet ko tas palīdz, ja tikko zirgam varam trāpīt, bet kalmuks pašiem ķeras pie rīkles.

Arī par to nevarēja strīdēties, šaušanā visiem bij par maz prasmes. Taču Mārtiņš neatlaidās, pēc viņa domām, ar musketēm rīkoties pieradis arvien labāk, šķibači bīstami tikai nevarīgiem večiem un bērniem šūpuli, pret latviešu spēka vīriem tie nebij vairāk kā tie dunduri un kniši tīrelī. Tikai acis turēt modras, sirdis drošas un rokas cietas, tad viss būs labi . . .

Pēc tām lielajām lietus gāzēm naktis tagad allaž bij vēsas. Laba lieta tā, ka odi tā neuzmācās, bet par to atkal tālāk no ugunskura meža miklumā un miglā sala nejauki. Dārdzanu Jukums ar to otro sargos izsūtīto purvciešietī miņājās uz nekaltu zirgu izmidītas sliedes piedūmotos mežmalas krūmos, pieci simts soļu no ugunskuriem rītu pusē. Debess pa daļai nomākusies, bet kaut kur aiz kokiem spīdēja mēness, apkārtne puslīdz pārskatāma, laiks pavisam rāms, eglājs šalca tikko jaušami, labā gabalā sadzirdams tas vismazākais troksnītis. Purvciešietis reižu reizēm īgni noņurdēja kaut ko par nolādamo priedainiešu kalēju un dzīvu cilvēku bendēšanu. Nosalis, Jukums jau tā pats bij stipri īgus, tas ar savu gaudošanu kaitināja vēl vairāk, beidzot viņš tam uzbļāva stiprāk, nekā to te drīkstēja:

— Vai tu turēsi muti, vīzaini tāds! Kad vilkšu ar musketes resgali pa zobiem, tad tas lielais mūlis ar reizi būs cietl!

Kad tāpat pēc laika gaitas un arī pēc mēness varēja spriest, ka patlaban pusnakts un līdz ar to sargu maiņa, Jukums lika purvciešietim palikt īpaši modram, kamēr to apmainīs divi citi viri. Pats viņš gāja uz mājām. Ugunskuri sētsvidū izdeguši un gandrīz apdzisuši, pārāk nogurušie karavīri negribēja celties un uzvest jaunas pagales, gulēja sarāvušies, svārkjiem galvas apseguši un tā paši

svā dvašā sildidamies. Arī klēts paliekas gluži melnas, tikai kūts vietā vel
gruzdēja mēsli, no turienes reizēm uzplivoja vārga liesmiņa, mezdama šaudīgu
spidumu pāri apmetnei. Pa gabalu pagājis garām attālāk stāvošajam Intas kuram,
Dārdzanu Jukums tomēr apstājās, atgriezās un lūkoja ko saskatīt tumsā — tajā
pusē tā kā jautās svešāds troksnis, viņš iedomāja, ka tikko bij manījis tur arī
kaut ko kustamies. Varbūt Intai kāda liksta ar bērnu, viņš devās turp, laipodams
ap guļošajiem vīriem, bet tad piepeši sastinga aiz pārsteiguma. Plīvojošā lies-
miņa pameta šauru svītru, kūleņotā muskulī viņš ieraudzīja Grabāžu Ingu — tas
bij uzklupis Intai, valstīja to un laikam arī žpauzta vai turēja muti ciet, tā
pārdijās, arī rokām ķepurodamās, un kā tele idēja caur degunu. Pirmajā mirklī
Jukums nesaprata, kas tur notiek, bet tad viņam piepeši atausa, viņš manīja, ka
notvīkst sarkans aiz dusmām un kauna. Ierēkdamies metās klāt, sagrāba aiz ap-
kakles, atrāva nost, sapurināja kā salmu kūli, pagrūda atkal knūpu zemē.

— Lops! Cūka! ko tu iedrošini!

Zvēla ar šautenes resgali, pa tumsu tikai plecā trāpija, purveciemietis iebļau-
damies vispirms izstiepās garšļauku, tad ķepurojās kājās — lielais meitīšu
ģēģeris pats bij mīksts kā beka. Arī Inta pielēca, rīstīdamās un neganti lādēda-
mās, pagrāba no sārta pagali ar kvēlošu galu un iesvieda Ingam sejā tā, ka
dzirkstis vien apšķīda. Tas iebļāvās otrreiz, bet Jukums viņu kā kniebavās turēja
ceļos norautu. Lācis sāka riet, no trokšņa pamodās vīri, pagrāba musketes,
sabīkstīja ugunskurus liesmās, steidzās klāt. Jājautā te nekas nebija, Inta pati
kļiedza viņa kauna darbu. Inga beidzot tika kājās, apsvīlūšo un nodauzīto pieri
taustīdams, mēģināja izmeloties:

— Es tikai piecēlos un gribēju sakurt uguni lielāku, bet šī tūlī kļiedz nezin
ko. Kauna nav tādām meitītim!

— Pats beidzamais bezkauna! Redziet, kāds viņš izskatās! Noslāpēt viņš
gribēja mani.

Nelicša izskats bij tāds, ka nevienam nepalika nekādu šaubu par viņa uz-
brukumu. Tomēr nelietis sakārtojās un meļoja joprojām:

— Nemaz es negribēju viņu noslāpēt, tikai muti mazliet aizturēju, lai nebļauj
un netraucē vīrus no miega.

Inta bij ar varu valdāma, lai neiekluptu ar nagiem sejā.

— Šitas ir sliktāks kā kalmuks!

Priedainieši pārskaitušies māsīs virsū, Susuru Klāvs paslēja gaisā savu
vareno dūri.

— Uz klēti — uguni iekšā tāpat kā to otru kalmuku!

Bet līdz tam netika. Bāls, zvērošām acīm un dusmās iesmakušā balsi, Ataugu
Mārtiņš pavēlēja:

— Sasiet to suni! Divus sargus klāt — līdz rītam, tad viņš dabūs
savu sodu!

Abi virsnieki — Susuru Klāvs un Stalažu Šimanis — paši sasēja Ingam
rokas un kājas un nosvieda turpat pie ugunskura zemē. Laikam žēlots netika,
sasietais tur locījās stenēdams. Bērns bij pamodies un perkstēja, turpu steigda-

mās, Inta pieliecās un iespļāva nelietim sejā. Kukuru Jāni un Lauķu Teni pielika klāt par sargiem, Inga vaidēja, mēģinādams iežēlināt:

— Brāliņi, palaidiet tos striķus drusku vaļīgāk, man pavisam notirpst rokas.

Tie tikai pakratīja galvas: — Nav vēlēts! Guli vien, kalmuks tāds, tad zināsi, kā uzbrukt pašu meitai. — Pēc briža Inga kunkstēja atkal:

— Pagrieziet mani uz muguras, šitā man krampji rauj kājas.

Lauķu Tenis pakasīja aiz auss un paskatījās biedrā, bet Kukuru Jānis nebij pielūdzams.

— Nav vēlēts, tev saka! Viņa tev tās kājas izārstēja, bet tu kā suns par to pieklūpi iekost. Pagaidi vien, kad ritu sāks slānit, tad viņas tev raus pavisam citādi!

Grabažu Inga nemēģināja vairāk, viņš klusu raudāja — arī Lauķu Tenis ar piedurkni izbružāja acis.

Karavīri vairāk nelikās gulēt, tā kā tā gaisma drīz ausis. Priedainieši un lapmuižnieki stāvēja ap ugunsroku, dūres vēcinādami un zobus griezdami, pār-runāja notikušo. Intu viņi visi bij iemiļojuši, tā lempja uzbrukums viņus pagalam satracinājis. Purvciemieši sadrūvējušies čurnēja ap savu ugunsroku, klusu sa-čukstēdamies un slepus pablenzdami uz stāvētāju pūļa pusi, nepārprotamē redzams, ka pēc viņu domām ļagam nodarīta netaisnība — kas zin, kādus plānus viņi tur perināja.

Ataugu Mārtiņš bij pasaucis nostāk savus trīs virsniekus. Dusmas viņš jau apvaldījis, ugunsroka plīva krēšļaini apgaismoja dzelžu liecēja bargo seju. Tie trīs neuzdrošinājās pirmie bilst vārdu — tādu viņi virsaiti visā gājiena laikā vēl nebij redzējuši. Beidzot tas asi pagriezās pret Buki.

— Kas jūs, purvciemieši, tādi esat — cilvēki vai lopi un meža zvēri? Ko es iesākšu ar jums, kad sāksies īstais karš ar kalmukiem, ja jau tagad kā trakus jāmet striķos?

Purvciemiešu virsnieks ilgi čamstināja lūpām, līdz kamēr noburkšēja:

— Lapmuižniekiem līdzī viņi nekad nevar turēt . . . Nospiesta, nabaga tauta.

— Kāda daļa jūsu nabadzībai ar tām cūcībām, ko Grabažu Inga dara?

— Inga ir tikai viens, citi nav tādi. Bet kājas viņiem viņu apavos izsūt, drēbes pa tiem mežiem noplist, dažam nav arī vairs lāgā ko grauzt, — sausiņi tikpat kā apēsti, staks palicis rūgts, biezpiens sapuvis, kāpostu cibās sametušies tārpi, no rāvas ūdens caureja — tāpēc tas nemiers.

— Un mums citiem ir labāk? Mēs te cepešus ēdam un uzderam alu? Ko tad jūs īsti gribat? Karš nav nekāda talka, kur barotus puscūčus kauj un vakarā ļauj dancot.

Buki neatlaidās no sava.

— Viņi saka: mēs negribam te nonīkt kā purvā satriektas aitas. Zobus viņi griež uz tevi, kalēj.

— Lai griež vien, kamēr atgriežas, bet lai pasaka, ko viņi īsti grib?

— Tas ir īsi un vienkārši: viņi grib atpakaļ uz mājām.

Mārtiņš trieca musketes resgali pret zemi.

— Tādas valodas lai es te vairāk nedzirdul! Vienu kalmuku mēs esam nokruši, bet kur tie citi? Atpakaļ uz mājām un salmos gulēt, līdz kamēr viņi būs arī pie mums — salmiem uguni klāt, kā šē tam vecajam vīram, mājām uguni klāt, bērniem šūpuli bultu cauri, to jūs gribat, jā? Bābas jūs esat, bet es jūs izmācīšu par karavīriem. Vispirms kārtībai vajag būt pašu pulkā, citādi kalmuki mūs tiešām kā aitas satrieks purvā. Labāk lai viena tāda Grabažu Ingas mazāk, nekā kad viss karaspēks kaunā un apsmieklā paliek par lopiņu baru.

Pāris Buķa apakšnieku lida tuvāk klāt noklausīties, viņš sakliedza uz tiem un aizdzina atpakaļ. Ataugu Mārtiņš paveda virsniekus vēl tālāk, apspriede turpinājās.

Rīta gaismā pasludināja spriedumu. No mežmalas atnesa sauju šmaugu kārķļa rīkšu. Grabažu Ingam atraisīja saites, viņš necēlās kājās, gulēja kunkstēdams, aizvērtām acīm, lielu apdeguma čulgu pierē, vai nu patiešām bij tik nevarīgs, vai tikai izlikās. Viņu apvēla knūpus, bikses norāva uz leju, kreklu pārmauca pār galvu, viens vīrs uzgulās kājām, otrs šķērsu kaklam. Niknu smīnu bārdā Meģis stājās par pērēju, priedainieši un lapmuižnieki sastāja apkārt, šautenēm rokās uzmanīja purvciemiešus, kas patālāk stāvēja ciešā pūlī un skatījās baltām acīm. Sākumā peramais kļiedza nelabā balsī, lai gan mute iespiesta sētsvida maurā un kā no apakšzemes dzirdami bij tikai dobji rēcieni. Bet uz beigām noklusa pavisam, kad sodīšana bij galā, piecēlās isti lokans, kluss un spītīgs, nodurtu galvu aizvilkās pie savējiem. Ataugu Mārtiņš pagāja tuvāk nemierniekiem, roku pastiepis, uzkļiedza:

— Tā klāsies katram, kas te uzvedisies kā lops un par kaunu visam karaspēkam! Katram, kas te murkšķēs par grūtumiem un mājās iešanu! Istaais karš tikai nule vēl sāksies. Un tagad miers, ieročus plecos un uz priekšu!

7

Visu dienu karaspēks gāja pa kalmuku sliedi, mikstajā meža ceļā nekaltu zirgu pēdas sazīmējamas skaidri un nepārprotami. Inta bij apsējusi lielo lakatu krusteniski, uz krūtīm aizbāzusi, nesa līdzī atrasto zēnu, ko jau paspējuši nokrustīt par Bultiņu, tas sajūtās tīri labi, sausiņu un medus knupi zīdams, lāgiem tiksmīgi iepurdējās. Susuru Klāvu ar diviem citiem visu laiku sūtīja gabalu pa priekšu izlūkot, vai šķībači nav manāmi kur tuvumā, Meģis ar Lāci izložņāja biezokņus ceļa vienā un otrā pusē, priedainieši un lapmuižnieki turēja šautenes gatavas, pirmā sadursme ar ienaidnieku viņus padarījusi tramīgus un ārkārtīgi uzmanīgus. Turpretī purvciemieši slāja nopakaļ negribīgi, sabozušies, sačukstēdamies glūnēja priekšgājējos, it kā tikai tiem te jāuzmanās un jālenc dzeltenie velni, bet viņiem pašiem pie tā nav nekādas daļas. Vienīgais Grabažu Inga turējās braši un lielīgi, kā kādu varoņdarbu izdarījis, nevis šorīt apkaunojošu pērienu dabūjis, soļoja, galvu paslējis, reizū reizēm skaļi ierunādamies un pasmiedamies.

Priedainieči un pats virsaitis neizpratnē vēroja šo uzsvērtu bramanību, neko labu tā neliecināja, acīm redzami sods ne tikai neko nebija līdzējis, bet stāvokli padarījis vēl kļūmīgāku. Un pie tam viņi vēl nezināja, kādā mērā pieaugusi Ingas nelietība. Kad Inta ar savu smago nesamo bija palikusi citiem iepakaļ, viņš panāca tai tuvāk aiz muguras un visbezkaunīgākā kārtā nojirgājās par tādu meitieti, kas pus dienas laikā dabūjis tik lielu bērnu. Drusta meita tomēr novaldījās, neizlamāja nelieti un neteica neko vīriem, lai neizceltos jauna sadursme, tikai pasteidzināja soli un turpmāk visu laiku turējās pulka priekšgalā. Arī jaunais nozīmīgais notikums isi pēc pusdienas neiztrauca purvcieņiešus no šķietamās vienaldzības, nepievienoja tos pārējiem ciņas gatavībā un uzmanā pret visiem draudošām briesmām.

Susuru Klāvs ar Padegu Krišu un Odu Brenci bija aizgājuši kādu pusversti citiem priekšā. Atkal sacēlās vējš, kas pamazām pieauga arvien stiprāks, pat sīkie koki un krūmi apakšā locījās tā, ka reizēm pavisam aizklāja ceļa šauro, likumaino spraugu. Šņāca un krakšēja, grūti bija atšķirt parasto meža troksni no citām aizdomīgām skaņām, kas izlūkiem ik acumirkļa jautās kaut kur sāpus vai aiz muguras. Nekalto zirgu pēdas šē vēl skaidrāk saskatāmas, sliede nebija plata, laupītāji laikam jājuši cits aiz cita, garā izklaidu rindā. Tie trīs vīri patlaban bija iznākuši krūmainā klajumā, laikam atkal aizaugušā pļavā, kādas šajos mežos gadijās tik bieži. Un visi trīs reizē ieraudzīja nedaudzas, divu vai trīs zirgu pēdas nogriežamies no galvenās sliedes uz labo pusi pa kādu mazāku, sen nelietotu ceļu. Atstāt tās neizpētītas nedrīkstēja, tad varētu notikties, ka kāda kalmuku banda paliek aiz muguras un tā viņi nokļūst starpā divām ienaidnieku nodaļām. Pēdas pētīdami, izlūki pieliekušies lida pa lekno zāli krūmapakšā, kamēr iznāca gandrīz pavisam klajā, milzīgām, slotainām, balti nokaltušām smilgām apaugušā pļavā. Soļu pieci simts priekšā rēgojās pamesta siena šķūniša jumts, ragainos šķestus no melnām salmu šķipsnām gaisā izsleistījis. Vējš uzpūta jau pazīstamo riebiģo smaku, izlūki spēji apstājās un saskatījās, bez vārdiem saprazdamies. Sirds viņiem sāka strauji sist, Odu Brencis, palīgu meklēdams, pavērās atpakaļ. Susuru Klāvs, kā vadonis, mēģināja izlikties dūšīgāks, nekā patiesībā sajūtās, pieliecies pačukstēja:

— Mums jādabū zināt, kas tur ir. Ar likumu pielidīsim tuvāk, kamēr var redzēt. Ja viņu būs divi trīs, kursim virsū, ar tiem mēs gan tiksim galā. Ja vesels bars, tad tāpat klusiņām atpakaļ līdz ceļam, lai pienāk tie citi, dzirdēsim, ko kalēja Mārtiņš vēlēs darīt. Par pieci soļi! Rāpus!

Viņi rāpoja, šautenes līdzī vilkdami un sasprindzināti ausīdamies. Ik acumirkli vienam likās, ka turpat priekšā paņirb pelēkas zirga kājas, otrs šķīta ieraudzījis pinkainu aitādas cepuri vilpoto smilgu slotu spraugā, trešajam jautās tā pati vakar dzirdētā nejaukā kaukšana, bet patiesībā tur nebija vairāk nekā kā tā pati meža šalka aiz muguras un vēja svilpieni visapkārt sausajā zāļu klajumā. To viņi paši tūlīt atgāda, kad visi trīs vienādi izdzirda kā zosu gāģāšanu, kā vistu kļukstēšanu šķūņa pusē un pieplaka vēl zemāk.

Smilgās pēkšņi pašķirās sprauga, un izlūki ieraudzīja divi-trissimts soļu at-
tālumā. Pie iegruvušas sienas balīja piesieti divi pinkaini zirgēļi ar pazistamajām
pauņām katros sānos. Abi jātnieki patlaban trausās laukā pa durvju caurumu,
kladzinādami un rokām plātīdamies, pie kam viens rādīja vairāk uz vienu, otrs uz
otru pusi, likās, ka viņi taisās kauties. Nēkāvās vis, bet tāpat strīdēdamies atra-
cīja un apgriezta zirgus, te pazuzdami, te atkal iznirdami no maisu aizslēptuves.
Trīs karavīri jau gulēja uz vēdera, musketes pār noliektu smilgu kušķi noguldī-
juši, tēmēja turpu. Susuru Klāvs vēl paguva pačukstēt:

— Pagaidiet, lai uzkāpj — kad es skaitīšu, tad visi reizē — jūs abi to
labajā pusē, es ņemšu kreiso!

Pret atbalstu novietoti, šautepu stobri stāvēja diezgan stingri, lai gan turētā-
jiem krūtīs cilājās tik strauji, ka likās, it kā pati zeme viņus šūpo. Klāvam vēl
kaut kas iešāvās prātā, bet nebij vairs laika to pateikt: kā tad rīkoties, ja viens
no šķībačiem uzlec pirmais zirgā un laiž prom, bet otrs paliek vēl tuntuļojamies.
Taču bažas izrādījās veltas, tie abi vai nu tā iedresēti, ka arī savvaļā nevarēja
citādi, vai patikā par pašu sevišķo veiklību, reizē pieķēra roku seglu priekšējam
uzradzim, uz mata vienā mirkli un vienādā vēciņā pārsvieda kāju zirga mugurai,
tad saskatījās un saguldzinājās pavisam citādi nekā līdz šim, laikam uzlielīja
viens otru.

— Viens — div — —!

Komandas «tris» vietā īsi cits pēc cita noblākšēja triju musketu šāvieni. Spē-
cīgs vēja brāziens melnos dūmu mutuļus acumirkli aizsvieda sāņus, sprauga līdz
šķūnim tikpat klāja, kā bijusi. Jātniekam kreisajā pusē roka atšļūka no pavadas,
to viņš pārķēra labajā, iekaucās kā pušu plēsts, zirgs izstiepās un pazuda krūmos.
Arī otrajam zirgs izstiepās tāpat, bet jājējs pats kā atsperes sviests palēca gaisā
un, kūleni apmetis, novēlās zemē, pinkainais lopiņš aizauļoja pirmajam pakaļ,
abi maisi katrā lēcienā kā pūšļi pavēcās augstāk par muguru, atslīga atpakaļ un
vēcās atkal. Šāvēji piecēlās, tie divi noslaucīja sviedrus kā rijā pēc nokulta klā-
jiņa, Susuru Klāvs dusmās piespēra kāju.

— Velna acs tāda! Es viņam tikai ķepu esmu saskrāmbājis! Bet labs arī tas
viens. Nu mums jau otrais, tā mēs viņus, sumpurņus, pa vienam vien aplasisim.
Iesim palūkot, vai ir pavisam beigts.

Odu Brencim negribējās iet, viņš visai aizdomīgi skatījās uz pussakritušo
eciņu ar brūnu bluķi pie durvju cauruma zemē.

— Bet ja tur vēl citi... varbūt šķūnis viņu pilns.

— Muļķa galva tu tāds! Domā, viņi nelistu laukā, kad mēs te šaujām un
viens jau guļ beigts? Šķūnim cauri var redzēt — vai tur ir vēl kāds zirgs?
Vai šķībači būtu sākuši iet kājām? Par Odu Brenci tevi sauc, un oda galva
tev ir.

Odu Brencis vēl negribēja piekāpties, apstiprinādams, ka viņam patiesām
tāda oda galva. Ja šķūni ne, tad kalmuki varot būt paslēpušies krūmos. Te
iejaucās Padegu Krišs, vai nu patiesībā pārliecināts par to, ko runāja, vai negri-
bēdams izrādīties tikpat bailīgs kā kaut kāds purvcimietis.

— Veca bāba tu esi, ne kareivis! Ja šķibači vispār zinājuši, ka mēs te esam, tad vispirms meklētu to, ko vakar vakarā izcepām, un mēs nakti nebūtu vis tik mierīgi nogulējuši. Arī šitie divi nenošķirtos šķūni nosust pāri pusdienai. Vai tad tu pats neredzēji pēdas uz ceļa visai šai pļavai garām? Viņi ir prom, un neviena vairāk še nav.

Viņi pielādēja musketes un devās uz šķūni, — Odu Brencis gan vilcinādams un apkārt pablenzdams. Protams, ne pie šķūņa, ne krūmos, ne viņpus lielajā mežā neviena kalmuka vairāk nebij. Tas pie durvju cauruma gulēja augšpēdu, rokas zālē iebrābis, it kā vēl pēdējā acumirkli gribējis trausties kājās, acis platas, mute vaļā, arī pa to izplūdusi asiņu šalts. Lode izgājusi kaklam cauri, cepure aizvēlusies gabaliņu prom, noskūtais pauris mirka sarkanmelnā peļķē. Padegu Krišs noliecās, gribēja noraut velteņus, lai paskatītos, ko šis tur sabāzis, bet riebigā smaka viņu atbaidīja nost. Vairāk te nekā nebij ko pētīt, izlūki steidzās atpakaļ uz ceļu.

Tur Odu Brencim atkal citas bažas: ja nu Ataugu Mārtiņš ar tiem citiem jau garām un viņi še pamesti vieni paši? Kaut ko tamlīdzīgu domāja arī tie pārējie, tikai slēpa pie sevis. Rāpšanās uz šķūņa pusi, kalmuku lenkšana un šaušana uz dzīviem cilvēkiem viņus visus tā satraukusi, ka likās, stunda tur pagājusi, lai gan patiesībā bij tikai minūtes divdesmit. Drīz vien, draudzīgi pariedams, pa ceļa spraugu atskrēja Lācis, britiņu vēlāk parādījās viss karaspēks. Ataugu Mārtiņš ar pārējiem diviem virsniekiem drūmi noklausījās izlūku stāstā. Odu Brencim barā tūlī visas bailes pārgājušas, viņš atstāstīja notikumu pilnā kaklā un palielīdamies, it kā visu laiku bijis kādās stūrnu medībās un parādījis tur izcilu apķerību un dūšību. Virsaitis bij spiests apsaukt lielībnieku.

— Slikti, ka jūs to vienu esat palaiduši dzīvu prom. Tagad kalmuki drīz vien dabūs zināt, ka mēs esam mežā, un sāks mūs izlūkot un uzzināt, cik te mūsu un uz kuriem ejam. Mežā viņi mums barā nevar uzbrukt, te mēs viņus pa vienam vien apšausim, bet nāks tak arī kļajas vietas.

Bet tad viņš, kā piepeši pats par sevi saskaities, nopurināja galvu un saslējās.

— Bet vai tad mēs esam atnākuši šurp slāpstīties un vairīties? Lai viņi nāk, to mēs tikai gaidām! Paši viņus ķersim, dzenāsim, apšausim kā zaķus un, kas paliks dzīvs, tos aiztrenksim ellē. Tādēļ esam atnākuši! Tikai divkārt modriem mums jābūt, un tādi mēs būsim!

Tagad četrus virus izsūtīja pa priekšu izlūkos, bez tam divi, katrs savā pusē, gāja pa mežu tādu gabalu atstatu, ka varēja vēl saskatīt tos uz ceļa un turēties vienādā gaitā ar tiem. Priedainiešus un lapmuižņiņus virsaiša uzruna patiešām bij sadūšinājusi, tie soļoja braši, šautenes turēdami gatavībā un paši apkārtni asi vērodami — uz tādiem vīriem varēja palaisties, ne tikai no kalmukiem, no īstiem sumpurņiem un vilkačiem tie nebaidīsies. Ataugu Mārtiņš šad un tad apslēptā priekā pārlaida acis savam pulkam. Totiesu jaunas rūpes sagādāja tie paši purvciemieši. Grabažu Inga redzams te bara priekšā, te pakalgalā, te pašā vidū, bez apstājas kaut ko tur čukstēja un skaidroja. Vilkās kā pārsistām kājām, Buļa

klubinājumi un lamāšanās neko nelīdzēja, arī virsaitis velti meta bargus skatienus atpakaļ. Pagaidīja, kamēr tie piecāpoja klāt, un ņēmas kaunināt.

— Tā jau, uz vietas miņādamies, jūs sadangāsiet ceļu, kamēr dubļi būs līdz ausim. Un tad tevi vairs nevarēs saukt par Grabažu, bet par Dubļu Ingu.

Inga nekaunīgi atpirdzās pretī.

— Priekš tā jau ir virsaitis, lai izdomātu vīriem jaunas palamas.

Ataugu Mārtiņš, diemžēl, nevarēja novaldīties, sakliedza:

— Balamute! Neaizmirsti, ar ko tu runā! Nekāda čukstēšanās un kūdišana, karapulkā ejot! Pērienu tu jau esi saņēmis, pievaldies, ka nedabū vēl ko citu.

Par to pērienu viņam nekādā ziņā nevajadzēja atgādināt, arī tādām lempim kā Grabažu Ingam tomēr vēl sava smalkjūtība un kauns. Viņš kļuva gluži sarkans, mute sašķiebās ienaidīgā smīnā.

— Kas tad tas tāds cits ir, ko es vēl varu dabūt?

Buķis noprata, ka atkal nebeigsies labi, pielēca klāt, šauteni atvēzis, nodārda:

— Muti ciet, tu resgali tāds!

Tā jau bij, izrāsana neko nelīdzēja — pavisam otrādi, purvciemešu bars vilkās vēl lēnāk, Kukuru Jānis lamājās: kā pavasari aitas aptūtiem nagiem. Priekšējiem tik bieži jāapstājas un jāgaida, ka beidzot tas apnika un nokaitināja pagalam. Tādā kārtā jau aptumsis tepat ceļa vidū! Padzina tos slaiustus garām un lika iet pa priekšu, bet arī tas maz ko līdzēja. Te vienam, te otram, te diviem reizē radās vajadzība iegriezties krūmos, un citiem jāgaida tā kā tā. Nevarēja jau izpētīt, cik tur īsta iemesla, cik tišas spītēšanas, ar vēdera graizēm taču mo-cijās arī viens otrs no priedainiešiem un lapmuižniekiem. Tomēr tie nenocietās neuzvilkuši:

— Virsaiša vietā mēs liktu iet viņiem tāpat nolaistām biksēm, lai kavēšanās nav tik liela.

— Noskaitīt pieci simts soļus, nostādīt rindā pie krūma un tad visus pēc kārtas laist cauri.

Bet arī purvciemeši nebij uz mutes krituši.

— Kad saēdas kāpostus ar svaigu tārpu gaļu, tad nav brinums, ka stundā trīs reizes jāskrien krūmos.

— Un kad uzdzer mīkstu rāvas zupu, tad vēl ceturto.

— Pērt vajag, tās tās istās zāles, tad visiem vēderi ar reizi būs kārtībā.

Vai nu tāpēc bij tas pēriens! Un vai tad citiem labākas dienas. Vai viņi brauca divjūgā kā Dinsdorpa lielskungs un mielojās Vāczemes vīniem kā Lapmuižas Holodkevičs? Bet ko te līdzēja prātīgu vārdu runāt, kad prāti tā sagriezušies šķībi un greizi? Mēģināt pierunāt ar labu būtu pavisam aplam, viņi katrā ziņā domātos piespieduši un palikuši uzvarētāji. Kur tad paliktu virsaiša cieņa un viņu paklausība turpmāk? Pērt taču nevarēja katru dienu un visus piecpadsmit vīrus — un kāds sods tad vēl bez tam atlika? Nošant tādu Grabažu Ingu? Tas bij briesmīgi, lai gan lempis un nelietis, bet tomēr pašu cilvēks, un kas lai galvo, ka tad neizceļas atklāts dumpis, tiem visiem taču tāpat šautenes. Ja pašiem

nav vienprātības, ko tad iesāks pret šķibacainajiem velniem, kas varbūt jau tagad glūncja kaut kur aiz biežokņa... Ataugu Mārtiņš palika desmit soļu iepakaļ un apspriedās ar saviem virsniekiem, bet arī tie nekādu padomu nezināja.

Vēlā pievakarē karavīrus stipri izbiedēja Padegu Kriša šāviens padziļi mežā. Izrādījās tomēr, ka nekāds ienaidnieks nebruka virsū, Krišs bij sastapis prāvu stīrnas buku, nevarējis novaldīties un nošāvis to, lai gan ribināt stingri aizliegts. Rājiens gan iznāca tāds pavieglis, pēc tiem sapeļējušiem sausīņiem un tārpainajiem kāpostiem svaiga gaļa pārāk stipri kairināja arī virsaiti pašu. Kustonis bij labi nobarojies un īsti smags, viens vīrs to tikai nelielu gabaliņu varēja panest, un arī tad muskete jādod biedram. Kad pienāca purvciemešu kārtā, tie atkal ūkstījās — stenēja, it kā vesels vezums uzkrauts plecā, nesa pa diviem, vilka pa zemi, līdz kamēr lapmuižnieku virsnieks iegāza vienam pa krūtīm un lika savējiem vien nest, nevarēja taču ļaut to mantu savārtīt dubļos un izmetumos.

Kad sāka aptumst, četrus vīrus nolika par sargiem uz ceļa divos pāros, pa gabalu vienu no otra, lai drošība abās pusēs. Karaspēks pārbrida muklainu sliktēnu, kur jātniekiem tiklab kā neiespējams pāri tikt. Apmētās nelielā, liepām un lazdām apaugušā paugurā, purvciemeši novietojās pašā lejas galā, prāvu gabalu atstatu no citiem. Nomedīto kustoni sagrieza trijās daļās un izlozēja. Purvciemešiem krita galva līdz ar priekšējiem pleciem, tie atkal domājās dabūjuši to sliktāko, uguni nemaz nekūra, droši vien lādējās un vīstīja dūres, lai gan tumsā tos tikko varēja saskatīt un brāzmainā vēja šalkā nekas skaidri nebij sadzirdams. Priedainieši un lapmuižnieki kurināja tikai tik daudz, cik nepieciešami, lai gaļa izvāritos, tad tūlīt izdzēsa uguni un norikojās uz guļu tāpat krūmu aizvējā. Nekāda īsta gulēšana tomēr neiznāca, visu nakti plosījās īsta vētra, lieli koki elksnā locījās vaidēdami, pāra reižu attālāk kāds lūzdams spalgi nokrakšēja, krūmi lapainām slotām kūla nogurušos, tramīgos karavīrus. Visu laiku tumsā jautās aizdomīgi trokšņi, zemei piespiestā auss dzirdēja it kā soļu dunoņu, lūstošu zaru knaukstēšanu un dumbrāja šlakstoņu. Šad tad kāds pacēla galvu, paklausījās un pabikstīja kaimiņam sānos. Soļus? — Nē, bet tas bij dzirdējis dumbrājā dubļus plikšam, trešais atkal it kā kļusu sasaucamies pašu valodā — protams, viss tas tikai mānīšanās aiz uztraukuma un caurā miega.

Ataugu Mārtiņš aiz lazdu cera ilgi apspriedās ar saviem trim virsniekiem un skatījās aklā tumsā vēl labu laiku pēc tam, kad tie jau bij aizmiguši. Vējš pūta sāniski — vai brīdinājuma šāvicni no ceļa šajā elles šņākoņā vispār varētu sadzirdēt?

Visā gājiena laikā šī virsaitim bij tā grūtākā nakts.

Viņš pamodās, spēcīgi sapurināts. Tuvu klāt ieraudzīja Klētnieka Marča seju, kas rīta krēslā izskatījās nedabiski pelēka, acis bij platas un it kā pārbiedētas. Nelabu paredzēdams, Mārtiņš pielēca kājās. Marčs tūlīt nevarēja parunāt, lai gan parasti valoda viņam skaidra, nebij dzirdēts, ka viņš stostītos.

— Viņi — — viņi ir prom...

Mārtiņš acumirkli neattapās.

— Kādi viņi? Kas ir prom?

— Purvciemieši... Neviena vīra — visi... Laikam jau tūliņ vakar vakarā...

Mārtiņš aizskrēja rozas lejas galā, kur tie slaisti vakar apmetās. Jā, neviena pašā tur vairs nebij. Redzamas vietas, kur sēdējuši, bet zāle bez vāļakām, gulēt tie nebij likušie, jau ceļā visu norunājuši un tūliņ vakarā devušies prom. Tagad saprotams, ko viņi tur visu dienu tā čukstējās un kāpēc Grabažu Inga viszinīgi smiknāja. Ieradās sargi no ceļa, tie neko nebij manījuši — nu protams, uz to pusi viņi jau negāja. Vietu pamatīgāk aplūkojot, uzgāja arī pēdas — pa rozas nokalni purvā pret rītiem, protams, apmānīšanas dēļ, tagad tie katrā ziņā jau pavērsušies pret dienvidiem un gāja tiešā virzienā atpakaļ uz mājām.

Neliecīem nebija pieticis vien ar to, ka nodevigā kārtā pameta biedrus, viņi bij izdomājuši vēl ko nekrietnāku. Stirnas bukam nogriezuši galvu un nostādījuši uz apaugušas siekstas izcilņa taisni preti priedainiešu nometnei. Mute atplēsta vaļā, kāds gudrinieks pratis tā ierikot, ka šis purns likās nekaunīgi nīrgājamios. Zobos ielikts sprunguļa gals ar ieurbtu kātu — tas bij āmura atveids un, bez šaubām, domāts virsaiša, Priedaines kalēja, izsmieklam. Acu dobuļos iespraustas divas neveikli darinātas koka bultas, bet ragu žuburos ar lūciņu sasiets krusts. Labu tas nekādā ziņā nevarēja nozīmēt, bet karavīri turēja zem sava goda minēt un tulkot. Kukurū Jānis ar spēcīgu kājas spērienu aiztrauca to ķēmu papardēs un tad nosplāvās. Ataugu Mārtiņš vienaldzīgi paraustīja plecus.

Istenībā tik vienaldzīgs viņš nemaz nebij. Stāvēja, galvu nodūris, un apsvēra, kas tagad darāms. Pakajdzities nebij nekāda aprēķina: tie visu nakti gājuši, bez tam šajos mežos un dumbrājos panākt un sameklēt tikpat kā neiespējami. Un ja arī noķertu, kas ar to būtu līdzēts? Ar labu tie atpakaļ negriezīsies — vai tad patiešām jāsāk pašiem kauties par tiro apsmieklu un bezgodu? Un ko tad vērts tāds bars, ko atdzen ar varu? Palaisties uz to tā kā tā nevarēja. Labāk lai mazāk, kad tikai katrs vīrs apzinās un dara savu pienākumu. No purvciemiešiem bez Buķa palicis vēl Pulvera Bērtulis: kā vakar pienācis, lai Inta apārstē noberztos papčzus, tā arī aizmidzis turpat pie dziestošā ugunsкура, tagad glupi blisināja acis un nevarēja vēl apķert, skumt vai priecāties, ka nebij ticis līdzī tiem citiem.

Tātad tagad Priedaines kalēja karaspēkā bij divdesmit trīs vīri, Drusta Inta un Bultiņš, kas kumurojās uz paklātā lakata un rādījās gluži apmierināts tiklab ar savu kopēju, kā ar visu likteni. Rūpes, raizes un traucēklis, vairāk no tā nekas nebij sagaidāms, tomēr bārdainie vīri laipnām acīm noraudzījās mazajā cilvēciņā, kas, uz vēdera apvēlies, slaistīja galvu un kaut ko omulīgi murkšēja savā valodā. Varbūt tas atgādināja pašu mājas un ģimenes, par kurām viņi atnākuši karot šajos svešajos, neziņas un briesmu pilnajos mežos, par Bultiņu un tā kopēju cīnīdamies, viņi aizstāvēs savu pašu sievas un bērnus... Ataugu Mārtiņš bij pakāpies taisni tajā vietā, kur pirmiņ rēgojās izsmieklam noliktā stirnas buka galva. Katrs viņa vārds skanēja kā lielā āmura sitiens pret nokvel-dinātu tērauda asmeni,

— Lai viņi skrien, tie sasodītie glēvuļi un nodevēji! Redzēsim, redzēsim, cik no viņiem atgriezīsies mājās, cik apslīks purvos, nosprāgs badā vai pabaros

vilkus mežā. Mēs esam nākuši karot un nciēsīm atpakaļ, kamēr pēdējais iebrucējs nebūs patriekts no šejienes. Divdesmit trīs vīri, vēl viens ķipariņš, viens sievieša cilvēks un viens suns — daudz tas nav, bet nav arī maz, ja mēs turamies kā viens. Nelietis un nolādēts katrs, kas domā, ka viņa paša dzīvība vairāk vērta kā biedra. Mēs neesam pulks, bet viens, ikkatrs te ir tikai divdesmitpiektā daļa, par sevi tā nav nekas, bet visi vienā kopā mēs kausim kalmukus un tatārus, lai viņi nāk kaut pieci uz ik latvieti!

Meģis sajūsmā atvēzēja savu cirvi, svilpodams tas aizvīcīvoja pa gaisu un dziļi iešķēlās vecās priedes stumbrā.

— Un seši uz vienu igauni! Lai cik biezi viņiem pauri — kā malku mēs tos skaldīsim!

ielie meži bij izbeigušies jau vakar vakarā. Nakti Ataugu Mārtiņa karaspēks pārlaida silmalas pļavā, uguni kurināt nedrīkstēja, pirms apkārtne izlūkota un izpētīts, vai ienaidnieki neslapstās kaut kur tuvumā. Rīta ausmā visi bez modināšanas bij kājās un zirgāri lūkojās svešā klajumā. Daudz nekas no šejienes nebij redzams, apvārsni aizslēpa slaidis uzkalns, kas vismaz versti tālu slējās pret ziemeļiem. Kā dzeltena josta labajā pusē augšup uzlocījās savā laikā labi kopts, tagad lietū izmērcēts, vietām jau zāli apaudzis ceļš. Karaspēks drošības labad negāja pa to, bet ga-

balu sāpus, tieši pa klajumu. Agrāk te bijuši apsēti lauki, tagad otro gadu pamesti atmatā, apauguši zirgu skābenēm, usnām un sikākām nezālēm, kurām pāri šur tur jau slējās vēja sasēti bērziņi un kārkļu krūmi.

Pašā kalna mugurā apmēros diezgan prāva, bet klaja birzs ar pusauga bērziem un apsēm. Karavīri apstājās zem kokiem un ilgi skatījās svešo apvidu. Kalnains platums ar lielākām un mazākām birzīm piegāzēs un pļavām lēzenās nolējās, patālu kreisajā pusē spidēja neliels ezeriņš, taisni pretī viņā pusē ziemeļos, verstis desmit tālu, ziloja cita meža aploce. No šejienes vērojamas triju māju paliekas ar apdegušu baļķu čupām un nokvēpušu krāsmatu izciļņiem. Melns kovārpu mākonis čalodams pacēlās no birzs un laidās prom uz ezera pusi, bez tiem nemanīja nevienas citas dzīvības.

Ilgi tā nostāvēja Ataugu Mārtiņa vīri, ne vārdu nerunādami un drūmi. Tikai tagad viņi saprata, ka velti lādējuši mežu ar viņa purviem un biežokņiem — tur katrs koks un krūms bij laba aizslēptuve, bet tāds kalmuks ar savu loku zirgā vislabākais mērķis musketes stobram. Te tie varēja uzglūnēt no katras ataugas un katra aizkaļņa, klajā laukā taču nebij iespējams atrast nekādu aizsargu. Nāca atmiņā bēgļu stāsti par to, kā viņi uzjoņo kā viesulis, apšauda un tad atkal pazūd. Trīskārtēja modrība un uzmanība te vajadzīga.

Un itin kā taisni tāpēc, lai apstiprinātu šīs bažas un padarītu karavīrus vēl tramīgākus, nezin no kurienes labajā pusē, laikam no še neredzamā ceļa, iznira divi jātnieki — izlidoja kā pelēki vanagi, pārlaidās lejas pļavai, smilgu putekļus gaisā nokūpinādami, uzjoņoja otrā kalnā un pazuda krūmos. Ataugu Mārtiņa vīri platām, stingām acīm noskatījās pakaļ šiem nejaukajiem vēstnešiem, visiem bij tikai viena doma, to skaļi pateica pats virsaitis:

— Tagad tas ir droši: viņi mūs izlūko un kaut kur mēģinās uzbrukt. Toa divus savus braļus viņi negrib pamest neatriebtus. Bet tas jau taisni tas, ko mums vajag — es jums saku, nepienāks vēl vakars, kad viņu bultas dziedās cunos ap galvām. Tagad tikai acis vajā un drosmi, par visām lietām drosmi! Mums ir musketes, mums ir zobeni un cirvji, parādīsim viņiem, ka latviešu zemnieka roka vēl nav sapuvusi.

Diezgan viņi bij vārguši pa mežiem, velti pavadījuši nemiera pilnas naktis neziņā un gaidās. Virsaiša uzruna satrauca ilgi glabāto un apspiesto niknumu, rokas pašas no sevis pasvārstīja šautenes un apraudzīja zobenus pie sāniem. Atkāpšanās vairs nebij, to saprata ikviens, un līdz ar tādu skaidru apziņu radās arī apņēmība, pašlīvība un noteikts apsvars. Pat lēnais Buķis kļuva nīprāks un valodīgāks.

— Nēlabais zina, cik viņu tur īstenībā, bet ka vairāk par mums, tas ir skaidri. Es zinu, ko tādās reizēs dara: mums viņi jāpiemāna, lai nezina mūsu skaitu, bet domā, ka ejam ar lielu spēku. Jāiet izklaidu un tad atkal tā, ka vajadzības gadījumā visi esam kopā.

Ataugu Mārtiņš sadalīja savus vīrus trijos pulciņos. Pats sev paturēja sešus priedainiešus, Meģi ar suni un Intu ar Bultiņu, pārējos pāršķīra uz pusēm, vienai par vadoni nolika Susuru Klāvu, otrai Buķi un Stalažu Simani. Tā kā kalmuki tagad droši vien slapstījās ceļa tuvumā, tad tas allaž paturams acīs. Virsaitis ar savējiem pārgāja ceļam pāri, vairāk pret rītiem, Susuru Klāvam bij jāturas kreisajā pusē pa mazu gabaliņu, bet Buķa vīriem drusku tālāk uz vakariem. Gāja, pēc iespējas slēpdamies aiz retajām birzīm un krūmu puduriem, apkārt pauguriem, pa pielijušām tērcu gultnēm, izsusējušiem līnu mārkiem un vecām grantsbedrēm, bet allaž tā, ka viens pulks otru nepalaida no acīm.

Bultiņš bij tāds kā sanicis, stāipījās nemierīgs un bieži vien pērkstēja, Inta tūstija, šūpoja un visādi lūkoja noklusināt, bet šoreiz viņš neparko negribēja klausīt, acīm redzami sapelējušie sausīņi samaitājuši vēderu. Diena bij dzidra un rāma, vismazākais troksnītis tālu dzirdams. Ceļš nekaltu zirgu kājām dziļi izdangāts, nepārprotami redzams, ka kalmuki te nesen aizjājuši. Ataugu Mārtiņš žigli pārveda savus vīrus pāri dziļā biezu grīslī pieaugušā gravā, pa kuras dibenu neliels strautiņš sūcās uz ezeriņa pusi, izteka tam katrā ziņā bij tālā zilā meža purvos. Karavīri gāja uzmanīgi, vairīdamies šķakstināt ūdeni un sarunādamies tikai čukstus. Ka piesardzība īsti vietā, par to viņi tūliņ dabūja pārliecināties. Strauta gultne patlaban meta spēju likumu ap krūmiem apaugušu kalna pauguru, no klajuma, tikai labi ieskatoties, gājēju galvas vien vairs bij redzamas. Klētnieka Marčs tīri nejauši atskatījās un uzsauca tiem citiem. Gabaliņu no tās vietas, kur viņi bij pārgājuši ceļam pāri, no kalna palejā atkal iznīra divi jātnieki, droši vien tie paši, kas pirmip aizjoņoja turpu. Apskatījās, noplātīja rokām, saklukstējās, apgriezta zirgus un pazuda uz to pašu pusi, no kuras nākuši. Karavīri brīdi palīka stāvam, ne vārdu nerunādami.

Virsaitis aplaida apkārt žiglu skatienu. Viņpus gravai pļava, aiz tās lēzena

kalna nogāze bez viena krūma un vispāri pārredzama. Tikai kreisajā pusē aiz zāliena sākās apaudzis kalns ar krūmājiem, droši vien līdz pat ceļam. Dārdzanu Jukums šoreiz bij tas tramīgākais no visiem.

— Te mēs esam tikpat kā uz delnas, no visiem pauguriem šķībači mūs var redzēt un apšaudīt. Pat lāga činkura te nav, kur aizgulties un musketi nostādīt.

Ataugu Mārtiņš tam pilnīgi piekrita.

— Par to jau arī es patlaban domāju. Būs jānogriežas tur, tajos kalna krūmos.

Pēc Ekas domām arī tur nebij visai droši.

— Bet ja nu krūmi pilni dzeltenajiem velniem? Un tie citi mūsējie arī vairs nav redzami.

— Tie ir tepat tuvumā, par tiem neraizējies. Un ja kalmuki tur, tad mums tikpat kā likts, tos mēs tak visu laiku meklējām. Jeb vai tu domā, ka mums tikai jābēg? Kāpēc tad esam nākuši šurp?

Viņi izkāpa no gravas un pusskriešus devās pār pļavu paugura nokalnē. Inta bij nokususi. Dārdzanu Jukums paņēmis panest Bultiņu. Vīrieša rokas vai vienkārši pārmaiņu manīdams, lielais blauka tūlī apklusā un platām acīm skatījās augšup. Pats arī mazliet aizelsies, Jukums nogrozīja galvu.

— Kas tad šitādam karavīram nekait, ne viņam kalnā jāskrien, ne muskete plecu spiež.

Bezzobu mute paplētās, seja sverksījās, mazais vīrs droši vien mēģināja smaidīt.

— Kas tev ko nesmieties — pats tu esi Bultiņš, laikam tāpēc šķībača bulta tevi nevar trāpīt.

Bet virsāitis pavēlēja atdot bērnu Intai, Jukumu un Lukstu Gaču iesūtīja dziļāk izlūkot krūmus, kamēr pārējie palika, turpat nomalē satupuši. Lācis bij palicis nemierīgs, ar varu raustījās tikt tiem abiem līdzī, Meģim aiz pinkainā čupra jātur ciet. Inta pačukstēja:

— Viņš atkal kaut ko saož.

Bet tūlī krūmos reizē paslējās Jukuma un Gača augumi, izlūki atskrēja aizelsušies, abi traucās pačukstēt, rokām atpakaļ mādami.

— Tur kalna virsū tāda dobe... tur viņi ir! Ar visiem zirgiem, vesels lēvenis!

Sautenes gatavas rokās turēdami, astoņi vīri uzmanīgi lida uz priekšu, Meģis nikni sapurināja suni, kas slēja sarns gaisā un pa varu taisījās riet. Arī Bultiņš laikam apzinājās nopietno brīdi, knupi mutē turēdams, lielām acīm vēroja savu nesēju, tai aizkusumā un uztraukumā sviedri tecēja pār vaigiem. Tad visi ar reizi pieplāka zemē un norikoja musketes pa šaušanai. Krūmi ar reizi kļuva šķīdri un siki, kā caur sietu varēja pārredzēt priekšā visu. Tikai soļu trīsdesmit no šejienes blodveidīgais iedobums bij pilns kalmukiem, citi nokāpuši, tomēr lielākais vairums sēdēja seglos. Paši kluksēja ātri ātri, bet pavisam klusi, zirgiem purni lupatām un ādas lēveriem aptīti, laikam, lai nesprauslo. Viss tas

brūni pelēkais jūklis gudzēja un ņirbēja, uz ātru roku saskaitīt nevarēja, bet savi piecdesmit vīri tur droši bij. Muguras visiem uz šo pusi, viņi skatījās tajos dīvos, kas likās tikko piejāvuši un kaut ko guģināja, rokām plātidamies un atpakaļ uz ceļu norādīdami. Virsaitis pačukstēja Padegu Krišam pa labi un Kletnicka Marčam pa kreisi un lika pateikt tiem tur tālāk:

— Viņi gaida pa ceļu vai pāri no otrās puses, mēs neesam pamanīti. Pagaidīsim, līdz kamēr Susuru Klāvs ar savējiem pienāk viņā malā, tad kursim virsū. Mērķēt šķibaciem pašiem, zirgu mums nevajag.

No gaidīšanas tomēr nekas neiznāca. Meģis savu suni bij novaldījis, pat purnu tam aizņaudzis — Lācis gulēja, zemei pielipis, un trīsēdams klusi smilkstēja caur nāsīm, kvēlošām acīm tajā pelēkbrūnajā jūkli varbūt kaut ko sevišķu pamanījis. Tad piepeši no turienes izlēca divi lieli zvēri, tikpat melnām pinkām kā kalmuku bārdas sari, sarkanām atplestām rīklēm rēkdami metās pa blodas malu augšup pret krūmiem. Lācis neizturēja, izrāvās pārsteigtajam saimniekam no rokām un, kā lingas mests, vēlās pa nogāzi tiem pretī. Acumirkli pagriezās šķibacainās sejas, arī zirgi apsviedās, nu vairs nebij ko gaidīt, musketes pašas sprāga vaļā, ribieni drausmīgi nodārdēja klusajā krūmu aplokā, visa dobe piekūpa pilna pelēkiem, smirdošiem dūmiem. Tikko caurredzamos mutuļos atskanēja nejauks vienotu rikļu blāviens, no kura šāvējiem sirdis notirpa. Neprātīgā steigā viņi lādēja musketes, tikko sadzirdēdami, ka pa dūmaku kaut kas aizsmilkstēja pāri un šlakstēdams iepļāvās krūmu lapainajos galos. Nākamā acumirkli pāršalca kā zibeņātri skrejošu neredzamu putnu bars, aiz muguras plakšēja, nošņakstēja un nosvilpa līdzīgi asiem pātagu cirtieniem. Dobe vārijās kā klistošiem garaiņiem kūpošs, spēcīgas uguns tarkšoši drebināts katls. Nu jau atkal varēja tur kaut ko samanit, melnās pinkainās cepures iznīra no smagi plivojoša uzplūda, pa dobes viņējo nogāzi jātnieku blāķis vēlās augšup. Noribēja otrā zalve, piekūpa atkal, bet otreiz pielādēt vairs nebij laika. Pie pašiem krūmiem, pāri guļošajiem karavīriem paslējās baismīgas zirgu galvas atņirgtiem zobiem un pārgrieztām acīm, Ataugu Mārtiņa vīri paķēra turpat līdzās noliktos zobenus un pielēca kājās. Asi notritie smailie asmeņu gali dūrās mikstā augumā, zirgu zvidzieni sajaucās ar jātnieku brēcieniem, pretim slējās liki zobeni, bet latviešu vīru taisnie bij garāki, nošķindēdami tie sadūrās ar ienaidnieku ieročiem, trāpīja seglos vai zirga vēderā, varbūt ķēra arī kādu jātnieku, dūmu un cilvēku jūkli un uztraukumā neko skaidri nevarēja samanit. Meģa cirvis varenā vēzienā trāpīja kaut kur augstāk atņirgtajam purnam, zirgs nostenēdamies saslējās un tūliņ gāzās, prickšējām kā velējamām vālēm rakstā kūlādamies un igauņim cepuri notraukdams no galvas. Durteniski novēlās kalmuks, bet acumirkli kā kaķis atkal pielēca kājās, tomēr velti, tas pats cirvis viņu atkal nostiepa zemē, šoreiz uz visiem laikiem. Ataugu Mārtiņš pamanīja kādu roku ar liku cērtamo paslejamies viņam pāri, nebij laika kaut ko domāt, ne apsvērt, zobens cirtās pats uz to pusi, roka ar ieroci pazuda, kaut kas šausmīgi iekaucās, zirgs aplieca likumu krūmos aiz muguras, aizauļoja dobei pāri un otrā pusē nokalnē augšā.

Neapvērtētā cirtiena spars parāva virsaiti pašu uz ceļiem, tā viņš pamanīja otru uzbrucēju joņojam taisni virsū — tas bij palieciens sāņus, likais zobens kā plēsīga putna spārns lidoja taisnā virzienā pret zemē pagāzto. Neapjaušamā ātrumā tam kaut kas paplauka smadzenēs, roka pati no sevis izrāva Holodkeviča pistoli, dūmi uz brīdi aizkūpa uzbrucēju. Bet tad virsaitis bij jau kājās — kalmuka zirgs spārdījās, zemē pakritis, jātnieks pats skrēja prom, tāpat skrējienā kā vāvere uzlēca garām un prom lēkšojošam biedra zirgam mugurā, abām rokām apķērās jātniekam, sagumis pieklāvās tam, un tā abi pār viņas puses nogāzi pazuda krūmos.

Bet tad tajā pusē, kaut kur aiz krūmiem, atkal sāka ribēt musketes. Pirms latviešu karavīri paspēja izskaitīt pieci, dobes dibens palika ienaidnieka tukšs. Virsaitis kaut ko kļiedza, neviens šo komandu gan nesaprata, bet pašu nojauta dzina visiem darīt vienu. Viņi metās atpakaļ, pakēra savas zemē pamestās musketes un skrēja pāri kalnā. No aizslēptuves iznāca Inta ar Bultiņu, acis viņai zvēroja, pati bij bāla un elsoja tā, it kā abi ar savu mazo kareivi arī bijuši tajā burzmā un cīnījušies līdzī. Pār pakritušajiem zirgiem lēkdami, glumās asiņu pelķēs paslidēdami, Ataugu Mārtiņa viri ieraudzīja divainu skatu. Pēdējais kalmuks lēkšoja no dobes laukā, bet pielieciens, labo roku matos iegrabījis, rāva līdzī priedainiešu Eku. Skrējēji acumirkli aprāvās un palika sastinguši — ko viņi varēja draugam palīdzēt?

Neko viņi nevarēja palīdzēt, atstatums par lielu, kalmuks zirgā auļoja ātrāk kā tie, musketes bij tukšas, un ja arī nebijušas, šaut taču tā kā tā nedrīkstētu. Eka pats nesamanīja, kā iekūlās tajā nelaimē. Musketi izšaujot, acis viņam šorciz nebij aizmiegušās, to viņš varēja apzvērēt. Ar zobenu bij dūris un cirtis, kas to lai pasaka, kam un kur, līdz kamēr roka bij tukša. Šāvienus viņā pusē padzirdis, viņš pirmais trakā priekā skrēja turp un pakāļ bēgošajiem šķībačiem. Un tad šis velns nezin kā sagraba viņu aiz plikajiem matiem un nu rāva tenteriem, kājas reizēm gāja šļūceniski, katrā ziņā viņu vilktu kā rudzu kūli pa zemi, ja ar krciso roku nepaguvis ieķerties zirgam astē. Kā par brīnumu, sāpes un dusmas viņu nebij apstulbinājušas, galva strādāja labi un skaidri. Līdzko sāka auļot stāvajā piekalnē un gaita kļuva mazliet lēnāka, labā roka žigli noslida gar svārkēm un izrāva nelielu, paša asi notritu izkopts griežamo duncīti, tas pašāvās augšup turpat virs plaukstas, izdūrās šķībača locītavai cauri un palika tur tik cieši iestrēdzis, ka spals izšļūda Ekam no saujas, bet pats viņš izstiepās garšļauku. Kalmuks ieķērcās kā kaķis, kam uzmin uz astes, klupa ar zobiem klāt izraut nejauko dzelonu un pazuda krūmos. Ekam dusmas apskrējušās vēl lielākas, kājās traudamies, viņš kratīja dūri pakāļ un kļiedza aizsmacis:

— Duncīti! . . Sātan, atdod manu duncīti!

Kalmuku bars aizjoņoja krūmos, kad musketu šāvieni tur apklusā, dzirdama bij tikai zvēriska kaušana, kas pamazām attālinājās. Un tad piepeši tālāk sāka ribēt izklaidus, pa vienam, pa diviem šāvieniem reizē, bet tāpēc izklausījās jo

nepaidīgāk. Acīm redzami arī tie divi Ataugu Mārtiņa pulki bij taisni tur, kur tiem vajadzēja atrasties.

Susuru Klāvs ar saviem vīriem bij pamanījuši, ka virsaiša pulks it kā pavērsās kalnā. Buķi un Stalažu Simani norikoja pamest lielāku likumu pret ziemeļiem un tad noslēpties palejā, pašā ceļa malā. Klāvam likās, ka Mārtiņš ievērojis kalmukus jājam pretī un grib tiem uzglūnēt kalna apaudzē. Pulku pametis aiz paegļiem un pasaucis līdzī Pulvera Bērtuli, viņš nokāpa nedziļajā iegravā, lai apvaicātos virsaitim otrā pusē, kā tagad rīkoties. Bet kamēr viņš pārsteigts apstājās un vēroja svaigas zirgu pēdas nolaidenā piekalnē, augšā aiz krūmiem picpeši suņi sāka rēkt, norībēja musketu šāvieni, sākās nejdzīga kaukšana un kviekšana. Uzkliedzis un pametis ar roku otrpus ceļa palikušajiem, virsnieks metās pret kalna krūmiem, Pulvera Bērtulis elsdams cilpoja pakaļ. Bet kad viņi bij tikuši pie kuplā paegļu cera soļu desmit no paugura apaudzes, sāka locīties ne vien krūmi, bet arī palielie bērziņi un pilādži, gaudošana spēji pieauga, it kā tuvotos kāds viesuļa virpulis. Abi vīri tikko paguva nokrist zemē un paslēpt galvas aiz paegļa, kad malā izauļoja divi šķibači, cieši aiz tiem vēl divi. Nodārdēja divas musketes, abi priekšējie jātnieki vēlās no zirgiem, bet blakus piejājušie nesamanāmi veikli kritienā uztvēra tos un kā maisus pārsvieda zirgiem šķērsām pār kaklu. Šāvēji vairs nepaguva pielādēt, no krūmiem izlida vesels bars kalmuku, vismaz desmit skaitā. Cauri klistošiem dūmiem ieraudzīja Susuru Klāvu, kas bij pielēcis kājās un patlaban cēla zobenu slaidākam vēzienam, paņirdzās plēsīgu zvēru nīknumā, piegula vairāk zirgu kakliem un saslēja gaisā savus likos cērtamos. Susuru Klāvs nebij no bailīgajiem, tomēr tagad viņam acis apmiglojās šo peklei izvīrušo velnu priekšā. Bet tad tie ne aiz šā, ne tā nelabi iekērcās, visi reizē ar joni parāva zirgu galvas sāņus, ielēkšoja atpakaļ krūmos un tepat gar malu, līdzteku ceļam, laidās lejup, no šalcošajiem krūmiem un augošās klaigas vērojams, ka tiem pakaļ vēlās vēl lielāks bars citu. Klāvs pārsteigts pameta mirkli atpakaļ: ar šaudīgu roku zobenu grābstīdams, pār paegļu ceru patlaban slējās Pulvera Bērtulis, zili melns, baltām acīm, bailēs pāršķiebtu muti, lapsādas cepuri ar uzslīetām uzausīm galvā. Patiešām, viņš izskatījās tāds, ka pat tos sumpurņus varēja nobiedēt! Pārējie vīri patlaban bij klāt. Klāvs uzkliedza, viņi metās krūmos, šaudami uz labu laimi tur, kur skrejošā pudzoņa biežāka. Kad viņu musketes bij tukšas, sāka rībēt lejāk nokalnē — tur Buķa un Stalažu Simaņa ļaudis savukārt apšaudīja pa ceļu garām bēgošos ienaidniekus.

Sadursme bij ilgusi minūtes desmit piecpadsmit, ne vairāk. Pulvera dūmi dobē pamazām izklīda. Ataugu Mārtiņa vīri turpreli tāpat pamazām salasījās paugura ceļa pusē, ciņas uztraukuma un skrējiena pagalam piekusuši, klusi paklupa zemē un tā sēdēja ilgi ilgi, ar riebumu lūkodamies lejā, kur gulēja divi ziņģi — vienam līdzās Meģa nogalinātais kalmuks viņējā piegāzē. Gabaliņu no tā roka ar krampjaini sažņaugtu zobenu, pašā vidū otrs uzbrucējs, droši vien kādas nezināmas lodes ķertis. Pa visu iedobto klajumu rēgojās lielākas un mazākas asiņu paltis, ievainotu, varbūt arī kritušu katrā ziņā bijis vairāk, bet citi

tos aizveduši līdzī. Arī izlocītajos krūmos, pār kuriem jātnieki aizbēga, vietvietām redzamas sarkanas šlakatas, neliels aizlauzts bērziņš noziests vispār, no zariem patlaban vēl pilēja sarecējušas lāses, likās, ka taisni no šīm tumšajām paltīm un traipiem nāk tā pretīgā smaka. Latviešu karavīri sajūtās tā notriekti, it kā paši sakauti, nevis kļuvuši uzvarētāji. Nē, pavisam citādu viņi bij iedomājušies kauju, kam vārgāka dūša, tiem klabēja zobi, citi turēdamies nodrebinajās.

Lukstu Gačam ikros iedūrusies kalmuka bulta, brūce nebij pārāk liela un sāpīga, tomēr asiņoja stipri. Inta patlaban to aplaistīja savām zālēm un aptina ar balti izmazgātu pakulu lupatu, Gačs pats saviebies grozīja rokās nejauko nāvekļa daiktu, tad pārlauza pret ceļgalu, aizsvieda projām un nospļāvās.

— Kā zvirbuļus apšauda mūs, tiri kauns!

Kaut kas kaunam līdzīgs nomāca viņus visus. Tautas dziesma runāja par lodēm un skrotīm pie prūšu robežām — še taču pašu zemes robežas, un tad jādzēnājas ar tādiem dzelteniem ķēmiem. Likās, ka tas nav nekāds īstens karš, bet cīņa ar sumpurņiem un jodiem, kas nestājas krūti pret krūti, tikai slapstās pa krūmiem, kā riebigi sikspārņi pa naktīm laidelējas apkārt, apdvesdami ar savu smirdoņu un ne brīdi nelikdami mieru.

Lapmuižnieks Krauksts no Susuru Klāva pulka gulēja čokurā sarāvies un lāgiem nostenējās, pats īsti nezināja, kas ar viņu tajā burzmā noticies. Vesels bars kalmuku krūmos uzauļojuši virsū, viņš bij pakritis zemē un uz brīdi zaudējis samaņu. Patlaban atkal ievilkās biezoknī, tad iznācis pārbijies pačukstēja, ka caureja esot ar asinīm. Viņu izgērba, Buķis, kam tādās lietās bij kaut kādas zināšanas, iztaustīja no vienas vietas — ribas bij veselas, bet laikam kalmuka zirgs uzminis taisni vēderam, varbūt kāda zarna bij pušu. Slimais noklausījās gluži bāls, zobus sakodis, turējās nevaidēt, viņam likās, ka tā sāpes pāries drīzāk. Vēl pāra vīriem skrambas sejā, arī tie nevarēja pateikt, no šķibačn bultām vai tāpat paši krūmos nobrāzuši.

Izrādījās, ka arī Lācis starp ievainotiem. Pievilkās klāt smilkstēdams, apgulās savam saimniekam pie kājām un nopulējās palaizīt sāpošo vietu pakaļējā gurnā pie muguras, kur mēle lāgā nevarēja piekļūt. Arī viņam bijusi sava cīņa ar diviem pretiniekiem — kas to tajā burzmā ievēroja.

Pārlūkoja kaujas lauku un apkārtni. Dobē bez diviem kritušiem zirgiem, abiem šķibačiem un tās riebigās nocirstās rokas mētājās vēl tikai divi liki zobeni, kule ar bultām un ādas maiss. Bez dažādām grabažām un lupatām no maisa izvēlās trīs kukuļi rudzu maizes, arī tie smirdēja pēc gērētas ādas, bet Buķis apgalvoja, ka smaka esot tikai ārpusē, ūdeni nomērcētus, tos vēl tiri labi varēšot apēst. Augšā krūmos pakritis vēl viens zirgs pāršautām pakaļkājām, to ar savu cirvi nobeidza Meģis, lai lops velti nemokās. Viņā pusē, no kuras uzbruka virsaitis ar saviem vīriem, Padegu Krišs atrada Eka zobenu, bet Inta atnesa viņa pamesto musketi. Eka visu laiku bij nosēdējis nepakustēdamies un sadrūvējies, vienaldzīgi viņš saņēma savus ieročus, bet tad pielēca kājās un pakratīja dūri.

— Sātani nolādētie! Manu duncīti! Kā sviestu viņš man izkapti grieza!

Neviens nesmējās par viņa lielo zaudējumu un patiesām dusmām. Stalažu Šimanis mierinādams uzsita uz pleca.

— Gan jau mēs tos sātānus vēl dabūsim rokā.

Eka neklausījās, neviens tam viņa bēdās nevarēja līdzēt. Skatīdamies krūmos nošļocītās sliedes virzienā, vēlreiz pakratīja dūri.

— To es tev neatstāšu, to tu nedomā!

No apmalas smalkšņa izskrēja Andžēna Pēteris, rokām mādams, kļiedza:

— Nāciet šurp, te ir viens tāds!

Viņš tur bij atradis guļam pusdzīvu cilvēku. Stilbi pārmeti krusteniski un zem ceļiem siksna cieši sažmaugti, rokas sarauktas uz muguras. Drēbju vietā kaut kādas drausmīgas skrandas, vietvietām rēgojās plika zilgandzeltēna miesa, kājas tāpat pusbasas, apdauzītiem pirkstiem, asinīm apkaltušas, kreisā acs iedauzīta un iztecējusi, ap to melnā pūlī lipa mušas. Pārgrieza saites, atlieca rokas gar sāniem, bet viņš necēlās un nekustējās. Dzīvs tomēr vēl bij, skrandas virs krūtīm cēlās un grima, veselā, asarās aizslapusi acs stulbi vērās gaisā, laikam tuvumā neko neredzējama. Pacēla sēdus, bet viņš tūlīt atkal saļima atpakaļ, pusvīļus palika tikai tad, kad salauztu zaru klēpi pabāza aiz muguras. Inta atnesa ūdeni, jādomā, ka viņš dzēra, jo pēc brīža kanna bij tukša. Tad mēģināja pabarot, bet cietais sausiņš palika tāpat starp uztūkušajām lūpām, kad pavēra tās, bij redzams, ka mutē nav neviena priekšzoba, lai gan cilvēkam nevarēja būt vairāk par trīsdesmit gadiem. Tad Inta sakošļāja tāpat kā savam Bultiņam, miksto miklu viņš ēda, varēja redzēt, ka žokļi kustas un rikle paraustās. Vēl vienu kannu ūdens izdzēris, cilvēks pakustināja kājas un atšļukdam atspiedās uz rokas, kaklā nogārdza kāda skaņa, kas varēja būt nopūta vai pat vaids. Ataugu Mārtiņš visu laiku vēroja viņu.

— Tas katrā ziņā ir gūsteknis. Tie velni viņu vazājuši līdzī, kamēr pagalam nomocījuši.

Andžēna Pēteris sevišķi interesējās par savu atradēni, visādi ap to nopūlējies un izmēģinājies, teica:

— Gūsteknis tas ir un pie tam kurlmēms, nemaz nedzird, ko mēs te runājam.

Daudz ko savā mūžā pieredzējis, Meģis tam negribēja piekrist.

— Dažreiz cilvēks no bada, briesmām un sitieniem pazaudē valodu, citreiz atkal dzirdi, reti kad abus reizē. Nezinu, kāpēc, bet man liekas, ka viņš dzird, tikai nevar parunāt. Varbūt viņš ir igaunis un nesaprot, ko mēs te sakām.

Viņš pateica dažus vārdus igauniski, viss pūlis uzmanīgi vēroja gūstekni. Intas rūpīgi noslaucītā veselā acs tam tiešām pavērās it kā platāka, tajā uz acmirkli paplaiksnījās nepārprotamas bailes, brīdi vēlāk viņš atkal ko nogārdza kaklā, tas varēja arī būt šņuksts, jo acs likās izžuvusi gluži sausa. Meģis pameta ar galvu.

— Tā tas ir, kā es saku: igaunis un dzird, kad es runāju. Tikai valodu viņš pazaudējis, varbūt pa daļai arī prātu, tā tas bieži notiekas.

Inta atkal ņemās barot un dzirdināt gūstekni, pēc kāda laiciņa tas jau varēja sēdēt pats bez atbalsta. Ataugu Mārtiņš domīgi paraustīja plecus.

— Bet ko mēs iesāksim ar viņu? Nevaram taču nobeigt to kā pāršautu kalmuka zirgu, šē pamest arī būtu necilvēcīgi. Bet kā lai izvadā līdzī, kad viņš diezīn vai pat uz kājām lāgā turēsies un mums jādzenā šķībači pa laukiem un mežiem?

Meģis dedzīgi uzstājās sava tautieša labā.

— Gan viņš ies, lai tikai Inta labi pabaro. Es uzņemos palīdzēt viņam turētīs uz kājām — te viņu vārnas noknābs.

Kad gūstekni piecēla kājās un Meģis to paņēma zem paduses, viņš tiešām jau varēja pāiet, lai gan meimurodams un kļupdams. Kaut cik atpūtušies un nomierinājušies, karavīri sāka apjaust, ka arī pašiem gribas ēst. Viņi izgāja uz ceļa un devās lejā pa zirgu izdangātām pēdām. Nolejā atkal bij dažas asiņu paltis, pret šo vietu Buķis savus vīrus novietojis aiz paegļu krūmiem un apšaudījis sakautos šķībacus, viņš apgalvoja, ka divi vai trīs vēlušies no zirgiem, tātad pārējie tos aizvākuši līdzī. Pārgāja divām lejām un apskatījās, kur te varētu apmesties. Prātā viņiem neienāktu augsts, uz visām pusēm nolaidens paugurs ar puspūrvietas lielu bērzu birzi pašā galā, ja savāds skats nepiesaistījis uzmanību. Pa nokalni uz birzi patlaban gurdī kāpa nezin no kurienes atklidusi tele, bet pakaļ tai lida trīs lapsas, kuplo astu slotas pa zāli pakaļvilkdamas. Tīrā aplamība atstāt to lopu zvēriem apēst, kad pašiem kuņģis griezās čokurā. Viņi ielēnca kalnu un birzi, aizbiedēja lapsas, bet teli atrada zem kokiem paklupušu. Tā laikam nesen kā pasprukusi, vēl tīri branga, tikai aplauztiem nagiem un pagalam nokususi, laikam tālu dzīta vai tālu bēgusi. Nomāvās un uzticīgām acīm pavērās pienācējos, katrā ziņā draugus domādama. Jaunie nevarēja to skatīties, aizgāja birzs pamalē un pagrieza muguras, bet Meģis, cirvi zālē noslaucījis, ar piedurkni izberzēja acis.

Krietni paēdušies, karavīri atstiepās turpat zālē, pēc pusstundas visi krāca cietā miegā, tikai Inta vēl noņēmās ar savu puisī, un vienacis gūsteknis, no vieniem sāniem uz otriem valstīdamies, kaut ko čamstināja sapampušām lūpām. Ataugu Mārtiņš apspriedās ar virsniekiem. Šodien tik daudz pārdzīvots, visi noguruši līdz pēdējam, jāļauj, lai atpūšas, kalmukus tā kā tā šodien vairs nepanāks.

Otrā rītā ap brokastlaiku viņi bij nonākuši lejā pie meža, kas vakar visu dienu, no kalnu mugurām raugoties, zīloja pretī. Augstienei un klajumam beigās, jau pēc kokiem zīmējoties, spriežams, ka tur atkal sākas dumbrājs, kuram viņējo malu neviens nevarēja paredzēt. Karavīri viebās, skatīdamies, ka kokiem un zariem pārklātais ceļš pamazām it kā iemirka aiz purva zāļu un krūmu biežokņa ar paretiem melnelkšņu un ošu izciļņiem. Arī virsaitim pašam apnīcis tos muklājus bradāt, viņš pavērsa gājienu uz labo pusi no ceļa pa mitru, bet sīkstas zālāja virsmas pārklātu pļavu. Bij vēl divi svarīgi iemesli tā darīt. No meža līdzī vieglai miglīņai kūpēja laukā tik nejauka smaka, ka vīri turēja degunus ciet, bet arī tā dažam kļuva nelabi. Tik smaga smirdoņa nekādā ziņā nevarēja celties no vienas pašas maitas, šķītās, vesela dūņu kapsēta tur izmetusi savus

liķus. Bet galvenais tas, ka Ataugu Mārtiņš skaidri pamanīja jātnieku sliedi tāpat nosliecamies gar mežmalu taisni pret rītiem. Tātad taisnība bij, ka kalmuki labprāt vairījās mežu un pēc iespējas turējās klajākās vietās, kur iespējams negaidīti ataulot un vajadzības gadījumā tikpat ātri pazust. Kaut kur jau viņi būs apmetušies, tikai jāizlūko uzmanīgi un jāuzbrūk tikpat spēji kā vakar — triju pulku apšaudīti, tie droši vien nezināja, cik lieli ienaidnieka spēki. Bet citiem virsaitis neko neteica, lai bez laika nesatrauktu un tā nelietderīgi neizkliestu nākošajam triecienam nepieciešamo vienoto spēku.

Plava jau pērn palikusi nepļauta, šovasar zāle bijusi īsti gara, tagad jau daļai nokaltusi un sakļupusi, biežā kūla siksti pinās kājās. Tomēr vīri soļoja braši, pulciņos pārrunādami vakardienas notikumus. Sekmīgi izcīnītā kauja viņiem pacēlusi drosmi un ierosinājusi cīņas trauksmi. Aizmirsti gājiena grūtumi, nakšu nikuļošana meža purvajos un apnicīgā mūdžu gaināšana, tagad sācies īstais darbs, tikai acis jātur modras un roka stingra, izkopts vēcinātāji un spriģuļa cilātāji sāka apzināties, ka vajadzības gadījumā prot tikpat labi rīkoties ar šauteni un zobenu. Eka gāja nelielidamies un nerunādams, kaut ko domāja pie sevis un reizēm dusmīgi pagrozīja galvu — laikam vēl vienmēr nevarēja aizmirst savu labo izkopts griežamo duncīti. Lukstu Gačs ar savu ievainoto kāju turējās, zobus sakodis, tikai zinātājs pamanīja, ka viņš drusku klibo. Kukuru Jānis palīdzēja zirga samītajam Krankstam, tas vilkās iekritušiem vaigiem un tumšos dobuļos dziļi iegrimušām acīm, reizu reizēm dobji nostenēdamies. Turpretī vienacis gūsteknis likās pilnīgi nejūtīgs, ja bieži vien nepaplētis pirkstus, kā ko neredzamu tvarstīdams, varētu domāt, ka viņš jau miris. Meģis viens pats vairs nejaudāja, Lauku Tenis pielikts palīgos, abi turēja to zem padusēm, galva viņam ļengājās, kājas reizēm samežģījās un šļūceniski vilkās pa zāli. Lācis vairs neskrēja pa priekšu, krūmus un vijgriežu činkurus izšņakarēdams, bet, asti pierāvis, kliboja gabaliņu pakal karavīru pulkam.

Visu laiku viņi turējās soļu piecdesmit no meža, Ataugu Mārtiņš allaž vēroja kalmuku pēdas zālē — labi, ka vīri bij tā aizņēmti vakardienas atmiņām un nākamā pārsپردēm, ka neattapās palūkot blakus zemē. Visu laiku labajā pusē nolaidens kalns ar neapsētiem, nezāļu pārņemtiem laukiem. Bet tad nogāze spēji saslējās stāvā, kazenājiem, papardēm un sulīgiem, bālziedainiem dadžu krūmiem apaugušā kraujā, vīrs kuras melnojis nodedušu māju paliekas un gaisā slējās akas vinda ar kārti bez spaiņa lejas galā. Vispirms divi karavīri tur ieraudzīja kaut ko un apstājās, tad pamanīja arī pārējie un sāka skatīties. No biežās apaudzes kraujas vidū kūpēja dūmi. Ugunskurs tas nebij, vispirms izlida tieva pelēka strūklīņa, tad taisījās it kā paplesties mākonīti, bet vējiņš to tūlīt izklieda un aizdzēnāja pār krūmāja galiem. Vīri prasņāja cits citam un spriedelēja dažādi, bet saprast neko nevarēja. Viena lieta skaidra, kalmuki tie nebij, tad jau vispirms kaut kur manītu zirgus un saostu pazīstamo smaku. Pulvera Bērtulis izlikās liels zinātājs tādās lietās.

— Tur ir kāda būda, dūmi pa caurumu lien laukā.

Citiem tas likās neticami, tie izsmēja gudrinieku.

— Būdnieks tāds! Kur tad tev ir tā būda? Avenāji sprīza gari, tad tak varētu redzēt.

— Saki labāk, ka pelei aizdegusies miga un dūmi pa alas caurumu nāk laukā.

— Varbūt cīrulis tur kumeļa pēdā dara alu.

Pulvera Bērtulis saskaitās, atmeta tiem muļķiem ar roku un lieliem soļiem gāzelēdamies sāka iet uz krauju, neviens nemēģināja atturēt viņu. Vispirms kājas pazuda biežajā apaudzē — jo augstāk kāpa, jo mazāk palika redzams no viņa auguma, viņš iegrimā līdz ceļiem, tad līdz viduklim, līdz pleciem, beidzot tikai lielā galva ar ausaino lapsādas cepuri vien vairs bij redzama. Galva labu brīdi palika nekustīga, tad pēkšņi pagriezās, reizē ar to paslējās roka un māja, Pulvera Bērtulis sauca:

— Nāciet šurp, te nav ko bities!

Karavīri pasmējās.

— Vai es neteicu: pelei miga aizdegusies . . . Nē, kā es teicu: cīrulis kumeļa pēdā. Ejam alu padzerties!

Tikai slimie palika lejā sēžam. Kraujā kāpt nemaz nebij viegli, kazenāju stīgas pinās kājās, dadži visbiezākām pakulu biksēm dzēla cauri. Mālainā nogāze zem augiem pavasara ūdeņu un vasaras lietūs neredzami izvagota, dažam kāja nesataustīja domāto atbalstu, tas knūpus ieklupa dzelkšņainā cerā un tad lādēdamies atkal transās kājās.

Pulvera Bērtulis bij apstājies apmēram kranjas vidū, soļu pieci platā un desmit garā lēzenā laukumīnā, visu laiku viņam pakausis atkal pret leju. Izbrīduši pie viņa, karavīri mutes vien ieplēta.

Māla kraujā ierakts tāds kā pagrabiņš. Plēstu dēļu durtiņas vaļā, alas dibenā kurējās neliela uguns, virs tās kāsi pakārts katliņš, iekšā dūmu nebij, tātad tie pa kādu caurumu kāpa augšup laukā — Pulvera Bērtulim tomēr savā ziņā bijusi taisnība. Ārā uz ķebļa sēdēja savāds vecis, liels un plecīgs kā sokļa priedes celms. Seja gluda, kalsnēja, paplatiem žokļiem un spēcīgu zodu, biezie balināta audekla baltie mati līdz pleciem, zilās acis tīras un redzīgas. Apģērbam gari pelēki nātni svārki un bikses, kājās jaunas dzeltenas pastalas — īstenībā gan tikai vienā, no otrā biksēn stilba laukā rēgojās bērza koka stumburs ar dzelzs gredzenu galā. Vecais kūpināja pipīti, ar ikšķi allaž piespaidīdams, lai neapdziest. Acis raudzījās rāmi, gandrīz vai priecīgi, bet visdivaināk izskatījās mute ar valganām plānām lūpām, aiz kurām jauneklīgi spīdēja divas rindas pilnīgi veselu zobu.

Karavīri palika, kur bijuši, līdz viduklim krūmājā aiz laukumīņa līmeņa, tikai Ataugu Mārtiņš izkāpa augšā un padeva labdienu.

— Tu, vectēv, še dzīvo?

Vecis izrādījās ļoti runīgs, balss viņam spēcīga, lai gan jau ar manāmu vecuma pieskarbumu.

— Agrā pavasarī pārvācos tur no augšas. Jurģu diena gan vēl nebij, bet gaidīt nevarēja: dzirdējām, ka tatāri nāk virsū, tad saimniekiem ar lopiem jābēg mežā.

— Un atnāca tatāri?

— Tuliņ nē, bet trešajā dienā. Un ciems ar sešām mājām pagalam — tādu versmi nesa te pāri, vējš bij spēcīgs, palūkojiet, pat elkšņiem mežā gali apsvilūši.

— Kāpēc tu nebēdzi saimniekiem līdzī?

— Kur nu es ar to savu koka zirgu, tikai par slogu un kavēkli būtu tiem, kam abas kājas.

Viņš uzsita savai gari izstieptajai, zem biksēm noklankšēja sausais koka gabals, pats pasmējās. Pulvera Bērtulis stāvēja izslējis kā ierindas skatē, lai šim pārāk pašpaļāvīgajam vecim iedvestu vairāk bijības. Tagad piesita musketes resgali uz zemes.

— Tas ir mūsu virsaitis, tu atbildi viņam, kā pienākas.

Bet vecis tikai omulīgi pameta ar galvu, it kā tas viņam, saimniekam, vienkārši viesi priekšā stādījis.

— Un es esmu Stīpnieka Bricis — pēc amata stīpnieks, tāpēc viņi tā sauc mani, lai gan īstenībā esmu tikai Bricis vien. Un ko jūs? Kalmukus dzenājat? Tā ir laba lieta, sītiel tos sumpurņus nost, trieciet viņus atpakaļ ellē!

— Bet kā tad tu to zini?

— No jūsu ieročiem var redzēt. Pavasara pusē te vēl viens pulks tādu kā jūs aizgāja garām, tikai tiem bij zviedru virsnieki. Par vēlu ieradās, ciems augšā jau bij nodedzināts un ļaudis aizbēguši mežā.

— Bet tad viņiem tepat kaut kur tuvumā vēl vajag būt.

— Tuvumā nē, tad kalmuki tik droši nesirotu, varbūt gan tur kaut kur tālāk uz Alūksnes pusi. Pavasarī pēdējie zviedru jātnieki aizgāja uz Rīgu.

— Kā tu zini, ka tie bij pēdējie? Mums teica, ka viņi te kaut kur vēl būšot, bet tu stāsti tā, it kā pats ar viņiem runājis. Vai tad tu proti zviedriski?

— Zviedriski nē, bet latviski, un viņiem tulks allaž līdzī. Stirna nevar pa leju paiet garām tā, ka es neredzu — es viņus pasaucu un pastāstīju, ka tatāri ir kalnos, tad viņi uzglūnēja tiem uz ceļa, kur mežs sākas, un apkāva līdz beidzamam.

— Tad tāpēc no meža nāk tā briesmīgā smaka.

— Tāpēc. Pirmajā laikā pat es savā alā tikko varēju glābties aiz tās smirdoņas. Visu vasaru vilki tur pa naktīm ņemas kaukdami un plēsdamies. Bet man par uzrādījumu zviedri atstāja kulti sālš un četrus kukuļus maizes, es sakaltēju un graužu vēl tagad. Mežā kustoņu daudz, kādreiz cilpā noķeru zaķi vai stirnu, tā es pārtieku.

— Un domā te palikt arī pa ziemu?

— Pa ziemu un tik ilgi, cik vajadzēs — kur tad es varu aizjāt ar savu koka zirgu? Un negribu nekur, te esmu dzimis un uzaudzis, te es palikšu, līdz kamēr ļaudis nāks atpakaļ un sāks atkal būvēties.

— Bet varbūt nemaz vairs nebūs, kas nāk un būvējas.

— Būs! Latviešu zemnieki būs vienmēr, nekur viņus neaizdzīs — es daudz ko esmu pieredzējis un zinu.

— Bet tagad diezin vai pieredzēsi vairs, tev vajag būt ap astoņdesmit gadu.

— Astoņdesmit četri, bet dzīvošu vēl, kamēr viņi sanāks atpakaļ. Un gaidīdams strādāju — es teicu, ka man ir savs amats. Pieliecies un paskaties tajā alā, ko jau pa šo vasaru esmu sastrādājis.

Palejā stāvētāji jau tāpat bez pieliekšanās redzēja pagrabā tūliņ aiz durvīm divas grēdas, vienā bij mazākas, otrā lielākas balti mizotas stīpas. Meistars runāja noteikti, nevienam neprasīdams un neko nešaubīdamies.

— Tagad viss ir izpostīts un nolaupīts, kad sanāks atpakaļ, būs jāsāk no gala. Kas tad dzīvei vispirmā kārtā vajadzīgs? Jumts virs galvas un tad trauki, bez tiem ne cilvēks, ne lopīņi nevar paēst un padzert. Bet vai tad var dabūt trauku bez stīpām? Nevar, neparko nevar, tāpēc man jāstrādā, lai arī negribējis. Tās mazākās spaiņiem, slaucenēm, kubliņiem un ķērnēm, lielās toveriem un alus mucām — būs mieži, un alus atkal būs. Tā tas ir, dēli, kaujiet tikai dūšīgi tos velnus un dzeniet prom no mūsu zemes! Nelaieme man ar to kāju, citādi es gan būtu izstaigājis apkārtni un varētu pateikt jums, uz kuriem viņi vakar aizauļoja te garām un kur jūs viņiem varētu uzklupt.

Stīpnieka Bricis likās pārāk mutīgs, karavīri sāka mīpāties. Susuru Klāvs ieminējās:

— Bet te tu kurini uguni un taisi dūmus, kalmuki var ieraudzīt tāpat kā mēs, un tad tev ar visām stīpām beigas.

— Tie neko neieraudzīs, es zinu, kad iekurinu.

— Un tad viņiem suņi, kas uzož pa pēdām.

— Pret suņiem man ir vārdi.

To viņš pateica tik pārāk nopietni, ka vīri saskatījās un nosminēja. Bet Stīpnieku Bricis tikai pavirši pavērās viņos kā puikās, ar kuriem nav vērts runāt par tādām lietām. Viņi apvaicājās, vai te nevar dabūt kur nodzerties. Izrādījās, ka laukumiņš viņā galā nobeidzās ar stāvu kritumu, trīs soļus lejāk tur bij skaidrs avotiņš. Karavīri padzērās slavēdami, stīpnieks bij īsti lepns uz savu aku — pat ziemu neaizsalstot, viss zviedru pulks pavasarī padzēries un zirgus padzirdījis, par to uzdāvinājuši viņam piķi un zobenu, neviens vilks lai nerādotos pie pagraba durvīm.

Ataugu Mārtiņš apspriedās ar Meģi un tiem trim virsniekiem, tad griezās atkal pie Stīpnieka Briča. Viņi vedot līdz kalmukiem atņemtu gūstekni, varbūt igauņis esot, bet tik slimis, ka jānes nešus, un karagājienā tas neder. Vai stīpnieks nebūtu ar mieru paturēt to pie sevis un apkopt, kamēr tiek kaut cik uz kājām? Vecis tūliņ bij ar mieru: kalmukus dzenājot, viņi taču nevarēja tādu lieku nastu vazāt līdz. Kad slimais bij uzvilks augšā, viņš to vērīgi aplūkoja un lika noguldīt pagrabā pie uguns.

Pačukstēja virsaitim:

— Ja daudz, tad līdz ritam, ilgāk viņš nestieps — pagalam sabendējuši cilvēku. Nebēdājiet neko, gan es tur piekalnē izrakšu bedri, ne vilki, ne lapsas neizkašpās.

Tālāk karavīri gāja klusāki un nopietni: tagad taču skaidri zināms, ka kalmuki aizgājuši tepat garām un varbūt jau šovakar gaidāma jauna sadursme. Nākamā draudā vakardienas uzvara vairs nelikās tik viegla un spīdoša. Divi kalmuki un trīs zirgi — — bet pavisam viņu varbūt kā tas kovārņu bars, nenotverami un neskaitāmi . . . Līdz vakaram šis nejaukās nojautas kļuva vēl drūmākas, un vainīgs tur bij zirgu samītais lapciemietis Krauksts.

Pusdienas atpūtā viņi apmetās laikāk, nekā vajadzēja, pat divi vīri vairs nevarēja dabūt slimo uz priekšu. Viņš nekliedza un nevaimanāja, turējās, zobus sakodis, un idēja caur degunu kā aizkauts kustonis. Inta salauza mikstu klēpi lapotu zaru, bet uz tā viņš nevarēja, norāpās nost un uz kailas zemes savilkās čokurā. Nekas viņam vairs neturējās iekšā, pat ūdeni viņš izvēma. Kā vainu apzinādamies, vīri tomēr uzmanīgi atvirzījās tālāk, viņš smirdēja tik nejauki. Tikai Inta neatkāpās ne soli, Bultiņš bij nodots Buķim glabāšanā, tomēr nelikās apmierināts, noskaities perkstēja un stiepa rokas pēc savas istās nesējas. Tā tikai piedraudēja viņam ar pirkstu un noņēmas ap slimo.

— Saveļc ceļgalu, tuvāk pie zoda, kad vēders sāp, tad vienmēr tā vajag. Un atliec galvu atpakaļ, elpot būs vieglāk.

Krauksts atlieca galvu atpakaļ, bet pēc brīža jau atkal bij apvēlies knūpu un iespiedis muti zālē. Karavīri klusu apspriedās, ko darīt ar viņu. Nocirta divas kārtiņas, no zariem sapina nestuves, bet viņš sāka nelabi kliegt, kad roku vien pielika. Te nebij nekāda padoma, jānogaida, varbūt pāries tā lēkme un viņam kļūs labāk — tā tie teica cits citam, lai gan neviens tam neticēja. Pienāca launaga laiks, Krauksts locījās, kā uz karstām oglēm noguldīts, plaši pavērtu muti elpu no āra vien rāva. Krēslā tika rāmāks, Inta vēroja, ka tikai vēl dreb — laikam viņš sala, tāpēc lika sakurt uguni. Lielu nedrīkstēja, apkārtne neizlūkota, kas zina, vai tepat kādā birzī vai meža apmales smalksnī nav paslēpušies šķībāci. Salauza sausus egļu zarus, lai liesma karstāka un dūmu mazāk, izmeklēja laukumiņu ar bieziem baltelkšņu krūmiem visapkārt, uzmanīgi pievilka slimo tuvāk. Laikam atsila gan, pēc brīža zobi viņam vairs neklabēja, viņš gulēja uz muguras, plaši ieplestās acis skatījās gaisā, kur aiz ugunskura plīvas reizēm pamirdza reta bāla zvaigzne. Inta pieliecās tuvāk un paraudzīja pieri, tā bij karsta un nosvidusi.

— Vai nu tev ir labāk un tā vairs nesāp?

Bet Krauksts neatbildēja, laikam nemaz nedzirdēja. Lūpas viņam nevarīgi čāpstināja kaut ko, Inta pielika ausi un klausījās. Tikai pa atsevišķam vārdam varēja saprast, bet viņa labi pazina Krauksta ģimeni un apstākļus un tāpēc apmēram nojauta, ko viņš tur čukst. Mājās viņam palika jauna sieva un tēvs, kas nezin kāpēc vedeklu acu galā nevarēja ieredzēt. Viņš rāja veco, labināja sievu un žēlojās, ka arī pats reizēm bijis netaisns pret to — ziemu viņš brauks Rīgā

un nopirks tai zīda lakatu, ko baznīcā iet . . . Rīgā braucējs, — — Inta skumji nodomāja un nopūtās.

Gandrīz visi karavīri bij jau aizmiguši, kad abi sargos nostādītie sacēla tos kājās. Atveda divus bēgļus, izskatā nedaudz labākus kā tas igauņis, ko atstāja pie Stīpnieka Briča, tikai kājas un mēles tiem vēl klausīja labi. Pat tie lielākie kuļavas bij kājās un spiedās klāt klausīties jaunas ziņas.

Bēgļi bij no Pededzes apkaimes, pirms divām nedēļām reizē ar jaunu igauņi krituši kalmuku gūstā. Visu laiku noturēti kādā ciemā, verstis desmit no šejienes. Ciems tikai pa daļai nodedzināts, tāpēc ka šķībači paši tur noņēmuši apmetni, no turienes izjāja sirojumos vai turpat tuvienē uz lielā ceļa uzglūnēja tiem bēgļiem, kas muļķa prātā nebij pratušies pa mežiem aizslapstīties garām. Visus trīs vīrus turēja ieslodzītus izpostītu ūdensdzirnavu mūra šķūnī. Igaunis bij mēģinājis bēgt, tāpēc kalmuki to šausmīgi mocīja. Kad cilvēks tik ilgi bij pērts ādas pātagām, kamēr zaudēja samaņu, viņu aplēja ar aukstu ūdeni un, ja tas neidzēja, bikstīja ar nokarsētu dzelzs iesmu, līdz tas atkal sāka blaut. Tad piesēja pie koka un pa gabalu apšaudīja — tā nē, lai trāpītu nāvīgi, bet tā, ka bultas vai nu tikai mazliet ieskrābāja, vai arī iedūrās kokā turpat virs galvas, dažreiz arī matu kušķi ienaglodamas caurumā. Sevišķi zvēriski kalmuki bij pašraudzētu smirdošu šķidrumu piedzērušies, kā suņi kaukdami lēkāja un griezās riņķi, dažreiz arī paši sakāvās, bet tad atkal visi kopā ņemās spīdzināt gūstekni. Igauni pēc tam pat sarga uzraudzībā vairs neatstāja šķūni, ar izsistu aci visos sirojumos vazāja līdz, segliem vai zirga astei piesietu un ar pātagu uzmudinādami. Kad tas vairs nebij nostādāms uz kājām, kā maisu uzmeta zirgam pār skosu un piesaistīja siksnām, jātnieks noslaucīja pie viņa asiņainos nagus vai aptīrija dubļainās čabatas. Vakar visi citi bij prom, tikai sargs viens kvernēja šķūni, pa reizei ievilkdams malku no savas smirdošās zupas un draudīgi paņirgdams zobus pret abiem gūstekņiem. Zemē gulēdami, muguras kopā saspieduši, naktī viņi vairākkārt bij mēģinājuši atraisīt viens otram rokas, taču kalmuku sasiētās un sakaltušās siksnas nav dabūjamas vaļā. Bet aizvakar viņi visu dienu glabājuši neizdzertu ūdens podu, lai gan slāpa nežēlīgi. Kad satumsa, kalmuks pa paradumam pietupās tuvāk un kluknēja tur, ņurdēdams kā sivēns, kam māte pazvēlusies virsū. Gūstekņi mainīdamies mērcēja rokas ūdenī, kamēr siksnas kļuva mīkstas, un tad vienam palaimējās tikt vaļā, otru atsvabināt — tas bij tikai acumirkļa darbs. Abi reizē viņi uzklupa šķībacim. Tā viņi izkļuva laukā. Bistami atstāt pēdas mežā, kalmukiem bij divi mācīti suņi, tie katrā ziņā sadzītu, lai cik tālu aizskrējuši. Tāpēc viņi iekāpa lietū uzplūdušā dzirnapītē un brida pa to uz leju, līdz gaisma sāka aust. Labi, ka dienā neizlida no meža, kuplā piemaļes eglē iekāpuši, vakar pirms pusdienas ieraudzīja kalmuku baru aizauļojam pa pļavu garām uz savu mītņi. Līdz pat vakaram viņi nedrīkstēja kustēties, tad verstis piecas nolīda, gar malu turēdamies, līdz kamēr te piekalnē paspīda karavīru uguns.

Vienam bēglim bij kalmuka likais zobens, otram dzelzs iesms ar gredzenā apliektu resgali. Virsaitis pamāja ar galvu.

— Jūs mums nākat kā atsūti: viens mums ir slims, nu divi būs vietā. Aizvedisiet mūs uz to šķībaču apmetni, tad mēs viņus izplūinīsim lupatās, neviens mums vairs neizspruks.

Bēgļi uz to neko neatbildēja, rija tā, ka riebās skatīties. Pēc tam nolikās aiz krūma un tūliņ sāka krākt. Vējš atkal cēlās, uguns apdzisa, tumsā elkšņi locījās, lapainos zarus gulētājiem pāri žvikstinādami.

Gaismiņā viņus pamodināja Susuru Klāva nejaukā lamāšanās. Zils aiz dusmām viņš atskrēja pie Ataugu Mārtiņa un kļiedza, rokām plātūdamies:

— Tie nelieši ir prom! Tikai mūsu maizi un gaļu pierijās, sātani tādi!

Tiešām, bēgļus vairs neredzēja nekur, laikam vakar tikai izgudrēm krākuši, pēc brīža tūliņ piecēlušies un klusiņām aizlavījušies pa krūmiem. Arī Ataugu Mārtiņš bij noskaities tāpat kā visi citi.

— Bēgt tikai, vairāk nekas viņiem nav prātā. Visi meži drīz būs pilni un ziema klāt, vai tad nav labāk, ja kalmuki uz vietas piebeidz. Bet lai skrien tāpat kā mūsu purvcemieši — kam dūšas nav, tie vairāk tikai par postu nekā par labumu.

Bet vīri tik lēti nevarēja apmierināties, dūres slaistījās gaisā, musketu resgaļi kļaudzēja, visa apmetne labu brīdi vārijās kā līdz pēdējam sakurināts katls. Tad pēkšņi aprāvās — Inta bij atnākusi vidū, izpūrušiem matiem, paceltām rokām nikni kļiedza:

— Ko jūs te klaigājat kā bez prāta! Ļaujiet tak mironim mierīgi gulēt!

Krauksts bij pagalam. Gulēja uz muguras, taisni izstiepies, it kā tikai pašā pēdējā acumirkli paguvis pārspēt sāpes, kas vakar visu dienu turēja to čokurā sarauktu. Sarainā seja pelēka kā zeme, žokļi asi izspiedušies, stiklainās acis vērās kaut kur nezināmā gaisa tukšumā. Šis aklais skatiens bij tik drausmīgs, ka karavīri neviļus kāpās atpakaļ, rokas pašas rāva cepures no galvām.

Pāri baltelkšņu krūmiem slējās viens vienīgs slaidis bērzs lejup nostigotiem zariem, zem tā izraka kapu. Tas bij grūts darbs — urbinājās un kašņāja zobniekiem un uz ātru roku pagatavotām koka lāpstām, kamēr kaps mālainā zemē tika deviņas pēdas dziļš. Kad kopa bija uzņemta un gludi noplakstīta, Susuru Klāvs piestāja cieši klāt un noskaitīja lūgšanu. Lūpas viņam tikai mazliet kustējās, vārdi ar pūlēm spraucās pāri zobiem, tur neizskanēja padošanās liktenim un svētbiļība, bet drīzāk apsūdzība un drauds kaut kam neredzamam, ko visi tomēr sajuta tuvumā. Druknaiss, plecīgais augums smagi balstījās uz palikām kājām, mezglainie pirksti žņaudzīja cepuri, it kā tā bijusi tā vainīgā. Bez virsnieka rīkojuma karavīri sastājās ierindā pa četri un aizgāja klusi, atstādami aiz sevis zālē taisni nomīto sliedi. Viens otrs reizēm paskatījās atpakaļ un tad atkal naidā kvēlainās acis pavērsa uz priekšu, kur mežmalas sloksne, pamazām saraukdamās, iegrīma tāles zilganumā.

Pēcpusdienā dumbrainā meža sloksne pēkšņā taisna lepņa likumā noliecās pret ziemeļiem. Aiz platās pārspraugas sausā augstienē sārtojās priežu sils biezi aaugušiem slaidiem stumbriem un zilganpelēkiem skuju cekuliem, starp tiem neredzēja nevienu pašu lapu koku. No bērzu birzs kalna nogāzē Ataugu Mārtiņa karavīri ilgi un vērīgi lūkojās lejā, pār kuru šaurā spīdīgā lentīnā aizlocījās vītoliem apaugusi dzirnavu upīte. Dzirnavu ēkai pašai jumta gals iegāzies vai izdedzināts, slūžu vietā rēgojās melns caurums, diķi palikusi tikai neliela peļķe. Gabaliņu attālāk sila pusē šķūnis ar sarkano kārniņu jumtu, dažī apgalvoja, ka pat bēgļu izplēsto caurumu tajā varot saskatīt. Gar strauta abām malām lubām segtu ēku puduris, tikai pašā lejas galā pie meža trīs vai četras mājas nodedzinātas, pārējās stāvēja šķietami tukšas, tomēr stipri aizdomīgas, lai gan ārpusē nekā bīstams nebij saskatāms. Balts lielceļš izslīda no sila, slaidā lokā apslēpās ciema māju puduri un tad viņā pusē pret pastāvu krauju atkal ielīda zem lapmeža kokiem.

Ataugu Mārtiņš pārdalīja savu karaspēku divās daļās. Pats ar lielāko viņš dosies tepat taisni mežā, pāri dzirnavu strautam uz ceļu viņējā pusē, pa kuru kalmuki varbūt pievakarē atgriežas no sirojuma mājās. Susuru Klāvam ar mazāko pulku jāiet tālāk pa nokalni, aiz birzīm un krūmu saudzēm slēpjoties, jālūko nokļūt pie tā paša ceļa silā, kur šķibači droši vien uzglūn no svešas malas atklīdušiem bēgļiem. Attālums starp abiem pulkiem tad nebūs lielāks par pusversti, vajadzības gadījumā viens varēs istā laikā atsteigties otram palīgā.

No saviem priedainiešiem virsaitis piedalīja Susuru Klāvam Klētņieka Marču, Dārdzannu Jukumu un klibo Luksta Gaču, kam brūce aptūkusi un sāpes negribēja un negribēja pāriet. Bez tiem līdzī gāja lapmuižnieku Kukuru Jānis, purvciemiešu Bukis un Inta ar Bultiņu. Nezin kāpēc, bet itin visiem tāds paredzējums, ka šodien katrā ziņā atkal iznāks kaušanās.

Virsaīša vīriem iešana pa mežu iznāca stipri grūta. Dumbrājs pilns nopuvušiem, krustu-šķērsu sagāztiem melnelkšņu stumbriem, vecākie jau galīgi satrudējuši, tikai miza vēl turējās mānīgi apaļā veidā, bet zem cilvēka svara tūliņ sašķīda, kāja pāri pēdai iegrima žļaukstošā sliķšņā. Siekstu starpā šķidra dūņu putra, nekur izlaipot nebij iespējams. Jo tuvāk dzirnavu upītei, jo dangaināks kļuva mežs, karavīri lādēdamies apskaloja strautā sīksti dubļiem aplīpušās kājas. Totiesu otrā pusē nāca arvien sausāks, elkšņu vietās sākās apšu audze ar bieziem paegļu puduriem vīra pusauguma garumā. Visa auguma dziļi ceļš bij ierakts slāņainā smilksu māla paugurā, aiz kura meža iekare atliecās pret ziemeļvakariem, puslokā apliekdama dobjainu, bieziem baltelkšņu krūmiem apaugušu klajumu, kur varbūt savā laikā rakuši mālu ķieģeļu ceļiem.

Virsaitis novietoja savus vīrus gar ceļa ierakuma gravu izklaidā rindā aiz paegļiem. Laiks bij vētrains, bet debess dzidra, saule jau aiz meža, ēnas no turienes krita pāri, labi aizslēpa pret tiem, kas jātu laukā no gaiši apmirdzētā

krūmāja. Trīs vīri, gar ceļmalu slapstīdamies, aizgāja izlūkot, pārējie gulēja klusi, garu runu tagad vairs nevajadzēja, katrs zināja pats, kas darāms. Vismaz stunda tā pagāja, lielākie guļavas jau laidās snaudā, kad izlūki atskrēja aizelsušies. Šķibači patiešām tuvojās, gabalu pa priekšu seši vīri, tad viss lielais bars pakaļ. Ataugu Mārtiņš nosprieda tos sešus palaist garām, bet lai tie pavisam nepaspruktu, Eku, Lauķu Teni un Pulvera Bērtuli aizsūtīja paslēpties ciemā un tur tos apšaudīt. Protams, ja suņi būs līdzī, tie tūlī uzodīs, un tad nāksies arī šiem sešiem tūlī kurt virsū.

Meģis novilkta svārkus, ar tiem aptina galvu Lācim, kas jau nojauta ienaidnieku tuvumā un rūca neapklusināms.

Vispirms spēcīgais vējš atnesa no turienes pazīstamo smaku, tad atskanēja guldzošās balsis, un beidzot no krūmiem iznira seši jātnieki, pa trim rindā. Ataugu Mārtiņa karavīri tikko varēja novaldīt pirkstus, tik vilinošs bij mērķis gravas dibenā, tepat musketes stobra galā. Suņu neredzēja, tāpat tie droši vien pie pakaļ nākošā lielā pulka un katrā ziņā uzodīs jau pa gabalu. Virsaitis piekordināja šaut tikai pēc viņa, kad kalmuki būs laukā no elkšņiem, pats pārvietojās rindas viņējā galā aiz neliela kodelveidīga paegļa, kam zari nesniedzās līdz zemei — pa klajo spraugu ceļš kā uz delnas pārskatāms vēl labu puspūrvietas gabalu krūmājā. Arī lielais pulks jāja pa trim rindā, neko jaunu nenojauzdams, savā nodabā vāvuļodams. Suņi tecēja pa priekšu, pretvējā laikam nesaoda, kamēr bij taisni preti. Bet tad abi reizē paslēja degunus pret nogāzi, palēcās gaisā un sāka rēkt kā velni. Jātnieku rindas spēji apstājās, pašas beidzamās vēl nebij laukā no krūmāja, tā ka nevarēja labi pārredzēt, cik viņu tur isti. Trūka arī laika skaitīt — virsaitis izšāva, pēc viņa izkliedu laidā sāka rībēt pārējās musketes. Lodes spraukstēja, trāpīdamas jātnieku seglus, kalmuku kāju stilbus un zirgu ribas, renkuļi svilpdami apskrapstīja elkšņu stumbrus un nokapāja lapas. Šķibači drausmīgi iekaucās kā vienā riklē, zirgi saslējās pakaļkājās un sviedās atpakaļ, divi jājēji novēlās mālainos dubļos, pārējie promauļodami vēl paspēja izšaut atmuguriski, bultas žvikstēdamas aizskrēja pāri gulētājiem, iecirtās paegļu zaros vai divdesmit soļu tālāk sadūrās zemē. Tikai viena trāpija Ataugu Mārtiņa cepuri un piecus soļus aiz kājām pienagloja to zemei. Galvvirsū āda nobrāzta, bet viņam nebij laika noslaucīt asiņu strūkliņu, kas sūcās taisni acij pāri, tāpat kā citi, viņš trauksmainā steigā pielādēja atkal musketi un izšāva pakaļ bēdzējiem. Šāviens pēc šāvienu norībēja otrreiz, tie gan šķibačus vēl vairāk nobiedēja, bet trāpīt vairs nevarēja.

Trīs vīri aizgāja pa ceļu vērot, vai kalmuki galu galā nesadūšojas un negriežas atpakaļ. Virsaitis lādēdamies apkopa savu ievainojumu, kur asinis neparko negribēja aprimt un lipīgi samieksķēja matus. Pārējie nokāpa gravā aplūkot kritušos. Viens šķibacis nepārprotami beigts, renkuļu lādiņš tam galvu pa pusei izārdījis, viņš gulēja augšpēdu, rokas un kājas plaši izplētis. Otrs kaut kā knūpus sakucies lielā asiņu paltī, Andžēnu Pēteris noliecās paskatīties, vai vēl plāta muti. Bet tad kalmuks pavisam negaidīti pietrūkās sēdus, likais asmens pazibēja

rokā, smaile katrā ziņā trāpītu pašās krūtīs, ja Pēteris nepaguvis mazlietiņ pasisties sānis — ķēra tikai padusē, pārgrieza svārkus un sānus virs ribas. Ievainotais iebrēcās aiz sāpēm un dusmām.

— Sumpurnis tāds, viņš vēl dur!

Smagais musketes resgalis trāpija ieroča tureklīm apžņaugto dūri, pirkstu kauli nobrakšķēja un atļaidās vaļā. Otrs trieciens vēl spēcīgāk ķēra kreiso roku, kas savukārt sniedzās pēc zobena. Pārējie kareivji saskrēja klāt, kāju spērieniem novēla šķibaci zemē, trīs vīri sagrāba to un kā blūķi vilka pa slideniem māla dubļiem.

— Pakārt, pakārt citiem par biedinājumu!

Kalmuka siksnas sagrieza šaurās strēmeļēs, pagatavoja cilpu un uzmeta kaklā. Šmaugu pusaugu bērzu no kraujas malas nolieca ceļam pāri, pavilka pie tā kalmuku, viņš palika karājamies pašā ceļa vidū tik augsti, ka jātnieka galva to katrā ziņā skārtu. Bridi tas kūlājās kājām, tad aprimās, tikai lokanā liksts vēl šūpojās, it kā viņu auklējama. Kareivji promiedami un atskatīdamies noīrīgājās — nedaudzu dienu sadursmes ar ienaidniekiem šos citkārt rāmos un lab-sirdīgos zemniekus jau paspējušas padarīt asinskārus un nežēligus.

Kaujas uztraukumā un troksnī Ataugu Mārtiņa karavīri nedzirdēja šāvienus un kliegzienus tepat netālu, bez tam vējš visas skaņas nesa taisni prom pret dienvidiem. Bet arī lejā pie dzirnavām tajā pašā laikā notika lielas lietas.

Eka, Lauķu Tenis un Pulvera Bērtulis pēc pavēles ātri nosteidzās lejā, ciemā ar lubu jumtiem. Dzirnavu upīte pusotras pēdas dziļa ar akmeņainu dibenu, tai pāri pārbrist tīrā nieka lieta. Mājas bij tukšas, nemanīja nevienu dzīvu radijumu, visur mētājās laukā izmestas, salauztas istablietas un citas grabažas, baismīgi rēgojās izgāzto durvju tukšie melnie caurumi, pašā ceļa vidū nejauki smirdēja nosprādzis vai nosists sivēns. Tie trīs vīri bikli grozīja galvas uz visām pusēm, nevarēja taču galvot, vai no tāda melna cauruma nesāk žvinkstēt kalmuku bultas. Čukstēdami steigšus apspriedās un nolēma paslēpties turpat šaipus mūra šķūņa, šķibaci taču katrā ziņā dosies tieši uz savu mītni. Eka pārlēca vecai gulsetai spraugā starp divām ēciņām, pa apaļkoku šķirbu tur labi varēja pārredzēt ceļu un tēmēt. Tenis ielida tukšā kūtiņā otrā pusē, soļu divdesmit tālāk, Bērtulis nogulās aiz akmeņu gubas iepretī šķūņa durvīm. Vējš kaut kur plakšināja jumtā atplēstu lubu, izklausījās tā, it kā kāds ar platu plaukstu brīdinādamas lāgu lāgiem uzsistu pa gludu dēli. Tad strautā noblāksēja ūdens, kalmuki izklaidus iejāja ciemā, neko nenojauzdami, segļos izlaidīgi zvāļodamies. Ekam kaut kas dobji buksināja ausīs, tā vien likās, ka tie redz gulsetai cauri, musketes stobrs šķirbā drebulīgi sakustējās. Jā, tur bij seši jātnieki — patiesībā gan jāskaita tikai pieci, jo pirmajam labās rokas vietā lupatām notīts strups stulms, ar kreiso vien tas taču neko neiespēja. Rieta saule viņus apspīda no mugurpuses, dzeltenās sejas ēnā izskatījās vara brūnas — tirie velni — Ekam zods notrisēja gluži tāpat kā musketes stobrs sētas šķirbā. Acumirkli viņam gan paziba iedomā, ka virsāitis bij traks, viņus trijus vien sūlīdams pret sešiem sumpurņiem — bet

tas apdzisa tūlī, tagad prātot nebij laika, atkāpšanās arī neiespējama, kaut kas trauca kā spraiģi savilkta atspere, viss tālākais norisinājās pāra minūtēs.

Vienroci un vēl divus Eka palaida garām, pats nezināja, kāpēc, bet ievēroja priekšpēdejo, milzīgu pinkainu cepuri galvā, divdesmit melnām spalvām pie sarkanā zoda, un kūra tam virsū. Zirgs ierēcās, paklupdams nosvieda jātnieku pār galvu zemē, tas apmeta kūleni, bet kā kaķis acumirkli bij kājās un pielēca gulsetai. Pārējos divus šāvienus Eka nedzirdēja, paša musketes ribiens vēl vienmēr dārdēja ausis. Labi bij, ka viņš, neko nedomādams, atrāvās no šķirbas un uztrausās kājās, likais zobens pabakstījās sētas apakšā pa spraugu taisni tajā vietā, kur šāvējs tikko gulēja. Līdz šim pats viņš neparko nebūtu ticējis, ka tik viegls un tik veikli pārlēks sētai taisni pelēkajos dūmos, ko vējš vai kalmuka zobens kūla skrejošā mutuli. Šautene palikusi aiz sētas, Eka cirta uz labu laimi, viņa ierocis bij garāks, bet klistošā miglā viņš kaut cik pamanīja, ka šķībacis atkāpdamies lēkā kā ķēms un atvairīdamies ātri griež zobenu sev apkārt, ka saredzama tikai nīrbīga svelpjoša svītra. Apmulsumā Eka kā atsargādamies bij pastiepis kreiso roku, to delnas virspusē ķēra ass dzēliens. Sāpēs un niknumā iekliedzies, viņš sāka tāpat griezt savu smago cērtamo — tā bij viņa laime, pirmajā acumirkli netika tuvumā arī tie divi, kas, zirgiem nolēkuši vai nosviesti, tuvojās no mugurpuses. Tos viņš ievēroja tikai tad, kad lēkātais, spēcīga vēzienu ķerts, pakrita zemē. Roka Ekam sāka jau piegurt, tomēr uzbrucēji to vairs nepaspēja izmantot. Parasti tik smags un tūlīgs, Lauķu Tenis tagad kā puika izlēca no kūtiņas. Zobenu viņš nebij paspējis paķert vai vienkārši aizmirsis, musketi aiz stobra paķēris, ar resgali notrieca vienu šķībaci. Kamēr tas otrais atskatījās, arī Eka jau bij atsviedies, un tad par abiem viņi šo pēdējo viegli pieveica.

Visliktāk bij izdevies Pulvera Bērtulim. Viņš tēmēja pašam pirmajam, ka tam tikai viena roka, to no kreisās puses nepamanīja. Ierocim kaut kas nebij kārtībā, gailis noklakšēja, krams gan pazibsnīja, bet šāviens nesprāga. Kamēr viņš uzvilka par jaunu un tad paguva izšaut, tie trīs bij jau pamanījuši, kur slēpjas šāvējs, un pavērsās turpu. Lode laikam atkal trāpījusi zirgu, tas aizjoņoja pa ceļu, jātnieks bij zemē un bļaudams skrēja klāt. Vienroci likais zobens kreisajā rokā, to viņš atvēza tikpat veikli kā abi pārējie savas labās. Visi trīs rēca, visiem trim zobi papīrgti — nu nokaus un vēl apēdis, Bērtulim kā dzirkstele iezība prātā. Savus locekļus nevaldīdams, pat neapjauzdams, viņš slējās kājās, notirpusī roka garo zobenu durstīja gaisā, balti izvalbitām acīm, līdz ausīm platu muti viņš pārbīli bļāva:

— Nenāk klāt, ka nedabū!

Tas nebij karavīra kļiedziens, drīzāk jau aizkauta teļa brēciens. Nezin kāpēc roka ar zobenu slējās arvien augstāk, it kā tur, nevis tepat priekšā cērtamie ienaidnieki. Un tad notika tīrais brīnums: tie trīs piepeši sastinga, ieraudzījuši vēl briesmīgāku ķēmu, kā paši bij, tad atsviedās un metās prom uz savu šķūni. Skrējējs atgrūda vārtus, nolēca arī tie divi, un tad visi trīs pazuda spraugā,

atstājis to ciet un vēl kaut ko nograbinājās viņā pusē. Pulvera Bērtulis brīdi palika tāpat vaļēju muti, tad pēkšņi atgīdās, uz ceļa redzēdams tikai divus kalmukus un vienu zirgu zemē, un savus abus biedrus stāvus, izlieca krūti un nu jau isti vingri kāpa akmeņu čupai pāri.

— Nāk nu šurp, tie ir šķūnī, es viņus tur ietriecu!

Tā bij pavisam cita balss nekā pirmējā teļa brēcienā. Zobenu vienā rokā, ar otru musketi pa zemi vilkdams, Pulvera Bērtulis tecīņus devās uz šķūņa pusi — viņš tos tur iedzinis, viņam jāgādā arī, lai neizsprūk laukā. Bet soļu trīsdesmit no vārtiem divas bultas gandrīz reizē nožvinkstēja pār galvu, Bērtulis tikko apguva paklupt aiz caura vītola upītes malā. Gar stumbru paglūnējis, saskatīja divus pagarus, bet tikai plaukstas platus lodziņus vārtiem abās pusēs gandrīz pie paša jumta un kļiedza atkal:

— Nenāciet, viņi šauj!

Patlaban atskrēja virsaitis ar savu pulku. Lauķu Tenis steigā pārstāstīja, kas te noticis, bet Ekam bij sava rūpe: citam pēc cita viņš tiem trim kritušajiem kalmukiem norāva un izkratīja velteņus, tad pamatīgi izčamdīja pašus. Acīm redzami meklēja ko sevišķi svarīgu, bet neatradis nospļāvās un noberzēja rokas pie svārkjiem. Ievainotais zirgs vēl spārdījās pārgrieztām acīm, to nobeidza un pameta turpat uz ceļa. Ataugu Mārtiņš sakļiedza Bērtulim, Padegu Krišs to vēl izlamāja:

— Ko tu tur klukni kā veca vista! Piecus soļus aiz muguras upītes krasts — rāpies atpakaļ, lejā ūdenī un tad pieliecies šurp!

Padoms derēja, ar tām briesmām Pulvera Bērtulis nemaz nebij ievērojis, ka stāvais glābējs krasts tik tuvu. Aiz vītola turēdamies, viņš četrpāpus aizlīda līdz kraujai un tad atmuguriski lejā pa to. Odens noblunkšēja, bij dzirdams, ka lēcējs noelsās, pāri viduklim slūžu krituma izgrauztā dobē iemircis. Visu laiku šķībaču bultas spindza pāri, sadurdamās otrā krastā. Pavisam samircis, bet totiesu lepns, kalmuku dzinējs izbrida malā.

Tie pa šaurajiem lodziņiem no augšienes varēja trāpīt tikai soļu piecpadsmit attālu no mūra. Divi vīri aizlavījās otrā pusē šķūnim, tad ap stūri un cieši gar sienu pielīda vārtiem, bet tie no iekšpuses tik cieti nostiprināti, ka izgāzt nebij iespējams. Pamēģināja šaut šķūņa logos, bet tūlī noprata, ka tam nav nekādas nozīmes: šaurajās spraugās tikpat kā neiespējami trāpīt, arī, ja nostātos taisni pretī, kur drandēja kalmuku bultas, un tad tie taču viegli varēja atrauties aiz mūra. Virsaitis aizlīdza velti tērēt pulveri un lodes, šaujama krājums visiem krietni saplācis un tāpēc rūpīgi taupāms. Bet tik daudzas galvas drīz apķēra, kas te darāms. Tukšajās mājās salasīja sausus dēļus, lubas un dažādas koka grabažas, cieši gar mūri turēdamies, aiznesa un sasvieda lielā gubā pie vārtiem, Eka ar Lauķu Teni citus nelaida klāt, tikai Pulvera Bērtulis varēja piepalīdzēt, viņi tos sumpurņus tur ietriekuši, paši gribēja atkal izdzīt laukā. Stiepa arvien jaunus malkas klēpjus, vārti dega sprakšēdami, uguns nolocījās pa pažobeli, spāru galus tvarstīdama, bet šķībači nelīda laukā, karavīri velti vēroja liesmām plivo-

jošo caurumu šķūpa sienā. Līdzko kāds pabāza musketes stobru vai cepures dibenu gar vītola stumbru upītes otrā krastā, tūliņ bultas sāka žviakstēt, un cauri tai sprakstoņai bij sadzirdami nikni kaučieni. Šķūnī laikam bij salmi un citi degamais, nu jau liesmoja arī iekšienē, dūmi kūpēja pa visām kārnīņu spraugām, tad arī liesmas sāka ložņāt laukā — dega sijas, spāres un šķērskoki. Kad iegāzās jumts un vējš klievēdam aiztrieca dzirksteļu mākonī pār lauku, Ataugu Mārtiņa vīri iznāca no aizslēptuvēm izžāvēt sabristos apavus. Pulveru Bērtulis kūpēja kā garaiņu mākonis, bet bij tikpat priecīgs kā tie citi: vēl par trim laupītājiem Vidzemes robežās mazāk...

Buķim ar saviem astoņiem vīriem ko iet līdz priežu silam iznāca ilgāk, nekā, no augstienes skatoties, likās. Lielceļš uz dzirnavu ciemu nestiepās vis tieši no dienvidiem, kā tur rādījās, bet no dienvidritiem, tāpēc gabals pastiepās labi garāks. Šaipus ceļa platā joslā tikko caurejams pusaugu bērziņu, apšu un slotaino smilkšu smilgu biezoknis. Pie tā apstājušies apspriesties, viņi tālu dzirnavu pusē sadzirda savādi spraukšam, tie varēja būt arī musketu šāvieni, bet noteikti tas nebij apgalvojams, spēcīgais vējš izkieda skaņas un pie tam vēl nesa tās iešķībi garām pret dienvidvakariem. Bet kad pēc pusstundas no lejas pāri klajumam sāka stiepties skrejošas saraustītas dūmu skaras, Buķa karavīri noprata, ka Ataugu Mārtiņš savu padarijis. Tagad arī viņi traucās izpildīt pienākumu.

Bērzi bij tik biezi un tik asiem, pakrēslī nokaltušiem zariem, ka tikai retais tika cauri, nenoplēsis degunu vai nesaskrāpējis rokas. Uz ceļa pūlīti sastājuši pārrunāt, kur vislabāk apmesties uz glūņu, viņi nemaz neiedomāja uzmanīties, ka ienaidnieks nenzbrūk tepat no likuma, aiz kura ceļš paslēpās saaudzē. Uz dzirnavu pusi lūkodamies, attapās un apsviedās tikai tad, kad Inta piepeši griezīgi iekliedzās. Soļu trīsdesmit no viņiem ap likumu bij izjājuši trīs kalmuki, musketniekus ieraudzījuši, sastulba tāpat kā tie. Bet tikai vienu acumirkli — nākamā tie jau apgriezās, paspēja izšaut trīs bultas un tad pazuda, kā nākuši, musketu lodes un renkuļi tikai velti vien noskrābēja kokus. Divas bultas, zuzēdamas cieši pāri galvām, pārskrēja šāvējiem, trešā, pavisam šķībi aizlidojusi, kaut kā sāniski atsitās priedē un pavērsās taisni pret ceļu. Pats virsnieks iekliedzās un pieķēra roku gurna mikstumam. Atsitienā bulta zaudējusi lielo sparū un tāpēc nebij iedūrusies visai dziļi, ievainotais pats izrāva to un lādēdamies salauza. Viņš bij ārkārtīgi noskaities, mazāk par to, ka trāpīts, bet it īpaši tāpēc, ka sasodītais sumpurnis ķēris tādā vietā, ko taisni kauns rādīt. Viņš atvairīja uztrauktos biedrus un tāpat Intu — tikai tāds lapsenes dzēliens, par to pat runāt nav vērts.

Tagad gan maz vairs cerams, ka šķībaču galvenais pulks iedrošināsies rādīties, musketu šāvieni to acīm redzami briesmīgi biedēja. Tomēr uzdevums jāizpilda, varbūt tomēr izdodas vēl atmaksāt par to nekaunīgo bultu. Še vieta uzglūņai nelikās visai izdevīga, Buķis paveda savu pulku nelielajā uzkalnī un tad aiz likuma. Še ceļš bij taisns un pārredzams vismaz verstī garā gabalā. Pagāja labu tiesa tālāk — kalmuki droši vien domās viņus tur, kur izlūki redzējuši, tā

uzbrukums nāks negaidīts un totiesu jo iespaidīgāks. Buķis pats ar sešiem vīriem novietojās labajā pusē smalksnī, Klētnieka Marčs ar Dārdzanu Jukumu noslēpās aiz priedēm pāri ceļam, vēl tālāk — pulka sadalījums jau aizvakar bij izrādījies visai lietderīgs.

Priedes vairs nemeta vēja locītas ēnas, tikko manāmi savilkās krēsla, virsnieka rikojumi apšu lapu lielajā šalkoņā bij tikko sadzirdami. Gaidīt varēja tikai līdz tumsai, nakti tā kā tā neko nevarēja saskatīt un apzināt, jābaidās pašiem izklist un apmaldīties šajā elles biežokni, Inta ar Bultiņu arī pārgāja pāri sila pie tiem diviem, visu šo laiku pēc Grabažu Ingas uzbrukuma viņa allaž turējās Dārdzanu Jukuma tuvumā.

Krēsla savilkās lēnām, bet neatvairāmi, baltais ceļš vēl itin labi saskatāms, tagad pats īstais laiks, lai šķibači nāktu, bet viņi nerādījās. Karavīriem jau no maša sākuma bij gandrīz droša pārliecība, ka nemaz arī nerādīsies, no piedzīvojumiem taču zināja, cik viegli tie iebiedējami. Dziļāk silā apmetusies, iķērsu vējam Inta gan tā kā padzirda kļiedzienu otrā pusē, bet saprata tikai, kad Dārdzanu Jukums atgriezies pateica, ka Buķis saucot. Viņa tūlī devās turpu.

Virsnieks gulēja uz sāniem, plaukstu slimajam gurnam piespiedis. Mēģināja pasmieties, krēslā vairs nebij redzams, ka viņš stipri sasarcis.

— Man tas lapsenes dzēliens tomēr sūrst nejedzīgi, un asinis laikam tek, bikšu stilbs līdz vīzēm slapjš. Vai tev tomēr nebūtu jāapskata? . .

Inta to vienkārši izlamāja: vai viņa jau pirmiņ nebij gribējusi? Bet vīrieši vienmēr tādi lempji un tad pārgudrinieki, asiņu apturēšanai taču ir zāles un tad vēl vārdi, drošāki kā tās. Ignais bārdainis tomēr bij tik kautrīgs, ka neparko negribēja sievišķa cilvēkam rādīt savu vainu še, kur biedri krēslā tomēr varbūt saskatītu. Pieslējās kājās, bet, ievainoto soli pasperdams, neviļus iestēnējās. Inta bažīgi nogrozīja galvu, droši vien kāda asinsdzisla ķerta vai arī bultas smaile iedragājusi kaulu. Buķis lida pa smilgām, slimo kāju smagi vilkdams, plaukstu no brūces neatņēmis. Nokalnē pret to vietu, kur pirmiņ stāvēja uz ceļa, viņš nosēdās zemē, tad jau pavisam skaļi noelsdamies. Inta nolika Bultiņu zem apses, rādamās un norūpējusies tūlī ķērās pie darba.

Kamēr viņi tur tā rikojās, augšā aiz likuma notikās kaut kas pavisam negaidīts un neparedzēts.

Karavīri no biežokņa un tāpat tie divi no sila visu laiku vēroja silu, domādami, ka drīz neko vairs nevarēs saredzēt un velti vien te kvernē. Mežs šalca brāzmaini, tikai ar pūlēm tie jaudāja kaut kā sasaukties cits ar citu. Pie tam viņiem ne prātā neienāca, ka pavēja pusē viņu klaiga pa lielu gabalu dzirdama. Nepamanīja, ka silā, jau šaipus tiem abiem vīriem, starp priežu stumbriem sāk ņirbēt melni muskuļi, kā no pekles lien ārā bez tverama apveida un skaita. Piepeši nogārdza šausmīgs, sirdis stindzinātājs kauciens, melnie pinkuļi kā viesuļi vēlās pret ceļu, bultas cirtās koku brūnajos stāvos un žvirkstēdamas skaldīja biežokņa lapotni viņā pusē. Pa starpām sāka izklaidus rībēt musketes, kalmuku bars izvēlās uz ceļa un tad pāri tam smalksnī, kur laikam nebij vairs neviena, kas

pretim turas, jo jātnieki cits pēc cita izjoņoja atpakaļ un, lielā gabalā izklīduši, uz labu laimi šāva biezoknī. Tiem te bij arī dažas musketes, noblāksēja trīs četras reizes, pēc britiņa atkal.

Kaucienu izdzirdusi, Inta kā pasviesta bij kājās, Buki un savu Bultiņu aizmirsusi, kā suņa trenkta kaza pārlēca ceļam un skrēja uz to pusi, kur palika Dārdzānu Jukums. Retās priedes šim mežā augušam radijumam nebij nekāds kaveklis, gadiem tumsu pieradušās acis, asi šķirodamas, pārskatīja koku un jātnieku mudžekli un tūlīņ uzķēra to vietu, kur tie divi pirmiņ noslēpās. Pirmajā brāzienā laikam galīgi apjukuši, tie neprāši izšāva tagad — paspīda sarkanas liesmas, viena pēc otras noribēja divas reizes, silā palikušie šķibači iekaucās vēl nejaukāk un vienā vilnī gāzās turpu. Inta pamanīja divus cilvēkus, jau labi attālu vienu no otra, abi tie tomēr acīm redzami centās sasniegt ceļu, jo tikai pāri tam biezoknī bij glābiņš. Tā viena augums uz pusmirkli pavida pret lielceļa palsumu — tas nešaubāmi Klētnieka Marčs. Divi tuvākie vajātāji kliegdami atdūrās smalksnī kā sienā un griezās atpakaļ — Marčam bij izdevies. Lielākā jātnieku daļa aizjoņoja tālāk pa sila malu, tad, kā likās, pa ceļu — otrs bēdzējs vairs nebij saskatāms, tikai šķibaču gaviles tur savērpās ellišķā joni.

Dārdzānu Jukums nesamanīja, kur palika viņa biedrs. Turpat aiz muguras kauca jātnieki, zirgi elsa, garām svēpa bultas, kaut kur ribēja musketes. Viņš skrēja, galvu noliecis, ar kreisās rokas plaukstu pakausi aizsedzis, labajā cieši satverto zobenu gar sāniem atpakaļ nolaidis. Tikai otrpus ceļam smalksnī bij glābiņš, viņš skrēja zaļa lēcieniem, bet tomēr likās, ka kājas miņājas turpat uz vietas. Pēdējās priedes paziba garām, nupat būs ceļš, melnais biezoknis aiz tā šķitās ar roku pasniedzams. Bet tad ass trieciens mugurā pie pleca pagrūda viņu zemē, muti aizblīvēja slapjā grants, gar acīm vērpās zaļganās dzirksteles. Sajūsmā kā āzis blēdams, šķibacis nolēca no zirga, smagu čabatu uzmina ugunis svelošam plecam, abām rokām sagraba bultu, atspērās visā spēkā un izrāva atkārpaino smaili. Ievainotais iebļāvās nelabi, saliecās kā pārmitis tārps un pazaudēja samaņu, kalmuks tā ierēcās aiz prieka, ka viņam piebalsoja arī tie citi, kas līkiem zobeniem rokās no meža un pa ceļu steidzās klāt. Kladināja un gūgoja neatšķiramā jūkli, tomēr dienas laikā no žestiem vien varēja noprast, par ko viņi strīdējās. Kājām sperdami, apvēla gūstekni uz muguras, bet galvu nocirst vai nodurt būtu pārāk vienkārši un īsi, svarā taču bij nogalināšanas izbaudu pastiept pēc iespējas ilgāku. Daži atkāpināja zirgus un, rokām plātidamies, rādīja, ka jājāj pāri, turpat atpakaļ, līdz gulētājs samīnāts lēveros. Citi atkal dzinās aiz kājām piesiet zirgam pie astes un tad tikai auļot pa ceļu prom. Bet kas tur par prieku, ja gulētājs nesamaņā un nemaz nejūt, kā miesu pa gabaliem noloba kauļiem. Šāvējam piekrita varoņa gods un izšķirējs vārds, viņš atdzina pārējos nost, lika uzcelt karavīru zirga kaklam šķērsām pāri un pats uzlēca seglos. Tad viss bars, līsmē aurodams, lēnos rikšos jāja prom.

Inta visu laiku stāvēja bez elpas, redzēja mudžekli uz ceļa, dzirdēja aurošanu un saprata, ka tur aizved Dārdzānu Jukumu. Bez prāta un apsvara viņa

pa silu skrēja iepakaļ līdzī, nemaz nedomādama, ka arī pašu var pamanīt un ka nelaimīgajam palīdzēt viņa tā kā tā nevar. Versti nojājuši, kalmuki iegriezās mežā, kur drīz varēja saredzēt uguni nelielā viršu klajumā. Pieci seši še palikušieņņņema atjājējus skaļām gavilēm, acīm redzami laupījums pārlietu iepriecināja vius. Sārtu tūliņ sakūra lielāku, kalmuki brīdi apspriedās, tad četri aizjāja atpakaļ uz ceļu vairāk pret ziemeļiem, bet otrie četri pret dienvidiem — laikam gan apsargāt nometni. Inta kā meža kaķe aizlida laukumam apkārt pavēja pusē, pati nezinādama, kas viņai te darāms, un, tikai liesmām augstāk uzplivojot, skatīdama, kas tajā gudzekli īsti notikās.

Gūsteknis gulēja kaut kur zemē un patlaban nebij redzams. Bet šķibači plēsēdāmie saklupa ap viņa somu, laikam domādami tajā nezin kādu bagātību. Viens bij atnesis līdzī Jukuma zobenu, ar to, puiciski ķēmodāmie, lekāja apkārt ugunskuram. Citi sagrāba kaut ko un stiepa uz sila malu, Inta pamanīja, ka tas bij pats Dārdzānu Jukums, un pabēga tālāk sāņus. Pavilkā gūstekni pie pirmās priedes, atlieca rokas atpakaļ stumbram apkārt un sasēja, pēc tam kājas tapat, tajā kvadā viņu ne iepikstāmie nedzirdēja, laikam visu laiku gulēja nesamaņā. Vējš dzina dūmus taisni turpu, piesietais lāgu lāgiem pazuda pelēkā mutulī. Tad no bara iznāca seši lokiem rokās un bultu kuli pie sāņiem. Kad gūsteknis uz acumirkli iznira no dūmiem, viens žigli izšāva, bulta nožvinkstēja un iedūrās kokā tikai pirksta platumu virs gūstekņa galvas, pūlis ieaurojās priekā un lepnumā par šādu meistara darbu. Jukums pats droši vien neredzēja un nejuta briesmas, bet tas taču galvenā kārtā bij vajadzīgs. Tad ar bultu uzvilktā lokā atjās otrs meistars. Tas nešāva tūliņ, tēmēja ilgāku laiku, tā ka mocekļis, dūmiem uz acumirkli noplokot, vairākkārt pamanīja pret viņu taisni pavērstu atkārpaino dzelksni, bet vērotāji smieklos locījās līdz zemei un plaukstām sita sev un cits citam pa vēderu. Tā viņi izšāva visi seši — divas bultas iecirtās līdzās kakļam, katra savā pusē, divas padusēs, bet beidzamā starp atplestām kājām. Tad spīdzinātāji meta mieru un saklupa ap ugunsкуру ēst un dzert, gūstekņa nobeigšanu laikam atstāja ritam, lai arī neveiklākie šāvēji varētu izmēģināt roku un savukārt papriecāties.

Inta pati aiz šausmām un žēluma vairākkārt it kā pazaudēja samaņu un aizvērtām acīm atslīga no slēpēja koka. Šķibači viņu nepamanīja tikai tāpēc, ka iepriecā bij kļuvuši pavisam dūlni, ceļa pusē zinājās droši aizsargāti un nevarēja iedomāties kādu svešu še tuvumā. Izvāvuļojušies tiku tikām, pierijušies un padzērušies, sāka snaust ap ugunsкуру, tas lielākais un resnākais, laikam viņu virsāitis, vēl aizgāja palūkot, vai mocekļis cieši piesiets, tad raugodāmie un žagodāms atgriezās, ar kājas spērienu atbrīvoja sev to labāko vietu, nostiepās zemē un tūliņ sāka krākt.

Vējš cēlās arvien lielāks, reizēm ugunsкура dūmus savērpa augšā līdz priežu cekuliem, reizēm atkal biezā blāķī trieca gar pašu zemi. Inta trīcēja, zobus klabinādama, un nenovērsa acis no priedes, kur pats savās rokās un kājās karājās Dārdzānu Jukums. Varbūt sumpurpi viņu bultām nogalinājuši, bet varbūt vēl

dzīvs un tagad pamazām slāpa nost tajos dūmos. Kad pie ugunsкура vairs tikai retu redzēja pusmiegā stāpāties, viņa ilgāk neizturēja, apmeta likumu silā, tad lida klāt, turēdamās taisni aiz Jukuma priedes, duncīša spalvu rokā cieši sa-
žņaugusi. Zināja, ka tagad nebēgtu, lai viss tas zvēru bars sacēlies kājās un gāz-
tos virsū, kad Dārdzānu Jukumu galēja nost, arī viņa gribēja palikt tepat līdzās.

Ja dūmi noplaka līdz zemei, Inta aizrāvās aiz priedes, kad atkal pavērpāt augšup, skrēja bez elpas. Zobi viņai klabēja mazāk aiz bailēm un uztraukuma kā aiz drausmas, vai tikai Jukumu vēl atradis dzīvu. Dūmos aizrīdamās, pie-
plaka resnajai priedei un pataustīja mocekļa rokas — tās bij vēl siltas, viņa
tikko valdījās, priekā neiekļegusies. Ausi kokam piespiedusi, sadzirda otrā
pusē kļušu vaidu, pabāza galvu, cik tālu drīkstēdama, un čukstēja:

— Es tā esmu, Inta... Es tev tūlī atgriezīšu kājām saites, tikai tu turies
un nekusties, kamēr kaut cik attirpst. Un tad rokām, bet tu turies atkal, zemē
meties tikai, kad es teikšu...

Nebij nojaušams, vai viņš dzirdēja vai ne. Kad kājas atšļuka gar stumbru
un viss auguma svars palika rokās karājamies, viņš gārdzoši norēcās, tomēr ne
tik stipri, ka tie lielajā vējā sadzirdētu. Inta nevarēja novaldīties, pārgrieza arī
rokām apžņaugtās siksnas, tad mocekļi smagi nokrita knūpu virsējā. Intai
sirds pamira, dūmi tajā brīdī atkal lida gar pašu zemi, ja kāds no šķībačiem
pagriezis galvu, katrā ziņā pamanītu, ka gūstekņa vairs nav. Viņa no metās
zemē blakus, aizrījās dūmos un tikko paguva aizturēt klepu, tomēr samanija,
ka pakritušais mēģina balstīties uz veselās rokas, tā tad kaut cik apjauta un
varbūt dzirdēja arī, ko tam saka. Piebāzusi muti pie pašas auss, Inta čukstēja:

— Es tā esmu, Inta... Raugi kaut cik paslieties, es palīdzēšu, kad dūmi
pacelsies augstāk, rāposim prom...

Vējš uzvērpa dūmus līdz priežu viducim. Intas atbalstīts, Dārdzānu Jukums
pietrausās ceļos, arī Intai jāpaliek tāpat, lai varētu viņam palīdzēt — tā abi sāka
rāpties prom pa vējam, sūro glābēju dūmu apkūpuši. Laikam arī ievainotais
apjauta, ka tagad tikai no dažiem mirkļiem atkarājas viņu abu dzīvības, tāpēc
visā spēkā valdīja savus ļenganos locekļus un šļūca, cik ātri varēdams. Intai
tomēr likās, ka viņi tikko kustas, ka vēja brāzmā aiz muguras jau zari knaukšķ
un zirgi elso — viņa mirka vienos sviedros. Kā divi kropļi viņi tā rāpās ilgi, ilgi,
ilgi, līdz beidzot soļus piecus priekšā pavīda lielceļa pelēkā joslā. Vai izdosies
pāri tikt sargu jātnieku nepamanītiem? — Aukstas šalkas joņiem pārskrēja Intas
augumam, viņa atkal pielieca galvu Jukumam gluži klāt.

— Tas ir ceļš, pa to jādelē sargi, bet mums jātiek pāri. Saņemies, cik tu
vari, viņā pusē atpūtīsies.

Tas tomēr dzirdēja un saprata. Pat šņākoņā samānāms, kā viņš dvašoja aiz-
elsies, kad rāpās, zemu pieliekušies, it kā tam te bijusi kāda nozīme — pāri un
tad glābējā biezoknī, dziļāk, dziļāk... Samocītais tomēr nevarēja vairāk, ieste-
nēdamies sašļuka uz mikstā smilgu paklāja. Intas roka samanija, ka viņa mugura
cilājas smagā elpā, bet svārkī viscauri samirkuši glumā, lipīgā šķīdrumā. Dzīvs
un paglābts... tālāk viņa nevarēja aizdomāt. Neviens viņai nekad nebija mācījis

Intai, bet tagad viņa neapzinādamās saņēma rokas, pagrieza seju augšām un tā kā karsti pateicās — — šalcošam, svilpojošam vējam, kas apslāpēja ievainoto stenēšanu un viņas pašas elsas, lokaniem bērziem un dusmīgi drebošām apmetēm, kas noliektām galotnēm solījās pasargāt savus svešos ciemiņus, un pār citām lietām glābējai tumsai, kas tos aizslēpa nāves briesmu šķībajām kvēlainajām acīm...

Brunči pret ceļgaliem bij cauri an kājas noberztas jēlas. Inta piecēlās kājās un pieslēja arī slimo — divu vīru spēks tagad bij viņas muskuļos. Jukuma veselo roku aplika sev ap kaklu, pati savējo aptvēra viņam ap vidukli un turēja cieši, tā viņa to pusnēšus vilka caur biezo saaudzi, pār sauso vienkāja paparžu kļāņiem, pa satrunējušu zaru režģi aizpūtām šaurām spraugām. Ievainotais droši vien neredzēja neko, bet Intas meža bērna acis kaut cik saredzēja arī šņācošajā melnajā jūklī. Tā viņi gāja ilgi, ilgi, ilgi, paklupdami un atkal kājās sliedamies, sadurstitām sejām, saskrāpētām rokām, līdz beidzamam nokusuši, reizēm pazaudēdami apjautu, kāpēc te atrodas un uz kuriem īsti iet. Nakts ilga bez gala, bez malas likās šis paglābējs biezoknis. Tikai kad kājas samanija tādu kā lēzenu nokalni, koku stumbri sāka iznirt palsāki, lapotnis aprimās klusāks, seju augšup paversusi, Inta saskatīja svina zilganiem mākoņiem novāztās debesis. Pati bij tuvu nemaņai, vedamo turēdama, streipuloja un brīžiem atkrita ar muguru pret kāda bērza stumbru atvilkt elpu.

Bet tad viņa piepeši izdzirda kādu skaņu — vienreiz, otrreiz. Kā dzirksti pazībsnija kaut kas, visu šo briesmīgo nakti pilnīgi palaists no prāta un aizmirsts. Nosēdināja slimo un grīlodamās spraucās pa krūmiem uz ceļa pusi, gaisma labi paaususi, tagad pat zeme mazliet pārskatāma. Jā — tur jau tupēja bārdainais Buķis, pielādēto musketi vienā, zobenu pa tvērienam otrā pusē nolīcis, piekususiām rokām viņš šūpoja Bultiņu, bet tas spārdījās un nebij apklusināms. Intu ieraudzījušam, purvciemiešu virsniekam sarukusi seja atplauka līgsmā smaidā, bet tas tūlīt atkal apdzisa, kad viņš bij labāk saskatījis noplīsušo un noskrāpēto Bultiņa aukli, kas tikko turējās kājās. Tā vien viņam palaikam vedās — pārsteigumā, līdzjūtā, žēlumā vai dusmās, viena alga kādā pārdzīvojumā, viņš vienmēr it kā sapīka un sabozās, citādu jūtu izpausme nebij viņa dabā. Bultiņu viņš aviešus pasvieda Intai klēpi un noburkšēja bārdā:

— Kur tu vazājies visu nakti? Mēs gaidām un nevaram sagaidīt. Tam žurkulēnam laikam gribas ēst.

Laikam — — kādu laikam te vēl vajadzēja! Buķis vaicāja par šaudišanos vakar vakarā un par to, kas tur iznācis, bet Intai nebij laika stāstīt. Somā vēl sauja sausīgu un Lauķu Teņa medus ciba, Bultiņš kāri rija, lūpas čāpstinādams, priecīgām acīm barotājā skatīdamies. Paēdis izstaiņājās, nožāvojās un omulīgi ierīkojās uz guļu pie kopējas siltajām krūtīm aiz lielā lakata. Inta piecēlās kājās, iegrozīdama puiku tā, lai mute var dabūt elpu, nosodidama pagrozīja galvu. Kas tādām palaidnim nekait, urkšķ un vēl smaida pa miegiem — kā viņa ar tādu nastu lai nu balsta sabendēto Jukumu, kad pati tikko turas kājās? Bet tad ievēroja, ka Buķis glauda sašauto gurnu, un aizsvilās.

— Ko tu tur steni ar to savu skrambu! Tūliņ slienies kājās un nāc palīgā aizvest to, kas pats vairs nevar.

Sarātais celās klausīgi, turējās, apakšlūpu zobos sakodis un acis piemiedzis, labo kāju pa zemi soli pievelkot, elpu no pašiem dibieniem izšņāca pa nāsīm. Jukums gan mēģinājis balstīties ar veselo roku, tomēr bij sašļucis gandrīz pavisam knupu. Briesmīgs viņš izskatījās pelēkā krēslā — dzeltens kā tās izbalējušās smilgas, asinīm apkaltušu seju un rokām, līdz pat zābakiem brūni salipušām drēbēm. Pārbijies Buķis kāpās atpakaļ un noņurdēja:

— Tas nu gan vairs nekur nav vedams...

Par abiem viņi to uzslēja kājās, Inta atkal aplika viņa roku sev ap kaklu un pavēlēja Buķim turēt no otrās puses. Gabaliņu vēl pa krūmiem pavilkušies, viņi izgāja uz ceļa, bij jau pavisam gaišs, no ciema puses pretī nāca virsaiša izsūtīti seši viri.

Ataugu Mārtiņa pulks to nakti pie kūpošā šķūņa nemaz nebij gulējis. Šaudīšanos silā nevicns pret vēju nevarēja sadzirdēt, tumsā izsūtītie izlūki atgriezās, neko neatraduši un neuzzinājuši. Visi bij vienis prātis, ka Buķa vīriem nogādījies kas ļauns, baigā nojausmā viņi lūkojās tumsā, gaidīdami iznirstam no tās ienaidnieku padzītos vai svešā mežā apmaldījušos biedrus. Patālāk no apdzisušā šķūņa sakūra lielu uguni, sargi uz lielceļa reizēm izšāva, bet vētras brāzmā muskete tikai nevarīgi noklākšēja.

Ap pusnakti cits pēc cita atvilkās trīs no Buķa vīriem, saskrāpētām sejām, izbaili nezin kur izmaldījušies, tikai klajumā no kalna pēc ugunskura blāzmas sazīmējuši, kurā pusē dzirnavu ciems. Labu laiku vēlāk pavisam no otras puses, gar dzirnavu upītes krastu augšup, atnāca vēl trīs, tie briesmās bēguši kā dūlni un attapušies tikai mežā, gar kuru vakar visu dienu šurp nākuši. Atklidušo stāsti bij pretrunīgi un neticami, tikai tas nepārprotams, ka viņi sakauti un kā aitas izdzenāti pa biezokni. Gaidītāji klausījās notriekti, viņu nemiers auga ar katru nākamo pusstundu, tāpēc ka vēl vienmēr neieradās Buķis, Kļētnieka Marčs, Dārdzanu Jukums un Inta ar Bultiņu. Tad pusdzīvs no aizkusuma pierāpās Marčs, tikai trim lāgiem auksta ūdens padzēries, varēja sākt stāstīt. Par Buķi un Intu ar Bultiņu viņš neko nezināja, bet Jukums pēc viņa domām katrā ziņā izbēdzis un, ja ne agrāk, tad gaismā droši vien ieradīsies.

Gaismā Dārdzanu Jukums ieradās gan, bet tāds, ka tie ar mīkstām sirdīm nevarēja skatīties, atgāja gabaliņu nost un, muguru pagriezuši, sašļuka zemē. Šausmīgi notašķīts, dzeltenpelēks kā netirā sauja samicīta vaska pika, viņš gulēja aizvērtām acīm un vaļēju muti, kas vairs neprasīja ēst un neņēma pretī ūdeni. Seju viņam nomazgāja, pašu apsedza ar mēteli, ceļos nometusies, Inta ne sprīdi neatkāpās nost; Bultiņu pēc kārtas glabāja vīri. Ap pusdienas laiku Dārdzanu Jukums uz mirkli attaisīja acis, tukši un bezgala skumji paskatījās skrejošos mākoņos un aizvēra atkal. Pievakarē karabiedri izraka kapu strauta krastā pie mežmalas un apglabāja mirušo, vietu atstāja gluži līdzenu un vēl rūpīgi noklāja svaigām velēnām — lai sumpurķi neuzošņā un neapgāna. Palikušie nerunāja ne vārdu, bet viņu skatienos kvēloja zvēriska ienaida un atriebes tviksme.

Naktī virsaitis piecēlās apstaigāt nometni un pārlūkot visās četrās pusēs izstatītos sargus. Vējš pavisam norimies, debess skaidrojās, pāri silam tikko pamanāma spīdēja jaunā mēness driksniņa, klusums pēc dienas brāzmām un šalkoņa likās savādi baigs. Mežmalā Ataugu Mārtiņš apstājās un sāka klausīties. Kant kur tepat tuvumā lāgu lāgiem iegaudojās — vilks tas nevarēja būt, un laci viņš nupat bij redzējis pie uguns saritinājušos guļam. Dārdzanu Jukuma kapa vietai tuvāk piegājis, ieraudzīja tur zemē sakņupušu sievieti, tā bij plaukstām apņēmusi galvu, seju starp ceļgaliem iespiedusi, reizēm saļodzīja plecus kā neciešamās zobu sāpēs un aizspiestu muti gari nokaucās.

3

Trešajā dienā Ataugu Mārtiņa karaspēkam uz tā paša lielceļa, tikai verstis desmit tālāk pret ziemeļiem, atkal iznāca sadursme ar kalmukiem. Virsaitis ļāva saviem vīriem atpūsties paprāvā egļu un bērzu ataugā, kur ceļš gāja taisni cauri. Visi tā noguruši, ka dzidams nepadzitu tālāk: pārtikas sāka pietrūkt, lāgā nepaēduši, viņi, pat pa labu ceļu iedami, piekusa ātri, vilkās dusmīgi un drūmi, allaž turēdami prātā Dārdzanu Jukuma briesmīgo nāvi un visas pārdzīvotās grūtības pirms tās. Mārtiņš saprata, ka ar tādiem karotājiem neko nopietnu vairs nevarēja uzsākt, un tišām turējās tuvāk ceļam un klajākās vietās, lai ienaidnieku jau iztālēm pamanītu. Apkārtne nopostīta un likās jau pērn pamesta, šķībači, ar kuriem iznāca kaušanās, laikam aizbēguši vai klīda tālāk pret apdzīvotām vietām. Vismaz no dzirnavu ciema puses tie nebij gaidāmi, bet pret ziemeļiem no birzs plētās lidzena, tālu pārredzama nogāze. Uguni nekurināja, lai gan laiks samācies un stipri vēss, nebij vairs nekā, ko katlā vārit, siltuma dēļ vien nevienam negribējās lieki locīties. Salika kopā vēl palikušo ēdamo un sadalīja visiem līdzīgās tiesās, tikai Bultiņam pienācās sauja no katras somas. Izrādījās, ka bez virsaiša vēl četri tādi, kam nemaz negribējās ēst un kas tāpēc savu daļu varēja atdot izsalkušajiem. Tie nebūt nejuta pateicību par tādu dāvanu, ēda novērsušies, šņākdami, igni pablenzdami Mārtiņā un tad arī cits citā. Lauķu Tenim acis paspīda tāds kā nožēlums, kad Inta no viņa medus cības skrapstināja laukā pavalgu puikam pie sapelējušā un tā sakaltušā sausiņa, ka pat viņa zobi to tikko jaudāja veikt.

Pār nogāzi pret ziemeļiem viens otrs vēl pārlaida vienaldzīgu skatienu, no Jukuma kapa puses ienaidnieks vairs nevarēja nākt. Bet tomēr — taisni no turienes viņš atnāca. Pirmajā acumirkli karavīri palika tāpat vaļējām mutēm ar kumosa uzpūstu vaigu, no snaudiena pamodušies, neapzinādamies cēla plauksta izberzēt acis, lai nerāda spokus. Piecus soļus no malējiem ceļa spraugā piepeši izlida pinkainas zirgu galvas lielām spalvainām ausīm, pāri tām parēgojās vēl pinkainākas aitādu cepures un vesels jūklis dzeltenu, šķībacainu seju. Tik tuvu un skaidri viņi šos sirotājus redzēja pirmo reizi, pārsteigumā un izbīli neattapās, ka tagad nav laiks sēdēt pavērtu muti un brīnīties, kur nākamais mirklis jau

varēja būt liktenīgs visam pulkam. Par laimi kalmuki bij gluži tāpat pārsteigt, neticedami savam izvalbtām acīm, saguma pāri zirgu kakliem uz priekšu, pat iebļauties nepaguva. Tad Ataugu Mārtiņš uzkliedza savējiem, tie tvēra musketes un pieleca kājas, bet reizē ar viņiem un vēl ātrāk apsviedās jātnieki, vienā guldzienā birzi noligoja viņu brēciens, pretī šauteņu stobriem pavērpās plivojošu zirgu astu un noliektu muguru mudžeklis, lodes velti aizsvilpa pelēkā joņojošā mākonī, no kura nevarīgi un netēmētas atlidoja tikai piecas sešas bultas. Pelēkais pulks pāršķirās un izklida, pa abām pusēm aplieca birzi, pēc pāra minūtēm atkal saplūda kopā uz lielceļa un pazuda uzsāktā virzienā pret ziemeļiem.

Latviešu karavīri klaigāja, rokām plātidamies, cits citam kaut ko pārmezdami un strīdēdamies. Bet kas to lai pasaka, vai tie bij Jukuma nobendētāji vai no dzirnavciema patrenktie — varbūt abi pulki tur kopā. Virsaitis kratīja galvu un vīstīja dūres, dusmojās pats uz sevi, ka palaidies nevižībā un nesarīkoja slazdu, kur bij iespējams vienā reizē nomiegt vairāk sumpurņu, nekā līdz šim izdevies.

Cetras nedēļas viņi izklaiņoja plašu apgabalu, pārstaigāja tukšus laukus ar nopostītām mājām, pārbrida nelieliem purviem, izložņāja egļu mežu biežokņus, pārnakšņoja ataugās un krūmu puduros, sargus nostādījuši, kurināja lielus sārtus, gulēja caurā miegā, klausīdamies vilku gaudošanā un ik brīdi mānīgi jauzdamī šķibaču baru kaut kur tuvumā. Pret ziemeļiem pēdas drīz nozuda, tad viņi pavērsās vairāk uz vakariem, uz Valkas pusi, tur velti izmeklējušies, griezās atpakaļ, tuvodamies Alūksnei un poļu Vidzemes robežām, bet abos virzienos arvien vairāk attālinādamies no dzirnavu upītes. Nelieli meži še kustoņu tukši, tie vai nu aizbiedēti vairāk uz dienvidiem, vai aplam savairojušos vilku saplosīti, neko ēdamu nelaimējās nometīt. Karavīrus nomocīja bads, tie sakritās acīm redzami, kļuva slinki, vienaldzīgi un īgni, daži sāka nīkt ar visādām nenosakāmām kaitēm, pret kurām arī Intai vairs nebij zāļu. Par laimi patrāpijās uziet kādu pamestu, vēja pa pusei izkaltu, zvēru nomīditu un lietus izmieksķētu rudzu lauku. Vesela pus dienu viņi tur rāpoja, vārpas izberzdami saujās un piebērdami pilnas somas, tomēr nekāda īsta barība tā netika, ilgi ar to iztikt nebij domājams. Tad Lācis kādā dumbrajā salā uzošņāja igauņu bēgļu pulku, kas acīm redzami tur mitinājušies jau no pagājušā rudens vai vismaz no agra pavasara šajā gadā. Tie bij paglābuši arī prāvu pulciņu lopu, un Meģis pirmais uzmodināja latviešu karavīrus — paņemt no tiem savu tiesu. Ar labu bēgļi nedeļa, tad musketu resgaļiem atgaiņāja tos nost, kamēr pašu tautietis ar cirvi pieveica divas teles un lielu aunu. Salkums viņus visus padarījis tik nīkus un spītīgus, ka pats virsaitis tur neko neiespēja pretī. Bēgļi lamājās, sievas vaimanāja, pieēdušies un atliekas somās sabāzuši, karavīri aizgāja nokārtām galvām, kaunā par tādu nelietīgu darbu. Bet galu galā arī te vainoja tos pašus šķibačus, kas apēda Kraukstu un Dārdzānu Jukumu, bet Buķi un Lukstu Gaču pataisīja klibus. Vēl pieauga

oiknums un kāre atriebt tos un sevi, ar visu bada slinkumu un vienaldzību viņi nu soļoja knaši, plēsoņu acīm izlūkodami katru birzi un krūmāju.

Lielāku pulku satikt vai panākt tomēr neizdevās. Tikai kādā lietainā novakarē vientuļa ceļa malas kārkļājā ielenca piecus šķibačus ar trim sasietiem gūstekņiem. Ciešā lokā ieslēgti, kalmuki nemēģināja bēgt un neturējās preti, bet zēlastības viņiem nebij: ceļos nometušies, atsvabinātie tos nosita citu pēc cita. No šiem gūstekņiem Ataugu Mārtiņa karavīri dabūja zināt, ka šinīs dienās viņiem garām dziļāk igaušos aizbēguši trīs kalmuku pulki. Traukušies pārbīli un kaut kā likuši saprast, ka viņus dzenājot milzīgs pulks bārdainu vīru paša nelabā vadībā. Velns esot pats īstais — melns kā vārāmā poda dibens ar diviem lieliem ragiem un garu asti. Visi vīri kā norunājuši reizē pagriezās pret Pulvera Bērtuli un ar visu īgnumu sāka smieties, daži pat pataustīja, kur viņš to asti paslēpis zem kažociņa.

Trīs dienas vēl paklaidojuši virzienā vairāk pret ziemeļiem, viņi pagriezās atpakaļ, tad pavērsās vairāk uz rītu pusi. Ceturtajā dienā ieraudzīja kādu dīvainu vīru skrienam pa ceļu viņiem pakaļ. Skrēja viņš, galvu nokāris, kājas neapzinīgi cilādams, kā līdz pēdējam nodzīts zirgs, valēju muti elsodams — mēle viņam kārās pār zobiem laukā. Pat karavīru pulkā atdūries, negribēja apstāties, ar varu apturēts, vēl tāpat uz vietas cilāja kājas. No tā viņi padzirda pavisam jaunu vēsti: viņš nebēga no kalmukiem, bet gan no tatāriem, kas tātad jāja no mugurpuses un Vidzemes robežām. Tālāk iet vairs nebij nekādas nozīmes, jātniekiem izbēgt tā kā tā nevarēja. Bet par bēgšanu neviens pats arī nedomāja — kalmukus bij sakāvuši un padzinuši, tagad vēl vajadzēja arī tatārus. Atgriezās un gāja atpakaļ pa savu pašu pēdām, tikai skatījās vēl asākām acīm un klausījās modrām ausīm.

Pāri pļavām, pamestiem laukiem un trim māju ceļiem iedami, viņi krēslā ieraudzīja nodedzinātam dzirnavu šķūnim līdzīgu mūra māju ar sarkanu kārnīņu jumtu. Tajā uzkalni nepārprotami bijusi kāda muiža vai pusmuiža: attālāk rēgojās vairākas gruvešu un apdegušu baļķu gubas, pašā liesas spraugā, kas šo līci savienoja ar lielo lauku klajumu, tā akmeņu un ķieģeļu čupa katrā ziņā pilsdrupas, bet liepu un ozolu audze aiz zaļi noauguša diķa, kas piesniedzās meža lokam, droši vien parks, pat pelēkas grantētu ceļu svītras tur krēslā vēl varēja saskatīt.

Ataugu Mārtiņa karaspēks pagriezās turpu. Bet kad bij taisni preti pilsdrupām un Padegu Krišs jau patlaban taisījās iet palūkot, vai nav palicis kāds sausāks pagraba caurums, kur pa nakti apmesties, no turienes piepeši atskanēja divi spalgi šāvieni, un lodes nospindza pār galvām. Viņi apsviedās un metās atpakaļ uz mežmalu, gar kuru tikko iznākuši līci, bet tad sāka šaut arī no turienes, kāda mskete noribēja taisni pāri viņējā pusē. Nebij nekādu šaubu, ka viņi tatāru ielenkti riņķi apkārt un visi ceļi nogrieztī. Bez komandas, nemaldīga pašaisargāšanās instinkta dzīti, karavīri pieliekušies skrēja uz mūra ēku ar dakstiņu jumtu, no pilsdrupām vēlreiz sāniski izšāva uz viņiem. Tāpat bez pavēles visi pie ieejas

— ... un noribināja — daļa pret drupām, otra pret mežu, tad sabruka iekšā un steigšus aiztaisīja un aizslodzīja durvis.

Tā te reiz bijusi muižas klēts ar cietu, lidzenu plānu, pat apcirkņu balsta baļķi vēl palikušies stāvus. Abās sānu sienās pa divi aizrestoti logi, dēļu kāpnes slejas uz luku griestos zem kārņiņu jumta. Augšā pa aizrestotam logam katrā galā — tā te varēja vērot un šaut uz visām četrām pusēm. Ataugu Mārtiņš žigli norikvoja virus pie visiem caurumiem, ārā, ēkas abos galos, nostādīja pa sargam tā, ka tie varēja pārskatīt liča loku visapkārt. Padegu Krišs vakaru pusē noslēpās aiz vecas, resnas viksnas, Kukuru Jānis pret rītiem aiz kazenājiem apaugušas akmeņu gubas. Kazaki nešāva vairs, bet dzirdams bij, ka sakliedzās mežā un parkā, varbūt taisījās uzbrukumam. Sargi vēroja sasprindzinātā uzmanībā, turēdami musketes gatavas brīdinājuma šāvienam.

Uzbrukumam nesagaidījuši, ielenktie pamazām apmierinājās. Telpa tikpat augšā, kā lejā bij sausa un likās silta, tikai žurkas tekāja, klonu un grīdu nagiem pretīgi skrapšīnādamas. Tumsā snaudiens mēcās virsū, bet aizmigties taču neparko nedrīkstēja. Vīri vismaz pagaidām sajūtās drošībā, laiku kavēdami, sāka sarunāties un pat sasaukties no viena gala uz otru. Bet virsaitis to tūlī stingri aizliedza, viņam drošība nelikās nekāda lielā, bažīgi viņš apspriedās ar saviem virsniekiem. Visvairāk norūpējies bij karā piedzīvojis, vēl vienmēr paklibais Buķis, burkšēja tā, it kā tie citi vainīgi šajā nelaimē.

— Slazdā mēs esam iemānīti, tā ir skaidra lieta. Redzēsiet, rītu viņi kā velni bruks mums virsū.

Tumsā bij dzirdams, ka Stalažu Šimanis kasa pakansi, nagi vien švikstēja pa matiem.

— Un tie nav kalmuki ar buhtām, tatāriem tāpat ir musketes.

Susuru Klāvs izrādījās dūšīgāks par tiem abiem.

— Klētij sienas tik biezas, ka lodes neko nepadarīs. Šaujāmie caurumi visās četrās pusēs, un pulvera mums tagad diezgan, kurināsim virsū bez taupīšanas.

Buķi tas nepārliecināja, viņš rūca vien savu.

— Ak tu domā, viņi sēdēs tur mežā un tikai skrapstināsies ap tiem mūsu mūriem! Rīķi apkārt mēs esam ielenkti, gan izlidis arī laukā un ar joni bruks virsū.

Ataugu Mārtiņš apslēpa savas bažas un runāja it kā drošā pārliecībā:

— Arī ar joni viņi mums neko nepadarīs: kamēr no meža un parka atskries šurp, labu daļu mēs nogāzīsim lodēm. Un kad būs klāt, kā viņi ielauzīsies pa tām vienām durvīm? Zobenī mums ir, un vai mēs neprotam rīkoties ar tiem?

Stalažu Šimanis nagi švikstēja tāpat joprojām.

— Tad viņi nenāks un raudzīs izmērdēt mūs badā. Cik ilgi mums tās pārtikas pietiks?

Katram iebildumam sava daļa taisnības, bet tagad nebij pielaižama arī tāda daļa, lai no tās visā pulkā neizaugtu mazdūšība un varbūt pat izmisums, aiz kura cīņa jau pirms sākuma liktos tikpat kā pazaudēta. Virsaitis atbildēja tikai pēc ilgākas pārdomas, bet tad stingri, it kā pats ticētu katram savam vārdam:

— Daudz vairāk par mums viņu nav, tā arī skaidra lieta. Mūsu skaitu tas sasodītais tatārelis, tas pienapuika, droši vien pastāstījis, bez tam pirmi vēl nebij tik tumšs, ka arī paši puslidz labi neredzētu. Ja bijuši tik stipri, viņi mūs neparko nelaistu šē cietoksnī iekšā, bet tūliņ uzbruktu turpat klajā laukā. Iespējams, ka gaida paligus, kas varbūt rītu pieradīsies klāt. Bet arī tas nav nekas. Ja nākamā nakts būs tumša un vējaina, izlīdisim laukā uz mežmalu, kas patrāpisies priekšā, tos samīsim kā cāļus, kamēr tie citi atsteigsies palīgā, mēs jau būsim tumsā prom, jāšus zirgos viņi mums neko nevarēs padarīt. Zinājuši tikai, kurā vietā te tas lielākais biezoknis... Bet rītu mums būs sūra diena. Pasakiet vīriem, lai nevāvuļo un netur vieglprātīgas cerības.

Naktī nenotika nekas, bet rītu patiešām bij sūra diena.

Jau saulei lecot, parka un meža lokā visapkārt sākās draudīga dzīvība, kas klēti iesprostotiem sasprindzināja nervus un reizēm karstas šalkas notrenca pār muguru. Bij dzirdama sakliegšanās, šur tur kāds melns cilvēks pinkainā cepurē jāšus vai tāpat kājām parādījās malā un atkal nozuda, nozviedzās zirgi, aiz pilsdrupām pāri spraugai no meža uz parku aizjoņoja jātnieks, zirga mugurai zemu pieplacis, it kā saaudzis ar savu nesēja lopu. Latviešu zemnieki platām, stingām acīm noskatījās šajā neredzētā lidojošā jātniekā, atmiņā viņiem atausa daudzie dzirdētie stāsti par nenotveramiem tatāriem, viņu jāšanas mākslu un neželigajiem briesmu darbiem. Bet izejas te vairs nebij, jāturas līdz pēdējam, tāda apziņa visiem lika sakopot uzmanu un drosmi, lai līdz pēdējam cīnītos par savu kailo dzīvību. Neviena gļēvuļa pulkā vairs nebij, Eka ar Lauķu Teni paši prasījās pie loga līdzās durvīm, kur no pilsdrupām gaidāma vistuvākā un niknākā apšaudīšana un varbūt uzbrukums pašai ieejai. Pielādētām musketēm viņi vēl pārbaudīja viens otra zobenu, vai tas pietiekoši ass, pamācīja viens otru, kā vislabāk cērtams un kā darāms.

Vīru drosmība vēl vairāk sadūšināja virsaiti, viņš kņāši steidzās pa kāpnēm augšup un atkal lejup, tikpat vingri un noteikti izrikodams savus musketniekus kā vagars muižas rijā kūlējus pie klājienu.

Mežā nodārdēja trīs asi taures pūtieni, bez šaubām, tas bij signāls iesākt. Trijās loka pusēs meža un parka malā paņirba piukainas cepures, tatāri izlēca un sagula krūmos, tie laikam kavēja šaut no koku aizslēptuves. Vispirms pilsdrupās norībēja četras musketes — tātad vēl divi zaldāti tur pa nakti pievienoti klāt. Lodes nospraukšēja ārā pret klēts sienu, lejpus un sāpus no abiem logiem. Tad sāka kūpēt arī pa liča loku, skrejošu ložu svilpieni un džinksti sajaucās ar asiem šņakstieniem mūra ārpusē, daži kārniņi nošķinda, jumtā pavēras staraini caurumi, drupatas grabēdamas noripoja pa slīpni lejup. Loka vistālākais posms bij palejā pret klēts dibensienu dienvidu pusē, lodes no turienes pat neatsniedza līdz mūrīm, zemes šaltis gaisā pasviezdamas, saskrēja tālāk vai tuvāk paugurā. Pretī no klēts atskanēja viens vienīgs ribiens — Lauķu Tenis nebij varējis novaldīties, neizšāvis uz drupām, kur droši vien no pagraba loga turpat virs zemes uzkāpa pelēki dūmi. Bet arī tas tūliņ aprāvās no virsaiša uzkliedziena un Eka dunkas sānos.

Aplenktie kluseja, bet tatāri šāva neatlaidīgi, brīžiem ciešām zalvēm, brīžiem izklaidus paukšinādami. Četriem lēcieniem Ataugu Mārtiņš bij augšā pa kāpnēm, trijiem atkal lejā, šķākoņa mūra ārpusē, drumsļu grabēšana pa jumta slīpui, paretam iekšā trāpījusi lode — nekas viņu nebiedēja. Viņš turējās izaicinoši, visā augumā izslējies, atmetu galvu, it kā dzimuša kaujinieka kvēlu acīs. Ik brīdi viņš bij te pie viena, te pie otra šaujama čauruma, nemaz nesargādamies skatījās laukā, vērodams ienaidniekus mežmalā un drupās, viņa pavēles skanēja strupi, bet dzeloši un visā telpā dzirdami, vīri tās acumirkli paklausīja bez ierunām, virsaiša vara tos turēja kā spraiģi savilkta stīgas. Pat Bultiņš Intai klēpi uz klona cieši pie mūra manija pavēlnieku tuvumā, acīm sekoja viņa skrējieniem augšup un lejup, reizēm pastiepa roku pret to, apbrīnā un sajūsmā novilkta savu «a-a!».

Tā pagāja stundas divas trīs — kas tagad laiku varēja aprēķināt. Virsaitis atmetās kāpņu galā un uzkliedza:

— Uzmanīt! Tagad viņi mēģinās skriet šurp. Mērķēt mierīgi, šaut nesteidzoties, nelaist klajumam pāri pusei!

Patiešām, viņš bij pareizi novērojis, šāvieni pamazām apklusā, nodārdēja taures signāls, pār krūmiem parēgojās pinkainās cepures, tad piepeši visās trijās malās iznira tatāru augumi. Nupat bij klēti aplenkto kārtā. No pilsdrupām pār paugura malu paslējās četras galvas, bet Lauķu Teņa un Ekas lodes tos acumirkli patrieca atpakaļ zemē. Tās bij pašas pirmās, tad sāka šaut pa dibensienas logiem un tāpat augšā. Trīs zalves, ātri cita pēc citas, bet ar tām pietika, krūmā šur un tur kāds nostiepās zemē, pārējie pazuda, latviešu karavīri laikam tēmēja labi. Kad vējš paklīdināja dūmus, meža loks atkal bij tukšs, tikai kāds atsevišķs nikns spraukstiens vēl atskanēja no turienes. Klētsaugšā smējās:

— Pa biksēm dabūjuši, nu lūko atkosties! Kvēpini vien gaisu!

Bet virsaitis no pakāpes vidū starp klēti un augšu apsauca:

— Nesmieties! Tas bij tikai sākums, viņi mēģinās vēl.

Divas reizes tatāri vēl mēģināja. Pēdējie paskrēja pāri pus laukumam, bet kad četri bij pakrituši un citi droši vien vieglāk ievainoti, sabēga atpakaļ krūmos, nošautos līdzī aizvilkdami. Klēts aizstāvji sāka apgurt, sajūsma atplaka, kājas vairs neturējās tik droši, musketes lodzījās logu caurumos, acis maldīgi rādīja pinkainās cepures slejamiem pāri krūmiem, dažā lode gluži par velti aizlidoja turp.

Bet pievakarē notika tūrais brīnums. Spraugā aiz pilsdrupām pamanīja auļojam kādu jātnieku, pēc brīža atskanēja taures pūtiens, zirgi nozviedzās, varēja just, ka tatāri pa mežu lasās uz parka un diķa pusi. Ne vārdu nerunādami, ielenktie pārsteigti vēroja, kas tur notiksies. Pļaviņā aiz diķa pamazām sastāja divas taisnas rindas, vīru piecdesmit tur varēja būt. Papīru rokā vēcinādams, vēstnieks nojāja gar tiem, apstājās un brīdi laikam runāja. Ierindnieki kaut ko noklīdza vienā mutē, uz mirkli apklusā, tad sāka klaigāt, rokas pret klēti staipīdami. Priekšējā rinda pieguma zirgu kakliem, pakaļējā paslējās seglu kāpšļos, nodārdēja cieši vienota zalve. Svina bumbiņu krusa sacirtās klēts jumtā, ap

stienām nošpakstēja milzeņa zvēra sacirstie zobi, viena vienīga lode trāpīja logā blakus durvīm, nosvilpa Ekam cieši gar galvu, icšķēla akmeni dibensienā un pasitās kaut kur sāpus. Kāds paklusu iekliedzās, bet Ataugu Mārtiņam nebij laika atskatīties, nevairīdamies viņš pabāza galvu taisni vaļējā caurumā un ar izbrīnu vēroja, ka apdūmotā pļaviņā tatāri vairs nebij saskatāmi. Padegu Krišu izlaida pa durvīm, lai rauga uzzināt, kas tur īsti noticies.

Bultiņš brēca nelabi, virsaitis izdzirda arī Intas satraukto balsi, atgriezās un palika sastulbis. Divi vīri turēja Susuru Klāvu sēdus, Inta bij tur notupusies zemē, bet nekas vairs nepalīdzēja, lapmuižnieku virsnieks atkrita uz muguras, kā aizmīgdams aizvēra acis un pēdējo reizi nopūtās. Pat asiņu neredzēja, tikai labās rokas plauksta bij cieši piespiesta krūtim kreisajā pusē. Inta pagrieza seju augšup un paskatījās apkārtstāvošos karavīros — viņas acis paplaiksniņās tāds izmisums un sāpes, ka tie savējās nodūra plānā. Pat elpu skaļāk atvilkt sargājās, tik notriektu savu virsaiti viņi redzēja pirmo reizi. Tas taču bij viņa tuvākais draugs un cīņas biedrs vēl tajos laikos, kad Briežu Maija gulēja Priedaines pils pagrabā ieslodzīta un jaunais barons tikko nedabūja samaksāt ar savu dzīvību par to.

Viņiem likās, ka stāv te tā veselu stundu, tik nepanesami smags šis desmit minūšu ilgais brīdis. Padegu Krišs aizselsies iesteidzās atpakaļ. Tatāri bij prom, tikai pinkainās cepures viņš vēl pamanījis nolaistāmieš, kad tie aizjājuši lejā un pazuduši mežā. Ataugu Mārtiņš ar pūlēm atkratīja skumjās pārdomas un pavērsās nost no kritušā, pamazām attapās arī tie pārējie. Durvis vairs netaisīja ciet, viņi izgāja laukā, aplūkoja ložu apskramstīto klēts sienu un vienos caurumos sašauto jumtu. Pilsdrupu pagraba caurums bij notašķīts sarkans, dibenā aiz gruvešu kaudzes pamesta cepure — to Eka pievāca, lai būtu ko parādīt mājās. Tagad viņš vairs nelielījās, nevarēja taču zināt, vai Lauķu Tenis nav tas, kas trāpījis. Un arī to nevarēja zināt, vai tatāri nakti neatgriežas ar lielākiem spēkiem, tad visiem viņiem gaidāms tāds pats liktenis kā Susuru Klāvam. Varbūt, ka daļa vēl palikusi tepat mežā, lai nelautu viņiem aiziet vai nepalaistu no acīm, līdz tie citi atkal klāt. Divi vīri aizgāja izlūkot, viens no parka puses, otrs no vakaru stūra, pārējie pielādētām šautcēm palika vērīgi klausāmieš, vai mežā neatskanēs nelaimes vēstītājs šāvieni. Bet abi izlūki bij sastapušies lejā, taisni pretī, un nu nesteigdamies, musketes vaļīgi plecam pārmetuši, nāca atpakaļ laukam pāri. Tātad ienaidnieks arī tur vairs nebij manāms, tagad tikai jāmanās laikus tikt prom, ja līdz tumsai tiek diezokni, tad arī divreiz lielāks jātnieku pulks viņiem tur vairs neko nepadarīs. Ne vārdu par to nerunājuši, visi saprata tāpat, ka karagājienam beigas un ceļš atpakaļ uz mājām.

Lācis aptekāja mežmalu, sabozies apošņāja asiņu peļķes un vietas, kur zirgi stāvējuši. Tālāk mežā pēdu vairs nebij. Ataugu Mārtiņa karaspēks neapstājās, līdz, krēslai metoties, bij pāri nomaļes izcirtumiem biezā vecā mežā bez ceļa, bet briežu izmidītiem mūklājiem un ragu metamā laikā saārdītiem sūnu činkuriem. Susuru Klāvu apraka zem lielas gobas, kas te itin kā gaidīja, iedzeltējušo lapotņa

apjumu plaši izplētusi. Tie četri vīri atkal varēja ņemt musketes pār plecu un soļot kā citi, tomēr visiem vīpiem nu kā smaga nasta nesama, vēl pa gabalu viņi slepšus atskatījās, līdz Susuru Klāva goba pavisam pazuda aiz biežās ošu un liepu saaudzes.

Tonakt uguni nekurināja, lai gan laiks atmeties miglains un rudenīgi vēss. Miega nevienam nenāca, viņi gulēja klusi un klausījās šalcošajā tumsā, taisni nesaprotami likās, kāpēc tie tik pēkšņi aizjāja prom, kur tagad to pašu piec-desmit pietiktu izklaidēt viņus mežā kā aitu baru: Susuru Klāva nāve visus tā satriekusi, ka viņi domāja tikai par mājām. Šīs dienas ciņa viņus pagalam nomocijusi, dažam pārskrēja šermuļi, atjaušot ložu šņakstoņu aiz mūra un kārniņu drumslu grabēšanu pa jumtu slipni. Lācis smilkstēja, glēvi spiezdami pie sava saimnieka, pamazām arī karavīri ieklausījās to, ko viņš laikam jau sen dzirdēja. Tālu biezokni iegaudojās viens — tā varēja būt arī pūce. Bet tad vēl otrs un trešs, un vēl citi gandrīz noslēgtā lokā visapkārt. Šur tur starp papardēm paspīda zaļganas uguniņas, vējš uznesa maitas smaku — kalmuku un tatāru vietā latviešu karavīrus nu ielenca vilki. Šaut nedrīkstēja, nebija arī degošu pagaju, ar ko aiztriekt nekaunīgos plēsoņas, visu nakti ložņāja apkārt, tikai, gaismai austot, pamazām apklusā riebiģā vaimanāšana. Musketnieki nokvernēja visu nakti, rītu sadrūmuši posās tālākā ceļā, vienmēr vēl kā bēgdami un slapstīdamies, kā kaut ko lāģā nepaveikuši vai nepareizi padarījuši. Pārdzīvotās briesmas un zaudējumi visus vēl tā nospieda, ka neradās un neradās istens prieks pat par to, ka paši palikuši dzīvi un drīz atkal būs mājās.

To dienu un nakti viņi lida pa biezokņiem, gāja pār laukiem ar pamestām mājām, pār pļavām, kur nepļauta zāle savēlusies biežā, nodzeltējušā kūlā, pārbrīda šaurām dumbrāju sloksnēm un atkal iekļuva sausā meža rozā ar rūsganas sūnas paklāju un vecām, ķērpju bārkstainām eglēm. Pievakarē nejauši atrada paprāvu ceļu, kas viņus veda taisni pret dienvidiem, no tā viņi vairs nevērsās nost. Nevienš tagad nedzinās pakaļ, iet varēja lēnām, bez izlūkiem un sevišķas uzmanības. Stirnu šē tik daudz, ka pat skaitīt apnīka, cits pēc cita patrāpījās arī trīs brieži, bet medījums nevienam nebija prātā, ēstgriba pavisam zudusi, pusdienas un vakara apmetnē tikai viens otrs parakņājās savā somā. Kādā klajumiņā pirmo reizi šajā karagājienā ieraudzīja lielu lāci — tas bija sagumis pār zarainu siekstu, šaurām gudrām ačelēm noskatījās svešajā pūlī, ar pinkainu ķepu noglauda purnu, tad ļodzīdamies aizlepoja prom krūmos. Virsāitis aizliedza šaut, tas taču bija cienīgs meža kostonis, maitas viņam riebas, liķi viņš droši vien pat neapošņātu. Pievakarē ceļš nosliecās tādā sliķšņā, kādu līdz šim vēl nebija pieredzējuši. Pa dumbrāju stiepās dūņainas urgas un rāvas strauti, kas čurkstēdami skalojās pāri sapuvušu, sakritušu tiltiņu kokiem. Andžēna Pēteris iekāpa slaidā melnelksnī izlūkot apvidu un kļiedza no augšienes, ka redzams desas likumam līdzīgs ezers, kam šis krasts purvainš, bet viņējais augsts un lapkokiem apaudzis. Plienezers pusceļā uz mājām, to saprata visi, bet divainā kārtā arī šī ziņa viņus neko daudz neiejūsmoja. Tik daudz piedzīvots un pieredzēts, jausma par mājām tikai pamazām un smagi iznīra no pretrunīgu sajūtu jūklā.

So nakti karaspēks pārlaida kādā sausākā vietā zem apsarmojušiem bērziem. Uzrakusi pirmā salna, laiks bij rāms, lapas kniksēdamas atlūza no zariem un bira uz pleciem un galvām. Nogurums, slinkums un vienaldzība tik liela, ka nevienam negribējās celties un pameklēt sausākus zarus ugunskuram. Karavīri savilka cepures pār ausīm, kaklus savilka mēteļu un kažociņu apkaklēs, klusēdami drūmi pārdomāja tālās un veltās gaitas, saldami un drebinādamies gaidīja rītu.

Ap pusnakti netālu ziemeļu pusē atkal sāka jūrķšēt vilki. Vīri neizturēja, nikni salēca kājās un izšāva melnajā biežokni. Salkoņas pazuda, līdz gaismai bij miers, varēja drusku nosnaust. Ataugu Mārtiņš acu neaizvēra, pret bērza stumbru atlaidies, skatījās augšā, kur koku lapotņu spraugās saskatāma tumšpelēki aizmiglota debess bez vienas zvaigznes. Rudeņa dzeltenums apdzisis, visapkārt tikai pelēks un melns. Klusums, dzestrums un neziņa, drūmā tukšumā virsaiti nomāca smagas pārdomas. Ko lai pasaka mājās — viņš taču rikoja šo karagājieni un cerēja no tā ievērojamas lietas. Bet kas tad īstenībā bij panākts? Vienu igauņi, vienu svešu suni, vienu aitādas cepuri, divas musketes un Bultiņu viņi pārveda līdzī, bet kur tad pašiem palika tie trīs? Kraukstu un Susuru Klāvu mājās gaidīja sievas un bērni. Dārdzanu Jukumu gan negaidīja neviens — tikai Drusta Inta visas naktis šad un tad ievaidējās pa miegam, varbūt arī nomodā. Kalmukus viņi iztrenkāja, bet tatāri padzina pašus. Ko šie divdesmit vīri varēja iesākt pret krievu pulkiem, kas jau tik daudz gadu bez skaita plūda laukā no svešās neapzināmās zemes? Kāda nozīme bradāt pa šiem dumbrājiem un kvernēt salnā un tumsā, kad sveši milzeņa spēki kaut kur tālu aiz robežām varbūt šo pašu nakti izšķīra zemes likteni? Kur palika jaunais izslavētais zviedru karalis, kāpēc viņš nesargāja savu maizes klēti Vidzemi un piejāva kalmukiem apkaut latviešu arājus? . . . Tik savārdzis un notriekts Ataugu Mārtiņš vēl nekad nebij sajuties, tumsa, neapredzamas tāles un neziņa smacēja jaunāk kā tās svina smagās debesis virs neredzami dzeltenajiem koku lapotņiem.

4

Ko latviešu zemnieki varēja zināt par tiem iemesliem, kāpēc šie briesmīgie svešinieki kā nepieridāmu vilku bars iebruka igauņos un pierobežas Vidzemē. Pat kungī velti laužija galvas par zviedru nesaprotamo vienaldzību pret zemi, ko paši tik ilgi valdījuši un iekārtojuši tā, ka tur varēja grābt kā no neizsmejamas klēts. Jaunais karalis nelikās muižniekiem vairs tik naidīgs, tomēr viņš ar saviem pulkiem klaiņoja kaut kur tālu aiz Daugavas, līdz ar muižām arī zemnieku ciemus un sētas pametis laupītājiem un postam.

Pēc pazaudētās Narvas kaujas, par kuru šē dzirdēja tikai neskaidras un pretrunīgas baumas, bailēs no Kārļa Divpadsmitā tālākiem triecieniem cars Pēteris Pirmais nocietināja savas pierobežu pilsētas, visvairāk Novgorodu un Pleskavu. Viņa bažas par šo nomali tomēr izrādījās veltīgas, zviedru karalis turēja

krievus par galīgi sakautiem un pagaidām vērās pret savu galveno pretinieku, poļu karali Augustu Otro un tā sakšu pulkiem Kurzemē, leišos un Polijā. Pēc Patkula sazvērestības sabrukuma un dāņu kapitulācijas Augusts meklēja vēl ciešāku sadarbību ar krievu caru. Karaspēks tam gan bij maz apmācīts un vāji bruņots, bet patlaban viņš ar pārcilvēcisku neatlaidību centās izmantot savas valsts neizmērojamās plašumus un bagātības, lai uz ātru roku izveidotu spēcīgu armiju.

Tūkstoš septiņi simti pirmā gada septiņpadsmitā februārī Pēteris caur Smoļensku, Vitebsku, Polocku, Drūju un Dinaburgu pasta zirgiem atbrauca Biržos pie Augusta Otrā. Abi valdnieki no turienes devās pārraudzīt Dinamindes cietoksni un sakšu garnizonu, tad caur Jelgavu atgriezās Biržos, kur divdesmit sestajā februārī apstiprināja un papildināja agrāko savienības līgumu. Pēc jaunā traktāta krievu cars apņēmās nosūtīt karalim divdesmit tūkstošu rubļu poļu senatoru uzpirkšanai, lai tie nolemtu vākt poļu karaspēku sakšiem palīgā pret Kārļa pulkiem, bez tam divdesmit tūkstošus kājnieku un zināmu skaitu kara materiālu. Līgumu Pēteris pildīja cieši. Kņazs Reppins ar apsolutiem zaldātu pulkiem no Novgorodas devās uz Vidzemi un 21. jūnijā Koknesē pievienojās feldmaršala Steinava komandētiem sakšiem, naudu atsūtīja no Maskavas, kara materiālus no Smoļenskas.

Generālfeldmaršals Boriss Šeremetjevs ar savu karaspēku palika Pleskavā un pārējos apkārtnes cietokšņos. Igaunijā un Vidzemē atstātie zviedru pulki un pilsētu garnizoni vairs nebija spējīgi pretoties krieviem, tie sāka sirot apkārt, vairāk gan paši baidīdamies ienaidnieka negaidītu aplenkumu. Ceturtajā septembrī feldmaršala dēls Mihails Šeremetjevs uzbruka majora Rozena seši simts vīru lielajam pulkam, pašu majoru līdz ar astoņdesmit zaldātiem saņēma gūstā, pārējos apkāva, tā ka izbēgt izdevās tikai vienam praporščikam. Vēl lielāku uzvaru panāca pats vecais Šeremetjevs septiņi simti otrā gada pirmajā janvārī, pie Erastferas sakaudams ģenerālmajora Šlipenbaha septiņi tūkstoši jātnieku un kājnieku lielo karaspēku, bet tā paša gada jūlijā ar saviem kazakiem, tatāriem un kalmukiem Šlipenbaha jaunsalasīto pulku pie Umuļmuižas Valkas tuvumā. Narva, Tērbata, Veisenšteina, Oberpāle, Valmiera, Smiltene, Rauna un Alūksne, skaistās muižas ap pilsētām šajā karā aizgāja bojā, siena un salmu kaudzes dega visos lauku klajumos un upju līčos.

Pēc trieciena pie Narvas no karaspēka atklidušās un aizbēgušās tatāru un kalmuku bandas, uz savu roku laupīdamas un postīdamas, siroja pa plašiem apgabaliem, uz laiku pazuzdamas, tad atkal pēkšņi kā no pašas elles iznirdamas.

Tā paša septiņi simti pirmā gada maijā Kārlis Divpadsmitais ar divdesmit pieci tūkstoši vīru lielu armiju no Tērbatas devās ceļā uz Daugavu. Augusta feldmaršals Šteinavs velti mēģināja to aizturēt, zviedri pārcēlās pāri upei un Spilves plāvā sakāva sakšus, pēc kam tie kopā ar Reppina krieviem nolēma atkāpties uz leišu robežām pie Bauskas, kur cerēja samāņgot karaspēkam nepieciešamo pārtiku. Bet Kārlis traucās iekarot poļu karaļa tā laika rezidenci Jelgavu. Negaidītā uzbrukumā zviedri ieņēma poļu pārtikas noliktavas, tāpat viņa

karaliskās augstības kanceleju, bet ievainotos un slimos sakšu oficerus visus nogalināja. No turienes viņi aizsteidzās priekšā Steinavam, ieņēma Bausku un tad devās uz Birziem, kur bij paguvis atkāpties sakšu feldmaršals ar savu trīsdesmit tūkstošu lielo armiju. Reņņina krieviem Steinavs bij pavēlējis doties uz Dinaburgu, bet Koknesē atstājis sakšu dragūnu pulku un divus zaldātus, vienu sakšu un otru krievu. Tagad Kokneses garnizons aizdedzināja pulvera pagrabus un uzspridzināja pili, pēc kam sakši steidzās pakal savam virsvadonim uz Poliju, bet krievi caur Drūju un Opočnu uz Pleskavu, kur pievienojās Seremetjeva armijai.

Polijā notika liela šķelšanās. Kardināls primass Radzejevskis kopā ar hetmani Sapegu bij pārgājuši zviedru pusē, sarakstījās ar Kārli Divpadsmito un pēc tā rīkojuma kūdija poļus palīdzēt tam gāzt Augustu Otro no troņa. Biržus ieņēmis un ieguvis tur daudz artilērijas un šaujāmā materiāla, zviedru karalis pa ziemu nometināja savu armiju Kurzemē, bet pats ar seši tūkstoši vīriem atgriezās Vidzemē un aplenca Dinamindes cietoksni, kur par komandantu bij Kaņņics, bet aizsargos arī krievu pulks apakšpalkavnieka Švarca vadībā. Decembrī cietoksnis padevās, krievus pa jūru aizsūtīja uz Kolbergu, no turienes uz Saksiju, bet vēlāk uz Krieviju.

Augusts Otrais ar savu karaspēku bij aizbēdzis uz Saksiju. Leitijā sākās brāļu karš. Oginski apvienojās ar leišu muižniekiem un sacēlās pret kardināla un Sapegas zviedriem draudzīgo rīcību. Kārlis devās palīgā saviem draugiem, sakāva Oginski un apmetās viņa pili, bet pretinieki pili nodedzināja, tā ka karalis pats tikko ar pūlēm paglāba dzīvību. Tad, noslēdzis līgumu ar kardinālu un Sapegu, pārveda visu savu armiju no Kurzemes un Vidzemes uz Leitiju, novietoja to tur nometnēs, ar nedzirdētu nežēlību sāka piedzīt kontribūciju no saviem pretiniekiem un nodedzināja neskaitāmas viņu sādžas. Ko laupīt leišos bij tik daudz, ka armijas uzturēšanai pietika bagātīgi, pārpalikumu varēja vēl nosūtīt uz Zviedriju. Kārļa spēki pieauga dienu pa dienai, lai gan naidīgie poļu aristokrati ar leišu partizāniem mieru viņam tur nedeva. Hetmanis Višņevskis uzbruka zviedru ģenerāļa Hummerhelma nodaļai, apkāva četri tūkstoši vīru, bet pašu ģenerāli līdz ar sešiem rotmistriem saņēma gūstā. Augusts Otrais velti nopūlējās pielabināt kardinālu primasu un sapegiešus, tie neatlaidīgi aicināja zviedru karali doties dziļāk Polijā un gāzt sakšu princi. Tūkstoš septiņi simti otrā gada vienpadsmitā maijā Kārlis ieņēma Varšavu, bet Augustu nedabūja rokā, jo tas aizbēga uz Krakovu. Pašam tam bij ap divpadsmit tūkstošu poļu karaspēka, vēl ataicināja no Saksijas divdesmit tūkstošus savu tautiešu, viņš devās zviedriem pretī. Bet pie Pinčovas Kārlis to sakāva, atņēma visu artilēriju un vezumus, Augustam pašam tikko palaimējās atkal patverties Krakovā. Tur viņš gan aicināja jaunus palīgus no Saksijas, bet jau augusta mēnesī Kārlis tuvojās pilsētai un Augustam Otrajam bij jābēg uz Varšavu, un Kārlis, piedzinis no krakoviešiem simts tūkstoš dālderu soda naudas, sekoja viņam. Toruņā aizbēdzis, poļu karalis no turienes griezās pie Kārļa ar miera piedāvājumu, bet tas negribēja ne dzirdēt. Pa to laiku Augustam uzticīgie

leiši Hajecka vadībā bij izkaulējuši no krieviem trīsdesmit tūkstošus rubļu, bez tam vairākus jātnieku un strēlnieku pulkus cīņai ar zviedriem Leitijā un Vidzemē un ar dumpīgajiem Sapegas kazakiem Ukrainā.

Bet Kārlis Divpadsmitais joprojām turpināja Polijā vajāt Augustu. Ģenerālis Reinsilds to padzina no Toruņas, šē atstājis stipru garnizonu, nelaimīgais poļu karalis aizmuka uz Marienburgu. Pats Kārlis pie Pultovskas galīgi sakāva ģenerālfeldmaršala Šteinava sakšus, paliekas vajādams, iztrieca pilsētai cauri, laupījumam iegūdam lielgabalus, milzumu municijas un pārtikas līdzekļu. Pēc tam Augusts no Marienburgas aizbēga uz Ļubjīnu. Toruņas garnizons sakšu ģenerāļa Rebeļa vadībā visu rudeni turējās sirdīgi, tomēr septiņi simti trešā gada četrpadsmitā oktobrī bij spiests padoties. Cetrus tūkstošus vēl palikušo zaldātu saņēma gūstā un briesmīgā ziemas salā puskailus aizdzina uz Zviedriju, pie kam daudzi no tiem ceļā nosaldēja kājas un rokas. No Toruņas iedzīvotājiem zviedru karalis piedzina simts tūkstošus dālderu, bet no mūkiem un mūķenēm sešus tūkstošus par to, ka aplenkuma laikā bij zvanījuši baznīcu zvaniem. Visapkārt poļu Prūsijā Kārlis izspieda milzīgas kontribūcijas summas, tāpat ieguva daudz lielgabalus un šaujamaš materiālu, ko nosūtīja uz Stokholmu.

Augusts Otrais Ļubjīnā velti sasauca seimu un vāca jaunu karaspēku, kardināls joprojām cītīgi atbalstīja zviedrus, ar lapsas vilību pidams visādus intrigu režģus un manīgi paglābdamies no patriotisko magnātu atriebības. Gada beigās Kārlis vēl ieņēma Marienburgu, bet Elbingas maģistrāta kungi pret pilsoņu gribu iznesa viņam preti pilsētas atslēgas. Elbingā viņa rokās krita vislabākās artilērijas krājumi un visas apkārtnes bagātības, tā ka viņš bez bēdām varēja pārļaut ziemeļos Prūsijā. Septiņi simti ceturta gada divpadsmitā jūlijā viņš Varšavā izsludināja par poļu karali Poznaņas vojevodu Staņislavu Leščinski, kāpēc no viņa atkrita daudzi līdz šim draudzīgie muižnieki un pat kardināls Radzejevskis, kas Augusta vietā vēlējās kādu franču princi. Augusts Otrais tajā laikā atradās Sandomirā, no kurienes piesūtīja protestu visiem Eiropas valdniekiem. No Sandomiras zviedru karalis viņu padzina uz Jaroslavju, no turienes viņš pēkšņi ieradās Varšavā un pat mēģināja apsēst Poznaņu, bet pēc dažām izdevīgām un dažām neizdevīgām sadursmēm ar zviedriem lika saviem karavīriem atkāpties uz Saksiju. Tagad Pēteris Pirmais vienojās ar leišu hetmani Višņevecki un nosūtīja tam palīgā divpadsmit tūkstošus zaldātu kņaza Reppina un ģenerālmajora Rena vadībā, septiņi simti piektā gadā ar citiem pulkiem uz poļu robežām devās arī ģenerālfeldmaršals Šeremetjevs, bet pirmajā jūlijā Viļņā ieradās pats cars Pēteris.

Krieviem sākumā nemaz nelaimējās. Deviņpadsmitā jūlijā zviedru ģenerālis Lēvenhaupts Kurzemē pie Mūrmuižas galīgi sakāva Šeremetjevu, piespiezdam to bēgt uz Biržiem un pamest ienaidniekam visus savus lielgabalus. Sestajā augustā Biržos ieradās arī pats cars un dažas dienas vēlāk ģenerālmajora Rena kavalērijas pavadībā devās uz Rīgu izlūkot tās apcietinājumus. Divpadsmitā augustā Pēteris stundas trīs pavadīja iepretim Koberskanstei, līdz kamēr no turienes sāka šaut lielgabaliem. Tad viņš ar saviem pulkiem aizjāja uz Jelgavu, kur atradās ienaidnieka garnizons. Rena dragūnu un Reppina kājnieku apsēsts, tas divdesmit

astotā augustā uzbruka ielencējiem, sākumā sakāva tos un aizdzina atpakaļ līdz tiltam, bet beidzot tomēr bij piespiests atkāpties cietoksni. Krievi piegādāja artilēriju un otrā septembrī no pieciem pēcpusdienā līdz sešiem rītā piecām mortīrām bez apstājas apšaudīja pili. Zviedri neizturēja un uzsāka sarunas par padošanos, kas notikās ceturtdā septembrī pulksten deviņos. Garnizonā bij ap deviņi simts zaldātu pulkveža Knoringa vadībā. Cietoksni krievi ieguva divi simts deviņdesmit lielgabalus, divdesmit trīs mortīras un trīsdesmit piecas haubices, bez tam milzīgu daudzumu šaujama materiāla. Laupījumu no zviedriem pārņemdami, tie atrada, ka pils baznīcas kapeņu pagrabā no zārkiem izgāzti un aplaupīti Kurzemes hercogu un viņu piederīgo liķi. Atsauktais pulkvedis Knorings parakstīja apliecību, ka šo mežoņu darbu pastrādājuši viņa zaldāti. Ap šo pašu laiku cits krievu pulks bij apsēdis Bauskas pili, kas padevās četrpadsmitā septembrī. Garnizona pieci simts zaldātiem atļāva aiziet uz Rīgu. Jelgavā krievi atstāja savu apsardzes pulku brigadiera Savas Aigustova vadībā, bet ģenerālmajors Bauris ar dažiem kavalērijas pulkiem apmetās ārpusē apsargāt ceļu pret uzbrukumu no Rīgas. Cars pa dažādiem aplinkus ceļiem devās atpakaļ uz Maskavu, poļiem un leišiem palīgā atstādams savus jātnieku un kājnieku pulkus Rena, Repņina, Šlisselburgas gubernatora Meņšikova un citu karakungu vadībā.

Kārlis Divpadsmitais tajā laikā bij licis Ņovovas arhibīskapam kronēt Staņislavu Ņeščinski par Polijas karali, tas nu sāka uzstāties kā īsts valdnieks, izdeva dažādus rīkojumus un cēla goda amatos savus piekritējus magnātus, pēc kardināla Radzejevskas nāves to pašu Ņovovas bīskapu paaugstināja par primasu. Turpretī Augusts Otrais, no Saksijas Tikatinā atgriezies, par primasu iecēla bīskapu Šenbeku un nodibināja Baltā Ērgļa ordeni, ar ko apbalvoja sev draudzīgos muižniekus, tāpat arī krievu ministrus un ģenerāļus. Padzirdis, ka zviedri apdraud Grodņā apmetušos krievu karaspēku, cars Pēteris septiņi simti sestā gada janvārī no Maskavas atkal devās turp. Bet Meņšikovs izbrauca viņam pretī uz Dubrovnu ar ziņu, ka poļu karalis ar četriem krievu dragūnu pulkiem aizbēdzis uz Saksiju, pārējie pulki atrodas izklaidus Polijā un Kurzemē, ienaidnieks apgājis Grodņai no otras puses un tāpēc turp nokļūt neiespējami. Pēteris apmetās Minskā, no kurienes sūtīja vēstnesi pēc vēstneša uz Grodņū, lai tur palikušais karaspēks atkāpjas uz savām robežām. Bet zviedri visus vēstnešus sagūstīja, un tikai pēc viņu atvēršanās Semjonovskas gvardu pulka poručīkam Pēterim Jakovļevam, par poļu zemnieku pārgērbtam, izdevās nokļūt pie Grodņā ielenktajiem.

Augusts Saksijā bij salasījis jaunu karaspēku, ko kopā ar četriem krievu pulkiem ģenerāļa Šulenburga vadībā sūtīja atkal uz Poliju. Bet septiņi simti sestā gada otrajā februārī zviedru ģenerālis Reinšilds pie Frauštates galīgi sakāva un izklidināja sakšus un krievus, palikušajiem krieviem tikai ar lielām mokām un pa tāliem aplinkus ceļiem izdevās atkūties pie saviem galvenajiem spēkiem Ņublinā, kas tad, zviedru vajāti, sāka atkāpties uz Kijevu un Čerņigovu Ukrainā. Tajā pašā virzienā no Kurzemes devās prom arī krievu dragūnu pulki ģenerālmajora Baura vadībā. Kārlis Divpadsmitais ar divdesmit divi tūkstoši lielu

armiju no Volnijas griezās atpakaļ un iebruka Saksijā, neskatoties uz Augusta pavelem, sakšu pilsetas viena pēc otras atvēra viņam vārtus, tā ka poļu karalis beidzot bij spiests Altranšates pili parakstīt miera līgumu, atteikties no savienības ar krieviem un no troņa un izdot Vidzemes muižnieku savērniecības vadoni Patkulu, ko tad septiņi simti septītā gada pirmajās dienās zviedri pēc karaļa paveles nomocīja šausmīgi nežēlīgā kārtā. Bailēs no zviedriem Prūsijas un Austrijas valdības bij spiestas atzīt Altranšates līgumu un Staņislava Leščinska tiesības uz Polijas troni un palaut Kārlim brīvu rīcību Saksijā, Silēzijā un citos turienes apgabalos. Pie Kališas poļiem un krieviem gan vēlreiz izdevās sakaut zviedrus, pēc kam Kārlis viltīgā kārtā izlikās atkal sadraudzējamies ar Augustu Otro, bet tomēr nepalaida no acīm krievus, jo tagad saskatīja viņos savus bīstamākos, katrā ziņā iznīcināmos ienaidniekus. Cars Pēteris nekādi nevarēja uzzināt zviedru karaļa istos nodomus. Saviem galvenajiem spēkiem viņš lika atkāpties arvien dziļāk Ukrainā — lai tur, pie Poltavas, beigu beigās noslēgtu savus rēķinus ar bīstamu pretinieku, bet nebij drošs arī par savām rietumu robežām. Ģenerālis Levenhaupts ar savu korpusu no Rīgas gan bij aizgājis pievienoties karaļa pulkiem, bet krievu caram arī tā izlikās tikai viltība, lai atvērstu viņa uzmanību no Igaunijas un Vidzemes un tad nejauši uzkluptu no šīs puses. Tāpēc viņš pavēlēja savām karaspēka nodaļām no Pleskavas, Izborskas un Petseriem atkal brukt tālāk igauņu un latviešu zemē un postīt, kas vēl palicies vai sešos septiņos gados pēc Narvas kaujas un pirmajiem iebrukumiem no jauna uzcelts.

Priedaines un Lapmuižas zemnieki, septiņsimti astotā gada vasarā karā iedami, neko nevarēja zināt par visiem šiem tālajiem notikumiem un lielo valdnieku nodomiem. Ataugu Mārtiņam ceļā uz mājām un nakti Plienezera augšgalā palaižot bij tikai tumša nojausma, ka veltas bijušas visas mokas un upuri, bet Vidzemes liktenis izšķiras kaut kur pavisam citā vietā.

5

Dziedādami, spēlēdami... Velti vien dažā Priedaines sieva, bērnu vakarā gulēt nolikusi un asaru noslaucījusi, tā nodomāja. Velti Lapmuižas meitas visu rudens pusi tā bij dziedājušas, vispirms linu gabalā, tad šķūnī kraujamo vasarāju piemīdamas. Viņi pārnāca pavisam citādi, nekā mājnieki tos gaidīja.

Jau no paša rīta visos trijos pagastos zināms, ka karavīri nāk mājās. Pēc pusotra mēneša pārtraukuma Lapmuižā atkal iemaldījās viens vezums bēgļu, tie pastāstīja. Sie te bij vairāk no Alūksnes novada padzīti, vakar tumsā pabraukuši garām lapmuižnieku un priedainiešu nakts apmetnei. Vai tie visi nāca mājās, kā aizgājuši, par to viņi neko nezināja teikt, vēl pēc četrām dienām un trim naktīm pārbīļa trauksmē pasteigušies garām, tikko paguvuši ceļu paprašņāt, tagad gribēja stāstīt tikai par savu pašu nelaimi, kas taču bij tā lielākā pasaulē, bet klausītāji viņiem nepadās. Pa trim pagastiem vējš tūlīt iznēsāja vēsti par mājā nācējiem, par tiem vien bij runa muižās un zemnieku mājās. Atcerējās purv-

domiešus — piecpadsmīt aizgāja, bet atpakaļ pārvilkās tikai vienpadsmīt: Buķis ar Dānu Bērtuli laikam palikuši pie Ataugu Mārtiņa pulkiem, Grabažu Ingu aplosījuši vilki, bet Garais Antons nesaprotamā kārtā pazudis bez vēsts. No tiem pašiem vienpadsmitiem vēl divi bij tiklab kā beigti — vienam asinssērgā tēleģušas visas iekšas, tas tikai siltu pienu vēl varēja dzert un to pašu reizēm tevema laukā, otram nosutušos kāju pirkstos iemeties ēdājs, nekādas zāles tur vairs nepalīdzēja. Purvciemiešiem naidis pret Ataugu Mārtiņu tapis vēl lielāks nekā pirms karagājiena, dūres vīstidami vien, tie vazājās ap savām būdām. Pēc Garā Antona neviens nesērojās, tas bij atraītais, viņa trīs mazie bērni nodoti barībās pie turīgākajiem saimniekiem. Grabažu Ingas Trīne pirmajās dienās gluži traka, lādēdamās un vaimanādama apskraidīja trīs pagastus, kļiedza vienu un to pašu un tā apnīka visiem, ka beidzot to nekur vairs nelaida iekšā. Ar laiku gan aprimās, bet palika tāda kā galvā ķerta, bez jēgas runāja tikai par savu Ingu, nevērodama, vai ir kāds, kas klausās, vai viena pati laukā un istabā. Un Inga taču bij beidzamais sliņķis un palaidnis, vēl tagad viena kalpa meita turpat kaimiņos auklēja viņa bērnu. Lielākais, deviņi gadi vecais puika, māti allaž vadāja pie rokas, citādi varēja notikt, ka iemaldās tīrelī un kādā akacī dabū galu. Šorīt viņa jau ar gaismu stāvēja uz ceļa, kur lapmuižnieku un priedainiešu sievas stēdzās karavīriem pretī. Kad aizgāja Buķiene, lakatā ietītu bērnu līdzī nesdama, puika arī viņu vilka pakaļ, lai gan nezināja, kas abiem tur ko gaidīt.

Pusverstī no malas, tīrelī, pāri sakrupušajām priedītēm slējās krievu kapu kalns, divi simts soļu augsts, uz visām pusēm nolaidens paugurs ar nošķeltu smailli un divžubura bērzu pašā galā. No turienes ceļš pārskatāms labu gabalu, tāpēc visi gaidītāji salasījās augšā. Cilvēku divdesmit tur varēja būt, vairāk gan tikai sievietes. No lapmuižniecēm pirmā atsteigusies sīkā, sakaltusi Susuriene, no Priedaines Dārdzaniete, kas bāreni Jukumu uzaudzīnājusi tikpat kā pašas bērnu, drūmā Padeģiene un smukā muižas Milda, lai gan tai īstembā te taču nekas nebij gaidāms. Ap brokastlaiku ieradās Lauķiene ar savu kupraino Tedi, to Holgrēna dēlu, bet pati pēdējā, tūsnīdama un pūzdamās, satūkušām kājām kalnā uzrāpās nedabiski resnā, ūdens kaitē gadiem sirgstošā Ekas māte Preimaniete. Vecais kalēja Mārcis arī bij mēģinājis nākt pretī, bet, vēl līdz Lauķiem neticis, pakrita ceļmalā un palika sēžam, kājas grāvi nolaidis, garajām rokām sasalušā zālē atbalstījies.

Divas pēdējās naktis bijusi stipra salna. Šorīt pat zeme sasalusi un neatlaidās, spēcīgs ziemeļu vējš melnus mākoņu vālus vēla tīrelim pāri, veseliem klēpjjiem trauca lapas no bērza, pa kalna nogāzi līdz pat lejai nostiepusies stārains dzeltena svītra. Karavīru gaidītāji nejuta nemīlīgo laiku, tikai retumis pa vārdam izmezdami, nenovērsa acis no ceļa, kas slaidā likumā izliecās no tīreļa priedāja. Pusdienu vairs nevarēja būt tālu, kad viņi piepeši apklusā visi un sastiepa kaklus pret sūnekli — tur lēnām iznīra gara pelēka vīru virkne, pāri tai gara nūja ar savādu, cilvēka galvai līdzīgu bumbuli galā: Eka nebij varējis atturēties vecajiem niķiem, uzspraudis tur pils pagrabā pacelto pinkaino cepuri.

Lai cik druma jutoņa visiem, Ataugu Mārtiņš tomēr gribēja mājās pārnākt pa godam. Bardam apaugušos, nomelnējušos virus viņš bij sarindojis pa pāriem, pats ar Stalazu Simani gāja priekšgalā. Sanikuši, nakti pārsaluši, klibodami, viņi tomēr pulejās noturēt galvas augsti, pavisam augsti Andžēna Pēteris slēja to otro piķi. Lauku Tenim un Lukstu Gačam katram divas musketes pār plecu, Gačam kājas stilbs sapampis un sāpēja, bet savu kara laupījumu viņš neparko neatdeva citam nest. Visi vai reizē ieraudzīja sagaidītājus Krievu kalnā, pūlis tur patlaban sāka ņudzēt, lakatiņi un cepures pavēcinājās gaisā. Vīri pablenza cits citā, bet neteica neko — zināja, ka tie sajūtās vilušies, ienaidnieka uzvarētāju vietā ieraudzījuši pagalam noskrandušus dumbrāju bridējus lupatām aptītām kājām. Bukis pat nenocietās, īgni nenonurdējis:

— Brinumus skatīties saskrējuši!

Patiešām, jo tuvāk pretī pa kalna nogāzi noslida sagaidītāji, jo lēnāki tie kļuva. Mazāk aiz pārsteiguma un vilšanās, kā acīm meklēdami savējos ierindā, kas savukārt virzījās gausāk un kā vilcinādamies. Virsaitis neapstājās un nelika tiem citiem, jūsmību, asaras un skūpstus viņi nebij pieraduši un nevarēja ciest. Sievas nedrīkstēja jaukt šo skrandaino musketnieku rindu, kaut kā arī viņas nojauta, ar kādu pārdzīvojumu un pieredzes smagumu tie pārnāca mājās. Kas bij ieraudzījusi savu vīru, tā atplauka, kā kad saulīte paspīdusi melnajam mākonim cauri, turējās ieblakus, soli atstatu, bet viņš likās neredzam, it kā tas vissvari-gākais tagad bijis rakstā ceļamais solis.

Bet tad visus spēji satrauca un noturēja uz vietas spalgs brēciens, likās, ka kādam asi nodrāzts iesms iedūries pašā sirdī. Susuriene bij palaidusi garām visu rindu, tagad stāvēja aizlauzta, abām plaukstām pakausi apķērusi. Vienu vienīgu brēcieni — vairāk viņa nevarēja, pat asaras nebīra, acis tikai mirkšņinājās žigli žigli, un līdzī tām drausmīgi raustījās visa seja. Atskatījies Ataugu Mārtiņš tūlī atkal novērsās — vai tad tas vairs ko līdzētu, ja viņš pēmiēs stāstīt, kur palicis Susuru Klāvs? Ko šis sīkais, sakaltušais sievišķis nu iesāks viens ar trim bērniem? Tagad viņš zināja, kāpēc sirds visu laiku tik smaga — Susurienes brēciens jau divas dienas un trīs naktis jautās ļaunā paredzējumā. Un ne vien tas, gaidīja vēl kas, varbūt vēl ļaunāks, izvairīties no tā nevarēja, arī vainas apziņa nebij atgaiņājama. Kas tad bij sasniegts par to, ka pats pazaudēja labāko draugu un Susurienes bērni kļuva bāreņi? Ataugu Mārtiņš stāvēja sakostiem zobiem, smagi balstīdamies uz ceļa granti atspriestās musketes. Ierinda sajuka, viņam vairs nebij dūšas sakliegt un atkal gādāt par kārtību. Cepure Ekas kārts galā rēgojās kā izsmiekls, jel to, nelietis, ņēmis nost! Bet arī tādai pavēlei mute nevērās vaļā.

Dārdzaniete jau paguvusi izprašpāt par Jukumu. Tikai trīs četrus vārdus Klētnieka Marčs viņai pateica, viss tas šausmu stāsts tagad vēl nebij iespējams. Viņš palaida apkārt biklu bridinātāju skatienu, labi, ka nevienam neienāca prātā vēstīt Dārdzanietei, kā isti Jukums dabūja galu. Viņa nebrēca — lai nu cik tuvs, tomēr pašas bērns viņai nebij, dažreiz labi arī tas, ka cilvēkam nav īstās mātes. Dārdzaniete raudāja klusi, priekšauta stūri ņurcidama, bet aizmirsusi asa-

tas noslaucīt, tās ar laiku nosusēs pašas, Jukuma kapa vieta zem vītola dzirnav-
putes krastā vēl nebūs lāgā apsnigusī.

Tiem citiem sastapšanās iznāca bez asarām, pat isti tikama. Buķis sākumā
griezta muguru pretī, kad sieva tam tramīgi nāca klāt, ciest viņš nevarēja tādu
maigumu un lakstišanos. Bet, kad no krustim pārsietā lakata paspraucās sarkani
nosalis deguntelis un maza mute ar diviem priekšzobiem nočamstināja tādu kā
«ta-ta», seja viņam šaviebās tā, ka bārda paraucās līdz pat acīm — laikam viņš
smaidīja. Par Buķieni pašu nebij ne mazāko šaubu, viņa taisni staroja. Mani-
dama, ka vīrs grasās izvilkēt bērnu no siltās patversmes, bet neveiklās rokas
nekādi to nejaudā, viņa pakēra tam no paduses smago musketi un, aiz stobra
turēdama, kā garmalkas pagali pārsvieda pār plecu. Vaivariene, kā jau sievieša
cilvēks, prata labāk, kā kādu brīnumu viņa vieglām rokām cilāja un grozīja
Bultiņu, nebēdnis, kā kaķēns omulīgi ņurdēdams, lieca vēderu augšup, bet Inta
sajūsmināta aizgūtnēm stāstīja, kur to dabūjusi. Ik acumirkli pieķēra roku pa-
līdzēt, tikai viņa viena pareizi zināja, kā puika jāceļ un kā jātur. Lauķiene bij
noraisījusi Tenim somu un turēja to kā nezin kādu dārgu mantu, abām rokām
krūtīm piespiedusi. Tediš ar varu atņēma to vienu musketi, viņa kupri tā salieca
vēl likāku, bet viņš tomēr smaidīja, plato pērtiķa muti pavēris un dzeltenos
zobus spīdinādams. Preimaniete, piestājusi dēlam blakus, aizdusā un uztraukumā
parunāt nevarēja, tikai elsdama noglauda lēveraino svārku piedurkni. Lielbnieks
un patmilis Eka kļuvis gluži mīksts, pavēlnieciski pasvieda savu šauteni vecajam
Lukstam, lai tas arī dabū panēsāt kara smagumu, un saudzīgi pabāza svabado
roku mātei padusē pieturēt un atbalstīt. Vecais Luksts, tāpat kā Lauķu Tediš,
musketi aiz tievgaļa turēdams, lepni stājās dēlam blakus un bridinādams pa-
skatījās apkārt, vai kāds nešaubās, ka viņa Gačs bijis karā.

Tālāk karavīri gāja juku jukām ar sagaidītājiem, ierindas gaitai un steigai
vairs nebij nekādas jēgas — mājas it kā pašas atnākušas pretī un līdz ar tām
vecā dzīve un parastais darbs. Par to un par visu citu tik daudz ko prašpāt, pašu
piedzīvojumi tēvzemes ziemeļu robežās varēja palikt vēlākam laikam, pat Eka
nesaprotamā kārtā kautrējās lielities ar tiem. Bet savu duncīti viņš nevarēja aiz-
mirst, tas sniedzās pāri viņa spēkiem. Māti zem rokas vezdams un uzmanīdams,
lai tā neuzmin Buķa noplisušo vīzu sloksnēm un to ar visu bērnu nepagāž zemē,
viņš noņurdēja, galvu skumīgi pagrozīdams:

— No vecas viles Mārtiņš man viņu izkala. Izkapti ņēma kā sviestu . . .

Meģis palicis iepakaļ baram, no šim tirīgi ģērbtajām sievām kautrējās savu
skrandu un nelabās smirdoņas. Viņu neviena neuzrunāja, pats viņš tikai bikli
pablenza no pinkaino uzaču apakšas un tūliņ atkal nolaida plakstus. Seja viņam
savilkusies tik saspringušā smīnā, ka likās, asaras tūliņ sāks rīpot bārdas kūlā.
Laikam atcerējās savu sievu un dēlus, kas viņu šē vis nesagaidīja un kurus droši
vien nekad vairs neredzēs.

Susuriene vilkās vēl gabalu aiz viņa, pati beidzamā. Nokārtā galva lēngājās
bez satura, zods reižu reizēm atdūrās krūtīs. Sakrampētās rokas žņaudzīja viena
otru, tā ka pirkstu kauliņi knakstēja. Pati nomanīja, ka paliek arvien tālāk atpa-

kaļ — ko tad viņai vairs līdzēja viss tas pulks, ja viņas Klāva tajā vairs nebij. Smukajai Mildai no Priedaines muižas vārds gan palicies, bet tikai baltāka seja un jannie stripainie brunči to vēl atšķīra no precētām sievietēm. Viņa turējās pulka priekšgalā, tomēr otrā pusē ceļa grāvī, kautrēdamās, ka atskrējusi līdzī, lai gan tai te neviens nebij gaidāms. Visu laiku domāja par to, vai kalēja Mārtiņš pirmi paskatījās viņā vai kur citur. Ka tagad nemaz neredzēja, tas bij pilnīgi droši — Mārtiņš kaut ko runāja ar Stalažu Simani, kas klausījās, galvu tuvāk pieliecis.

— Es nezinu . . . man tā vien, it kā mēs tur nebūtu kāvušies ar kalmukiem un tatāriem, bet kaut kādus nedarbus pastrādājuši.

Simanis prātnieciski pabružāja deguna galu.

— Uz to pusi ir . . . Bet tas tāpēc, ka Susuriene atskrējusi preti un ļauj. Kas to var noklausīties mierīgu sirdi?

— Nu viņa vairs neļauj, bet tas ir vēl sliktāk. Kad sievišķis nevar vairs paraudāt, tad bail pat domāt.

Otrs pameta ar galvu un nopūtās.

— Tā jau ir, bet ko tur var darīt, tikpat labi tu tur varēji palikt vai es. Bet, palūk, nāk vēl viena.

Puika velti turēja Grabažieni aiz rokas ciet, — izmaisījusies, vienam otram un trešam pastāstījusi, tagad pasteidza ātrāk, pavirzījās pussoli priekšā Ataugu Mārtiņam, runāja, allaž atskatīdamās, ar galvu pamezdamā, svabado roku nemitīgi vēcinādama. Tā bij vēl pajanna, glīta sieviete, augumā daudz ja pus galvu īsāka par nelaiķi Grabažu Ingu, kā pienā mazgātu seju, kas likās brīnīšķā kārtā rijas kvēpu nekad neredzējusi. Linu dzeltenie mati staraini izblīduši no pakausī sasieta lakatiņa, acis gandrīz apaļas, un tajās tāds negudrs asarains smaids, ka virieši nevarēja izturēt, grieza galvas prom. Arī valoda galīgi sajukusi.

— Tu neej, es viņam saku, lai iet tie jaunie, kam nav sievas, ne bērnu . . . Uz rudzu plauju būšu atpakaļ, viņš saka, tu zini, viņš saka, ar garkāti man neveicas, bet ar vienroci es par diviem . . . Mežā pabēdz, es viņam saku, sienu vēl nepagūs, kad rudzi būs balti . . .

Viņš saka, es saku — tā vien klabēja kā paisīklas. Prāts viņai apstājies tajā vietā, kur Inga aizgāja karā, un netika nost. Bultiņu siltāk ievīstījusi, Vaivariene bēdīgi nogrozīja galvu.

— Ko tu nu muldi, Ingas Trīn, rudzi tev jau sen nojumē, mūsējie no Lapmuižas bij palīgā novest.

Arī Stalažu Simanis aprāja Trīni.

— Nekladzini tik daudz, tur nu neko nevar darīt. Kas viņam lika vienam skriet mežā — tā iet, kad paņem savu galvu un neklausā virsniekam. Met nu žiglāku soli, šitā mēs te līdz vakaram nomīnāsīsimies uz vienas vietas.

Tie citi tāpat nevarēja ciest šo dulno, tā viņiem pārāk skarbi atgādināja to, ko visi gribēja aizmirst. Kāds pūļa viņējā galā igni iesaucās:

— Atradusi, ko lielīt! Plukata tas tavs Inga bij, vairāk nekas. Zelmeņu Ieva vēl tagad auklē viņa bērnu.

Bet arī tas neko nelīdzēja, stulbajai Trīnei jauks izlikās itin viss, ko tie teica par viņas Ingu, varēja domāt, ka labāka vīra nekad nav bijis kā šis nelabojamais sieviešu ģēģeris. Viņas baltā seja atplauka atbaidīga.

— Jā — visas uz viņu krita kā trakas... Neviens tā nemācēja paņemt klepi un pašūpot kā mans Inga. Galva noreiba, kad viņš apķēra un pieklāvās klāt...

Virieši labprāt būtu arī ausis aizspieduši ciet. Ataugu Mārtiņš nogrozīja galvu un nopūtās:

— Bēdu lietas, vairāk nekas...

Kāds lapciemietis pārskaities uzkliedza puikam:

— Ved tu viņu projām! Kambarī ieslogi, lai neblandās apkārt un nemuld aplamības!

Par laimi ceļa gals uz Grabažiem bij klāt, pusversti attālāk, pašā tīreļa malā, čurnēja divas ēciņas, viena ar salmu, otrā lubu jumtu, abas zemu pieplakušas, nedaudz lielākas kā malkcirtēju skuju būdas mežā. Dūsmīgo vīru nobijies, puika rāva māti prom, viņa neko nepretojās, tikai vēl pa gabalu redzams, ka griezās atpakaļ un, rokām plātidamās, runāja nemitīgi.

Bet tas vēl nebij nekas, Lapmuižā karavīri piedzīvoja daudz ļaunāku sastapšanos. Dūmu Bērtuļa mājas purvciemiešu pēdējās, turpat pie Lapmuižas lauku robežas, Bērtulīene atskrējusi barā pie muižas sievietēm. Vīru no mugurpuses ieraudzījusi, liela un kaulaina kā nodzīts vezuma zirgs, vīru no mugurpuses pazinusi, elkoņiem tās citas un arī karavīrus izgrūstidama, spraucās pie savējā. Bet kad Bērtulis, acis nodūris, negribīgi pagriezās pretī savu zilimelno ķēma seju, ar reizi kļuva mēma, atmeta rokas, atlicās pati, vairīdamās kāpās atpakaļ, līdz kamēr kājas atsitās pret pils lieveņa kāpnēm un viņa atkrita sēdus uz pakāpšļa. Pati bij gluži pelēka, acis lēca laukā no pieres, divi palikušie lielie priekšzobi kodās apakšlūpā, ķīļa smailais zods raustījās pārbili un sāpēs. Nelaimīgs un pagalam samulsis, Pulvera Bērtulis brīdī miņājās uz vietas, pablenza pūli, kur katra tagad bij sava un savējo aizņemta, tad, kaut ko glupu murminādams, mēģināja tuvoties vecenei. Bet tā uzlēca kājās, atvairīdamās kāpās atpakaļ, savēcinājās kā spārniem, apsviedās un, uz kalpu māju prom skriedama, spiedza:

— Ko jūs viņam esat padarījuši! Tas nav vairs mans Bērtulis! Velus tas ir, dzeniet viņu prom mežā!

Galvu vēl zemāk nokāris, vēl klusāk murminādams, Bērtulis tecēja pakaļ. Ataugu Mārtiņš atkal nogrozīja galvu, tiem abiem sekodams, sakostiem zobiem noņurdēja:

— Bēdu dienas, vairāk nekas...

Pretim Bērtulīenes nelaimei citas sievietes jo skaudrāk pārdzīvoja atkalsastapšanās priekus. Stalažu Simanim uz katras rokas pa bērnam, skuķis jau astoņus gadus vecs, tas turējās arī pats, tēvam ap kaklu apķēries. Ilze stāvēja, rokas saņēmusi, un klusi smējās, viņos noskatīdamās. Andžēniete bij pieklupusi klāt un raisīja Pēterim somu no muguras, kamēr viena roka tvēra sakaltušo siksnu, otrā ar rēpuļainu plaukstu noglāstīja dēla plecu.

Lapmuižas lielā kalpo istaba bij pustukša. Pa abu logu šaurajām spraugām gan iespīdēja mazliet pelēkas gaismas, bet kakti un visa dibendaļa slēpās biežā kreslā. Bērtulīne iekritusi knūpus savā gultā, viņas augums gulēja nekustēdamies, bet lielā, baltu autu aptītā, pastaļā iemauktā kāja sitās pret plānu, it kā kad viņa taisītos dancot. Pats Bērtulis, atsēdies uz sola ar muguru pret logu, elkoņus dēļu galdā atspīdējis, seju plaukstās iespīdējis, pa pirkststarpu skatījās sievas mugurā ar diviem asi augšup izslietiem plecu kauliem.

Virsaitis nepaguva pateikt neko tiem par mierinājumu, viņa uzmaņu piesaistīja kas cits. Aizdurvi līdz lielajai maizes krāsniņai paklāti salmi, tur gulēja viena bēglu sieva un divi virieši, tie laikam nekur tālāk nebija varējuši tikt un tepat gaidīja savu pēdējo brīdi. Malējais varēja būt jauneklis, bet tikpat labi arī vecuks ap sešdesmit gadiem, zili pelēkā seja sažuvusi plakana un šķautņaina, virs kažociņa skrandām nostieptas ģindainas rokas ar melnu dzislu audiem vispāri. Gulētājam pie kājām notupies Meģis, bārda kūla viņam savēlusies visdrausmīgākajā smīnā, drebošā roka pastiepās, virsaitim rāididama:

— Tas ir mans dēls... Otru mēnesi viņš te jau gul.

Ataugu Mārtiņš to nevarēja paciest, apgriezās un gāja laukā. Musketes stobrs iespīdējis durvju spraugā, tikai nikni atrāvies, viņš varēja tās aiztaisīt. Lielskungs Holodkevičs aizbraucis uz Rīgu, pils priekšā pārnācēji karavīri joprojām čaloja ar savām sievām un bērniem, priedainieši izklaidus steidzās pa ceļu uz mājām. Kalēja Mārtiņš soļoja lēnāk, lai kāds nepiesistos klāt, nevienam viņš nezināja, ko teikt. Smukā Milda tāpat palikusi viena, reizēm tā atskatījās, bet nopratusi, ka kalējs negrib arī viņu, pasteidzināja soli un pievienojās Padegu Krīsam ar māti un Susurienu. Pie nabagmājas loga stenderes bija pieslēgjis pāns Kraševskis, māja ar roku un plātīja muti, uzaicināja iegriezties. Arī to Mārtiņam tagad negribējās sastapt, viņš izlikās neredzējis un pamanījās garām.

Baznīcgalieši atdalījās cits pēc cita un iegriezās uz savām mājām. Daugaviešu pūlītis vēl turējās kopā un, stipri steigdamies, drīz vien ienīra Priedaines silā šaipus muižai. Laukiene ar abiem dēliem kāpa savā kalnā, Tenis atskatījās un pavēcināja cepuri, Tedis paslēja augšup savu musketi, pati pamāja ar nomauktu cimdu. Brīnīškas lietas: tie trīs tagad bija Mārtiņam draugos tikai tāpēc vien, ka viņš Teni pārvedis sveiku mājās. Bet vai tad viņam tur kāds nopelns, vai viņš varēja pasargāt to no kalmuku bultām? Bet labi arī tā, labi, ka tie viņu nelādēs, kā to droši vien darīs Susuriene un Pulvera Bērtuļa Ilze.

No grāvja augšup paslējās Kalēja Mārča galva. Mārtiņam bija ārkārtīgi nepatīkami tēvu jau te ceļā sastapt. Ko lai viņš tam stāsta, kad par visu vairāk gribējās aizmirst to, kas karā piedzīvots, izraisīties no smeldzošām atmiņām kā no pieputējuša zirnekļu tīkla un pēc tik ilgiem laikiem atvilkt brīvu elpu sava pagasta svaigajā gaisā. Tomēr neko nevarēja darīt, jāpiestāj taču un jāpadod labdiena. Vecais izskatījās pavisam savārdzīgs, tomēr acis viņam mirdzēja žirgti. Uz ceļa izrāpies un cieši nostutējies, laipni pameta ar galvu.

— Tad tu nu ar esi mājās?

— Jā, es ar esmu mājās.

Tas arī bij viss, vecais neko vairāk neprašāja. Mārtiņam sirds atsila, tevs allaž kaut kā nojauta, kas viņam prātā, nekad neuzbāzās, ja dēlam negribējās runāt. Viņš vēl vairāk palēnināja soli, tam nabagam iešana tik smaga, un palīdzēt nekā nevarēja. Kalējs gāja, savu domādams, sils saņēma viņu, prieku cekulus pāri noliekdams un draudzīgi šalkdams. Vecais Mārcis vilkās nopakaļ, glāstošās acis ne acumirkli no pārnācēja nenovērsis.

Muižai garāmiedami, viņi dzirdēja ligsmu čalošanu, klētniece smējās, stārastiene Pickiene bij izlidusi no savas alas, skatījās uz pagalma pusi un kaut ko igni ņurdēja. Abi kalēji arī te pamanījās garām — lai priecājas laudis, viņiem pašiem vēl gabals līdz mājām. Līdz savām mājām... Ataugu Mārtiņam šķita, ka to tikai pirmo reizi mūžā tik silti iedomājies. Briežu pagalmā stāvēja Anna ar savu meitu, abas skatījās lejup, jau no izskata vien noprotams, ka viņām par jaunā kalēja pārnākšanu nekāda prieka nav. Pie rījiņas slaistījās Annas virs, tas izlikās garāmgājējus nemaz neredzam. Mārcis ieminējās:

— Vecais Briedis ir pagalam, svētdien palika nedēļa, kā paglabājām.

Tātad vēl viens labs draugs bij pagalam, vecais Briedis nu gulēja blakus Maijai, bet mājās saimniekoja niknā Anna ar savu lempja vīru. Maija... Mārtiņš pabrinājās pats, cik vienaldzīgi viņš nu prātā piemin šo vārdu. Un toreiz taču likās, ka simts gadus nodzīvos un tad vēl mierīgu sirdi nevarēs viņu iedomāt. Uznāca tāda kā vainas nojauta un ignums pašam par sevi, bet darīt tur neko nevarēja. Vecās piemiņas bij samītas šajā briesmīgajā karagājienā, aizklidnušas svešajos mežos vai apslīkušas Ziemeļvidzemes dumbrajās. Drīzāk un tuvāk prātā tad jau bij muižas smukā Milda vai tā pati Drusta Inta ar savu Bultiņu — Maijas siltās acis tikai pavīda tā kā aiz tāla miglāja un tūliņ atkal apdzisa. Kalēja Mārtiņš nopurināja galvu: cik nepastāvīgs un slikts viņš tomēr bij!

Jā, nu viņš vairs nebij virsaitis, bet atkal tas pats agrākais kalēja Mārtiņš. Vecā Mārča akmens šķila tāpat gulēja ceļmalā zem pusnobirušiem melnelkšņiem. Tāpat stāvēja vecā smēde ar apskramstīto sliksni un stieni šķērsām pāri durvīm, kalējs saoda pazīstamo dzelzs un rūsas smaku, pat āmura klinkstieni tik tikami iedzinkstējās ausīs. Sirds tā kā atvilga, kājas neviļus bij pašas apstājušās, tēvs laikam atkal noprata dēla domas un klusu nokremšinjās.

— Kā paredzējuši, viņi te atkal sāk nākt, visiem sakrājies kaut kas, kur kalējam roka jāpieliek. Smēdes kakts piekrauts pilns. Ziema tuvojas lieliem soliem, šogad jau ap Mārtiņiem būs sniegs, ragavas jāsakal, muižā kūtim un stalliem griesti gāžas iekšā, lapmuižnieks liek taisīties baļķu vešanai. — Atkal vecā pasaulē un pierastais darbs — Mārtiņam gribējās tūliņ iet un apskatīties, kas tur tas steidzamākais, tomēr viņš saņēmas un kāpa vien kalnā.

Rījiņa šorīt izkurināta, kambaris bij silts un tīrs, trauki glīti nomazgāti, jaunā kalēja lāviņai uzsegts vēl mātes austais palags un sveša sega zaļi dzīparotām apmalām. Mārtiņš pabrinājies aplaida acis, tad jautādams paskatījās tēvā. Vecais Mārcis gudri sminēja.

— Man te visu laiku stingra kārtība, muižā govis izslaukusi, pārvakariem atskrien Milda — uguns, ne meitietis.

Atkal šī pati Milda! Kalējs sapicis nosēdās pie galda. Vecais bij kļuvis lokans kā jauneklis, tecīņiem atnesa ceptu gaļu siltā bļodā un pienā aizdarītu zirgu putru, pusklaips mikstas dzeltenas maizes smaržoja skābeni. Mārtiņam siekalas saskrēja mutē no šiem sen nebaudītiem gardumiem, pats Lauķu Tenis nevarēja ēst kārāk un vairāk. Vecais sēdēja otrā pusē, acis viņam spīdēja, it kā vēl paskubinādamas. Paēdis, kalējs atgulās, domāja tikai mazu brīdi atstiept kaulus, bet sen nejūsts kārtīgas gultas mikstums un siltais kambaris tūlī aizvēra acis ciet. Tēvs klusiņām uzrāpās savā lāvā — kad Mārtiņš gulēja, viņš taču nevarēja te apkārt klabināties. Visu šo laiku viņš nevienu nakti nebij krietni izgulējis, kā kovārņu bars bez aprimas griezās tumšas domas par vīriem tālajās kara gaitās, ausis tvēra katru vismazāko skaņu ārā, vai nesazīmēs tur pārnācēja dēla soļus. Tagad Mārtiņa elpa iemidzināja viņu tik cieši kā zīdaiņa bērnu.

Kad vecais Mārcis pamodās, kambarī jau likās ievilkusies krēsla, bet kalēja te vairs nebij. Galvu paslējis, vecais klausījās to, ko jau miegā dzirdējis. Klank-klank — atkal skanēja šī pierastā brīnišķā dziesma. Rijiņas priekšā izgājis, viņš tūlī ieraudzīja lejā pie smēdes piesietu zirgu, pa lubu jumta spraugām kūpēja ogļu dūmi, rūca plēšas, pa starpām āmura klinkstieniem skanēja svešas balsis. Kalvnieki atkal bij klāt, kalējam darba aizgūtnēm. Vecajam Mārcim mute savilkās, paspīda baltie, vēl vienmēr spēcīgie zobi. Viņa dēlam neviens neko nevarēja padarīt, viņa dēls mācēja karot un milēja strādāt.

6

Ataugu Mārtiņš milēja strādāt, bet darbu priedainiešiem uzkrājies tik daudz, ka viņš jau otrā rītā nogrozīja galvu.

Smēdes gals piekrauts pilns — tur bij divējas ragavas un vienas šļūkas, riteņi sadīlušām riepām vai pārtrūkušām rumbu stipām, cirvji pārplisušiem pietiem un izlauztiem zobiem, salmu kapājamās izkaptis bez turekļa un vesela čupa dažādu citu sīku lietu. Bet kalējs vēl nebij spējis lāgā iekurināt ogles ēzē, kad jau sāka nākt un braukt no mājām neatliekamās jaunās vajadzībās vai vienkārši apvaicāties, kad būs gatavs agrāk atvestais.

Pirmais mazā gaismiņā atbrauca nelaiķes Briežu Maijas labais radnieks un Mārtiņa draugs vecais Grantsgals. Tam zirgs visu rudens gabalu gājis basām kājām, tagad kruvešos applēstiem nagiem un atspiestiem mikstumiem klibs uz visām četrām. Kalējs sirdīgi cilāja āmuru, negribīgi atpurdēja labrību, izlikās vēl nevaļīgāks, kā patiesībā bij, nemaz netaisījās ielaisties valodās. Viņam aizdomas, ka tas tūlī sāks izprašāt par kariem, kurus tagad nemaz vairs negribējās atcerēties. Tēvam vakar vakarā stāstīja līdz vēlai naktij — kādam

taču vajadzēja zināt, ko tur pārcietuši un ka galu galā neko īsteni nepanakuši. Nenocietās un atklāja arī tās šaubas, neziņu un tumšās nojautas, kas viņu nopieda visas pēdējās dienas ceļā uz mājām un beidzamās nakts apmetnēs neļāva aizmigt. Šorīt piecēlās smagu galvu un drūmāks, kā vakar pārnāca, prieks par mājām gandrīz pavisam apdzisis, āmurs tik sparīgi krita, ne vien miksto dzelzi placinādams, bet arī, lai apmāktu paša nemiera domas. Mārtiņš nebija cerējis, ka tēvs sapratis tik skaidri un pilnīgi — izrādījās, ka tas arī pats šē vienatnē šo un to noskārtis, gluži tāpat kā dēls. Bet tāpēc tas bija tik daudz savā garajā mūžā pieredzējis un pārcietis vecais Mārcis, kam prāts allaž skaidrs un možs un kas rakstus gan neprata, tomēr dēla sirdi kā atvērtā grāmatā nolasīja beidzamo sikumu, neko nepārmezdams, nesatricināmā pārlicībā, ka Mārtiņš dara tikai to, ko apzinās kā neatvairāmu pienākumu visu citu labā. Bet ko kalējs lai teiktu šim labsirdīgajam vientiesim Grantsgalam, kam ziņkārē kā visiem citiem un, tāpat kā tiem, dzīves un apstākļu apjēga sniedzās tikai līdz paša lauku, ja daudz, tad līdz sava pagasta robežām? Šie taujātāji un visiņas tie pretīgākie cilvēki, Mārtiņš viņus palaikam nevarēja ciest.

Dzelzs gabals atdzisis un par jaunu uzkarsējams, gribot negribot jānosviež āmurs un jāiet pie ēzes. Kā tad, Grantsgals jau stāvēja, kāju plēšu pamīnai uzlicis, roku kārtiņai augšā pieķēris, gatavs tūlī uzpūst ogles. Jau no mugurpuses redzams, ka viņam sakrājušies vesela guba jautājumu un ziņkārē šo krājumu kā raugs uzpūš arvien lielāku. Bet kad uz pirmo ierunu Mārtiņš tikai kaut ko nelaipni atpūrdēja un pat seļā negribēja paskatīties, vecais saimnieks tūlī aptvēra, ka nekādu īstu stāstu te nesagaidīs un vislabāk likt kalēju tagad mierā. Un tad — galvenos notikumus jau vakar pārstāstījis Lukstu Gačs, sikumus varēja uzzināt arī citādā ceļā. Ogles uzpūtis, Maijas radinieks taisījās pa durvīm.

— Man tur ratos kaut kas par kalumu, jāuznes vecajam Mārcim.

Ratos bija maišelis ar rudzu miltiem un vēl kāds bundulis, tajā varēja būt izcepts maizes klaips vai kāds gaļas gabals. Grantsgals palika riņinā labu laiku, Mārtiņš jau piesita zirgam trešo pakavu, kad tas līdz ar veco Mārci nonāca lejā. Nu vairs neprašņāja neko, acīm redzami uzzinājis jau visu, kas likās nepieciešams. Vecais palika tepat, uzpūst plēšas un piepalīdzēt vēl šo to. Kad kalvnieki sāka nākt arvien biežāk cits pēc cita, viņš izkāpa pār sliksni, apsēdās uz savas akmens šķilas, parunājās ar katru, pēc kam tas smēdē vairs neprašņāja neko, bet vairāk stāstīja pats. Kalējs tikai pameta ar galvu, dzirdēdams ārā tēva balsi: tas pareizi sapratis, kas vajadzīgs, un pasargāja dēlu no veltiem prašņājumiem.

Vismaz cilvēku divdesmit todien ieradās Priedaines smēdē. Protams, katram bija kaut kāda kaļamā vajadzība, bet aiz tās nepārprotami vēl arī cita. Tikai ar to līdz kalējam viņi netika, vecais Mārcis jau ārā tos pataisīja atturīgus un klusus. Gandrīz itin visi nesa līdzī kaut ko no ēdamā vai mugurā velkamā, beidzot Mārcis vairs neņēma preti: kalējam maksu vajagot tikai pēc padarīta darba un tad vislabāk naudā, pārtikas un apģērba viņiem pašiem esot diezgan.

Cits pēc cita Mārtiņu apmeklēja vairāki karabiedri, arī no lapmuižniekiem, jo pašiem tiem muižā kalēja patlaban nebij. Klētnieka Marčs ieradās pat divas reizes, klibais Lukstu Gačs kopā ar tēvu, jaunais to neparko nevarēja aizdzīt atpakaļ. Ar biedriem virsaitis sarunājās labprāt, bet tad tik klusi, ka svešie neko nesaprata, un aprāvās pavisam, ja kāds lida klāt klausīties. Pašiem sava lieta un savas valodas, tiem citiem tur nebij nekādas daļas. Mārtiņam tikami dzirdēt, ka arī tie vienis prātis ar viņu pašu — vēl nav nobeigts, viņi tikai iesākuši, vēl kaut kas darāms, lai būtu pilnīga drošība un miers. Un pie tam darītāji varēja būt tikai viņi paši, visi tie pārējie lietojami vienīgi parīkojumam un paligos. Tie nebij redzējuši ne kalmukus, ne kādu citu, nezināja, kāds patiesībā karš, no karavīru atturīgajiem pastāstiem jau pašā pirmajā dienā iztaisīja skaļas un lieļigas brinumu pasakas, plašāk un tālāk plezdamās, tās droši vien izaugs par veselām varoņdarbu teikām un nožēlojamā kārtā apslēps gaišāku pārskatu par pareizo stāvokli un nenovērstām, varbūt arī jaunām, vēl nezināmām briesmām. Nelielidamās un pat sevi nekādu sevišķu pašapziņu neturēdami, karavīri tomēr apzinājās it kā joprojām saistīti ciešā vienībā un preti tiem neprašām, kas zināja gan klaigāt, bet, bēgļu iebiedēti, domāja vienīgi par pabēgšanu un paglābšanos mežos. Viņi bij mācījušies pretim turēties un uzbrukt, ja arī vairāk nē, tad ciņas drosmi mantojuši šajā karagājienā, kaut kas viņus jau pirmajā dienā vilka no mājām atpakaļ pie sava virsaiša.

Ar vienu ausi klausīdamies un savu domādams, Ataugu Mārtiņš tomēr dabūja dzirdēt visu svarīgāko, kas šē noticis pa to laiku, kamēr viņi bij prom. Kroņa klausas un nodevas kļuvušas vēl smagākas — tas nebij nekas jauns, tā jau ļaudis sūrojās visu kalēja Mārtiņa mūžu, vecais teicās arī savējā tikai to pašu vien dzirdējis. Bet piedzīvotas arī savādas un pat pavisam neticamas lietas. Vienā pašā dienā no rīta Smiltņiekam nomirusi māte, bet vakarā pašai tēvs, vecenei deviņdesmit seši gadi, bet vecim tālu pāri simtam — cik īsti, to ne viņš pats, ne cits kāds nevarēja pateikt. Dzīvoja, dzīvoja abi, tā ka znots un vedekla sen bij atmetuši domas, ka tie kādreiz varētu arī mirt. Vecais Smiltņieks pats vēl ievēra aukliņu saku lāpāmā adatā, bet māte pagājušo ziemu noaudusi sešdesmit olektis garu kreklu audeklu. Un nu abi kā norunājuši vienā dienā — viena kapa rakšana un vienas bēres par abiem, tas vēl nekad nebij piedzīvots. Purvciemiešos ganu puika nokurinājis siena kaudzi, saimnieks par to pēris divas dienas, bet, kad gribējis vēl trešā, zēns aizbēdzis un noslicinājies linu mārķā, tikai pēc nedēļas uzpeldējis tikpat vesels un sārts, kā dzīvs būdams. Bārenim pašam žēlotāja nebij, bet iejaucies Lapmuižas Holodkevičs, paziņojis, kur nākas, un nežēligais saimnieks tagad sēdēja Rīgā cietumā. Kaut kur tālu Daugavas pusē vienās mājās pašā Jāņu naktī govij pieradies teļš ar divām galvām un piecām kājām, no visām malām gājuši un braukuši brinumu skatīties, līdz kamēr kungji likuši izdzimteni dzīvu sadedzināt un meklēt rokā raganu, kas lopam tādu nelaimi piebūrusi. Visvecākie ļaudis neatcerējās tādu riebeklibu dzirdējuši. Bet visdivainākais tomēr bij Priedaines klētniecē sapnis vēl aizviņu

piektdienas nakti. Klētniecei sāpēja zobi, ar galvu sienā bij jāskrien, kad pavisam vairs nevarēja glābties, viņa nakts vidū piecēla stārstieni Pīckieni, lai rauga apriekt. Pēc tam kumelišu sutināmo vaigam apsējusi, ap gaismas svidu viņa iemīga tik cieši kā bērns šūpulī. Un tad viņai bij tas sapnis. No Kokneses puses pāri mežam pacēlās tāds kā melns mākonis, kad pievēlās tuvāk, tad vairs nebij mākonis, bet melns palags ar sarkanu stripiņu apkārt. Un vēl tuvāk, taisni virs muižas kūtim, klētniece ieskatījās labāk un redzēja, ka tas ir milzīgs vanags ar divām šausmīgām galvām, tā viena pagriezta uz ziemeļiem, otra pret Daugavas pusi. Četras acis spīdēja kā sarkanas ogles, bet visubriesmīgākais tas, ka, dzeltenos nagos iekamptu, vanags nesa cilvēka stilba kaulu — klētniece skaidri zināja, ka tas cilvēka, nevis govs kauls. Uzmodās iebļaudamās un slapja nosvidusi, zobs gan vairs nesāpēja, bet viņa, aiz nobija stīva, līdz vakaram nevarēja celties no gultas un vēl šo pašu dienu nebij īsti attapusies. Pat Mārcis, kas neticēja nekādiem māņiem, mazliet kaunīgi, bet tomēr ieminējās kalējam arī par sapni. Mārtiņš tikai ar roku atmeta:

— Ko slims cilvēks gan nesamurgo . . .

Āmuru uz laktas klankšīnādams, viņš vairākkārt dzirdēja arī tos citus sačukstamies par klētnieces sapni un tikko noturējās, nesarājis par tādām blēņām.

Pēcpusdienā atnāca arī visi trīs Lauķi. Par Teni Mārtiņš nebrīnījās, kopējās briesmas karagājienā visus pretņiekus padarījušas par draugiem. Ar Teni viņam patiesībā nekad nekāda sadursme nebij bijusi, greizi tas turējās tikai tāpēc, ka jāstāv taču mātes un brāļa pusē. Bet par Lauķieni tīrais brīnums, vēl lielāks par to, ka nemaz nelikās nākusi pierunāta, bij laipna bez izlikšanās un pat it kā mazliet kaunīga, ka reiz tā ienidusi sava dēla virsnieku un kara gaitu biedru. Arī Ataugu Mārtiņš vairs nesajuta veco naidu pret šo viltņieci, kas taču viņam darījusi tik daudz ļauna un bij tā istā vainīgā Briežu Maijas nāvē. Paša piedzīvotās nelaimes un ēsti palika arvien tālāk aiz smagām rūpēm par to, kas patlaban apdraudēja zemi un viņus itin visus vienādā mērā.

Pievakarē kalējs nosvieda āmuru, izraidīja laukā divus vēl palikušos, sevišķi uzmācīgus kalvīniekus, kas te kvernēja vai no paša rīta, aizslēdza smēdi un gāja augšā nomazgāties. Tās sīkās pašu vajadzības allaž varēja paciest, tagad vispirmā kārtā jādomā, lai kādā nebaltā dienā viņus nesatriec mežā ar visiem aizlauztiem rīteņiem un neapkaltām ragavām. Lapmuižnieks pārbraucis no Rīgas un deva ziņu, bez tam arī paši norunājuši sapulcēties un apspriesties. Nekādas nozīmes nebij kādam vienam apkaltam zirgam vai salāpītam cirvim, ko viņš te par dienu varēja veikt, kad sanesto lietu guba kaktā auga arvien lielāka, domas kavējās pavisam citur un āmurs tā kā tā cilājās tikai ar piespiešanu, reizēm pat isto vietu netrāpīdams.

Pie muižas uz ceļa jau gaidīja Klētnieka Marcs. Mārtiņš pa daļai bij, pa daļai izlikās savu domu aizņemts un neielaidās sarunā, lai tas atkal nesāktu stāstīt par to pašu savas mātes sapni. Jauneklis jau no sejas nojauta virsaiša

jutoņu un tāpēc klusēdams gāja nopaka]. Kā norunājuši, abi reizē nogriezās no ceļa uz Vaivariem — jāpalūko taču, ko dara Drusta Inta un viņas Bultiņš.

Drusta Intai un Bultiņam nekaitēja nekas. Siltā rijiņā pie abiem vecajiem Vaivariem viņi dzīvoja kā pašu mājās. Inta patlaban ar siltu pienu māla krūziņā dzirdēja puiku. Šūpojams tik liels cilvēks vairs nebij, bez tam jau karā pieradis gulēt kā tie citi, blakus aukles vietai balts paladziņš ar mikstiem auzu salmiem piebāztu pagalvja maisiņu jau gaidīja karavīru. Kad tie abi paziņas ienāca, viņš līgsmi pastiepa dūri pretī, baltā, tuklā lūpa paraucās augšup, paspīda četri spēcīgi zobi, ūdenszilās acis smaidīja, viņš kaut ko nogurkšņāja kaklā — audžumātes tulkojumā tas nešaubāmi skanēja kā onkulis. Vaivariene žigli piecēlās no pakulu vērpjamā ratiņa, ar priekšauta stūri noslaucīja solu, kur ciemiņiem apsēsties. Pats pie sienas, uz ķebliša sēdēdams, viņa vīzēm auklas, mati viņam vēl baltāki nekā tā vadzi piekārtā līnu sauja, bet seja sāta un nīpri smaidīga. Ienācēji jau pirmajā brīdī nomanīja, ka šajā piekvēpusajā telpā vispār daudz smaīdu un siltuma, sēdēja blakus, sākumā ļaudami tikai saimniekam runāt, un domāja, ka te gandrīz vai labāk kā pašu mājās. Piecēlās arī Vaivars, viesiem par godu aizdedzināja skalu virs ūdens pielietās silītes un aiztaisīja logu, pa kuru vilka stipri sajūtams rudens dzestrums. Tos abus sēdinādama, Vaivariene tomēr ik acumirkli atgriezās pret piena dzērējiem pie galda un nemitīgi rikoja, kas tur īsti darāms. Tad apstājās vidū starp viesiem un Intu, saņēma rokas virs priekšauta un pasmējās.

— Redziet, mums arī reiz bij uz mata tāds pats buzaks — pirms kādiem trīsdesmit gadiem, kad vecais lielskungs vēl valdīja.

Vaivars tam nevarēja piekrist.

— Ko nu mels, māt, uz mata tāds jau nu nebij. Un pirms trīsdesmit vien arī nē — trīsdesmit pieci būs droši.

— Nu lai nu, lai, tu jau vienmēr tas gudrais. Kopš mūsu Anuža prom, te bij tik klusu un tukši. Vēlāk, tad gan Inta, bet tā jau ir tāds ezis, ka piedurties nevar. Tagad māja atkal pilna.

Vaivars paradis stridēties, nekad nevarēja zināt — nopietni vai tāpat aiz sena pasākuma.

— Nemaz nav pilna, Bultiņš ir tik kluss. Kā liels cilvēks guļ vaļējām acīm un nesaka neko.

Klētnieka Marčs pasmējās.

— Viņš ir karā bijis un kalmuku baidās.

Vaivars sēdus atgriezās pret ciemiņiem, līnu sauja ievītais kāsis palika karājamies un atvijās, sākumā kā spole, tad arvien lēnāk, līdz beidzot apstājās pavisam.

— Kā tad tur īsti bij? Kā tu, Mārtiņ, viņu atņēmi kalmukiem?

Droši vien Inta par to jau paguvusi izstāstīt kārtu kārtām, bet viņam tomēr gribējās vēl no Mārtiņa paša dzirdēt. It kā viņš viens bijis tas atņēmējs! Kalējs pavīpsnāja: laikam gan pēc visiem kariem tā liekas, ka virsaitis viens pats visu

padarījis. Bet tas taču nepareizi, pavisam aplam — viņš sāka pārstāstīt to notikumu kalmuku aizdedzinātās mājās, sevi nemaz nepieminēdams, bet totiesu vairāk izceldams Kukuru Jāņa dūšu un aizplēstās ausis, tāpat arī Dārdzānu Jukuma acību. Runādams visu laiku vēroja Intu. Kā ezis — nē, tāda viņa nu gan nemaz neizskatījās, un Bultiņš to zināja pilnīgi noteikti. Padzēries, cik lien, viņš abām dūrēm bradāja pa piena peļķīti galdā, tad omulīgi norukšējās, grieza sejeli augšup, mēģinādams pār galvu ieskatīties barotājai acīs, pie tam pakausi tik cieši pieklāva viņas krūtīm, it kā taisni no tām tā pieēdies. Intas neglītajā sejā bija gaišs mirdzums, neklausīgie cietie mati it kā paši pieglaudušies gludāki. Bet tagad mirdzums pēkšņi aptumsa, acīm pāri nolaidās plaksti ar Drustu melnajām, mežonīgajām skropslām. Mārtiņš attapās — taču tāpēc, ka viņš patlaban stāstīja par Dārdzānu Jukumu. Un sakaunējās pats par sevi, atjauzdams skaudrāk kaut ko vārdā nesaucamu, bet karagājienā šad tad samanītu — kad viņa tam ar mīkstu roku iezieda bultas ievainoto galvu vai pie dzirnavu upītes nakti tupēja, galvu ceļgalos iespiedusi, un gaudoja kā suns. Vai tad par to tiešām nebij jākaunas, ka viņš tagad pat it kā jaunā pieminēja Jukumu, kas taču vienīgais bij kritis īsta kareivja nāvē. Kā par nelaimi, Vaivars taisni tajā acumirkli iedomājās sākt pļāpāt:

— Slaveni jūs esat cinījušies, tas viens, kas tiesa.

Protams, neviens te nevarēja iedomāties, ka kalējs tik skarbi neatbildēja viņam, bet pats sev:

— Nekādas tiesas tur nav. Slaveni ir cinījušies tikai tie, kas ar mums vairs nepārnāca — Kranksts, Susuru Klāvs... un Dārdzānu Jukums.

To viņš pateica ar nolūku, acis no Intas nenovērsdams. Jā, nu vairs nepalika ne mazāko šaubu. Pati viņa gan neko nesacīja, bet Bultiņam galva nodrebēja, tāpēc ka bij cieši piespiesta Intas krūtīm. Ataugu Mārtiņš apklusā tik strupī un izteiksmīgi, ka Klētnieka Marčs ar acīm un galvu deva vecim zīmi vairāk nerunāt par to. Arī Vaivariene saprata un novērsa valodu uz citu pusi.

— Ko tu par to saki, Mārtiņ: viņa grib nest to puiku pie mācītāja un nokrustīt.

— Kāpēc nē, to jau var. Tikai — nezin vai viņš jau reiz nav krustīts.

— Tas jau var gan būt, bet mēs tak to nezinām, un bez kristības bērns nevar palikt. Es saku, ka tas vārds viņam tāds nemedīgs. Mūsu nelaiķis mazais bij Jocis — —

Klētnieka Marčs viņu stingri pārtrauca.

— Jūsu nelaiķis varēja būt Jocis, tā bij viņa darīšana. Mūsu puika ir Bultiņš un palīks, no bultas apakšas mēs viņu izvilcām.

Inta pēkšņi kļuva gandrīz vai nikna.

— Mans puika — nevis mūsu!

Vaivariene pasmējās, sirsnīgi noraudzīdamās puikas īpašniecē.

— Tam jūs nepieskarieties, nevienam viņa neļauj, iedomājieties, pat man

dažreiz rauj laukā no klēpja. Man viena alga, ja jau jūs visi gribat, lai tad arī paliek Bultiņš. Bet tev, kalēja Mārtiņ, būs jānāk par krusttēvu, Inta tā runā.

Pavisam savādi, ka šī vienkāršā lieta kalēju tā pārsteidza — viņš spēji sakustejās, aizpirkstinādams solu, pavērās Intā, it kā tā vēlejusies kaut ko pavisam neiespējamu, tad atkal novērsās un galu galā pat piesarka — labi, ka sienmali krēsla un tie to nevarēja pamanīt. Acīm redzami skaizdamies pats par sevi, skarbi atsaucās:

— Par krusttēvu? Nē, to es nedarišu... es negribu...

Nu pārsteiguma reize bij Intai. Bet Klētnieka Marčs pazina labāk savu virsaiti un laikam nojauta, ko tie vēl nevarēja saprast.

— Lai nu paliek krustabas un krusttēvi, tam laika vēl diezgan, bet tagad mums jāiet uz muižu, lielskungs gaida.

Kad viņi bij ārā un jau no pagalma laukā, Mārtiņš vēl paraustīja plecus un atkal pie sevis to pašu:

— Mani — par krusttēvu... Kas es par krusttēvu...

No Padegu mazmājiņas iznāca Krišs un uz lielceļa pievienojās viņiem. Kalējs iedomāja iegriezties vēl Susuros un palūkot, ko Klāviene dara. Bet labāk nebūtu gājuši, neko labu viņi tur neredzēja. Ārā jau pavisam tumšs, rījipā tikai tik daudz gaismas, cik pa vaļējo lūku iespiedās no saimnieku tauku sveces. Tie tur paši kurināja savu plīti, Susurienei bij nemīligi vēss, telpa pilna kvēpu un krāsns drēgnā māla smakas. Četri bērni sienmali čupā uz salmiem, mazākais, laikam sanicis, paklusu dīca, kamēr citi čubinājās ap to un mierināja. Susuriene, sausa un sarāvusies kā tāss, tupēja uz ķebļa pie aukstās krāsns. Neko viņa nepārmeta un nesūrojās, bet, savu lielo bēdu apmākta, tikko dzirdēja, ko ciemiņi prasa. Grūtām sirdim tie manījās prom un līdz pat Lapmuižai nerunāja ne vārda. Nē, ar ko lielities Priedaines karavīriem nebij.

Citi visi jau priekšā, lielskungs līcis sanākt pils lielajā ēdamzālē un uzgaidīt, pats tikai šorīt kā pābraucis no Rīgas, vagars Berķis zināja stāstīt, ka izskatoties stipri noguris, visu dienu gulšņājis vien. Saimniece Grīvu Marija salikusi galdā, ko bijušiem karavīriem uzkost un iedzert, pati rīkojās tur apkārt un skubināja ņemt un nekautrēties. Šajos daudzos gados muižas maižē viņa bij uzbarojusies jau īsti padrukna, pakakle apvēlusies apaļa, seja kā pienā vien mazgāta, tikai ap acīm tādas ievītuma zīmes, lai gan viņai nezin vai bij vēl trīsdesmit gadi. Ar ļaudīm Marija palaikam laipna un izpalīdzīga, karavīriem pati lēja alu kannās, tikai tie bij gausi un pārāk nopietni. No purvciemešiem ieradies Buķis, ar šiem te viņam tagad taču vairāk draudzības nekā ar sava paša pagasta ļaudīm. Lielās telpas pašā dibenā un krēslā Atangu Mārtiņš ieraudzīja arī Pulvera Bērtuli, tas tur stāvēja sadrūvējies kā svešinieks, kam pie tiem citiem nav īstā vieta. Virsaitis piegāja klāt.

— Ko tad tu tā viens! Galdā tak ir ko uzkost un alus, diezgan mēs esam strēbuši to purva rāvu.

Bet Bērtulis nemaz negribēja runāt, atņurdēja kaut ko un grieza prom melno

seju. Uz nūjas balstīdamies, piekliboja Buķis un vilka virsaiti prom, kad bij gabaliņu nost, pačukstēja:

— Liec tu viņam mieru, viņš tagad negrib runāt ne ar vienu.

Visi lapmuižnieki jau zināja Bērtuļa nelaimi. Kad vakar pārgājis mājā, skuķis kā no nelabā zem gultas. Krēslā sieva sasējusi drēbes paunā un abas ar meiteni prom pie radiem — ar velnu viņa vienā gultā negulēšot. Muižas pārvaldnieks gan piedraudējis likt nopērt un sasietu vest atpakaļ, lai dzīvo, kā sievietai pieklājas, bet Bērtulis jau pats zina, ka nekas tur tā kā tā neiznāks. Nelaimīgs cilvēks, un vairāk nekā . . . Jā, bēdu dienas — Priedaines kalējs to jau bija paredzējis.

Holodkevičs iznāca patiešām stipri savārdzis. Garu naktsmēteļi apjozies, mīkstām tupelēm kājās, retie mati izjukuši, pakausis pavisam nodilis, gludā seja izblidusi un neveselīgi dzeltena, no mutes kaktiem zodam pāri divas dziļas rievās ar tumšām ēnām dibenā. Ar galvu gan pamāja Marijai, kad tā piesteidzās palīdzēt nosēsties galda galā, bet pelēkās acis vairs neuzdzirkstīja kā citkārt, kad sievišķa cilvēks viņam tikai pieskārs vien. Pamazām lielais meitu mednieks bij aprāvies un beidzot pavisam aprimis. Varbūt save daļa vainas tur nelaika vecumam aiz bezbēdīgā trakulībā palaistiem jaunības gadiem, bet galvenā kārtā nemiera laiki, nemitīgās rūpes un rītdienas neziņa apslāpēja visas izdzīves un izbaudas dziļas. Tagad Grīvu Marija varēja dzīvot mierīgi: zemnieku meitas jau sen vairs neaicināja uz balli pili, viņai nebij jānomokās vienās bailēs, vai tikai kur nav izaugusi kāda smukāka un bezkaunīgāka par viņu pašu.

Holodkevičs pamāja Ataugu Mārtiņam, lai sēstas viņam blakus. Pirmo reizi pārlaida gurdenās acis zemnieku pūlim, sameklēja tur Meģi un teica:

— Tas, ko esat atveduši līdzī — Meģis, kā jūs viņu saucat, — man saka, ka tu gribot ņemt viņu sev paligos Priedaines smēdē. Tā tas bij, Meģi?

Meģis savilcis bārdu tādā smīnā, ka likās, nupat asaras sāks birt. Zods drebēja, igauniskā izruna tikko saprotama.

— Tā bij gan, lielskungs, bet nu es vairs negribētu. Šovakar apglabāja manu dēlu — viņš bij pēdējais, un vairāk neviena nav. Tad nu man būtu labāk tepat tuvumā kapiem — — kādu laiciņu, kamēr tas pāriet.

Lielskungs pasminēja, varas apziņā atmēta galvu, tā ka pakausis atdūrās pret Marijas vēderu, un runāja stingrāk.

— Runa nav par to, kur tev labāk, bet par to, kur muižai labāk. Tomēr iznāk tā, ka tev jāpaliek Lapmuižā. Mans vecais kalējs, tas pats dulnais, kas baltu dzelzi bij sagrabis abiem nagiem, palicis bez pirkstiem, kalēja no tā vairs nav, pašam sieva vai skuķis putru ar karoti lej mutē, muižai viens nabags vairāk. Andžēna Pēteris ar savu roku vēl nevar, gribot negribot man jāpatur Meģis, tev, Mārtiņ, kādu gadu jārauga iztikt vienam Priedainē.

Mārtiņu uzrunājot, Holodkeviča balss kļuva pavisam citāda, lielkundzisko pieskaņu tajā gandrīz nemaz vairs nemanīja. Kalējs it kā ar varu atraisījās no savām domām.

— Iztiks, kāpēc nē, ja lielkungam tā vajag, priedainieši var pagaidīt, kamēr es viņus izņemtu pa kārtai. Es tikai gribēju lūgt par tiem, kas nevar gaidīt, — lielskungs jau sapratis — es domāju tos palicējus, kam apgādnieku vairs nav...

Holodkevičs pameta ar galvu.

— Es saprotu un esmu jau domājis pats, lai gan tur nekādas sevišķas domāšanas vairāk nav vajadzīgs. Krauksta bērni izdoti pie saimniekiem, pašam mazākajam pilni septiņi gadi, cūkas gana un pats nopelna maizi — par tiem diviem nemaz nav ko runāt, tos kurš katrs pieņems labprāt. Dārdzanam puīša vajadzīgs, tas tiesa, bet arī tur būs līdzams. Graudam pašam dēls sešpadsmit gadi, šovasar jau sāka sienu pļaut, Jociis varēs iet uz Dārdzaniem Jukuma vietā. Vai tur vēl kāds bij?

— Lielskungs ir aizmirsis Susuru Klāvu — — tam paliek sieva ar četriem maziem bērniem.

Lapmuižnieks rādījās mazliet aizskarts, un tas arī labi saprotams: Priedaines kalējs pats sāka aizmirst, kas viņš bij, kas viņi katrs īstēni bij, un jautājās lielkunga darīšanās. Nu viņš jau runāja drusku asāk.

— Es neko neaizmirstu, par Susuru sievu esmu domājis pašu pirmo un jau kaut ko arī darījis. Vismaz pavēlējis, ja tikai ir izpildīts.

Viņš acīm samekleja savu vagaru, Berķis visu laiku stāvēja sēdētājiem aiz muguras, cepuri rokās turēdams, tagad paspēra soli tuvāk.

— Ir, lielskungs, tūliņ pēc pusdienas slaukuma podu piena un kukuli maizes liku viņai aiznest. Gaļu vēl nevarēja: šodien tikko izņemām no sālijuma, patlaban tā rijā žāvējas, un vecais Andžēns stāv klāt. Rītu vienu šķiņķi aizsūtīšu.

Holodkevičs atkal pameta ar galvu.

— Tā, redzi, kalēj, kaut ko arī mēs darām, tā jau nava, ka tikai tu viens tas gādnieks. Bet man šķiet, nav pareizi, ja mēs vieni paši — tie tak negāja karā par muižu vien, bet tāpat arī par saimniekiem, tiem vajadzēs savu daļu dot. Līdz pavasarim, tad redzēsim, kas būs tālāk.

— Un tad — Drusta Intai Vaivaros tagad ir bērns... no tās nākamo vasaru lāga strādnieka nebūs.

— Jā, savādas lietas: trīs spēcīgus vīrus tu man atstāj karā, bet mājās ved svešus kopjamus bērnus. Es tā dzirdu, ka Drusts dzīvojot Rīgā, bet meita nu atkal bērnauklēs, — vai tas neiznāk drusku tā kā pa kungu modei? Un ko tu tik stingri rūpējies par to Drusta meitu?

Lielskungs aprāva un paskatījās tā kā izbrīnā. Jā, Ataugu Mārtiņš bij pie-sarcis un aizbildinādamies grieza valodu uz citu pusi.

— Es viņus tak sarīkoju tam gājienam, tad man jā rūpējas arī par to, kas te paliek... Neņemiet ļaunā, lielskungs, bet ir vēl viena lieta. Tur stāv tas purvciemietis, tas Pulvera Bērtulis, ko viņi agrāk sauca par Dūmu Bērtuli, jūs jau zināt pats, kāds viņš izskatās. Nelaieme nebūtu vēl tik liela, arī ar tādu melnu seju var dzīvot, un cits viņam nekas nekaiš. Bet posts ir tas, ka sieva neparko

negrib vairs gulēt ar viņu vienā gultā un bēg prom. Kas tad tā būs par dzīvotanu?

Pulvera Bērtulis visu laiku turēja seju ēnā prom pagrieztu, tagad viņš ierunājās pavisam notriekts un nelaimīgs:

— Un viss pagasts ēd nost — mūs abus ar Buķi.

— Arī tas taisnība, lielskungs. Šie nelieši nevar piedot, ka tie abi neaizbēga līdzī, bet palika pie mums — tur glābiņa vairs nebūs, kas tad nepazīst purvciemiešus. Vai, lielskungs, arī tiem nevarētu ko palīdzēt?

Holodkevičs atlieca galvu un atbalstīja to plaukstās — Grīvu Marija vieglāk atņēma elpu, lielskunga pakausi visu laiku balstīt nemaz nebij tik ērti. Lapmuižnieks domāja labu brīdi, zemniekos it kā skatīdamies, bet droši vien nevienu neredzēdams.

— Tas vispirms pamatīgi jāpārdomā. Es varētu parunāt ar Purvcieņa pārvaldnieku, bet tas dulnais vācietis pat cilvēcīgu valodu lāgā nesaprot. Mums vēl tā robežu prāva nav galā, ar kariem un visādām nedienām Rīgas kungi mūs, lauciniekus, pametuši gluži novārtā... Buķis ir vecs zaldāts, tas mums tagadējā laikā kādreiz varētu labi noderēt. Tas ar to melno purnu... Viņam sieva aizbēgusi, bet Susurienei nav vīra un saimnieka — ja mēs viņu ieliktu tajā vietā? Spēka vīri mums tagad vajadzīgi ne tikai aršanai un kroņa klausām vien. Kalmukus jūs tur ziemeļos gan esat aiztramdījuši, bet tatāri padzina pašus. Vai mēs varam palikt droši, ka tagad būs miers? Kas mums var galvot, ka kādā nebaltā brīdī — — eh, ne domāt par to negribas!

Priedaines kalējs pagriezās taisni preti viņam.

— Bet, lielskungs, taisni par to ir jādomā! Neko mēs tur ziemeļos neesam panākuši, tikai trīs labus vīrus pametām. Kāpēc tatāri aizjāja prom un ļāva mums aizbēgt, to es vēl šodien nevaru saprast — kā zvirbuļus viņi mūs varēja aplasīt pa vienam vien. Ko tad mēs, tā saujiņa, kad viņi veselīem mākoņiem lien laukā no saviem mežiem. Ja visa Vidzeme sacēlusies kājās, ja zviedri kārtīgi apmācījuši, devuši savus virsniekus un jātnieku zaldātus, gādājuši ieročus, varbūt pat lielgabalus, tad būtu pavisam cita runa.

Ne viņš, ne Holodkevičs nepamanīja, ka durvis klusi pavērās un pa tām ielida nabagmājas Janis. Tagad tas tikko vairs varēja pavilkties, uz nūjas balstīdamies, gandrīz tikpat liks kā kalēja Mārcis. Neaugsto trepju kāpienā galīgi aizkūsis, atkrita galda viņējā galā, kur bij pavisam tumšs, tikai paši tuvākie redzēja viņa zemespelēko, retu savēlušos bārdeli apaugušo seju ar drudžaini kvēlošām acīm. Elpa kļuvusi tik vārga, ka pat nesica vairs, paklepot viņš nevarēja, tikai pleci reizēm noraustījās, un no pavērtās mutes izplūda smirdoša dvaša.

Holodkevičs skatījās Mārtiņā, it kā gaidīdams, ko tas vēl teiks, bet acīm redzami domas viņam bij pavisam citur kur. Varbūt arī nedomāja neko, varbūt kaut kas sāpēja un viņš tikai klausījās smeldzi kur krustos vai gurnā. Kalējs to labi nomanīja un uztraucās par tādu vienaldzību. Stipri paceltā balsi runāja tālāk:

— Acīm redzami zviedri mūs pametuši savam liktenim un aizmirsuši, tāpēc jādām pašiem par sevi. Karagājienu rīkot mēs nevaram, tur nekas prātīgs neiznāks, bet savas mājas nosargāt tomēr vēl spēsim — ja visi stājas preti, tad ne kalmuki, ne tatāri nemaz nav tik bīstami.

Tagad lapmuižnieks nogrozīja galvu.

— Karalim citas svarīgākas lietas nekā domāt par mūsu drošību. Tomēr aizmirsuši zviedri mūs nav, nedēļa nepaiet, kad atkal jauna pavēle vest kaut ko no cilvēku vai lopu ēdamā uz Rīgu, šķūtīs braukt, sūtīt cilvēkus ceļu labošanai vai tiltu taisīšanai kaut kur Ikskīlē vai Ropažos. Tās jau vairs nav nekādas kroņa klaugas un nodevas, bet tīrā izlaupīšana. Ja neatnāks krievi, paņems pašu valdīšana, tikai mežs vēl vienīgais glābiņš.

Ataugu Mārtiņš bij kļuvis pavisam dusmīgs.

— Lielkungš nedomā un nerunā precīzi. Vai tad patiešām mēs protam tikai kā teji idēt un kā aitas mežā bēgt, kamēr kalmuki nodedzina mājas? Divdesmit vīri mēs aizgājām karā un pārnācām astoņpadsmit. Deviņpadsmit musketes mums ir un tad tiem citiem sprigūļi, izkaptis, dakšas un cirvji — šķibači tikai tad bīstami, kad bēg no viņiem. Nevis par bēgšanu, bet par aizstāvēšanos tagad jādāmā.

Lielskungš pasminēja zobgalīgi un nicinoši, ja kāds praties palūkoties uzmanīgāk tajā sagurušā sejā, ievērotu tur paplaiksnāmiem arī tā kā aizskārumu un ignumu, varbūt pat slepenas bažas. Priedaines kalējs lietoja tādu muti, it kā viņš te tagad tas noteicējs un rīkotājs. Bet lapmuižnieks bij pārāk gudrs, lai izteiktu to, ko slepeni domāja, balss viņam palika tāda pati laipna, gandrīz vai glaimīga.

— Tad tu, miļais, domā arī pret zviedriem celties?

Mārtiņš pavisam satraucās.

— Ko jūs runājat, lielskungš! Es tikai par tatāriem un kalmukiem.

— Nu labi, labi. Kā tad tu spried, kas tagad isti būtu darāms?

— Uz kaušanos jātaisās un vaktis jānoliek uz ceļiem, lai neuzbrūk nejauši. Taisnību sakot, no Dangavas un Priedaines puses mums nekas nedraud, viņi var nākt tikai no ziemeļiem, pa Purvciema ceļu tīrcim cauri. Labāku vietu vaktij nevar izmeklēt kā Krievu kalns. Vienam no mums tur vajag būt un otram no pāgasta, no lapmuižniekiem un priedainiešiem pēc kārtas — uz purvciemiešiem nav ko rēķināt, teju bars tas ir, ne vīri. Man pašam tagad pa smēdi darba līdz kaklam, bet lapmuižniekus var izrikt Stalažu Šimanis ar Kukuru Jāni, man Priedainē ir Klētoicka Marčs un Padegu Krišs.

Holodkevičs pasmējās, varbūt pārāk milīgi, nekā iederējās šajā nopietnajā pārrunā.

— Tu jau esi tas virsaitis, tu zini, kas vajadzīgs... Nu, labi, labi, lai tad notiek, kā tu saki. Pa divi vīri Krievu kalnā dienu, divi nakti, maize un pulveris no muižas, musketes jums pašiem ir. Nezinu gan, kā valdīšana uz to skatīsies, ja zemnieki tur ieročus mājās, bet gan jau tu arī par to atbildēsi... Ā, pāns Kraševskis atnācis! Kāpēc jūs sēžat tik tuvu durvīm? Tur velk.

Viņš atkal pārlaida pūlim nu pavisam nemilīgas acis.

— Man šķiet, tagad ir viss, un varam iet mājās. Tātad vakts Krievu kalnā nolēmta lieta — vēl vienas klausas vairāk, bet tur neko nevar darīt, jūsu pašu virsaitis domā, ka vajadzīgs, un viņš to zina labāk. Protams, protams, es arī neesmu pretī, drošība nepieciešama mums visiem. Maize un pulveris no muižas. Ar labvakaru.

Zemnieki lēnām cēlās no galda un cits pēc cita izgāja laukā. Grīvu Marija nokāpa lejā palūkot, vai āra durvis labi aiztaisa ciet. Holodkevičs palika sadrūvējies, laikam nemierā ar sevi vai ko citu. Atangu Mārtiņš piesēda tuvāk Kraševskim.

— Jūs izskatāties pavisam sanīcis, pan Kraševski. Vai tad nemaz neiet uz labo pusi?

— Kā ne, iet, patlaban jau sāk iet lieliem soļiem. Līdz pavasarim tomēr vēl domāju stiept: ziemas laikā vīri lādēsies, bedri sasalušā zemē izkapādami, bet mani pat dzīvu neviens nav lādējis. Tāpēc pieklājība jātur līdz beigām... Un tad jūs nu arī esat mājās — slavas lauriem vainagoti, kā grāmatās raksta. Vakar tu biji tik lepns, ka nabagmājas logā pat paskatīties negribēji.

— Es jūs redzēju gan, bet netikās apstāties, to pēdējo nakti nejauki salām, un tad ēsts arī nebij no paša rīta. Kā mums tur gāja, to jau lapmuižnieki jums varēs izstāstīt.

— Ir jau darīts. Tātad bez vainagiem pārnācāt gan — gaužām žēl to trīs vīru.

— Nežēlojiet, pan Kraševski, mums visiem jau tā ir līdz kaklam.

— Pareizi, es saprotu un vairāk nerunāšu par to.

Pleci viņam atkal sāka raustīties, runāja pavisam bez skaņas, vārdus ar divāšu izsēca tieši no kakla.

— Un zviedrus tur nevarējāt vis sameklēt? Tad jums tūlī vajadzēja griezties atpakaļ, ko tāda saujiņa var iesākt pret veselu karaspēku.

— Vajadzēja — vai jūs kādreiz esat karā bijis? Tad labāk nerunājiet, tur tā vajadzība iznāk pavisam citāda nekā mājās.

— Bet viņi saka, ka arī iebrucēji esot prom. Kam tad vēl tā vakts Krievu kalnā?

— Prom, bet uz cik ilgu laiku, to mēs nezinām. Tie ir kā kovārņu bars ruzos — pierijas un aizskrien, bet, kad vēders tukšs, klāt atkal. Un gar igauņu robežām Vidzemē vairāk nav ko ņemt, viņiem jāmeklē tālāk pret dienvidiem.

— Bet varbūt, ka nemeklēs. Zviedri ir Polijā un sakšos, krievu cars savu karaspēku arī pulcina tur. Lielo karu izkaros svešā zemē, var būt, ka Vidzemē nu pavisam būs miers.

Lapmuižnieks bij uzcēlies kājās.

— Nemaisieties virsaiša darišanās, pan Kraševski, mēs abi karā neesam bijuši un nezinām. Ja viņš domā, ka vakts Krievu kalnā vajadzīga, tad tā arī būs. Jaunas klausas abiem pagastiem, bet neko tur nevar darīt, es arī pretī nesaku,

nevienu vārdu es nesaku — maize un pulveris no muižas... Ja jums vēl kas pārrunājams, varat palikt tepat, alus vēl ir un ko uzkost. Man Rīgas brauciens guļ kaulos, es likšos uz auss.

Viņš netaisni atraidīja Mariju, kas apkārt vien tinās, tupelēm ozola grīdu švikādams, izgāja un aiztaisīja durvis, pēc brīža bij dzirdams, ka tās vēl aizslēdza. Saimniece kļuva tāda ērmīga, acīm redzami kautrējās abu svešo vīriešu. Poļu Janis gari noskatījās viņā.

— Nu, nelaiž vis iekšā?

Grīvu Marija tikai pazibsnīja nīknām acīm, pagrieza muguru un sāka kravāties pa galdu.

Tie abi nokāpa lejā un gāja pār pagalmu, Kraševskis elsa smagi un tikko varēja pavilkties, Atangu Mārtiņš sākumā to neievēroja, viņam bij citas domas.

— Lielskungs palicis tāds savāds, vai viņam kāda kaite nav piesitusies?

— Tie laiki, tie laiki, mīlais. Šodien nav vairs lielkungam lielkunga dzīves, un, kas vēl būs rītu, to nemaz nevar zināt. Klausas un nodevas aug kā kupena, katru nedēļu kāds jauns rīkojums, valdīšana vairs neietur nekādu mēru, pavēl un piedraud, kungļi lai lien no ādas laukā. Pašus plēš, un viņi atkal savukārt izdzen zemniekus, labās dienas ir pagalam.

— Jā, tā liekas gan. Es šodien smēdē visu laiku klausos, mūsu pašu priekšnieki rūc un bažijas, tā vien liekas, ka arī lapmuižnieks sāk izlaist nagus tāpat kā vācu lielkungļi.

— Es jau teicu, ka viņu pašu spiež, un tad viņš žņaudz savus saimniekus. Šo mēnesi vien divas reizes Rīgā, kaut kas viņam tur sameties ar rentes lietām vai rēķiniem, kroņa būšana, valdība sāk skatīties vairāk uz pirkstiem un stingri pievelk grožus. Un tad pašam muižā arī nav vairs tā, kā vajadzīgs, ļaudis čukst, ka Marijai kaut kas gaidāms, vecā Grīviene te tagad bieži redzama.

— Ar rungu triecama prom; vai tad viņa pati to jauno skuķi gandrīz ar varu neatdzina uz muižu?

— Pati, pati, tas jau ir. Tā viņas visas — sākumā cerē te muižā nezin kādu medus podu, bet, kad noiet slikti, tad ir lamas un asaras, tad meita vainīga, ēd to nost, dzen uz diķi slicināties. Ehl kādu pērienu vajadzētu, pašam tām vecajām vispirmām!

Kraševskis aprāvās un nodrebinajās tā, ka kauli knikšēja. Mārtiņš grasījās atbalstīt, bet nezināja, kur šim gīndenim vēl drikst pieķert roku.

— Jūs salstat, pan Kraševski. Vai tad jums siltāku drēbju nav, laiks paliek arvien vēsāks.

— Tādēļ jau ir rudens, lai būtu vēsāks. Man tas nekas, divos kažokos es salstu tāpat, ledus gabalu neviens vēl nav sasildījis.

Viņš baismīgi pasmējās un atkārtoja vēlreiz savu joku par to ledus gabalu, Mārtiņam kļuva pavisam nelaba sirds. Bet tas Kraševskim tūlī atkal pārgāja.

— Holodkevičam ir mīksta tupeles un silta istaba, bet, man šķiet, viņš tagad salst vēl vairāk — katram sava liksta, neko tur nevar darīt. Bet vai tu ievēroji, ka viņš tevi godināja par virsaini un vispār tā. Sevišķi labs prāts viņam uz tevi nav.

— Nepavisam nav, es to visu vakaru manu. Par tiem mūsu kariem arī tā kā zobodamies vien — nevaru saprast, kāpēc un par ko.

— Noteikti pasacīt arī es neņemos — par ko, tomēr pazīstu viņu drusku labāk. Un tad man ienāk prātā — vai tikai viņš nebaidās no jums?

— No mums! Bet tas taču būtu tīrais neprāts! Kas viņam ko baidīties?

— No tām jūsu musketēm un kara prasmes. Es tā dzirdu, ieminējies Buķim, vai tagad nevajadzētu aplasīt tos ieročus. Protams, to viņš arī zina, ka patlaban viņam vēl nekas nedraud, ar gudribu un viltību no laika gala pratis labi sadzīvot abos pagastos. Bet lielkunga noģieda viņu tramda, tie laiki ir tādi, ne par ko nevar galvot. Visu vasaru jau klist savādas baumas. Vidzemes zemniekiem spiež pēdējo sulu laukā, bēgļi iznēsā briesmu vēstis, muižās pašās čukst un zilē, kas būs, kas nebūs. Zviedru karalis dzenā poļu karali pa Poliju un Saksiju, kaut kur apkārt daudzās krievu cars ar saviem pulkiem — kas tur galu galā iznāks, to vēl nevar zināt. Tagad tauta sākusi ausīties un gaidīt, kaut kas ir tālumā, aiz mežiem, varbūt gaisā, kas viņu zina — kur, kaut kas liecas, kaut kas plaisā, vismaz zeme dreb zem kājām, un tad vairs nevar mierīgi gulēt un rītu tikpat mierīgi iet kunga rijā. Šur tur jau dzirdams par nemieriem, vienā vietā pat sacēlies tā kā dumpis. Tie, kas sabēguši mežos, negrib vairs laukā nākt. Kokneses pusē pašu ļaudis uzlauzuši lielkunga kļētis un aizveduši visu labību, citur nodezīnātas muižas rījas ar savesto vasarāju. Kungi braukā cits pie cita un apspriežas, kas nu būs. Lapmuižā mūs ik pārdienām apciemo kāds braukšus vai jāšus. Holodkevičs ir polis, poļi kopā ar krieviem kaujas pret zviedriem — kā katlā vārās, un nevar paredzēt, kas tur vēl izvārsies.

Aizkūsis Kraševskis atspieda muguru pret baznīcas liepas stumbru atvilkt elpu, Ataugu Mārtiņš pieskārs viņa plecam, tas bij karsts un mikls.

— Pan Kraševski, jūs esat pavisam nokūsis. Nāciet, es jums palīdzēšu. Un tūliņ liecieties gultā, tā jūs ne pavasari nesagaidīsiet!

Līdz pat nabagmājas durvīm Kraševskis nevarēja vairs neko parunāt, bet uz lieveņa tomēr vēl ievilkā elpu un nosēca:

— Ieročus jūs viņam neatdodiet, neparko, kas zin, vai nepienāks laiks, kad arī paši varat cīnīties par savu likteni. Plikām rokām jūs paņems katrs, kam bulta vai zobens. Un atnāc tak kādreiz pie manis nabagmājā, man tur nav neviena, ar ko izrunāties, bet reizēm uznāk tāda kāre, it kā, visu mūžu tikai mēli vien deldēdams, tomēr vēl nebūtu pateicis to, ko esmu izdomājis un ko jums vajadzētu zināt. Bet tagad ej mājās, rītu tev atkal jāstājas pie laktas...

Purvciena tīreļa Krievu kalnā dienu un nakti stāvēja divi sargi, viens no pagasta, bet otrs katrā ziņā no Ataugu Mārtiņa vīriem. Ļaudis lapmuižniekos un tāpat Priedainē sākumā kurnēja, daži pat bij muižā sūdzēties, bet Holod-

keviņš tikai paplētā rokas. «Es tur neko nevaru līdzēt, prasiet Ataugu Mārtiņam, viņš tas rīkotājs.» Ja nemiers ilga vismaz nedēļas divas, tad tur sava daļa vainas bij arī lapmuižniekam. Tieši gan viņš neko sliktu neteica, bet arī tāds rokas pāpletiens, plecu paraustījums vai paslepens smīns lika saprast, ka Priedaines kalēja piekritējs viņš nav. Bet izjaukt un aizkavēt arī nespēja, tagad Mārtiņš vairs nebija viens, ap viņu kā sienu stāvēja bijušie karavīri ar savām musketēm un zobeniem. Vīrieši varēja rūkt, cik tiem patikās, sievas tekāt cita pie citas un sūroties, diviem sargiem Krievu kalnā vajadzēja būt, vienam pārim dienu, otram nakti. Klētnieka Marčs Priedaines pils bēniņos bij atradis vecu sumbra raga tauri, laikam vēl no poļu laikiem, rāmā dienā to no Krievu kalna dzirdēja visi baznīcgālieši — daugaviešiem, tiem tāpat varēja padot ziņu. Bez tam kalna galā stāvēja sakrauts vecām egļu siekstām izmaktu sveķainu zaru sārts ar darvā samērcētām pakulām, aizkurināms acumirkli, lai vēstītu ienaidnieka uzbrukumu nakti.

Ko līdzētu pavēstīt ienaidnieka uzbrukumu, ja visi pagasta ļaudis nebūtu sagatavojušies stāties tam preti? Pavēlēts gan bij katram vīram un pat jaunākām sievietēm sagādāt ieroci, kāds nu kuram vairāk pa rokai, bet pavēles pildītāji izrādījās pavisam gausi. Miļāk viņi garajos ziemas vakaros runāja par vasaras karagājieniem, tie, kas toreiz mierīgi sēdēja mājās, bij tie lielākie zinātāji. Dažs stingri nopēla virsnieku rīcību kaujā pie dzirnavām un tāpat pēdējā sadursmē ar tatāriem, cits atkal, tikai pa ausu galam kaut ko dzirdējis, sacerēja veselu varoņu pasaku. Paši karavīri turējās atturīgi un klusi. Eka par savām cīņām nemaz negribēja runāt, tikai šad un tad vēl nogaudās par pazaudēto duncīti, kas izkapti grieza kā sviestu. Visur samanāmās vienaldzības vai pat pretestības sakaitināts, Ataugu Mārtiņš norīkoja pa divi vīriem katrā pagastā pārlūkot, kas kurā mājā sataisīts cīņai. Nekādas labas ziņas tie neatnesa. Vienā otrā piedarbā gan atrada kāta galā gareniski piesietu izkapti, pāris daugaviešu cūku kaujamiem duncītiem pietaisījuši garākus spalus, kāda dūšīga meita mēslu mēžamās dakšas aizbāzusi gultas kājgali. Tomēr šādu dūšīgo bij tikai niecīgs skaits, viss lielais vairums sapēma pārlūkus nelaipni vai pat naidīgi un ar izsmieklu. Apsūnojis vecis daugaviešos, kāpostus strēbdams, noklausījās vienaldzīgi, tad ar sauju izslaucīja bārdu un igni pamāja uz to pusi, kur no gultas apakšas rēgojās laukā cirvja kāts: kad vajadzēs, paņems un gāzīs ar to pašu, nava jau nekādi raksti, kas jāmacās. Baznīcgāliešos Ataugu Mārtiņa vīrus vēl izsunīja — kauna neesot godīgus ļaudis musināt uz kaušanos, lai labāk pagādānot Susurienei jaunu vīru, nabagu maizi ēst nevienam neesot nekāda prieka, bērni bez stingrāka pēriena izaugšot par pēdējiem palaidņiem. Lapciemieši savus ošķerus nemaz neklausījās. Priedaines kalējs viņiem neesot nekāds pavēlnieks, lai sakot lielskungs, kam istā vara rokās... Bet lielskungs neteica neko, tikai nosmīnēja pie sevis un lika pat pils augštāva logiem pietaisīt iekšpusē aizdarāmus aizvirtņus. Dedzīgi piekritēji Mārtiņam tikai bijušie karavīri, paša radi un vecie draugi, pārējos ne ar labu, ne jaunu nevarēja iekustināt, pašā deguna galā briesmas vēl neredzēdami,

tureja lieku pat domāt par tām. Pieraduši tikai kungiem klausīt, sajūtās pat apvainoti, kad nu viņus gribēja rīkot kaut kāds muižas amatnieks, tāds kalejs, kam pašam nekā nebij ko sargāt. Toties jo tikamāk redzēt, ka citkārt tik grūti pabīdāmais Eka tagad pirmais piekritējs un darītājs tāpat kā Lauķiene ar abiem saviem dēliem. Tīrais brīnums, kā šie cilvēki vienā vasarā tā pārvērtušies.

Vienmēr saīdzis, reizēm pat īsti nikns, Mārtiņš no rīta līdz vēlai naktij strādāja smēdē. Tā nebij dzelzs vien, ko viņš kala, katrs āmura sitiens tēmēts tai vienaldzībai un stulbumam, kuram draudēja tāds pats liktenis kā tiem tur pie igauņu robežām. Plēšas šņāca svilpdamas, lai liesma plīvo augstāk un apgaismo tālo baismīgo tumsu, kas neizkļiedējama biezēja ap Vidzemi. Kaut cik pieveicis vasaras atgubā sanesto darbu, Ataugu Mārtiņš brīžiem atkal kala ieročus. Bet nebij nekādas patiesas trauksmes, ne stingras pārliecības, ka tas tik nepieciešami un kaut kam noderēs. Vislaunākās rādījās šaubas, vai vispār kāda nozīme visam tam, ko viņš te patlaban darīja, vai galu galā šiem kūtrajiem un neticīgajiem nav taisnība. Ja nu cara pulki un līdz ar tiem kalmuki tiešām prom no Vidzemes un tie vīri tur Krievu kalnā velti vien nokvernē? Ko viņš tad atbildēs tiem, kas visu laiku šaubījās un nu izrādījās tie gudrākie? Bet galvenais jau tas, ka arī pašu sāka mākt šaubas, vai dara precīzi, vai, no Krievu kalna lūkodamies, nepalaiž nepamanītu pavisam negaidītu ienaidnieku citā pusē. Kaut jel tas pats lapmuižnieks tā nesmīknājis, bet labāk pateicis, ko kungi runā un domā, lai pēc tā tad arī zemnieks varētu noģīst, kas viņam darāms šajā juku un posta laikā. Neziņā un tumšās nojausmās, it kā nokaunējies, Priedaines kalējs reiz notvēra sevi pat tādu kā nekrietnu vēlēšanos, vismaz domu par to, kaut taču kalmuki arī atnāktu, lai tie guļavas dabū trūkties no migas un pašam viņam nav jāpaliek par vientiesi un mānītāju... Tādā dumbrajā viņš atkal aizbridis un nezināja, kā laukā tiks. Vecais Mārcis naktīm lāgu lāgiem nopūtās, muti pagalvja maisiņā iespiedis, kad dēls grozījās un līdz pat gaismai nevarēja aizmigt.

Ziema bij dziļa un puteņaina, sniegs kā pelni, ceļi neiebraucami, kupenas plāvā līdz krūmu galiem un gar visām sētmalām. Smukā Milda tomēr katru rītu albrida no muižas, atnesa izmazgātos un salāpītos kalēju kreklus, uzposa kambarīti un vispār rīkojās tā, it kā vecā Dārta mirdama atstājusi viņu te vietniecēm. Mārtiņš visu laiku jau nomanīja kaut ko, kas viņam nemaz nebij pa prātam, tagad, kad īgnums un nemiers pieauga arvien lielāks, neaicināto gādnieci nemaz vairs nevarēja ciest. It sevišķi viņu kaitināja vecais ar savām laipnajām acīm, kas Mildu paslepšus it kā glāstīja vien. Ilgi Mārtiņš dūšojās, bet nevarēja saņemties un pateikt to, kas katrā ziņā jāsaka, kamēr viņa nav vēl te iedzīvojusies neizkustināma. Bet kā nu lai dzen projām sievieša cilvēku, kas taču tikai labu vien gribēja? Tomēr uz pavasara pusi tas iznāca nejauši un pats no sevis, kā tādos gadījumos bieži notiekas. Zilā gaismiņā uz smēdi lejup kāpdams, Mārtiņš sastapa Mildu. Līdz ceļiem nobridusies, sainīti rokā, tā viņam pasmaidīja

tik uzticīgi, it kā kad viņš tai jau ko solījis. Taisni aiz šī smaيدا kalējam asinis sasitās vaigos, viņš pateica tik rupji un asi, kā pats nemūžam nebūtu ticējis:

— Ko te bradā tās kupenas kā kāda kārtniecē! Es negribu, ka tu nāc.

Tāpat vēl neapdzisušu smaيدا viņa sastulba, laikam gan neticēja savām ausīm.

— Bet kā tad tā? Kas cits jūs te apkops, divus tādus nevarīgus puisieša cilvēkus?

Vientiesīgā atbilde Mārtiņu sakaitināja vēl vairāk.

— Nav tava zināšana, aukles mums nav vajadzīgs. Es negribu, un vairāk nekā!

Pat smēdes durvis viņš šorīt nevarēja lāgā attaisīt. Milda pastāvēja britiņu kā apmāta, apgriezās, gribēja iet atpakaļ, bet tad tomēr apdomājās un uzkāpa kalnā. Tur viņa bij tikai mazu britiņu, tad iznāca atkal laukā un devās prom, arvien ātrāk, arvien ātrāk viņa gāja, reizēm ar cimdu acis pabružādama. Vecais atvilkās smēdē, acīm redzami gribēja kaut ko teikt, bet, ieskatījies dēla sakumpušā mugurā un noliektā pakausī, tikai galvu vien nogrozīja. Kalējs mina kā negudrs, plēšas šņākdamas pūta nikniem guldzieniem, strauji strāvodamas, liesmas meta sarkanas dzirksteļu šaltis augšup piekvēpušā kuldā.

Vakaros zilganās krēslas vietā jau nāca pasarkana. Kupenas noplakušas, tikai meža biežokņos zem nobirušu pērngadu lapu un vēja notrauktu zaru klāja vēl pleknāja pelēkas sniega paliekas. Divas reizes uznāca un tikpat ātri nokusa jauna kārtā, šorīt sasnīga atkal, vakara uzsalā gan pārvilkās plāna sērsmas kārtiņa, bet grambas uz ceļa bij ūdens pilnas, viss gaiss neredzamas lipīgas miglas piesūcies.

Ogles ēzē gandrīz pavisam apdzisušas, domās aizmirsies, kalējs nebij attapies tās laikā uzpūst. Tagad vairs negribējās, lai gan redzēt vēl varēja un kaļamais pēc pus stundas būtu gatavs. Mārtiņš sajūtās apnicis un noguris, nosvieda āmuru un raisīja nost skoteli. Sadzītās delnas švirkstēja pār stīvi sakretušo ādu, no tās grabošās švikoņas kļuva vēl ignāk. Ārā nožļaukstēja ragavas un pieturēja zirgu — vēl viens kalvnieks, — Ataugu Mārtiņš nodomāja un paspēra nost karsto dzelzs gabalu. Kāpēc tad dienā braukt, kalējs jau ir tam, lai arī nakti pieņemtu klāt. Viņš mudīgi metās laukā, aiz dūsmām pat durvis nevarēja lāgā aiztaisīt. Tuvāk neielūkojās, bet tik daudz tomēr ievēroja, ka uz ceļa ragavas ar diviem sēdētājiem, pie kam viens no tiem priekšā, pie pašām apgalvenēm, it kā kungu vestu. Braucēji bij lepni, ne labvakaru nepadeva, varbūt gaidīja, lai kalējs pagriežas preti. Bet Mārtiņš to nemaz nedomāja darīt, durvis aizslēdzis, pat galvu uz to pusi nepavērsis, gribēja mesties ap stūri pa taku, kur dienā sniegūdeņa straumīte tecēja lejup, bet tagad knikstēdams lūza trauslais pavasara ledus. Tomēr kaut kāda jausma spieda viņu uz mirkli apstāties un pamest skatu — pret to, kas tupēja ragavās, sarāvis kā ezis lietū, sēdarno maišeli dziļi ieliecis,

ceļgalus gandrīz līdz pat zodam saslējis, dūraiņos iemauktās rokas tiem aptvēris. Mugurā nolāpains zemnieku kažociņš, pāri ausim uzmaukta zaļādas cepure, dzeltenā seja apaugusi tādu pašu vilnainu pūku kā nabagmājas Janim. Kalējs notika no vietas, nedomādams bij atgriezies taisni pretī, savām acīm neticēdams, pat uz priekšu paliecās. Bet tomēr tas taču bij Kurts fon Brimmers, viņu pašu lielskungs! Vecs, varbūt pat slims, bet tomēr dzīvs un pazīstams tādām, kas viņu tik labi paturējis atmiņā kā Ataugu Mārtiņš. Tagad dzeltenā seja saviebās tā kā vārgā smaidā, lielskungs pameta ar galvu.

— Labvakar, kalēj! Jā, jā, tas esmu es pats...

Viņš atbidēja lupatsegu no ceļgaliem un iztrausās no ragavām. Mārtiņš palīdzēt neattapās. Lielskungs stāvēja salicis un nevarīgs, cimdiem izvilktais rokas stipri drebēja, kad viņš sameklēja maku un maksāja vedējam. Naudu dabūjis, vecuks apgriezta kaulaino, klibo ķēviti pītās kaņepāju lencās, aizlauztu, auklu notītu viksnas loku gandrīz uz paša kakla. Steidzīgi raustīja grožus un cilāja apdriksnātu vicu, acīm redzami traucās prom, cik ātri iespējams, baidīdamies, ka kungs neapdomājas un neliek vēl braukt. Fon Brimmers gari noskatījās pakaļ, tad pavērsās pret kalēju un savieba atkal savu bēdīgo smaidu. Kad vēra muti, izlūzuša priekšzoba vietā neglīti parēgojās melns robs — laikam tāpēc viņš arī mazliet šļupstēja.

— Viņam bail, ka es nebraucu vēl tālāk — muļķa vecis, kur tad te tālāk var aizbraukt. Pie tevis tak šonakt varēs pārgulēt?

Tagad Mārtiņam sastingums bij pārgājis, viņš kļuva pat par daudz kustīgs un svaids.

— Nu protams, lielskungs, jums nemaz nav jāprasa. Ejiet, lūdzu, vien kalnā, kambaris būs silts, gan jau kaut kā sagulsim...

Lielskungs gāja pa priekšu, kalējs sikiem soļiem, gandrīz turpat uz vietas mīdam, manijās pakaļ. Uztraucies un apjucis, pārsteigumā nevarēja vien apķert, kas te isti būtu darāms. Skatījās, kā lielkunga kājas velteņa zābakos ar biežām dzeltenās ādas zolēm streipulīgi knakstināja plāno ledus kārtiņu un katrs solis šķobīja nevarīgo, ar piepūli līdzsvarā turamo augumu. Gluži kā bērns, kas vēl lāgā neprot valdīt savus locekļus, — pats laikam nojauta, ko par viņu domā, pagrieza galvu atpakaļ un pār plecu nepatīkami pasmējās.

— Jociģi izskatās, kad es eju, vai nē? Tas tāpēc, ka kājas ragavās notirpušas, un tad esmu pavisam atradis, gadiem nav vairāk iets kā seši soļi turpu, seši atpakaļ, pirmajās dienās pret sienām bij jābalstās, rīdzinieki varbūt domāja, ka piedzēries esmu.

Ataugu Mārtiņš tur neredzēja neko jocīgu, lielskungs drīzāk izskatījās nožēlojams. Gribējās tā kā palīdzēt, bet kā lai palīdz tādām, kas ne iet neprata? Un tad bij arī tā savādi: kā viņš gan lidis zemnieku kambarī, kur rijas kvēpu smaka un circeņi čirpstēja visu cauru nakti? Lielskungs pie zemniekiem — kur tas bij piedzīvots? Kāpēc viņš nepārgulēja Atradzē pie radiem? Vai nu ar labo nolāpītā kažociņā un kaut kur aizņemtiem velteņa zābakiem kājās — diezin

kā ticis laukū no cietuma un vai maz vajadzēja laist iekšā. Iedomājoties, ka tur iekšā gaida tēvs, kalējs tikko novaldījās, nesatvēris aiz pleca un neapturējis. Bet tomēr tas taču bij lielskungs, kā lai nelaiž, kad viņš nāca pats un prasījās? Dziļā neizpratnē un šaubās Mārtiņš nogrozīja galvu.

Vecais Mārcis pazina tūliņ, bet labvakaru neatņēma. Palika stāvam kambara vidū pārlicis, tikai galvu paslējis kā kustonis, kam nāsīs iesītas pretīga un draudoša smaka. Kā visu mūžu suņu tramdīts un vajāts kaķis, kam pietiek tikai pamanīt tuvumā kādu no tās sugas, lai spalva saslietos gaisā un nagi listu laukā no ķepām. Tas nebij tikai paša naidis no vecā Brimmera un bendes Pīckas laikiem — veselu paaudžu mantojums, asinis iedzimis, iezīsts no mātes krūtim un tēva cirstās šūpuļa liksts izauklēts... Tikai īsu mirkli vecais kalējs uzmeta dēlam, bet tajā bij tik daudz nesapratnes, pārmetumu un dusmu, ka Mārtiņš sarāvās, kā nelabojamu vainu padarījis.

Vecais kroplis klusu atvilkās pašā tālākajā un tumšākajā stūrī, atsēdās uz lāviņas, pūlēdamies pat elpu aizturēt. Tur viņš nosēdēja visu laiku, degošās acis no lielskunga nenovērsis. Tas bij sašūcis aiz galda, galvu nolaidis, rokas apakšā pār ceļgaliem nokāris. Kad Mārtiņš aizdedzināja sveci, viņš pacēla gurdos plakstus un paskatījās vecā kalēja taisītā liepas koka spraudē ar iededzinātu ugunskrustu un dābollapu vitnēm gar blodiņas apmalu. Paskatījās gan, bet redzēt laikam neko neredzēja, acis tūliņ pavērsās kambara tukšajā tumsā un tur vai vēl kur tālāk zīlēja kaut ko tikai pašam vien zināmu. Tās nebij nekādas labās acis, aiz visa gurdenuma un skumjām tur plaiksnījās kaut kas paslepens un draudīgs. Tikpat klusu kā tēvs Mārtiņš bij atsēdies uz ķebļa, bet ilgi nevarēja izturēt šo spīdīgo klusumu.

— Un tomēr lielskungs ir mājās. Mēs jau domājam... te runāja — —

Fon Brimmers atmodās un pameta ar galvu, plānās pūkainās lūpas saknīcībās nelabā sminā.

— Klāt gan — es saprotu, tas izskatās taisni kā no kapiem... Tavās mājās — man pašam viņu vairs nav, esmu nabagāks kā tu. Tev vismaz savs amats un muiža dod šo rījiņu, kur dzīvot, man Priedaine atņemta, stingri aizliegts atgriezties šurp, esmu ieradies paslepšus un par to varu atkal krist jaunā sodā. Bet tu jau nenodosi, ilgi es te nedomāju mitināties, tikai šonakt man nebij kur palikt.

Lielskungs — un viņam nebij kur palikt! Tomēr Mārtiņš to nepateica, fon Brimmers atkal nepatīkami pasmīknāja un pats runāja tālāk:

— Ak jūs jau domājat, tu saki? Bet kāpēc gan nē, jums bij pilnīgs pamats ticēt, ka es jau sen esmu turpat, kur Kalnmuīžas Ferdinands fon Sīverss un Atradzes krodzīnieks, tas polis. Ar ko tad mans kakls labāks kā viņiem? Starpība tikai tā, ka krodzīniekam Patkuļa vēstules glabājās stadulā aiz spāres, kamēr man izvilka no kabatas, bet tas jau nebij tas īstais iemesls viņu pakārt un mani nē. Starpība arī tam pašam polim un kalnmuīžniekam: nabaga Ferdinandu tie spīdzināja mazāk, pie karātavām viņš vēl varēja nostāvēt pats uz savām kājām,

kamēr poli atvilka vilkšus — tas laikam nemaz nejuta, kā īsti aizbrauc uz viņu pasauli. Nepatīkamākais tomēr, ka šis polēns turējās kā vīrs, ne ar pirkstu žņaudzamām skrūvēm, ne ar karstu dzelzi no viņa neko nevarēja izdabūt laukā, nevienu viņš neodeva. Turpretī šis lupata Sīverss — savus zemniekus viņš varēja pert, kamēr tie izlaida dzīvību, bet pašam jau pēc piecdesmit pātagas cirtieniem mute atvērās līdz ausīm. Trīs Vidzemes muižniekus viņš iegāza līdzī, Kārlis fon Štrāders būtu pirmais, bet tam vai nu palaimējies pārbēgt Daugavai pāri, vai arī viņš kaut kur citur dabūjis galu.

— Vai tas nebij tas, kas esot izmocijis Atradzes istabmeitu? Meita vēlāk noslīcinājās pils diķī, bet nelieti pašu dārznieka puisis nožņaudza Daugavmalā.

— Daugavmalā? Varbūt, par to es neko neesmu dzirdējis. Bet iespējams tas ir, un tu saki pareizi: nelietis viņš bij, lieibnieks un netikls, lai gan citādi uzticīgs un pārdrošs kalps mūsu lielajam Johanam Patkulam.

— To jūsu Patkulu zviedri arī esot dabūjuši rokā un nomužījuši?

Priedaines lielskungs sarāvās it kā aiz pieskāriena vaļējai brūcei, acumirkli vēlāk vārgi atmāja ar roku.

— Nerunāsim par mūsu nelaimīgo varoni, tas ir par daudz sāpīgi. Ar Patkula nāvi nežēlīgā kārtā sabruka pēdējais cēliens muižnieku atsvabināšanās cīņā, un tagad jāsāk cits, tagad vēl viens . . . tas vairs nedrīkst sabrukt, jo kas tad vēl paliktu pāri?

Viņš spēji aprāva un pirmo reizi uzmanīgāk un pētidams paskatījās Ataugu Mārtiņam taisni sejā.

— Bet tas ir par daudz svarīgi, par to vēlāk . . . Ko taču es gribēju, kas man vēl bij prātā? . . . Ak, jā, es tā iedomāju, ka tam Atradzes dārznieka puisim ar muižas istabmeitu bij gluži tāpat kā tev te ar Briežu Maiju. Un daudz netrūka, ka man toreiz būtu izgājis tāpat kā Kārlim fon Štrāderam Daugavmalā. Tu taču gribēji to pašu, ko tas dārznieks, vai nē?

Kalējs sagrozījās uz sava ķebļa, balss viņam spēji iesmakusi, tomēr skanēja draudīgi.

— Arī par to labāk nerunāsim, lielskungs. Zemniekam tāpat sāp, lai gan jūs to nevarat iedomāties.

Kurts fon Brimmers pamāja ar galvu.

— Pareizi gan, nerunāsim arī par to. Kas pagājis, to atsaukt un labot tā kā tā vairs nevar, labāk, lai bijušais nejaucas tur iekšā, kur jādomā par tagadējo . . . Jūs droši vien tagad vairāk domājat par to, aiz kāda brīnuma es esmu izlidis no kapa un atkal ieradies šeit? Bet kapā es neesmu bijis, tikai cietumā, lai gan starpība tur nav nekāda lielā, tu redzi, kas no manis vairs palicies pāri. Un brīnuma arī nav nekāda, labi draugi un nauda iespēj vairāk nekā visi brīnumi, vairāk nekā muižnieku dievs un zviedru velns abi kopā. Bet šie gadi, šie gadi . . . nekādā ellē nevar būt briesmīgāk!

Viņš nodrebinajās it kā saldams, bet vaigos sasitās sārti plankumi.

— Nolādētie zviedri un simtreiz nolādētā Rīga! Muižnieku posts un Vidzemes nelaime tā ir. Aug kā Bābele un izjauc visu, ko mēs te bijām uzcēluši un

nostiprinājuši, augošs augonis tā ir mūsu zemes miesā, kamēr tas vēl pūžos, nebūs ne labklājības, ne miera. Viņas cietumi smird kā kloākas, tajos dzīvi sapūst Livonijas bruņinieku slaveno cilšu pēcteči. Mūsu senči paši viņu nodibināja drošai apmetnei un savas varas stiprumam, bet kas tagad valda šajā bīstamajā cietoksnī? Pili iemitinājies zviedru garnizons, tiesās sēd muižniecības nodevēji un resni pilsoņi, spīdzina un tiesā tos, kam pašiem vienīgā mantotā tiesība spriest un valdīt. Salašņas no visām pasaules malām uzbarojas resni mūsu maizē un iedomājas, ka viņi vien esot tie īstie kungi. Atvilina zemniekus no laukiem, visādiem neliešiem un bēgļiem dod patvērumu, lai pašiem būtu strādnieki, amatnieki, jūrnieki un zaldāti — muižnieki nedrīkst atprasīt savu īpašumu, par to viņus pašus met pagrabā. Rātskungu krēslos sēd naudu sarausuši tirgoņi, aiz tiesas galda no svešuma atkliduši augļotāji, kas pat pēc mūsu muižām jau staipa nagus, varbūt bijušie jūras laupītāji — —

Kalējs viņu asi pārtrauca:

— Pans Kraševskis par laupītājiem sauc visus jūs, tos ienācējus un iebrucējus mūsu zemē, un tā laikam arī būs.

Kurts fon Brimmers saduga un atkal gari noskatījās Mārtiņā.

— Pans Kraševskis — jā, viņš to var, viņam nekas nav ko zaudēt, ne ko atkarot... Rīgas cietumā viņš arī nav gulējis... Par daudz jūs viņam klausāt, sev pašiem par postu. Neviens nenāca palīgā, kad zviedri mani toreiz saņēma ciet. Tava paša brālis — — bet lai paliek tas, pagājušo tā kā tā vairs neatgriezīsim.

Lielskungs pārbranca kaulaino roku sadzeltējušai sejai ar pūkaino bārdas vilnu, it kā aizraustu prom vecos rēgus.

— Tu, kalēj, droši vien domā, kāpēc es tagad lienu pie jums rījņā, kad garāmbraucams taču bij Atradzei, kur mana paša māsiņa valda? Biju iegriezies arī tur, bet vai tu vari iedomāties, kā mani uzņēma? Pat iekšā nelaida — jā, nelaida, pat pa āra durvim netiku, lai gan viņa skatījās augšā pa logu un droši vien pazina. Taisni tāpēc, ka pazina. Teiksim, viņa varēja domāt, ka es vienkārši esmu izbēdzis, un tad uzņemt būtu bīstami, bet tas tomēr nav galvenais. Kaut kas cits viņai un tāpat vecajai lielmātei padomā. Muiža man noņemta, to viņas labi zina, pats esmu padzīts, pat Lapmuižas nabagmājā man neļautu apmesties kā poļu Janim. Pēdējais klaidonis es esmu, kas viņām par to, ja uzkaru kuli plecos un par nabagu staigāju apkārt, — tie nav radi un sievieši, bet divas izsalkušas žagatas, ko nekad nevar pieēdināt. Un tad pēc radu rakstiem iznāk, ka viņas tās mantinieces, es esmu cilvēks bez tiesībām un ārpus likuma, ļaunāk kā miris, jo mironim tiesības uz viņa septiņas pēdas garo zemes īpašumu, ko neviens nevar atņemt. Barona Hetlinga atraitne un viņas meita var kļūt par Priedaines likumīgām īpašniecēm, man Rīgā jau pačukstēja kaut ko tā uz to pusi. Tagad tu saproti, kalēja Mārtiņ, kāpēc es patlaban esmu te pie tevis un sajūtos laimīgs, ka nedzen mani laukā no sava kambara.

Ataugu Mārtiņš saprata, tikai tādas savādas un neticamas viņam likās liel-

kuņa radu būšanas un muižas mantojuma lieta. Tas jau iznāca pārāk cilvēciski un ikdienišķīgi, gandrīz tāpat kā dažkārt zemniekiem. Un kauns sametās, kad lielkungu runāja par laukā dzīšanu, pie tam, kā likās, gluži nopietni, tāpat kā visu laiku nepatīkami bij redzēt to viņa kažociņu, zaķādas cepuri un aplauzītos netīros nagus. Novērsies viņš atpūrdēja:

— Ko nu, lielkungu, par dzīšanu... tak jau jūsu pašu māja...

Fon Brimmers nogrozīja galvu.

— Grūti jums nāksies pierast pie jaunajiem īpašniekiem. Veco Brimmeru jūs vēl tagad lādat, bet barona Helinga atraitne un viņas meita pavisam citādi savilks grožus — iemauktus viņas jums uzmauks, ecēsā viņas jūs liks, rullī viņas prot iejūgt zemnieku...

Viņš spēji aprāva un ieminējās pavisam citādā balsī:

— Bet kāpēc tu nepiesoli man neko ēst? No vakar vakara neko neesmu baudījis, tikai tam manam vedējam gadījās sakaltusi maizes doniņa kabatā...

Satraucies Mārtiņš pielēca no ķebja — kā viņam pašam tas nebija ienācis prātā? Bet vai tad varēja iedomāties, ka lielkungam gribēsies ēst, gluži tāpat kā zemniekam. Pagriezās pret tēvu, tas tupēja savā kaktā tādu seju un tik nelabām acīm, ka labāk neteica neko, gāja un sameklēja pats. Neveikli bija celt galdā tanku putraimu putru un puskuķi gan svaigas, bet lāčcauzām pamelnas rudzus maizes. Pavisam nokaunējies pamīņājās turpat pie galda.

— Neņemiet ļaunā, lielkungu, vairāk mums šovakar nekā nav.

Bet lielkungu nemaz neklausījās. Acis spīdēja vien, kad viņš ar vecā Mārča bērza karoti ieklupa putras bļodā, no dibena smeldams pēc iespējas vairāk biezu un pa virsu smalsūdams žāvētas aitas gaļas kumosīkus. Tad nogrieza prāvu kanci maizes, kad tas bija cauri, vēl vienu, nazi līdz spalām iegremdēja biežpienā un cēla laukā tādu kaudzi, kā to tikai vēl pašu Eka vai Lauķu Tenis prastu. Eda sakniebtām lūpām, vienā pusē piepampusu muti, laikam vairāk priekšzobiem, kā to palaiķam dara tie, kam dzerokļi vairs neklausā. Strēba skaļi šļurkstinādams, vispirms lieko karstumu karotē atpūtis — gluži kā zemnieki, gluži tāpat! Laikam taču tāds pats cilvēks vien bija. Kalējam neveikli to apzināties un skatīties, viņš atvirzīja savu ķebli tālāk krēslā.

Paēdis un muti ar plaukstu virsusi noslaucījis, fon Brimmers isti zemnieciski atraugojās, laikam tūliņ sāka sajusties ērtāk, lai gan nu izskatījās vēl gurdenāks.

— Un tad jūs te vēl gaužaties par cietu un avotā mērcējamu pelavmaizi! To putru jau mirdams var strēbt, kad man cietumā tādu ikdienas devuši! Valdīšana uz katru vēderu izsniedz tik daudz, ka taisni badā nebūtu jāmirst, bet ko tas palīdz, ja priekšnieks, sātans, vismaz pusi nozog, pats tikai tūsnidams var novelties pa trepēm pagrabā, bet tos, ko no turienes izlaiž, vējš gāj apkārt, paša sieva un bērni nepazīst.

Viņš novilkā kažociņu un tikai tagad vēl attapās noņemt cepuri. Galvirsu gluži plīks, matu paliekas ap ausīm sirmas, svārki kā mietā pakārti, kaklasaites

nemaz nebij, kreklis netīrs — roka ieslīda azotē, pamatīgi tur izkasījusi, pieķēra sānos, vienos un otros. Nabaga vīrs, pavisam, pavisam nogājies! It kā kalēja domas uzminējis, fon Brimmers uzsita dūri galdā.

— Noladētie zviedri! Vai tā apietas ar Vidzemes muižnieku! Bet gan viņi vēl redzes, Patkula sēkla tik drīz nav iznīdama! . . . Ienes nu kādu klēpi salmu, kur atgulties. Visi kauli sāp, tās septiņdesmit verstis zemnieku ragavās ir vairāk nekā kuģi pāri visai Vācu jūrai.

Mārtiņš pieskrēja savai guļas vietai, atsedza strīpaino segu un uzcubināja. Virsbikses novilkta lielskungs nezin kāpēc kautrējās, atgulās ar visām. Vecais guļās reizē ar viņu, kad tas sasedzās, arī pats uzvilka kažoku līdz pat zodam, bet galvu turēja tā, ka to tur vienmēr varēja redzēt. Pavisam ērmīgs kļuvis . . . Salmu klēpi Mārtiņš ienesa pats sev. Salmi knikstēja, rijas krāsns dibenplaisās cirpstēja zemnieku riju nenogurstošais muzikants. Bet tad pēkšņi apklusā, un reizē ar to lielskungs, splaudīdamies un rokām atvēcinādamies, pielēca sēdus.

— Velns — kas tas ir? Kas te skrien?

Mārtiņš uzcēlās kājās.

— Nekas, lielskungs, tas tikai circenis — kad gaišs, viņi labprāt laižas apkārt.

Viņš nodzēsa sveci un atgulās atkal. Tumsā lielskungs vēl apvaicājās:

— Bet vai viņš nekož?

— Nē, kost viņš nemaz nekož. Vilnainus autus un cimodus gan pa nakti nevar uz krāsns atstāt, tos viņi sakapā kā dzirklēm — pavisam nelāga tauta.

Lielskungs laikam nomierinājās. Pēc brīža ieminējās atkal:

— Te ir tik silts . . . un sauss . . . Gulī tīri kā lielskungs.

Un pasmējās pats savam jokam. Smiekls iznāca tāds skāņš, it kā gadiem atrasts un aizmirsts. Tomēr arī siltumā un sausumā viņš nevarēja aizmigt, labu brīdi vēl knosījās un kasījās. Tad aprīma gan, bet vēl ievaicājās:

— Bet tu, kalēja Mārtiņ — — kā es to biju aizmirsis? Es dzirdu, tu esot karā bijis? Pret krieviem?

Taisnību sakot, šo jautājumu Ataugu Mārtiņš visu vakaru bij gaidījis. Ļoti gribējās pastāstīt lielkungam — tas zinās pateikt, labi darīts bij vai slikti un kāpēc labi vai slikti. Neviens cits te nespēja spriest, kāpēc viņam visu laiku tas nemiers, tās nebeidzamās pārdomas, šaubas un tumsa, tie taču neredzēja vēl tik tālu kā viņš pats. Pans Kraševskis — varbūt, bet tam nezin kāpēc bij bail tā kā jautāt.

Priedainiešu un lapmuižnieku virsaitis sāka stāstīt. Nevis pret krieviem, bet kalmukiem un tatāriem. Nelielīdamies, neko nepiepušķodams, tikai cenzdamies attēlot visus sikumus tādus, kā tie patiesībā bij. Un tagad, pirmo reizi to visu tik plaši pārcilādams, jo skaudrāk jūta, ka tur nebij tas, kas vajadzīgs, vai nu nepareizi sākts, vai izdarīts, varbūt pavisam nevajadzīgs . . . Un stāstīdams ik brīdi gaidīja, ka lielskungs pārtrauks un pasacīs, kas tur bij aplam un kā vajadzēja pareizi. Bet fon Brimmers tikai klausījās vien, pakasīdamies uzmanīgi, lai

netraucētu. Ari kad Ataugu Mārtiņš bij nobeidzis, vēl brīdi klusēja, viņam likās, ka pārāk ilgi. Tad bij dzirdama tāda kā gara nopūta.

— I-ja-ā... Trīs vīri, tu saki, un tad vēl tie purvciemeši... Pret krieviem... — viņš atkārtoja savu, it kā par tiem kalmukiem un tatāriem nemaz nedzirdējis. — Nē, to tev nevajadzēja, tas neder, tas nav tas īstais ceļš...

Bet kāds tad tas īstais, to viņš nepateica. Mārtiņš klausījās sasprindzinātā uzmanībā, bet fon Brimmers laikam bij pārāk noguris, sāka smagāk šņākt un brīdi vēlāk jau krāca gluži kā kāds malkas cirtējs vai rijas kūlējs ar pieputējušu kaklu. Un vēl bij dzirdams, ka arī vecais Mārcis nolika galvu uz pagalvja maisiņa, droši vien nepalaidis nevienu vārdu nedzirdētu. Ataugu Mārtiņš ilgi nevarēja aizmigt. Domas kļuvušas vēl jucekļīgākas un smagākas, viņš sajūtās vilies un vairāk pazaudējis ar savu velto stāstu nekā ieguvis. Rijā bij melna tumsa, savā šķirbā atgriezies, circenis atkal cirpstēja sparīgi, it kā cenzdamies atgūt nokavēto.

7

Kalēja Mārtiņš grozījās uz sava salmu klēpja, skatījās aklajā tumsā un klausījās aprija vēja šņākoņā ārā — circenis par daudz pierasts, to viņš nemaz nedzirdēja. No salmu jumta malas reizēm skanēdama atlūza kāda lāsteka, varbūt atkal uznācis atkusnis, laiks tagad allaž mainījās tik pēkšņi. Kurts fon Brimmers krāca bez atpūtas, tikai toņus mainīdams uz augšu un leju, bet vienmēr tik skaņi, ka pat lielais dziedātājs krāsns plaisā reizēm aprāvās, droši vien sajuzdamies apdraudēts paša mājās. Tā ērmīgi bij, ka lielkungs nu guļ zemnieku rijā un šņāc tikpat sirsnīgi kā kāds nokusis linu kulstītājs.

Pret krieviem nevajadzēja, tas nav īstais ceļš — — tā viņš sacīja. Nojausma Mārtiņam jau pašam visu laiku bijusi, ko nu palīdzēja liekais apstiprinājums, kad nepateica to isto ceļu?.. Bet vai viņš to zināja, šis cilpai tikko izmucis muižnieks noplīsušā kažociņā? Vai zemniekam kādreiz varēja būt kopīgs ceļš ar savu lielkungu? Kalējs atcerējās tēva niknās acis — droši vien tās arī vēl tagad tumsā pavērstas uz to pusi, kur gulēja tauku putru piestrēbušais kungs. Kad tikai vecais savā aklajā naidā nemēģina kādu muļķību, spītīgs un neapvaldāms viņš no laika gala. Bet kaktā bij pavisam klusu, lai gan salmu čaukstoņa dēla guļas vietā tramigajam kroplim tāpat neļāva aizmigt.

Kad kalējs pamodās, kambari likās pavisam klusu, pat lielais cirpstētājs beidzot apguris. Tūliņ atbīdīja lodziņu vaļā — ārā bij pelēka rīta krēsla, kūpeja bieza silta migla, sniegūdēns čurkstēdams tecēja pa nokalni lejup. Aiz smēdes vecais Mārcis runājās ar kalvniekiem, plēšu pamina kladzēja, kāds pamanījies uzkurināt ogles ēzē. Tiem tur droši vien jau viss par lielkungu zināms — Mārtiņš saiga un pa gabaliņu aplūkoja savu viesi. Kungs vairs nekrāca, vaļēju muti gulēja tik cieši, it kā Rīgas cietumā visus šos gadus acis nebūtu dabūjis aizvērt.

Jā, prātam gan lielskungs, bet izdzeni viņu no muižas — tāds pats cilvēks vien ir, pat vēl vārgāks un nevarīgāks kā kāds paklīdis zemnieks.

Pār smēdes sliksni kāpdams, kalējs tūlī pārliecinājās, ka tiem četriem kalviniem tiešām viss jau zināms. Dusmīgi kreksnādams, vecais izlida laukā un pazuda kaut kur aiz klētiņas, acīm redzami kambari pie kunga viņš neparko ilgāk vairs nevarēja ciest. Kalējs neielaidās nekādās pārrunās, pagasta viri velti vien notaustījās ap to, kas viņus tagad tā interesēja. Pietika jau, ko vecais te samelsis, tā kā tā līdz vakaram abos pagastos citas valodas vairs nebūs.

Īsi pirms pusdienas Ataugu Mārtiņš izdzirda ārā no kalna velteņa zābakus streipulīgi žļaukstinām. Smēdē patlaban gadījās viens pats vecais Luksts, atņemdamies tas visu laiku lielījās ar sava Gača varoņdarbiem, it kā Mārtiņš tos nezinātu vislabāk. Iedeva tam paturēt lūškas, lai stāv pie laktas un nelien ārā noklausīties.

Labi izgulējies, Kurts fon Brimmers izskatījās mazliet žirgtāks kā vakar vakarā, labrītu padevis, teica:

— Es eju uz Lapmuižu pie Holodkeviča, arī panu Kraševski gribu sastapt. Ja tev atliek laiks, atnāc tu arī, taisnību sakot, man šķiet, ka tagad ir svarīgākas lietas nekā tā tava kalšana.

— Man arī liekas tāpat. Bet vai lielskungs varēs aiziet tādā šķīdopā? Varbūt Klētnieka Marčs iemetinātu zirgu ragavās.

Lielskungs atvēcināja roku.

— Neparko nē! Man nav nekādas tiesības nodzenāt muižas zirgus, rīkot Klētnieka Marču, varbūt pašu vedēju ieģrūst nepatikšanās: man taču nav brīv te braukāt. Bez tam pagaidām gribu tā paklusām, kamēr nav skaidribas, ko domā Holodkevičs un tāpat pagasta ļaudis.

Viņš aizslāja pa ķieģeļnīcas ceļu, kur šajā laikā droši vien nebūs sastopams neviens braucējs. Zīpkārais Luksts velti vien izjautājās visādiem aplinkiem, kalējs aiz tās lielās šķīdoņas bij kļuvis pavisam kurls. Stundas divas viņš vēl nostrādāja, tad izraidīja laukā vienu veceni un vienu zeņķi un taisīja durvis ciet.

— Rītu, atnāciet rītu, šodien man nav laika.

Vecene kasījās, norūpējusies par savu kaļamo, bet arī nepārprotamā kārē uzzināt ko tuvāk par negaidīti ieradušos lielkungu.

— Kur tad tev nu tā jāskrien? Stūpu tam katliņam vajadzēja aplikt, citādi viņš man pavisam pārplīsis.

— Līdz ritam viņš nepārplīsis vis, atnāc tikai paagrāk.

Vairāk viņš neklausījās. Salmi no kambara bij izvākti, Mārča guļas vieta kārtīgi uztaisīta, bet lielkunga izvārtīta, tāpat kā bijusi, vecim pretīgi tur pieskarīties. Mārtiņš nometa koka tupeles un apāva zābakus, tie tā noglabāti, ka tikko varēja atrast, tēvs katrā ziņā paredzējis un negribēja, ka dēls iet. Par daudz, par daudz šis īgnais vecis paredzēja!

Uz ķieģeļnīcas ceļa arī kalējs nevienu nesastapa. Bet Lauķiene stāvēja sētsvidū un gari noskatījās pakaļ, pret Vaivariem apturēja dūšīga sieva un gribēja

zināt, vai tas nebijis viņu lielkungs, kas te pirmiņ aizslājis uz Lapmuižas pusl. Likumu garām pamezdams, kalējs tikai plecus paraustīja.

— Kā es to lai zinu, bij vai nebij. Tev vajadzēja paprasīt viņam pašam.

No Lapmuižas smēdes izsteidzās Andžēna Pēteris, kvēpainās rokas pie priekšauta noberzēdams.

— Priedainietis ir te — tici vai netici, bet tas pats vien bij. Tātad zviedri nav vis viņu pakāruši.

Ataugu Mārtiņš pat neapstājās, lai gan arī Meģis slaistījās turpat.

— Nu, ja viņš ir te, tad skaidra lieta, ka nav pakāruši. Neprašņā, nav tava darišana!

Viņš gāja taisni uz pili. Lielajā zālē sēdēja Holodkevičs, tāds pats saguris, kā neuzticīgi, kā ļauni pavīpsnādams klausījās fon Brimmerā. Nabagmājas Janis sēca gabaliņu tālāk. Lapmuižnieks nebij turējis par vajadzīgu pat savā istabā icaicināt dižciltīgo viesi. Tas patlaban runāja iekarsies, rokām tīri zemnieciski plātīdamies, reizēm dūri galdā viegli piesizdams.

— Un es jums apgalvoju, ka tā avantūra labi nebeigsies. Karalis — — puika viņš ir un pērienu dabūs! Bijuši arī vēl lielāki viri, kas domājās neuzvarami un tāpat gribēja pasauli iekarot, un kur viņi visi palika? Akla slavas kāre ir ļaunāka kā reibums. Piedzēries cilvēks iekrīt grāvi un izguļas, visļaunākā gadījumā pats dabū galu, bet ko gan nepadara tāds traks karavadonis? Posts viņam iet pa priekšu un iznicība pa pēdām pakaļ. Zviedrijas senāts dumpoņas, Vidzeme sten, leiši vaid, poļi raud, Saksija vaimanā pilnā kaklā, bet Kārlim Divpadsmitajam vēl nav diezgan, jo vairāk viņš rij, jo vairāk alkst. Glēvuli Augustu Otro kā pārsistu gaiļi trenkādams, viņš savā lielmanībā netur par vajadzīgu vērot, ka tas otrais viņam aiz muguras aug arvien lielāks un kļūst stiprāks. Un drīz vien būs tik stiprs, ka āža ragā salieks to zviedru jaunekli un viņa leģionus izklaidēs kā pelavas.

Arī pans Kraševskis šoreiz bij neparasti domīgs.

— Jā, ar krievu caru joki vairs nav, brīnuma lietas viņš strādā. Zeme viņam neapredzami plaša un bagāta, vajag tikai viņot pieliekties un pacelt to, kas mētājas turpat pie kājām. Un viņš māca tos savus sliņķus, rikstes viņš ne-taupa un galvas vēl mazāk. Bajāriem tās lielās bārdas nost, garsvārkiem paldes nost, lielkungu dēlus uz ārzemēm mācīties darbu, amatu un kara mākslu, pilsoņus un zemniekus zaldātos, baznīcu zvanus lielgabalos — priesteri blāuj par antikristu, bet padarīt viņam neko nevar. Azovu Pēteris jau atņēmis turkiem, no Karelijas padzinis zviedrus, Ņevas purvos nodibinājis jaunu pilsētu, uz turieni jau brauc holandiešu un angļu kuģi. Drīz var pienākt laiks, kad viņš padzīs zviedrus no visas Baltijas jūras.

Holodkevičs arī pret to pavērsa zobgalīgu skatienu.

— Ari jūs, pan Kraševski? Bet jūs taču visu laiku zinājāt tikai jūsmot par zviedriem. Septiņsimtā gadā Kārlis Divpadsmitais krievus pašus kā prusakus satrieca un apslicināja Narvā. Un tad jūs te vēl mēģināt iestāstīt, ka viņi nu sāks kaut Kārļa pulkus!

Kurtam fon Brimmeram plikais galvvirss bij pietvīcis pasarkans.

— Ir jau icsākuši, pan Holodkevič! Par Narvu jūs runājat — tā Pēterim bij pirmā skola, sīva un sāpīga, bet tomēr tikai skola. Zviedri paši viņu iemāca karot. Tagad viņam vairs nav zemnieku salašņu bars, bet kārtīgi apmācīts un apbruņots karaspēks, viņa gvardi un dragūnu pulki visu pagājušo ziemu un vasaru tramda zviedru nodaļas Polijā. Augustu ķerdams, Kārlis pats mētājas no viena stūra uz otru, drīz būs pavisam apguris, un tad pienāks krievu caram istā kārtā.

— Fon Brimmera kungs, jūs pareģojat tikai to, ko paši vēlētos. Protams, es nelieģšu, ka jums tiesība ienīst zviedrus par visu, ko viņi darījuši, bet tāds akls naidis apstulbo acis un var ieigrūst tikai jaunā, vēl lielākā postā. Savus poļus es pazīstu drusku labāk kā jūs, tie ēdas paši savā starpā, ne bijuši, ne būs zviedru pretinieki. Muižnieki domā tikai par to, kā uzkundzēties pār citiem, novārdzinātai tautai pat tāds iekarotājs kā Kārlis Divpadsmītais neliekas slik-tāks par pašas kungiem, tauta vēlas mieru, lai kāds tas, kad tikai var paglābt savu kailo dzīvību. Un jūsu krievi, tie visu laiku rāpjas prom uz Ukrainu, kur viņus atkal sagaida dumpīgie kazaki. Aitu bars ir tie jūsu krievi, vairāk nekās!

Priedainietis aiz uztraukuma brīdī pat parunāt nevarēja.

— Mūsu krievi — — kas tā par valodu, pan Holodkevič? Vai jūs turat mūs par nelgām un bērniem? Poļi un zviedri nebij mūsu, un krievi nebūs tādi. Bet ko mēs lai darām? Liktenis nu reiz ir tāds, ka mums jāpievienojas stiprākai pusei, paši par sevi mēs neko neiespējam. Varbūt kalēja Mārtiņš domā citādi, viņam jau ir piedzīvojumi, šķiet, vairāk nekā mums trim.

Kalēja Mārtiņš sēdēja drūmi sabozies, klausījās sasprindzinātā uzmanā, tomēr viņa gaišā galva nejaudāja neko skaidri aptvert tajā jūkli, kas vērpās kungu valodās. Bet tie gaidīja, lai arī viņš kaut ko saka.

— Zviedri mūs pametuši, tā ir skaidra lieta, bet paši mēs neko vēl nevaram: nav mums īstas kara prasmes, nav pietiekoši daudz ieroču, nav vadoņu, un vienprātības arī nav, tas tas ļaunākais. Ko tad mēs esam panākuši pagājušo vasaru? Tikai tos trīs virus pametām, bet to vietā dabūjām vienu kuslu bērnu, no kura nekāda labuma nav.

Pans Kraševskis skumji palocīja galvu.

— Susuru Klāvs bij viens no krietnākajiem vīriem pagastā un Dārdzanu Jukums brašākais starp jaunajiem.

Arī kalējs sāka uzbudināties.

— Es viņus abus pazīnu labāk kā jūs. Bet kas tad tie bij, kas mūs skubināja? Vai Lapmuižas lielskungs bij preti? Vai jūs, pan Kraševski, visdedzīgāk neieteicāt mums iet?

— Vai tad es tādās lietās esmu ko gudrāks kā tu? Neviens mēs te nevarējām zināt, ka zviedri jūs pametīs vienus.

Fon Brimmers paliecās tālu pār galdu pret viņu.

— Tātad arī jūs to atzīstat, ka kalējam to nevajadzēja darīt un ka viss tas karagājieni bij tūrā aplamība? Vai man nav taisnība?

Poļu Janis tomēr tik sirsnīgi nepiekrita, kā tas laikam sagaidīja.

— Jums, fon Brimmera kungs, taisnība par sevi un priekš tiem citiem lielkungiem. Bet kungu taisnība nekad nav zemnieku taisnība, jūsu nelaime tā, ka par viņiem jūs nekad nedomājat. Tik akli ieauguši savā pašlabumā un patmiņā, apmāti gaidāt tikai, lai zemnieki labprātīgi iet karā par jūsu muižām, jūsu naidu un atreibību. Nevienam pat prātā neienāk, ka arī viņiem pašiem sava dzīvība un tāpat tieksme to pasargāt. Ataugu Mārtiņš vispirms paturēja prātā pats savējos un gribēja paglābt viņus no tā posta, par to te vēstīja visi nelaimīgie bēgļi.

— Tur mēs redzējam vēl lielāku nelaimi un postu — tur vairs nav zeme, lauki, mājas un cilvēki, bet tuksnesis un vilku barība. Lielskungs saka, ka nevajadzējis iet karā, viņš nezina tās šausmas, ko mēs piedzīvojam. Dārdzanu Jukums — — eh! iedomāt vairs negribas...

— Es zinu visu, mans mīlais kalēj, vairāk, kā tu vari iedomāt. Tu esi redzējis, ko dara kalmuki, bet vai tev šķiet, ka zviedri ir labāki? Ko viņi dara mūsu pašu zemē, par to lai stāsta pāns Holodkevičs. Bet tur, kur viņi karo, tās šausmas ir vēl lielākas. Gar Nevas un Ladogas krastiem zviedri tāpat dedzina, laupa un apkauj. No Polijas un Saksijas gūstekņus kā lopiņus barā dzen prom uz Zviedriju, apmērdē badā un nosaldē. Un kas septiņi simti sestā gada otrajā februārī notikās pie Frauštates, par to paši Rīgas zviedru varas vīri vēl šodien runā tikai paklusām un plecus raustīdami. Tur ģenerālim Reinšildam ar viņa piecpadsmit tūkstošu lielo armiju uzbruka ģenerālis Šulenbergs, viens no tiem Augusta Otrā slavenajiem vadoņiem, par kuriem smejas visa pasaule. Zviedrus apvērtējis uz astoņiem tūkstošiem, viņš raidīja tiem virsū savus desmit tūkstošus reitaru, dragūnu un kājnieku, bez tam vēl sešus tūkstošus krievu un trīs bataljonus varmācīgi savervētu francūžu ar divpadsmit lielgabaliem. Bet francūži padevās gandrīz nepretodamies, viņu lielgabalus zviedri tūlīt apgriezta pret ģenerālmajora Vostromicka krieviem, kas gan paguva pāra reižu izšaut, bet no tāda tāluma, ka neviena lode neaizsniedza ienaidnieku rindas. Krievus apšķaidījuši, Kārļa zaldāti uzbruka sakšiem un sakāva arī tos, uz vietas noguldīdami četrus tūkstošus vīru, dzīvi palikušie aizbēgdami vēl izlaupīja pašu sabiedroto un palīgu krievu vezumus. Un kā nu varonīgie un cēlie zviedri rikojās ar sagūstītiem cara Pētera zaldātiem? Karalis bij pavēlējis netaupīt nevienu, bet vaģinieku bars tik liels, ka to apkaušanai vajadzēja ilga laika un daudz pūļu. Tad viņus vienkārši saslānīja pa divi un trīs citu uz cita un nogalināja reizē ar vienu pašu šķēpa vai bajonetes dūrienu. Tādi bija humānie muižnieku ēdāji un Vidzemes zemnieku draugi. Un kādu likteni piedzīvoja lielais diplomāts un tēvijas glābējs, krievu cara slepenpadomnieks Johans fon Paikuls? Pēc kauna pilnā Altranštates miera līguma paši sakši viņu nodevīgā kārtā arestēja un izdeva zviedriem. Neskatoties uz viņa muižnieka dzimumu un ģenerālleitnanta činu, ķēdēs sakaltu un visnecilvēcīgākā kārtā

spīdzinātu, to veselu gadu vazāja līdzī, pēc tam, Saksiju atstādami, saraustīja četros gabalos. Un ko jūs domājat — zviedru karalis, tas izslavētais jaunais lauva, lika nosodīt arī oficiēri, kas bij atļāvis nocirst galvu nelaimīgajam saplosītam, nevarēdams noskatīties viņa briesmīgās mokās... Un tad vēl runājat par krievu briesmu darbiem! Tie tur ir ļaunāki kā visi kalmuki un tatāri kopā.

Ataugu Mārtiņš klausījās sastulbis. Niekus taču lielskungs nemēlsa, bet kas tad vēl palika pāri no tā, par ko viņi visi līdz šim tā cienījuši un cildinājuši zviedrus un viņu valdnieku? Varbūt gan šis dumpinieks un karātavām palaistais cietumnieks pārspīlēja un ar aprēķinu lasīja kopā visu to sliktāko, ko zināja, bet zemnieku ticība bij sadragāta, un visas cerības galu galā izrādījās tikai māņi. Par ko tad īsti tie trīs pagasti gāja karā, pazaudēja piecus vīrus un tikpat daudz savainotu un nelaimīgu pārveda mājās? Holodkevičs noklausījās priedainieša stāstā, it kā pats to visu jau sen zinājis. Pans Kraševskis varēja tikai apstiprināt.

— Es arī esmu dzirdējis par to, apmēram tā tas laikam bijis. Karš pats par sevi ir šausmīgs, cilvēki aizmirst visu cilvēcību un paliek sliktāki par zvēriem. Ja kungi ēstos savā starpā un varas un mantas dēļ iznīcinātu cits citu, to vēl varētu saprast, tiem ir par ko cīnīties. Bet ar ko un pret ko lai karo nabaga zemnieki? Lai savu tagadējo bargo un nežēlīgo kungu vietā dabūtu vēl sliktākus un vēl smagāku sasiētu savu nastu... Laiki ir ļauni, un nākotne vēl tumšāka kā tagadējās dienas.

Kurts fon Brimmers bij tā pārliecināts par savu taisnību, ka nevarēja paciest nekādus iebildumus, ne šaubas. Tagad viņš pat kājās paslējās.

— Nejaucieties, pan Kraševski, ar savu neticību un mulsināšanu! Slims jūs esat, tāpēc visu redzat tikai tumšu vien. Mēs, vesēlie, vienmēr meklējam kādu balstu un arī patlaban mūsu ļaunajos laikos varam to saskatīt. Bez kaut kāda gaišuma jau nemaz nav iespējams dzīvot, tā es jau sen būtu nonicis piepelējušā, žurku apsēstā pagrabā. Ziemeļos un austrumos aug jauna vara, tikai aklie vai tie, kas tiši aizver acis, neredz to tuvojamies mums kā pērkona negaisu, ko atgaiņāt esam pilnīgi bezspēcīgi. No visām igauņu un Vidzemes pilsētām krievi ir padzinuši zviedrus, Jelgava un Bauska pieder viņiem, es jums apgalvoju, ka drīz pienāks kārtā Rīgai un arī mūsu zemei līdz ar Priedaini un Lapmuižu. Vienkāršs saprāts prasa, lai neejam cīņā pret pārspēku, pret lavīnu, kas mūs tā kā tā samals druskās. Krievu cars ir aziāts un barbarš, bet viņš laužas tikt par eiropietī, un taisni mēs vispirmie esam kā radīti iet viņam talkā un palīgos. No vāciešiem viņš aizņemas visu, ko vien var pasniegt — jau tagad viņam ir vācu iedalījums un vācu kārtība karaspēkā, vācu ģenerāļi un zemākie virsnieki, pat savu jauno pilsētu viņš nosaucis vācu vārdā. Un atkal es jums apgalvoju, ka taisni Livonijas bruņinieku pēcteči būs tie, kas palīdzēs ievest Eiropas civilizāciju viņa zemē, bet pašī savējā atgūs vecās tiesības un nodrošinās savu stāvokli uz bērnu bērniem. Un līdz ar kungiem arī Vidzemes zemnieki tiks uz zaļa

cara. Krievijā jau tagad kāpj uz augšu visi, kam cenšanās un kas patiesi kaut ko spēj: cara flotes admirālis ir bijušais holandiešu jūras laupītājs, sīki plukatas tirgotājiņi izvērtušies par bagātiem armijas apgādātājiem un ieroču fabrikantiem, dzimtcilvēku kalēji par plašu darbnīcu meistariem un brīviem cilvēkiem, lapčainu zemnieku dēli par armijas oficiēriem, cara staļļu uzranga atvase, iclu kļaidonis, pirāgu pārdevējs un zaglēns Aleksandrs Meņšikovs patlaban ir ģenerālis, Šlisenburgas gubernators un valdniekam vistuvākais cilvēks. Lūk, kādas izredzes mums visiem paver krievu cara valdīšana! Nolādētā, gadu simteņus ilgā nelaime tā, ka mūsu muižniecība bijusi tā atšķelta no saviem zemniekiem, lielākā daļa vainas tur kungiem pašiem, bet sava arī tādiem dikoņiem un tukšiem sapņotājiem kā jūs, pan Kraševski. Mītējieties mūs joprojām šķelt un naidot, kur tagad vajadzīga vislielākā vienprātība, plecs pie pleca ir vajadzīgs cīņā par mūsu kopējo nākotni. Tagad pat, es saku, bez vilcināšanās un bez jūsu mūžīgām šaubām, jo patlaban visu mūsu liktenis atkal mests svaru kausos. Arī jūs, pan Holodkevič! Jūs esat polis, bet poļi taču krievu cara sabiedrotie — es neesmu nekāds pravietis, tomēr droši varu pareģot, ka tiksiet par Lapmuižas dzimtsipāšnieku, ko jūs arī pilnām pelnāt. Jums ir galva un prasme sadzīvot ar zemniekiem, tikai nestomieties un nevilcinājieties, stājieties pats rindā un uzmodiniet savus ļaudis.

Pans Holodkevičs nesminēja vairs, grumbas lejup no viņa mutes kaktiem bij kļuvušas vēl dziļākas un tumšākas, acis ieviesies ļauns spīdums. Tagad viņš arī piecēlās kājās un pastiepa roku.

— Neglaimojiet man, fon Brimmera kungs, un nemēģiniet zobus apvārdot! Savu galvu es pats arī drusku pazīstu, viņa necieš glandus ar lapsas ķepu, un tāda apglaudīta pati tīsuprāt nelidīs cilpā. Mana muiža jums nepavisam nav svarā, tikai un vienīgi pašam savējā. Un to es jums nepalīdzēšu atkarot, lapciemieši un priedainieši arī nē. Varbūt pans Kraševskis stāsies tajā jūsu rindā, varbūt Priedaines kalējs, tikai tad viņam fronte tūlī jāpagriež uz otru pusi: līdz šim viņš Purvciema Krievu kalnā tur vakti un sargā mūs taisni no tiem, ar kuriem jūs gribat biedroties. Reizi par visām saku: mani jūs lieciet mierā! Ar zviedriem es karā neesmu gājis, neiesu arī ar poļiem un krieviem. Lai kaujas, kas grib un kam jākaujas, es esmu zemturis un palieku savā vietā, kamēr vien man to ļauj. Un mani zemnieki paliks savās, ar jūsu pravieti Patkulu viņiem nav bijis nekā kopēja un nebūs ar jums, fon Brimmera kungs, jūsu Priedaines dēļ arī viņi nebāzīs galvas zviedru cilpā. Velti jūs te sprediķojat man un viņiem — jā, jā, nebrīnieties, es zinu, ka pirmi, tikko Lapmuižā ienākuši, jūs jau esat paspējuši maniem zirgu pušiem izlielt tos savus krievus un musināt pret valdīšanu. Un ja to, tad zināšu arī visu pēdējo, ja jūs te vēl mēģināsiet. Labāk nedariet to, fon Brimmera kungs, citādi es būšu spiests apieties ar jums citādi nekā šovakar, kad vēl skaitāties mans viesis.

Priedainietis norija it kā ko sāļu, kas tikai ar pūlēm dabūjams dibenā. Na viņa balss atkal skanēja skumja un gurda.

— Varbūt es arī šovakar apdraudu jūsu neitralitāti, pan Holodkevič? Jūs laikam labprāt ņemtu atpakaļ savu vārdu — bet tas nav vajadzīgs, tādā gadījumā es pats esmu gatavs...

Holodkevičs lepni, pat mazliet kā nicinoši atslēja galvu.

— Savu vārdu es nekad neņemšu atpakaļ, bez tam Lapmuižā jums nav aizliegts apmesties, un es neko neriskēju. Istaba jums ierādīta, palieciet vien — tikai nespiediet man rītu jums kaut ko atgādināt.

Mikstām tupelēm švikādams, viņš izgāja laukā. Reizē ar viņu sāka kustēties arī Kraševskis. Ataugu Mārtiņš manījās pakaļ, priedainietis izskatījās tik satriciets un dusmīgs, ka negribējās vairāk runāt ar to.

Poļu Janis elsa vēl vairāk kā rudenī, grēks būtu tam ko vaicāt un likt mocīties ar atbildi. Bet pie baznīcas liepām, kur izmirkušais ceļš sāka slikties mācītājmuižas gravā, viņš izdvesa pats:

— Palidzi man drusku, kalēja Mārtiņ, ūdens vēl vēss, man negribētos tajā apgulties.

Mārtiņš paņēma slimo zem rokas un satrūkās: piedurknē samanija gluži kailu kaulu. Un tomēr neticami smags bij šis ģindenis, gāzelēdamies viņš turētāju pašu svārstīja līdzī. Tad nosēcās vēl:

— Pavasaris ir klāt, un tam līdzī mans laiks. Nu es laukā vēl izklūšu tad, kad mani iznesīs... Bet tu katrā ziņā atnāc, redzēsi, es būšu saņēmis un varēšu runāt, man gribētos tev vēl kaut ko pateikt. Atnāc gan—bet tikai drīzi...

Taisni nedēļu vēlāk Holodkevičam Lapmuižas lielajā zālē tajā pašā vietā nepavisam vairs nebij tik lepni atslēta galva. Viņš stāvēja, pirkstiem pa galdu būksinādams, it kā ko jaunu taustīdams vai pazudušo meklēdams, seja tik vēlīga, likās, viņš nupat vilks nost apjozto mēteli un atdos tam otram. Bet tas otrais bij muižas saimniece Grīvu Marija, viņa nemaz neizskatījās kā lūdzēja vai dāvanu saņemt gatava — katrā ziņā nesen kā raudājusi, vēl pasarkanām acīm un miklām skropstēm, bet nikni uzmetu lūpu un priekšautā nevižīgi ietītām rokām. Gandrīz varētu domāt, ka viņa tas Lapmuižas lielskungs, bet Holodkevičs kāds viņas nogrēkojies apakšnieks.

Lapmuižnieks runāja sejai un nostājai pilnīgi pieskanīgā, vēlīgā balsī, nemaz nevarēja šaubīties, ka viņš novēl savai saimniecei visu to labāko un izjūt taisni to pašu, ko saka.

— Zēl gan, ka pie tā Pūpuru Dāva tu negribi iet, ņēmējs viņš būtu, es ar viņu jau esmu runājis. Viņam gandrīz tās vislabākās mājas pagastā un divi pavisam mazi bērni — kas tos lai apkopj?

— Un kleina kāja un piecdesmit astoņi gadi. Un bez tam man pašai būs bērns, kas tad to kops?

Pēc runas spriežot, Grīvu Marija nebūt nebij raudājusi, bet visu laiku spurījusies kā sakaitināts ezis, kam pirkstu lai nedur klāt. No katra viņas vārda lapmuižnieks viebās, it kā kāds to sāpīgi raustītu aiz matiem. Kad viņa pieminēja

bērnu, tad paraustīja tik stipri, ka jau tā šaurās acis pavisam piemiedzās un grumbas pie mutes kaktiem kļuva gluži tumšas.

— Nu jā, kad jau tu pati negribi, tad es arī negribu... Bet kā būtu ar Kukuru Jāni? Kraukstiem patlaban īsta saimnieka nav — kad es viņam tos apsolītu?

— Liecieties nu mierā, lielskungs, un nemeklējiet man vairāk tos brūtgānus. Kukuru Jānis ir par labu tam, lai precētu padzītu muižas saimnieci.

— Vai tad es tevi dzenu, Marit? Vai es nezinu savu vainu? Neesmu nekāds necilvēks un savu bērnu nepametīšu.

Marija pasmējās gluži nelabi, Holodkevičs pat mītējās galdu taustīt.

— Ak nē gan? Nu, tad jau jūs pats varat būt tas rītais brūtgāns!

Bet tad viņa aprāvās un paspēra pussoli tuvāk.

— Ari tam bērnam lieciet mieru! Viņš ir mans, tikai mans, nevienam es ar viņu nekāpsu uz kakla. Jau tā nabadziņam visu mūžu būs diezgan ko ciest un ko pārdomāt, cilvēks viņa tēvs vai necilvēks.

Holodkevičs pavisam sadrūvējās, neviļus pameta acis uz durvīm, it kā meklēdamies, vai nevarētu kur aizmukt.

— Nu jā, ja jau tu negribi... Bet kur tad tu domā palikt? Uz Grīviem pie mātes taču nevarēsi.

— Nē, otrreiz vairs nē. Vakar vakarā biju aizgājusi turp — pat istabā manis nelaida, Kāravu rīdīja virsū, bet suns ir žēlīgāks, viņš tikai luncina asti un nekož. Kur es domāju palikt? Lielskungs taču ir dzirdējis, kur paliek tādas kā es. Mežā pie kāda zara vai atkal — tepat tak kalnā aiz baznīcas kroga ir Meitas avota diķis, tik dziļš, ka dibenu tam neviens nav atradis... Ā! tas kož gan drusku? Kā nē, lielskungs mīlais! Katoļu dievs nav vis tāds kā mūsējais, tādas lietas viņš neaizmirst — tad naktī nevar gulēt un gaišā dienas laikā nelabi murgi māc, visu mūžu, līdz kamēr mati tiek sirmi. Ir jau piedzīvots.

Tas nu arī Lapmuižas kungam bij par daudz, sarkans un norasojušu pieri viņš atvēcinājās abām rokām.

— Tu runā gluži kā traka! Vai tad es viens, vai tāpat arī tev nav vaina? Pati gribēji un pati nes, pati zināji un pati proties, tā nav vīriešu darīšana...

Rokām atspēries, viņš atgrūda sevi no galda, apgriezās — uz otru pusi, lai acīm nebūtu jānoslid gar meitas neizskatīgo augumu — tupelēm ozola grīdu steidzīgi švikādams, iegāja dibenistabā. Marija palika, ļauni smūnēdama, it kā pārliecināta, ka kungs vēl atgriezīsies.

Patiešām, viņš atkal iznāca, tikai tagad drusku saņēmiens, augstāk paceltu galvu un ar varu ieviestiem kunga vaibstiem sejā, acis gan tāpat vien vērsās kur sāpus. Rokā kaut kāds vistoklis — Marija tūlīt redzēja — viņa bijušās saimnieces adīts zaļu zīda dzīparu naudas maks, sīkām zīlītēm izmargots. Lielskungs iespieda to viņai saujā.

— Še — tur tev pietiks ilgākam laikam. Tagad ej un nedomā par muļķībām.

Tad viņš pret savu gribu it kā atkusa un pastiepa roku, laikam atsveicināties gribēdams. Bet Marija nepakustējās, smago balvu saujā nemaz nejudzama.

Viņas skatienā bij tik liels naids, riebums un kaut kas līdzīgs nožēlai, ka Holodkevičs sastulba un nezināja, ko īsti darīt.

Par laimi taisni šajā kļūmīgajā brīdī tiri kā saukts ienāca vagars Berķis. Cepuri rokās grozīdams, palika turpat pie durvim un veca muižas kalpotāja izmaņā nelikās neko redzam, ne noprotam. Marija aizgāja viņam garām, pa durvim laukā un kāpa pa trepēm, vēl vienmēr neapjauzdama balvu, kā apmāta un kā pa miegam.

Holodkevičs dziļi ievilka elpu un tikpat gari atkal izpūta.

— Redzi, vagar, kā tas tajā pasaulē iet...

Berķis arī tādās valodās liels gudrinieks, atbildēja tā, lai neiznāk ne šis, ne tas:

— Jā, lielskungs, iet šā un tā, un visādi kā.

— Ko domājies, vecais, viņa nu pārmet man, viņa — — nē, pārmet, to nē, bet tāpat... Vai tad es esmu vainīgs, vai tad es viens esmu vainīgs?

— Ak ko, lielskungs! Kas tad teiks jūsu vainu? Tādās lietās tikai sievieši paši, nav jau pirmā tāda reize. Vai nu nezināms: pašas karas kaklā, bet, kad nu kaut kas, tad ļauj.

— Nē, viņa neļauj, tikai skatās tā...

— Nu, gan jau ļaus arī, bez tā neiztik. Citreiz, kad jaunajam barona kungam tā nogadījās, vecais Šulca lielskungs vienkārši lika nopert meitu un palaist, un atkal miers bij muižā.

— Barons Šulcs — jā. Bet es tā nevaru, es taču tā nevaru, vecais.

Berķis trīs reizes pamāja ar galvu.

— Tā ir, lielskungs, jūs tā nevarat.

Pie Lapmuižas kalpu mājas stāvēja trīs sievas. Kad padzītā saimniece iznāca no pils un nokārtu galvu, neskatīdamās, neko neredzēdama vilkās pār pagalmu, viņas žigli pagrieza sānus pretī un sabāza galvas kopā. Rātnīcas priekšā Kukuru Jānis ar ūdens spaini noliecās tik zemu, it kā viņam nebūtu mazgājami riteņi, bet pašiem kunga ratiem jāpalien apakšā. Andžēna Pēteris panāca smēdes durvis, acu baltumi vien spīdēja melnajā sejas plankumā, tāpēc viņš izskatījās dusmīgs, lai gan patiesībā bij ļoti aizkustināts, pat cepuri pacēla kā nezin kādai goda dāmai.

— Tad tu nu aizej, Marij.

— Jā, nu man jāiet.

Viņa neapstājās un pat nepaskatījās, atbildēja arī tikai tā, ar vienu ausi dzirdējusi. Āmurs apklusā smēdē, Pēterim pār plecu parēgojās Meģa pickvēpusi bārda, bet viņš apsviedās un atgrūda ziņkāro igauni nost.

— Tev te nav ko glūnēt, kal, lai pakavs neatdziest!

Bet pats atgriezies vēl pakratīja dūri pret pils augšlogiem.

Baznīcas gravā Marijai pretim nāca Stalažiene, baltu lakatu apsējusies, jauniem brunčiem mugurā. Saskatījusi, ka padzītā saimniece velkas kā aizsnaudusies, pārgāja ceļam otrā pusē, tad, galvu nogrozīdama, noskatījās pakaļ un nopūtās.

Ceļš bij gandrīz pavisam nosusējis. Dažu nakti vēl mazliet uzsala, bet dienu saule kvēldēja tik stipri, ka netālais mežs kalnā vēl patlaban bij zilganu tvaiku aizplivurots. Kājceļiņi vietām jau putēja, grāvmalās plauka pienenes, zāles zaļums sāka plaiksnīties cauri saglumējušai pērngada kūlai. Mācītājmuižas gatvē vecās liepas sildīja žepurainos zarus, lai pumpuri drīzāk sāk briest. Divi pusauga skuki sakasīja gubās vecās lapas, jaunais mācītājs nāca no muižas, cepuri rokās turēdams, balto pieri pret sauli atliecis, kājām tiksmīgi mīpādams grantoto klāju, kur kailie koki meta tikai vieglu, lēnām pīrbošu ēnu tikliņu. Pie haznīkroga slitas kvernēja salns zemnieka zirdziņš, pats saimnieks dzēra, tik skaļi lielīdamies, ka pat ārā varēja dzirdēt.

Grīvu Marija nedzirdēja neko un neskatījās apkārt. Acis viņai bij nodurtas zemē, arī galvu grūtas domas lieca lejup. Bet aiz kroga, pretī Meitas avotam, viņa pēkšpi apstājās, paskatījās augšā, tad uz smago, zaļo, zīlītēm izmargoto bunduli, ko visu laiku bij turējusi cieši samiegtu. Gabaliņu preti uz ceļa patlaban apstājās kāds cits nācējs un vēroja padzīto saimnieci, bet viņa arī to neredzēja. Kā ko izdomājusi un stingri apņēmusies, pārlēca grāvim un sāka iet kalnā pa rudens aruma cieti sagulušo velēnu. Jo augstāk, jo ātrāk, beigās gandrīz vai skriešus — jaunās, muižas gaitās nopelnītās kurpes slidēja pa glumo glīdzdāno zemi, reiz viņa pat paklupa, bet tas nebij nekas. Kalna galā ap avotu spīdēja brūni violetie baltelkšņu krūmi, pa starpām tur ievizējās dzeltensarkanās kārklu atvases un sudrabpelēku apsīšu svītras, bet arī tas tagad nebij nekas.

Krūmus pašķirdama, Grīvu Marija neredzēja, ka tas uz ceļa nestāv vairs, bet, tāpat grāvim pārlēcis, skrien viņai pakaļ kalnā. Meitas avota akacis bij pilns kā acs, melns, auksts un nomiris, pat kvēlās pavasara saules stari tajā velti vien meta savas dzirkstis. Uz viņu pusi pa notekas grāvi zem pērnā grīšļa sakritām, špākdama kā zalktis, aizlocījās pavasara ūdeņu pietūkusi urga. Marija nodrebinājās, droši vien iedomādama savu pirms daudziem gadu desmitiem notiesāto nelaimes māsu un viņas bērniņu, kura kauli varbūt vēl tagad mirka dibena dūņās. Pameta skatienu uz savu sažņaugto sauju, atvēzīja roku tālu pār galvu un ar nīknu sparū iesvieda zaļo muskuli mārka vidū. Ūdens pat lāgā nenoplīkšējās, tik vienaldzīgs tas bij, it kā jau paredzējis un gaidījis to, kas viņam pienācās, gredzeni virmodami paplētās līdz pat malām, bet tūliņ sāka aprimt. Svīdēja atvilka elpu, ne vien roku atbrīvojusi, bet visam augumam un arī sirdij smagu nastu nometusi.

Viņa atgriezās, apspiesti iekliedzās un sastulba — turpat aiz muguras bij stāvējis Priedaines kalējs un visu noskatījies. Pārsteigums drīz pārgāja, Marijas seja piesārta dusmās.

— No kurienes tu te gadījies? Kas tev te meklējams?

Ataugu Mārtiņš arī pats bij mazliet samulsis.

— Es nāku pa ceļu, un tu man preti. Piepeši redzu: pārlec grāvim un skrien kalnā — tā savādi, it kā kāds pakaldzītos vai te no augšas sauktu. Un tad arī es — nezinu, kādēļ, tas notika tik ātri . . .

Viņa igni pasmaidīja.

— Tad iedomājies, ka es skrienu sticinaties... un viņš nu būtu tas glābējs. Kāds muļķis tu tomēr esi, kalēja Mārtiņ! Kas mani varētu paglābt no manis pašas, ja tikai gribējusi? Bet es negribu, visu citu, tikai to vien nē. Dzīvot es gribu, lai cik grūti, tāpēc tagad eju prom.

— Tas ir labi, ka tu tagad esi prom no turienes. Gan jau pārcietisi, kā es esmu pārcietis un tāpat mēs visi. Turies tikai un nenokar galvu, ar visām nelaiēm dzīvot tomēr ir vērts.

Viņi gāja atpakaļ lejup pa kalna nogāzi. Marijas gaita kļuvis lēnāka, bet līdz ar to arī apņēmīgāka, acis vairs neraudzījās zemē. Mārtiņš turējās ieblakus, ar varu piespiedās izdomāt, ko vēl varētu teikt viņai par mierinājumu, un gandrīz vai skaizdamies, ka sajūtās tik nevarīgs šajā nelaimē, kur tikai otra sieviete atradusi isto vārdu. Labi, ka viņa negaidīja, bet runāja pati, varbūt nojauzdama mierinātāja labo gribu un nespēku, bet varbūt arī tikai turpinādama to pašu savu grūto domu.

— Nopirkt viņš gribēja mani. Naudu viņš man, un vēl Doras aditā makā... Vai Dora nebij tāda pati kā es? Par ko viņš mūs tur, riebeklis tāds!

Uz ceļa izkāpusi, viņa apstājās un tikai tagad it kā atgādās un isti ieraudzīja Mārtiņu. Vieglis dusmu sārtums atkal sasitās vaigos.

— Ko tu te nāc? Ko tev vajag? Kas tevi sauc?

Spēcīgais virs, kas dzelzi locīja un ko pat kalmuki nevarēja nobiedēt, tagad stostījās, apmulsis kā kāds puika.

— Es neko... Redzēju, ka tu skrīn kalnā, un tiešām domāju, ka gribi... Meitas avotam tik nelaba slava.

— Glābējs atradies! Kur tad tu bijī, kur jūs visi bijāt, kad māte mani, nevēgas skuķi, aiz rokas vezdama un mugurā bididama, iegrūda tur?.. Bet ja nu tu esi tāds žēlotājs, vienu vēl vari padarīt: pasaki tam polim, lai viņš nedomā, lai zina, kur tagad guļ viņa nauda. Skops viņš nav, bet droši vien mēģinās izzvejot laukā. Lai zvejo — varbūt bērna kauliņus arī vēl izvilks.

— Jā, to viņam vajadzētu... Bet kurp tu tagad gribi iet, vai tu pati zini?

— Zinu bez tava padoma. Uz Vaivariem, viņi mums patāla rada. Drusta Intai tagad tas puika, bet viņiem stipra strādnieka vajadzīgs, un tad mēs varam pamīšus, viena mājās, otra laukā. Pie tēva esmu arī arusi un ecējusi, to es protu, un apsēt vēl spēš vecais pats. Tā es to esmu izdomājusi.

Mārtiņš varēja tam tikai dedzīgi piekrist.

— Pie Intas — tas ir labi. Tā tevi nepamēti, es viņu pazistu, un abām kopā jums neviens neko nepadaris. Inta katram aizbāzīs muti, sevi viņa prot aizstāvēt un pratis arī tevi. Tā būs labi, tā būs pavisam labi.

Laiņām acīm viņš noskatījās, kā Grīvu Marija aizgāja noteiktiem soļiem, nešaubīdamās vairāk un zinādama, kas viņai darāms. Sievieša cilvēks, bet pat tāda nelaimē nesalūza un neļāva sevi pamit kājam. Varējās viņš pats tik skaidri izdomāt un apņemties...

Vilcinādami, bet tomēr viņš iegriezās Lapmuižā. Jāpasaka, katrā ziņā jāpasaka, lai zina, kur viņa nauda, un iet zvejojot laukā. Lai nedomā kundziņš, ka

romnieku meitas gods nopērkams un pašam sirdsapziņa tīra. Naidis pret lapmuižnieku bij rūdzis visu laiku, tagad mulda pilna un kāpa malām pāri.

No smēdes preti izkāpa Meģis, tāds kā sakauņējies, kā tīši nedarbos aizkludis suns, kas atkal atgriezās pie sava saimnieka. Apģērbies un paēdis tagad kārtīgi, bet kļuvis tāds kā tūlīgāks, arī latviešu izteiksme kļuvis stomīgāka. Ierunājās tā, it kā viņiem visu laiku par to bijusi valoda:

— Jā, Marta kads ir kārtīgi apkopts... Tad nu es varu iet uz Priedaini strādāt pie tevis. Andžēna Peteris jau pats tikpat kā kalējs.

Peteris viņam aiz muguras māja ar galvu.

— Jā, tagad es gandrīz varu viens pats, lieli darbi visi paveikti.

Ataugu Mārtiņš neko daudz nevēroja, ka jauneklīm gribas pašam patstāvīgi veikt kalēja amatu, viņam bij cita svarīgāka doma. Bet to viņš pateica vagaram Berķim, kas patlaban nāca no pils puses. Vagars atraidīdams papurināja galvu un pieliecās tuvāk, lai tie abi kalēji nedzird.

— Mājās, bet ieslēdzās savā istabā un nevienu nepieņem. Grīvu Marija nupat aizgāja prom, un tad viņš tāds sadrūvējies. Kungu būsana gan, bet tomēr savas nepatikšanas arī. Pirmajā laikā, kamēr pāriet.

Viņam nepatikšanas — kamēr pāriet... Kad pāries Grīvu Marijai, vai viņa tāpat nebij cilvēks? Svelošas dusmas un gricizgs naidis Ataugu Mārtiņam rokas savilka dūrēs. Bet viņš tomēr apvaldījās, zinādams, ka uztraukumā viegli var padarīt ko aplamu. Neskaidrā, dūcošā galva tik daudz tomēr vēl apjauta, ka nevar lielkungam tā taisni acis lekt, un vēl kur galu galā viņam tak nebij nekādas tiešas daļas. Pametis tos trīs mazliet pārsteigtus, viņš atgriezās un gāja tālāk. Tāds viņš bij visu šo pēdējo laiku, ne viens vien dabūjis pabrīnīties par citkārt tik apņēmīgo un straujo Priedaines kalēju.

Priedaines kalējam patlaban bij diezgan tāls ceļš — cauri lapmuižniekiem, cauri purvciemniešiem, tīreli uz Krievu kalnu. Abi pagasti sen jau kurnēja par veltām klausām, pat bijušie karavīri sāka gurdēt un tikai negribīgi klausījās, arī pašam viņam jāatzīst, ka sargi velti vien stāv kalnā: bēgļi vairs nenāca, par krieviem neko vairs nedzirdēja. Tikai aiz spīts virsaitis tik ilgi nepielaidās, vairādamies ierādīt, ka lapmuižniekiem bijusi taisnība. Bet nu ilgāk vairs nevarēja, jānāk pārlicināties pašam.

Bērnam kalna galā jau svīda sīkie pumpuri, veselu nedēļu no vietas saule tos briedināja ar katru dienu straujāk. Abi sargi sēdēja, katrs savā pusē muguru piespiedis rūpūlainajam stumbram. Tuvāk piegājis, Mārtiņš redzēja, ka tie cieši aizmiguši. Sargi — desmit reizes kalmuki te varētu atnākt nepamanīti un neziņoti. Mārtiņam rokas nolaidās. Kāds aplamis viņš tomēr visu laiku bijis, palaizdamies uz tiem un domādams zemi drošībā. Nokārtu galvu labu brīdi noskatījās savā lapmuižniekā, kas siltajā piesaulē šņāca sirsniņi, tikai uzacis parauztīdams, kad pierēi laiski pārrāpoja muša. Tad, zobus sakodis, piebīkstīja tam ar kāju.

— Ei, sargi! Kalmuki ir klāt!

Sargs nemaz nesatrūcās, atvēra acis, pamatīgi izberzēja, tad pieslējās kājās

un mulķīgi noskatījās virsaiņi, tad pavērsa skatienu pāri tukšajam, saulē zvilnošam tīrelim un palenām sakaunējās. Novērsdamies atpūrdēja:

— Es tikai drusciņ atlaidos atpūtināt muguru. Norunājām, ka viņš paliks uz vakts.

Tad otrs arī bij piecēlies, pablenza igni un sagrieza taisni auklā plecām pārkārto sumbra ragu.

— Ko tad te vaktēs? Kverni kā neris ne aiz šā, ne tā. Šorit pat man ecēša bij jāliek arumā, kad sakalst, tam baltajam plienam neko vairs nevar padarīt.

Mārtiņš pat nesalamāja viņus, tikai piespiedās paturēt savu virsaiša cieņu.

— Nu, tagad tad ej mājās un jūdž zirgu ecēsā! Vaktēšanas vairāk nebūs, tie tur esot aizgājuši uz citu pusi.

Viņš runāja tā, it kā nupat dabūjis noteiktas ziņas un tāpēc te ieradies. Sargi saskatījās ģipri, lapmuižnieks izspārdīja egļu zariem sakrauto sārtu.

— Jā, kad uz citu pusi, tad var gan iet mājās, ko te velti dikos. Pavasara laiks, darbi ar vālu nāk virsū.

Purvciemietis pasvieda savu tauri virsaiņim, tad abi sargi sāka čāpot no kalna tik ātri, ka Mārtiņš tikko tiktu tiem līdz. Bet viņš nesteidzās, spēra stomigus soļus un aplūkoja gludo zilganspodro signāla devēju ar vara iemuti un skaisti izgrieztu stipiņu apkārt malai. Tātad viņš pats nu tas taurētājs... Holodkevīčam un tiem visiem tomēr bijusi taisnība, velti vien viņš te ziemu izsaldējis un tagad pavasari izsnaudinājis tos vīrus... Un vai tāpat velts nebij viss pagājušās vasaras karagājiens? Tas nav tas īstais ceļš — pašu lielskungs bij teicis. Kalējs sakoda zobus un sirdīgi nopurināja galvu, visu laiku viņš domājis par to isto, tagad reiz gribēja tikt pilnīgā skaidrībā.

Grabažu Ingas būdu viņš bij ievērojis jau pagājušā rudenī, no karagājiena pārnākdams, tur viņam arī likās kaut kas no meklējamās skaidrības. Rijiņas pārlikušais, vēja izplūkātais salmu jumts pleknēja pašā tīreļa malā, māju ceļš gandrīz pavisam aizaudzis kārkliem, Inga to nekad nevižoja attīrīt, purvcemiešu vispārējā nolaidība viņam piemita divkāršā mērā. Sētas vietā tikai daži izšķiebtie mieti un satrunējušās kārtis. Ar kaut ko galīgi nemierā, pa sētsvidu, sāpīgi urkšēdams, skraidīja spalvainš, utu apsēsts sivēns. Pie rijas piesaulē uz blūķiša sēdēja Grabažiene, pa piedarba vārtu šķirbu pablenza puika un tūliņ atkal nozuda. Nelaiķa Ingas sieva iztaisījusies pēc jaunas meitas — kājas basas un nemazgātas, bet mati sapīti divās bizēs ar vaļējiem galiem, galvā zaļu ziemcieša lapu vainadziņš, klēpī sarkans lakatiņš noplēstām malām, patlaban viņa nopūlējās izplūcināt visapkārt bārkstis. Darbs strādājams tik uzmanīgi un rūpīgi, ka nebij laika ne acis pacelt uz svešo, lai gan pienākam viņa to redzēja. Uz acumirkli pacēla pirkstu, sejā paplauka noslēpumains un šķelmīgs smaids.

— Labāk nepūt to tauri, spēlmanīt, viņš neprot dancot, viena es tak nevaru. Un ar citiem nedrīkstu, tad viņš ņem jaunā...

Nebij šaubu par to, kas viņai sajukušā prātiņā, Mārtiņam sirds sažņaudzās.

— Ko tu tur dari? Kāpēc to lakatu esi saplēsusī?

Grabažiene kļuva gandrīz pikta.

— Liels cilvēks, bet runā kā bērna prātā! Vai tad es viņu plēšu? Tas ir zīda lakats, tikai bārkstis aizmirsuši pietaisīt, un tad es pati. Ko apmest ap pleciem, kad viņš nāks. Šodien ir sestdiena, un vakarā viņš būs — pagājušo sestdien nebij atnācis, tad šodien katrā ziņā.

— Labāk sivēnu iedzinusi kūtiņā un pabarojusi, ne te blēņojusies.

Viņa pavērsa acis pret kviecošo lopiņu, likās, nupat attapsies un sāks runāt kā cilvēks. Bet nē — acis tūlīņ atkal iemigļojās baismīgais smaids, un tad viņa vēl pasmejās.

— Māte saka, ka viņam esot Tālupe Mice, bet tas nav taisnība. Nevieņš nezina to, ko es. Ar Mīci viņš tikai nerrojas.

Mārtiņam te kļuva neizturami. Pamanījis atkal puiku, pasauca. Tas laukā nenāca, galvu vien pabāza vārtu spraugā, laikam kaunējās savu nejauko skrandu.

— Kāpēc tu ļauj viņai te blēņoties un saplēst lakatu?

Zenķis košļāja garu rudzu salmu, meklēdams posmu cietās pārspraugas, kas zobos tikami ņirkstēja. Atbildēja pavisam vienaldzīgi, acīm redzami mātes dulnumu pieradis jau kā par sevi saprotamu ikdienas parādību.

— Tur neko nevar darīt, lai kur noliek, viņa dabū rokā. Vakar bij palagam malu noplēsusi — tikai bārkstis un bārkstis, un vairāk neko. Bet tā arī labāk, tad viņa visu dienu sēd piesaulītē un neblandās apkārt. Kad sniegs vēl kusa, kājas bij apsaldējusi.

— Vai jums ir arī ko ēst?

— Jā, mums ir.

Pēc sava vecuma puika arī nelikās no gudrajiem, Mārtiņš lika viņam mieru. Grabažiene mīļi glaudīja ceļgalam pārklāto katūna lupatu un dūca kā bite ziedu reibumā. — «Mans brūtgāns ir zaldāts, jā, zaldāts viņš gan, tam lielkunga kumeļš, bet jātnieks ir mans...»

Ko te līdzēja runāt, un ko te varēja darīt? Ataugu Mārtiņš aizgāja, kā nastu nesdams. Pagalam sajucis cilvēks — bijusi vēl dzīva vecā muižas Lavize, tā varbūt zinātu kādas zāles, cits nekādu padomu neatradis. Nabaga sieva, aizmirsusi, kāds sliņķis un nelietis bij nelaiķis Inga un cik reižu pati to slāņījusi par dauzīšanos ar Mīcēm un Minnām. Sajukušās smadzenēs paglabājies tikai viens sprīdis no pagātnes, laikam tas jaukākais, varbūt arī vienīgais jaukais, ko mūžā piedzīvojusi, viss pārējais aizgrimis tīrelī kā nemīlīgs izlijis lietus mākonis. Tā arī bij labāk — viņa taču neapjauta lielo nelaimi, gaidīja savu Ingu, kas ar Tālupe Mīci tikai nerrojās, bet sestdienas vakaros nāca pie viņas un gribēja, lai viņai mati divās bizēs un bārkstains zīda lakats ap pleciem...

— Labāk — — kas te par labumu! — Mārtiņš nolamāja sevi, nasta kļuva vēl smagāka. Dziļākais posts, kādā cilvēku var ieogrūt, ļaunāks kā pati nāve. Aiz tā nelaimīgā kara un viņa paša vainas! Nebijis tā, viņa urdītu savu sliņķi un meitu mednieku, staigātu noraudājusies, bet tomēr būtu dzīva un zinātu, ka dzīvo. Zinātu — it kā zināt jau būtu kāda laime un apmierinājums! Viņš sakoda zobus. Pats tagad zināja, kā iet Grabažienei, bet vai ar to jau bij miers? Tepat kaut kur purvcieniešos aiz viņa vainas nika nost vēl viens tāds pats. Inta jau

pirms vairākam dienām aizsūtīja ziņu, ka Buķim klājoties pavisam slikti un viņa tur vairs nevarot līdzēt. Vai tad viņš varēs? Bet jāiet katrā ziņā, tik glēvs viņš vēl nebij kļuvis, ka nedrīkstētu paskatīties, ko pats padarījis. Bet kur tad te isti bij tas Buķa mājas?

Maza meitenīte basām kājām un linu matiem iebāza pirkstu mutē un padomāja. Jā, tagad viņa atcerējās gan — tas tas onkulis, kas karā bij un tagad drīz mirs — ja līdz ceturtdienai nomirs, tad svētdien glabās, un viņa arī varēs iet uz kapiem, tēvs viņai jau apvārstīja jaunās vīzes... Ceļš? Nu, to jau katrs zina: kur tā lielā blīgzna grāvmalā, taisni gar to, tās pirmās mājas nav un tās otrās arī vēl nē, bet tad trešās.

Buķa mājas atrast nenācās grūti, meitene bij pareizi stāstījusi. Buķiene patlaban iznāca pa kula vārtiem un, garām iedama, tikai ar galvu pamāja: jā, tur iekšā viņš gulot. Viņa nebij ne nikna, ne ko pārmeta, tikai kā aizlauzta izskatījās un norūpējusies. Varbūt arī viņa domāja, vai nomirs līdz ceturtdienai un svētdien varēs glabāt. Un ko bērēs aicinās, un ko gatavos mielastam — raīžu taču bij tik daudz.

Rijas tumsā tikko varēja saskatīt, kur viņš gulēja. Vispirmo kalēja Mārtiņš ieraudzīja mazo zēnu, kas rāpoja turpat pa salmiem un likās ļoti apmierināts, ka tēvs viņam par patiku līdz ar katru elpas vilcienu izdūca caur zobiem tādu dobru dunienu kā no apakšzemes. Labi, ka Buķis gulēja uz veselajiem sāniem, pret sienu pagriezies, un nebij jāskatās viņa sejā. Inta jau ziņoja, ka viņam degums iemeties gurnā, izplēties līdz pašiem pirkstu galiņiem un patlaban taustījās kaut kur augšām — jāpagaida, līdz aizsniegs mugurkaulu, tad būs beigas.

Buķis bij dzirdējis ienākam svešu, dunoņa aprāvās, tikai svelpjoša elpa plūda pa nāsīm, tātad zobi sakosti ciet. Pats savējos Ataugu Mārtiņš arī tikai ar mokām dabūja vaļā, kaut kas taču katrā ziņā jāpasaka.

— Kā tev nu iet?

Un izbrīnījās, dzirdēdams, ka Buķis atburkšēja gluži tāpat, kā kad viņi abi bij kara gaitās:

— Nekas — tikai nomirt nevar.

Jā, arī vīrsaitis tur neko nevarēja pavēlēt. Pamiņājās brīdi, velti lauzīdams galvu, ko vēl lai teiktu, bet, neko neatradis, apgriezās un gāja laukā. Kad viņš cēla kāju pār slicksni, Buķis atkal sāka dunēt.

Līdz ceturtdienai viņš nedomā, vēl svētdien bij dzīvs, lai gan no vakarvakara kļuvis pavisam kluss, pat sievai neko vairs neatbildēja. Bet pagaidām, kamēr Buķis vēl nebij izpūtis pēdējo elpu, glabāja nabagmājas Jani. Priedaines kalējs gāja uz kapiem — kā jau tas parasts, atkal ar pašpārmētumiem. Šoreiz par to, ka nebij paguvis aiziet apraudzīt un vēl pēdējo reizi izrunāties, panam Kraševskim taču palika vēl tik daudz ko teikt, nu viņš to vairs nepasacīs. Un varēja būt, ka pateiktu taisni to, kā Mārtiņam vēl trūka un par ko viņš visu laiku lauzījās, šis poļu Janis taču bij tik gudrs.

Glabāja pašu jaunais mācītājs. Ilgi bij domājis, līdz beidzot nācis pie slēdziena, ka kaut ko jau varēs atbildēt dievam par to, ka aizvadījis katoli, jo viņa

priesteris nekur tuvumā nebij sadabūjams, bet Kraševski taču visi pazina kā stingri dievticīgu vīru. Laužu sanācis diezgan daudz un no abiem pagastiem, poļu Jani pazina visi, tiešu ienaidnieku viņam nebij. No nabagmājas atvilkušies, kas tikai varēja vēl pieslieties kājās, tie maz klausījās mācītāja sirsnīgā runā, bet vairāk blenza uz to pusi, kur stāvēja Andžēniete ar elkonī uzmauktu prāvu purāgu saini. Mārtiņš pamanīja pūli arī savu tēvu un saiga. Kā tas vēl atrāpies turp, tas nebij saprotams, tūlīt pēc brokastīm viņš pazuda, neko nepateicis, bet pedējā laikā jau ar dēlu tikpat kā nemaz nerunāja, tikai paslepšus blenza tādām savādām acīm, it kā ko pārmezdamš vai pat kaut kādas aizdomas turēdamš. Attālāk, pret kļavu atbalstīties, stāvēja bijušais Priedaines lielskungs melnā kungu mēteli un zemnieku cepuri galvā. Kalējs to vairāk nebij sastapis, bet dzirdējis gan, ka kungs dažū nakti pārgulējis pie kāda prātīgāka saimnieka un runājis par jauniem kariem, ko neviens vairs negribēja dzirdēt. Pašās beigās ieradās arī Holodkevičs, it kā sevi saslēpies, lai gan Grīvu Marija te nebij saskatāma. Lapmuižnieks neredzēja nevienu, it sevišķi savu augstdzimušo bijušo kaimiņu, laikam negribēja ierādīt, ka pirmais pienākums tagad atkal likt saviem puisiem aizvadīt šo dumpinieku pāri pagastu robežām, kā tas jau reiz noticis. Pana Kraševska tuvumā tāda taisnīga un likumīga rīcība tomēr nezin kāpēc likās neērta un pat pavisam neiespējama.

Holodkevičs tur uzkavējās tikai nelielu brīdi, tad atkal pazuda no kapsētas, laikam taču kļuva neveikli no tām sievietu acīm, kur vairs nebij nekā no citreizējās ziņkāres un vēlības. Kad Mārtiņa karabiedri sāka aizbērt kapu un bēriniēki dziedāja, Kurts fon Brimmers ar likumu no mugurpuses pienāca kalējam.

— Mūsu pāns Kraševskis nu ir prom, man šķiet, tu arī ilgi vairs nevarēsi te palikt. Kā tu pats par to domā?

Mārtiņš sarāvās, it kā tajā vārigākajā vietā aizskarts, bet atbildēt nevarēja. Lielskungs arī nemaz negaidīja atbildi, turpināja pats.

— Krievi drīz būs pie Rīgas, piemini manus vārdus. Un tad mums būs laiks, it sevišķi tev. Negribēsi taču gaidīt, kamēr kāds apsūdz, ka tu tas lielais karā gājējs un vadonis esi bijis, tad iznāks par vēlu nožēlot.

Arī par to kalējs savās bezmiega naktīs daudz bij domājis. Atmurmināja pavisam klusi:

— Bet kā lai zina, kad būs tas īstais laiks?

— Nebēdā par to, es pateikšu, kad būs, nekur tālu neaizkltiņu. Lieli notikumi sāksies, un mēs būsīm tur klāt, lai arī tie citi visi paliek kā siksti celmi, ko velti kustināt.

Viņš atkal runāja cildeni un sajūsmā, bet acis tomēr biklas pašaudījās apkārt. Laikam Holodkeviča paslepenā nozušana viņam likās aizdomīga, brīdi vēlāk arī viņš pats tāpat bij pazudis. Bēriniēki sāka izklist, tikai nabagmājas icmitnieki pulcējās ap Andžēnietes saini. Ataugu Mārtiņš aplūkojās pēc tēva, bet tomēr tā pavirši, tad, atkratīdamš ko, sagrozīja plecus un lieliem soļiem viens pats aizgāja no kapiem. Debess bij biezi nomākusies, spēcīgs vējš guldzieniem nosijāja vēsu pavasara lietu.

C E T U R T A D A L Ā

**PIE RĪGAS
VĀRTIEM**

isu tūkstoš septiņi simti astoto gadu zviedru karalis vajāja krievus Polijā, kā vanags mezdamies te taisni uz priekšu, te uz labo vai kreiso pusi, kur slapstījās Pētera Pirmā izklietā karaspēka atsevišķās nodaļas. Nelielu atbalstu viņam sniedza arī pašieceltā Polijas valdnieka Staņislava Leščinska, Bobruiskas starasta Sapegas un ģenerālmajora Krasova poļu un kazaku pulki. Krievi tomēr neielaidās lielākā kaujā, no pašiem vajātājiem iemācījušies kara taktiku un it sevišķi ātras pārvietošanās manevrus, taupīja savus spēkus galvenai sadursmei, bet atsevišķās sīkās cīņās

ievingrinājās un norūdījās kaujas veiksmē. Tomēr visu viņu saraustīto fronti Kārlis pamazām, bet neatlaidīgi spieda atpakaļ pret pašu robežām, aiz kurām dumpinieks Mazepa pulcināja savus spēkus līdz ar Aizkrāču kazakiem, gaidāma bij arī Donas kazaku sacelšanās. Krievi atkāpdamies izpostīja muižas, nodezinaja zemnieku sādžas un pat nenoplautus labības laukus, lai ienaidniekam nāktos iet pa klajiem un tukšiem apvidiem. Cars nevarēja norimties ne Maskavā, ne savās Voropežas kuģu būvētavās, lāgu lāgiem atsteidzās pie sava karaspēka pārliecināties, vai kaut kur nebūtu iespējams apturēt pārgalvīgo uzbrucēju, kas viņu tā kaitināja un pazemoja.

Kārlis Divpadsmitais bij tik droši pārliecināts par krievu nespēku, ka ilgu laiku vilcinājās aicināt palīgā savus Rīgā atstātos pulkus. Beidzot Pēteris dabūja zināt, ka ģenerālis Lēvenhaupts ar sešpadsmit tūkstošu lielu korpusu tomēr ieradīs Polijā un dodas pievienoties karaļa armijai. Sasauca kara padomi un nolēma, ka feldmaršalam Šeremetjevam ar galvenajiem spēkiem jādodas pret karaļa Kārļa pulkiem, bet cars pats uzņēmas vadīt uzbrukumu Lēvenhaupts korpusam. No gūstekņiem uzzinājis, ka zviedru ģenerālis virzās uz priekšu lielā trauksmē, Pēteris tāpat ar skubu virzīja savu nodaļu. No Grigorkovas sādžas par ceļa rādītāju piesitās kāds žīds. Bet tas bij zviedru uzpirkts nodevējs, tāpēc apgalvoja, ka ienaidnieks vēl neesot ticis Dņeprai pāri, lai gan viņš to bij jau paspējis pirms trim dienām. Krievi paši sāka pārcelties uz otru krastu un tā tiešām palaistu zviedru ģenerāli garām, ja nepatrāpījies šlahtičs Petrokovičs, kas pastāstīja patiesību. Protams, žīdu tūlīņ pakāra, bet ceļa rādīšanu uzticēja šim pašam šlahtičam. Divdesmit astotajā septembrī pie Lešnjajas sādžas krievu cars uzbruka zviedriem, kuru skaitu maldīgā kārtā rēķināja tikai uz astoņiem tūkstošiem, tātad

par pusi mazāk, kā tur patiesībā atradās. Krievu pavisam bij deviņi tūkstoši deviņi simti divdesmit pieci, pie kam dragūnu par diviem tūkstošiem vairāk nekā kājnieku. Kauja iesākās pulksten vienos pēc pusdienas un ilga vairākas stundas, tad abas puses bij tā nokusušas, ka divas stundas atpūtās pus lielgabala šāviena attālu viena no otras. Pēc tam atsākās vēl niknāk līdz septiņiem vakarā, kad zviedri bij galīgi sakauti un bēga, pametuši astoņus tūkstošus kritušo. Bēgošajam ienaidniekam pakaļ cars otrā rītā izsūtīja ģenerālleitnantu Fliku ar vairākiem dragūnu, kazaku un kalmuku pulkiem. Tie panāca zviedrus pie Propoiskas, vairāk nekā piecus simtus apkāva, dažus simtus saņēma gūstā, bez tam ieguva pāri par divi tūkstoši zviedru vezumu. Arī no tiem, kas izklaidus bēga pa ceļiem un mežiem, kazaki daudzus nogalināja. Un beidzot ģenerālmajors Inflants pie pašas karaļa apmetnes uzbruka Lēvenhaupta armijas paliekām, apkāva daudzus, atņēma karogu un sagūstīja divi simti zaldātu ar trim oficiēriem.

Tā bij pati pirmā krievu uzvara pār zviedru regulāro karaspēku, kas pie tam skaita ziņā daudz stiprāks par viņiem pašiem. Kauja pie Ļesnajas lieliski pacēla krievu karavīru dūšu, tajā atrodams cēlonis visām tālākām uzvarām, tāpēc vēlāk to sāka daudzīnāt par Poltavas batālijas māti. Daži gudrinieki zināja arī pārliecinošu izskaidrojumu tādām šķietami divvainam apzīmējumam: no septiņsimti astotā gada divdesmit astotā septembra līdz devītā gada divdesmit septītajam jūnijam ir taisni deviņi mēneši liela starpa!

Domādams Ukrainu viegli iekarojamu ar dumpīgo kazaku palīdzību, Kārlis Divpadsmitais nākamā gada pavasarī uzbruka Poltavai. Kad tiešā uzbrukumā to ieņemt nelaimējās, viņš stipri apsēda pilsētu un atsita visus uzbrukuma mēģinājumus ar lieliem zaudējumiem krievu pusē. Cara ģenerāļa kara padome nolēma, ka nepieciešami atvieglināt ielenktā garnizona stāvokli un mēģināt pa dažām sakaut zviedrus. Septītajā maijā ģenerālmajoram Beļinkam ar jātnieku un kājnieku pulkiem bij jādodas lejup pa Vorskla upi un no mugurpuses jāapiet Opoņas apcietinājumi. Ģenerālis kņazs Meņšikovs pats uzņēmās tiešo uzbrukumu ienaidnieka cietoksnim, tāpēc naktī uztaisīja divus tiltus pār Vorsklu un, neskatoties uz zviedru lielgabalu uguni, rīta gaismā pārveda savus kājniekus pa tiem, bet jātnieki pārpeldēja tāpat jāšus, kamēr ģenerālis kņazs Reņņins ar savu pulku iztālēm vēroja, lai steigtos palīgā tajā vietā, kur ienaidnieks uzbruks vissīvāk. Meņšikova vīri zobeniem vien rokās iebruka zviedru ierakumos, izsita no turienes četrus škvadronus jātnieku un trīssimts kājnieku zaldātu un vajāja tos līdz pašai Opoņai. Zviedri aizdedzināja priekšpilsētu, bet paši patvērās cietoksnī. Tiem palīgā no Budiščiem steidzās pats karalis ar septiņiem pulkiem, ģenerālmajors Beļinka nebij spējījis laikā veikt lielo ceļa gabalu, tāpēc Meņšikovs pilnīgā kārtībā pārveda atpakaļ pa tiltiem savus zaldātus. Kaujā ienaidniekam uz vietas bij krituši seši simti cilvēku, atņemti divi lielgabali ar visu municiju, divi karogi un divējas bungas. Gūstā kritis viens majors, trīs kapteiņi, viens poručīks, viens praporščīks un ap trīssimts uradņiku un vienkāršu zaldātu, kamēr krievi bij zaudējuši ap seši simti nogalinātu un ievainotu.

No tās reizes krievi vairs nelika mieru Poltavas aplencējiem. Nemitīgi

uzbruka viņu sargposteiem un laiku pa laikam padzina tos no atsevišķiem redu-
tiem. Reiz naktī pārcēlās Vorskļai pāri, sargus apkāvuši, atdzina pie sava kara-
speka divus tūkstošus zviedru zirgu, kas tur pļāvā ganījās. Pilsētas garnizons
naktīm bieži izbruka laukā, sakāva vienu un otru zviedru nodaļu, bet ārpusē
krievi ienaidnieka acu priekšā dienu un nakti rikoja savus apcietinājumus un
turpat dažus simts soļus no tilta uzcēla jaunus redutus. Tajā pašā laikā arī
ģenerālfeldmaršals Golcs Polijā bij sakāvis Bobruiskas starasta Sapegas pulkus,
kas vēl vairāk pacēla krievu armijas drosmi un solīja labākus panākumus priekš-
dienās.

Ceturtajā jūnijā pats cars Pēteris no Troickas ieradās pie savas Poltavas
armijas un uzņēmas karadarbības virsvadību. Apakšpalkavnieks Jurlovs atsūtīja
ziņu, ka viņš līdz ar saviem zaldātiem atrodas zviedru gūstā Sanžarovā un ka
ienaidnieks tur nav necik stiprs. Turpu nosūtīja ģenerālleitnantu Heinšinu ar
dragūnu pulku. Redzēdams paligus tuvojamies, Jurlovs uzbruka sargiem, apkāva
tos un iznāca pie savējiem. Piecpadsmītajā jūnijā ģenerālleitnants Rens ar dažiem
dragūnu pulkiem pārcēlās pār Vorskļu turpat netālu no zviedru vezumnieku
nometnes. Uz turieni viņš aizsūtīja piecus simtus pavisam neapmācītu jātnieku,
lai izvilinātu zviedrus no apcietinājuma. Pats zviedru karalis ar sešiem pulkiem
bruka tiem virsū un dzinās pakaļ līdz pat mežam, kur Rens ar gudru aprēķinu
bij apslēpis savus dragūnus. Tie sāka gāzt virsū tik nežēlīgas zalves, ka zviedri
sajūka un bij spiesti bēgt atpakaļ, pie kam krievi tos vajāja pa visu klajo lauku,
apkāva ļoti daudzus un tad bez lieliem zaudējumiem pārcēlās atpakaļ pār
Vorskļu.

Bet visas šīs sīkās sadursmes bij tikai priekšspēle un ievadījums izšķirošai
cīņai, ko vclējās tiklab godkārais, labu izredžu sajūsminātais krievu cars, kā no-
kaitinātais un apvainotais zviedru karalis. Divdesmit ceturta jūnija naktī viņš ar
nelielu pavadoņu pulciņu izjāja izlūkot krievu nometni. Četri sargu kazaki, pa
paradumam nevižīgi izlaidušies, sēdēja ap ugunsķuru. Tos ieraudzījis, Kārlis
nolēca no zirga un ar paša roku vienu no tiem nošāva. Bet pārējie trīs savukārt
paguva izšaut savas musketes un ievainoja karalim kāju, brūce izrādījās stipri
nikna, un varbūt tai arī piekrita izšķirēja nozīme lielajā kaujā, kas notikās div-
desmit septītajā jūnijā.

Agri no rīta, kad vēl bij pavisam tumšs, zviedri nepiedzīvoti strauji uzbruka
krieviem, lai ne vien sakautu viņu jātniekus, bet ieņemtu arī apcietinājumus. Taču
krievi turējās tik sīvi, ka pameta tikai divus, naktī aizsāktus un vēl nepabeigtus
redutus, bet pārējos noturēja, nogrieza zviedru armijas labajam spārnā sešus
kājnieku bataljonus un vairākus desmitus kavalērijas škvadronu, satrieca tos
mežā un ieguva četrpadsmit karogus un standartus. Kārlis bez kavēšanās lika
citiem pulkiem traukties palīgā, tie gan pamatīgi sakāva un atspieda atpakaļ
krievus, bet izklidināt tos nespēja. Pēc tam mežā nogrieztajiem zviedriem uzbruka
kavalērijas ģenerāļi kņazs Meņšikovs un ģenerālleitnants Rencels ar pieciem
jātnieku pulkiem un pieciem kājnieku bataljoniem, ar dieva palīgu sakāva tos
galīgi un saņēma gūstā ģenerālmajoru Šlipenbahu. Ģenerālmajors Rozeus ar

zvedru paliekām paglābās redutā kalna pakājē, bet, Rencela ielenkts, bija spiests padoties. Redzēdams apjukumu zvedru rindās, Pēteris aizsūtīja palkavnieku Ivanu Goļcinu ar trim bataljoniem uz klosteri kalnā, lai nodibinātu sakarus ar pilsētu, kur nelaiemes gadījumā tad varētu patverties. Pārējo karaspēku nostādīja kaujas gatavībā un sarīkojās ar dieva palīgu uzbrukt ienaidnieka galvenajam korpusam. Bet tas nenogaidīja krievu uzbrukumu un uzsāka pats — tā pulksten deviņos pirms pusdienas iedegās ģenerālkauja krievu kreisajam ar zvedru labo spārnu, bet drīz vien izplētās pa visu fronti. Tikai pāra stundas ilga šī pirmā galvenā cīņa. Krievi kāvās tik dūšīgi, ka zvedri bij piespiesti sabēgt atpakaļ mežā, kur pirms tam bij kārtājušies, bet gūstā krita ģenerālmajori Štelbergs un Hamiltons, pēc tam feldmaršals Reinšilds un Virtembergas princis ar daudziem palkavniekiem, oficeriem un zaldātiem, kas padevās ar visām šautenēm un zirgiem. Kaujas vietā saskaitīja deviņi tūkstoši divi simti trīsdesmit četrus ienaidnieka liķus, bez tam daudzi krituši tālāk mežos un laukā. Zvedru karalis bij licis kaujā sevi nest nestuvēs, kuras vēlāk atrada sašautas. Arī krievu cars, pats savu svaidīto personu netaupīdams, visu laiku bij pirmajā vietā, rādīdams labu drosmes un dūšības paraugu apakšniekiem, cepure viņam bij cauršauta, un seglos atrada iestrēgušu lodi.

Bēgošos zvedrus vajāt izsūtīja gvardijas komandieri kņazu Goļcinu un ģenerālporučiku Bouru ar dragūnu pulkiem, bet otrā rītā vēl arī kņazu Meņšikovu. Cars Pēteris savā teltī sarīkoja dzīres saviem un arī sagūstītiem zvedru ģenerāļiem. Zvedru valsts kanclers grāfs Pipers, redzēdams, ka kauja zaudēta un izglābties viņam tā kā tā neiespējams, kopā ar karaļa sekretāriem Cederhelmu un Dibēnu atjāja Poltavā un arī bij uzaicināts cara rīkotā mielastā, kur jau sēdēja feldmaršals Reinšilds un citi zvedru virsnieki. Pēteris uzslavēja Reinšildu par viņa varonību un kara mākslu, uzdāvināja tam savu zobenu un atļāva to nēsāt. Divdesmit astotajā jūnijā Poltavā ieradās zvedru ģenerālmajors Meijerfelds it kā karaļa vārdā izteikt Pēterim komplimentus par uzvaru. Bet tā kā tam nebij ne karaļa raksta, ne pasas, cars lika arī viņu paturēt gūstā. Vēlāk Meijerfeldu aizsūtīja uz Stokholmu apmaiņai pret Narvas kaujā sagūstīto ģenerālmajoru Buturļinu.

Divdesmit devītajā jūnijā krievi noturēja pateicības dievkalpojumu par piešķirto uzvaru, pie kam trīs reizes izšāva ar lielgabaliem un musketēm. Trīsdesmitajā jūnijā pats cars ar savu karaspēku uzsāka pakalodzišanos sakautā ienaidnieka paliekām. Tomēr zvedri, vezumus un mantas pametuši, skrēja tik ātri, ka Meņšikovs tikai tajā pašā trīsdesmitajā panāca viņus pie Dņepras, kur tie bij apmetušies atpūsties kādā kalna piekājē netālu no Perevoločnas. No sagūstītā pulka kvartirmeistara dabūja zināt, ka Kārlis pirms kādām trim stundām dažu simts jātnieku pavadībā ar lielām pūlēm pārcēlies pār Dņepru, paņemdams līdzī ģenerālmajoru Šparu un Lagerkronu, bet par pamestā karaspēka virskomandieri iecēlis ģenerāli Lēvenhauptu. Nodevējs Mazepa jau pirms karaļa ar vairāk simtiem savu kazaku pārpeldējis Dņepru un aizbēdzis uz turku zemi. Meņšikovs ar saviem deviņi tūkstoši vīriem nekavēdamies tuvojās Perevoločnai un pieprasīja,

lai zviedri padodas, jo citādi tiem taupīšanas nebūs. Padošanās ligumu parakstīja Rīgas gubernators ģenerālis grāfs Lēvenhaupts un kņazs Meņšikovs. Krievi saņēma gūstā četrpadsmit tūkstoši trīsdesmit zaldātu, lielāko tiesu jātnieku ar visiem ieročiem, artilēriju, kara kasi, karogiem, standartiem un bungām. Tā ar dieva palīgu krievu cara rokās krita tā slavenā armija, kas, pa Saksiju sirodama, reiz pārbiedēja visu Eiropu. Tāpat no tiem jātniekiem, kas pavadīja karali Kārli bēgšanā uz Turciju, vajātāji krievi nogalināja divus simtus, bet gūstā saņēma divi simti sešdesmit cilvēku līdz ar daudziem augstākiem virsniekiem. No šī trieciena Kārlis Divpadsmitais vairs nepiecēlās.

Mierā viņš tomēr nelikās, dabūja naudu no franču sūtņa Konstantinopolē, aizņēmas kur vien varēdams un trīs reizes sakūdīja turkus uz jaunu karu ar krieviem, bet tur allaž iejaucās angļu un holandiešu diplomāti un nekas karalim vēlams neiznāca. Beidzot turki vairs ilgāk negribēja ciest nemiera pilno un untumaino zviedru valdnieku un sāka visādi nopūlēties, lai dabūtu projām no savas zemes. Lūgtin lūdza, samaksāja milzu summas viņa parādu dzēšanai, bet Kārlis nemaz nedomāja klausīt, pieprasīja vēl vairāk naudas. Tad sultāns bij piespiests izlietot varu. Septiņi simti trīspadsmitā gadā divi tūkstoši janičāru un divpadsmit tūkstoši tatāru uzbruka karaļa mītnei Varnicā pie Benderiem, apkāva sardzi un aizdedzināja namu, bet pašu Kārli nešus izglāba no liesmām. Viņu nosūtīja uz Demotiku, vēlāk uz Demirtažu pie Adrianopoles, tomēr arī apcietinājumā karalis izturējās valdniecīgi un tukši augstprātīgi, līdz beidzot septiņi simti četrpadsmitā gadā devās dēkainā atpakaļceļojumā uz Zviedriju un divdesmit otrajā novembrī jau atradās savā Strālzundas cietoksnī, no kurienes brauca tālāk pāri jūrai. Zviedru zeme bij galīgi izpostīta, ap četri simts tūkstoši zemnieku karagājienos dabūjuši galu, palikušie nonīka nabadzībā un zem pārmērīga nodokļu sloga. Karalis tomēr tūliņ sāka kalt jaunus plānus. Nodomāja iekarot Norvēģiju, sarīkoja sešdesmittūkstoš vīru lielu armiju, pats ar lielāko daļu devās uz kaimiņu zemes dienvidiem, kamēr ģenerālim Armfeldam ar pārējiem pulkiem lika iebrukt Norvēģijas ziemeļos. Septiņi simti astoņpadsmitā gada vienpadsmitā decembrī, Crederikstaldes cietoksnī sturmējot, Kārlis Divpadsmitais krita no ienaidnieka lodes. Armfelds ar saviem desmittūkstoš vīriem mēģināja nokļūt atpakaļ Zviedrijā, bet bargā ziemas laikā puse viņa karaspēka aizgāja bojā Tindāles kalnos. Kritušo zaldātu liķi pievilināja tik daudz plēsīgu zvēru, ka vairākus gadus pēc tam mednieki no visām malām lasījās šajā kustoņiem bagātīgi apsētā apvidū.

Kurts fon Brimmers bij pareizi paredzējis, krievu cara un viņa valsts vareņība sāka pieaugt kā lavīna, kas vairs nav atturama. No Poltavas karaspēks aizgāja uz Rešetilovkas pilsētiņu, tāpēc ka kaujas laukā un tā tuvumā ilgāk uzturēties nebij iespējams aiz zviedru zaldātu liķu briesmīgās smirdoņas. Jaunajā apmetnē gūstekņus sadalīja divās daļās, jātniekus un kājniekus par sevi, un tad lika parādīt zviedru kara mākslas paņēmienus. Kārļa Divpadsmitā karaspēkā bij daudz piedzīvojušu virsnieku, inženieru un citu lietpratēju, tos Pēteris piešķaitīja savai armijai un tā mantoja vēl sevišķu labumu. Ģenerālfeldmaršalu kņazu Meņšikovu ar lielāko kavalērijas daļu aizsūtīja uz Poliju pievienoties tur

palikušā ģenerālleitnanta Goļca pulkiem, padzīt zviedru iecelto karali Staņislavu Leščinski un celt atkal tronī likumīgo valdnieku Augustu Otro.

Turpat Reščetilovkā arī nolēma, ka ģenerālfeldmaršalam grāfam Šeremetjevam ar visiem kājnieku zaldātiem un dažiem jātnieku pulkiem nekavējoties jādodas uz Vidzemi un jāaplenc Rīga.

2

Rudzi bij nopļauti un savesti nojumēs, novakarēs šur tur jau kūpēja kāda rija, pēc pusnakts sāka spriguļi bukšēt, bet, gaismai austot, pats saimnieks lielo vārtu un mazo dibendurvju caurvējotā spraugā vētīja graudus. Vasara bij karsta un mikla, lini padevās labi, bet uz rudens pusī lieti pārstāja, uz mērcamo laiku mārki taisni kā par spīti susēja laukā, tajās dūņainajās pelķēs neviens prātīgs cilvēks neuzdrošinājās gāzt iekšā tādu mantu. Lapmuižniekiem Holodkevičs bij uzstājis jau vasaras vidū iztīrīt vecos un sarakt pavisam jaunus, mācītāja saimniekiem no laika gala savas neizsikstošas dobes Meitas avota notekā, tiem tur nebij nekāda bēda. Priedainieši taisījās, taisījās uz rakšanu, bet tā pienāca siena laiks, pēc tam atkal rudzu pļauja, un nupat jau sākās lielā papuvju ecēšana un linu plūkšana, bet aizsērējušās mērcamās dobes visiem stāvēja tukšas. Pakausi kasīdami, vīri apstaigāja Melno ezeru, tas tagad bij vienīgais glābiņš. Bet kā pa to sliķšņu nokļūt ar vezumu līdz ūdenim, kas pie tam raucās arvien tālāk no malas, pamezdam aiz sevis smirdošu dumbrāja joslu? Šķiet, visam pagastam nebūtu nekas sarikot talku, sacirst lapotos melnelkšņu krūmus un priežu zarus un notaisīt ceļu labu labo. Tomēr arī te lieta izrādījās daudz sarežģītāka. Kā lai taisnīgi iekārto tādu talku, kad kaut kādam Padegu Krišam vai vecajam Lukstam bij tikai vezmēli trīs mērcami, bet Smiltņiekam vienam pašam droši savi divpadsmit? Ar Melno ezeru vēl arī citas kļūmas. Katram zināms, ka izmirka tur pavisam nevienādi — augšā, rāvā, sarkani, apakšā, dūņās, zili kā vārna. Un kas tad šim vienam gadam lai te pieved akmeņus, ko noslodzīt? Priedainieši lauza riteņus un nomocija zirgus, pa to mukulāju kuldamiēs, stāpījās paši, zvejodami laukā piesmadzējušas siekstas, kas gan labi noderēja slogam, bet bij glumas kā lidakas, roku nekur īsti nevarēja pieķert. Dažs vezums tur nogulēja, kā iegāzts čupā, pa nakti pavisam apsūsēja un klēpjiem bij nesams dziļāk.

Tā viņi tur locījās negribēdami, slinki un saviebušies, pukojās par šo tveicīgo muklāju, kur nebij glābiņa aiz aklajiem dunduriem un galva sāpēja no vaivariņu smakas, lamāja nejauko sauso laiku un lapmuižnieku, kas nebij stingrāk uzstājis ar tiem mārkiem. Slinki un vienaldzīgi kļuvuši līdz pēdējam, salmu kaudzītes aiz rijām cēlās visai gausi, zirgus ecēsā jūdza, kad saule jau bij gabalā, pat sievietes mājās nevižoja vairs kārtīgi izmazgāt piena kubliņus, rīta slaukums jau līdz pusdienai sarūga. Nekāda prieka un patikas vairs nebij darbā. Laiki pagalam sajukuši, dzirdēja visādas baumas par kariem, nezīpa, nedrošība,

šaubas par rītdienu un nelabas nojausmas nomāca un gausināja kā slāpējošs tvans pirms negaisa.

Pat uz smēdi viņi lāgā vairs nevižoja atnākt, kalēju tagad bieži vien redzēja bez darba vāļājamies ārā, bērza pakrēsli. Ja viņa āmurs arī vēl klinkstēja rakstā Meģim, tad bez agrākā žirgtuma un spara, tik izklaidīgi un aplam, ka vecais Marcis, uz sava akmeņa tupēdams, rauca pieri un nogrozīja galvu. Patlaban zem bērza bij atstiepies Kurts fon Brimmers, galvu plaukstā atbalstījis, noņēmis skatījās kalējā, vēroja, kā tam iedzeltējušā sejā maiņus plaiksnijās pārsteigums, dusmas, izbrīna un šaubas. Likās, ka lielkungam sevišķi patika tā lūkoties, ko pārdzivoja zemnieks platajos plecos ierautu galvu, saplisušu ādas skoteli priekšā.

Ataugu Mārtiņam rokās bij liela iedzeltena lapa, divas reizes pārlasījis, viņš atsāka vēl trešo, it kā nevarētu un nevarētu ticēt tam, ko acis nepārprotami rādīja:

«Tā kā līdz šim nav neviena no mums un mūsu priekštečiem, Zviedrijas karaļiem, izdota noteikta likuma ne rīkojuma kā sodīt tos, kas vai nu saviem kungiem un darba devējiem, vai viņu vietā ieceltiem priekšniekiem pretojas, tos ievaino vai nogalina: tāpēc, pārlikuši šo lietu, atrodam par taisnīgu noteikt un pavēlēt sekošo: proti, gājējam vai gājējai, kas nogalina savu maizes tēvu vai nama māti, jāzaudē roka, galva un kustamā manta, pie tam vīrieša liķi vēl uzliek uz rata, bet sievietes sadedzina uz sārta. Tie gājēji un gājējas, kas ļaunprātīgi un negantā veidā vai slepus uzbrūk darba devējam vai nama mātei, lai arī vienu nenogalinātu, sodāmi ar nāvi, nocērtot galvu, ja vien sūdzētājs neaizlūdz par vainīgo, kādā gadījumā lieta jānodod augstākam tiesnesim pārbaudīt un izšķirt, kādu citu nāves sodam atbilstošu sodu tā vietā tādām noziedzniekam varētu uzlikt. Bet kas savu darbu devēju sit, sodāms ar deviņu reižu tecēšanu caur rīkstēm vai vienu mēnesi cietuma pie ūdens un maizes. Kas savu darba devēju vai nama māti nolamā, līdzina ar četrkārt lielāku līdzības naudu, kā likums paredz par to, bet kas ar citiem aizskarošiem vārdiem, zobgalībām un draudiem sacelšas pret savu darba devēju vai nama māti, sodāms ar cietumu uz zināmu laiku pēc lietas apstākļiem, un visos minētos gadījumos, kur vien nedraud nāves sods, vainīgajam pirms soda saņemšanas cietušais atklāti jā nolūdzas. Ja kāds sodīts ar minēto naudas sodu un nespēj maksāt, saņem miesas sodu.»

Lapu tāpat sarepējušos pirkstos stīvi turēdams, Ataugu Mārtiņš beidzot pagrieza acis pret lielkungu.

— Un jūs gribat apgalvot, ka tāds likums ir spēkā un ka to izdevusi zviedru valdīšana?

— Spēkā viņš ir jau vairāk gadu, savā laikā droši vien arī baznīcās nolasīts. Un parakstījis to Kārlis Divpadsmītais, tas pats lielais varonis un Eiropas iekarotājs, kas tagad, aizbēdzis pie Krimas hana, musina turkus un tatārus uz jaunu karu pret krievu caru, lai atkal atkarotu Vidzemi un jums visiem liktu deviņas reizes tecēt caur rīkstēm.

Dziļā neizpratnē Mārtiņš pavērs tēvā, kas, uz sava akmens sēdēdams, klausījās sasprindzinātā uzmaņā, laikam katrā ziņā gribēdams izprast, uz ko tas vācietis atkal musina viņa dēlu. Kalējs vairs nevarēja norimties, piecēlās stāvus, netīriem nagiem skrapšinjās ap savu noskretušo skoteli.

— Nevaru un nevaru ticēt... Ar ko tad tagadējā zviedru kārtība atšķiras no tām lielkungu patvarībām un spīdzināšanām, par kurām stāsta tēvu tevi?

— Ne ar ko viņa neatšķiras. Varbūt tikai ar to, ka agrāk kungs tiesāja uz savu roku un reizēm tam nācās pašam atbildēt par patvarību, bet tagad tev roku un galvu nocirst un liķi uz rata salauzīt nospriedis tiesa pēc karaļa pavēles, un tu ne iepikstēties nedrīkstēsi.

— Un mēs viņus tā cienījām, domādami, ka nu arī zemniekiem savas tiesības un aizstāvēšana!

Kurts fon Brimmers pasmejās.

— Ar gudru ziņu bij iekārtots, lai jūs tā domātu un būtu valdīšanas pusē, kamēr apspieda muižniekus. Tagad, kad visur pašu iecelti lielkungi un muižu rentnieki, jūs piedzīvosiet tādu sutu, kādu vēl nekad neesat matījuši. Bet citu jūs jau arī nepelnāt, ar jums neko nevar iesākt. Laikam taču nelaiķa baronam Hetlingam bij taisnība, viņš domāja, ka latviešu zemnieks bez pēriena nemaz nevar iztikēt un pats zina to. Vai tad citādi jūs vēl tagad ietu karā par tiem, kas jums izdod tādas likumus?

Mārtiņš bij aiztikts visvārīgākajā vietā.

— Nerunājiet, lielskungs, par to, man pat atcerēties vairs netik!

— Nu labi, nerunāsim vairāk par to, bet labāk par mani pašu. Pēc tā, ko te šovasar esmu piedzīvojis, sāku palikt barona Hetlinga piekritējs. Es negribēju, ar varu cīnījos preti, man bij pašam savs ieskats un mērķi, bet tagad nevaru vairs citādi. Pans Holodkevičs lika aizvest un padzīt mani pāri Lapciema robežām — tu domā, es tāpēc likos mierā? Nē, trīs lāgiem esmu pārstaigājis savu agrāko pagastu, kā zaglis slapstīdamies, naktis kādā siena kaudzē vai pelavu pūnē pārgulēdams. Mēle apgurusi runājot un pierādot, man tā gribējās, lai vismaz mani citreizējie apakšnieki būtu tur klāt, kur sākas jauns pagrieziena viņu liktenim, lai viņi ietu ar, bet nevis pret tiem, kas drīz būs viņu jaunie kungi un katrā ziņā neatstās neievērotu, vai jūs esat viņiem draugi vai ienaidnieki. Nekas tur neiznāca, kalēja Mārtiņ, tikai par nerru sevi esmu pataisījis. Pat vecais Grantsgals, kam tā gaišākā galva, tikai pakasa pakausi un atpurd kaut ko, no kā nekādā skaidrībā nevar tikt — tu jau zināsi labāk, kā jūs to protat, kad nevarat pateikt «jā», bet sacīt «nē» arī negribas. Tie citi ne muti neattaisīja vajā, nožēlojami nelgas. Reiz kaut kur daugaviešos biju savācis kopā deviņus klausītājus, bet, kad krēslā aizdedzināja skalu, es tur redzēju vairs tikai trīs. Tas viens tāds, ka vēl rāpoja pa klonu. Otrs izrādījās plānprātīgs, kas nesaprata neko, tikai ar lielu patīku vēroja, kā mana mute vārstījās un acis katrā ziņā sprīkstēja. Un tas trešais — jā, tas trešais bij pavisam kurls vecis un, protams, nedzirdēja nevienu vārdu. Smieties varētu, ja nebijis tik bēdīgi. Labi, ka viņi vēl tik godīgi, paēst iedeva, nedzina prom no savas pelavu pūnes un Holodke-

viņam sūdzēt arī neskrēja. Un ja arī skrēja, tad polis tūšām izlicies neredzam: laiki ir grozījušies, zviedru vara sabrūk, viņš droši vien pats sāk jau gudrot, vai nav izdevīgāk jau laikus taisīties klāt jaunajiem kungiem.

— Un viņi patiešām nāks, tie jaunie kungi?

— Arī to jūs vēl prasāt! Stulba un akla tauta! Divdesmit septītajā jūnijā krievu cars Pēteris zviedrus pie Poltavas ir galīgi sakāvis, bet paliekas ar visiem ģenerāļiem saņēmis gūstā. Un turkus sagaida tas pats liktenis, neko Kārlis ar viņiem neizdarīs, viņa zvaigzne ir norietējusi.

— Runā, ka krievi nākot uz Rīgu.

— Viņi nāk uz Rīgu un varbūt jau ir pie Rīgas. Pa Daugavas lielceļu dienu un nakti plūst kā straume — kājnieki, dragūni un vezumu rindas. Šo un to arī pats esmu novērojis, vēl vairāk dzirdējis no pilnīgi drošas puses. Tie vairs nav noskrandušu, badā pamirušu salašņu bars, bet kārtīgi apģērbts un stipri apbruņots karaspēks ar izvcicīgiem virsniekiem un labāku kaujas mākslu, kā bij zviedriem. Rīga kritīs, tas ir tikai dažu mēnešu, varbūt pat tikai nedēļu jautājums. Un līdz ar Rīgu visa Vidzeme būs viņu rokās.

Kalējs ilgi stāvēja, domās nogrimis, bet acīm redzami neko skaidri izlemt nevarēja.

— Un ko lielskungs tagad domā darīt?

Fon Brimmers aši piecēlās sēdus.

— Mana darišana ir skaidra: es eju pie krieviem.

— Citi kungi arī?

— Dažs tur jau būs, bet visi ne, kam vajadzētu. Nav vairāk nekādu citu kungu, tikai citreizējās slavenās Livonijas bruņniecības bēdīgas paliekas, iebiedēti, nožēlojami glēvuļi un varonīgā Patkula piemiņas izsmieklis. Tādi paši stulbeni kā viņu dzimtajaudis. Es eju viens pats. Un tu?

Ataugu Mārtiņš tikai nevarīgi paraustīja plecus. Kurts fon Brimmers bij piecēlies kājās, pa pusei ar nožēlu, pa pusei ar izsmieklu noskatījās neapņēmīgajā zemniekā.

— Ja man nebijis manu rūgto piedzīvojumu, es tev ko teiktu. Taisnību sakot, tikai atkārtotu vēl to pašu, ko reiz jau sacīju. Tavā ādā es gan tā nevilcinātos, jo tev tik un tā tikai viena izvēle un viens ceļš. Tavam karagājienam var būt ļoti kļūmīgas sekas, ja pie laika neizlabo savu kļūdu. Atdod šurp to lapu, citiem es to par velti esmu lasījis priekšā, bet tu gan laikam tik daudz saproti, ka karalis Kārlis nav tas vīrs, par ko jums vērts cīnīties un uz ko cerēt. Turpretī krievu caram kalpodams, tu ar sava amata prasmi vari tikt vismaz tikpat tālu, kā jau ticis dažs labs viņa paša zemnieks. Krievi taisni meklēt meklē tādus vīrus kā tu, es tavā vietā nelaistu izdevību garām. Bet dari, kā zini, es esmu apguris, te ar jums cīnidamies, man paliek tikai tas, ko pats zinu un gribu.

Viņš paprasīja vēl nodzerties un aizgāja, pat roku nepasniedzis. Ataugu Mārtiņš vēl ilgi nostāvēja turpat zem bērza, pamēģināja strādāt, bet āmurs kladzēja kā klibodams, ogles ēzē apdzisa reizi pēc reizes. Ap launaglaiku kalējs iznāca no smēdes, priekšautu nometis, turpat silē rokas nomazgājis. Vecais

Mārcis bij tik savardzis, ka velti mēģināja paslieties no sava akmens, bet acis viņam raudzījās naidīgi.

— Vienu es tev teikšu: tam kundziņam tu neskrej pakaļ!

Dels apstājās, gribēja ko teikt, bet tikai atmeta ar roku un pagriezās uz ceļa. Vecais kratīja dūri viņam pakaļ.

— Ar lielkungiem mums nekad nav bijis pa ceļam, iekal to savā muļķa galvā. Viņiem allaž savs labums prātā, ne mūsu. Tu tikai pieliec muguru, lai kungam kur kāju atspert, ka vieglāk tiek seglos, mūžam tā bijis, un nu nebūs citādi. Ja kungs tev saka: dari tā, tad zini, ka tev jādara pavisam otrādi...

Tā viņš tur klaigāja vēl labu brīdi. No sākuma Mārtiņš balsi vēl dzirdēja, lai gan saturā neklausījās, bet drīz vien arī skaņas noslāpa aiz melnelkšņu ceriem, kas pa šo gadu visus grāvjus galīgi aizauguši un pat uz ceļa jau sāka dzīt atvases. Ko tas vecais vīrs viņam varēja sacīt, pus mūžu savā nelaimē mircis, akla naida tā piesmadzējis kā purva sieksta rāvas slapjuma.

Ataugu Mārtiņš pagāja garām muižai, nemaz nepamanījis, ka Klētnieka Marcs bikli un tā kaunīgi noskatījās pakaļ pa klētsdurvju malu — tagad jau visi labāk piešķiebās malā, jo kalējam valoda gandrīz tāda pati kā bijušam Priedaines lielkungam. Pat tie visdūšīgākie par kariem negribēja ne dzirdēt, tikai mieru, vienīgi mieru kāroja šie apgurušie un apslinkojušie ļaudis. Bet kalēja Mārtiņam nebij nekāda miera, jau no sniega kūstamā laika lielkunga vārdi vienmēr skanēja ausīs. Brižiem šķita, ka viss tur taisnība, un viņš šo taisnību mēģināja iestāstīt arī tiem kūtrajiem miera kārotājiem. Tad atkal pārmāca šaubas un tāda pati neticība kungiem, kāda bij vecajam Mārcim. Tagad viņš zināja vēl ko citu un nešaubījās vairs. Pa baznīcas ceļu silā nogriezies, kalējs neredzēja neko, rokas bij pastieptas, it kā vēl vienmēr turētu to apdrukāto lapu, pat lūpas kustējās burtodamas. Bet tad piepeši viss bij skaidrs, dūres savilkās pašas un, kā ko nikni atgrūzdams, pašāvās uz priekšu. Tad tāda bij tā žēlīgā valdišana, kas gādāja par zemniekiem un par taisnību šajā vergu zemē! Nē!

Šis «nē» viņā nodunēja kā lielā āmura sitiens smēdē pret baltī nokaitētu dzelzs gabalu. Lai tie citi dara, ko grib, viņš savu zināja. Tikai vēl vienam jāzina, tas vēl varēja viņu apturēt un pavērst citādi — tādēļ viņš patlaban gāja.

Cirvi plecam pārmetis, Vaivaru saimnieks nogriezās no ceļa un neatskatīdamies steidzās prom pa sila malu. Pa tiem piecdesmit soļiem droši vien redzēja un pazina, bet tomēr aizgāja. Izvairījās no viņa, negribēja dzirdēt apnikušās kara valodas brīdinājumu... Mārtiņš igni pasminēja. Nebēdz taču, vecais nelga, ar varu tevi neviens neaizvilks līdzī, tevis dēļ taču nebij vērts tās sešas verstis mērot!

Bet Vaivaros kalējs tomēr nogriezās, tur dzīvoja tas, kas viņam jāstāp. Rijas logs vaļā, taisni pretī tam zaļganās kaņepāju auklās pakārts, acīm redzami nesen kā iekustināts šūpulis, malai pārkāries, cilājās balta paladziņa stūris. Nomizotu lazdas nūjiņu pār plecu, ļodzidamies, bet tomēr kareiviski gar logu aizsoļoja Bultiņš, laikam tam tur šūpuli laiku kavēdams, mēģināja dziedāt. Droši

vien tā bij pazīstamā dziesma par lieliem un maziem ceļiem, kas satecēja Rīgā, dziedātājs kaut cik prata tikai pašu pirmo paņēmienu, bet šļupstā tas pats iznāca tāds pavisam savāds — nevis ceļi tur satecēja Bultiņam, bet teļi... Lieli teļi, mazi teļi... Lielais vīrs aiz loga paraustīja plecus, bet pat nepasmējās: var būt, ka tam gudriniekam galu galā iznāk taisnība!

Tūliņ arī tika skaidrs, no kurienes viņam šī dziesma. Aiz rijas stūra kāda dieviešu balss paklusu vilka to pašu, tikai skaidrā izteiksmē un ar pareizu melodiju. Patālu nopļautā auzaitā bij redzams Padegu Krišs ceļā uz savu mazmāju. Varbūt arī bijušais kareivis bēga no sava virsaiša? Bet tomēr nē, drīzāk jau negribēja, ka sastop viņu darbdienu laikā ciemojamies pie Grīvu Marijas. Marija ar Drusta Intu pie aciņas mazgāja veļu — līdz pleciem uzlocītām piedurknēm, viena bez lieka tukluma, balta un skaista kā nobriedis pienābols, otra iedzeltenām tiegrainām rokām, melnos cietos matos apvaldījusi zem sarkana, pakausi sasieta lakatiņa, drīzāk čigāniete nekā zemnieku meita. Marija smaidīdama atņēma Mārtiņa dievpalīgu, Inta slapjām rokām steidza aizkabināt pašdarināto diega pogu kreklā vīrs krūtīm. Mārtiņam pat likās, ka viņa drusku piesarkst. Tā varēja būt laba zīme.

Ataugu Mārtiņš nosēdās uz apgāzta toverīša, valoda tomēr lāgā neveicās. Labi, ka Marijai mēle tik veicīga, viņa tūliņ apvaicājās, kas dzirdams par kariem, it kā zinādama, ka taisni par to kalējs jau gribēja runāt.

— Krievi ir jau pie Rīgas, viss Daugavas lielceļš pilns kājuņiem, jātniekiem un vezumu rindām.

Viņš atkārtoja visu, ko lielskungs bij stāstījis. No sevis vēl papuškodams, iztēloja, kā karalis pie Poltavas sakauts un aizbēdzis uz turkiem un ka zviedru valdīšanai Vidzemē beigas. Abas sievietes vairāk tikai klausījās, visās šajās kara lietās un lielajā politikā maz ko apjēgdamas. Grīvu Marija bij kļuvusi ļoti nopietna, pāra reizes pat nopūtās.

— Dievs to zina, kas nu atkal būs.

— Sliktāk jau nebūs kā tagad pie zviedriem. Kāds tad mums tagad tas labums? Vaku grāmatas — klausas pēc dālderiem — — kādus dālderus tagad skaita, kad zemniekiem plēs ādu nost, neskatās, siena vai sējas laiks, laupa vēl jaunāk kā kalmuki. Vai zemnieka cilvēkam kāda tiesība vairāk, nekā agrāk bij vislaunākajos laikos?

Arvien vairāk satraukdamies, viņš pastāstīja abām meitām, ko šodien pats lasījis. Grīvu Marija vairākkārt paslepšus pablenza Intā un stāstītājā, tas vēl nebij beidzis, kad viņa krāva plecā slapjos, grīstē satītos palagus.

— Jāiet pie avotiņa izvelēt.

Inta taisījās līdzī, divām rakstā taču veicas trīsreiz ātrāk un labāk. Bet Marija neļāvās, ar to nieku viņa viena tikšot galā, lai tikai paklausoties, ka bērns šūpulī nesāk bļaut. Aizmanījās pārāk steidzīgi, acīm redzami nopratusi, ka Mārtiņam ar Intu diviem vien kas pārrunājams. Bet tiem valodas ar reizi sametās. Abi pavērsa sānus viens pret otru, runājamais nebūt tik viegli nebij dabūjams laukā. Mārtiņš turpināja slavēt krievus, kam vajadzīgi labi amatnieki,

kur arī zemuicks varēja tikt mantā, uzdienēt par virsnieku un beidzot pat izkļūt brīvcilvēkos. Drusta Inta pabrīnījās.

— Ko tu tā lieci tos krievus? Vai tad pats negāji karā pret kalmukiem?

— Aiz muļķības un nezinādams, ka krievi tik drīz te būs tie kungi. Slikti man var iziet, ja jau laikus nesviežos klāt. Par mani būtu tā mazākā bēda, bet jādodomā tak par mums visiem.

— Un tad tu esi galīgi noņēmis iet uz Rīgu?

— Galīgi gan — — tas ir, es vēl gribēju — — ja tu — —

— Ko tad es? Vai tev mana padoma vajadzīgs?

— Padoma nē, bet tevis pašas. Ja tu nāktu pie manis — —

Nu tas bij pateikts tīri nejauši. Lielais vīrs nokauņējās kā ganu puika, Inta bez vajadzības smilstījās pa ūdens balju. Atlicās drusku pietvikusi, bet citādi mierīga, it kā visu laiku jau zinājusi, ka viņš to pasacīs.

— Kāpēc tu tā runā? Zini taču, ka es nevaru. Bultiņš — —

— Bultiņš var nākt līdzī, mans viņš ir gandrīz tikpat daudz kā tavs.

— Nu, Bultiņš vēl varētu, bet man tak vēl tas otrs.

Ataugu Mārtiņš sastulba, tomēr tikai acumirkli — tad viņš bij jau apķēris.

— Dārdzanu Jukums?

Inta pameta ar galvu.

— Un tad tu saproti, ka es nevaru. Nē, nē, tagad vēl nē!

Mārtiņš uzcelās kājās, viņš nebija neko pārsteigts, ne arī apvainots, nu varēja runāt rāmi un lietiski.

— Tā jau arī man pašam bij prātā. Tagad vēl nē, tu saki, bet tad varbūt vēlāk?

— Vēlāk, varbūt. Paprasi man pēc kāda laika — pēc kāda gada, tad, es domāju, tas būs pāri.

— Pēc gada — — tas ir ilgs laiks, bet darīt tur neko nevar . . .

Bēdīgs viņš tomēr bij kļuvis, pasniedza roku. Inta to satvēra cieši un sirsniģi, paskatījās tādām acīm, kādas Mārtiņš tikai šad un tad ievēroja tur, pie igaunu robežām. Mazliet par ilgu viņa tā skatījās un paturēja roku, likās, nupat teiks vēl ko, kas visu pavērsīs citādi. Bet Mārtiņš negribēja — aiz želuma un līdzjūtības, ka viņš drusku cieš — tas nebija tas, ko te vajadzēja. Tāpat jau pareizi: vēl gadu, lai aizmirstu Dārdzanu Jukumu . . . Noteikti viņš atvilka savu roku, pamāja ar galvu un gāja prom. Inta piespieda slapjo plaukstu pie acīm, bet tūlīt atkal atņēma nost.

— Un tagad tu iesi?

Mārtiņš atbildēja neapstādamies un neatskatīdamies.

— Tagad es iešu, laikam jau rītu pat.

Tomēr ne rītu, ne parīt viņš neaizgāja. Ne tāpēc, ka vēl šaubītos un pārdomātu, bet vienkārši nespēja. Lauku Tenis bija salauzis riteni, to taču nevarēja atstāt uz rudeni pavisam bez ratiem. Arī šādas tādas sīkākas lietas vēl jāpie-

lāpa, lai priedainieši nesaka, ka kalējs zina tikai paņemt, bet vārdu netur. Pēc tam tad lai Meģis pats tiek galā.

Tikai par to Ataugu Mārtiņš vēl domāja, kā labāk tikt prom bez liekām parrunām un vadišanas. Pret tēvu izturējās sevišķi uzmanīgi un laipni, bet vecais taisni tāpēc nojauta viņa nolūku. Runāt viņš nerunāja tikpat kā nemaz, bij tādš sabozies, laikam arī drusku sanicis, pēdējo dienu nemaz necēlās no lāviņas. Ari Meģis smēdē kļuvis neparasti kluss, nelāgais smīns bārdā nemaz neapdzisa, kakls reizēm pastaipījās, droši vien viņš taisījās ko jautāt, bet, kad kalējs nesāka pats, neuzdrošinājās, pret virsaiti viņam bij neaprobežota cieņa.

Mārtiņam šķita, ka aiziet vislabāk vakara krēslā, kad ļaudis jau taisījās uz guļu, bez spiedīgas vajadzības tagad tumsā neviens labprāt nelida laukā. Tēvs gulēja pret sienu, ceļgalus zodam pierāvis, varbūt aizsnaudies. Ārā varēja dzirdēt, ka Meģis vēl tinkšinās smēdē, Briežos rēja suns, kaut kur laiski aizklaudzēja rati un pamazām noklusa.

Pirmo vakaru pēc ilgiem, ilgiem laikiem bij nomācies, sāka pat siki smidzināt. Kalējs vēroja gaisu un ar patiku iedomāja, ka visu nakti nekļūs daudz tumšāks, kad krēsla pavisam apdzisis, aiz mākoņiem jau būs pilns mēness. Viss viņam siki pārlīkts un apsvērts, viņš uzkāpa kalnā, izlida cauri krūmiem pie ozola ar vecā Mārča akmeni apakšā. Izvilka zem mēteļa paslēpto zobenu, kur vakar bij iekalis sava vārda un uzvārda pirmos burtus un gada skaitli 1709, un pabāza to dziļā, zāli aizaugušā pacerē. Ar ieroci pie krieviem iet nedrīkstēja, tā varēja sacelt aizdomas un iznāktu gara un velta skaidrošanās. Kā zviedriem un Rīgai naidīgs zemnieks viņš gribēja ierasties, ja tikai pieņems, tad iedos arī šauteni un kādu duramo vai cērtamo.

Smēde bij ciet, Meģis laikam aizgājis rijiņā un patlaban ēda vakariņas. Tā arī pareizi, labāk, ja ļaudis pāra dienas paliek neziņā, pa to laiku viņš būs jau pie Rīgas, gan tad Inta pastāstīs, kur isteni palicis Priedaines kalējs. Ceļš vēl sauss, lietipš lija, lāgiem apraudamies, tikai sakaltušās smilgas vien vēl bij paspējis aprasināt, bet jaunajiem zābakiem tas neko nekaitēja. Mārtiņš gāja vilcinādamies, lai nemanīts tiktu muižai garām, dienu pusaklā stārastiene kā pūce tumsā allaž izlida laukā un klaiņoja apkārt, laikam bijušās varas dienas meklēdama.

Patiešām nemanija nevienu dzīvību. Briežu rijā pa kādu šķirbu paspīda uguns. Suns apklusā, notecēja lejā un, asti luncinādams, apošņāja pazīstamo kaimiņu, tas pieliecās un noglaudīja miklo galvu.

— Jā, jā, tas esmu es, tikai nevienam nesaki.

Muižā arī stārastieni neredzēja, kaut kur aiz biežām sienām kāds divas reizes uzpūta Brimmera sumbra ragu. Nožēlojamie ļautiņi, blēņojas ar šo kara tauri, kad varbūt tālē un tumsā patlaban vikšas jauns, visbīstamāks ienaidnieks. Nebij īsta kunga, kas turētu viņus trauksmē un bijībā — bet gan jau dabūs, gan dabūs! Liecieties tikai gulēt, vientieši, kamēr jūs piecels un liks deviņas reizes tecēt caur rikstēm...

Aiz muižas mežā bira salnas gan vēl neskartas, bet ilgajā sausumā nodzeltējušas lapas. Šajā čaukstoņā klausīdamies, Mārtiņš sadzirda tā kā kļusus soļus un atgādās, ka jau labu brīdi manījis tos čabam aiz sevis. Apstājās un sāka vērot, pret bērzu baltajiem stumbriem reizēm pavida melns cilvēka augums, beidzot aprāvās pa gabaliņu. Kalējs tūliņ pazina, tas bij Meģis. Viņam saskrējās pēkšņas dusmas par šo neaicināto sekotāju.

— Ko tu velcies? Kas tev te meklējams?

Protams, sminošo bārdu tagad nevarēja saskatīt, igaunis kautri nokāsējās.

— Es eju tev līdzī.

— Man līdzī? Bet vai tad tu zini, kurp es eju?

— Kā tad nezināšu: pie krieviem.

— Un ko tu tur darīsi?

— Ja tu ej, es arī līdzī. Visur, kur tu.

Ko tādām lai vēl teiktu? Briežu suns klausīja un palika mājās, šis te neklausīis, dzen, kā gribi, taisni kā dadža pogulis pielipis. Ataugu Mārtiņš bij noskaities, tomēr atcerējās, kā Meģis jau smēdē visu laiku centās paņemt un padarīt visu to smagāko, arī veco apkalpoja, cik vien tas pieļāvās, lai viņiem abiem nebūtu nekādu rūpju. Atmeta ar roku un soļoja tālāk, Meģis turējās gabaliņu iepakaļ. Divas reizes kalējs vēl apstājās, gribēja atsviesties, sapļaukāt šo klaidoni un patriekt kaut tepat mežā, bet tomēr novaldījās. Abas reizes apstājās arī Meģis, noprotams, ka pats gaidīja tās pļaukas, tāpat zinādams, ka ies tomēr, lai dara ar viņu, ko grib.

Lukstu pļaviņa iznira kā pelēks, mežā iešķelts ķilis. Uzpūta vējš, sāka līt stiprāk, kļuva arī vēsāks, Ataugu Mārtiņš paātrināja soļus. Vientuļi bij un skumji, rūpes arī par to nezināmo tur pie Rīgas, bet neparko negribēja ielaisties valodās ar Meģi, kas uzcītīgi lāčoja pakaļ, droši vien acu nenovērsdams no viņa muguras. Nakts likās bezgala gara un tāpat ceļš, klajumos mājas nebij saskatāmas, nekur nepaspīda neviens uguns, pat suns neierējās. Iešana grūta, lietainās debesis zem pilnā mēness bij pālsas, bet taisni tāpēc apakšā akla tumsa, kājas ik acumirkli metās izbraitā ceļa grambās vai aiz kādas saknes. Divas reizes gājēji apmetās atpūsties un drusku nosnaust. Kad Ataugu Mārtiņš palīda zem egles un atspīda muguru pret stumbru, igaunis attālāk notupās uz ciņa, lai atkal kņāsi būtu kājās, līdzko virsaitis sakustējās.

Rita dvēsmā jau bij saskatāma, kad viņi nonāca pie Atradzes dzirnavu upes. Tilts tagad kārtībā, valdība pavēlējusi sataisīt, lai biežie kroņa šķūtnieki ar vezumiem var tikt pāri, bet no upes cēlās tā pati vecā dūņu un pūstošo koku smaka. Taisni uz tilta gājēji izdzirda troksni lielceļa un dzirnavu pusē — skānēja cilvēku balsis, tā kā zirgi sprausloja, kaut kas kļaudzēja, kaut kas grabēja. Mārtiņš nevarēja tikt gudrs, bet Meģis šē izrādījās lielāks zinātājs, brīdi paklausījās, pastiepa roku.

— Tie ir krievu vezumnieki.

Tagad arī kalējam šķīta, ka pats tā domājis, un gribēja jau uzkliegt pavadonim, lai tur muti, tomēr apvaldījās. Ar vezumniekiem un vispār ar kaut kādu

aldātu pulciņu sastapties nebij viņa aprēķinā. Dzirdēts jau diezgan par šādu sirotāju varas darbiem, vecais Mārcis pieredzējis pats zviedru un poļu karos, tāpat paaudzi agrāk viņa tēvs. Līdz Rīgai vajadzēja nokļūt, pie krievu galvenajiem spēkiem, kur katrā ziņā būs citāda kārtība, stādīties priekšā kādam augstākam virsniekam un izskaidrot savu lietu, kā pienākas. Bet ko tu izskaidrosi tādām klaidoņu baram — pārmeklēs tevi, vai naudas nav klāt, labi vēl, ja pašu atstāj dzīvu un padzen mežā...

Troksnis ap dzirnavām pieauga lielāks, sasaukājās un lamājās, vējš pūta taisni no turienes, dažu krievisku vārdu varēja saprast, bet tas pats neko labu nevēstīja.

Gabalīņu aiz tilta Ataugu Mārtiņš atkal apstājās. Ap dzirnavām tagad bij klusu, laikam sagājuši iekšā vai arī aizbraukuši tālāk. Bet ja kāda daļa nogriežas pa šo ceļu pameklēt, vai te tuvumā nav kādas zemnieku mājas, kur vēl kaut kas dabūjams? Aizmirsis visas dusmas pret savu neatlaidīgo sekotāju, Mārtiņš pārrunāja ar to. Arī Meģis domāja, ka tas var gan notikties, tumsā viņi ieskrietu tiem taisni krūtīs. Tad pārkāpa grāvim pāri un ielida piekalnes krūmos. Lielā kņada vairāk neatsākās, bet dzirdams bij, ka aizklabēja, aizklaudzēja un aizčikstēja tālāk uz Atradzes kroga pusi. Tur tie visādā ziņā atkal apstāsies, jānogaida līdz gaismai, citādi varēja tišu prātu ieskriet kādā ķībelē.

Rīts svīda pavisam negribīgi, reizes trīs viņi aizsnaudās un atkal pamodās, līdz kamēr leja palēnām sāka iznirt vitolu kupenas un aiz tām dzirnavu tumšā blīva. Tur tagad viss bij klusu, tik klusu kā izmiris — kas zin, vai tur arī atrodama vairs kāda dzīva radība. Bet tad abi piekalnē tupētāji atviegloti atelsa: dzirnavās skaļi un bramanīgi nodziedājās gailis. Pus mūžu dzirdējuši gaiļa dziesmu, tikai tagad viņi ieklausījās, cik daudz šis rīta iezvanītājs var pateikt neziņas nobiedētam gaidītājam. Ja tāds vīstus valdnieks iedrošinājies nolēkt no savas patvertnes un bļautīties klajā sētsvidū, tad arī viņa saimnieki droši vien patlaban trausās augšā un āva kājas. Mārtiņš izvilka no kulītes rīku maizes un gabalu vārītas gaļas, padomājis, nogrieza arī Meģim viņa daļu, lai nu kā, tas taču bij viņa palīgs smēdē un tagad ceļa biedrs. Kamēr viņi iekoda, kļuva jau pavisam gaišs.

Lietus bij pārstājis, pelēkā sega augšā sāka sašķelties un krist, austrumu pusē slīdošās plaisas aizsalgojās pasarkanās. Kalēja Mārtiņš noslaucīja nazi zālē un rūpīgi noglabāja kabatā.

— Būs jāsāk iet.

— Cits neatliks.

Tā tad viņi jau pilnīgi sapratās, nezināmais nākamais liktenis abus vienoja ciešāk nekā garas pārrunas. Meģis pirmais pieslējās kājās, pagājušajā ziemā un vasarā latviešu maizē labi atkopies, spēcīgs un brašs, jauniem zābakiem kājās, siltu mēteli mugurā. Mārtiņš pirmo reizi pavērās viņā ciešāk, piepeši kā aizsvīlies uzlēca kājās.

— Trakais, ko tu dari? Zobenu esi apjozies!

Meģis tiešām bij picjojis garo, tur ziemeļos tatāram atņemto zobenu, visu šo laiku to rūpīgi glabājis tik pašam vien zināmā vietā. Tagad platām acīm nesaprazdams noraudzījās virsaiņi.

— Zobenu, jā... ar ko cirst. Karā tak ejam.

— Cirtējs tāds! Galvas tev nav un prāta ne kripatas! Domā, viņi tūliņ nepazīs un nesāks tirdīt, kur tu to esi ņēmis? Pie pirmā koka tevi pakārs, un mani tāpat. Tūliņ svied prom!

Meģis kasīja biežajā matu kūlā zem cepures.

— Pakārs — — ko nu tu niekus runā. Kad mēs ejam viņiem palīgā karot...

Bet tad pēkšņi apjauta, kas īsteni par lietu. It kā nupat jau apdraudēts, žigli paskatījās apkārt, abām rokām pieklupa sāniem, noraisīja ieroci un aizsvieda tālu pāri krūmos.

— Patiešām gan, par to var pakārt. Labi, ka tu pateici.

Mārtiņš pūrdēdams kāpa lejā uz ceļa. Bet ignums drīz vien pārgāja, viņš aizmirsa Meģa kļūmīgo stulbumu, parādīja tam.

— Paskaties, dzirnavās vēl visi dzīvī!

Nekādus visus viņi tur gan neredzēja, tikai viena sieviete, vāceli klēpī nesdama, pārgāja pār dzirnavu sētsvidu slūžu dambim pārbraucamā ceļa galā, pirmsākums lielais dziedātājs gariem cilpiem steidzās viņai pakaļ.

Uz lielceļa izgājuši, pārsteigti atkal apstājās. Platais, cietais, latviešu zemnieku, augšgaliešu, poļu vidzemnieku, plostu polišu un krievu izvoščiņu gadu simteņiem nomītais ceļš pat šīs vasaras sausumā izgriezts līdz rumbām. Gājēju taciņas gar malām tāpat sadangātas, pat grāvji piebraukti pilni, mētājās nokultas rikstes, aplauzti pātagkātu gali un siksnu strēmeles, sānis nosviests pagalam sagandēts ritenis. Netīrā smilksu josta smirdēja sīvi, putekļos ieskāidāta, puva svešāda, kaltēta, silķei mazliet līdzīga zivs, no apbraucītiem pārkariem kārklu zariem lejup nostiepušās darvas lāstekas.

Meģis zinātnīgi palocīja galvu.

— Krievu kara ceļš, to tūliņ var redzēt. Krievijā grāvju nav, tur viņi visos laukos izbrauc versti platu.

Mārtiņš klausījās uz Atradzes kroga pusi, bet tur neko nevarēja sadzirdēt, laikam nebij vis apmetušies. Aiz likuma tas jau skaidri redzams, kroga priekša tukša, tikai viens pelēks angums tur slaistījās, bet pēc zaldāta tas nelikās. Daugava plūda lēzena un rāma tāpat kā pirms simts un divi simts gadiem, viņas puses krastā garaiņi kūpēja no Fridriha pilsētas slapjajiem lubu jumtiem. Mārtiņa pavadoņi pirmo reizi bij te, nezin kāpēc sejā atplauka plats smaids, kad viņš pastiepa roku pret upi.

— Es viņu esmu redzējis pie Valdaja kalniem, tur gandrīz var pārlēkt pāri.

Priedaines kalējam tas gan izlikās neticami, bet lāgā strīdēties arī nevarēja, šis klaidonis taču bij redzējis tik daudz.

Slīta pie kroga apgrauzta robaina un nogāzta zemē, augšup rēgojās tikai pāri pusei nodrupinātas stabu paliekas. Upes puses kraujā sagāzti salūzuši rati,

darvas mucas izsistiem dibeniem un saplēstas pelēkšplūku segas. Stadulas vārti līdz galam vaļā, arī tur samesta visāda lūžņa. Laukums durvju priekšā bedrēm pari ceļiem, zirgu mēsli un citāda smirdoņa veselām gubām, elpu rāva ciet.

Mārtiņam un viņa biedram pa priekšu krogā iečāpoja pelēkais. Iegājuši viņi tūlīt redzēja, ka virietis miltiem noputējis, tāpat tas pats bij tas dzirnavnieks. Ja dzirnavniekam svārki apputējuši, tad arī zemniekiem milti maisos un tik jauni vēl nav. Krodznieks sēdēja aiz letes, elkoņus plati izlaidis, pinkaino galvu plaukstās atspiedis, acīm redzami neizgulējies, bet neizskatījās ne nobijies, ne sevišķi nelaimīgs. Nebij vēl pusmūža gados, latviešu cilvēks, patukls un spēcīga, acīm redzot samierinājies ar savu likteni. Patlaban viņš izvaicāja savu viesi, kas saguris sēdēja uz sola gala.

— Kas tad pie tevis šorīt bij par traci?

Tas atmeta ar roku un slaucīja putekļus no bārdas.

— Vai nu nezināms, kas: atkal auzas meklēja.

— Daudz paņēma?

— Nemaz nepaņēma — ko tad ņems, kad auzas vēl nav pļautas un zemnieki neved. Tikai pirmie rudzi patlaban sāk nākt.

— Nu, tiem noder arī rudzi.

— Rudzi un rudzu milti viņiem no Ukrainas un poļiem — velns viņu zina, no kurienes, bet cik uziet. Paši paēdušies, pat vistu neņem. Tikai zirgi, tie krīt no kājām, šogad siena te tikpat kā nav, un cik ilgi tāds lops ar rudzu salmiem vien lai turas? Zemnieku šķūtnieki, tie tad vairāk izbadojušies, bet tiem nav brīvneko ņemt.

— Nav brīv. Kara laiks, kas tev te brīvību prasis?

— Nav, kad es saku, man jau katru dienu ar viņiem darišana, nevienu nakti nedabū izgulēties.

Krodznieks pasmējās.

— Es gan te laikam guļu no gaismas līdz gaismai.

— Tādēļ tu esi krodznieks, tavs amats to prasa. Labi vēl, ka kārtība viņiem stingra. Pašu šķūtnieki, tie gan rauj zagšus, kur tikai piekļūst, ja piemanās zaldātu vezumiem, no turienes arī, krievi viņus tāpat stingri pierauga. Bet ja paši ko ņem, unteroficieris vienmēr līdzī un izdod zīmi — mūsu zeme, saka, vēlāk tev valdīšana visu skaidri samaksās.

Krodznieks atkal parādīja stiprus zobus.

— Samaksās, tā tik tāda teikšana, vairāk nekas. Vēl jau nemaz nezina, kam tā zeme īsti paliks. Kad zviedri nāks atpakaļ no Polijas, tad tikai redzes, kā būs.

— Nekā nebūs. Zviedri ir pagalam, ķēniņš aizbēdzis pie turkiem, karaspēks izgaiņāts un saņemts gūstā, krievu caram pretinieka vairs nav. Es zinu, jau otro mēnesi viņi visi to stāsta. Rīga turas, bet arī to viņi paņems, un tad mēs būsim krievu zemē. Tu redzi pats, kas te plūst garām, tas jau nav karaspēks, bet otra Daugava — taisni otra Daugava!

— Jā, ļaužu viņiem ir gan, ļaužu! Zirgi un lielgabali, un vezumi, vezumi! Man šķiet, ka paši skaitu nezina. Jā, un kārtība stingra, nemaz nav tā, kā te stāstīja par tiem kazakiem un kalmukiem, gandrīz iznāk tā kā pašu zemē.

Ataugu Mārtiņš klausījās abām ausīm, taisni par to viņš jau kāroja dzirdēt. Gribējās pastāstīt par paša piedzīvojumiem ar kalmukiem, bet pēc šo abu vīru valodām tas varbūt nebij vietā. Tāpēc viņš tikai ziņkārī ievaicājās:

— Un tad viņi to Rīgu ieņems gan?

Bet tie abi bij no drusku augstākas šķiras, par tādiem diviem ceļa gājējiem nelikās zinīs. Dzirnāviņš apvaicājās:

— Vai tad tu te esi viens pats, ka madāmu neredz?

— Viens pats, viens pats. Sievu ar abiem aizvedu tepat kalnā aiz meža pie viena saimnieka. Tagad jau te pilns dienām un naktīm, tu zini, man viņa tāda paacīga uz puisiešiem, un tie visi pa tiem kariem izbadojušies kā vilki. Ko var zināt.

— Prātīgāk ir. Mana vecene gan viņus acu galā neieredz, lai arī esmu nodrāvējis, bet tomēr bail, kad tikai kādreiz nepagrābj vai to pašu krāsus kruķi.

Krodznieks bij ievērojis, ka Mārtiņš aplūko drausmīgi piemēsloto telpu, kur smirdoņa tāda pati kā ārā, tikai vēl ar deguta zābaku smakas piedevām.

— Skaties, ka te nespīd un nelaistās? Pašam nedēļu vajadzētu padzīvot, tad tu redzētu. Viens pulks nav aizvācies, kad otrs jau klāt. Sākumā mēģināju mēzt un tīrīt, tagad esmu atmetis ar roku, tikpat neko nelīdz. Trīs sievas te vajadzētu ar lāpstām un slotām.

Kalējs tam piekrita bez ierunām. Kad valoda bij iesākta, viņš uzdrošinājās vēl ko.

— Vai nebūtu kaut kas ko iedzert? Nauda man ir.

Krodznieks pavīpsnāja.

— Var dabūt, un naudas nemaz nav vajadzīgs.

Tāpat sēdus viņš atlicās, pasmēla no spaiņa vara pusstopā un pasniedza. Mārtiņš nodzērās un deva arī Meģim. Traukā bij skaidrs ūdens. Krodznieks stāstīja savam kaimiņam:

— Par laimi man tas avotiņš piekalnē krūmos, to es viņiem nerādu, citādi pašam būtu jānes no Daugavas. Aka sen sausa, tie šorīt lādēdamies strēba tīrus dubļus, līdz upei paskriet tāds vezumnieks nevižo.

Mārtiņš pabīkli ieminējās:

— Ūdens ir labs, bet vai nevarētu dabūt — —

Krodznieks iesmējās platu muti.

— Kādu kausu alus? Nekā, brālīt. Tikpat labi tu varētu paprasīt man mēriņu šēlķina vai pudeli Reinas vīna. Trīs mēneši jau, ka Atradzes brūzis vairs nekūp. Kalamuižas kublos iemitinājušās žurkas, būs jāplēš kopā, kad mieži nāks un atkal varēs brūvēt.

Tie abi sāka sarunāties par savām ģimenes būšanām. Dzirnāviņš domāja, ka tāda dalīta iekārta tagadējos laikos arī nekam neder.

— Ko tu viens te kverni tajā tukšajā krogā, tā kā tā nekāda prāta nav. Pie saimniekiem tikpat labi izmitinātos, kamēr nāk tā jaunā kārtība.

— To jau es pats zinu bez tavas ieteikšanas, bet ko lai dara, kad nevar. Nelaiž. Vecā Atradziete vēl, bet jaunā neparko. Krogu tukšu atstāt nevarot, logus izsītišot un durvis izlauzišot, salmu jumts, uguni pielikšot. Dzīvais velns mums tā Šarlotte Amālija, kančuku rokā vien staigā pa muižu apkārt. Kad tā nāks pilnā varā, tad dirās atkal labāk kā pašā Hetliņa laikā.

— Varbūt krievi ievēdīs citādu kārtību, tā jau runā.

— Runā un gaida vienmēr, bet vai ir ko sagaidījuši? Kārtība būs cita, bet pēriens zemniekiem paliks tas pats, mūžam citādi nav bijis.

Mārtiņš neapdomīgi ieminējās par to, ko lielskungs bij stāstījis par krievu kārtību. Krodznieks taisni pārskaitās.

— Kungu klausītājs atradies! Kur tādi aitasgalvas vēl atgadās pasaulē? Vai tad nezināms: kad lielskungs tev saka tā, tad zini, ka tas ir pavisam otrādi, no ļaunu muļķošanas viņi jau tik dzīvo. Bet viņš tev te: mūsu lielskungs teica...

Tā izmēditam, Ataugu Mārtiņam nebij vairs nekādas patikas palikt te vēl ilgāk, abi viņi gāja laukā. Pret Putnu kalnu kāpdarus, kalējs savā nodabā plātījās rokām un purināja galvu. Beidzot novilkā caur zobiem:

— Vilks tevi lai sazin, kāda tad tā krievu kārtība īsti būs.

Meģis neko nebij sadzirdējis, lai gan klausījās, galvu pieliecis. Tomēr kaut ko noņurdēja, citādi virsaitis varētu domāt, ka viņš neuzmana diezgan stingri. Mārtiņam viena alga, igauni viņš patlaban bij galīgi aizmirsis, pēc brīža no-murmināja atkal:

— Ko tur, kā būs, tā būs...

Putnu kalna mālājs likās nobraukts vēl stāvāks. Laikam kāds avots pašā ceļa vidū atmidits vaļā, no uzburkušas lāmas duļķains strauts tecēja lejā, apkārt mētājās sviras un bomji, salauzti loki un ilksis, nesen tur bij apgāzies vesels siena vezums, vismaz puse no tā vēl mirka, mūklājā iemīcīta. Ķisuma gravas tiltam abās pusēs krūmi tāpat pilni siena un salmu, te stāvājās kraujās arī gāzušies, varbūt dažs pat kaklu lauzis. No izsusējušas upītes gultnes brēkdams pacēlās vesels mākonis vārnu, tur puva nosprāguša zirga maita, likās apskramstītās ribas saslējusi. Otrā pusē no kalna pretim nāca večuks, maišeli pār plecu, gandrīz tecīpus, allaž atskatīdamies un pukodamies. Acumirkli piestāja un sāka švipstīnāt isti paskaļi:

— Vai tā ir kārtība: ar pātagu taisni pa acīm, labi vēl, ka neķēra pašu redzēkli!

Labi ieskatoties, pierē zem pašas cepures patiešām varēja manīt neliela pasarkanu svītriņu. Mārtiņš apvaicājās:

— Krievu vezumnieki?

— Šķūtnieks. Blauj: ko tu kā akls velcies zirgam taisni zem kājām! Kad vēl bijis riktīgs krievs, bet tāds pats pašu cilvēks.

Meģis savā mūžā bij izbaudījis pavisam citu ko, par tādu vien nelaimi viņam nāca smieklis.

— Nu, ko tad tu velcies ar? Kājām gājējiem tak vienmēr jāpiespiežas malīņā.

Saniknotais vecis tikko neieklupa viņam bārdā.

— Kur tad tev tagad ir tā malīņa? Tie jau nebrauc rindā kā cilvēki — pa trīs blakus kā plosti, kā govju bars, no viena vaires, otram zem kājām!

Viņš notecēja lejā, joprojām pukodamies, bet atpakaļ vairs neskatījās: tagad aiz muguras divi gabali ko pērt. Mārtiņš tikpat domīgi turpināja ceļu, pēc brīža noņurdēja atkal, un Meģis atkal klausījās, neko nesaprazdams.

— Pat pa celiņu nevar... Vilks tevi sažina...

Atrades liepu gatvē nekas nebija manāms. Pieci simti soļu tālāk pa plato pils ceļu redzamas muižas klētis — visas trejas durvis līdz galam vaļā, lai jau iztālēm būtu redzams, ka tur viss sen izgrābts un tukšs, un velti netraucē ļaudis. Šai Šarlotei Amālijai patiešām bija galva. Kaļķu cepļi iepretim lielkungu kapiem tāpat tukši un auksti: kāda jēga tagadējos laikos dedzināt un kaut ko celt vai lāpīt? Taisni pie Velnadobes Rīgas gājēji aiz ceļa likuma sila malā ieraudzīja pulciņu kazaku, tie bija apstājuši kādu gājēju un acīm redzami tirdija to. Kā pēc norunas abi metās sāņus krūmos, kas kā biezas apaļas sukas sari slējās augšup no dobes, pus auguma augstāk par ceļa līmeni. Malas bija gandrīz sienas stāvumā, te sēdus, te garšļauku, kārklos un elkšņos ķerdamies, abi vīri nobrauca dibenā, Meģis pat pus kūleni apmeta un gandrīz ievēlās urdziņā, kas, no mežiem nākdama, aiztecēja pa melnu, likumotu, nezin kad lielceļa uzbēruma pamatos izgrauztu alu. Joki tagad nenāca prātā, nevarēja taču zināt, vai kazaki jāja no šīs vai no viņas puses un vai arī viņi nebija pamanīti. Pēc kāda brīža pāri krūmiem paslējās smaili piķi, slēpšas pieplaka pašai zemei, bet jātnieki smiedamies un čalodami aizdīdināja uz Atradi. Tad tie abi saskatījās un reizē sāka smieties, tā kūleņošana bija iznākusi taisni kā ganu puikām — Mārtiņam špīpa degunā, Meģis ieplēsis mēteļa piedurkni. Tam bija liels brīnums par šādu neredzētu, milzīgam katlam līdzīgu bedri.

— Kāds velns to te izracis?

— Nevis kāds velns, bet taisni pats velns. Agrāk te bijis liels akmens, nelabais aiz gara laika nodomājis aiznest to un iemest Ķegumā, lai slicina plostniekus. Bet Lielvārdes līci aizdziedājis gailis, viņš nosviedis akmeni tur, kur tas vēl šodien guļ, un pats kā vējš aizlaidies uz eļli.

Meģis smējās tā, ka bārda vien kratījās.

— Savā bedrē viņš droši vien tad nobrauca tāpat kā mēs te.

Kad viņi izrāpās no Velnadobes, Mārtiņš vairs negriezās vis uz ceļu, bet iešķērsu pāri laukam uz silu.

— Viņi te jādelē uz vienu un otru pusi, iesim labāk pa mežu, ka vēl nesākibeļē.

Meģim nebija ko iebilst pretī. Kā jau priežu mežā, koki pavisam reti, no

ceļā pārredzams liels gabals. Par laimi drīz nāca paegļiem apaudzis paugurs, aiz tā gājēji sajūtās droši. Virziens bij aizsākts tā, ka Daugava un lielceļš palika nevien tālāk sāpus, visas liekņas sausas, iešana viegla un bezrūpīga. Ap pusdienas laiku Lielvārdes klajumā Rīgas gājēji iegriezās kādās mājās apvaicāties, vai tie nezina, kur meklējama krievu galvenā nometne. To te nezināja, bet aplūkoja pašus meklētājus tik neuzticīgi, ka viņi manījās prom, pat pie akas nepadzērusies.

Kaibaliņa bij galīgi izsusējusi, Ogre tikai zābakus saslapināja līdz puslielēm. Otrā pusē priedītes uzkaļņos pavisam sakaltušas, sulīgos mežus pieradušie priedainieši taisni ar žēlumu noskatījās šajā panikušajā apkārtnē. Pret vakaru pie tāda paša koku čumura, ko te laikam sauca par mežu, viņi uzgāja mājeli ar kādu vīru, kas, piesaulē uz bluķīša sēdēdams, tūrēja kramenicu. Arī tas viņus aplūkoja kā aizdomīgus vazaņķus, par krievu nometni neko nezināja vai arī negribēja teikt. Bet kas viņi paši tādi esot, ka meklējot krievus, kur tagad no Rīgas katrs godīgs cilvēks bēgot laukā? Vēl aizvakar iepretim Ikšķilei meža ceļā viņš pats atradis nosistu un aplaupītu kādu rīdzinieku, pat zābaki nomaukti no kājām. Tādos laikos, kad varas mainoties, nezin no kurienes uzklīstot visādi vazaņķi, bet lai tikai pagaidot, karātavām neviens tāds nekad neesot izbēdzis...

Ataugu Mārtiņš un Meģis nevarēja saprast, kādēļ šis ignais vīrs stāsta viņiem par nosisto rīdzinieku un karātavām. Bet kad tas jau pavisam nepārprotami sāka cilāt savu šauteni, viņi manījās prom tikpat gudri, kā bijuši. Kaparāmura ezers gandrīz pavisam izžuvis, bet pa staigājājiem tam apkārt bradāja, līdz gandrīz aptumsa. Sausumā izkļuvis, norunāja turpat pārnakšņot un rītu griezties atkal uz lielceļu. Nebij nekādas jēgas klaiņot pa tiem purviem, kad varbūt tepat tuvumā tā vieta, ko viņi meklēja. Rīga jau tik tuvu, ka droši vien sadzirdētu lielgabalu riboņu, ja tur jau karojuši, bet nekas vēl nebij jūtams. Mārtiņam šķita, ka tā iznāktu vislielākā nelaime, ja krievi bez viņa ieņemtu pilsētu. Pat aizsnausties zem priedītes lāgā nevarēja, likās, ka tur tikai viņu vien vēl gaida, lai liktos virsū Rīgas vaļņiem. Viņš sīki pārdomāja, kā rītu visskaidrāk un daiļrunīgāk izskaidrot savas ierašanās iemeslu, un iztēlojās, cik sirsnīgi tie uzņem pašpieteikušos brīvprātīgos. Tas viņam šoreiz neienāca prātā, ka tās visjaukākās cerības līdz šim nekad nebij piepildījušās.

Kā par brīnumu rītā viņi aizgulējās. Saule jau bij gabalā, kad Meģis pamodināja virsaiti, viņi tūlīt devās ceļā, taisni pret Daugavu. Tagad vairs nebij ko vairāties no mazākiem zaldātu pulciņiem, gan tie viņus nogādās tieši tur, kur vajadzīgs. Bet jātnieku vietā jau pa gabalu no pļaviņas ieraudzīja veselu rindu šķūtnieku, daži izkāpuši kaut ko kārtoja pie riteņiem vai pajūga, bet lielais vairums gulēja salmiem piekrautos ratos, galvas vien slaistījās laukā.

Šķūtnieki bij no augšiniekiem, runāja pavisam svešādā izloksnē. Novārguši un saiguši, pat labrītu lāgā nevižoja atņemt. Kad Rīgas gājēji apvaicājās par krieviem, galvas no salmiem paslējās augstāk, izkāpušie sanāca apkārt, it kā

brīnumu padzirduši. Par nometnes vietu neko nepastāstīja, sāka tincināt pašus.

— Pie krieviem — lūk, kādi ērmi atradušies! Kas tad jūs tur sauc?

— Par kāpostu vārītājiem — tas bārdainais jau liekas pie katla vien stāvējis.

— Nē, tur viņus pašus pabaros, ar rīsa biezputru un taukšētām mandelēm.

— Ar dragūnu kančuku arī!

Protams, Mārtiņam bij dusmas par šiem nīrgotājiem, tomēr viņš apvaldījās, cerēdams tomēr uzzināt arī kaut ko, kas viņam vajadzīgs.

— Vai tad viņi sit ar?

— Nē, jūs tikai glaudīs, it sevišķi to pinkaino, kamēr paliek gludens.

Kāds labsirdīgs vecis ieminējās lietišķāk:

— Prāta jums gan nav, dēli. Pie tiem list — tad jau labāk aizkurtā krāsni.

— Ko tad viņi isti dara?

— To viņi dara, ka neprasa, vai tavs zirdziņš spēj pavilkt un vai rati izturēs to gandišanu pa izbauptu eļli. No Aiviekstes līdz Rīgai tikpat kā bez atpūtas, vai tā ir cilvēku padarišana? Un tad tikai pasaka: brauc mājās, un salmu klēpi iesviež ratos. Brauc nu atpakaļ līdz Aiviekstei, kad zirgam barībai tikai klēpis rudzāju!

Nu vairs nerunāja tikai šie vien, arī tiem ar paslietajām galvām mutes vaļā, tālākie kļiedza pilnā riklē, lai dzirdētu to, kas viņiem sakrājies. Visi viņi žēlojās par varmācību un ceļa grūtībām un izklāstīja savas klizmas tā, it kā kad tie divi bijuši kādi izmeklētāji un taisnības piešķirēji. Redzēdami, ka te nekāda prāta nav, viņi atmeta ar roku un devās rindai garām. Tur dažam patiesi kārts gals piesiets nolūzušas ass vietā un ritenis uzmešts vezumā, citam atkal zirdziņš nostutējies uz trim kājām, bet kāsi saliekto ceturto turēja, vēderam pierāvis. Tā viņi tos pameta kļāigājot, kņada bij dzirdama vēl pa gabalu, kad rinda jau sāka kustēties prom.

Krievus vēl neredzēja ne uz ceļa, ne kur tālāk, lai gan gājēji stāpīja kaklus uz vienu un otru pusi. Šajā smilkšu apvidū ceļu vairs pazīt nevarēja — izbaupta elle, citu vārdu tas šķūtnieks arī nebūtu varējis izdomāt. Tagad jau brauca pa retiem paegjiem apaugušu noru, gar abām malām, kur kādu laiciņu vēl turējās zāli apaugusi virskārta, bet drīz vien arī tur bij tāda pati elle, un tad jātaustās arvien tālāk.

Vecās zviedru skanstis labajā pusē, uzkalni pie baznīcas viņiem nezin kāpēc likās aizdomīgas. Aiz vaļņa tā kā šņāca un sprausloja, tāda kā cilvēka galva paslējās malai pāri un nozuda, bet tas varēja būt arī putns. Nē, tomēr nebij nekāds putns — septiņi vai astoņi dragūni, palaiduši zirgus paganīties vecā reduta iekšpusē, paši pa ieejas spraugu iznāca krievu meklētājiem pretī. Mārtiņš tūliņ pacēla cepuri, bet tie tikai sastāja apkārt un aplūkoja, it kā viņi nebūtu tādi paši cilvēki, bet no meža izliduši neredzēti dzīvnieki. Tik nepatīkami un apvainojoši, sevišķi tāpēc, ka zaldātu skatienos redzams neslēpts izsmiekls par latviešu zemnieku apģērbu un viņiem pašiem. Viens pat noliecās pataustīt Ataugu

Mārtiņa zābaku, laikam neticēdams, ka tik garš stulms varētu būt istas ādas. Kā jau allaž tādās reizēs, Meģis bij savilcis seju briesmīgā smīnā, acis dega nikni, droši vien viņš iezīmēja radniekus saviem citreizējiem mocītājiem Petseros. Viņa izskats un draudīgā uzstāja vien jau sakaitināja ielencējus, tie kļuva īgni, dūres vistidami, virzijās ciešāk klāt. Sīks pasarkans zaldāts udepainām, gluži apaļi ieplestām acīm, nejauki pūtainu seju un atkārtu apakšlūpu uzkliedza:

— Zābakus apāvušies, ķēmi tādi! Kad tu esi čukna, kāpēc nestaigā lapčās?

Meģis izdarīja vislielāko muļķību savā mūžā, paļaudams dusmām un mutei vaļū.

— Pats tu esi čukna, un lapču tev galvā vajadzēja uzmaukt!

Izdzirduši to krieviski runājam, tie saskatījās un kļuva vēl ļaunāki. Mazais tā pārskaitās, ka pietvika sarkans kā burkāns, pat apaļie acu baltumi sasārta. Pielēca klāt, pasniedzies augšup, visu sauju ieogrāba Meģim bārdā.

— Pakausī apgrīezišu tavu pinkaino mūli!

Mārtiņš tikai elpu ierāva, bet nepaspēja uzsaukt, kad dūres trieciens zaldātu kā beku nosvieda smilktis. Bet tas acumirkli atkal bij kājās un izrāva zobenu, ja tie pārējie neaizturējuši, igaunim klātos plāni. Tagad kalējs iejaucās par vėlu, sarunas vairs nebij, divi izveda zirgus, viņi sakāpa seglos un ieslēdza abus priedainiešus ciešā lokā. Uzbļāva un sāka dzit pa smilkšu jukli uz Rīgas pusi. Mārtiņš sašļucis brīda pa priekšu, Meģis soli aiz viņa. Pūtainais dzina savu zirgu tā, ka mīna igaunim uz papēžiem, un, zobus griezdam, lādējās zem sevis. Nekad neaizmirstamā pagātne ar visu savu smagumu atkal sagula Meģim virsū, kad viņš sadzirda aiz muguras tik labi pazīstamus glaimus, kur visbiežāk atkārtojās «paršivec» un «čuhnā proklatij».

3

Līdz pievakarei viņus noturēja nelielā apmetnē verstis pusotras sāpus no lielceļa. Tur bij vezumnieki un kājnieku zaldāti, dragūnu tikai kāds pussimts. Viņi sēdēja atšķirti, katrs muguru pret savu ratu riteni atspiedis, sarunāties nebij brīv. Katram pielikts sarga zaldāts, šad un tad atnāca kāds praporščiks, aplūkoja viņus kā sagūstītus zvērus, kaut ko uzkliedza sargiem un atkal aizgāja. Zaldāti turējās attālāk, bet vispār maz vērības pievērsa gūstekņiem. Tikai pūtainais dragūns šad un tad parādījās tikpat nikns kā no rīta, nolamājās tādiem izmeklētiem vārdiem, kurus priedainieši nemaz nesaprata, un atkal pazuda aiz vezumiem, kad sargs brīdinoši piesita musketes resgali zemei. Pusdienās zaldāti paēda griķu biezputru ar maizi un žāvētu aitas gaļu, gūstekņi rīja siekalas, bet viņus neviens neatcerējās. Arī zirgiem neklājās daudz labāk. Dragūni savus piesējuši atsevišķi, tie gan bij kaulaini, gariem dzēves kakliem un nosutinātām mugurām, bet pavisam izsalkuši neizskatījās. Turpretī braucēju ādaiņi klīda ap

vezumiem, staipīja rudzu salmus un kārām nāsīm ošņāja, kur braucējs paslēpis kādu gabalu maizes. Lādēdamies, pātagām kapādami un musketu resgaļiem daudzidami, zaldāti dzina tos prom. Attālāk norā dažs bij paklupis uz ceļiem un apgrauza to pašu paegļu krūmu, vasarā te augušas retas smilgas, bet tās tagad sakaltušas, jau pieskaroties vien, sabirza sikos spaļos.

Ap saulrietu laikam bij paziņota pavēle doties kaut kur tālāk. Rīgas meklētājiem uzbļāva slieties kājās un atiet tālāk nost. Nometnē pēkšņi sacēlās liela kņada. Vezumnieki ķēra savus zirgus, kas gan nebij visai grūts darbs, jo nodzītie lopiņi pat nedomāja bēgt vai tikai izvairīties jaunām mokām. Ilksis klau dzēja, zemē izstaipītos salmus krāva atpakaļ ratos, putras vāritāji cēla katlus divričos ar riteniem plecu augstumā. Kājnieki pa četri rindojās pulka priekšgalā. Izrādījās, ka dragūni te tikai vezumu apsardzei, uz katru ratu pāri pa vienam. Priedainiešus iedzina kaut kur braucēju starpā, apsargu zaldātu vietā stājās divi dragūni — par lielām briesmām ieraudzīja, ka viens no tiem tas pats vecais icnaidnieks. Nelabā paredzējumā sastinga, kad pūtainais nolēca no zirga un nāca klāt, kaut kas nejauks tam katrā ziņā bij prātā. Ataugu Mārtiņš pamanīja, ka līdzī velk garu važu, un nodomāja, ka nu abus saslēgs kopā, lai nevar aizbēgt. Bet izrādījās, ka tam pavisam velnišķs plāns: vienu važas galu viņš apmetā Meģim ap kaklu, otru piesēja garajam ass galam — Meģis bij tā apmulsis un notriekts, ka šoreiz pat protestēt nepaģida. Mārtiņam auksts pārskrēja kauliem — tā taču bij tūrā slepkavība, ritenim griežoties, biedru neglābjami nožņaug. Viņš mēģināja ko iebilst, bet dragūns tikai sakliedza turēt muti, pātagu pavēcinādams, solījās gabalos sakapāt vienu un otru, ja runās pretī vai mēģinās bēgt. Tuvumā nebij redzams neviens virsnieks, kam pažēloties, tiem pārējiem katram savas rūpes, jūklis nepārredzams, troksnis tāds, ka piecu soļu attālumā cits citu nedzirdēja, tādi divi zemnieki ar saviem dzinējiem pilnīgi pazuda drūzmā, neviens garāmskrējējs pat lāgā nepaskatījās, kas aiz šī salmu vezuma īsti notiekas. Pat braucējs pats sākumā neievēroja, kas piekārts viņa ritenim.

Aurodama, čīkstēdama, grabēdama, izkaltušām asīm gaudodama, vezumnieku virkne sāka kustēties. Griezdamies ritenis sarāva važu tā, ka Meģis gandrīz paklupa. Mārtiņš turējās cieši klāt, it kā varējis tur ko palīdzēt.

— Turies vairāk sāpus, lai neaptin ap rumbu!

Bet Meģis jau pats bij attapies un izpratis, kā viņam vienīgais glābiņš. Par laimi važa gadījusies diezgan gara, viņš saķēra to ar roku un pats, taisni assgalam pretī turēdamies, kaklu pieliecis, uzmanīja, lai neparauj zem riteņa vai neaptin ap rumbu. Tā viņš streipuloja līdzī pa priekšējo izbrauktām grambām, lēca pār samītiem paegļu puduriem, reiz pat paklupa. Bet tad jau braucējs bij pamanījis, pieturēja, kamēr atkal tiek uz kājām, un sāka rāties ar nežēlīgo dzinēju — tas tikai vēl piedraudēja pašam, nežēlīgais brauciens tāpat turpinājās līdz ceļam.

Kur vezumi uzgriezās lielceļam, augstu zirgā sēdēja oficiēris, laikam te tas galvenais rīkotājs un kārtotājs, jo nevienu vezumu nepalaida garām neaplūkotu,

šad un tad pastiepa cimdoto roku ar sarkani lakotu rīkstīti un uzkliedza kadu pavēli vai rājienu. Jau no tā vien, ka viņš lamājās bez sajūsmas, tikai aiz pieņēmuma un kārtības labad un pie tam lauzītā valodā, redzams, ka tas nebija īsta krievu dzimuma. Pēc kaulainās sejas, kumpainā deguna un lielajiem priekšzobiem, tāpat pēc ārkārtīgi tīrīgā apģērba un spīdīgi nosukātā zirga varēja pat domāt Vidzemes muižnieka dēlu. Vezumu ar assgalam pievažoto cilvēku ierindzījis, uz pēdām apturēja, apstājās arī visa rinda aiz tā. Šoreiz oficiers laikam īsti sirsnīgi noskaitās, likais knābis asi pasviedās pret zaldātu.

— Jeta što za svinstva!

Dragūns piejāja tuvāk un sāka kaut ko raportēt, bet panākumu neguva. Oficiers ar labo roku savēcināja rīkstīti, ar kreiso parāva iemauktu pavādu, pieši iedzēla zirgam sānos, lielais melnis krūtīm uzgrūdās dragūna kaulainim, tā ka tas pakajkājām atšūka atpakaļ grāvi.

— Lops, cūka un duraks turklāt! Vai tev govs jāved uz tirgu vai jādzen kroņa vaņģinieks? Tūliņ atsiet, lai iet, kā cilvēkam pieklājas!

Pavēcināja Mārtiņam.

— Tu — arī tāds pats duraks! Tūliņ atraisīt viņu!

Mārtiņam tas nebija divreiz jāsaka. Viņš norāva cilpu Meģim no kakla, atraisīja važas otro galu, savīstīja kamolā, kā riebekli pasvieda zem ratiem un noberzēja plaukstas pie mēteļa. Vezums atkal sāka kustēties, pakaj tam visa garā virkne, kur niknās kļaiņas par aizkavējumu apīmās, tikai bargajam virsniekam tuvojoties.

Pa lielceļu uz Rīgas pusi brauca, kamēr jau krietna krēsla sametās. Gūstekņi tagad turējās cieši blakus; redzēdams arī Meģi cilvēcīgi soļojam, Ataugu Mārtiņš uz brīdi pilnīgi aizmirsā abu kopējo likstu, likās, ka nu atkal viss būs labi. Dzinēja zirga kājas šad un tad piedūrās papēžiem, bet par to viņi bēdāja tikpat maz kā par paša jātnieka lādēšanos, kas šajā troksnī tā kā tā tikai šad un tad bija sadzirdama. Tad griezās atkal nost no lielceļa, šoreiz pret Daugavu, pāri nopļautam laukam. Meģis ar plaukstu pataustīja kaklu, pirksti kļuva sarkani. Mārtiņš nošņācās:

— Bende, ne zaldāts!

Meģim bārdā bija tas visnelabākais smīns.

— Tas nekas, vai es tādu sutu vien esmu redzējis. Bet kā teļu pie vezuma — —

Viņš aprāva, ieklausījās, ka balss izskan pavisam nevīrišķīgi, taču tur neko nevarēja darīt, ka divas asaras nobira uz vēdera.

Tuvojās lielai karaspēka apmetnei, tādā pašā paegļiem apaugušā norā. Jau no lielceļa saredzama blāzma no daudziem sārziem, kas pieauga arvien spožāka. Sarkanās liesmas locījās spokaini, pamazām saplūzdamas kā milzīgā, sprakstošā ugunsgrēkā, melni dūmi aizkvēpa debesis, no turienes atkal sāka rasiņāt. Tālā dunoņa pamazām sadalījās atsevišķos troksņos, arvien spalīgāk varēja atšķirt ratu čikstoņu, zirgu zviegšanu, zaldātu čālas un komandas kļiedzienu. Kad

nelielais austrumu vējš uz brīdi aizdzina dūmus Rīgas virzienā, viņpus ugunsku-riem blāzmā bij saskatāmi kaut kādi koku puduri, pavīda baltas mājas ar sar-kaniem kārniņu jumtiem, bet tad atkal aizgrima naktī un tumsā. Tā bij Jumpravmuīza, bet apkārt tai prāva nometne kaut kādiem rezerves pulkiem un vezumniekiem. Cara armija patlaban atsevišķās nodaļās izklaidēta no Poltavas līdz Rīgai, trūka ģenerāļu, tāpēc šē par komandieri Šeremetjevs iecēlis spējīgu apakšpalkavnieku.

Te nebij vairs nekādas jukas un meklēšanas, apmetnes rīkotāji kaprāļi no-jāja gar vezumu virkni, sašķiroja to lielākās un mazākās grupās, stingrā kārtībā citu pēc citas aizvadīja iepriekš apzīmētā vietā. Ratus sabrauca cieši noslēgtā aplī ar četrām izejas spraugām, zirgus piesēja iekšpusē, ārpusē apkārt, nomērotā attālumā citu no cita, nostādīja sargus. Vezumnieki sanesa malku un uzkurināja sārtus, kaut kur citā vietā māva govīs un blēja aitas, no turienes atbrauca vezumi ar tikko kautu lopu gaļu, dalītāji izvēla blūkus saciršanai, vāritāji uzstādīja katlus, dzelzs stūpas šķinda, žļakstēja plati miesnieku cirvji, džinkstēja tecilas, uzasinādamas nažus. Tautkiem mikli garaiņi izkūpa pār nometni, kairinoša zirpu putras smarša piejaucās nejaukai lopu un cilvēku izmetumu smakai.

Paēdis, vezumnieks atnesa pusē pilno katliņu arī abiem priedainiešiem. Tas bij neliels, apaļš, nezin kad un kā labi nobarojies vīriņš, acīm redzami pats krietns izēdājs, tāpēc viņa labsirdība jo vairāk cienījama.

— Iestrebiet arī jūs, balodiši, no lamāšanās un purna dauzīšanas vien vē-ders pilns netiek.

Nosmējās pats savam jokam un visu laiku smaidīdams noskatījās, kā tie abi kāri ēda pārmaiņus ar vienu karoti. Nebij manāms, ka viņš tos sevišķi žēlotu, laikam tikai pašam tikami, ka arī citiem labi iet pie sirds. Kad katliņš isā brīdī bij tukšs, viņš paņēma to un aizgāja palūkot, vai nevar dabūt vēl, bet tūliņ atkal atnāca atpakaļ.

— Ne lāses vairāk nav, izrijuši visu.

Katliņu viņš iesvieda vezumā, pēc tam uzrāpās tur pats, brīdī rakpājies, no-meta prāvu gabalu apkaltušas, bet neredzēti dzeltenas rudzu maizes.

— No Ukrainas vēl, visam ceļam mums miltu pietika. Kas tur aug par ru-dziem — ai, ai! Tādu maizi jūs te droši vien nebūsiat baudījuši.

Viņam taisnība, tik garšīgu rudzu maizi priedainieši patiešām vēl nebij ēduši. Zaldātiņš nosvieda arī klēpi salmu.

— Kur kaulus atstiept, diezgan jau šodien esat lauzīti.

Pasmiedamies viņš ierīkojās pats uz guļu, acīm redzami tā apmierināts ar savu likteni, ka par rītdienu neko nebēdāja. Bet gūstekņi velti vien vīkās gulēt, galvas un sirdis par daudz pilnas. Viņi klausījās pamazām aprimstošā svešajā nometnes troksnī un skatījās ugunskurā, ap kuru vēl tikai katla vīri rīkojās. Arī sargi stāvēja savādi, vienam seja pret vezumiem, otram mugura. Pavisam citi ļaudis un cita pasaule, viņi sajūtās kā tālā upē iemestas skaidas, kam līdz ar straumi jāiet vai jāpaliek uz vietas. Te nebij prātošanas un izvēles, tikai bijā-šana un klausība, klausība un bailes, vairāk nekas.

Meģis bij kaut ko pamanijis un picbikstīja Mārtiņam. Ugunskura spīdumā iznira pieci vai seši dragūni kājām, izvilkti, saslieti zobeniem. Tie aizveda divus vīrus uz muguras sasiētām rokām, priedainieši noskatījās, kamēr tie ieģrima tumsā, bet divaini likās, ka ielistu taisni zemē. Meģis pačukstēja:

— Tie bij tādi paši kā mēs.

— Jā, bet izskatījās vairāk pēc pilsētniekiem. Varbūt no Rīgas.

Ari krievs savā vezumā bij tos redzējis.

— Tie arī laikam jūsu tautieši. Savādi ļaudis jūs, čuknas, esat, ko jūs velti dumpojaties? Pret krieviem, vai tur kāda jēga! Pret mūsu caru lai neviens nedomā celties, pašu zviedru ķeizaru aiztrieca uz turkiem, tur viņš kopā ar tiem dabūs galu.

Brīdi salmos pačaukstīnājies, atsāka atkal, kā dzirdams, tagad jau guļus.

— Ukrainā bij reta sādža, kur kādu nepakārām. Velni tādi, visi dumpinieki. Mazepas banda, paliek izošņāt un tad ar ziņu, kur nākas. Bet mēs izmaļam tās māla būdas un visu, aiz kājām izvelkam tādu brāli no kukurūzas gubas — kukurūza, tas ir tāds koks ar lielām vārpām un dzelteniem graudiem, tos viņi ēd paši un baro cūkas. Pavisam jocīga zeme, istu koku, pat krūmu tur nav, kad grib pakārt, jāņem balķis no vezuma un jāierok zemē. Var gan arī tā, ka saslien ratiem ilksis gaisā un augšā siksnu šķērsām pāri, bet pilnīgi pareiza tā lieta nav, ja patrāpās garāks, kājām speras pret ratu malām un neparko negrib pakārties, kuces dēls tāds!

Klausītājiem salti šermuļi skrēja pār muguru. Mārtiņš ievaicājās:

— Vai tad tie divi tur arī bij dumpinieki?

— Kas tad cits, par velti jau tā nesien un neved uz štābu.

Tie viņu interesēja maz, viņš atkal sāka slavēt savu Ukrainu, kur bijis. Zāles zirgiem tur nekad netrūkstot, tikai ar dzeramo tā paknapi, upju pavisam maz, un tās pašas vasaru izžūst. Bet tad ķirši — aug sausā plienā, ogas kauč ar sauju grāb! Un plūmes, zilas un mikstas, kad tādas pieslāna, cik lien, pat zirņu putrai ar auna gaļu negribas virsū skatīties.

Mārtiņam atkal Ukraina bij pilnīgi vienaldzīga. Nogaidījis, kad tas plāpa mazliet aprāvās, atkal apprasījās:

— Nezin, ko viņi daris ar mums?

Vezumnieks gari nožāvājās.

— To neviens nevar zināt, nošaus vai pakārs. Dumpiniekus vairāk šauj, bet spieģus, tos tikai kar un citu neko. Galu galā tas atkarājas no palkavnieka, kāds viņam kuro reizi prāts. Nikns gan kā velns, bet taisnīgs, nopērt liek vai pakārt, bet tad katrs arī zina, par ko.

Un atkal par to pašu Ukrainu. Zemnieki tur nēsā zābakus un tīras bulkas vien ēd. Un gaļas — vezumiem, vērsi, auni un cūkas, bezgala daudz cūku. Ukrainas spēķis tāds rozā, kā ar burkānu sulu krāsots, pats izkūst mutē, tikai apdūmotu vien, tāpat neceptu ēd...

Zāvas lielajam gardēdim izplēta muti tik platu, ka parunāt nevarēja. Atkal to šaurāku dabūjis, nemēģināja vairs, laikam krustījās, dzirdēja pieminam dievmāti un dažādus svētos. Ataugu Mārtiņš domājās isto brīdi, steigšus sāka stāstīt, kas viņi abi tādi, kurp iedami un kā iekļuvuši šajā nelaimē. Prasīja, kā te sastapt kādu oficiēri, varbūt to pašu, kas tur uz ceļa lika atsiet Meģi no assgala. Viņi nebij nekādi dumpinieki, paši nāca krieviem palīgā pret zviedriem, tagad tikai vajadzēja kādu, kam to pateikt.

Abi paslēja galvas un klausījās, ko zaldāts teiks, bet tas labu laiku neteica neko. Meģis pacēlās, brīdi nolūkojies, atsēdās atkal un nevarīgi noteica:

— Viņš guļ.

Patiešām, vezumnieks virs viņu galvām patlaban sāka spēcīgi krākt.

Priedainiešiem uz salmu klēpja guļa nebij sliktā. Lietus gan lija pastipri, bet tā kā šie arī visi citi tāpat salija un sala, tad tas nevarētu traucēt. Viņi bij cepures pārmaukuši ausīm un galvas ierāvuši pēc iespējas dziļāk apkaklēs, bez tam vēl saspieda muguras cieši kopā un tā brangi sildīja viens otru. Viens otru midzinādami, abi špāca uzsvērti un neatlaidīgi, Meģis pat papakšīnāja lūpām, bet Mārtiņš tomēr skaidri jauta, ka tas nomodā. Acis viņiem visu laiku bij ciet, tomēr ne mirkli neaizmīga, te vienam, te otram neviļus paspruka nopūta — smagas domas un ļauni rēgi viņus visu nakti mocīja kā lietuvēns.

Zaldāti jau ar gaismas svidu sāka trausties no vezumiem, lādēdamies skurīnāja ūdeni no mēteļu krokām un meklēja iemeslu izlamāt kaimiņu. Vakar tik laipnais Ukrainas slavētājs šorit igni uzbļāva abiem vidzemniekiem un atdzina nost no vezuma, lai nemaisās pa kājām. Nīkni kliezieni skanēja visapkārt, pat zirgi špāca dūsmīgi, un pusdienas kaušanai nolemtās govis vezumu apžogā badijās stenēdamas — nometnes mirka slapjumā un īgnumā. Kad ugunskuri sāka sprēgāt un karavīri sastrēbās ko siltu, jutoņa pamazām mainījās, atsākās smiekli, šur tur kāds locīja garu un gaudīgu krievu dziesmu. Tikai abi gūstekņi, neēduši, nosaluši, zaldātu dziesmas vēl vairāk saskumdināti, kvernēja mēslainā zampā uz sava salmu klēpja.

Tūlīņ pēc brokastīm viņiem atnāca pakaļ — laikam tie paši pieci dragūni, kas vakar vakarā aizdzina tos divus pilsētniekus. Labi, ka viņu ienaidnieka starp tiem nebij. Šitie izturējās vienaldzīgi kā pret kaušanai vedamiem lopiņiem. sa-grūda abus cieši blakus, pasmiedamies zoboja vienu no pašiem, kam pa nakti atgadījusies kaut kāda klūma. Sabrauktā, izmidītā nora pārvērtusies vienā dubļu lāmā, dziļākās dobēs ligojās šķidra, pelēka putra. Laipošanas nebij, gūstekņus dzina taisni iekšā, pāri un atkal kādā ūdens un mēslu pilnā bedrē. Gāja gar at-sevišķi nodalitām vezumu, jātnieku un kājnieku zaldātu novietnēm, lida pa salmu vezumu spraugām, gar darvainiem assgaliem un dragūnu zirgiem, kas knaibija ausis un grasījās spert. Sausākā vietā saceltas audekla teltis oficiēriem, viens otrs patlaban mazgājās, laukā iznācis, kreklos izmeties un sprauslodams, kamer apkalpes zaldātīns, divi pāri plecū, pieliecies turēja bļodu ar ūdeni.

Dzenamie bij tā notriekti, ka skatījās visu to, kas te apkārt, bet redzēt neredzēja. Aiz visas nometnes Daugavas pusē kokos un krūmos dažādas, lielas un mazas, mājas, Mārtiņš tikai ievēroja to zemo, balto, ar vinstīgām apaugušo lievenīti, pār kuru viņus ievēda un ieogrūda paprāvā, tā sakurinātā istabā, ka dvašu rāva ciet.

Dragūnu apakšpalkavnieks Kļāčkovskis kreklā vien sēdēja aiz galda un patlaban ēda brokastis. Tūlī redzams, ka viņš šorit ne visai labā omā, tātad neko labu arī abi priedainieši nevarēja gaidīt. Pēc cara pavēles visi virsnieki jau divas nedēļas lietoja dakšiņas, Kļāčkovskis nevarēja un nevarēja pierast pie tām, lai gan, kumosu no bļodas celdams, vislielākā uzmanībā vēroja tiklab šo ēdamo daiktu, kā pats savu tuklo roku ar strupajiem pirkstiem. Plikais galvaskauss aiz piepūles sviedriem norasojis, mute visu laiku jau pavērta gaidā, bet piere neruvozi saraukta sīkās krunkās. Šoreiz laimējās, biezs lūpas veikli nokampa gaļas gabalu no trijdakšņa, seja atvilga labpatikā, uz krekla gan nobira tauku piliens, bet tas bij sīkums. Zilās neizteiksmīgās acis pavērās pret kaimiņu turpat līdzās. Tas bij viņa adjutants, pavisam jauns, ļoti sārts cilvēks, laikam gan radnieks, jo izturējās stipri vaļīgi — pašlaik ar kabatas nazi apgraizīja nagus un iztirīja melnumus zem paliekām.

— Kāpēc jūs neēdat, Boris Jakovļevič?

Tas atņurdēja, pat galvu nepacēlis:

— Negribas, Ivan Nikitič, vēlāk.

Istabā bij vēl trešais — milzīga auguma kazaks, dzelteniem, izvalbītiem acu āboliem un šķipsnainām ūsām. Abās rokās sakamptu viņš turēja pātagu, vienā vērsa dzislas kātu, otrā trim kantīm pīto lokano galu. Tāpat kā virsnieki, viņš sākumā nepiegrieza ienācējiem nekādu vērību, it kā to te nemaz nebijis. Dzeltenās acis, neizkustināmi pievērstas, sekoja šaudīgi kāpjošai dakšiņai, kad gaļas gabals laimīgā kārtā tomēr aizsniedza vajadzīgo vietu un apakšpalkavnieka žokļi sāka kustēties, šķipsnainās ūsas sakustējās, it kā viņam pašam tas kumoss sagremojams.

Kļāčkovskim pret adjutantu pagriežoties, arī kazaka acis pārviesās turpu un tad nepamirkšīnādamas tikpat cieši vēroja, kā nazis skramstīja biezo, mazliet nepareizi ieaugušo nagu.

Trešo kumosu košlādams, apakšpalkavnieks beidzot paskatījās abos vidzemniekos, skatiens bij salts, bet ne sevišķi nikns. Tad sāņus pameta ar galvu kazakam.

— Pasaukt mēli!

Par mēli viņi te sauca sagūstītu izprašājamo un tāpat arī tulku. Ataugu Mārtiņš kaut kā bij sapratis un pasteidza pateikt:

— Mēs runājam arī krieviski.

Kļāčkovskis sarauca uzačus un paskatījās vēl ciešāk.

— Ā! tad jau jūs, brāliši, būsiet paši tie istie!

Un tad pavisam vēligi, kā noglāstīdams:

— No Rīgas?

— Nē, mēs esam no laukiem, no Priedaines. Mēs atnācām — mēs gribējām — —

Tagad apakšpalkavnieks aizsvilās, norasotais pauris drusku piesarka.

— No sādžas? Ko jūs man te gribat iestāstīt, velna izdzimums! Es jūs redzu cauri un cauri, ar drusku gudrākiem esmu ticis galā. Samoilov!

Samoilovs jau stāvēja izstiepiet, trīskanšu glodene tagad nolocījās gar platajām hiksēm un zābaka stulmu, izvalbītās acis nomēroja vienu gūstekni, tad otru. Bet Kļāčovskis tikai pavēlēja pārmeklēt čuknas. Kazaks iekoda pātagu zobos, izvandīja abiem kabatas, kur atrada nažus, iztaustīja paduses un zābaku stulmus, no Mārtiņa kublītes izvilka maizes rīcienu, cimdus, siltas zeķes un vilnainus autus, arī tur vairāk nebij. Palkavnieks pētīja abus griežamos rīkus.

— Rīgā taisīti neliekas.

Mārtiņš tūlīt traucās paskaidrot.

— Nē, nē, Rīgā tie nav, paštaisīti. Es esmu kalējs, un šis te ir mans palīgs. Kalēji mēs esam.

Kļāčovskis pārcilāja pārējās mantas.

— Pilsētnieki tādus nelieto... Viltīgi jūs abi esat, to var redzēt, labi izmācīti, zviedru skolā bijuši. Bet mēs, mīļi, arī neesam no glupajiem, neviens mums nav tā izsprucis.

Viņš nolika dakšīņu, atspieda plaukstu pret galda malu, atzvēlās krēslā, runāja mazliet pārsmiedams:

— Divdesmit spiegtus zviedri izsūtījuši no Rīgas, vai ne? Trīs lopu un labības uzkupeņus mēs tā jau esam noķēruši, vienu pat jau pie Kokneses, tam bij klāt brangs zutenis naudas. Ceturtais teicās izbēdzis cietumnieks — katram kaut kas cits ieskolots. Un tie divi — pa logu var redzēt, kur viņi karājas. Jūs abi — velni tādi! Vai jūs atzīsieties, vai man tomēr vajadzēs saukt Samoilovu talkā?

Pakauss viņam nu bij gluži sarkans. Samoilovs knaibījās vien, viņa galvu apsedza pinkaina aitādas cepure, bet tāpēc dzeltenie acu āboli bij piesārtuši. Meģis stulbi vērās logā, velti mēģinādams kaut ko saskatīt pie tiem melnākšņu stumbriem. Mārtiņš steidza stāstīt, ka viņš izlasījis karaļa pavēli cirst zemniekiem galvas nost un likus likt uz rata, un tāpēc ienīdis visus zviedrus, pierunājis arī savu palīgu un abi nākuši krieviem palīgā ieņemt Rīgu. Stāstīja par savu lielkungu, kas tagad arī kalpojot krieviem, par nejauko dragūnu un Meģa mocišanu važā pie assgala. Jo tālāk, jo vairāk uztraucās, jau tā pagrūtā krievu mēle viņam samežģījās pavisam, kur pietrūka tās, viņš pina iekšā latviešu vārdus šķietamā krievu izskaņā, līdz beidzot aprāvās gluži slapjš. Apakšpalkavnieks gan laikam neko nesaprata no visa tā buldura, tikai, Kurta fon Brimmera vārdu uztvēris, kļuva uzmanīgāks, vai nu pazina to, vai vismaz bij dzirdējis. Kad Mārtiņš beidzot apklusā, viņš brīdi padomāja, tad atkal piebikstīja adjutantam.

— Ko darīsim ar tiem velniem, Boris Jakovļevič?

Tas pirmo reizi pameta īsu, vienaldzīgu mirkli gūstekņos.

— A velns viņu zina ko, Ivan Ņikitič!

Un turpināja izkopt savus nagus. Kļučkovskis padomāja vēl, tad, negaidīti pārskaities, trieca dūri galdā un iebļāvās:

— Izvest! Ieslodzīt!

Pieci dragūni tūlī bij klāt, izveda gūstekņus laukā, aizdzina pāri dubļu laukumīnam otrā pusē pie tādas pašas baltas mājiņas, tikai bez logiem un ar zemām durtiņām. Iegrūda tur iekšā, durvis aizbultēja, paši aizgāja smiedamies, zābakiem dubļus blāksinādami.

Telpa bij tumša un piegānīta, smirdēja nejauki, sākumā pricdainieši viens otru tikai nojauta, bet saredzēt nevarēja. Ataugu Mārtiņš grūti nopūtās:

— Te tev nu bij Rīga!

Un bažīgi gaidīja, ka nu Meģis bruks virsū. Bet tas neteica neko, laikam noprazdams, ka virsaitim sirds jau tā par daudz pilna. Mārtiņš apstaigāja cietumu — tikai kailas radžu mūra sienas, vairāk nekā. Mēģināja pacilāt griestus, vienā vietā dēlis tā kā padevās. Kad metīsies krēsla, būs jārauga, vai nevar izlīst — viņš nodomāja — ja tikai tie gaida līdz vakaram...

Ap pusdienas laiku Meģis bij atradis vietu, kur palūkoties laukā. Uz vēdera zemē nometies, skatījās pa šķirbu durvju apakšā un ziņoja:

— Nupat ieved vēl vienu...

Tas vēl viens kalējam bij pilnīgi vienaldzīgs, viņš tumsā vēroja griestus un pārdomāja bēgšanas plānu. Pāra stundas vēlāk Meģis iesaucās atkal:

— Taisni tāds kā tavs lielskungs! Un tas otrs — vai tas tikai nebij tas ar to sarkano rikstīti!

Mārtiņš ar reizi atplauka: ja Kurts fon Brimmers te, tad nebij tik ļauni, tad galu galā vēl varēja iziet tīri labi, — ja nu tikai lielskungs zinājis, ka viņi abi tup te kā seski slazdā. Viņš piekodināja Meģim skatīties, lai acis vai izlec laukā, kad lielskungs atkal parādīsies, abi sāks dauzīt durvis un bļaut, cik jaudas.

Bet iztika arī bez bļaušanas. Pēc kādas stundas Meģis kā sviests uzlēca kājās, ārā bij dzirdama dubļu žļakstēšana un balsis, durvis atvērās, tur stāvēja Kurts fon Brimmers un Samoilovs, tam pātāga tagad kabatā, tikai smailais gals vien laukā un nokāries gar biksēm, dzeltenās acis tīri laipnas. Uz lieveņa stāvēja pazīstamais oficiēris un ar sarkano rikstīti kūļāja pa zābakstulmu. Lielskungs smējās.

— Tad atnāca gan mani karavīri — un tūlī caurumā iekšā! Ko tur var darīt, visādi gadās. Kad poručīks fon Reiterna kungs man pastāstīja, es tūlī nopratu, ka tie esat jūs, bet šajā Bābelē nenākas viegli sameklēt. Palkavnieka kungs ir labs un gudrs, bet viņš neko nevarēja saprast. Labi, ka pats lika atziņot mani, citādi nezin, kā jums izietu, tagad kara laiki. Bet nu viss kārtībā, mēs vēl redzēsim Rīgu.

Pats viņš apģērbies praporščika mundierā, mazliet kā svešāks, bet neredzēti ņiprs un kustīgs, acīm redzami izredzes tikt Rīgā viņu ļoti jūsmināja. Kalēji stāvēja noņemtām cepurēm, pat Mārtiņš gandrīz gatavs piekļupt un nobučot roku, ko vēl nevienam savā mūžā nebij datījis. Fon Brimmers saprata, ko tie domā, un smaidīdams pakratīja galvu.

— Es jau teicu, ka bez fon Reiterna kunga neko nebūtu zinājis. Tagad jūs ejiet uz nometni, šis zaldāts tāpēc te stāv, lai ierādītu jums vietu. Redzēsīm, kas būs tālāk.

Zaldātiņš tāpat bez musketes gāja pa priekšu, abi kalēji pakaļ, tagad jau paceltām galvām, reizu reizēm liksmi saskatīdamies.

Bet tālāk bij tas, ka nākamā dienā abus vidzemniekus vienkārši piedalīja pulka kalējiem.

Pāris simts soļu aiz nometnes austrumu pusē nostādītas sešas lauku ēzes ar plēšām, laktām un visiem kalšanai nepieciešamiem piederumiem. Visi pulka kalēji sapulcējušies noskatīties, kā ķēmosies abi šie čuknas, kas arī dēvējās par kalējiem un ko kāds oficiēris, kāds vācietis, izlielijis, lai tie te izcūko krievu kara amatnieku kārtu. No nometnes sanācis krietns bars kājnieku, tie arī jau zināja, kas par lietu, un klaigāja, priecādamies par sagaidāmo joku, kalēji sēdienām pazistami kā veikli izdomātāji jaunpiedalīto nerrošanā.

Vecākais, drukns sarkanbārdis, noskatīja abus čuknas no galvas līdz kājām un runāja ar tiem tik laipni, ka tie citi valdīja smieklus, labi zinādami, kas aiz šī mīliguma slēpjas.

— Tad jūs esat ieradušies, mīļi? Tas ir ļoti labi, taisni tādu divu mums vēl trūka. Te jums būs kungu dzīve, nevis tā kā sādžā. Kas sādžā — velns lai viņu parauj! — maize no balandu sēklām, kvasa ierūgusi, guli uz lāvas, bojā gaisu un baro utis. Te jums i sveigis gaiss, i kroņa kāposti, i visāda cieņa, kara kalējs nāk tūlīņ aiz unteroficiera. Darbiņš — nu, tikai tik daudz, kā vēderu pastaipīt, lai vairāk lien iekšā. Meistari jūs esat labi, no tā vien jau var redzēt, ka zābakos staigājat, nevis lapčās, kā zemniekam pieklājas. Bet tad nu pamāciet mūs arī, mēs gribam redzēt, kā čuknas kaļ. Ko nu mēs tādi, krievu cilvēks allaž bijis duraks, ja tu, tajā garajā paltrakā, nepamācīsi, tad par duraku viņš arī nomirs.

Priedainieši saskatījās. Ja tam āmurs cilājās tikpat veikli kā mēle, tad vieglas dienas te negaidīja. Bet nobijušies viņi nejutās nemaz, tie te nebij nekāda priekšniecība, cietumā ielikt arī nevarēja, ar kalēja darbu viņus lai neiebiedē. Protams, kaitināja tās izšķiebtās sejas un atņirgtie zobi visapkārt, bet tur vienīgais līdzeklis griezt ragus pretī. Mārtiņš savukārt acīm nomēroja sarkanbārdi.

— Netarkši tik daudz, saki, kas jādara!

Meistaram acumirkli mute palika vaļā, bet piekāpšanās nebij, viņš zināja labi, ka skatītāji gatavi tikpat labi ņirgāties arī par viņu pašu, ja nenoturēsies pasāktā lomā.

— Palēnām, balodiši, palēnām, viss pēc savas kārtas, paprickš runāšana, tad darišana, tāda mums, krievu cilvēkiem, tā paraša. Kā bij, mīliši, ar zirga apkalšanu — ir gadījies nodarboties? Teiksim tā: tu, ūsaini, nokalsi pakavu, un tu, bārda, pataisīsi naglas. Iet tā lieta, vai ne?

Tie abi tikai tvīka sākt darbu, strīdēties ar visu to baru nebij nekādas nozīmes. Mārtiņš aplaida skatienu apkārt.

— Kur tad ir tas zirgs? Man jāredz, cik liels pakavs vajadzīgs.

Viss bars norēcās — tas jau bij tas, ko viņi gaidīja. Kara kalēji taisīja pakavus tāpat pēc acumēra un sita tikai klāt, lai drusku lielāks vai mazāks. Vecākais nobraucija bārdu un pamirkšīnāja tiem citiem.

— Teiksim tā: kara zirgs nav jaunkundze, kam kurpūti tu piemēro tā un atkal šitā, viņam tu tikai uztaisi un piesit, vairāk neko. Tad pasaki tu man, bārda, cik naglu kalsi?

Meģis nosplāvās.

— Prasa, kā pirmo reizi kalsi! Katram pakavam vajag deviņas.

Pūlis smējās vēl skaļāk, reizē par igauņa jocīgo krievisko valodu un par to, ka skaits nebij pareizs. Meistars izskatījās pavisam apmierināts.

— Drusku netrāpīji, mīlais, nevis deviņas, bet, teiksim, astoņas, kroņa dzelzs, velti nenākas tērēt. Nu labi, tad parādiet, ko jūs protat!

Mārtiņam lakta ar gudru ziņu nolikta uz apaļa ciņa, lai gāzelējas un kalējs apdedzina nagus vai iegāž ar āmuru pa ceļgalu. Bet ar tādiem niķiem viņu nevarēja ķert, viņš vispirms nostatīja ozola bluķi, kā pienākas, iemeta dzelzi ēzē un uzpūta ogles. Meģim bij iedots pārāk mazs āmuriņš, pie tam vēl ar nošķeltu pietu — viņš aizsvieda to prom un izmeklējās pats tādu, kas derēja.

— Pa viņu modei kalsim vai pēc savas?

— Ko vēl prasi, tikai paši pēc savas.

Skatītāji čaloja un smējās, čuknas dzelzi lūkšās turēja mazliet citādi, arī āmuru cilāja savādāk, tas viss izskatījās tik jocīgi. Sarkanbārdis bij pielīdis pavisam tuvu, palūkot, kā īsti Mārtiņš tur rikojas, bet sprauslodams atlēca nost, kad dzirksteļu sauja iešķīda acis. Ar šiem te labi jāuzmanās, pūlis par viņa paša neizdevībām smietos vēl garšīgāk. Lai nu gan čukniski, bet pakavs bij nokalts un čūkstēdams atdzisa pelķē, tas otrs duci naglu žvadzināja sauajā. Nu tikai sāksies īstais joks — redzēs, redzēs! Sarkanbārdis labpatikā nokrekšīnājās un atkal pamirkšīnāja saviem tautiešiem.

Pār laukumu patlaban veda milzīgu sirmu zviedru ērzeli — nē, tas drīzāk bij kaut kur mežā sagūstīts zvērs. Danceniski vien nāca, slaistīdamies, asti kulstīdams un zviegdams. Garai virvei katrā galā pielikts pa spēcīgam vīram ar tām smagākajām pakajām, tomēr viņš tos raustīja un mētāja kā sprūdzeņus, tie vairs nelidzinājās zaldātiem, bet dubļos novārtītām cūkām. Vidzemnieki saskatījās — bez šaubām, tišām satracinājuši, lai samīn kādu vai vismaz pārkož. Tomēr te nebij laika izmeklēt un lamāties, jālūko, ka nepaliek kaunā un aizietu veseliem kauliem. Katrs no savas puses viņi sagrāba zvēru aiz iemauktiem,

dzelžiem samiedza apakšzokli, tā ka tas vairs nevarēja slaistīties un bij kaut cik apvaldāms. Pūlis pašķīda nost, kad viņi veda ērzeli pie tam nolūkam ierakta staba, ap kuru tie tišām sastājuši, lai čuknas neieraudzītu. Bet ar stabu vien nebij līdzēts, piesiets, ērzelis dancoja apkārt un nelaida tuvumā. Kalēji arī te zināja padomu — Meģis paķēra to pašu virvi, veiklā vēzienā apmeta, pierāva vienā pusē priekšējo kāju pie pakaļējās, ērzelis gan vēl mēģināja slieties, bet katreiz saklupa ar purnu zemē, līdz nokusa pagalam, sarkanās acis bolidams un šņākdams, galvu vien tikai mētāja. Meģis piesvieda no celma izcirstu āzi, sakampa ērzeļa kaļamo pakaļkāju un nospieda to uz balsta. Lops izmēģināja vēl beidzamo niķi, ar visu sava auguma svaru sagula virsū un mēģināja saplacināt turētāju, bet drausmīgs Mārtiņa āmura belziens taisni pa gurna kaulu to acumirkli atsvieda atpakaļ uz paša trim kājām. Pirmajā acu uzmetienā redzams, ka pakaļkājai tikko noplēsts tīri jauns pakavs, nags izlauzīts robiem, vēl palicis naglas apliekums ar svaigu lauzuma pazīmi. Bet arī to pētīt nebij laika, Mārtiņš izvēķēja, kā pienākas, piesita pakavu, atkāpās un iesprieda roku sānos — tik daudz viņš jau bij nopratis, ka te līdz tikai uzstāšanās pretī ar tādu pašu lielību un dīžošanos. Uzkliedza, it kā tie visi bijuši tikai tādi kalpi:

— Ko boli acis, ved projām!

Kaklus izstaiņājušies un joku velti gaidījuši, skatītāji sāka izklist, cits grozīja galvu, cits nospļāvās. Sarkanbārdis bij pārskaities, mētājās apkārt, ķerstījās un lādējās nezin par ko. Tik daudz nu bij skaidrs, jāatmet nodoms ziņot priekšniecībai, ka par kalējiem čuknas neder, lai liek viņus pie mēslu notīršanas nometnē.

Līdz vakaram abiem kalējiem nācās izturēt vēl dažādus mēģinājumus. Izvilka no lūžņu gubas pavisam sagandētus ratus, kuriem nemaz vairs nebij vērts ķerties klāt, apkalumi svešādi un pavisam nemākulīgi piekārtoti, Mārtiņš ar Meģi, kaļdami un skrūves piegriezdami, zobojās savā valodā, nemaz neslēpdami kara kalējiem, ka ņirgājas tiklab par viņu ratiem, kā par darbu. Tie jau bij katrs pie savas laktas, vēroja iztālēm, cits baltām acīm, cits jau kā samierinājies ar čuknām, kas savu amatu tomēr prata. Zināms, vecākais nebij starp apriņķiem, visu dienu apkārt vien slaistījās, meklēdamies vainu un lāgu lāgiem uzkliegdams. Priedainieši nemaz nenobijās, strādāja savu darbu, likdami bārdainim noprast, ka tie nav nekādi glaimi, ko viņi runā savā latviešu mēlē. Kad Mārtiņš krēslā vēl izurba caurumus pārplisušajam putras katlam un sakniedēja plisumu atkal cieši kopā, lielākā daļa kalēju jau sāka viņus atklāti slāvēt. Tikai bārdaiņa tuvākie draugi vīstīja dūres, pats tas lēca no ādas laukā. Uzplijās, par ko neesot ogles ēzē apdzēsis, kā pienākas, nakti varot sacelties vējš, čuknas atnākuši visu nometni aizdedzināt. Taisni kā kauties līda klāt. Tad Priedaines kalējam dūša apskrējās, ar vienu roku viņš sagraiba nelieti aiz bārdas, ar otru aiz skoteles, pacēla kā salmu kūli un atsēdināja uz karstā čuguna trijkāja. Nejauki iebļaudamies, bārdainis nolēca nost, dzirksteles vien nošķīda apkārt, kalēji smējās locīdamies. Smagu āmuru rokā Meģis piestāja savam virsailim blakus,

viņi gaidīja, kas notiks. Bet nenotika nekas, tie divi vecākā draugi viens pēc otra aizslapstījās nurdēdami, beidzot nozuda arī viņš pats. Čuknas bij iztūrejuši pārbaudi.

Vēl arī nākamā dienā Meģim iznāca sadursmes — pusdienas ēdot, vienam sarkanbārža draugam bij zili aizpampusi acs, otrs sēdēja bāls, žņaudzīja pakrūti un nemaz nevarēja iestrēbt. Bet igauņi ar savu un Mārtiņa katliņu bij starp pirmajiem pie tovera, nepielaida kā vakarvakarā citiem nosmelt taukus no virsas. Pēc trim dienām neviens viņus vairs nedomāja aiztikt, tagad viņi paši prata lamāties ne sliktāk kā vecie kalēji un nevilcinādamies pagrūda nost, ja kāds ar nodomu pienāca tuvāk, nekā vajadzīgs. Tas atgadījās arvien retāk, beidzot tie aprāvās pavisam un sāka taisīties biedros. Visai kalēju grupai pašai savas, pret citiem aizstāvamās un sargājamas intereses, tad taču labāk, kad turas cieši kopā. Priedainieši bij sameklējuši audekla gabalu un uztaisījuši sev tādu pašu būdu kā tiem citiem, neviens vairs neuzdrošinājās izraut mietņus no stūriem vai apbērt ogļu izdegām, kā tas notikās pirmajā naktī. Cieņu te sagādāja tikai āmurs un smaga dūre, un viņi bij iemanījušies lietot abus, kur nācās.

Uz nedēļas beigām pats sarkanbārdis tāds pakaunīgs ielīda pie viņiem. Manīgs un viltīgs kā lapsa, likumīgā mēriņa vietā bij sadabūjis veselu skārda pusstopu degvīna un nu nāca pacienāt un mieru saligt. Izrādījās, ka arī viņš savā laikā strādājis Tulas ieroču kaltuvēs, un tad nu tam sākās ar Meģi garas pārrunas, kurām Mārtiņš jau paredzēja turpinājumu daudzos nākamajos vakaros. Beidzot krievs nokļuva līdz savai sādžai, ko astoņus gadus nebij redzējis, pieminēja sievu un bērnus, šķirdamies apraudājās un pat saskūpstījās ar igauņi, kas vēl lielāks bārenis nekā pats.

Dzīvot varēja arī te. Darbs kaklu nelauza, sarkanbārdis pats bij labs sliņķis, plāpādams vien vairāk apkārt staigāja, stundām sēdēja pie sava Tulas biedra, taisni jābrīnās, kā viņam tā mute nepagura. Bet runāt viņi visi te varēja bez gala un malas, mēles klaudzēja vairāk nekā āmuri, kalēji tikai uzmanījās, ka no noņemnes neuznāk obermeistars vācietis, tam allaž mutē bij liks pīpis, bet rokā resnā boze, tiesības sist viņam tikpat daudz kā feldfēbelim. Pārtiku deva daudz labāku kā vezumniekiem un kājnieku zaldātiem, trešajā nedēļā Meģim vaigi sāka taisni spīdēt cauri bārdas pinkām, viņš likās pilnīgi apmierināts un krāca tik sirsnīgi, ka Ataugu Mārtiņš vakariem ilgi nevarēja aizmigt. Vai tad tādēļ bij jānāk šurpu, lai kaļtu zaldātu zirgus un lāpītu kara ratus? Tad jau Priedainē tikpat labi varēja āmuru šķendināt, darba tur arī netrūka.

Kādu vakaru, kad viņš atkal mēģināja iestāstīt Meģim, ka kara kalēja darbs viņiem abiem neder un ka būtu jālūko tikt par īstiem zaldātiem, ārā piejāja kāds virsnieks. No būdas izlīdis, Mārtiņš arī krēslā tūliņ pazina savu lielkungu. Kurts fon Brimmers bij tikpat labā omā kā viņu reizi, smiedamies aplūkoja savu kalēju.

— Kā nu labi iet? Vai dzelzs te nav cietāka kā Priedainē?

Kalējs kasija aiz auss.

— Dzelzs paliek dzelzs, bet tad kalt tikpat labi varēja arī Priedainē. Tādēļ mums nevajadzēja nākt šurp.

— Tas ir pareizi, tādēļ jums nevajadzēja. Dzelzs skrubināšanai te to vairāk nekā vajadzīgs, mēs esam nākuši ieņemt Rīgu un padzīt zviedrus, un to arī izdarīsim. Par tevi es visu laiku esmu domājis, bet kārtība šajā lopu laidarā tāda, ka tikko izdevās sadzīt, kur jūs bijāt palikuši. Es gādāšu, ka rītu pat jūs piedala jaunajiem zaldātiem. Kādu laiku apmācīs, bet tas nekas, ko tie var divās dienās, jūs pagūsiet vienā pašā.

Viņš parunāja vēl brīdi, nicinādams krievu zaldātus, lamādams visu to nekārtību un zobodamies par oficiēriem, acīm redzami arī ar tiem sadzīvoties Vidzemes muižniekam nācās grūti. Nopukojās par dubļiem, šausmīgo netirību nometnē un it sevišķi par armijas gausību — tā te it kā uz ziemas guļu ierīkojusies, lai gan Rīga tepat ar roku pasniedzama.

— Bet nu pats cars brauc šurp no poļiem, tad beidzot ies vajā. Mēs būsim tur klāt, turieties tikai dūšīgi!

Un Ataugu Mārtiņš ar Meģi turējās dūšīgi. Aiz muižas lidzenumā, pašā Daugavmalā, jaunus rekrūtus didija sagūstīts zviedru kaprālis. Apmēram tāpat kā toreiz Priedainē, tikai daudz neatlaidīgāk, no agra rīta līdz vēlam vakaram viņi mācījās rindā stāties, skriet, gulties, celties, atkal skriet un gulties un mērķi šaut. Starp krieviem te bij arī daudz latviešu, pa mājām salasīti vai vienkārši uz ceļa ķerti. Viņus didija, kamēr kājas bij jēlas un vakarā tikko rāpus varēja tikt utu apsēstos saļmos. Zviedrs lamājās tāpat kā tas Priedainē, arī purnu dauzīšanā nebij slinkāks par krievu unteroficiēriem. Naktīm viņus turēja šķūnī ieslēgtus un stingri apsargāja, tomēr katru nakti kāds aizbēga, par to palikušajiem nācās izturēt savu sutu arī no vecajiem zaldātiem. Baroja pavisam slikti, Meģim sārtums atkal drīz vien apdzisa zem bārdas. Tomēr abi Priedaines kalēji centās dūšīgi, drīz vien bij pieskaitīti labākajiem šāvējiem, apskatē viņus visbiežāk izsauca kā krievu valodas pratējus, lai atbild uz jautājumiem un parāda priekšniecībai, ko tik īsā laikā iespēj zviedru dresūra. Vēl pēc divām nedēļām iedalīja tajā pašā kājnieku rotā, kur kalpoja arī Kurts fon Brimmers. Novilkta zemnieku mēteļus un noņēma cepures, piesēja izrobotas birkas un sabāza maisos, lai var sazīmēt, kad karš būs galā un atlaidīs mājās. Zābakus un bikses atstāja pašu, bet viņi dabūja krievu zaldātu šinēļus un musketes, bez tam uz trim dienām pilnīgu atvaļinājumu no visām apmācībām un sardzes dienesta.

Plecā uzkārtām musketēm, cepures pakausī atstūmuši, abi priedainieši pēc patikas izstaigāja nometni, nevienam ceļu negriezdami, tikai drusku piesargādamies no vecajiem Maskavas strēlniekiem, kas visus pārējos uzskatīja par lapčiniem un pilnīgiem nejēgām kara mākslā. Tiem labāk nerādīties tuvumā, ja negribēja dabūt dzirdēt kaut ko par biksēm, kas katrā ziņā ciešot, kad lielgabalu bumbas sāk žvinkstēt un zviedri brūk virsū. Lietus lija katru dienu, pat sausā

nora izžulga tā, ka rati, uz vietas stāvēdami, līdz pus riteņiem sagrima dubļos. Ataugu Mārtiņš drīz nomanīja, ka Meģis uz to pusi vien velk, kur atradās dragūnu apmetne, un drīz vien pārliecinājās, ar kādu nolūku viņš to dara. Igaunis bij apstājies soļu piecdesmit no jātnieku puļa, neko neteicis, tāpat roku sāpus pastiepdams, apturēja arī Mārtiņu, uz musketes sagulis, noņēmiens skatījās. Viens tajā pulkā neizturēja, laikam sajutis mugurā šos durstošos skatienus, pagrieza atpakaļ pūtaino seju. Apaļās acis paplētās vēl platākas, zaldāts sarāvās, nosplāvās, droši vien nočortojās arī un pazuda aiz citiem. Meģis nokrekšīnājās smīnošā bārdā.

— Nu mēs esam līdzīgi. Gan es tevi, cālīt, reiz dabūšu nagos!

Ar visu lietu viņi aizklīda Daugavmalā, kur sapieri taisīja laivas un plostus, laikam taču braucienam lejup uz Rīgas pusi. Pēdējās atvaļinājuma dienas pievakarē aizgāja labi tālu uz to pašu pusi. Bij sestdiena, viņi skaidri sadzirda Rīgas baznīcu zvanus. Mārtiņš teica:

— Ja laiks bijis skaidrs, no šejienes mēs redzētu Pētera baznīcas torni.

Meģis ilgi skatījās pelēki aizmiglotā tukšumā, tad nopūtās, laikam iedomājās savas Tērbatas torņus, varbūt vēl ko līdz ar tiem. Atpakaļ viņi nāca klusu, lai gan katrs domāja savu domu. No nometnes preti lēnām jāja zaldātiņš, zirgs čāpoja, galvu gurdeni nokāris, jātnieks svīlpoja savā nodabā, musketes viņam aiz muguras nebij, tikai garais zobens nokarājās gar seglu kāpsli. Piepeši Meģis apstājās kā atdūries un norāva musketi no pleca — Mārtiņš tikko paguva sakert un atturēt. Dragūns pārbijies saslējās, sarāva iemauktus, iecirta piešus un kā vējš aizauļoja ar likumu garām. Priedaines kalējs pārskaities sapurināja igauni.

— Vai tu jau pavisam traks esi palicis? Tīšu prātu gribi galvu iebāzt cilpā?

Meģis uz to neko neatbildēja. Tikai pie pirmajiem vezumiem Mārtiņš dzirdēja, ka viņš norūc:

— Gan es tevi reiz sastapšu citā vietā!

Tūliņ līdz ar priedainiešu atvaļinājuma beigām sākās tā lielā kņada. Nometnē izplatījās vēsts, ka pats cars braucot uz Rīgu un varbūt ieradīsies arī Jumpravmuižā. Oficieri skraidīja un jādelēja kā aizsvīlušies, vezumniekiem rati nebij kārtībā, dragūniem zirgi dubļiem novārtējušies, lielpabai sagrimuši līdz rumbām, kājniekiem mēteji apspuruši, viens otrs, nevarēdams vien pierast pie zābakiem, apāvies tās pašas vecās lapčas, izskatījās drīzāk pēc sādžas nabaga nekā karavīra. Nometne piemēslota kā gatavs laidars, no rīta līdz vakaram trīs dienas šķinda dakšas un lāpstas, vedēji trieca zirgus, dubļi blāksēja, mēzēji nomūrējās līdz acīm. Lamāšanās, pātagu šmikstieni, musketu kļaudzieni jāucās tādā cilišķā troksnī, ka ausis plēsa pušu. Ceturtā dienā palkavnieks noturēja apskati un palika pavisam neapmierināts. Tik niknu viņu vēl neviens neatcerējās redzējis, oficiēri gluži bāli gāja uz viņa mitekli. Veselu rotu kājnieku izdzina caur rikstēm un pēra bez žēlastības, četrpadsmit cilvēki ritā nevarēja piecelties no salmiem, dienu vēlāk trīs no tiem apraka turpat norā pie kadiķu krūma, prie-

steris noturēja aizlūgumu par nelaikā aizgājušām dvēselēm, zaldāti dziedāja gari un gaudīgi. Vienam štāba virsniekam pats komandieris iegāza pļauku, četrus kapitānus pazemināja par poručikiem, septiņus poručikus par praporščikiem, veselu baru praporščiku saslodzīja arestā — cik feldfēbeļu un unteroficieru pataisīja par vienkāršiem ierindniekiem, to neviens lāgā nezināja pateikt. Slinkuma lāpišana un labās dienas nometnē bij beigušās, tagad laikam sāksies nopietnas lietas.

4

Rezerves pulki Jumpravmuižas nometnē nezināja, ka Rīgas aplenkšana jau sen sākusies. Zaldāti vispār neko nezināja, viņus turēja par tādiem muļķiem, kas prot tikai pēc pavēles gulties un celties — un pa daļai tas arī tā bij.

Pēc uzvaras pie Poltavas un lēmuma Rešetilovkas miestā ģenerālfeldmaršals grāfs Šeremetjevs septiņi simti deviņā gada četrpadsmitā un piecpadsmitā jūlijā ar kājnieku un jātnieku karaspēku uzsāka gājienu no Ukrainas uz Rīgu. Avangarda komandieris ģenerālis kņazs Reppins un ģenerālporučiks Bours Drujā no iedzīvotājiem dabūja zināt, ka zviedri pa visu Kurzemi posta un dedzina, bet salaupīto pārtiku, barību un lopus ved uz Rīgu, lai to aizkavētu un iegūtu visu nepieciešamo pašu armijai, Bours ar četriem dragūnu pulkiem pie Dinaburgas pārcēlās Daugavai pāri un, uzdevumu sekmīgi izpildīdams, divdesmit septītā oktobri nonāca pie Rīgas. Priekšpulkus novietoja trīs, bet pakalējos četras jūdzes no pilsētas un sāka uzbrukt zviedru priekšpostējiem. Vispirms sakāva trīs simts vīru lielu nodāju, kas pameta trīsdesmit četrus kritušos un četrus gūstekņus, tad otru, divas jūdzes no Rīgas. Te zviedri pazaudēja deviņdesmit vienu vīru, bet palikušos krievi vajāja līdz pašai pilsētai, kur tie paglābās, vispirms nodedzinājuši daļu Pārdaugavas priekšpilsētas. Kad Kurzemes pusē pie Rīgas ieradās pats ģenerālfeldmaršals ar pirmajiem kājnieku un trim kavalērijas pulkiem, ienaidnieks pameta stiprās Koberskanstes un aizgāja pilsētā. Šeremetjevs pavēlēja ieņemt atstāto cietoksni, izlabot sapostītos vaļņus, novietot tur tūkstoš vīru lielu karaspēku palkavnicka Klimberga vadībā, uzstādīt lielgabalus un nosaukt šo cietoksni par Pēterskanstēm.

Divdesmit trešajā oktobrī cars Pēteris ar visiem pavadoņiem uzsāka braucienu no Marienverderas Prūsijā uz Rīgu. Prūšu karalis deva par velti savus pasta zirgus un ratus, arī dragūnus apsardzei, bez tam katrā pietātnē līdz pat Insterburgai krievus bagātīgi pacienāja. No Ragnicas tālāk līdz Kurzemes robežai brauciens bij stipri grūts, nācās mest lielus likumus apkārt mēra apsētām vietām un vienmēr baidīties no šīs briesmīgās sērgas. Pie Jelgavas cars nokļuva pirmajā novembrī. Gudrie Kurzemes muižnieki un pārvaldes vīri jau nojauta, ka zviedru valdīšanai tuvojas beigas, un tāpēc taisījās klāt jaunajiem kungiem. Pēterim pretī izjāja muižniecības maršals ar pavadoņiem un rātskungiem, aizvadīja caru līdz pat pilij, kur tam bij sagatavota apmetne. Devītajā

cars ieradās pie Šeremetjeva, aplūkoja Rīgas apcietinājumus un naktī uz piecpadsmīto pavēlēja uzsākt pilsētas apšaudīšanu. Pats personīgi Pēterskanstes izšāva trīs bumbas no trim mortūrām, viena trāpīja Pētera baznīcu, otra bulverķi, bet trešā kāda tirgotāja privātnamu. Piecpadsmītajā Pēteris aizbrauca prom, pavēlējis Šeremetjevam nemēģināt iesturmēt Rīgu, bet tikai bloķēt, tāpēc ka laiks bij vēls un ziema nāca virsū, pilsēta stipri nocietināta un tajā atradās ļoti stiprs garnizons, bez tam palīga spēkus zviedri ne no kurienes nevarēja sagaidīt.

Ar cara ukazu blokādes vadību uzdeva ģenerālim kņazam Reppinam. Tas paturēja sev atsevišķu korpusu ar seštūkstoš kājniekiem un tūkstoš jātniekiem, kamēr pārējo armiju novietoja ziemas apmetnēs, kājniekus Kurzemē un leišos, kavalēriju poļu Vidzemē, bet pats apmetās Jelgavā. Ģenerālfeldmaršals savu nometni ierīkoja Jumpravmuižā, pie sevis paturēja rezervē divus tūkstošus zaldātu, bet pārējos izdalīja pa vairākiem blokādes cietokšņiem apkārt Rīgai. Pēc Pēterskanstēm stiprākos apcietinājumus uzcēla lejpus Rīgai, artilēriju tiem vispirms pa Daugavu atveda no Smoļenskas, bez tam ar strūgām un plostiem nosūtīja arī no Jumpravmuižas. Pilsētai garām nobrauca tumšā naktī, zviedri no vaļņiem un citadeles gan mēģināja apšaudīt, bet nekādu zaudējumu nenodarīja. Starp Rīgu un Dinamindi Daugavas labajā un kreisajā krastā un uz salām novietoja baterijas ar trīsdesmit diviem lielgabaliem, karaspēka galvenie komandieri te bij brigadieris Ļesijs un Kijevas kājnieku pulka apakšpalkavnieks Kļāčkovskis, vairāki simti zaldātu apgādāti vieglām laivām, lai pēc vajadzības pārceļtos no viena krasta uz otru un apsargātu ūdensceļu pret zviedru kuģiem no Dinamindes cietokšņa puses. Aprīlī uzcēla vēl dažus apcietinājumus, novietoja tur zaldātus un lielgabalus ģenerāladjutanta Savelova un apakšpalkavnieka Ozerova vadībā. No Polockas ieradies, ģenerālfeldmaršals kņazs Meņšikovs pavēlēja nepielaist pilsētā ieslēgtajiem zviedriem nekādu palīdzību no jūras puses, tāpēc pāri Daugavai uztaisīja tiltu un važām savienotu baļķu aizzogu. Zviedru kuģi vairākkārt mēģināja piekļūt Rīgai, bet tos vienmēr atsita ar lieliem zaudējumiem.

Rīgu bombardēja nesteigdamies, bet neatlaidīgi, lai neļautu garnizonam laiku atpūsties un iedzīvotājus vienmēr turētu trauksmē. Rīdzinieki tāpat atbildēja no vaļņiem un cietokšņa. Pat skaidrās ziemas dienās, kad tikai laiks bij rāms, turpat no sarkanā sarga torņa Pārdaugavā Pētera baznīcas smaili vien varēja saredzēt, tik bieza bij pulvera dūmu sega pār pilsētu. No piecpadsmītā novembra līdz septiņi simti desmitā gada aprīlim Pēterskanšu baterijas izšāva tūkstoš simts divdesmit piecus lādīņus, uz priekšpilsētu simts astoņdesmit akmens bumbu, bet no pārējiem lielgabaliem tūkstoš četri simti astoņpadsmit reižu. Tajā pašā laikā Rīga izmeta tūkstoš simts astoņdesmit septiņas bumbas un no lielgabaliem izšāva deviņi simti divdesmit sešas reizes. Krieviem bij vaļas diezgan iekārtot savus apcietinājumus un ierakumus kārtīgi un iemanīties paslēpšanās mākslā, tā ka zaudējumi karaspēkā izrādījās nelieli: no ceturtā decembra devītā gadā līdz desmitā gada sešpadsmitajam martam Pēterskanstēs saskaitīja trīsdesmit trīs

kritušus un ievainotus, pie kam virsnieki zaudēja tikai vienu artilērijas un vienu kājnieku poručiku.

Par to, kā klājās Rīgā, nekādu skaidru ziņu dabūt nevarēja. Vecie garnizona zaldāti nebij piedzīvojuši zaudējumus Polijā un Ukrainā, vienmēr vēl turēja krievus par lapčinieku salašņām, kas vilcinājās tikai tāpēc, ka neiedrošinājās sturmet stipro cietoksni. Kareivju drošme arī iedzīvotājiem ilgu laiku uzturēja pašpaļāvību, valņu virsū līdzās karaļa musketniekiem tāpat bij redzami pilsoņu gvardes zaļie un sarkanie mundieri. Krievu ģenerāļi tomēr rēķināja, ka ilgstošā blokāde un nemitīgie lielgabalu grāvieni pamazām, bet neatlaidīgi sadrupinās ridzinieku izturību, un nebij vilušies. Divpadsmitajā decembrī uzsprāga gaisā citadeles pulvera pagrabi, pie kam liels skaits cilvēku dabūja galu. Bet vislielākie panākumi šajā ziņā droši vien bij bumbu saceltiem ugunsgrēkiem, pirmo reizi Rīga dega divdesmitajā decembrī, pēc tam vēl spēcīgāk ceturtajā janvārī, kad liesmas nopostīja aptieku un četrus tirgoņu namus. Mazākas uguns nelaimes atgadījās gandrīz katru dienu, bet tās allaž laimējās likvidēt pašā sākumā. Tomēr miera nebij nevienu dienu, arī nakti pilsoņi lāgā nevarēja gulēt, neaprimstošs nemiers pats palēnām grauza kā bistami gruzdoša uguns, ne vien pilsētas iedzīvotāji, bet arī rūdīti zaldāti alka izšķīrošu ciņu un skaidribu, tāda nīksana, pastāvīgi draudi un aplencēju nodomu neziņa mocīja vairāk kā slimības un bads. Četrpadsmitajā janvārī Rīgas vicegubernators ģenerālmajors fon Klots ar četrūkstoš vīriem iznāca no pilsētas, lai uzbruktu kņaza Repņina nometnei Jumpravmuižā, bet, vēl nenokļuvis līdz krievu dragūnu priekšpostenim, tikai izlūku pulciņu vien ieraudzījis, neko nepanācis, atgriezās atpakaļ. Divdesmit deviņā martā ridzinieki sarīkoja sešus nelielus kuģus, katru ar diviem maziem lielgabaliem, un devās augšup pa Daugavu. Jumpravmuižā visu karaspēku nostādīja kaujas kārtībā, bet uzbrucēji līdz turīenei nemaz nenotika. Aizkļuvuši līdz salai, kur bij nostādīts krievu kapitāns ar simts vīriem, pašu laivu un strūgu ceļa apsardzībai, sāka to apšaudīt lielgabaliem, bet krievi atbildēja ar tik sīvu uguni, ka Rīgas kuģi bij spiesti steigšus vien atkāpties atpakaļ uz pilsētu.

Marta vidū no Polockas pa Daugavu Jumpravmuižā atbrauca ģenerālfeldmaršals kņazs Meņšikovs ar stingru cara pavēli galīgi pārtraukt Rīgai katru satiksmi ar Dinamindes cietoksni un jūru, no kurienes tā gaidīja pārtiku un palīga spēkus. Uzcēla vēl jaunus redutus un pastiprināja agrākos, apcietinājumu loks ap pilsētu savilkās vēl ciešāk. No ziemas nometnēm cita pēc citas sāka ierasties karaspēka galvenās daļas. Kņaza Meņšikova divīzija novietojās leļpus Rīgas, Daugavas abējās pusēs, kur atradās jaunais tilts ar baļķu aizzogu un apsarga reduti, kņaza Repņina divīzija palika augšpus pilsētas, bet ģenerāļa Alarta pulki icrakās aiz smilksū kalaiem ar vējdzirnavām.

Viss bij sagatavots izšķīrošam uzbrukumam, bet tad maija vidū uznāca neparedzēta, briesmīga nelaime. No prūšiem pāri Kurzemei zaldātu apmetnēs pie Rīgas ieviesās mēris, cilvēki saslima ar nelabiem augoņiem un drudzi un

nobeidzās nedaudzās dienās. Varēja arī būt, ka sērgas perekļi tepat aplenktajā pilsētā. Pavasara saules svelmē piemēslotā, lūzņu piegāztā Rīdziņas upes zaņķi puva visādi atkritumi un suņu, kaķu un žurku maitas, tā ka pat veseli zaldāti nevarēja ilgi uzturēties tuvumā. Reibonis, nelabumi un vemšana mocīja nost, tikai aiz briesmīgām baiļēm iekļūt mēra slimnieku blāķi tie turējās līdz pēdējam. Kad uzpūta vējš no pilsētas, pāri vaļņiem plūda tik nejauka smirdoņa, ka viss gaiss likās sērgas dīgļu piebiezējis. Citi domāja, ka slimību ievazā zemnieki, kas pavasara šķidonī ar zirgu barības veltumiem un kaut kur salasītām pārtikas paliekām arvien biežāk sāka braukt pa visiem Vidzemes un Kurzemes ceļiem. Uzcēla zastavas un nevienu nelaida tuvumā, pat pulkiem atklidušos un vēlāk pienākušos zaldātus dzina prom tāpat kā bēgļus, kas, glābdamies no klejojošām laupītāju bandām, meklēja patvērumu pie krievu karaspēka. Pa visām apmetnēm apkārt Rigai augu dienu skanēja atsevišķi ribieni, saniknoti musketnieki tur šaudīja izbadojušos, šausmīgi nopluskājušos suņus, bet tie, neko vairs nebīdamies, platām liķu acīm skatīdamies un drebošām nāsīm ostīdami, pat naktī kā spoki ložņāja apkārt sameklēt kādu kaulu vai garozu. Slimos sasvieda veltumos turpat pie bcigtajiem un vēl patlaban mirstošajiem un veda prom pilsētas apkārtnes purvos un mežos. Dažs retais tur par brīnumu pārcieta un atvilkās atpakaļ pie nometnes, bet sargi arī tos nelaida iekšā, citam pasvieda gabalu maizes pār aizzogū, uzmācīgākos vienkārši nošāva, lai nebūtu jāpieskaras mēra aplipušam ģindenim. Sēiga tomēr plosījās līdz pat vēlām rudenim, trijās krievu kājnieku divīzijās, ģenerālporučika Boura dragūnu pulkos, štāba, ober- un unteroficieru sastāvā un artilērijas apkalpē apmīra deviņi tūkstoši astoņi simti cilvēku.

Abi Priedaines kalēji visu ziemu nonīka atpūtas nometnē, pat lielgabala šāvīnu tikai iztālēm dzirdējuši, bet nevienu Rigas zviedru neredzējuši. Rudens plīksalā, kad pa Daugavu jau gāja biezi vižņi, visu Jumpravmuižas rezerves pulku ar plostiem pārcēla pāri viņā pusē. Upe gar krastu sekla, malā piebraukt nevarēja, soļi divdesmit jābrien pa ūdeni. Meģim pamisējās, kāja kaut kur aizķērās, viņš paklupa četrpāpus, samērcēja visu vēderu un piesmēla zābakus un musketes stobru, laukā izrāpies, vēl no unteroficiera dabūja pa kaklu. Turpat Daugavmalā nostāvēja stundas divas, ceļā no dienvidiem taisni preti pūta stingrs vējš; igauņi pārsaldējās, nedēļas četras pēc tam savārga ar klepu un karstumiem, reizēm Mārtiņš to kā bērnu baroja, ar karoti mutē liedams, tik vārgs viņš bij kļuvis.

Rotu nometināja kant kur starp Baldoni un Bausku Iecavas apkaimē. Siltuma netrūka, tikai rīja bij ārkārtīgi dūmaina, zaļa priežu malka krāsni čūlāja no rīta līdz vakaram. Bet pārtikas ziņā klājās visai bēdīgi. Visas mājas tā iztukšotas, ka pat salmus gulēšanai lāgā nevarēja dabūt. Spēcīgākie zemnieku vīrieši pa daļai aizvesti līdzī karā vai izklīduši pa mežiem, sievas ar bērniem un slimie nikuļoja pusbadā, zaldātiem pašiem nācās šad un tad no savas iztikas ko atmest,

lai taisni acis nerauj laukā. Karaspēka apgāde atpūtā bij nokārtota visai slikti, ceļi izbraukti, tilti nopostīti, vezumi tikai ar mokām kaut kā kūlās uz priekšu. Pat mežos neko lāgā nevarēja nometīt, kustoņi izbiedēti un aizbēguši drošākās vietās. Ataugu Mārtiņš vēl kaut kā turējās, bet Meģis pēc tām labajām dienām Jumpravmuižas nometnē un aiz slimības pavisam izkritās, līdz pat pavasarim sārtums zem bārdas viņam neatplauka, ceļā uz Rīgu biedrs lāgiem nesa viņa somu un šauteni.

Patlaban viņi abi bij ieskaitīti kaujai norīkotā pulkā, tikai nezināja vēl, kad isti sūtīs un uz kurieni. Jau otro dienu viņi gulēja smilkšu kalnos aiz vējdzirnavām un vēroja Rīgas bombardēšanu. Visbiežāk šāva no Pēterskanstēm Pārdaugavā, smagās mortīras šāva nesteigdamās, tikai nostenēdamās meta savas bumbas pāri Daugavai un vaļņiem mēra un bada apsēstā pilsētā. Pēterskanšu uguns no šejienes nebij saredzama, toties jo labāk pārskatāms, kā, sarkanu liesmu caurstrāvoti, laiku pa laikam uzkāpa melni dūmu mutuļi šī krasta apcietinājumos Dinamīdes pusē. Visu laiku mēģināja uguns lodēm aizdedzināt Rīdziņas ostā sabēgušos pilsētas kuģus, bet tur pavisam nelaimējās, lodes špākdamas apdzisa upes netīrajos ūdeņos, tikai smirdoši tvaiki cēlās no turienes kā no ziepju vārāmā katla. Rīdzinieki diezgan gurdeni atbildēja krievu šāvieniem, laikam taupija lādiņus tam brīdim, kad sāksies sturmēšana.

Meģis gulēja siltās smiltīs, uz vēdera izstiepies, šautenes stobru abām rokām cieši aptvēris. Tā dunoņa viņu nepavisam vairs neuztrauca, viņš tikai gaidīja, kad nāks pavēle skriet augšā pie dzirnavām un sākt šaut. Aleksandra skanstēs aiz Rīgas nupat bij uzstādīts kāds lielāks lielpabals, visa smilkšu grava nodrebēja. Meģim ūsas sakutināja lūpas, muti čamstinādams, viņš paslēja galvu un, vienu aci piemiedzis, nolūkojās, kā strēlainis dūmu mutuļis lēnām uzkāpa gaisā un apvijās Jēkaba baznīcas tornim. Pablenza virsailī turpat iebļakus un nosmējās.

— Rīdzinieki tur tornī droši vien ierīkojuši desu žāvētavu.

Ataugu Mārtiņam prāts nemaz nebij uz jokiem. Jau otro dienu viņš te vārījās tikpat kā uz oglēm, lielpabalu dunoņa satrauca arvien vairāk. Stundas vilkās tik gausi, ik acumirkli likās, ka nupat atskanēs pavēle skriet augšā kalnā visiem tiem citiem, kas te lejā un piekalnē sēdēja un gulēja kasīdamies un paklusu kurnēdami par tādu veltu kvernēšanu. Neviens vairs nedomāja, kāpēc un par ko, nekādas gudrošanas nebij, tagad tikai jākaujas, jāpadzen zviedri, jātiek aiz Rīgas vaļņiem. Visu laiku Mārtiņu kaitināja tas jaunais ukraiņis, kas samiegojies grozījās no vieniem sāniem uz otriem, it kā nolikts te pēc iespējas labāk izsildīties saulē. Tas nemaz neizskatījās pēc garos gājienos izvārdzināta zaldāta — brūns no dabas, nevis pavasara saules un vēju nodedzināts kā tie citi, likās ļoti jauniņš, bezgala labsirdīgu, savādā pieticībā, pat tiksmē pasmaidīgu sievietes seju, ko mazliet gan bojāja paprāvam gurķim līdzīgais deguns. Patlaban viņš atkal pamodās no snaudas, laiski atvēcīja Rīgas mēšlos perinātās, laikam tāpēc sevišķi dzēligās mušas, pagriezās pret latvieti un pablisināja acis

ar neticami kuplām skropstēm. Lūpām papakšinādams, noteica savā valodā, ko Priedaines kalējs tikai pa pusei saprata:

— Silda, mīļā . . . bet tomēr tā nav kā pie Dņepras. Tur viņa — ai, ail taisni cepina!

Vislielākā nesapratnē Mārtiņš nogrozīja galvu.

— Nesaprotu, kā tu vari gulēt. Tā rīb, visa zeme dun, melni dūmi vērpjas pār Rīgu.

Tumšās acis smīnīgi pavērās latvieti.

— Nu, lai vērpjas, tādēļ jau tie ir dūmi . . . Laikam pirmo reizi esi karā?

Ataugu Mārtiņš gribēja atcirst dusmīgi: tādām zenķim neklājas mācīt pieaugušu vīru, kas jau kāvies ar kalmukiem un tatāriem. Bet tas acīm redzami nemaz neinteresējās, ko viņš varētu pateikt, nogarlaikojies, gribēja pats mazliet pavingrināt mēli.

— Tādu iesācēju tūliņ var pazīt. Norīb lielgabals — ah! uzķūp dūmi — ū! Kas tev par to, lai viņš rīb tur, kur tu neesi! Labāk izgulies, pasapņo par mājām, par skuķiem, kamēr pašu dzīs sutā. Lai saule iesilda ādu, tad tā nemanīs, kad zviedrs sāks karsēt.

Kalējs nospļāvās.

— Tu tā runā, it kā nezin cik ilgi būtu karojis. Nezin vai divdesmit gadu būs pašam?

Ukrainis paskatījās atkal, nu jau īsti izsmiedams.

— Arī no tā tādu iesācēju var pazīt — gudrinieks taisās liels, bet zināšanas tik dandz kā vistas kājai gaļas. Man, brālīt, bij sešpadsmit gadu, kad zviedrs mūs pie Narvas slānīja. No tā laika mājas neesmu redzējis. Leišus, poļus, Saksiņu izbradājām, bijis te tēta, tas zinātu pateikt, vai man patlaban nav jau ap divdesmit seši. Tā, mans mīlais, nekad nevajag otru turēt par zenķi un muļķi.

Ataugu Mārtiņš patiešām aprāvās.

— Bet tad jau tu gadu desmit esi karojis?

— Ap to būs, velus viņu tā skaidri zina.

— Redzi, draugs, es vienu vasaru esmu — nu, tā ar kalmukiem un tatāriem dzenājies. Bet pasaki man, kā tad īsti ir ap dūšu, kad tā ar lielgabaliem sāk slānīt virsū?

— Kā ir? Nekā nav, skaidra lieta. Viņš šauj, un mēs šaujam — tas ir, tu un es nē, bet tie, kas pie baterijām. Tev liekas, ka viņš šauj taisni tev, bet tie ir nieki, ne tevi viņš redz, ne mani, tikai uz šo pusi šauj. Protams, dažreiz trāpīt jau var, bet ja pārmet krustu, tad tikpat labi var to piekto un desmito pirms un aiz tevis. Tas vienmēr tā, kā iznāk, neko tur nevar zināt, un baidīties nav nekāda iemesla. Baidies vai nebaidies, tikpat tā vien būs, kā nolikts.

— Es nebaidos. Bet vai tad tu nekad neesi trāpīts?

— Ar bumbu nē, tad es te vairs nesildītos saulītē. Bet ar musketes lodi reizes trīs vai četras. Ja neķer taisni paurī vai kuņģī, tad nav tik briesmīgi, rokas vai kājas mikstumā, teiksim, vai sānus nobrāž, tad tas nav uz mīršanu,

paguli, paguli lazarētē vai tāpat vezumā, pēc nedēļām trim četrām feldšeris tevi aptausta, teiksim, izmeklē — — vesels! Vari atkal kalpot! Tā, brālīt, tas iet, visādi gadās. Ielick tevi grāvi un liek gulēt vai atkal pavēl kāpt laukā un skriet — tu guli vai skrien un šauj, dažreiz vairs nepagūsti pielādēt, nu, tad tāpat ar resgali. Bet viņš tur otrā pusē tāpat šauj, viņam, tāpat kā tev, ir muskete, zobens vai āva. Kādreiz viņš neiztur un sāk bēgt, tad tu pakaļ ar «urā!» un visādi, kā iznāk. Bet citreiz trenc tevi pašu, tad tu vairs nezini neko, tikai kājas, tās tādos gadījumos vienmēr zina pašas, pat musketi nosvied zemē, lai vieglāka mukšana. Tā tas ir, brālīt, kā kuro reizi iznāk.

Ataugu Mārtiņš klausījās, klausījās, viņam sāka tā kā apjukt viss, kas līdz šim likās tik skaidrs, bet arī dusmas atkal cēlās.

— Tu tā runā, it kā tas būtu viena alga, vai viņš bēg vai tu pats. It kā tev pašam nebūtu nekādas ziņas, par ko tu karo un kas tev jāpanāk.

— Un tu zini, par ko? Melo, brālīt, neko tu nevari zināt, tevi dzen, un tu tikai ej, tāda tā lieta. Desmit gadu es jau te vazājos līdzī, bet vai man kāds sacijis, par ko īsti, un kas man no tā tiks? Varbūt klibu, varbūt bez vienas rokas atlaidīs mājās, varbūt staigāšu pa sādžām, dāvanas lūgdams, tas man tiks. Kungī, jā, tie zina, kas un par ko, bet ko tu, zemnieka cilvēks? Nabadziņš esi bijis un tāds pats arī paliksi.

Tagad Mārtiņš gandrīz jau kļiedza:

— Es zinu, par ko, mēs te esam abi ar savu lielkungu! Ja jau visi domās tā kā tu, kā tad mēs sakausim zviedrus?

— Un kādēļ mums viņi jāsakauj?

To nu Priedaines kalējs vairāk nevarēja paciest. Aizgūtnēm sāka stāstīt par to, kā zviedri noplicinājuši Vidzemi, kā karalis piekrāpis zemniekus, pasludinādam briesmīgus sodus par vismazāko pretošanos muižniekiem, un beidzot pavisam pametis zemi kalmuku un tatāru sirotāju patvaļai. Atkal uzbudinājies, krievu valodu lauzīdam un pats savus vārdus starpā maisīdam, mēģināja ieskaidrot, ka Rīga jāieņem un zviedri jāpadzen, tikai tad būs miers un arī zemnieks varēs dzīvot cilvēka, nevis kustoņa kārtā kā līdz šim. Gribēja iztēlot, ka karalis jau sakauts pie Poltavas un šē tikai jāpabeidz tas, kas tur iesākts, bet apjuka galīgi un aplusa, saskaities par sevi un par to, kas tur gulēja, smilgu košādams un ar zābaka purnu dzeltēno smilkti vienaldzīgi bakstīdam. Par Poltavu viņš tomēr bij padzirdējis.

— Tu, brālīt, mani nemāci! Pie Poltavas es kāvos palkavnieka Nečajevas pulkā — lāga priekšnieks bij, dievs lai mielo viņa dvēseli. Pie Frauštates izkliedīnātos, mūs savāca palkavnieks Renselis, vadāja pa Saksiju, Brandenburgas zemēm un Poliju, līdz kamēr kaut kā atklidām pie savējiem. Pavisam jauniņu un mikstu mani saķēra Maskavā un ieskaitīja ģenerāļa Veides divīzijā, pie Narvas zviedri viņu saņēma gūstā, bet mūs kā aitū baru pārtreca pāri upei. Un tagad mēs te abi esam ieskaitīti brigadiera Štafa nodaļā, guļam Rīgas smilktīs, strīdamies un nezinām paši, par ko. Kungī, tie zina, ko viņiem vajag. Caram vajag zemes, pilsētas viņam vajag un jūras, ostas un kuģus, un visu.

Bet mums ko vajag? Lai atlaiž uz sādžu, zemi lai dod, art un ecēt lai ļauj un pa nakti uz lāvas atpūsties, vairāk neko. Kas mums zviedri, kam mums tā tava Rīga? Lai viņa sapūst, vairāk neko!

Ataugu Mārtiņš atkal traucās ar savu — kā krieviem vajag labu mcistaru, kā cara dienestā var uzkalpot par virsnieku un pat tikt brīvos ļaudīs. Bet ukraiņi, kā likās, pat klausities apniecis — acis atkal ciet, tikai pēc laba brīža viņš tās atkal mazliet pavēra un paskatījās isti nikni.

— Čukna tu, brālīt, esi un duraks turklāt!

Divdesmit piektajā maijā pie Rīgas vēl ieradās Ingermanlandes un Astrahaņas pulki no kņaza Meņšikova divīzijas, tos novietoja pie citiem Dinamindes cietokšņa tuvumā. Četras dienas vēlāk feldmaršals grāfs Seremetjevs apspriedē ar pārējiem ģenerāļiem nolēma sagatavot uzbrukumu Rīgas priekšpilsētām abās pusēs Daugavai. Brigadiera Štafa zaldāti jau bij palejā aiz vējdzirnavām, kur tos no cietokšņa nevarēja redzēt un apšaudīt. Tur aizsūtīja vēl pieci simts cilvēku pagatavot drošus ierakumus pašā kalna virsotnē, bet sešus simtus musketnieku nostādīja racēju apsardzei. Abos flangos skanstes cēlėjus sedza simts grenadieru un divi eskadroni dragūnu. Pavisam Štafa rīcībā nodalīja tūkstoš divi simti cilvēku ar trim lielgabaliem.

Tādu pašu skaitu, tikai bez dragūniem, kreisajā krastā nodeva brigadiera Ļesija komandā, bez tam vēl divus inženierus un divus Rīgas dezertierus kā apkārtnes pazinėjus un vietas norādītājus. Pavēlēja sākt uzbrukumu tikai tad, kad no Pēterskanstēm paziņos ar trijiem mortīru šāvieniem. Musketes lietot aizliegts, tikai ar zobeniem vien jāuzbrūk priekšpilsētai, kas bij stāvsienas un vietām arī brustvera nocietināta. Bez tam visapkārt dziļa ūdens pilns grāvis ar vienu pašu ieejas dambi, kam varbūt vēl mīnas paraktas apakšā. Visu laiku, kamēr Ļesija zaldāti tam pierakās klāt, ienaidnieks no cietokšņa nemitīgi šāva, nogalinādams divus vīrus un trešo smagi ievainodams. Krievi savukārt no Pēterskanstēm nemitīgi bombardēja Rīgu, lai nepieļautu no turienes palīga spēkus apdraudētai priekšpilsētai.

Trīsdesmit pirmajā maijā brigadierim Ļesijam pavēlēja pulksten vienpadsmitos sākt uzbrukumu pa dambi, pie kam atbalstam aizsūtīja vēl simts piecdesmit kājnieku un kazaku nodaļu. Kailiem zobeniem vien krievi ielauzās priekšpilsētā, tās aizstāvji meklēja patvērumu Rīgā, iepriekš paguvuši aizdedzināt visas tās mājas, ko sturmētāji vēl nebij ieņēmuši. Bet kamēr viņi tur nostiprinājās, no pilsētas spēcīgi šāva lielgabaliem.

Tāpat no paša rīta līdz pusdienai Rīgas lielgabali bez apstājas bombardēja brigadiera Štafa ierīkotos apcietinājumus Daugavas labajā pusē, kalna mugurā pie dzirnavām. Musketi cieši rokās sažņaudzis, Ataugu Mārtiņš gulēja dziļi ieraktā grāvī, pavisam aizmirsis ukraiņieti labajā un Meģi kreisajā pusē. Galva viņam pa pusei pāri ierakuma malai, kaistošās acis nenovērsās no cietokšņa vaļņiem, kur cits pēc cita uzkāpa lielgabalu lādiņi, bet pa starpām bij dzirdami

arī muskešu sīkie rībiņi. Bumbas ārdīja visu piekalni, dažas krita arī kur tālu aiz muguras, tikai kāda retā uzvandiņa pašu grāvja malu, sagriezdama gaisā dzelteno smilkšu šaltis. Priedaines kalējam likās, ka gar tām viņam nav daļas, izbēdzēji paziņojuši, ka pilsētnieki rīko uzbrukumu, vienīgi to viņš gaidīja. Arī tas viņam izgājis no prāta, kādēļ īsti te gul un kāpēc Rīga jāieņem, kaujas iedzudinātā kvēlē visas domas sajukušas dūmainā virpulī, kas joprojams vērpās tikai ap vienu — jāšauj, jānogalina, jāiznīcina. Bet šaut bij aizliegts, tāpēc ka uz vaļņiem nemanīja nevienu cilvēku, pat bombardētāji turējās, labi noslēpti. Laiks vilkā bezgala gausi, acis sāka rādīt mānīgu ņirboņu lejā pie vaļņiem, ausīs tā žvinkstēja, ka lielgabalu rībiņi izklausījās pēc apslāpētiem nenozīmīgiem būkšiem.

Ap pusdienas laiku gar vaļņiem piepeši iznīra rīdzinieku jātnieku bars, neticami ātri izkārtējās divās slaidās rindās, kailiem zobeniem rokās sāka auļot pret kalnu. Kaut kur aiz ierakumiem nodārdēja trīs krievu lielgabali, pirmās lodes ieurbās smilkti tikai pāra desmit soļu aiz grāvja un pašu musketniekiem. Zaldāti grieza zobus un lamājās. Divas no nākamām trijām trāpīja taisni vidū abām lēksotājām rindām, apšķieda tās dzeltenām šjakatām un sajauca, viens zirgs ar visu jātnieku paslējās augstu pakāļējās, otrs paklupa, galvu iedurdams smilkti, zaldāts kūleniski novēlās tam pār kaklu. Bet patlaban arī musketnieki izdzirda komandu, nosprakstēja pirmā zalve, otrā, tad trešā, pēc tam steigā cits pēc cita rībēja izklaidu šāvieni. Jau pēc otrās zalves rīdzinieki sajuka vienā mudžeklī, kas vēl it kā mēģināja tiekties pret dzirnavām, bet, vēlreiz uz vietas apgriezies, pēkšņi sāka velties atpakaļ lejā, it kā pati smilkšu kalna slipne to trenktu. Vējš novēla pakāļ pulvera dūmu mākonī, kad tas pašķīrās, kaut kur labajā pusē atskanēja gaviļējošs kliedziens: «Astoņi!» Bet tūlīt atkal augšā pie dzirnavām, no kurienes kalna nogāze droši vien labāk pārskatāma, vēl skaļāks: «Divpadsmit!» Tik daudz varēja būt kritušu jātnieku vai zirgu, varbūt abu kopā.

Bet nekādai skaitīšanai tagad nebija laika. No lejā klistošā mākoņa izlēca citadeles garnizona zviedri, salikuši paskrēja gabaliņu, paklupa zemē un izšāva, aiz viņiem tāpat stāvus šāva sarkanie un zaļie pilsētas zaldāti. Krievu ierakumos vēl nebija atskanējusi pavēle, rīdzinieku lodes špakstēdamas kapāja uzbērumu grāvja priekšā. Ataugu Mārtiņš nevarēja novaldīties un gaidīt, viņa augums pats izstiepās kā apslēptas atsperes dzīts, galva paslējās grāvja malai pāri, bet ukraiņi viņu tūlīt aiz kājas norāva atpakaļ guļus. Uzbrēca tik nikni, it kā tas viņu pašu būtu apdraudējis:

— Lops tu tāds! Ko bāz galvu lodēm priekšā!

Meģi neviens nerāva atpakaļ. Reizē ar virsanti paslējies, viņš stāvēja tur kā spoks, pinkaino galvu uzbēruma valnīm pāri pabāzis, musketi gatavu rokās turēdams. Aiz muguras zeme sāka dimdēt, dragūnu eskadrons aizlēkšoja apņemt ienaidnieka kreiso spārnu un nogriezt atkāpšanos uz priekšpilsētas vārtiem. Labajā pusē, desmit soļu tālāk, zaldāti pieplaka pašā grāvja dibenā, iedīdītie zirgi kā putni pārlidoja tiem pāri, tikai viņā malā smilkšu vīli izārdīdami. Me-

ģis vēroja šos lidotājus tā, it kā viņam uzdots saskaitīt citu pēc cita, lai nevienu neizlaistu. Tie bija cieši pieguluši zirgu kakliem, pieši bez žēlastības dzela lēkšotāju sāns, garie zobeni spīguļoja kā uguni nokaitēti. Pats pēdējais palicis mazliet iepakaļ, kad pa grāvi noskanēja komanda, viens sāviens acu pamirkšņnājuma sprīdi pasteidzās zalvei iepriekš, dragūns it kā palika uz vietas, zirgs izlidoja tam no apakšas, aiz kāpsli iemetinātās kājas parāva gabaliņu, tad pameta piegāzē, bet pats aizauļoja citiem pakaļ.

Paskriedami, noguldami un atkal paskriedami, rīdzinieki nokļuva gandrīz pie pašiem krievu ierakumiem. Bet kad tie grāvi jau pielēca kājās, lai mestos preti krūti pret krūti, pāri grāvim vilni pārvēlās līdz šim aizmugurē taupītais Štafa rezerves pulks. Rīdzinieki neizturēja, krievu kājnieki viņus trenca atpakaļ, jātnieki mēģināja aplenkt no abiem spārnim, lielā steigā un burzmā viņi gan nokļuva līdz priekšpilsētas vaļņiem, bet arī tur vairs nespēja pretoties. Pat aizdedzināt neko nepaguvuši, atkāpās cauri un patvērās aiz Rīgas mūriem, no kurienes tūlīt sāka lielgabaliem un musketēm nikni apšaudīt krievus, bet neko lielu tiem vairs padarīt nespēja.

Kā skudras no puļa zaldāti izrāpās no grāvja un no uzbērumiem kalnā pie dzirnavām, izklīda pa visu nogāzi aplūkot kaujas lauku, kur tagad vairs nekrita neviena ienaidnieka lode. Oficieri apstaigāja ciņas vietu, skaitīdami tur nogalinātos. Gar skanstēm vien gulēja vairāk kā simts zviedru un pilsētas zaldātu. Krieviem bij ievainots palkavnieks Fenigbirs, bet kritis kapitāns, desmit zaldātu un viens dragūns.

Ap dragūnu sapulcējās vesels bars, locījās tur apkārt, valstīja un aplūkoja, dzirdēja dažādus izsauceņus un pat lamāšanos. Ataugu Mārtiņš ar Meģi arī piegāja klāt. Zaldāts gulēja vaļējām apaļām acīm, pūtainā seja jau vaska dzeltenumā. Lieta bij skaidra, no mugurpuses šauts un ar krievu pašu lodi. Poručiks vēcināja dūres pret zaldātu pūli un lādējās nejauki: — Lopi un nelieši! Caur rikstēm tādus, pie staba un ar pātagu, kamēr gaļa atlec no kauliem! Kamēr acis atrodas pierē un iemācās tēmēt, kam pienākas!

Zaldāti nikni noskatījās cits citā, laikam cerēdami, ka vainīgajam tas būs sejā nolasāms. Bet visi šie bārdainie un ūsainie bij vienādi brūni nodeguši, apputējuši, smilkim novārtīti un saņurcīti. Arī Meģis paslēja savu lielo sarepējušo kalēja dūri, lamāties viņš prata tikpat labi kā krievi. Mārtiņš aiz piedurknes pavilkā viņu nost, kad bij jau gabaliņu tālāk, apstājās un ilgi noskatījās, bet neteica ne vārda. Arī Meģis neko, tikai ar plaukstu noglauda musketes stobru un viltīgi pamirkšināja vienu aci.

5

Iepemtā priekšpilsētā krievi raka pieejas tuvāk Rīgas vaļņiem, uzcēla jaunas pamatnes un nostādīja tur septiņas smagas mortīras, divas ar deviņi, piecas ar pieci pudu bumbām. Darbu veica zaldāti no tiem pulkiem, kas sturmēšanā nebij piedalījušies. Tiem nācās izturēt karstu pirti, jo saniknotie rīdzinieki viņus

bez apstājas bombardēja lielgabaliem un apšaudīja musketēm, pāra dienu laikā nogalinādami un ievainodami vairāk nekā divi simts cilvēku.

Garnizonam šē dzīve būtu daudz ērtāka nekā smilksu kalnu ierakumos un nometnēs. Iedzīvotāju lielākā daļa jau aplenkuma sākumā sabēguši pilsētā, mājas tukšas vai pustukšas, ne tikai oficiēri, pat vienkārši zaldāti ievietojās pamestajos dzīvokļos un uz ātru roku sameklēja visu iekārtai nepieciešamo. Dažs labais musketnieks, visu mūžu sādžā uz lāvas blaktis barojis, tagad šļaucījās kāda priekšpilsētnieka gultā vai dzēra tēju no pamestas ārzemju porcelāna krūzes un tikai nurdēdams lida laukā, sardzē pie lielgabala vai aiz vaļņa. Bet Rīgas smirdoņa šē bij daudz niknāka nekā tur ārā, pat istabā nevarēja lāgā glābties, ielās un uzbērumos taisni elpu rāva ciet.

Apakšporučīks Kurts fon Brimmers un rotas komandieris Nikolajs Saveljičs Pleščejevs bij apmetušies kādā pilnīgi veselā namā pie paša vaļņa Rīgas pusē — taisni tāpēc māja bij vesela, ka valnis pacēlās daudz augstāk un aizsargāja to. Smirdoņa istabā gan mazāka, bet toties karstums neciešams, viņi bij iznesuši galdu un apsēdušies mazajā dārziņā ar trim liepām, vienu ceriņu krūmu un dažām gurķu un sīpolu dobēm. Pleščejeva apkalps, dūšīgs un visādi izmanīgs Maskavas zaldāts, kaut kur kādā pagrabiņā atradis apraktu kastī ar vīna pudelēm, pats gulēja, pakritis spraugā zem trepēm, bet par to arī oficiēriem tagad divas pudeles galdā un paši vislabākā omā. Dārzam sētiņa sen nodedzināta malkā, no ielas katrs tagad varēja kāpt iekšā, gurķi gan vēl tikko sāka ziedēt, bet sīpoli, jau labi paaugušies, robiem vien izraustīti. Saimniece pakalpiģi iznesa divieli, ko kungiem sviedrus noslaucīt. To vienu viņa gan nevarēja ieraudzīt, bet otrs runāja latviski un tāpēc likās gandrīz kā pašu cilvēks. Tagad pat viņa laipnām acīm noskatījās, kā tas ar smalki dzislotu roku pielēja glāzi un pasniedza arī viņai iedzert. Lūpas priekšauta stūrī nosausinādama, tā skumīgi pasmaidīja.

— Es tīri pārbrīnījos, kad oficiēra kungs sāka runāt latviski, gluži tāpat kā mūsu šējenes vācieši.

— No tās pašas sugas varbūt arī ir.

— Ja no tās, tad gan nav tik labi.

— Vai tad jūs esat naidā ar vāciešiem? Man šķita, ka jūs te satiekat daudz labāk kā zemnieki uz laukiem ar saviem kungiem.

Saimniece plati atvēcināja roku.

— Ak lielskungs, kas nu mums par satikšanu! Rīgas kungi mūs spaida tā, ka elpu nevar atvilkt, pavisam vairs neļauj dzīvot. Vienīģais labums tas, ka kroģu aiztaisīja ciet, vīri pa vakariem tur vien tupēja. Priekšpilsētniekiem neesot brīv dzertuves turēt — lai nu vēl tas tā būtu. Bet tad — dzirnavas nav brīv, rudzus un miltus no zemniekiem pirkt nav brīv, vilnu nav brīv, jāņem no pilsētas tirģotāģiem, lai šie tikai sarauš to lielo naudu un paliek resni. Skola mums te bij, bet rātskungi nosprieda nemaksāt algu skolotāģam, tagad bērni slaistās bez māģības un blēģām vien nododas — ko tad tāds ar citu darģis, ja neprot ne lasģt, ne

rakstīt, ne katķismi no galvas. Zemi nedod dzimtā, par šito pašu dārziņa ielāpu katru gadu nes tikai nomu uz rātūzi.

Kurts fon Brimmers nesaīga tikai tāpēc, ka viņš jau brangi iesildījies. Tikai galvu viņš nogrozīja.

— Nav labi, nav labi, ka arī jūs te tāpat naidojaties. Kopā mums visiem jāturas, citādi ne vieni, ne otri netīks nekur. Bet nu jau drīz būs krievu valdīšana un pavisam citāda kārtība.

Pļeščejevs ar patiku noslaucījās dvielī, tad pataustīja balto miksto līnu audumu.

— Tas jau gluži kā Maskavas bajāriem. Manam tēvam Maskavas tirgoņu rindās drēbju un dziņu veikals, bet pašam tāds slauķis nekad nav karājies vadzi. Protams, sīksts kā velns, trīs gadus nēsā vienus zābakus, salāpītām biksēm staigā. Ko tā bāba te vēl ņerkst?

Fon Brimmers pārtulkoja pāris teikumu, bet Nikolajam Saveļjičam Rīgas priekšpilsētnieku bēdas bij gluži vienaldzīgas. Saimniecei kungu krieviskās valodas gluži tāpat, viņa nopūtās.

— Kad jau nu reiz nāktu tā cita kārtība, mēs visi sen jau gaidām. Bet kad tas būs? Veselu gadu jūs te jau karojat, mērdējat cilvēkus badā, ko sērga nenokauj, to jūs ar savām bumbām. Rīb dienu un nakti, acis nedabū aizdarīt, sirds vienmēr kā apšu lapa, tā vien gaidi, ka iegāzīs jumtu virs galvas, visa Pārdaugava jau nodedzināta. Tīrie pastari, ne dzīve.

— Kara laiki, mīļā sieviņ, tur neko nevar darīt.

— Lai kautos zviedri un Rīgas kungi, tiem ir par ko. Bet kas mums, tiem nabaga priekšpilsētniekiem? Tik bij, kā kailu dzīvību varēja izvilkt un to pašu tikai tā pazagšus, maizes kumosu mums nenoliecās. Ko mans pašas vīrs netika izmēģinājis!

— Kas tad bij jūsu vīrs?

— Labāk prasiet, lielskungs, kas viņš nav bijis! Stūpnieks, maisu nesējs uz kuģiem, kad bij iekrājis kādu grasi, nopirkām šito pašu namiņu. Uzsāka viņš amatu uz savu roku, bet nekā, nav brīv, tikai cunfetes meistari pilsētā, tie var visu, tiem nekas nav liegts. No prūšiem un dievs viņu zina no kurienes tādi sanākuši, cits gan te piedzimis un uzaudzis, bet latviešu valodu runā tā, ka klausīties riebjas. Nevīžo iemācīties, par suņiem mūs tur, ne par cilvēkiem. Kēms tāds, kas tad tu pats esi? Mēs te esam dzīvojuši jau tad, kad tavs tēvs vēl Vāczemē mēslus veda un māte pa silu ciekurus lasīja.

Bet dusmas viņai tūlīņ pārskrēja, liela nopūta atkal krūtīs sacēla augsti.

— Tad viņš uzsāka tā paklusām — miežus, linsēklas un kaņepājus no lauciniekiem. Mājās vest jau nedrīkstēja, bet mums te puse priekšpilsēta rados un paziņās, gandrīz katram kāds pagabiņš. Gāja jau tīri brangi, bet nu atkal nekā, viss pagalam.

— Vai tad tavs vīrs arī nomira mērī un tu esi atraitne?

— Vi dieviņ, kā jūs runājat, lielskungs! Kas es par atraitni? Sieva, pilnīga sieva, lielskungs! Tikai mans vīrs tagad ir zaldātos — paņēma — mundieri mugurā, šauteni plecā. Kas viņš par zaldātu, svešu kaķi nevarēja nosist!

Fon Brimmeram kaut kas ienāca prātā, pētīdams viņš ciešāk pavērās sievā.

— Vai tavš vīrs vakar arī nebij tur ārā, smilkšu kalnos?

— Es nezinu. Viņi te kā vilnis izvēlās turpu un atkal atpakaļ cauri uz Rīgu. Un tad tūlīn nācāt jūs — ribieni, bļaušana, kaušana, uguns un dūmi kā pie Sodomas. Mēs visi bijām sabēguši pagrabos, kas tur ko varēja redzēt.

Pļeščejevs laikam kaut kā nojauta, ka viņa runā par vakardienas kauju un savu vīru. Osas nobraucīdams, pasmējās.

— A velns tad zina, es gan pats viņus tur piekalnē skaitīju. Kāds viņai tas kavalieris īsteni izskatījies?

Fon Brimmers atkārtoja jautājumu latviski, saimniece rokas vien paslēja.

— Kas to nu vēl prasīs, lielskungs! Manu vīru pazist visa priekšpilsēta — no tās pumpas. Uz kreisās acs plaksta, taisni mežabola lielumā un pamazām vēl auga, pēdējā laikā viņam ar pirkstu bij jāpaceļ, kad gribēja skatīties abām. Tāpēc jau es saku, ka zaldāta no viņa nav.

Stāstīdama viņa bij likusi dūri pie acs, ar pirkstu parādījusi, kā paceļ plakstu un skatās abām. Tagad Pļeščejevam nemaz nebij jājautā, īsti likums par atradumu, viņš uzsita ar plaukstu Brimmeram pa ceļgalu.

— Tagad tas ir skaidri, taisni tāds ar ābolu vīrs acs viens tur gulējal Pauris pušu līdz pat tam punam — mūsu dragūni ir malāci. Tagad viņš jau gul pie tiem citiem grāvi zem smilkīm.

Saimnieci sabiedēja viņa jautriba, dūres pacilājums lika nojaust kaut ko nelabu.

— Ko tas krievs tur saka?

Kurts fon Brimmers izlikās pavisam vienaldzīgs.

— Ko viņš saka... Visus kritušos pārskaitījis, tāda ar pumpu pie acs neesot redzējis.

Saimniece vēl tā neuzticīgi noskatījās abos oficieros, pabružāja acis, nopūtās un iegāja mājā. Nikolajs Saveljičs smaidīgām acīm pamirkšīnāja pakaļ.

— Apaļa atraitne, kas ir, tas ir. Ja mēs te ilgi paliksim, būs vai jāmēģina apcelt. Teiksim, jaunā vairs nav, bet tūra, prieks paskatīties, smaržo tāpat kā šis audekla gabals. Kā, velns, viņas to tik baltu dabū?

Kurtam fon Brimmeram prāts pavisam pie citām lietām.

— Nerunājiet par ilgu palikšanu, Nikolaj Saveljič, jau tā visu rudeni un ziemu esam pilnīgi par velti nokvernējuši. Es domāju, ritu pat vai parit mēs sturmēsīm Rīgu.

— Kāds nelabais jūs trenc, Kurt Karlovič? Visi vācieši tā vien iet kā vēju ķerdami. Bet krievu cilvēks nemil steigties — vienmēr ar apdomu un palēnām. Teiksim, mans tēta Maskavas tirgoņu rindās. Vispirms pateiks pūcējam; rubli — trīs reizes pārkrustisies, pakasis zem bārdas, nospļausies un tad tikai

vēl: un piecas kapeikas. Un vai viņam tāpēc nav pašam sava māja pie Jauzun un zem gultas pilna lāde sudraba naudas? Tāpat ar Rīgu: ieņemsim, nemaz neuztraucieties, ja ne rītu vai parīt, tad rudenī katrā ziņā, bet pēdējais termiņš — nākamo pavasari.

Sasarcis Kurts fon Brimmers uzsita dūri galdā.

— Jūs pats nezināt, ko runājat, Nikolaj Saveļjič.

Pļeščejevs ar labpatiku noskatījās, kā tas otrs uzbudinās.

— Vācietis, teiksim, vienmēr paliek vācietis. Bet ko mēs velti strīdamies, galu galā arī man viena alga, lai kaut rītu. Tikai tik ilgi es gan vēl gribētu šepat, kamēr tam lopam Akulovam kāda pudeli vīna vēl turas kastē.

— Ak, par to nebēdāji, Nikolaj Saveļjič! Tas, ko mēs te priekšpilsētā dzeram, taču ir vienkāršs Reinas vīns, tiem tur pilsētā droši vien būs arī no Ungārijas, no Šampaņas, no Burgundas. Pilsoņi var sprāgt, un droši vien patlaban arī apsprāgst badā, rātes un ģilžu kungu un resno tirgoņu pagrabos vēl atradīsim tādas vīnu mucas, kur cilvēks stāvu var ieiet iekšā.

— Kā tas nāk, Kurt Karlovič? Jūs ar viņiem taču esat vienas tautības, un tomēr tos rīdziniekus it kā nīstat?

— Protams, ka es viņus nīstu, un man tam ir dibināti iemesli. Vienas tautības — ko tas gan palīdz? Es esmu veca Vidzemes muižnieka dzimuma, tie tikai ienācēji, salašņas un plukatas. Ko mums palīdz tās muižas, kad nauda ir viņiem, tirdzniecību pārvalda viņi, labības un linu cenu nosaka viņi — cik muižnieku jau nav iekāpuši viņu kabatā! Pašas muižas viņi sāk uzpirkt, lieņ sēdēt mums blakus, nekautrējas pat uz pleca uzsist. Tautieši — — es splauju uz tādiem tautiešiem!

— Jā, savādi ļaudis jūs te esat. Muižnieks — nu, kas tad par to, ka muižnieks? Mans tēta Maskavas tirgoņu rindās ir vienkāršs zemnieks, viņa tēvs vēl bijis Kostromas dzimtcilvēks. Bet tagad, kur viņš piegādā diegus kroņa kara vajadzībām, cik reižu sanāksmēs sēdējis tādām dzimušām bajāram blakus pie viena galda, droši vien arī uz pleca sītis. Pats viņš splauj uz kaut kādu paputējušu muižnieku, kam mantas tik ir kā tā sādžiņa un pusotra dzimtcilvēka.

Sarunu pārtrauca drausmīgs ribiens, no cietokšņa priekšpilsētā atkal bij iemesta viena bumba. Turpat netālu pār jumtiem pacēlās dūmu un putekļu stabs, abi oficiēri brīdi noskatījās, kā tas palēnām saplaka un izklīda. Pļeščejevs izdzēra savu glāzi un atpogāja svārkus.

— Šoreiz laikam nedegs vis. Bet sulina gan kā uz pastardienu.

Fon Brimmers domās kavējās kur citur.

— Sakiet, Nikolaj Saveļjič, — vai tā ir, ka cara dienestā ikviens, kas ko prot un cenšas, var tikt uz augšu?

— Uz augšu? Kā ne, dienestā vienmēr var, — tas ir, kā nu kuram laimējas. Ja tev nav, kas padod roku un pavelk, tad drīzāk sapūsi turpat, kur sēdējis. Man nu gan laimējas, tāpēc ka ar pašu kņazu Aleksandru Daņiliču Meņšikovu esmu pazīstams. Toreiz viņš vēl blandījās pa Maskavu, pīrāgus pārdodams,

tad mēs bieži vien kopā pasirojām pa ielām. Teiksim, nebēdnieks bij un palaidnis pirmās šķiras, bet galva — o! Tāpēc, sasodītais, arī vēlāk atcerējās mani. Es, mīļais, arī Vāczemē esmu bijis, pusotra gada Brandenburgā mācījos prūšu kara-mākslu, vāciski drusku protu — biķe, freilein; danke šēn, mađām, un tamli-dzīgi. Vakarciropa, teiksim.

— Jā, vāciešu cara karaspēkā daudz, es pats redzu. Vāciešus viņš ciena.

— Jā — — tas ir, kā nu kuro. Kam galva un kas kaut ko spēj, to viņš ciena un visādi, bet lempim, tam tāpat pa zobiem kā paša cilvēkam un pie velna! Ātrs viņš ir kā nelabais un dūre kā āmurs. Aleksandru Daņiliču, teiksim, cik reizi nav savelējis. Galva Aleksandram Daņiličam ir — o! Tikai par daudz zog, nelietis.

Viņš aprāva un pagrieza galvu pret ielu. Tur patlaban apstājušies divi zaldāti, viens īsti plecīgs, ūsains, otrs ar pinkainu bārdu, atdeva godu oficiēriem, bet abiem īsti smaidīgas sejas. Kā tāds utainis drikst smaidīt priekšniecībai acīs? Pļeščejevam piere jau sāka saraukties bargās krunkās, bet tad viņš ievēroja, ka arī fon Brimmers rāda laipnu seju.

— Kas tie tādi ir?

— Jūsu apakšnieki taču, Nikolaj Saveļjič.

Un pamāja, lai nāk klāt. Abi Priedaines kalēji pienāca žirgti, krievs viņus neinteresēja, viņi vēroja tikai savu pašu lielkungu. Tas stādīja priekšā.

— Mani ļaudis, no sādžas, un brīvprātīgi pieteicās, paši kājām atnāca Jumpravmuižā.

Nikolajs Saveļjičs tika piekāpīgāks, tikai pārākā vaļība priekšniecības klāt-būtnē viņam likās galīgi nepielaižama. Trīsēt tādām ierindniekam vajag, kad virsnieks paskatās vien.

— Kad brīvprātīgi, tad ir labi, cars tādus mīl. Zviedrus vajag kaut, vāciešus un čuknas vajag, tikai kārtību ievērot, pie manis ir stingri — kad priekšniecība ar tevi runā, tad tu zini — —

Atkal pārtrauca. Pļeščejevs aprāva un sāka klausīties. Akulovs namā krāca tā, ka likās, kāds tur ar četriem riteņiem brauc pa ielas bruģi. Viņš atcerējās.

— Ei tu, bārda! Man tur viens gul zem trepēm — sakrati viņu labi dūšīgi, uzmodini, lai atnes vēl vienu pudeli. Saki, ka es pavēlēju.

Meģis metās pa sētas durvīm mājā, un tūliņ tur bij dzirdami tādi būkšieni, kā kad ar aptītu vāli dauza pa grīdu — Priedaines kalējs jokus neprata.

Fon Brimmers uzsāka latvisku sarunu ar Mārtiņu.

— Tu vakar arī kāvies līdzī?

— Kas nu tā, lielkungs, par kaušanos: grāvi gulēdams, trīs četras reizes dabūju izšaut.

— Arī tas ir labi. Drīz sturmēsīm pašu Rīgu, tad būs pavisam cits kar-stums.

— Vai tad drīz sturmēsīm gan? Šītā taču nav nekāda karošana: sešas stun-das pavazājies aiz vaļņa, uzmanīdams, vai kāds nelien no pilsētas laukā, tad

licies atkal uz auss vai vazājies pa priekšpilsētu, kur aiz tās smirdoņas deguna jābāž ciet. Varbūt šonakt pat sāksim?

— To vēl nevar zināt, kad pavēlēs, tad sāksim. Bet drīz tas būs katrā ziņā, ģenerāļi pie feldmaršala visu dienu apspriežas. Ilgi Rīga vairs nevar turēties, tu jau pats tikko runāji par to smirdoņu. Cilvēki tur kā mušas krīt mēri un aiz bada, arī garnizonam nav vairs ko ēst, ja kungi nepielaidīsies, pilsoņi sacels dumpi. Rīga būs mūsu, esi bez bēdu!

Acis viņam liesmoja vien, Meģis stāvēja patālāk un klausījās pavērtu muti. Neko nesapratis, Pļeščejevs nicīgi paraustīja plecus, mazliet pagrieza muguru vācietim, izlēja pēdējās paliekas glāzē un pacēla to pret sauli, vērodams, kā vīns nodzirkstī. Atstreipuloja Akulovs, bez cepures, saņurcīts un savēlies pūlējās nostutēties uz kājām, no mēteļa apakšas vilka laukā divas pilnas pudeles. Nikolajam Saveljičam mute jau bij vaļā izlamāt, kā prickšniecībai šādā gadījumā pienācās, bet, ieraudzījis vēl tādu necerētu krājumu, mazliet atvilga.

— Cūka tu esi, Akulov, un, teiksim, arī lops vēl turklāt, bet malacis arī, kas tiesa, tas tiesa. Saki, — vai tev vēl daudz tajā kastē?

— Tāds mazums turas vēl, jūsu labdzimtība.

— Redzi ko, mīļais, tu labāk atstiep viņu visu šurp, tā būs ērtāk un arī drošāk.

— Klausos, jūsu labdzimtība, tikai tas nekādi nebūs iespējams.

— Kā nebūs iespējams — kad es pavēlu!

— Nevar, nekādi nav iespējams. Kaste ir pagrabā, bet augšā dzīvo palkavnieka kungs, un viņam trīs denčiki. Vienu, divas, to es vēl varu, tā zem mēteļa vai, teiksim, azotē. Bet ja visu kasti uz reizes, tad ir beigta lieta. Jau šorīt gribēja iegāzt man pa kaklu: zagt es te meklējot, vai? Kas es par zagli, savu mūžu otram cimdu neesmu — —

— Nepļāpā tu man tik daudz! Cik pudeļu tev tur vēl palika?

— Neesmu skaitījis, jūsu labdzimtība: tumšs, bedre dziļa, labi, ja ar roku apgrābāt.

— Nu labi, cik tu tur apgrābāji? Desmit būs?

— Varbūt būs, varbūt nebūs, tas, kā iznāk.

— Tā jāiznāk, kā priekšniecība tev pavēl, kuces dēls tu tāds! Es tevi pazistu! Tātad, teiksim, desmit — deviņas man, to vienu es dāvāju tev par atradumu. Dzirdēji?

Akulovs pakasīja bārdā.

— Klausos, jūsu labdzimtība. Bet viena — tas tā neiznāk — — tā kā pamaz būtu.

— Kā tev neiznāk? Jāiznāk, kad es pavēlu! Bet pielūko tu man, es tevi pazistu — ādu pār acīm un vairāk neko! Tagad ej un izgulies, tikai nekrāc tik šausmīgi kā zirgs, kad sprāgst nost.

— Kā pavēlat, jūsu labdzimtība, bet pavisam bez krākšanas gan nevarēs . . .

Viņš aizligoja atpakaļ namā un savā patrepē, Pleščejevs tikai tad ļāva atslidēt bargajām krunkām pierē, kad tas bij pazudis aiz sētas durvīm.

— Nelabojams žūpa, Kurt Karlovič, bet, teiksim, malacis ar.

Un pasniedzās pēc jaunās pudeles.

Abi Priedaines kalēji bij apmetušies tikpat drošā vietā kā viņu lielskungs — pieci seši simti soļu tālāk, pie tā paša vaļņa. Tas drizāk bij paprāvs strazdu būris nekā māja: četrstūraina būda ar lubu jumtiņu tāpat uz visām četrām pusēm un skursteni smailē. Maza priekšīņa ar divrūšu lodziņu un viena pati paprāva istaba, kas nodrēja arī par virtuvi — vairāk te nekas nebij redzams. Pats saimnieks patlaban sēdēja uz durvju pakāpšļa vienā galā, viņa sieva otrā. Vecūkam laucinieka mati līdz pleciem un gluži balti, vecenei vismaz gadu desmit mazāk. Abi izturējās ļoti laipni pret zaldātiem, laikam arī tāpēc, ka dabūjuši mājā pašu cilvēkus, tikai visu laiku tādi patramīgi. Mārtiņš gan zināja, kāpēc, bet neko neizrādīja, tuvodamies jau pa gabalu uzsauc:

— Nu mēs driz būsim Rīgā, oficiēri saka, ka ģenerāļi apspriežoties, un, kad viņi būs galā, tad tik dzirdēsiet, kā sāksim vālet.

Tiem abiem tā likās visai patikama vēsts, vecā atviegloti nopūtās.

— Kad jau reiz jāvelē, tad jāvelē, kad tikai drizāk būtu gals. Šitāda dzīve ir sliktāka kā mēris.

Vecis tam pilnīgi piekrita:

— Nupat atkal iekrita viena bumba — paši savu pilsētu dedzina nost. Ja tā ies vēl pāra dienas, tad mēs te neviens dzīvs nepaliksim. Vai jau šonakt sāksiet vālet?

Mārtiņš pasminēdams noskatījās viņos abos.

— Savādas lietas: paši rīdzinieki, bet kāro, lai tikai mēs drizāk ieņemam pilsētu. Labāk sējis skoteli priekšā un sācis atkal zābakus klapēt.

— Kam tad te klapēs, kad jums pašiem savi, kas zoli tāpat par velti piesit. Un tad nevar jau arī zināt, vai drikst.

— Kad mēs ieņemsim Rīgu, tad drikstēs, krievu cars te ievedīs pavisam citu kārtību. Priekšpilsētņiekiem dos tādas pašas tiesības kā tiem tur aiz mūriem, nevienam amatniekam nebūs jāslapstās.

— Lai dievs dod, lai dieviņš dod!

Meģis piesēda turpat starp abiem, nebij vēl pabeidzis savu stāstu par to, kā dzīvojis Tērbatas apkaimē un pie krieviem. Mārtiņš iegāja priekšīņā, durvis rūpīgi aiztaisījis, paklausījās caur tām. Jā — slūžas jau bij vaļā, pirms stundas tur neapklusīs.

Tad viņš sāka rīkoties pavisam savādi. Pieliecies atvilka atpakaļ kājslaukāmo salmu pīteni pie istabas sliekšņa, izrādījās, ka tam priekšējā mala trim naglām piesista pie grīdas. Zem paklāja dzelzs gredzens gulēja līdzieni iegrimis dēli iegrieztā lokā, kad pavilka aiz tā, uzcēlās lūka ar biezu velteņa pasiteni apakšpusē, laikam lai, soli uzspērot, nedimd. Četrstūrainis caurums tikai tik liels, ka cilvēks varēja iespraukties lejā uz šaurīgām kāpnītēm — neviens nevarētu

iedomāties, ka zem šī strazdu būra arī pagrabs, droši vien paši tuvākie kaimiņi to nezināja. Lūku ar pīteni pār galvu atkal aizlaidis ciet, Mārtiņš iekāsējās, it kā paziņodams kādam savu klātbūtni.

Pagrabiņš še apakšā tikpat maziņš kā pati mājiņa augšā. Vēl mazāks izlikās tāpēc, ka piekravāts pilns dažādām istablietām un citām labām mantām — tas milīgais večuks tur augšā tomēr bij liels gudrinieks, droši vien savu iedzīvi viņš paglabās labāk nekā kungi aiz pilsētas biežajiem mūriem. Kaut kur dibenā aiz kravas spīdēja caurumiņš, nedaudz lielāks par zirga aci. Līdz turieni aiztaustījies, Mārtiņš ieraudzīja jaunekli, gandrīz vēl pusaudzi, gaišiem matiem, zilām bērnišķīgām acīm, pilsētas zaldāta mundieri mugurā. Tas sēdēja uz salocīta pēļa, koda no rupjas maizes rīkas un uzdzēra virsū aukstu kafiju no cinka krūzes. Kā veci paziņas viņi palocīja galvas viens pret otru. Kalējs smaidīdams aplūkoja zaldātiņu.

— Kā tev te labi klājas?

— Kā tad nu var klāties tādā sprostā. Pa dienu nekas, bet naktī nekāda glābiņa aiz žurkām, kā trakas lien pa to caurumu iekšā.

— Tas tāpēc, ka tu te to maizi piedrupini, ēdamais te tagad nekur vis tā nemētājas.

— Kā tad tur augšā izskatās? Rīga vēl stāv, kā bijusi? Tāpat vien būksina — kad tad jūs iesiet uzbrukumā?

— Tikpat nepacietīgs kā tēvs un māte, tie arī nevar vien sagaidīt. Kad priekšniecība pavēlēs, tad ies, tu tikai guli un nečiksti, ja pamanis, tad būs slikti. Tad tu vis neiestāslīsi, ka neesi izsūtīts spiegot. Labāk vakar nelidis pagrabiņā, bet ļāvies, lai sagūsta, vaņģiniekiem neko ļaunu nedara.

— Jā, nedara, — tās tikai tukšas valodas. Vai es neesmu redzējis, kā rīdzinieki rikojas ar jūsējiem, kad kādu saķer? Mēli no mutes rauj laukā: izstāsti, kā tur pie jums, kur jūs, cik jūsu... Man riebjas, es neesmu nodevējs, neko es negribu stāstīt.

— Bet kauties arī negribēji.

— Par Rīgas kungiem — kādēļ es lai kaujos? Vai viņi priekšpilsētņiekus tur par pilsētņiekiem un cilvēkiem? Supi mēs te esam aiz tiem mūriem, no kripatām mums jāpārtiek, ko vācieši pārmet pār valni. Kā zaglim man ar tupeņu maisiņu no tirgus jāslāpstās gar stūriem, tēvam amatu strādāt neļauj. Vienreiz rubli, otru pieci — soda, nu jau piedraudēja cietumā ielikt un to mājeli noņemt. Un tad vēl dzen mūs kauties ar krieviem! Kaut jele paēst devuši! Pa divām dienām reizi un tad zirga gaļu bez maizes, varbūt vēl sprāgoņu kādu. Iekšas griežas riņķī, kad iedomā vien.

— Vai tad patiešām tā ir, kā saka, ka viņi tur visi ciešot badu?

— Ciešot — kāda tur vairs ciešana! Taisni sprāgst nost aiz neēšanas un mēri. Visas slimnīcas pilnas, katrā istabā kāds guļ, beigts vai patlaban taisās. Maitas pūst pa ielām, paiet nevar — vai tad tu pats to smirdoņu nedzirdi? Elle tā ir, ne Rīga!

Viņš piepeši aprāvās, pat žokļi apstāja gremot. Zilās acis bikli pavēras krievu zaldātā.

— Bet ko tu tā iztaujā mani? Vai tikai pats neaiztecēsi pastāstīt?

— Par to vari būt bez bēdu, tu mani nepazīsti.

— Tad tas jau ir, ka nepazīstu. Kā isti tu tūliņ vakarvakarā uzošņāji, ka mums te ir pagrabs un es esmu tajā? Māte ar tēvu tak nebūs stāstījuši?

Ataugu Mārtiņš pasmējās.

— Nē, to viņi nav darijuši, bet noslēpt gan tā isti neprot, kam acis pierē, tūliņ nopratis, ka te vēl kaut kas ir. Es vēroju, ko tai tavai mātei acis uz to paklāju pie durvīm vien, tur vien? Un tēvs, pāri iedams, tā tikai piesit ar kāju — sak, nebūks tak, nekādas lūkas tur nav! Tiri kā bērni, nesaka, bet tomēr pateic, acīm redzams ar blēdībām savu mūžu nav nodarbojušies. Bet nu jau drīz būs, ja nākamo nakti nē, tad ritu, kad sāk tā isti rībēt, tad zini, ka mēs brūkam virsū. Tad tikai lien laukā, lūko tikt pilsētā, kas tajā burzmā izmeklēs, kur bijis un kā.

Jauneklis nopūtās vieglāk.

— Tā es jau pats domāju darīt. Bet kur tu jau taisies iet? Paliec vēl un pastāsti kaut ko, es te esmu tikpat kā maisā, briesmīgi garš laiks.

— Nevaru, brālīt, stiep vien, ja reiz tā esi iesācis. Divos mums jāiet ārpusē uz vakti.

Visu nakti un šodien no paša rīta sardze staigāja gar priekšpilsētas žogiem un tālāk, kur apcietinājumu pietrūcis, bet mājeles stāvēja tāpat izklaidus. Nedaudzajiem palikušiem iedzīvotājiem stingri aizliegts list laukā: rīdzinieki visādā ziņā gribēja noķert kādu, laikam taču, lai dabūtu skaidrākas ziņas par ienaidnieku un tā nodomiem. Gluži nekaunīgā kārtā un kā no zemes izliduši, vicnā vai otrā spraugā piepeši parādījās daži jātņieki un tāpat atkal pazuda kā zemē, kad augšā no ierakumiem sāka šaut. Runāja pat, ka vienu iesnaudušos sarga zaldātu jau aizrāvuši līdzī, bet skaidri pateikt neviens nevarēja.

Musketi plecā uzkāris, Ataugu Mārtiņš staigāja no viena gala uz otru starp izgāzta stāvžoga spraugu un kaut kādu vecu šķūnīti vai kūtiņu. Ja paspēra desmit soļu augstāk nogāzē, tad tur aiz šķūniša redzēja Meģi tāpat staigājam, tikai musketi tas turēja padusē iemiegtu, lai tūliņ gāztu virsū, ja kāds tur pabāzis galvu. Kad Mārtiņš pirmo reizi pakāpās, Meģis, nejauki uzblaudams, ietricca atpakaļ būdā veceni, kas izlidusi gūstīt pasprukušu kaķi. Tad atkal bij miers. Varēja dzirdēt, ka zaldāti augšā smilktāja grāvi paklusu čaloja un smējās, nebij nekādas istas kaujas uzmaņas, leļā staigāja sargi, gluži tikami, ja aiz gara laika dabūja drusku pašaudīt.

Divi oficiēri parādījās ap žoga stūri, Ataugu Mārtiņš tūliņ pazina — viņa lielskungs ar savu krievu biedru. Akulova divas jaunās pudeles tur katrā ziņā palika sausas uz galda, tie nāca pavisam nedrošiem soļiem, toties jo drošāk un skaļāk sarunādamies. Pļeščejevam cepure atstumta uz vienas auss, viņš lielījās, rokām plātidamies:

— Mu-uižnieki — es spļauju uz muižniekiem! Manam tētam Maskavas tirgoņu rindās ir dziju bode, teiksim, viņa tēvs bij Kostromas dzimcilvēks, bet kas tad par to? Mājās mans tēvs ēd no porcelāna bļodas — tirs ārzemju porcelāns, nudie, es nemeloju!

Pusvārdā viņam mute palika vaļā, acis iepletās pavisam apaļas un tik glupjas kā pārsteigtam zaķim. Abi viņi pēkšņi apstājās, kakli sastiepās, un galvas pieliecās, it kā lai labāk varētu redzēt. Ataugu Mārtiņš arī bij stīvi izslēpies, lai nodotu raportu priekšniecībai, bet kad tie sāka tik divaini skatīties, arī viņš atgriezta galvu.

No lejas ap žoga otru stūri patlaban izauļoja trīs zviedru jātnieki, zirgi lēksoja, galvas iecirtuši, iemauktu dzelžus noputotos zobos sakoduši, pakaļkājām smilktis augstu gaisā šķiezdami. Soļu divdesmit, lielāks atstatums vairs nebij līdz tiem. Apdoma te vairs neatlika, Mārtiņš izšāva, viens no tiem krita atmuguriski. Bet tūlīt šāvējs pats samanija sejā un acis karstas šlakatas, dabūja mikstu, tomēr spēcīgu belzienu krūtīs un kā puika atplakšēja sēdus smilktis. Zviedriem zaldātu nevajadzēja, laikam oficiēri šķita vērtīgāks ieguvums, viņi melās pie tiem. Kurtam fon Brimmeram jau zobens rokā, viņš tomēr paspēja palēkt sāņus un durt, bet uztraukumā un reibumā trāpija tikai jātnieka piedurkni, varbūt arī roku tajā. Slaidais, ūsainais zviedrs acumirkli apjauta, ka to, kam zobens rokā, dzīvu sagūstīt tā kā tā vairs neizdosies, iespējams arī, ka pat apjaust nepaguva, vienkārši, atvairīdams otrā ieroci, izliecās sāņus no segliem un cirta. Tērauda asmens nošņakstēja riebīgi, krievu oficiēris saplaka kā nopļauts, zem pakauša pa dzelteni smilkti steidzīgi steidzīgi izplūda sarkana palts.

Nikolajs Saveljičs Pleščejevs nebij paspējis pat ieroci paķert. Otrais jātnieks tāpat skrējienā bij pieliecies, zobenu pārķēris kreisajā rokā pie pavadas, ar labo sagrāba viņu aiz apkakles. Spēji sarauts, zirgs saslējās, kā spole uz pakaļkājām apgriezdamies, izara dziļu vagu, Pleščejevam kājas apvērpa pusloku gaisā, tad viņu atmuguriski rāva lejup pa nogāzi. Priedaines kalējs bij pārtvēris musketi aiz tievā galā, tagad gāza, pats lāgā nesamanīdams, kur. Zviedrs iebāvēs, nagi atlaidās no aizplēstās apkakles, Pleščejevs kā maiss novēlās zemē. Paša triecienā gandrīz atkal līdzsvaru zaudējis, Mārtiņš kājām meklēja atbalstu smilktīs, kad tas garais ūsainais šāvās garām. Pats piegulis zirga kaklam, bet roka pastiepās pa cirtienam, kaut kas kā likumoti spidīga lenta paspīda Mārtiņam pār galvu, tikai vienu īsu mirkli viņš iemeta jātnieka nīknajās acīs, tad piemiedza savējās. Tur nebij ne sekundes, ne pussekundes, bet viņam likās, ka paiet vesela minūte un it nekas vēl nepieskaras viņa galvai. To viņš neredzēja, ka tās nīknās acis piepeši paplešas platas platas, ka nīknuma vietā tur paplaiksnās kas cits, ka ūsainā seja kļūst kaļķu balta un roka ar pacelto zobenu atraujas, kā nokaitētai dzelzij pieskārusies.

Kad Mārtiņš aiz izbrīna atkal varēja redzēt, jātnieki patlaban nozuda aiz sētas stūra, bet no cietokšņa puses sāka ribēt musketes. Lodes cirtās visapkārt smilktīs, kaut kas iedzēla kalējam gurnā, bet dzēliens bij tik niecīgs, ka viņš

tikko samanija to. Zirgs bez jātnieka apjucis un krākdams slaistījās spraugā, lielskungs tur gulēja sarkanā paltī, bet krievu oficiēris lādēdamies kārpījās turpat smilktis un neparko nevarēja tikt uz kājām. Neko nedomādams un nerēķinādams, kalējs sagrāba to aiz tās pašas atplēstās apkakles, pasvieda mugurā un sāka skriet kalnā. No ierakumiem arī jau šāva un kļiedza kaut ko, droši vien, lai viņš netaisās te pa priekšu. Bet kur tad viņš ar to savu oficiēri te varēja palikt? Tie virsū nešaus, tāda apziņa viņam pazība tāpat bez domāšanas. Garāmskriedams viņš pamanīja, ka lielkungam viena acs nebij aizplūdusi, bet pavisam svešāda, nemaz neliesmoja vairs, vērās tukša, stiklaina un rāma. Tā Kurts fon Brimmers palika gulam turpat pie Rīgas vārtiem.

Meģis laikam bij steidzies draugam palīgā, bet nāca par vēlu un velti. Lodes no pilsētas puses un no grāvja kalnā kapāja spraugu, smilktis sita burbuļus kā ūdens no rupjām lietus pilēm. Viņš saviebās un neapzinādamies pacēla plaukstu virs acīm, aizsargādams, lai nelīst sejā, nokļiedza kaut ko Mārtiņam pakaļ, it kā tas varējis ko sadzirdēt šajā sprakstoņā un paklausīt. Tad pārskaities apsviedās, pakrita uz ceļgala un arī izšāva uz vaļņa pusi, lai gan pret to vietu neviena muskete nekūpēja un neviens pilsētas zaldāts nekur nebij redzams.

Priedaines kalējs ar savu smago nastu pārvēlās uzbērumam pāri grāvī, divi musketnieki tikko paguva pamukt nost un lamājās neganti, it kā tie abi sava prieka pēc vazājušies pa piegāzi. Smilktis no mutes splaudīdams, Pļeščejevs vismaz sēdus uztrausās. Tikai tagad ieskatījās savā glābējā un pazina.

— Ā, tad tu tas esi! Malacis, čukna, to es tev neaizmirsīšu.

Arī Mārtiņš gribēja apsēsties, bet divainā kārtā nekādi nevarēja, kreiso kāju ņikpat kā nemaz nejuta. Nelabais! Kas tad tai uznācis? Kad viņš beidzot tomēr atspicda muguru pret uzbēruma malu, dzeltenī gredzeni novērpās gar acīm. Kas tas gan varēja būt par tādu joku — paša kāju vairs nevarēs pakustināt! Ar roku pataustīja gurnu — koks kas koks. Šausana pamazām aprimās, zaldāti sanāca apkārt, kaut ko sauca un rādīja rokām. Kalējs pagrieza acis lejāk, zābaka stulms asiņu pilns un pataban jau sāk plūst pāri.

— Lodi tu esi dabūjis stilbā. Brālīši, vediet viņu uz vezumiem!

Mārtiņš gribēja atbildēt, ka tas tikai tāds nieks, gribēja pieliekties un maukt zābaku nost, bet tad sagriezās dzeltens un zaļš, viņš uz brīdi zaudēja samaņu. Kad atkal atjēdzās, kreiso kāju tāpat nemaz nejuta, bet, uz labās pieslietu, viņu turēja Meģis un lamājās ar krieviem.

— Ne uz kādiem vezumiem es viņu nelaidīšu, zinu, kā tur rīkojas ar ievainotiem. Mums pilsētā dzīvoklis un prātīga vecene par saimnieci, tur būs pavisam cita apkopšana.

Arī Nikolajs Saveljičs nu bij uz kājām. Kā jau godam izcīnījies, uzgrieza ūsas un uzkliedza pavēlnieciski:

— Smirnā! Laidiet viņu, tādi un tādi! Lai čukna viņu ved, gan tas zinās.

Vešana tomēr diezgan grūta, kreisā kāja Mārtiņam taisni pa zemi vilkās. Bet Meģis nebij tas virs, kas atlaistos.

— Liec tikai roku man ciešāk ap kaklu un atspēries ar to savu labo, ja citādi nē, nešus aiznesīšu.

Ataugu Mārīņam bij kauns, ka viņu tā ved, taisni kā mazu bērnu.

— Nu iznāk, ka tu mani gandrīz tāpat kā Inta Bultiņu.

Un gribēja pasmieties, bet tūlīņ aprāvās: balss izskanēja tik klusi un vārgi — atkal gandrīz tāpat kā Bultiņam.

6

Zviedru garnizona unteroficiēris Ataugu Juris, otram pakalēšodams, vēl paguva saķert aiz pavadas vajā palaisto zirgu un ieraut līdzī pa vārtiem. No vaļņa nokāpis, virsnieks, laikam pats novērojis neizdevušos uzbrukumus, apturēja viņu un dusmīgi pārjautāja vēl dažus sikumus, tad, ar roku pamādams, atļaida atpūtā. Desmit soļus lēnām pajājis, Juris samanija, ka labā roka nejdzīgi tvikst un nejaudā vairs lāgā saturēt iemauktus, palūkojies viņš ieraudzīja, ka cauri saliektam svārku elkonim pil asinis. Nokusušais zirgs gandrīz vai streipuļoja, laipodams ap mēslu un dažādo, ielas vidū izmesto lūžņu gubām, katrs solis kā ar neasu ilenu iedūra turpat virs locītavas. Nolādētais krievs tomēr bij krietni ieskrāpējies. Iestēdāmie dragūns notrausās no segliem. Patlaban garām gāja zaldāts bez musketes, laikam tāpat vien vazājās bez kāda uzdevuma — viņš piesauca to klāt un pavēlēja aizvest zirgu. Zaldātiņš bij šausmīgi noliesējies, varbūt nesēn kā pārcietis grūtu slimību, gurdās acis spīdēja gluži melnos dobumos, zods trīsēja kā ziemas salā, lai gan ielas šaurajā spraugā bij tik karsts, ka taisni elpu rāva ciet. Nurdēja un negribēja uzņemties, bet kad Juris sakiedza un piedraudēja, beidzot tomēr paņēma pavadu un tūlīgi apgriezās. Ar mušām kaučāmieš, zirgs mētāja galvu un raustīja vedēju līdzī, tas lodzījās un streipuļoja, it kā viņam nemaz vairs nebūtu svara, briesmīgi sabristie zābakstulmi plaukšēja ap tievajiem gindeņa stilbiem.

Ataugu Juris riebumā noskatījās pakal šim Rīgas sargam un zviedru armijas izsmieklam. Kad diendienā tādi ķēmi vien jāredz, arī pašam labi koptā miesa sāk likties tāda kā netīra, pāriet viss lepnums un brašums, tā vien gribas ielist kaut kur, nostiepties guļus, aizmiegt acis, neko neredzēt, lai notiek kas notikdams. Tāda pati vienaldzība un apnikums likās apņēmis visu šo netīro ielu un nosūbējušos namus ar retiem, pie tam vēl lejasstāvā lielāko tiesu aizvirtpotiem logiem.

Gājēju bij gaužām maz, zaldāti un pilsētas gvardi uz vaļņiem, pils cietoksnī, kazarmās un pilsoņu dzīvokļos, no turienes neviens bez spiedīgas vajadzības laukā nelīda. Tur viņi tomēr sajūtās drošāk, lai gan tāda sajūta bij tikai māņi: tepat ietvei priekšā izlēkušajam namam bumbas nesēn ielauzti sāni, pa caurumu redzama ķēķa iekšiene ar nobrukušu griestu apmetumu un kaļķainu drupu kaudzē sagāztiem vara kastroļiem un saplēstām bļodām. Neviena cilvēka tur neredzēja,

laikam pārbīli aizbēguši un nedrīkstēja vairs atgriezties, it kā krievu lielgabali tikai šai vietai vien uzglūnētu. Taisni zem izlauztā roba pie mūri iedzīta bultveidīga stieņa vicuā cilpā vien vēl karājās nošķiebusies izkārtne ar zili izkrāsotu viru, kas izplestās padusēs turēja milzīgus dziju saiņus. Dzelzi apkaltās durvis cīcī, šķērsām pāri aizslogs ar milzīgu piekaramo atslēgu, puķu ornamenta likumiem sadzīto vara naglu galvas pagalam nosūbējušas, droši vien visu vasaru netirītas. Ko tad tīris, kad veikals tukšs un nebij atvērts — tagad jau reti kur varēja ieraudzīt kādu vaļēju logu ar vaska riteni, kaņepāju sauju un sarūsējušu izkapti aiz tā.

Ataugu Juris visu to jau redzējis līdz apnikai un riebumam. Tomēr tagad viņš atpāpās tikai tad, kad virs elkoņa kāds it kā asinātiem nagiem sagrāba un negribēja vairs palaist vaļā. No piedurknes vēl vienmēr pilēja, sarkanās zvaigzniņas cita pēc citas pašķīda uz saulē nokaitēta akmens. Juris sakoda zobus — tā jau varēja pavisam noasiņot. Ar kreiso roku mēģināja aizsniegt bikšu kabatu labajā pusē un izvilkt lakatu, bet, pakustinot ievainoto, sasāpējās tik neciešami, ka viņš nodica caur zobiem un kļuva gluži bāls.

Tajā acumirkli kāds otrā pusē iespiedzās, it kā arī tam piedurts sāpīgā vietā. Pāri ielai steidzās balta, kā tikko pienā nomazgāta jaunava, zaļa zīda saulsargu gandrīz pakausim pieklāvusi. Pleciem uzmettais vieglais lakats skrejā plīvināja stūrus, atsegdams kaklu un nopūderēto krūšu sākumus gandrīz jau nekautrīgi dziļā sirdsveidīgā niebura izgriezumā. Arī rokas pāri elkoņiem bij kailas, labajā ap locītavu zelta čūskas aprobe, kreisās pirkstā gredzens ar lielu nespīdīgu pērli, ausis važiņas ar sarkaniem rubīna piekariem. Viņa skrēja kā dulna, neko nevērodama, sarkanās kurpes iegrīma dziļi zirgu mēslu čupā, krinolīna brunči grabēja, pār klāja akmeņiem braukdami. Tā bij Ataugu Jura sadērtā līgava, visā Rīgā pazīstamā mucenieku meistara, namīpašnieka un Mazās ģildes vecajā Althofa meita Hilda. Viņa zinājusi, ka Jurim jāpiedalās uzbrukumā gūstekņus ieķert, nelabā paredzējumā iznākusi preti uz vaļņu pusi un nu piepeši ieraudzījusi pašu ielas malā, saviebušos, bālu, ar asiņainu piedurkni.

Jurim bij ļoti nepatīkami, ka līgava atrod viņu še un taisni šādā stāvoklī, kur mājā tā paradusi redzēt tikai brašu, izveiksmīgu kareivi, kam šķietami pats nelabais neko nevarēja padarīt. Viņš zināja, ka izskatās īsti nožēlojams, un mēģināja kaut kā saņemties, kamēr tā tika tos desmit soļus ielai pāri, bet manīja, ka saviebumu nekādi nespēj aizdzīt no sejas un piere noraso sviedriem. Redzēja, ka Hildas krūtis cilādamās nieburu plēš vai pušu, bet vaigi zem rozā pūdera kārtas tiek gluži balti. Tāpat sakostiem zobiem viņš mēģināja uzsmaidīt tai preti, visbeidzot pat pasmieties.

— Nav jau nekas, Hilda, nemaz neuztraucies, krievs tikai drusku roku ieskrāpēja.

Hilda gribēja paskatīties acīs, lai pārliecinātos, vai viņš nemelo, bet, ieraudzījusi sarkanās zvaigzniņas uz akmens un tad pilošo piedurkni, pievēra plakstus un atmeta galvu — likās, nupat pagājis un atkritis augšpēdu. Bet nepagāba vis un

nekrita, droši vien arī briesmīgi nomēslotā iela atturēja no tā. Attapās, nosvieda saulsargu tāpat neaiztaisītu zemē, kļūpa Jurim pie krūtīm.

— Tev taču notek asinis, tu būsi pagalam! Velc svārkus nost!

Bet, redzēdama viņa nevarīgās kustības un izmisumu, ķērās pati, atrāva svārkus pogas, novilkā tos un novērsa seju: visa krekla piedurkne bij sarkana, viņai tik šausmīgi riebās, ka atkal tikai ar varu saturējās un nenogība. Izrāva Jurim lakatu no bikšu kabatas, neskatīdamās kaut kā aptina, kaut kā apsēja to vietu, kur visvairāk sūcās kreklam cauri, un tad vēl gari novaidējās. Juris pats visvairāk kautrējās sava neglītā izskata.

— Uzmet, lūdzu, tos svārkus man uz pleciem, citādi es izskatos pēc tīrā miesnieka.

Viņa izdarija to un drebošām lūpām pavaicāja:

— Vai stipri sāp?

— Tīrais nieks! Rītu, visvēlākais parīt tas būs jau sadzījis.

Tikai tagad Althofu Hilda atguvās, ko nupat te darījusi: virietim uz klajas ielas svārkus atpogājusi, lakatu no kabatas, pie tam vēl no bikškabatas vilkusi! Pūdera kārtai cauri pavida asiņu sārtums, viņa žigli aplaida acis pār ielu un gar logiem — tīrā laime, neviens laikam nebij vis novērojis. Paķēra savu nomesto, krietni vien apvārtīto saulsargu, paspēra pāra soļu, tad vēl atgriezās.

— Vai tu vari paiet?

— Bet tīrais nieks, kad es tev saku! Āda drusku ieskrāmbāta, un vairāk nekas. Rītu, visvēlākais parīt — —

Hilda tālāk vairs neklausījās. Uztraukums bij pārskrējis, viņa atkal sadzirda Jura nepareizo vācu izrunu un pat šajā brīdī nenocietās to pa paradumam nepār-labojusi. Šis zemnieks neparko nevarēja saprast starpību starp *g a r n i c h t* un *g a r n i c h t s*, un tad to *ch* dvesa ar visu rikli, it kā tam pēdējās dvasas paliekas jāizpūš laukā. Smalkākā sabiedrībā par to jāsarkst vienā gabalā, tāpēc arī tagad viņa nevarēja citādi, skaitās gribot negribot.

Juris gāja viņai trīs soļus iepakaļ — tuvāk nevarēja, sarkanais, uz gūžām kupli salocītais krinolīna apmetnis garā astē vilkās pa ielu, viņš zināja labi, kas notiek, kad tādām uzmin virsū. Sargādamies un laipodams nosvīda vēl vairāk kā aiz sāpēm, tās viņš aiz apsēja vairs tikko sajuta. Zem saulsarga atmestais pakausis rādīja nepārprotami, ka Hilda atkal nemierā, bet vai ar viņa vācisko runu vai arī par to, ka bij pieļāvis krieviem ievainot sevi, kā to lai izprot? Tikai vēlreiz pagrieza galvu atpakaļ un paprasīja, vai viņš varot paiet, bet, atbildi nenogaidījusi, sikiem kazas soliņiem tipšināja tālāk. Reizēm jāapmet likums pa pašu ielas vidu ap kādiem salauztiem ratiem vai ietvei pāri izblīdušai saslauku gubai, reizēm jālien cieši gar mūri, kur krinolīns grabēja, notraipīdamies ar pelējumu un putekļiem. Retie pretimnācēji, noliesējuši un noskranduši, tikai tā zaldāta pēc pagrieza ceļu, kā izsmiekls un apvainojums viņiem likās šī baltā, labi nobarotā dāma ar spīdošiem auskariem un saulsargu pār galvu.

Pār jumtiem parēgojās Jāņa baznīcas tornīša pumpainā smaile, no turienes vējš uzpūta tik riebīgu smaku, ka pat Ataugu Jurim dūša apšķebīnājās. Tur jau

nedēļām puva rindām un blāķiem saslanītie liķi, smirdoņa ar katru dienu kļuva neciešamāka, visas apkārtējās mājas pilnīgi tukšas, iemītnieki aizbēguši kur tālāk, pamezdami savu iedzīvi dieva ziņā. Vēmienu atvairīdama, Althofu Hilda izrāva no piedurknes pūšļa sasmaršinātu mežģiņu mutautu un aizspieda degunu, Juris vēroja, ka arī pūderētais kakls viņai kļūst gluži balts. Divainā kārtā par visu šo postu un riebumu tā it kā vainoja viņu, vēl divaināk, ka arī viņš pats gandrīz vai apzinājās vainīgs. Nebij vairs nekāda prieka šajā nejēdzīgajā laikā, viņu pazīšanās pirmās jaukās nedēļas aizgājušas kā sapnis un diezin vai vairs atgriezīsies. Ataugu Juris smagi nopūtās.

Hilda patlaban taisījās bāzt mutautiņu atpakaļ, bet tad pamanija kaut ko un apžmaudza degunu vēl ciešāk. Ielas malā gulēja nosprādzis kumeljs — pats baismīgi resns uzpūsts, starp divām mēslu gubām, galva ietvei pāri, zobi atņirgti, kaklam spalva jau noplukusi, apkārt laiski laidelējās treknu zīlu mušu mākonis, plikajai vietai pāri rāpās dzeltens tārps. Nopluskājies rūsgans suns, vienu priekškāju vēderam pierāvis, apošņāja maitu, it kā arī kautrētos iecirst zobus šajā nejaukumā. Hilda netika garām, Juris piesteidzās blakus, ar niknu zābaka spērienu atsvieda šo nelieti uz ielas, tas neaizvankšējās, pat acis nepacēla, neparko negribēdams mušām vien atstāt to, kur arī viņam katrā ziņā sava daļa. Althofa meita griļodamās gāja tālāk, zaldātam bij tik nepatīkami, ka nevar te iet blakus un ar to pašu veselo roku kaut cik atbalstīt.

Pie rātūža laukuma viņi arī tālāk vairs netika. Naktī atkal nodeguši kāda māja, ķieģeļu gruveši un padeguši baļķu gali visai ielai pāri, pa dūmiem kā spoki locījās apkvēpuši cilvēki, vilkdamu laukā kaut kādas apgruzdušu mantu palīckas. Gribot negribot gājējiem jāiegriežas šaurā ieliņā uz Melngalvju nama pusi. Par ielu to nemaz vairs nevarēja saukt, tā bij smirdoša kloāka, gandrīz līdz logiem aizmēsnota un visādiem lūžņiem piemētāta. Kaut kur lēnām zvanīja, viens sitiens nodunēja līdz pašām beigām un noklusa pilnīgi, tikai tad vēl nāca otrs. Pazīstama skaņa — atkal kāds augstāks Rīgas varas virs aizgājis pie tiem citiem, sērga ar to karsto laiku plosījās jo niknāk. Laukumā pretim nāca kāds kungs un cēla cilindru Althofa jaunkundzei, bet viņa pat sveicinājumu neatņēma, seju lakatiņā iespiedusi, tecīgiem steidzās pāri.

Mucenieku meistara Althofa nelielais, glītais nams atradās ieliņā netālu aiz rātūža mugursienas. Abi logi apakštāvā ciet, tur atradās kantora un pārdotavas telpas, kas jau ilgu laiku netika lietotas. Tāpat ciet dzelzi apkaltie vārti, virs kuriem mūra nišā ievēidots amata simbols — muca divu ozolzaru aplocē un parakstu gar to: *Adalbert Althof*. Arī aiz vārtiem tagad klusu, nedzirdēja vairs zāģus šķindam, ne stīpotāju āmusus klaudzam — zelli lielāko tiesu apmiruši, meistari izklīduši, pats saimnieks gulēja slims uz miršanu. Nama ieejas durvīm abās pusēs pa apaļam pusstabam, tie atbalstīja augšā izmūrēto trijstūri, kur resns omulīgs Bakhs un smaidīga bakhante, kausiem rokās, pārguluši alus mucai viens otram preti.

Mājā bij tik klusu, it kā visi iedzīvotāji tur jau apmiruši. Otrā stāva trim

logiem zaļi aizkari priekšā, tas tur pašā augšā, gēveļgala smailē, no iekšpuses dēļiem aizsists. Pati ieliņa pret namu gan puslīdz tīra, bet otrā pusē taisni preti tukšs nams ar vaļā atgrūstiem logiem, pa kuriem rēgojās mēslu kaudzes un kūpēja laukā neciešama smirdoņa. Pirms kāda mēneša tur bij vēl iemitnieki, bet, kad izplatījās aplamā bauma, ka otrā pusē mucenieku meistars saslimis ar mēri, visi vienā nakti aizvācās prom.

Caur triju logu aizkariem lielajā istabā plūda zaļgana nokrēsla. Cilvēku sejas un rokas izskatījās divaini pelēkas un kā sažuvušas, vaibsti un visas kustības nespodri apmāktas. Kad saule noslēpās aiz Doma baznīcas torņa un zaļganā krēsla sabiezēja vēl smagāka, šie kungi izlikās gandrīz kā spoku radījumi vai tikko no kapiem atnākuši uzmodināti miroņi. Sādu iespaidu vēl pastiprināja pusčuksta balsis, kas pat piecu soļu atstatumā skanēja kā no zemes apakšas.

Zāle ar trim logiem bij plaša, bet ļoti zema, zaļgani nolakotās sijas gandrīz ar roku pasniedzamas, bronzas griestu lukturim ar pusnodegušām svecēm jāmet likums apkārt, lai galva to neskartu. Zeltītais pulkstenis stikla jumolā uz kamina pukstēja tik klusi kā pagurusi sirds, sadzirdēt to varēja tikai tad, kad valodas istabā pavisam aprāvās. Biezais Smirnas paklājs uz grīdas, holandiešu gobelēni pie sienām un gultai atvilkte Flandrijas samta aizkari apslāpēja katru skarbāku troksni, pat retie lieltgabalu ribieni ārpilsētās izklausījās tikai kā aiz kalniem. Tik tālu šajā posta laikā nokļuvis Althofa kungs, ka viņam slimam ar visu gultu bij jāpārceļas zālē, jo mazajā dzīvoklī palikās tikai viņa guļamistaba, kur novietot to zviedru unteroficieri.

Slimnieks gulēja pussēdus, muguru un galvu pret četriem spilveniem atbalstījis. Virs brūnās zīda segas saņemtām rokām palikuši tikai kauli un āda, baltā garā bārda arī izskatījās pazaļgana, kā āra mūra pelējumu pārvilkta. Tas vairs nebij cilvēks, bet tikai dziestoša ēna, tik viegla, ka pat pietūkušos spilvenos no tās neradās kaut cik manāms iespaidums. Ilgie moku mēneši nu jau garām, vēl vakar ārsts bij mēģinājis nolaist nelabās asinis, bet ragi iesūca tikai nedaudzus pilienus netirās sulas — tā bij zīme, ka te nekas vairāk nav līdzams. Arī Althofs pats to zināja, galva viņam visu laiku skaidra un prāts ass, tāpēc arī viņš par sevi runāja jau kā par kādu vecu, kur svešumā aizceļojušu paziņu. Sāpju vairs nebij nekādu, tikai nespēks liels, pat divi negari teikumi tā nogurdināja, ka, lai uz dažām minūtēm, tomēr pārmāca viegls, bet neiztraucams snaudiens.

Tāpēc arī viesi sarunājās pusbalsi, allaž uzmanīdami, vai slimnieks nomodā vai patlaban aizmieg, lai tad tūlīt apslāpētu savas valodas tiktāl, ka tās nebij stiprākas par mušas saņoņu ap kronlukturi pie griestiem. Rāts sekretārs fon Bitnerbinders kā Althofa tuvākais draugs un arī kā vecākais starp viesiem bij novietojies pie pašas gultas galda ar lielu trauku īpaši pagatavota veselības dzēriena un miniatūru porcelāna krūziņu. Viņš uzņēmies arī pienākumu vērot slimā aizsnaudas acumirkļus un padot par to ziņu tiem abiem pārējiem. Pats runāja nedaudz, vairāk tikai noklausīdamies un nezina kāpēc visu laiku skatīdamies it kā nule tikai ieraudzītā Althofa un viņa mirušās kundzes kopgīmetnē,

kas zeltīta ovāla aplocē novietota starp diviem logiem. Tie tur bij gleznoti pusmūža gados — viņš gludu seju, stīvu apkakli virs samta svārkjiem un gaišu parūku līdz pleciem, kundzei pleci kaili, deguns ar tirdzīmīgu prūsisku kumpu, seja iedomīga un vēsa. Kaut ko no mātes arī Hilda mantojusi.

Pie maza inkrustēta galdiņa sēdēja konsistorijas padomnieks, teologs, skolotājs un rakstnieks, mēri izgulējušais Reinerts, vēl pavārgs un pabāls, bet to tiesu jo valodīgs. Tas otrs bij Lielās ģildes loceklis, kaņepāju lieltirgotājs Mikvics, arī šajos bada gados paglabājis miesā pieklājīgu resnumu un sejā īsti jauneklīgu sātumu. Saruna patlaban bij par to pašu sērgu — tā jau tagad pirmā tema, kur tikai divi trīs pilsoņi sagadijās kopā, bez tam Althofs to labprāt klausījās, it kā pats bijis vesels un viņam nekas nedraudētu. Mikvics runāja, rokām plātīdamies un nosvīzdams aiz piepūles apvaldīt citādi tik tarkšoši skanīgo balsi:

— Šorīt zvanija un zvana atkal — mirst cits pēc cita, kamēr mums visiem pienāks gals. Priekšpilsētņieki pie mūriem ir apsprāguši, nu nāk mūsu kārtā. Baznīcās līķiem vairs nav rūmes, kapi arī drīz būs pilni, tikai par vienu man bail: ka nepamet kaut kur uz mēslu čupas ielas vidū, lai žurkām un suņiem ko mieloties.

Reinerts atbildēja nosvērti, jaukā grāmatu izteiksmē, kas līdzās Mikvica puspoliskai vācu valodai skanēja kā sudraba cimboles kaut kādai nemākulīgi izgriektai dūdai:

— Tāpēc ka visas baznīcas piegānītas un nav kur dievkalpojumus noturēt. Tā netiek sniegts vienīgais glābiņš, kas šādos bēdu laikos vēl atliek.

— Man šķiet, ka pats dievs ir aizbēdzis no šīs posta pilsētas un pametis viņu savam liktenim. Jeruzalemes liktenis piemeklējis Rīgu, agrāk mieru nesa-gaidisim, kamēr viss būs drupās un pagalam. Ko nepagūs sērga, to paveiks krievu lielgabali un uguns.

Iejaucās arī Bitnerbinders, vispirms pieliecies un palūkojies gulētājā.

— Rāts ir atļāvusi noturēt dievkalpojumu Ģildes zālē, bet vai tas ko palīdzēja, Reinerta kungs? Taisni no tā laika posts aug augumā un nemītēsies, kamēr vien sērgas dīgļi perināsies tajās mēslu kaudzēs un visādā nešķīstībā.

Reinerts pavirši, kā no augšienes, atmāja ar kalseno, skaisti veidoto roku, kurā pats ar labpatiku noskatījās.

— Pavisam cītur viņi perinājas, fon Bitnerbindera kungs. Konstantinopolē ir tā audzētava, no turkiem viņi nāk. Ar vējiem, kas nepārstāj un nepārstāj pūst taisni no dienvidiem. No pagājušā gada plūdiem visas zemākās vietas ap pilsētu vēl tagad piemirkušas, tvaiku pilnais un karstais gaiss mēra dīgļiem ir tas pats, kas labības graudam lekni mēslota zeme. Tikai dievs vienīgais un viņa labs prāts te ko spēj. Bet vēl nav laiks, mērs vēl nav pilns. Rīga to ir pelnījusi. Uz ko tad bij visa tā rīšana un plītesana un visāda negausība? Kāršu spēle, dārgi vīni, izšķērdība un lepība — dienestmaītu vairs nevarēja atšķirt no muižnieku

jaunkundzes un bagāta pilsoņa kundzes. Pamazām tas ir krājies, gadu desmitiem sēts, un tagad sātans ievāc savu ražu. Tā tas ir!

Mikvics nopurināja galvu, atvairīdams briesmīgos rēgus.

— Man ir muiža Vidzemē, pie Alūksnes. Muļķīgi darīju, ka neaizbraucu prom pagājušā rudenī, kad krievi sāka tuvoties Rīgai. Viss jau bij sarikots, bet tad sievietai vēl jāpašuj pāris kleitu, tad dēlam jāpaliek līdz pēdējām zirgu skriešanās sacīkstēm — tikām gaidīja, kamēr sagaidīja arī. Eh!

— Velti jūs sev pārmetat, Mikvica kungs. Vidzemes ziemeļos un vidienā mēris plosās vēl niknāk, ļaudis tur krit kā indīgām sēnēm sabarotas mušas. Un tas arī pilnīgi saprotami: lauki vējiem pieejami vieglāk nekā pilsētas aiz mūriem. Rīgā sērga atnākusi no Konstantinopoles, bet uz laukiem viņa plūst no paša pirmavota, no Itālijas. Sicīlijā plosījies ngunsvēmēja kalns un bijusi zemes trīce, tvaiki, kas no turienes izplūst, ir paša velna dvaša, smirdoša un biezi saindēta, kur tā pāri skrien, paliek tikai augoņi, drudzis, visāda mocība un nāve. Tā tas ir!

Fon Bitnerbinders pacēla roku ar izplestiem pirkstiem: laikam slimais atkal modās. Pavēra plānos plakstus, atskanēja kā bites sanoņa, tomēr vēl dzidri un pietiekoši labi sadzirdami:

— Vai man ausis mēnās, vai es patiesi dzirdu? Kas tur atkal tā zvana visu laiku?

Bitnerbinders deva zīmi un pasteidza pats:

— Tas nav nekas, Althofa kungs. Laikam atkal deg — domājams, kaut kur priekšpilsētā.

Durvis atvērās nedzirdami, ienāca kalpone Māra, paveca, bet stalta un cieņīga, pēc savas kārtas, bet visai glīti un rūpīgi apģērbusies, ārkārtīgi tīrīga, nevainojami smalkā izveiksmē. Uz sudraba paplāksnes ienesa kafiju trijās izzeltotās krūziņās un šķīvīti ar miežu plāceņu šķēlitēm. Nolika katram kungam priekšā, pakniksēja atvainodamās un skumji pasmaidīdama.

— Kungi lai atvaino, vairāk mums nekā nav mājā. Arī cukura katrā krūziņā tikai pa vienai karotei. Kungji lai neņem ļaunā.

Tā bij atvainošanās ar uzviņu, kungi paši to neizdarītu labāk. Vāciskajā izrunā dažs vārds skanēja tīri ārzemnieciski, bet viss teikums darināts pēc nepārprotama latviešu parauga. Reinerts pasminēja. Māra pieliecās slimajam un noslaucīja pieri, lai gan tur nekā nebij ko slaucīt, pat sviedru jau pietrūka šim sakaltušajam vecim.

— Vai kungs nevēlas dzert?

Althofs pakustināja acu skropstas, tas nozīmēja, ka nē. Kalpone pakniksēja kungiem un pačukstēja, muti ar plaukstu aizžogojusi:

— Kungji būs tik laipni — ja viņš vēlāk prasa.

Bezgala žēli un sirsnīgi noskatījās slimajā, tad nopūtās un izgāja tikpat klusi, kā icnākusi. Visu to noskatījies, Reinerts gribēja kaut ko piezīmēt, bet Mikvics aizsteidzās priekšā:

— Kafijai, patiešām, gandrīz nemaz nav cukura klāt, bet labi vēl, ka tā. Es nezinu, vai manai ķēkšai vēl ir miežu plācenis plauktā. Jau divas nedēļas mēs ēdam tikai reizi dienā.

Ēšanas jautājums tagad arī tika cilāts visās sanāksmēs un katrā sarunā. Fon Bitnerbinders nosodidams pagrozīja galvu.

— Kungi, kungi, neleciet dievam acis! Ko tad jūs vēl brēcat? Palūkojiet labāk, kā klājas tiem tur tuvāk gar vaļņiem: suņus un kaķus apēd, par sprāgušiem zirgiem nemaz nerunājo!

Mikvics gluži aizsvilās, tikko novaldījās, nepacēlis balsi.

— Ko jūs par tiem runājat, fon Bitnerbindera kungs! No ārpilsētām, no laukiem — velas zina no kurienes tādi salasījušies. Pilsētas rāts ir tāpat bez galvas kā gubernators: ja nesalaiduši tos iekšā, pašiem pārtikas pietiktu, stirnas cepcīti mēs ēstu un viņu dzertu, lai krievi te vēl veselu gadu stāv.

— Nevar, tā nevar, kungī! Priekšpilsētas mēs paši pa daļai esam nodezinājuši atkāpdamies, pa daļai ienaidnieks nopostījis. Kur tie laudis lai paliek, savus nodokļus tāpat maksājuši un tagad kalpo karaspēkā, nepienākas taču viņu sievas un bērņus atstāt aiz vaļņiem.

— Karaspēks — vai jūs arī ticat tam, ko runājat, fon Bitnerbindera kungs? Ja Rīgas kungi paši neaizstāvētu vaļņus, krievi jau sen būtu pilsētā. Pa divi un trīs dezertieri dienā — vai tie ir Rīgas zaldāti vai šie paši ārpilsētnieki? Salašņas un nodevēji, vairāk nekas!

Sarunu pārtrauca troksnis aiz durvīm, gaiteņos klaudzēja soli, Māra apspiesti iekliedzās, bij dzirdama Hildas balss un vēl kāda nepazīstama, sāka klinkstēt durvis, bļodas šķinda, šlakstījās ūdens. Althofam acis gan ciet, bet nevarēja zināt, vai viņš tomēr arī neklausās, dažreiz izrādījās, ka dzirdējis visu, lai gan šķita cieši aizmidzis. Tikai kad istabā atkal kāds ienāca, viņš pavēra plakstus un paskatījās vēl diezgan spodrām acīm.

Tas bij viņa nākamais znots Ataugu Juris, kreklos, aptītu, kaklā pakārtu labo roku. Tūliņ sāka runāt, lai slimais neuztrauktos.

— Tas nav nekas, krievi man tikai drusku ieskrāpēja. Mēs bijām izjājuši ievākt gūstekņus, tad jau visādi var gadīties. Ritu — parit tas nieks jau būs aizdzījis. Gribēju parādīties pats, lai sievieši jums, tēv, nesapļāpā diezin ko un velti neuzbudina.

Slimnieks pailgi noskatījās viņā.

— Vai Hilda zina?

— Viņa bij aizgājusi man preti līdz vaļņiem, viss ir kārtībā. Par mani nerai-zējieties, bet kā jums pašam nu klājas?

Gulētājs tikai lūpas vien pakustināja, diezgan viņš dzirdējis šos jautājumus, apnikuši tie un kļuvuši vienaldzīgi. Aizvēra acis, it kā rādīdams, ka grib gulēt. Ataugu Juris tūliņ pacēlās pirkstgalos, lai zābaki neklabētu, tad pagriezās pret viesiem:

— Kungi, es ceru, ka jūs te netraucējat slimo, viņam tagad miers vajadzīgs vairāk par visu.

Un izgāja vēl klusāk kā pirmiņ Māra. Viesi saskatījās. Fon Bitnerbinders palūkojās, vai Althofs cieši aizmidzis, tad piesēda tiem diviem cieši klat, pacūkstēja pavisam klusi:

— Dzirdējāt, kungi, kā tas jau pat mūs sāk te rīkot!

Mikvics bij stipri noskaities.

— Kā nē: ielaid uti kažokā, viņa tev tūliņ arī uz deguna rāpsies.

Reinerts nogrozīja galvu.

— Es tikai par vienu brīnos: kā tāds vecs un lepns kungs kā Althofs varēja to pieļaut? Šie zemnieki ir sliktāki par utīm, ielaid viņus priekšpilsētā apmesties, viņi nekaunas prasīt tādas pašas tiesības kā pilsētai. Ielaid aiz vaļņiem, un, paskaties, viņš jau lāčo pa tavām istabām un nckaunas pašiem Rīgas kungiem acis lēkt. Mūsu meitas lūko apcelt, par znotu taisās — uz ko viss tas iet? Un tas vecais nelga to ir pieļāvis, vai tur pašai rātij nevajadzēja iejaukties!

Mikvics nosprauslojās kā ronis, kad tam ūdens ieskrējis nāsīs.

— Ko Althofs tur vairs varēja, kad jau tik tālu, ka jāmanās tikai kaut kā vēl negodu dzēst. Visiem radīem un draugiem zināms, ar Hildu neviens vairs negrib sastapties, es nezīnu, kā viņa pati tagad sajūtas — liela laime, kad ar zemnieku sapīnūcies. Mans Harijs viņai bij par sliktu, tādām vīzainīm priekšroka, latviešu smaka labāk patīk. Tirā izvirtība un vairāk nekās, kauns visiem Rīgas pilsoņiem! Es tādu zaldātu ar suņu pātagu no dzīvokļa laukā, atpakaļ uz muižu kungam kalpot!

Fon Bitnerbinders bēdīgi nogrozīja galvu.

— Ko jūs tādām varat padarīt, kas kalpo zviedru garnizonā. Rātij nav nekādu tiesību, privilēģijas paliek tikai uz papīra rakstītas, kamēr ģenerālgubernators karaļa pilnvarā rīkojas, kā viņam patīk. Visu kārtību jāuc laukā, vecās parašas kājām mīda, tāpēc mēs esam nokļuvuši tik tālu, kur patlaban atrodamies. Kas mums vairs palicis no Gustava Ādolda apstiprinātām privilēģijām? Garnizona zaldātus izvieto pa pilsoņu dzīvokļiem, kareivji saviem naglotiem zābakiem mīda mūsu paklājus un ēd no mūsu traukiem, mums viņi vēl jābaro — kur tas ir piedzīvots, vai tā ir taisnība?

Mikvics uzsita dūri pret ceļgalu.

— Aizvakar izvandīja visu manu māju, no pieliekamā un pagraba aiznesa visu, kas ēdams: pilsētas sargiem vajagot pirmajiem, mēs uz saviem pēļiem varot arī tukšu vēderu pašļaucīties! Taisni tā acis pateica!

— Daugava ir aizbloķēta lejā līdz Dinamīdei un augšā līdz Dinaburgai, neko vairs nevar pievest. Holandiešu un angļu kuģi atbrauc jūrā aiz bākas un griež atpakaļ, viņa vairs nav, ko slimos padzirdīt, pat sāls jau sāk aptrūkt. Visa tirdzniecība kopš gada apstājusies, pilsētas kase ir tukša, mēs nevaram nopirkt, ja arī vēl būtu, ko. Kur nauda lai rodas, kad zviedri jau miera laikos pilnīgi pretlikumīgā kārtā pārlūkoja visus kuģus un strūgas un iekasēja sev nodokļus. Arī bez kara mēs būtum nonākuši postā — kas tad te vēl brauks tirgoties, kad ņem valdība un ņem pilsēta, kad divas ādas plēš nost?

— Taisnība, fon Bitnerbindera kungs, tūrā taisnība! Uzmetušies visādi mārōdicri, uzpērk linus un kaņepājus, pa Gauju un Lielupi izved tieši jūrā. Valdība skatās caur pirkstiem, bet man vienam ir tās tirgošanās tiesības, no manis pie-dzen nodokļus, neprasa, vai es saņemu to, kas man pienākas, vai ne.

Reinertam bij pašam savi ieskati, tos citus viņš daudz neklausījās.

— Visa nelaime tā, ka pilsētā par daudz iedzīvotāju, krievi mūs izmērdēs badā. Gadiem ilgi rāts ir ļāvusi ieplūst visādiem svešiem elementiem, tā ka pašiem sāk aptrūkt rūmes, kur apgriezties. Cik bēgļu no Vidzemes vien te nav apmetušies, un neviens tos vairs nedzen laukā, lai gan muižniekiem pietrūks arāju un kalpu.

Mikvics tam varēja tikai piekrist.

— Pilnīgi pareizi, Reinerta kungs! Jūs taču varat, kāpēc jūs nerakstāt par šo nelietību? Man pašam no muižas četru gadu laikā ir aizbēguši pieci gabali, un kur viņi visi paliek? Rīgā, kur tad citur. Reiz es nejauši sastopu uz ielas, skatos — nu kā tad, mana paša bijušais zirgu puisis, es taču pazīstu viņu! Un ko jūs domājat, kungi, zobus man papirdz preti! Man — zobus! Muižā es tevi liktu ar kokiem tā, ka tu trīs nedēļas neceltos no gultas, bet ko es te varu? Rīgas pilsonis viņš ir, un man nav tiesības. Ievērojiet, kungi: pret paša aizbēgušo vergu man nav tiesības!

Fon Bitnerbinders mierinādams uzlika roku otram viņa ceļgalam.

— Neuztraucieties, Mikvica kungs. Es pats esmu muižnieks un saprotu jūsu intereses, bet neaizmirstiet, ka arī pilsētai ir savas, un nebrīnieties, ka viņa tās aizstāv. Ja tāds bēglis no laukiem nodzīvojis Rīgā gadu un vienu dienu, tad viņu vairs nevar atprasīt, viņam pilsoņa tiesības, un viņš paliek te. No muižnieku puses skatoties, tā ir netaisnība, bet no pilsētas nē. Strādnieki Rīgai vajadzīgi, tas to lietu izšķir. Kas mums te tos kuģus lādēs, maisus un alu nesis un kaņepājus kulkstīs? Paši mēs taču to nevarēsīm, mūsu ir tik maz, un tad vispārīgi — he, he, he! Ko nu par to runāt! Jūs vienā laikā esat Rīgas tirgotājs un lauku muižnieks, tāpēc tas zirgu puisis jūs nostāda karā ar sevi pašu, pavisam divainā stāvoklī jūs nonākat, Mikvica kungs! Bet pilsētas vispārīgās intereses nevar mērot pēc tā, kas par labu vai ļaunu atsevišķam pilsonim. Un par iedzīvotāju pārpilnību, Reinerta kungs, arī vairs nebūs jābažījas. Vai jūs zināt, cik no pagājušā rudens līdz šim laikam mēri un badā vien miruši, nemaz nerēķinot tos, kas krituši no krievu lodēm? Jūs to nezināt, neviens viņus nav īsti saskaitījis, bet mēs rēķinām uz trīsdesmit, četrdesmit tūkstošu. Vai jūs saprotat, ko tas nozīmē? Cik cilvēku nevajadzēs no laukiem, lai Rīga atkal tiktu par pilsētu un mums nenāktos joprojām mirt badā, arī kad karš būs beidzies?

Mikvics taisni nostenējās.

— Četrdesmit tūkstoši! Bet tas taču ir gatavs āprāts! Vai tad tiešām gaidīsim, lai arī tā palikusi saujiņa tāpat aiziet bojā? Uz ko tad mēs vēl varam cerēt? Mēsli un netīrumi aug galvām pāri, kuģi ostā sapūst, nav vairs neviens, kas pērk un pārdod, naudas nav, maizes nav, akas ir saindētas, viss gaiss nāvē-

jošiem tvaikiem pilns. Vai gubernators un rāts mūs tišu prātu grib nosmacēt taja dvingā?

Arī nosvērtajam Reinertam paspruka dziļa nopūta.

— Es te jau veselu gadu smoku kā sausumā izmesta zivs. Grāmatas nevar dabūt no ārzemēm, nav vairs neviena, ar ko parunāt par garīgām un dvēseles lietām. Konsistorija ir kā izkauts aitu aizgalds, ļaudis kļīst kā vaļā palaists un pamests lopu bars, visas baznīcas ciet, mācītāji apmiruši, no tiem trim palikušajiem viens jau guļ mērī un diezin vai piecelsies. Es arī nesaprotu, uz ko mēs vēl ceram un ko gaidām?

Fon Bitnerbinders pieliecās vēl tuvāk un runāja klusāk:

— Patiesību sakot, kungi, es jautāju to pašu. Nekā mums nav, uz ko cerēt un ko gaidīt. Dzer-tieru skaits no karaspēka un bēgļu no pilsētas aug ar katru nakti. Ļaudis to tikai vien gaida, kad atvērs vārtus, par pretošanos neviens vairs nedomā. Bet krieviem viss ir zināms, tāpēc tie nesteidzas un nogaida, lai mēs piedāvājamies paši. Protams, mēris tāpat žņaudz arī viņus, bet vai tad caram zaldātu trūkums? Un vēl es jums ko teikšu, kungi, tikai tas lai paliek mūsu pašu starpā. Zviedriem ir ko aizslāvēt, viņi zina, ko ar Rīgu pazaudē. Bet pilsētai gluži viena alga, zviedrs vai krievs, kad tikai neatņem mūsu tiesības, ļauj strādāt, tirgoties un bagātiem tikt, vairāk mums neko nevajag. Un kāpēc krievi lai mums liegtu to, kas tik izdevīgs izrādījās poļiem un tiem pašiem mūsu tagadējiem valdniekiem? Kas viņiem vēl vairāk var maksāt kā ziedošā, bagātā Rīga, kur satek visas bagātības no Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un leišiem, bet no šejienes atkal kuģos projām uz Prūsiju, uz Angliju, uz Holandi, uz Franciju? No turienes, kungi, tā nauda nāk! Un ar krieviem viņa nāktu vēl vairāk. Ko mēs katru gadu neesam ieveduši no Petseriem, Novgorodas un citiem pierobežu apgabaliem! Un kad Rīga piederēs krieviem, tad nāks no Daugavas augšgala ar strūgām un laivām, pa Maskavas un Pleskavas lielceļiem nāks, no visa tā plašuma, ko mēs vēl nemaz nepazīstam. Mēs esam te vidū, mūsu kabatām garām nekas nepakļūs, mēs varam piedzīvot tādus ziedu laikus, par kādiem vēl pat sapņojuši neesam. Ne ritu, bet jau šodien pat mums vajadzētu atvērt vārtus vaļā. Man ir zināms, ka vismaz puse no rātskungiem domā tāpat, tikai ģenerālgubernators tīri akli turas. Cik ilgi viņš vēl tā turēsies, kad no garnizona tikai saujiņa vien vairs atlikusies, tie paši slimī, līdz nāvei nobadojušies un vārgi — salašņu un vazaņķu bars, ne karaspēks! Es saku, kungi, velns lai parauj zviedrus un viņu gubernatoru, mums ar viņiem vairāk nav pa ceļam! Rīga gaida jaunus kungus!

Kā viņa vārdus apstiprinādams, laukā atskanēja jauns sprādziens, tik spēcīgs, visa māja nodrebēja, kaļķi nobira no griestiem, no logu aizkariem atkāpēja putekļi, bet kaut kur aiz sienām Māra pārbiedēta iespiedzās. Slimais nevarīgi pačamsūnāja lūpas, bet tomēr neuzmodās, laikam samaņas vairs atlicies gaužām maz. Pulkstenis aiztarkšēdamies palēcās uz kamīna, un, kad kungi vēl brīdi palika klusu, bij dzirdams, ka netikš vairs. Viņš arī bij apstājies gaidā,

laikam atzinis, ka nav vairs nekādas nozīmes virzīt rādītājus tālāk pa ciparoto plāksni.

Devītajā jūnijā zviedri ar trim kaujas kuģiem no Dinamindes vēl atbrauca līdz ģenerālmajora Golovina baterijām un nikni bombardēja tās. Bet krievu lielgabali atdzina tos atpakaļ kopā ar citiem Daugavas grīvā palikušajiem, tie aizbrauca jūrā un nerādījās vairs līdz pat aplenkuma beigām.

No ieņemtajām priekšpilsētām ierakumus un uzbērumus pievirzīja gandrīz līdz pašiem Rīgas vaļņiem. Lielgabalu baterijas uzstādīja tik tuvu, ka no visām pusēm varēja sniegt pāri un pašu citadeli apšaudīt. Tomēr Seremetjevs negribēja sagraut pilsētu, kam tā kā tā bij jākrīt, dienu agrāk vai vēlāk. Vienpadsmitajā jūnijā viņš izsūtīja bundzinieku ar vēstuli Rīgas ģenerālgubernatoram grāfam Štembergam. Rakstā bij aprādīts, ka zviedru garnizons atrodas bezizejas stāvoklī, sarucis līdz četrūkstoš vīriem, no kuriem lielākā daļa vēl slimi, pārtikas piegāde neiespējama un palīdzība nekāda nav gaidāma. Gubernators lai apsver visus šos apstākļus, nepieļauj pilsētu bombardēt un pavisam nopostīt, bet uzsāk sarunas par goda pilnu padošanos. Apdomāšanai un atbildei viņam noteica vienu dienu un nakti pamiera laika, piedraudot pēc tam sākt nežēlīgu uzbrukumu un nekādos līgumos vairs neieļauties.

Divpadsmitajā agri no rīta Štembergš tāpat ar bundzinieku atsūtīja atbildi. Tik isā laikā viņam neesot bijis iespējams apspriesties ar Rīgas muižniecību, rātskungiem un ģilžu pārstāvjiem, ne arī pašam šo lietu pienācīgi sīki pārdomāt, bez tam vēl svētdienas diena, un tā viņš nekādu noteiktu atbildi nespējot dot. Ja ģenerālfeldmaršals vēloties īstu skaidrību, tad pilsētai tik svarīga jautājuma izšķiršanai vajadzīgs ilgāks pamiers, pēc tam viņš saņemšot plašu un pilnīgu paziņojumu.

Krievu virspavēlnieks ar rakstu pavēstīja, ka pamiers pagarināts līdz četrpadsmitajam pulksten deviņiem rītā. Pēc tam abas puses galīgi pārtrauca šaušanu lielgabaliem un musketēm, tāpat arī visus apcietinājumu un citus kara darbus. Taisni nosacītā stundā ieradās Štembergš bundzinieks ar atbildi. Gubernators nu pārdomājis feldmaršala priekšlikumu par kapitulāciju un visu citu, kas ar to sakarā. Krieviem neesot pareizas ziņas par pilsētas un garnizona stāvokli. Lai gan sekmīgai aizstāvēšanai šā un tā trūkstot, tomēr turēties varot vēl labu laiku, nekādām pierunām un viltībām nepaļausoties. Lai viņš, gubernators, varētu ievākt nepieciešamās ziņas, viņam vajadzīga atļauja izsūtīt divus kurjerus, vienu uz Dinamindes cietoksni, otru pār jūru uz Zviedriju, un garantēja, ka vēstnešus ceļā nekādi netraucēs un neuzplēsīs turpu sūtāmās un atpakaļnesamās aizzīmogatās vēstules. Pretējā gadījumā Štembergš piedraudēja turēties līdz beidzamai iespējai.

Uz šādu priekšlikumu Seremetjevs nemaz neatbildēja. Četrpadsmitajā jūnijā pulksten divos pēc pusdienas no trim vietām šajā pusē visas četrpadsmit baterijas sāka bombardēt Rīgu, tāpat no Pēterskanstēm citadeli. Bombardēšana ilga līdz divdesmit ceturtajam, nepārtraukti dienu un nakti, izšāva pavisam trīstūkstoš

trīssimts astoņdesmit deviņas bumbas, no tām sešsimts trīsdesmit deviņi, bet pārējās pieci pudi smagas. Divdesmit ceturtajā pēc pusdienas, pašā apšaudīšanas karstumā, Rīgas gubernators atkal izsūtīja vēstuli, kurā žēlojās, ka neesot saņēmis nekādu atbildi par to divu ziņnešu sūtīšanu uz Dinamindi un Zviedriju, bet ja tik nežēlīgi apšaudot, Rīgas iedzīvotājiem neesot iespējams sapulcēties un apspriesties. Tāpēc viņš lūdza pamieru uz desmit dienām, lai visu to varētu nokārtot, kā pienākas.

Ar to pašu bundzinieku Štrembergs saņēma Šeremetjeva atbildi: par to divu vēstnešu sūtīšanu nevarot būt runas, viņam neesot nekādas patikas gaidīt, līdz kamēr tie atgriežas. Bombardēšanu pārtraukšot uz četrdesmit astoņām stundām, tad atbildei vajagot būt gatavai. Divdesmit sestajā gubernators lūdza pagarināt pamieru, jo viņš vēl nepaspējis noskaidrot padošanās jautājumu. Tad Šeremetjevs nolika beidzamo termiņu divdesmit deviņtajā jūnijā pulksten septiņos. Tajā pat dienā par kņaza Meņšikova kājnieku divīzijas un dragūnu pulku komandieri iecēla ģenerāli Renu ģenerālporučika Boura vietā, ko ar sešiem dragūnu pulkiem aizsūtīja aplenkt Pērnavu.

Nozīmētā stundā Rīgas gubernators Štrembergs izsūtīja bundzinieku ar vēstuli. Viņš esot gan domājis dzīvs nekad nepadoties, bet, stāvokli labāk apsvēris, tomēr nolēmis otrādi. Kapitulācijas izstrādāšanai izvēlēties divus palkavniekus un oberauditoru, bez tam arī dažus muižniecības, rāts un ģilžu pārstāvjus, bet tā kā tie vēl nepaguvuši sagatavoties, viņam esot vajadzīgs laiks līdz trīsdesmitajam jūnijam pulksten astoņiem rītā. Gan ne astoņos, bet vienpadsmitos gubernators tad arī atsūtīja no Rīgas deviņus vīrus sarunu vešanai: palkavniekus Budenbroku un Fitinghofu, oberauditoru Paulusu, asesoru Rihteri, birģermeistarus Vitforu un Ordeku, rātskungu Riksu un eltermaņus Fegezaku ar Fronbergenu. Pretim tiem Šeremetjevs aizsūtīja uz Rīgu ģenerāladjutantu kņazu Baratiński, palkavnieku Ziburgu un oberauditoru Glebovu, bet par sarunu vedējiem ar rīdziniekiem iecēla brigadierus Čirikovu un Ļesiju. Rīgas deputāti pārņākšņoja turpat nometnē; kad gubernatora priekšlikumi bij pārtulkoti un apspriesti, tiem paziņoja atbildi. Deputāti atteica, ka ar tādiem noteikumiem viņi pilsētu atdot nevar, it sevišķi nepieņemams prasījums, lai zviedru garnizona un citi dzimušie vidzemnieki paliek krievu pusē, nozvēr uzticību caram un par to ar savu pašu roku parakstās. Oberauditoru Paulusu atlaida sazināties ar gubernatoru, bet pārējās pa nakti atkal tāpat paturēja nometnē. Otrā jūlijā pulksten astoņos rītā Pauluss atgriezās, un to ar pārējiem deputātiem noveda pie ģenerālfeldmaršala, kur jau bij sapulcējušies visi ģenerāļi. Štremberga atbilde bij tāda, ka viņš neatrodot par iespējamu padoties, ja dzimušie Vidzemes muižnieki netiekot atsvabināti no prasītā zvēresta. Tad viņi labāk uzspridzinot pilsētu un vaļņus gaisā, ieslēdzoties citadalē un turoties līdz pēdējam. Šeremetjevs neatlaidās no sava prasījuma un piedraudēja atkal sākt bombardēt pilsētu. Oberauditors ar abiem birģermeistariem un vienu eltermani atgriezās pie gubernatora, bet pārējie delegāti vēl trešo nakti palika turpat pie krieviem.

Trešajā jūlijā delegāti atgriezās no Rīgas, nu jau piekāpīgāki, tikai vēl kaulējās par dažiem sīkumiem, tā, piemēram, lai atļautu zviedriem aiziet ar izplestiem karogiem, bungām un kara muziku. To viņiem arī atvēlēja. Pārrunāja kapitulācijas sīkumus, nozīmēja vārtus, pa kuriem krievu karaspēks ieies pilsētā. Feldmaršals aizsūtīja Belogorodas kājnieku pulka majoru Reinhardu līdz zviedru oberaudītoram izlūkot pilsētu. Ārpusē to sagaidīja ģenerālmajors Klots, izrādīja citadeli un Rīgas vārtus; majors atgriezās ļoti apmierināts ar laipno uzņemšanu. Ceturtajā jūlijā pulksten astoņos Čirikovs un Ļesijs ģenerālfeldmaršala uzdevumā parakstīja kapitulācijas noteikumus, tad palkavnieka Budenbroka pavadībā devās pie Štremberga, lai arī tas paraksta. Smilkšu vārtos viņus sagaidīja fon Klots ar oficeriem un aizveda uz pili, pats gubernators izvadīja krievus pa savas mītnes telpām, izrādīja bumbu postījumus un pastāstīja, kādas briesmas te pārdzīvojuši. Pēc tam viņš parakstīja kapitulāciju, pielika Rīgas pilsētas zīmogu un atdeva Čirikovam. Tas izsūtīja majoru Reinhardu, lai pavēl sagatavotiem kājnieku pulkiem pienākt tuvāk pilsētai, bet pats ar brigadieru Ļesiju un zviedru palkavnieku Budenbroku aizāja nodot gubernatora parakstīto kapitulāciju Šeremetjevam. Ģenerālfeldmaršalu un pārējos ģenerāļus pie Rīgas vārtiem sagaidīja zviedru ģenerālmajors fon Klots ar garnizona virsniekiem, krievi iegāja pilsētā ierindas kārtībā. Priekšgalā komandieris, kājnieku ģenerālis kņazs Repņins un ģenerālleitnants Ostens, aiz viņiem grenadierī, bombardieri un kanonieri, tad jūras kapteinis Lobiks ar matrožiem un jūras flagu. No pulkiem pirmais bij Ingermanlandes, tam sekoja Kijevas, Astrahaņas, Sibīrijas, Kazaņas un Butīrkas. Tā krievi ceturtajā jūlijā pulksten sešos pēcpusdienā ieņēma Rīgu un tūlīt nomainīja zviedru sargu postņus. Astotajā bijušais Rīgas ģenerālgubernators grāfs Štrembergs apmeklēja Šeremetjevu nometnē un lūdza izlaist viņu tā, kā nolīgumā minēts. Divas dienas vēlāk zviedri atsēja pilsētu ar izplestiem karogiem un muziku, pavisam ap pieci tūkstoši divsimts cilvēku, no kuriem vairāk nekā puse bij slimu. Pēc traktāta slimos aizsūtīja uz Dinamīdes cietoksni, pēc tam kuģos nogādāja atpakaļ Zviedrijā. Četri krievu kājnieku pulki ģenerālmajora Aigustova komandā bij nostādīti parādē gar ieļām, pa kurām izvācās zviedri. Pašu Štrembergu tomēr neizlaida, cars bij atsūtījis pavēli aizturēt to apmaiņai pret Narvas kaujā sagūstītiem krievu ģenerāļiem, tāpēc viņu nogādāja uz Pēterpili. No garnizona pulkiem aizturēja visus vidzemniekus, to starpā ģenerālmajoru Alfendālu un divpadsmit palkavniekus un apakšpalkavniekus, bez tam arī tos, kas bij no agrākām zviedru, tagad krievu iekarotām pilsētām un apgabaliem, pavisam astoņsimts sešdesmit divus cilvēkus. Pilsētā un citadelē ieguva pāri par sešsimts vara un čuguna lielgabalu, diezgan daudz municijas un divpadsmit karogus.

Divpadsmitā jūlijā krievu nometnē noturēja pateicības dievkalpojumu, pie kam trīs reizes šāva ar lielgabaliem un musketēm. Četrpadsmitajā pulksten astoņos muižnieku un namnieku pulks kailiem zobeniem izjāja ievadīt pilsētā ģenerāl-

feldmaršalu Šeremetjevu. No Kārļa vārtiem līdz pat piliņ ielās bij nostādīta zaldātu goda sardze. Vienpadsmitos sākās uzvarētāju ieiešana pilsētā sekošā kārtībā.

Pašā priekšgalā gāja divi virsnieki, vezdami Ingermanlandes grenadieru rotu kaiļiem zobeniem un izgreznotām cepurēm, aiz tiem ģenerāļu staļļu kalpi jāšus veda trīsdesmit sešus skaistām segām apklātus zirgus, kam segli bij ar sudraba kāpšjiem. Tad brauca četras tukšas karietes, bet pēc tam citas ar krievu augstākajiem virsniekiem. Pirmajā sēdēja palkavnieki Kortašovs un Ļevašovs, otrā brigadieris Debojs un Štafs, trešā ģenerālmajors Ģinters un brigadieris Ćirikovs, ceturtnā ģenerālleitnanti un kavalieri Briss un Rencels, piektā kājnieku un kavalērijas ģenerālis un kavalieris barons fon Alarts un kavalērijas ģenerālis fon Rens. Tiem sekoja Rīgas pilsoņi un muižnieki jāšus un izvilktiem zobeniem, barons Mengdens ar trim ģenerāļiem, Šeremetjeva miesas sardze dzeltenos mundieros un visbeidzot pats ģenerālfeldmaršals zeltītā karietē ar sešiem brūni baltiem zirgiem, blakus viņam sēdēja slepenpadomnieks Lēvolds. Karietei pa priekšu jāja trompetnieki un divi bundzinieki apzeltītām sudraba bungām, blakus gāja sulainis turku ģērbā, bet aiz karietes jāja muzikanti dzelteni apklātos zirgos. Gājienu noslēdza feldmaršala paša personīgā rīcībā noliktais eskadrons.

Pa Kārļa vārtiem Šeremetjevam pretī iznāca rātskungi, apsveicināja un pats nīdza divas zelta atslēgas uz samta spilvena, tajā brīdī no pilsētas vaļņiem un cīdadeles šāva ar visiem lielgabaliem. Pie pils feldmaršalu un ģenerāļus sagaidīja rātskungi un garīdznieki, bet karaliskajās istabās pats gubernators, tur ieejot, atkal dārdeja lielgabalu šāvieni. Pils baznīcā muižnieki un garīdznieki nodeva publisku uzticības zvērestu, apstiprinādami to saviem parakstiem un zīmogiem. Tad Šeremetjevs devās uz rātūža laukumu, kur atradās sarkana samta pārvilkta estrāde ar tādu pašu sarkana samta baldahīnu, bet zem tā samtu apklāts un zeltītu tīkliņu pārvilkts krēsls ar spilvenu. Tur zvērestu nodeva pilsētas rāts un ģīlžu vecajie, kamēr namnieki nozvērēja turpat laukumā. Tūliņ pēc tam no visiem vārtiem un pils noņēma zviedru ģerboņus un to vietā piestiprināja krievu. Pēc tam Šeremetjevs tādā pašā kārtībā un pavadoņībā izbrauca prom no pilsētas uz savu nome'ni Dreiliņos. Tur tad sarīkoja dzīres ģeneralitātei un štāba ofīcīeriem, bez tiem piedalījās arī jaunie cara pavalstnieki, ģenerālmajors Alfendāls, muižnieki, aizturētie virsnieki un zviedru palkavnieks Budenbroks. Visiem zaldātiem karaspēkā izsnīdza stipri palielinātas degvīna porcijas, visu nakti pilsētā un apkārtnes nometnēs dzirdēja gavīles un piedzērušo bļāustīšanos, dažu uzvarētāju nesamaņā piecēla no ielas un aizvilka ieslodzīt, lai izguļas. Otrā dienā rikstēm un pletnēm bij stingrs darbs par nepiedienīgu uzvešanos.

Ap to pašu laiku Dinamīdes ielencēju redutu sardze uztvēra cietokšņa komandanta Štābelberga vēstuli Rīgas ģenerālgubernatoram Štrembergam. Vēstulē bij rakstīts, ka cietoksnis pavisam bēdīgā stāvoklī, garnizons apmiris mērī un maz vien vairs atlicies kaujas spējīgu zaldātu. Septītajā jūlijā Šeremetjevs noturēja apspriedi ar saviem ģenerāļiem, pēc kam nosūtīja turpu ģenerālmajoru Buku

ar vēl divi tūkstoš vīriem. Ierīkoja jaunus apcietinājumus Dinamindes pilnīgai blokādei, uzstādīja papildu baterijas, bet komandantam nosūtīja feldmaršala rakstu, pieliekot klāt to pašu uztverto vēstuli. Tad uzsāka sīvu bombardēšanu, bet Štelbergs, dabūjis zināt, ka Rīga jau kritusi un palīdzību no tās velti gaidīt, astotā augustā padevās ar saviem vēl palikušajiem vīriem.

Tā tūkstoš septiņsimts desmitā gada vasarā krita Rīga ar visiem saviem ciotokšņiem. Vecā Hanzas pilsēta nu bij dabūjusi jaunus kungus, viņas un visas Vidzemes vēsturē sākās jauns laikmets.

7

Trešajā dienā pēc lielā notikuma Rīgas ielās pastaigājās krievu zaldāti. Sakšijā bijušie nebrīnījās par šīm šaurajām ieliņām un divainajiem namiem ar ģēvelgaliem ielas pusē un šaurām vītām koka kāpnēm aiz durvīm. Bet pārējiem mutes vaļā, apkakles kaklu apgrauzušas, galvu grozot un skatoties luterbaznicu smailajos torņos. Pilsoņu redzēja pavisam maz, laukā iznāca tikai tie, kam gluži neatliekama vajadzība — jāsteidzas uz Ģildes vecajo sapulci vai uz rāts sēdi, jāpasauc ārsts mēri saslimušajai sievai vai jāliek apzvanīt mironis. Lielākā daļa gar pavilkta loga aizkaru malu glūnēja lejā uz tiem barbariem, par kuriem tik daudz briesmu dzirdēts.

Skatītājos visvairāk sievietes, jo vīri nepavisam nestāvēja dikā. Kaut kur pie kāda ievērojamāka politiķa sapulcējušies, pilsoņi dedzīgi pārsprieda, kā tikt vaļā no jaunās nelaimes: zviedri bij prom, bet krievu kvartirmeistari jau stāigāja pa namiem, izlūkodami, kur varētu pievienot virsniekus un zaldātus. Vai viņi te veselu armiju gribēja turēt, kad karš beidzies un neviens tos vairs neapdraudēja? Kādam nolūkam tad pilsēta cēlusi kazarmas ar staļļiem un citām nepieciešamām ierīcēm? Vai tiešām Rīgas namniekiem ar ģimenēm būs jāizkrovājas uz ielas un jādzīvo tur? Vai miera līgumā bij punkts par to, ka zaldātus neliks dzīvokļu īpašniekiem uz kakla, jeb vai tāda tur nebij? Ko darīja rāts un birģermeistari, kad viņi nemaz nerūpējās par pilsētas senseno iemitaieku tiesībām? . . . Par daudz ko kļiedza Rīgas pilsoņi savās sanāksmēs, kas ilga visu dienu un dažā arī vēl līdz pusnaktij.

Pārējām kārtām tāpat savas rūpes un spriešana, pirms iesniedza krievu valdībai apstiprināt jaunu pilsētas statūtu. Tirgotāji katrā ziņā gribēja panākt, lai nedod pirkšauas un pārdošanas atļauju visiem krieviem un poļiem, kas te tagad katrā ziņā sanāks un gribēs noņemt maizi viņiem, kam vienīgiem šīs tiesības apstiprinātas jau poļu un zviedru laikos. Un tad tirdzniecības nodokļi katrā ziņā bij samazināmi, par kroņa nodevām vairs nevarēja būt runas, bet tāpat arī pilsētas plēsonība stipri ierobežojama, ja negribēja, ka viņi visi te likvidē savus veikalus, aizbrauc uz Vāczemi un Holandi un Rīga paliek bez maizes un naudas. Mazajai ģildei daudz sakāms par lielās mēģinājumu uzkundzēties, lielajai par mazās uzmācību un necieņu pret gadu simteņu vecām tradīcijām, bet abām

kopā par rāts un birģermeistaru neciešamām patvarībām un patvalstnieciskām tieksmēm. Rāts savukārt apsprieda, kādi likumi sastādāmi pret blēdigajiem tirgoņiem, kas vairāk nodarbojās ar kontrabandu nekā maksāja likumīgo nodokli. Kādi soļi sperami pret ģildēm, kas ar savām sūdzībām valdībai traucēja pašvaldības darbu un dumpoja ļaudis, un kā ierobežojami muižnieku centieni likt šķēršļus ceļā pilsētas vajadzībām pēc zemju īpašumiem un pašiem piesavināties arī tās privilēģijas, kas piederēja vienīgi tikai dzimušiem pilsētniekiem. No laukiem pie saviem aizstāvjiem sabraukušie muižnieki katrā ziņā gribēja panākt, lai krievu valdība atdod redukcijā nolaupītās muižas, atņem Rīgas naudinieku beztiesīgi pirktās, noliedz pilsētai uzņemt un pieturēt dzimtcilvēku bēgļus un tirgoņu monopoltiesības uzpirkt un pārdot labību, linus un kokus... Visiem, visiem bij tik daudz ko žēloties un lūgt. Ģenerālgubernators Reppins bij jau aizraidījis trīs delegācijas un licis izziņot, ka pagaidām viņš nevienu nepieņems un neielaidīsies nekādās sarunās, kamēr pats cara visos jautājumos nebūs devis savus norādījumus.

Bijušā zviedru garnizona unteroficiēris Ataugu Juris klaiņoja pa ielām un skatījās krievos. Viņam nebij ko baidīties, tādu kā viņš zviedru mundierā te tagad staigāja diezgan daudz: bez lielā vidzemnieku skaita no krievu iekarotiem apgabaliem, no Karēlijas, Viborgas un citiem pulkiem aizturēti bij divsimts piecdesmit cilvēki. Kamēr kungi kārtoja viņu iedalīšanu cara karaspēkā vai atlaišanu mājās, tie netraucēti pastaigājās pa pilsētu.

Pa tiem pašiem Kārļa vārtiem, kur divpadsmitajā iebrauca triumfators Seremetjevs, tagad vilkās iekšā garas rindas ratu ar ievainotiem un slimiem krievu zaldātiem. Maģistrāta kungi gan bij stingri protestējuši pret pilsētas pārvēršanu slimnieku noliktavā, bet jau pirmajā dienā dabūja sajūst, ka krievu ģenerāļi un gubernators ar viņiem daudz nerēķinās. Atbilde bij vēl stingrāka: mēra slimnieki netiekot vesti, ar vēdera kaitēm un karstumguļu arī nē, bet ievainotiem uzvarētājas armijas karavīriem esot nepieciešama labāka pajumte un kopšana, nekā tas iespējams nometnēs. Vēl vairāk: pavēlēja izlūkot un divdesmit četru stundu laikā paziņot tos dzīvokļus, kur iespējams novietot simts sešdesmit zaldātu, kam slimnicās pietrūka vietu. Rāts sēdēja visu nakti cauri, izstrīdējās, izlamājās, bet nekādu izeju atrast vis nevarēja, jāpaklausa vien bij.

Ataugu Juris stāvēja ielas malā un skatījās vezumos, kur ievainotie krievi slaistīja satītas rokas un kājas vai gulēja nekustēdamies, galvas salmos iebāzuši. Vērotāja uzmanību pievilka kādi rati, kur salmi nestiepās līdz assgaliem kā tiem citiem, bet slimais gulēja uz plāni piebāzta gultas maisa, otrs mazāks tam bij pagalvi. Blakus gāja šausmīgi pinkains zaldāts, musketi plecā uzmetis, vienu roku ratu malai pieķēris, otru dūrē reižu reizēm pakratīdams un mazliet savādā latviešu valodā izlamādams vedēju zemnieku:

— Braus kā akls, neresēs, kur tas liels akmens!

Gulētājs bij vai nu aizmidzis, vai nesamaņā, pabāls un stipri novārdzis,

cepure atšļukusi pakausi, piere mirka vienos sviedros. Ataugu Juris paskatījās vienu reizi, tad vēl, aizmirsa, ka pašam roka satīta un pakārta kaklā, svārkī tikai tāpat uzmeti plecos, nolēca un steidzās klāt, bet tikko nedabūja tā piunkainā dūri krūtīs.

— Kur lien kā raks! Nav brīv!

— Bet tas tak ir mans brālis, es gribu redzēt, kas viņam kaiš!

Pieņāja krievu oficiēris un novaicāja, kas par lietu, ko tas zviedrs grib? Meģis noraportēja: zviedrs sakot, ka tas viņa brālis. Oficiēris noskatījās tajā ar pakārto roku, tad gulētājā, bez šaubām tūliņ ievēroja nepārprotamo līdzību abās sejās. Ataugu Jurim likās, ka arī viņš kaut kur jau redzējis šo virsnieku un nemaldijās — tas bij tas pats Nikolajs Saveļjičs Pļeščejevs, ar ko viņam iznāca sastapties priekšpilsētas smilkškalnos.

— Tas patiešām ir mans brālis. Es negribu, ka viņu ved uz slimnicu, mēs varam uzņemt pie sevis mājās un apkopt vēl labāk.

Pļeščejevs nobraucija ūsas, tāds priekšlikums taisni patīkams, tikai pietiekums savāds un pavēlē neparedzēts.

— Bet tu pats taču esi zviedru zaldāts, kas tev var būt par mājām?

— Es dzīvoju pie sava sievastēva, mums rūmes diezgan.

— Ā, kad pie sievastēva, tad tā lieta var iet. Bet pielūkojiet man, ka slimais drīz tiek vesels, es gribu, lai par viņu sevišķi parūpējas. Čukna gan, bet malacis.

Viņš pasauca vēl divus pavadoņu zaldātus, rati iegriezās uz Jēkaba baznīcas pusi.

Althofu Māra glūnēja pa āra durvju šķirbu. No krieviem viņai bij briesmīgi bail, bet ziņkāre tik liela, ka katru brīvo brīdi skatījās pa šauro spraugu vai arī augšā, galvu pa logu izbāzusi. Piepeši iebrēcās, aizcirta durvis, uzskrēja augšā virtuvē, kur patlaban atradās Hilda. Aizvilkdamās vēstīja:

— Jaunkundzīt, nu ir nelaime mājās! Krievi brauc! Viens guļ ratos, viens jāj jāšus, trīs ar musketēm blakus, bet jaunais kungs nāk pa priekšu. Pie mums, pie mums, jaunkundzīt, citur nebūs!

Althofu Hilda padomāja, paraustīja plecus, atvēra logu un izbāza galvu laukā. Juris lejā pamāja ar veselo roku un kaut ko sauca, bet saprast nevarēja, krievi tur čaloja ap slimnieku. Sarauktu pieri viņa izgāja gaiteni un pa trepēm lejā. Māra palika, kur nostājusī, un klausījās, elpa viņai strauji cilāja spēcīgās krūtīs. Hilda atgriezās vēl krunkaināka un pārskaitusies, labu brīdi nevarēja parunāt, kamēr aiz durvim skanēja nekantrīgs soļu troksnis un krievu valoda.

— Skandāls! — viņa nostenējās, atkrīzdama virtuves stiebru krēslā. — Tas ir viņa brālis, ievainots krievu zaldāts, un nu viņi to ievieto pie mums kopšanai.

Māra palēcās kā vista, ko nejauši trāpījusi zemes pika.

— Pie mums! Kas tad viņu te kops? Kas būs tā kopēja? Es, jaunkundzīt? Tādu prastu mužiku un vēl krievu zaldātul! Tad es labāk tūliņ uz Daugavu! Althofu Hilda tikai rokas noplātīja.

— Ko es tur varu, Marihen? Tēvs vēl ir dzīvs, bet viņš te jau uzstājas kā tas lielais saimnieks. Tavā istabā.

— Manā! — Nu Māra pat palēkties vairs neiespēja. — Un kur tad es palikšu? Vai man uz trepēm būs jāguļ?

Hilda bēdīgi nogrozīja galvu.

— Es arī nezinu, Marihen. Cītur mums rūmes nav. Viņš saka: lai Māra uztaisa sev vietu kādā stūrī, tā ka allaž pie rokas, kad viņam kas vajadzīgs. Mans brālis ir slims, viņš saka, bet drīz atkal būs uz kājām, ilgi viņš te mūs neapgrūtinās.

— Mūs — neapgrūtinās... Jaunkundzīt, kas tie ir par laikiem? Ko mēs te piedzīvojam? Vai tas var būt?

Jaunkundzīte nopūtās ne tikai ar krūtīm, bet ar visu vēderu.

— Tad redzi, miļā, tādi nu ir tie laiki! Dievs vien zina ko vēl nepieredzēsim...

Durvis pēkšņi pavērās, jaunais kungs pabāza galvu.

— Ūdeni! Glāzi auksta ūdens, kamēr atnāks ārsts. Bet žigļi!

Tas skanēja tik pavēlnieciski, it kā viņš jau tiešām te bijis tas kungs un valdnieks. Asaru picskrējušām acīm Māra pavērās Hildas jaunkundzē, bet tā izskatījās tik notriekta, ka kaut ko jautāt vai vēl tielēties nebij nekādas nozīmes. Nodrebīnādamās, it kā pašai būtu jākāpj tajā aukstajā ūdenī, viņa pasmēla no spaiņa un iznesa. Atpakaļ iznākusi, vislielākā nesapratnē un riebumā paraustīja plecus, bet tā kā jaunkundze neizrādīja ne mazāko vēlēšanos runāt, piespieda saviebtu seju loga stenderei un skatījās ielai pāri, lai gan droši vien neko tur pretējā pusē neredzēja. Aiz durvīm dimdēja smagi zābaki, pie sienām atsizdamies, klaudzēja zobeni, šauteņu laides pret grīdu, krievu oficiēris noklīdza savā valodā:

— Tā kā viņš man pēc divām nedēļām būtu uz kājām! Par vismazāko nolaidību žēlošanas nebūs! Nemiet to vērā, vācu jumpravas!

Ne Althofu Hilda, ne Māra nesaprata, ko viņš tur saka, bet balss izskaņa bij tik draudīga, ka viņas saskatījās un aizrūēja elpu, līdz kamēr tur ārā palika klusu. Tad jaunkundze izstiepās krēslā tā, it kā tai cilpu noņēmuši no kakla, bet Māra piespieda priekšauta stūri acīm un noelsās:

— Bēdu dienas, bēdu dienas...

Ataugu Mārtiņš atmodās tikai vakarā, kad bij jau pilnīgi tumšs un Althofu meitas istabiņu vāji apgaismoja maza svecite uz kumodes pašā stūrī. Jau modamies viņš jūta, ka kāds te klāt un aplūko viņu; kreisās acs plakstu ar pulēm mazliet pavēris, saskatīja paplatu vecīgu latvietes seju, tā nepavisam nebij tik draudzīga kā kurpniecei priekšpilsētā, kas viņu līdz šim tik sirsnīgi kopa. Kad viņš atvēra arī otro aci, istabiņā vairs neredzēja nevienu. Pusnemaņā, pusnomodā gulēdams, viņš bij jautis un dzirdējis itin visu, kas ar viņu notiekas, tikai kaut kā atsaukties un dzīvības zīmi parādīt nevarēja. Zināja gluži skaidri, ka

brālis viņu te novītojis un ka krievu virsnieks pavēlēja labi kopt un uzmanīt. Bet galva gulēja uz miksta dūnu spilvena, tas nečaukstēja nemaz, bij karsts un neērts, gludā sega karsēja savukārt, brūce gurnā sūrstēja nejauki, ausis dūca bez apstājas, mēle nekustināma lipa pie aukslējām. Nu kas tur bij par prātu, tik daudz asiņu zaudējušu, likt viņu ratos un kratīt pilsētā iekšā — priekšpilsētas namīnā drīzā laikā būtu ticis uz kājām. Bet vai tad viņš pats te ko vairs varēja darīt? Jāguļ, vairāk neko.

Pirmītējā skatītāja runāja aiz sienas — Mārtiņš pilnīgi noteikti zināja, ka tā ir tā pati. Runāja vāciski, vairākkārt bij dzirdami tādi vārdi kā *ervachen* un *beizinnen*, ka tie zīmējās uz viņu, par to nebij šaubu, varējies tikai saprast, ko tie nozīmēja. Kļuva drusku baismīgi šajā baltajā gultā, pret kuru ļoti neglīti izcēlās viņa trīs nedēļas nemazgātais pakulu krekls. Turpat blakus uz krēsla savārtītais zaldāta mundieris un sabristie zābaki, viens vēl asinim nejauki piekaltis. Viņš gribēja savilkēt segu līdz pat zodam, bet roka vēl lāgā neklausīja. Aiz sienas nu spiedza kāda satraukta balstiņa, tai atbildēja Juris — katrā ziņā tas bij Juris, šo valodu viņš pazina nemaldīgi, no tās kļuva tik labi, ka acis pašas aizvērās un atkal pārmāca dziļš un mierīgs miegs.

Neizturamās slāpes viņu pēc kāda laika uzmodināja. Labo roku ar kreiso atbalstīdams, pasniedzās pie glāzes uz maza galdīņa un pieklabināja. Ienāca neredzēti tīriģi ģērbies latviešu mēģieša cilvēks sirmiēm matiem, palika turpat pie durvīm, gaidīdams, ko viņš teiks. Kas Mārtiņam bij ko teikt, tikai dzert viņam gribējās. Māra ienesa veselu krūzi, māla trauka māla noklinkstēja pret zemnieka stiprajiem zobiem, dzirdītāja skatījās prom, saviebusies pūlējās nedzirdēt, kā gulkstēja rijīgie malki. Kad tā bij prom, ienāca Juris ar kaklā pakārto roku. Sejā pazīstamais brāļa smaids, bet acis kaut kur sienā, durvis, varbūt vēl tālāk. Runāja viņš latviski, bet savādā noskaņā, vārdu galotnes izlauzīdams, reizēm pavisam atmezdams. Mārtiņš sākumā klausījās tikai šajā valodā, lāgā neapjēgdams, ko viņam saka.

— Es liku atvest tevi pie mums. Tā ir mana nākamā sievastēva māja, un šī te Māras istabiņa. Protams, viņa nav sevišķi iepriecināta, ka tu te esi, bet es taču nevarēju ļaut novietot tevi slimnīcā, no kurienes pat trešā daļa neiznāk laukā pašu kājām. Tagad nu papūlies, ka tieci vesels, kad veco Althofa vedīsim uz kapiem. Ārsti saka, ka trīs dienas, ilgāk viņš vairs neturēšot.

Mārtiņš nezināja, ko atbildēt. Brālis, protams, kā tad nu ne. Bet ar savu izrunu un sāpus pavērstajiem skatieniem vēl svešāks kā tā Māra. Pievērtām iekaisušām acīm viņš to aplūkoja, tad pavērās baltajos griestos un klausījās, kā Juris švīpstīnāja tālāk:

— Mana ligava Hilda arī neko nejūsmo par maniem radiem, bet tur nu neko nevar darīt — ne viņa, ne es pats. Lieta ir tāda, ka mums jāprecas, cits tur vairs neatliek. Kad es reiz būšu Althofa mucinieku darbnīcas likumīgs mantinieks un īpašnieks, gan jau tie viņas radi un paziņas pamazām nolaidīs degunus zemāk, es viņus pazīstu, paši nav nekādi muižnieki, tāpat no Vāczemes salasī-

... ~~Divas~~ maizē uzbarojusies. Hilda pie tevis nenāks, to es jau tagad redzu, bet kam tev tas arī vajadzīgs? Tikai ar Marihenu lūko salabt, citādi viņa tev un arī man — ko tur nu runāt? Par Māru tu viņu nesauc, to visvairāk gēms jaunā, piecpadsmit gadu vācu dzimtā nodzīvojusi, smalkā izteiksmē pieradusi. Tas nu būtu viss, kas man bij tev sakāms. Gulī un veselojies!

Kad Juris bij izgājis, Mārtiņam ilgi skanēja ausīs viņa aplauzītā valoda un vēl daudz kas. Nevicnu vārdu viņš neieminējās par to, kā brālim līdz šim klājies un kāpēc nokļuvis krievu karaspēkā. Arī par to ne, kā viņi abi satikās tur aiz Rīgas vaļņiem un tikko tikko vēl laikā apvaldīja zobenus. Tēvu Priedainē viņš šķīta pilnīgi aizmirsis, un ja to, kam tad bij vērts arī viss pārējais? Mārtiņam kļuva smagi un skumji, ja tikai varējis, viņš tūlī celtos un ietu prom, lai arī uz to pašu slimnicu, no kuras tikai trešā daļa savām kājām iznāca laukā. Brālis bij kļuvis svešs, droši vien drīz būs bagāts un līdz ar to vēl tālāks. Kaut tikai tā kāja drīzāk apdzītu, lai nav te jāguļ par nepatikšanu jaunkundzei, kas pie viņa neienāks, un Marīhenai, kurai sakostiem zobiem tomēr šad un tad būs jāparādās.

Viņa parādījās vēl vakarā, kad Mārtiņš tikko bij pamodies no cieta un spirdzinoša miega. Nolika uz galdiņa ēdiena šķīvi un uzdedzināja jaunu sveci, visu laiku Mārtiņš tikai viņas muguru un pakausi vien redzēja. Mēģināja pasniegties pats, bet roka drebēja tik stipri, ka nekas tur neiznāca. Tad Māra šņākdama pagrāba pati, iesmēla alvas karotē miežu klimpu zupu un lēja mutē, uzdūra dakšiņā aitas gaļas kumosu un pagrūda piekost no rupjas maizes rieciena. Visu to viņa darīja ar tādu nepatiku, ka slimajam spriedās kaklā, lai gan ēdiens bij ļoti garšīgs un izsalkums pietiekoši liels. Pablenza uz netīro kreklu un rokām, kas vismaz trīs dienas nebij redzējušas ūdeni, un saviebusies novērsās. Krūtis cilājās strauji, ar tukšo trauku viņa gandrīz skriešus izskrēja laukā, un tūlī tur bij dzirdama viņas uztrauktā čivināšana un Hildas jaunkundzes pēkstošie pārvaicājumi. Ataugu Mārtiņš nopūtās: ar to laikam nekādi neizdosies sadraudzēties.

Tomēr tik ļauni nebij vis. Kad viņš otrā dienā bij nomazgājies siltā ūdenī, uzvilcis Jura kreklu un apakšbikses, gulēja jau puslīdz atžirdzis un pirmais pamaniņās pateikt: — Labrīt, Marīhenas jaunkundz! — viņa gluži atplauka un promiedama pat pasmaidīja. Divas dienas vēlāk notika tirais brīnums: ienāca pati Hildas jaunkundze un, redzēdama, ka šis krievu zaldāts nebūt uerakā zobus ar ikšķi, nespļauj uz grīdas un nerēc lāča balsi, uzkavējās te gandrīz veselas piecas minūtes. Promiedama pagodināja viņu vēl par švāģeri, Mārtiņš prata tā savaldīties, ka tikai tad, kad viņa jau bij aiz durvīm, aizspieda muti ar plaukstu un nosprauslojās — tik jocīga likās šī nopūderētā mamzele ar ūdeņainām acīm un putna knābi. Radniecības sakari bij nodibināti, vairāk jau arī neko nevajadzēja, likās, ka viss būs labi.

To viņš nevarēja zināt, ka te galvenais nopelns brālim Jurim, kas arvien stingrāk sāka apzināties savu varu un iedzīvoties firmas mantinieka un mājas saimnieka lomā. Bez tam krievu plauksta ar katru dienu smagāk uzgulās Rīgas

vāciešiem, ne ar pielīšanu, ne uzpirkšanu pirmajā laikā nebij veicies, cars no Pēterburgas sūtīja noteiktas pavēles, pilsoņu intereses palika otrā vieta, pirmais bij un palika garnizons, līdz ar to nācās uzmanīties arī pret šo latviešu zemnieku, kas taču arī krievu armijas zaldāts. It sevišķi pēc tam, kad, piešiem šķindinādams un zobena galu pa grīdu braši tarkšinādams, uznāca Nikolajs Saveļjičs Pļeščejevs apvaicāties, kā klājas viņa dzīvības glābējam, un kad Ataugu Mārtiņš bij apliecinājis, ka viņu te kopj un baro tā, ka labāk nevar vēlēties. Arvien biežāk ieradās Māra bez kādas īstas vajadzības, tikai tāpat vien papļāpāties. Nosēdās ar savu adāmo vai šujamo un stundām ilgi mācīja viņu vāciski runāt. Aiz garlaicības Mārtiņš mācījās labprāt, pēc dažām nedēļām viņš jau buldurēja gluži tāpat kā pati skolotāja — vai tā nu bij īsta vācu valoda, kas to lai pasaka, bet gluži mēms starp vāciešiem viņš vairs nejutās.

Vecā Althofa bērēs gan viņš uz kājām vēl nebij. Sēdēja un klausījās, kā zārku nonesa lejā, kā tarkšēdami un grabēdami aizripoja liķrati un Doma baznīca zvanīja dobji un svinīgi. Jau nākamā dienā sētas pusē sāka atkal džinkstēt zāgi, ēveles švikstēt un āmuri klaudzēt — jaunais īpašnieks atjaunoja darbus. No Antverpenes bij pienācis kuģis ar vīna mucām, no Holandes divi ar dažādām vircām un smalkiem audekliem, no Pēterburgas viens ar sāli un auzām, Rīgā atkal atplauka vecā rosība. Rīgas kungi pamazām pieradinājās jaunajai kārtībai, dienu slēdza veikalus vaļā, pa vakariem apspriedās, kā labāk piekļūt ģenerālgubernatoram un kādu petīciju sūtīt caram uz Pēterburgu, bet vēlāk sapulcējās vienā vai otrā dzīvokli pārrunāt dienas notikumus un nākamās izredzes. Kaut ko no visa tā arī Māra noklausījās. Tagad viņa stundām sēdēja pie Ataugu Mārtiņa un atslāstīja visu to savā uztverē un izpratnē. Priedaines kalējs gulēja vai sēdēja mīkstā krēslā, klausījās, runāja līdzī, reizēm pat strīdējās, jo jūsmot par Rīgas tirgoņiem un amata meistariem viņš nekādi nevarēja. Tomēr galu galā ar Marthenu viņi bij tikuši puslīdz tā kā draugos, draudzība pieauga tādā pašā mērā, kā viņš ielauzījās vācu mēlē un vispār smalkākā izveiksmē.

Ar to izveiksmi tomēr gāja kā gāja. Viens vakars Ataugu Mārtiņam palika atmiņā līdz mūža beigām, tad viņš vēlreiz dabūja nožēlot, ka Juris viņu atvedis šurpu un nav ļāvis novietot kaut kādā slimnīcā. Tas bij vecā Althofa septiņdesmit astotās dzimšanas dienas piemiņas un atceres vakars. Vecā kunga naktsmēteli ietērpts, viņš sēdēja gan patālāk galā, bet tomēr pie viena galda ar fon Bitnerbindera, Reinerta un Mikvica kungiem. Bail viņam no tiem nebij — par ko tad? Viņš taču tas iekarotājs un krievu cara zaldāts, ko tie viņam varēja padarīt? Tomēr jau pirmajā pusstundā radās vēlēšanās, kaut tā kāja vēl sāpējusi un Jurim nebūtu iespējas atvest viņu šurp. Althofu Hilda neparko nevarēja attapt, kā isti kungu klātbūtnē izturēties pret vīrabrāli. Vispirms viņa ar tādu karalisku smaidu mēģināja parādīt, ka tik neciešams un neiespējams viņš te nemaz nav. Kad Mārtiņš šo nepelnīto augstsirdību neprata pienācīgi novērtēt, bet ziņkāri un pat ar ironiju vēroja viņas neglīto, brūngani plankumoto seju un satraukto ķerstiņanos, viņa acīm redzami saskaitās, sāka špaukāties, izlikās šo

zaldātu un zemnieku nemaz neredzam, tikai Jurim šad un tad uzmeta izteiksmīgu skatienu. Viesiem droši vien jau iepriekš pateikts, ka arī jaunā mantnieka brālis būs te klāt. Fon Bitnerbindera kungs laipnā kārtā pirkstgaliem uzsita viņam uz pleca, Reinerts pagāja garām, it kā tur bijis pavisam tukšs krēsls, bet Mikvics atspieda elkoņus galdā un taisījās aplūkot šo zemnieku kā kādu neredzētu un nepatīkamu ērnu. Mārtiņu vienlīdz kaitināja viena laipnība, kā otra rupjība, viņš atstutējās uz saviem elkoņiem un gluži tāpat skatījās pretī linu un linsēklu tirgoni. Tas paraustīja plecus, nošņācās kā ronis, un Priedaines kalējs pēc tam visu vakaru redzēja vairst tikai pretīm pagrieztu vienu plecu, ausi un pasarkanu, nelielam pīrāgam līdzīgu vaigu bārdas kunkuli, kas kustējās, it kā ar pirkstu augšup un lejup bidāms. Visnelaimīgākais šē tomēr bij pats tas saimnieks. Jan pirmajā acumirkli viņš nojauta, cik velts un aplams bijis mēģinājums ievest savu zemnieka brāli Rīgas patriciešu sabiedrībā. Trinās savā krēslā kā uz oglēm, cēlās un atkal sēdās, vāciskās sarunas vidū iemeta brālim pa latviskam vārdam, lai tas nesajustos pavisam atstumts un vientuļš, allaž pabīdīja tuvāk ēdienu un viņa glāzi un vispār darīja daudz ko tādu, kas bij pavisam nevajadzīgs un tikai vēl vairāk izcēla starpību starp Priedaines kalēju un Rīgas kungiem. Atstumts Mārtiņš nepavisam nesajutās, bet lieks gan. Tomēr par sevi viņš domāja mazāk kā par Juri. Ko tas lida šajā sabiedrībā, kas nepārprotami arī viņā skatījās no augšas un mazcienīgi? Pati Hilda bažīgi un uztraukti uzmanīja katru viņa kustību un vārdu. Vecākajam brālim kļuva smagi un sametās kauns, viņš tikai gaidīja izdevīgu brīdi, lai pieceltos un aizietu prom. Pārliedz uzmanībā un padevībā viesus apkalpodama, arī Māra šad un tad pameta kādu slepenu zīmi, bet to viņš par spīti izlikās neredzējis vai nesapratis.

Tāpat viņš izlikās pretīm kungu vāciskai sarunai, lai gan galvenajos vilcienos aptvēra to gluži labi. Pirmā kārtā viņi pieminēja veco Althofu, kas nu bij aizgājis pie tēviem, bet firmai tomēr atstājis — kā viņi gribēja cerēt — cienīgu tālākvadītāju. Pēc tam runāja par krievu barbariem, par neciešamām klausām pilsētas iztīrīšanas darbos, par diviem jaunienukušiem angļu kuģiem un izredzēm šī rudens tirdzniecībā. Fon Bitnerbinders un pa daļai arī Reinerts cerēja drīzu atplankumu visās nozarēs, turpretim Mikvics tam neparko neticēja. Zemnieki šajā pārejas un valdību maiņas laikā pavisam izlaidušies, pilsētā braukt atturējās jau tāpēc vien, ka katram vezums mēslu jāizved laukā. Nedzirdētas lietas: krējumu un pat sviestu sākuši paši patērēt, Rīgas piena tirgus vēl vienmēr tukšs, ja tas joprojām tā turpināsies, kungiem nāksies iztikt ar reņģēm un staku.

To nu Ataugu Mārtiņš vairāk nevarēja izturēt. Kad Mikvica kungs piesita dūri galdā, viņš trieca arī savējo, kas nodimdēja pavisam citādi nekā tirgoņa mīksti izlutinātā. Piecēlās kājās, pārļaida zvērošas acis visai šai sabiedrībai un kā nu prazdams savā vācu valodā pateica taisni sejš:

— Reņģes un staks dažam labam Rīgas vācietim taisni noderētu — lai nepārplīst no taukiem. Brīnīšķīgi tas jau nu gan izklausās, ka zemnieki paši iedrošinās aiztikt krējumu un sviestu. Bet ja tāds pilsētas bodnieks vai amata meistars

vīzojis paskatīties uz laukiem, tad redzētu vēl brīnišķīgākas lietas: zemnieki paši tos lopus audzē, baro un slauc, pa cauruli no debesīm tas piens netek. Un ja kāds ko sagādājis un sastrādājis, tad viņam simtreiz vairāk tiesības to lietot nekā tādām dikoņam, kas visu laiku barojies no arāja darba sviedriem.

Vēlreiz viņš uzsita savu kalēja dūri un gāja laukā, kreiso kāju Althofa kunga mīkstajā korpē pasmagi pievilkdams. Māra bij atkritusi pret sienu un kā slāpstoša zivs plātija muti. Reinerts, pabāls, sarauktu smaidiņu sejā, pameta ar galvu fon Bitnerbindera kungam: sak, vai es neteicu, cits jau te nebij sagaidāms! Mikvies bij ķieģeļa sarkanumā, iemetināja pirkstu aiz apkakles un plēsa, lai dabūtu elpu atvilkt. Hilda sēdēja, rokas izplētusi, briesmīgas acis pievērsusi Jurim, kas savu seju aizklājis rokām un nemaz nerādīja.

Tas bij nejauks vakars. Mārtiņš pats sajuta labi, ka pēc tā viņam te ilgāka palikšana nav. Domāja, ka jau rītu viņu izmetīs laukā, bet nezināja, ka Rīgas pilsoņi pārāk ietramdīti un pat ielās labāk piesargājās no krievu zaldātiem. Dzījusi tā kāja ātrāk, nevienu dienu viņš te nekavētos. Brālis bij pagalam, tur nu neko vairs nevarēja darīt, tas meitiēša cilvēks pretīgs kā dzīva applucināta vista, istabas gaiss likās vairāk piesmacis kā citreiz Priedaines pils vecajā pagrabā. Māra vairs nenāca pasēdēt un plāpāt, kā mākonis ielida pa durvim, nolika ēdamo un, ne vārdu neteikusi, atkal pazuda. Aiz sienas runājās tikai čukstus, neko tur vairs nevarēja saklausīt. Hildas jaunkundze nerādījās nemaz, Juris pēc pāra dienām gan ienāca, visu to mazo laiciņu skatījās pa logu laukā, runāja kaut ko par jauko parudeņa laiku, sausajiem ceļiem un zemniekiem, kas tagad katru rītu brauca laukā no pilsētas un labprāt paveda arī tādus, kam pašiem nebij zirga... Mārtiņš saprata labi un sakoda zobus.

Mazu pārsteigumu viņam sagādāja Meģis. Uznāca puslidz apcirpīes, diezgan glītās pilsoņa drēbēs, apmierināts un pašapzinīgs. No karadienesta atlaists, strādāja kādā Kalēju ielas smēdē un gaidīja, kad biedrs tiks pavisam uz kājām. Pelnīt varēja diezgan labi, meistaram darba nāca arvien vairāk, vēl trīs strādniekus viņš meklēja klāt pie tiem saviem sešiem. Mārtiņš tikai nogrozīja galvu:

— Tu zini, ka es nevaru, mani gaida mājās.

Meģis piekrita bez ierunām:

— Taisnība gan, tevi gaida, un tu nevari. Tad tik taisies drīzāk uz kātiem, ka pirms rudens lietiņiem tiekam prom.

Ne acumirkli viņam neienāca prātā, ka varētu palikt arī viens, kur amata darbs un diezgan laba peļņa. Izrādījās, ka šim pasaules klaidonim daudz vairāk prāta, uzņēmības un drosmes, nekā to varēja iedomāties. Paša dienesta lietas kārtodams, viņš nebij aizmirsis arī savu bijušo virsaini. Zināja, kur dzīvo krievu oficiēris Pleščejevs, ar tā palīdzību izdibinājās, ka arī Ataugu Mārtiņu atlaidis no dienesta un vēl iedos rakstu līdz par uzticīgu kalpošanu krievu armijā. Tikai uz kājām, vispirms uz kājām jātiek. Silta sirds palika Mārtiņam, kad viņš aizgāja prom.

Ar katru dienu smagāka kļuva dzīve Althofu namā. Vai nu tas patiesībā

bij tā, vai bezdarba un garlaicības atmaidzināta iedoma tikai iztēlojās, bet Mār-
tiņam likās, ka Māra kļūst arvien idzīgāka un čukstēšanās aiz sienas klusāka.
Labi ēdieni nemaz vairs negāja pie sirds, naktīm nenāca miegs, dienas vilkās
kā apsaluši gliemeži. Tas bij jauks brīdis, kad kādā pievakarē Meģis atnāca un,
zem rokas pieturēdams, vadīja viņu pa kāpnēm lejā pirmajā pastaigā. Sirds
pukstēja straujāk, ielas izlikās platas un gaisa pilnas, lai gan šur un tur vēl
rēgojās tās pašas vecās mēslu gubas un ietves aizšķērsoja sagrauto vai nodegušo
namu drupačas. Gandrīz visi veikali vajā, acīm redzami tirgoņiem atkal bij ko
pirkt un pārdot. Rātūža laukums taisni mudēja, pūli maisījās labs skaits krievu
zaldātu, neviens tiem vairs negrieza ceļu, ne noskatījās kā nezin kādos mežonos.
Neticami ātri šie rīdzinieki pakļāvās jaunajiem kungiem un pierada citos ap-
stākļos.

Sāļu vārti bij līdz galam vaļā, neviens tos vairs neapsargāja, turpu gājēji un
atpakaļnācēji sasprūda šaurajā ejā, sasaukādami un smiedami izspiedās
laukā un izklīda šīs puses ielā un viņas klajā. Pa vaļņa virsu slaidījās daži
zaldāti, varbūt modes pēc vēl sardzē nolikti, varbūt kaut ko pievākdami no
nesenajām cīņu dienām. Otrpus mūriem no Daugavas vilka tikama, saules
dzirkstoša dvēsmā. Viena celtuve patlaban smagi un svinīgi aizslīda upes vidū
taisni pret to vietu, kur tālumā rēgojās priekšpilsētas nodegušo namu ģindeņi.
Šajā pusē bij piestājusi otra, no tās pa bulverča nobrauktuves slipumu augšup
traucās pilsētas ormanis lielu baltkrēpainu zirgu, smagi apkalti ratiem un
augsti piekrautu priežu malkas vezumu. Aiz viņa taisni kā blakts vilkās zemnieka
pelēcītis ar diviem auzu maišeļiem un vižainu braucēju, kas izmisis cilāja vicu
un raustīja grožus lielās bailēs, ka tikai neapstājas kraujā un neaizšķērso citiem
ceļu. Tiesām, iemeslu bities viņam bij vairāki: tūlī pakal brauca liels bārdains
priekšpilsētnieks, grožus vaļīgi kaklā uzmetis, rokas zem ādas skoteles paslēpis,
nekaltie riteņi oša lokiem un ozola spieķiem, rumbas tik resnas, ka galvu tur
varētu iebāzt iekšā, labi barotais zirgs sita ceļgalus pret lūka virvi aizpītiem
laucinieka ratiem. Bet bez tam aiz muguras lejā nemitīgi skanēja pārcēlāja niknā
balss, pēc tās varēja domāt, ka visi šie braucēji viņam tikai uzspiests traucējums
un kavēklis kaut kādam daudz svarīgākam un steidzamākam uzdevumam.

No viņas puses upei pāri vējiņš vēl vienmēr nesa savu dūmu un kvēpu smaku.
Izdegušu māju, apogļojušu baļķu un melnu krāšņatu tur bij tik daudz, ka pat
visas šīs saulainās nedēļas un vakarnakts spēcīgais lietus nebij paspējuši izni-
cināt kara postījuma smirdoņu kā nelabu atmiņu. Divas pāļu sitamas mašīnas
žvakstināja smagiem čuguna klučiem, izlabodamas vēl no pērnējā pavasara pa-
likušos plūdu postījumus bulverķi. Meģis te jau vairākkārt bijis un pazina visu
Daugavmalu, tāpēc izrādīdams un skaidrodams vadīja Mārtiņu lejup uz silķu
brāķa pusi. Tas jau agrāk, pirms gadiem desmit, pāra reižu redzējis Rīgas ostu,
tomēr tagad visu aplūkoja ziņkāri un mazliet satraukts.

Pa pašu Daugavas vidū kā milzeņa pils viena aiz otras smagi un svinīgi
peldēja divas salmiem apjuntas strūgas — rīdzinieki nebij maldījušies, jau

nedēļas trīs, kā krievi sūtīja šurp savas linsēklas, kaņepājus un labību, tirdzniecība atjaunojās strauji un solīja lielas izredzes nākotnē. Galvenie pievedumi taču bij gaidāmi tikai nākamā pavasarī ar šī rudens ražu, kad ūdens būs tik augsts, ka vislielākās laivas bez briesmām tiks pāri Priedulejai, Kegumam un Rumbai. Malā pietauvojusies vesela rinda kuģu, kāds desmits noenkurojies patālāk Daugavā, gaidīdams, kad atbrīvosies kāda vieta, kur pietāt. Ataugu Mārtiņš pat aizmirsa, ka kreisā kāja pastīva un jāuzmanās nepiedauzīt to kādam krastmalas izcilnim, jo tad gurnā iesāpējās vēl īsti skaudri. Te taču tik daudz ko redzēt, it sevišķi, ja varēja tā nesteigdamies iet garām, pat apstāties un izlūkot visu pēc patikas. Viņš it sevišķi valdzināja lielie milzeņi ar trim un pat četriem mastiem, slaidām šķērseniskām rājām, ar aptītu buru bunkšķiem un tādu tauvu un bloku režģi, kurā droši vien pats kapteinis nezināja ne gala, ne malas. Turpretī Meģis labprāt pakavējās pie mazajiem vien- un divmastu kuģiņiem, kas līdz augšai spīdēja svaigi nodarvoti, atveduši malku vai sienu. Pa stāvajām laipām tur šad un tad nokāpa kāds vīrs, ar ko viņš sarunājās savā valodā, acīm redzami tas no Vidzemes un igauņu pierobežas jūrmalas. Mārtiņš apstājās pie kāda trijmastnieka un nevarēja acis novērst no priekšgalā apzeltītas, knūpas, divu cilvēku angumu lielās jaunavas ar zviņainu zivs asti. Kokā grieztā seja stipri piepūstiem vaigiem, sāļais jūras ūdens vietām izgrauzis pelēkus plankumus kā lielas baku rētas, tomēr kaut ko viņš tur atrada sevišķi pievilcīgu. Piebikstīja savam karabiedram:

— Paskaties, vai viņai nav gluži tādi paši mati kā Drusta Intai?

Vienu aci piemiedzis, Meģis lūkojās ilgi un lietpratīgi, tad nogrozīja galvu:

— Nepavisam nē. Intai ir šķipsnaini un allaž pār acīm, šitai gludi un pakausi atglausti. Pavisam cits meitietis.

Kad tā labi apskatījās, arī Mārtiņam bij jāatzīst, ka cits gan — no kurienes viņam tā aplamā iedoma radusies? Viņi pavirzījās garām diviem kabotāžas kuģiņiem un apstājās pie varena holandiešu četrmastnieka, ap kuru ņudzēja vesels bars cilvēku. Četri Rīgas ormaņi pabranca tālāk tukšos ratus, pa laipām lejā sāka plūst gara rinda maisu nesēju, spēcīgi, noputējuši un nosviduši vīri, tomēr pašapzinīgi un trokšņaini. Acīm redzami kuģis piekrauts pītns, viņus gaidīja jautra atpūtas stunda. Kad abi Priedaines kalēji tā labu brīdi bij nolūkojušies pūli, no tā atšķīrās kāds plecīgs pinkains vīrs ar mugurai uzsietu pelēkšņlūku pīteni, paspēra dažus soļus tuvāk, pieliecās un skatījās, pat plaukstu pacēla virs acīm, lai saule netraucē un labāk var redzēt. Tad žigli pienāca klāt, uzsita Mārtiņam smagu plaukstu uz pleca, baltī zobi paspīda caur saveltām ūsām:

— Ataugu Mārtiņš un Priedaines kalējs, lai saka, ko grib!

Mārtiņš vēroja labu brīdi, tad piepeši arī viņa seja atplauka tādā pašā smaidā:

— Drusts, lai saka, ko grib!

Pirkstu kauliņi knauksēja, kad šie spēka vīri sadevās rokas un ilgi kratīja. Lūkodamies arī Meģis smaidīja, lai gan vēl nenojauta, kas tiem abiem kopējs.

Ko Drusts te Rīgā darija, tas jau acīm redzams, par abiem kalējiem viņš jau pēc piecām minūtēm zināja visu kā no grāmatas. Sajūsmā tikko vareja novaldīties.

— Bet tas tak ir gluži neticami, ka es tevi taisni te sastopu! Jau pa steķi zemē kāpdams, pamanu, bet neko. Lejā paskatos vēlreiz — tiri tā kā pazīstams cilvēks. Panākšu drusku tuvāk, un tad viens tikpat kā ar vāli pa pieri: trakais, tas tak ir Ataugu Mārtiņš!

Aiz lielā satikšanās prieka viņš nemaz vairs nevarēja nostāvēt mierā, mīnājās un kustējās tik jauneklīgi, it kā divpadsmit stundas nebūtu svidis zem smagas maisu nastas, no kuras mugura dažreiz aizņirkstējās un kājas palodzījās uz šaurajām un stāvajām laipas kāpnēm. Mārtiņa pēc arī tas otrs viņam likās kā paša draugs.

Acumirkli viņš aprāvās, tad noteica apņēmīgi:

— Tā es jūs nevaru palaist, uz to pniecīgo tikšanos katrā ziņā drusku jāiebaida, tad varēs arī pamatīgāk izrunāties, es taču par Priedaini it neko nezinu. Pagaidiet šepat, kamēr nometu šis skrandas un mazliet noraušu putekļus no purna, tad mēs kaut kur ieiesim.

Kāja vēl neatlāva Mārtiņam tik ilgi stāvēt, viņš apsēdās uz kuģu piesienamā staba, kuram bij aptīta divmastnieka darvotā tauva. Platais, tukšais kuģis viegli šūpojās, tauva dziedoši gurstēja, pret ozola stabu rivēdamās. Uz tāda jūras braucēja tik daudz ko redzēt, šķita, ka Drusts jau pēc piecām minūtēm atpakaļ. Nomazgājies un pieklājīgus svārkus uzvilcis, viņš gluži gan vēl neizskatījās pēc smalka kunga, bet no kura katra vidusmēra pilsoņa ne ar ko neatšķirās. Ceļā pa vārtiem un tad pa šauro ieliņu līdzteku pilsētas vaļpiem viņš jau paguva pārstāstīt, kā atkļuvis Rīgā un ticis darbā. Nekā sevišķa šajā stāstā nebij, pana Kraševska vēstule viņam viegli nolīdzināja ceļu, labu strādnieku Rīgai arī toreiz vajadzēja kā ēst.

Ataugu Mārtiņš nopūtās:

— Panu Kraševski mēs pagājušo pavasar pabāzām zem velēnām.

Drustu šī ziņa sāpīgi apbēdināja.

— Jauks cilvēks bij mūsu poļu Janis un gudrs. Bijuši mums tādi kungi uz laukiem, tad vācieši paši varētu te tos maisus nest.

— Viegla tā nešana laikam gan nav?

— Pati nešana ir nieks, bet tās divpadsmit stundas, tās drusku saliec gan. Dažreiz raujam pat visas četrpadsmit. Karstā vasaras laikā mugura mazliet cieš, bet, kad pierasts, iztikt var tiri labi. Par to tu esi brīvs cilvēks, nevienam tev roka nav jābučo, nopelnīt var labi, savienība gādā, ka katram darbs un savs dālderis kabatā, lai kaut krogā neliek maisu nesējus apsmieklā.

Viņi apstājās pie kāda krodziņa ar aizziestiem logiem, iekšā jau čaloja dūšīgi, acīm redzami tas bij maisu nesēju lokāls. Drustam roka uz durvju tverekļa, bet tad viņš vēl acumirkli padomāja un atrāvās nost.

— Nē, te mēs atnāksim citu reizi, uz pirmo satikšanos es jūs aizvedīšu drusku labākā vietā.

Viņi iegriezās kādā citā, vēl šaurākā ieliņā, no tās vēl vienā un tad ap stūri drusku platākā. Aizmargots caurums pāri visai ietvei, virs tā pie nama sienas karājās liels zeltīts vīnogu ķekars. Pa šaurām ķieģeļu kāpnēm viņi nokāpa lejā pie apkaltām durvim. Mārtiņš bažīgi satvēra Drustu aiz piedurknes:

— Tā liekas smalka vieta, un mums nav naudas.

Maisu nesējs sajūtās pavisam apvainots.

— Man viņa ir! Ja es kādu esmu uzaicinājis, tad arī maksāju, tāda mums Rīgā tā paraša. Jūs esat mani ciemiņi, vairāk jums nekas nav jāzina.

Tā patiešām bij smalka vieta. Jau durvis verot, nāsis iesitās dzestrs gaiss ar spēcīgu, skābenu, bet reizē arī saldu smaršu, kas mazliet koda degunā, bet totiesu tikami kutināja rīkles galu un siekalas saplūdināja mutē. Kaut kur labajā pusē, tumsā, aiz stabiem balstītām ailēm varēja saskatīt milzīgu mucu galus, pa kuriem cilvēks, tikai drusku vien pieliecies, varētu ieiet iekšā. Gaišajā pusē tādas pašas ailes, tikai aiz stabiem nišas ar lakotiem galdiem un augstiem kantainiem soliņiem. Pagrabā mazliet dūca gan, bet prātīgi un vienmuļi, acīm redzami apmeklētāju te nebij daudz un tie paši no labākām aprindām. Drusts piedauzīja ar tukšo alus kausu un tā atziņoja jaunkundzi, kuru godināja par freileni. Viņa vācu izruna bij vēl jocīgāka kā Mārtiņam, bet freilene nemaz nepavīpsnāja, latvieši Rīgā tā runāja visi, kas zina, varbūt pati arī bij latviete. Trīs draugi paēda spēcīgas vakariņas — ja arī pilsoņu virtuvēs vēl nebij viss, kas vajadzīgs, tad krogos vairs netrūka ne gaļas, ne Krievijas žāvēto zivju, ne tauku, ne krējuma un vircu vilinošām mērcēm. Protams, arī alu viņi dzēra. Kamēr tukšoja pirmos trīs kausus, Ataugu Mārtiņš pārstāstīja piedzīvojumus aiz Rīgas vārtiem, tad patēloja karagājienu pret kalmukiem un tatāriem, kur arī Inta bijusi līdzī, un beidzot aprakstīja tagadējo dzīvi Priedainē un Lapmuižā. Rīgas alus mēli padarīja brīnum lokanu un sirdi vieglu, Drusts klausījās tik uzmanīgi, ka šķitās gatavs visu nakti tā sēdēt.

Tomēr pēc ceturtā kausa viņš vairāk nevarēja nociesties un sāka pats. Pavisam pārvērties: Priedainē un Lapmuižas mežā dzīvodams, tikko piecus vārdus varēja noburkšēt, tagad valoda viņam plūda tikpat viegli laukā, kā alus tecēja iekšā. Kādas lielas lietas gan iespēj pieklājīgs svārks mugurā un savs dālderis kabatā! Bet pār visām lietām pilsoniskā pašapziņa un personīgās brīvības sajūta. Drusts slavēja Rīgu, viņas labierīcības un maisu nesēju labo peļņu, pavisam aizmirsis, ka pašu krodziņā cik reizu citiem līdzī šķendējies par grūto darbu un plēsonīgajiem kungiem. Pēc viņa domām, abiem kalējiem katrā ziņā jāpaliek tepat, darbu viņi varēja dabūt savā amatā, un ja ne, tad šajā nesēju savienībā viņš katrā ziņā izgādātu. Ataugu Mārtiņš klusu noklausījās šos vilinošos plānus, bet, savu domādams, nogrozīja galvu. Meģis zināja labi, ko viņš domā, bet valdījās, negalvodams, vai bijušam virsaitim būs pa prātam, ka viņš jau tagad izplāpā. Pēc piektā kausa tomēr vairāk nevarēja novaldīties, sāka aplinkus no savām dēkām krievu gūstā, bet, ar ko tas nobeigsies, to atkal Mārtiņš jauta tikpat labi. Visu laiku pašam prātā, ka katrā ziņā jāpastāsta Drustam, kādi nodomi

viņam ar Intu, bet tas bij tik vārīgs jautājums, ka neparko nevarēja iesākt. Viņš piecēlās un aizgāja aplūkot tās lielās mucas viņā pusē.

Kad pēc minūtēm desmit atnāca atpakaļ, Meģis sēdēja sadudzis, aiz pinkainās bārdas nepārprotami redzamas bažas, vai tikai nav ko sagrēkojis. Drusts pacēla galvu, Mārtiņš pārsteigts pamanīja viņa acis savādu, neticamu maijumu — ka tur varētu būt arī tāds kā valgums, tas nu bij pavisam neiedomājami. Tūliņ viņš nolieca seju un pacēla to atkal tikai tad, kad kalējs bij apsēdies savā vietā. Arī balss likās skanam mazliet svešādi, tā kā piespiesti, tā kā neisti:

— Vai tad no šī zvērēna patiesām ir iznācis cilvēks?

Tā, tas nu zināms — Mārtiņš laipni pameta Meģim ar galvu, nu vairs nebij nekāda lauzīšanās, ne slēpšanās.

— Lielisks cilvēks! Ja viņa tikai gribēs, nevienu citu es neņemšu.

Drusts vēl brīdi padomāja.

— Bet pēc tam, kad tev ir bijusi Briežu Maija — —

— Briežu Maija bij zelts, bet nu viņa ir zem velēnām, ļausim viņai gulēt mierā. Cik ilgi tad vīrieša cilvēks var dzīvot no atmiņām vien?

Dzelžaini cieti un nelokāmi noskanēja Priedaines kalēja vārdi. Drusts sašlējās savā sēdekli kā cilvēks, kam atdod visu viņa zaudēto cieņu un vēl paceļ kādā augstākā kārtā. Viņš trieca dūri galdā:

— Freilen! Vai te ir apkalpošana vai nē? Krūzi vīna!

Viņi izdzēra to un vēl vienu, tad izgāja. Pāri ielas spraugai rudenīgās debesīs plētās, no vienas vietas zvaigžņu nosētas, te lejā bij tikai palsa krēsļa, katra mēslu čupa uz klāja jau pa gabalu labi saskatāma un apejama. Mārtiņam bij tik viegli un bezrūpīgi, ka nesaprotami likās, kāpēc kreisā kāja vēl šad un tad sameitās. Meģis zem vienas, Drusts zem otras rokas, tā viņu aizvadīja līdz Althofu namam. Tur Ataugu Mārtiņam pēkšņi kaut kas ienāca prātā:

— Klausies, Drust! Tur augšā tak ir mans brālis. Abi jūs piekāvēt Holgrēnu un abi reizē aizbēgāt — tu mežā, viņš uz Rīgu. Jurim būs ista prieks sastapt tevi. Nāc līdz!

Arī Drusts bij tādā pašā vieglā omā, viņš tūliņ piekrita. Uzvadīja Mārtiņu pa kāpnēm, taisnību sakot, bez palīga tas viņam arī būtu nācies pagrūti. Kad abi jau bij pie meitistabiņas, gaitiņa dibenā pavērās durvis, Hilda pabāza galvu, bet, pinkaino maisu nesēju ieraudzījusi, atrāvās tik spējīgi, it kā plauku dabūjusi; Mārtiņam likās, ka viņa izbīli pat paklusu iekliedzās. Draugu apsēdinājis, pasauca Marihenu: jauno kungu lai paaicinot, atnācis vecs paziņa, ko tam katrā ziņā būšot prieks sastapt. Sānus pagriezusi un tikai ar vienu aci maisu nesējā pablenzdama, tā atpurdēja, ka iešot palūkot, vai esot mājā.

Viņa palika labu brīdi, varbūt daudz ilgāk, nekā vajadzēja, lai vienkārši paskatītos vai pavaicātu. Ienāca, krūti izliekusi, nu jau neslēpti nicīgi un nikni aplūkoja Drustu no galvas līdz kājām. Jaunā kunga neesot mājās, jaunkundzei sāpot galva, un viņa lūdzot netaisīt te nekādu troksni. Kā nav mājās? — Mārtiņš gribēja uzkleigt un jau pacēlās no krēsļa. Apzvērēt viņš varētu, ka pats

savām acīm pa durvju spraugu pamanījis brāja izstieptās kājas mīkstās naktskurpēs.

— Nu redzi, tu atnāci, bet viņa nav mājās.

Drusts tādās lietās nekad nebij bijis diez cik apķērīgs, šovakar vēl viņa pagraba gais vėjoja galvā, tāpēc viņš neuztvēra pat piezīmi par trokšņošanu, kas Mārtiņam iedzēla kā lapsene vārīgā vietā.

— Kad nav, nav vajadzīgs. Atnākšu kādu citu vakaru, kad viņš būs mājās. Vai tad es nepazīstu Ataugu Jurku — uguns, ne cilvēks! Visi trīs aiziesim pagrabīnā, mums būs gan par ko parunāt.

Tā kā viņš nebij iegaumējis aizrādījumu netrokšņot, strupi izmestie vārdi kā sakaltušas pupas sprakšēja pret sienām. Viņā pusē nozīmīgi ieklepojās, Mārtiņam atkal likās, ka tā nekādā ziņā nebij Althofu Hilda. Kad Drusts bij aizgājis, viņš vēl ilgi sēdēja uz savas gultas malas, galvu rokās iespiedis, izdomāja garu un sarežģītu domu. Slēdziens iznāca iss un noteikts: jātaisās prom no šejienes, tagad jau nu cik ātri vien iespējams. Kaut tikai tā kāja ātrāk tikusi lokana.

Kāja diezgan ātri tika lokana, it kā zinādama, cik tas nepieciešami. Jau pēc dažām dienām Ataugu Mārtiņš varēja paiet bez citu atbalsta un pēc nedēļas gandrīz nemaz vairs nekliboja. Ritā kafiju padzēris, klusīgām aizmanijās prom un pārradās mājās, kad vakariņas jau bij paēstas. Tad viņš sāka izlavīties jau pirms brokastīm, arī tā Althofu kafija izlikās ūdeņaini sāļa un tikko baudāma. Pilsēta pati viņu valdzināja pavisam maz, visvairāk viņš klaiņoja pa Daugavmalu, vēroja kuģus un drūzmu ap tiem, vēlāk apsēdās uz kāda piesienamā staba un lūkojās, kā Drusts ar biedriem augu dienu nesa maisus, nu uz cita, mazāka kuģa. Tajā barā visi viņu jau pazina, viens otrs ar mugurai uzklātu tukšu maisu, pa laipām lejā kāpdams, pamāja ar roku vai vismaz laipni pameta ar galvu. Arī dažs ormanis, tukšos ratus atbraukdams, pavaicāja, kā nu klājas viņa kājai, cits deva labu padomu allaž spēcīgi rīvēt un tad pret uguni karsēt, lai tomēr stīvums nepaliek gurnā, kas šādos gadījumos tik bieži notiekās. Tie visi bij jauki cilvēki, viņu tuvumā Priedaines kalējs sajūtās nesalīdzināmi labāk kā Althofu istabiņā, kur šad un tad tomēr parādījās Hildas plankumainā seja, Juris ārkārtīgā nevaļā pasteidzās garām, bet Māra šņaukādāmās ostija gaisu un vakaros glūnēja pa virtuves durvju spraugu, vai viņš atkal kādu lupatlasi nepārved līdzī. Līdzī viņš vairs neveda, bet pats garās krēslas stundas pavadīja pie Drusta bēniņu pašobeles istabiņā, kur bij tumšāks nekā pagrabā un haloži, skumji dūkdami, līdz vēlai naktij skrāpējās pa kārniņu jumtu, bet kas tomēr bij paradīze, salīdzinot ar citreizējā meža bēgļa būdu Lapcieņa meža biežokni. Reizēm viņi aizgāja arī maisu nesēju krodziņā, kur šie vīri gan atstāja labu daļu savas grūti pelnītās naudas, bet par to atkal varēja pēc sirds patikas izlamāties par ierāvējiem kungiem, izstāstīt cits citam savas ģimenes nedienas un izstrīdēties par jaunajiem krievu laikiem un izredzēm, ko tie solīja darba cilvēkam.

Kādu rītu ostmalā, uz staba gala sēžot, Mārtiņam patrāpījās vecs paziņa no

ncseniem kara laikiem. Garām slāja jaunais ukraiņis, ar ko viņš kopā bij gulējis smilkšu kalnos aiz dzirnavām, un pasauca to klāt. Jauneklis viņu sākumā nepazina, bet sazimējis atjirdza zobus priecīgā smaidā:

— Ak tu tas esi! Sēdi kā kungs, un man teica, ka zviedri tevi noguldījuši smilkšu kalnā.

— Noguldīja gan, bet, kā redzi, es atkal esmu uz kājām.

— Tas gadās. Mani reiz poļu kazaki noguldīja pie kādas sādžas — velas zina kā viņu tur sauca. Dienu un nakti noguleju, labi, ka aukstums nebija tik liels, tikai kājas drusku apsaldēju. Kad atvilkos pie savējiem, ko domā, biju jau izstrīpots no rotas saraksta, ilgi viņiem nācās galvu lauzīt, kamēr ierakstīja atpakaļ, rotnieks gandrīz pa purnu sadeva par tādu nelietību: kad jau reiz beigts, tad godīgi arī jāpaliek tādām.

Viņš sirsnīgi nosmējās, un Mārtiņš turēja līdzī. Zaldāts ievēroja, ka tas otrs tur kreiso kāju pastieptu un šād un tad nobrauka gurnu.

— Ā! ievainots esi un veseļojies. Tad tevi droši vien atlaidīs mājās. Roka — tas vēl nekas, kad tikai musketi var pacelt pie vaiga. Bet ar stīvu kāju krievu armijai neder: kā tu pabēgsi, kad tāds zviedrs vai polis tevi dzen?

— Jā, pa pusei jau esmu atlaists. Redzi, ir kāds krievu oficiēris, man patrāpījās viņam — nu, tā drusku palīdzēt, bij tāds gadījums. Tāpēc viņš stipri rūpejas par mani. Vēl vakar bij uznācis pie — pie radniekiem, kur es dzīvoju un veseļojos, solās vēl izgādāt rakstu līdzī un naudas balvu.

— Raksts, tas nu tā, ko kabatu izpušķot, nauda pavisam cita lieta. Rubli droši vien dabūsi, vismaz reizi mūžā varēsi kārtīgi piedzerties, kā kristīgam cilvēkam klājas. Uz sādžu atpakaļ dosies?

Ataugu Mārtiņš pakasīja aiz auss.

— Tā biju apņēmies, bet nu viņi grib mani pierunāt, lai palieku tepat.

— Kas tie tādi viņi? Šie tur?

— Tie paši. Viegls jau nav maisu nesēju darbs, bet par to peļņa laba, nakts brīva un pieder tev pašam, vari pasēdēt krogā ar biedriem, prātīgu vārdu parunāt.

— Un to labo peļņu turpat arī atstāt, tas gan. Darbs ir tavs un peļņa tava, bet krogs pieder kungam, un tā tu atdod atpakaļ, ko viņš tev samaksājis. Degvīns pieder kungam, zābaki, maize, istaba un viss. Nekādas brīvības, brālīt, nebūs arī pilsētā, kamēr man nepiederēs Kijeva, Poltava un Pēterburga, poļu zemniekam Varšava un tev šī pati Rīga.

— Mums, tu saki?

Mārtiņš sāka tik sirsnīgi smieties, ka arī ukraiņis pats nenoturējās. Tad abi atkal kļuva nopietni, kalējs teica:

— Man šķiet, es tomēr labāk došos atpakaļ uz mājām. Zem krievu valdīšanas tagad uz laukiem arī varēs dzīvot — bet ar tevi nevaru runāt, tu nekam netīci. Un tad mani tur gaida, man ir — kā to teikt — tāda kā sarunāta ligava.

— Tāpat kā man. Tad tev, brālīt, jāiet katrā ziņā, citādi tas nemaz nav iespējams. Ja mani atlaistu, es nevienu dienu nekavētos šajā tavā nolādētajā Rīgā.

— Bet tevi jau nelaidīs.

— Saprotama lieta, ka nē. Es pagaidām esmu vesels, visiem jau nav tāda cūkas laime kā tev.

Ataugu Mārtiņam viņa bij no sirds žēl, paša laime tad arī nelikās necik liela.

— Rīgā tevi droši vien neatstās, te jau vairs nav ko darīt, sūtis atkal kur prom.

— Droši vien, runā jau. Cits saka, atpakaļ uz poļiem, cits — uz igauņiem, tomēr drizāk ticams, ka pret turkiem. Cars ir palicis traks, visu pasauli grib sagrābt. Bet man viena alga, kaut kur jau nolikšu savu galvu.

— Kāpēc domāt par jaunāko? Dažs nokaro divdesmit gadu un tomēr vēl dzīvs pārnāk mājās.

— Dažs — jā, bet dažs? Dzīvo nu vesels un atminies šad un tad, kā ar tevi reiz gulējām smilkšu kalnos pie Rīgas un zviedru bumbas mums skrēja pāri. Vēlāk, tad ir patikami par to pastāstīt citiem, arī palielities drusku var. Viss ir patikams, kas aiz muguras, pretīgs un riebīgs tikai tas, kas priekšā.

Viņš sirsniņi paspieda roku un aizčāpoja prom, mazliet sakņupis, zemē lūkodamies, ne kuģi, ne ostas drūzma viņu nevaldzināja. Ataugu Mārtiņš noskatījās pakaļ, kamēr tas pazuda pūlī, viņam pašam kļuva mazliet skumji: cik viegli šādās kara gaitās pat sveši cilvēki isā laiciņā tiek draugos! Lāga cilvēks un muļķis arī nebij, tikai pārāk drūmi skatījās nākotnē. Bet ko lai teic, kā lai apstrīd, ar visu jaunumu viņš tā mētāts pa pasauli un tik daudz pieredzējis.

Vēl vienu vakaru viņi nosēdēja viņa pagrabā, visi bija iesiluši, laikam tikai tāpēc Mārtiņš, aizmirsis, kādi apstākļi tagad mājās, abus savus draugus aizveda līdzī. Iepēmies galvā, ka brālīm katrā ziņā jāstājas ar tiem, it kā šie svešie cilvēki kaut kā iespētu vēl sasaistīt nepārprotami irstošās radniecības saites. Cik muļķīgi tas darīts, to viņš tūlī piedzīvoja. Drusts ar Meģi vēl nebij nosēdējuši piecas minūtes, kad Māra iesteidzās nikna un mēma, šoreiz tieši un taisni aplūkoja ciemiņus, it kā tie nebūtu godīgi latviešu strādnieki, bet kaut kādi nekaunīgi ielauzušies vazaņki, vislielākā nicinājumā pavērās arī Mārtiņā pašā, apgriezās un izskrēja laukā. Meģis tādās lietās bij gudrāks kā Drusts, viņš nosmējās bārdā:

— Tai laikam tunturs iedzels kaut kur!

Aiz sienas Althofu Hilda gražīgi ko čiepstēja, likās, ka čivināšana pamazām izvēršas pusraudās. Noblākšēja durvis, pa gaiteni un tad lejā pa kāpnēm noribēja Althofu firmas mantinieka Ataugu Jura steidzīgie soļi. Tad Mārtiņam galva ar reizi kļuva skaidra, viņš saprata, ka pats beidzamais laiks vākties prom.

Nevienam arī nenāca prātā viņu turēt. Jau otrā dienā abi ar Meģi bij pilsētas siena tirgū, kur allaž sastopami iebraucēji pat no isti tāliem lauku novadiem. Zaldātu mundierus nodevuši, kur pienākas, apģērbuši savas agrākās zemnieku drēbes, kas gan bij nejauki saburzītas un nozmetnes šķūnī šur tur arī peju ieka-

pātas. Siltā septembra dienā mazliet smieklīgi izskatījās savos biežajos kažokos un ziemas cepurēs, bet neviens par viņiem nesmējās, kara laikā šādi un citādi divaini, laikam pavisam nepiemēroti uzvalki gadījās uz katra soļa. Meģis izturējās pavisam pašapzinīgi: pie Rīgas kalēja nopelnījis krietnu sauju zviedru un krievu naudas. Mārtiņam no bijušās pulka kases izmaksāja desmit krievu sudraba rubļus atzinības naudas par krietnu kalpošanu cara armijā. Bet galvenais tomēr bij raksts vācu valodā ar paša ģenerālgubernatora Reppina parakstu, ka Mārtiņš Atauga no Vidzemes Priedaines pagasta par sevišķiem nopelniem kaujā atsvabināts no personīgām nodevām un klausām kronim un muižai, tāpat no miesas soda un citām pārmācībām, ko muižniekam pēc likuma tiesība uzlikt saviem zemniekiem. Nekāda brīvīšanas grāmata tā vēl nebija, to Mārtiņš arī pats saprata, tomēr arī šāds dokuments varēja dažreiz noderēt.

Siena tirgū viņi sameklēja kādu Kalnmuižas zemnieku, tas iznāca taisni pa ceļam. Bet braucējs neparko nebija pierunājams paņemt viņus līdzī, arī tas nelidzēja, ka Meģis nozīmīgi pažvadzināja naudu bikšu kabatā. Droši vien viņi paliktu kājām, ja nepienākusi krievu zaldātu patruļa, kas kārtības labad apstāigāja pilsētas tirgus, ostmaļu un laukumus. Tā tūlī uzstājās atvaļināto karabiedru labā un tā sabrāza kalnmuižnieku, ka tas vairs nerunāja pretī. Protams, kā visiem citiem, arī viņam jāizved no pilsētas vezums mēslu. Priedainieši palīdzēja piebērt un kājām gāja līdz gandrīz līdz pašam Keņģeragam, kur tikai drikstēja ratus izgāzt, un tad paši varēja sēties iekšā. Vedējs novietojās ratu priekšā, cik vien iespējams tuvāk zirga astei, tā ka pat abu kalēju kājas nesniedza viņa muguru. Līdz pat Salaspilij viņš neielaidās nekādās sarunās, sēdēja sabozies, tikai reizēm pavērsa atpakaļ baltu aci, it kā tie abi nebijuši atvaļināti zaldāti, bet kādi sila laupītāji. Šaipus Ikšķiles attiecības gan negaidīti un pēkšņi uzlabojās. Pretim nāca pulciņš krievu zaldātu, pagalam novārguši, nokusuši, noplisuši un noberztām kājām, tie par vari gribēja izsēdināt priedainiešus laukā, bet braucēju piespiest aizvest viņu nesamos atpakaļ uz Rīgu. Citu nevarēdams, Ataugu Mārtiņš pabāza viņiem savu rakstu — jau Reppina paraksts, ko tie droši vien neprata izlasīt, bet it sevišķi zaļa vaska zīmogs tūlī atstāja vēlamo iespaidu. Zaldāti neteica vairāk neko, bikli aizslāja tālāk, braucēji varēja turpināt ceļu.

Ogresgalā apturēja pabarot un atpūtināt zirgu, tur kalnmuižnieks nu pats uzsāka valodas:

— Nedomājiet, draugi, ka es esmu tāds cietsirdis un man zēl pavest tāla ceļa gājējus, nepavisam nē. Bet lieta ir tāda un laiki arī tādi.

— Kas par lietu, un kādi laiki?

— Tāda lieta, ka jūs esat no Rīgas.

Tie tomēr vēl nevarēja saprast:

— Kas tad, ja no Rīgas? Vai Rīgā tāpat nedzīvo cilvēki?

— Cilvēki dzīvo visur, tas tiesa, bet Rīgā ir mēris, tā tā lieta, par ko es runāju.

Tā tad viņš baidījās, ka līdz ar viņiem neaizved mājās mēri. Sāka strīdēties. Atvaļinātie zaldāti apgalvoja, ka taisni no laukiem sērga ievazāta Rīgā, visi pilsoņi tā runāja, tāpat domāja arī karakungi, tāpēc aplenkuma laikā lika taisīt aizšķēršus un nolikt sargus, lai zemnieki netiek tuvumā. Braucējs nebija pārliecināms:

— Tās ir tukšas valodas — no prūšiem ar krievu zaldātiem uz Rīgu un tad tālāk Vidzemē, tāds bija sērgas ceļš. Mūsu pagastā saslima tikai divās mājās, nomira viens pats, tāpēc ka mēs nospriedām, ka vasaru, kad posts bija vislielākais, neviens nebrauks uz Rīgu. Tagad gan tam vairs nav nekādas nozīmes. Divi mēneši jau, kā nav vairs neviena slima, bez tam pēc kara beigšanās zaldāti tā kā tā siro apkārt pa visām malām. Tomēr jāpiesargās ir, dziļāk Vidzemē sērga plosoties joprojām un arī pilsētā vēl nav pavisam izbeigusies. Tāpēc man tā negribējās jūs vest. Bet nu jau neko vairs nevar darīt, kā būs, tā būs.

Vismaz ar to priedainieši lūkoja viņu mierināt, ka nebrauks uz Kalnmuižu, bet tikai līdz Atradzes krogam un no turienes kājām dosies mežā iekšā. Tā tad dziļāk Vidzemē sērga vēl nebija pārstājusī — Ataugu Mārtiņam uzmācās drūmas pārdomas. Kas zina, kā patlaban bija Priedainē, kā klājas vecajam Mārcim, kam taču nebija neviena kopēja, kā Intai ar Bultiņu... Jo ilgāk viņš domāja par to, jo smagāka tika sirds, ļauns paredzējums mācās virsū un nebija izkļiedējams, lai gan nekāda iemesla tam taču vēl nebija.

Tālāk braucot, vedējs bija kļuvis tikpat runīgs, cik kluss turējās līdz Ogri. Gari aprakstīja pārciesto kara postu, nepanesamās nodevas, klausas un šķūtis, kas Daugavmalas vidzemniekus galīgi izpostījušas. Puse lauku palikuši neapsēta, puse pļavu nenopļauta — nebija zirgu, un trūka arāju. Tagad sāka jau kaut cik atmaksāt par visu aizvesto, tas arī bija vienīgais glābiņš, citādi nākamo ziemu no Krustpils līdz pat Rīgai visā Daugavas novadā lopiem un pašiem bads nenovēršams. Īsts vaidulis un nelaimes pareģis bija šis kalnmuižnieks un pie tam tāds viszinis, ka nemaz neklausījās, ko cits saka. Pilnīgi pārliecināts, ka krievu kārtība zemē būs daudz sliktāka, kā līdz šim bija zviedru. Visu vērtēšanu pēc dālderiem un vaku grāmatas krievu valdīšana atceļ, nodevas un klausas kungu varēs uzlikt pēc sirds patikas, visa tiesas vara atkal tiks nodota viņu rokās. Zviedru laikā atņemtās muižas atdos vecajiem īpašniekiem, visiem nomniekiem un pārvaldniekiem būs jāvācas prom. It sevišķi cienā nāks bijušie nodevēji, kas kalpojuši briesmīgajam Patkulam, ko zviedri savā laikā lika saplucināt gabalu gabaliņos. Kalnmuižas Ferdinandam, tam vislielākajam zemnieku dirātājam, ko zviedri par cilvēku bendēšanu Rīgā pakāra, jau radies pēcnācējs, atbrauca muižā, izošņāja visu, piedraudēja un apsoliņās pēc mēneša atgriezties ar saviem stārstiem, vagariem un mežsargiem. Lūkus mežā plēst vairs nebūs brīv, riekstus raut un brūklenes lasīt arī ne — par katru skuju maksā naudā vai ej muižā atkalpot...

Taisni kā akmeņu nastu arvien smagāku krāva klausītājiem mugurā. Ataugu Mārtiņu tā nospieda tik smagi, ka aizmirsās pat raksts kabatā, kas viņu pašu taču pasargāja no dažām varmācībām. Ko viņam vienam līdzēja visas brīvības.

kad citiem tās nebij? Ko vērts bij zelta dukāts kabatā, kad citiem pat graņu trūka to izmainīt? Viņš sauca atmiņā, ko savā laikā par krieviem un viņu valdīšanu bij jūsmojis nelaiķa fona Brimmers. Jā gan, bet Brimmers bij muižnieks un nepavisam nepazina jaunos zemes kungus un viņu caru. Kāpēc tas ukraiņu zemnieks, kas pats taču no tās tautas, sādžā un karā izbaudījis visu, ko krievi varēja dot, — kāpēc tas runāja pilnīgi otrādi, gandrīz tāpat kā šis kalnmuižnieks? .. Šaubas, neziņa un tumšas jausmas pārmāca arvien smagāk, sevi nogrimis, Ataugu Mārtiņš nemaz vairs neklausījās, ko Meģis ar vedēju tur vēl plāpāja un prātoja.

Pie Atradzes kroga viņi izkāpa un gribēja samaksāt braucējam sudraba rubli, bet tas taisni saskaitās:

— Es esmu nabaga vīrelis, tas tiesa. Bet tāpēc, ka man rublis ļoti noderētu, es to neplēsišu no ceļa gājēja, tāda paša zemnieka. Kājnieku pavest ir braucēja pienākums un tikums, paldies dievam, man vēl drusku ir no tiem abiem.

Krogs bij vēl vairāk nolaists un noplisis nekā pirms gada, tomēr sava lāse alus krodzniekam vēl aiztaupījusies, no piekalnes pagrabiņa viņš atnesa divas prāvas kannas. Priedaines vārdu gan bij dzirdējis, bet neko par turieni nezināja pateikt. Totiesu vairāk viņš varēja stāstīt par paša pārdzīvotām nedienām un likstām, bez tam par tām divām raganām Atradzes muižā, par abām baronesēm Hetlingām un viņu briesmu darbiem. Krodznieks izrādījās vēl īgnāks, drūmāks un tumšāks kā priedainiešu pirmītējs vedējs, no viņa stāstiem pat alus malks spriedās rīklē — abi kalēji izdzēra un taisījās ceļā.

Viņi gāja ieblakus, bet nerunāja ne vārda. Meģis vēroja Mārtiņa nolickto galvu un satumsušo seju un nogrozīja galvu. Uz dzirnavupes tilta Priedaines kalējs apstājās un tik ilgi pār margām skatījās melnajā ūdenī, ka Meģim apnika gaidīt. Viņš nedroši ievaicājās:

— Vai tu domā, ka tur pūs lidaks?

Mārtiņš it kā atmodās, it kā nopurināja kaut ko:

— Tur lidakas būs katrā ziņā, bet kas būs Priedainē?

Nopūtu apspiedis, viņš sāka lēnām iet, Meģis turējās ieblakus.

B

ij jau labi vēls, bet zem spilgtu zvaigžņu debesīm pat meža ceļa šaurajā spraugā gājējiem vēl pietiekoši gaišs. Priedaines muižas kalpu mājā abos logos spīdēja uguns. No lopu kūts uz turieni kā vilka acs šūpodamās slidēja luktura svecīte, divas sievas aizgāja runādamās un pasmiedamās. Lukturis apdzisa, durvis noklākstēja, kaut kur stallī ieviedzās zirgs, tad palika pavisam klusu.

Ataugu Mārtiņš ar Meģi stāvēja mežmalā un gaidīja, kamēr muižas pagalms kļūst pavisam tukšs. Mārtiņš teica:

— Es negribu, ka jau šovakar mani te kāds ierauga.

Meģis bij pārliecināts, ka viņam savi iemesli, ko tur tad vēl taujāt. Kad muiža garām, Mārtiņš pasacīja pats:

— Tēvam pirmajam es gribu rādīties un pirmajam pastāstīt. Katrā ziņā viņš mani visu laiku cieši gaidījis.

Arī tas pilnīgi ticami un saprotami, virsaitis jau nekad nerunāja niekus. Tēvs taču, kā tad citādi. Bet kaļējs pēc brītiņa vēl piebilda:

— Viņš tik ļoti negribēja, ka es eju.

— Nu jā, tēvs. Karš nav nekāda bērna spēle, kaut ko no tā mēs nu paši esam piedzīvojuši.

— Nē, ne tāpēc. Viņam tikai nepatika, ka lielskungs mani pārrunā un es eju tam līdzī. Vecais Mārcis nāvīgi ienist kungus.

— Arī to var saprast — viņam vismazāk iemesls tos milēt.

— Jā, neviens cits te nav tā spīdzināts. Tas kroplums visu mūžu kvēlinājis viņam naidu kā neizdziestošas ogles kalēja ēzē. Kaut nu piepildītos nelaiķa Brimmera vārdi un sāktos laiki, kad es varētu sagādāt viņam labākus pēdējos gadus.

Meģis atmeta galvu.

— Mēs abi viņam tos sagādāsim. Man pašam vairs neviena nav, kam strādāt, tavs tēvs būs arī mans.

— Viņam ir zelta sirds, lai gan vienmēr izskatās tik īgns. Tevi viņš allaž labi ieredzēja.

— Es zinu. No pašas pirmās dienas es sev teicu: tas būs arī tavs tēvs.

Istais un pieņemtais dēls klusu soļoja tālāk. Briežos nespīdēja uguns un

nedzirdēja nekādu troksni, tur laikam visi jau gulēja. Tikai suns ierējās miegaini un negribīgi, bet arī tūlīt apklusā. No šīs vietas jau pat nakti katru reizi varēja saziņēt Ataugu rijas čukuru, kas uzkalni labu tiesu pacēlās pāri kutij un klētiņai. Tagad tur nekas nebija saskatāms, droši vien krūmi pa šo gadu izauguši garāki, tas tak bija pilnīgi dabiski. Tomēr Mārtiņam ne aiz šā, ne tā kājas kļuva neparasti smagas, sirds puksti dunēja ausīs, elpa sāka šalkt straujāk.

Jā, te jau bija vecā Mārča akmens šķīla — taisni brīnums, kā viņš pats tur patlaban nesēdēja, uz sava ķēga atspiedies, un negaidīja dēlu. Arī smēdīte turpat, Meģis tūlīt metās klāt aplūkot, vai durvis nav uzlauztas un kaut kas aiznests prom, kamēr kalējs aizvilkās ap stūri rijiņas paugurā. Nē, nekas nebija lauzts, stienis un atslēga gluži tāpat, kā tikai viņš un Mārtiņš tos prata novietot. Kad pielieca galvu klāt, pa šķīrbām vēl varēja samanīt tik patikamo ogļu kvēpu smaku. Meģim uzplūda kaut kas silts, viņš piespieda ausi muļķa prātā paklausīties, vai tur iekšā nedzirdēs arī plēšas šņācam...

Bet tūlīt atlēca nost un sāka ausīties: taisni tāds kā paklūss sauciens, un atkal tāda kā Mārtiņa balss, tikai pavisam savāda. Acumirkli viņš apstulba, tad steidzās ap stūri pagalmā un pāri paugurā.

Sākumā viņš tur nepamanīja neko sevišķu, vecā Mārča birzs ataudze tik cieši pieglaudusies uzkalna virsotnei, ka viņas apmalas nebija lēti atšķiramas, tikai ozola varenie žuburi melni atēnojās pret dziestošā blāzmā vēl iesārtām debesīm. Bet jo augstāk Meģis pakāpās, jo lēnāk aprāvās viņa gaita, galva pati tiecās uz priekšu, acis kāpa laukā no dobiņiem. Ataugu rijiņas vairs nebija, tur rēgojās tikai melns robains kumurs, bet soļus piecus aiz tā kaut kas likam stabam līdzīgs. Vēl mazliet tuvāk, un tad jau bija redzams nepārprotami, ka robainais izcilnis ir apdrupusi rijas krāsns, ap kuru vēl mētājās daži apogļoti baļķu gali. Meģis iebļāvās pilnā kaklā:

— Nelieši, viņi to ir nodedzinājuši!

Līkais stabs atlicās mazliet taisnāks, atsaucās aizsmakusi, apdzisusi balss:

— Jā, rija ir nodegusi...

Kalējs smagi apsēdās uz tāda apdeguša baļķa gala, laikam kājas vairs neturēja. Atspieda galvu rokās. Meģis apskrēja drupām apkārt, it kā meklētu tur kaut kādu izskaidrojumu šai neticamai parādībai, pārlēca apogļotai lūžņai un pataustīja vēju gludi nopūsto klonu, pieliecās un paskatījās krāsni, kurai aile vēl turējās un bedre priekšā bija tāda pati kā agrāk. Nekādas skaidrības nedaubūjis, apjucis nokāpa pie Mārtiņa.

— Kas to gan varēja izdarīt? Vai tev te nebija kāds nāvīgs ienaidnieks?

Mārtiņš atsaucās tikpat nevarīgi kā pirmiņ:

— Es nezinu — nē, tāda man te nebija. Karā līdzī iet, to viņi gan negribēja, bet mani pašu par to neienīda. Un ja arī gadījies kāds tāds nelietis, viņš nebūtu uzdrošinājies: še taču palika visi mūsu bijušie ciņas biedri, tie viņu uz pēdām dabūtu rokā. Eka būtu pirmais un Lauķu Tenis tāpat.

— Bet varbūt, ka ir arī dabūts, mēs tak neko nezinaim.

Mārtiņam jau kas cits, daudz svarīgāks, bij prātā.

— Bet kur viņš varēja patverties, kur viņš tagad piemeties, un kas par viņu gādā? Es domāju — tēvs?

Tagad arī Meģis jau domāja par to.

— Kur tad citur kā pie kaimiņiem. Cilvēki vien ir, klajā laukā tak vecu slimu cilvēku nepameta.

— Man arī liekas, ka ne. Iesim!

Viņš piecēlās. Gāja tā, it kā visi tie apdegušie baļķi sakrauti plecos. Uz ceļu vēl ne, viņam piepeši ienāca prātā klētiņa. Vecais Mārcis taču bij tik stūrgalvīgs un lepns, gandrīz neiespējami ticēt, ka meklētu pajumti un nabaga maizi pie svešiem cilvēkiem. Bet klētiņas durvis bij ciet — otrā pusē priekšā divi ozola bomji, atbīdāmi ar tēva paša izgudrotu atslēgu, tikai viņš pats, dēls un tad vēl nelaiķa māte zināja, kā ar to rīkoties. Pats kalējs prata taisīt arī dzelzs aizbīdņus, bet apgalvoja, ka šie te esot daudz drošāki. Un tā bij taisnība, svešs cilvēks te iekļūtu tikai tad, kad visas durvis ar cirvi saskalda. Lievenim grīda satrunējusi un iebrukusi, kājas samanija lūzumam cauri izaugušu zāli — vai tad tiešām viņš jau tik sen prom no šejienes?

Viņi gāja lejup uz ceļu. Galīgi sanicis vecais Mārcis bij, varbūt drīz pēc dēla aiziešanas nomira, un tad kāds palaidnis, varbūt kāds ganu zēns aiz gara laika pielaida rījiņai uguni. Vasarā arī pērkons varēja iespert... Dažādas aizdomas nomocija Ataugu Mārtiņu. Meģis kaut ko teica, bet viņš neklausījās — ko tas tagad varēja teikt un kā mierināt. Pret Briežiem viņš apstājās un brīdi pārlika.

— Maz ticams, ka tēvs gāja pie tiem, jaunie Brieži mums bij tuvākie un sliktākie kaimiņi. Bet drošības labad jāpavaicā, lai tad skaidrība no vienas vietas.

Viņi pakāpās uzkalnā līdz Briežu rijai, Mārtiņš piedauzīja loga lūkai, suns sāka nikni riet. Iekšā laikam modās, aiz sienas dunēja uztrauktas valodas. Tad aizvira mazliet pavirzījās sāpus, atskanēja nikna sievietes balss:

— Kas te daudzās nakts laikā? Ko vajag?

Mārtiņš tūliņ atsaucās pēc iespējas laipnāk: viņš tiešām sajūtās vainīgs, darba cilvēkus nakts vidū iztraucējis no miega.

— Tas esmu es, kalēja Mārtiņš.

Tālāk viņš nepaguva, lūka aizklakstēja ciet, iekšā atskanēja daži pārsteiguma saucieni, pēc tam murmināja klusāk. Pavērās atkal, nu jau plašāk, Briežu saimniece atkal novaicāja ledaini:

— Ko vajag?

— Neko, Anna. Es tikai gribēju pavaicāt, vai mans tēvs nav pie tevis. Mūsu rija ir nodegusi.

— Nodegusi viņa ir, to mēs paši redzam. Bet tēva pie mums nav, mēs nabagus nepieturam.

Aizklakstēja atkal, Mārtiņš vēl brīdi pastāvēja — vai neattaisis vēl un nepateiks ko citu? Bet vairāk netaisīja. Viņi gāja atpakaļ uz ceļu.

Nabagus nepieturam . . . Tas bij labi mērķēts dūriens: viņš savu tēvu pametis nabagu kārtā . . . Kalējs nopūtās:

— Cik daudz velnu var iemānot vienā tādā sikā sievieša cilvēkā! Kur tie gadi, bet viņai vēl vienmēr prātā, ka es izjaucu Maijas precības ar Lauķu Teni un līdz ar to viņas radniecību ar bagātiem ļaudīm. Tenis pats sen aizmirsis, Lauķiene aizmirsusi, — šitā laikam neaizmirsis, vēl pēdējo dvasu izpūzdama.

Par to Meģis neko nezināja teikt, tik labi viņš vēl nepazina Mārtiņa pagātņi un pagājušos notikumus. Viņi gāja uz muižu. Mārtiņš iedomājās, ka Smukā Milda katrā ziņā zinās, kur patlaban dzīvo vecais Mārcis. Viņš to gan aizraidīja diezgan rupjā kārtā, bet kad bij prom, tēvu viņa nepameta, lai kaut tikai aiz tīrās spītības vien. Šī sieviete nekad nepieķāpās.

Kalpu mājā tikai viens logs vēl gaišs. Bet pie durvīm Mārtiņš pārdomāja citādi, atgriezās atpakaļ un uzkāpa klēts lieveni aiz apaļajiem mūra stabiem. Dienvidu galā ar dēļu sienu nodalīts mazs kambarītis, tajā mitinājās Klētnieka Marčs ar savu māti. No pārējās garās mūra ēkas šis gals atšķīrās tikai ar to, ka mazajam aizrestotajam lodziņam nospārē, pa kuru pieaudzis cilvēks galvu nevarētu izbāzt, ielikta stikla rūs, bet sienā ietaisītas atsevišķas ieejas durtiņas. Mārtiņš pieklabināja pie tām, vienreiz, otru reiz, tad iekšā atspīda uguns, brīdi vēlāk atvērās durvis, parādījās Klētnieka Marčs baltā kreklā un apakšbiksēs. Kalējs teica:

— Tas esmu es. Labvakar!

Ar nolūku viņš neminēja savu vārdu, gribēdams pārliecināties, vai pazīs vēl pēc balss. Pazina gan, tikai savādi sastostījās — mazliet prieka bij viņa balsi, tomēr vairāk apmulsuma un tādas kā neziņas, ko īsti darīt.

— Ak tad tu tas esi . . . Un tas ir Meģis — nu kā tad, Meģis gan. Un tad jūs abi . . . nakts vidū. Laikam — no — Rīgas?

Jautājums izskanēja tā, ka tie abi sāka ausīties, bet neatbildēja neko. Pagāja labs brītiņš, kamēr Klētnieka Marčs attapās.

— Nu, tad nāciet iekšā!

Istabiņā dega spoža tauku svece — pēc vecā Mārča Klētniece visā plašā apgabalā tā labākā lējēja. Caur sienu iekšā spīdās pazīstamā rudzu apcirkņa un miltu smarša. Mārtiņš ieiedams jau izvilka roku no kabatas, lai, kā pienākas, paspiestu vecajam draugam. Bet Klētniekiem bij garš galds ar galu pie sienas zem lodziņa, telpai šķērsām pāri. Marčs patlaban gāja tam apkārt otrā pusē, apturēt tāpēc vien, lai sasveicinātos, būtu vienkārši nepieklājīgi, un, kad viņš bij tajā malā, pār galdu pasniegt arī lāgā neizskatījās, pie tam vēl vispirms jāpiesper solis tuvāk, citādi rokas nevarēja saskarties. Dibenā Klētniece atelsdamās, gandrīz kā novaidēdamās, rāva brunčus mugurā.

Bij tik savādi, ka Mārtiņš, iekšā ienācis, neattapās otru reiz labvakaru padot. Pirmajam valoda bij jāsāk Marčam, to viņš izdarīja ar manāmu piepūli, tā kā ciemiņos skatīdamies, bet arī tā kā garām pablenzdams, pie tam vaigi viņam bij mazliet piesarkuši, droši vien no siltās guļas.

— Un tad jūs tomēr esat mājās?

Mārtiņš vēl neaptvēra, kas te bij tas savāda.

— Kāpēc tu saki — tomēr? Vai tad mums vajadzēja būt citur kā mājās?

— Protams, ka nē. Bet mums bij tādas ziņas — Holodkevičs tagad bieži braukā uz Rīgu — varbūt tas, varbūt citādi... Bet te runāja, ka tu esot kritis pie Rīgas.

Ar visu to, kas bij uz sirds, kalēja Mārtiņš tikko nepavipsnāja.

— Tikai pakritis biju, draugs, un atkal piecēlos. Tu tak pats tagad redzi, ka esmu še. No kura laika tā miroņu baidies? Vai tad tu tiešām ticī, ka viņi ceļas augšām?

Klētņieka Marčs samulsa vēl vairāk.

— To nē, bet tāpat...

Un, kā palīgu meklēdams, pablenza atpakaļ uz māti, kas patlaban vilka kājās koka tupeles. Viņa atkal grūši nopūtās, tad nomurmināja:

— Bet jūs tak esat no Rīgas.

Mārtiņš patlaban neaicināts gribēja apsēties uz sola, bet tagad palika tāpat. Acumirkli nesaprata, ko tāds jautājums īsti nozīmē.

— Nu, protams, ka no Rīgas. Uz Pēterburgu mēs tak negājām.

Bet tad viņam pēkšņi atausa: tas taču gluži tāpat kā šīs dienas kalnmuižnieku vedējs! Nu viņš saprata arī Marča stostīšanos — visām līdzšinējām nelaimēm vēl viena klāt.

— Un tad jūs baidāties, ka mēs neatnesam jums te mēri?

Vecene tagad jau neslēpdamās novaidējās:

— Ak tu kungs, bet kā tad nel! Kur visas ielas pilnas līdz jumtam un Daugava miroņiem tik sausa, ka kājām iet pāri! Kad vējš no vakariem, tad pa trīsdesmit verstīm var saost.

Ko te lai vēl skaidro un pārliecina? Acīm redzami visa Vidzeme pārliccināta, ka sērgas perekļis ir Rīga — un vai tad tik droši varēja apgalvot, ka tas tā nav? Māra zināja stāstīt, arī gudri vīri un pat dakteri apliecinot, ka slimību galvenā kārtā iznēsā un izplata vēji, un viņš taču nebij gudrāks par tiem. Ko līdzēja mēģināt apgāzt drausmīgos pārspilējumus un pierādīt, ka Rīgā mēris tiklab kā pavisam izbeidzies un Daugavmalas novadnieki vairs nebaidās braukt turp ar sienu vezumiem. Viņi ticēja tam, ko iepēmušies, un tas nebij ar cirvi izcērtams. Notriekts, nokārtu galvu, kalējs noteica:

— Ja tikai par trīsdesmit verstīm, tad jums nav jābaidās. Priedaine ir gan drīz trīs reizes tālāk no Rīgas. Šovakar arī ārā pavisam rāms, un te nav ne mazākas pūsma. Solam mēs nepieskarsimies, istabu jūs rītu izkvēpināsiet ar paegļu zariem, tad nekas nepielips. Tomēr drošības labad tu, māt, paliec vien turpat savā kaktā, bet tu, Marč, vari atiet vēl soli tālāk.

Apmulsumā neko nedomādams, tas tiešām pavirzījās atpakaļ, kad atguvās, bij par vēlu, viņš notvika vēl vairāk un stostījās:

— Nē — par ko tālāk... Es nemaz nedomāju — —

Bet kalējs viņu pārtrauca:

— Mēs nedomājam šē apmesties, ne arī palikt ilgi, tikai paprasīt. Mūsu rija ir nodegusi.

Marčs paskatījās mātē un atteica pavisam bez balss:

— Jā, pagājušo rudeni tā nodega.

— Kā tas varēja notikt, un kur tagad ir mans tēvs? Droši vien jūs zināt.

Tagad Marčs jau gluži izmisušas acis pavērsa pret māti.

— Māt, pastāsti tu!

Bet Klētņiece, pār gultu noliekusies, kaut ko tur uziņājās, viņas seja nebij redzama. Atbildēja gandrīz pikti:

— Kas es tev par Āronu? Tikpat labi zini kā es, stāsti pats!

Visas nelabās nojausmas un paredzējumi Mārtiņam sabiezēja vienā pašā virpuļojošā melnā mākonī, acis aptumsa, stiprais vīrs sagriļojās kā pēkšņas straumes aizķerts stiebrs.

— Vai viņš ir pagalam? Pasakiet man skaidri! Vārgs un nevarīgs viņš bij visu laiku. Un kad rija dega, kad aizgāja bojā viņa paša mītne, viņš to neizturēja un palika turpat sētsvidū. Svešu ļaužu kaktā mitināties viņš nevarēja, krops viņš bij, bet lepns un stūrgalvīgs, neviens viņu tā nepazina kā es. Tā tas bij?

Klētņieka Marčs, viņam runājot, midijās kā uz oglēm, nevarēja saprast, vai viņš piekrīzdams paloka galvu, vai noliegdams purina to.

— Jā — — nē — gluži tā. Tas bij drusku citādi . . . Māt!

Vecene tagad atslējās pavisam nikna un atkliedza:

— Liec tu mani mierā! . . . Ak tā, man ienāk prātā: Milda taču zina vislabāk, viņa līdz beidzamam to kopa. Milda izstāstīs visu, kā tas bij — tūliņ pasaukšu.

Mārtiņš atmēta ar roku.

— Nav vajadzīgs, māt, — tagad es tā kā tā zinu. Un viņa nenāks: mēs tak esam no Rīgas.

Mātes vietā atsaucās Marčs:

— Milda nāks, viņa nav tāda, neko nebaidās.

Šajā dedzīgajā apliecinājumā skanēja drusku vairāk nekā tikai atsauksme vien, bet kalējam tagad nebij prātā vērot tādus sīkumus. Vecene koka tupelēm izklaburoja laukā. Mārtiņš to dzirdēja tikai kā pa miegiem. Melnais virpulis bij pārskrējis, acis skaidras, kājas arī stāvēja cieti, tagad viņš zināja, ka visu ceļu no Rīgas viņu māca tās lielās nelaimes nojausma. Nu viņš bij viens, gluži viens pasaulē — ne Klētņieka Marča, ne drauga Meģa, nekā, tikai viņš pats.

Smukā Milda atnāca tik ātri, it kā jau visu laiku gaidījusi — kreklā un basām kājām, tikai brunčus uzrāvusi un lielo lakatu apmetusies. Durvis vērdama, vispirms saskatījās ar Marču, vērotājs arī šajos skatienos noģistu kaut ko vairāk kā tikai muižas kalpotāju un darba tuvumu. Ārēji turējās braši, bet skaistās tumšās acis bij biklas un skumjas.

— Rīdiniēki arī mājās, sveiki un veseli. Tas ir ļoti jauki, muiža un pagasts sen gaida kalējus kā pestītājus, vēl trešo jums nāksies pieņemt, lai paveiktu visu, kas pa šo gadu sakrājies.

Bet, redzēdama, ka kalējs skatās stingām acīm un laikam tikai pa pusei dzird, ko viņa saka, paspieda tiem abiem rokas, aprāva aušīgo runu, atsāka klusāk un nopietnāk:

— Par tēvu tu gribēji zināt? Vai stāstīt tev visu, ko es pati zinu?

— Visu? Vai tad tur ir kas tāds viss? Nu, protams, ka visu, tādēļ jau es esmu še.

Milda pameta ar galvu. Padzīvojusi, gudra meita, spriganu valodu, arī muižas vīrieši viņā labprāt klausījās, jo tenkas viņa nekad nemelsa. Tagad gan stāsts no sākuma metās, acīm redzami viņai grūti nācās runāt, laikam sāpīgi pašai atcerēties un vēl sāpīgāk nojaust, kā Mārtiņam duras katrs vārds.

— Patiešām, tev jāzina viss, tu viņam biji tas vienīgais. Un labāk, ja pasaku es, nekā kad ļaudis piekladzina visādus pašu sadomātus niekus. Redzi, tas bij tā. — Toreiz, kad tu mani aizdzini, sajutos bezgala apvainota un pārskaitusies, noņēmos nekad vairs kāju nespert Ataugās — es tevi tik labi varēju ieredzēt un abiem jums gribēju tikai labu. Bet tad tu aizgāji prom, un es tak nevarēju atstāt slimo vienu. Viņš pūrdēja gan, kad uzposu rijiņu un izvārīju putru: man neko nevajag, man neko nevajag, tu, meit, velti briedi tos dziļos dubļus. To viņš tā teica, bet no acīm es redzēju, ka domā citu, tikai aiz spītības negrib pasacīt. Kad palika tik vārgs, ka vairs tikai sēdus varēja pacelties gultā, sanāca priedainieši — Klētnieka Marčs tur bij pirmais.

Marčs atvēcināja abām rokām, bet viņa tam nepiegrieza nekādu vērību.

— Klētnieka Marčs tur bij pirmais. Priedainieši sprieda tā: Mārtiņš ir prom pie krieviem, diezin kad atgriezīsies, mēs negribam, ka viņa tēvs te nīkst bez kārtīgas apkopšanas, kur tikai Milda šad un tad var atskriet palūkot. Grantsgals uzsita viņam uz pleca un teica: — Mārci, mēs esam vienos gados, tu nāksi uz Grantsgaliem, kas man ir, tas būs tev — paēšana kā nu kuro reizi, bet siltums un gaisma, mana vecā gādās par mums abiem. — Tad vecais kalējs pārsvieda kājas pār gultas malu, tik niknu es viņu savu mūžu neesmu redzējusi. — Vāķies prom! — viņš atkliedza. — Es jūs nevienu neesmu aicinājis, nekur es no šejienes neaiziešu, man tepat ir labi, gaidīšu, kamēr dēls pārnāk mājās. Es negribu, ka viņš mani atrod kā nabagu svešas mājas kaktā! — Vēl reizi viena pati mēģināju pierunāt viņu, bet tāpat velti, viņš saskaitās atkal un piedraudēja aizdzīt prom. Tas bij kādu mēnesi pēc tavas aiziešanas, kad lija tie lielie lieti un tēvs gulēja tik vārgs, ka man putra bij jālej viņam ar karoti mutē. Pat runāt viņam laikam nācās grūti, vairāk dienu viņš neteica ne vārda, tāpēc es tūri pārbijjos, kad vienu vakaru viņš uzreiz palika pavisam runīgs. — Meit, — viņš teica gluži žirgti, — padari man, lūk, to: paņem to Mārtiņa lāviņu, aiznes uz klētiņu un uztaisi tur viņam gultu. — Bet kāpēc tad tā, tēv? — es patiesīgi pārbrīnījies vaicāju. — Tāpēc, ka es kuru katru nakti varu nomirt un nav labi, ka dēla tukšā gulta līdz rītam stāv mironim blakus. — Bet tu jau atkal esi gluži žirgts un droši vien drīz atkal varēsi sēdēt. — To nevar vis zināt, dažreiz tāds žirgtums ir taisni uz miršanu, — viņš atteica, it kā to jau droši paredzējis. Viņam pretoties jau nevarēja, izdariju, kā viņš vēlējās. Kad atnācu no klētiņas,

viņam rokā bij kaut kas, par ko es izbrīnījos vēl vairāk — kur viņš to bij ņēmis? Iedomājies: apstipota ozola alus kanna! Tu jau zini, kā viņš prata taisīt traukus un citas lietas, bet tādu es nekad nebiju redzējusi — tīrais brinums, ne alus kanna, gan jau tu pats arī pabriniesies. — To es iesāku, kad Mārtiņš bij uz igauņu robežām, — viņš paskaidroja, — bet nobeidzu pirms divām nedēļām. Cita nekā man nav, ko viņam atstāt, viss viņa paša celts un taisīts — jā, šo rījiņu nerēķinot, toreiz es vēl biju jauns un viņam tikai divi gadi. Noliec klēti uz plaukta, bet atslēgu iedod Marčam paglabāt — ja es viņu nesagaidu. Viņš pārnāks droši, maniem dēliem neviens neko nevar padarīt. — Uz mājām iedama, lauzīju galvu par visu, ko viņš tovakar runāja un darīja. Kaut kas svešāds tur bij tikpat ar to tavu gultu un tāpat ar ozola kannu. Un it sevišķi ar to, kad izejot viņš man vēl pateica: — Tikai pasteidzies, meit, driz uznāks briesmīgs pērkona negaiss. — Kā viņš to varēja zināt? Visu to dienu, kā par brinumu, tas bij rāms, saulains un tik silts kā vasarā. Bet kad es biju pie Briežiem, dienvidos aiz meža nodunēja pirmais pērkons, pret muižas rījām vēja grābiens tikko nenosvieda mani augšpēdu, bet kad vēru te Klētnieka mātes durvis, viens man pakaļ kā no spaiņa nogāza veselu ūdens šalti. Mēs te visi trīs ilgāku laiku stāvējām istabas vidū un klausījāmies, kā ārā trakoja. Tik vēl rudenī tāds pērkons, Klētnieku māte to neatcerējās savā mūžā piedzīvojusi. Un tad es viņiem izstāstīju par kalējtēvu. Arī tie te zināja tikai vienu padomu, kas man pašai jau bij prātā: vienu atstāt viņu vairs nevar, rītu Marčs pateiks lapmuižniekam, ka es aizeju uzraudzīt slimo kalēju. Holodkevičs tevi tur lielā cieņā, varbūt drusku arī baidās, tāpēc neliegs. Bet kamēr mēs visu to tā apspriežam, negaiss bij pāri, tikai mežs vien vēl nejauki šņāca. Tad Klētnieku māte pēkšņi iesaucās: — Paskatieties, bērni, ko tas logs tā spīd! — Jā, logs bij kā asinim pieliets, bērzi aiz ceļa plaiksnijās sārtā plīvā, jumtlāses pasarkanām stīgām stiepās garām. Man viens tikpat kā ar dūri pa pieri: deg — un kas tas ir, to es arī zinu. Visi trīs izskrienam laukā — jā, garām muižas rījām, pāri Briežiem ceļas sarkans un melns. Ataugas deg. Kad mēs aizskrējām turp, tikai Briežu Anna ar savu vīru stāvēja sētsvidū pie bērza — zobi viņai paņirgti, acis kā pašai velna mātei: — Redziet nu, miļie, kā sadeg tas vecais prauls! Tikām te māžojās un būrās, kamēr pērkons trāpīja pašu. Sen jau bij gaidāms! — Tādu es Marču vēl nekad nebiju redzējusi: miets rokā, tikko paguvu saķert aiz elkoņa, pats kā uguns. — Pazūdi, neliete! Tas ir kalēja Mārtiņa tēvs, kas tur sadeg, un viņa te vēl ņirgājas! — Vīrs aizrāva tenteriem. Pēc pusstundas viss pagasts bij klāt. Lauķiene ar dēliem pirmie, Padegu Krišs, Inta ar Grīvu Mariju, Grantsgals un tie citi. Bet ko tur vairs var darīt, kad jumts jau iegāzies un sveķainie baļķi deg kā skangali. Vīri izsmēla aciņu sausu, it kā tie aplietie pagaļgali vēl kādam varētu noderēt, mēs stāvam apkārt, rokas saņēmušas, un nedrīkstam paskatīties cita citā, uguns kāpj taisni gaisā, vējš ir tā rimies, it kā Ataugu kalnam nedrīkstētu pieskarties, darvas melni dūmu mutuļi vērpjas augšā līdz debesīm — — ā! . .

Viņa pacēla plaukstu pie acīm.

— Es nevaru... Māt, stāsti tu tālāk!

Klētiece sēdēja gultā, vienmērīgi klanīdamās, kā katram Mildas vārdam teiktu: jā, jā. Tagad nopūtās un pagrozīja galvu.

— Visu dienu līdz vēlam vakaram kūpēja. Naktī sacēlās vējš, apdzēsa un noslaucīja tīru, it kā svētki būtu gaidāmi. Un tad mēs atradām viņu. Balti kauļņi uz gluda klona, vairāk nekas, rociņa galvai pārlikta...

Milda iešņukstējās.

— Tā jau viņš vienmēr gulēja. It kā nemaz nebūtu pakustējies, ne jutis. Līdzko aizvēru acis, tūlīt viņš man priekšā — tas ir tik briesmīgi! Nu, kāpēc tā vajadzēja? Tagad tu esi mājās, un viņš zināja, ka pārnāksi. — Maniem dēliem neviens neko nevar padarīt, — tā jau bij viņa valoda.

Visu laiku tā sagumis, it kā jaustu sitienu pēc sitiena, Ataugu Mārtiņš tagad atslējās taisni un sastiepa dūrēs sažņaugtās rokas. Pateica neskanīgi, bet cieti:

— Tas bij mans tēvs, viņš vienmēr zināja, ko dara.

Smukā Milda pavērsās viņā platām, jautājošām acīm:

— Vai tiešām tu domā, ka viņš pats?..

Neviens viņai neatbildēja. Klusuma brīdis bij tik neciešams, ka Klētnieka Marcs to pārtrauca steigšus un neveikli:

— Un tad mēs viņu paglabājām augšā, pie ozola, zem viņa paša akmens. Mācītājs negribēja nākt, arī Holodkevičs atteicās. Es nezinu, vai tas bij labi. Mārtiņš divas reizes palocīja galvu.

— Labi, labi tas bij, viņš pats to droši vien tā gribēja. Paldies, mani draugi. Bet tad mums te bij vēl viens... Drusta Inta... un mūsu karabiedrs Bultiņš... Kā viņiem klājas?

Milda lūgdamās paskatījās Klētnieka Marčā:

— Es nevaru... Stāsti tu!

Marcs savukārt pavērsās pret māti:

— Es arī nevaru. Māt, stāsti tu!

Klētiece apņēma galvu abām rokām, šūpojās sēdēdama, koka tupeles klonam pieklabinādama. Viņas runa bija saraustīta, nesakarīga, vairāk tikai nojaušama nekā skaidri saprotama. Meģis visu laiku vēroja savu virsaiti, uz beigām viņa bārda savilkās visbaismīgākajā smīnā.

Tas bij bēdīgs stāsts. Līdz vasaras vidum Priedainē, lapmuižniekos un tāpat Purvcīemā par mēri tikai dzirdēja briesmu lietas, saslimis visos trijos pagastos nebij neviens. Bet tad nezin no kuriens uzkulās sieva ar klēpja bērnu. Prātīgākajiem ļaudīm tūlīt radās jaunās aizdomas, neviens viņu nelaida iekšā, purvcīmiešos to aizrīdīja ar supiem, no Lapmuižas mācītāja mājām puikas to bij dzinuši, akmeņiem sviezdami. Bet Vaivaros Inta viņu uzņēma kā viešņu un radinieci — var būt, ka arī bij, tāds tādām allaž rada. Un tā tad arī notikās, kā paredzēts. Pirmā saslima pati svešā, pēc tam bērns. Mazais nomira trešajā

dienā, māte piektajā, neviens negāja kapu rakt un uz kapsētu aizvest, Inta ar abiem vecajiem apraka viņus turpat uzkalnā pret Padegu mazmāju. Dažas dienas iegula Vaivaru saimniece, tad pats, abi nomira vienā vakarā — kā Inta viņus dabūja zem zemes, to neviens nevar saprast. Bet nav tur arī ko saprast, tads velna meitietis iespēj to, ko trīs spēka vīri neveiktu. Tikai tad priedainieši atjautās, ka Vaivaros jau no laika gala ieviesies kas nelabs. Kāpēc jau agrā pavasari, līdzko Grīvu Marija aizgāja pie Padegu Kriša, tur nobeidzās abi zirgi, vēlāk abas labākās govīs un beidzot turamā cūka? Mežā augusi, Drusta meita bij burve un gādāja, lai mājas paliek tukšas un viņa tur tā saimniece un mantiniece. Pati un tas nezina kur sagrābtais igauņu puika.

Meģis nenocīstās, pakratīja dūri gaisā.

— Bultiņu tu neaiztīc! Mēs zinām, kur viņa to sagrābāja!

Mārtiņš visu laiku bij klausījies kā nejauku pasaku. Klētnieka Marcs pameta viņā biklu skatienu un vēl pavirzījās atpakaļ, tik bīstams izskatījās kalējs.

— Un ko viņi abi tagad dara?

Tagad viņi neko vairs nevarēja darīt. Trīs pagasti nolikuši saigus apkārt Vaivariem. Dienu un nakti divi vīri viens lielceļa, otrs Padegu pusē, musketes vēl paglabājušās no karagājiena laikiem. Nevienu cilvēku nelaiž tuvumā mēra apsēstajam raganas pereklim. Veselu mēnesi Vaivaros nav manīts, dzīvi vai miruši, to nevar zināt, kas tad tur lidis lūkoties! Pat uguni piekurt baidās: aiznesis salmu klēpi, pats paliks bez rokām un kājām. Kas jau mēri varēja uzburt, tas pieveiks katru.

Kalējam izlauzās tik smaga nopūta, ka pat Klētniece nolaida plaukstu klēpi. Acis viņam bij kļuvušas pasarkanā, lūpas divas reizes tukši sadūrās, tad viņš nostenējās:

— Ak jūs nožēlojamie nelgas! Un arī tu, Milda?

Smukā Milda nelaimīga žņaudzīja rokas.

— Trīs pagasti, brālīt . . . Ko tad es tur varu?

Mārtiņš sarāva plecus un saslējās pats.

— Taisnība, ko jūs tur varat. Bet mēs abi ar Meģi gan. Vai nav tiesa, draugs?

Meģis smīnēja nelabi un draudīgi.

— Jā, mēs vēl varēsim. Lai viņi piesargās, tie ar tām musketēm! Raganu atraduši! Mūsu Bultiņu badā mērdēt! Uguni piekurināt!

Klētnieka Marcs bij atvirzījies pašā kaktā, tik nejauki izskatījās abi šie Rigas pārnācēji. Kalējs uzsita smagu plaukstu Meģim uz pleca.

— Iesim! Ritu — tad lai tie piesargās!

Viņi izgāja steigšus, it kā līdz ritam vēl visa nakts nebūtu priekšā. Līdz pat Ataugu smēdei ncrunāja ne vārda. Kamēr Mārtiņš sameklēja sveci klētiņā uz plaukta, Meģis iešķīla posu. Divas peles žigli pārtecēja klonam un paslēpās zem vecās Mades miltu tines. Lāviņa zaļi stripotu segu gliši pārklāta, pagalvja maisiņš balta pakulaudekla pārvelkā neaiztikts, visu laiku gaidījis savu gulētāju.

Bet Ataugu Mārtiņš tikai vēroja alus kausu ar šauriem ozola dēlišiem un sarkan-zilzaļiem rakstiem, kas likās dzīvi lokāmiēs sveces bālganā spīdumā. Meģis bij kļuvis varen apņēmīgs un kustīgs.

— Divi viņi tur ir, un abiem musketes . . . Tu savu tak esi paglabājis?

Neko neatteicis, Mārtiņš aizgāja klētiņas dibenā, pacēla plēsto grīdas koku un izvilka lupatās ievistīto, taukiem rūpīgi ieziesto musketi. Meģis to aplūkoja lietpratīgi.

— Labi uzglabāta, tā der. Manējā ir Lapmuižā, kad tikai kurratas nav izvilkuši. Tu te pagaidi mani, pirms gaismas es būšu atpakaļ.

Ataugu Mārtiņš nemaz nemanīja, ka biedrs aiziet un viņš paliek viens pats. Uz lāviņas atsēdies, turēja ozola kausu klēpī un glāstīja to abām plaukstām. — Tad tas ir vienīgais, ko tu man varēji atstāt, — viņš domās teica. — Ne-labojamais vecais stūrgalvī! Vienu pašu gadu te nevarēji pagaidīt, zināji tak, ka tavs dēls nāks atpakaļ. Kāpēc tu vienmēr bijī tik kluss un nekad nepateici, ko isti domā? Varbūt tev bij taisnība un man nemaz nevajadzēja iet uz Rīgu. Bet ko mēs zinām, dzīve ir sajaukta kā vējā izārdīta siena guba, šodienu redzam, bet nākamais ir kā miglā un tvaikos, kur maldāmiēs tautidamies . . .

Un tad viņu piepeši applūda tāds kā silts vilnis, kur arī savs skarbums bij klāt — varbūt kaut kad neatminamā bērībā kāda cieta stiegraina roka tā bij noglaudījusi galvu un rupjā pakulu kreklā tērptos vājos plecus . . . — Tēv, — viņš domāja, — kāpēc tu atstāji mani vienu? Tik tuvs man neviens nav bijis un nebūs. Dienām mēs nodzīvojām, ne vārda nepārmijuši, un tomēr zinājām viens otra prātu. Kad es smēdē kalu, tu sēdēji uz savas akmens šķīlas un klausījies, vai mans āmurs sit, kā pienākas, vai kaut kas viņu rausta nedroši un šaubās. Tu vienmēr zināji, kas vada manu roku. Un kad es vakaros nolikos mūsu rījiņā uz savas lāvas, tu likies aizmīdzis un tomēr nepaļāvēies miegam, līdz kamēr tas mani bij apmācis. Tu dzīvoji savā pasaulē, ko es dažkārt nesapratu, bet nekad tu neesi teicis, ka es eju sliktus ceļus — līdz kamēr te uzklīda tas mūsu bijušais lielskungs. Nogaidīt, nogaidīt tev vajadzēja, tad redzētum abi, kam vairāk taisnības. Bet varbūt tu skatīji gaišāk un tālāk, tu bijī cietis tūkstošreiz vairāk nekā es, un tāpēc varbūt tavs spriedums par kungiem bij pareizāks . . .

Tā Ataugu Mārtiņam domas nemitīgi lieca lokus ap vienu un to pašu, līdz beidzot galva nošluka uz krūtīm, acis bij ciet, tikai rokas vēl joprojām turēja stingri aptvertu tēva darināto ozola trauku. Viņš pamodās, kad klētiņas durvis aizčikstējās un spraugā pāvīda pinkaina bārda. Meģis pačukstēja steigšus, it kā mudinādams pēc iespējas drīzāk taisīt atkal acis ciet:

— Manas musketes tur vairs nav, izvilkuši, nolādētie! Bet tas nekas, rītu dabūšu citu. Izgulies tikai un tad ar gaismiņu uz Vaivariem, es tur būšu jau priekšā.

Viņš rūpīgi aiztaisīja klētiņas durvis un atspīdās turpat lievenīti. Aizmīgt sargājās, kaut kas svarīgs bij viņam padomā.

Pret rīta pusi sāka miglot, lai gan laiks turējās silts un bez vēja. Debesis metās palsas, attāļajā paugurā pret tām iznira Padegu mazmājas ēku apveidi. Acīm redzami pēc bezgalīgās nakts tomēr reiz atsvīda gaisma.

Mēra un raganu apsēsto Vaivaru apsargs lielceļa pusē, brašs un ūsains, tikai pārlickam samiegojies purvciemietis, nožāvādamies izstaipījās un vēlreiz uzmanīgi palūkojās uz mājām paugura ēnā un tumsā. Viņam rīkojums šaut bez žēlastības, ja tur paspīd uguns lēticīga garāmgājēja pievilināšanai. Bet nespīdēja vakar un droši vien nespīdēs arī šorit, Drusta meita bij kļuvusi visai tramīga, redzēdama, ka pret trim pagastiem nekādi niķi vairs nelīdz. Sargs apsēdās grāvmalā aiz kārklu krūma, pēc tās lielās staigāšanas un kvernēšanas tik patikami atstiept muguru, kamēr ap sauleslēktu lapmuiznieks nāks viņu nomainīt.

Rītausmas snaudiens ir pavisam citāds nekā nakti miegs. Pusnomoda sapņu laiks, kad pa smadzenēm šaudās tikko vēroto ēnu iespaidi un cauri tiem aužas iedomā kārotās ainas. Purvciemietim acis vēl nebij gluži ciet, kad viņš jau aizvēra rījiņas čikstošās durvis, pretim spīda izkurinātas krāsns sarkanums, kur paukšēdami cepa mātes sabērtie tupēni. Pati viņa patlaban lika galdā biezpiena cibu un brūnā māla bodiņā gludi samīcītu staku. Visu nakti nomodā nodīkojis, viņš gribēja turp, bet netika no vietas, aiz muguras durvis atkal vērās švikstēdamas, kas tur patlaban lida iekšā, tas gribēja apēst mātes galdā salikto un tāpat to, kas krāsni. Lielā satraukumā sargs pielēca kājās un pirmajā acumirkli nevarēja atgīst, kur isti atrodas.

Vaivaru ceļa smilgas švikstinādams, lieliem soļiem piesteidzās briesmīgu bārdu apaudzis vīrs. Purvciemietis nepaguva vēl isti atjēgties, kad dzelzaina roka sagrāba to aiz apkakles, ceļgals atspīdās muguras lejas pusē, viņš acumirkli atradās augšpēdu tajā pašā vāļākā, kur līdz šim sēdējis. Zābakota kāja uzgūlās vēderam un krūtīm, musketes viņam rokā vairs nebij, viņš tikai to vēl samanija, ka atraisa no sāniem arī pulvera un ložu maisiņu. Tad nesaudzīgs spēriens sānos pasvieda viņu kājās, svešāda, nelatviska balss iebļāva ausi:

— Vāķies prom, kurrata! Raganas sargātājs, māju dedzinātājs! Skriešus līdz lielceļam un tad uz mājām! Piesargies!

Streipulodams purvciemietis aiztenterēja līdz lielceļam, tikai tur nokļuvis, atjēdzās, kāda nepieļaujama liksta uznākusi viņa sarga dienestam, atskatījās un izmisis iekliedzās nejaukā pārbīli:

— Ļautiņi, glābiet! Razbainieki!

Bet briesmīgais bārdainis nesteigdamies pacēla musketi pie pleca.

— Ja tu vēl vienu vārdu — ja tu vēl iepīkstēsies, kā sabraukta varde paliksi uz lielceļa! Prom, skriešus!

Neklausīt nevarēja, sargs sāka tecēt, saliecies, galvu kažociņa apkaklē ierāvis, it kā tas viņu varētu pasargāt no labi iešautas musketes lodes. Tikai ticis ap likumu pie birzs, no kurienes krēslā atpakaļ neko vairs nevarēja saskatīt, ar cimdu norausa sviedrus no pieres un novaidējās:

— Tirā razbainicku būšana, nekas vairāk! Nu pagaidi tikai, sātan! Sargam ieroci nolaupīt — tas tev dārgi maksās! . .

Ataugu Mārtiņš, nākdams pa gabalu, krēslā tikai neskaidri saskatīja, kas notiekas tur uz Vaivaru ceļa. Bet, izdzirdis bēdzēja kļiedzienu par razbainiekiem un pēc tam Meģa rēcienu, noprata, ka viss kārtībā. Nesteigdamies, smagiem zābakiem smilgas švikādams, nogriezās uz Vaivariem un apstājās pie kārkļu krūma, kur biedrs patlaban rūpīgi pārbaudīja atņemto ieroci.

— Nu, labi vien ir?

— Kā tad citādi, ka labi? Es tev teicu.

Protams, ja Meģis kaut ko apsoliņās, tad arī izdarija. Viņi uzmeta musketes plecos un lēnām gāja uz Vaivariem. Krēslais sētsvids bij klajs un kluss, tikai kūti kaut kas šķita vēl čabināmies. Rijiņas logs ciet, Meģis pielika ausi paklausīties, bet samanija tikai siltumu, kas plūda pa šķirbām. Atlicās un pačukstēja:

— Silts — viņi tur iekšā vēl ir dzīvi.

Piedarbā viņi tišām nodauzīja kājas un sarunājās skaļi, lai pavēstītu savu ierašanos. Tramīgi vēra rijas durvis, nevarēja jau galvot, ka nesagaida viņus ar vāroša ūdens šalti vai vēl ko ļaunāku. Bet nekas nenotika, pēc acumirkļa kaut kur dibenā atskanēja labi pazistama balss:

— Nāciet vien, es jau pirmiņ ārā dzirdēju Meģi. Tie esat jūs abi.

Meģis atgrūda loga lūku vaļā, brīdi vēlāk viņi jau varēja saskatīt Intu. Tā sēdēja dibenā uz salmu maisa ar saru susekli rokā, klēpi viņai gulēja Bultiņa baltā galva, to viņa laikam tikko sukājusi. Tagad noguldīja zēnu, piecēlās un izstaipīdamās paplēta rokas.

— Un tad jūs beidzot tomēr esat klāt. Kā es jūs gaidīju! Kā es jūs gaidīju!

Tie bij atslējuši musketes pie sienas un apsēdās uz sola. Mārtiņš tūliņ nevarēja atbildēt, tāda kā vainas apziņa saistīja mēli.

— Agrāk mēs nevarējām, tikai vakar vakarā tumsā pārnācām.

Inta tagad saņēma kopā izplestās rokas un pienāca tuvāk, dzirdams, kā noknaušķēja viņas sažņaugto pirkstu kauliņi.

— Un mēs atkal nevarējām ilgāk, vilku bedrē mēs te visu laiku esam dzīvojuši. Jau no tā laika, kā tā svešā sieva ar bērnu apmetās pie mums.

— To mēs zinām, muižā jau stāstīja. Vai tas tomēr bij pareizi, ka tu viņu te pieņēmi? Kas no Ziemeļvidzemes bēg, tie gandrīz droši mēri vazā līdzī.

— Un tie, kas no Rīgas, tie ne? Kur tad ir tas īstais perekļis?

Ataugu Mārtiņš ar Meģi saskatījās: ko viņi uz to lai atbildētu?

— Varbūt, ka tā bij tā vainīgā, varbūt arī nē, bet projām dzīt ar mazu bērnu, to mēs nevarējām. Vaivaru māte pirmā teica: kam nolikts, tas neizsargāsies, bet dievs nekad neatstās nepiemeklētu to, kas sievai ar bērniņu nenoliecas siltu kaktu un gabaliņu maizes. Pirmais mūsu mājās saslima pats Vaivaru tēvs. Kad mums nobeidzās tās pēdējās govīs un četras aitas, viņš visādā ziņā gribēja pārdot ādas un neparko nebij atrunājams. Kājām aizgāja to gaisa

gabalu līdz Atradzei, kur krodznieks uzpērk Fridriha pilsētas židiem. Un kā pārnāca, tā arī iegula, svešā bēgle ar bērnu ieradās tikai tad, kad viņš jau muldēja karstumos. Dievs vien zina, kurš kuram pielipināja sērgu. Tā viņi visi četri nomira cits pēc cita, un mēs ar Bultiņu viņus aprakām grants kalniņā pret Padeģiem. Ak, ko mēs abi pārdzīvojām, kad viens gulēja kaktā beigts, bet otrs murgos kļiedza cauru nakti! Paskaties, vēl tagad man delnas nav pavisam sadzijušas no šķipeles kāta. Zirgu segā uzveltus, es viņus vilku līdz bedrei, bet tie velni pa gabalu midijās pūli un lādēja mani, it kā es pati būtu tā vainīgā.

Mārtiņš uzsita dūri ceļgalam.

— Un neviens pats nenāca tev palīgā? Kur tad bij mūsu citrcizējie karabiedri, kur palika mans draugs Padeģu Krišs? Un tavas pašas piedzīvotāja Grīvu Marija?

— Marija jau no pagājušā rudens pie Kriša Padeģos. Vienreiz arī viņus pamanīju pūlī, tie droši vien nāktu, bet vai tad drikstēja? Purvciemieši ir piedraudējuši nosist katru, kas piedursies Vaivariem, un nodedzināt mājas ar visiem lopiem, lai ne smaka nepaliek pāri. Viens vai divi, kas tas ir pret visu pasauli!

Meģis tikko valdijās uz sola.

— Lai tikai viņa parādās, tā tava pasaule! Skāde, ka tam pašam puikam neapgriezu degunu tur, kur pakausim vajag būt.

Kalēja Mārtiņš nomierinādams pamāja ar roku.

— Lai stāv viņu kakli, kamēr tie mūsējiem liek mieru. Nav nekāds brīnums, ka šādos posta laikos cilvēki pazaudē galvu un saprašanu. Un vai tad galu galā viņiem nav arī sava daļa taisnības, ja tur Vaivarus par īsto mēra perekli? Brīnos, ka vēl nav mēģinājuši to iznīcināt.

Inta nelabi pasmējās.

— Nav mēģinājuši, tu saki? Divas reizes bij saskrējuši ar salmu klēpjiem un šķiltavām, tikai nobaidījās. Es tak esmu ragana, es paslienu augšā abas rokas ar izplestiem pirkstiem un muldu kaut ko, tad tie blaudami sprūk atpakaļ, nevienam netikas palikt stulbam un tizlam. Bultiņu puikas apmētā akmeņiem, jau otrā nedēļa, ka es viņu vairs nelaižu laukā, vilku bedrē mēs te visu laiku dzīvojam.

Varbūt savu vārdu padzirdis, Bultiņš uzmodās un tūlīņ metās pie ciemiņiem. Mazais vīrs pazina savus vecos draugus, noglāudīja Meģim rēpuļaino roku un tad ietraisās kalējam klēpī. Tas īsti nezināja, ko iesākt ar bērnu, pārvilka plaukstu baltajiem matiem, bet vairījās no apaļajām, tagad smaidošām acīm.

— Nu, kā tu domā, vai iesim atkal karā?

Karā iet — protams, tas bij tas jaukākais, ko Bultiņš varēja iedomāties. Zobi viņam bij smalki un biezi, runāja jau pilnīgi skaidri. Inta izcēla viņu no klēpja un nosēdināja sola galā, tagad bij citas rūpes nekā mīlināties ar muļķa bērnu.

— Viņi grib mūs padzīt no šejienes, katru dienu es dzirdu kliežam no lielceļa un tāpat no Padegu puses. Mežā lai mēs ejot, sērgas pereklis triju pagastu vidū neesot ciešams.

Meģis pasniedzās pēc šautenes un iemiedza to starp ceļiem.

— Mūsu Bultiņu viņi neaiztiksl!

Bet Ataugu Mārtiņš labu brīdi sēdēja nokārtu galvu. Kad viņš to atkal pacēla, acis raudzījās savāda klusa lēmuma pilnas.

— Galu galā... Vai Vaivaros tiešām nav tas mēra pereklis? Un vai mēs abi nenākam no Rīgas? Varbūt viņu aizdomām un naidam tomēr savs pamats... Ko tu saki, Inta, tu taču reiz esi mežā dzīvojusi — vai tagad tev būtu bail?

Inta nopurināja savas cieto matu šķipsnas.

— Man — bail? Kas tā par valodu? Man ne no kā nav bail, un ja vēl tu — ja jūs abi esat līdzī... Bet kā tev, mazais? Vai tev nebūs bailes dzīvot mežā?

Bultiņš svarīgi paurbināja ar pirkstu degunā.

— Vai tur nesviež ar akmeņiem?

Kad Drusta meita apgalvoja, ka tur nebūs ne puiku, ne akmeņu, viņš piekrīdams svarīgi palocīja galvu. Meģis jau labu brīdi ausījās, viņam šķita, ka kaut kur ārā reizēm sadzirdams tāds aizdomīgs troksnis. Tagad viņš piecēlās un, citiem neko netcicis, izgāja palūkot. No rijas nekas nebija saredzams, bet sēts-vida viņā pusē tūlīt tika saprotams, kas par lietu. Smilkšu paugurā, starp Padegu mazmājas priedēm un Vaivaru kūtiņu, slaistījās prāvs ļaužu pūlis, daži vēl patlaban pār lauku nāca klāt. Auzu gabals tikai pusē nopļauts, acīm redzami plāvēja padzīta no darba, pārējo labību nekautrēdamies nomīdīja raganas lencēji. Pat kāda nekaunīga kaimiņu govys tur ganījās, un nevienam no tiem gudriņiekiem neienāca prātā, ka tas taču Vaivaru tirums, kas tāpat varēja būt mēra apsēsts. Svešo bārdaini ar musketi plecā pagalmā ieraudzījuši, saskrējušie uz acumirkli apklusā un sastiepa kaklus, bet tad bļautīšanās ar reizi atsākās vēl skaļāka, kņada tik liela, ka viņš tur sadzirda tikai kaut ko par igauni, Rīgu un mēri — tātad tiem viņu ierašanās šķita zināma. — Labāk gan kaklu apgriezis tam ūsainim, — Meģis nodomāja, — kamēr tie viņu atrastu, mēs jau sen būtu mežā. — Brīdi viņš mierīgi, tomēr ziņkāri noskatījās tajā dulnajā barā, kuram pāri reizēm paslējās vienas musketes stobrs. Tad viņa asinātā auss samanija čalu arī viņpus mājām, lielceļa pusē, un pagriezās atpakaļ gar rijas galu. Kā tad, arī tur bij, gan mazāks pulks, bet toties tikai vīrieši vien bez sievām un pusaudžiem. Dažiem mieti rokās, bet garais ūsainis, savu ienaidnieku ieraudzījis, nosvieda zemē kaut kur pa ceļam nolauztu vecu sienu kaudzes kārti, izstiepa abas rokas pret viņu un iebļāvās tik nelabā balsī, it kā to patlaban vēl žņaugtu. Meģis nosminēja un griezās atpakaļ, no rijas tie pārējie patlaban nāca laukā.

Viņi sāka sakravāties ceļam. Vienīgo vēl palikušo veco govī izveda un piesēja pie sētas, lai aprod ar āru, visu rudeni tā pavadījusi kūti. Kaimiņieni savā

auzu laukā ieraudzījusi, vaivariete sāka maurot tik skaļi un bez apstājas, ka arī tai otrajai gribot negribot jāceļ galva augšā no lieliskas graudotas barības un jāatmauj pretī. Lopi sasaucās tik neatlaidīgi, ka ļaužu čala ap mājām tiklab kā nemaz vairs nebij dzirdama. Pusgadu vecais teļš lēkāja ap savu māti, it kā viss te tagad sarikots tikai viņa pajautrināšanai. Inta bij sasējusi milzīgā nastā pati savu un arī mantoto drēbju bagātību. Meģis pievāca cirvi, zāģi un izkapti, tikai viņam vienīgajam ienācis prātā, ka lopiņiem ziemā taču vajadzēs arī barību. No traukiem maz ko varēja paņemt līdzī. Klēti vēl paglabājies pusmaiss rudzu miltu, kulīte ar sarkanās sāls gabaliem un žāveta spēķa kancītis, tie vispirms jāaizgādā mežā. Mārtiņš izlūkoja riju un klēti un teica Intai:

— Vispirms jūs ar lopiņiem nogādāsim drošībā, tad abi ar Meģi atnāksim otrreiz pakal. Tie lopi neiedrošināsies te neko aiztikt.

Kravājoties viņiem nebij laika vērot, kā ļaužu pūlis no Padegu paugura pa to pašu auzu lauku pamazām pārvietojās pie tiem lielceļa malā. Skaidra lieta: te viņiem taču nebij nekādas izredzes tuvāk nolūkoties, kādām sejām mēra apsēstie aiziet mežā un ko tie aiznes sev līdzī. Kad tie četri cilvēki un divi lopiņi parādījās uz māju ceļa, bars stāvēja soļu piecdesmit atstatu sabradātā miežu laukā — acis ieplētās apaļas, kakli sastiepās, mutes vaļā. Un bij arī gājiens, ko vērts redzēt. Vispirms Drusta Inta kā milzīgs zirneklis, nastu mugurā, Bulīņu pie vienas rokas, govs saiti otrā. Melnas sarainas matu šķipsnas izlidušas no sarkanā lakatiņa apakšas, lūpas sakniebtas, acis taisni kā vilcenei, kas vēro, gatavas, ja kāds no tā bara mēģinās uzklupt viņas bērnam — tiešām, nebij nekāds brinums, ja viņu te turēja par raganu. Meģim miltu mais mugurā, priekšā otrs ar traukiem un citām mantām, Kalēja Mārtiņš vairāk darba rīkiem apkārvies. Bet abiem labajā rokā cieši sakamptas musketes, abi uzmanīgi vēroja raganas dzinēju pūli, vai kāds negrasisies tuvāk. Viena muskete paslējās arī tur, bet tā kā tā turējās aiz mugurām viņā pusē, tad pagaidām nebij ko baidīties. Sudraba lode tai droši vien nebij stobrā, un tie visi zināja labi, ka tikai tāda te varētu ko līdzēt.

Ziņkāre tomēr pārāk liela, pūlis virzījās tuvāk, nu jau starpā nebij vairāk kā soļu trīsdesmit. Ja viņi arī kaut ko sauca vai runāja, tad katrā ziņā tikai paklusu un savā starpā, jo padzītie nevarēja sadzirdēt. Svešā govs tāpat pa gabaliņu taisījās līdzī, māva bez apstājas un tik sirsnīgi, it kā Vaivaru raibaļa bijusi viņas miesīgā māsa, bet tā mazā — pašas audzināta meita. Visu pasauli piemauroja pilnu, Intas vedamā paspēja tikai klusu noidēdamās atsaukties. Osains puisis, pārskaities un rokām plātidamies, mēģināja padzīt taurētāju, bet tas nemaz nebij tik viegli izdarāms.

Nu bars bij vairs tikai soļu divdesmit. Ataugu Mārtiņš ne mirkli nenovērsa acis, patlaban gan viņš tur vairāk tikai meklēja pazīstamas sejas. Visu laiku viņam vārijās un smeldza, ja pamanijs kaut vienu no bijušiem karabiedriem, viņš neizturētu un sadursme būtu nenovēršama. Bet tik daudz kauna tiem tomēr vēl palicis, ka neskrēja skatīties, kur viņus izdzina kā kraupas apsēstus suņus. Viss vairums tur katrā ziņā bij no purvciemešiem, to jau rādīja viņu vīžainās

kājas un rūtainie pakulu lakatiņi. Tikai Grīvu Mariju viņš šķīta pamanījis slapstāmieš aiz pūļa, bet galvot nevarēja. Totiesu nepārprotami redzama bij Susuriene pašā priekšā, kareiviski sarauktām dūrēm, taču tā nepelnīja nekādu ievēribu.

Lēnām, bet tomēr manāmi izdzinēji lida vēl tuvāk, lai gan tagad jau aiz muguras. Meģis draudīgi atskatījās un teica Mārtiņam:

— Klausies, — vai tomēr nederētu drusku pabaidīt to vilku barn? Tā viņi vēl varēs lielities, ka mēs esam bēguši.

Bet arī Inta to bij sadzirdējusi un apstājās:

— Jūs nē, tas nebūtu labi. Bet paejiet te garām priekšā un palaujiet man, es zinu, kas nupat darāms.

Viņi izpildīja šo rīkojumu, priekšā pagājuši, vēroja, kas tad īsti Intai būs darāms. Pamazām abiem mutes vērās un acis kļuva apaļas, tāpat kā pirmiņiem tur. Vispirms Drusta meita lika pastāvēt Bultiņam vienam pašam, bet govs saiti iemiedza starp ceļiem. Tad viņa pasviedās pretim lencēju bandai, jau viņas acis izskatījās briesmīgas, bet mute smiknāja vēl briesmīgāk, divas matu šķipsnas kā liki ragi bija izlidušas gar ausīm augšup. Viņa paslēja abas rokas pret vakariem, tad pret rītiem, ar labo plaukstu vēdera līmenī vilka krustus un raustītus lokus, bet ar kreiso sijāja tur virsū tā kā miltus, tā kā smilktis. Raganas dzinēji stāvēja stulbi, bet tas vēl nebij viss. Intas acis piepeši izpletās drausmīgi platas, piere sarauca meknās krunkās, vaigi izpletās kā sarkani pūšļi, viņa pūta — vienreiz, otrreiz, trešo reizi — siekalas līdz sprauslodama, to savu sijājamo taisni tiem virsū šļākdama. Tad notikās kas pavisam nejauks: pūlis desmitām balsīm iebļāvās tā, it kā vārošs ūdens būtu iesļākts sejās, pirmajā mirklī savērpās neapredzamā virpulī, bet otrajā izklīda pa miežu lauku uz visām pusēm. Sausie labibas stiebri švikstošiem kušķiem skrēja pa gaisu, Susuriene sapinās un nostiepās zemē, svešā govs pārbiedēta aizlēkšoja uz lielceļa un tad pa to uz Lapmuižas pusi, raibaļa, pakal nolūkodamās, nogrozīja galvu un domīgi nošņācās — no radniecības un draudzības tomēr nekas neiznāca.

Bultiņš bij sajūsmā palēcies. Tagad viņam mute līdz ausīm vaļā, viņš smējās kā negudrs un spulgām acīm noraudzījās Intā: tikai viņa māte prata tādus jokus. Un tad viņš to paraustīja aiz rokas, it kā gribētu teikt: vēl, parādi to pašu vēlreiz! Bet Drusta meitai vairāk nekā nebij ko rādīt. Ar savu dēlu, govi un teļu viņa pagāja abiem vīriešiem garām un taisni pāri lielceļam, kur pēc divdesmit soļiem sākās lielais mežs. Mārtiņš ar Meģi saskatījās, smieklus valdīdami, bet Inta pati nevarēja novaldīties, mežmalā viņai spruka vaļā, un tad smējās visi četri, visskaļāk Bultiņš, lēkādams un plaukstas sizdams.

Kad viņi jau bij uz malkas ceļa un vecās egles kā aprādamas pastiepa savas ķērpainās plaukstas pār viņu galvām, Mārtiņš ievaicājās:

— Kas tev tādus māžus iemācījis? Smieties jau var, tomēr nekāda liela prieka arī nav par šīm muļķībām.

— Aiz prieka es to arī nedaru. Kas iemācījis? Viņi paši, neviens cits, toreiz, kad es vēl nebiju ragana. Man ir vēl citi līdzekļi, kā uzburt mēri, tos es esmu

izlietojusi agrāk, kad viņi te reizu reizēm lida tuvāk mūsu mājām. Ļauni un stulbi kā auni, prātā viņiem neienāk, ka visu to es esmu tiku tikam dzirdējusi no pašu pagasta sievu tenkām. Labi, ka nu tiekam prom, bet riebīgi tomēr...

No Vaivariem viņi gan bij prom, bet priekšā garš un smags ceļš. Inta to skaidri zināja, vismaz divi reizes gadā gājusi apkopt mātes kapu. Tikai labi pēcpusdienā viņi pārbrida pāri pēdējām dūksnām, kas šoruden, par laimi, nebij pārāk pielijušas, izspraucās cauri Lapmuižas lieplejas smalkšņiem un nonāca pie stāvā paugura, kur reiz bij stāvējusi meža bēgļa Drusta skuju būda. Tās vietu gan tikai zinātājs vien vēl varētu uzrādīt, vairāk tur daudz nekā nebij kā satrunējušu egļu zaru čupa un sūnu apauguši mietu gali. Tomēr vieta lieliska, Meģis to tūlī ar lietpratēja aci apvērtēja. Pats paugurs sauss ar stāvu nogāzi, no trim pusēm to apņēma bieza egļu ataudze, kas labi aizsargās pret ziemas vējiem. Turpat pie kājām dzidra urdziņa, kur tikai drusku jāpalokās izrakt un grodus iecirst, tad labu labā ūdens pietiks visam gadam. Un ja Intai taisnība, ka netālu pret vakariem pasausa meža pļaviņa, kur govi paganīt un zāli sapļaut, tad nebij daudz ko brīnīties, ja viņi visi šo trimdas laiku pārcieš dzīvi un veseli. Par sērgu neviens nedomāja — ja jau līdz šim saudzējusi, vai tad tagad te mežā dzīsies pakaļ?

No visiem sešiem visvairāk piekususi bij raibaļa, grūti nostenēdamās, tūlī nolikās zemē, pat dzert lāgā negribēja, kad Inta viņai ūdens spaini pielika pie purna. Arī Bultiņš stipri nomocijies, lielījās gan, ka varot pāiet arī vēl drusku tālāk, bet turpat vien nostiepās govij aiz muguras un tūlī aizmiga. Jau pa ceļam norunāts, ka Inta ar puiku un abiem lopiņiem paliks tepat, bet abi vīrieši ies vēlreiz atpakaļ uz Vaivariem atnest dažus meža dzīvei pilnīgi nepieciešamus traukus un citas mantas. Vaivaros visa kā bagātīgi, pavājs zemes arājs, nelaiķa saimnieks bijis rūpīgs mājsaimniecības kopējs. Viņi nometa kažociņus un devās prom.

Atpakaļceļā virziens uzmanīgāk zīmējams tikai pa lieplejas smalkšņiem un dūksnājiem, bet arī tur raibaļa ar savu meitu atstājušas labi saskatāmas pēdas. Tālāk augstienē līdz pat Lapmuižas vējdzirnavu kalnam ziemā iebraukti malķas ceļi, kur šķirtnēs gan viegli pavērsties nepareizi. Bet Meģis gāja tik droši kā suns, kas nemaldīgi saož sekojamo sliedi. Par ceļu viņš neko nebēdāja, vēl vienmēr kavēdamies pirmiņ piedzīvotā atmiņās:

— Un tomēr mums vajadzēja viņus drusku citādi pabiedēt. Es laistu šāvienu tā pazemu galvām pāri.

Intu un Bultiņu drošībā atstājis, Ataugu Mārtiņš bij noskaņots miermīlīgāk, iedomādams izvadītāju pūļa pārbili, pat pasmējās.

— Inta viņus nobiedēja vairāk, kā to iespētu tava muskete. Šauteni tie pazīst jau no mūsu karagājiena laikiem, bet dzīvu raganu droši vien redzēja pirmo reizi. Un, galu galā, vai tad var tik ļaunā ņemt, ja šie cilvēki meklē savai nelaiimei tādu izskaidrojumu, kādu nu prot? Ja viņi apsarga mēra apsēstas mājas,

tad tas nemaz nav tik neprātīgi, krievi savus slimos tāpat veda mežā un aizšķērsoja ceļus aizdomīgiem svešiniekiem.

Meģis papurināja galvu, prātojumi un attaisnojumi nebij viņa dabā.

— Mēs četri, paldies dievam, neesam nekādi slimie. Patiešām, Mārtiņ, ja viņi vēl būs turpat un mēģinās mūs aiztikt, jokus es netaisīšul!

Apņēmīgi viņš pārsvieda musketi uz labā pleca. Mārtiņš neapzinīgi darīja tāpat.

— Jā, ja viņi mums uzbruks, tad būs cita runa.

Un tad viņi pārsprida, kas no Vaivariem vēl katrā ziņā paņemams līdzī. Lopus diendienā neklājās dzirdēt no tā spaiņa, kur pašiem smeļams ūdens, sile vispirms nepieciešama. Nekaitētu arī kāda lieka bloda, kaut arī tikai tāpēc, lai Intai būtu kaut kas līdzīgs kārtīgai saimniecībai. Visvajadzīgākais tomēr kāds toverītis, kur Bultiņu mazgāt, nevarēja taču ļaut puikam pavisam apaugt netīrumiem. Svārpsts viņiem bij mežā, bet Vaivaram droši vien plauktā uzbāzts arī kāds kalts, kas ļoti noderēs būdas celšanai un sīkākiem darbiem. Tajā steigā tikai viens pats cirvis paņemts, un ko divi vīri iesāks ar vienu tādu riku... Jo ilgāk viņi sprieda, jo vairāk saradās vajadzību. Jāšaubās, vai ar reizi visu to varēs aizdabūt prom — bet vai tad rītu atkal nebij diena — atnāks vēl. Pilnīgi droši, ka viss būs tāpat, kā atstāts, tie tur neiedrošināsies neko aiznest no mēra apsēstām mājām.

Pār Lapmuižas kalnu viņi negāja, uz Vaivariem veda malkas ceļš tieši caur šauro meža joslu, kas vēl atlikās līdz lielceļam. Bet tur Meģis apstājās, ošņāja gaisā un ausijās, tad novaicāja Mārtiņam:

— Vai tu neko nedzirdi?

Kalējs paklausījās un kļuva tramīgs.

— Jā... Bet varbūt tikai mežs šalc...

— Nekā, mežs gan šalc, bet nekad nesprakst.

Patiešām, kaut kas šņāca un sprakstēja tā, kā kad kāds daudzām rokām žigli žigli lauztu sausus egļu zarus. Nesapratnē, bet arī nelabā nojausmā viņi pārātrināja soļus. Piepeši pa egļu spraugu pavīda kaut kas sarkans, paspīda un apdzisa, bet sprakstoņa pieauga ar vilni. Nu viņi jau skrēja, jo tuvāk malai, jo ātrāk.

Bet nevajadzēja izklūt pašā malā, kad bij jau redzams un saprotams: Vaivari dega. Aiz pēdējiem kokiem viss kā uz delnas: dega visas četras ēkas — rīja, klēts, kūts un šķūnītis, pat pērnējās salmu kaudzes paliekas liesmaini kūpēja. Jumti ar spārēm jau iegāzušies, tagad cits pēc cita dzirkstējodami vēlās balķi, ko izdegušie pakši vairs nesaturēja kopā. Iekšpusē gāzdamies uzsita gaisā tumšsarkanu šalti ar melniem dūmu mutuļiem, ārpusē pavēlās gabaliņu un tūliņ sāka baltī kūpēt.

Meģis grieza zobus un noelsās:

— Nolādētie!

Un, musketi norāvis, zvērošām acīm meklēja ap degošām mājām un visapkārt laukā. It nekur neviena paša, nevienas dzīvības. Pār tukšo kļajumu plivoja

sarkans spīdums, novakara debesis pret to izskatījās draudoši tumšas, tuvenās zemnieku mājas likās zemē pieplakušas un, liesmām spilgtāk atspulgstot un atkal apraujoties, it kā sagrīļojās. Arī tur nemanīja nevienu iztraucētu cilvēku, nevienu ziņkārē vai bailēs paslietu galvu, neviens nebij steidzies paglābt kaut ko no mēra apstētās mītnes un raganu perekļa.

Labu brīdi Mārtiņš drūmi vēroja šo posta ainu, tad smagi nopūtās un pateica neskanīgi:

— Ko tur vairs... Iesim tuvāk.

Lēnām viņi pārgāja lielceļam un tuvojās ugunsgrēkam. Vēja bij tikai tik daudz, cik liesmu karstums pats to radija vēsajā rudens gaisā. Dūmu virpuļi cēlās augstu, tad nosliecās taisni prom pret dienvidiem. Tā viņi varēja pietuvoties gandrīz klāt un pa trim pusēm apiet ugunsgrēkam apkārt. Nekā tur vairs nebij ko redzēt, ne meklēt — te nu palika viņu cirvji, kalti un siles. Uguni skatoties, Meģis kāja aizķērās, viņš tikko nepakrita un lādēdamies paspārdīja. Tā bij veca kaudžu kārts ar apdegušu salmu kušķi galā. Mārtiņš to aplūkoja uzmanīgi.

— Ar to viņi ir aizdedzinājuši. Pašiem klātķerties nav bijis dūšas, ka nepaliek bez rokām, ragana gan prom, bet burvestības paliek joprojām.

Tagad arī Meģis atcerējās, kur viņš šo daiktu jau pirmiņ redzējis.

— Tas ir tas pats naktssargs, kam es... Ak, bez galvas man vajadzēja atstāt viņu!

Tad noliecās, lai labāk saskatītu kaut ko zem dūmiem pagalmā aiz rijas stūra. Ataugu Mārtiņš pieliecās tāpat, nu viņi redzēja abi: tur gulēja pirmāk pamestais Intas veļas toverītis, dzirkstim apbērts, laikam sligstošu liesmu skarts, tas arī pats jau kūpēja. Ne vārda neteicis, Meģis pasvieda musketi Mārtiņam, tas saķēra viņu aiz piedurknes:

— Ko tu gribi darīt? Nepaliec traks, neskrien taisni uguni iekšā, gan pagādāsim Bultiņam citu trauku.

Bet Meģis jau bij traks. Ar vienu rāvienu pārmeta svārkus pār galvu, dūres sarāva dziļāk piedurknēs, pieliecās gandrīz līdz zemei un ielēca dūmu un dzirksteļu mākonī. Tas ilga tikai pāris acumirkļi, tad spēcīgā sviedienā no mākoņa izlidoja kūpošais trauks un tūlī pēc tā parādījās pats sviedējs. Tumši sarkans, izspiestām baltām acīm viņš atplēta platu muti un divas reizes ierāva šalcošus elpas guldzienu. Svārku odere viņam kūpēja, Mārtiņš pieklupa klāt un tāpat plaukstām apdzēsa aizdegušās skrandas. Tikai kad svārki atkal bij kārtībā, Meģis pavērās savā rokā, pielika to pie mutes un nosūkāja: tur bij liels apkvēpis plankums, kurā patlaban sāka celties zilas čulgas. Kalējs taisni pārskaitās.

— Vai es neteicu, ka tu esi traks!

— Tas nav nekas, gan Inta sadziedēs.

Tad viņš steigšus noliecās pie savas izglābtās mantas. Toverītim jau nodegusi prāva mala, gruzdēdama kūpēja vēl joprojām. Saplūca sauju zāļu, uzbēra

zemi un tik ilgi rīvēja vainīgo vietu, kamēr tur vairs neviena dzirksts neparādījās. Tupēdams apskatīja trauku un nogrozīja galvu:

— Robs ir laukā, un tur vairs neko nevar darīt, pietiks arī tā, līdz padusēm Bultiņam sniegs. Virsējā stīpa apdegusi, bet tas ir nieks, to mēs uzliksim jaunu.

Šimts soļu šaipus degošās postažas viņš vēlreiz apstājās: kaut kas raudāja siki un vārgi, kā tikko piedzimis slims bērns. Pārsteigtie mežinieki velti vērās apkārt, līdz kamēr Meģis, ko dzirde nekad nemaldināja, pavērās turpat pie kājām zemē. Vibotņu cerā tupēja pelēksvitrains pusauga kaķēns, priekškāju pacēlis, paudēja un asarainām acīm skatījās abos svešajos. Mārtiņš nogrozīja galvu:

— Nabaga kustonīt, nu arī tev būs jāmeklē citas mājas.

Bet kad viņi sāka iet, kaķēns izlēca no cera un tecēja pakaļ. Meģis apstājās atkal.

— Tā nevar. Tas droši vien ir Bultiņa draugs — paņem viņu līdzī, te tā kā tā sveši suņi nokodīs.

Mārtiņš noglaudīja mazo radījumu un iebāza aiz svārkiem azotē. Kaķēnam laikam tur patikās gluži labi, viņš ierīkojās uz palikšanu, tikai galvu izbāza laukā no siltā sprostā.

Meģis mazgājamo trauku Bultiņam nesa saudzīgi, lai neizjūk, Mārtiņš gāja sadrūvējies, atkal nogrimis drūmās domās par šiem posta laikiem un par to, kas gaidāms nākotnē. Mežmalā viņi vēl atskatījās. Ugunsgrēks noplaka ātri, mājvietas vēl kvēloja gaiši, bet dūmi palikuši gluži balti un viegli, kaimiņu mājas sāka nosliegt tumsā. Egļu stumbri gar mežmalu atvīza sarkani, totiesu melnāks likās biežoknis, pa kuru viņiem jādodas uz savu apmetni zem kļajas debess un rudens salnu apdzeltētiem koku lapotņiem.

Zem kļajas debess mežā viņi tomēr palika tikai dažas dienas, kas, par laimi, bij sausas, lai gan laiks metās manāmi vēsāks. Latviešu zemnieks vispirms domā par kustoņiem un tikai tad par sevi pašu. Mežinieki ierīkoja patvērumu raibajai ar mazo, kas vējainās naktis stipri sala, arī mātei cieši piespiedies. Paugura kraujā ieraka ērtu pagrabu, pagarināja to uz āru ar zemē sadzītu mietu sienu un siltu apsegu — kad ieeju aizklās ar zaru un niedru pīteni un vēl tāpat ar skuju aizsargu, lopiņi pat aukstā ziemas laikā tur pavisam nenosals. Tādu pašu pagrabu turpat līdzās izraka paši sev, tikai sienas tam nodrošināja guļkokiem, bet augšieni četrus stabus un divus siju balstītām egļu šķilām. Ieejai atstāja tikai šauru caurumu, ko viegli varēs aiztaisīt bieža pīteņa durvīm. Visos šajos būvdarbos Meģis izrādījās neatvietoājams meistars. Ilgi mežā meklēdams, bij uzgājis cauru apsi, no tās viņi pagatavoja kaut ko līdzīgu skurstenim, kas ar vienu galu atbalstījās uz cauruma griestos, ar otru izsniecās cauri paugura nogāzei. Meistars pats nopriecājās: ja tikai dūmi vīzošot atrast caurumu, viņiem būšot lepna istaba, ja nu arī gluži tāda ne kā Lapmuižas lielkungam, bet visādā ziņā

labāka kā priedainiešu zemniekiem, kas savās dūmu rijās ziemu apkvepstot kā katla dibens. Pa būves laiku viņi pārgulēja turpat ārā pie ugunsкура, pēc kurtas palikdami nomodā uzmest malku un uzraudzīt Bultiņu, vai viņš pietiekoši silti sasēgts un atkal vai degošas pagales nepiešļūd par tuvu.

Naidis pret tiem, kas viņus izdzina, naidis pret visu dzīvi un likteni, spēka cilvēku dzīvotgriba viņus pagaidām uzturēja veselus un žirgtus. Ar pārtiku patlaban vēl iztika. No mājām bij lidzi divi klaipi maizes un tas gabaliņš gaļas, vecā govs vēl deva stopi trīs piena, bet vismaz pusi no tā patērēja Bultiņš un viņa incis. Puika bij varen ēdelīgs un labprāt notiesāja arī to sauso, ko viņi visi trīs katru dienu atlicināja no savas daļas — kad viens bij brokastis labi paēdis, otram sāpēja vēders, bet trešais teicās sūneklī tā sabraucījis dzērvenes, ka visi zobi nomizojušies un maizi tur nemaz nevar rādīt klāt. Lai kāda neēšanas liksta kuram gadījās, tomēr tie divi klaipi sadila acīm redzami, un, kas tur vēl palikās, tam miklumā sāka apvilkties pelējuma plēve. Kad beidzot tomēr bij jāķeras pie miltu maisiņa, viņi piepeši atgīdās, ka nebij taču kur miklu iejaukt un izcept. Veselu dienu Meģis staigāja domādams, vēl vakarā palika pie ugunsкура, bārdu plaukstām appēmis — sāpot galva, gulēt tā kā nevarot, viņš visu nakti palikšot kurināt un vaktēt Bultiņu. Bet kad tie trīs ritā pamodās, uguns bij pagalam izdzisusi un kurinātājs nozudis. Aiz paugura šķautnes dzirdami neparasti šņakstieni, Mārtiņš atrada tur Meģi pavisam savādā darbā: gludi nošķeltā māla sienā viņš kala nelielu alu ar ailesveidīgu virsu, izvaicāts tikai pasminēja un atteica, lai liekot viņu mierā, pats vēl nezinot, kas tur iznāks. Māls ārkārtīgi ciets un akmeņains, divas dienas Meģis tur skrubinājās, līdz kamēr ala bij gatava un arī dūmu vads dibenā uz augšu, cauri paugura piegāzei. Pēc Bultiņa domām, ala domāta, kur viņam ielist un paslēpties, bet Mārtiņš ar Intu jau otrā dienā saprata, ko igaunis tur taisa. Pēc tam viņš vēl vienu dienu kurināja savu alu cietiem, sveķainiem, no vecām siekstām izskaldītiem egļu zariem, pie kam pats cirta un nesa, Bultiņš meta balti nokaitētā caurumā, bet dūmi brīnišķīgi valdzinošā kārtā tur augšā no piegāzes vēlās gaisā. Pat pusdienas paēst kurinātājs nebij atdabūjams no uguns alas, piena krūze un pēdējā maizes doniņa viņam jāaiznes turpu, vakarā viņš bij tik sarkans, it kā visu dienu karstā saulē cepinājies.

Otrā ritā Meģis noslēpumaini pamāja Mārtiņam un Intai, sak, nāciet lidzi! Protams, viņi gāja, bet Bultiņš aizskrēja pa priekšu. Ar lāpstas kātu meistars piedauzīja krāsns klonam, piedauzīja ailei — visur skanēja vien, izdedzināts, ka prieks klausīties. Tad viņš pavērsa līgsma acis Intā.

— Nu, kā tu domā, tur varēs izcept, vai ne?

Inta sajūsmināta apgalvoja, ka labāku krāsni neviens nevar izdomāt, un Mārtiņš tam sirsnīgi piekrita. Abi viņi uzslavēja meistarū, bet tas tikai ar roku atmeta. Miklu iejaut viņa varot tajā pašā ūdens spainī, krievu sādžās zemnieces tā bieži darot — silē vai spainī, muldu tās nepazīstot. Pēc divām dienām Bultiņš atkal bij krāsncura lomā, maize gan neiznāca gluži tāda kā mājās, bet tomēr gluži labi ēdama.

No apses kluča Mārtiņš izdoba govij un teļam sili, tad sāka aptēst platākas šķīlas solam un galdam — kad būs pavisam jāievelkas tajā alā, vajadzēja taču kur apsēsties un ēdienu uzlikt. Meģis jau otro nedēļu gāja uz meža pļaviņu iepļaut sienu, kamēr laiks vēl sausāks un kaut cik apžūst. Bet vasaras saules vairs nebij, tajā meža dobumā vējš tiklab kā pavisam neskāra, arī sakūlājusies zāle neizzuva, pusjēlu viņi abi ar Intu to nesa mājās. Stirpa gan sanāca īsti prāva, bet kas tad to nezināja, ka tāds sēks nestāvēs, satviks un sapelēs, ka govs muti neliks klāt. Jau tagad mazā tikai apošņāja un idēja cauru dienu, vecā nikni nošņācās un tad pamēģināja gariem zobiem. Kas būs ziemu, kad siens sasals vienā pikā, labi, ja pakaišiem vēl lietojams? Jau tagad raibaļa negribēja dot vairāk kā stopa pusotra — protams gan, viņa aprāvās arī tāpēc, ka tūliņ pēc ziemassvētkiem gaidāms teliņš, bet vai līdz tam izturēs? Pie tam piens no tās purva zāles kļuvis rūgts, Bultiņš dzēra tikai negribīgi un reizīti reizēm žēlojās par vēdersāpēm.

Rudens garie lieti un pēc tam ziemas sals, kas zina, cik liels un ar kādiem puteļiem? Un kad nebūs vairs piena un aprūks arī maizes... Lielie sēdēja ap ugunskuru un drūmi noraudzījās kopējā zēnā, kas tagad bij tas lielais kuri-nātājs un patlaban vēl apājiem sārziem vaigiem cilāja sausos zarus un nokaltušo egļu pagales, viņus pašus izrikodams un norādams. Visiem trim katru vakaru bij viena un tā pati doma, lai gan viņi to nekad nepateica viens otram: kāda nozīme te kvernēt, ciest, badoties, salt un nonikt, ja pietrūks tā mazā, kas viņus sildīja vairāk nekā šis ugunskurs. Visa šī meža dzīve tad būs kā izdedzis un apdzisis sārts bez satura un jēgas. Pat miegā vienam un otram paspruka grūta nopūta, bet pārējie, to dzirdēdami, apspieda sevi tādu pašu.

Tad kādā novakarē Meģis, paņēmis izkapti un salocītus grožus, iegāja mežā, Inta ar Mārtiņu noskatījās pakaļ, nevarēja izprast, kas viņam nodomā. Vakarā nesagaidīja, bet rītā pamodušies ieraudzīja to nobridušos un nokusušu kvernam pie uguns. Aiz kūts, kā viņi lepni saukāja raibaļas un mazās pagrabiņu, nokrauta milzīga nasta gan salauzītu un putnu izknābātu, bet vēl nekultu auzu, vismaz puse graudu vēl turējās skarās. Kur viņš tās nozadzis? Nē, Meģis nebija nekāds zaglis, tās viņu pašu, pareizāk sakot, Intas, auzas no Vaivaru lauka. Pļāvis tikai to, kas piederēja Intai un Bultiņam, galvenā kārtā Bultiņam, jo viņš taču tā kā tā būtu tas māju mantinieks. Arī mieži tur vēl sagrabājami, tikai jāpasteidzas, kamēr neuznāk tie lielie lieti un visu nesaplēksina dubļos.

Tas bija svarīgs atradums un varēja vismaz uz kādu laiku nodrošināt iztiku. Vispirms viņi uztaisīja paprāvu egļu zaru nojumi, tad abi sāka pa naktīm iet uz Vaivariem. Vienā galā lika auzas, otrā miežus, pēc nedēļas krātuve bij pilna: šie vīri pus vezuma ar reizi pārstiepa mājās. Pēc tam Meģis gan pāra dienas nogulēja, bet tad atkal cēlās kājās — vai viņš savā mūžā tādu sutu vien bij piedzīvojis! Miežus izdauzīja vālēm, izberza rokām un izvētīja vējā, prāvs maišelis graudu tā iznāca. Tad Mārtiņš no sausa kļavas kluča izcirta piestu, oglēm izdedzināja iekšpusi gludu — nu Inta varēja pagatavot grūdeni. Ar sāli novārtīti lobītie graudi lielajiem garšoja labi, bet Bultiņš neparko nebija piedabūjams ēst,

pirms kā viņam vienam tur neatstāja arī šķidrumu un vēl pienu nepieleja klāt. Raibaļa ar teļu nokultos akotainos salmus ēda daudz labāk nekā drēgno sienu.

Meģis bij sācis mežā cirst bērzus un nezin kādai vajadzībai dedzināt ogles, Bultiņa viņam te atkal netrūka paligos. Mārtiņš ar Intu neko nejautāja, gan jau deģis pats zina, kas atkal padomā, bez sava aprēķina viņš neko nedara. Mārtiņš pāra dienas pastaigāja ar musketi pa mežu un pārnesa mājās lielu, lai gan pavisam vāju stīrnas mātīti. Tagad Inta divas nedēļas vārija grūdeņa putru, kur kaut kas no gaļas bij klāt. To labprāt strēba arī lielais gardēdis Bultiņš, tikai žēlojās, ka taukums sīkst un šķidrumam sāls par maz. Ko tur varēja darīt, kad kulītē mazumiņš vien vairs patvēries, Inta katru dienu pārmērija, cik sauju vēl atlicies, pašiem tikai ar pirkstu galiem piebēra, lai vairāk un ilgāk atliktos zēnam. Kaķis nežēlojās neko, kļuva manāmi resnāks un pamazām jau ietērpās ziemas kažokā.

Tad arī garie lieti bij klāt. Dienām un naktīm šļakstēja straumēm, pakšinjā retām lāsēm, sijāja kā caur astru sietiņu. Ūdens strautā uzburba līdz pašām būdas durvim, straume šalca, krūmus nolocidama, Bultiņu nemaz vairs nedrīkstēja laukā laist, ūdeni plančkoties viņš nebij novaldāms. Kad pienāca maizes cepšanas kārtā, izrādījās, ka Meģa lieliskā krāsns galīgi izmirkusi un sabrukusi, vesclu dienu viņš tur noņēms mūrēdams un kurinādams, līdz klaipiņus kaut kā dabūja apstināt, bet tie tomēr iznāca tādi, ka pat lielajiem riebās mutē bāzt. Pagrabiņa sienām cauri sūcās mitrums, kļuva tik vēsi, drēgni un nelabi, ka Bultiņš pat zem Mārtiņa kažoka un Meģa svārkiem, ar inci pie sāniem, rītā pamodās zils nosalis. Siltuma būdā vajadzēja, bez tā te vairs dzīves nebij. Pašā vidū, tuvāk durvim, Meģis jau sakrāvis pavardu no paprāviem, apaļiem oļiem, mazu uguntiņu tur varēja kurināt, ja tikai glābiņš no dūmiem. Un glābiņa nebij, dūmi nevīžoja meklēt skursteni, tas izrādījās pilnīgi nelietojams. Viņi visi izmuka ārā lietū un vējā, kamēr iekšā tik tālu atskaidrojās, ka atkal varēja list atpakaļ. Tad Meģis izmēģināja savu. No pajumtes ienesa klēpi skanošu sausu bērza ogļu, aizkvēlināja un uzpūta, līdz kamēr visa čupa sāka spīdēt gluži balta un būda līdz pēdējam kaktam tika gaiša. Tas tik jauki, ka zēns priekā palēcās, plaukstas sizdams. Dūmu nebij tikpat kā nemaz, tikai ogļukurs izplatīja vieglu, gandrīz tikamu saldskābu smaku. Pēc kādas pusstundas pagrabiņā jau samanija siltumu, lai gan jauko sajūtu drusku mazināja garaiņi no bagātīgi aprasojušām sienām.

Bet ap pusnakti Meģis pamodās savādi sakņupis pie sava pavarda, kur visu laiku gribējis sēdēt nodomā. Ausis zvanīja kā Maskavas zvani, gar acīm griezās zaļdzeltenī gredzeni, mutē bij pretīgs neizsplaūjams saldenums. Kājās piecelties viņš arī nevarēja, tomēr tūlī apjēdza, kas par nelaimi. Aizrāpoja līdz durvim un atgrūda plaši vajā, no vēja un āra vēsuma tūlī kļuva labāk. Drīz pēc tam būdas dibenā Mārtiņš splančoties sāka trausties sēdus, brīdi vēlāk ievaidējās Inta, kam nezturami sāpēja galva, tad Bultiņš iebrecās rīstīdamies, viņu pārmāca briesmīgs vēmiens.

Pirmā liksta bij arī laba pamācība, turpmāk viņi pratās durvju malu arvien atstāt vaļā, siltuma tad gan mazāk, kājas dažreiz sala, bet vismaz tvanu nācās mazāk baidīties. Par laimi garie lieti toruden gadījās daudz īsāki, nekā parasts, sākās spēcīgs sāls, sienas kļuva manāmi sausākas, ogļu čupu varēja uzbērt lielāku un durvju šķirbu pamest šaurāku vaļā. Pagrabiņā nu jau gluži labi varēja paverties, ja tikai neuznākušas citas nedienas. Isi pirms ziemassvētkiem pēdējais maizes cepiens bij apēsts, sāls iztērēta, viņi jau nedēļām pārtika vienīgi no ūdenī novārtītiem miežu graudiem. Mārtiņš bij kļuvis zilganpelēks, izspiestiem žokļu kauliem un drūmām vienaldzīgām acīm. Meģim vaigi tā iekļāvušies, ka bārda likās izaugusi divkārt garāka un pinkaināka. Inta kā pārlauztu muguru augu dienu tupēja kaktā, ne acumirkli neatņemdama roku no Bultiņa karstās galvas. Zēns vai nu gulēja, klusi elpodams un miegā iekunkstēdamies, vai raudāja bez asarām, izģindušiem pirkstiem, kā pietvaru meklēdams, grābstīja savas žēlotājas roku. Tikai dzert bieži vēl prasīja, govš jau labu laiku bij aprāvusi pienu, bet viņš bij mierā arī ar vēsu, dzērveņu sulas skābenu ūdeni. Meģis gan pie savas auzu stirpas nošāva stirnas buku, bet pat lielie tikko varēja norīt vārtu gaļu bez sāls, pagalam atriebusies visiem — Bultiņš, lai kriptiņū apēdis, to tūliņ izvēma laukā. Viņa apaļie sārtie vaigi tagad bij sašļukuši, dzelteni, allaž apaļajās acīs atplaiksnijās dziļa neizpratne un tādas pašas skumjas kā lielajiem cilvēkiem.

Bieži vien visi trīs tupēja pie mazā, katrs savu roku kādam viņa locekļim pielicis, vairāk jau viņi nespēja. Bultiņš pēc kārtas noskatījās savos sargātajos un mēģināja pasmaidīt. Tie savukārt raudātu, ja tikai spējuši, bet tas sen vairs nebij viņu dabā, par daudz dzīve viņus pa šo laiku izmocijusi. Piektdienā pirms ziemassvētku sestdienas Meģis ievaicājās Intai:

— Kas viņam isti kaiš?

— Nekas viņam nekaiš. Viņš vienkārši pamazām nomirst badā, bez maizes un sāls tāds bērns nevar dzīvot.

Meģis ilgi tupēja pie ugunskura, pat jaunas ogles aizmirsis uzbērt. Bet tad strauji piecēlās, paņēma savu musketi un izgāja laukā. — Viņš iet atnest uz svētkiem kādu jaunu stirnas buku, — tie abi būdā nodomāja, bet prieka par to nebij nekāda. Ko tas līdzēja bez sāls un maizes un kad Bultiņš mira nost? . .

Priedaines muižā visi jau gulēja, tikai mazais lodziņš klēts galā gaišs. Tagad, kad lapmuižnieks pa Rīgu vien vairāk dzīvoja, kad Priedainei nebij ne sava skrīvera, ne vagara un viss gāja gandrīz juku jukām, Klētnieka Marčam jāizpilda visi trīs amati. Bet rēķināšana un pierakstīšana nekad nav bijusi nieka lieta, Marčs bieži līdz pusnaktij sēdēja, sveci turpat pie deguna gala nolīcis, lai darbs labāk veicas. Skrapstošu zosspalvu vilka pār grubuļaino papīru, mēles galu pa lūpām līdzī locīdams, lai raksts iznāk smukāks, līdz kamēr mugura bij slapja un galva klanīdamās sāka svilināt matas pie sveces. Citādi jau nevarēja, nezin kādi laiki vēl uznāk, jāstrādā tā, lai vienmēr var atbildēt par taisnību.

Piepeši kāds piedauzīja ārā pie lodziņa, pagalam satrūcies, Marčs pielēca kājās. Tāda kā sveša, tāda kā pazīstama balss sauca:

— Marč, iznāc ārā, labs draugs tev kaut ko grib pateikt.

Vai tas bij Ataugu Mārtiņš? Taisnību sakot, Marčs pats jau sen gaidīja, ka viņi ziemu neizturēs tur mežā un nāks malā. Un gaidīja tāpēc, ka Milda viņu diezgan strostojusi un pats jau sen atzinis, cik glēvulīgi un netaisni rudeni izturējies pret pārnācējiem karabiedriem. Nevilcinādamies viņš atvēra durvis un nokāpa no lieveņa, tāpēc ka kļauvētāja augums melnojās pret sniegu labu gabalu no durvīm.

— Vai tu tas esi, Mārtiņ?

— Nē, Mārtiņš nē, bet Meģis. Nenāc tuvāk, es esmu no mēra apsēstām mājām, un vējš tagad pūš uz tavu pusi.

Marčs satrūkās un tāpat kā viņreiz pakāpās soli atpakaļ.

— Vai tad jums tur mežā arī?

— Sērgas mums mežā nav un nebūs. Bet mēs mirstam badā.

— Kāpēc jūs nenākat malā?

— Tāpēc, ka aizgājām no mēra apsēstām mājām, un tāpēc, ka Intu tur par raganu. Nosist viņi gribēja mūs, Vaivari ir nodedzināti.

— To es zinu, bet tagad tas ir citādi, man šķiet, ka nu jūs neviens vairs neaiztiktu. Un tad jums tur mežā neklājas vis labi?

Atskanēja kaut kas dzerkstošam smieklam līdzīgs.

— Kā tad nē, kā tad nē! Kā mežā izdzītiem supiem! Mārtiņu tu vairs nepazīsi, Inta palikusi lika kā septiņdesmit gadu vecene, un mūsu Bultiņš mirst nost. Iedod mums kādu pūru miltu. Un drusku sāls, sāli par visām lietām.

Marčs brīdi stāvēja nekustēdamies — ne tāpēc, ka negribētu dot, bet tāpēc, ka šis stāsts viņu pagalam satrieca: gluži to pašu jau Milda bij paredzējusi, un tagad viņš sajūtās vēl vainīgāks. Tad atjēdzās, ieskrēja atpakaļ istabā, tūlīņ atkal atpakaļ uz lieveņa un pa to desmit soļu tālāk. Klētsdurvju atslēga noklankstēja, pēc brīža viņš iznesa miltu maisu. Meģis atkāpās tālāk.

— Noliec turpat, es vēlāk paņemšu. Un sāli, citādi Bultiņš ziemassvētkus nepiedzīvos.

Ziemassvētki... Marčam kā pa pieri iesita. Viņš metās atpakaļ klēti un iznesa otru, gandrīz tikpat lielu maisu.

— Te būs šis un tas... Kāpēc Mārtiņš pats nenāk? Mēs viņu tā gaidām, Milda katru dienu runā.

— Kalēja Mārtiņš nekad neiet turp, no kurienes reiz izdzīts. Es arī nenāktu, bet nevaru noskatīties, ka viņi pamazām nomirst badā. Atej tālāk nost, es tūlīņ paņemšu un iešu.

Viņš sasēja maisiem galus kopā un uzmeta plecā. Agrāk šāda nasta viņa mugurai būtu tīrais nieks, tagad viņš saliecies brīda pa sniegu, uz musketes kā nūjas balstīdamies. Mežā tūlīņ pie pirmās egles atspieda nesamo un labu brīdi atelsās, zemē nolikt bij bīstami, diezin vai tad vairs dabūtu mugurā. Kaunējās un zobus griezdams lādēja pats sevi, nikni norausa sviedrus, kas lida acīs,

nošņacās kā nodzīts zirgs un sāka brist tālāk, mezdams likumu ap sniega piedzītiem biežokņiem.

Inta ar Mārtiņu gulēja kā tagad katru nakti. Tas nebij ne miegs, ne nomods, bet tāda divaina mocītāja svārstīšanās starp abiem, nebeidzami rēgi pusmiega murgos, kas visus piecus jutekļus vārstīja tikai ap ēdieniem un ēšanu. Reizēm tās bij neizsakāmi jaukas piepildījuma ainas, reizēm atkal neizturama mocība un spīdzināšana, bet vienmēr nakts pārdzīvojumi kā smaga nasta gūlās virsū dienas grūtumiem. Mārtiņam vairāk tikai sava paša, bet Intai jāpanes arī Bultiņa mokas, visdziļākā snaudā viņas roka samanija, ka vārgi noraustās sīkais augumiņš, nemītīgi džinkstošās ausis juta kunkstus kā pārplautas vārdes pikstienus.

Piepeši auksta vēja šalts viņus reizē piecēla sēdus. Pa ogļu vāji apgaismoto pagraba caurumu rāpus ielida Meģis, abās pusēs kaut ko smagu līdzī vilkdams. Acumirkli pagulēja uz vēdera, tad uztrausās sēdus un, platu muti šņākdams, atelsās. Pat pamaniņš divus salkumā zvērošus acu pārus pret sevi pavērstus, atkal izrāpoja laukā — kauns tādām rādīties, vispirms ārā vējā jānosusina sviedri un jānotīra sniegs.

Tie abi picklupa klāt. Mārtiņš kāriem nagiem aptaustīja lielo maisu. Rudzu milti! Jau no smaržas vien to varēja pazīt. Cik nakšu tā jau viņu kārdinājusi un mocījusi! Inta bij atraisījusi mazāko saini un ieklupa tajā. Sāls kulīte — asie graudi tur pirkstēja tā, ka siekalas ar šalti saskrēja izžuvušā mutē. Un tajā otrā miežu putraini, tie gurstēja, kā cits citu glāstīdami. Un vesels maizes klaips ar cepējas pirkstu ievilktiem diviem pirkstiem virsū! Un brūni nožāvēts šķiņķis! Un pašā dibenā smalki padzelteni miežu milti ziemassvētku plāceņiem...

Vairāk viņa nevarēja. Rokas kā noņemtas nosliga zemē, nezin no kurienes izradušās asaras tecēja pār vaigiem. Par ko viņa raud — tagad! — Mārtiņam ienāca prātā, tomēr sajuta, ka tā vajag un ka citādi tas nemaz nav iespējams. Intai jau nazis paspīda rokā, viņa nošķēla brīnišķīgajam klaipiņam galu, aizrāpoja pie Bultiņa, un tūlī tur bij dzirdama neprātīga čukstu valoda:

— Tā ir maizīte, dēliņ!.. Maizīte, vai tu saproti?.. Ed, mazo badulīt, ed vēl, tagad mums ir daudz daudz maizītes! Un gaļiņa mums ir, tētis tūlīņ ņems pannu un papeps. Un putraini — drīz raihaļa nāks slaucama, tad izvārisim piena putriņu. Un miežu plāceņus izcepsim uz svētkiem, mums visiem būs svētki — tev, tētim un Meģa onkulim arī, viņam un tev it īpaši...

Viņa to baroja ar maizi, bet vēl vairāk ar jaukiem solījumiem. Mazais čapstināja, tiksmē ieņurdēdamies. Un tad atskanēja kaut kas, garas aukstas nedēļas šajā alā nedzirdēts: Inta smējās! Tie bij gan asarās mērcēti smieklī, bet tomēr! Pagrabiņā ar reizi kļuva tik gaišs kā dienā.

Iespējams, ka tas nebij no Intas smieklī, bet no ogļu pavarda, ko Mārtiņš uzpūtis spilgtu. Kā visdārgāko mantu, abām rokām pastieptu, viņš turēja tur virsū pannu ar gaļas šķēlēm un izsalkušām acīm vēroja, kad sāks čurkstēt. Meģis klusiņām bij ielidis atpakaļ un notupies kaktiņā pie durvim. Kad Inta pic-

minēja viņa ziemassvētkus, viņš pavisam sarāvās čokurā, nokāra galvu uz krūtīm un apslēpa seju bārdā. Un tad pannā tiešām pamazām sāka čurkstēt, tā bij tāda muzika, ka visas ausis pārstāja dzīkstēt un pat Bultiņš pūlējās pasliet galvu augšā. Mazliet vēlāk būdā ievīdējās smarša, kādu viņi ne tajos visjaukākajos sapņos nebij jautuši. Meģis pats nezināja, kā viņam galva atliekusies un kakls gari pastiepies uz cepēja pusi, bet mēle kāri aplaizīja lūpas. Tad viņš piepeši atģidās, kā lielā nedarbā pieķerts, pameta biklu skatienu dibenā, kur Inta čukstēdama joprojām kaut ko tēloja Bultiņam, vēl vairāk ierāvās stūrī un dziļāk paslēpa seju bārdā.

3

Ziema nebij pārāk salta un sniegaina, gara jau pavisam nē. Dienu pirms Jurgiem saule meža paugura piegāzē sildīja tik stipri, ka Inta varēja kailu galvu un plānā jakā sēdēt pagrabiņa priekšā uz celma un no nelaiķa Vaivara vecajām biksēm šūt Bultiņam gluži jaunas. Kūts pagrabiņa durvis bij vaļā, raibaļa ar savu meitu turpat priekšā šņākdamas ēda tikko atnesto pureņu klēpi. Tele ar visu ziemas badošanos tā paaugusies, ka jau mēģināja iebuksnīt mātei sānos, tāpēc ka tā nebūt nepratās atstāt viņai pienācīgo daļu, bet centās pati pieveikt pēc iespējas vairāk.

Sūdama Inta allaž vien pameta aci lejā, vienreiz sarauca pieri, otrreiz pasmaidīja, abas reizes lūpas viņai pakustējās, it kā ko uzsaukt taisīdamās, tomēr nesauca. Bet trešo nenoturējās:

— Bultiņ, nebrien tu ūdeni! Pastaliņas paliks slapjas, un ko tad Meģa krusttēvs teiks?

Bultiņš mazliet atkāpās no pilnā strauta un lietpratīgi aplūkoja savus apavus, ko Meģis tikko bij pagatavojis no ziemu nokautā teļa ādas. Gluži tik apaļi un sārti vaigi viņam vēl nebij kā pagājušā rudeni, bet balss jau skanēja tikpat āpri un pašapzinīgi:

— Es nemaz nebrienu, un viņas ir vēl pavisam sausas.

Izruna tik skaidra un dzidra, it kā viņam jau bijuši astoņi gadi. Inta klausīdamās pasmaidīja savas pašas slepenai domai. Darbs ļoti steidzams, viņa šuva tā, ka adata līdzīgi dzirkstelei zibsnīja vien saulē. Bet ar to puiku tīrais negals, nevienu acumirkli nedeva mieru, vienmēr viņam kas rādāms vai vaicājams. Patlaban atkal iekliedzās, it kā kāju pārdūris:

— Māt! Te ir zivis! Nāc paskaties!

Inta par tiesu saskaitās: nekāda miera no tā palaidņa! No rīta līdz vakaram to tikai vien dzird: māt, nāc paskaties! — un, māt, nāc paklausies! Te dēle tērces dibenā, te pureņu zieds kā viņa dūre, te kāds nedzirdēts putns klabinās mežā — un nu atkal tās zivis. Tikai Meģis vainīgs, augu dienu vazā puiku līdzī, vienmēr ko melsdams, skaidrodams un rādīdams. Kas no tāda visziņas var izaugt par cilvēku? Igņi viņa atsaucās:

— Es neiešu, nekādu zivju tur nevar būt!

Bet Bultiņš neliķās mierā, kamēr viņa tomēr nokāpa tos desmit soļus lejā. Tērces brūnajā atvariņā tiešām šaudījās piecas sešas mailītes, pirksta garas, ļoti līdzīgas prāvām pakavnaglām, droši vien pavasara plūdu laikā uzpeldējušas no lielās upes. Laši, lidakas vai sami? Ko viņa par to zināja, lai prasa Meģa krusttēvam. Pukodamās Inta kāpa atpakaļ pie sava darba.

Pēc briža viņa sāka ausīties, dumbrajā šļakstēja soļi, tad jau varēja sadzirdēt balsis — jā, viņi nāca mājās. Pārņāca briesmīgi nobridušies, bet noskumuši neizskatījās, tāvad ziņas nebij sliktas. Mārtiņš atsēdās uz apses kluča, kas palicis pāri no raibaļas siles. Meģim nekāda sēdēšana un atpūšanās gan neiznāca, tūlīt jāiet lejā. Un tur nu viņi tagad ar Bultiņu, blakus uz ceļiem notupušies, smalstījās tērcē un droši vien izšķīra arī sarežģīto jautājumu, vai tie tur bij laši, lidakas vai sami.

Kad nu Mārtiņš pats neiesāka, Inta jautāja:

— Nu, kā tur ir? Labi?

Mārtiņš bij noņēmis cepuri un slaucīja sviedrus.

— Pavisam labi. Smēdi neviens nav aiztīcis, un klētiņa stāv, kā stāvējusi.

— Un tad mēs varēsim iet malā?

— Jau rītu pat. Taisni kā par brīnumu iznācis, rīt esot Jurģu diena. Tad jau izskatīsies gluži tā, ka esam tikai aizgājuši uz citām mājām un nu pēc gada atgriezīties. Viņiem arī mazāk būs jākaunas.

Inta bažīgi pablenza sāpus.

— Bet vai viņi mums liks mieru?

— Neko viņi mums vairs nedarīs, gluži otrādi. Muižas Milda bij Briežos un, mūs pamanījusi, atnāca. Holodkevičs tagad bieži braucot uz Rīgu, tur sērga jau pagājušā rudenī galīgi izbeigusies, par Vidzemi viņi to paši sen zina. Droši vien tas tad būs tas īstais iemesls, kāpēc viņi sen nožēlojot, ka toreiz nepalīdzējuši mums, gandrīz vai aizdzinuši.

— Gandrīz aizdzinuši . . . Želotāji! Kur viņi tad bij, kad purvciemiešu suņi mūs apstāja barā un taisījās kļūpt virsū?

— To pašu es viņai pateicu un teikšu vēl. Priedainiešu tur neesot bijis, priedainieši gaidot mūs mājās. Allaž runājoties nākt mums palīgā izvākties no meža, tikai tevis baidoties.

— Protams — es esmu ragana, lai tikai piesargās tuvumā rādīties. Un ko tu viņai uz to?

— Es sacīju tā: reiz Drusta Intai jūsu palīdzība bij vajadzīga, kad tie nodedzināja viņas un Bultiņa mājas, bet tad jūs salidāt rijas kaktos zem ārdim un izlikāties neko neredzam un nedzirdam. Tagad paldies par piesolījumu, ja jau šo ziemu esam pārcietuši, iztiksim arī turpmāk.

— Pareizi, taisni tā vajadzēja. Un tad tu domā — rītu?

— Kā tad citādi? Jurģu diena tak.

— Bet līdz ritam es nepagūšu pašūt Bultiņam jaunās biksiņas. Vai viņš uz jaunajām mājām lai iet ar tām pašām salāpitām?

— Gan jau pagūsi, vai nu es tevi nepazīstu.

Inta pamanīja viņa gaišo skatienu un itin kā glāstošo smaidu, apmulsusi nodūra galvu un labu brīdi neredzēja, pareizi vai nepareizi dur adatu. Bet kad vēlāk dzirdēja to pagrabiņā kravājamies, viņas seja paplauka gluži tāpat: smaidi ir tikpat lipīgi kā jaunā sērga...

Jurģu dienas priekšpusdienā Briežu Minna, nepadevusies meita ar pūtainu seju, itin kā plaukstās iespiestu degunu, gandrīz kropli maza auguma, piepeši apstājās sētsvidū, nosvieda ūdensspaini un, roku virs acīm pasitusi, skatījās, skatījās lejā uz Ataugu smēdi. Tad nostenējās — ol — un pieskrēja rijas vaļējam logam.

— Māt! Tēt! Nāciet nu skatīties, kas tur nāk par brīnumiem!

Brēciens bij tik spalgs, ka Briežu Anna ar savu Joci acumirkli atradās laukā. Taisni brīnumi tur nebij, bet gan pat Jurģos diezgan neparasts skats. Sieva ar puiku pie rokas veda raibu govī, un teļš tecēja pakaļ. Tad nāca divi vīri, viens ūsains, otrs aplam bārdains, abiem milzīgas nastas mugurā un tādas pašas priekšā uz krūtīm, kreisajā rokā kaut kādas sīkākas mantas, bet labajā tās varēja būt arī musketes. Patlaban tie jau bij smēdei garām un nu gāja sētsvidum pāri taisni uz kūtiņu.

Anna attapās pirmā.

— Ā—ā! tad klāt gan visa tā banda! Ne mēris tādiem var ko padarīt, ne tie mežā nosprāgst. Nu kā tad, nu kā tad, ļautiņi, kur jau Drusta Intas svētība klāt!

Minna sagrāba viņu aiz rokas.

— Ko tu tā blauj kā negudra! Izdzirdis vēl, atburs man brūtgānu.

— Mums viņa neko neatburs, man pašai ir vārdi.

Jocis skatījās sarkanām vērsēna acīm, pa visiem šiem gadiem nebij varējis aizmirst, ka kalēja Mārtiņa draugi un palīgi toreiz, Maijas kāzu dienā, viņu puspliku iesvieda nātrēs. No tā laika viņam arī tā balss tāda nātraina — to teica visi, kas zināja.

— Pašai vārdi... pret mēri tev arī ir? Ko tad viņi tur nes tajās paunās?

— Nu, tur nu nav tas, tur būs tās mežā sakrātās bagātības. Ļautiņi, ko tik tādi sila blandoņas nevar saraust! Liepu lūku riteņi tur būs, egļu ciekuri, paegļu slotiņas, ko to pelējumu izsvēpēt, bērza žagari tā bāreniša pāršanai, varbūt kāda lapsas āda, varbūt cilpā noķerts aizsprādzis zaķis...

Viņa bij tik pilna ļaunuma, ka vairāk šņāca nekā runāja, pie tam galva at-mesta, piemiegtās acis tiešām šķita kaut kur gaisā jaušam visu to nabadzību, ko novēlēja Ataugu ienācējiem.

Ataugu sētsvidū vairs neviens nebij redzams, Briežu Jocis pasvieda tur muguru pretī, it kā visu laiku skatījies pret savu gribu un ar varu piespiests.

— Velns tevi! Vai toreiz, kad nabagu Mārcis to savu veco šķuti dedzināja

nost, kāds prātīgs cilvēks nevarēja piegrūst arī tām divām būdām! Kur tad šie te listu iekšā?

— Ilgi jau nelidīs, esi bez bēdu! Kad jau no Vaivariem iztrieca un mājas nodedzināja, piekurinās te ar. Pasaules klaidoņi un salašņas, vai tādus godīgā pagastā var ciest!

Ataugu Mārtiņš atkal parādījās sētsvidū. Un tad, it kā viņš no turienes varētu dzirdēt un būtu noklausījies, tie trīs cits pēc cita mudīgi samuka atpakaļ rījiņā, līdz izdevīgam bridim noslēpdami tur arī naidu, kas visu laiku gruzdējis kā uguns kūdrājā zem biezas sūnu segas.

Inta uzposa klētiņu, kur viss bij noputējis un sasmakuša gaisa piesūcies. Bultiņš ar savu kaķi aptekāja pagalmu un visas mājas, uzskrēja augšā pie vecā Mārča birzs ataudzes un cauri tai līdz pat vecajam ozolam, zem kura gulēja neredzēti milzīgs pārplēsts akmens. Šajā svešajā, sausajā un klajā pasaulē bij tik daudz neredzēti jauna, ka mazās kājas tikko jaudāja visu apjozt, aplūkot un tad atkal steigties pie mātes un tēta izstāstīt vai pavaicāt izskaidrojumu. Raibaļa likās gluži apmierināta, pēc ilgiem laikiem atkal tikusi kārtīgā telpā, kur viņa droši vien vēl saoda veco tikamo kūts smaku, lai gan pakaišu paliekas bij galīgi sapliekšējušas un nopelējušas. Ārā jau visapkārt, pat sausajā smilksu paugurā, vilinoši spīdēja spilgts jaunas zāles zaļums, ūdeņainajā ceļa grāvī pureņi ligojās dzeltenām grīstēm, par barības trūkumu te nebij ne mazākās bažas.

Ataugu Mārtiņš vispirms pamatīgi apskatīja savu saimniecību. Smēdei pat nekādas apskates nebij vajadzīgs, tāda pati kā pirms pusotra gada, tāda pati kā vecā Mārča laikā. Sveķainie, melni nokvēpušie sokļa balķi likās nepieejami laika un gaisa iespaidiem, lubu jumts kā no dzelzs izkaļts. Klētiņai pagaidām pietika tikai izlabot sapuvušo lieveņa grīdu, tēva izrobotie un izrakstītie balsta stabi stāvēja tik stipri kā vēl pagājušā gadā uzslieti. Bet kūtiņai griesti ar skubu atstutējami, ka neuzgāžas lopiem uz muguras. Juntam divas spāres aizlūzušas, tās atvietot ar jaunām tīrais nieks. Bet sega caura kā siets, lietus laikā te divdesmit straumes tecēja cauri. Iet pie saimniekiem salmus lūgt — visu ko, tikai to ne! Mārtiņam asinis sasitās vaigos jau par to vien, ka iedomājās šos cilvēkus. Lai nāk ar savu kaļamo, kad viņi te atkal sāks smēdē strādāt, bet palīdzību no tiem pieņemt, tā būtu pazemošanās un izsmiekls. Kas tādu zienu mežā izturējuši, tiem citu zēlastības vairs nevajag, viņi paši gādās, lai raibaļai atkal ciets jumts virs muguras. Kā tādās reizēs rīkojās vecais Mārčis, kas arī nekad negāja lūgt vai aizņemties? Plikā sila sākumā plašā klānī slotainas smilgas, gan drusku īsākas kā rudzu garkūļi, bet par to daudz cietākas un izturīgākas, zienu sniegs tās tikai pielieca zemei, bet salauzīt nespēja. Patlaban tām vajadzēja būt sausām, un, kamēr vēl jaunās atzalas nebij izaugušas cauri, tur viegli savākt, cik vajadzīgs.

Visrūpīgāk Ataugu Mārtiņš aplūkoja nodegušās rijas vietu. Protams, ka jāceļ tajā pašā vietā, vecā ēka bij pietiekami liela, tikai istabai jāpamūrē jauni

pamati. Istabai katrā ziņā vajadzēja būt ar logu un skursteni, to viņš, jau meža pagrabiņā gulēdams, daudzkārt pārdomājis un nesatricināmi tā nolēmis. Intai ar Bultiņu jāgādā ērtāka dzīve, rījā, zem ārdim un dūmiem ložpādami, cilvēki izauga likām mugurām un asarainām acīm, Bultiņam vajadzēja būt tikpat taisnam kā viņa audžumāte un tādām vanaga acīm, kādas bij vecajam Mārcim. Mežs tepat kalnā, gan jau viņi abi ar Meģi tos baļķus kaut kā norīpos šurp lejā...

Pēc pārciestas briesmīgas ziemas mežā tagad vecajā tēva sētā Mārtiņu pārņēma tāda sajūsma, ka viss, kas še darāms un veicams, likās tikai nicks, bērnu spēle un rotaļa. Vēl mazliet stīvajos kaulos un vājajos muskuļos viņš sajuta neizsmeļamu šalcošu spēku trauksmi ar visu krūti mesties darbā, kaut šovakar pat jau sākt un neatlaisties, līdz kamēr viss būs tā, kā viņš to iedomā jau redzēja. Tēvam bij taisnība, vecā rīja piederēja viņam vienam pašam, to viņš paņēma līdzī — kas zina, varbūt taisni tāpēc, lai dēls parādītu, vai spēj to, ko savā laikā iespēja kalēja Mārcis. Vēro vien tur augšā, spītīgais veci, dēls nepaliks kaunā!

Tādas sajūsmas plūsmā kalēja Mārtiņš vēl pameta acis klētiņā, kur rikojās Inta, rādamās ar Bultiņu, kas ar savu kaķi visur pinās pa kājām. Vai tad to divu dēļ vien nebij vērts strādāt, kamēr delnām āda noiet? Viņš nepateica neko, tikai zinoši pasmaidīja, pārmeta salocītos grožus pār elkoni un uzkāpa kalnā.

Birzs ataudze pastiepusies brīnum ātri, brūnie bērziņi slaidi kā niedras, resnākajiem mizā jau sāka iezīmēties pieauguša koka baltās driksniņas. Ozols ne par matu nebij pārmainījies, bet tādu pašu jau Mārtiņš atcerējās viņu ieraudzījis bērna dienās. Tāds pats arī vecā Mārča akmens, kuram blakus viņš nu gulēja. Aiz nošķeltajiem sāniem mazliet sazīmējams izraknātās, sajauktās zemes laukums, pagājušajā vasarā jau labi apzēlis. Taisni tā vecais kalējs bij vēlējies: bez kapa, zem zaļām velēnām, kur ozols un bērzi laiž savas saknes, līdz kamēr tas, kas zemē gul, un tas, kas lapās šalc, ir nešķirami vienots... Savādnieks, liels savādnieks bij vecais Mārcis, dažreiz pavisam grūti nācās saprast, ko īsti viņš domā.

No turienes Ataugu Mārtiņš iegāja priedājā izlūkot, vai tuvumā atrodami būvbaļķiem noderīgi koki. Pašā malā nebij, bet soļu divdesmit attālāk puduris slaidu, gluži kā izlasītu vidēja vienmuka anguma priežu. Viegli nenāksies zaļos smagos stumbrus izdabūt malā, bet gan kopā ar Meģi paveiks arī to. Tad kalējs pavērsās prom pa labi un devās taisni uz Pliko silu un lielajiem smilgu klājiem.

Pēc kādas stundas viņš pārnesa mājās smagu nastu un nosvieda klētiņas galā pie kāpnēm — mājās zem kārtīga jumta taču neklājas vairs gulēt uz kailiem kokiem vai kaut kāda paegļu zaru paklāja. Arī Meģis tikko pārnācis ar pēdējām mežā pamestām mantām. Kamēr Inta izkravāja tās, viņi abi kaut cik salaboja lieveņa grīdu, Bultiņš savā lielajā steigā šodien tur jau divas reizes bij kritis, dabūjis punu pierē un nodauzījis kājai lielo pirkstu. Kad sētsvidū pār ugunsroku kārtiņā uzkārtā katlā vārijās putra vakariņām un Inta aizgāja izslaukt govi, abi kalēji apsēdās uz lieveņa malas pārrunāt rītdienas darbu sākumu un

gaitu. Tā bij gara un nopietna runa, nemaz tik viegli nevarēja aptvert, ko pirmo kert, ko atstāt vēlākam.

Pašā runas vidū ieradās ciemiņi: Klētnieka Marcs un Smukā Milda vilcinādamās kāpa paugurā, Mildai rokā uzmaukts paprāvs sainītis. Mārtiņam pierē saraucās dziļās grumbās.

— Kas tad tos te saucis!

Meģis gan reti kad stridējās ar savu virsaiti, šoreiz viņš tomēr nosodidams pagrozīja galvu.

— Neaizmirsti pagājušos ziemassvētkus.

— Tos es neesmu aizmirsis, bet pagājušo rudeni arī nē.

Tomēr viņš savaldījās, gan negribīgi, tomēr pasniedza tiem abiem roku. Ciemiņi bij stipri apmulsuši, Marcs bikls un piesarcis, laikam it sevišķi tāpēc, ka Mārtiņš savu īgnumu nevarēja noslēpt un neuzsāka valodu. Mildai atkal prātā, ka jau vakar, kad viņa no Briežiem atskreja pie tiem abiem, pati vien vairāk bij runājusi, kamēr kalējs tikai negribīgi atpurdēja pa strupam vārdam. Bet tā taču nevarēja, vienam jāsāk, un tāpēc viņa taustīdamās teica:

— Labi, ka jūs nu arī reiz esat malā.

Ievadijums nu bij, tikai bez lāga panākuma. Likās, ka kalējs sabozās vēl vairāk.

— Kam labi, jums vai mums?

Milda palaiķam jūtīga un asa pretī, pati sev viņa tik aplam lielu vainu neapzinājās. Nometa saini uz lieveņa un nostājās kā cilvēks, kas zina arī savu taisnību.

— Es domāju, ka abiem. Jums nu vismaz jums būs virs galvas, bet mēs varēsim mēģināt kaut cik atlidzināt to, kas jums pāri nodarīts. Ja cilvēki grib par labu griezt, ko nogrēkojuši, tad pats dievs to neliegtu. Vai tu, Mārtiņ, gribi būt cietāks nekā viņš?

Ataugu Mārtiņš paslējās, bet savaldījies atkal atsēdās. Sejā skaidri redzams, ka viņš izcīnīja grūtu cīņu. Beidzot kalēja dzelzs griba pārvarēja arī viņu pašu, grumbas pierē nozuda, balss gan joprojām palika vēsa, bet naidis un pilnīgs noraidījums tur vairs neskanēja līdzī.

— Cilvēki, tu saki. Vai tu domā sevi un Marču vai tos citus arī?

— Mūs abus vispirms un tad tos citus arī. Es tev jau vakar teicu, viss pagasts zina savu vainu un tāpēc tagad gatavs palīdzēt jums, kur vien iespējams. Kas no sirds nāk, to tev nevajadzētu atraidīt. Padarīto vairs nevar atgriezt, bet ko palīdz naidu turēt un vairīties nost, tā kā tā jums te starp citiem būs jādzīvo. Vieglas dienas tak jūs arī negaida, gan jau pats redzēsi, cik labi, ja dažreiz kaimiņu palīdzīga roka klāt.

Mārtiņam vēlreiz bij jāsaņemama un jānotur sevi robežās. Pagāja labs brīdis, kamēr viņš varēja turpināt mierīgi.

— Ja mēs prātīgi runājam, Milda, tad iznāk tā: jūs abi ar Klētnieka Marču, tas ir viens, un tie citi, tas ir otrs. Ja uz tevi turētu jaunu prāvu, tad jau es nebūtu

cilvēks. Vai esmu aizmirsis, ka tu man un nelaiķa Maijai biji tas labākais draugs? Tu nāci līdzī, kad mēs sagūstījām un gribējām pieveikt to pašu mūsu nelaiķa lielkungu. Tu biji vienīgais cilvēks, kas nepameta veco Mārci, kad tie citi gribēja viņu pataisīt par pagasta nabagu. Tādas lietas nevar aizmirst, es tev to nekad neaizmirsīšu.

Milda sakaunējusies vairījās.

— Ak, ko nu par mani! Es neko neesmu darījusi, vai tad man bij kāds grūtums attecēt tos pāra simts soļus . . .

Slauceni rokā no kūtiņas iznāca Inta ar Bultiņu, asti taisni izslējis, kaķis tecēja pakaļ. Mārtiņš gandrīz sirsnīgi paskatījās Marčā.

— Arī tu man vienmēr esi bijis draugs, visvairāk pagājušā ziemā. Bez tavas palīdzības mēs visi — ak, ko nu par mums! Bet Bultiņš būtu aizgājis postā, un ja mums tā bērna pietrūktu . . . Tu nevari iedomāties, kas tāds viens mazs nebēdnis dažkārt var būt trim licliem cilvēkiem. Saki, — cik mums pienākas maksāt par to, ko tu toreiz iedevi Meģim? Nedomā, mēs neesam nabagi, lai gan bez tevis tur mežā ar visu naudu būtu aizgājuši postā.

Marčs atvēcinājās abām rokām.

— Nerunā, es neko nepemšu, jau tāpēc vien nē, ka tā muižas manta un es nevaru viņu pārdot. Man viss ir skaidri pierakstīts, bet maksa pienākas lielkungam. Es viņam jau minēju, bet viņš tikai ar roku atmet.

Inta klausījās pa gabaliņu. Bultiņš bij pienācis klāt, ieplēties nostājās priekšā, pirkstu degunam piespiedis, aplūkoja abus svešos ciemiņus.

— Nu labi, tad es runāšu ar Holodkeviču, mēs visi trīs varam strādāt un visus savus parādus nomaksāsim — vai ne, Meģi? — Tas bij par jums, un nu par tiem citiem. Kaimiņu palīdzīga roka, tu saki? Man te ir pavisam tuvi kaimiņi, pirmiņ tur trīs stāvēja sētsvidū un glūnēja šurpu — man šķiet, ja viņiem acu vietā bijušas ogles, mūsu klēts un kūtiņa tagad kūpētu tāpat kā toreiz tā vecā rija. Bet par tiem es nerunāšu, tā ir veca lieta. Arī par pagasta sievām nē un tiem, kas vēl glēvāki un glupjāki kā viņu sievas. Bet kur bij mūsu karabiedri, kad tas vilku bars gribēja apēst Intu un akmeņiem apmētāja Bultiņu, ko mēs visi tak iznēsājām pa igauņu robežu mežiem un muktājām? Es prasu, kur viņi bij, kad mums ar Meģi musketēm rokās bij jālaužas caur to trako pūli, lai kaut iespētu dzīvi aizbēgt mežā, bet tiem jau salmu kušķis kārtsgalā, ar ko aizdedzināt Vaivaru mājas?

Viņš bij uzcēlies kājās, acis viņam zibsnija, rokas vistijās dūrēs. Bet atkal viņš apvaldījās un atsēdās.

— Jums nevajag ņemt ļaunā, ja es tā uztraucos — tā briesmīgā ziema un viss . . . Zinu jau, ka īstie vainīgie nav viņi, bet tā nolādētā muļķība, glēvums un tas posta laiks. Un vai tad es pats esmu bez savas vainas . . . Bet pēc visa tā palīdzību no viņiem pieņemt, to mēs nevaram, žēlastības mums nav vajadzīgs, tagad vairs nē. Mildai ir taisnība, tā kā tā mums kopā jādzīvo, citādi jau nevar. Un ar laiku tas pāries, viss jau pāriet ar laiku. Bet patlaban vēl nē, šodien un

ritu vēl nē. Un ja jūs abi kaut ko gribat darīt mūsu labā, tad pasakiet, ka rītu smēde būs vaļā, mēs ar Meģi sāksim strādāt, kalvinieki var nākt. No sākuma maksu ņemsim graudā, arī viņiem pašiem tā būs parocīgāk. No rīta līdz pusdienai smēdē, pēc tam mums būs cits ko darīt. Un tagad ņem tu arī savu saini līdzī un nedusmojies, mēs nevaram citādi.

Bet Milda saini jau paņēmusi, un dusmoties viņai nenāca prātā. Spulgām acīm picnāca klāt un sniedza kalējam roku, arī daļa lepnuma bij šajā sirsniņajā spiedienā.

— Nē, par ko es dusmošos. Taisnību sakot, es jau nākdama zināju, ka tu nevarēsi citādi, arī Marčs domāja tāpat, vai nu mēs nepazistam tevi. Sāciet tikai strādāt, lai vecais Mārcis augšā dzird, ka smēde atkal skan, līdz pēdējam brīdim žēlojās, ka klusums viņu nomokot vairāk kā slimība.

Tad viņa pagriezās pie Intas un mazliet nedrošāk arī tai sniedza roku. Bet Intai nebij nekāda naida, vēl pavadīja viešņu gabaliņu lejup pār sētsvidu, Mārtiņš redzēja, ka abas kaut ko draudzīgi sačukstas. Tad viņa tecīpus atskrēja atpakaļ, it kā nestu jaunu un patīkamu ziņu.

— Jā... viņi esot apprecējušies!

Nu, jau pagājušo rudeni bij redzams, uz ko tie taisās. Mārtiņš noskatījās mazliet izbrīnējies: kas tad, ja apprecējušies? Par ko tad Drusta meitai tur tā jāpriccājas? Pamanījusi viņa vaicājošo skatienu, Inta sakaunējās un žigli noliccās pie sava putras katla. Domādams viņu kaut kā apbēdinājis, kalējs novērta valodu uz citu:

— Vai tā bij labi, kā es viņiem teicu?

— Labi, pavisam labi. Tu jau vienmēr zini, ko pateikt.

Kad Mārtiņš pēc vakariņām, savu smilgu nastu klētiņas augšā izklājis, nokāpa zemē, Inta jau stāvēja pie kāpnēm, lielais darbinieks Bultiņš viņai uz rokas bij aizmidzis.

Viņa tikai pateica:

— Tad mēs nu kāpsim gulēt.

— Jūs? Nē, mēs ar Meģi gulēsim tur, jūs abi klētiņā, tur ir gulta, un Bultiņam būs arī siltāk.

— Bet gulta ir tava, un tu esi tas saimnieks.

— Un tu esi tā saimniece.

Inta neparko negribēja pieļauties, uztraucās, gandrīz raudāt sāka. Beidzot Mārtiņš saskaitās, ar varn iestūma viņu klētiņā un aiztaisīja durvis. Augšā ar Meģi viņi vēl ilgi runājās par rītdienu un visiem nākotnes nodomiem.

Kad Inta rītā iznāca no klētiņas govi slaukt, no lejas jau lidoja zvanoši sitieni, smēdes jumts kūpēja sparīgi, bet pār sētsvidu kalnā kāpa Grantsgals ar smagu maisu mugurā. Drīz pēc tā piebrauca Lukstu Gačs ar lemešiem un cirvi, kam jāuzmetina zobī. Lauķu Tenis atjāja ar diviem apkaļamiem zirgiem, divi trīs atnāca kājām, vēl kāds pieradās braukšus. Dikai nikšanai un bada laikiem bij beigas, sākās ista darba vīru dzīve. Bultiņš sava vārda cienīgā ātrumā

nolidoja lejā, tur tūliņ sākās smieklī un liela kņada, droši vien viņš bāza savu degunu un pirkstus, kur vien varēja piekļūt šajā svešajā pasaulē. Savas gaitas pār pagalmu steigdamās, Inta apstājās, paklausījās un pasmaidīja tā, ka viņas cigānietes seja kļuva gaiša. Nu atkal bij labi...

Pēcpusdienā smēdē bij klusu, abi kalēji aizgājuši mežā darbos. Ceļos no-metušies, grieza nost priedi. Arī Inta atnākusi paskatīties, kā gāziesies pirmais baļķis, un pievaldīt Bultiņu, kam te visādā ziņā vajadzēja būt klāt un arī pie-palīdzēt. Meģim nebij viegli vilkt savu zāga galu, tāpēc ka jāvelk līdzī arī puika, kas bij pieķēries klāt un atstājās tikai galīgi aizkūsis un pārliecinājies, ka tie abi kaut kā iztiek arī bez viņa palīdzības.

Baļķus nogāzt un nodarināt, tā bij smiekla lieta, pa sešām pēcpusdienām viņi ar to bij galā. Daudz grūtāk dabūt laukā līdz paugura galam, no kurienes tad pa nogāzi varēja vienkārši norīpot lejā. Sazāģēja prāvus apaļus klučus un uzvēla smago koku uz tiem, baļķi bīdot, tiem vajadzēja velties, tad bez liekas pārpūles dabūtu uz priekšu. Bet vieta bij pauguraina, veltņi aizķērās, sagrima zemē — pat Inta nāca palīgā, tomēr arī tā pirmajā pusdienā viņi tikai divus dabūja malā, un pie tam tie nebij vēl no resnākajiem. Cik nedēļu vajadzēs, kamēr izdzīs visus kalnā! Diena gadījās apmākusies un vējaina, tomēr jau pēc pirmā abiem kalējiem vilē nebij sausuma. Meģis salocījās, lai melni slapjais krekls atlūp no muguras, pakasīja aiz auss un domīgi pablenza Mārtiņā, gribēja kaut ko teikt, bet neuzdrošinājās — kalējs, drūmi sagubis, tik niknām acīm noraudzi-jās izveltā baļķī, it kā tas viņus tišām tā nomocījis.

Vēl niknāks viņš kļuva, kad, ap to otro baļķi staipoties, pienāca Klētnieka Marčs ar Grantsgalu — nezin no kurienes viņiem allaž gadījās kas kaļams. Grantsgals rokas vien noplātīja.

— Dēli, ko jūs te darāt! Bet taisni kā mazi bērni! Zirga darbs tak nav cilvēkam darāms. Drīzāk tad kājas atstiepsiet nekā visu to blāķi dabūsiat laukā no meža. Nu ko tu, kalēj, velti iespītējies pats sev par mokām? Pasauc talcinie-kus, un vienā dienā viss tas lērumš tev būs kalnā.

Mārtiņam stumjamais bomis rokā. Ja tas bijis cits, diezin kā tam klātos. Bet Grantsgalam sudrabbalti mati, bez tam viņš vecajam Mārcis labākais draugs, tāpēc kalējs tikai pavērsa baltas acis, ar piedurkni atrausa sviedrus no pieres, nošņācās un uzbļāva Meģim:

— Nu, ko slaisties, kad neķeries klāt! Pasakas varēs izklausīties rudenī, kad sievas sāks pakulas vērpēt!

Un pieklupa atkal baļķim.

Tie abi aizgāja, atpakaļ skatīdamies un klusi sarunādamies. Kad tika aiz kalna, viņu balsis kļuva skaļākas, lejā tie jau gandrīz kļiedza viens otram un plātījās rokām — tā viņi pazuda aiz elkšņiem.

Kad Mārtiņš krēslā, kājas vilkdams, nonāca lejā, Meģis atmetās no Intas — atkal tie bij ko čukstējušies. Viņš sakoda zobus un izlikās neredzējis: ja jau tiem noslēpumi, ko viņam nevarēja uzticēt — lai. Bet pēc vakariņām Inta viņu

aizturēja vienu, muguru pagriezusi, atpogāja jaciņu, noņēma prievītē pakārtu, lupatā ietītu vistokli un pasniedza. Mārtiņš atkāpās soli.

— Kas tev tur ir? Ko tu māžojies?

Intai drebēja zods, arī roka mazliet, acis viņa nedrīkstēja pacelt.

— Piecdesmit dālderu, tos man mirdams atstāja Vaivaru tēvs. Bultiņam viņš vēlēja, bet kas tev, tas tikpat kā Bultiņam, ja tu pārmocīsies un sāksi nikuļot, kas tad par viņu gādās? Nem, vēlāk mums naudas būs pašiem diezgan, to es labi redzu. Bet tagad tev vajag.

Mārtiņam mute jau vērās atkliegt tāpat kā šodien jau vairāk reižu Meģim — žēlotāji viņam atradušies, talcinieki un palīgi! Bet viņa izskatījās tik nobijusies, it kā lūgtu pati, nevis piesolītu. Un tad karā viņa tak līdzī bijusi, un tad viņa bij Bultiņa māte, un tad — — Viņš savaldījās, tikai atbīdīja pastiepto roku.

— Lai stāv vien, gan jau tev pašai vajadzēs. Nauda man vēl ir, un katru dienu ar Meģi pelnām.

Ārā plosījās īsta pavasara vētra, klētīņas augšā bij tīri baismīgi. Auroja visās pažobelēs, sirdīgi plakšināja jumtā atrautās salmu lēkšķes, reizēm virs galvas šlakstīja lietus gāze, mežs krāca kā sabangoti ūdeņi. Nabaga raibaļu ar visu meitu droši vien mērcēja nejauki, kam tagad laika domāt par kūtiņas aizlāpīšanu. Meģis savā vietā grozījās, grozījās un pakrekšīnāja, pakrekšīnāja un grozījās atkal. Beidzot neizturēja un sāka runāt:

— Klausies, kalēja Mārtiņ, tā tas nevar iet. Grantsgalam ir taisnība, šitā mēs drīzāk kājas atstiepsim nekā tos velna baļķus dabūsim kalnā. Zirga darbs nav un nebūs cilvēkam padarānis. Vai tu vēl vari muguru atlikt taisnu? — Es nē. Vai tu plecos vēl samani rokas? — Es nē. Un tas jau pēc pirmajiem diviem baļķiem. Kas tad būs rit, parit un aizparit? Kā mēs tās sijas dabūsim laukā? Es esmu bijis katorgā, bet te jau nav katorga, tā ir pašslepka. Par sevi es neko, man viena alga, nosprāgt šodien vai rit, nevienam es neesmu vajadzīgs. Bet tu esi vajadzīgs — Intai, Bultiņam, viņiem visiem, tiem lopiem. Labi, talcīniekus tu negribi, es arī nē. Žēlastību tu negribi — pareizi, es arī nē. Bet mums tak ir nauda, mūsu pašu pelnīta nauda, vai mēs par to zirgu nevaram dabūt? Vai mēs tagad līdz pusdienai nekaļam viņiem un nesapemam par to skaidrā naudā vai graudā? Kāpēc tu nevari pateikt: labi, es tev kaļšu, bet tad tu dosi man uz pus dienu zirgu, ko baļķus izvest malā. Vienam tā, otram, trešam, un pēc nedēļas mums visi baļķi būs blāķi uz kalna. Vai es pareizi runāju? Ja nē, tad pasaki!

Viņam vēl daudz bij ko teikt, bet tālāk nevarēja, tagad jāsaka Mārtiņam. Tomēr Mārtiņš nesacīja neko. Nemaz nedzirdēja viņu, tikai vētra plosījās joprojām, pažobeles gaudoja, un mežs krāca. Meģis gaidīja, gaidīja, bet nesagaidīja. Pagrozījās vēl, nopūtās un galu galā aizmīga, šīs dienas katorga salauzusi arī viņu.

Rītā lietus bij pārstājis, bet spēcīgs ziemeļrietumu vējš vēl vienmēr pieturējās. Kad Mārtiņš nosalis nokāpa palūkot, kā Bultiņam pa nakti klājies, Meģis atskrēja aizsiesies. Sagraba viņu aiz rokas un rāva kalnā.

— Nāc, nāciet paskatīties, kādi brīnumi pa nakti notikušies!

Inta pakaliedama redzēja, ka Mārtiņš spītīgi turas pretī un mēģina atva-
bināt savu roku. Kādi brīnumi tad tur varēja būt? Viņš redzēja tikai tos divus
baļķus, ko vakar bij izmocijuši kalnā. Bet pāri soļu augstāk pakāpis, ieraudzīja
vēl divus un tad vēl divus un vēl... Tagad Meģis viņam aiz muguras mirkši-
nāja Intai un, ar roku pamādams, klusināja, Mārtiņš vispirms apstājās sastulbis,
tad pārļaivoja visam blāķim pāri, atgriezās, pārļaida acis skaisti un lietpratīgi
sarindotiem sarkanajiem stumbriem, paskatījās mežā, kur reģojās vairs tikai
sprogainas zaru gubas, tad lēnām nāca atpakaļ. Tie abi velti bij cerējuši, ka viņa
sejā atplauks kaut kas no Meģa prieka un sajūsmas. Viņš pagāja garām, ne
vārda nepateicis, nodurtām acīm un nikni sakniebtām lūpām. Smēdē līdz brokast-
laikam rikojās pavisam bistami: plāja dzelzi tā, it kā te nebūtu kaļams pakavs,
bet viss resnais stienis jāsaplāj plakans, lai var sacirst naglās. Dzirksteles šķīda
pa durvīm laukā, Meģis uzmanīgi sargājās pieiet tik tuvu, ka ar āmuru var
sniegt, kalvniekus viņš mudīgi izbidīja laukā, neļaudams tiem iestāvēties un
uzsākt parastās runas. Brokastīs Mārtiņš negāja, bet pamazām kļuva tāds kā
lēnāks, kamēr āmurs kala, domas droši vien mala savu. Pamanījis durvis Lau-
ķieni ar prāvu nešļavu rokā, Meģis izmanījās pretī un atbidīja to līdz smēdes
stūrim. Kad viņš tur tai brīdī bij ko čukstējis, saimnieces platajā sejā atspīda
vēl platāks smaids, viņa palocīja galvu un aiziedama noteica:

— Labi vien būs!

Ap pusdienas laiku kalēja Mārtiņš jau bij pavisam rāms. Kad Meģis, silē
rokas apmazgājis, klusiņām manījās pa durvīm, viņš, āmuru nosviezdams, no-
purdēja:

— Zinājis tikai to nelieti, kas to tā izgudroja!

Bet to viņš nekad nedabūja zināt. Uz viņa taujājumiem vēlāk priedainieši
tikai samirkšīnājās acīm un vilīgi pasmējās.

Gar klētīpas stenderi bažīgi blenzdama, Inta gaidīja Meģi. Viņš garām-
iedams pameta ar galvu un noteica:

— Nekas, labi vien būs!

Un labi vien bij. Viņi noripoja lejā divus baļķus, nozāģēja pēc mēra, no-
mizoja, vienā pusē izkaņoja iedobni, otrā notēsa iegulsni, tad uzkāpa pēc otriem
diviem. Tas nebij darbs, bet tirā rotaļa, Inta varēja skriet tecīņiem vien, kad
izdzirda, ka Mārtiņš reizēm pat uzsvelpj kādu dziesmiņu — dziedāšanai viņam
nepavisam nebij vecās Mades kakla. Protams, bez Bultiņa palīga arī te nekādi
nevarēja iztikt. Tam bij jāsed uz atzāģējamās galotnes un ar savu svaru jāgādā,
lai nespiež zāģi tā, ka nevar vairs pavilkt. Kad sēdēšana apnīka, viņš izvilka no
baļķapakšas skaistu mizas sloksni, kurai viena mala bij zviņoti sarkana, bet otra
spilgti balta un gluma, mazliet lipīga gan arī. Mizu varēja saliekt apaļā aplokā,
baļķa galam nozāģēts ripulis bij Raibaļa, paprāva skaida viņas meita Brūnaļa,
bet Bultiņš pats tur klāt par ganu. Vakarā rokas viņam gan bij tādas, ka Inta

rādamās berza ar pelniem un tomēr nevarēja dabūt gluži baltas. Bet tētis ar krusttēvu Meģi rādīja savas un apgalvoja, ka tādas piederot pie amata. Pēcpusdienā bij noteikti nospriests, ka Bultiņam jātiek par būvmeistaru, tikpat cieši kā priekšpusdienā smēdē lemts izmācīt viņu par kalēju.

Bet tad nākošam kalējam un būvmeistaram notika liela nelaime. Viņa kaķēns savās sirošanas gaitās bij uzgājis augšā un kāpelēja pa baļķiem. Bet tā kā šī vieta no Bricžiem skaidri pārredzama, tad viņu Duksis, tas lielais zaķu žņaudzējs, pamanījis klusipām piezagās klāt. Kamēr viņš attapās bēgt, lielās ķepas to bij jau nospiedušas baļķu starpā, un tūlī pēc tam viņa kauliņi nokrakšēja plēsoņas žokļos. Kad Meģis ar mietu rokās uzskrēja, tur bija palicis tikai samīcīts asiņains gaļas kamoliņš, bet slepkava, kā labu darbu padarījis, asti uzslējis, nesteigdamies aizcilpoja uz savām mājām. Lidz vakaram Bultiņš veltī sauca savu sildītāju un meklēja pa visām malām, vēl miegā trūkās augšā un raudāja. Kaut cik apmierinājās tikai tad, kad Mildas krustmāte no muižas atneca vietnieku, izskatā gandrīz tādu pašu, tikai drusku mazāku. Divas dienas vēlāk Meģis ieraudzīja varonīgo Duksi ložņājam pa birzs ataudzi, kur domājās atstājis vēl kādu putnu perekliiti neizestu. Vislabākā garduma iekārē aizmirsies, nemaz nejauta, ka pašam nu zogas klāt, tāpat kā viņš toreiz Ataugu kaķēnam. Pat aizvankšēties nepaguva, kad drausmīgs mieta trieciens pilnīgi sašķaidīja viņam galvaskausu. Maitu te pamest nevarēja, Meģis aiz pakalkājas aizvilka viņu līdz robežai un pārsvieda sētai pāri Briežu kaņepju dārzā. Bet otrā ritā nejauks tracis visus Ataugu laudis no klētiņas iztrenca sētsvidū. Anna stāvēja savējā, palēkdamās, pret Ataugām dūres kratīdama, gaudodama lādējās tā, ka māntīcīgam cilvēkam mati saslietos gaisā. Ataudzieši tikai pasmējās, tajā brīdī vēl nenojauzdami, kādu nāvīgu ienaidnieku mantojuši visam mūžam.

Kas lai pasaka, vai tas tomēr nebij aiz Briežu Annas lāsta, ka dažas dienas vēlāk viņi tikko tikko nepiedzīvoja briesmīgu nelaimi. Visu rīta cēlienu Mārtiņš bez īpaša iemesla bij sevišķi labā omā. No smēdes iznācis, nejauši apstājās pie vecā Mārča akmens šķilas. Tā nu jau tik daudz gadu gulējusi pa pusei zemē iegrimusi, ka acs tai tikpat vienaldzīgi paslīda pāri kā bērzam sētsvidū un aciņai kalnā. Bet šodien viņš netika tai garām, pasauca Meģi un teica jautri:

— Kā tu domā, meistar? Man šķiet, vecais Mārcis ņem ļaunā, ka viņam tur augšā jāguļ zem vienas pašas akmens puses — viņš allaž gribēja panest visu smagumu. Kā bij, vai nemēģināsim arī šito uzvelt augšā?

Meģis piekrita bez vārda runas.

— Skaidra lieta, ka augšā.

Un viņi ķērās klāt. Ar apaļāku tā lieta būtu vienkārša, bet šķīla plakana, šķautnei pāri novēlās žvakstēdama un ikreiz iesita padziļu dobi, no kuras atkal svirējama augšā. Viņiem nācās krietni nostaipties un svist, lai gan strādāja trijātā, jo Bultiņš taču tur arī bij klāt pie velšanas, bet it sevišķi pie uzkliegšanas, kad šķīla tik jauki gāzās uz sāniem. Arī Inta atsteidzās palīgā, tā par visiem

četriem viņi aizdabūja akmeni garām klētiņai un līdz nogāzes vidum līdzas baļķu ripojamam ceļam. Mārtiņš atmetās, noslaucīja sviedrūs un pasmejās.

— Vecā Mārča akmens, vieglas lietas viņš palaikam nemilēja. Lai nu paliek, gan pagaidīs ritu, tad viņam to piegādāsim uz galvošanu.

Pēcpusdienā Inta aizgāja uz tūreli Melnā ezera apkaimē sūnas plēst. Pirmais baļķis gadījās šmaugs un vienmāks, noripoja tik jauki kā tāds apvirpots veltnis. Totiesu nejdzīgāks bij nākamais, jau mežā viņi ilgi gudroja, vai laist to no kājas vai atstāt, beidzot nogāza tikai tāpēc, lai nepaliek citiem ceļā. Resgali vistmaz divas pēdas, bet galotne spēji smaila un zaraina, viss koks tikai astoņpadsmit pēdas garš, vārdu sakot, maza manta. Bet jālaiž vien bij lejā, nevarēja taču visu to blāķi šitādam ķēmam pāri celt. Jau augšā viņi to sagrieza šķērse-niski, zināma lieta taču, ka šādi pempuri neiet taisni, resnais gals ar savu svaru allaž tiecas pa priekšu, pats par savu tievo necko nebedādams. Bet arī tā pagrieziens nebij pietiekošs, līdzko sāka velties, tulip redzams, ka neies taisno ceļu, bet metīs pusloku. Meģis palēcās.

— Sātans, kad viņš tikai numš to klēti — —

Mēle viņam sastinga, viņš acumirkli kļuva gluži pelēks: taisni šī pusloka vidū aiz vecā Mārča akmens paslējās Bultiņa baltā galva. Mārtiņam mugura sagņūza, viņš saklupa, aizsedza plaukstām seju un norēcās kā vērsis, kam tuteni iegruž pašā sirdī. Bet Meģim bij jāskatās un jāpieredz visas šīs šausmas. Baļķis ripoja trakā ātrumā, ar katru pēdu ātrāk — baļķis, nē, spole, kur apveids vairs nav saskatāms, bet tverama tikai sarkana dūcoša ņirba. Resgalis jau bij garām, pusloka gals tiecās uz klētiņas stūri, tad galotne brakšēdama atsitās pret akmeni, uzlēca augstu gaisā, pārlidoja akmenim un bērnam pāri un dobajā triecienā atdūrās pret klētiņas pakšiem.

Meģis novaidējās un apsēdās zemē. Kad Mārtiņš pacēla galvu, Bultiņš patlaban atgriezās no aprimušā nejaukā baļķa un dusmīgs pakratīja dūri pret kalnu.

— Ko jūs laižat klētiņai virsū, pagāni tādi!

Kalējs vairs nevarēja, noskrēja lejā, pakampa puiku klēpi, piespieda cieši, smiedamies pasvieda gaisā un saķēra atkal, pieglauda ūsaino muti karstajam vaidziņam, noslāpēdams pie tā savas elsas. Nekādu mīlināšanu nepieradis, abām rokām atspriedies, Bultiņš grūda to nost.

— Tēt, ko tu mani žņaudz, laid zemē!

Puika krišus nokrita zemē. Mārtiņš norausa sviedrūs no pieres. Bet acim kaut kas bij priekšā, necko skaidri nevarēja saskatīt, viņš pacēla roku otrreiz, un tad no skropstēm nobira divas lielas lāses. Kājas lodzījās, lejā nonāca Meģis, iespēra ar kāju kokam.

— Šito maitas gabalu malkā, sienā tādu nevar likt.

Kalējs piekrizdams pamāja ar galvu.

Kad brīdi vēlāk viņi visi trīs kāpa atpakaļ kalnā velt trešo baļķi, kalējs apstājās pie akmens, kur zili graudainās šķeltnes plāksnē zibēja zeltotas cīpsli-

pas, un kā noglaudīdams pārvilka plaukstu tam pāri. Pie tam viņš savādi pakatījās augšā, kur no šejienes gan bij saskatāms tikai vecais ozols, bet to, kas viņa pakājē, aizslēpa paugura apmala un birzs plaukstošā ataudze.

Novakarē, baļķi lejā mizodami, viņi pārdzīvoja vēl vienu pārsteigumu. Darbā noliekušies, neredzēja, ka no muižas puses atjāj Holodkevičs. Tikai tad, kad tas, zirgu lejā piesējis, pienāca klāt un padeva dievpalīgu, tie satrūkušies atslējās un pasteidzās pretī sveicināt. Rokas bučošanu lapmuižnieks nekad nebij pieļāvis, tagad viņš smagi atsēdās uz baļķa. Ataugu Mārtiņš pasteidzās brīdināt:

— Baļķis ir sveķains, lielskungs notraipīs bikses.

Lielskungs tikai gurdeni atmeta ar roku. Pasēdēja brīdi kā domās nogrimis, tad aplaida apkārt vienaldzīgu skatienu.

— Jaunu riju cel, kalēja Mārtiņ?

Kalējs bikli pavirzījās tuvāk.

— Ko lai dara, klētiņā ziemu dzīvot nevarēs. Lielkunga nebij mājās, Lapmuižas vagars neko nezina, tāpēc mēs iedrošinājāties uz savu galvu, tepat priekšējā — —

Atkal tāds pats gurdenis atmājiens.

— Nav mana darīšana, es Priedainē esmu tikai tāds pagaidu pārvaldnieks, un tagad — —

Nezin ko viņš vēl gribēja piebilst, laikam pats piemirsa, atkal brīdi sēdēja klusu. Mārtiņš neuzdrošinājās traucēt, gaidīdams ieskatījās tuvāk Holodkevičā. Tas bij vēl vairāk novecojies un sašļucis, nekā kad to pēdējo reizi redzēja. Grumbas leņķur no mutes kaktiņiem tikušas dziļākas, vaigi nošļukuši, zem zoda tāds kā pustukšs ādas maisiņš, cītkārt spriganās, smaidīgās meitu mednieka acis apdzisušas, vienaldzīgas un tomēr arī kā tramīgas, mugura mazliet saliekta. Tikai kad viņš atkal pagrieza galvu pretī, Ataugu Mārtiņš bikli ieminējās:

— Un tad — aizpagājušo ziemu esmu dabūjis no muižas klēts dažas mantas, par tām es gribu samaksāt. Vaivarus nodedzināja un mūs izdzina mežā — —

Un atkal tas pats nevarīgais rokas vēciens.

— Es esmu dzirdējis. Par mantām tu varēsi runāt, kad Priedaine dabūs jaunus kungus, es tur vairs netaisīšos. Un Vaivaru zemi es esmu atdevis apstrādāt Padegu Krišum, viņam tagad dūšīga sieva.

Vienaldzīgās acis paspīda žirgtāk, it kā ko kādreiz bijušu jauku atceroties. Un tad viņš sāka runāt par tādām lietām un tik vaļsirdīgi, kā ar visu savu nelepnumu pret zemniekiem agrāk nekad nedarīja.

— Ne tikai par Priedaini man vairs nav nekāda zināšana, bet drīz nebūs arī par Lapmuižu. Šulci nāk atpakaļ.

Kalēju šī vēsts pārsteidza kā auksta ūdens šalts.

— Vai tad taisnība gan, lielskungs, ka vecie kungi nāks atpakaļ?

— Vecie kungi un viss vecais, viss, kas bij pirms zviedru laikiem, un varbūt vēl vairāk. Mēs atkal esam atdoti vāciešiem — es, bet it sevišķi jūs, sūrus laikus

jūs atkal piedzīvosiet. Noma un klausas pēc dālderiem, vaku grāmatas — atva-
dieties no visa tā, ar pātagu kungi atkal jums rakstīs to grāmatu un vaģars ar
savu spieķi. Aplam, aplam tu dariji, kalēja Mārtiņ, iedams karā pret Rīgu.

Mārtiņš tikko vairs varēja dabūt vārdus pār lūpām.

— Vai tad es varēju zināt, lielskungs? Un jūs arī neliedzāt.

— It kā es toreiz būtu ko vairāk zinājis. Un ja arī liegtu, vai tu mani klau-
sītu? Tev jau bij tas vējagrābslis, tas plānprātīgš, tas patkulietis Brimmers.
Cita lieta, ja bijis vēl pāns Kraševskis, to jūs klausītu, bet viņš toreiz jau atra-
dās zem zemes.

— Jā, pāns Kraševskis bij gudrs un labs.

— Tikai viņa labums jums neko nevarēja dot. Gudrs viņš bij, tas tiesa,
bet arī viņa gudrība neaizkavētu krievu caru atdot vācu lielkungiem viņu muižas
un itin visu, ko viņi tikai vēlas. Vācieši jau paguvuši piemēroties jaunajiem
apstākļiem, kas viņiem sola tādu varas paradīzi, kādu tie vēl nekad nav piedzi-
vojuši. Pēterburgu viņi apsēduši kā vārnas rudzu gubu, Rīgā visi augstākie
varas viri piekukuļoti un nopirkti, taisnību neviens nevar dabūt.

Droši vien viņš runāja par paša piedzīvojumiem — grumbas bij kļuvušas
vēl tumšākas, pakakle vairāk nošlukusi. Kalējs labāk saprata šīs savārgušās
sejas izteiksmi nekā lielkunga runu, pašam tika drūmi un smagi. Viņš pagaidīja,
kamēr tas atkal paceļ acis, un jautāja:

— Varbūt lielskungs zina, kādi kungi tad būs mūsu pašu Priedainei?

— Priedainei? Droši vien baronese Šarlote Amālija Hetlinga no Atradzes,
tuvāku radu Brimmeriem nav. Droši vien jūs viņu te driz sagaidīsiet.

— Vai viņa būs laba lielmāte?

Holodkevičs paskatījās no apakšas uz augšu, tā acīm pašam no sevis bij
jāpiemiedzās. Viņš pasminēja.

— Es tikai tā puslīdz zinu, kāda viņa ir. Kāda viņa būs Priedainē, par to
neko nevaru teikt. Taisnību sakot, drusku vairāk stingrības jums te vajadzētu,
es jūs par daudz esmu izlaidis.

Viņš bij piecēlies kājās, atkal pagāja brīdis, kamēr attapās.

— Man vēl bij kaut kas. Kāpēc es isti atjāju šurp? .. Ak tā! Jums abiem
uz dažām dienām jānāk uz Lapmuižu. Man tur gan ir kalējs, bet tas viens nevar
veikt — durvīm un vārtiem enģes aplūzušas, logiem restes izgāzušas, vārdu
sakot, daudz darba. Kad sāks braukt jaunie kungi, prasīs, lai viss kārtībā. Pārāk
steidzama tā lieta nav, es Rīgā tā dzirdēju, ka pirms nākamā pavasara neviens
te nerādīsies. Jūs nāciet, kad pašiem pavaļīgāk, varbūt jaunnedēļ.

— Mēs būsīm, lielskungs, padarīsim visu, kas vajadzīgs.

Meģis pieveda zirgu, Mārtiņš palīdzēja uzkāpt. Ne zīmes vairs no agrākā
brašuma, Holodkevičs aizjāja soļiem, sagumis, ne reizes uz vienu vai otru pusi
nepaskatījies. Kalējs ilgi noskatījās pakaļ, nopūtās un atgriezās pie saviem
balķiem. Cirvi rokā turēdams, labu brīdi stāvēja, tāpat kā pirmiņ Holodkevičs,

zemē skatīdamies. Meģis tikai blenza savā virsaitī, it neko viņš te nebij sapratis. Beidzot Mārtiņš smagi nopūtās un nopurināja galvu.

— Eh! kas būs, tas būs! Jādzīvo un jāstrādā, jāstrādā un jādzīvo, ko zemieka cilvēks citu lai dara.

Abās muižās un pagastā kalēja darba tik daudz, ka pavaļīgāka laika Mārtiņam ar Meģi nemaz vairs neatlika. Bet abiem bij vēl nauda, bez tam nopelnīja labi — viņi pieņēma meistarū un trīs strādniekus. Līdz Jāņiem rija gan netika gatava, kā bij nodomāts, bet, kad Briežu laukā pacēlās pirmais statiņš, arī Ataugu skurstenitis izpūta pirmo dūmu guldzienu gaisā. Izkapti nosviedusi, Briežu Anna iebrēcās:

— Skaties, Joci, skaties! Nu jau laikam deg atkal!

Jocis pavērsa savas nātrainās acis un nospļāvās.

— Nē, vēl nedeg, bet driz degs. Kad lielāks vējš, tad dzirksteles no tāda skursteņa tikpat kā spļāviens jūmtā. Tad kūpēs uz galvošanu. Plīti iemūrējuši, ķēmi tādi!

— Tai piegulētājai Intai suņa gaļu kur cept, mūsu Duksīti varēs izkašņāt no zemes.

Abi viņi kaut ko izspļāva laukā, kaut ko norija lejā, pagrāba izkaptis un kā trenkti metās atkal katrs savā barā.

Skurstenis, plīts un viss tas kambaris Ataugu rijas galā bij tīrais brīnums — Bultiņam vispirms. Viņš sagrāba Mārtiņū aiz rokas un rādīja:

— Palūk, dūmi nenāk vis pa logu un durvīm, bet tur augšā pa to stabiņu. Vai viņš ir caurs?

— Tas, Bultiņ, ir skurstenis.

— Nuja, kad skurstenis, es ar saku.

Tad viņš rāva lielo iekšā, it kā tas pats tur neko nezinātu.

— Palūk, tēt, tā ir plīts, māte tur liks katlu virsū, un tad izvārisies putra. Un šī te ir krāsns, daudz labāka, kā mums bij mežā, tai slapjums nevar tikt klāt. Un šitas ir mūsu jaunais galds un jaunie soli, un guļta arī ir jauna. Un šitas te —

Viņš pieskrēja pie lodziņa un bakstīja ar pirkstu. Nu viņa gudrībai bij beigas, viņš vaicājoši atskatījās tētā.

— To nevar bakstīt ar pirkstu, akmeni tur nevar sviest, viņš ir pavisam plāniņš un nestiprs, tūliņ saplīsis, un tad mums vējš un lietus nāks istabā. Tas ir stikls.

— Jā, tas ir stikls.

Kalējs gari un sirsnīgi noskatījās mazajā pētniekā, lūpas vairāk reižu pakustējās, pirms dabūja laukā:

— Kāpēc tu mani sauc par tēti?

Puika dusmīgi sarauca pieri.

— Prasa kā dumjš! Nu tāpēc, ka tu esi mans tētis.

Patiesībā Mārtiņš bij gribējis prasīt, kas viņu iemācījis tā saukt, bet pietrūka

dūšas. Bultiņam te vairs nebij ko skatīties, ne ko prasīt, viņš aizskreja uz otru galu, kur piedarba klons vēl pamiksts un basās kājas uz tā tik jauki plakēja. Kalējs ieraudzīja Intu pār sētsvidu ejam, pasauca un aiz rokas ievēda iekšā. Sen jau bij taisījies, bet arvien pietrūka drosmes, tagad viņš to tā pa gabaliņiem salasījis kopā un juta, ka jātraucas, lai atkal neizklist. Tomēr iznāca nespodri un pavisam mulķīgi:

— Vai tev te patīk?

Laikam viņa kaut ko nomanīja un velti mēģināja atsvabināt savu roku. Atbilde skanēja gandrīz vai dusmīga.

— Patīk... Tā jau nav zemnieku istaba, bet muiža. Krāsns, plīts, siltais mūris — kā te trūkst!

Viņš mēģināja pasmieties, bet neizdevās. Un tad Inta piebilda, nu jau pavisam nikni:

— Nu tu esi tik tālu, nu mēs ar Bultiņu varam iet. Bet tev vēl trūkst saimnieces, nu tev jāšāk apskatīties.

Mārtiņš pietvērās stingrāk, lai droši nostāvētu uz kājām. Vārdi nāca spraukdamiem un spriedzamiem.

— Bultiņš mani sauc par tētu... Vai tu — vai tu negribētu, lai es tas patiešām būtu? Vai tu negribētu — būt tā saimniece?

Nu tas bij cauri — sviedru lāses, tik lielas kā pupas, slidēja taisni acīm pāri, bet viņš nedrīkstēja pakustēties. Viņa uz mirkli pagriezta seju preti, tā nebij glīta, bet totiesu acis skaistas, un viņš redzēja tikai tās. Arī tur pamirdzēja divas lāses, bet viņa tās tūlīt nopurināja nost un atbildēja pavisam klusi:

— Es gribētu gan...

Ko tur vairāk teikt — tāpat blakus stāvēdams, viņš spēcīgi saspieda Intas roku un viņa tāpat preti. Tā lieta bij kārtībā.

4

Lieta tikai tik tālu bij kārtībā, ka nu viņi abi zināja savu gribu. Bet izrādījās, ka ar to vien vēl nepietiek. Vecais Lapmuižas draudzes mācītājs Mārtiņu un Intu vienkārši izdzina pa durvīm. Ataugu dzimta viņam no laika gala tā visvairāk nīstamā — veco Mārci cik reizi atklāti no kanceles nolādējis par pestelošanas un citām pagānu būšanām, nelaiķa Madi par to, ka tā nenāca baznīcā un turējās pie katoļu ticības. Mārtiņš pats bij dumpinieks, ļaužu musinātājs un bezdievis, tikai aiz viņa vainas tas nepatīkamais notikums toreiz ar Lauķu Tenim likumīgi pielaulāto sievu Briežu Maiju. Bez tam veco vīru tagad mocīja nejaukas kaulu sāpes, un, lai gan tās acīm redzami taču bij paša dieva ziņā, viņš ikvienu apmeklētāju it kā turēja par savu mocītāju, cilvēcīgu vārdu no viņa nedzirdēja, tikai kliegšanu un lamas. Bet, galvenais, ka laiki tādi, nebij nekādas skaidribas, nevarēja īsti zināt, kas atjauts, kas aizliegts, un tāpēc ļoti jāpiesargās.

Mārtiņš gāja pie Lapmuižas lielkunga. Holodkevičs reti kad sastopams mājās, ja nebij Rīgā, tad katrā ziņā Atradzē, tur viņš tagad cēlās un gulās. Un kad reiz izdevās to sastapt — atkal jāšus ceļā pie Hetlingu baroneses — viņš parastāja plecus, padomāja un tad noteikti papurināja galvu. Nekādu atļauju nevarot dot, viņš Priedainē neesot vairs nekas, lai gaidot, kamēr ieradīsies istie lielkungi. Plašākās sarunās neielaidās, pateica īsi un skaidri un aizjāja. Jānogaida vien bij, citu neko nevarēja darīt.

Tā viņi gaidīja visu rudeni un ziemu, bet pavasarī sākās lieli notikumi un pārkārtošanās.

Lapmuižā atbrauca jaunais lielskungs, kaut kāds vecā Šulca attālāks radnieks, Holodkevičs tos radu rakstus lāgā nevarēja saprast. Pusdienas bij paēstas, jau trešo stundu viņi sēdēja pie galda un dzēra skābo Mozeles vīnu, cita lapmuižniekam vairs nebij pagrabā. Sākumā Vincents fon Šneiders viebās: viņi Jelgavā pēc cāļa cepeša allaž iebaudot kaut ko no franču sulām. Holodkevičs norādīja uz provinces dzīves neērtībām un savu laucinieka neprasmī augstākās sabiedrības parašās, bet pamazām atskārta, ka nenāksies tik grūti tikt galā ar šo zaļo zēnu. Pats tikai pieskandināja un izlikās dzeram, bet toties jo vairāk uzmanīja, lai tam glāze nekad nepaliek tukša un nepārtrūkst nemitīgā valodas straume. Fon Šneiders runāja īpatnā vācu izloksnē, kurā jaucās daudzi poļu vārdi un pa kādam arī no kropļīgas krievu valodas, kā tagad it visiem muižniekiem krievu armijā. Dzimis viņš bij kaut kur Varšavas tuvumā un kristīts katoļu ticībā, māte bijusi īsta poliete, bet vai tēvs tikpat īsts vācietis, par to, kā likās, viņš pats nebij īstā skaidrībā. Vispirms kalpojīs Augusta sakšu armijā, kad Kārlis to izklidināja un izdzenāja, pārbēdzis ģenerāļa Rena pulkos, nēsāja krievu dragūnu virsnieka mundieri un lielījās ar saviem varoņdarbiem, kas gan vairāk bij notikušies Kurzemes aristokrātu salonos un Jelgavas krodziņos nekā tieši kara laukā. Nekādu skaidrību nevarēja dabūt, vai sadursme ar paša komandiera adjutantu notikusies vienkārši dzērumā vai arī aiz kaut kādiem intīmākiem iemesliem. Tik daudz Holodkevičs tomēr nojauta, ka jaunais Lapmuižas mantnieks izslēgts no dienesta un pat mundieri nēsāt viņam vairs nav tiesības.

Jau pirmiņ, kad apstaigāja un izlūkoja muižu, bijušais nomnieks pārlicinājās, ka par saimniecību šim jauneklīm nebij ne tās vismazākās jēgas. Tas gan ievēroja pēdējā laikā drusku nolaistos grantējamos celiņus pils priekšā un parkā, bet ne mazāko vērību nepiegrīza šķūņa caurajam jumtam un sniega izgulētam lāmainajam rudzu laukam. Tagad viņš nu te sēdēja mazliet jau pietvīcis, tarkšēja bez apstājas, gariem pirkstiem tvēra tikai piebidīto glāzi, bet neredzēja lapmuižnieka šauri piemiegtās acis, kas kļuva arvien smīnīgākas. Beidzot tas vairs neturēja par vajadzīgu pat izbrīnīties par lielbnieka izdomātām, bet varbūt arī patiesi piedzīvotām dēkām. Šis muižnieks izskatā bij tikpat niecīgs kā viņa uzvārds: tievs un kaulains, līdzīgs cīpslotam bērza skalam, mute nesamērīgi liela, virsējie zobi pāri apakšējiem, deguns ar prāvu kumpu, pasarkanie matiņi jau krietni izravēti, tomēr arī īsts varmāka un ļaužu bendētājs tas varēja būt pat par kaiti sava paša labumam. Holodkevičs vairāk klausījās apslāpēto čalu pagalmā,

kur apziņots viss pagasts iepazīt un apsveikt jauno lielkungu. — Diezin, diezin kā jums turpmāk klāsies! — viņš nodomāja. Mazliet tā kā žēl bij šo zemnieku cilvēku, ar kuriem tik daudz gadu sadzīvots puslīdz labi.

Beidzot arī Vincents fon Šneiders ieklausījās troksnī ārā, brīdi padomājis, atcerējās, ka pats pavēlējis apziņot laudis, lai tiem parādītu sevi. Kājas gan nestāvēja īsti stingri, bet par to brašāk viņš izlieca krūtis un kundziski atmēta galvu. Holodkevičs turējās iepakaļ, seja viņam bij ļoti nopietna un svinīga, tikai acis plaiksnījās paslēpts izsmieklis. Uz lieveņa nostutējies, jaunais lielkungs pārļaida udeņainās acis pūlim un mēģināja runāt. Patiesībā tā nebij nekāda runa, viņš bij aizmirsis, ka te nav apmācāmu krievu dragūnu vads, bet zemnieku cilvēki, kuriem viņš tagad kungs un aizgādnieks. Pēc pieciem sešiem teikumiem pietrūka balss un valodas prasmes, viņš atskatījās uz Holodkeviču, tas nostājās blakus un turpināja mierīgi, nosvērti, kā jau savu ļaužu pazinējs, bet fon Šneiders tikai apstiprinādams locīja galvu. Lapmuižas zemnieki palika lielā neizpratnē, kāds isteni būs viņu jaunais kungs, tomēr neko labu šī dulburība nesolīja. Ko viņš izdaria pašās beigās, tas viņus it sevišķi satrieca. Fon Šneiders ievēroja lapmuižnieku meitas, kas pa parašai bij sastājušās atsevišķā pūlītī un mēģināja uzminēt, vai jaunais lielkungs viņas ievēros tāpat kā vecais. Jā gan, vienaldzīgs arī viņš nepalika, nokāpa no lieveņa un, kaklu pastiepis, aplūkoja visu baru kā tirgū pārdošanai sadzītas teles. Vinā samērcēto plaukstu pasita tuvākajai zem zoda, pavērsa apaļo seju augšup, izbolītām acīm iezidās notvikušā vaigā un tūlī atkal atmetās — kaut kur viena sieva bij skaņi novaidējusies. Aiz tuvredzības vainīgo klieudzēju viņš nevarēja saskatīt, pakratīja dūri pret visu pūli, sašķēdināja sudraba piešus, pavēlēja atvest zirgu un pats iesteidzās atpakaļ pili vēl ar kādu glāzi iestiprināties ceļam. Nesapratnē un ļaunā nojautā lapmuižnieki skatījās savā līdzšinējā lielkungā, bet Holodkevičs tikai plecus paraustīja — kāda viņam vairs daļa, lai zina paši. Pusstundu pēc Vincenta fon Šneidera arī viņš lika apseglot zirgu un aizjāja uz Atradzi kārtot savas lietas.

Nelaba nojauta bij arī priedainiešiem, bet tā kā lapmuižnieks šad un tad vēl ieradās no Atradzes un joprojām rīkojās kā pārvaldnieks, viņi cerēja, ka galu galā neklāsies tik slikti. Divas nedēļas pēc tam, kad jaunais Lapmuižas lielkungs bij kratījis ar dūri saviem zemniekiem, viņi dzīvoja lielā satraukumā. Nu vairs nebij šaubu, ka labajiem laikiem beigas, zviedru padzītie kungi griezās atpakaļ un līdz ar viņiem tēvu tēvu piedzīvotā bardzība un jaunas likstas. Par Etlīņa baronesi Atradzē dzirdēja briesmu stāstus, bet kamēr lapmuižnieks te vēl paturēja varu, palika arī cerība, ka galu galā dzīve joprojām iekārtosies puslīdz ciešama. Nolaidīgie saimnieki pasteidza padarīt pagājušā rudenī un ziemā nokavēto, Klētņieka Marčam apcirkņus piebēra auzām un miežiem, aiz klētim saauga apsutušas, smagas malkas grēdas, no cepļiem veda ķieģeļus jau pagājušajā gadā nodomātai muižkunga mājas celšanai, salaboja pagalam izbraukto ceļu vēl pāri Lukstu meža pļavai. Gatavi sacirsti stāvēja balti bērza stabi goda vārtiem, muižas meitas bij sapinušas brūklenāju vijas, klētņieks pa vakariem

ilgi neaizgāja gulēt, neskaitāmas reizes atkārtodams galvā tos desmit teikumus, ko sadomājis jaunās lielmātes apsveikumam. Trīs viri slaistījās kūtsaugšā, lai tūlīn būtu pie rokas, kad lapmuižnieks paziņos kungu ierašanos un būs steigā jāsasauc kopā pagasta ļaudis.

Bet to priedainieši nevarēja zināt, ka Holodkevičs tikai pusi laika pavadīja Atradzē pie jaunās lielmātes, bet otro — Rīgā, kārtodams Lapmuižas nodošanas un citas savas lietas. Tā iznāca, ka kādu vakaru jau krietnā krēslā no meža iznīta divu spīdošu meļu vilkta, nikna bārdaina kučiera vadīta, neviena nesagaidīta kariete, apstājās pils priekšā un ilgu laiku nevērās vaļā. Tikai kad pie skrēja Klētnieka Marča sieva, saukta Smukā Milda, laukā iztrausās dīvains radijums, melns kā krauklis, kumpu mugurā, diviem lakatiem aiztītu seju. Kamēr Milda attapās, ko te darīt, melnā palīdzēja izkāpt sarepējušai vecenei un otrai jaunākai ar putna knābim līdzīgu degunu divu vīra dūru lielajā sejā. No šīs sejas Mildā pavērās dzelīgu acu pāris, tā ka viņai pavisam notirpa kūti sabristās kājas, bet rokas velti grābstījās norotīt nepieklājīgi augsti uzspraustos stripainos brunčus. Šarlote Amālija fon Hetlinga tik ilgi skatījās nepieļaujami skaistajā zemnieku sievā, līdz kamēr tā notvika tumši sarkana un pablenza sāpus, meklējama, kur ielīst un paslēpties no šī lapsenes dzēlienam līdzīgā skatiņa. Tad atskanēja sauss džerkstošs vaicājums:

— Tu esi klētnieka sieva? Vai viņš pats jau nolicies gulēt?

Laukumiņš pils priekšā bij svaigi nograntots un ciets, bet Mildai likās, ka viņa tur iegrimst pāri pus lielēm. Kā tad lielmāte viņu jau pazina? Un kas tā par nejauku balsi un tīši lauzītu latvisku izrunu pēc lapmuižnieka jaukās melodiskās valodas! Klētnieka sieva zināja, ka patlaban jāklūp pie piedurknes, varbūt pie brunču stērbeles, bet tas šajos pēdējos gados tā aizmirsts, ka neviens muskuļlis augumā netiecās izpildīt savu pienākumu. Par laimi tur jau skrēja Marčs ar atslēgām, tāpat galīgi apmulsis un nepagīdis, kas tagad vispirms darāms. Klanīdamies un kaut ko aplamu murminādams, slēdza, slēdza āra durvis, kamēr bārdainis uz bukas ar vienu aci vēroja viņu, oša pātagas kātu pret karietes dubļu sargu saliekdams spīvā puslokā.

Mūķene vadīja veco, it kā tā nebūtu dzīvs cilvēks, bet kaut kāds stikla burbulis, kas, šim kāpņu margām vien pieduroties, sabirzīs sikās drumslās. Šarlote Amālija šņaukādāmās kāpa nopakaļ, Klētnieka Marčs ar atslēgu sāni turējās labu gabalu lejāk, degunā viņam vēdīja nekad nejustas un tāpēc bistamas pūdera un citu zāļu smaršas. Augšā lielajā zālē neviens nebija isti nopūlējies pavisam iznīcināt Drusta citreizējā postījuma pēdas, griesti nokvēpuši, ķieģeļu klons grubuļains, divu izdauzītu rūšu vietā logam ielīpinātas pakulaudekla lupatas. Gaiss taisni kā pamestā piepelējušā pagrabā, cilvēkiem kustoties, putekļi pavērpās vakarbūzmas iestarotā sārtajā strūklā. Vecā baronese kā ģībdama atkrita mīkstajā krēslā, no kura tāpat uzķūpa pelēks mākonītis, mūķene pieklupa klāt ar ožamo flakonu, jaunā paskatījās Klētnieka Marčā tādām acīm, ka tam

ceļgali saligojās. Atskanēja tas pats dzerkstošais sauciens, kas slēgtā telpā dzēlas vēl asāk kā ārā:

— Logu vaļā, tu lops!

Marcs pieklupa logam un ilgi nevarēja atkabināt, tāpēc ka rokas viņš vairs nejuta un nevaldīja, arī galvā sagriezies nejauks jucklis. Tātad lops gan... vienā vārdā pateikts vairāk kā citreiz garās runās. Kā drausmīgs murgs klētnieka neskaidrajā galvā pavērpās paša un visas Priedaines nākamais liktenis. Viņš nevarēja aptvert, vai viņam vēl jāminājas tepat kā tvanā apdullošam kaķim vai jāmetas laukā, jāpaķer Milda un māte pie rokas un tūlī jābēg mežā. Sarlote Amālija bij pavērusi durvis un pabāzusi savu knābja degunu Brimmeru guļamistabā, seļā viņai tēlojās nepārvarams riebums, dzislotie pirksti saraukti kā vistu vanāgelim nagi, plucināmo putnu tuvumā jaušot. Vecā savā krēslā atgādināja apsvīlušū červeļainu bērza tāsi, tikai mazās, zibīgi spodrās ačēles meklēdamas un pētidamas skraidīja apkārt šajā nemiligajā telpā, kas nemaz nebij sagatavojusies uzņemt savus jaunos kungus un pavēlniekus. Tad melnā pasita augšup roku platā melnā mēteļa piedurknē, tas atkal izskatījās līdzīgi nikna kraukļa spārna vēcienam, un Klētnieka Marcs saprata, ka dzen laukā. Uz pirkstu galiem viņš izmanījās pa durvīm, klusiņām aizvēra tās un dziļi atvilka elpu, it kā visu laiku pāri galvai atradies dūņainā ūdenī. Liela sirma žurka patlaban bij ceļā pa kāpnēm augšup, it kā arī viņai darīšanas pie jaunajiem lielkungiem, ar kājas spērienu Marcs to notrieca atpakaļ, pikstēdama viņa pazuda kaut kur pagraba virzienā.

Visi muižas ļaudis jau bij pagalmā gabaliņu no pils durvīm, stāvēja, pūlīti saspiedušies, un skatījās augšā, kur guļamistabas logā patlaban atspīda sveces sarkanā liesmiņa. Viens otrs aizcūkstējās, kaut ko jautādams, bet tūlī aprāvās, ieraudzījis, ka Marcs tādā steigā izmetas laukā no kungu mītnes un, galvu nodūris, manās garām ne tikai viņiem, bet arī pats savai Mildai. Tad no staļļu puses atskanēja pavēlniecisks sauciens:

— Zirgu puīši! Ko slaištās, kad nenāk nojūgt! Vai man te visu nakti būs jāgaida?

Jā, tas vairs nebij nelaiķis Priedaines Krišjānis, kas pats jūdza un pats brauca. Trīs staļļu puīši metās turp, arī Klētnieka Marcs tiem līdzī, lai gan tas nebūt nepiederējās viņa amatam. Atradzes kučieris staigāja apkārt, oša pātagas kātu saujās žņaudzīdams un kundziski izrikodams, kamēr tie izjūdza niknos meļņus un nomazgāja ratus. Pavēlējis auzas silē bērt tikai pēc vienas stundas, viņš apstaigāja Priedaines gājēju dzīvokļus, izlūkodams vietu, kur apmesties. Kalpu mājā pilni visi kakti, viņš saviebies metās laukā un sētvidū nospļāvās. Vecās stāraslienes caurumā kūts galā tikai galvu pabāza, bet, klētnieka istabiņā apskatījis, atjozās, apsēdās Mildas gultiņā un vienkārši pateica:

— Te es palikšu. Tu, vecā, pagādā man ko ēst, bet labi driz, es gribu gulēt.

Klētniece, Marcs un Milda klusiņām pārvācās uz klētsaugšu. Vecā ilgi čubinājās salmu pabirās, kur glābiņa nebij no blusām un pavasara knišļiem, pūta smagi un reizēm novaidējās. Marcs ar Mildu gulēja, cieši saspiedušies,

viens otra elpā sildīdamies. Milda piespieda muti vīram pie pašas auss un iečukstēja tik klusi, ka viņš tikko sadzirdēja:

— Kā viņa mani pazīst? Kā viņa mani ar reizi varēja pazīt?

Marčs tāpat aičukstēja preti:

— Visus mūs viņa pazīst, viņai ir tik viens vārds: lopi mēs esam.

— Tā viņa teica?

— Jā, tā viņa mani nosauca, un tādi mēs visi būsim.

Viņi ilgi nogulēja mānīdamies, aizmiguši likdamies, elpoja gari un svarīgi: rītu taču gaidīja smaga diena. Bet kad Marčs gaismā pavēra acis, turpat pie tām viņš ieraudzīja Mildas plaši atplestās, lielā vaicājumā stingās. Ko viņš tai varēja teikt, ko viņš pats zināja? Tad viņi vairs nepūlējās aizmigt un neslēpās, klusi vērās viens otrā, viens otra skatienā lasīja drūmi draudoša nākamā likteņa nojausmu.

Priedainiešu vienīgā cerība bij, ka nākamā rītā ieradīsies arī Lapmuižas lielskungs. Ne rītā, ne līdz pusdienai viņa vēl nebij. Kučieris svarīgi aizsoļoja uz pili un iznācis pavēlēja iejūgt zirgus. Ļaudis atkal stāvēja pūlīti pils priekšā, pavaicāt neviens neuzdrošinājās. Melnā izvadīja veco lielmāti, tā ietraisās karietē, tikai niknas žurkas acis pārlaidusi zemnieku baram. Kad tās abas bij prom, totiesu jo vērīgāk nolūkojās jaunā lielmāte. Smidzināja silts lietipš, diena bij pelēka, un tāda pati izskatījās arī Šarlote Amālija fon Hetlinga. Droši vien nakti slikti gulējusi, ignie skatieni, nezin ko pētīdami, durstīja pagalam sadrūvējušos zemniekus, lielā mute nepavērās nevienam laipnam, ne ļaunam vārdam. Bet tad viņa ievēroja mazliet atsevišķi sastājušās muižas meitas un jaunākās sievas un spējji pielieca tievo kaklu, lai katru par sevi varētu labāk apskatīt. Labu brīdi tās tur stāvēja kā karstām spriestīm apsprēgātas un nevarēja saprast, kāpēc lielmāte liekas tik dusmīga, lai gan izskaidrojums bij gaužām vienkāršs. Šīs zemnieku sievas un meitas nodriskātos brunčos un sabristām kājām bij veselīgas un spēcīgas, pietvikušie vaigi ziedēja, no lakatiņiem laukā spraucās neapvaldāms gaišu matu kuplums, krūtis uztraukumā cilājās tik spēcīgi, ka plānās pavasara jakas nespēja apslēpt kairinoši apaļos apveidus, no visa puļa dvesmoja kūts, tikko ravēto dārzu zemes un skuju mežu smaršas. Bet tā tur pils durvis stāvēja kā sakaltusi garoza, tikai acis skaudīgi dzirkstīja un šaurā roka žņaudzīja vērša dzislām pītu smailu nūjiņu, kas atgādināja milzīgas dzeltenas lapsenes dzelonu. Tāpat arī, muti neattaisījusi, Šarlote Amālija apgriezās un pazuda pili.

Priedaines ļaudis palika baigā neziņā. Nebij neviena vecāka vīra, kas te līdz šim rīkojies un tagad uzdrošinātos ieiet paprasīt pavēles, tāpat nevienas sievas, kas zinātu, kā apieties ar bargiem kungiem. Lapmuižniekam galu galā taisnība, par daudz viņš tos izlaidis vieglumā un patvaļā, jau pirmajā dienā ikviens noģida, cik sliktas pašiem tāds izlutinājums. Tomēr kaut kas bij jādara, Klētnieka Marčs ilgi apspriedās ar prātīgākajiem vīriešiem un sievietēm. Tad izmeklēja četras glītākās un tīrīgākās meitas un iesūtīja uzpost pils iekšējās telpas, ko

Holodkevičs aiz sava paša rūpēm bij pavisam aizmirsis. Divas veiklākas sievas norikoja virtuvē, pārtikas kļēti un pagrabā vēl netrūka. Bet baronese tikai kā putns mazliet paknābāja no viena otra ēdiena, nošņaukājās un atgrūda nost, it kā priedainietes nekad nebūtu mācījušās cept un vārit. Putekļu slaucītājas, klona berzējas un gultu taisītājas prom viņa nedzina, pārtipsināja no viena stūra otrā un noskatījās tā, ka tām slotu kāti ribēja pret grīdu un mazgājamās lupatas šļuka no rokām. Brokāta kurpīte, garām klauzcinādamās, uzmina Klētnieka Mildai uz pirkstiem, viņa notvika tumši sarkana un pasita galvu augšā, tomēr novaldījās un izlikās tā, it kā lielmātei tas tiešām tā nejauši gadījies.

Bet pēcpusdienā no savas alas kūts galā izlida vecā stārastiene. Labākajās drēbēs apģērbusies, aizslāja uz pili un palika tur ilgu laiku. Muižas gājēji glūnēja gar stūriem un pamanīja viņu tur augšā aiz loga rokām plātāmiem un kaut ko stāstām, katram tūliņ bij saprotams, ka labu šī ragana ne par vienu neteica, droši vien atklāja itin visu, kas Priedainē pēdējos gados noticies. Un kad pievakarē tā vēl atveda Briežu Annu un viņas Minnu, tad priedainieši zināja skaidri, ka nu tikai vēl jāgaida, kas tālāk nāks.

Nāca palēuām, bet noteikti un neatvairāmi kā tumstošs krusas mākonis vai kā pats liktenis. Nedēļas laikā stārastiene bij iecelta par kungu saimniecības pārzini un apmetināta tajā pagraba istabā, kur agrāk dzīvoja Kurta fon Brimmera aukle vecā Lavīze un nobeidzās kopā ar Briežu Maiju. Lielmātes rokasmelta Briežu Minna dzīvoja mazā kambarītī līdzās baroneses istabām, tāpēc ka Šarlotē Amālijai sirga ar nelabiem murgiem un bieži nakts vidū kļiedza kalponi palīgā. Minnas palīdzēi Klētnieka Mildai bij jāpārgul virtuves kaktā, visstingrāk aizliegts kāju iespert kalpu mājā, kur tagad mitinājās arī Marčs ar savu māti. Bijušo klētnieka dzīvokli ieņēma lielmātes kučieris, iepriekš likdams to pamatīgi izbalsināt un arī Mildas gultu paturēdams sev. No Atradzes viņš bij atvedis vagaru un skrīveri, tos novietoja kaut kur pils bēniņu telpās, bet četrus atradziešu puīšus bijušā stārastienes alā. Atradzieši sāka saimniekot, priedainieši savā muižā vairs nebij nekas.

Nedēļas laikā viņi bij iemācījušies staigāt pirkstgalos, viens otram garām pagāja, sejas prom aizgriezuši, — kad stārastiene no rīta līdz vakaram bij pili un Briežu Anna tur ieradās bieži, tad jāpiesargās izmest lieku vārdu, kas katrā ziņā pēc maza brīža būtu lielmātei zināms. Visu muižas sadzīves un darba iekārtu pārveidoja līdz pašiem pamatiem. Staļļa puīšus aizsūtīja pie lauku darbiem, bet zirgu un sētas kopšanai norikoja tos četrus atradziešus. Līdzšinējās lopu meitas norikoja dārzos, bet vecākām sievietēm bij jāmež kūtīs, ko pat vecā Brimmera laikā tikai vīriešu rokas darījušas. Nekādu istu jēgu visā šajā pārkarājuma saskatīt nevarēja, bet muižas gājēji drīzā laikā uzminēja, kur izpaužas lielmātes pašas untumi un kur darbojas stārastienes un Briežu Annas mēles, kas bij daudz bīstamākas nekā Šarlotes Amālijas tukšās iedomas. Nezin no kurienes ieradās arī pazudušais Sarkanais Bērts, par kuru gadiem nekas nebij dzirdēts, to tūliņ pielika vagaram palīgos. Viņa sieva tika par moderi un lopu

kūts uzraudzi, lai gan tā staigāja tik noskretušos un netiros brunčos, ka tos kuru katru brīdi varēja stāvus piesliet kaktā.

Nedēļās beigās ieradās arī Holodkevičs, bet visas cerības uz to izrādījās veltas. Vai nu nedrīkstēja, vai negribēja jaukties lielmātes darīšanās, bet vairījās no ļaudīm, staigāja kā tāds, kam pašam savi plāni un liela galvas laužšana. Dzīvoja viņš turpat pils augšstāvā, pēc visām zīmēm spriežot, it kā joprojām pārvaldnieka amatā, bet atklāti tiklab kā neko nerīkoja un bieži jāja uz Lapmuižu kārtot savus norēķinus ar Vincentu fon Šneideru. Ļaudis bij tā ietramdīti, ka neiedrošinājās tuvoties un kaut ko pavaicāt, ja jau viņš pats acīm redzami nevēlējās ielaisties nekādās sarunās. Tikai otrā nedēļā viņi kaut ko uzzināja no kalēja Mārtiņa, kuru bijušais lielskungs kādā novakarē nejauši apciemoja.

Viņš nosēdās uz smēdes sliekšņa un brīdi vēroja, kā abi kalēji rīkojās ap ēzi un laktu. Izskatījās tik sadrūvējies un nevarīgs, ka Mārtiņš nenocietās, no meta āmuru un pienāca klāt.

— Lielskungs laikam nejūtas īsti vesels?

Holodkevičs skumji pasmaidīja un nogrozīja galvu.

— Lielkungu veselība, mīļais, ir tāda savāda lieta. Tu esi slims, kad neviļus paķeri rokā karstu dzelzi vai kad no baļķu velšanas krusti samežģijas. Mēs dažreiz nikstam nost, kad te nav kārtībā vai te.

Viņš pielika roku pie pieres un tad pie krūtīm. Kalējs, it kā sapratis, pamāja.

— Es jau varu arī iedomāties, lielkungam šādā pārkārtojumu laikā arī gadās savas rūpes.

— Rūpes, tu saki? Nē, tas ir daudz vairāk nekā tikai rūpes vien. Lapmuiža ēd mani nost, par trim četrām stundām vairāk es tagad nevienu nakti neguļu. Vincents fon Šneiders ir nelga un nejēga, ar to es viegli tiktu galā. Bet izrādās, ka viņam ir aizbildņi, kas gādā arī par citiem mantiniekiem. Un tiem advokāts, rūdīts nelietis un izspiedējs, cilvēks ar kaķa acīm, kurām it nekas nepaliek noslēpts. Pēdējā lubiņa uz jumta man ir ieskaitīta, neviena tiesa neko nevar palīdzēt, viņi noplēš mani pliku un kailu, tagad es esmu nabagāks nekā tu un tas igaunis. Jums vismaz ir savs amats, ar to jūs maizi nopelnīsiet katrā pasaules malā. Bet ko lai es iesāku? Varbūt tiešām būs jābrauc atpakaļ uz Poliju un jāpaliek par kādu iebraucamās vietas turētāju vai vējdzirnavnieku.

— Bet vai tad lielkungam tāpat nav savs amats? Priedaines muižas pārvaldniekam darba un maizes nekad netrūks.

Holodkevičs smagi atmēta ar roku.

— Kad tu būtu tas, kas neesi, un es varētu tev visu izstāstīt . . . Pārvaldnieka jums nav un nebūs, kamēr — — eh! runāt negribas. Es te neesmu nekas, ķēms es esmu, kauns no ļaudīm, kas mani pazīst un ar kuriem visu laiku esmu lūkojis sadzīvot tik labi, kā tas mūsu posta laikos iespējams. Baronesei Hetlingai nekāda palīga un padomdevēja nav vajadzīgs — protams, atskaitot tādus neliešus un lidējus, kādi ir vagars Grieza, skriveris Ekšmits un it sevišķi jūsu pašu stārastiene. Pat to blēdi, savu kučieri, viņa klausā vairāk nekā mani.

Viņš izskatījās tik nelaimīgs un nožēlojams, ka Ataugu Mārtiņam neviļus paspruka:

— Bet lielskungs taču var apprecēt mūsu lielmāti.

Par vēlu viņš atgādās un iekoda mēlē. Divainā kārtā Holodkevičs nemaz neņēma ļaunā un neuztraucās, brīdi padomājis, ierunājās gluži nopietni, it kā šis zemnieka kalējs viņam varētu dot kādu vērā liekamu padomu.

— Tā tu domā? Taisnību sakot, es pats dažreiz ... un viņa ... Bet ko tur nu runāt! Tu taču esi redzējis mūsu baronesi?

— Pa gabalu tikai.

— Pietiek arī tā. Es domāju, tu sapratīsi, ko tas nozīmē.

Viņš pārbrauca platu plaukstu sejai un nopurinājās.

— Lai paliek, man tu neko nevari līdzēt. Bet es atnācu tevis — un arī to citu dēļ. Nekāds eņģelis arī es neesmu bijis, tāpat savi grēki un viss. Tikai tik daudz varu teikt, ka arī zemnieka cilvēku vienmēr esmu gribējis turēt par cilvēku. Turpretī viņa — —

— Viņa mūs tur par lopiem.

— Tā tas ir. Un ja es šad un tad pa ausu galam dabūju dzirdēt, ko tur stāsta stāstiene un Briežu Anna ar savu meitu, tad man jāsaprot, jums ir arī tādi, kam šis nosaukums taisni pieder. Ja bijis no zemniekiem, es kaunētos, ka arī tādi riebekļi te dzīvo.

— Es zinu, lielskungs, kaut ko jau mēs dabūjam dzirdēt. Bet lai viņi piesargās, mums ir arī viri, kas nedzīvos kūti kopā ar lopiem.

Bijušais lapmuižnieks atkal ilgi domāja, galvu grozīdams.

— Taisnību sakot, es galvenā kārtā gribēju runāt par tevi pašu, kalēja Mārtiņ. Turu tevi par labāko, drosmīgāko un krietnāko zemnieku priedainiešos, bet izrādās, ka tev ir arī daudz sīvu ienaidnieku.

— Ar plukatām un neliešiem es nekad neesmu meklējis draudzību.

— Pilnīgi precīzi, taisni tāpēc es tevi turu par to krietnāko vīru. Bet nav jau pirmais gadījums, kad plukatas noveic pašu labāko cilvēku, un negribētu apgalvot, ka patlaban Priedainē viņiem nav nekādas izdevības. Piesargies tu pats, stipri piesargies, sievu mēle dažreiz ir stiprāka par vīra zobenu.

Ataugu Mārtiņš sagrozīja savus kalēja plecus.

— Lai tikai pamēģina. Bez tam man ir ģenerālgubernatora Reņņina brīves grāmata, tie man neko nevar padarīt.

— Nesaki, mīļais! Mēs dzīvojam tādos laikos, kad ne tikvien tava, bet daudzas citas grāmatas pazaudē katru svaru. Un tad tev ir vēl Drusta Inta un tas svešais puika, par tiem tavā grāmatā droši vien nekas nebūs rakstīts. Nav vairs vecā valdīšana, kad valdāvieši Rīgas pusē varēja nosist lielkungu un nodedzināt muižu un par to, kā stāsta, tikai divi viri dabūja pa divdesmit rikšu cirtiem. Nupat Kokneses pusē viena pagasta zemnieki sadumpojušies pret tikko atgriezušos jauno lielkungu, trīs dienas krievu dragūni tur pēruši vecus un jaunus, dažus

dzišot uz Rīgu, kur tiem karātavas drošas. Jā, ko es gribēju teikt: atpakaļceļā Priedaines baronese viņus ieaicinājusi arī pie sevis.

— Ko tad tie te meklēs? Priedainē neviens nav dumpojies.

— Patlaban nav, bet par agrāko tev pašam varbūt vēl kaut kas palicis atmiņā. Un par nākotni neviens nevar galvot, baronese Hetlinga zina, uz ko viņa taisās. Tad ir labi, ja jau iepriekš zināms, ka neviens lai nedomā pikstēt, krievu valdība pret zemniekiem žēlastību nepazīst. Nav jau pirmā reize, kad muižnieki ceļ augšā sen aizmirstas lietas un krievu zaldāti viņas atgādina tā, ka zemnieki tās simts gadus vairs neaizmirsīs.

— Es pats esmu bijis krievu zaldāts, par to neviens man roku neliks klāt. Holodkevičs cēlās uz iešanu.

— Labi, labi, tu jau pats zini labāk. Patiesībā man nevajadzēja tev neko teikt, bet es tevi turu par goda vīru, kas lieki nepļāpās. Brīdinājis tevi esmu, tas arī viss. Man tik daudz ko domāt par sevi pašu.

Lapmuižnieks nebija brīdinājis par velti. Dažas dienas vēlāk tie četri atraudzies, kas tagad pildīja visus baroneses sevišķos uzdevumus, apskrēja pagastu ar ciešu pavēli lieliem un maziem rītu sapulcēties muižā. Ja kādam no zviedru laikiem vēl paglabājies kāds ierocis, tas jāņem līdzī un jānodod, slēpējus sodīšot tāpat kā dumpiniekus.

Visu nakti abi kalēji sprieda par savām musketēm, beidzot nosprieda nest uz muižu — viss pagasts jau zināja, ka viņi tās slēpj, un divi vien ar tām tā kā tā neko prātīgu iesākt nevarēja. Skrīveris Ekšmits sēdēja pie pagalmā iznesta galda un pierakstīja ieroču nodevējus, kas drebēdami lida laukā no baiļu satrauktā pūļa, noskatījās, kā zoss spalva skrapstēdama pienaglo viņu vārdus grubuļainajam papīram, un jau tagad sajuta cilpu savelkamies ap kaklu. Rakstītājam bija īgna, sarkani uzburbusi seja un zilgans deguns, balss iesmakusi un nikna, patiešām likās, ka tas nav muižas skrīveris, bet bendes palīgs, kas vainīgos stāda rindā pie karātavām. Cilvēku desmit šo vainīgo salasījās, ieroču čupā redzēja abu kalēju divas šautenes, vecu pistoli ar pārplēstu stobru, divus aplauzītus zobenus, kas, pēc izskata spriežot, lietoti zaru kapāšanai vai tamlidzīgam, pavisam nekaitīgam darbam, arkla vērstuvi ar asi notrītu galu un ozola vāli, par kuru tikai viņas īpašnieks varēja zināt, ka tā domāta citam kam, nevis malkas skaldīšanai. Laužu platās acis nenovērsās no Ekšmita sejas, it kā tas pats bijis tiesnesis un žēlotājs. Vagars Grieza aiz viņa muguras izskatījās pavisam nebīstams — sīks večuks ar mazu sirmu bārdiņu un šaurām smaidīgām acelēm, tikai vēlāk viņi dabūja iepazīt, ko šis mīlīgās acis istenībā slēpa.

No gaismas līdz pusdienai priedainiešu pūlis nostāvēja muižas pagalmā, lielkungus gaidīdams, spaini pēc spaiņa ūdeni nesa no akas, un tomēr trīs sievas un viens pusauga zeņķis paģība karstajā saulē. Astoņpadsmit bārdaini un ūsaini zaldāti bija apmetušies pakrēsli, atraugodamies mielojās ar muižas ēdieniem, netaupīdami ielaida no alus mucīņas un ņirgādamies nekautrīgi grābstījās ap virtuves meitām, ko stārastiene šad un tad izsūtīja palūkot, vai karakungiem

kaut kā netrūkst. Pie kokiem un sētām piesieti, miņājās pumpaini sadzeltie zirgi, arī patlaban ar dunduriem kaudamies. Pašā mežmalā divi zemnieku šķutnički, katram ratos pāris gūstekņu — reizēm tie paslēja izmocītās sejas, kur nebij vairs neviena asiņu piliena, atskaitot tos, kas sarcccējuši brūnās svitrās uz pieren vai vaigiem.

Tad Sarkanais Bērts plaši atvēra pils durvis un pats kareiviskā pozā nostājās pie tām. Kungi nāca laukā. Vispirms oficiēris, īsts milzenis augumā, baku izgraztu dobuļainu seju, melnām, tagad aiz degvīna, niknuma un amata uzdevuma apziņas sarkani pieplūdušām acīm. Zaldāts palīdzēja viņam uztrausties seglos, tad paskrēja otrā pusē iebāzt arī labo kāju kāpsli, jo virsnieks pats to vairs nevarēja attapt. Viņš piejāja pūlim tik tuvu, ka zirgs, ar kukaiņiem spārdīdamies, gandrīz mīna uz kājām tiem, kas stāvēja priekšā. Holodkevičs ar lielmāti palika iepakaļ, kalpotāju bars turpat pie pils durvīm.

Ar pirmo vārdu oficiēris sāka bļaut — puslīdz labā latviešu valodā, tātad pats vācietis, kas zemniekus pārbiedēja vēl vairāk. Ceturtdaļstundu viņš tos lamāja, arī no bagātīgajiem krievu krājumiem tos labākos vārdus aiztāpinādams. Lāgā gan nevarēja saprast, par ko īsti viņš tā klieudz, acīm redzami labi nepaturējis prātā Priedaines baroneses iestāstīto, laikam vairāk domādams par pagastu, kur tikko bij nodibinājis kārtību. Dumpoties viņi te domāja, puņķainos purnus griezt krievu valdīšanai pretī! Pērt, šaut, pakārt — kā no smirdoša maisa bira laukā šie briesmīgie ķērcieni. Tad viņš pamanīja, ka Sarkanais Bērts ar kučieri patlaban aiznes atņemtos ieročus uz gūstekņu ratiem, un kaut cik attapās, kur atrodas. Tik vien? Bet kur tad bij tie ieroči, ar kuriem šie cūkas un suņi gājuši karā uz igauņu robežām? Pret krieviem, pret cara armiju, nolādētie!

Holodkevičs pievirzījās līdzās un paskaidroja, ka karagaitnieku ieročus abos pagastos viņš jau savā laikā aplasījis, tie glabājoties Lapmuižas pagrabā.

Muižā, jā, — oficiēris atcerējās arī to galveno, kādēļ viņš te icaicināts, paēdināts un dzirdīts. Muiža bij tas pats, kas baznīca, bez cepurēm, tikai bez cepurēm te drikstēja nākt, tas viņiem uz visiem laikiem jāiekaļ savos stulbajos pauros. Nekāda baltu acu bolišana, dūri pat kabatā nedrikstēja vīstīt! Krievu cars atdevis muižniekiem tiesību sodīt par katru nepaklausību un spītību, par slinkošānu un vismazāko nolaidību. Lielskungs un lielmāte varēja spriest, vagars varēja, skrīveris, pat kučieris bij jāklausa. Muižai tagad visa vara rokās. Spieķis, rikstes, žagari, pātaga — — atkal bira no smirdoša maisa, līdz kamēr karakungam elpa aizrāvās.

— Kurt fon Brimmer, kāds tu tomēr esi bijis blēdis un krāpnieks! — Priedaines kalējs domāja desmit krunkās sarauktu pieri un žņirkstoši sakostiem zobiem. Kvēlošas acis zemē nodūris, neievēroja, ka aizelsies oficiēris skatās viņā. Tad atskanēja jauns bļāvieni:

— Tu tur, ūsaini! Vai tu esi muižā vai savā cūkkūti, kad tev cepure galvā? Kādu purnu tu taisi, kad kungi ar tevi runā! Ā, tādus mēs pazīstam! Puiši, ņemt to arī līdz!

Zaldāti jau pagrieza zirgus un nolaida pātagas gar sāniem. Redzēdams, ka ūsainais kaut ko grābsta azotē, oficiēris gribēja tvert zobenu. Bet Ataugu Mārtiņš paspēra soli tuvāk un pabāza viņam kādu papīru zem deguna.

— Es esmu krievu zaldāts, un mani nevar aiztikt.

Oficiēris atvēzēja roku izsist viņam apliecību zemē.

— Ko tu iedrošini, kuces dēls! Es splāju uz taviem — —

Taču kaut kā saskatīja kņaza Reppina parakstu, atrāvās kā zibens ķerts un to pašu atvēzēto roku piesita cepures malai. Dobuļainā seja kļuva iepelēka, sarkanās acis paslēpās aiz šķidrajām skropstēm. Viņš sarāva pavadu, apgrieza zirgu un ar visu savu pulku jāja prom.

Ļaudis izklīda kā vanaga iztrenkāts vistu bars. Šarlotei Amālijai acis sprīdzēja, mute bij pavērta laimīgā smaidā, knābja deguns paslējies augšup — varēja domāt, ka viņa nupat dabūjusi uzdāvinātu šo Priedaines muižu. Paķēra no galda skrīvera aprakstīto lapu, tā vēl turpmāk varēja noderēt. Pamāja Holodkevičam, papēžiem kā kaza nagiem klabinādams, trallinādama uzskrēja pa pils kāpnēm. Kad lapmuižnieks iegāja zālē, viņa jau sēdēja pie pirmītējā mielasta traukiem apkravātā nolaistītā galda un pielēja sev pilnu glāzi sarkanvīna.

— Sēstieties, pan Holodkevič, tagad iedzersim mēs!

Mute viņai bij vaļā, rēgojās neglītie zobi, bet seja laimes apstarojumā gandrīz pievilcīga, ja tikai smaidam cauri neplaiksnijies kaut kas ļauns un atbaidīgi nesievietisks. Holodkevičs vilcinādamies nosēdās pretī, viņa arī tam pielēja glāzi, šalti uz grīdsegas pārļaidzama pāri.

— Tagad ir labi! Nu tie zinās, kas ir kungi un kā tiem jāpaklausa.

Lapmuižnieks izlikās iedzeram un nogrozīja galvu.

— Priedainieši nekad nav bijuši nepaklausīgi. Man viss tas nemaz nelielas tik labi, ja jūs tikai tišā prātā ceļat naidu un samusināt zemniekus pret sevi. Ar laipnību un lēnību daudz vairāk var panākt, jūs viņus vēl nepazīstat.

Šarlote Amālija fon Helinga uzsita galdā dūrīti, noklakēja kā sauss apgrauzts kauls.

— Man viņi jāpazīst? Jūs paliekat smieklīgs, pan Holodkevič. Viņiem mani, tas tagad ir tas vajadzīgākais. Kas tāpat nebūs ielidis viņu stulbajos pauros, to pa mugurkaulu iedzīsīm. Tā mēs te nodibināsim kārtību!

Holodkevičs nopūtās, bet baronese jūsmoja joprojām. Pie vakara bailīgi saraudātām acīm ienāca Klētnieka Milda, paraudzīties, vai galds nebūs nokopjams. Līdz šim smaidošā lielmāte tūlī pārvērtās saniknotā fūrijā, pielēca stāvus, sasīta kājas pret grīdu, bezkaunīgi nolamāja un beigu beigās vēl šķīvi svieda pakaj, gan par vēlu, tā ka tas sašķīda pret durvīm.

— Nekaupas, lien skatīties, ko kungi te dara! Pagalam izlaidis jūs esat viņas, lapmuižniek. Vai jūs tūlī nesaožat zemnieku smaku? Attaisiet logu!

Viņa jau bij tādā stāvoklī, ka Holodkevičs nemaz nedomāja celties un iet pie loga. Ar pirkstu pa viņa peļķi braukādams, mēģināja runāt ar uzsvaru, lai kaut cik vestu viņu pie prāta.

— Ir jau tur arī nekaupas, sliņķi un nevīzas. Bet Klētnieka Milda allaž bijusi

tā čaklākā muižas kalpone — glītākā un čaklākā. Tādiem gājējiem nesviež ar šķīvi pakal, tie mums nav ar zeltu atsverami.

Sarlote Amālija paņirdzās preti.

— Ak glītākā, to jūs tik labi esat novērojis? Droši vien kāda no jūsu mīļākām, es zinu, kā jūs kritat uz tām tuklajām. Pagaidiem vien, pie manis viņa drīz paliks tāda, ka virsū splaut negribēsies.

Krēslā Priedaines baronese bij jau tik tālu, ka pasauca arī Ekšmitu un piedzirdīja tā, ka tas šļupstēja vien un sāka jau bōlit pārdrošas acis uz pašu lielmāti. Viņa tikai smējās, pazaudējusi katru kautrību un aizmirsusi savu valdnieces cieņu. Kad Holodkevičs šo spalvas kalpu beidzot bij izdabūjis laukā, Šarlote Amālija piesēda viņam cieši blakus un plijās virsū, lai pastāsta, kādas tās zemnieku meitas izskatoties gultā un kā viņš pie tām tik viegli piekļuvis. Lapmuižniekam no šim jēlibām apskrējās dūša, viņš cietās, zobus sakodis, un pa visu laiku pateica tikai piecus vārdus, pats nokaudamies ar savām domām, kurām galu nevarēja atrast. Vēl kādu stundu vēlāk baronese jau trausās viņam uz ceļgaliem un glaudās klāt kā izkāmējusi kaķe, kādu kumosu ubagodama. Holodkevičs vēl vienmēr nebij izdomājis, ko īsti darīt — grūst viņu nost, piecelties pašam, paņemt savu somu un spieķīti un mesties prom nakti un mežā. Tāpēc valdijās, sargājās pieskarties šim apreibušajam meitietim un pēc iespējas vairāja savu nodzeltējušo seju no tās viņa slapjās un nekautrīgās valodas netirās mutes.

Kad Priedaines lielmāte ap pusnakti gribēja viņam kaut ko padejot priekšā, bet, tikai galdam pieķērusies, noturējās kājās, viņš pasauca Briežu Minnu un lika to apguldit. Bet, vēl spilvenos atkritusi, tā uzkliedza meitai tūliņ vākties prom: lielskungs pats šonakt pārgulēšot meitistabā, viņa nakti celšoties pārraudzīt saimniecību, varbūt uz Atradzi braukt viņa gribēšot — samuldēja visādus niekus. Holodkevičs nodzēsa sveci un atstiepās guļas vietā, kas drīzāk atgādināja lopu sili nekā cilvēkam pagatavotu gultu. Ilgus mēnešus Lapmuižā, Atradzē un šepat Priedainē domātā doma vēl vienmēr nebij izdomāta līdz beigām, tagadnes riebums un posta nākotnes rēgi ilgi nedeva mieru. Blakus istabā Priedaines baronese šņāca kā rijas kūlējs ar aizkvēpušu degunu, šajā šņākoņā arī viņu beidzot sāka pārmākt miegs. Bet tad viņš atkal pamodās — sauca, pirmo reizi klusāk, tad stiprāk un pavēlnieciskāk. Holodkevičs vairāk nedomāja, piecēlās un gāja.

Otrā istabā pie gultas vēl aizsprakstēdamās dega vaska svece. Pār galvu izlicktas, uz baltā spilvena gulēja divas kaulainas rokas, no izpūrušu matu apakšas pretim kvēloja Šarlotes Amālijas acis. — Polietes kaislums vienots ar vācu baroneses izdzimību, — Holodkevičs nodomāja un nodzēsa uguni, acīm te nebij ko meklēt...

Bet pēc kāda brīža piesmakušo istabu satrauca spalgs kļiedziens — tas varēja būt pūces ķērciens vai arī aizžņaugtas sievietes pēdējais elpas guldziens. Holodkevičs uzlēca kājās, trīcošu roku atkal sameklēja sveci un sastinga pārbīli: Šarlote Amālija gulēja pārgrieztām acīm, kājas viņai kūļājās kā aitam uz kaujamā sola, no pavērtās mutes augšup kūšāja putas. Nepārprotama kritamā

lēkme — tad arī tā viņai vēl bij! Te tikai viens līdzeklis — apvelt knūpus, citādi noslāps pati savā izelpojumā. Kā skaidu viņš to apsvieda otrādi, paķēra ūdens krūzi no naktsгалdiņa, lēja uz galvas, uz kakla, uz pleciem un muguras, līdz tā atkal sāka kunkstēt un stāpīties. Tad viņš pasauca Minnu, pateica, ka lielmātei piepeši kļuvis nelabi un viņa nejauši apgāzusi ūdens trauku — pēc pagājušā vakara dzirēm tas arī nemaz nebij neticami. Atstājis rokasmaitu tur, viņš iegāja savā istabiņā, cieši aizvēra durvis, bet logu atvēra abām malām vaļā. Galvu rokās atspiedis, sēdēja un skatījās, kā pār meža galiem sāka atsarkt debess un no tumsas palēnām izpeldēja muižas ēku apveidi. Vēl pēc brīža viņš izgāja paskatīties. Minna sēdēja pie gultas sakņupusi un cieši aizmigusi. Šarlote Amālija elpoja gluži mierīgi, ap plato muti bij saviļcies kaut kas smaidam līdzīgs. Tikai nospārdījusies viņa bij — Holodkevičs tagad jau ar kundzisku roku apsedza neglīto kailumu un izgāja atkal gaidīt, līdz kamēr uzlēks saule.

Pēc divām dienām Priedaines baronese un viņas pārvaldnieks aizbrauca uz Rīgu. Kad atgriezās, viņa saucās Šarlote Amālija fon Hetlinga-Holodkeviča, bet viņam bij kabatā dokuments, ka pēc sievas nāves, ja tai nav bērnu, Priedaini ar visu inventāru un dzimtļaudim manto viņas vīrs Josifs Holodkevičs.

5

Priedainieši savu jauno lielmāti bij iekrustījuši par Lapseni jau tad, kad tā nemaz vēl isti nepaguva parādīt šī kustoņa labākās īpašības. Bet drīz vien pēc krievu zaldātu apciemojuma viņi dabūja iepazīties ar tām — cits pēc cita, pa vienam, dažreiz arī pa vairākiem kopā. Priedaines Lapsenei laikam bij sava zināšana, ko un kāpēc viņa ņēma pirmo, ko pēc tam.

Un pats pirmais rindā gadījās Klētnieka Marčs.

Baronese ar pīto nūjiņu rokā, Ekšmits ar Marča grāmatām padusē, pogai piekārtu tintnicu un aiz lielās auss aizbāztu zoss spalvu, bet smaidīgais vagars Grieza ar nelielu liekšķeri — tā viņi gāja pārlūkot klētis un lopbarības krātuves.

Jaunos lielkungus gaididams, Marčs šopavasār bij izturējies sevišķi uzmanīgi, labāk līcis zirgiem drusku pieciest, lai auzu apcirknis kļūtu pilnāks. Un tad katrs izdotais pūrs un pat sieciņš viņam bij sīki pierakstīts. Par daudzumu arī strīdu nebij, skrīveris nolāsīja skaitli no grāmatas, vagars piemiegtu aci nomēroja apcirkni un pameta ar galvu: ap to vajag būt. Bet tad viņš pagrāba liekšķerītē, no tās sauja, pavārstīja, pameta gaisā, uzpūta un pasmējās.

— Tikai tās nav auzas — sēnalas vien, tūrās sēnalas.

Lielmāte pasviedās pret klētnieku.

— Ko tu par to teiksi, lops tu tāds?

Sarkdams, bālēdams un stostīdamies Marčs sāka taisnoties. Labāku saimniekiem neesot bijis ko vest, ar to pagājušo slapjo rudeni auzas norūsejušas, saklupušas, iznākušas tādas pavieglākas. Lielmāte visu laiku urbās viņā, it kā tas

stāstījis kādu pavisam neticamu pasaku vai visbezkaunīgākos melus, tad draudīgi pameta ar galvu.

— Labi, labi, to mēs tev pierakstīsim.

Rudzu, protams, bij mazāk, tāpēc ka pļaujamais laiks arī vairs necik talu. Miežu vēl pus apcirkņa, par mēru arī tur nebij ko šaubīties. Bet Grieza pamaisīja ar pirkstu, pagrāba un pabružāja sauja, pasmējās atkal.

— Bet tad akotiņi, akotiņi! Man šķiet, viņš tos nemaz nav būkājis. Kas tos tev atveda?

Klētnieks atkal taisnojās: nevarot istī zināt, viss sabērts kopā. Grantsgalam gan bijuši tie ar tām garākajām astītēm, viņš jau negribējis pieņemt, bet vecais vīrs lūdzes. Trīs pūri.

— Par lūgšanu, dēls, mieža grauds netiek labāks. Es domāju, lielmātiņ, skriervera jaunskungs varētu pierakstīt tā: tos trīs pūrus lai viņš tepat muižas rijā nobūkā, savs sieciņš tur noies, to šoruden pierēķināt klāt. Par muižas spriģuļiem un klona dauzišanu puspūru, par pamācību otro.

Vēl pieci seši saimnicki dabūja savu sodu par to, kas viņiem slikti nobērts vai nokrauts klētnieka pārziņā. Un katru reizi Marčs saņēma dzēlienu uz vietas un draudīgu solījumu priekšdienām, kad viņa blēža darbi būs pilnīgi noskaidroti. Bet kad viņš patlaban raudādams sūdzēja savas bēdas mātei, viņu atkal aicināja uz pili. Bez abiem revidentiem tur nu bij vēl arī lielskungs, kas gan sēdēja patālāk un tā, it kā viņam pie visas šīs lietas nebūtu nekādas daļas. Lielmāte rādīja ļoti laipnu seju, arī balss bij neparasti mīlīga, un klētnieks zināja no piedzivojumiem, ka tas nesola neko labu.

— Neņem ļaunā, klētnieciņ, ka tevi vēl drusku patraucējam. Bet Ekšmita kungs tavās grāmatās atradis kaut ko tādu, par ko mēs nekādi netiekam skaidrībā. Skriiver, kā tur bij?

Sausu spalvu pār rindām vilkdams, skriiveris lasīja:

— Tai divdesmit un trešajā decembrī. Izdots no muižas klēts tam kalējam Ataug Mārtiņ. Viens pūrs rudzu miltu. Viens sieks miežu miltu. Viens kaltēts cūkas šķiņķis desmit mārciņ. Pieci mārciņi sāls. Viens kukulis rudzu maizes.

Lielmāte vairs lāgā nevaldījās, smailais zods bīstami nodrebēja.

— Izdots un ierakstīts, skaidri un jauki. Kas tas Ataugu Mārtiņš tāds ir? Pagasta nabags?

— Nē, lielmāt, muižas kalējs. Bet viņš ar savu palīgu un Drusta Intu bij izdzīti mežā, tāpēc ka ļaudis domāja tos mēra aplipušus. Sērgas viņiem nebij, bet viņi mira badā, un tad es — —

— Un tad tu biji tas dakteris un žēlotājs. No muižas klēts, ar kungu mantu! Kas tev to vēlēja?

Viņa jau spiedza, Marčam acis bij aptumšojušās, visa istaba ietinās miglā.

— Lielkunga torciz nebij mājā, un tad es domāju — —

— Tu domāji? Tu tāds vari arī domāt? Ēst tu vari, gulēt un mēslus taisīt — jā, un zagti! Viens zog no muižas klētīm, otrs ņem pretī, zagļi abi.

— Es, lielmāt, tūliņ ziņoju lielkungam, varbūt lielskungs vēl atcerēsies — —

Holodkevičs nepacēla galvu, atbildēja it kā negribēdams, laikam zinādams, ka tikpat neko nelīdzēs.

— Jā, kad es atbraucu muižā, viņš man tūliņ pieteica. Arī kalējs atzinās un gribēja samaksāt.

Lielmāte viņu strupi pārtrauca:

— Papriekš arvien samaksā, un, kad atvēlēts, tad ir brīv ņemt. No piekerta zagļa naudu vairs neņem. Zagļus un laupītājus es pati sodīt negribu, tur ir vajadzīga augstāka tiesa, un to jūs dabūsi. No manas puses būs rīkstes — rīkstes, vairāk nekā jūs jebkad esat dabūjuši. Vēl es visus jūsu posta darbus neesmu uzzinājusi, bet pagaidiet tikai, pienāks laiks!

Viņa iztrieca Marču laukā, ne dzīvs, ne miris tas aizvilkās pār pagalmu un tagad raudāja abi ar māti.

Otrajam kārtā pienāca tam vismazākajam muižas gājējam, govju ganam Pičam, kas bij kādu rītu izgulējies un salaidis lopus tepat jau plaujamos rudzos. Laipnais vagara tēvs nekad nekliedza un nelamājās, nesita pat ar to mazo nūjiņu, ko allaž nēsāja līdzī. Bet toties kustīgs un nerimstīgs bij kā zebiekste, četrreiz dienā aptecēja visus muižas laukus, arī vistālākos pļavas gabalus, lai tur strādāja arī tikai pāris kalpu vai klausīnieku. Visklusākajā nostūrī neviens vairs nedrīkstēja brīdi atlaisties un atpūtināt muguru, tūliņ no krūmiem klusu iznira sirmā bārdiņa, milīgajām acīm smaidot, sānos iebikstīja balti nomizotā lazdas nūjiņa, laipnā balss pamācīja: — Drīzi būs vakars, tad izgulēsies, šodien nav sestdiens, nakti uz meitām nebūs jāiet. — Tā viņš izdzina divtik kā nelaiķa vecais stārasts, kas staigāja, visu mežu pieklepodams un bļaudams. Protams, ganu Pičam miegs tāds, ka arī veco stārastu nedzirdētu. Vagars vispirms izdzina govis no rudziem, apvērtēja izmidoto gabalu, tikai tad piegāja puikam, uzbuksnīja un nopriecājās: — Jauks miegs piesaulītē, kad miksts cinis pagalvi, pavisam cits kas kā kūtsaugšas salmos. — Bet vakarā Piču nostiepa turpat kūti, kučieris ar lielu patīku uzlaida tās piecpadsmi rīkstes, lai gan arī Sarkanais Bērts bij nopūlējies šoreiz amata darbu dabūt sev. Pēc daudziem gadiem Priedaines ļaudis atkal klausījās gandrīz aizmirstus šņakstienus un mocekļa vaimanas, kas atgādināja vēlreiz un pie tam pilnīgi nepārprotami, ka labajiem laikiem beigas. Lielmāti tāda nīka lieta neinteresēja, viņa pat pa logu neklausījās. Skatīja vagara tēvs un pat aizmūrēja pērēja roku, kad tā iekarsumā pacēlās sešpadsmi reizi, netaisnību un pārestību viņš nepielaida. Ganu Pičam mātes nebij, kas gaudo un matus plēš, klētniece palīdzēja viņam uzvilkt bikses un uzrāpties kūtsaugšā, kur to rītu atrada karsoni muldam, tā ka veselu nedēļu ganos jāsūta viena no lopu meitām.

Trešā pēc kārtas bij Klētnieka Milda. Jau pirmo dienu strādādama kā pils apteksne, nomanīja, ka lielmāte viņu neieredz vairāk par visām citām. Protams, to viņa nevarēja zināt, ka nemaz nevajadzēja stārastienes iecūkstēšanas, lai baronesei visriebīgāks liktos pašas vārgulības un neglītuma pilnīgais pretstata radijums. Taisni tāpēc tā viņu paturēja savā tuvumā, lai no rīta līdz vakaram durstītu ar savu lapsenes dzelonu. Pīckiene Mildu nīda jau no Holgrēna laikiem

asās mēles un kalēja Mārtiņa draudzības pēc. Šis naidis tagad auga ar katru dienu, jo stārstiene zināja gluži labi, ka Marča sieva noklausās četrām ausīm un patur prātā itin visu, ko viņa katru dienu lielmātei čukst par pagasta un muižas pagājušiem un tagadējiem laikiem. Graudu Minna, savu naidu vienkārši mantojusi no mātes, kā Mildas tiešā priekšniece centās izdabāt baronesei un pils saimniecības vadītājam un visvairāk nodidīja nelaimīgo palidzi. Triju kalpoņu darbi tai jāpadara, simts reižu jāskrien pa kāpnēm augšā un lejā, bez tam vēl jāapkopj pils priekša un apkārtne. Pirmajās dienās kājas viņai bij sapampušas, vakarā tikai tad varēja aizmigt, kad sarīvēja tās ar klētnicka mātes zālēm. Bet tā kā zālēm vaivariņu, lupstāju un vēl kādas citas smakas, stārstienes izziņa neaprobežota un Lapsenei pārāk jūtīgs deguns, tad viņu uz pedām aiztrieca pie akas nomazgāties. Lielmāte pati skatījās pa logu, vai Mildā, kā pavēlēts, noģērbjas gluži plika un uzlej četrus spaiņus auksta ūdens. Minna tai aiz muguras locījās smieklos, Pīckiene knaibīja nagus, bet Priedaines Zuzanna pie akas raustījās krampjainās raudās un bij bezgala pateicīga muižas vīriešiem, kad tie, viņu tādu tur ieraudzījuši, metās atpakaļ vai paslēpās aiz kādas ēkas.

Cilvēks palaikam pierod pie sava likteņa, un Mildā pamazām pierada pie sava. Triju spīdzinātāju izdoma arī apsika, jaunu neko vairs nevarēja izgudrot. Viņa cēlās ar gaismiņu, gāja, zobus sakodusi, un vēl iemācījās rādīt pie tam bezrūpīgu seju. Likās, ka nekas ļaunāks vairs nevar nākt. Lielmāte uz kādu laiciņu viņu it kā piemirsa, Pīckiene tai tagad katrā izdevīgā brīdī čukstēja par kalēja Mārtiņu, bet nu tik uzmanīgi, ka otrā istabā neko nevarēja saprast. Bet tad gluži negaidīti uznāca tā lielā nelaime.

Kādu vakaru, kad saimniece bij nolidusi lejā, Minna, lielmāti izģērbusi un apguldījusi, krāca savā kambarīti, Mildā aizmanījās uz kalpu māju parunāt ar vīramāti. Atpakaļtekot viņa tumsā uzdūrās lopus meitai, kas stāvēja pagalmā un skatījās pils logos. Tai kaut kādas gaitas padomā, tāpēc apvaicājās:

— Klau, Mildā! Vai lielmāte vēl augšā?

Mildā nospļāvās un pateica skaļāk, nekā te vispār driksēja:

— Lapsene? Nē, ielida savā pūzni.

Tad abas vēlreiz pagriezās pret pili, viņām likās, ka gar mūri kaut kas nošvikst. Bet saskatīt neko nevarēja, laikam kaķis lēca pa vaļējo pagraba logu.

Otrā ritā, kad Mildā, brunčus uzrotījusi un ceļos nometusies, lielajā zālē berza klonu, Pīckiene smīknādama iznāca no lielmātes guļamistabas. Priecīgi noskatījās mazgātājā un ieminējās:

— Pa vakariem esi pasākusi uz pušiem staigāt? Kad tikai Marčs nedabū zināt, tad būs žagari.

Mildā neko neatbildēja, pat galvu nepacēla, labi zinādama, ka, muti pavērusi, vairs nesavaldīs niknumu, kas visu laiku pret šo raganu krājies kā ūdens aizdambētā strautā. Taču brīdī vēlāk viņa ne tikai galvu paslēja, bet piecēlās arī pati. Lielmāte bij iznākusi no savas istabas, un Mildā tūlī sajuta mugurā viņas dzelīgās acis, kas nenovērsās arī tagad, kad viņa bij stāvus tās priekšā.

Brunčus viņa bij aizmirsusi sakārtot, katru dienu pa dobuļaino klonu berztie ceļgali palikuši krevelaini, bet kājas bij baltas, skaisti veidotas un spēcīgas, līdz pleciem kailās rokas taisni gleznieciskiem apveidiem, ziedošie vaigi piesārtuši, neapvaldāmi kuplie mati dzeltenām cirtām izspraukušies no lakatiņa apakšas. Tā otrā, sačervēļusies kā sīka skaida, tagad kļuva zaļganpelēka, acis kvēloja nelabas uguniņas, pirksti locījās kā ko žņaudzidami, zobi nočirkstēja. Viņa piegāja pavisam klāt. Balstiņa nospindza:

— Es tev esmu lapsene? Tu esi izgudrojusi tik miļu vārdiņu, pasaki taču arī man to.

Mildai kājas bij sastingušas, pakustēties viņa nevarēja, tikai nostostījās:

— Es, lielmātiņ — —

Lēnām pacēlās lielmātes roka, pastiepās kaulains pirksts ar zilganu, šorīt vēl nelakotu nagu, tad zibeņātri pašāvās zem dzeltenās šķipsnas deniņos, aptina divreiz un plēsīgā rāvienā izplūca to. Reizē ar to zobi atkal nožņirkstēja, bet Mildai paspruka pārsteiguma un briesmīgu sāpju brēciens. Baronesses mute sāka savilkties tādā kā smaidā, bet nepaguva uzplaukt, roka riebumā velti mēģināja nokratīt pirkstam aptinušos dzelteno cirtu. Klētnieka sieva, elpu ieraudama, nosēcās, pirms lielmāte attapās atkāpties pati, spēcīgs dūres trieciens vēderā to kā izkultu pupāju kūli atsvieda pret galdu. Acumirkli vēlāk visu muižu pārbiedēja nejauki, vaimanājoši ķērcieni. Saskrēja atradzieši, atsteidzās kučieris un Sarkanais Bērts, Mildai sasēja rokas, norāva pa trepēm, ieģrūda pagraba cietumā un aizslēdza durvis. Bērts iebāza kabatā atslēgu — tā bija jauna, jau pava-sarī Meģa pagatavotā atslēga, un viņš no paša sākuma iecelts par tās glabātāju un slēdzēju. Augsts un cienijams amats, tad varēja staigāt ar paceltu galvu un izliektu krūti.

Protams, par lielmātes aizmīšanu darbiem draudēja nesaudzīgs sods, rokas vai pat galvas nociršana. Bet tā bij augstākas tiesas lieta, līdz tai Priedaines lielmāte nevarēja gaidīt. Arī tāpēc nē, ka rītu Holodkevičs pārbrauks mājās, un kas tad nepazīna šo glēvuli un zemnieku meitu mīluli. Pievakarē visus muižas ļaudis sadzina ratnīcā. No pagraba atveda Mildu, atsēja rokas, brunčus un kreklu uzrāva pār galvu, nosvieda uz velējamā sola, viens atradzietis uzgulās kājām, otrs sakampis turēja galvu. Kučieris strādāja netaupīdams, varbūt atkozdamies par to, ko savā laikā no zviedriem Rīgā dabūjis. Atvēzējies, cik tālu sniedza viņa strupā roka, katram cirtienam līdzī nosēkdamiem, cilāja tik ātri, ka smaidīgais vakara tēvs tikko paguva skaitīt. Sievietes bij aizmiegušas acis un turēja ausis ciet, Klētnieka Marčs gulēja aiz ratnīcas nātrēs un plēsa matus, Pīckiene, rokas svētbijīgi saņēmusi, līdzjūtīgi grozīja galvu. Bet Priedaines lielmāte skatījās, kaklu tā izstiepusi, ka likās, galva nupat atlēks nost. Katram sītienam līdz žokļi sakustējās, it kā viņa kostu kaut kam. Bet aiz plēsoņas nīknuma pārvērstajā Gorgonas sejā pavīda arī tāda tiksmē kā bērnam, kad to patlaban dzirda ar siltu pienu. Tikai aiz rikstes šlakstieniem un kučiera sēkšanas nebij sadzirdams, ka riklē viņai šad un tad glumi noguldz.

Šoreiz Griežas tēvam bij jāpieklūp klāt un ar varu jāaiztur kučiera roka, viņš bij taisnīgs vīrs un nekādu varmācību nepielaida. No sola piecēlusies, Klētņieka Milda divas reizes paklupa zemē, bet tad noturējās kājās. Nevienu viņas kliedzienu ļaudis nebij dzirdējuši, tikai no pašas pārkosta rokas stilba pilēja sarkanās lāses, arī lūpas un zodu nokrāsojušas. Skaistas acis pavisam pazudušas doboļos, kas tagad pretī kaļķu baltajai sejai izskatījās gluži melni. Neviens neuzdrošinājās palīdzēt, viņa pati izvilkās no ratņicas, apstājās, pavērsa skatītienu pret mežu, bet tad streipuļodama sāka iet pāri pagalmam uz kalpu mājas pusi...

Ataugu Mārtiņš velti gaidīja savu kārtu. Milda gulēja slima, no muižas ļaudim neviens te vairs nerādījās. Inta reiz bij aizgājusi apraudzīt, bet pati klētņiece aizdzina viņu prom no durvīm. Arī no pagasta tikai kāds retais ieradās, smēde lielāko tiesu stāvēja ciet. Meģis aizdots prom jaunajam Lapmuižniekam, pie kura Priedainiete tagad bieži ciemojās, sanīkušā poļa vietā atradusi tur sev radniecīgu dvēseli. Mārtiņš nomanīja labi, ka ļaudis izvairās no viņa, ka lielmāte klusībā vij cilpu, ko uzvest kaklā, bet nekādi nevarēja izprast, kas tai isti nodomā. Kaut ko padzirdēja par pārtiku no muižas klēts un patvarīgi nocirstiem kokiem, bet tas vēl nebūt nebij viss, viņa rakņājās arī agrāko laiku notikumos un droši vien gatavoja kaut ko pavisam neparedzamu. Kā slogs viņus nospieda jaunajā, ērtajā istabā, par ko Inta tā bij priecājusies, ne ēst viņiem vairs isti gribējās, ne nakti gulēt varēja. Reiz Mārtiņš ieminējās:

— Man šķiet, mums atkal būs jābēg mežā.

Intu meža dzīve nebiedēja, bet viņai citas rūpes.

— Tā mēs vairs nevaram, mums vispirms jāsalaulājas.

Arī Mārtiņš domāja tāpat. Kādu vakaru nomazgājās rūpīgi, apģērbās, cik labi varēdams, paņēma līdzī kādu grāmatu, iebāza kabatā paša pelnīto naudu un Intas piecdesmit dālderus un gāja uz muižu.

Lielmāte sēdēja galda galā, gabaliņu tālāk Holodkevičs, vēl vairāk sanīcis un sadrūmējies, acīm redzami Lapsenes vīra un lielkunga stāvoklis viņam nebūt nebij nācis labā. Lielmātes dzelīgās acis tikai īsu brīdi pavērās plecīgajā zemniekā, kas gan stāvēja, cepuri pazemīgi rokā turēdams, tomēr nebūt neizskatījās tāds, ka skatītienu vien to varētu nobiedēt un satriekt. Tāpēc viņa izvēlējās citu līdzekli — šķietami laipnus, bet apslēptu dzelkšņu pilnus vārdus:

— Ā! man kalējs arī reiz ieradies! Ko labu pateiksi?

Mārtiņš patcica savu vajadzību. Lielmāte paņirdzās.

— Ak salaulāties jūs gribat! Nu saki, kam tev vēl laulāties? Sava piegulētāja ir, tā allaž labāka un ērtāka kā sieva: kad dabū jaunu, veco var padzīt mežā.

Cepure Mārtiņam rokās bij saplakusi mazāka par cimdu. Plakstus viņš turēja nolaistus, lai lielmāte neredzētu viņa acis. Tikai balsī ieskanējās kaut kas no viņa āmura un laktas.

— Viņa man nav nekāda piegulētāja, es guļu uz klētiņas, viņa ar puiku istabā.

— Tikai šad un tad pa nakti nolieni lejā apraudzīt — mēs arī zinām, kā

jūs to protat. Labāk kā lopiņi, kas jums kūti. Nē, nē, nekādu atļauju jūs no manis nedabūsiet, citu ko gan. Kad man būs drusku vairāk laika, es palūkošu, vai tad pavisam nevarēs atradināt jūs no tās nešķīstības. Pagaidiet tikai!

Tagad arī Holodkevičs sakustējās.

— Tu aizmirsti, miļā, ka arī krievu likums muižniekiem nedod tiesības aizliegt zemniekiem precēties.

Ši viņa miļā kā zebiekste sacirtās preti.

— Es pati zināšu savas tiesības. Lai viņš mani sūdz, lai iet uz Rīgu!

Mārtiņš nopūtās. Tātad par velti nāciens, tā nav pielūdzama, un Holodkevičs te pilnīgi bezspēcīgs. Ko tagad lai saka Intai? Bet varbūt to citu kaut kā vēl varēja nokārtot, vismaz kaut cik vieglāks kļūtu slogs. Viņš ieminējās par tām mantām no muižas kļēts un par rijai nocirstiem baļķiem, vilka laukā savu naudu. Bet lielmāte pasmējās.

— Ak naudu arī esi iekrājis? Nu, kāpēc ne, kad amats tāds, ka neviena atslēga nelidz. Nē, nē, no zagļiem es naudu neņem, paturi pats, gan jau savā laikā tev vēl piemaksās kļāt. Par tām muižas mantām un tāpat par muižas baļķiem — Grieza man jau visus celmus kārtīgi saskaitījis.

Ataugu Mārtiņš izmisis paskatījās Holodkevičā, bet tas izlikās neko nedzirdējis. Lapsene bij piecēlusies kājās, pieliecās vairāk uz kalēja pusi.

— Man stāsta, ka tu esot aplam stiprs un drosmīgs. Kā tur toreiz bij, kad jūs izdauzījāt Priedaines pili un nodedzinājāt muižkunga māju?

— Es neesmu ne pili dauzījis, ne muižkunga māju dedzinājis.

— Protams, protams, viņa aizdegās pati, un logi, tie paši saplīsa. Arī gudrs tu esi, kalēj, un es tev pilnīgi ticu. Par to tu taču arī neko nezini, kas mežā nosita muižkungu Holgrēnu un kas pārlauza stārastam kājas.

— Stārastam uzgāzās akmens virsū, tur neviens nav vainīgs, atskaitot viņu pašu. Neviens arī nezina, kas nosita iganni, ziemu meža cirtēji viņu izkašņāja no sniega, sasalušu kā celmu un lapsu apgrauztu.

— Ak tu domā, neviens? Bet kad nu man ir daži, kas zina un apliecina? Kā būtu, kad es šovakar pat liktu sasiet tevi un nolikt pagrabā, lai tu nevari aizbēgt, kamēr atbrauc tiesas kungis?

— Mani neviens nedrīkst aiztikt, es esmu dienējis krievu armijā.

Viņš izvilka savu papīru un gluži tāpat kā tam vācietim pabāza lielmātei zem deguna. Bet tā tikai pameta paviršu skatienu.

— Arī par taviem papīriem esmu dzirdējusi, es tikai pajokojos, šovakar man nav prātā tevi pagrabā bāzt. Krievu armijā tu esi bijis tāpēc, ka esi visur, kur var kaut un laupīt. Bet arī to es esmu dzirdējusi, ka tu reiz gāji uz igauņu robežām karā. Tas skan pavisam citādi nekā ar krieviem, vai ne? Šoreiz tev nepalīdzēs ne tavi papīri, ne zemnieka blēdība, ragā tevi salieks, kā siksnu ap pātagas kātu aptis! Bet tagad ārā! No tevis nelabi paliek!

Kad durvis aizvērās, baroniete atkrita krēslā, trieca abas dūres galdā un ar visu vēderu kā pārplēstām plēšām izdvesa garu šņācienu — ē—eh!

Holodkevičs bij piecēlies kājās.

— Tu nedari pareizi, mīļa, viņu par velti biedēdama un ietraudādama. Tas ir bīstams cilvēks, tu viņu vēl nepazīsti.

Mīļā smējās, it kā garā jau ko jauku skatīdama.

— Tev, mīļais, bīstama ir katra lopu meita, ko tu esi izdzinis no savas gultas un kas tāpēc grasās acis izskrāpēt. Tas bandītu virsaitis man karāsies pie priedes tepat aiz pils loga. Visi viņa draugi karāsies! Un tos citus likšu draugūniem kapāt tik ilgi, kamēr viņi vairs necelsies. Es iztīrīšu to tavu pieaudzināto čūsku perekli, lai kaut vai puse pazūd. Atradzē mums vēl ļaužu diezgan.

Holodkevičs tikai atmeta ar roku, nopūtās un iegāja dībenīstabā.

Kamēr Mārtiņš izstāstīja Intai savus piedzīvojumus muižā, viņa, gultā sēdēdama, saguma arvien likāka. Balss bij pavisam apdzisusi.

— Un ko mēs tagad darīsim?

Mārtiņš ilgi neatbildēja.

— Būs jāiet uz Rīgu pie tiesas kungiem. Holodkevičs saka, ka lielkungiem pēc likuma neesot brīv aizliegt mums precēties.

Tad viņi atkal ilgi sēdēja, salauzti, bez cerībām, baigu nākotnes rēgu apsēsti. Inta, galvu plaukstās atbalstījusi, stulbi vērās māla klonā. Mārtiņš skatījās logā, aiz kura tumsa nu bij vēl melnāka, nekā kad viņš nāca no muižas.

Otrā dienā Holodkevičs, no ķieģelceļiem jādams, apturēja zirgu pie smēdes. Kad Mārtiņš iznāca, viņš teica bez kāda ievada:

— Bēdz uz Rīgu, kamēr vēl laiks, tas tev vienīgais glābiņš. Par laimi, arī Rīgas kungi sev izdabūjuši tās pašas vecās tiesības. Tu jau pats zini, cik daudz nelaimīgu Vidzemes zemnieku tur atraduši patvērumu.

— Kā lai bēgu, lielskungs? Vai es varu tā pamest Intu ar Bultiņu? Vispirms mums jāizdabū atļauja apprecēties.

Holodkevičs paraustīja plecus un iespieda piešus zirgam sānos.

— Kā pats zini. Tikai vēlāk nekod pirkstos.

Togad bij saulaina vasara un agrs rudens. Dzērvenes Melnā ezera sūnekļos jau ap Bērtuļiem brūnas, lielmāte svētdienu pēcpusdienās sūtīja muižas meitas un sievas lasīt, kamēr zemnieki zaglīgā kārtā nav tīreli pataisījuši pliku. Pirmo reizi Klētnieka Milda negāja līdzī. Gandrīz pilnīgi vesela viņa bij, tikai gāja mazliet šķība uz vieniem sāniem un taisna vairs nekad netika, laikam kučiera rīkste pāršķēlusi kādu dzīslu, un nebij vairs vecās Lavizes, kas tādās reizēs prata visu izbraucīt un apsiet, kā pienākas. Divaini klusa kļuvusi, sevi sarāvusies, nerunāja ne ar vienu, Marču aizdzina gulēt kūtsaugšā pie ganu puikas. Lielmāte tagad lika viņai mieru, Pickiene pat tā kā draugos taisījās, bet Milda likās to nemaz neredzam. Bet tad nedēļas vidū piepeši pārvērtās, atvērsās atkal runīga, it sevišķi interesējās par dzērveņu klāņiem ezera apvidū, nākamo svētdienu aizgāja citām līdzī un pārsteiņa tādu kuli, ka pat lielmāte viņu paslavēja. Stārastiene viebās vien aiz skaudības: tā jau te katra nopēta tele līdzī lielmātei acis un mēģinās iegalvot, ka prot un iespēj kaut ko labāk nekā viņa pati. Paslepen izvaicāja sievas, kur īsti Milda lasījusi, bet sestdien, kad viņa pa paradu-

mam slepšus glūnēja pa pils logu, klētņieka sieva, pati negribēdama, atklāja savu noslēpumu. Pilnā balsi stāstīja Bērtienei. Tas esot taisni ap to vietu, kur bērzi vistuvāk ezera malai un ūdenī lielais celms, ko jau no ogļdeģa būdas varēja redzēt. Saujām tur varot grābt, un pie tam ikšķa gala lielumā — lielmāte viņu par to tik jauki slavējusi. Ritu pēcpusdienā viņa atkal katrā ziņā lūkošot nosķirties no citām un piecausišot kuli vēl pilnāku.

Svētdienas ritā tūlī pēc brokastīm lielkungi aizbrauca uz Lapmuižu, Vincents fon Šneiders viņus bij ieaicinājis medībās. Tādās reizēs pils kalpotājiem iznāca laba atpūta un izgulēšanās, jo arī saimniece un rokasmeita gribēja atpūsties no pastāvīgās lamāšanās, dzenāšanas un pakallūkošanas. Muižā tik klusu, it kā pat vistas izlietojušas reto gadījumu un salēkušas laktā. Tikai Pīckiene viena šoreiz nelikās gultā. Sameklējusi prāvu maišeli, steigšus aizlāpīja caurumus. Gribēja parādīt, ka viņa var vēl vairāk kā tāda nopērtā tele, tikai jāpasteidzas pirmaj, kamēr tās citas nesaklūp un nenolasa labākās vietas.

Ap to laiku pie ogļdeģa būdas no meža izbrida tāds mazliet savādāks cilvēks. Neliela auguma, bet labi paresns, sevišķi ap gurnu vietu. Mugurā svārki kā visiem, pastalu auti līdz ceļgaliem notūti auklām, galva liela, tajā ne īsti cepure, ne īsti lakats, no sejas tikai deguns un vaigu gali labi redzami. Virs rikojās ap būdu kā savās mājās. To viņš arī droši varēja: ogļu un darvas deģis neviļus iekritis kūdras izdegā, kas vēl tagad tur paslepeni kūpēja, un patlaban, muižas kūtsaugšā valstīdamies, vaidēja ar savām apdegušām kājām. Būdā pašā svešajam laikam nekas nebija meklējams, viņš tikai nozaga divas labi resnas un vienu tievāku kārti, uzmeta plecā un stiepa ezera licītim apkārt uz to vietu, kur bērzi vistuvāk ūdenim un ciņi ogām tiri brūni zviļņēja agrā rudens saulē. Desmit soļus no malas celms kā milzīgs lācis izplestām kājām gulēja ūdenī. Viram katrā ziņā bij krietni piedzīvojumi savā lietā un labs acumērs. Viņš rūpīgi novēroja atstatumu un tās savas kārtis, tad uzslēja vienu gaisā un nogāza ar tievgali uz celma, otru tāpat. Paņēma tievo rokā un, kāju pēdas šķērseniski pa šo divkoku tiltu šjūkdams, aizbrauca uz celma. Tur nosēdies, viņš vēl pakārtoja laipas, tad uzslēja gaisā savu tievo kārti un iemērcā to dzilē. Slaidais koks nogrima līdz pat galam, mērotājs paliecies vēl roku ielaida ūdenī un palocīja galvu. Taisnība ļaužu valodām, Melnajam ezeram pret šo vietu nemaz nebija dibena.

Mērkoku virs aiznesa atpakaļ pie būdas, bet tā vietā paņēma no gubas prāvu akmens šķilu. Tā laikam bija īsti smaga, trīs reizes viņš to nolaida zemē un katrreiz brīdi atpūtās, līdz tika pie sava tilta. Te viņš to nolika uz gludajām laipām un pats, ceļos nometies, pamazām rāpodams, aizvēla uz celmu. No azotes izvīlka garu, kalēja Mārtiņa kalnu važu, abus galus cieši apsēja šķilai, bet prāvo likumu atstāja vaļīgu. Tad viņš norāpās lejā un pazuda mežā.

Pusstundu vēlāk gar darvdeģa būdu kukšu kukšiem atsteidzās Pīckiene. Nogriezās no kokiem klātā ceļa sūnekli, kur arī visapkārt spīdēja dzērvenes, bet neatmetās, viņa taču zināja to vietu, kur saujam grābjams. Aizslampāja līdz bērzam, garām ataugai līdz priedītēm un neizbrienamam mūklājam, pūrdēdama atgriezās atpakaļ. Nemaz tā neizskatījās, ka dzērvenes te būtu taisni čupām,

bet aizmirsā, ka tas allaž tā, kājās stāvot. Kad notupās, tikai tad tika redzama visa bagātība, arī tā, kas sūnas dobuļos, zem salūzušām smilgām un aiz ciņa piegāzēm. Pickiene tiksmē noņurdējās, atrotīja maišeli un sāka lasīt abam rokam. Nē, viņa nelasīja, viņa grāba, viņa ķēra, viņa rausa, baltās tireļa sūnas pinkuļus līdzī raudama. Nopērtai Mildai un lielmātei vajadzēja redzēt, ka ir vēl, kas tomēr var vairāk veikt. Tā ar tiem izplūktiem matiem patiešām nebij meļojusi, tik daudz dzērveņu gadījās tikai retu gadu. Gaiši un tumšsarkanas, pabālas un tad violeti melnas, visas baltām pavēderēm viņas tur gulēja skrinēm, kā tikko saredzama zīda diedziņos savērtu, cinim pāri pārstieptu kreļļu virknes. Un tad atkal ciešiem pulciņiem, it kā kad kāds te tikko aizgājis pa priekšu, no vāceles grābdams un saujām devīgi izbērdams, lai labajai stārstienei maišelis drīz tiktu pilns. Visu laiku viņa bij rāpojusi, pret mežu nometusies. Bet nu nāca prāvāki ciņi, tiem pāri sniegties nebij nekāda jēga, Pickiene piecēlās, lai ietu otrā pusē, un ieraudzīja savādo tiltu no malas uz lielo celmu. Ziņkāre uz acimirkli pārmāca ogu grābšanas kaismi, viņa piegāja palūkot, bet droši vien neko nesaprata. Kad ar kāju pamēģināja, vai kārts lokās arī, bēzros pār krūķļu ceru paslējās tilta taisītājs un paplēta rokas, likās, tikko atturēja brīdinājuma kliedzienu. Droši vien viņam bij mīksta sirds un viņš baidījās, ka labā Pickiene neiekrīt ūdenī un nenoslīkst.

Stārstiene atmeta ar roku un atgriezās pie sava maišļa: gan jau ogļdegis zināja, kam viņam tāda ierīce vajadzīga. Tagad viņa tupēja ar muguru pret mežu un aplasīja ciņu viņējās pusēs, kur ogu likās vēl vairāk. Tik daudz viņu bij, un maišelis pildījās tik ātri, ka Pickieni pilnīgi aizrāva katram ogotājam pazīstamā sajūsma un salkums — vēl, vēl vairāk, vēl! Pelēka odze gandrīz turpat zem stīvajiem nagiem ielocījās cini, bet Pickiene tāpēc nepameta to nenolasītu, nospļāvās, nolādējās un grāba tālāk.

Bet tad no krūķļu cera parādījās pirmītējais tilta būvmeistars. Viņš šļūca tik viegliem un uzmanīgiem soļiem, ka to nedzirdētu pat mazāk aizņemts cilvēks, nekā patlaban bij stārstiene. Kad viņa beidzot atslēja muguru, lai paklausītos, kas tur tā kā aizšļaukstējās un kurā pusē, viņas galvu trāpija smagas bērza bozes belziens. Pat iebļauties viņa nepaguva, tikai rokas atsveda sāņus un sakņupa ar seju uz ciņa, kur nupat bij ielidusi pelēkā odze. Pirmajam sekoja vēl divi belzieni, un katru reizi vecenes pauris noklankšēja līdzīgi pustukšam māla podam. Tad vīrs nosvieda rungu, sagrāba Pickieni aiz lakata mezgla zem zoda, aizstiepa līdz ūdenim un tad pa laipām augšā. Tas bij grūts darbs. Viļcējs pats apsēdās uz laipām un šļūca atmuguriski, atvirzījies rokas garumā, pievilka stārstieni klāt, tad atsāka šo paņēmienu no jauna. Labi, ka pasistai acis ciet, citādi viņš diezīn vai pats neaiztaisītu savējās, un tad viegli varēja zaudēt līdzsvaru.

Kad Pickienes galva bij uz celma, vīrs žigli pakēra važas vaļējo likumu, salocīja cilpu un pāri galvai apmeta to kaklā. Apdullinātā it kā sakustējās, laikam sāka atjēgties, bet nu jau bij par vēlu. Ļenganais augums jau līdz pusēi

celma šķautnei pāri, kad vīrs pavēla akmeni, tas, kā tikai to gaidījis, zibeņa ātrumā noblūksēja ūdeni, važa raudulīgi nodžinkstēja, neparko nevēlēdamās sarūsēt šajā melnajā dūksnā, labā stārstiene pameta kājas gaisā un tikpat ātri aizlidoja akmenim pakā. Ūdeni sāka griezties gredzēni, arvien plātāki, līdz aizsniedza pašu viņējo malu, kamēr šajā aiz muguras visu laiku plāksēja pret sūnām apaugušo krastu. Vīrs melnā limeņa virknēm augšup šāvās un čurkstēdami plīsa brīnam dzidri burbuļi, varēja domāt, ka tur apakšā vistīrākais ūdens, ko Pīckiene tagad sagandēs ar savu melno dvēseli.

Tilta meistars uznesa arī stārstienes pamestās dzērvēnes un izbēra tāpat pāri celmam, pakā viņu lasītājam. Abas kārtis un bērza bozi aizstiepa atpakaļ uz ogļdeģa būdu un novietoja taisni turpat, kur paņemtas. Maišeli salocīja un pabāza kūdras pacerē, viskarstākajā gruzduma svelmē. Un tūlīņ no turienes sāka vērties darvas melni dūmi — it kā melns bijis viss, kas piederēja labajai stārstienei. Pēc tam vīrs iesteidzās mežā viņpus ceļa un, krūmu un paparžu biezoknī ielidis, palika ilgāku laiku. Laikam arī tur viņam kaut kas bij darāms.

Trīs dienas visi muižas un no pagasta saziņoti klašinieki meklēja Pīckieni pa visiem Priedaines mežiem un tīreļiem, bet velti, viņa palika taisni kā ūdeni iekritusi. Prātīgākie ļaudis, it sevišķi vecākās sievas, jau čukstēja, ka pats velns aizrāvis stārstieni. Viena otra sāka atcerēties svētdienas dienā pamanījusi kaut ko savādu un neizskaidrojamu: melns kaķis sarkanām acīm, nežēlīgi blaudams, atskrējis pa koku ceļu un pazudis, it kā nemaz nebūtu bijis. Melna vārna, tik liela kā zoss, laidusies pāri no ezera puses un aiznesusi knābī kaut ko līdzīgu stārstienes sarkanai zeķei. Pēc gada viņas droši vien apzvērēs to kā pilnīgi skaidru redzējumu ar nepārprotamu nozīmi. Tā Priedaines Pīckienei piemiņa būs nodrošināta vairākām paaudzēm.

Lielmāte trakoja, kā drīgeņu sadzērusies. Visas pils un vairākas muižas meitas staigāja ar pītās nūjiņas iedzeltām sarkanām švitrām sejā. Kārtu kārtām pārtaujāja visus, kas svētdien bijuši mājās. Atsauca Briežu Annu, kurai slepens uzdevums novērot kalēju un tā gaitas. Nekur nekādas pēdas nevarēja sadzīt. Tad kādu ritu Inta dabūja pavēli bez kavēšanās ar visu puiku ierasties muižā. Tā kā viņai nekādas ģenerālgubernatora grāmatas nebij, pienācās tikai paklausīt.

Kad līdz tumsai viņi vēl nebij atgriezušies mājās, Mārtiņš pats devās uz muižu raudzīt, kas ar tiem noticis. Jau šajā pusē pret rijām tie abi viņam nāca pretī. Inta apķērās ap kaklu, ko līdz šim nemaz nebij mācējusi darīt. Lielmāte pavēlējusi viņai palikt muižā pie kūts mēšanas. Pašai nekas, darbu viņa nebīstoties, bet visbriesmīgākais tas, ka apsolijsies to puiku, to bandu bērnu, ņemt nost un sūtīt uz Atradzi par zosu ganu, lai nemaisās pa kājām un nekavē lielos.

Ataugu Mārtiņš ilgi klusēja, tad noglaudīja Intai muguru un Bultiņam galvu, nostenējās un pateica:

— Pacietiet abi pāris dienu. Tagad es iešu uz Rīgu, gribu redzēt, vai tad taisnības nemaz vairs nav pasaulē.

Divu gadu laikā Rīga atkal bij vareni atplaukusi. Kuģi gar bulverķi stāvēja rindām, tajās varēja saskatīt arī vairākus krievu, jau iztālēm sazimejamus pēc sevišķi spēcīgā un svaigā darvojuma, varenajiem mastiem un holandieša Timmermaņa īpatnā veidojuma. Lielo divlaivu strūgu patlaban bij maz, turpreti mazās aplipušas visu Zaķsalu un labo krastu augšpus Rīdziņas ostas, vidzemnieku un kurzemnieku laivas izskatījās kā lielu blūķu spraugās iedzīti ķīji. Līdz pat likumam aiz silķu brāķa gaisā slējās vesels mastu mežs ar rājām un darvotu bloku pumpām tauvu režģos.

Šaurajā liesā starp krastmalu un pilsētas vaļņiem augu dienu pudzēja kustīgu, steidzīgu ļaužu drūzma. Cimdoti Rīgas kungi maisījās strādnieku pūlī, nemaz nebaidīdamies aptraipīt savas ārzemju audumu drēbes pie malkas grēdām un pašu krāvēju nosveķotām biksēm vai linu lādētāju pakulainajām mugurām — ar visu smalkumu pašā ellē varēja līst, ja tikai no turienes nāca nauda. Vietējo zemnieku un strādnieku pelēkie svārki jaucās ar smieklīgi savādiem ārzemnieku apģērbiem un krievu strūdzinieku plikajiem kažociņiem. Skanēja svešas valodas, kur tās nepalīdzēja, plātījās, sarādījās rokām un beidzot tomēr kaut kā sapratās. Čikstēja bloki, tauvas strinkšēja, rībēja smago ormaņu rati, kaptiepi un stūrmaņi izkliedza savas pavēles, strādnieki sasaukājās, vienā otrā vietā lamājās vai pat mēreni saplūcās. Sīvā darvas, deguta, terpentīna un zirgu mēslu smaka pārmāca visas pārējās, rāmākās. Zvirbuļu mākoņi pavērpās augšā un atkal nokrita zemē, kur pārplīsis kāds auzu maisis vai izlijusi Krievijas griķu putrainu šalts. Spārniem plakšinādami, haloži trauca vai cepures no galvām, šur tur paslējās kāda nikna roka ķert ciet, bet šie ostmalas zaļji bij pārāk viegli un lunkani.

Aizpagājušā rudeni aiz sērgas briesmām mazliet uzpostā Rīga atkal piemēlota, kā tas jau pienākas krietnai cara pilsētai. Mājas gan iztūritas, bet par ielām gādība nebij nekāda lielā, neizzvejojās spraugās aiz mūriem smirdoņa vēl sīvāka kā Daugavmalā. Ļaužu gan trīs, varbūt četrreiz vairāk kā pagājušos posta laikos. Ap pusdienas laiku gājēji vietām tā aizsprostoja ielu, ka braucējam jāaptur un jāpagaida, kamēr kaut cik pašķiras. Veikaliem logi pickrauti precēm, durvis lielāko tiesu vaļā, bet pārdevējiem nebij laika slaistīties uz slietkšņa, darba aiz letes pārpārim. Rīgas dāmām atkal bij ko pirkt un ar ko samaksāt. Nereti varēja novērot, ka kāda cienījama matrona cēli izpeldēja no pārdotavas, bet viņas sainīti pakalpīgi blakus nesa krievu garnizona ofīcieri. Dāmas bij drīzāk sapratušas nenovēršamos laikmeta griežus nekā viņu vīri. Neskatoties uz visām vecajām, tagad cara par jaunu apstiprinātām privilēģijām pilsētai, tie nevarēja un nevarēja pierast pie krievu kārtības, spītīgi liedzās iemācīties krievu valodu un vēl gadu simteņiem ilgi domājās sevi par augstāku, barbaru varmācības apspiestu rasi. Turpreti kundzēm un it sevišķi jaunkundzēm čivināšana virsnieku mēlē bij pilnīgi nepieciešama diplomātisku attiecību nodibināšanai ar dzīvokli nometinātiem virsniekiem, kas galu galā izrādījās par savā

ziņā īsti patikamiem laika kavētājiem. Daža laba pat slepeņu asaru noslaucīja, kad kavalierim no pilsoņu dzīvokļa nācās pārcelties uz virsnieku kazarmām. Rīgas dāmas saprata labāk, ka ciešai aliansei ar valdītāju šķiru pamati vispirms liekami privātā un personīgā sadzīvē.

Priedaines kalēju tikai pirmajā brīdī apdullināja šī neredzētā drūzma. Sākumā viņš bikli rāvās pie sienas, kad tāds smalks kungs ar savu dāmu nāca preti, bet drīz vien ievēroja, ka te uz katra soļa sastopami tādi paši zemnieku svārkos un nobristos zābakos un ka viņam neviens nepiegrīž sevišķu vērību. Iegriezdamies mazajā ieliņā uz Althofu namu, viņš šajā ziņā bij pilnīgi nomierinājies.

Šajā ziņā gan, bet citādi vēl krenta tas pats nemiers, kas visu garo ceļu bij trencis tā, ka patlaban viņš tikko turējās uz kājām. Viena bēda par to, kā tiem tur muižā klājas, un otrā — kā izdosies te visiem trim izgādāt palīdzību. Savu taisnību viņš zināja cieši un nelokāmi, bet nepazīna tiesas kārtību un iespēju tai piekļūt, pat pašu tiesas namu nezināja. Tikai Rīgas drūzmā iekļuvis, atskārta, cik nesagatavojies un nevarīgs te ieradies un ka bez pratēja palīga it neko nepanāks, tāpēc viņš nāca uz Althofu namu pie brāļa pēc padoma. Bet jo tuvāk tika tam, jo lielākās kļuva šaubas, vai tomēr dara pareizi, uzmākdamiem Jurim ar savām bēdām. Droši vien tam tagad pašam savas rūpes ar veikalu un jaunās ģimenes dzīves iekārtošanu — jau toreiz bij gandrīz vai laimīgs, ka viņš atstāja šo māju, par kaut kādu jaunu apciemojumu nemaz neieņinājās. Un jaunā kundze un Māra — — Mārtiņam tūliņ atausa vesela virkne atmiņu, cita par citu smeldzīgāka. Kādu seju viņas rādīs, atkal ieraudzījušas šo prasto zemnieku dubļainos zābakos?

Ataugu Mārtiņš aizgāja namam garām, noņēmis labāk kur citur pameklēt palīdzību. Divdesmit soļus paspēris, apstājās atkal: jā, bet kur tad viņam še bij tas citur? Pārgāja ielai pāri, atnāca atpakaļ, nostājies skatījās augšā. Tie paši zaļgie aizkari, kurus viņš toreiz tik labi ievērojis, bet neviena pie tiem neredzēja. Abi apakšējie logi tagad vaļā, arī pa tiem neviens nepalūkojās. Tad piepeši iešāvās prātā, cik muļķīgi un nepatikami, ja viņu tiešām te ieraudzītu tā stāvam kā zagli vai ubagu. Un tūliņ līdzī šai domai paplaiksniņās maldu rēgs: likās, ka zaļgana aizkars sakustas un gar to paspid tāds kā resns kails elkonis. Protams, tas bij tikai mānīgs saules atspīdums stīklā, vairāk nekas. Sakaunējies pats par sevi, kalējs saņēma dūšu un devās taisni pāri ielai. Pateigdamies priekšā jaunām šaubām un glēvumam, parāva zvana turekli — skaidri dzirdams, ka augšā nošķind. Pagaidīja brīdi, vēl un vēl, vilka atkal, nu jau spēcīgāk. Neviens nenāca, nedzirdēja ne durvis noklaudzam, ne soļus uz kāpnēm. — Laikam visi aizgājuši, — viņš nosprieda. — Nu nekas, atnāks drusku vēlāk, gan jau tad kāds būs pārradies. Labi, ja gadītos Juris pats, no Māras viņam bij vēl vairāk bail kā no pašas kundzes.

Pāra stundu Ataugu Mārtiņš klaiņoja pa Rīgu, bet burzmu un troksni šaurajās smirdošajās ielās nu juta tikai no ārpuses. Rūpes un baisma par mājās palikušajiem nospieda sirdi, neļāva apstāties tur, kur stāvēja pūlis, pašķirdams

ceļu garnizona zaldātu nodaļai vai noskatīdamies pakaļ krievu ģenerāļa spidošai karietei. Pretim Pētera baznīcai pa otrā stāva logu izkritis bērns, laudis no visām pusēm skrēja turp, šaurais likais laukums īsā brīdī pieplūda pilns — viņš vienaldzīgi pavērsās atpakaļ uz Grēcinieku ielu: kas viņam daļas, tas jau nebij Bultiņš. Pūli aiz muguras vaimanāja kāda sieviete, šoreiz arī pret to palika vienaldzīgs: tā jau nebij Inta. Paša nelaime viņu sagrābusi tik cieti kā lūškas kaistošu dzelzi, likteņa āmurs draudoši pacelts pāri, aukstas tirpuļu dzirkstis pārskrēja, neskaidri noģiedot, kas notiks, ja neizdosies te Rīgā taisnību dabūt. Gandrīz skriešus viņš devās atpakaļ uz Althofu māju.

Nezin no kurienes pa ieliņu uz Daugavas pusi brauca gara maisu vezumu rinda, aiz tās dārdoņas citu neko nevarēja sadzirdēt. Ataugu Mārtiņš piezvanīja un gaidīja — neviens nenāca un neslēdza vaļā. Piepeši viņš pamanīja kaut ko pirmip neievērotu: durvis tagad ietaisīts mazs, plaukstas plats lodziņš, laikam apmeklētāju izlūkošanai. Visu laiku saule spīgoļoja tajā, bet vienu acumirkli viņam likās, ka otrā pusē tur pavidētu it kā cilvēka sejas bālgans plankums ar diviem acu melnumiem. Bet droši vien viņš maldijās, piezvanīja vēlreiz un tad vēl. Brīdī pagaidījis, pieliecās un paskatījās atslēgas caurumā — slēdzene bij iekšā, tātad viņu vienkārši negribēja ielaist.

Rokas nevarīgi nošļuka. Visu ko viņš bij sagaidījis — nelaipnību, atraidījumu, lielu vilšanos brāli, bet nu viņu pat pa durvīm nelaida! Juris dzirdēt negribēja, kas viņu atdzinis to gaisa gabaļu un ko viņš te meklē. Neizsakāms rūgtus pieplūda visu augumu, acis aizplīvuroja sīva migla. To izberzēdams, Mārtiņš nevilus pameta skatienu vārtaugšā, aizgāja taisni preti palūkot tuvāk. Tā pati pazīstamā muca divu ozolzaru aplocē, bet uzraksts gar to izkalts un tad jaunais pārkārtots citādi. Augšējā puslokā tas, kas agrāk bij visapkārt: *Al- bert Althof*, bet apakšējā — *Inhaber Georg Atogen*. *Inhaber* — *Inhaber* — Ataugu Mārtiņš burtoja, pārcilādams savu vācu valodas krājumu. Jā, tas nozīmēja saimnieku, īpašnieku vai kaut ko tamlīdzīgu, un tad viņam pēkšņi atausa gaisma. Jura te vairs nemaz nebij, pārdevis vecā Althofa veikalu Georgam Atogenam un pats nopircis citu, ienesīgāku, iespējams arī, ka ar sievu un Māru aizceļojuši uz svešām zemēm, par tām viņš taču jau puikas gados vienmēr jūsmoja. Tātad to šajā namā nemaz vairs nav un viņš, aplamis, te traucēja svešus iemitniekus. Tagad skaidri saprotams, kāpēc neslēdza vaļā un svešu cilvēku nelaida iekšā. Priedaines kalējam sametās kauns, viņš mudīgi aizmanījās atpakaļ durvīm garām. Driestējis piezvanīt vēlreiz un atvainoties — bet tas taču būtu atkal tikai jauns traucējums un pavisam nepiedodama uzmācība.

Pie Šāļu vārtiem Mārtiņš atkal apstājās, kā cietas rokas apturēts. Ko tad nu darīt? Priedainē jau vārds Rīga vien likās kā drošs glābiņš, bet nu viņš te maldijās šajā svešu ļaužu jukli un sajūtās vēl nevarīgāks un vientuļāks kā tur savā smēdē. Nevienam še nebij nekādas daļas pie viņa un viņa bēdām, katrs gāja savu gaitu, — kam lai sūdzas par to, ka Bultiņu vedis prom uz Atradzi, ka Inta muižā pielikta par kūts mēzāju un lielmāte viņiem nelauj precēties? Velti viņš nolūkojās šajos steidzīgajos cilvēkos, gaidīdams, ka kāds apstāsies un

apvaicāsies, kas viņam kaiš. Tad viens it kā ar plaukstu iesita pa pieri: bet Drusts! Tas taču viņa draugs, kāpēc to nebij iedomājis pašu pirmo? Protams, pats tas gan neko nevarēs, bet vecs pilsētnieks bij un droši vien zinās kaut kādu padomu.

Itin kā jau īsto glābēju uzminējis, Ataugu Mārtiņš slēja sagumušo muguru taisnu un ātri izgāja pa vārtiem. Katrā ziņā Drusts vēl darbā, ostmala ļaužu tāpat pilna kā ap pusdienas laiku, kuģu lādētāji kā skudras ložņāja pa slipajām laipām augšā un lejā. Bet kuģu tik daudz un drūzma tik liela, ka viņš velti izmaisījās divas reizes no viena gala uz otru un atkal atpakaļ. Neko darīt, jāgaida līdz vakaram un jāmēģina draugu sastapt dzīvoklī. Tomēr izrādījās, ka velti vien gaidījis — pažobeles istabiņa arī vakarā bij ciet, Drusts pats vai nu izgājis, vai pavisam pārcēlies citur. Mārtiņam dūša atkal sāka saplakt, kļuvis tik svārstīgs un bikls kā veca sieva. Viņš uzmeklēja pazīstamo krodziņu ar aizziestajiem logiem, izlūkoja tur visus dzērāju pilnos, tabakas dūmiem aizkvēpinātos kaktus — nekā. Vēl varēja pamēģināt viņa pagrabā, kur zaldātu laikos nosvētīja pirmo atkalredzēšanos, bet tur bij tik smalki, ka viņš iegāja vēl tramīgāks kā pie Priedaines lielmātes. Un tiešām, freilene tūlī nostājās ceļā, noskatījās viņā no galvas līdz kājām un strupī pateica, ka visi galdi aizņemti, lai ejot kādā alus bodē vai vislabāk iebraucamā vietā. Cepuri rokā grozīdams, kalējs nomurmināja, ka tikai meklējot Drustu, to maisu nesēju, vai tas dažkārt neesot še. Freilene aizgāja palūkot, Mārtiņš stāvēja pukstošu sirdi, pašā maļiņā pierāvies, likās, ka no šīs skaistās freilenes tagad atkarājas viņa liktenis. Pēc brīža tā atkal parādījās, un, kad pamāja ar roku, viņš tikko novaldījās, nepalēcies gaisā kā kāds puika, kam māte tikko uzvilksusi jaunas pakulu bikses — pavisam bērna prātā palicis.

Freilene parādīja ar roku — jā, tur jau viņš sēdēja ar pieciem biedriem, tāds pats spurains, kā bijis, bet svētdienas drēbēs un jau tīri sarkans, pašlaik alus kausu pacēlis, kaut ko bramanīgi burkšēja. Atskatījās tikai tad, kad apkalpotāja piedūra viņam mugurā, acīm redzami gribēdama pārliicināties, vai tas zemnieks tiešām viņa paziņa vai dzenams vien laukā. Drusts pagrieza bārdu, pastiepa kaklu, samirkšņāja acis, tad uzlēca kājās un sagrāba Mārtiņu tā, it kā patiešām gribētu sviest ārā. Bet nē, viņš to pierāva pie galda un stādīja priekšā saviem biedriem, jaunkundze apmierinājās un aizgāja pēc septītā kausa.

Drusts bij visai cildenā omā, drauga ierašanās to sakāpināja līdz patiesai sajūsmai. Veselu nedēļu viņi rāvušies bez atpūtas, trīs kuģi bij pilni, divi holenderi un viens dēnis, šodien un vakar arī viņi skaloja nost tos putekļus, bet vēl nebij noskalots. Nē, nepavisam vēl nebij — draugi piebalsoja, vismaz pagīras rītu jāsalāpa. Dzēra spēcīgi, lielidamies un kungus lamādami, Priedaines kalējs tikai lūpas apslapināja un gaidīja brīdi, kad varēs izstāstīt sievastēvam savas bēdas. Pienāca arī tas brīdis. Drusts klausījās, klausījās un pamazām kļuva vēl sarkanāks, beidzot trieca alus kausu galdā tā, ka baltas šļakatas uzskrēja gaisā. Šis vīrs te bij viņam tikpat kā znots, bet nolādētā vāciete nedeva atļauju precēties. Pie karātavām visus vāciešus! Miltos! Drusta biedri bij pilnīgi tādos pašos

uzskatos. Kuģos iekšā, striķi pāri, lai brauc atpakaļ uz Brēmeni, no kuriem nākuši! . . . Mārtiņš bēdīgs klausījās, klausījās šajā lielībā un lāstos, kas viņam tomēr it neko nevarēja palīdzēt.

Laikam arī vecais draugs pamazām sāka apjaust, ka te vajadzīgs pavisam cits kas, kļuva klusāks un domīgāks, Ataugu Mārtiņš varēja sīkāk pārstāstīt visu savu nelaimi. Drusts atstāja savu alus trauku, atspieda galvu plaukstā un noklausījās visu līdz galam. Jā, tikai tiesa, citas palīdzības te nebij. Bet ko viņš pats zināja par tiesām? Tomēr galvu nokārt nevajadzēja, gan jau rītu kaut ko izdomās, apskatīsies, apvaicāsies.

Tad viņš piepeši uzlēca kājās un metās prom no galda preti kādam garam un kaulainam, stipri nodilušam jauneklim, kas tomēr likās no tādas kā puskungu sugas. Stāstīja tam kaut ko, rokām plūdamies, reizēm atgriezdamies un uz Mārtiņu norādīdams. Mārtiņš tad saraustīja svārkus un sataisījās tūlī steigties klāt, ja sauks — varbūt tas pats jau bij tas glābējs. Puskungs gan ne reizes nepaskatījās uz viņa pusi, kaut ko atteicis, aizslāja prom uz durvim, tomēr Drusts atnāca smaidīdams, it kā tiešām nestu īstu prieka vēsti.

— Tas bij viens skrīveris tajā kantorī, ar ko mums vienmēr iznāk darīšanas, tāds pusvācietis gan, bet citādi lāga cilvēks. Pats viņš par tādām lietām neko nezina, bet viņa priekšnieks esot latvietis, kādreiz tiesās strādājis, tas droši vien zināšot. Rītu es tevi aizvedīšu turp. Izdersim to alu un iesim mājās, jāizguļas arī vienreiz, lai galva tiek laukā no miglas.

Pažobeles istabiņā viņš noguldīja Mārtiņu savā lāviņā, pats vienkārši izstiepās uz grīdas, tikai kažociņu apakšā paklājis.

— Vai tā vien ir gulēts? Lapmuižas mežā labi ja skuju klēpis bij ko pasviest zem muguras.

Mārtiņš daudz neko nepretojās, tikai tagad, kad maza cerība paaususi, viņš sāka sajūst, cik briesmīgi viņu garais gājiens un Rīga nogurdinājuši. Bet gulēt nevarēja, tik daudz vēl jāpārrunā un jāizstāsta. Vispirms viņš pastāstīja savus šīsdienas piedzīvojumus pie Althofu nama un apvaicājās, vai Drusts ko nezina, Juris savu māju laikam pārdevis kādam Georgam Atogenam. Diezin kur pats tagad varētu būt? Maisu nesējs nospļāvās.

— Kur varētu būt! Turpat, kur bijis, nekam viņš vecā Altopa māju nav pārdevis. Darbniecu paplašinājis, desmit zellu viņam tagad tur strādā, kamēr vecais iztika ar pieciem.

— Kā tā — turpat? Bet uz vārtiem stāv rakstīts: Georg Atogen.

— Tad tā jau tā lieta, ka viņš pats ir tas Atogens.

Mārtiņš aiz pārsteiguma pat sēdus paslējās.

— Viņš pats? Viņš pats ir Ataugu Juris.

— Tas viņš bij, tagad vairs nav. Vai Rīgā mazums tādu latviešu, kas sa-rauš naudu, apprec vācu sievas un pārkrustās vācu vārdos. Mani biedri, veci ridzinieki, tādus zina nosaukt desmitiem. Latviešu zemniekam pa ratu pakāju izkrituši vācieši, tie viņi ir. Gnīdas viņi ir, vairāk nekas.

Mārtiņam tas likās pavisam neiespējami. Viņu Juris — un nu Georg Ato-gen! Galva nespēja to aptvert.

— Mūsu Juris nekad nav bijis gnīda. Kā toreiz pat, kad jūs abi piemizo-jāt to Priedaines igauni — —

— Toreiz, jā, tad viņš bij zelta puisis. Atbēgām abi, viņš iestājās zaldātos pie zviedriem, es dabūju darbu maisu nesējos. Labi. Tu strinksiņi savus piešus, es lādēju kuģus, tev jauks mundierītis, man pelavaina mugura, bet grasis var-būt vairāk turas kabatā. Labi. Tu apcel vācu jumpravu un iedzīvojies mantā, es esmu, kas bijis, tomēr pie tevis lūgties neēju. Bet kad tu ar savu madāmu lakotā kalešā brauc pretī un es tevi sveicinu, tad pagriez galvu projām. Kēms tu tāds! Vai mēs abi reizē nenācām uz Rīgu un Lielvārdes mežā zem vienas eglītes nepārgulējām, muguras kopā saspieduši? Un tagad viņš tevi pat uz savām trepēm nelaiz? Maita tas tavs brālis ir, kalēja Mārtiņ.

Tagad viņš nospļāvās divas reizes no vietas. Klausoties Mārtiņam atmiņā notēlojās viss, ko jau zaldātu laikos piedzīvoja un novēroja brāļa ģimenē. Un vēl šodien viņš kā tāds svešs ubags bij zvanījis pie viņa durvīm, Māra glūnēja augšā gar aizkara malu un vēlāk atkal lejā pa durvju lodziņu, bet piekodināts neparko nelaist iekšā. Jurim vairs nebij daļas gar to, kādēļ viņš atnācis to gaisa gabalu un kādas nelaimes viņu vajā. Kā ne, Jura nebij vairs, un Georgs Ato-gens, tas tak gluži svešs cilvēks, zemnieku smaku vairs nevarēja ciest. Daudz netrūka, ka Priedaines kalējs nospļautos tāpat kā Drusts. Bet tas patlaban iesmējās.

— Kučiera viņam nav, laikam tomēr vēl par maz naudas, bet tiem liela-jiem līdzī taisās. Kučiera mēteļi un cepuri nopircis, un, kad grib izvizināt cien-māti, iebāž tajā mundieri vienu no saviem mucenieku zeļļiem, kas pat pātagu neprot uzplikšināt. Maita, vairāk nekas!

Tad viņš iztaujāja par Intu un tiem citiem. Mārtiņam tik daudz ko stāstīt, ka aprāvās tikai tad, kad Drusts sāka krākt. Drīz arī viņu pašu pārmāca miegs.

Rītā Drusts aizveda viņu uz kantori nelielā namiņā pie paša pilsētas valņa. Priekšistabā gaidīja smagie ormaņi, maisu nesēji un tamlidzīgi ļaudis no ostas strādnieku aprindām. Pusvācietis jau sēdēja savā istabā pie gara, papiriem un dažādiem sainīšiem nokrauta galda, ar mazu nazīti asināja zosu spalvas sev un acīm redzami arī savam priekšniekam — kuras padevās labāk, tās viņš at-lika nost atsevišķā čupiņā. Mārtiņš arī šajā darbā noskatījās ar lielu bijību, bet spalvu asinātājs nepiegrīza viņam ne mazāko vērību. Vecākais skrīveris vēl nebija atnācis, jāpagaida priekšā, kamēr sauks. Ilgi gaidīt nenācās, skrī-veris pabāza galvu un pamāja abiem. Priekšnieks, tāds pavecāks kungs, ļoti laipns un runāja tekošā latviešu valodā. Pacietīgi noklausījās zemnieka garo bēdu stāstu, nepārvaicāja gan neko, beidzot likās kļūstam mazliet nepacietīgs. Pats viņš neko nevarot, bet viņam esot pazīstams cilvēks, kas ar tādām lietām nodarbojoties. Ists ridzīnieks, arī kaut kad muižnieku vajāts, tāpēc par nelielu atlidzību uzņemoties vest zemnieku prāvas, dažs labais ar viņa palīdzību

dabūjis taisnību. Tagad neesot laika, bet lai Mārtiņš atnākot pēc četriem, tad aizvedīšot.

Tagad cerība jau bija manāmi stiprāka, tikai stundas līdz pieciem vilkaš gnužām lēni. Vecais kungs turēja vārdu, tūlī pēc pieciem iznāca un veda Mārtiņu pie advokāta. Blakus iet viņš neuzdrošinājās, turējās gabaliņu iepakā, lai kungam nebūtu kauns no tāda zemnieka sabristos zābakos, tikai uzmanīja, ka tas drūzmā nepazūd no acīm, tad glābiņš atkal būtu vējā. Advokāta trepju galā vedējs apstājās un teica Mārtiņam:

— Tas kungs, pie kura es tevi vedu, ir tāds savādnieks, bet tu neko nebaidies, blēdis viņš nav, lai gan nauda mīl — ak tā, vai tev pašam ir?

— Man, kungs, ir piecdesmit dālderī.

Mārtiņš grasījās izvilkēt un parādīt, kungs atmeta ar roku.

— Lai stāv, kad jau ir, tad labi, piecdesmit dālderus droši vien neņemsi. Ja viņš tev nepalīdzēs, tad cits arī ne. Esmu redzējis zemniekus, kas pusgadu nostaigājuši pa Rīgu un tālāk par tiesas durvīm nebij tikuši — kungiem tās veras pašas, zemnieks ar plecu nevar ielauzt arī, kad sūdzība uzrakstīta un viss, kā pienākas. Bez raksta tevi vienkārši aizdzītu prom kā suni, tu novazātos velti un būtu turpat, kur bijis. Agrāk bij slikti, bet tagad ir desmitkārt ļaunāk, pie pie dieva godības krēslā tev vieglāk pieklūt nekā tikt līdz tiesas galdam. Tas kungs tevi tur novedis jau rītu vai parīt. Tikai tu nedomā, ka viņš darīs savu aiz mīlestības pret jums. Nē, patiesībā viņš zemniekus nicina tāpat kā Rīgas patricieši, necīnās par viņu, bet par sava paša taisnību. Tas izklausās savādi, vai ne? Bet es tev jau teicu, ka viņš ir liels savādnieks. Nekad klientam neiedod uzrakstītu sūdzību vien, bet katrreiz iet līdz aizstāvēt to savu rakstu. Stāsta, ka viņam esot galvā visi likumi no Sigismunda Augusta privilēģijas laikiem, pēdējo burtu zinot, kas atcelts, pārgrozīts un papildināts. Tiesas kungus viņš ķēzi ne vien turpat sēdē, bet arī ārpus tās, nekur tiem no viņa nav glābiņa, tāpēc tikai rauga, kā drīzāk tikt vaļā. Bet tu jau laikam nesaproti, ko es tev stāstu?

— Maz gan, kungs...

Pa ķirmju izgrauztām čikstošām kāpnēm kalēja Mārtiņš manījās pakā, lādēdams savus smagos zābakus, kas tik briesmīgi dārdēja. Ielaida viņus lika vācu vecene, kas drīzāk izskatījās pēc sirmas pagraba žurkas nekā pēc advokāta kalpones. Kalējs palika priekšīnā pagaidīt, kungs iegāja tālāk, laikam pieteikt klientu. Iznācis tikai ar roku pamāja un pats tūlī izgāja atpakaļ laukā.

Bez pavadoņa Mārtiņš sajūtās pavisam nelabi. Klusīpām ielida pa pusviru pamestām durvīm un pārbijās, kad tās aizvērdamās nejauki nočikstēja. Pirmajā brīdī viņam raibs vien griezās gar acīm, neko skaidri nevarēja saskatīt. Visiem spēkiem viņš nopūlējās apvaldīt pārāk stipri šalcošo elpu un ausis dimdošus sirdspukstus, glābējs varēja ņemt ļaunā nepiedienīgo izturēšanos un vienkārši izdzīt laukā.

Vispirms kalējs ieraudzīja galdu ar divām grēdām tik lielu grāmatu, kādas savu mūžu vēl nebij redzējis, tās vēl pavairoja viņa bīklumu, bet līdz ar to

modināja arī cieņu un jaunas cerības. Spraugā starp abām grēdām kaut kas pakustējās, tas bij pats kungs un glābējs, kas kaut ko rakstīja, pār papīru noliecies. Seja šaura un bāla, deguns gan neizdevies, tā kā pusaugā palicis, bet par to piere nepiedzīvoti augsta un virs tās vēl kupli sirmi mati. Sirmā bārda tik gara, ka tās apakšdaļa pazuda zem galda malas. Kungs pacēla acis, tikai vienu, kā likās, dusmīgu mirkli pameta zemniekā un uzkliedza tik rupjā un spēcīgā balsī, ka Mārtiņš pat mazliet pieplaka:

— Nāc tuvāk!

Zābakus pēc iespējas apvaldīdams, kalējs pievirzījās galdam. Kungs turpināja rakstīšanu, tad nobeidza, galvu pašķiebis uz vienu, tad uz otru pusi, apskatīja, vai raksts izdevies pietiekoši glīts, no alvas trauciņa ar caurumotu dibenu uzkaisīja smiltis, spalvu noslaucīja plānkumainā lupatā, novaicāja gluži tāpat kā pirmī:

— Nauda tev ir?

— Ir, lielskungs, kā tad nu bešā ...

Mārtiņš mudīgi izvilkā naudas saimīti, atraisīja vaļā un izklāja uz galda visu savu bagātību. Tur bij tie piecdesmit dālderī un vēl daži rubļi. Naudu kungs aplūkoja daudz uzmanīgāk nekā īpašnieku pašu, uz to viņš līdz beigām vairāk nepaskatījās. Ar garu rādītāja pirkstu, kam bij zils sarepējis nags vēl ar tintes plankumu virsū, nicīgi atgrūda sāņus krievu naudu, apbrīnojami veikli atlasīja desmit zviedru dālderus, vēl veiklāk pašvadzināja saujā un klakstoši uzsita galdā skaisti sarindotu stabiņu. — Man! — viņš noteica. Padomāja brīdi, tad gluži tāpat atskatīja un uzsita galdā vēl piecus. — Tiesas izdevumiem! — Pamāja pirkstiem vien pret Mārtiņu, tas laikam nozīmēja: pārējo vāc nost. Kalējs novāca vilcinādamies un kungā lūkodamies, vai neņems vēl. Bet tas neņēma vairāk, atbalstīja galvu rokā, pirkstus pavisam apslēpdams bārda krūmājā, un uzkliedza:

— Kā sauc? No kurienes?

Pierakstīja un atkal noslaucīja spalvu.

— Stāsti!

Mārtiņš sāka stāstīt. Vispirms par to svarīgāko, par apprecēšanos ar Intu, ko lielmāte negribēja atvēlēt. Bet tad iekaisās un turpināja arī par to citu — par mantām no muižas klētīm, par pērienu un pazudušo Pīckieni, kur lielmāte atkal vainoja viņu. Piepina vēl klāt dienestu krievu armijā, nolika kungam priekšā savu brīvības grāmatu — krustim šķērsām samuldēja nezin ko, tā ka pašam sametās kauns. Pavaicājis jel, tad varētu atbildēt pa gabalam vien, bet kungs sēdēja dusmīgi sarauktu pieri un skatījās savā rakstā. Beidzot tomēr pārtrauca:

— Pietiek, vari iet! Rītu nenāc, bet parīt pirms pusdienas.

Priedaines kalējs izmetās pa durvīm slapjš nosvīdis, uz kāpnēm noslaucīja pieri un tad ar dūri iesita pa to. Lops! Ko viņš tur mala un jauca, kad lieta taču bij tik skaidra kā diena! Mājās varēja runāt kā pats mācītājs, bet te mēle tūlī kā pakulās. Mazliet viņu apmierināja doma, ka kungs taču prasītu, ja

kaut kas liktos neskaidrs vai aplams. Varbūt arī tā būs labi, kam tik daudz lielu grāmatu uz galda, tam arī galvā būs savs krājums.

Divas dienas viņš noblandījās pa Rīgu un ostmalu. Drusts tagad vakaros pārnāca mājās laikus un skaidrā prātā, varēja izrunāties un izsūdzēt visas beidas. Pēdējā naktī, kad svece jau bij nodzēsta un abi nolikušies gulēt, Drusts svāriģi noteica:

— Kad tikai tu dabū atļauju precēties, vairāk nav vajadzīgs, kungiem neviena tiesa neko nav varējusi padarīt un tagad nepadarīs. Dzīves tev tur tā kā tā vairāk nebūs, ja Lapsene ir ieēdusies, tad apēdis arī. Paņem Intu un to puiku, nāciet uz Rīgu, cita glābiņa nav. Meģis arī lai nāk līdzī, pilsētai un tāpat krieviem labi amatnieki tagad vajadzīgi vairāk kā ēst, pēc tās sērgas daudzas smēdes Kalēju ielā vēl tagad stāv ciet. Un ja smēdē ne, var arī citur, darba te netrūkst. Man pašam tā maisu nešana apnikusi, nav nekāda iznākuma. Kamēr osta vajā, nekas, savu grasi var nopelnīt. Bet kad Daugava aizsalst un kuģi nevar ienākt, tad ir slikti. Zāgē malku, ej mēslus no ielām tīrīt, maizei un silķei, vairāk neiznāk. Man jau apzināts, es tikai gaidu, kad ienāks tas holanderu trismastnieks, tas arī ziemu brauc pa siltām jūrām, kas neaizsalst, un kur tev nevajag ne kažoka, ne cimdu, kreklos vien var locīties pa deķi, drēbes nav jānoplēš. Nāciet uz Rīgu, to es saku, un tā tas ir.

Tā tas bij — Mārtiņš par to daudz domājis un pats jau tā nolēmis. Edis, kamēr apēdis, žēlastību no tās velna vācietes nebij ko gaidīt. Gulēt pēdējo nakti nevarēja nemaz, rītdiena ar savām bailēm un cerībām mētāja viņu kā ratos pa grumbuļainu ceļu.

Rītu viņš jau staigāja pa ielām, kad pilsētas vārti vēl nebij atslēgti. Pirms pusdienas — jā, kad tad tas īsti varēja būt? Brokastlaiks arī pirms pusdienas, bet tad viņš katrā ziņā tā arī būtu pateicis. Kādu stundu Mārtiņš stāvēja ārā pie advokāta nama, bet kad bodnieks otrā pusē kļuva uzmanīgs un sāka aizdomīgi novērot viņu, iegāja iekšā un gaidīja kāpņu galā. Kad tikai neaiziet viens — tā bij viena rūpe, bet otrā — ka neuzkāpj par agri un nesakaitina. Neziņa un šaubas atkal sviedrēja pieri, tiesa biedēja kā acīm redzama un draudoša nelaime. Kad beidzot bij augšā un likā vecene ielaida iekšā, atkal jāgaida, par agri atnācis vai par vēlu, to viņam neteica. Pēc garas mūžības beidzot pavērās cīkstošās durvis, acu viņā nepametis, papīru tīstokli padusē, advokāta lielskungs aizgāja garām un padurvīm laukā. Priedaines kalējs manījās pakāļ. Kungs gāja tik ātri, ka viņš ar saviem smagajiem zābakiem tikko paspēja līdzī, tomēr palikdams pieklājīgu gabaliņu iepakaļ.

Pie tiesas nama durvīm katrā pusē stāvēja cietumsargs, lielu spīdošu āvu izslējis. Iekšpusē atkal tādi paši divi. Pirmajā priekštelpā advokāts mazliet pagrieza galvu atpakaļ, tas laikam nozīmēja, lai zemnieks nenāk tālāk, un Mārtiņš palika turpat. Pa bezdurvju caurumu redzama otra istaba, taisni pretī lielas divviru durvis ar trešo sargu pāri. Kungs iegāja pa tām, palika labu laiku, iznāca atkal laukā un apsēdās uz sola zem loga. Mārtiņš viņu no šejienes varēja labi redzēt. Sēdēja, bārdu mazliet paslējis, roku pret ceļgalu lepni atspiedis, viņā

skatoties, arī kalējs kļuva drošāks — ja jau tas nebijās tiesu, tad varbūt arī pašam izies labi. Dūša neko nesaplaka arī tad, kad tās smagās durvis plaši atvērās, divi sargi izveda zemnieku postalās un kādu applukušu pilsētnieku, bet pakaļ tiem savā vajā aizgāja pulciņš cilvēku, tie laikam bij liecinieki. Aizstāvi tuvumā redzot, gaidīt nebij grūti, sirds sadrebējās tikai tad, kad kungs piecēlās un nu tikko manāmi pameta viņam ar galvu. Labi, ka pamanījās laikā, kāds jau no iekšpuses grūda durvis ciet.

Tiesas zālē gan Ataugu Mārtiņam acis atkal apžilba, lai gan telpa nebij nekāda gaiša. Kaut kur no sāniem vai augšas ieplūda sarkani-zili-zaļi-dzeltēna gaisma — viņš neuzdrošinājās pagriezt galvu un paskatīties. Trīs tiesas kungi sēdēja paaugstinājumā aiz apklāta galda, attālāk abos galda galos vēl citi, cik viņu īsti bij, to nejaudāja skaitīt. Un laika arī neiznāca, vidējais tiesas kungs tūlīp sāka novaicāt — stingri gan, bet bez dusmām un nelamādamies. Vai viņš esot tāds un tāds? Sūdzoties par Priedaines lielmāti tādu un tādu? Sūdzības raksts viņam nolasīts priekšā? Sūdzību uzturot? Pilnvarojis tādu un tādu kungu aizstāvēt savu lietu?

Uz visiem jautājumiem Priedaines kalējs atbildēja «jā», sākumā pats savu balsi lāgā nepazīdams, bet vēlāk jau īsti droši. Pie tam viņš ar vienu aci pablenza savā bārdainī, kas bij apsēdies pie galdiņa kreisajā pusē, kā agrāk likās viņu nemaz neredzam, bet, vienu ausi pagriezis, uzmanīgi klausījās tiesas kunga jautājumos — vai nu tā otrā bij kurla, vai arī viņš gribēja rādīt, ka neviens nepareizs vārds nepaies garām nedzirdēts. Viss likās labi, bet šajā acumirkli kāds pacēlās no mazā galda, nedzirdamiem soļiem pienāca, pieliecās gluži klāt un, ar garu pirkstu leju norādīdams, kā zalktis iešņāca ausī:

— Tu esi nobridies kā lops! Tūlīp ej ārā, notiri savus zābakus un tad nāc!

Viens no tiesas kungiem arī pameta ar galvu. Pietvicis Mārtiņš izmanījās laukā un pierāvās priekšistabas stūri. Patiešām, zābaki tādi, ka briesmas skatīties — kā viņš to līdz šim pats nebij ievērojis? Vai tad pie Drusta neiznāca laika diezgan uzposties pēc cilvēka un tad rādīties tiesas priekšā? Ar ko te nu lai tira? Ā! bet kam tad tā cepure rokā? Viņš sāka rīkoties ar to pašu tik sirsnīgi, ka īsā brīdī zābaki tā pārvērtās, ka pazīt nevarēja. Kad tikai tiesas kungi tādu nevižību nepēmuši jaunā un taisni tāpēc neaizlieguši precēt Drusta Intu. Stipri sašļucis, kalējs Mārtiņš atgriezās zālē.

Tur vairs nevaldīja pirmītējs svinīgais klusums. Advokāts bij piecēlies kājās, abām rokām galdiņā sagulis, kā pērkonā dārdiem dimdināja telpu. Nu viņš tikai to vienu roku paturēja atspriestu, ar otru nobraucīja bārdū, tad izstiepa abas uz priekšu, paplētā pirkstus, kā kaut ko galīgi atraidīdams, un iznīcinādams pavēcināja uz vienu otru pusi, tad noliecās atkal. Tirais prieks noskatīties viņā un dzirdēt, kā balss dārdoņa dobjiem viņiem atsitās kaut kur augšā smailajās ailēs. Tiesas kungi klausījās uzmanīgi — brīžam kāda pierē ievilkās grumbas, brīžam atkal otrs nicīgi pavīpsnāja. Ataugu Mārtiņš domājās arī pats taču Althofu namā mācījies vācu valodu, bet šajā runā viņš nesaprata gandrīz nevienu vārdu, tā viņam bij pārāk gudra saturā un svešāda izskaņā.

Runa beidzās, un kungi sāka strīdēties. Tie trīs kaut ko icbilka, advokāts turējās preti. Mārtiņam atkal uzmācās bažas — trīs taču, un viņš viens pats. Bet drīz arī šis rūpes pārgāja; ko šie vienu vārdu, viņš desmit preti. Reizem uztraucās, paslējās pirkstgalos, sita savu tistokli pret galdu un vispār cīnījās kā pats par savu lietu, nevis par šo zemnieku sabristos zābakos, kam lielmāte neļauj precēties.

Ari strīds bij galā, Mārtiņu līdz ar viņa aizstāvi izraidīja laukā, laikam tiesas kungi gribēja taisīt spriedumu. Kalējs stāvēja kā pirmiņ, arī aizstāvis sēdēja tāpat, tikai mutautiņu izvilcis, noslaucīja pieri, gluži tik viegla viņam tā cīņa nav vis bijusi. Gaidīt nācās ilgi, bezgala ilgi, un, kad advokātu atkal aicināja iekšā, Priedaines kalējam uztraukumā aizrāvās elpa — būs vai nebūs? Kungs iznāca ar diviem papīriem, tas viens bij kņaza Repņina parakstītais, to viņš vienaldzīgi pasvieda Mārtiņam rokā, otru vēl paturēja pats, ar kroplo nagu kā ar spalvu skrapšīnāja pār to.

— Tā ir atļauja tev precēties, tiesa piesprieda. Par tām mantām un baļķiem jāizligst ar lielmāti, tur nav tiesas darišana.

Pateica un izgāja pa durvīm. Mārtiņš gan manījās pakal, bet tomēr reizē vis neizkļuva laukā. Labu laiku viņš klabinājās, kamēr sargs atvēra un izlaida.

Gaidīts tik ilgi un visu laiku dzīvots tādā uztraukumā, ka prieks par ieguvumu nebij tik liels, kā tam patiesībā vajadzēja būt. Tikai aiz Rīgas vaļņiem un dzirnavu kalna Priedaines kalējs pamazām sāka atjēgt, ko panācis. Tagad Lapsene vairs neko nevarēja padarīt, viņam būs Inta un abiem Bultiņš, cits viss bij tīrais nieks. Bet tagad atkal uzmācās tādā kā šaubas: vai tiešām tikai nieks? Jāizligst ar lielmāti — vai viņš pazina šo lielmāti, kad runāja tik viegli? Ko tā jau viņreiz ieminējās par mantām no muižas klēts, patvarīgi nocirstiem baļķiem un par visu to pārējo. Var būt, ka viņai patiešām sava tiesa, kas taisīs pavisam citādu spriedumu... Nē, uz Rīgu, uz Rīgu jābēg, tas bij vienīgais glābiņš, Drustam taisnība un Holodkevičam tāpat.

Abi papīri vēl tāpat sauja samiegti, tagad viņš tos noglabāja — savu brīvgrāmatu parastajā vietā svārkkabatā, bet laulības atļauju uz krūtīm zem krekla, tā tā svarīgākā, labāk galvu pazaudēt nekā to. Tad atskatījās saulē, kas jau patlaban šķēla Rīgas pils torņa robaino malu, sagrozīja plecus un sāka soļot tā, it kā priekšā nebijis veselas nakts un visas nākamās dienas gājums.

7

Priedaines pils priekšā atradzietis turēja apseglotu zirgu: lielskungs gribēja jāt uz Lapmuižu, bet nenāca vēl.

Holodkevičs vēl nevarēja nākt, nepateicis Sarlotei Amālijai to, kas viņu šorit jau deviņos piecēla no gultas, lai gan lapmuižnieks tikai piecos aizbrauca un viņi tika pie miera. Patlaban pulkstenis rādīja četrus pēcpusdienā, visu laiku pa zāli staigājis un jājamiem zābakiem klonu tīšām klauzdoši klabinājis, viņš

tagad padzirda, ka baronese uzmodusies, klepo un čabinās guļamistabā. Jau labs laiks, kā viņi gulēja katrs savā — kad divi cilvēki tik pretīgi viens otram, tad taisni kopējā gulta ir tā, kas savstarpējo riebumu sacel pāri mēram un grūtu padara pat to brīdi, ko dienā jānosēd pie pusdienu galda.

Appēmies viņš gāja turpu, tāpat klaudzinādamies un vēl piešus skandinādam. Šarlote Amālija bij uztrausies sēdus, muguru pret četriem spilveniem atbalstījusi, izžuvušiem pleciem un saņurcitam, ne visai tīram zīda kreklam rīta mēteli pārmetusi. Pagirās īgnā seja baltiem un sarkaniem lāsumiem, šorit nebij laika notīrīt pūderi un tās lipīgās ziedes, ko viņa tur katru dienu triepa virsū, pa nakti viss skaistums noplucis un sajucis. Tikko ienestā mazgājamā bļodā kūpēja silts ūdens. Minnas kambara durvis vaļā, spraugā pašāvās melnā ziņkārā galva. Bet rokasmaita vārdu nesaprata ne vāciski, ne poliski, bez tam viņa tā kā tā katru dienu dabūja redzēt kungu ķildas, nebij vairs nozīmes piegriezt tām kaut kādu vērību.

Šarlote Amālija nožāvājās — laikam gan tišām, lai parādītu vīram savu bezgalīgo vienaldzību un nicinājumu. Sakniebtām lūpām tas arī te staigāja apkārt, it kā kaut ko meklēdams. Salocītā jājamā pātaga plikšņinājās pret zābaku, piešu šķindoņa neizturami spindza ausis. Baronese nīknām acīm brīdi sekoja šim lielajam cilvēkam ar noļuvušu pakakli — nekas no vīrieša kārdinātājam īpašībām tajā vairs nebij atlicies.

— Vai tu nevarētu kaut brīdi aprimties? Tā žvārdzoņa galu galā var padarīt traku.

Holodkevičs vēl nīknāk atskatījās pretī, bet apstāties nedomāja.

— Bez šaubām, var. Bet tikai to, kas pats nav traks.

— Jauki un smalki! Tātad es, pēc tavām domām, jau esmu?

Tāds tagad parasti viņu izrunāšanās veids. Ja kalpotājas un zemnieki pratuši vācu vai poļu valodu, tie daudz ko varētu piemācīties no lielkungu sadzīves smalkumiem. Vismaz ārēji galantais un apvaldigais polis skaitās pats par sevi un ar katru dienu vairāk ienīda šo sievieti, kas īsā laikā bij padarījusi viņu līdzīgu kaut kādam trīsdesmitgadu kara kalpam. Viņš tik spēcīgi iesita ar pātagu, it kā gribētu pārcirst pušu sava zābaka stulmu.

— Ne tikvien traka, bet samaitāta un izvirtusi līdz matu galiem — cik gari nu tie tev atlikušies. Labi, ka mums vakar nebij citu svešu viesu, citādi man aiz kauna būtu jānosaujas. Daudz netrūka, ka tu vīra klātbūtnē sēstos tam Lapmuižas Šneideram klēpi.

— Vai tad tu gaidīji, lai tev, tam vīram? Bet tu jau auklē tikai tādas, kas smird pēc sviedriem un kūts mēsliem.

— Nu, viņu smaka nav sliktāka kā tā, ko tu ielaisti savās drēbēs un zied uz vaigiem.

— Tad šovakar atkal tiksī laimē. Domā, es nesaprotu, kāpēc neesmu uzaicināta uz tām dzirēm Lapmuižā? Zinu visu, mīlais, mani tu nepiekrāpsi. Vincents Šneiders ir tavs mācekļis, viņš tikai mēģina atdarināt to, ko tu savā laikā tik lieliski prati sarīkot. Cik meitu jums šovakar tur būs?

Minna ienesa kafiju. Kad tā tur stāvēja, galvu noliekusi, atkal uznāca kāre pastiept roku, aptīt vienu no tām nekaunīgajām zemnieces pinkām ap pirkstu un — — lielmāte zināja, kā tā kutinādama nožņirkst cauri visiem kauliem. Bet nedrīkstēja, nedrīkstēja, neko vairs nedrīkstēja viņa, nabaga slimā lielmāte, un tāpēc novaldījās. Kafija vēl pretīgāka kā alus un piens. Viņa atgrūda krūzi un lika Minnai paņemt mazgājamo bļodu. Pati ūdeni diezkā nemilēja, bet kad rokasmeita ar siltā ūdeni samērcētu sūkli norīvēja kājas vēl augstu virs ceļgaliem un pēc tam nosusināja ar mīkstu dvieli, viņa tiksmē aizvēra acis. Tomēr tas ilga tikai īsu brīdi, pēc tam ignums uzmācās atkal. Piecēlās un uzmauca mīkstas naktskurpes, izslāja zālē. Pa logu nekā nebij ko redzēt, visi gājēji lauka darbos, tikai baltgalvis puika skraidīja pa kūts uzhraucamo tiltu augšā un lejā. Rudens diena bez mazākās vēja pūsmas. Klēts lieveņa apaļie stabi saulē spīdēja tik balti, ka skatoties jāaizmiedz acis. Pārredzamā šaurā rugāju sloksne zibošiem tiklīņiem novilkta. Gar pļavām aizlicās mežmalas loks ar spilgti dzeltenām kļavu kupeņām. Šarlote Amālija saviebās. Garlaicīga un apnikusi šī aina ar savām kļavām, kas stāvēja plati ieplētušās kā treknas zemnieku sievas, kas taisās novilkt savu izaicinoši spilgto tērpu un likties gulēt vīram blakus... Viņa apsēdās pie galda un ļāva vaļu garlaicībai un ignumam.

Kāpēc viņai te jāigst vienai un vientuļai? Kad Holodkevičs parādījās pagalmā, tūliņ tam pielipa kāds ar savām bēdām un vajadzībām. Pie viņas neviens nenāca padomu prasīt vai ko lūgt. Vai viņa nebij tā lielmāte, ko pienākas bities, cienīt un milēt? Bijību, jā, to viņa šiem vīžaiņiem bij iedzinusi, bet vai tie arī cīnīja viņu? Ka mīlestības nebij, to jau varēja redzēt tajā vissaldākajā sejā — liekulība un blēdība, vairāk nekas. Šie ļaudis bij viltīgi kā kaķi, kas dažreiz prot arī pieglausties, bet vienmēr mīkstās ķepās apslēptiem nagiem.

Aiz ignuma jau sāka kūsāt istas dusmas un naidis, bet viņa ar varu apslāpēja tās — uztraukties taču bīstami. Un tad cik iespējams mierīgi atcerēs pārdomāja to, ko sačukstējusi nelaiķe stārastiene, Briēžu Anna un vēl dažas citas. Šie ļaudis te visu laiku dzīvojuši kā lopiņi bez valdīšanas un bijības, izlaidušies sliņķi, neliēši un dumpinieki, pašam lielkungam tie negriezis ceļu. Tikai tad varēs sākt jaunu sadraudzīgu dzīvi, kad viņi būs dabūjuši pienācīgu pārmācību par veciem grēkiem un tāpat par tagadējiem, arī par labās stārastienes pazudināšanu. Nav nekādas nozīmes noslānīt rīkstēm vienu otru atsevišķi, ļaunums jāizravē ar visām saknēm, bet tās izplētušās visam pagastam pāri. Un izravēts tiks, visā drīzumā, par to jau ir gādāts...

To iedomājusi, Priedaines lielmāte izšļaucījās tiksmē, diemžēl gan ātri pārskrejošā. Bet vispirms jādabū rokā pats tās velna sēklas sējējs un didzētājs, tas lielais musinātājs un naida kurinātājs, tas lielais karavīrs un slepkavnieks... Viņa nevarēja vairs nosēdēt mierā, lika Minnai pasaukt jauno saimnieci.

Tā uznāca tusnidama, zemnieces kārtai nepiedienīgi resna izblīdusi. Vārdā Grieta, agrāk kalpojusi pie nosistā muižkunga Holgrēna par saimnieci un klāt-gulētāju, tagad, tāpat kā Sarkanais Bērts, ieradusies nezin no kurienes. Smaga un aiz kaulu sāpēm stīva, nevarēja meitām pakaļ izskraidīt, bez tam pakurla,

tāpēc nezināja arī, ko tās čukst savā starpā. Ar pašu runājot, jāklīdz pilnā kaklā, tās jaunās kuces un līdz ar to visa muiža tūlī dabūja zināt, kas nekādā ziņā nebij izpaužams. Maz labuma no viņas, lielmāte to nevarēja ciest, bet tomēr cieta, tāpēc ka tā nīda muižas un pagasta ļaudis vēl vairāk kā nelaiķe Piekieni un bij gatava pakalpot, kur vien iespēja. Atmiņa Grietai bij kļuvusi vāja, patiesību sakot, viņa atcerējās tikai tos notikumus, kas saistījās ar muižkunga mājas nodedzināšanu un pils izpostīšanu, bet par to tad arī tik skaidri un visos sīkumos, it kā tas viņai stāvētu kādā neaizveramā grāmatā pierakstīts. Tā bij svarīga lieciniece, tāpēc katrā ziņā pieturama un saudzama līdz tai lielajai tiesai, pēc tās tad varēs patriekt ratā.

Lielmāte kļiedza gar plaukstu, lai labāk skan:

— Vai tas kalējs, tas slepkavnieks, tas — — nav vēl atradies?

Grieta atkļiedza preti tāpat, it kā lielmāte, nevis viņa bijusi tā kurlā:

— Nav vēl manis. Ja bijis, tad jau Briežu Anna atskrietu pastāstīt, viņai tas uzdots.

Lielmāte pārdomāja, atcerēdamās Grietas nostāstos notikumus, kas viņu visvairāk interesēja.

— Un tad viņi toreiz to kalēja brūti ielika cietumā?

— Jā, dienu pirms kāzām, citādi kalējs ar to aizbēgtu mežā. Muižkunga mājas pieliekamajā kambarī, bet kāzu naktī, tad tepat pils pagrabā, tur viņu vecā Lavize nozāļoja.

— Un kalējs slapstījās pa mežu un nāktu viņu atsvabināt?

— Kā likts, lielmātiņ. Tas jau ir tāds zvērs, dievu, ne velnu nebistas. Tikai klāt tikt nevarēja, Holgrēna kungs visapkārt muižai bij nolīcis sargus.

Vecene tarkšēja tālāk, bet lielmāte vairs neklausījās. Domāja savu, laikam ko isti tīkamu, jo mute viņai savilkās nikni saldā smaidā. Tad viņa pārtrauca Grietas mēles plūdus.

— Apturi nu reiz to savu kulstiklu! Pasaki Intai, lai uznāk pie manis. Un kučieris ar Bērtu lai nāk.

Piecēlusies atkal skatījās pa logu. Baltgalvis tāds, skraida, it kā tas viņa paša tilts un neviens to nevarētu liegt! Aug, aug vēl viens zaglēns, kalējam labais palīgs. Kaut tev bijis bērns... Bet tādiem ir, vairojas kā seski un smird arī tāpat... Inta parādījās pagalmā kūts pusē, no klēts nāca kučieris ar Bērtu. Lielmāte atrāva logu un spiedza:

— Kājas — kājas nomazgā, ka man tās istabas nepiesmerdē!

Inta ielēja tīru ūdeni toverītī, žigli nomazgājās pati, tad ķērās pie kājām. To lielumu gan dabūja nost, bet, caurām dienām mēslos un zampā mirkusi, āda palika bēta, kā bijusi. Tad viņa pasauca Bultiņu.

— Nāc, iesim pili, lielmāte sauc.

Bultiņš stīvējās pretī.

— Es negribu pie lielmātes, lielmāte ir Lapsene un dzeļ. — Inta viņu spēcīgi sapurināja.

— Vai tu turēsi muti, nelaiimes bērns! Visus mūs iegrudīsi postā.

Kučieris un Sarkanais Bērts bij jau priekšā. Lielmāte sēdēdama ziņkāri gaidīja, kā tie abi lidis iekšā. Taisnību sakot, viņa vēl nekad nebij tā īsti palūkojusies, kāda tad izskatījās tā kalēja — tā — piegultēja. Bet tie abi nemaz nelida, ienāca gan mazliet bikli, taču pārbijušies nelikās. Ā! smuka tā nu nepavisam nebij — lielmātei kļuva tā kā vieglāk. — Kalējam slikta gaume, — viņa nodomāja un ņēmās aplūkot Drusta meitu kā kādu neredzētu, mežā noķertu kustoni. Bet Inta nebij tik viegli satraucama kā citas muižas sievas, mierīgi izturēja Lapsenes acu dzēlienus, tikai krūtis apslēptā ienaidā un sasprindzinātā gaidā cilājās straujāk. Bultiņš viņai pie rokas stāvēja gluži mierīgi, pirkstu mutes kaktā iebāzis, skatījās lielmātē un droši vien nodomāja, ka tā tak nemaz neizskatās pēc lapsenes. Nē, šī mēslu mēzēja ar brūnajām kājām un puiku pie rokas nenobijās. No tās pašas nolādētās kalēju sugas — Priedaines lielmāte strauji pasita zodu augšup.

— Man stāsta, ka tu protot burt. Vai tas taisnība?

Inta atbildēja vienkārši, taisni un atklāti acis skatīdamās:

— Nē, lielmāt, tie ir stārastienes salti meli. Es nekad neesmu mācījusies burt un neticu tādiem māņiem.

— Ak māņiem? Bet vecais kalējs, tas likais Mārcis, kā viņu te sauca, esot bijis burvis un tev atstājis savu māku.

— Neko viņš man nav atstājis un nevarēja atstāt. Vecais Mārcis nebij nekāds burvis, tikai turējās pie savas ticības, un tāpēc cēlās tās tenkas. Stārastiene viņu akli ienāda, lielmātei nevajadzēja klausīt, ko tādi te muld.

Lielmāte atkal savaldījās tiktāl, ka tikai dūri uzsita galdā.

— Nemāci mani, tu mēslu vabole! Nu, par tām raganu būšanām ar tevi runās tiesa, tad tev mēle locīsies citādi — ai, kā locīsies! Bet tagad pasaki man, — kur ir tavs kalējs?

— Es, lielmāt, nezinu.

— Nemelo tu man un neliedzies, tas tev neko nepalīdzēs! Uz Rīgu viņš esot aizgājis sūdzēties par mani — par mani sūdzēties, nelietis tāds! Jeb varbūt viņš ar kādu smukāku meitu aizbēdzis mežā, tu jau izskaties pēc gatavā ķēma.

Inta bij mazliet nodūrusi galvu, caur pieri pablenza lielmātē.

— Ko es tur varu darīt? Kādas dievs mūs laidis pasaulē, tādām jādzīvo.

Mūs — tādām —? Vai tikai tas bij teikts par sevi pašu vien? — Taisni uz sārtā liekama šī melnā ragana, šī — — Priedaines lielmāte elsoja vēl smagāk nekā tā, zobi ciet, runāja lūpas vien.

— Es tā dzirdu, ka kalējs esot liels bruņinieks, savas brūtes viņš neparko nepametot cietumā. Kā tu domā, manu vabolīt, ja es liktu ieslodzīt tevi — vai viņš nāktu pakal?

— Droši, lielmāt, to viņš darītu. Ieslogiet, kur gribat, viņš mani izraus.

— Ā, vai es neteicu, ka viņš ir bruņinieks? Nu, lai nāk vien, un, ja viņš tevi izraus laukā, tad jūs varēsiet precēties, es vairs nebūšu pretī, pati kāzas vēl sarikošu, lepnas kāzas. Puiši, raujiet to mātīti lejā! Atslēgu lai glabā kučieris, varbūt mums tā šonakt vēl būs vajadzīga.

Tie abi taisījās Intai katrs pie savas rokas, viņa atgrūda nikni.

— Lieciet mierā, bendes kalpi, es iesu pati!

Kučieris pa priekšu, Sarkanais Bērts uz pēdām pakal, tā viņa ar Bultiņu pie rokas steidzās pa kāpnēm lejā, lai tikai neparādītu Lapsenci, ka patlaban sak drupt viņas apņēmība un spīts, ka izmisuma brēciens ar varu laužas pār lūpām. Ārā, tad atkal lejā pie pagraba durvīm Inta bij apdullusi un lāgā neapjauta, kā viņu iegrūž pagrabā, bet Bultiņu atrauj un patur ārpusē. Noklankšēdama aizkrita Meģa kaltā atslēga, kučieris noglabāja slēdzeni kabatā. Aiz padusēm pacēlis, Sarkanais Bērts stiepa puisēnu augšā, tas brēkdams spārdījās kājām un mēģināja atlauti vaļā krūtīm apžņaugtos spalvainos pirkstus. Āra durvis vien-kārši aizvēra ciet, tās bij stipras un smagas, Bultiņš velti skrāpēja nagiem, pat tverekli nespēdams aizsniegt.

Saule jau laidās aiz priedāja, kad kalēja Mārtiņš pār sava paša cirtumu un gar tēva birzs ataudzi ienāca Atangu sētšvidū. Par iešanu to vairs lāgā neva-rēja saukt, kājas vilkās pa zemi, ceļgalos lodzidamās, kā mugurā aizlauzts, pleci-gais augums vārstījās no vienas puses uz otru. Svārkus viņš bij novilcis, cepuri nesa rokā sažņaugtu, sviedri straumītēm tecēja pāri acu plakstiem un degunam, roka sen vairs necēlās noslaucīt. Mute vaļā, elpa plūda sēcošiem guldzieniem kā nodzenātam meža kustonim. Tikai līdz klētiņas stūrim viņš tika, tur sašļuka sēdus uz nomestiem svārkiem un cepures. Divas negulētas naktis un neprātīgais skrējiens bez mirkļa atpūtas pa mežiem un dumbrajām galu galā tomēr bij pievārējis arī šo spēcīgo vīru. Acis kūpēja sarkana migla, tās lipa ciet, galva liecās lejup. Bet tad viņš samanija, ka mele mute pielipusi nepakusti-nāmi smaga, rīkle sūrkst un visas iekšas smeldz kvēlošās sāpēs. Pietrausās kājas, aizvilcās pie aciņas. Uzvilktā spaini līdz pusci saule sasilis ūdens, viņš pieklupa un dzēra, dzēra atpēmdamies, tad saguma turpat zemē, pavēlās tālāk uz zālītes un acumirkli aizmiga. Līdzī slāpēm apdzisa arī tas, kas viņu visu ceļu trauca uz priekšu kā spraiģi saliekta un neatlaidīga atspere — paplaiksnijās neskaidra jausma, ka nu ir klāt, ka nu ir labi. No klētiņas ņaudēdams attecēja kaķis, pa-ošņāja gulētājam ceļgalu, palida tālāk, nolaizīja slapjo vaigu un saritinājies apgulās cieši līdzās. Kalēja Mārtiņš nejauta neko.

Kad pāri Atangu sētšvidum atskanēja pakritušā cilvēka pirmie krācieni, no kārkļu krūmiem uz Briežu robežas pašāvās Annas pinkainā galva. Viņa palū-kojās, paklausījās, izlida laukā un klusāk kā nelaiķa Duksis zagās uz klētiņas stūri. Acis ne acumirkli nenovērsdama no gulētāja tur palejā, pietupās un ne-ticami žigliem zagligiem pirkstiem izčamdīja pamestos svārkus. Tad nagos pa-spīda kaut kas balts — Anna piecēlās, atskatīdamās virzījās taisni kalnā, jo tālāk, jo ātrāk. Augšā, mežmalā aizkļuvusi, abām rokām sarāva brunčus pāri ceļgaliem un sāka skriet uz muižas pusi.

Saule jau sen bij nogājusi, pie palsajām debesīm austrumu pusē bālgani iekvēlojās gandrīz pilns mēness. Rudens vakara dzestums strauji atdzēsēja saules sakarsēto sauso nogāzi. Gulētājs pārstāja krākt, noņurdējas un pusmiegā

pasīta roku augšā — kaut kas viņam bij sakutinājis visu acu plakstu. Plauksta ķēra mikstu kamolu, kas acumirkli pārvērtās skrāpējoši ass, atskanēja dusmīgs nūrdiens un šnākšana — gulētājs atmodās pavisam un pielēca sēdus. Kaķis, atlēcis gabaliņu nost, laizījās un dusmīgām acīm blenza nelaiņajā saimniekā, ko viņš taču ar vislabākajiem nolūkiem bij mēģinājis nolaizīt. Ataugu Mārtiņš savējās aplaida apkārt sētsvidū un ar reizi aptvēra visu. Saule nogājusi, bet viņš guļ te, it kā viss jau patiešām galā un labi! Nolādētais nespēks, nolādētais miegs! . . . Paķēra svārkus, pa ceļu projām steigdamies, uzrāva tos mugurā. Noberztais papēdis sāpēja, gurna ievainojuma vietā durstīja kā ar ilēnu, bet viņš nemanīja, ka klibo, viņam nebij laika manīt neko. Inta ar Bultiņu gaidīja . . .

Priedaines lielmāte nepacietīgi trinās zālē uz krēsla, kalējs lika sevi ilgi gaidīt. Ka viņš nāks, par to nu nemaz vairs nebij ko šaubīties, lai izguļas vien, tiem jau miegs kā lāčiem ziemas migā. Viņa tik stipri pārliecināta, ka pat nesūtīja vīrus turp sagūstīt to tāpat aizmigušu. Tas nebij tik drošs, varbūt pamodies pamana jau iztālēm un atkal aizbēg mežā, ķer tad viņu tur. Te tā lieta daudz vienkāršāka un drošāka, pavisam droša. Kučieris un Bērts slaidījās tepat zālē, aiz pievērtām durvīm četri uzticamie atradzieši basām kājām un salocītiem stipriem grožiem. Viss norunāts līdz beidzamam sikumam — neizspruks, ielidis kā murdā! Lejā noklākšēja āra durvis, lielmāte nodrebēja, pameta tiem diviem ar galvu, pie kam acis viņai nepārprotami draudīgi pazibsnīja — tagad lai piesargās visi! Atzvēlās krēslā un pūlējās sataisīt vienaldzīgu, laipnu seju, tikai zods no devīgi raustījās, rādīdams, ko Lapsene apslāpēja sevi.

Atsprāga zāles durvis, lielmāte nevilus nodrebēja otrreiz, bet tūlīņ saņēmās. Mārtiņš ieklupa iekšā, pat labvakaru nepadeva, abus sargus likās nemaz nepamanijs, ribošiem soļiem piegāja galdam, aiz kura lielmāte negribot cēlās kājās — tik nejauks izskatījās kalējs. Balss aizsmakusi, sēca vien.

— Kur ir Inta . . . un tas puika?

Lielmāte paņirdzās.

— Padzīvojis puisis un nezina, kur meitas meklējamas. Kūtsaugšā, salmos, kur siltāka guļa.

Kalējs bij tā uztraukts, ka pat zaimu neaptvēra.

— Tur es jau biju — tur nav. Kur jūs viņus esat likusi?

— Tur, kur tūlīņ ieliksīm arī tevi. Tūlīņ, tūlīņ, tūlīņ . . .

— Mani jūs nedrīkstat aiztikt, man ir grāmata.

— Grāmata tev ir? Kas tā par grāmatu? Ja tev tāda ir, tad gan nedrīkst aiztikt. Parādi.

Mārtiņš iegrūda roku kabatā, iztrūcies sarāva plecus, tad ātri ātri iztaustīja visu savu apģērbu un nolaida rokas gar sāniem. Lielmāte tikko valdīja smieklus.

— Nu redzi, ka nav. Varbūt viņa tev tikai sapni rādījusies. Varbūt žurka aizvilkusi, kamēr gulēji.

Neprātīgās dusmās kalējs pasvieda rokas un kratīja dūres gaisā.

— Tu pati esi tā žurka! Tu esi viņu man nozagusi!

Gribēja apgriezties, lai paskatītos, ko Lapsene tā vaibstās un met zīmes

viņam pār plecu, bet nepaguva. Divi spēcīgi triecieni kāju locītavās viņu tāpat izslietām rokām nosvieda augšpēdu, krizdams viņš smagi atsita galvu pret klonu un uz brīdi apdulla. Seši tēviņi saklupa virsū, kad viņš atkal atžillba, rokas uz muguras bij cietu virvi tā sažmaugtas, ka viņš novaidējās aiz asām sāpēm un zvēriska niknuma. Tagad tie uzklupa kājām, to vienu kalējs vēl paguva saliekt un atspert — atradzietis iebļāvās un paklupa četrāpus, bet tagad jau pieci palikušie vien paveica to, kas vēl vajadzīgs. Lielmāte smējās locīdamās, rokām sānus žņaugdama, lai tur neiemetas dūrēji.

— Tā, puīši, tā! Velciet nu viņu pie tās brūtes, lai izguļas pēdējo nakti, rītu, tad viņus guldīs pa vienam.

Kalēju sagrāba aiz padusēm un vilka pa kāpnēm lejā, sasietās kājas klauudzēja, no kāpes uz kāpi krizdamas. Iegrūda pagrabā, atkal aizslēdza durvis un lielidamies iznāca laukā, tikai tas viens žņaudzīja vēderu un spļāva asinis. Kučieris pakratīja slēdzeni gaisā.

— Lai tikai pagaida, slepkavnieks tāds! Rītu dabūs par šito arī.

Zem ceriņu krūma, kā zaķēns kamolā sarāvies, drebēdams tupēja mazs cilvēciņš. Kad atslēga nospīda mēnesnicā un briesmīgie vīri aizgāja prom, viņš sāka šņukstēt, muti ceļgaliem uzpiedis, aprāvās, it kā pats sevi mierinādams, lūpām kaut ko nočāpstināja, tad klusi raudāja atkal.

Holodkevičs garlaikodamies sēdēja Lapmuižas lielajā zālē. Paēsts bij pietiekoši, arī dzerts diezgan daudz, labi, ka neviens vairāk neskubināja. Vincenta fon Šneidera viesis un radnieks, tikko pusaudžu gadiem pāri ticis jauneklis, nedrošu roku ielēja savā glāzē, nepagizdams, ka skābajam ārzemju viņam piemaisa pašu degvīnu. Brūnās acis nevarīgā tieksmē kavējās pie tām sešām zemnieku meitām, kas bij jau dejujušas un dziedājušas, bez īstas patikas, un tāpat tagad ēda un iedzēra, lai gan pats lielkungs, visu cienu aizmirsis, locījās tur apkārt, skubinādams un priekšzīmi rādīdams. Holodkevičs saīga arvien vairāk. Tas lempis mēģināja atdarināt viņa citreizējās dzīres, reižu reizēm atskatīdamies, vai iznāk tāpat, bet neredzēja, ka dejojājas vairās no pretīgā varmākas. Tie bij skumji svētki bez citreizējās sajūsmas un daiļuma. Bijušais Lapmuižas nomnieks ilgāk vairs nevarēja izturēt, vienkāršā skatītāja lomā par nerru viņš te negribēja būt, piecēlās un klusiņām izlavijās laukā. Pašam visu laiku smaga doma par to, kas patlaban notikās Priedainē un kas rītu tur gaidāms.

Ogles Lapmuižas smēdē vēl kvēloja dzisdamas. Andžēna Pēteris bij nomazgājis rokas, izkāpa pār sliksni un aiziedams sirsnīgi sveicināja veco labo lielkungu. Meģis vēl šķendinājās, aiz aizbāžņa koka pēc lieluma sakārtodams āmurus un lūskas rītdienas darbam. Holodkevičs pasauca viņu laukā. Novai-cāja strupi, bez kaut kāda ievada:

— Priedaines kalējs ir tavs draugs? Es tā nomanu, ka jūs vienmēr turaties kopā.

— Mans draugs un virsaitis, lielkungs. Kopā mēs esam bijuši un būsim. Vai lielkungam kas preti?

— Man nē, bet Priedaines lielmātei. Par tevi es neko skaidru nezinu, bet Ataugu Mārtiņam draud briesmas. Lielas briesmas — rītu būs tiesa vai krievu dragūnu pulks, varbūt abi kopā. Visu pagastu sadzis muižā, kalējam klāsies slikti. Kamēr lielmāte dzīvo un valda, es jums neko nevaru palīdzēt, es tur ncesmu nekas. Visu nakti un rītdienu es palikšu šeit, negribu tur būt klāt un noskatīties, ko viņa tur darīs ar jums.

Meģis sminēja nelabi.

— Kalēja Mārtiņam lai viņi nagus neliek klāt. Kamēr es vēl esmu dzīvs — —

— Dūšīgs jau tu esi, tas tiesa. Bet pret bruņotu zaldātu pulku neko neiespēsi — ne tu, ne viņš, ne jūs abi kopā. Liec tiem āmuriem mieru, ej uz Priedaini, paņemiet līdzī Drusta Intu un to puiku, bēdziet prom. Uz Rīgu — cita glābiņa jums nav. Tūliņ šovakar, rītu jau būs par vēlu.

Kalējs bij iebāzis rēpuļainos pirkstus pinkainajā bārdā.

— Ak tad lielskungs domā tā... Labi, es tūliņ iešu. Bet kur Mārtiņš tagad varētu būt — Ataugās vai muižā?

— To es nezinu. Uz Rīgu esot aizgājis sūdzēties, taisnību meklēt. Man tā šķiet, ka tagad uz to nelaimi būs pārradies. Pameklē pats un neaizmirsti, ko es tev saku. Tikai nevienam nav jāzina, ka es esmu jūs brīdinājis, man pašam jāpiesargās...

Pils augšstāvā logs atskrēja vaļā, fon Šneiders kļiedza iesmacis:

— Pan Holodkevič! Kur jūs paliekat — taisni tagad, kad mums jautrība tikko sākas! Nolādēts polis, velns lai viņu parauj!

Holodkevičs atmēta ar roku, nopūtās un, kājām pagalma zālīti švikstinādams, devās atpakaļ. Meģis brīdi pastāvēja, domās nogrimis, tad piepeši atjēdzās, ieklupa atpakaļ smēdē, parakņājās dzelzs lūžņu gubā, izvilka veco, aprūsējušo, Mārtiņa kalto zobenu un pabāza zem svārkiem. Smēdes durvis pameta tāpat vaļā, nebij laika domāt par tām. Pie laktas stīvas palikušās kājas tagad locījās, it kā zeme zem pēdām būtu karsta. Tiesa un zaldāti... viņa draugu un virsaiti ņems ciet... labo Intu un mazo Bultiņu spīdzinās... Zemes karstums no kājām pārstrāvoja visu augumu, dega pierē, šalca ausīs, aizslāpēja dvasi. Nē, kamēr viņš, Meģis, dzīvs, kamēr viņam vēl rokas dūrēs sarauktas un Mārtiņa kalts zobens zem svārkiem! Viņa paša dzīvība nebij graša vērtā, bez tiem trim tā kā tā jānomet kā sadriskāti, utu apsēsti svārki. Nē! — šo kļiedzienu nikni šņāca augošais vējš un, drūmi biedinādams, melnais egļu mežs. Meģis vairs negāja, viņš skrēja elsodams, plati atvērtu muti gaisu ķerdams, un tomēr šķita, ka miņājas turpat uz vietas. Priedaines ķieģeļu ceļa galā viņš saduga: iet pa to uz Ataugām vai taisni uz muižu? Inta ar Bultiņu muižā, to viņš zināja, bet kur meklēt kalēja Mārtiņu? Smagi iesīta sev pa pieri, tāpēc ka tā tik stulba un taisni šajā izšķirējā acumirkli nezināja īsto padomu. Bet tad no meža ēnām mēnesnīcā iznira sievietes augums — Meģis tūliņ pazina Klētnieka Mildu. Kā negudrs dzelžainiem kalēja nagiem sagrāba to aiz pleciem. Kur kalēja Mārtiņš? Kur Inta ar Bultiņu? Mildai vajadzēja zināt, ko citu viņa te vazājās pa ceļu.

Taisni tādēļ viņa bij nākusi, uz Lapmuižu steigusies ziņot, cita glābeja bez Meģa vairs nebij. Pilnīgi noteikti gan arī viņa nevarēja pasacīt. Visi muižas laudis dienu aizdzīti lauku darbos, tikai tie četri atradzieši patureti mājās, acīm redzami kādam sevišķam nolūkam. Kalpones Grieta ieslēgusi virtuvē, tikai tumsā izlaistas un kaut ko padzirdējušas no Minnas — tā tomēr aiz prieka nebij varējusi novaldīt mēli par to, kas noticis. Bultiņš nozudis, Inta ar Mārtiņu ieslodzīti pils pagrabā, bet rītu sagaidāma briesmīga tiesa. Tie četri atradzieši jāsus un nakts vidū izsūtīti ar gaismu apziņot visu pagastu muižā . . .

Meģis vairāk neklausījās. Mārtiņš ar Intu pils pagrabā — un viņš pats tam bij izkalis atslēgu! Milda palika, rokām plātidamās un kaut ko pakaļ saukdama, līdzī tā viņam netika. Egliena likās bezgala gara, muižas klēts lieveņa stabi bālgani vizēja mēnesnīcā, pils logs no augšas meta sarkanu švītru pāri klusajam pagalmam. Meģis atrāva āra durvis un noskrēja lejā, paša kaltā atslēga nekustējās, kad paraustīja smago dzelzs tverekli. Viņš neklīdza, bet norēcās kā satraukts zvērs:

— Vai jūs abi esat tur iekšā? Vai jūs dzirdat?

Mārtiņa balss otrā pusē atskanēja tikko dzirdama, kā no pazemes:

— Te mēs esam. Ja vari, atņem viņiem atslēgu.

— Kam tā tagad ir?

— Kučierim, man šķiet. Sit viņu nost!

Ar trim lēcieniem Meģis atkal bij augšā.

Tiksmīgi galda galā atzvēlusies, sēdēja Priedaines lielmāte un izrikoja kučieri.

— Kad atjās mani četri puīši, lai sataisās, darba būs daudz, viens tu netiksi galā. Rikstes apgādā — mēs Atradzē šādos gadījumos likām atvest pus vezumu. Vai tu par to esi parūpējies?

— Rit būs, lielmāt. Tikai es nezinu — vai neiznāks par asu . . . Ataugu Mārtiņš, tas viens tas vainīgais, tos citus nevajadzētu velti satracināt. Priedainieši ir briesmīgi laudis, ka mēs viens otrs nepazūdam tāpat kā mūsu stārastiene.

Bezgalīgā nicinājumā lielmāte acīm nomēroja bārdaini.

— Gļēvulis un bāba, vairāk nekas! Pēc tam kad tie būs dabūjuši savu tiesu, man nāksies likt uzdot tev arī. Nav, nav man cilvēku, ne uz vienu vairs nevar palaisties!

— Es, lielmāt, par jums kā siena — —

Viņš aprāvās un platām acīm pavērtās uz durvim, lielmāte lēnām piecēlās kājās un atsargādamās pastiepa rokas. Spraugā vispirms parādījās igauņa drausmīgā pinkainā galva, tad spraigā lēcienā viņš pats atradās pie galda. Istabā novēdīja dzelzs, ogļu un smēdes kvēpu smaka.

— Atslēgu! Pagraba atslēgu atdod!

Lielmātes rokas izslējās pret kučieri, arī pati viņa saliecās uz to pusi. Grāb ciet! — to pateica viņas kustības un pārvērstā seja. Pavēlei nevarēja neklausīt, kučieris grāba abām rokām kalēja pinkainajā bārdā. Bet tūlī dzelzs dūres sitiens pazodē viņu atsvieda divus soļus atpakaļ, tikai čeiņas spalvas palika pirkstu

ās. Kalēja roka acumirkli pazuda zem svārkiem, paslējās augstu gaisā, tas nolocījās likumaini, uzticamais kalps kā nopļauts pakrita četrpāpus, rokām ābstījās kailā ķieģeļu klonā un izgārdza vienīgo sarkano guldzienu, kas tūlīnā āda lipīgā peļķē. Lielmāte bij izmetusi rokas augšup un ieķērkusies kā vista, smagu zābaku uzmin kājai. Acis lēca laukā no dobuļiem, mute bij pavērta am brēcienam, bet tas nepaguva. Zobena krusta rokturis trāpīja taisni pašā u dobuli, viņa nokrita augšpēdu, kājas sāka krampjaini raustīties, caur saiem zobiem laukā kūšāja sarkanas putas — lēkme atkal bij klāt.

Bet tagad nebij neviena, kas to apgrieztu uz mutes. Meģis izskrēja pa durvīm ad pus kāpnes lejup. Tur atgīdies saduga. Atslēga! Taisni tās dēļ viņš taču nācis. Uzsteidzās atpakaļ, notupās un steidzīgi izčamdīja kučiera kabatas. icamais kalps vairs nekustējās un nekustēsies nekad, sakropļotā galva bij tūk smīga, ka pats vainīgais neuzdrošinājās palūkoties ciešāk. Atslēga rokā — pielēca kājās. Lielmāte gulēja kā pakritusi, acis jau kļuvušas stiklainas, pamazām pārvērtās tumši zilgana. Kalējam atkal pasvērās roka ar zobenu, viņš tomēr noturējās — sprāgoņai vēl durēt, tas ir pārāk riebīgi! Nopūta sveci, pirkstgaliem izlavījās laukā un aizslēdza durvis. Tāpat aizslēdza ārējās, zenes pārmeta pār mūri pils nepabeigtajā ceļnē, šķindēdamas un grabēdātās nokrita kaut kādā ķieģeļu laužņā.

agraba atslēga mākslīgi slēdzama, bet meistars pats zināja, kā ar to rīko. Aizbīdnis spalgi noklakstēja, apkaltās durvis smagi pavērās, divi tumši umi izlida pie kāpnēm. Ne vārdu neteicis, Meģis steidzās augšām, tie divi pēdām pakaļ. Ārā mēness gaisma tik spalga, ka viņiem pirmajā acumirkli ilba acis. Tad Ataugu Mārtiņš pamāja ar roku: uz to, uz Atradzes ceļa! Tur ķērāji pirmajā brīdī neattapsies pakaļ dzīties. Sasprindzinātā uzmanā divi saprata viņa nolūku un sekoja bez vārda. Bet tad Inta aprāvās — kaut bij atskanējis tāds kā vārgs kunkstiens, varbūt pa vajā pamestām pagraba ņu durvīm, varbūt aiz mūra nepabeigtajā ceļnē. Bet zem ceriņu krūma kaut pakustējās, varbūt tas bij no istabas izdzīts kaķēns, varbūt mātes aizmirst ka ezītis. Viņa noliecās, paskatījās, tad saguma un noelsdamās sagrāba klēpi. — Bultiņ, manu dēliņ!

Cieši krūtīm piežņaugusi, viņa ar to skrēja abiem vīriešiem pakaļ. Uz adzes ceļa viņiem pievienojās vēl divi — Klētnieka Marčs ar savu Mildu. rtiņš brīdī skatījās nesapratnē.

— Jūs arī?

Marčs atčukstēja, stingri noņēmiens un nešaubīdamies:

— Mēs arī. Rit mūs tā kā tā še nobendēs. Tiesa brauc, un krievu zaldāti klāt.

Liekus vārdus tērēt nebij laika. Mārtiņš nogriezās no ceļa, apkārt mūklā, priedienā, garām Briežiem, pāri pašu cirstam lidumam, kur viņam iestaigāts uz Rīgu. Kad viņi bij jau iepretim muižas rijām, Mildā, ne vārdu neteicī, paņēma Bultiņu savā klēpi — zēns bij diezgan smags, Inta nesdama jau oja smagi. Nosalušām rokām Bultiņš apķērās viņai ap kaklu.

— Krustmāte Milda... Tu mani te neatstāsi?

— Nē, bērns, mēs tevi neatstāsim. Visi pēc kārtas nesisim, neviens tev neko nevarēs padarīt.

— Vai mēs iesim tālu?

— Tālu tālu, Bultiņ. Uz pašu Rīgu — tev tak nebūs bail?

— Kad tētis lidzi, tad man nebūs bail. Muižā zem krūma ir tik auksti. Krustmāt, piespied mani ciešāk!

Viņa piespieda bērna galvu cieši pie savām siltajām krūtīm, zem kurām jau pukstēja cita, varbūt vēl nelaimīgāka dzīvība. Cik iespējams ātri tikt prom no šejienes posta un nelaimes vietas — šī dzīva viņus trenca kā spārnos. Apstājās un atvilka elpu tikai pašu cirtumā, kur pretīm mēnesnicai slējās vecā Mārča ozola robainās galotnes. Ķeburainie zari vējā locījās pret vakariem, vēcinādami to pašu, kas jau bij viņos pašos: prom! ātrāk prom! Bet Ataugu Mārtiņš nesteidzās, brīdi pastāvējis, pamāja tiem citiem ar roku.

— Pagaidiet brīdi, es tūliņ būšu atpakaļ.

Un aizskrēja pa retajām priedēm, pēc dažiem mirkļiem pazuda aiz birzs ataudzes smalkšņa. Inta dziļi atvilka elpu.

— Kas viņam atkal prātā? Mājās jau ķērāji var būt priekšā.

Bet Meģis nešaubāmi ticēja savam virsaitim.

— Nesaki neko, tagad viņu vairs nenokers. Gan viņš zina, ko dara.

Šajā isajā brīdī viņi visi trīs sajuta skaidri, ka bez Mārtiņa pamesti neziņā un nevarībā. Arī Bultiņš atslēja galvu un pussnaudā nomurmināja kaut ko, kas Mildai izklausījās kā tētis. Dažas minūtes likās garākas par stundu, viņi nenovērsa acis no ataudzes, līdz kamēr šaipus ēnām mēnesnicā atkal izuira visiem tik pazīstamais augums.

Vienā rokā kalējs atnesa smagu dzelzs stieni, vienīgo ieroci, ko tumsā un steigā bij spējies paķert. Ar otru viņš pavēcināja gaisā tēva darināto alus kannu.

— Pēc tās es gāju, to es nevarēju te pamest.

Patiešām, to viņš nevarēja pamest. Tie visi četri piekrizdami palocīja galvas un steidzās pakaļ savam vadonim, kas nešaubīdamies devās prom iestaigātā ceļā. Mēness spīdēja divkārt spožāk kā citām naktīm, parādīdams brūklenājiem apaugušos ciņus, zaru ragiem spurainās siekstas un izgāzto sakņu dobes, kurās lāsmoja rudens lietu uzkrātais ūdens. Tik labi iet, kad tā vada droša, nemaldīga ziņa.

Tā viņi bēga līdz ritam, pārbrida kūdras purvus, pārgāja gaišos lauku klajumus, allaž pamezdami likumu apkārt retām klusām zemnieku mājām, no kurām jau vēdija rijā kaltējamo rudzu smaka. Vienās spīdēja ugunis, vaļējā gaisā četrstūrī redzēja spriguļus cilājamiem, būkšēja skaistā rakstā, tur bira arāja audzēti graudi, kas apgulsies kunga klētī. Gaišums bij garām, apklusā spriguļu raksti, viņi atkal ienira jauktā egļu un lapkoku mežā, mina ēnu tumšos plankumus un spožas mēnesnicas švītras, šur tur iztraukdami kādu stirnu, kas iešmukšinādamās aizlēca biežokni.

Bultiņu pārmaiņus nesa visi pieci, viens otram gandrīz ar varu no rokām muši. Ataugu Mārtiņš viņu ietina savos svārkos un sildīdams uzmanīja, lai ais plecs stipri neļoga mazā vīra galvu. Visu laiku Priedaines kalējam bij divaina sajūta, viņam likās, ka neaiznes drošībā pamestu, svešu neziņas u, bet paglābj savu apdraudēto pagastu un visu savu nelaimīgo zemnieku. Visu laiku viņš klausījās, ko Meģis stāsta par saviem pagājušā vakara zīvojumiem. Tad viņi pēkšņi izgāja gaišā laukumīnā, kur, roku rokā sades, visapkārt stāvēja melnas egles, rūsganās liepas un dzeltenās kļavas. At- Mārtiņš apstājās un apsēdās uz zaļu sūnu miksti noauguša celma. Rīta na apspīda Priedaines kalēja platos plecus, mēness bij pasteidzies priekšā, aroja viņa seju un kvēlaini zibsnīja acis, Bultiņš izberzēja savējās un ap- ājās:

— Tēt, vai mēs jau esam Rīgā?

Mārtiņš novietoja viņu uz ceļiem un paraudzīja, vai rokas nav aukstas. Nē, bij silta un vingri atspīda pretī, it kā viņi abi sasveicinātos, te rīta ausmā tušies.

— Nē, dēls, vēl neesam, bet līdz vakaram būsim. Tur mēs tiksim drošībā, es mums neko vairs nevarēs padarīt.

Un, redzēdams, ka tie četri vēl kaut ko gaida, atmeta galvu, cepure atšļuka āk pakausi, kupla matu šķipsna izlida pāri pieri līdz pašai uzacij.

— Rīgā mūs gaida Drusts, darbs un brīve. Ja vajadzēs, varēsim kāpt uz a kuģa un aizbraukt svešās zemēs, kamēr mūs te aizmirst. Mēs savu dzim- neaizmirsīsim, te ir mūsu vieta, un te atkal atgriezīsimies. Priedaine tagad būt droša, Lapseni nospīdis Meģa ikšķis, tagad valdīs Holodkevičs, un nav ne naida, ne atriebības kāres. Citādi aizvadītu jūs un pats grieztos ikal — es tak esmu tas vainīgais, Ataugas nekad nav likuši ciest citiem par t vainu. Vai nav tā?

Klētņieka Marčs atmāja abām rokām, tie pārējie trīs acīm redzami domāja t. Asi viņos nolūkojies, Ataugu Mārtiņš palocīja galvu.

— Labi, ka vismaz mēs pieci esam vienis prātis. Pieci — tas nav daudz, bet ēr vairāk kā viens un divi, par savu draugu Meģi es nekad neesmu šaubī- Laiki ir smagi, bet mēs viņus pārdzīvosim, tagad es to droši zinu. Var jau ka nāks vēl smagāki, bet tad jau Bultiņš būs liels, liels būs Klētņieka Mildas un varbūt — — Kad tu liels būsi, Bultiņ, tu vairs nesalsi zem Priedaines nātes ceriņu krūma?

Bultiņš palaida acis apkārt un svarīgi nogrozīja galvu.

— Nē, tad es būšu mežā, un tas būs mans mežs.

— Pareizi. Tad mežs būs tavš, ceļš tavš un Rīga tava. Tikai piespīdies ik, lielais gājēj, sasīdies un esi stiprs — mums vēl tāli ceļi jānostaigā.

АНДРЕЙ УПИТ
НА ГРАНИ ВЕКОВ
Исторический роман

Художники А. Егерс, Т. Грасис
Латвийское государственное
издательство

На латышском языке

MAKSLINIEKI A. JEGERS, T. GRASIS

Redaktore L. Rambeka. Māksl. redaktors M. Osis.
Tehn. redaktore M. Alzupiete. Korektore
I. Bušmane.

Nodota salikšanai 1959. g. 7. maijā. Parakstīta
iespiešanai 1959. g. 25. jūnijā. Papīra formāts
73×103¹/₁₆. 46,83 flz. Iespiedl. 58,67 uzsk. Iespiedl.
58,67 izdevn. 1. Metiens 15000 eks.
Maksā 21 rbl. 90 kap.

Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā, Padomju bulv. 24.
Izdevn. Nr. 12071-D1769. Iespiesla Latvijas PSR Kul-
tūras ministrijas Poligrāfiskās rūpniecības pārvaldes
3. tipogrāfijā Rīgā, Dzirnau tēlā 57. Pasūt. Nr. 1900.
L2